5th INTERNATIONAL LAKE VAN SOCIAL SCIENCES CONGRESS

June, 12-14 2026, VAN/TÜRKİYE

PROCEEDINGS BOOK

Editor: Prof. Dr. Mehmet Akif ARVAS

ISBN:978-625-90406-7-7

5th INTERNATIONAL LAKE VAN SOCIAL SCIENCES CONGRESS

June 12-14, 2026 Van/TÜRKİYE

PROCEEDINGS BOOK

EDITOR IN CHIEF

Prof. Dr. Mehmet Akif ARVAS

ISBN: 978-625-90406-7-7

by

ACADEMIC SHARING PLATFORM PUBLISHING HOUSE®

All rights of this book Academic Sharing Platform Publishing House
Authors are responsible both ethically and jurisdically
APP Publications – 2026©

Issued: 20.07.2026

CONGRESS ID

CONGRESS TITLE

5th INTERNATIONAL LAKE VAN SOCIAL SCIENCES CONGRESS

DATE and PLACE

June 12-14, 2026 Van/TÜRKİYE

ORGANIZATION

UBS-Institute of International Scientific Research and Strategy Development Association,
Academic Sharing Platform Education Ltd.Şti.,Ankara,Türkiye

CONGRESS CHAIRS

Prof. Dr. Mehmet Akif ARVAS

EDITOR IN CHIEF

Prof. Dr. Mehmet Akif ARVAS

CHAIR OF THE ORGANIZING COMMITTEE

Assist. Prof. Dr. İbrahim YILDIRIMÇAKAR

CONGRESS ORGANIZERS

Van Yüzüncü Yıl University
Van Yüzüncü Yıl University, Erciş Faculty of Business
Comrat State University
International Scientific Research and Strategy Development Association
Socrates Journal of Interdisciplinary Social Researches

PARTICIPANT COUNTRIES (10):

Azerbaijan, France, India, Iran, Kyrgyzstan, Nigeria, Pakistan, Philippines, Thailand, Türkiye

NUMBER OF ACCEPTED PAPERS (218):

(Türkiye-100, Other Countries-118)

PRESENTATION

Oral presentation

EVALUATION PROCESS

All applications have undergone a double-blind peer review process

ISBN: 978-625-90406-7-7

CHAIR OF THE ORGANIZING COMMITTEE

Assist. Prof. Dr. İbrahim YILDIRIMÇAKAR
Erciş Faculty of Business, Van Yüzüncü Yıl University, Acting Dean, Faculty of Business

ORGANIZING COMMITTEE

Prof. Dr. Zihni MEREY – Van Yüzüncü Yıl University, Türkiye
Prof. Dr. Nesim SÖNMEZ – Van Yüzüncü Yıl University, Türkiye
Prof. Dr. Murat KAYRİ – Van Yüzüncü Yıl University, Türkiye
Prof. Dr. Aydın GÖRMEZ – Van Yüzüncü Yıl University, Türkiye
Prof. Dr. Gülzar İBRAHİMOVA – Baku Eurasian University, Azerbaijan
Prof. Dr. Ulduz Turhad QAHRAMANOVA – Azerbaijan State Pedagogical University, Azerbaijan
Prof. Dr. Serghei Zaharia – Comrat State University, Moldova
Prof. Dr. Hacı Halil USLUCAN – University of Duisburg-Essen, Germany
Prof. Dr. Önder BÜBERKÖKÜ – Van Yüzüncü Yıl University, Türkiye
Prof. Dr. Mehmet Zeki DUMAN – Van Yüzüncü Yıl University, Türkiye
Prof. Dr. Sibel AKOVA – Yalova University, Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Günel HUMMETOVA – Azerbaijan State Pedagogical University, Azerbaijan
Assoc. Prof. Dr. Madrakhimova Zukhra Mamasodikovna – Central Asian Medical University, Uzbekistan
Assoc. Prof. Dr. Ludmila TUDORIC – Comrat State University, Moldova
Assoc. Prof. Dr. Nurlan BAIGABYLOV – L. N. Gumilyov Eurasian National University, Kazakhstan
Assoc. Prof. Dr. Natalia SHCHUKINA – Comrat State University, Moldova
Assoc. Prof. Dr. Hakkı ÇILGINOĞLU – Kastamonu University, Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Celal KIZILDERE – Van Yüzüncü Yıl University, Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Mehmet BULDUK – Erciş Vocational School, Van Yüzüncü Yıl University, Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Şakir İŞLEYEN – Van Yüzüncü Yıl University, Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Ferit YÜCEBAŞ – Van Yüzüncü Yıl University, Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Fatih ÇEMREK – Eskişehir Osmangazi University, Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Melda Medine SUNAY – Bursa Technical University, Türkiye
Assoc. Prof. Dr. M. Can YARDIMCI – Afyon Kocatepe University, Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman – University of Malaya, Malaysia & NDU, Pakistan
Assist. Prof. Dr. Erdal BAYAR – Van Yüzüncü Yıl University, Türkiye
Assist. Prof. Dr. Gamze DOLANBAY – Van Yüzüncü Yıl University, Türkiye
Assist. Prof. Dr. Kamil AKBAYIR – Van Yüzüncü Yıl University, Türkiye
Assist. Prof. Dr. Canan TERCAN – Istanbul Aydın University, Türkiye
Assist. Prof. Dr. Aslı KAYA – Istanbul Gelişim University, Türkiye
Assist. Prof. Dr. Melek GÖZEN – Van Yüzüncü Yıl University, Türkiye
Assist. Prof. Dr. Yasemin KARATEKİN ALKOÇ – Van Yüzüncü Yıl University, Türkiye
Assist. Prof. Dr. Huriye YILDIRIM ÇINAR – Van Yüzüncü Yıl University, Türkiye

UBSS INTERNATIONAL BUSINESS STRATEGY DEVELOPMENT ASSOCIATION
www.ubsder.org

ORGANIZING COMMITTEE

Assist. Prof. Dr. Ayhan CESUR – Van Yüzüncü Yıl University, Türkiye
Assist. Prof. Dr. Bülent MATPAY – Van Yüzüncü Yıl University, Türkiye
Assist. Prof. Dr. Zekeriya NAS – Van Yüzüncü Yıl University, Türkiye
Assist. Prof. Dr. Ananda MAJUMDAR – University of Alberta, Canada
Assist. Prof. Dr. Hatice ÇİÇEKAY – Van Yüzüncü Yıl University, Türkiye
Lecturer Dr. Nazlı TIĞLI – Van Yüzüncü Yıl University, Türkiye
Lecturer Dr. Berna Deniz DEMİR SARGUT – Van Yüzüncü Yıl University, Türkiye
Dr. Subhashish DEY – Independent Researcher, India
Dr. Asiman İ. ALÇIÇEK – Independent Researcher, Türkiye
Dr. Kerem ÖZEN – Independent Researcher, Türkiye
Dr. Tunahan ASLAN – Independent Researcher, Türkiye
Dr. Emine ARSLAN – Eastern Anatolia Development Agency, Türkiye
Dr. Kaan YİĞENOĞLU – Van Yüzüncü Yıl University, Türkiye
Res. Assist. Mehmet AKAR – Van Yüzüncü Yıl University, Türkiye
Res. Assist. Sercan Semih AKUTAY – Van Yüzüncü Yıl University, Türkiye
Res. Assist. Murat V. SIĞA – Van Yüzüncü Yıl University, Türkiye
Cesim TAŞDEMİR – Central Bank of the Republic of Türkiye, Van Branch, Türkiye

INTERNATIONAL SCIENCE AND RESEARCH STRATEGY DEVELOPMENT ASSOCIATION
ÜBS
www.ubsder.org

SCIENTIFIC BOARD MEMBERS

Prof. Dr. Mehmet Akif ARVAS – Van Yüzüncü Yıl University, Türkiye
Prof. Dr. Zihni MEREY – Van Yüzüncü Yıl University, Türkiye
Prof. Dr. Nesim SÖNMEZ – Van Yüzüncü Yıl University, Türkiye
Prof. Dr. Murat KAYRİ – Van Yüzüncü Yıl University, Türkiye
Prof. Dr. Aydın GÖRMEZ – Van Yüzüncü Yıl University, Türkiye
Prof. Dr. Ahmet ATASOY – Mersin University, Türkiye
Prof. Dr. Afşin ŞAHİN – Hacı Bayram Veli University, Türkiye
Prof. Dr. Hakkı ÇİFTÇİ – Çukurova University, Türkiye
Prof. Dr. Serghei Zaharia – Comrat State University, Moldova
Prof. Dr. Ganiev Abduqahhor Gadaevich – Shakhrisabz State Pedagogical Institute, Uzbekistan
Prof. Dr. Mehmet ILKIM – İnönü University, Türkiye
Prof. Dr. Bakit BORKOYEV – Kyrgyz-Turkish Manas University, Kyrgyzstan
Prof. Dr. Kadirbay ÇEKİROV – Kyrgyz-Turkish Manas University, Kyrgyzstan
Prof. Dr. Vehpi YILDIRIM – Erasmus University Medical Center, Netherlands
Prof. Dr. Anderj JEAN – Petroleum-Gas University of Ploiești, Romania
Prof. Dr. Ashraf M. A. AHMAD – Princess Sumaya University for Technology, Amman, Jordan
Prof. Dr. Basim ALHADİDİ – Al-Balqa Applied University, Jordan
Prof. Dr. Almaz Ülvİ BİNNATOVA – Azerbaijan National Academy of Sciences, Azerbaijan
Prof. Dr. Ainur NOGAYEVA – L. N. Gumilyov Eurasian National University, Kazakhstan
Prof. Dr. Sinem SOMUNOĞLU İKİNCİ – Bursa Uludağ University, Türkiye
Prof. Dr. Mahira HÜSEYNOVA – Azerbaijan State Pedagogical University, Azerbaijan
Prof. Dr. Raymond KOSALA – The Joseph Wibowo Center for Advanced Learning, Jakarta, Indonesia
Prof. Dr. Wen-Lin YANG – National University of Taiwan, Taiwan
Assoc. Prof. Dr. Canan CEYLAN – Istanbul Nişantaşı University, Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Şakir İŞLEYEN – Van Yüzüncü Yıl University, Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Celal KIZILDERE – Van Yüzüncü Yıl University, Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Mehmet BULDUK – Erciş Vocational School, Van Yüzüncü Yıl University, Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Ferit YÜCEBAŞ – Van Yüzüncü Yıl University, Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Hakkı ÇILGINOĞLU – Kastamonu University, Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Fahri ÖZSUNGUR – Mersin University, Türkiye
Assist. Prof. Dr. Canan TERCAN – Istanbul Aydın University, Türkiye
Assist. Prof. Dr. Daniel Muindi – Kenyatta University, Nairobi, Kenya
Assist. Prof. Dr. Martyna KAWIŃSKA – Cardinal Stefan Wyszyński University, Poland
Assist. Prof. Dr. Erdal BAYAR – Van Yüzüncü Yıl University, Türkiye
Assist. Prof. Dr. Gamze DOLANBAY – Van Yüzüncü Yıl University, Türkiye
Assist. Prof. Dr. Yasemin KARATEKİN ALKOÇ – Van Yüzüncü Yıl University, Türkiye
Assist. Prof. Dr. Huriye YILDIRIM ÇINAR – Van Yüzüncü Yıl University, Türkiye
Assist. Prof. Dr. Ayhan CESUR – Van Yüzüncü Yıl University, Türkiye
Assist. Prof. Dr. Bülent MATPAY – Van Yüzüncü Yıl University, Türkiye
Assist. Prof. Dr. Melek GÖZEN – Van Yüzüncü Yıl University, Türkiye
Lecturer Dr. Berna Deniz DEMİR SARGUT – Van Yüzüncü Yıl University, Türkiye
Dr. Nicholas IMBEAH, PhD – Takoradi Technical University, Ghana
Dr. Subhashish DEY – Gudlavalleru Engineering College, India
Dr. Emrah DEMİRBAŞ – District Mufti's Office of Tuşba, Van, Türkiye

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Erciş İşletme Fakültesi Dekanlığı

Sayı : E-32605675-200-919034 20.07.2026
Konu : Akademik Personel ve Akademik Kariyer İşleri

ULUSLARASI BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE STRATEJİ GELİŞTİRME DERNEĞİ

12-14 Haziran 2026 tarihleri arasında Üniversitemizde düzenlenlenen " Uluslararası 5. Van Gölü Sosyal Bilimler Kongresi"nde aşağıda belirtilen Öğretim Üyeleri görevlendirilmiştir.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

Düzenleme Kurulu:

- Prof. Dr. Murat KAYRİ
- Prof. Dr.Zihni MEREY
- Prof. Dr. Aydın GÖRMEZ
- Doç. Dr. Celal KIZILDERE
- Dr.Öğr.Üyesi Erdal BAYAR
- Dr.Öğr.Üyesi Gamze DOLANBAY
- Doç. Dr. Melek GÖZEN
- Dr.Öğr.Üyesi Yasemin KARATEKİN ALKOÇ
- Dr.Öğr.Üyesi Huriye YILDIRIM ÇINAR

Prof. Dr. Mehmet Akif ARVAS
Dekan

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.
Doğrulama Kodu :BS4HT64V7Z Pin Kodu :59972 Belge Takip Adresi : https://www.turkiye.gov.tr/vyy-ebys

Adres:Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Erciş İşletme Fakültesi Dekanlığı 65400 Erciş / Van
Telefon No:+90 432 3511162 Faks No:+90 432 3514001
e-Posta:ercisisletmefak@yyu.edu İnternet Adresi:http://www.yyu.edu.tr
Bilgi için: Malik İNCİ
Unvanı: Teknisyen
Tel No: 5357

5th INTERNATIONAL LAKE VAN SOCIAL SCIENCES CONGRESS
12-14 June 2026, VAN/TÜRKİYE

Sayı:2026/160

İlgili Makama:

Uluslararası Bilimsel Araştırma ve Strateji Geliştirme Derneği (UBSDER) tarafından organize edilen "5th INTERNATIONAL LAKE VAN SOCIAL SCIENCES CONGRESS" Haziran 12-14, 2026 tarihinde 10 farklı ülkeden (Türkiye'den 100, yurt dışından 118 bildiri sunuldu) olmak üzere toplam 118 adet sunum yapılarak, çevrimiçi olarak düzenlenmiştir.

Kongremiz, 16 Ocak 2020'de Akademik Teşvik Ödeneği Yönetmeliğine getirilen "Tebliğlerin sunulduğu yurt içinde veya yurt dışındaki etkinliğin uluslararası olarak nitelendirilebilmesi için Türkiye dışından en az beş farklı ülkeden sözlü tebliğ sunan konuşmacının katılım sağlaması ve tebliğlerin yarıdan fazlasının Türkiye dışından katılımcılar tarafından sunulması esastır." Değişikliğine uygun olarak düzenlenmiştir.

Bilgilerinize Arz Ederim

15.07.2026

Dr. Nadire KANTARCIOĞLU

UBSDER Başkanı

Kongremize katılan ülkeler:

Azerbaijan, France, India, Iran, Kyrgyzstan, Nigeria, Pakistan, Philippines, Thailand, Türkiye

INSTITUTE CONTACT INFORMATION:
TURGUT ÖZAL MAH. AKKENT 6 TWINS TRADE CENTER ANKARA
TEL: 0 312 566 00 20 FAKS: 0 312 566 0021
Web : www.ubsder.org ubsder@ubsder.org

www.ubsder.org

5th INTERNATIONAL LAKE VAN SOCIAL SCIENCES CONGRESS

June, 12-14 2026, VAN/TÜRKİYE

Congress Venue: Erciş Faculty of Business Administration

CONGRESS PROGRAM

www.ubsder.org

PARTICIPANT COUNTRIES (10):
Azerbaijan, France, India, Iran, Kyrgyzstan, Nigeria, Pakistan, Philippines, Thailand, Türkiye

TÜRKİYE: 100 OTHER COUNTRIES: 118

Congress Registration & Badge Distribution

The opening ceremony will take place on Friday, 12 June 2026.

🕙 **10^{00} – 10^{30}**

Opening Ceremony

🕚 **11^{00} – 12^{30}**

Moment of Silence & National Anthem

Traditional Folk Dance Performance

Opening Speeches

Prof. Dr. Hamdullah ŞEVLİ
Rector, Van Yüzüncü Yıl University

Dr. Nadire KANTARCIOĞLU
President of UBSDER

Prof. Dr. Mehmet Akif ARVAS
Dean, Faculty of Business Administration
Congress Chair

Prof. Dr. Mesut ÖZGÖKÇE
Congress Chair

Prof. Dr. Soner GÜLER
Congress Chair

Plaque Presentation

12^{30} – 14^{30} Congress Lunch

14^{30} – 17^{00} Scientific Sessions

13.06.2026

11^{00} – 13^{00} Scientific Sessions

13^{00} – 14^{00} Congress Lunch

18^{00}- Congress Gala Dinner

14.06.2026

9^{00}-16^{30}- Congress Cultural Tour Program

INTERNATIONAL SCIENTIFIC RESEARCH AND STRATEGY DEVELOPMENT ASSOCIATION
www.ubsder.org

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

1. Time Management

- Total duration: 15 minutes
- Presentation time: 10 minutes
- Q&A session: 5 minutes
- Presentations exceeding the allotted time may be interrupted by the session chair with a warning and brought to an end.

2. Presentation Format

- Presentations must be delivered using PowerPoint or similar visual-supported formats.
- Slides should be clear, readable, and prepared in an academic style.

3. Time Discipline

- To ensure the smooth running of the session, all participants are strictly required to adhere to the allocated time limits.

INTERNATIONAL SCIENTIFIC RESEARCH AND STRATEGY DEVELOPMENT ASSOCIATION
UBS
www.ubsder.org

5th INTERNATIONAL LAKE VAN SOCIAL SCIENCES CONGRESS

FACE TO FACE

12.06.2026	VANGÖLÜ
VAN	Van Local Time: 14.30-17.00

HEAD OF SESSION: Asst. Prof. Dr. Yasemin Karatekin Alkoç
VICE CHAIR OF SESSION: Dr.Mehmet Akar

Author(s)	Affiliation	Title
Nermin AŞAN Asst. Prof. Dr. Yasemin KARATEKİN ALKOÇ	Van Yüzüncü Yıl University	THE MULTIFACETED IMPACTS OF THE DARK SIDE OF DIGITALIZATION
Muhammet Uğur DEMİR Asst. Prof. Dr. Yasemin KARATEKİN ALKOÇ	Van Yüzüncü Yıl University	ORGANIZATIONS IN A VUCA WORLD
Asst. Prof. Dr. Hayrettin PULAT	Ağrı İbrahim Çeçen University	PHYSICAL EDUCATION IN THE EARLY YEARS OF THE SECOND CONSTITUTIONAL ERA: AN EVALUATION OF THE JOURNAL ARKADAŞ
Lecturer Dilek Eylem TAŞDEMİR Lecturer Cansu KÜÇÜKBAYRAKTAROĞLU	İstanbul Beykent University İstanbul Beykent University	CULTURAL REPRESENTATION AND REGIONAL DIVERSITY IN TEACHING TURKISH AS A FOREIGN LANGUAGE: A COMPARATIVE ANALYSIS OF B1 AND B2 LEVEL TEXTBOOKS
Asst. Prof. Dr. Nurcan AVŞİN	Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Letters, Van, Türkiye	THE EFFECT OF FLUVIAL TOPOGRAPHY ON HUMAN LIFE: THE CASE OF DELIÇAY RIVER (ERCİŞ, VAN)
Ayşe AKAY	Mardin Artuklu University	THE ARTUKIDS OF HARPUT [1185-1234]
Esra ATEŞ	Mardin Artuklu University	THE HISTORIOGRAPHY OF THE CALIPHATES: THE PERIOD SPANNING FROM THE EARLY ERA TO SUYUTI
İsmail Derrida KIRAN	Van Yüzüncü Yıl University	PEARL OF THE EAST: “VAN ISLAND

www.ubsder.org

5th INTERNATIONAL LAKE VAN SOCIAL SCIENCES CONGRESS

FACE TO FACE

12.06.2026	AKDAMAR
VAN	Van Local Time: 14.30-17.00

HEAD OF SESSION: Asst. Prof. Dr. İbrahim YILDIRIMÇAKAR
VICE CHAIR OF SESSION: Asst. Prof. Dr. Hatice Çikekay

Author(s)	Affiliation	Title
Asst. Prof. Dr. İbrahim YILDIRIMÇAKAR	Van Yüzüncü Yıl University	THE IMPACT OF MINIMUM WAGE INCREASES ON INFLATION DYNAMICS IN THE TURKISH ECONOMY SINCE 2021: AN EMPIRICAL ANALYSIS
Gülbin SEYKAN	Muş Alparslan University	FROM PLAY TO CULTURE: TRADITIONAL CHILDREN'S GAMES FROM THE PERSPECTIVE OF EARLY YEARS TEACHERS IN DIFFERENT PROVINCES
Asst. Prof. Dr. Merve KAYA BUZKIRAN	Kahramanmaraş Sütçü İmam University	SHARENTING BEHAVIOR AND CHILD PRIVACY: A CONCEPTUAL ANALYSIS FROM A SOCIAL WORK PERSPECTIVE
Asst. Prof. Dr. Merve KAYA BUZKIRAN	Kahramanmaraş Sütçü İmam University	A DESCRIPTIVE ANALYSIS OF GRADUATE THESES PREPARED IN THE DEPARTMENT OF SOCIAL WORK POLICIES AND PRACTICES
Prof. Dr. Mehmet KINIK	Van Yüzüncü Yıl University	A STUDY ON EIGHT WORKS WITH DIFFERENT MELODIC STRUCTURES AMONG VAN FOLK SONGS IN THE TRT REPERTOIRE

www.ubsder.org

5th INTERNATIONAL LAKE VAN SOCIAL SCIENCES CONGRESS

FACE TO FACE

12.06.2026	TUSBA
VAN	Van Local Time: 14.30-17.00

HEAD OF SESSION: Assoc. Prof. Dr. Melek Gözen
VICE CHAIR OF SESSION: Asst. Prof. Dr. Ayhan Cesur

Author(s)	Affiliation	Title
Res. Asst. Dr. Mehmet AKAR	Yüzüncü Yıl University	THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN INTERSTATE WARS: AN ANALYSIS OF THE US-ISRAEL VS. IRAN WAR
Res. Asst. Dr. Mehmet AKAR	Yüzüncü Yıl University	TEHDİDE RAĞMEN DENGE NEDEN KURULMADI? İRAN'IN 2003 IRAK SAVAŞI'NDAKI YETERSIZ DENGELEME (UNDERBALANCING) DAVRANIŞI
Muhammed NAS Melek GÖZEN	Van Yüzüncü Yıl University,	FUZZY LOGIC AND ITS APPLICATIONS
Asst. Prof. Dr. Hatice ÇİÇEKAY Lecturer Dr. Sefa ONUT Prof. Dr. Mehmet DEMİR	Van Yüzüncü Yıl University Sivas Cumhuriyet University	A CHRONOLOGICAL PERSPECTIVE ON THE STEPS IN THE TRANSFORMATION TO DIGITAL ACCOUNTING
Lecturer Dr. Sefa ONUT Asst. Prof. Dr. Hatice ÇİÇEKAY Prof. Dr. Mehmet DEMİR	Sivas Cumhuriyet University Van Yüzüncü Yıl University	FINDINGS ON PROBLEMS, PROPOSED SOLUTIONS, AND FACTORS THAT INCREASE SUCCESS IN ACCOUNTING EDUCATION
Lecturer Dr. Berna Deniz DEMİR SARGUT Asst. Prof. Dr. Yakup ÖZKAYA	Van Yüzüncü Yıl University, Erciş Vocational School, Van, Türkiye; Dokuz Eylül University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, İzmir, Türkiye	TOWARDS GENDER-SENSITIVE HOUSING POLICIES: AN ASSESSMENT OF WOMEN'S EQUAL ACCESS TO SPACE

www.ubsder.org

5th INTERNATIONAL LAKE VAN SOCIAL SCIENCES CONGRESS

FACE TO FACE

13.06.2026	MENUA
VAN	Van Local Time: 10.30-12.00

HEAD OF SESSION: Asst. Prof. Dr. Huriye Yıldırım Çınar
VICE CHAIR OF SESSION: Dr.Murat V.Siğa

Author(s)	Affiliation	Title
Asst. Prof. Dr. Gülcan ÖZBEK Assoc. Prof. Dr. Ercan ÇALIŞ	Van Yuzuncu Yil University	A SARCOPHAGUS WITH GRAVE STELES BELONGING TO MUHAMMAD BIN HAJI IN THE GEVAŞ SELJUK CEMETERY
Asst. Prof. Dr. Bülent MATPAY	Van Yuzuncu Yil University	GIS-BASED ANALYSİS OF TEMPORAL CHANGES İN THE SARIMEHMET DAM RESERVOİR (VAN-ÖZALP) USİNG LANDSAT SATELLİTE DATA (1989-2026)
Asst. Prof. Dr. Bülent MATPAY	Van Yuzuncu Yil University	INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN RELİEF COMPONENTS AND NATURAL DISASTERS IN THE LAKE VAN CLOSED BASIN BASED ON GIS (GEOGRAPHIC INFORMATION SYSTEMS)
Asst. Prof. Dr. Cemal ÖZATA	Van Yüzüncü Yıl University	THE PROBLEM OF INDIVIDUAL STUDY IN BAGLAMA (TURKISH PLAYING INSTRUCTION) EDUCATION AND THE ROLE OF THE INSTRUCTOR.
Asst. Prof. Dr. Cemal ÖZATA	Van Yüzüncü Yıl University	A PROPOSED TEACHING MODEL FOR ACQUIRING BEGINNING-LEVEL PLAYING TECHNICAL SKILLS IN BOZUK-TUNING BAĞLAMA EDUCATION
Dr. Süleyman ELÇİ	Ministry of Treasury and Finance, Van Tax Office Directorate, Van, Türkiye	FINANCIAL REPORTING IN HIGH-INFLATION ECONOMIES IN THE CONTEXT OF TFRS-29 ACCOUNTING STANDARD
Dr. Rüstem ÇURKU Dr. Süleyman ELÇİ	Ministry of National Education, History Teacher, Türkiye Ministry of Treasury and Finance, Van Tax Office Directorate, Van, Türkiye	FINANCIAL LITERACY IN THE HISTORICAL PROCESS
Şakir İŞLEYEN Kerem ÖZEN	Van Yüzüncü Yıl University	ZİHNİN LABİRENTLERİNDE İKTİSAT DAVRANIŞSAL VE NÖROİKTİSADİ BİR PERSPEKTİF

www.ubsder.org

Opening Ceremony

Online

Date: June 14, 2026
Ankara Local Time: 10:30

Metting Id: **460 363 6838**
Passcode: **121314**

Zoom Link:
https://us06web.zoom.us/j/4603636838?pwd=Gx9rIRf5cUTPsZZ4pilDYkYWaaEAc6.1&omn=83728292712

INTERNATIONAL SCIENTIFIC RESEARCH AND STRATEGY DEVELOPMENT ASSOCIATION
UBS
www.ubsder.org

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

- *To be able to make a meeting online, login via https://zoom.us/join site, enter ID instead of "Meeting ID or Personal Link Name" and solidify the session.*
- *The Zoom application is free and no need to create an account.*
- *The Zoom application can be used without registration.*
- *The application works on tablets, phones and PCs.*
- *Speakers must be connected to the session 10 minutes before the presentation time.*
- *Online presentations; Presentation time is 10 minutes. There is 5 minutes of question and answer time.*
- *All congress participants can connect live and listen to all sessions.*
- *During the session, your camera should be turned on at least %70 of session period*
- *Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.*

TECHNICAL INFORMATION

- *Make sure your computer has a microphone and is working.*
- *You should be able to use screen sharing feature in Zoom.*
- *Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.*
- *Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.*

INTERNATIONAL SCIENTIFIC RESEARCH AND STRATEGY DEVELOPMENT ASSOCIATION
UBS
www.ubsder.org

5th INTERNATIONAL LAKE VAN SOCIAL SCIENCES CONGRESS

ONLINE

14.06.2026	SESSION -1/HALL-1
VAN	Van Local Time: 11:00

Zoom Meeting ID: 460 363 6838 **Zoom Passcode: 121314**

HEAD OF SESSION: Prof. Dr. Hüseyin BAL
VICE CHAIR OF SESSION: Prof. Dr. Hidayet Gizem ÜNLÜ ÖREN

Author(s)	Affiliation	Title
Prof. Dr. Hüseyin BAL Asst. Prof. Dr. Erol ŞİMŞEK	Artvin Çoruh University	AL-GHAZALI'S INTELLECTUAL IDENTITY IN THE CONTEXT OF THE FOUNDING INTELLECTUAL MODEL IN ISLAMIC THOUGHT: AN EVALUATION FROM THE PERSPECTIVE OF THE SOCIOLOGY OF INTELLECTUALS
Prof. Dr. Ayşe DURGUN KAYGISIZ Prof. Dr. Hidayet Gizem ÜNLÜ ÖREN	Süleyman Demirel University	CAN TOURISM BE A SOURCE OF GROWTH?
Prof. Dr. Hidayet Gizem ÜNLÜ ÖREN Prof. Dr. Ayşe DURGUN KAYGISIZ	Süleyman Demirel University	THE IMPACT OF TOURISM, ENERGY CONSUMPTION, AND ECONOMIC GROWTH ON CARBON EMISSIONS IN OECD COUNTRIES: DYNAMIC PANEL DATA ANALYSIS FOR THE PERIOD 2006–2024
Yağmur SABAH Dr. Sefa CEYHAN	Istanbul Nisantasi University	THE ROLE OF INFLUENCER MARKETING ON GENERATION Z CONSUMER BEHAVIOR IN THE CONTEXT OF DIGITAL MARKETING: A SYSTEMATIC LITERATURE REVIEW
İrem AK Prof. Dr. Alper ASLAN	Erciyes University	DETERMINANTS OF EMPLOYMENT IN THE AVIATION SECTOR IN TURKEY
Res. Asst. Dr. Gümrah Can BAŞDAĞ	Kilis 7 Aralık University	A REVIEW ON TAXATION OF CAPITAL INCOME IN THE ESTABLISHMENT OF TAX JUSTICE
Res. Asst. Dr. Gümrah Can BAŞDAĞ	Kilis 7 Aralık University, Faculty of Applied Sciences, Kilis, Türkiye	THE ROLE OF FISCAL DISCIPLINE IN ENSURING SUSTAINABLE ECONOMIC GROWTH: A THEORETICAL AND POLITICAL EVALUATION
Res. Asst. Dr. Mehmet Şerif YILDIZ	Van Yuzuncu Yil University	READING DIVERSITY THROUGH THE LENS OF GLOBALIZATION AND THE CHANGING UNDERSTANDING OF PUBLIC ADMINISTRATION

5th INTERNATIONAL LAKE VAN SOCIAL SCIENCES CONGRESS

ONLINE

14.06.2026	SESSION -1/HALL-2
VAN	Van Local Time: 11:00

Zoom Meeting ID: 460 363 6838 **Zoom Passcode: 121314**

HEAD OF SESSION: Associate Professor Hakkı CILGINOGLU
VICE CHAIR OF SESSION: Asst. Prof. Dr. Aslı KAYA

Author(s)	Affiliation	Title
Yavuz Selim DENIZ Associate Professor Hakkı CILGINOGLU	Kastamonu University	THE IMPACT OF LOCAL CULINARY CULTURE ON THE DEVELOPMENT OF GASTRONOMY TOURISM: THE CASE OF TIRE
Asst. Prof. Dr. Aslı KAYA	Istanbul Gelisim University	THE EFFECTS OF DIGITAL HEALTH LITERACY AND CANCER AWARENESS ON GREEN COSMETIC PRODUCT CONSUMPTION: A STUDY ON FEMALE
Asst. Prof. Dr. Erdal DEMİR	Van Yuzuncu Yil University	CAMELS-BASED CORPORATE FINANCIAL PERFORMANCE ASSESSMENT IN THE PARTICIPATION BANKING SECTOR: AN INTEGRATED DECISION-MAKING MODEL
Asst. Prof. Dr. Erdal DEMİR	Van Yuzuncu Yil University,	FINANCIAL PERFORMANCE ASSESSMENT IN THE REINSURANCE SECTOR USING AN INTEGRATED DECISION- MAKING MODEL
Lecturer Dr. Ülkü Hayriye İNCİ	Karabük University	WE LAUGH AT OUR MISERABLE SITUATION: SOCIAL IDENTITY AND REPRESENTATION IN KEMAL SUNAL FILMS
Lecturer Dr. Ülkü Hayriye İNCİ	Karabük University	EVERYONE KNOWS EVERYONE: NEIGHBORHOOD CULTURE AND SOCIAL CONTROL IN TURKISH CINEMA

www.ubsder.org

5th INTERNATIONAL LAKE VAN SOCIAL SCIENCES CONGRESS

ONLINE

14.06.2026	SESSION -1/HALL-3
VAN	Van Local Time: 11:00

Zoom Meeting ID: 460 363 6838 **Zoom Passcode: 121314**

HEAD OF SESSION: Assoc. Prof. Dr. Ayşe BİLGİNER KUCUR
VICE CHAIR OF SESSION: Lecturer Çağlar ÇİÇEK

Author(s)	Affiliation	Title
Dr. Asima İsaoğlu ALÇİÇEK	Independent Researcher	HAPPINESS ECONOMICS: MEASURING WELL-BEING BEYOND ECONOMIC GROWTH
Prof. Dr. Ferit İZCİ Murat ÖZTÜRK	Van Yüzüncü Yıl University	STRUCTURAL TRANSFORMATION IN PRESIDENTIAL POLICY COUNCILS: AN ANALYSIS ON THE COUNCIL OF LOCAL GOVERNMENT AND DISASTER POLICIES
Prof. Dr. Ferit İZCİ, Lecturer Çağlar ÇİÇEK	Van Yüzüncü Yıl University	REVISITING THE "GIRAFFE AND ELEPHANT" STORY IN PUBLIC ADMINISTRATION: DIVERSITY MANAGEMENT AND ORGANIZATIONAL CULTURE
Assoc. Prof. Dr. Ayşe BİLGİNER KUCUR	Atatürk University	DIGITAL PERFORMATIVITY: THE REPRODUCTION OF GENDER IN BRIDE–MOTHER-IN-LAW CONTENT ON INSTAGRAM
Hakan TAN Elif DEMİR Ferdi KAY Asst. Prof. Dr. Turgay OYMAN	Iğdır University	DIGITAL TRANSFORMATION AT BORDER GATES
MSc. Cesim Taşdemir Prof. Dr. M. Akif Arvas	Van Yüzüncü Yıl University	DIGITAL TRANSFORMATION AND THE ECONOMIC PERFORMANCE OF SMES: THE TURKEY EXAMPLE
MSc. Cesim Taşdemir Prof. Dr. Zafer Kanberoğlu	Van Yüzüncü Yıl University	SUSTAINABLE TOURISM AND ECONOMIC DEVELOPMENT IN THE LAKE VAN BASIN: A POTENTIAL ANALYSIS
Asst. Prof. Dr. Ekber Şah AHMEDİ	Bursa Technical University	A CAPTOLOGICAL APPROACH TO DIGITAL GAMBLING ADDICTION
Ender YILDIRIM	Van Yüzüncü Yıl University	CONTENT ANALYSIS OF THESES ON DIGITAL GAME ADDICTION PUBLISHED IN YÖKTEZ BETWEEN 2020- 2022
Rabiul KADER . Prof. Dr. Özge MEHTAP	Kocaeli University	THE IMPACT OF INNOVATIVE EMPLOYEE BEHAVIOR ON ORGANIZATIONAL AGILITY: THE MEDIATING ROLE OF INNOVATIVE HRM PRACTICES

www.ubsder.org

5th INTERNATIONAL LAKE VAN SOCIAL SCIENCES CONGRESS

ONLINE

14.06.2026	SESSION -1/HALL-4
VAN	Van Local Time: 11:00

Zoom Meeting ID: 460 363 6838 **Zoom Passcode: 121314**

HEAD OF SESSION: Lecturer Murat GÖKMEN
VICE CHAIR OF SESSION: Asst. Prof. Dr. Zeynep TAŞKIN

Author(s)	Affiliation	Title
Məmmədova Nigar	ADPU, Xarici dillərin tədrisi kafedrası,müəllim	QLOBAL KONTEKSTDƏ DIL VƏ ƏDƏBIYYAT TƏHSILI: RƏQƏMSAL DÖVRÜN YENILIKLƏRI VƏ QARŞIYA ÇIXAN MANEƏLƏR
Expert Enes YAVUZ Prof. Dr. Süha YILMAZ Ezgi SU GÜMÜŞ	Dokuz Eylül University	AN INVESTIGATION INTO CONTENT KNOWLEDGE OF PROSPECTIVE MATHEMATICS TEACHER'S ON THE HYPERBOLA
Expert Bengül Göçmen ÖZTÜRK Prof. Dr. Süha YILMAZ Ezgi SU GÜMÜŞ	Dokuz Eylül University,	INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN 8TH GRADE MIDDLE SCHOOL STUDENTS' ACADEMIC ACHIEVEMENT REGARDING THE CONCEPT OF CONGRUENCE AND THEIR ATTITUDES TOWARDS GEOMETRY AND SELF-EFFICACY BELIEFS
İsmail Hakkı ESKİNÖZ	Van Yüzüncü Yıl University	PARENTAL ROLE IN DIGITAL GAME ADDICTION A CONTENT ANALYSIS OF SCIENTIFIC ARTICLES PUBLISHED BETWEEN 2017 AND 2024
Lecturer Murat GÖKMEN Seda GÖKMEN	Düzce University, Düzce, Türkiye	REVILLING AND BESEYING BELIRMATS OF AUTHENTIC LEADERSHIP WITHIN THE TURKISH CENTURY MAARIF EDUCATION SÖĞÜÇING MOVEMENT 10 TH GRADE HISTORY AND TURKISH LANGUAGE COURSE BOOK
Fatma KULAZ KARABULUT Asst. Prof. Dr. Zeynep TAŞKIN	Van Yüzüncü Yıl University	"AN EXAMINATION OF GRADUATE THESES IN THE FIELD OF SCIENCE EDUCATION IN PRESCHOOL EDUCATION IN TÜRKIYE"
Asst. Prof. Dr. Zeynep TAŞKIN Beyzanur KARATEKİN	Van Yüzüncü Yıl University	"EXPERIMENTAL FAMILY EDUCATION STUDIES CONDUCTED WITH PARENTS OF PRESCHOOL-AGED CHILDREN"

5th INTERNATIONAL LAKE VAN SOCIAL SCIENCES CONGRESS

ONLINE

14.06.2026	SESSION -1/HALL-5
VAN	Van Local Time: 11:00

Zoom Meeting ID: 460 363 6838 **Zoom Passcode: 121314**

HEAD OF SESSION: Prof. Dr. Musa DUMAN
VICE CHAIR OF SESSION: Assoc. Prof. Dr. Selin M. BÖLME

Author(s)	Affiliation	Title
Assoc. Prof. Dr. Selin M. BÖLME	Marmara University	TRUMP'S THREAT TO WITHDRAW FROM NATO AND THE FUTURE OF THE ALLIANCE: DISSOLUTION OR RENEWED CONSOLIDATION?
Cəfərova Ülviyyə Əhməd	ADPU-nun nəzdində ADPK-nın müəllimi	MƏNTİQİ SXEMLƏRİN QURULMASI VƏ ANALİZ ÜSULLARI
Ramez SHUJA Assistant Prof. Dr. Yasin Çağlar KAYA	Karadeniz Technical University	PERCEPTION OF PATRIARCHY: EXPLORING AFGHAN MEN'S VIEWS ON GENDER ROLES IN CONTEMPORARY AFGHANISTAN
Prof. Dr. Musa DUMAN	Ardahan University	DESCARTES'TA DOĞRULUĞUN KRİTERİ: NET VE AYRIMLI DÜŞÜNCELER
Asst. Prof. Dr. Ferhat KILINÇARSLAN	Van Yüzüncü Yıl University	THE PLACE OF VAN TURKISH MUSIC ASSOCIATION IN THE MUSICAL MEMORY OF VAN PROVINCE
Assoc. Prof. Dr. Aynur AKPINAR Tunahan AKYOL	KTO Karatay University	FINANCIAL LITERACY AMONG HIGH SCHOOL STUDENTS: A STUDY IN KONYA PROVINCE
Assoc. Prof. Dr. Aynur AKPINAR Muhammet Lutfi UĞUR	KTO Karatay University	COMPARISON OF THE FINANCIAL STATEMENTS OF CONVENTIONAL AND PARTICIPATION BANKS OPERATING IN TURKEY BETWEEN 2020 AND 2025

www.ubsder.org

5th INTERNATIONAL LAKE VAN SOCIAL SCIENCES CONGRESS

ONLINE

14.06.2026	SESSION -1/HALL-6
VAN	Van Local Time: 11:00

Zoom Meeting ID: 460 363 6838 **Zoom Passcode: 121314**

HEAD OF SESSION: Prof. Dr. Aydın GÖRMEZ
VICE CHAIR OF SESSION: Asst. Prof. Dr. Gamze Dolanbay

Author(s)	Affiliation	Title
Ayşe ÇEVİREL Prof. Dr. Aydın GÖRMEZ	Van Yüzüncü Yıl University	A FRAUDIAN APROACH TO HAKAN GÜNDAY'S KINYAS AND KAYRA
Ulduz Fərhad Qəhrəmanova	Azerbaijan State Pedagogical University	THEORETICAL ANALYSIS OF THE CONTENT OF THE INTRODUCTION AND "ADDRESS TO THE SUN AND GOLDEN REPRIMAND" SECTIONS OF AFZALADDIN KHAGANI'S POEM "TOHFATUL-IRAQAYN"
Görkan YILDIZ Prof. Dr. Aydın GÖRMEZ	Van Yüzüncü Yıl University	THE IDENTITY SEARCH FOR THE OTHER WORLD'S OTHER: A PSYCHOANALYTIC READING OF BRONTË'S WUTHERING HEIGHTS
Ayhan YAZAR	Bursa Uludağ University	INSIDE THE BURSA AUTOMOTIVE CLUSTER: HR LEADERS' NARRATIVES ON PSYCHOLOGICAL SAFETY, MOBBING, AND WORKPLACE MARGINALIZATION
Pervin BARTU Prof. Dr. Aydın GÖRMEZ	Van Yüzüncü Yıl University	THE SILENCING OF NATURE AND THE HUMAN CRISIS: ECOCRITICAL APPROACHES
Asst. Prof. Dr. Gamze DOLANBAY	Van Yüzüncü Yıl University	SOCIAL MEDIA AND PSYCHOLOGY: THE EFFECTS OF DIGITAL REALITY ON SELF-PERCEPTION, SOCIAL COMPARISON, AND PSYCHOLOGICAL WELL- BEING

www.ubsder.org

5th INTERNATIONAL LAKE VAN SOCIAL SCIENCES CONGRESS

ONLINE

14.06.2026	SESSION -1/HALL-7
VAN	Van Local Time: 11:00

Zoom Meeting ID: 460 363 6838 **Zoom Passcode: 121314**

HEAD OF SESSION: Emil Raul oğlu Ağayev
VICE CHAIR OF SESSION: Muhammad FAISAL

Author(s)	Affiliation	Title
Almaszadə Gülsüm Siyavuş qızı	Teacher at Azerbaijan State Pedagogical College under Azerbaijan State Pedagogical University	FORMAL MƏNTİQ VƏ İNFORMATİKA: NƏZƏRİ BAZA VƏ PRAKTİK İSTİFADƏ SAHƏLƏRİ
Ülkər Kərimova	Teacher at Azerbaijan State Pedagogical College under Azerbaijan State Pedagogical University	RİYAZİ SAVADLILIĞIN PEŞƏ TƏHSİLİNDƏ ROLU VƏ İNKİŞAF İSTİQAMƏTLƏRİ
Cəfərova Ülviyyə Əhməd	Teacher at Azerbaijan State Pedagogical College under Azerbaijan State Pedagogical University	RİYAZİ MƏNTİQ VƏ ONUN RİYAZİYYATDA ROLU
Həsənova Yeganə Akif qızı	Teacher at Azerbaijan State Pedagogical College under Azerbaijan State Pedagogical University	MƏLUMAT DAŞIYICILARI İNFORMASİYA TƏHLÜKƏSİZLİYİNİN ƏSAS OBYEKTİ KİMİ
AĞAKİŞLBƏYLİ Sevinc Yavər	Azerbaijan State Pedagogical University	KOMPÜTER ŞƏBƏKƏLƏRİNİN ƏSASLARI: PROTOKOLLAR, İDARƏETMƏ VƏ MONİTORİNQ PRİNSİPLƏRİ
Muhammad FAISAL	Joint Director (AICU) at NAAI, Ministry of Information & Technology, Pakistan	DISTRIBUTED LEDGER TECHNOLOGY AND FEDERATED LEARNING INTEGRATION FOR SECURE INTER- MINISTERIAL DATA EXCHANGES
Moses Adeolu AGOI; Dr. Muhammad FAISAL Hendri Hermawan ADINUGRAHA Khairuddin	Lagos State University of Education, Lagos Nigeria. | Benazir Income Support Program under World Bank Project, Pakistan. Universitas Islam Negeri K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan. STAI Syekh Abdur Rauf Singkil	CO-MONITORING THE COMMONS: THE IMPACT OF REAL-TIME CIVIC MONITORING PLATFORMS ON TRUST, ENGAGEMENT, AND PUBLIC ACCOUNTABILITY
Emil Raul oğlu Ağayev	Teacher at the Azerbaijan State Pedagogical College under Azerbaijan State Pedagogical University	THE SYNTHESIS OF ART AND THE ENVIRONMENT

5th INTERNATIONAL LAKE VAN SOCIAL SCIENCES CONGRESS

ONLINE

14.06.2026	SESSION -1/HALL-8
VAN	Van Local Time: 11:00

Zoom Meeting ID: 460 363 6838 **Zoom Passcode: 121314**

HEAD OF SESSION: Assoc. Prof. Dr. Kemal KAYA
VICE CHAIR OF SESSION: Lecturer Zeynep BAYRAM

Author(s)	Affiliation	Title
Expert Tuğba ONUR Asst. Prof. Dr. Seyhun TUTGUN	Independent Researcher Bitlis Eren University	THE IMPACT OF NATURAL DISASTERS ON ECONOMIC GROWTH WITHIN THE FRAMEWORK OF NEOCLASSICAL SHOCK AND CREATIVE DESTRUCTION: A CROSS-CONTINENTAL MESO-SCALE ANALYSIS
Lecturer Zeynep BAYRAM	Bitlis Eren University	THE IMPACT OF DECLINING POPULATION GROWTH RATE ON SOCIAL TRANSFER EXPENDITURES AND FISCAL SUSTAINABILITY IN TÜRKİYE
Lecturer Zeynep BAYRAM	Bitlis Eren University	THE EFFECT OF CLIMATE CHANGE ON PUBLIC EXPENDITURES
Nihal UZUNÖNER Assoc. Prof. Dr. Aysel ARSLAN	Ondokuz Mayıs University	EVALUATION OF THE WEBSITES OF HEALTH TOURISM AUTHORIZED HEALTHCARE INSTITUTIONS: THE CASE OF TRABZON
Assoc. Prof. Dr. Kemal KAYA	Van Yüzüncü Yıl University	THE CONCEPT OF TOURISM IN IRANIAN AND TURKISH 4TH GRADE SOCIAL STUDIES TEXTBOOKS
Assoc. Prof. Dr. Kemal KAYA	Van Yüzüncü Yıl University	AN EXAMINATION OF THE RESILIENCE COMPONENTS IN 4TH GRADE SOCIAL STUDIES TEXTBOOKS IN IRAN AND TURKEY
Fatma GÜRSES BAYSAL	Selçuk University	AN ANALYSIS OF THE PRESIDENCY OF RELIGIOUS AFFAIRS' APPROACH TO QUR'ANIC VERSES IN ITS SERMONS

www.ubsder.org

5th INTERNATIONAL LAKE VAN SOCIAL SCIENCES CONGRESS

ONLINE

14.06.2026	SESSION -1/HALL-9
VAN	Van Local Time: 11:00

Zoom Meeting ID: 460 363 6838 **Zoom Passcode: 121314**

HEAD OF SESSION: Asst. Prof. Dr. Nur OKUTAN
VICE CHAIR OF SESSION: Dr. Alper YURTTAŞ

Author(s)	Affiliation	Title
İrem AKSOY	Bursa Technical University	CHANGES IN THE TURKISH FAMILY STRUCTURE DURING RURAL-TO-URBAN MIGRATION
Dr. Alper YURTTAŞ Dr. Zafer EVMEZ	Istanbul Technical Universit ,Istanbul Esenyurt Universit	TURKIYE-EUROPEAN RELATIONS BETWEEN 1950-1980
Elif ERGÜ Prof. Dr. Mehmet Şirin ÇINAR	Van Yüzüncü Yıl University,	A STRUCTURALIST READING OF MUHAMMED ALI ALI'S SHORT STORY "THE ETERNAL JOURNEY"
Ayşe KOÇ Assoc. Prof. Dr. Zöhre KAYA	Van Yüzüncü Yıl University	EXAMINATION OF HIGH SCHOOL STUDENTS' SENSE OF BELONGING TO SCHOOL, HOPE, AND FUTURE EXPECTATIONS ACCORDING TO SOCIODEMOGRAPHIC VARIABLES
Büşra KOYUNCU KAHRAMAN Assoc. Prof. Dr. Zöhre KAYA	Van Yüzüncü Yıl University	EXAMINATION OF INFERIORITY COMPLEX, SUPERIORITY COMPLEX, PSYCHOLOGICAL VULNERABILITY, EMOTIONAL MANIPULATION, AND ADVERSE CHILDHOOD EXPERIENCES IN ADULTS ACCORDING TO SOCIODEMOGRAPHIC VARIABLES
Asst. Prof. Dr. Nur OKUTAN	Van Yüzüncü Yıl University,	REVIEW OF THE RELATIONSHIP BETWEEN EMPATHY WITH NATURE AND PRO-ENVIRONMENTAL BEHAVIOR
Helin KOÇHAN Elif OK Aynur YAŞAR Ruba TAŞTAN Emine İdil KARA Neçirvan KASIMOĞLU Asst. Prof. Dr. Nur OKUTAN	Van Yüzüncü Yıl University,	AN EXAMINATION OF THE RELATIONSHIPS AMONG DARK AND LIGHT TRIAD PERSONALITY TRAITS, EMPATHY, AND LIFE SATISFACTION

5th INTERNATIONAL LAKE VAN SOCIAL SCIENCES CONGRESS

ONLINE

14.06.2026	SESSION -1/HALL-10
VAN	Van Local Time: 11:00

Zoom Meeting ID: 460 363 6838 **Zoom Passcode: 121314**

HEAD OF SESSION: Prof. Dr. Sertif DEMİR
VICE CHAIR OF SESSION: Assoc. Prof. Dr. Barış MUTLU

Author(s)	Affiliation	Title
Prof. Dr. Sertif DEMİR	Turkish Aeronautical Association University	THE ROLE OF THE 2026 ENERGY CRISIS IN INTERNATIONAL POLITICS
Prof. Dr. Sertif DEMİR	Turkish Aeronautical Association University	THE IMPLICATION OF NATO ON EVOLUTION OF THE INSTITUTIONAL TRANSFORMATION OF TÜRKİYE'S SECURITY CULTURE
Res. Asst. Muhammet NEGİZ Res. Asst. Zeynep KAYA	Karadeniz Technical University, Erzincan Binali Yıldırım University	THE THEMATIC MAPPING OF THE ZANGEZUR CORRIDOR LITERATURE: A QUALITATIVE CONTENT ANALYSIS OF STUDIES PUBLISHED BETWEEN 2000 AND 2026
Asst. Prof. Dr. Ahmet Metehan ŞAHİN	Deanery of the Army War College, National Defence University, Ankara, Türkiye	THE ROLE OF POVERTY IN CHARACTER CONSTRUCTION IN KEMAL BEKİR'S SHORT STORIES
Özlem ÖZÇEVİK	Karadeniz Technical University, Institute of Social Sciences, Trabzon, Türkiye	FROM VISHWAGURU TO VISHWAMITRA: THE TRANSFORMATION OF INDIA'S FOREIGN POLICY
Mehmet Alper YAKA	Independent Researcher	A NEW INSTITUTIONAL ACTOR IN PUBLIC DIPLOMACY: THE ROLE AND FUNCTIONAL ANALYSIS OF YTB
Lecturer Dr. Mustafa YILDIRIM	Van Yuzuncu Yil University, Van Vocational School.	OTTOMAN-PERIOD WOODWORKING ART IN DIYARBAKIR: MATERIAL, TECHNICAL, AND DECORATIVE CHARACTERISTICS OF THE İSKENDERPAŞA MOSQUE MINBAR
Assoc. Prof. Dr. Barış MUTLU	Van Yuzuncu Yil University, Faculty of Fine Arts, Department of Performing Arts	HERBERT MARCUSE AND ALASDAIR MACINTYRE'S INTERPRETATIONS OF SIGMUND FREUD'S APPROACH TO THEPROBLEM OF FREEDOM
Assoc. Prof. Dr. Barış MUTLU	Van Yuzuncu Yil University, Faculty of Fine Arts, Department of Performing Arts	ALBERT BANDURA'S MORAL PSYCHOLOGY FROM THE PERSPECTIVE OF MORAL PHILOSOPHY

www.ubsder.org

5th INTERNATIONAL LAKE VAN SOCIAL SCIENCES CONGRESS

ONLINE

14.06.2026	SESSION -1/HALL-11
VAN	Van Local Time: 11:00

Zoom Meeting ID: 460 363 6838 **Zoom Passcode: 121314**

HEAD OF SESSION: Lecturer Muhammet Uğur TÜMÜKLÜ
VICE CHAIR OF SESSION: Dr. Mustafa HASANVELİ

Author(s)	Affiliation	Title
Dr. Ümran GÜNEŞ	Independent Researcher	THE FUTURE OF ACCOUNTABILITY IN GLOBAL ADMINISTRATIVE LAW: ADAPTABILITY OF THE UN SECURITY COUNCIL OMBUDSMAN MODEL
Dr. Talat KARATAŞ	Tarsus University, Department of Common Courses	ASSESSING THE STORY OF ERCİŞLİ EMRAH IN THE CONTEXT OF ITS HISTORICAL BACKGROUND
Assoc. Prof. Dr. Şeyma BİLGİNER ERDOĞAN	Atatürk University, Faculty of Communication	REFLECTING ON THE TRANSFORMING REPRESENTATIONS OF THE IDEAL TURKISH FAMILY MYTH IN TELEVISION SERIES
Dr. Mustafa HASANVELİ	Independent Researcher	AN ANALYSIS OF VAN MANIS IN THE CONTEXT OF DAILY LIFE PRACTICES
Dr. Mustafa HASANVELİ	Independent Researcher	A THEMATIC AND FUNCTIONAL STUDY OF VAN RIDDLES
Reşat MÜRŞÜDOV	Baku State University, Faculty of Law, Baku, Azerbaijan	CHARACTERISTICS OF CRIMES COMMITTED BY MINORS THROUGH NEGLIGENCE
Lecturer Muhammet Uğur TÜMÜKLÜ	Yozgat Bozok University	CULTURAL HOMOGENIZATION AND NETFLIX
Assoc. Prof. Dr. Necdet TAŞKIN	Van Yuzuncu Yil University	FATHERS AS CAREGIVERS
Assoc. Prof. Dr. Necdet TAŞKIN	Van Yuzuncu Yil University	A HIGH-RETURN INVESTMENT: EARLY CHILDHOOD EDUCATON

www.ubsder.org

Opening Ceremony

Online

Date: June 14, 2026
Ankara Local Time: 11:50

Metting Id: **460 363 6838**
Passcode: **121314**

Zoom Link:
https://us06web.zoom.us/j/4603636838?pwd=Gx9rIRf5cUTPsZZ4pilDYkYWaaEAc6.1&omn=83728292712

INTERNATIONAL SCIENTIFIC RESEARCH AND STRATEGY DEVELOPMENT ASSOCIATION
UBS
www.ubsder.org

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

- *To be able to make a meeting online, login via https://zoom.us/join site, enter ID instead of "Meeting ID or Personal Link Name" and solidify the session.*
- *The Zoom application is free and no need to create an account.*
- *The Zoom application can be used without registration.*
- *The application works on tablets, phones and PCs.*
- *Speakers must be connected to the session 10 minutes before the presentation time.*
- *Online presentations; Presentation time is 10 minutes. There is 5 minutes of question and answer time.*
- *All congress participants can connect live and listen to all sessions.*
- *During the session, your camera should be turned on at least %70 of session period*
- *Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.*

TECHNICAL INFORMATION

- *Make sure your computer has a microphone and is working.*
- *You should be able to use screen sharing feature in Zoom.*
- *Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.*
- *Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.*

INTERNATIONAL SCIENTIFIC RESEARCH AND STRATEGY DEVELOPMENT ASSOCIATION
UBS
www.ubsder.org

5th INTERNATIONAL LAKE VAN SOCIAL SCIENCES CONGRESS

ONLINE

14.06.2026	SESSION -2/HALL-1
VAN	Van Local Time: 12:00

Zoom Meeting ID: 460 363 6838 **Zoom Passcode: 121314**

HEAD OF SESSION:

VICE CHAIR OF SESSION: tarih hukuk

Author(s)	Affiliation	Title
Abdul Rehman & Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	Department of Leadership and Management Studies National Defence University	IMPACT OF PRIVATIZATION: ANALYZING THE POSITIVE AND NEGATIVE IMPLICATIONS
Syed Ali Abbas & Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	Department of Leadership and Management Studies National Defence University	LEADERSHIP STYLES AND THEIR IMPACT ON EMPLOYEES' PRODUCTIVITY
Aqsa Babar & Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	Department of Leadership and Management Studies National Defence University	FIVE PILLARS MODEL OF ECONOMIC DEVELOPMENT: HOW TO HARNESS THE BREED ?
Zainab Asif & Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	Department of Leadership and Management Studies National Defence University	BRAIN-DRAIN TO BRAIN-RETAIN PROJECTS
Abid Hussain & Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	Department of Leadership and Management Studies, National Defence University	EMOTIONAL INTELLIGENCE AND ACADEMIC PERFORMANCE: HOW DOES THE RELATIONSHIP WORK AMONG FEMALE TEACHERS IN UNIVERSITIES IN PAKISTAN? EXAMINING THE IMPACT OF SUSTAINABLE LEADERSHIP AS MODERATOR
Misbah Ali & Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	Department of Leadership and Management Studies, National Defence University	CHALLENGES OF TECHNOSTRESS FOR DIGITAL LEADERS
Arooj Khan & Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	Department of Leadership and Management Studies National Defence University	ORGANIZATIONAL COMMITMENT IN RELIGIOUS ORGANIZATIONS – PERSPECTIVE AND REALITY-BASED FRAMEWORK OF RELIGION, FAITH AND SPIRITUALITY
Asad Ullah Taimur & Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	MPhil Scholar, Department of Leadership and Management Studies, National Defence University & Department of Leadership and Management Studies National Defence University	STRATEGIC INTELLIGENCE AND ITS DYNAMICS
Ayesha Farooq & Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	Department of Leadership and Management Studies National Defence University	ETHICS AND ETHICAL USE OF CHATGPT IN RESEARCH AMONG UNIVERSITY RESEARCHERS IN PAKISTAN

www.ubsder.org

5th INTERNATIONAL LAKE VAN SOCIAL SCIENCES CONGRESS

ONLINE

14.06.2026	SESSION -2/HALL-2
VAN	Van Local Time: 12:00

Zoom Meeting ID: 460 363 6838 **Zoom Passcode: 121314**

HEAD OF SESSION: Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman

Author(s)	Affiliation	Title
Erum Umaima & Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	Department of Leadership and Management Studies National Defence University	IMPACT OF SDGS ON BUSINESS ENVIRONMENT: DYNAMICS OF SOCIETY AND NATURE
Ezza Imran & Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	Department of Leadership and Management Studies National Defence University	POWER SECTOR AND MULTIFACETED ENERGY CRISIS: PROSPERING AN ENERGY EFFICIENT SOLUTION
Fizza Bakhtawar & Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	Department of Leadership and Management Studies National Defence University	PREPARING FOR THE 4TH INDUSTRIAL REVOLUTION: ANALYZING THE READINESS TO CULTIVATE AND HARNESS THE BIG OPPORTUNITY
Hira Arshad & Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	Department of Leadership and Management Studies National Defence University	LEADERSHIP AND CONFLICT RESOLUTION IN MULTICULTURAL SOCIETY
Huma Khalid & Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	Department of Leadership and Management Studies National Defence University	MOTIVATED ORGANIZATIONS: WHAT ARE THEY, HOW THEY WORK AND WHAT IS THEIR SECRET ?
Huzaifa Hussain & Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	Department of Leadership and Management Studies National Defence University	TRAJECTORIES OF SOCIAL ENTREPRENEURSHIP: ANALYZING THE DYNAMICS
Javeria Khan & Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	Department of Leadership and Management Studies National Defence University	FAIR TRADE: COMMUNICATION TO CONSUMPTION
Kashmala Khan & Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	Department of Leadership and Management Studies National Defence University	HUMOR IN LEADERSHIP: WHY IT MATTERS ?

5th INTERNATIONAL LAKE VAN SOCIAL SCIENCES CONGRESS

ONLINE

14.06.2026	SESSION -2/HALL-3
VAN	Van Local Time: 12:00

Zoom Meeting ID: 460 363 6838 **Zoom Passcode: 121314**

HEAD OF SESSION: Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman

Author(s)	Affiliation	Title
Kubra Arif & Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman & Maria Zia	Department of Leadership and Management Studies National Defence University & Academy of Research scholar	CULTURAL EXCHANGE: ANALYZING THE DYNAMICS
Maham Ehsan & Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	Department of Leadership and Management Studies National Defence University	GLOBAL RISE OF FINTECH: PURPOSE, ROLE AND DYNAMICS
Mishal Fatima & Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	Department of Leadership and Management Studies National Defence University	WOMEN EMPOWERMENT TO WOMEN ENTREPRENEURSHIP: A GREAT BUT STRUGGLING JOURNEY
Mydah Tanzeela Qamar & Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	Department of Leadership and Management Studies National Defence University	NEUROMARKETING: DYNAMICS AND USAGE
Nawal & Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	Department of Leadership and Management Studies National Defence University	CPEC AS A MEGA PROJECT: FOSTERING ECONOMIC STRENGTH OF PAKISTAN
Nida Maryam & Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	Department of Leadership and Management Studies National Defence University	EMOTIONAL INTELLIGENCE IN MANAGEMENT: ANALYZING PEOPLE MANAGERS
Nizar Amin & Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	Department of Leadership and Management Studies National Defence University	COMPANY VALUES: ANALYZING THE CORE VALUES AND THEIR ROLE TOWARDS ORGANIZATIONAL EFFECTIVENESS
Noor ul Huda & Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	Department of Leadership and Management Studies National Defence University	WOMAN IN PROJECTS' LEADERSHIP POSITIONS: DYNAMICS OF TRANSFORMATIONAL LEADERSHIP
Areeba Fatima & Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	Department of Leadership and Management Studies National Defence University	INTEGRATING SUSTAINABILITY: A BUSINESS SUSTAINABILITY

5th INTERNATIONAL LAKE VAN SOCIAL SCIENCES CONGRESS

ONLINE

14.06.2026	SESSION -2/HALL-4
VAN	Van Local Time: 12:00

Zoom Meeting ID: 460 363 6838 **Zoom Passcode: 121314**

HEAD OF SESSION: Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman

Author(s)	Affiliation	Title
Rabiba Arbab & Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	Department of Leadership and Management Studies National Defence University	ANALYZING THE FACTORS INFLUENCING RURAL ENTREPRENEURSHIP PROJECTS SUSTAINABILITY: ANALYZING THE DYNAMICS
Rahima Shehzadi & Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	Department of Leadership and Management Studies National Defence University	PSYCHOLOGY OF CREATIVITY: ANALYZING 4CS MODEL AT THREE LEVELS
Sheikh Talha & Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	Department of Leadership and Management Studies National Defence University	DIVERSITY AT WORKPLACE: A CASE OF CPEC MEGA PROJECT IN POINT
Sohaib Khan & Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	Department of Leadership and Management Studies National Defence University	HIGHER EDUCATION EFFICIENCY ENHANCEMENT: EMPLOYING ARTIFICIAL INTELLIGENCE
Syed Shuja Gillani & Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	Department of Leadership and Management Studies National Defence University	PROBLEM SOLVING SKILLS AND LEADERS' DILEMMA
Syeda Midhat Zahra & Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	Department of Leadership and Management Studies National Defence University	MACHINE LEARNING: A SIMPLISTIC WAY TO EMPLOY ARTIFICIAL INTELLIGENCE
Wasif Jahangeer & Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	Department of Leadership and Management Studies National Defence University	FAIR TRADE: COMMUNICATION TO CONSUMPTION
Muhammad Yaqoob & Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman & Maria Zia	My University Islamabad Pakistan & Department of Leadership and Management Studies National Defence University & Academy of Research scholar	ENCOMPASSING CULTURAL INTELLIGENCE (CI) FOR MULTINATIONAL ORGANIZATIONS
Zara Kayani & Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	Department of Leadership and Management Studies National Defence University	CONVERTING IDEAS INTO PRODUCTS: INNOVATION AND ITS DYNAMISM

5th INTERNATIONAL LAKE VAN SOCIAL SCIENCES CONGRESS

ONLINE

14.06.2026	SESSION -2/HALL-5
VAN	Van Local Time: 12:00

Zoom Meeting ID: 460 363 6838 **Zoom Passcode: 121314**

HEAD OF SESSION: Chinwe Sallau

Author(s)	Affiliation	Title
Chinwe Sallau	Department of Public Administration, College of Education & Legal Studies, Nguru, Yobe State, Nigeria	VISIONARY LEADERSHIP AND EFFECTS ON COMPETITIVENESS
Asst. Prof. Azamat Maksudunov	Kyrgyz-Turkish Manas University, Kyrgyzstan	CORPORATE CULTURE TRANSFORMATION AND INNOVATIVE STRATEGIES
Dr. Jinning Hong Asst. Prof. Ali Vandshoari	Newman University, Birmingham Tabriz Islamic Art University, Iran	TEAMWORK: COORDINATION AND POWER DYNAMICS
Dr. Mohammed-Aminu Sanda Assel Jumasseitova	University of Ghana Business School, Ghana	EMPLOYEE WELL-BEING AND PSYCHOSOCIAL SUPPORT PRACTICES
Amar KOSALA	Bahauddin Zakariya University, Multan, Pakistan	WOMEN'S RIGHTS ACTIVISM AND SOCIAL CHANGE
Rasim ALHADİDİ	Bahauddin Zakariya University, Multan, Pakistan	WOMEN AND ENVIRONMENTALISM: THE ROLE OF WOMEN IN ECOLOGICAL STRUGGLES
Dr. Yunir ABDRAHIMOV	Azerbaijan State University	FEMALE IMMIGRANTS: LIVING CONDITIONS AND SOCIAL INTEGRATION
NAZILƏ ABDULLAZADƏ	Azerbaijan State University	WOMEN AND FAMILY: TRADITIONAL AND MODERN ROLES
Dr. Gulmira ABDİRASULOVA	Azerbaijan State University	WOMEN AND PEACEBUILDING: CONTRIBUTIONS OF WOMEN IN CONFLICT ZONES
Ofuan James Ilaboya	University of Benin, Nigeria	LEADERSHIP APPROACHES AND EMPLOYEE ENGAGEMENT

www.ubsder.org

5th INTERNATIONAL LAKE VAN SOCIAL SCIENCES CONGRESS

ONLINE

14.06.2026	SESSION -2/HALL-6
VAN	Van Local Time: 12:00

Zoom Meeting ID: 460 363 6838 **Zoom Passcode: 121314**

HEAD OF SESSION: Prof. Dr. Alaa Hussein

Author(s)	Affiliation	Title
Dr. Preecha WONGSAWAT MsC Araya PHONGSIRI	Chiang Mai University – Faculty of Social Sciences Thailand	TRADITIONAL VALUES AND MODERNIZATION IN SOUTHEAST ASIA
Daniel CRUZ	De La Salle University – Department of Political Science Philippines	CIVIL SOCIETY AND DEMOCRATIC CONSOLIDATION
Dr. Sadiq BELLO Amina YUSUF	University of Lagos – Department of Sociology Nigeria	YOUTH UNEMPLOYMENT AND SOCIAL EXCLUSION
MsC Hamza RAZA	Quaid-i-Azam University – Department of International Relations Pakistan	MEDIA DISCOURSE AND PUBLIC OPINION FORMATION
Dr Nathalie GIRARD MsC Olivier MONNET Lucas BERNON	Université de Rennes – Department of Social Psychology France	COLLECTIVE MEMORY AND NATIONAL IDENTITY
Rohan IYER MsC Sneha KAPOOR Dr. Amit CHATTERJEE	University of Calcutta – Department of Sociology India	CLASS STRATIFICATION AND EDUCATIONAL ACCESS
Dr. Teresa FLORES MsC Miguel ANDRES	University of Santo Tomas – Department of Development Studies Philippines	LOCAL GOVERNANCE AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT
Dr Ibrahim SULEMsC Zainab MUSAHassan LAWALFatima SADIQUsman GARBA	Bayero University Kano – Department of Political Science Nigeria	ELECTORAL PARTICIPATION AND VOTER TRUST
Dr Ahmed RASHID	University of Karachi – Department of Sociology Pakistan	URBAN POVERTY AND SOCIAL ADAPTATION STRATEGIES
MsC Pauline BERNET	Université de Poitiers – Department of Social Sciences France	WORKPLACE CULTURE AND EMPLOYEE WELL-BEING

www.ubsder.org

5th INTERNATIONAL LAKE VAN SOCIAL SCIENCES CONGRESS

ONLINE

14.06.2026	SESSION -2/HALL-7
VAN	Van Local Time: 12:00

Zoom Meeting ID: 460 363 6838 **Zoom Passcode: 121314**

HEAD OF SESSION: Prof.Dr.Ainur NOGAYEVA

Author(s)	Affiliation	Title
MsC Nadia HUSSAIN	Lahore College for Women University – Department of Sociology Pakistan	SOCIAL NORMS AND WOMEN PARTICIPATION IN PUBLIC LIFE
Dr. Benoit CHARPENTIER	Université de Franche-Comté – Department of Political Science France	STATE LEGITIMACY AND CITIZEN TRUST
Ramesh KUMAR MsC Alka SHARMA	University of Rajasthan – Department of Sociology India	CASTE DYNAMICS AND SOCIAL MOBILITY
Dr. Chanon PHUMIPONG	Prince of Songkla University – Faculty of Social Sciences Thailand	BORDER COMMUNITIES AND REGIONAL IDENTITY
MsC Olivia CRUZ	Polytechnic University of the Philippines – Department of Communication Philippines	MEDIA REPRESENTATION AND YOUTH CULTURE
Dr. Suleiman ADAMU Aisha BELLO MsC Kabiru SANI	Usmanu Danfodiyo University – Department of Sociology Nigeria	INFORMAL ECONOMY AND URBAN SURVIVAL STRATEGIES
MsC Farooq AHMED	University of Sindh – Department of International Relations Pakistan	REGIONAL COOPERATION AND SOCIAL STABILITY
Dr. Monique PELLETIER Julien ARNAUD	Université Savoie Mont Blanc – Department of Human Geography France	MIGRATION PATTERNS AND TERRITORIAL CHANGE
MsC Tenzin NAMGYAL Dr. Pankaj MISRAR BANERJEE Anand ROY Sunita BOSE	Jawaharlal Nehru University – Centre for Social Systems India	URBAN GOVERNANCE AND CITIZEN ENGAGEMENT
Dr. Renato DELA ROSA	Pamantasan ng Lungsod ng Maynila – Department of Political Science Philippines	ELECTORAL BEHAVIOR AND VOTING PATTERNS

5th INTERNATIONAL LAKE VAN SOCIAL SCIENCES CONGRESS

ONLINE

14.06.2026	SESSION -2/HALL-8
VAN	Van Local Time: 12:00

Zoom Meeting ID: 460 363 6838 **Zoom Passcode: 121314**

HEAD OF SESSION: Assoc. Prof. Lapasov Shaxzod

Author(s)	Affiliation	Title
Dr. Salma AZIZ	Forman Christian College University – Department of Sociology Pakistan	SOCIAL CHANGE AND FAMILY TRANSFORMATIONS
Dr. Laurent BEAUMONT	Université de La Rochelle – Department of Political Science France	GOVERNANCE MODELS AND PUBLIC POLICY EFFECTIVENESS
MsC Kunal JAINR	Symbiosis International University – Department of Sociology India	CONSUMPTION PATTERNS AND URBAN LIFESTYLES
Dr. Pisit RATTANAKORN	Mahidol University – Faculty of Social Sciences Thailand	HEALTH COMMUNICATION AND SOCIAL BEHAVIOR
Maria LOPEZ	University of San Carlos – Department of Development Studies Philippines	COMMUNITY PARTICIPATION IN LOCAL DEVELOPMENT
Dr. Yusuf LAWAL MsC Zainab ISMAIL Hassan ABDUL	Kwara State University – Department of Sociology Nigeria	SOCIAL INTEGRATION IN MULTIETHNIC SOCIETIES
MsC Salman FAROOQ	Bahria University – Department of Media Studies Pakistan	DIGITAL PLATFORMS AND POLITICAL COMMUNICATION
Dr Elise CHAPELLE MsC Adrien FAVRE	Université de Haute-Alsace – Department of Social Psychology France	ATTITUDES TOWARD SOCIAL DIVERSITY
MsC Rohan CHAKRABORTY Dr Suman BANERJEE Anita GHOSH MsC Deepak SEN Arjun MITRA	Presidency University – Department of Sociology India	EDUCATIONAL INEQUALITY AND ACCESS TO OPPORTUNITY
Dr. Alonzo REYES	Central Luzon State University – Department of Political Science Philippines	DECENTRALIZATION AND LOCAL LEADERSHIP

www.ubsder.org

5th INTERNATIONAL LAKE VAN SOCIAL SCIENCES CONGRESS

ONLINE

14.06.2026	SESSION -2/HALL-9
VAN	Van Local Time: 12:00

Zoom Meeting ID: 460 363 6838 **Zoom Passcode: 121314**

HEAD OF SESSION: Prof. Valentina MARINESCU

Author(s)	Affiliation	Title
Dr Farzana QURESHI	Shaheed Benazir Bhutto Women University – Department of Sociology Pakistan	GENDER NORMS AND SOCIAL PARTICIPATION
Dr Alain RICHARD	Université de Limoges – Department of Political Science France	PUBLIC ADMINISTRATION AND INSTITUTIONAL REFORM
MsC Suresh PATEL Anjali MEENA	University of Gujarat – Department of Sociology India	RURAL MODERNIZATION AND SOCIAL CHANGE
Dr Nattapong CHANTHA	Burapha University – Faculty of Social Sciences Thailand	TOURISM DEVELOPMENT AND COMMUNITY IMPACT
MsC Joanna LIM	Lyceum of the Philippines University – Department of Communication Philippines	SOCIAL MEDIA INFLUENCE ON PUBLIC OPINION
Dr Mohammed SADIQ MsC Halima USMAN Abdul MUSA	University of Maiduguri – Department of Sociology Nigeria	SOCIAL RECOVERY IN POST-CONFLICT COMMUNITIES
MsC Ali HAIDER	National University of Modern Languages – Department of Media Studies Pakistan	MEDIA FRAMING AND POLITICAL AWARENESS
Dr Colette MARCHAND Luc SIMON	Université d'Angers – Department of Social Geography France	URBAN SPACES AND SOCIAL INTERACTION
MsC Abhishek PANDEY Aman SHUKLA	University of Lucknow – Department of Sociology India	DIGITAL DIVIDE AND EDUCATIONAL ACCESS
Dr Manuel TORRES	Mindanao State University – Department of Political Science Philippines	PEACEBUILDING AND LOCAL GOVERNANCE

www.ubsder.org

5th INTERNATIONAL LAKE VAN SOCIAL SCIENCES CONGRESS

ONLINE

14.06.2026	SESSION -2/HALL-10
VAN	Van Local Time: 12:00

Zoom Meeting ID: 460 363 6838 **Zoom Passcode: 121314**

HEAD OF SESSION: Dr. Musa ABDULLAHI

Author(s)	Affiliation	Title
Dr Jean LEROY	Université Paris Nanterre Department of Sociology France	SOCIAL INEQUALITY AND URBAN TRANSFORMATION
MsC Ananya SINGH	Jawaharlal Nehru University Centre for Political Studies India	YOUTH POLITICAL PARTICIPATION IN EMERGING DEMOCRACIES
Dr Somchai KITTIPONG MsC Narin CHAIWAT	Chulalongkorn University, Faculty of Social Sciences Thaliand	CULTURAL IDENTITY AND GLOBALIZATION PROCESSES
Maria SANTOS	University of the Philippines – Department of Communication Philippines	DIGITAL MEDIA AND CIVIC ENGAGEMENT
Dr. Adebayo OLADIPO MsC Funke ADEYEMI Samuel OKON	University of Ibadan,Department of Sociology Nigeria	COMMUNITY DEVELOPMENT AND SOCIAL COHESION
MsC Ayesha KHAN	University of the Punjab,Department of Education Pakistan	TEACHER PERCEPTIONS OF INCLUSIVE EDUCATION
Dr Claire MOREL Luc PERRAUD	Sciences Po – Department of Political Science France	PUBLIC POLICY RESPONSES TO SOCIAL MOBILITY
Rahul MEHTA MsC Priya DESAI Dr. Vikram SHARMAAnil PATEL Neha JOSHI	University of Delhi, Department of Sociology India	MIGRATION TRENDS AND LABOR MARKET DYNAMICS
Dr. Liza RAMIREZ MsC Carlo MENDOZA	Ateneo de Manila University Development Studies Program Philippines	POVERTY ALLEVIATION POLICIES AND LOCAL GOVERNANCE
Dr. Musa ABDULLAHI	Ahmadu Bello University – Department of Political Science Nigeria	DEMOCRATIC INSTITUTIONS AND ELECTORAL TRUST
Dr. Pierre DUMAS	Université Toulouse Jean Jaurès Department of Sociology France	SOCIAL CAPITAL AND COMMUNITY PARTICIPATION
MsC Kavita MALHOTRA	Tata Institute of Social Sciences Department of Social Work India	GENDER ROLES AND FAMILY STRUCTURES IN URBAN CONTEXTS

www.ubsder.org

5th INTERNATIONAL LAKE VAN SOCIAL SCIENCES CONGRESS

ONLINE

14.06.2026	SESSION -2/HALL-9
VAN	Van Local Time: 12:00

Zoom Meeting ID: 460 363 6838 **Zoom Passcode: 121314**

HEAD OF SESSION: Prof. Valentina MARINESCU

Author(s)	Affiliation	Title
Dr. Ananya SHARMA MsC Rohit VERMA	University of Delhi, Department of Sociology, India	DIGITAL TRANSFORMATION AND SOCIAL INCLUSION IN RURAL INDIA
Dr. Vikram SINGH Dr. Priya MEHTA MsC Arjun KUMAR	Jawaharlal Nehru University, Centre for Political Studies, India	YOUTH PARTICIPATION IN DEMOCRATIC GOVERNANCE: A COMPARATIVE ANALYSIS
Dr. Neha PATEL MsC Kavita DESAI Rahul SHARMA Dr. Aman GUPTA	Tata Institute of Social Sciences, Department of Social Work, India	COMMUNITY RESILIENCE AND SUSTAINABLE URBAN DEVELOPMENT
Dr. Rakesh YADAV MsC Sneha JOSHI	Banaras Hindu University, Department of Economics, India	ECONOMIC INEQUALITY AND REGIONAL DEVELOPMENT POLICIES IN SOUTH ASIA
Dr. Meera IYER Dr. Suresh NAIR MsC Akash MENON Priya REDDY Dr. Pooja KHANNA	University of Hyderabad, School of Social Sciences, India	THE ROLE OF HIGHER EDUCATION IN PROMOTING SOCIAL MOBILITY
Dr. Karan MALHOTRA MsC Simran KAUR Dr. Vivek CHAUHAN	Jamia Millia Islamia, Department of Sociology, India	CULTURAL HERITAGE PRESERVATION IN THE ERA OF GLOBALIZATION
Dr. Nidhi AGARWAL MsC Aditya SAXENA	Savitribai Phule Pune University, Department of Political Science, India	PUBLIC TRUST AND DIGITAL GOVERNANCE IN DEVELOPING DEMOCRACIES
Dr. Harish CHANDRA MsC Deepika SHUKLA Rohan MISHRA Dr. Sunita GUPTA	Aligarh Muslim University, Department of Education, India	INCLUSIVE EDUCATION POLICIES AND TEACHER PROFESSIONAL DEVELOPMENT
Dr. Sanjay BHATT Dr. Ritu SINGHAL MsC Mohit ARORA	University of Calcutta, Department of History, India	COLLECTIVE MEMORY AND CULTURAL IDENTITY IN MULTICULTURAL SOCIETIES
Dr. Aarti SRIVASTAVA MsC Nikhil DAS Dr. Pawan MATHUR Anjali SHARMA MsC Reema GARG	University of Madras, Department of Public Administration, India	LOCAL GOVERNANCE STRATEGIES FOR SUSTAINABLE COMMUNITY DEVELOPMENT

CONTENT

CONFERENCE ID	I
ORGANIZING COMMITTEE	II
SCIENTIFIC BOARD MEMBERS	III
PROGRAM	V
CONTENT	VI

	AUTHOR(S)	TITLE	PAGE NUMBER
1)	Muhammet Uğur DEMİR Asst. Prof. Dr. Yasemin KARATEKİN ALKOÇ	ORGANIZATIONS IN A VUCA WORLD	1-5
2)	Nermin AŞAN Asst. Prof. Dr. Yasemin KARATEKİN ALKOÇ	THE MULTIFACETED IMPACTS OF THE DARK SIDE OF DIGITALIZATION	6
3)	Asst. Prof. Dr. Hayrettin PULAT	PHYSICAL EDUCATION IN THE EARLY YEARS OF THE SECOND CONSTITUTIONAL ERA: AN EVALUATION OF THE JOURNAL ARKADAŞ	7-9
4)	Lecturer Dilek Eylem TAŞDEMİR Lecturer Cansu KÜÇÜKBAYRAKTAROĞLU	CULTURAL REPRESENTATION AND REGIONAL DIVERSITY IN TEACHING TURKISH AS A FOREIGN LANGUAGE: A COMPARATIVE ANALYSIS OF B1 AND B2 LEVEL TEXTBOOKS	10-11
5)	Asst. Prof. Dr. Nurcan AVŞİN	THE EFFECT OF FLUVIAL TOPOGRAPHY ON HUMAN LIFE: THE CASE OF DELIÇAY RIVER (ERCİŞ, VAN)	12-17
6)	Ayşe AKAY	THE ARTUKIDS OF HARPUT [1185-1234]	18-25
7)	Esra ATEŞ	THE HISTORIOGRAPHY OF THE CALIPHATES: THE PERIOD SPANNING FROM THE EARLY ERA TO SUYUTI	26-34
8)	İsmail Derrida KIRAN	PEARL OF THE EAST: “VAN ISLAND	35-36
9)	Asst. Prof. Dr. İbrahim YILDIRIMÇAKAR	THE IMPACT OF MINIMUM WAGE INCREASES ON INFLATION DYNAMICS IN THE TURKISH ECONOMY SINCE 2021: AN EMPIRICAL ANALYSIS	37-38
10)	Gülbin SEYKAN	FROM PLAY TO CULTURE: TRADITIONAL CHILDREN'S GAMES FROM THE PERSPECTIVE OF EARLY YEARS TEACHERS IN DIFFERENT PROVINCES	39-52
11)	Asst. Prof. Dr. Merve KAYA BUZKIRAN	SHARENTING BEHAVIOR AND CHILD PRIVACY: A CONCEPTUAL ANALYSIS FROM A SOCIAL WORK PERSPECTIVE	53-63

ISBN: 978-625-90406-7-7

12)	Asst. Prof. Dr. Merve KAYA BUZKIRAN	A DESCRIPTIVE ANALYSIS OF GRADUATE THESES PREPARED IN THE DEPARTMENT OF SOCIAL WORK POLICIES AND PRACTICES	64-73
13)	Prof. Dr. Mehmet KINIK	A STUDY ON EIGHT WORKS WITH DIFFERENT MELODIC STRUCTURES AMONG VAN FOLK SONGS IN THE TRT REPERTOIRE	74-75
14)	Res. Asst. Dr. Mehmet AKAR	THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN INTERSTATE WARS: AN ANALYSIS OF THE US-ISRAEL VS. IRAN WAR	76-80
15)	Res. Asst. Dr. Mehmet AKAR	TEHDİDE RAĞMEN DENGE NEDEN KURULMADI? İRAN'IN 2003 IRAK SAVAŞI'NDAKI YETERSIZ DENGELEME (UNDERBALANCING) DAVRANIŞI	81-86
16)	Muhammed NAS Melek GÖZEN	FUZZY LOGIC AND ITS APPLICATIONS	87-88
17)	Asst. Prof. Dr. Hatice ÇİÇEKAY Lecturer Dr. Sefa ONUT Prof. Dr. Mehmet DEMİR	A CHRONOLOGICAL PERSPECTIVE ON THE STEPS IN THE TRANSFORMATION TO DIGITAL ACCOUNTING	89-97
18)	Lecturer Dr. Sefa ONUT Asst. Prof. Dr. Hatice ÇİÇEKAY Prof. Dr. Mehmet DEMİR	FINDINGS ON PROBLEMS, PROPOSED SOLUTIONS, AND FACTORS THAT INCREASE SUCCESS IN ACCOUNTING EDUCATION	98-99
19)	Lecturer Dr. Berna Deniz DEMİR SARGUT Asst. Prof. Dr. Yakup ÖZKAYA	TOWARDS GENDER-SENSITIVE HOUSING POLICIES: AN ASSESSMENT OF WOMEN'S EQUAL ACCESS TO SPACE	100-109
20)	Asst. Prof. Dr. Gülcan ÖZBEK Assoc. Prof. Dr. Ercan ÇALIŞ	A SARCOPHAGUS WITH GRAVE STELES BELONGING TO MUHAMMAD BIN HAJI IN THE GEVAŞ SELJUK CEMETERY	110-111
21)	Asst. Prof. Dr. Bülent MATPAY	GIS-BASED ANALYSIS OF TEMPORAL CHANGES IN THE SARIMEHMET DAM RESERVOIR (VAN-ÖZALP) USING LANDSAT SATELLITE DATA (1989–2026)	112-113
22)	Asst. Prof. Dr. Bülent MATPAY	INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN RELİEF COMPONENTS AND NATURAL DISASTERS IN THE LAKE VAN CLOSED BASIN BASED ON GIS (GEOGRAPHIC INFORMATION SYSTEMS)	114-115
23)	Asst. Prof. Dr. Cemal ÖZATA	THE PROBLEM OF INDIVIDUAL STUDY IN BAGLAMA (TURKISH PLAYING INSTRUCTION) EDUCATION AND THE ROLE OF THE INSTRUCTOR.	116-121
24)	Asst. Prof. Dr. Cemal ÖZATA	A PROPOSED TEACHING MODEL FOR ACQUIRING BEGINNING-LEVEL PLAYING TECHNICAL SKILLS IN BOZUK-TUNING BAĞLAMA EDUCATION	122-123
25)	Dr. Süleyman ELÇİ	FINANCIAL REPORTING IN HIGH-INFLATION ECONOMIES IN THE CONTEXT OF TFRS-29 ACCOUNTING STANDARD	124-126
26)	Dr. Rüstem ÇURKU Dr. Süleyman ELÇİ	FINANCIAL LITERACY IN THE HISTORICAL PROCESS	127-129

ISBN: 978-625-90406-7-7

27)	Şakir İŞLEYEN Kerem ÖZEN	ZİHNİN LABİRENTLERİNDE İKTİSAT DAVRANIŞSAL VE NÖROİKTİSADİ BİR PERSPEKTİF	130-136
28)	Prof. Dr. Hüseyin BAL Asst. Prof. Dr. Erol ŞİMŞEK	AL-GHAZALI'S INTELLECTUAL IDENTITY IN THE CONTEXT OF THE FOUNDING INTELLECTUAL MODEL IN ISLAMIC THOUGHT: AN EVALUATION FROM THE PERSPECTIVE OF THE SOCIOLOGY OF INTELLECTUALS	137-145
29)	Prof. Dr. Ayşe DURGUN KAYGISIZ Prof. Dr. Hidayet Gizem ÜNLÜ ÖREN	CAN TOURISM BE A SOURCE OF GROWTH?	146-153
30)	Prof. Dr. Hidayet Gizem ÜNLÜ ÖREN Prof. Dr. Ayşe DURGUN KAYGISIZ	THE IMPACT OF TOURISM, ENERGY CONSUMPTION, AND ECONOMIC GROWTH ON CARBON EMISSIONS IN OECD COUNTRIES: DYNAMIC PANEL DATA ANALYSIS FOR THE PERIOD 2006–2024	154-161
31)	Yağmur SABAH Dr. Sefa CEYHAN	THE ROLE OF INFLUENCER MARKETING ON GENERATION Z CONSUMER BEHAVIOR IN THE CONTEXT OF DIGITAL MARKETING: A SYSTEMATIC LITERATURE REVIEW	162-163
32)	İrem AK Prof. Dr. Alper ASLAN	DETERMINANTS OF EMPLOYMENT IN THE AVIATION SECTOR IN TURKEY	164-165
33)	Res. Asst. Dr. Gümrah Can BAŞDAĞ	THE ROLE OF FISCAL DISCIPLINE IN ENSURING SUSTAINABLE ECONOMIC GROWTH: A THEORETICAL AND POLITICAL EVALUATION	166-172
34)	Res. Asst. Dr. Gümrah Can BAŞDAĞ	A REVIEW ON TAXATION OF CAPITAL INCOME IN THE ESTABLISHMENT OF TAX JUSTICE	173-178
35)	Res. Asst. Dr. Mehmet Şerif YILDIZ	READING DIVERSITY THROUGH THE LENS OF GLOBALIZATION AND THE CHANGING UNDERSTANDING OF PUBLIC ADMINISTRATION	179-180
36)	Yavuz Selim DENIZ Associate Professor Hakkı CILGINOGLU	THE IMPACT OF LOCAL CULINARY CULTURE ON THE DEVELOPMENT OF GASTRONOMY TOURISM: THE CASE OF TIRE	181-183
37)	Asst. Prof. Dr. Aslı KAYA	THE EFFECTS OF DIGITAL HEALTH LITERACY AND CANCER AWARENESS ON GREEN COSMETIC PRODUCT CONSUMPTION: A STUDY ON FEMALE	184-185
38)	Asst. Prof. Dr. Erdal DEMİR	CAMELS-BASED CORPORATE FINANCIAL PERFORMANCE ASSESSMENT IN THE PARTICIPATION BANKING SECTOR: AN INTEGRATED DECISION-MAKING MODEL	186-200
39)	Asst. Prof. Dr. Erdal DEMİR	FINANCIAL PERFORMANCE ASSESSMENT IN THE REINSURANCE SECTOR USING AN INTEGRATED DECISION- MAKING MODEL	201-213

ISBN: 978-625-90406-7-7

40)	Lecturer Dr. Ülkü Hayriye İNCİ	EVERYONE KNOWS EVERYONE: NEIGHBORHOOD CULTURE AND SOCIAL CONTROL IN TURKISH CINEMA	214-236
41)	Lecturer Dr. Ülkü Hayriye İNCİ	WE LAUGH AT OUR MISERABLE SITUATION: SOCIAL IDENTITY AND REPRESENTATION IN KEMAL SUNAL FILMS	237-253
42)	Chinwe Sallau	VISIONARY LEADERSHIP AND EFFECTS ON COMPETITIVENESS	254
43)	Asst. Prof. Azamat Maksudunov	CORPORATE CULTURE TRANSFORMATION AND INNOVATIVE STRATEGIES	255
44)	Dr. Jinning Hong Asst. Prof. Ali Vandshoari	TEAMWORK: COORDINATION AND POWER DYNAMICS	256
45)	Dr. Mohammed-Aminu Sanda Assel Jumasseitova	EMPLOYEE WELL-BEING AND PSYCHOSOCIAL SUPPORT PRACTICES	257
46)	Amar KOSALA	WOMEN'S RIGHTS ACTIVISM AND SOCIAL CHANGE	258
47)	Rasim ALHADİDİ	WOMEN AND ENVIRONMENTALISM: THE ROLE OF WOMEN IN ECOLOGICAL STRUGGLES	259
48)	Prof. Dr. Yunir ABDRAHIMOV	FEMALE IMMIGRANTS: LIVING CONDITIONS AND SOCIAL INTEGRATION	260
49)	NAZILƏ ABDULLAZADƏ	WOMEN AND FAMILY: TRADITIONAL AND MODERN ROLES	261
50)	Dr. Gulmira ABDİRASULOVA	WOMEN AND PEACEBUILDING: CONTRIBUTIONS OF WOMEN IN CONFLICT ZONES	262
51)	Ofuan James Ilaboya	LEADERSHIP APPROACHES AND EMPLOYEE ENGAGEMENT	263
52)	Dr. Asima İsaoğlu ALÇİÇEK	HAPPINESS ECONOMICS: MEASURING WELL-BEING BEYOND ECONOMIC GROWTH	264-267
53)	Prof. Dr. Ferit İZCİ Murat ÖZTÜRK	STRUCTURAL TRANSFORMATION IN PRESIDENTIAL POLICY COUNCILS: AN ANALYSIS ON THE COUNCIL OF LOCAL GOVERNMENT AND DISASTER POLICIES	268-276
54)	Prof. Dr. Ferit İZCİ, Lecturer Çağlar ÇİÇEK	REVISITING THE “GIRAFFE AND ELEPHANT” STORY IN PUBLIC ADMINISTRATION: DIVERSITY MANAGEMENT AND ORGANIZATIONAL CULTURE	277-286
55)	Assoc. Prof. Dr. Ayşe BİLGİNER KUCUR	DIGITAL PERFORMATIVITY: THE REPRODUCTION OF GENDER IN BRIDE–MOTHER-IN-LAW CONTENT ON INSTAGRAM	287-296
56)	Hakan TAN Elif DEMİR Ferdi KAY Asst. Prof. Dr. Turgay OYMAN	DIGITAL TRANSFORMATION AT BORDER GATES	297-298
57)	MSc. Cesim Taşdemir Prof. Dr. M. Akif Arvas	DIGITAL TRANSFORMATION AND THE ECONOMIC PERFORMANCE OF SMES: THE TURKEY EXAMPLE	299-303

ISBN: 978-625-90406-7-7

58)	MSc. Cesim Taşdemir Prof. Dr. Zafer Kanberoğlu	SUSTAINABLE TOURISM AND ECONOMIC DEVELOPMENT IN THE LAKE VAN BASIN: A POTENTIAL ANALYSIS	304-308
59)	Asst. Prof. Dr. Ekber Şah AHMEDİ	A CAPTOLOGICAL APPROACH TO DIGITAL GAMBLING ADDICTION	309-310
60)	Ender YILDIRIM	CONTENT ANALYSIS OF THESES ON DIGITAL GAME ADDICTION PUBLISHED IN YÖKTEZ BETWEEN 2020- 2022	311-336
61)	Rabiul KADER Prof. Dr. Özge MEHTAP	THE IMPACT OF INNOVATIVE EMPLOYEE BEHAVIOR ON ORGANIZATIONAL AGILITY: THE MEDIATING ROLE OF INNOVATIVE HRM PRACTICES	337-338
62)	Dr. Preecha WONGSAWAT MsC Araya PHONGSIRI	TRADITIONAL VALUES AND MODERNIZATION IN SOUTHEAST ASIA	339
63)	Daniel CRUZ	CIVIL SOCIETY AND DEMOCRATIC CONSOLIDATION	340
64)	Dr. Sadiq BELLO Amina YUSUF	YOUTH UNEMPLOYMENT AND SOCIAL EXCLUSION	341
65)	MsC Hamza RAZA	MEDIA DISCOURSE AND PUBLIC OPINION FORMATION	342
66)	Dr Nathalie GIRARD MsC Olivier MONNET Lucas BERNON	COLLECTIVE MEMORY AND NATIONAL IDENTITY	343
67)	Rohan IYER MsC Sneha KAPOOR Dr. Amit CHATTERJEE	CLASS STRATIFICATION AND EDUCATIONAL ACCESS	344
68)	Dr. Teresa FLORES MsC Miguel ANDRES	LOCAL GOVERNANCE AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT	345
69)	Dr Ibrahim SULEMsC Zainab MUSAHassan LAWALFatima SADIQUsman GARBA	ELECTORAL PARTICIPATION AND VOTER TRUST	346
70)	Dr Ahmed RASHID	URBAN POVERTY AND SOCIAL ADAPTATION STRATEGIES	347
71)	MsC Pauline BERNET	WORKPLACE CULTURE AND EMPLOYEE WELL-BEING	348
72)	Məmmədova Nigar	LANGUAGE AND LITERATURE EDUCATION IN THE GLOBAL CONTEXT: INNOVATIONS AND CHALLENGES OF THE DIGITAL ERA	349-351
73)	Expert Enes YAVUZ Prof. Dr. Süha YILMAZ Ezgi SU GÜMÜŞ	AN INVESTIGATION INTO CONTENT KNOWLEDGE OF PROSPECTIVE MATHEMATICS TEACHER'S ON THE HYPERBOLA	352-356
74)	Expert Bengül Göçmen ÖZTÜRK Prof. Dr. Süha YILMAZ Ezgi SU GÜMÜŞ	INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN 8TH GRADE MIDDLE SCHOOL STUDENTS' ACADEMIC ACHIEVEMENT REGARDING THE CONCEPT OF CONGRUENCE AND THEIR ATTITUDES TOWARDS GEOMETRY AND SELF-EFFICACY BELIEFS	357-362

ISBN: 978-625-90406-7-7

75)	İsmail Hakkı ESKİNÖZ	PARENTAL ROLE IN DIGITAL GAME ADDICTION A CONTENT ANALYSIS OF SCIENTIFIC ARTICLES PUBLISHED BETWEEN 2017 AND 2024	363-364
76)	Fatma KULAZ KARABULUT Asst. Prof. Dr. Zeynep TAŞKIN	AN EXAMINATION OF GRADUATE THESES IN THE FIELD OF SCIENCE EDUCATION IN PRESCHOOL EDUCATION IN TÜRKIYE	365-366
77)	Asst. Prof. Dr. Zeynep TAŞKIN Beyzanur KARATEKİN	EXPERIMENTAL FAMILY EDUCATION STUDIES CONDUCTED WITH PARENTS OF PRESCHOOL-AGED CHILDREN	367-378
78)	MsC Nadia HUSSAIN	SOCIAL NORMS AND WOMEN PARTICIPATION IN PUBLIC LIFE	379
79)	Dr. Benoit CHARPENTIER	STATE LEGITIMACY AND CITIZEN TRUST	380
80)	Ramesh KUMAR MsC Alka SHARMA	CASTE DYNAMICS AND SOCIAL MOBILITY	381
81)	Dr. Chanon PHUMIPONG	BORDER COMMUNITIES AND REGIONAL IDENTITY	382
82)	MsC Olivia CRUZ	MEDIA REPRESENTATION AND YOUTH CULTURE	383
83)	Dr. Suleiman ADAMU Aisha BELLO MsC Kabiru SANI	INFORMAL ECONOMY AND URBAN SURVIVAL STRATEGIES	384
84)	MsC Farooq AHMED	REGIONAL COOPERATION AND SOCIAL STABILITY	385
85)	Dr. Monique PELLETIER Julien ARNAUD	MIGRATION PATTERNS AND TERRITORIAL CHANGE	386
86)	MsC Tenzin NAMGYAL Dr. Pankaj MISRAR BANERJEE Anand ROY Sunita BOSE	URBAN GOVERNANCE AND CITIZEN ENGAGEMENT	387
87)	Dr. Renato DELA ROSA	ELECTORAL BEHAVIOR AND VOTING PATTERNS	388
88)	Assoc. Prof. Dr. Selin M. BÖLME	TRUMP'S THREAT TO WITHDRAW FROM NATO AND THE FUTURE OF THE ALLIANCE: DISSOLUTION OR RENEWED CONSOLIDATION?	389-390
89)	Cəfərova Ülviyyə Əhməd	CONSTRUCTION AND ANALYSIS METHODS OF LOGICAL SCHEMES	391-392
90)	Ramez SHUJA Assistant Prof. Dr. Yasin Çağlar KAYA	PERCEPTION OF PATRIARCHY: EXPLORING AFGHAN MEN'S VIEWS ON GENDER ROLES IN CONTEMPORARY AFGHANISTAN	393-394
91)	Prof. Dr. Musa DUMAN	DESCARTES'TA DOĞRULUĞUN KRİTERİ: NET VE AYRIMLI DÜŞÜNCELER	395-396
92)	Asst. Prof. Dr. Ferhat KILINÇARSLAN	THE PLACE OF VAN TURKISH MUSIC ASSOCIATION IN THE MUSICAL MEMORY OF VAN PROVINCE	397-398
93)	Assoc. Prof. Dr. Aynur AKPINAR Tunahan AKYOL	FINANCIAL LITERACY AMONG HIGH SCHOOL STUDENTS: A STUDY IN KONYA PROVINCE	399-400

ISBN: 978-625-90406-7-7

94)	Assoc. Prof. Dr. Aynur AKPINAR Muhammet Lutfi UĞUR	COMPARISON OF THE FINANCIAL STATEMENTS OF CONVENTIONAL AND PARTICIPATION BANKS OPERATING IN TURKEY BETWEEN 2020 AND 2025	401-402
95)	Ayşe ÇEVİREL Prof. Dr. Aydın GÖRMEZ	A FRAUDIAN APROACH TO HAKAN GÜNDAY'S KINYAS AND KAYRA	403-408
96)	Ulduz Fərhad Qəhrəmanova	THEORETICAL ANALYSIS OF THE CONTENT OF THE INTRODUCTION AND "ADDRESS TO THE SUN AND GOLDEN REPRIMAND" SECTIONS OF AFZALADDIN KHAGANI'S POEM "TOHFATUL-IRAQAYN"	409-412
97)	Görkan YILDIZ Prof. Dr. Aydın GÖRMEZ	THE IDENTITY SEARCH FOR THE OTHER WORLD'S OTHER: A PSYCHOANALYTIC READING OF BRONTË'S WUTHERING HEIGHTS	413-418
98)	Ayhan YAZAR	INSIDE THE BURSA AUTOMOTIVE CLUSTER: HR LEADERS' NARRATIVES ON PSYCHOLOGICAL SAFETY, MOBBING, AND WORKPLACE MARGINALIZATION	419-423
99)	Pervin BARTU Prof. Dr. Aydın GÖRMEZ	THE SILENCING OF NATURE AND THE HUMAN CRISIS: ECOCRITICAL APPROACHES	424-429
100)	Dr. Salma AZIZ	SOCIAL CHANGE AND FAMILY TRANSFORMATIONS	430
101)	Dr. Laurent BEAUMONT	GOVERNANCE MODELS AND PUBLIC POLICY EFFECTIVENESS	431
102)	MsC Kunal JAINR	CONSUMPTION PATTERNS AND URBAN LIFESTYLES	432
103)	Dr. Pisit RATTANAKORN	HEALTH COMMUNICATION AND SOCIAL BEHAVIOR	433
104)	Maria LOPEZ	COMMUNITY PARTICIPATION IN LOCAL DEVELOPMENT	434
105)	Dr. Yusuf LAWAL MsC Zainab ISMAIL Hassan ABDUL	SOCIAL INTEGRATION IN MULTIETHNIC SOCIETIES	435
106)	MsC Salman FAROOQ	DIGITAL PLATFORMS AND POLITICAL COMMUNICATION	436
107)	Dr Elise CHAPELLE MsC Adrien FAVRE	ATTITUDES TOWARD SOCIAL DIVERSITY	437
108)	MsC Rohan CHAKRABORTY Dr Suman BANERJEE Anita GHOSH MsC Deepak SEN Arjun MITRA	EDUCATIONAL INEQUALITY AND ACCESS TO OPPORTUNITY	438
109)	Dr. Alonzo REYES	DECENTRALIZATION AND LOCAL LEADERSHIP	439
110)	Almaszadə Gülsüm Siyavuş qızı	FORMAL MƏNTİQ VƏ İNFORMATİKA: NƏZƏRİ BAZA VƏ PRAKTİK İSTİFADƏ SAHƏLƏRİ	440-442

ISBN: 978-625-90406-7-7

111)	Ülkər Kərimova	RİYAZİ SAVADLILIĞIN PEŞƏ TƏHSİLİNDƏ ROLU VƏ İNKİŞAF İSTİQAMƏTLƏRİ	443-445
112)	Cəfərova Ülviyyə Əhməd	RİYAZİ MƏNTİQ VƏ ONUN RİYAZİYYATDA ROLU	446-447
113)	Həsənova Yeganə Akif qızı	MƏLUMAT DAŞIYICILARI İNFORMASİYA TƏHLÜKƏSİZLİYİNİN ƏSAS OBYEKTİ KİMİ	448-450
114)	AĞAKİŞLBƏYLİ Sevinc Yavər	KOMPÜTER ŞƏBƏKƏLƏRİNİN ƏSASLARI: PROTOKOLLAR, İDARƏETMƏ VƏ MONİTORİNQ PRİNSİPLƏRİ	451-453
115)	Muhammad FAISAL	DISTRIBUTED LEDGER TECHNOLOGY AND FEDERATED LEARNING INTEGRATION FOR SECURE INTER- MINISTERIAL DATA EXCHANGES	454
116)	Moses Adeolu AGOI Dr. Muhammad FAISAL Hendri Hermawan ADINUGRAHA Khairuddin	CO-MONITORING THE COMMONS: THE IMPACT OF REAL-TIME CIVIC MONITORING PLATFORMS ON TRUST, ENGAGEMENT, AND PUBLIC ACCOUNTABILITY	455-463
117)	Emil Raul oğlu Ağayev	THE SYNTHESIS OF ART AND THE ENVIRONMENT	464-466
118)	Expert Tuğba ONUR Asst. Prof. Dr. Seyhun TUTGUN	THE IMPACT OF NATURAL DISASTERS ON ECONOMIC GROWTH WITHIN THE FRAMEWORK OF NEOCLASSICAL SHOCK AND CREATIVE DESTRUCTION: A CROSS-CONTINENTAL MESO-SCALE ANALYSIS	467-469
119)	Lecturer Zeynep BAYRAM	THE IMPACT OF DECLINING POPULATION GROWTH RATE ON SOCIAL TRANSFER EXPENDITURES AND FISCAL SUSTAINABILITY IN TÜRKİYE	470-471
120)	Lecturer Zeynep BAYRAM	THE EFFECT OF CLIMATE CHANGE ON PUBLIC EXPENDITURES	472-473
121)	Nihal UZUNÖNER Assoc. Prof. Dr. Aysel ARSLAN	EVALUATION OF THE WEBSITES OF HEALTH TOURISM AUTHORIZED HEALTHCARE INSTITUTIONS: THE CASE OF TRABZON	474-487
122)	Assoc. Prof. Dr. Kemal KAYA	THE CONCEPT OF TOURISM IN IRANIAN AND TURKISH 4TH GRADE SOCIAL STUDIES TEXTBOOKS	488-489
123)	Assoc. Prof. Dr. Kemal KAYA	AN EXAMINATION OF THE RESILIENCE COMPONENTS IN 4TH GRADE SOCIAL STUDIES TEXTBOOKS IN IRAN AND TURKEY	490-491
124)	Fatma GÜRSES BAYSAL	AN ANALYSIS OF THE PRESIDENCY OF RELIGIOUS AFFAIRS' APPROACH TO QUR'ANIC VERSES IN ITS SERMONS	492-493

ISBN: 978-625-90406-7-7

125)	İrem AKSOY	CHANGES IN THE TURKISH FAMILY STRUCTURE DURING RURAL-TO-URBAN MIGRATION	494-503
126)	Dr. Alper YURTTAŞ Dr. Zafer EVMEZ	TURKIYE-EUROPEAN RELATIONS BETWEEN 1950-1980	504-505
127)	Elif ERGÜ Prof. Dr. Mehmet Şirin ÇINAR	A STRUCTURALIST READING OF MUHAMMED ALI ALI'S SHORT STORY "THE ETERNAL JOURNEY"	506-514
128)	Ayşe KOÇ Assoc. Prof. Dr. Zöhre KAYA	EXAMINATION OF HIGH SCHOOL STUDENTS' SENSE OF BELONGING TO SCHOOL, HOPE, AND FUTURE EXPECTATIONS ACCORDING TO SOCIODEMOGRAPHIC VARIABLES	515-527
129)	Büşra KOYUNCU KAHRAMAN Assoc. Prof. Dr. Zöhre KAYA	EXAMINATION OF INFERIORITY COMPLEX, SUPERIORITY COMPLEX, PSYCHOLOGICAL VULNERABILITY, EMOTIONAL MANIPULATION, AND ADVERSE CHILDHOOD EXPERIENCES IN ADULTS ACCORDING TO SOCIODEMOGRAPHIC VARIABLES	528-538
130)	Asst. Prof. Dr. Nur OKUTAN	REVIEW OF THE RELATIONSHIP BETWEEN EMPATHY WITH NATURE AND PRO-ENVIRONMENTAL BEHAVIOR	539-544
131)	Helin KOÇHAN Elif OK Aynur YAŞAR Ruba TAŞTAN Emine İdil KARA Neçirvan KASIMOĞLU Asst. Prof. Dr. Nur OKUTAN	AN EXAMINATION OF THE RELATIONSHIPS AMONG DARK AND LIGHT TRIAD PERSONALITY TRAITS, EMPATHY, AND LIFE SATISFACTION	545-546
132)	Dr Farzana QURESHI	GENDER NORMS AND SOCIAL PARTICIPATION	547
133)	Dr Alain RICHARD	PUBLIC ADMINISTRATION AND INSTITUTIONAL REFORM	548
134)	MsC Suresh PATEL Anjali MEENA	RURAL MODERNIZATION AND SOCIAL CHANGE	549
135)	Dr Nattapong CHANTHA	TOURISM DEVELOPMENT AND COMMUNITY IMPACT	550
136)	MsC Joanna LIM	SOCIAL MEDIA INFLUENCE ON PUBLIC OPINION	551
137)	Dr Mohammed SADIQ MsC Halima USMAN Abdul MUSA	SOCIAL RECOVERY IN POST-CONFLICT COMMUNITIES	552
138)	MsC Ali HAIDER	MEDIA FRAMING AND POLITICAL AWARENESS	553
139)	Dr Colette MARCHAND Luc SIMON	URBAN SPACES AND SOCIAL INTERACTION	554
140)	MsC Abhishek PANDEY Aman SHUKLA	DIGITAL DIVIDE AND EDUCATIONAL ACCESS	555
141)	Dr Manuel TORRES	PEACEBUILDING AND LOCAL GOVERNANCE	556

ISBN: 978-625-90406-7-7

142)	Prof. Dr. Sertif DEMİR	THE ROLE OF THE 2026 ENERGY CRISIS IN INTERNATIONAL POLITICS	557
143)	Prof. Dr. Sertif DEMİR	THE IMPLICATION OF NATO ON EVOLUTION OF THE INSTITUTIONAL TRANSFORMATION OF TÜRKİYE'S SECURITY CULTURE	558
144)	Res. Asst. Muhammet NEGİZ Res. Asst. Zeynep KAYA	THE THEMATIC MAPPING OF THE ZANGEZUR CORRIDOR LITERATURE: A QUALITATIVE CONTENT ANALYSIS OF STUDIES PUBLISHED BETWEEN 2000 AND 2026	559-565
145)	Asst. Prof. Dr. Ahmet Metehan ŞAHİN	THE ROLE OF POVERTY IN CHARACTER CONSTRUCTION IN KEMAL BEKİR'S SHORT STORIES	566-570
146)	Özlem ÖZÇEVİK	FROM VISHWAGURU TO VISHWAMITRA: THE TRANSFORMATION OF INDIA'S FOREIGN POLICY	571
147)	Mehmet Alper YAKA	A NEW INSTITUTIONAL ACTOR IN PUBLIC DIPLOMACY: THE ROLE AND FUNCTIONAL ANALYSIS OF YTB	572-578
148)	Lecturer Dr. Mustafa YILDIRIM	OTTOMAN-PERIOD WOODWORKING ART IN DIYARBAKIR: MATERIAL, TECHNICAL, AND DECORATIVE CHARACTERISTICS OF THE İSKENDERPAŞA MOSQUE MINBAR	579-580
149)	Assoc. Prof. Dr. Barış MUTLU	HERBERT MARCUSE AND ALASDAIR MACINTYRE'S INTERPRETATIONS OF SIGMUND FREUD'S APPROACH TO THEPROBLEM OF FREEDOM	581-582
150)	Assoc. Prof. Dr. Barış MUTLU	ALBERT BANDURA'S MORAL PSYCHOLOGY FROM THE PERSPECTIVE OF MORAL PHILOSOPHY	583-584
151)	Dr. Ümran GÜNEŞ	THE FUTURE OF ACCOUNTABILITY IN GLOBAL ADMINISTRATIVE LAW: ADAPTABILITY OF THE UN SECURITY COUNCIL OMBUDSMAN MODEL	585-590
152)	Dr. Talat KARATAŞ	ASSESSING THE STORY OF ERCİŞLİ EMRAH IN THE CONTEXT OF ITS HISTORICAL BACKGROUND	591-592
153)	Assoc. Prof. Dr. Şeyma BİLGİNER ERDOĞAN	REFLECTING ON THE TRANSFORMING REPRESENTATIONS OF THE IDEAL TURKISH FAMILY MYTH IN TELEVISION SERIES	593-594
154)	Dr. Mustafa HASANVELİ	AN ANALYSIS OF VAN MANIS IN THE CONTEXT OF DAILY LIFE PRACTICES	595-599

ISBN: 978-625-90406-7-7

155)	Dr. Mustafa HASANVELİ	A THEMATIC AND FUNCTIONAL STUDY OF VAN RIDDLES	598-606
156)	Reşat MÜRŞÜDOV	CHARACTERISTICS OF CRIMES COMMITTED BY MINORS THROUGH NEGLIGENCE	607-610
157)	Lecturer Muhammet Uğur TÜMÜKLÜ	CULTURAL HOMOGENIZATION AND NETFLIX	611-612
158)	Assoc. Prof. Dr. Necdet TAŞKIN	FATHERS AS CAREGIVERS	613
159)	Assoc. Prof. Dr. Necdet TAŞKIN	A HIGH-RETURN INVESTMENT: EARLY CHILDHOOD EDUCATON	614-615
160)	Asst. Prof. Dr. Gamze DOLANBAY	SOCIAL MEDIA AND PSYCHOLOGY: THE EFFECTS OF DIGITAL REALITY ON SELF-PERCEPTION, SOCIAL COMPARISON, AND PSYCHOLOGICAL WELL-BEING	616-626
161)	Dr Jean LEROY	SOCIAL INEQUALITY AND URBAN TRANSFORMATION	627
162)	MsC Ananya SINGH	YOUTH POLITICAL PARTICIPATION IN EMERGING DEMOCRACIES	628
163)	Dr Somchai KITTIPONG MsC Narin CHAIWAT	CULTURAL IDENTITY AND GLOBALIZATION PROCESSES	629
164)	Maria SANTOS	DIGITAL MEDIA AND CIVIC ENGAGEMENT	630
165)	Dr. Adebayo OLADIPO MsC Funke ADEYEMI Samuel OKON	COMMUNITY DEVELOPMENT AND SOCIAL COHESION	631
166)	MsC Ayesha KHAN	TEACHER PERCEPTIONS OF INCLUSIVE EDUCATION	632
167)	Dr Claire MOREL Luc PERRAUD	PUBLIC POLICY RESPONSES TO SOCIAL MOBILITY	633
168)	Rahul MEHTA MsC Priya DESAI Dr. Vikram SHARMAAnil PATEL Neha JOSHI	MIGRATION TRENDS AND LABOR MARKET DYNAMICS	634
169)	Dr. Liza RAMIREZ MsC Carlo MENDOZA	POVERTY ALLEVIATION POLICIES AND LOCAL GOVERNANCE	635
170)	Dr. Musa ABDULLAHI	DEMOCRATIC INSTITUTIONS AND ELECTORAL TRUST	636
171)	Dr. Pierre DUMAS	SOCIAL CAPITAL AND COMMUNITY PARTICIPATION	637
172)	MsC Kavita MALHOTRA	GENDER ROLES AND FAMILY STRUCTURES IN URBAN CONTEXTS	638
173)	Lect. Murat GÖKMEN Seda GÖKMEN	REVILLING AND BESEYING BELİRMATS OF AUTHENTIC LEADERSHIP WITHIN TURKISH REPUBLIC MINISTRY OF EDUCATION 10th GRADE HISTORY AND TURKISH LANGUAGE COURSE BOOK	639-660
174)	Nida Maryam Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	EMOTIONAL INTELLIGENCE IN MANAGEMENT: ANALYZING PEOPLE MANAGERS	661

ISBN: 978-625-90406-7-7

175)	Nizar Amin Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	COMPANY VALUES: ANALYZING THE CORE VALUES AND THEIR ROLE TOWARDS ORGANIZATIONAL EFFECTIVENESS	662
176)	Noor ul Huda Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	WOMAN IN PROJECTS' LEADERSHIP POSITIONS: DYNAMICS OF TRANSFORMATIONAL LEADERSHIP	663
177)	Rabiba Arbab Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	ANALYZING THE FACTORS INFLUENCING RURAL ENTREPRENEURSHIP PROJECTS SUSTAINABILITY: ANALYZING THE DYNAMICS	664
178)	Rahima shehzadi Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	PSYCHOLOGY OF CREATIVITY: ANALYZING 4CS MODEL AT THREE LEVELS	665
179)	Sheikh Talha Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	DIVERSITY AT WORKPLACE: A CASE OF CPEC MEGA PROJECT IN POINT	666
180)	Sohaib khan Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	HIGHER EDUCATION EFFICIENCY ENHANCEMENT: EMPLOYING ARTIFICIAL INTELLIGENCE	667
181)	Syed Shuja Gillani Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	PROBLEM SOLVING SKILLS AND LEADERS' DILEMMA	668
182)	Syeda Midhat Zahra Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	MACHINE LEARNING: A SIMPLISTIC WAY TO EMPLOY ARTIFICIAL INTELLIGENCE	669
183)	Wasif jahangeer Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	FAIR TRADE: COMMUNICATION TO CONSUMPTION	670
184)	Muhammad Yaqoob Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman Maria Zia	LITERATURE, AN EFFECTIVE SOURCE OF CULTURAL INTELLIGENCE (CI) FOR MULTINATIONAL ORGANIZATIONS	671
185)	Zara Kayani Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	CONVERTING IDEAS INTO PRODUCTS: INNOVATION AND ITS DYNAMISM	672
186)	Abd-ur Rehman Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	IMPACT OF PRIVATIZATION: ANALYZING THE POSITIVE AND NEGATIVE IMPLICATIONS	673

ISBN: 978-625-90406-7-7

187)	Abid Hussain Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	EMOTIONAL INTELLIGENCE AND ACADEMIC PERFORMANCE: HOW DOES THE RELATIONSHIP WORK AMONG FEMALE TEACHERS IN UNIVERSITIES IN PAKISTAN? EXAMINING THE IMPACT OF SUSTAINABLE LEADERSHIP AS MODERATOR	674
188)	Syed Ali abbas Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	LEADERSHIP STYLES AND THEIR IMPACT ON EMPLOYEES' PRODUCTIVITY	675
189)	Aqsa Babar Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	FIVE PILLARS MODEL OF ECONOMIC DEVELOPMENT: HOW TO HARNESS THE BREED ?	676
190)	Zainab Asif Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	BRAIN-DRAIN TO BRAIN-RETAIN PROJECTS	677
191)	Areeba Fatima Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	INTEGRATING SUSTAINABILITY: A BUSINESS SUSTAINABILITY	678
192)	Arooj khan Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	ORGANIZATIONAL COMMITMENT IN RELIGIOUS ORGANIZATIONS – PERSPECTIVE AND REALITY-BASED FRAMEWORK OF RELIGION, FAITH AND SPIRITUALITY	679
193)	Asad Ullah Taimur Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	STRATEGIC INTELLIGENCE AND ITS DYNAMICS	680
194)	Ayesha farooq Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	ETHICS AND ETHICAL USE OF CHATGPT IN RESEARCH AMONG UNIVERSITY RESEARCHERS IN PAKISTAN	681
195)	Erum umaima Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	IMPACT OF SDGS ON BUSINESS ENVIRONMENT: DYNAMICS OF SOCIETY AND NATURE	682
196)	Ezza Imran Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	POWER SECTOR AND MULTIFACETED ENERGY CRISIS: PROSPERING AN ENERGY EFFICIENT SOLUTION	683
197)	Fizza Bakhtawar Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	PREPARING FOR THE 4TH INDUSTRIAL REVOLUTION: ANALYZING THE READINESS TO CULTIVATE AND HARNESS THE BIG OPPORTUNITY	684

ISBN: 978-625-90406-7-7

198)	Hira Arshad Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	LEADERSHIP AND CONFLICT RESOLUTION IN MULTICULTURAL SOCIETY	685
199)	Huma khalid Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	MOTIVATED ORGANIZATIONS: WHAT ARE THEY, HOW THEY WORK AND WHAT IS THEIR SECRET ?	686
200)	Huzaifa Hussain Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	TRAJECTORIES OF SOCIAL ENTREPRENEURSHIP: ANALYZING THE DYNAMICS	687
201)	Javeria Khan Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	FAIR TRADE: COMMUNICATION TO CONSUMPTION	688
202)	Kashmala Khan Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	HUMOR IN LEADERSHIP: WHY IT MATTERS ?	689
203)	Kubra Arif Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman Maria Zia	CULTURAL EXCHANGE: ANALYZING THE DYNAMICS	690
204)	Maham Ehsan Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	GLOBAL RISE OF FINTECH: PURPOSE, ROLE AND DYNAMICS	691
205)	Misbah Ali Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	CHALLENGES OF TECHNOSTRESS FOR DIGITAL LEADERS	692
206)	Mishal Fatima Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	WOMEN EMPOWERMENT TO WOMEN ENTREPRENEURSHIP: A GREAT BUT STRUGGLING JOURNEY	693
207)	Mydah Tanzeela Qamar Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	NEUROMARKETING: DYNAMICS AND USAGE	694
208)	Nawal Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman	CPEC AS A MEGA PROJECT: FOSTERING ECONOMIC STRENGTH OF PAKISTAN	695
209)	Dr. Ananya SHARMA MsC Rohit VERMA	DIGITAL TRANSFORMATION AND SOCIAL INCLUSION IN RURAL INDIA	696
210)	Dr. Vikram SINGH Dr. Priya MEHTA MsC Arjun KUMAR	YOUTH PARTICIPATION IN DEMOCRATIC GOVERNANCE: A COMPARATIVE ANALYSIS	697
211)	Dr. Neha PATEL MsC Kavita DESAI Rahul SHARMA Dr. Aman GUPTA	COMMUNITY RESILIENCE AND SUSTAINABLE URBAN DEVELOPMENT	698
212)	Dr. Rakesh YADAV MsC Sneha JOSHI	ECONOMIC INEQUALITY AND REGIONAL DEVELOPMENT POLICIES IN SOUTH ASIA	699

ISBN: 978-625-90406-7-7

213)	Dr. Meera IYER Dr. Suresh NAIR MsC Akash MENON Priya REDDY Dr. Pooja KHANNA	THE ROLE OF HIGHER EDUCATION IN PROMOTING SOCIAL MOBILITY	700
214)	Dr. Karan MALHOTRA MsC Simran KAUR Dr. Vivek CHAUHAN	CULTURAL HERITAGE PRESERVATION IN THE ERA OF GLOBALIZATION	701
215)	Dr. Nidhi AGARWAL MsC Aditya SAXENA	PUBLIC TRUST AND DIGITAL GOVERNANCE IN DEVELOPING DEMOCRACIES	702
216)	Dr. Harish CHANDRA MsC Deepika SHUKLA Rohan MISHRA Dr. Sunita GUPTA	INCLUSIVE EDUCATION POLICIES AND TEACHER PROFESSIONAL DEVELOPMENT	703
217)	Dr. Sanjay BHATT Dr. Ritu SINGHAL MsC Mohit ARORA	COLLECTIVE MEMORY AND CULTURAL IDENTITY IN MULTICULTURAL SOCIETIES	704
218)	Dr. Aarti SRIVASTAVA MsC Nikhil DAS Dr. Pawan MATHUR Anjali SHARMA MsC Reema GARG	LOCAL GOVERNANCE STRATEGIES FOR SUSTAINABLE COMMUNITY DEVELOPMENT	705

ISBN: 978-625-90406-7-7

VUCA DÜNYASINDA ÖRGÜTLER
ORGANIZATIONS IN A VUCA WORLD

Muhammet Uğur DEMİR
Van Yüzüncü Yıl University, Institute of Social Sciences, Master's Program in Business Administration

Assist. Prof. Yasemin KARATEKİN ALKOÇ
Van Yüzüncü Yıl University, Erciş Faculty of Business Administration
ORCID ID: 0000-0002-9160-199X

ÖZET

Öngörülemez bir hızla değişen, ilişkilerin iç içe geçtiği, karmaşık bir yapıyı tanımlayan, örgütleri, yöneticileri ve çalışanları baskı altında tutan iş dünyasını tanımlayan, değişkenlik, belirsizlik, karmaşıklık ve muğlaklık kelimelerinin ingilizce karşılıklarının baş harflerinden oluşan bir kavramdır VUCA. VUCA diye adlandırılan bu dünya, beklenmedik bir durumla yüzyüze gelindiğinde, eski çözümlerin etkisini yitirdiği bir "yeni dünya düzeni"ni betimlemektedir. Örgütlerin rekabet üstünlüğü elde etmek, sürdürülebilir olmak ve sürekli değişkenlik gösteren iş dünyasında ayakta kalabilmek için VUCA'yı iyi anlamaları ve uygulamaları gerekmektedir. Örgütler, önlerine çıkacak yeni olaylara eski çözüm yöntemleriyle yaklaşmak yerine, bunun tam aksi, yeni düzeni kabullenip, günümüz dünyasına uyarlanabilir bir vaziyet almalıdırlar. Öngörülemez bir dünyayla başa çıkma yöntemi, atiklik, üretkenlik, yenilikçilik, ekip çalışmasına önem verme, esneklik ve kararlılık ile nitelendirilen bir örgüt ve yönetim yapısı kurabilmektir. VUCA'nın tehditkar, düzen bozucu gibi olumsuz taraflarına odaklanmak yerine, örgütlerin VUCA sayesinde yaratıcılıkların geliştiği, büyüme potansiyeli sağladığı, yeni fırsatlar yarattığı olumlu taraflarına odaklanmak, örgütler için daha faydalı çıkarımlara sebebiyet verecektir. Örgütlerin öngörülemez zorluklarla başa çıkabilme yetenekleri, onların gelecekteki muvaffakiyetlerini garantileyeceği şüphesizdir.

Keywords: VUCA, Yeni Dünya Düzeni, Örgüt.

ABSTRACT

VUCA is a concept formed from the initial letters of the English terms "volatility," "uncertainty," "complexity," and "ambiguity," which describe a business world characterized by rapid, unpredictable change, intertwined relationships, and a complex structure that places organizations, managers, and employees under pressure. This world, referred to as VUCA, describes a "new world order" in which old solutions lose their effectiveness when faced with unexpected situations. To gain a competitive edge, ensure sustainability, and survive in an ever-changing business environment, organizations must fully understand and apply the VUCA framework. Örgütler, önlerine çıkacak yeni olaylara eski çözüm yöntemleriyle yaklaşmak yerine, bunun tam aksi, yeni düzeni kabullenip, günümüz dünyasına uyarlanabilir bir vaziyet almalıdırlar. Öngörülemez bir dünyayla başa çıkma yöntemi, atiklik, üretkenlik, yenilikçilik, ekip çalışmasına önem verme, esneklik ve kararlılık ile nitelendirilen bir örgüt ve yönetim yapısı kurabilmektir. Rather than focusing on the negative aspects of VUCA such as its threatening and disruptive natüre focusing on its positive aspects such as how it fosters creativity, provides growth potential, and creates new opportunities—will lead to more beneficial outcomes for organizations. There is no doubt that organizations' ability to cope with unpredictable challenges will ensure their future seccess.

Keywords: VUCA, New World Order, Organization.

ISBN: 978-625-90406-7-7

GİRİŞ

Endüstri devriminden bu yana hakim olan klasik yönetim teorileri, büyük ölçüde öngörülebilirlik, istikrar ve doğrusal neden-sonuç ilişkileri üzerine inşa edilmiştir. Optimize edilmiş süreçler ve katı hiyerarşik yapılarla örgütlerin verimliliğinin yükseltilmesi hedeflenmekteydi. Ancak teknolojinin ivme kazanması, küreselleşme ağlarının derinleşmesi ve iş çevredeki sınırların geçirgenleşmesi, iş dünyasını alışılagelen düzenden farklı bir düzenle karşı karşıya bırakmaktadır.

Soğuk Savaş sonrası askeri terminolojiden işletme literatürüne de geçen VUCA kavramı, günümüz dünyasının istikrarsız yapısını açıklayan güçlü bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Teknoloji çağının getirdiği karmaşa ve hızlı değişim karşısında örgütlerin hayatta kalabilmesi, hızlı ve esnek bir şekilde kendilerini yenileyebilmelerine bağlı olmaktadır. Bu bağlamda çalışma, "VUCA dünyasında örgütler ne yapmalı ve nasıl konumlanmalıdır?" sorunsalına odaklanarak, yazındaki çalışmalar ışığında bilgi sunmayı amaçlamaktadır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

VUCA

Günümüzün çalkantılı dönemlerini betimleyen VUCA kısaltması; daha karmaşık, değişken, muğlak ve belirsiz hale gelen yeni iş ekosistemini ifade eden bir terimdir. VUCA'yı oluşturan dörtlü; Volatility (Değişkenlik), Uncertainty (Belirsizlik), Complexity (Karmaşıklık), Ambiguity (Muğlaklık) kelimeleridir. Türkçeye KOMB (karmaşıklık, oynaklık, muğlaklık, belirsizlik) olarak uyarlansa da kelimenin en yaygın kullanılan hali VUCA olmaktadır (Karatekin Alkoç, 2021). VUCA kavramının tarihi, askeri stratejiden modern iş dünyasına uzanan dinamik bir sürece dayanır. Kavramın entelektüel temelleri, Warren Bennis ve Burt Nanus tarafından 1985 yılında yayımlanan "Leaders: The Strategies for Taking Charge" adlı kitapta atılmıştır (Brittain, 2012).

Temelleri 1990'larda ABD Kara Harp Okulu tarafından Soğuk Savaş sonrasındaki çok kutuplu dünya dinamiklerini tanımlamak için atılan bu kavram, bugün kurumsal stratejilerde yaygın biçimde benimsenmektedir (Karjalainen, Heinonen ve Taylor, 2022). VUCA, askeri kökenlerinden sıyrılarak kâr amacı güden ve gütmeyen birçok farklı kuruluşta yaygınlaşmış (Yurdasever ve Fidan, 2020) ve iş dünyasında kabul görmüş bir terimdir. Bu doğrultuda kavram; siyaset, ekonomi, devlet ve işletme yönetiminde belirsizliğin ve karmaşıklığın hüküm sürdüğü bir düzende; strateji, üretim, eyleme geçme, sonuç odaklılık ve insan yönetimi alanlarındaki tüm çabaların birleşimi (Yar, 2019) olarak ifade edilebilmektedir.

Değişkenlik, çevrede meydana gelen değişimlerin hızı, sıklığı ve dinamizmini ifade etmektedir. Değişimler doğrusal değil; ani, büyük ve tahmin edilemez dalgalanmalar şeklinde gerçekleşmektedir (MBS, 2026). Döviz kurlarındaki ani dalgalanmalar, piyasaya yıkıcı bir teknolojinin aniden girmesi veya beklenmedik krizler bu duruma örnek verilebilir.

Belirsizlik, gelecekteki olayların veya mevcut değişimlerin sonuçlarının öngörülememesi durumudur. Böyle bir ortamda, geçmiş deneyimler ve mevcut veriler, geleceği öngörmek için yetersiz kalmaktadır (Karatekin Alkoç, 2021). Bir yatırımın ya da yeni bir ürün lansmanının piyasada nasıl bir etki yaratacağına dair eldeki bilgi eksikliği bu duruma örnek verilebilir.

Karmaşıklık, bir durumu etkileyen çok sayıda etkenin ve bunların birbirlerine bağımlıl olması durumudur. Bu etkenler arasındaki neden-sonuç ilişkileri net değildir. Yani bir yerdeki küçük bir değişim, başka bir yerde büyük bir değişime neden olabilmektedir (Yurdasever ve Fidan, 2020). Küresel tedarik zincirleri, çok uluslu yasal mevzuatlar ve farklı ülkelerdeki operasyonların birbirine bağlı olması bu duruma örnek teşkil edebilir.

Muğlaklık, olayların, verilerin veya işaretlerin birden fazla anlama gelebilmesi ve net bir şekilde yorumlanamamasıdır. Bu ortamda kurallar tamamen belirsizdir (Wikipedia, 2026).

ISBN: 978-625-90406-7-7

Tamamen yeni oluşan bir pazara girerken net bir stratejik kılavuzun olmaması bu duruma örnek verilebilir.
Bu veriler ışığında, VUCA kavramı, bugün makro ve mikro düzeydeki tüm yönetsel süreçlerin merkezinde yer almaktadır. Değişkenlik, belirsizlik, karmaşıklık ve muğlaklığın yoğun olarak hissedildiği bu ekosistemde, organizasyonların sürdürülebilir bir başarı yakalaması ancak esnek üretim, hızlı aksiyon alma ve güçlü bir insan yönetimi stratejisinin entegrasyonu ile mümkün gözükmektedir.

VUCA Dünyasında Örgütler

Günümüz iş dünyasında, konvansiyonel endüstriyel paradigmalara dayanan yönetim mekanizmalarının işlevsel yetersizliği giderek daha belirgin hale gelmektedir (Krawczyńska-Zaucha, 2019). Mevcut yapı, teorik düzlemdeki yenilikçi kavram ve modellerin ampirik olarak test edilmesini ve örgütsel yapılara entegre edilmesini zorunlu kılmaktadır. Özellikle VUCA'nın yarattığı makro düzeydeki tehditleri absorbe edebilmek adına, yeni nesil yönetim ve organizasyon modellerinin geliştirilmesi elzemdir (Sinha & Sinha, 2020).
Bilgi toplumunun beraberinde getirdiği yapısal karmaşıklık ve belirsizliklerin asgariye indirilmesi, ancak örgütlerin stratejik esneklik kazanması ve proaktif inovasyon kabiliyetlerini geliştirmesiyle mümkündür (Lawrence, 2013). Dolayısıyla, makro ortamdaki bu istikrarsız dinamiklerin kavramsal olarak çözümlenmesi ve bunlara uygun yönetsel reflekslerin geliştirilmesi, sürdürülebilir kurumsal performans ve rekabet avantajının temel belirleyicisi olmaktadır.
Değişkenlik, dönüşümlerin hızı ve boyutuyla yakından ilişkili olup, ani ve radikal kırılmaların yaşandığı koşulları sembolize etmektedir. Belirsizlik, geleceğe dair rasyonel tahminlerde bulunmanın önündeki engelleri ifade eder ve bu durum karar vericilerin stratejik hamleler yapmasını ve net adımlar atmasını ciddi ölçüde kısıtlamaktadır. Karmaşıklık, organizasyonların deneyimlediği birbiriyle ilintili çok katmanlı yapıları ve çok boyutlu problemleri kapsamakta olup, çözüme ulaşmak için genellikle ileri düzey ve sistematik stratejilerin geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Muğlaklık, mevcut bilgilerin belirsiz yapısına işaret eder ve bu durum yönetsel tercih mekanizmalarının rasyonel ve sağlıklı bir biçimde işletilmesini sekteye uğratmaktadır (Şener, 2025).
İş dünyasındaki ani ve öngörülmedik değişimler, birçok örgütün başarısız deneyimler yaşamasına sebep olmuştur. Bu başarısızlığın ana sebeplerinden biri, örgütlerin değişen çevre şartlarına aynı paralelde uyum sağlayamamalarındandır. Netice itibariyle bu örgütler zamanla yok olmaya mahkum olmaktadırlar (Çakmak, 2023).
VUCA dünyasında, liderlerin sahip olması gerekli, onları başarıya götürecek olan yeteneklerin varlığından bahsedilmektedir. Bu yetenekler; kuvvetli sezgi, empati yeteneği, krizleri fırsata dönüştürebilme yeteneği, net olabilme, hızlı düşünebilme, riski yönetebilme, teknolojiye entegre olabilme, uzlaştırıcı olma ve çabuk uyumlanabilme, küçük öğretilerden büyük dersler çıkarabilme olarak ifade edilmektedir (Johansen, 2012).
VUCA bileşenlerine dair stratejiler geliştirmek, örgütlerin geleceğe hazır olmalarını sağlamaktadır. Örgütlerin başarıları, teknolojiye yatırım yapmalarının yanında, uyum sağlama kapasitesi, liderlik yetkinlikleri ve insan odaklı stratejiler geliştirebilmekle mümkün olabilmektedir. Bunun farkında olan örgütler, riskleri önceden fark ederek, hızlı aksiyon alabilirler ve var olan krizleri kendileri için bir fırsata dönüştürebilirler. Bu durum aynı paralelde sürdürülebilir büyüme ve güçlü bir rekabet avantajı sağlamaktadır (Bozkurt, 2025).
Örgütler, karmaşık olarak ifade edilen ve birbiriyle ilişkili birçok yapı ile iç içedirler. Örgütün yeni bir pazara girmesi, yeni teknolojiye geçiş yapması, alışılmadık ürünlerin sunulması, değişen düzenlemelerle uyum sağlaması, siyasi istikrarsızlık gibi daha pek çok duruma maruz kalması, onu zorlu bir mücadelenin içine sokmaktadır (Bir & Koç, 2022).

ISBN: 978-625-90406-7-7

Örgütlerin VUCA dünyasında var olabilmeleri için, Bob Johansen tarafından VUCA Prime (Vizyon, Anlayış, Netlik, Çeviklik) modeli geliştirilmiştir (Peoplise, 2021). Bu bağlamda Johansen, dört temel alanda stratejik tavsiyelerde bulunmaktadır. İlk olarak, değişkenliğe karşı vizyon önerilmektedir. İş dünyasındaki değişim hızının yüksek olduğu durumlarda, örgütlerin vizyonları, örgütün nihai hedefini ve varoluş amacını sabit tutmasını sağlamaktadır. Böylece, sürekli değişen şartlar altında bile çalışanlara net bir gelecek perspektifi sunulabilecek, örgütsel bağlılık aşılanabilecektir (Yurdasever ve Fidan, 2020). İkinci olarak, belirsizliğe karşı anlayış önerilmektedir. Geçmiş verilerin ve deneyimlerin geleceği öngörmede yetersiz kaldığı durumlarda, örgüt yöneticilerinin soğuk kanlılıkla durumu anlama kapasitesini geliştirmesi gerekmektedir. Burada anlayıştan kastedilen; dinleme, empati yapma, geri bildirim toplama ve analiz etme becerisidir (Aris vd., 2021). Üçüncü olarak, karmaşıklığa karşı netlik önerilmektedir. Burada amaç, zaten karmaşık olan bir süreci daha da karmaşıklaştırmak değil, aksine örgütsel süreçleri sadeleştirmektir. Netlik; karmaşık veriler arasından en kritik olanı ayırabilme ve süreçleri basitleştirebilme yeteneğidir. Böylece, sistemin kontrol kaybını engellenmiş olmaktadır (Vatangül, 2021). Son olarak dördüncü adımda, muğlaklığa karşı çeviklik önerilmektedir. Çeviklik; örgütün hiyerarşik engellere takılmadan hızla pozisyon alabilmesi, karar mekanizmalarını tabana yayması ve esnek ağlar üzerinden çalışabilmesi olarak ifade edilmektedir. Böylece, düşünceler hızlıca hayata geçirilerek aksiyon alınabilmektedir (Cooke, 2013).

SONUÇ

Modern iş dünyasının, Taylorist "öngör ve kontrol et" paradigmasının sonunu getirdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Zira, VUCA dünyası, örgütleri esnek bir yapıyla adaptasyon sağlamaya yöneltmektedir, aksi halde örgütler yok olmakla karşı karşıya gelmektedirler. Çalışmada yer verilen bilgiler göstermektedir ki; sürdürülebilir kurumsal performans ve uzun vadeli rekabet avantajı, mekanik örgütlerin yerini organik ve öğrenen örgüt sistemlerine bırakmaktadır.

VUCA dünyası örgütler için artık dönemsel bir durum olmaktan ziyade, süreklilik arz eden yeni bir normal olmaya başlamaktadır. Hızla değişebilen, yeniliklere uyum sağlayabilen, Pazar koşullarına göre yeniden yapılanabileb örgütler, bu dünyada hayatta kalabileceklerdir. Katı örgüt yapısında ısrar eden örgütler, ciddi durumlarla yüzleşmek zorunda kalırken, esnek örgüt yapılarını benimseyen örgütler için bu dünya önemli bir avantaj ortamı yaratacaktır. Geleceğin başarılı örgütleri, karmaşayı yönetmeye çabasına girenler değil, aksine karmaşaya çevik refleksler vererek, inovatif sıçramalar yapabilen örgütler olacaktır.

KAYNAKÇA

Aris, N. F. M. & Omar, S. S. (2021). *COVID-19 Krizi Boyunca Liderlik Etmek*. Penerbit UTHM Yayınevi.

Bir, Y. & Koç, M. (2022). Vuca Ortamında Çalışanların Çevik Liderlik Becerisi Algısı: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması ve Saha Araştırması. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 18(4), 1270-1307.

Bozkurt, Z. (2025). VUCA Nedir? VUCa Çağında Başarı Stratejileri. *Astera*. Erişim tarihi: 02.07.2026. https://asterahr.com.tr/vuca-nedir-vuca-caginda-basari-stratejileri/

Brittain, B. (2012). Leadership Perfected: Leading From The Whole You. http://iveybusinessjournal.com/publication/leadershi p-perfectedleading-from-the-whole-you

ISBN: 978-625-90406-7-7

Cooke, A. (2013). How to Manage, Volatility, Uncertainty, Complexity and Ambiguity. https://www.growthandprofit.coach/how-to-manage-volatility-uncertainty-complexity-andambiguity-part-2/. Erişim Tarihi: 05.07.2026.
Çakmak, Z. (2023). Adapting To Environmental Change: The Importance Of Organizational Agility In The Business Landscape. *Florya Chronicles of Political Economy,* 9(1), 67-87.
Johansen, B. (2012). *Leaders Make The Future: Ten New Leadership Skills for an Uncertain World*. San Francisco: CA: Berrett-Koehler.
Karatekin Alkoç, Y. (2021). New World: Vuca World, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 4(10): 989-999.
Karjalainen, J., Heinonen, S., & Taylor, A. (2022). Mysterious Faces Of Hybridisation: An Anticipatory Approach For Crisis Literacy. *European Journal of Futures Research*, 10(1).
Krawczyńska-Zaucha, T. (2019). A New Paradigm Of Management And Leadership In The Vuca World. *Scientific Papers Of Silesian University Of Technology Organization and Management Series* No. 141. 221-230.
Lawrence, K. (2013). Developing Leaders in a VUCA Environment. *UNC Kenan-Flagler Business School*. 1-15.
Munich Business School, 2026. Erişim tarihi: 01.07.2026. https://www.munich-business-school.de/en/l/business-studies-dictionary/vuca
Sinha, D., & Sinha, S. (2020). Managing in a VUCA world: Possibilities and pitfalls. *Journal of Technology Management for Growing Economies*, 11(1), 17-21.
Şener, M.M., 2025, VUCA Dünyasındaki Belirsizliği Yönetmede Liderlik, Örgütsel Çeviklik, Örgütsel Performans ve Örgütsel Yapı İlişkisine Dair Bir Literatür Araştırması, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 60(1), 1159-1182.
Wikipedia, 2026. Erişim tarihi: 01.07.2026. https://en.wikipedia.org/wiki/VUCA
Vatangül, Y. (2021). VUCA Nedir? VUCA Dünyasında Nasıl İyi Bir Lider Olunur? https://www.responsedga.com/tr/blog/vuca-nedir-vuca-dunyasinda-nasil-iyi-bir-lider-olunur/. Erişim Tarihi: 03.07.2026.
Yar, B. (2019). *Kader Gayrete Aşıktır*. (1. Baskı), İstanbul: Hürriyet Yayıncılık.
Yurdasever, E. ve Fidan, Y. (2020). Yöneticilerde Yeni Liderlik Becerileri ile Stres İlişkisi: KOMB (VUCA) ve Öz Yeterlilik Etkileşimi, *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 8, 119–130.

ISBN: 978-625-90406-7-7

DİJİTALLEŞMENİN KARANLIK TARAFININ ÇOK DÜZEYLİ ETKİLERİ
THE MULTIFACETED IMPACTS OF THE DARK SIDE OF DIGITALIZATION

Nermin AŞAN
Van Yüzüncü Yıl University, Institute of Social Sciences, Master's Program in Business Administration

Assist. Prof. Yasemin KARATEKİN ALKOÇ
Van Yüzüncü Yıl University, Erciş Faculty of Business Administration
ORCID ID: 0000-0002-9160-199X

Özet
Dijitalleşme, bilgi, belge ve iş süreçlerinin dijital teknolojiler kullanılarak elektronik ortama aktarılması, işlenmesi ve depolanması sürecidir. Aynı paralelde dijitalleşme, teknolojik gelişmelerin birey, toplum ve örgüt hayatına kısa sürede entegre edilmesi sürecidir. Bu çalışmanın gayesi, dijitalleşmenin olumlu taraflarından ziyade, nispeten daha az vurgulanan olumsuz yani karanlık tarafına odaklanarak, bu karanlık tarafın bireysel, toplumsal ve örgütsel bağlamda yarattığı etkileri ortaya koymaktır. Dijitalleşme ile birlikte bireylerde gözlenen, dijital bağımlılık, dikkat dağınıklığı, fiziksel sağlık sorunları siber tehditler, görev tanımında yeni işlerin oluşması, dijital yorgunluk, düşük düzey dijital yeterlilik algısı, zaman yönetimi sorunları gibi durumlar bireysel düzeyde dijitalleşmenin karanlık taraflarını göstermektedir. Toplumsal düzeyde ise duygusal kontrol, kolayca yönlendirebilme, sosyal yalnızlaşma, iletişimsizlik, bilgi kirliliği, mahremiyet ihlali, ekonomik ve sosyal eşitsizlik gibi dijitalleşmenin karanlık tarafının etkilerinden söz etmek mümkündür. Son olarak, dijitalleşmenin karanlık tarafının örgütsel düzeyde etkileri ise, uzman personel eksikliği, iş gücünün dönüşmesine yönelik oluşan baskılar, karar verme özerkliğinin azalması, değişime direnç gösterme, siber güvenlik tehditleri, artan maliyetler olarak sıralanabilir. Dijitalleşmenin getirdiği avantajlar ile dezavantajlar arasındaki dengenin iyi kurulması, gerek bireysel gerekse toplumsal ve örgütsel düzeyde gelecekte yaşanacak dönüşümlerin de belirleyicisi olacaktır.
Anahtar Kelimeler: Dijitalleşme, Çoklu Etki, Örgüt.
Abstract
Digital transformation is the process of transferring, processing, and storing information, documents, and business processes in an electronic environment using digital technologies. Similarly, digital transformation is the process of rapidly integrating technological advancements into the lives of individuals, society, and organizations. The aim of this study is to highlight the negative or dark side of digitalization, which has received relatively less attention, and to examine the impacts this dark side creates in individual, societal, and organizational contexts. Along with digitalization, issues observed in individuals such as digital addiction, attention deficits, physical health problems, cyber threats, the emergence of new job roles, digital fatigue, a perceived lack of digital literacy, and time management issues highlight the dark side of digitalization at the individual level. At the societal level, it is possible to discuss the effects of the dark side of digitalization, such as emotional control, ease of manipulation, social isolation, lack of communication, information overload, privacy violations, and economic and social inequality. Finally, the effects of the “dark side” of digitalization at the organizational level include a shortage of specialized personnel, pressures arising from workforce transformation, a decline in decision-making autonomy, resistance to change, cybersecurity threats, and rising costs. Striking the right balance between the advantages and disadvantages of digitalization will be a key determinant of the transformations that will occur in the future, both at the individual and societal levels as well as at the organizational level.
Keywords: Digital Transformation, Multiple Impacts, Organization.

II. MEŞRUTİYETİN İLK YILLARINDA BEDEN EĞİTİMİ: ARKADAŞ MECMUASI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

PHYSICAL EDUCATION IN THE EARLY YEARS OF THE SECOND CONSTITUTIONAL ERA: AN EVALUATION OF THE JOURNAL ARKADAŞ

Asst. Prof. Dr. Hayrettin PULAT
Ağrı İbrahim Çeçen University, Faculty of Arts and Sciences, Department of History.
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-3852-5924

Özet

II. Meşrutiyet'in ilanı ve sonrasında yaşanan gelişmeler, Osmanlı-Türk siyasal hayatının dönüm noktalarından birini teşkil etmektedir. Çünkü bu dönemde siyasal yaşam başta olmak üzere eğitim, hukuk, toplumsal alan gibi çok önemli noktalarda köklü dönüşümler yaşanmıştır. Bu çalışmada da *Mekteplilere Arkadaş* isimli kısa ömürlü bir mecmuadan yola çıkılarak beden eğitimi ve sağlıklı birey/toplum oluşturma çabası incelenmiştir. Mecmuadaki yazarı belli olmayan "Terbiye-i Bedeniye" başlıklı yazılar, beden eğitimi anlayışının fiziksel güç kazanımıyla sınırlandırılmayacağını, buna ilave olarak zihinsel, ahlaki ve toplumsal gelişimle doğrudan ilişkili görüldüğünü ortaya koymaktadır. Yazı dizisinde beden terbiyesi, bireyin hayatta başarılı olabilmesi için gerekli temel unsurlardan biri olarak değerlendirilmiştir. "Sağlam vücutta sağlam fikir bulunur" düşüncesi merkeze alınarak, güçlü bir bedenin güçlü bir irade ve sağlıklı bir ruh yapısının ön koşulu olduğu vurgulanmıştır. Bu anlayış doğrultusunda beden eğitimi sadece spor faaliyeti değil, insanın yaşam düzenini şekillendiren bir disiplin olarak ele alınmıştır. Tefrikada özellikle İngilizler örnek gösterilmiştir. İngilizlerin çocukluk çağından itibaren futbol, tenis ve kriket gibi sporlarla ilgilenmelerinin onların hem bedenen güçlü hem de çalışma hayatında başarılı bireyler olmalarını sağladığı belirtilmiştir. Bu örnekleme aracılığıyla Osmanlı toplumuna da beden eğitiminin yaygınlaştırılması gerektiği mesajı verilmiştir. Yazılarda, fiziksel dayanıklılığı yüksek bireylerin yaşam mücadelesinde daha avantajlı olduğunu savunulurken, yalnızca teorik bilgiye sahip fakat bedenen zayıf bireylerin toplumsal başarıda geri kalabileceği belirtilmiştir. Böylece beden eğitimi, modernleşmenin ve güçlü toplum oluşturmanın araçlarından biri olarak değerlendirilmiş ve Osmanlı toplumunun da bu minvalde dönüşmesi için çaba içerisinde olunmuştur.

Yazı dizisinde beden ile ruh arasında kuvvetli bir bağ olduğu düşüncesine vurgu dikkat çekicidir. Bedensel sağlık bozulduğunda ruhsal durumun da olumsuz etkileneceği belirtilmiştir. İnsan bedeninin ruhun denetimine girebilmesi için disiplinli biçimde eğitilmesi gerektiği savunulmuştur. Bu anlayışla çocukluk döneminin önemi vurgulanmış, bedenin küçük yaşlardan itibaren talimlerle eğitilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Böylece beden eğitiminin sadece yetişkinler için değil, çocuk gelişiminin temel unsurlarından biri olduğu ortaya konmuştur. Tefrikada hijyen ve sağlık kurallarına geniş yer verilmiştir. Sağlığın korunmasının temelinde temizlik olduğu belirtilmiştir. Vücudun ve giysilerin temiz tutulmasının hastalıklardan korunmak açısından önemli olduğunun üzerinde ısrarla durulmuştur. Derinin nefes alma işlevine dikkat çekilmiş ve kirli bir bedenin sağlık sorunlarına yol açabileceği ifade edilmiştir. Ayrıca spor yaparken dikkat edilmesi gereken kurallar da ayrıntılı biçimde ele alınmıştır. Aşırı yorulmamak, yemek sonrası hemen egzersiz yapmamak, güneş çarpmasından korunmak ve terliyken soğuk havaya maruz kalmamak gibi tavsiyeler verilmiştir. Bu yönüyle yazı dizisi yalnızca bir spor rehberi değil, aynı zamanda dönemin sağlık bilgilerini içeren eğitici kaynaklar niteliğindedir.

Tefrikanın önemli bir bölümünü "İsveç Jimnastiği" oluşturmaktadır. Bu sistemin tercih edilme nedeni, herhangi bir pahalı alete ihtiyaç duyulmaması ve herkes tarafından

ISBN: 978-625-90406-7-7

uygulanabilir olması olarak belirtilmiştir. İsveç jimnastiğinin temel amacı, bütün organların dengeli ve uyumlu biçimde gelişmesini sağlamaktır. Hareketlerin başlangıç noktası "vaziyet-i esasiye" adı verilen temel duruş pozisyonudur. Ayakların bitişik tutulduğu, omuzların geriye çekildiği ve başın dik tutulduğu bu pozisyonun vücuda düzgün bir görünüş kazandırdığı belirtilmiştir. Ayrıca omurganın doğru duruş alışkanlığı kazanması açısından bu temel pozisyonun büyük önem taşıdığı ifade edilmiştir. Yazı serisinin devamında kol, boyun, sırt, bacak ve karın kaslarını geliştirmeye yönelik hareketler ayrıntılı biçimde tarif edilmiştir. Egzersizlerin çoğunda nefes kontrolü üzerinde durulmuştur. Hareket sırasında nefes alıp verme düzeninin korunmasının sağlık açısından önemli olduğu belirtilmiştir. Hareketlerin yavaş ve kontrollü yapılması gerektiği özellikle vurgulanmıştır. Bunun yanında yürüyüş, denge çalışmaları ve omurgayı güçlendiren hareketlere de yer verilmiştir. Bu egzersizlerin kasları kuvvetlendirmekle birlikte dolaşım, solunum ve duruş bozukluklarının düzeltilmesi üzerinde olumlu etkiler sağladığı belirtilmiştir.

Bu yazı dizisi, Osmanlı'da beden eğitiminin modernleşme süreciyle birlikte bilimsel ve sistemli bir anlayış kazanmaya başladığını göstermesi bakımından son derece önemlidir. Beden sağlığı; ruh sağlığı, çalışma disiplini ve toplumsal başarı ile ilişkilendirilmiş ve spor ile jimnastik bireyin günlük yaşamının ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirilmiştir. Hijyen, disiplin, düzenli egzersiz ve sağlıklı yaşam ilkeleri etrafında şekillenen bu yaklaşım, modern beden eğitimi anlayışının Osmanlı toplumundaki erken örneklerinden biri olarak önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Arkadaş Mecmuası, Beden Eğitimi, II. Meşrutiyet, Jimnastik, Sağlık.

Abstract

The proclamation of the Second Constitutional Era and the subsequent developments constitute one of the turning points in Ottoman-Turkish political life. During this period, profound transformations occurred not only in political life but also in crucial areas such as education, law, and social life. This study examines physical education and the effort to create a healthy individual and society through a short-lived magazine titled Mekteplilere Arkadaş. The anonymous articles in the magazine entitled "Physical Education" (Terbiye-i Bedeniye) demonstrate that the understanding of physical education was not limited to the acquisition of physical strength; rather, it was also considered directly related to mental, moral, and social development. In the series, physical education was regarded as one of the fundamental elements necessary for an individual's success in life. Centering on the idea that "a sound mind resides in a sound body," the articles emphasized that a strong body was a prerequisite for a strong will and a healthy spirit. In this context, physical education was approached not merely as a sporting activity but as a discipline shaping the overall order of human life.

The British, in particular, were presented as an example throughout the series. It was argued that the British became both physically strong and professionally successful individuals because they engaged in sports such as football, tennis, and cricket from childhood onward. Through this example, the message was conveyed that physical education should also be widespread in Ottoman society. The articles maintained that individuals with high physical endurance possessed an advantage in the struggle for life, whereas those who had only theoretical knowledge but lacked physical strength might fall behind in achieving social success. Thus, physical education was considered one of the instruments of modernization and of building a strong society, and efforts were made to transform Ottoman society accordingly. Another noteworthy aspect of the series is its emphasis on the strong relationship between the body and the soul. It was argued that when physical health deteriorates, one's mental and spiritual condition is also negatively affected. The articles asserted that the human body needed to be disciplined and trained so that it could come under the control of the soul.

Within this framework, particular importance was attached to childhood, and it was stated that the body should be trained through exercises from an early age. In this way, physical education was presented not only as an activity for adults but also as one of the essential elements of child development. The series also devoted considerable attention to hygiene and health regulations. It was stated that cleanliness constituted the foundation of preserving health. The importance of keeping both the body and clothing clean in order to protect against diseases was repeatedly emphasized. Attention was drawn to the breathing function of the skin, and it was argued that an unclean body could lead to health problems. Furthermore, the rules that should be observed while exercising were discussed in detail. Readers were advised not to overexert themselves, not to exercise immediately after meals, to protect themselves from sunstroke, and to avoid exposure to cold air while sweating. In this respect, the series functioned not only as a guide to sports but also as an educational source containing the health knowledge of the period.

A significant portion of the series was devoted to “Swedish Gymnastics.” The reason for the preference for this system was explained by the fact that it did not require expensive equipment and could easily be practiced by everyone. The principal aim of Swedish gymnastics was to ensure the balanced and harmonious development of all organs of the body. The starting point of the exercises was the basic posture referred to as vaziyet-i esasiye. In this position, the feet were kept together, the shoulders were drawn back, and the head was held upright, thereby giving the body a proper and disciplined appearance. It was further emphasized that this basic posture played an important role in helping the spine develop correct postural habits. The subsequent articles described in detail exercises designed to strengthen the muscles of the arms, neck, back, legs, and abdomen. Particular emphasis was placed on breath control during exercise. It was stated that maintaining a regular breathing pattern while performing movements was essential for health. The articles also stressed that the exercises should be carried out slowly and in a controlled manner. In addition, walking exercises, balance training, and movements intended to strengthen the spine were included. These exercises were said not only to strengthen muscles but also to contribute positively to the improvement of circulatory, respiratory, and postural disorders. This series is highly significant because it demonstrates that physical education in the Ottoman Empire began to acquire a scientific and systematic character through the process of modernization. Physical health was associated with mental well-being, work discipline, and social success, while sports and gymnastics were regarded as indispensable components of daily life. Shaped around the principles of hygiene, discipline, regular exercise, and healthy living, this approach represents one of the early examples of the modern understanding of physical education in Ottoman society.

Keywords: Arkadaş, Physical Education, Second Constitutional Era, Gymnastics, Health.

ISBN: 978-625-90406-7-7

TÜRKÇENİN YABANCI DİL OLARAK ÖĞRETİMİNDE KÜLTÜREL TEMSİL VE BÖLGESEL ÇEŞİTLİLİK: B1 VE B2 DÜZEYİ DERS KİTAPLARININ KARŞILAŞTIRMALI İNCELENMESİ

CULTURAL REPRESENTATION AND REGIONAL DIVERSITY IN TEACHING TURKISH AS A FOREIGN LANGUAGE: A COMPARATIVE ANALYSIS OF B1 AND B2 LEVEL TEXTBOOKS

Lecturer Dilek Eylem TAŞDEMİR[1] - Lecturer Cansu KÜÇÜKBAYRAKTAROĞLU[2]
İstanbul Beykent University
[1]ORCID ID: https://orcid.org/0009-0009-8182-1532
[2]ORCID ID: https://orcid.org/0009-0001-4663-8726

Özet

Yabancı dil öğretiminde kültür aktarımı, öğrenicilerin hedef dile ilişkin iletişimsel ve kültürlerarası yeterliklerini geliştiren temel unsurlardan biridir. Bu bağlamda yabancılara Türkçe öğretiminde kullanılan ders kitapları, öğrenicilerin Türk kültürüne ilişkin bilgi ve algılarının şekillenmesinde önemli bir işlev üstlenmektedir. Ders kitaplarında yer alan kültürel unsurlar, yalnızca hedef kültürün tanıtılmasını değil, aynı zamanda öğrenicilerin Türkiye'ye ilişkin kültürel bir perspektif geliştirmelerini de sağlamaktadır. Ancak kültür aktarımının yalnızca kültürel ögelerin varlığıyla değil, bu ögelerin ne ölçüde çeşitlilik gösterdiği ve hangi kültürel temsilleri öne çıkardığıyla da ilişkili olduğu düşünülmektedir. Türkiye; farklı coğrafi bölgeleri, yerel yaşam pratikleri, tarihî birikimi ve kültürel mirasıyla çok katmanlı bir kültürel yapıya sahiptir. Bu doğrultuda bu çeşitliliğin yabancılara Türkçe öğretimi materyallerine nasıl yansıtıldığı araştırılmaya değer bir konu olarak görülmektedir.

Bu çalışmanın amacı, yabancılara Türkçe öğretiminde yaygın olarak kullanılan ders kitaplarında yer alan kültürel unsurların bölgesel temsil düzeylerini incelemek ve Türkiye'nin kültürel çeşitliliğinin ders kitaplarına nasıl yansıtıldığını ortaya koymaktır. Araştırmanın veri kaynağını Yedi İklim Türkçe Öğretim Seti, İstanbul Yabancılar İçin Türkçe Öğretim Seti ve Yeni Hitit Yabancılar İçin Türkçe Öğretim Seti'nin B1 ve B2 düzeyindeki ders kitapları oluşturmaktadır. B1 ve B2 düzeylerinin seçilmesinde, bu seviyelerde kültürel içeriklerin daha yoğun ve çeşitli biçimde sunulması etkili olmuştur.

Araştırma, nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde doküman incelemesi yöntemiyle yürütülmüştür. Veriler, betimsel içerik analizi tekniği kullanılarak çözümlenecektir. Analiz sürecinde kültürel unsurlar; coğrafi mekânlar, somut kültürel miras ögeleri, somut olmayan kültürel miras ögeleri ve kültürel mekânlar başlıkları altında sınıflandırılarak değerlendirilecektir. Araştırma sonucunda, ders kitaplarında yer alan kültürel unsurların bölgesel dağılımının ortaya konulması ve Türkiye'nin kültürel çeşitliliğinin temsil edilme düzeyine ilişkin bir değerlendirme yapılması hedeflenmektedir. Elde edilecek bulguların, yabancılara Türkçe öğretiminde kullanılan materyallerin kültürel temsil açısından geliştirilmesine katkı sağlayacağı ve kültür aktarımına ilişkin gelecekteki çalışmalara farklı bir bakış açısı sunacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi, kültürel temsil, kültür aktarımı, kültürlerarasılık, ders kitabı incelemesi

Abstract

Cultural transmission is one of the fundamental components of foreign language teaching, contributing to the development of learners' communicative and intercultural competence in the target language. In this context, textbooks used in teaching Turkish as a foreign language play a significant role in shaping learners' knowledge and perceptions of Turkish culture. The cultural elements presented in these textbooks not only serve to introduce the target culture but also enable learners to develop a broader cultural perspective on Türkiye. However, cultural

transmission should not be considered solely in terms of the presence of cultural elements; it is also closely related to the extent of cultural diversity represented and the specific cultural representations that are foregrounded. Türkiye possesses a multilayered cultural structure characterized by diverse geographical regions, local ways of life, historical heritage, and rich cultural traditions. Accordingly, examining how this cultural diversity is reflected in materials used for teaching Turkish as a foreign language constitutes a worthwhile area of inquiry.

The aim of this study is to examine the levels of regional cultural representation in widely used textbooks for teaching Turkish as a foreign language and to reveal how Türkiye's cultural diversity is reflected in these instructional materials. The data source of the study consists of the B1 and B2 level textbooks from the *Yedi İklim Turkish Teaching Set*, the *Istanbul Turkish for International Students Set*, and the *Yeni Hitit Turkish for Foreigners Set*. The selection of B1 and B2 levels was based on the assumption that cultural content is presented more extensively and diversely at these proficiency levels.

The study was conducted within the framework of a qualitative research design using the document analysis method. The data will be analyzed through descriptive content analysis. During the analysis process, cultural elements will be categorized under geographical locations, tangible cultural heritage elements, intangible cultural heritage elements, and cultural sites. The study aims to identify the regional distribution of cultural elements presented in the textbooks and to evaluate the extent to which Türkiye's cultural diversity is represented. It is expected that the findings will contribute to the improvement of teaching materials in terms of cultural representation and offer a different perspective for future studies on cultural transmission in teaching Turkish as a foreign language.

Keywords: Teaching Turkish as a Foreign Language, Cultural Representation, Cultural Transmission, Interculturality, Textbook Analysis

AKARSU TOPOGRAFYASININ BEŞERİ YAŞAM ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: DELİÇAY NEHRİ ÖRNEĞİ (ERCİŞ, VAN)

THE EFFECT OF FLUVIAL TOPOGRAPHY ON HUMAN LIFE: THE CASE OF DELIÇAY RIVER (ERCİŞ, VAN)

Asst. Prof. Dr. Nurcan AVŞİN
Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Letters, Department of Geography, Van, Türkiye
ORCID ID: https://orcid.org/https://orcid.org/0000-0001-5588-0672

ÖZET

Doğal ortam unsurları olan topografya/morfoloji, iklim, su kaynakları, bitki örtüsü, toprak ve canlılar ile insan yaşamı arasında karşılıklı ve sürekli bir etkileşim bulunmaktadır. Tarih boyunca insanlar yaşam biçimlerini doğal ortamın sunduğu koşullara göre düzenlemişlerdir. Bu bakımdan jeomorfolojik yapı, kıyı, akarsu, buzul, rüzgâr gibi çeşitli etkenlerden oluşan yer şekilleri ile beşeri unsurları kontrol etmekle birlikte, akarsu süreçleri bunlar arasından en yaygın etkiye sahip olanıdır. Bu çalışma Van Gölü Havzası'nın en önemli akarsularından biri olan Deliçay Nehri vadisinde doğal ortam ile insan faaliyetleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymayı amaçlamaktadır. Genellikle volkanik kayaçlardan oluşan aktif tektonik bir alanı drene eden Deliçay Nehri Van Gölü'nün kuzeydoğusundan göle dökülerek bugünkü (alüvyal) kıyı ovasını meydana getirmektedir. Bununla birlikte vadi ve yakın çevresinde Deliçay Nehri ve yan kolları tarafından oluşturulmuş platolar, alüvyal sekiler, taşkın ovası-vadi tabanı ve nehir adaları gibi morfolojik birimler gelişmiştir. Bu birimlerin topografik, jeolojik, pedolojik ve hidrografik özellikleri insan yaşamının temel bileşenleri olan yerleşme, nüfus, ekonomi- tarım, hayvancılık ve turizm gibi faaliyetlere etki etmektedir. Örneğin Erciş ilçe merkezi Deliçay Nehri'nin kıyı ovası üzerine kurulmuş bir yerleşmedir. Benzer şekilde Erciş ilçesine bağlı birçok kırsal yerleşme, gerek vadi tabanı ve taşkın ovası üzerinde, gerekse nehrin eski yatak seviyeleri olan alüvyal sekiler üzerinde konumlanmış bulunmaktadır. Kadirasker, Salmanağa, Deliçay gibi köyler bu tür yerleşmelerdir. Erciş ilçesindeki Yukarı Toki konutları da yine Deliçay Nehri'nin en yüksek ve en yaşlı alüvyal sekisi üzerine konumlandırılmıştır. Oldukça geniş ve düz uzanımlı yüzeyler olan bu sekiler aynı zamanda elverişli eğim koşulları ve toprak özellikleri nedeniyle verimli tarım alanları olarak kullanılmaktadır. Yer yer hayvancılığın da yapıldığı söz konusu alanların çevresinde bulunan alçak ve yüksek platolar ise mera hayvancılığı için özellikle yaz dönemlerinde tercih edilen kesimlerdir. Sahadaki bir diğer örnek, nehrin vadi tabanı üzerinde kurulan kum-çakıl ocakları olup bu işletmeler bölgede önemli bir ekonomik faaliyet çeşitliliği sağlamaktadır. Deliçay Nehri'nin Van Gölü'ne döküldüğü kesimde gelişen balık bendi ise arazinin jeolojik ve jeomorfolojik yapısı nedeniyle gelişen eğim kırıklığından kaynaklanan ve gerek turistik gerekse bilimsel araştırma faaliyetlerine büyük katkı sunan doğal çevre unsurudur. Sonuç olarak Deliçay Nehri vadisi ve yakın çevresinde akarsu topografyasının doğrudan yaşam koşullarını etkilediği söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Akarsu topografyası, doğa-insan ilişkisi, Deliçay Nehri, Erciş, Van.

ABSTRACT

There is a reciprocal and continuous interaction between natural environmental elements such as topography/morphology, climate, water resources, vegetation, soil, and living organisms, and human life. Throughout history, people have adapted their lifestyles to the conditions offered by the natural environment. In this respect, while geomorphological structure, landforms consisting of various factors such as coast, river, glacier, and wind control human elements, river processes are the most widespread among them. This study aims to reveal the relationship between the natural environment and human activities in the Deliçay River valley,

one of the most important rivers of the Lake Van Basin. The Deliçay River, draining an active tectonic area generally composed of volcanic rocks, flows into Lake Van from the northeast, forming the present-day (alluvial) coastal plain. However, morphological units such as plateaus, alluvial terraces, floodplains/valley floors, and river islands, formed by the Deliçay River and its tributaries, have developed in the valley and its immediate surroundings. The topographic, geological, pedological, and hydrographic characteristics of these units influence fundamental aspects of human life, including settlement, population, economy (agriculture, livestock), and tourism. For example, the Erciş district center is a settlement built on the coastal plain of the Deliçay River. Similarly, many rural settlements in the Erciş district are located either on the valley floor and floodplain, or on the alluvial river terraces that are the older riverbed levels. Villages such as Kadirasker, Salmanağa, and Deliçay are examples of such settlements. The Yukarı Toki housing complex in the Erciş district is also situated on the highest and oldest alluvial terrace of the Deliçay River. These terraces, which are quite wide and flat, are also used as fertile agricultural areas due to their favorable slope conditions and soil characteristics. The low and high plateaus surrounding these areas, where livestock farming is also practiced in some places, are preferred for grazing livestock, especially during the summer months. Another example in the area is the sand and gravel quarries established on the valley floor of the river, and these jobs provide a significant variety of economic activities in the region. The 'balık bendi' that developed at the point where the Deliçay River flows into Lake Van is a natural environmental element resulting from the slope break caused by the geological and geomorphological structure of the land, and it greatly contributes to both tourism and scientific research activities. In conclusion, it can be said that the river topography directly affects living conditions in the Deliçay River valley and its immediate surroundings.

Keywords: River topography, nature-human relationship, Deliçay River, Erciş, Van

GİRİŞ

Akarsular yeryüzünün şekillenmesinde en önemli faktörlerin başında gelmektedir. Bir akarsu sistemi, ana akarsu ve kolları, kaynak alanı, havzası, taşkın ovası, delta ve ağız kesimi gibi birbirini tamamlayan unsurlardan oluşmaktadır. Bu sistemler yalnızca suyun taşınmasını sağlayan fiziksel oluşumlar olmayıp aynı zamanda jeomorfolojik süreçlerin, ekolojik dengelerin ve beşerî faaliyetlerin şekillenmesinde önemli rol oynayan dinamik doğal ortamlardır (Knighton, 1998; Leopold, Wolman ve Miller, 1964).

Akarsular dış kuvvetler içerisinde yeryüzünü şekillendiren en etkili jeomorfolojik etmenlerden biridir. Akış sırasında gerçekleştirdikleri aşındırma, taşıma ve biriktirme faaliyetleri sayesinde yeryüzü şekilleri sürekli olarak değişime uğrar. Özellikle yukarı çığırda eğimin fazla olduğu alanlarda akarsuların aşındırma gücü yüksektir ve çentik vadiler, kanyonlar, boğazlar, şelaleler, dev kazanları gibi yer şekilleri oluşmaktadır. Akarsu tarafından aşındırılan malzemeler aşağı havzalara taşınır ve akış hızının azaldığı orta ve aşağı çığır kesimlerinde biriktirilerek taşkın ovaları, alüvyal düzlükler, menderesler, birikinti koni ve yelpazeleri ile deltalar meydana gelmektedir (Bloom, 1998; Summerfield, 1991). Akarsuların oluşturduğu doğal çevreler olan "akarsu ortamları", su, toprak, bitki örtüsü, canlı yaşamı ve insan faaliyetlerinin sürekli etkileşim içerisinde bulunduğu karmaşık alanlar olmakla birlikte bu ortamlarda meydana gelen hidrolojik ve jeomorfolojik değişimler, ekolojik süreçleri olduğu kadar yerleşme düzenini, arazi kullanımını ve ekonomik faaliyetleri de doğrudan etkilemektedir (Newson, 1997; Allan ve Castillo, 2007). Öyle ki, verimli alüvyal topraklar tarımsal üretimin gelişmesini sağlarken su kaynakları, tarım, hayvancılık, sanayi ve yerleşmeler için temel yaşam kaynağını oluşturmaktadır. Ayrıca hidroelektrik enerji üretimi, balıkçılık, turizm ve rekreasyon faaliyetleri bakımından da önemli doğal kaynak alanlarıdır. Bunun yanında taşkınların kontrol edilmesi, su kalitesinin korunması, erozyonun azaltılması ve biyolojik çeşitliliğin

sürdürülebilirliği açısından akarsu ortamlarının planlı ve bütüncül bir havza yönetimi anlayışıyla korunması gerekmektedir (Ward ve Stanford, 1995; Allan ve Castillo, 2007).
Bu çalışma, Doğu Anadolu Bölgesi'nde Van Gölü'nün kuzeydoğusunda yer alan Deliçay Nehri Vadisi ve yakın çevresinde akarsu topografyasının beşeri faaliyetlere etkisini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda, sahadaki akarsu aşınım ve birikim şekilleri ile yerleşme, tarım, hayvancılık, turizm ve ulaşım gibi insan faaliyetleri ilişkilendirilerek analiz edilmiştir (Şekil 1).
Çalışmaya konu olan Deliçay Nehri Vadisi, Van Gölü Kapalı Havzası'nın en büyük alt havzalardan biri olup idari olarak büyük ölçüde Erciş ilçesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Kaynağını kuzeydeki dağlık alanlardan alan nehir, kabaca K-G yönünde akarak Van Gölü'ne dökülmekte, rotası boyunca pek çok yer şeklini meydana getirmektedir (Gazioğlu, 2022).

Şekil 1: Deliçay Nehri Havzası'nın ana morfolojik birimleri

MATERYAL VE YÖNTEM

Deliçay Nehri Havzası'nın flüvyal jeomorfolojisini konu alan bu çalışmada temel veri kaynağı olarak Harita Genel Komutanlığı'ndan (HGK) elde edilen 1/25.000 ölçekli topografya haritaları kullanılmış olup bu haritalar Coğrafi Bilgi Sistemleri yöntemiyle (ArcMap 10.5) sayısallaştırılmıştır. Bir diğer veri, Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü'nden (MTA) elde edilen 1/100.000 ölçekli jeoloji haritalarıdır. Gerek topografya, gerekse jeoloji haritaları sahanın jeomorfolojik analizinde kullanılmıştır.
Ayrıca havzada çeşitli tarihlerde arazi çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalarda Deliçay Nehri Havzası'ndaki ana akarsu ve yan kol vadileri, taşkın ovası, eski yatak depoları (sekiler), nehir adaları, ova tabanı ve platolar gibi flüvyal yer şekilleri incelenmiş, alanın fiziki coğrafya haritası oluşturulmuş, sahadaki beşeri faaliyetler (yerleşme, tarım, hayvancılık, turizm vd.) belirlenerek doğal çevre ile birlikte değerlendirilmiştir.

DELİÇAY NEHRİ HAVZASI'NIN FİZİKİ COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

Deliçay Nehri Havzası, jeolojik olarak Miyosen–Kuvaterner yaşlı ve büyük ölçüde volkanik kökenli kayaçlardan (özellikle bazaltlar) oluşmaktadır. Havzanın gelişiminde aktif tektonizma önemli rol oynamış; başta Erciş Fayı olmak üzere Çaldıran, Tutak ve Malazgirt fayları hem yapısal özellikleri hem de akarsu ağının evrimini denetlemiştir. Jeomorfolojik açıdan dağlık alanlar, yüksek ve alçak düzlükler, vadiler, birikinti yelpazeleri ve farklı yükseltilerde akarsu

ISBN: 978-625-90406-7-7

sekileri bulunmaktadır. Deliçay Nehri ve kolları, volkanik arazi üzerinde sürdürdükleri aşındırma ve biriktirme faaliyetleriyle havzanın güncel görünümünü meydana getirmişlerdir (Avşin ve Gazioğlu, 2024). Deliçay Havzası'nda yükseltiye bağlı olarak sert karasal iklim koşulları egemendir. Kışlar uzun, soğuk ve kar yağışlı; yazlar ise kısa ve nispeten serindir. Toprak örtüsü özellikle akarsuların derince yardığı yukarı havzada zayıf gelişmiştir; buna karşılık vadi tabanları ile alüvyal düzlüklerde tarıma elverişli topraklar görülmektedir. Bitki örtüsü genel olarak step karakterinde olup vadi tabanlarında su varlığına bağlı olarak daha gür bir vejetasyon gelişmiştir. Bu özellikler, Doğu Anadolu'nun yüksek rakımlı yapısının havzadaki tipik bir yansımasıdır

DELİÇAY NEHRİ HAVZASI'NDA YÜRÜTÜLEN BEŞERİ FAALİYETLER

Deliçay Nehri Havzası'nda doğal çevre ve beşeri yaşam arasında karşılıklı bir etkileşim söz konusudur. Nehrin sağladığı su kaynakları, verimli düzlükler ve oluşan flüvyal yer şekilleri, tarım, yerleşme, ulaşım ve turizm gibi faaliyetleri şekillendirirken insan da doğal çevre üzerinde etkili olmaktadır. Bu iki yönlü etkileşim, havzanın sürdürülebilir yönetimi açısından oldukça önemli olup temel unsur olarak ele alınmalıdır.

Yerleşmeler

Havzadaki çeşitli morfolojik birimler yerleşmeler için oldukça elverişlidir. Gerek az eğimli yüzeyleri, gerekse su kaynaklarına yakın verimli toprakları nedeniyle Deliçay Nehri vadi tabanı, eski akarsu yatağı seviyeleri (alüvyal sekiler) ve ova tabanı yerleşim yeri olarak tercih edilen öncelikli alanlardır. Vadi tabaında yer alan Kadirasker, sekiler üzerinde yer alan Salmanağa, Ergücü, Yukarı Toki, kıyı ovasında yer alan Erciş ilçe merkezi ve Haydarbey bu tür yerleşmelerdendir. Bununla birlikte havzadaki platolar da geniş mera alanları nedeniyle hayvancılık faaliyetlerini yürütmek üzere çeşitli kırsal yerleşmeler tarafından kullanılmaktadır. Hocaali, Kızılören, Topraklı bu yerleşmelere örnek verilebilir.

Tarım ve Hayvancılık

Deliçay Nehri Havzası'nda akarsu ortamları ile tarım ve hayvancılık faaliyetleri arasında önemli bir ilişki vardır. Deliçay Nehri boyunca gelişen alüvyal düzlükler ve vadi tabanları oldukça verimli alanlardır. Ayrıva araştırma alanına özgü olarak oldukça geniş ve düz uzanımlı yüzeyler şeklinde kendini gösteren eski akarsu yatağı seviyeleri (alüvyal sekiler) az eğimli yüzeyleri ve toprak özellikleri nedeniyle yine verimli tarım alanları olarak kullanılmaktadır. Yer yer hayvancılığın da yapıldığı söz konusu alanların çevresinde bulunan alçak ve yüksek platolar ise mera hayvancılığı için özellikle yaz dönemlerinde tercih edilen kesimlerdir. Alüvyal düzlükler ve sekilerde gerçekleştirilen tarımsal faaliyetlerde tahıl ve yem bitkileri üretimi ile meyve ve sebzecilik ön sıralarda yer almaktadır. Bununla birlikte havzada bulunan geniş step alanları büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık için otlak olarak kullanılmaktadır. Özellikle Deliçay Nehri ve yan kollarının derince kazarak meydana getirdiği plato alanları hayvancılık için büyük önem taşımaktadır.

Diğer Ekonomik Faaliyetler

Deliçay Nehri Havzası, tarım ve hayvancılığın yanı sıra balıkçılık bakımından da dikkat çekmektedir. Bölgenin endemik türü olan inci kefali (Alburnus tarichi) üreme döneminde Deliçay Nehri'ne göç ederek bölgeye değer katmaktadır (Elp vd., 2014; Şen vd., 2015; Pınar vd., 2023). Avcılığın yasak olduğu üreme dönemleri dışında kıyı ovasında avlanan inci kefalinin yanı sıra nehirde yaşayan tatlı su balıkları da balıkçılık faaliyetlerine katkı sunmaktadır. Sahadaki bir diğer faaliyet, nehrin vadi tabanı üzerinde kurulan kum-çakıl ocakları ve taş/mermer işletmeleridir. Bu işletmeler bölgede önemli bir ekonomik faaliyet çeşitliliği sağlamaktadır.

Turizm Faaliyetleri

Deliçay Nehri Havzası turizm faaliyetleri bakımından önemli bir potansiyele sahiptir. Deliçay Nehri'nin Van Gölü'ne döküldüğü kesimde yer alan Erciş balık bendi, arazinin jeolojik ve jeomorfolojik yapısı nedeniyle gelişen eğim kırıklığından kaynaklanan ve gerek turistik gerekse

ISBN: 978-625-90406-7-7

bilimsel araştırma faaliyetlerine büyük katkı sunan doğal bir çevre unsurudur. Bu alan, inci kefallerinin üreme göçüne tanıklık etmek isteyen yerli ve yabancı turistler için önemli bir cazibe merkezidir. Bunun yanında Deliçay Nehri'nin yukarı çığırında meydana gelen kanyon vadi ve yüksek plato alanları doğa turizmi için önem taşımaktadır. Kıyı kesimi ise plaj alanları ile Erciş ilçesine turistik değer katmaktadır.

Ulaşım Faaliyetleri

Deliçay Nehri Havzası'nda ulaşım faaliyetleri, havzadaki flüvyal ortamlar ve yerleşme düzeni ile yakından ilişkilidir. Yüksek dağlık alanlarla çevrelenmiş olan havzada ulaşım hatları büyük ölçüde akarsu vadisini takip etmektedir. Dolayısıyla ana akarsu yatağı ve yan kol vadileri doğal bir koridor işlevi görmektedir. Bu durum, genellikle yüksek ve engebeli bir topografyaya sahip olan Doğu Anadolu Bölgesi'nde akarsu ortamlarının insan yaşamını kolaylaştırıcı etkisi bakımından çarpıcı bir örnektir.

Bilimsel Araştırma Faaliyetleri

Deliçay Nehri Havzası bilimsel çalışmalar bakımından önemli bir potansiyele sahiptir. Havzada hidrografik, jeomorfolojik, biyolojik, zirai pek çok bilimsel araştırma projesi yapılmaktadır. Sahanın bilimsel araştırmalar bakımından cazibe merkezi olması bu alanın farklı doğal süreçlere eş zamanlı sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Tektonik ve volkanik süreçler, akarsu süreçleri, kıyı süreçleri, su ve kara ekosistemlerine ait biyolojik süreçler bunlardan sadece birkaçıdır.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Deliçay Nehri, Van Gölü Havzası'nın en önemli akarsu sistemlerinden biri olup bölgenin can damarı durumundadır. Deliçay Nehri Havzası'nda plato, vadi, seki/taraça, kıyı ovası, taşkın ovası, nehir adası gibi çeşitli morfolojik unsurlar bir arada bulunmaktadır. Bu oluşumlar sahadaki yerleşme düzeni, ekonomik faaliyetler ve arazi kullanım biçimleri üzerinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Ovalar/alüvyal düzlükler (kıyı ovası, vadi tabanı, taşkın ovası); verimli toprakları ve su kaynakları nedeniyle tarımsal faaliyetlerde kullanılmaktadır. Ayrıca yerleşmeler, ulaşım güzergâhları, kum-çakıl ocakları, hayvancılık faaliyetleri bu alanlarda yaygındır. Akarsu yatağı ve vadiler; balık bendi, kanyon oluşumları vb. ile turizm faaliyetlerine ortam oluşturmaktadırlar. Sekiler (eski akarsu yatakları); yerleşim alanı olarak, tarım ve hayvancılık faaliyetlerinde, kum-çakıl ocağı gibi ekonomik üretim alanlarında önem arz ederken sahadaki platolar; mera hayvancılığı başta olmak üzere genellikle yaz aylarında önem taşımaktadır.

Sonuç olarak Deliçay Nehri Havzası, doğal çevre ile insan faaliyetleri arasındaki etkileşimin çok boyutlu olarak gözlemlenebildiği önemli bir coğrafi sistemdir. Havzanın doğal kaynakları bölge halkının ekonomik faaliyetlerine yön vermekte ve yaşam koşullarını doğrudan etkilemektedir. Ancak bu kaynakların sürdürülebilir biçimde yönetilebilmesi için doğal süreçlerin dikkate alındığı bütüncül planlama yaklaşımlarına ihtiyaç bulunmaktadır.

REFERANSLAR

Allan, J. D., Castillo, M. (2007). *Stream Ecology: Structure and Function of Running Waters*, Springer.

Avşin, N., Gazioğlu, B. (2024). *Deliçay Nehri Havzası'nın Jeomorfolojik Özellikleri (Erciş, Van).* Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 65, 106-119.

Bloom, A. L. (1998). *Geomorphology: A Systematic Analysis of Late Cenozoic Landforms.* Prentice Hall.

Elp, M., Şen, F., Çetinkaya, O., Şahin, M. (2014). *İnci Kefalinin (Alburnus tarichi) Van Gölü Havzası Su Kaynaklarındaki Yayılım Bölgeleri.* YYÜ Tar Bil Dergisi, 24 (3), 228-232.

Knighton, D. (1998). *Fluvial Forms and Processes: A New Perspective*. Arnold.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Leopold, L. B.,Wolman, M. G., Miller, J. P. (1964). *Fluvial Processes in Geomorphology.* Dover Publications.
Newson, M. D. (1997). *Land, Waterand Development: River Basin Systems and Their Sustainable Management*. Routledge.
Pınar, A., Şen, F., Elp, M. (2023). *Van Gölünün Endemik Değeri: İnci Kefali.* Akademik Et ve Süt Kurumu Dergisi, 5, 31–35.
Summerfield, M. A. (1991). *Global Geomorphology*. Longman.
Sürücü, B. (2022). *Deliçay Havzası'nın (Van) Jeomorfolojisi*. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
Şen, F., Elp, M., Çetinkaya, O., Kaya, A. (2015). *İnci Kefali'nin (Alburnus tarichi, Güldenstädt, 1814) Dünü, Bugünü ve Geleceği Üzerine Projeksiyonlar.* YYÜ Tar Bil Dergisi, 25 (3), 347-356.
Ward, J. V., Stanford, J. A. (1995). *The Serial Discontinuity Concept: Extending the Model to Floodplain Rivers. Regulated Rivers*: Research& Management, 10, 159–168.

ISBN: 978-625-90406-7-7

HARPUT ARTUKLULARI [HISN-I ZİYAD] [1185-1234]

THE ARTUKİDS OF HARPUT [1185-1234]

Ayşe AKAY
Mardin Artuklu University, Graduate School of Education,
Department of History and Arts of Islam
ORCID: https://orcid.org/0009-0005-9611-6829

ÖZET:

Selçuklu Sultanı Alparslan`ın Bizans`a karşı kazandığı 1071 Malazgirt zaferi sonrasında Anadolu'nun kapıları Türklere açılmasının ardından kurulan beylikler, bu coğrafyanın kaderini belirleyen temel taşları olmuşlardır. Bu beylikler arasında 12. Yüzyılda Türkmen Emiri olan Artuk Bey`in soyundan gelenlerin kurduğu Artuklular özellikle Mardin, Hasankeyf ve Harput merkezli üç kol halinde teşkilatlanarak Mezopotamya ve Anadolu sentezinin en güzel örneklerini sunmuşlardır. Artukluların üç ana kolundan biri olan Harput Artukluları, özellikle Belek b. Behram`ın bölgedeki faaliyetleri ve ardından İmadeddin Ebubekir tarafından bağımsız bir kol olarak teşkilatlandırılmasıyla önemli bir yer edinmiştir. Anadolu'ya yapılan Türk akınlarından sonra Harput'ta Türk hâkimiyeti ilk olarak 1085 tarihinde Çubuk Bey döneminde başlamıştır. Harput ve civarı ilk defa Artuklu hâkimiyetiyle Belek b. Behram döneminde karşılaştı. Belek b. Behram Harput`u yöneten Çubukoğullarından yönetimi aldı. Beyliğin kuruluşu, Haçlılarla olan mücadeleleri Anadolu Selçuklu Devleti ile ilişkiler ve 1234 yılında I. Alaadin Keykubad tarafından ortadan kaldırılma süreci ele alınmaktadır. Artuklular hâkimiyet alanlarında yaptırdıkları mimari eserler, cami ve saray yapılarıyla bu bölgeyi dönemin en parlak kültür ve ticaret merkezi haline getirmişleridir. Ayrıca, beyliğin bölgeye kazandırdığı başta Harput Ulu Cami olmak üzere mimari eserler ve yapı üzerindeki etkileri değerlendirilecektedir. Bu çalışma, 12. ve 13. Yüzyıllarda Doğu Anadolu coğrafyasında hüküm süren Artuklu Beyliğinin Harput Kolunu [1185-1234] siyasi, sosyal ve kültürel açıdan incelemeyi amaçlamaktadır. Bu çalışma, Harput`un Türk-İslam kimliğinin oluşumundaki Artuklu mirasını ortaya koymayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Harput, Artuklular, Selçuklular, Kültürel miras.

ABSTRACT:

Following the victory at Malazgirt in 1071, Which Seljuk Sultan Alparslan secured againts the Byzantines, the principalites established after the Gates of Anatolia were opened to the Turks became the cornerstones that shaped the destiny of this region. Among these principalities, the Artukids-founded by the descendants of Artuk Bey, a Turkmen emir of the 12th century-organised themselves into three branches centred on Mardin, Hasankeyf and Harput, presenting some of the finest examples of the synthesis between Mesopotamia and Anatolia. The Harput Artukids, one of the three main branches of the Artukids, gained significant prominence, particularly through the activitites of Belek b. Behram in the region and his subsequent organisation into an independent branch by incursions into Anatolia, Turkish rule in Harput first began in 1085 during the reign of Çubuk Bey. Harput and its surroundings first came under Artukid rule during the regin of Belek b. Behram took over the administration of Harput from the Çubukoğulları who had previously governed the region. The establishment of the principality, its struggles againts the crusaders, its realitons with the Anatolian Seljuk State, and the process of its dissolution by Alaadin Keykubad in 1234 are examined. Through the archhitectural Works they commissioned in their domains-including

castles, bridges, madrasas, mosques and palaces- the Artukides transformed this region into the most vibrant cultural and commerical centre of the are. Furthermore, the architectural Works notably the Harput Ulu Mosque that the principality brought to the region, as well as its impact on the built environment, are examinded. This study aims to examine the Harput branch of the Artukid principality [1185-1234], wich ruled over the geography of Eastern Anatolia during the 12th and 13th centures, from political, social and cultural perspectives. This study seeks to highlight the Artukid legacy in the formation of Harput`s Turkish- Islamic identity.

Keywords: Harput, Artuqids, Seljuks, Cultural Heritage.

GİRİŞ

Harput, tarih boyunca yalnızca bir yerleşim yeri değil, farklı medeniyetlerin birbirleriyle olan mücadelelerin canlı bir kavşak noktası olagelmiştir. M.Ö. 58`den M.S.117`ye uzanan bir süreçte Roma ve Sasani gibi dönemin büyük güçleri bu topraklar üzerinde hâkimiyet kurmak için mücadele etmiştir. [Carım ve Varlık,1997] İslam`ın Harput`a ulaşması ise Hz. Ömer döneminde 634-644 yılları arasında gerçekleşmiş, bölge bu tarihten itibaren Arapların, Suğuru`l- İslam adını verdiği sınır savunma hattının bir parçası haline gelmiştir. Şehrin, 1071 Malazgirt Muharebesi`nin ardından bölge, Türk nüfuzunun Anadolu`ya yayılma sürecinde kritik bir köprü konumuna gelmiştir. Türklerin Anadolu`da yayılması ve bu büyük göç dalgasının Harput`taki ilk somut yansıması, Emir Çubuk Bey`in 1085 yılında kurduğu Çubukoğulları Beyliği oldu. Akabinde bölge, Artuklu hanedanının nüfuz alanına dâhil olmuştur. Böylece Harput, Türk-İslam kimliğinin Anadolu`da kök salmasına sahne olan kentler arasına girmiş oldu. [Alptekin, 1991]

Malazgirt Muharebesi ardından Türkmen beylerinden biri olan Artuk Bey`in kurduğu hanedan, kısa sürede Güneydoğu Anadolu ve yukarı Fırat havzasını kapsayan geniş bir coğrafyaya yayıldı. [Turan, 2004 s.168] Bu süreçte Artuklular üç ayrı kola bölündü`, Mardin, Hasankeyf ve Harput Artukluları [hısn ziyad]. Kurulan her üç kol da Artuklulara bağlı olsalar `da kendilerine özgün siyasi ve kültürel kimliklerini inşa ettiler. Harput kolu, Artuk Bey`in torunu Belek`in 1112 tarihinde Harput`u alarak palu merkez olmak üzere burada beyliğini kurmasıyla başlamıştır. [Turan, 2004, 165] Harput Artuklu Beyliği Belek Gazi`nin bölgedeki etkinlik kazanmasıyla başlamaktadır. Askeri dehası ve Haçlılarla yürüttüğü mücadelesiyle kısa sürede İslam dünyasında tanınan bir fügre dönüşen Belek Gazi, 1122`de Urfa Kontunu Jocelin`i ardından Kudüs Kralı II. Baudouin`i esir alarak dönemin en çarpıcı diplomatik ve askeri hamlesini gerçekleştirmiştir. [Demirkent, 1997, 73]

Belek Gazi, bölgedeki Haçlı varlığına karşı yürüttüğü başarılı mücadeleyle İslam dünyasında derin bir yankı uyandırdı. Belek Gazi`nin Menbiç`te şehit düşmesiyle Harput Artuklu hâkimiyeti halefeleri tarafından devam ettirildi. Bu süreçte Süleyman, Davud b. Sökmen, Fahrettin Karaaslan, Nurettin Muhammed, İmadeddin Ebubekir, Nizameddin İbrahim ve İzeddin Ahmet sırasıyla Harput`u yönetti Hanedanın son hükümdarı Nurettin Artukşah ile bu köklü siyasi yapıdaki yerini aldı. Harput Artukluları, Anadolu Selçukluları, Eyyubiler ve komşu Türkmen Beylikleriyle karmaşık bir denge politikası izlemek durumunda kalmıştır. Anadolu Selçuklu Sultanı I. Alaeddin Keykubad`ın 1233 yılında beyliği ilhak etmesiyle Harput Artuklu hanedanı tarihteki yerini almıştır. Harput Artukluları, döneminde önemli mimari eserler ortaya çıkmıştır. Bu döneme atfedilen başlıca yapılar arasında Harput Kalesi, Ulu Cami yapıları yer almaktadır.

Artukluların Harput kolu söz konusu üç kol arasında en az araştırılan olmakla birlikte, bölgesel tarihin şekillenmesinde son derece önemli bir rol üstlenmiştir. Bugünkü Elazığ iline bağlı Harput, stratejik konumu ve sarp coğrafyasıyla tarihin her döneminde önemini korumuştur. Bu çalışmada Harput Artukluları`nın kuruluşundan çöküşüne uzanan süreci,

siyasi, kültürel ve mimari boyutlarıyla inceleyerek bu alandaki akademik eksikliği azaltmayı amaçlamaktadır.

ARTUKLU BEYLİĞİNİN GENEL TARİHÇESİ

11. yüzyılın sonlarından 12. Yüzyılın ortalarına kadar Biladü`ş-Şam ve el cezire tarihinin önde gelen siyasi aktörlerinden biri olarak dikkat çeken Artuklular, özellikle Yukarı Dicle havzasına tekabül eden Amid [Diyarbakır], Meyyafarikin [silvan], Hısn Keyfa [Hasankeyf], Mardin, Siirt ve Erzen [Batman Yöresi] şehirleri ile pek çok kaleyi kapsayan Diyar-ı Bekr bölgesinde etkili olmuşlardır. Artuklu hanedanın atası ve isim babası Artuk Bey et-Türkmani, oğuzların Döğer boyundan tanınmış bir aileye mensup olup, babası Eksük de Salar [komutan] unvanı taşıyan bir beydir. Artuk Bey, 1063`te emri altındaki kalabalık Türkmen kitleleriyle birlikte Azerbaycan`da Sultan Alp Arslan`ın hizmetine girmiş ve onun gözde komutanlarından biri olmuştur. Artuk bey, Sultan Alp Arslan`ın maiyetinde bulunan Afşin, sanduk, savtekin, Atsız, Ahmed şah, mengücek, Çavuldur, Aksungur gibi önemli emirlerle birlikte, 26 Ağustos 1071 tarihinde Malazgirt savaşı`nda aktif rol oynamıştır. [Sevim, 1962, 121] Artuk bey Malazgirt zaferinde Sultan Alp Arslan`ın yanındaki komutanlarından biri olduğu gibi gerçekleşen Anadolu`nun fütuhatında da aktif olarak görev almıştır. [Bedirhan, 2002, 30-35] Alp Arslan`ın vefat etmesinin ardından Selçuklulara hizmet etmeyi sürdüren Artuk Bey, Sultan Melikşah`ın emriyle kendisine ikta edilen Hulvan bölgesine gitmiş ve burada Abbasi halifeliğine karşı isyan halindeki karamatileri bertaraf ederek bölgedeki istikrarı sağlamıştır. [İbnü`l-Ezrak, 1992, 99-106] Artuk bey bu görevinin ardından sultan Melikşah`ın 1083-1084 yılında Mervanilerin idaresindeki Diyar-ı Bekr bölgesinin Selçuklu hâkimiyetine alınması için gönderdiği orduya katılmışsa da sefer sırasında yaşanan anlaşmazlık dolayısıyla sultanla arasının açılması üzerine emrindeki Türkmenlerle birlikte ayrılarak Suriye Meliki Tutuş `un hizmetine girmiştir. Artuk Bey`in Melik Tutuşun yanında yer alması ile Melik Tutuş Küdüs`ü kendisine ikta olarak vermiştir. Suriye melikinin emirinde bir müddet daha askeri faaliyetlerde bulunan Artuk Bey`in 1091 yılında Kudüs'te vefat etmesinin ardından da şehrin idaresi oğulları sökmen ve ilgazi`ye geçmiştir.

Büyük Selçuklu Hükümdarı Melikşah`ın 1092 senesinde zehirlenerek öldürülmesiyle oğulları Muhammed Tapar, Berkyaruk ve kardeşi Suriye Selçuklu Meliki Tutuş arasında Büyük Selçuklu tahtı için kıyasıya bir mücadele başlamıştı.[Turan, 2004, 151] Tutuş `un bu mücadeleler sırasında hayatını kaybetmesi üzerine idaresi altında bulunan Suriye ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde karışıklıklar baş gösterdi. Tutuş`un oğullarından Rıdvan Haleb`e hâkim olurken, Dukak Dımaşk`ı ele geçirdi. Ancak iki kardeş arasındaki çekişmeler bölgede siyasi bir istikrarın oluşmasını engellemekteydi. Bu, 1098`de bölgeye gelen Haçlılar için oldukça müsait bir durumdu. Haçlılar, Müslümanlar arasındaki çekişmelerden faydalanarak Kudüs, Antakya, Urfa gibi önemli şehirleri ele geçirdiler. [Polat, 2008] Suriye sahil şeridinin kontrolü de Haçlıların eline geçti. Bu gelişmelerin hemen öncesinde Artuk`un oğulları Sökmen ve İlgazi, Kudüs`ten ayrılarak Tutuş`un oğulları arasındaki mücadelelere katılmışlardı. [Sevim, 1962, 645-670] Sökmen Rıdvan`ın tarafında yer alırken, İlgazi ise Dukak`ın yanına gitmişti. Bölgedeki Müslüman hükümdar ve emirler böylesine bir kargaşa içinde iken Haçlıların bölgeye gelip Antakya`yı kuşatmaları, onların bu tehlike karşısında birleşmelerini sağladı. Musul Atabeyi kürboğa idaresinde Antakya`nın yardımına koşmak üzere harekete geçtiler. Artukoğlu Sökmen ve yeğeni Süleyman da, bu ordunun içinde yer almışlardı. Ancak Müslüman ordusu Antakya`ya varmadan önce Haçlılar şehri ele geçirdiler. Daha sonra şehir önlerinde yapılan savaş ise Müslüman ordusunun mağlubiyetiyle neticelendi. Savaş meydanında uzun süre Haçlılara direnen Sökmen, neticede diğer komutanlarla birlikte geri çekilmek zorunda kaldı.

Daha sonra kardeşi İlgazi ile birlikte Haçlıların asıl hedefi olan iktaları kudüs`e çekildiler. Ancak, Haçlıların ilerleyişinden faydalanmak isteyen Mısır`ın Şii Fatımi halifesi şehri ele

ISBN: 978-625-90406-7-7

geçirmek üzere Emirü`l-Cüyuş el-Efdal komutasında bir ordu gönderdi. Bir süre Fatımi ordusuna direnen Artuklular, nihayetinde şehri teslim etmek zorunda kaldılar. Fatımilerin Kudüs`teki hâkimiyeti de fazla uzun sürmedi.

Ancak 1098 yılında Kudüs`ün Fatımiler tarafından ele geçirilmesiyle söz konusu şehirdeki Artuklu hâkimiyeti sona ermiş bölgedeki hâkimiyet alanlarını kaybeden Artuk Bey`in oğullarından sökmen Suriye'nin kuzeyine çekilirken, kardeşi İlgazi ise Bağdat`a giderek Büyük Selçukluların hizmetine girmiştir. Kendisine yeni bir hâkimiyet alanı arayan sökmen için aradığı fırsat ise Musul hâkimi Kürboğa`nın 1102 yılında ölmesiyle ortaya çıkmıştır.

HARPUT BÖLGESİNİN COĞRAFİ VE STRATEJİK ÖNEMİ

Harput platosu, Doğu Anadolu`nun Yukarı Fırat Bölümü`nde, günümüzdeki Elazığ şehir merkezinin 5 km. kuzeyinde, deniz seviyesinden 1280m. Yükseklikte yer almaktadır. Harput, Doğu Anadolu Bölgesi`nin batı kesiminde, Yukarı Fırat Bölümü`nde yer alan ve tarih boyunca jeostratejik önemiyle öne çıkmış köklü bir yerleşim merkezidir. [Ünal, 1997] Bölgenin coğrafi yapısını belirleyen en temel unsur, etrafı sarp dağlar ve derin vadilerle çevrili, ovaya hâkim yüksek bir kaya kütlesi üzerinde konumlanmış olmasıdır. Bu morfolojik yapı, Harput`u doğal bir tahkimat ve savunma kalesi haline getirmiştir. [Tuncel, 1994, 554]

Kuzeyinde Murat Nehri, güneyinde ise Uluova gibi tarımsal açıdan son derece verimli bir çöküntü ovasının bulunması, kentin hem su kaynaklarına yakın olmasını hem de lojistik açıdan kendi kendine yetebilecek ekonomik bir art bölgeye sahip olmasını sağlamıştır. Bu coğrafi konum, tarımsal üretimin sürekliliği ve nüfusun beslenmesi açısından Harput Artukluları dönemi de dâhil olmak üzere her dönemde hayati bir avantaj sunmuştur. Stratejik açıdan bakıldığında Harput, Antik Çağ`dan Orta Çağa`a kadar uzanan süreçte bölgesel ticaret yollarının kavşak noktasında yer almaktadır. [Ünal, 1997] Özellikle İpek Yolu`nun kuzey ve güney hatlarını birbirine bağlayan, Anadolu`yu İran, Kafkasya ve Mezopotamya`ya ulaştıran ana güzergâhlar Harput`un kontrolü altındaki topraklardan geçmekteydi. Harput Kalesi, çevresindeki yolları, geçitleri ve nehir geçiş noktalarını gözetleyen bir karakol vazifesi görerek, bölgeye hâkim olan siyasi güce askeri bir üstünlük sağlamıştır. Harput Artukluları döneminde bu jeopolitik konum, beyliğin siyasi ve askeri stratejilerin temelini oluşturmuştur. Güneydoğu Anadolu ve Suriye merkezli diğer Artuklu kolları ile Anadolu Selçukluları, Danişmendliler ve Gürcüler gibi komşular arasında köprü görevi gören Harput, bölgedeki dengeleri değiştirebilecek hassas bir bölge niteliğindeydi.

HARPUT ARTUKLULARI HISNI-I ZİYAD [1112-1124 ve 1185-1233]

Harput Artukluların tarihi, tam künyesi Nürü`d-Devle Belek b. Behram b. Artuk olan Belek Gazi ile başlamaktadır. Artuk Bey`in torunu olan Belek Gazi, İlgazi ve Sökmen`in yeğenidir. Mevdud`un ölümü üzerine Haçlılar karşısında ittifak bozulunca yeni bir hâkimiyet sahası buldu. Melik-şah Diyarbekir`i alıp Fahrüddevle Cehir`i buraya vali tayin edince o da Harput`u Çubuk Beye verdi. [Alptekin, 1992, 402-403] Çubuk 300 süvari ile gidip bu şehri ve vilayetin idaresini elde etti. Onun ölümünden sonra bu bölge oğlu Mehmed`in elinde kaldı. Belek 1113 senesinde Harput ve palu beldelerini alınca burada 28 yıl hüküm süren Çubuk Beyliği son verdi ve kendi beyliği kuruldu. Harput Artuklularının tarihi, tam künyesi Nurü`d-Devle Belek b. Behram b. Artuk olan Belek Gazi ile başlamaktadır. Artuk bey`in torunu olan Belek Gazi, ilgazi ve Sökmen`in yeğenidir. 1092 yılında Selçuklu Sultanı Melikşah`ın ölümünün ardından taht kavgaları başlamış, kardeşi Melik Tacüddevle Tutuş, Urfa Emiri Bozan`ı öldürtmüştür. [Sungurluoğlu, 1958, 110]

Emir Bozan`ın öldürülmesiyle Suruç, Artukoğlu Sökmen`e ikta olarak verilmiş, ardından Sökmen, Suruç`u yeğeni Belek`e vermiştir. 1071 Malazgirt zaferi sonrasında Artuk, Afşin, Sanduk, Savtekin, Atsız, Ahmed Şah, Mengücek, Çavuldur ve Aksungur adlı Türkmen beyleri Anadolu`ya girerek farklı bölgelerde kendi adlarına beylikler kurmuştur. Bu durum, başta Bizans olmak üzere tüm Hıristiyan Dünyasında büyük bir endişe yaratmıştır. Haçlı

ISBN: 978-625-90406-7-7

seferleri`nin nedenlerinden biri olan bu gelişmenin sonucunda, 1095 yılı sonbaharında papa II. Urbanus önderliğinde toplanan Clermont Konsili, din adamlarına ve halka Haçlı Seferi çağrısı yapmıştır. Hıristiyan dünyasının Türk ve İslam dünyasına karşı duyduğu korkunun sloganı öç alma [Veneta] devriydi. [Demirkent, 1997, 50] Haçlı birliği hazırlıkları sırasında Selçuklu Devleti, taht kavgalarıyla mücadele ediyordu. 1092 yılında vezir Nizamü`l- Mülk ve Ebu`l-Feth Sultan Melikşah, suikast sonucu öldürülmüş ve ardından bir kaos dönemi başlamıştır. Haçlıların Antakya kuşatmasında Suruç hâkimi olan Belek, Selçuklu ordusunda kürboğa komutasındaki savaşa katıldı. 1098 yılında, Suruç, halkının şehri Urfa konutu I. Baudouin`e teslim etmesi sonucunda Belek, Suruç hâkimiyetini yitirdi Suruç yenilgisinin ardından Belek, 1100 yılında bir grup Türkmenlerle beraber Suruç`a gelerek Urfa`nın yeni idaresini alan kont II. Baudouin de Bourg ve Suruç Senyörü Foulque de Chartes`i mağlup etmiştir. [Urfalı Mateos, 1987, 190-197] Mağlubiyetin ardından II. Baudoin, Antakya`dan yardım almış ve kendisine saldıran Belek ile Sökmen`i yenerek onları geri çekilmek zorunda bırakmıştır. 1104 yılında Belek, amcası Sökmen ile birlikte Belh Çayı Zaferi`nde büyük kahramanlıklar göstermiştir. Belh çayı Zaferi, Müslümanların Haçlı dünyasına karşı kazandığı büyük bir zaferdir. Belek Gazi, Çubukoğlu Muhammed`in 1112 yılında vefat etmesiyle Ahlat Şah'ın elinden kurtularak hapisten çıkmıştır. Bunun ardından, El-Cezire`deki Türkmen birlikleriyle Harput`a gelerek Palu ve çevresini ele geçirmiştir.

Palu ve çevresindeki bu yerler Çemişgezek, Dersim ve Mazgirt`tir. Belek, kısa sürede sahasını Mengücüklü arazisine ve Yukarı Fırat Havzası`na kadar genişletmek amacıyla harekete geçmiş, ayrıca nüfuzunu Malatya civarına kadar yaymıştır. Belek Harput`tan Palu`ya vardığı zaman Kılıç Arslan`ın hatunu da gelip onu buldu. Kılıç Arslan`ın ölümünden sonra Malatya`da kalan hatun burada çocuk yaşta bulunan oğlu Tuğrul arslan namına memleketi idare ediyordu. Memleketi oğlunun atabeğine bırakıp Belek`in arkasından geldi ve ona Kılıç Arslan`ın Bu memleketlerde Türk beyleri arasında Belek gibi akıllı ve kudretli bir kimsede yoktur, dediğini nakletti. Hatun bu görüşme esnasında hem onunla evlendi ve hem de bu sayede memleketini muhafaza etti. [Yılmazçelik ve Çelik, 2020] Artukluların İslam dünyasında ses getiren ve haklı şöhretini kanıtlayan bu olay, Belek b. Behram`ın Urfa Kontu joseclin de Courtenay ile yaptığı savaşta onu ve Birecik senyörünü esir almasıyla yaşandı. Belek, ardından Gerger Kalesine yürüyerek Gerger hâkimi Michael`i yenmiş ve Haçlılara karşı ikinci bir başarı elde etmiştir. Bu savaşta da Kudüs kralı II. Boudouin esir alındı. Belek, tüm esirleri Harput Kalesi`ne hapsetti. Tüm Hıristiyan dünyasında şok etkisi yaratan bu durum, urfa ve Kudüs krallıklarının tehdit altında olduğunu gösteriyordu. Abu`l Farac, bu olayı Eylül 517H.\ M.1123`de Franklar Sanga nehri kıyısında karargâh kurdukları sırada Türkler pusu kurarak Frankların karargâhını ele geçirip Kral Bodwin`i beyaz elbise haftasının dördüncü gününde esir ettiler. Bu yüzden kont Joscelyn ile Galeran hac bayramını takip eden fecir zamanında esir düştüler. Balak bunların üçünü de zaid [Harput] kalesindeki bir mağaraya kapattı, şeklinde izah eder. Emir Belek Joselin ve Galeran`ı Harput Kalesi`nde yer alan zindana, şövalyeleri de palu Kalesi zindanlarına hapsettirmiştir. Belek Gazi`nin 1124 tarihinde şehit olmasının ardından, topraklarından Harput ve çevresi amcası İlgazi`nin oğlu Meyyafarikin emiri Süleyman`a palu ve çevresi ise amcası Sökmen`in oğlu Davut`a, Halep`e ise Timurtaş geçmiştir. Süleyman`ın hâkimiyet süreci kısa sürmüş, vefatının ardından Harput ve Palu çevresi Hısn-ı Keyfa Artuklu Emiri Davut`un hâkimiyetine girmiştir. Timurtaş, Halep`te Kudüs Kralı II. Baudoun`i 80.00 dinar fidye karşılığında serbest bırakmış, Azez ve Halep Kalelerinin kendisine teslim edilmesini istemiştir. Fakat kral sözünde durmamış, Timurtaş`ın hatası nedeniyle bölgede Haçlı baskısı yeniden başlamıştır.

Harput ve Palu, 1185 yılına kadar Hısn-ı Keyfa Artuklu emiri Davut`un hâkimiyetinde kalmış ve Harput hâkimiyetini güçlendirmek amacıyla oğlu Fahreddin Kararslan`ı, Belek`in kızıyla evlendirmiştir. Davut`un ölümünün ardından Timurtaş, Artuklu Hanedanlığının liderliğini ele geçirmek istemiş ve 1145 yılında Bagin`de Kararslan`ın ordusunu mağlup etmiştir. Harput

ISBN: 978-625-90406-7-7

Davud ve oğlu Fahreddin Karaarslan döneminde Hısn-ı Keyfa Artuklularının İkinci merkezi konumunda olmuştur. Karaarslan, 1163 yılında Harput`un idaresini oğlu Nasreddine bırakarak oğlunu Erzen hâkimi Devletşah`ın kızıyla evlendirir. Fakat oğlu Nureddin genç yaşta vefat edince bu durumdan büyük üzüntü duyan Kararslan, 1167 yılında vefat eder. Bunun üzerine Harput yönetimini Nureddin Muhammed devralır. Nureddin Muhammed ise Harput yönetimini İmameddin Ebubekir`e bırakır. [Baluken, 2008, 221-234]

Nureddin Muhammed`in Harput emiri olduğu dönemlerde kardeşi İmameddin Ebubekir, Palu Beyi olarak bulunuyordu. Selahaddin Eyyubi, 1182 yılında Amid`i zapt etmiş ve Nureddin Muhammed`e yardımlarından dolayı Amid`i hediye etmiştir. Nureddin Muhammed`in hasta olduğu dönemde kardeşi İmameddin Ebubekir`i Selahaddin Eyyubi`nin 1185`teki Musul Seferi için yardıma göndermiştir. Sefer sırasında Nureddin Muhammed`in vefat haberini alan İmameddin Ebubekir, Hısn-ı Keyfa hakimiyetini ele geçirmek maksadıyla yola çıkmıştır. Fakat yeğeni II. Sökmen`in kendisinden daha önce davranması ve hakimiyetini Selahaddin`e onaylatması nedeniyle rotasını Harput`a çevirerek burada Artukluların ayrı bir kolunu kurmuştur. Hakimiyet göstergesi olarak da adına Sikke bastırmıştır. İmadeddin Ebu Bekir, 1204 yılında vefat ettiği güne kadar Harput bölgesinde hakimiyet kurmuş ve Eyyubileri metbu tanımıştır. 1203-1204 yılları arasında İmameddin Ebubekir`in vefatıyla yerine oğlu Nizameddin İbrahim geçmiştir. [Baluken, 2008, 221-234]

1243 Kösedağ Savaşı`nda Anadolu Selçuklu Devleti Moğollara yenilmiş ve Harput hâkimiyeti Moğolların eline geçmiştir. Moğollar bu tarihlerde Harput`u çok tahrip etmişlerdir. 15. Yüzyılın sonuna kadar Harput, ilhanlı hâkimiyetinde kalmış, Moğol valileri tarafından tüm ülke idare edilirken halk Moğollara karşı teşkilatlanmaya başlamıştır. [Sümer, 2002, 272-273]

Artuk`un oğlu Belek Gazi ile başlayan Harput Artukluları devri yaklaşık 119 yıl sürmüştür. 1113-1124 tarihleri arasında Belek hâkimiyetinde kalan Harput, Belek`ten sonra Hısn-ı Keyfa Amid Artukluları Hükümdarları Sökmen oğlu Davud, Fahreddin Karaarslan ve Nureddin Muhammed`in 1124-1185 yılları arasındaki yönetiminde kalmıştır. İmameddin Ebu Bekir, Hısn-ı Keyfa Amid Artuklularından bağımsız bir biçimde Harput Artuklularını kurmuştur. Harput Artukluları da yaklaşık 49 Sene sürmüş, son hükümdarı da Nureddin Artukşah olmuştur

HARPUT KALESİ

Harput Kalesi, tarihsel süreç boyunca hüküm süren medeniyetlerin dil ve kültür yapılarına göre farklı İsimlerle anılmıştır. Taş kale, Zaid Kalesi, Ziata Castellum, Harput Kalesi, Hısn-ı Ziyad, Harput Süt Kale gibi isimlerle anılmaktadır. Harput Kalesi, dördüncü Yüzyıl'da İranlılar tarafından Ziata Castellum, Araplar tarafından Hısn-ı Ziyad ismi verilmiştir. Arapçada Hısn ve Latince Castellum Kale anlamına gelmektedir. Arapça Ziyad kelimesinin bir şahsın adı olduğu anlaşılmaktadır.

Harput Kale Süt Kalesi efsanesi, İshak Sunguroğlu Şu şekilde aktardı, Efsaneye göre, bu kaleyi yaptıran hükümdar binlerce koyun sürülerine sahipmiş, sağılan sütler, içilir ve etrafa dağıtılır sonra, kalanını çaylara, derelere dökerlermiş, Hükümdar, kaleyi yaptırmaya başladığı zamanlarda su kıtlığı olmuş ve inşaat yarım kalmıştır. Su bulmak zor olduğundan, hükümdar düşünmüş ve her gün dökülen sütlerin dökülmesini, sabah akşam kaleye getirip inşaata teslim edilmesini, alınan sütlerin harç işlerinde su yerine kullanılmasını da ustabaşlarına emretmiştir. Bunun üzerine kale, temelinden hisar ve bürç-ü barularına kadar işte bu sütlü harçlarla yapılmış olduğundan ismine de süt kalesi denilmiş şeklindeki efsaneye bağlar. [Sunguroğlu, 1958, 269]

Çubuk Bey`in 1087 tarihinde Harput hâkimiyeti ile başlayan Türk hâkimiyeti sonrasında Kent`te Artuklu hâkimiyeti döneminde Harput, Türk kent kimliği kazanmıştır. Artuklu

ISBN: 978-625-90406-7-7

döneminden itibaren, Bizans`ın kale kent özelliğinden çıkıp kapalı kent özelliğine geçmiştir. Bu dönemde Harput, Artuklulara başkentlik yapmış ve kentte birçok sosyal ve dini yapı inşa edilmiştir.

SONUÇ

Selçuklu Sultanı Alparslan komutasında kazanılan 1071 Malazgirt Zaferi Türkler için yalnızca Anadolu`nun kapılarını açmakla kalmamış aynı zamanda ileride yaşanacak olan Haçlı zihniyetine karşı İslam`ın güçlü bir savunucusu olmalarına zemin hazırlamıştır. Malazgirt sonrasında Anadolu Türkmen akınına uğramış Alparslan`ın yanında yer alan Türkmen emirleri Anadolu'nun fethi için görevlendirilmiştir. Bu emirlerden biri, Bizans`la yaptığı mücadelelerle dikkat çeken Artuk Bey olmuştur. Artuklular, Kudüs`ün kendilerine ikta olarak verilmesiyle tarih sahnesinde yer almaya başlamışlardır. Artuk Bey`le başlayan Artuklu tarihi, Mardin, Silvan, Hasankeyf ve Harput Artukluları olarak kollara ayrılmıştır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi`ndeki Artuklu hâkimiyeti sonrasında bölgede kalıcı bir Türk yerleşmesinin oluşumunu sağlamış oldu. Harput Artukluları tarihinde en önemli süreç hiç şüphesiz Belek Gazi`nin Haçlılarla kahramanca mücadele ederek adından söz ettirdiği dönemdir.

Harput Artukluları`nın Kuruluşu, I. İmadüddin Ebubekir Dönemi`ndeki siyasi kurumsallaşması ve özellikle Eyyubiler ile Anadolu Selçukluları gibi dönemin iki devasa gücü arasında yürüttüğü hassas denge siyaseti için temel bir zemin hazırlamıştır. Harput Artukluları, Anadolu`ya Türk-İslam kültürünün yerleşmesi ve bölgedeki siyasi istikrarın sağlanmasına katkıda bulunmuştur. Harput Artukluları, bölgede Haçlı birliğine karşı kazandıkları zaferlerle İslam dünyasında saygıyla anılmışlardır. Artuklular, Harput`un coğrafi ve stratejik önemi nedeniyle hem ticaret yollarını hem de askeri geçişleri kontrol edebilmiş ayrıca hâkimiyetlerini sürdürürken çevre bölgelerle ilişkiler geliştirmiş, bu sayede siyasi ve ekonomik bir denge sağlamışlardır. Siyasi karışıklık ve taht kavgalarının yaşandığı dönemlerde denge siyaseti izlemişlerdir. Zengiler, Eyyubiler ve Türkiye Selçukluları arasındaki ilişkilere göre güçlü olan kimse onun yanında yer almışlardır. 1234 tarihinde Anadolu Selçukluları tarafından Harput Artukluları hâkimiyet dönemi sona erdirilmiştir. Harput, Orta Çağ`da Artukoğullarının idaresinde bir süre yönetilmiş ve önemli bir merkez haline gelmiştir. Harput`ta Artuklu hâkimiyetinin kesin olarak varlığını inşa edilen, kazılarda bulunan Artuklu hükümdarlarına ait olan Sikkelerden, günlük kullanım eşyalarından, vakıf kayıtlarından, yapılara ait bazı kitabe ve süslemelerden anlamaktayız.

Bu seminer çalışmasında, Doğu Anadolu`nun tarihsel topoğrafyasında müstesna bir yer sahip olan Harput bölgesinde hüküm sürmüş Harput Artuklu Beyliğini siyasi ve kültürel boyutlarıyla kapsamı bir analize tabi tutulmuştur. Çalışmanın ilk aşamasında, Artuklu Beyliği`nin genel tarihsel arka planı ve Hasankeyf ile Mardin kolları incelenmiş, bu bağlamda Harput kolunun özgün konumu netleştirilmiştir. Harput bölgesinin coğrafi ve stratejik yapısı analizi, beyliğin hem ticaret yolları üzerindeki denetim gücünü hem de askeri savunma avantajlarını yapısal olarak nasıl kullandığını göstermiştir.

Beyliğin iktisadi bağımsızlığının ve egemenlik alametlerinin en somut göstergelerinde biri olan Harput Artuklu sikkeleri, çalışmanın bir diğer önemli odak noktasını oluşturmuştur. Nümismatik veriler, beyliğin ticari canlılığı, hükümdarların meşruiyet araçlarını kronolojik olarak anlamamıza olanak tanımıştır. Beyliğin bölgeye vurduğu kültürel mühür mimari eserler üzerinde somutlaştırılmıştır. Harput Kalesi`nin askeri tahkimat özellikleri, Harput Artuklu saray mimarisi ve idari ihtişamına dair sunduğu ipuçları ve Harput Ulu Camii`nin [özellikle eğri minaresi ve mimari plan şeması ile] erken dönem İslam-Türk mimarisine getirdiği özgün çözümler.

Harput Artukluları, nispeten kısa sayılabilecek siyasi ömürlerine tezat oluşturacak derecede kalıcı bir medeniyet mirası üretmiştir. Bu seminer çalışması, Harput`un tarihsel dönüşümünde

ISBN: 978-625-90406-7-7

Artuklu döneminin taşıdığı kurucu rolü hem siyasi dinamikler hem de somut kültürel miras bağlamında bütüncül bir perspektifle ortaya koymayı amaçlamıştır.

KAYNAKÇA

Alptekin, C. (1991). Artuklular. İçinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA) (Cilt 3, ss. 415-418). TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
Alptekin, C. (1992). Belek b. Behrâm. İçinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA) (Cilt 5, ss. 402-403). TDV Yayınları.
Baluken, Y. (2008). Harput Artukluları. İçinde İ. Özcoşar (Ed.), I. Uluslararası Artuklu Sempozyumu bildirileri (Cilt 1, ss. 221-234). Mardin Valiliği Yayınları.
Bedirhan, Y. (2002). Artuklular: Siyasi tarih, müesseseler ve kültür. İSAM Yayınları.
Carım, F. ve Varlık, M. Ç. (1997). Harput. İçinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA) (Cilt 16, ss. 231-236). TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
Demirkent, I. (1997). Haçlı seferleri. Dünya Yayıncılık.
İbnü'l-Ezrak, A. Y. (1992). Târîhu Meyyâfârikîn ve Âmid (A. Savran, Çev.). Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları.
Polat, İ. E. (2008). Arap edebiyatında Artuklu-Haçlı mücadelesi. İçinde İ. Özcoşar (Ed.), I. Uluslararası Artuklu Sempozyumu bildirileri (Cilt 1). Mardin Valiliği Yayınları.
Sevim, A. (1962a). Artukoğlu Sökmen'in siyasi faaliyetleri. Belleten, 26(104), 645-670.
Sevim, A. (1962b). Artukoğulları beyliği'nin kuruluşu ve siyasi faaliyetleri. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
Sunguroğlu, İ. (1958). Harput yollarında (Cilt 2). Elazığ Kültür ve Tanıtma Vakfı Yayınları.
Sümer, F. (2002). Kösedağ savaşı. İçinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA) (Cilt 26, ss. 272-273). TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
Tuncel, M. (1994). Elazığ. İçinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA) (Cilt 11, ss. 554-555). TDV Yayınları.
Turan, O. (2004). Doğu Anadolu Türk devletleri tarihi (12. bs.). Ötüken Neşriyat.
Urfalı Mateos. (1987). Urfalı Mateos vekayi-nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un zeyli (1136-1162) (H. D. Andreasyan, Çev.). Türk Tarih Kurumu Yayınları.
Ünal, M. A. (1997). Harput. İçinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA) (Cilt 16, ss. 231-233). TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
Yılmazçelik, İ. ve Çelik, S. (2020). Malatya melikesi Ayşe Hatun ile Belek Gazi'nin izdivacı. İçinde S. Cöhce, M. Zengin ve R. Özman (Ed.), Uluslararası Malatya'nın Fethi ve Danişmendliler Sempozyumu bildirileri (ss. 280-297). İnönü Üniversitesi Yayınları.

ISBN: 978-625-90406-7-7

HALİFELER TARİHİ YAZICILIĞI: İLK DÖNEMDEN SÜYÛTÎ'YE KADAR UZANAN DÖNEM

THE HISTORIOGRAPHY OF THE CALIPHATES: THE PERIOD SPANNING FROM THE EARLY ERA TO SUYUTI

Esra ATEŞ
Mardin Artuklu University, Graduate Education Institute, Department of Islamic History and Arts, Department of Islamic History, Master's Student, Mardin, Turkey
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0009-7930-9636

Özet
İslam medeniyetinde tarih yazıcılığı, hadis ilminin bir alt dalı olarak ortaya çıkmıştır. Daha sonraları müstakil bir ilim haline gelerek kendi alt dallarını ve metodolojisini oluşturmuştur. Bu zengin ilim dalı içerisinde Halifeler Tarihi (Târîhu'l-Hulefâ), hem dini hem de siyasi bir otoriteyi temsil eden halifelik kurumunun tarihsel gelişimini kayıt altına alması bakımından önemli bir yere sahiptir. Halifeler üzerine kaleme alınan eserler, sadece yöneticilerin hayatını anlatmakla yetinmez, devlet idaresinden toplum yapısına hatta o dönemin düşünce dünyasına kadar çok değerli bilgiler verir.

Bu makalenin amacı halifeler tarihi yazıcılığının başlangıcından 16. yüzyıla kadar geçirdiği değişimi ortaya koymaktır. Halifeler tarihi üzerine yazılan eserler, hicri ilk yüzyıllardan itibaren belirli bir yöntem oluşturmuş ve bu yöntem zamanla bir dönüşüme uğramıştır. İsnad ve rivayet geleneğinin hâkim olduğu ilk dönem kayıtları zamanla saray yaşamı, hukuk konuları, devlet kurumları arasındaki ilişkileri ve dönemin bilim- kültür çevreleri gibi konularını da ele alan bir yapıya dönüşmüştür. Bu dönemlerin zirve noktasını temsil eden Celâleddin es-Süyûtî, kendisinden önceki dokuz asırlık birikimi eleştirel bir süzgeçten geçirerek bu alanın en kapsamlı ve gelişmiş eserini ortaya koymuştur.

Bu makaledeki yöntem, Ramazan Şeşen'in analitik bibliyografya yaklaşımından hareketle şekillenmiştir. Eserler yalnızca içerikleri bakımından değil müelliflerin biyografileri, yazıldıkları dönemin ilmî-siyasi atmosferi ve günümüze ulaşan el yazması nüshaların kütüphane kayıtları bakımından ele alınmıştır.

Bu makale dört ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde islam tarihi yazıcılığının genel çerçevesi çizilerek halifeler tarihi yazıcılığının bu alan içerisindeki yeri belirlenmiştir. İkinci bölümde doğrudan halifelik kurumunu ele alan müstakil eserler, üçüncü bölümde ise halifeler tarihini dolaylı olarak ele alan eserler ele alınmıştır. Dördüncü ve son bölümde halifeler tarihi yazıcılığının başlangıcından olgunluk devrine kadar olan süreç değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Halifelik, Historiografi, Bibliyografya, Yazmalar, Süyûtî.

Abstract
In Islamic civilization, the writing of history emerged as a subfield of hadith studies. Later, it developed into an independent discipline, establishing its own subfields and methodology. Within this rich field of study, "The History of the Caliphs" (Târîhu'l-Hulefâ) holds a significant place for its documentation of the historical development of the caliphate institution, which represented both religious and political authority. Works written about the caliphs do not merely recount the lives of rulers; they provide invaluable insights ranging from state administration and social structure to the intellectual landscape of the era.

The aim of this study is to elucidate the changes that the historiography of the caliphs underwent from its inception through the 16th century. Works on the history of the caliphs established a specific methodology from the first centuries of the Islamic calendar, and this methodology underwent a transformation over time. The records of the early period, dominated by the tradition of isnad and narration, gradually evolved into a structure that also addressed topics

such as court life, legal issues, the relationships between state institutions, and the scientific and cultural circles of the era. Representing the pinnacle of these periods, Jalal al-Din al-Suyuti produced the most comprehensive and advanced work in this field by critically sifting through the accumulated knowledge of the preceding nine centuries.

The methodology in this study is shaped by Ramazan Şeşen's analytical bibliography approach. The works are examined not only in terms of their content but also in terms of the authors' biographies, the scientific and political atmosphere of the period in which they were written, and the library records of the manuscript copies that have survived to the present day.

This study consists of four main sections. In the first section, the general framework of Islamic historical writing is outlined, and the place of the history of the caliphs within this field is determined. The second section examines independent works that directly address the institution of the caliphate, while the third section addresses works that deal with the history of the caliphs indirectly. The fourth and final section evaluates the process of the historiography of the caliphs from its inception to its mature phase.

Keywords: Caliphate, Historiography, Bibliography, Manuscripts, Suyuti.

GİRİŞ

Tarih yazıcılığı, bir toplumun tarihini nasıl kayıt altına aldığını ve tarihini gelecek nesillere nasıl aktardığını anlamak açısından önemli bir araştırma alanıdır. İslam medeniyetinde ise bu alanın merkezinde halifelik kurumu ve halifeleri ele alan eserler yer almaktadır. Halifelik, İslam coğrafyasında siyasi bir gücün yanında toplumsal birliği de simgeler. Bu nedenle halifeler tarihi, İslam medeniyetinin kurumsal hafızasını anlamak için önemli bir alandır.

Halifeler tarihi yazıcılığı İslam'ın ilk yüzyıllarında ortaya çıkmıştır. Başlangıçta hadis ilminin isnad ve rivayet yöntemleriyle şekillenen bu gelenek, zamanla müstakil bir disiplin haline gelerek, halifelik kurumunu farklı açılardan ele alan çok sayıda eser ortaya çıkarmıştır.

Bu makale, hicri ilk yüzyıllardan Celâleddin es-Süyûtî'ye uzanan süreçte kaleme alınmış halifeler tarihi eserlerini ele almayı amaçlamaktadır. Makalede Ramazan Şeşen'in analitik bibliyografya yöntemi esas alınmıştır. Makalenin kapsamı Süyûtî ile sınırlı tutulmuştur. Sırasıyla müstakil halifeler tarihi eserlerini, dolaylı kaynakları ve bu yazıcılık geleneğinin tarihsel sürecini ele almaktadır ve her bölüm dönemsel bir sıra gözetilerek incelenmektedir.

1.HALİFELER TARİH YAZICILIĞININ DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

1.1.İslam Tarih Yazıcılığı: Tanım,Kapsam ve Tarihsel Arka Plan

"Tarih, toplumların başından geçen olayları zaman ve yer göstererek anlatan, bunların sebep ve sonuçlarını, birbirleriyle olan ilişkilerini ele alan bilim dalı ve bu dalda yazılan eserlerin ortak adıdır." (Fayda, 2011, s. 30) İslam tarih yazıcılığı da hem disiplinler arası bir alan olarak hem de İslam medeniyetinin tarihsel gelişimini anlamada temel bir kaynak niteliği taşımaktadır. Bu alandaki çalışmalar İslam toplumlarının geçmişine dair bilgi üretme süreçlerini, tarihsel olayların yorumlanmasını ve bu yorumların sosyo-politik bağlamlarını ortaya koymayı amaçlar. İslam tarih yazıcılığının tanımı, kapsamı ve tarihsel arka planı üzerine yapılan akademik değerlendirmeler bu disiplinin çok katmanlı yapısını gözler önüne sermektedir.

İslam tarih yazıcılığı genel tarih biliminin bir alt dalı olarak geçmişte meydana gelen olayların doğru bilgilerini ortaya koyma ve bu bilgilerin ışığında anlamlı sonuçlara ulaşma çabası olarak tanımlanabilir. "Bu bağlamda İslam tarihi, sadece İslâmî tarihi ve Müslümanların tarihini değil, daha geniş anlamı ile İslâm dünyasını ilgilendiren tarihi olayların bütününü içine alır." (Baş, 2011, s. 22) İslam tarihi ilahiyatla ilgili ilim dallarına zemin hazırlayan ve tarih biliminin işlevini meydana getiren bir alan olarak tanımlayabiliriz. Bu tanımın İslam tarih yazıcılığının yalnızca dini metinlerin aktarımını değil aynı zamanda tarihsel gerçekliğin incelenmesi gerektiğini vurguladığı görülmektedir.

İslam dünyasında tarih bilincinin kurumsal bir nitelik kazanması ve bir disiplin haline gelmesi, temelde İslam medeniyetinin kendi iç dinamikleri, geçirdiği sosyo-politik dönüşümler ve

kurumsallaşma süreçleriyle doğrudan ilişkilidir. Bu tarihsel sürecin odağında metodolojik ve düşünsel zemini inşa eden iki temel unsurun yer aldığını söyleyebiliriz. Bu unsurların, Kur'ân-ı Kerim'in muhtevası ve Hz. Peygamber'in nebevi şahsiyeti ile risalet dönemi olduğu görülmektedir. Kur'an-ı Kerim'de yer alan geçmiş kavimlere dair kıssalar ve Müslümanların Hz. Peygamber'in yaşamını (Siyer ve Megâzî) birer kaynak olarak kaydetmesinin İslam tarihçiliğinin başlamasına zemin hazırladığını söyleyebiliriz. Bu unsurların dışında İslam öncesi Cahiliye toplumunun yapısı M. 622 Hicret'in resmi bir takvim başlangıcı olarak kabul edilmesi ve Divan Teşkilatı'nın kurulması gibi gelişmeler, sistemli bir kronolojinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

İslam tarih yazıcılığının tarihsel arka planı ise hem klasik İslam dönemi hem de modern dönemdeki gelişmelerle şekillenmiştir. Klasik İslam tarih yazıcılığı epistemoloji, içerik ve metodoloji açısından çeşitli sorunlarla karşılaşmıştır. "Bazı oryantalistler, Batı ideolojisiyle özdeş olan sekülerizm, materyalizm ve pozitivizm gibi modern ideolojilere dayalı tarihsel yorum ve metodolojiyi kullanarak klasik İslam tarih yazımının siyasi tarihini inşa ettiler. Bu bağlamda, klasik İslam tarih yazımının siyasi tarihi, tarih yazımının yanıltıcı olmasına yol açan tarihçi kurgusunun önyargısıdır." (Hak, 2020, s. 238) Bu sorunlar İslam tarih yazıcılığının hem iç dinamikleri hem de dış eleştirel yaklaşımlar tarafından yeniden değerlendirilmesini gerekli kılmıştır.

Bu bağlamda İslam tarih yazıcılığı, epistemolojik sorunları, metodolojik çeşitliliği, bölgesel farklılıkları ve edebi boyutlarıyla çok katmanlı bir akademik disiplin olarak karşımıza çıkar. Tarihsel arka planı ise klasik dönemden modern döneme uzanan geniş bir zaman dilimini kapsar ve farklı düşünce geleneklerinin etkileşimiyle şekillenir. Böylece İslam tarih yazıcılığı sadece geçmişin aktarımı değil aynı zamanda geçmişin yorumlanması ve anlamlandırılması sürecidir.

1.2.Halifeler Tarihi Yazıcılığı: Mahiyeti, Sınıflandırılması ve Dönemleri

Halifeler tarihi yazıcılığı, İslam medeniyetinin siyasi, sosyal ve kültürel gelişiminde önemli bir yer tutan halifelik kurumunun tarihsel süreç içerisinde nasıl kaydedildiği, yorumlandığı ve sınıflandırıldığına dair disiplinler arası bir çalışma alanıdır. Bu alandaki araştırmalar hem klasik İslam tarihçiliğinin hem de modern akademik yaklaşımların kesiştiği bir noktada yer almakta ve halifelerin kişilikleri, yönetim biçimleri, dönemsel farklılıkları ile bu süreçte ortaya çıkan tarih yazımı pratiklerini kapsamaktadır. Halifeler tarihi yazıcılığının mahiyeti, sınıflandırılması ve dönemleri üzerine yapılan çalışmalar, bu kurumun tarihsel dönüşümünü anlamak açısından kritik öneme sahiptir.

Halifelik, İslam toplumlarının yegâne yönetim biçimi olarak algılanmış ve tarih boyunca hem dini hem de siyasi bir otorite merkezi olmuştur. "Ancak bu kurumun tarihsel gelişimi incelendiğinde, halifeliğin esasen siyasi bir yapı olduğu ve güce dayalı bir sistem olarak şekillendiği görülmektedir." (Aksoy, 2009, s. 226) "Halifeliğin ortaya çıkışından kaldırılışına kadar geçen süreçte bu kurumun dini kimliğinin yanı sıra siyasi işlevlerinin ön plana çıktığı vurgulanmaktadır." (Aksoy, 2009, s. 215) Bu bağlamda halifeler tarihi yazıcılığı, sadece halifelerin biyografik bilgilerini aktarmakla kalmayıp aynı zamanda onların siyasi kararlarını, toplumsal etkilerini ve dönemsel koşulları da analiz etmektedir.

Halifeler tarihi yazıcılığının sınıflandırılması genellikle dönemlere göre yapılmaktadır. Bu sınıflandırma hem siyasi iktidarların değişimi hem de tarih yazımındaki metodolojik farklılıklar göz önünde bulundurularak yapılır. Literatürdeki eserler, ele aldıkları konu ve kapsam bakımından farklı gruplara ayrılmaktadır. Bunların bir kısmı yalnızca Emevîler, Hulefâ-yi Râşidîn veya Abbasîler gibi belirli dönemleri konu edinmektedir. Bazı müellifler çalışmalarını tek bir döneme odaklarken, bazıları ise hilafetin başlangıcından kendi yaşadıkları döneme kadar uzanan süreci kronolojik bir bütünlük içinde ele alarak genel halifeler tarihi eserleri kaleme almıştır. Bunların yanı sıra, erken dönem halifeler tarihi ile alakalı çok daha ayrıntılı, kronolojik ve vakayiname tarzı eserlerin de mevcut olduğu görülmektedir.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Halifeler tarihi yazıcılığı sadece siyasi liderlerin biyografileriyle sınırlı kalmayıp aynı zamanda toplumsal yapıların, ekonomik ilişkilerin ve kültürel pratiklerin de incelenmesini içerir.
Sonuç olarak halifeler tarihi yazıcılığının çok katmanlı bir disiplin olduğunu ve İslam dünyasında siyasi tarihinin anlaşılmasında vazgeçilmez bir araç olduğu ifade edilebilir. Bu alanın mahiyeti hem dini hem siyasi boyutları kapsamasına dayanmaktadır. Sınıflandırılması ise dönemsel değişiklikler üzerinden yapılmaktadır. Klasik dönemden son döneme, uzanan süreçte halifelik kurumunun dönüşümü bu dönüşümün tarih yazımına yansımaları, mezhepsel tartışmalar, ekonomik-sosyal yapılar gibi çok çeşitli alanları içermektedir. Bu nedenle çok boyutlu bir bakış açısıyla ele alınan halifeler tarihi yazıcılığı İslam medeniyetinin siyasal kültürünü anlamak için oldukça önemlidir.

2. Müstakil Halifeler Tarihi Eserleri

2.1. Günümüze Ulaşmayan (Kayıp) Müstakil Kaynaklar

Erken dönemde yazılan bazı önemli eserler günümüze tam olarak ulaşamamıştır. Bu eserler, sonraki dönem tarihçileri için temel kaynaklar oluşturmuş ve içerikleri diğer eserler aracılığıyla günümüze ulaşmıştır. Bu kategoriye giren başlıca eserler şunlardır:
İbn İshâk (ö. 151 /768) – *Kitâbu'l-Hulefâ / Ahbâru'l-Hulefâ*: İbn İshâk ilk büyük İslam tarihçisidir. Tam adı Ebû Abdulilah Muhammed b. İshak b. Yesar'dır. (Şeşen, 1998, s. 26) Siyer ve megâzî alanındaki çalışmalarıyla tanınır. İbn İshâk'ın bu eseri, halifeler tarihi yazıcılığının ilk örneklerinden olup, sonraki tarihçiler için önemli bir referans kaynağı olmuştur. (Şeşen, 1998, ss. 28)
Ali b. el-Medâinî (ö. 228/843) – *Ahbârü'l-hulefâ'i'l-kebîr:* İslâm'ın ilk dönemlerinde yetişen üretken ve çok yönlü âlimlerden biri olan Medâinî, tarihî olayları konu alan kısa ve müstakil eserler yazma geleneğinin öncülerinden kabul edilmektedir. (Rosenthal, 1968, ss. 69-70) Döneminin önemli tarihçilerinden olan el-Medâinî'nin bu eseri, halifelerin hayatları ve dönemlerindeki olaylar hakkında detaylı bilgiler içerir. Ancak günümüze ulaşmamıştır.
İbn Ebî'd-Dünyâ (ö. 282/895) – *Ahbârü'l-hulefâ' (Tevârîhu'l-Hulefâ)*: İslami ilimlerin her alanında eser veren bir müelliftir. (Hatiboğlu, 1999, s. 458) Ahlaki ve zühd konulu eserleriyle meşhur olan İbn Ebî'd-Dünyâ'nın bu eseri günümüze ulaşmamıştır. Hatîb el-Bağdâdî ve İbn Kesîr gibi tarihçilerin kaynaklarında *el-Ḫulefâ'*, *et-Târîḫ* ve **Târîḫu'l-ḫulefâ'** gibi farklı isimlerle de zikredilmiştir. (Bağdâdî, 2001, ss. 89-91; İbn Kesîr, 1988)

2.2. Günümüze Ulaşan Müstakil Kaynaklar

Halîfe bin Hayyât el-Usfurî (ö. 240/854) – *et-Târîh*: İslâm dünyasında kronolojik esasa göre yazılmış tarih kitaplarından günümüze ulaşan ilk örnektir. (Fayda, 1997, s. 302) Müellif Hulefâ-yi Râşidîn'in göreve geliş şekillerine dair bilgi vermediği için Emevi sempatizanı olduğu iddia edilir. Muâviye dönemindeki fetihlere dair rivayetleri sıralayan Halîfe, daha sonraki halifelerle alakalı da aynı metodu devam ettirir. Müellif, hicrî 232 (846) yılına kadar olan hadiseleri zikreder. (Sabuncu & Sabuncu, 2018, s. 1337)
Eserin yazma nüshası Rabat Evkaf Kütüphanesi'nde bulunur. Ekrem Ziyâ el-Ömerî ve Süheyl Zekkâr tarafından yayımlanmıştır. Fârûk Ömer Fevzî, Halîfe b. Hayyât'ın tarihçiliğine dair bir eser yazmıştır. (Fevzî, 1988, s. 45)

el-Hutabî (ö. 350 /961) – *Muhtasaru Târîhi'l-Hulefâ:* Kusursuz hutbeler okuduğu için kendisine " el-Hutabî " lakabı verilmiştir. (Hutabî, 2006, s. 16) Kitabının önsözünde belirttiği üzere, bu eserde halifelerin hayat hikâyelerine ve dönemlerindeki uzun detaylara girmeden; sadece yönetim sürelerini, önemli tarihlerini ve ömürlerini içeren kısa ve öz bir özet sunmayı amaçlamıştır. Eseri, dünyada bilinen tek bir yazma nüshası sayesinde günümüze ulaşmayı başarmıştır.
Muhammed b. Habîb el-Hâşimî (ö. 245 /860) – *el-Muḥabber*: *el-Muhabber* adlı eserinde, peygamberler ve halifeler tarihini ele almıştır. Hadiseler ve şahsiyetler ayrıntılara girmeden

ISBN: 978-625-90406-7-7

listeler halinde vermiştir. Soy kütüklerinde anne şeceresine geniş yer ayırmıştır. Eserinde İslam öncesi ve ilk İslami döneme ait sahih rivayetler ve kıssalara yer vermiştir. (Benli, 2005, s. 530) Eseri Schititre'nin yardımıyla Betrut'ta basılmıştır. (Şeşen, 1998, s. 39) Bu eser, halifelerin yanı sıra dönemin önemli şahsiyetleri ve kültürel yaşamı hakkında da bilgiler sunar.

İbnü'n-Nettâh (ö. 252/866) – *Aḫbârü'd-Devleti'l-ʿAbbâsiyye ve fîhi aḫbârü'l-ʿAbbâs ve veledih:* Abbâsî Devleti'ne dair nesir türünde kitap yazan ilk müelliftir. (Azzâvî, 1957, s. 239) *Aḫbârü'd-Devleti'l-ʿAbbâsiyye ve fîhi aḫbârü'l-ʿAbbâs ve veledih* adlı eserinin günümüze ulaşıp ulaşmadığı tespit edilmemiştir. Bu yüzden, bu eserin orijinal bir çalışma mı, yoksa aynı konuya dair Heysem b. Adî, İbnü'n-Nasri veya Ebü'l-Hasan el-Medâinî'nin eserlerine zeyl olarak eklenmiş bir versiyon mu olduğu belirlenememiştir. (Rosenthal, 1968, ss. 89, 410, 509) Abdülazîz ed-Dûri, Bağdat Mektebetü medreseti Ebî Hanife'de bulunan müellifi meçhul bir yazmayı *Ahbârü'd-Devleti'-'Abbâsiyye ve fihi ahbârü'l-'Abbâs ve veledin* adıyla neşretmiş, eserin İbnü'n-Nettâh'a ait olduğunu büyük bir ihtimal olacağını ileri sürmüştür. Hz. Abbas'tan itibaren Abbâsî hânedanına mensup kişilerin hayatını ve yaşadıkları ibretli olayları anlatan eserin başından birkaç sayfasıyla son kısmının eksik olduğu anlaşılmaktadır. (Dûrî, 1971, ss. 7-16)

İbn Ebî Tâhir Tayfûr (ö. 280/893) – *Ahbârü'l-Hulefâ (Kitâbu Bağdâd):* Ebî Tâhir devrinin önde gelen âlimlerinden hadis ve edebiyat dersleri almıştır. Zengin ailelerin çocuklarına ders vermiştir. İstinsah ettiği eserleri satarak para kazanmış. Edebiyat ve şiir ile de meşgul olmıştur. Bazı âlimlerden hadis okumuş, ahbâr üzerine çalışmıştır. Şiir, edebiyat, ahbâr ve tarih, kitâbet ve hadis ilimlerinde meşhur olmuştur. (Hizmetli, 1999, s. 445) *Ahbârü'l-Hulefâ (Kitâbu Bağdâd)* eseri Siyasî tarih yanında biyografi bakımından da önemlidir. Kıftî bu eserde Taberi Tarihi'nde bulunmayan bilgiler olduğunu söyler. *Kitâbü Bağdad*'ın altıncı kısmı zamanımıza ulaşmış, H. Keller tarafından 1908 yılında Leipzig'de basılmıştır. Daha sonra, 1946 yılında Kahire'de, 1968 yılında Bağdat'ta yeni baskıları yapılmıştır. C. Scely tarafından İngilizceye tercüme edilmiş, bu tercüme 1920 yılında New York'ta yayınlanmıştır. Bu kısımda Me'mûn devrindeki (813-833) olaylardan bahsedilir. Bu olaylar arasında, Bağdat ordusunun erzak toplamak için harekete geçmesi, Muhammed b. Humeyd et-Tûsî' nin Mekke'ye gönderilmesi, Ebû Dülef el-İcli'nin haberleri, Me'mûn'un Şam halkına karşı tutumu gibi, diğer tarih kitaplarında bulunmayan bahisler vardır. Müellif en çok Ömer b. Şebbe'nin eserlerinden faydalanır. Oğlu Ubeydullah *Kitâbü Bağdad*'a bir zeyl yazmıştır. (Sezgin, 1967, ss. 348-349; Rosenthal, 1968, ss. 117, 172, 187, 198, 210) Bağdat'ın kuruluşu ve Abbasi halifelerinin buradaki yaşamlarını konu alan bu eser, saray hayatı ve kültürel gelişmeler hakkında değerli bilgiler sunar.

el-Kudâî (ö. 454/1062) – *el-İnbâʾ bi-enbâʾi'l-enbiyâʾ ve tevârîḫi'l-ḫulefâʾ ve vilâyâti'lümerâʾ*: *el-İnbâʾ bi-enbâʾi'l-enbiyâʾ ve tevârîḫi'l-ḫulefâʾ ve vilâyâti'l-ümerâʾ* adlı eseri bazı kaynaklarda *el-İnbâʾ ʿani'l-enbiyâʾ*, *Enbâʾü'l-enbiyâʾ*, *Târîḫu'l-Ḳuḍâʿî*, *ʿUyûnü'l-maʿârif ve fünûnü aḫbâri'l-ḫalâʾif* diye de geçmektedir. Peygamberler, halifeler ve beylikler tarihi olmak üzere üç bölüme ayrılmıştır. Eser içerik olarak başlangıçtan 427 (1036) yılına kadar gelmiş muhtasar bir tarih kitabıdır. Abbasîler ve Fatımiler dönemi için önemli bir kaynak durumundadır. (Yardım, 2002, s. 309) Kitabın çeşitli yazmalarından Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki nüshasını esas alan Ömer Abdüsselâm Tedmürî eseri, adı bilinmeyen bir tarihçinin Bağdat'ın düşüşüne kadar Abbâsî halifeleri ve Mısır'da hâkimiyetlerinin son bulmasına kadar Fâtımî halifeleri tarihine yaptığı küçük bir zeyille birlikte yayımlamıştır. (Kudâî, 1998, ss. 5-29) Ayrıca Cemîl Abdullah Muhammed el-Mısrî eseri beş nüshasına dayanarak *Târîḫu'l-Ḳuḍâʿî: Kitâbü ʿUyûni'l-maʿârif ve fünûni aḫbâri'l-ḫalâʾif* adıyla neşretmiştir. (Kudâî, 1995, ss. 7-44)Peygamberler tarihi ile halifeler tarihini birleştiren bu eser, İslam tarih yazıcılığının geniş kapsamlılığını gösterir.

ISBN: 978-625-90406-7-7

el-Makrîzî (ö. 845/1442) – *İtti'âẓü'l-ḥunefâ' bi-aḫbâri'l-e'immeti'l-Fâṭımiyyîn el-ḫulefâ':* *İtti'âẓü'l-ḥunefâ' bi-aḫbâri'l-e'immeti'l-Fâṭımiyyîn el-ḫulefâ'* adlı eseri, Fâtımî Devleti tarihini ele alır. Fâtımîler hakkında yazılmış en önemli kaynaklardan biri kabul edilen eser, Fâtımî hilâfetinin 567/1171 yılında sona ermesine kadar olan dönemi ele alır. Makrîzî, eserini hazırlarken İbn Zülâk, İbnü't-Tuveyr, Emîr İbn Şeddâd, Ahî Muhsin, İbnü'l-Mühezzeb ve İbn Razzâm gibi tarihçilerin çalışmalarından yararlanmıştır. Eser günümüze ulaşmış olup ilk olarak H. Bunz tarafından 1909 yılında Gotha nüshasına dayanılarak Leipzig'de eksik şekilde yayımlanmıştır. Daha sonra Cemâleddin eş-Şeyyâl, bu baskıyı gözden geçirerek 1948 yılında Kahire'de yeniden neşretmiştir. III. Ahmed Koleksiyonu'nda bulunan tam nüshanın ortaya çıkmasının ardından eş-Şeyyâl eserin yeni ve daha kapsamlı bir neşrine başlamış, ilk cildi 1967 yılında yayımlamıştır. Onun vefatından sonra çalışmayı Muhammed Hilmi Ahmed sürdürmüş ve eserin ikinci ve üçüncü ciltlerini 1971 ve 1973 yıllarında yayımlayarak neşri tamamlamıştır. (Şeşen, 1998, s. 210)

İbnü'l-Kerdebûs (ö. 575/1179 'dan sonra) – *el-İktifâ fî Ahbâri'l-Hulefâ (Târîhu'l-Hulefâ):* Asıl adı Ebû Mervân Abdülmelik b. Muhammed et-Tûzerî'dir. Hicri altıncı yüzyılın ikinci yarısında Tunus'un Tevzer şehrinde yaşamıştır. Hakkında çok fazla bilgi bulunmamaktadır. (Abbadi, 1965, s. 2) İbnü'l-Kerdebûs'un *el-İktifâ* eserini Safedî, *el-Vâfî*'de zikretmiştir. Dr. Ahmed Muhtar el-Abbâdî bu eserin bir bölümünü 1971 yılında neşretmiştir. (Çelebi, s. 252) Eseri hala el yazması halindedir. Farklı yerlerde birçok nüshası bulunmaktadır. İbnü'l-Kerdebûs'un *el-İktifâ* adlı eseri günümüze Rabat'taki el-Mektebetü'l-Kettâniyye, Tetuan, Madrid'deki Kraliyet Tarih Akademisi Kütüphanesi'ne geçen Gayangos Koleksiyonu ve Tunus'taki Zeytûne Üniversitesi'nde bulunan nüshalar aracılığıyla ulaşmıştır. Ayrıca Tilmisan Medresesi ile Madrid Ulusal Kütüphanesi'nde eksik nüshalar da mevcuttur. Endülüs İslam tarihçiliğinin önemli eserlerinden biri olup, Batı İslam dünyasındaki halifelik anlayışını ve tarihini yansıtır.

2.3.Literatürde Zirve Noktası: Celâleddin es-Süyûtî

Suyûtî, Abdurrahman b. Ebî Bekr 1 Receb 849'da (3 Ekim 1445)yılında Kahire'de doğmuştur. (Özkan, 2010) Husnü'l-muhâdara adlı Kahire tarihinde yazdığı biyografisine göre ataları doğudan Irak'a gelmişler, Bağdat'ın doğu kısmındaki Hudayriye'de yerleşmişlerdir. Ailesi genellikle ilmiye sınıfına mensuptu. Babası Kemaleddin Ebû Bekir Asyut'ta doğmuş, orada kadılık yapmış, sonra Kahire'ye gelip yerleşmiştir. Burada ders vermiş ve hatiblik yapmıştır. Abbâsî Halifesi Müstekfi' nin imamlığını yapmıştır. 855/1451 yılında ölmüştür. (Şeşen, 1998)

Târîhu'l-hulefâ adlı eseri, başta halifelerin biyografileri olmak üzere muhtasar bir İslâm tarihidir. Hz. Ebû Bekir'den müellifin devrine kadar gelen halifelerin hayatı ve bunların dönemindeki olayların kronolojik sırayla anlatıldığı bir eserdir. İbn Hacer el-Heytemî'nin ihtisar ettiği eseri Abdülkerîm-i Münşî Farsça'ya çevirmiştir. Kitap 1870, 1896 yıllarında Lahor'da, 1897 yılında Kakü-ta'da, 1305 yılında Kahire'de, 1306 yılında Delhi'de, 1964 yılında Muhammed Muhyiddin Abdülhamid'in tahkikiyle Kahire'de basılmıştır. Ingilizce tercümesi ise H. S. Jarrett tarafından 1881 yılında Kalküta'da yayınlanmıştır. (Özkan, 2010)

Bu eser kendisinden önceki dokuz asırlık birikimi eleştirel bir süzgeçten geçirerek oluşturulmuş kapsamlı bir çalışmadır. Süyûtî, sadece siyasi olayları aktarmakla kalmamış, halifelerin ilmi yönlerini, dönemin kültürel hayatını ve toplumsal yapısını da eserine dâhil etmiştir. Bu eser, halifeler tarihi yazıcılığının ulaştığı en gelişmiş aşamayı göstermesi bakımından literatürde eşsiz bir yere sahiptir. Süyûtî, eserinde halifelerin biyografilerini, yönetim sürelerini, önemli icraatlarını ve dönemlerindeki ilmi ve kültürel gelişmeleri titizlikle kaydetmiştir. Onun bu eseri, sonraki dönemlerde halifeler tarihi üzerine yapılacak çalışmalara da önemli bir referans noktası olmuştur.

ISBN: 978-625-90406-7-7

3.Halifelik Tarihini Dolaylı Olarak Ele Alan Eserler

3.1.Günümüze Ulaşmayan (Kayıp/Parçalı) Dolaylı Kaynaklar

İbn Kudâme el-Makdisî (ö. 620/1223) – *Târîhu'l-Havâric:* İbn Kudâme'nin hayatına dair öğrencilerinden Ziyâeddin el-Makdisî bir eser yazmış, birçok tarihçi onun şahsiyeti hakkındaki bilgileri bu eserden nakletmiştir. (Makdisî, 1988, ss. 9-66; Makdisî, 1995, ss. 7-35) İbn Kudâme'nin *Târîhu'l-Havâric* adlı eseri Hâriciler dönemi olaylarını ve savaşlarını (megazi) anlatır. Günümüze tam metin olarak ulaşmayan bu eser, daha çok İbn Hacer el-Askalanî gibi daha sonraki tarihçi ve muhaddislerin kaynaklarında (örneğin *Tağlîku't-Ta'lîk*) atıflarıyla tanınır. (Askalânî, 1985, s. 473)

3.2.Günümüze Ulaşan Dolaylı Kaynaklar

Ebû Hilâl el-Askerî (ö. 400/1009'dan sonra) – *Kitâb Ma'ḥtekeme bihi'l-ḫulefâʾ ile'lḳuḍât*: Kaynaklarda hayatına dair çok az bilgi bulunmaktadır. (Soykan, 2023) *Kitâb Ma'ḥtekeme bihi'l-ḫulefâʾ ile'l-ḳuḍât* eseri, halifelerin sıradan vatandaşlarla veya kadılarla yaşadığı davaları, yargı süreçlerini ve yöneticilerin yargı önündeki tutumlarını ele alır. Yâkût, es-Süyûtî, Zemahşerî, Brockelmann bu eserden söz etmiştir. (Hamevî, 1993, s. 920; Brockelmann, 1977, s. 254) Muhtelif kaynaklarda *Men İhtekeme mine'l-Hulefâʾ ile'l-Kudât ve fî Ahbâri'l-Kudât* adlarıyla da zikredilmiştir. Süleymaniye Kütüphanesi'nde Âşir Efendi nr. 433/2'de yazma nüshası bulunmaktadır. (Arslan, 1991, s. 489) Bu eser, halifelerin yargı mekanizmalarıyla olan ilişkilerini, adaleti sağlama çabalarını ve hukuki süreçlerdeki rollerini inceler. Halifelik kurumunun hukuki boyutunu anlamak için önemli bir kaynaktır.

İbnü's-Sâî (ö. 674/1276) – *Cihâtü'l-eʾimmeti'l-ḫulefâʾ mine'l-ḥarâʾir ve'l-imâʾ*: 14 Şâban 593'te (2 Temmuz 1197) Bağdat'ta doğmuştur. İbnü's-Sâî diye meşhur olmasının sebebi bilinmemektedir. (Hizmetli, 2000, s. 195) Nizâmiye ve Mustansıriyye kütüphanelerinin müdürlüğünü yapmıştır. 674/1276 yılında Bağdat'ta ölmüştür. Tarih, hadis, edebiyat, gramer sahalarında 100'den fazla kitap yazmıştır. (Şeşen, 1998, s. 168)

Cihâtü'l-eʾimmeti'l-ḫulefâʾ mine'l-ḥarâʾir ve'l-imâʾ adlı eseri Abbâsî halifelerinin meşhur eşlerini ve câriyelerini ele alır. Bazı emîr ve Selçuklu sultanlarının hanımlarına da yer vermiştir. Eser Mustafa Cevad tarafından 1960, 1993 yıllarında *Nisâʾü'l-ḫulefâʾ* adıyla Kahire'de yayınlanmıştır. (Hizmetli, 2000, s. 195)

Şemsüddîn ez-Zehebî (ö. 748/1348) – *Târîḫu'l-İslâm*: Zehebî'nin *Târîḫu'l-İslâm* adlı eseri 700/1300 yılına kadar gelen genel bir islam tarihidir. Tabakalara, tabakalar yıllara göre ayrılmıştır. Biyografi ağırlıklı bir eserdir. Eserinde günümüze ulaşmayan bazı önemli kaynaklardan faydalanmış. Eserin tamamı günümüze ulaşmıştır. Eserin bazı ciltleri Zehebî'nin kendi el yazısıyla, bazıları ise öğrencisi el-Safedî'nin yazısıyla günümüze ulaşmıştır. Eseri yayımlama girişimi ilk olarak Mektebetü'l-Kudsî tarafından yapılmış ve 1947 yılına kadar ilk yedi cilt basılmıştır. Daha sonra Abdülhâdî Ebû Şükayra tarafından yeni bir neşir çalışması başlatılmış, ancak bu çalışma da 1973 yılında yarım kalmıştır. Hüsâmeddin el-Kudsî eserin beşinci cildini 1954 yılında Kahire'de yayımlamış, siyer ve megâzî bölümleri ise Hüsâmeddin el-Kudsî ile Muhammed Abdülhâdî Şaîre tarafından 1974 ve 1975 yıllarında neşredilmiştir. Son olarak Ömer Abdüsselâm et-Tedmürî, 1987 yılında Beyrut'ta eserin tamamını yayımlamaya başlamış ve çalışma büyük ölçüde tamamlanmıştır. Zehebî ayrıca eserine, olayları 740/1339 yılına kadar getiren bir zeyl de eklemiştir. (Şeşen, 1998, s. 186) İslam tarihinin geniş bir panoramasını sunan bu devasa eser, halifelerin dönemlerini, önemli olayları ve şahsiyetleri detaylı bir şekilde ele alır. Halifeler tarihi yazıcılığının kapsamlı örneklerinden biridir.

SONUÇ

İslam medeniyetinde halifeler tarihi yazıcılığı, basit bir kronoloji veya biyografi aktarımının ötesinde, bir medeniyetin siyasi, hukuki ve toplumsal hafızasının inşası sürecidir. İlk dönemlerde hadis metodolojisinin etkisiyle şekillenen bu yazım türü, zamanla kendi bağımsız yapısını kurmuş ve çok boyutlu bir tarih anlayışına evrilmiştir. Günümüze ulaşan ve ulaşmayan

ISBN: 978-625-90406-7-7

eserlerin incelenmesi, bu literatürün ne denli zengin ve çeşitli olduğunu ortaya koymaktadır. Celâleddin es-Süyûtî'nin *Târîhu'l-Hulefâ* adlı eseri ise bu uzun tarihsel sürecin bir sentezi ve zirve noktası olarak, İslam tarih yazıcılığının ulaştığı olgunluğu gözler önüne sermektedir. Halifeler tarihi üzerine yapılacak yeni çalışmalar, İslam medeniyetinin kurumsal ve toplumsal dinamiklerini daha derinlemesine anlamamıza katkı sağlayacaktır. Bu makale, halifeler tarihi yazıcılığının evrimini ve bu alandaki önemli eserleri genel hatlarıyla sunarak, konuya ilgi duyan araştırmacılar için bir başlangıç noktası oluşturmayı hedeflemektedir.

KAYNAKÇA

el-Abbadi, A. M. (1965). İbn Al-Kerdibus tarafından yazılmış Endülüs tarihi. *el-Maʿhedü'l-Mışrî li'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye bi-Medrîd*, 13, 1-15

Aksoy [Durak], N. (2009). Tarihsel bakımdan halifelik, ortaya çıkışı, geçirdiği aşamalar. *Düşünce – Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 2, 215-226.

Arslan, A. T. (1991). "Askerî, Ebû Hilâl." İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C.3, ss. 489). İstanbul: TDV Yayınları.

el-Azzâvî, A. (1376/1957). *et-Taʿrîf bi'l-müʾerriḫîn fî ʿahdi'l-Moġūl ve't-Türkmân* (C.1). Bağdad.

Baş, E. (2011). Bir akademik disiplin olarak İslam tarihi. *Dini Araştırmalar*, 14(39), 15-32.

Benli, M. S. (2005). Muhammed b. Habîb. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C.30, ss. 530). İstanbul: TDV Yayınları.

Brockelmann, C. (1977). *Târîḫu'l-edebi'l-ʿArabî* (A. en-Neccâr, Çev.). Kahire: Dârü'l-Maârif.

ed-Dûrî, A. (Nşr.). (1971). *Aḫbârü'd-Devleti'l-ʿAbbâsiyye ve fîhi Aḫbârü'l-ʿAbbâs ve veledih*. Beyrut.

Fayda, M. (1997). Halîfe b. Hayyât. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C.15, ss. 302). İstanbul: TDV Yayınları.

Fayda, M. (2011). Tarih. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C.40, ss. 33-40). İstanbul: TDV Yayınları.

Fevzî, F. Ö. (1988). *Ḫalîfe b. Ḫayyâṭ müʾerriḫan 240 h./854 m.* Bağdad.

Hak, N. (2020). Classical Islamic historiography in early Moslem and orientalist historiographical works. *Sunan Kalijaga: International Journal of Islamic Civilization*, 3(2), 235-250.

Hamevî. (1993). *Muʿcemu'l-üdebâ* (İ. Abbas, Thk.) (C.6). Dârü'l-Garbi'l-İslâmî.

Hatîb el-Bağdâdî. (2001). *Târîḫu Baġdâd* (B. A. Ma'rûf, Thk.).(C.17) Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî.

Hatiboğlu, İ. (1999). İbn Ebü'd-Dünyâ. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C.19, ss. 457-459). İstanbul: TDV Yayınları.

Hizmetli, S. (1999). İbn Ebû Tâhir. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C.19, ss. 445). İstanbul: TDV Yayınları.

Hizmetli, S. (2000). İbnü's-Sâî. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C.21, ss. 195). İstanbul: TDV Yayınları.

el-Hutabî, E. M. İ. b. A. (1427/2006). *Muhtasaru Târîhi'l-Hulefâ* (S. Z. H. es-Sudanî, Thk.). Bağdat: el-Mecmaü'l-İlmî.

İbn Hacer el-Askalânî. (1405/1985). *Taġlîḳu't-taʿlîḳ ʿalâ Ṣaḥîḥi'l-Buḫârî* (S. A. M. el-Kazakî, Thk.).(C.5) Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî / Dâr ʿAmmâr.

İbn Kesîr. (1988). *el-Bidâye ve'n-nihâye*.(C.15) Beyrut: Dâru İhyâʾi't-Türâsi'l-ʿArabî.

Kâtib Çelebi. (1941-1943). *Keşfü'z-zunûn.* (C.2*)* İstanbul: Maarif Matbaası.

el-Kudâî, E. A. M. b. S. (1418/1998). *el-İnbâʾ bi-enbâʾi'l-enbiyâʾ ve tevârîḫi'l-ḫulefâʾ ve vilâyâti'l-ümerâʾ* (Ö. A. Tedmürî, Thk.). Sayda/Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye.

el-Kudâî, E. A. M. b. S. (1415/1995). *Târîḫu'l-Ḳuḍâʿî: Kitâbü ʿUyûni'l-maʿârif ve fünûni aḫbâri'l-ḫalâʾif* (C. A. M. el-Mısrî, Thk.).

ISBN: 978-625-90406-7-7

Özkan, H. (2010). Süyûtî. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (C.38, ss.202-204) İstanbul: TDV Yayınları.
Rosenthal, F. (1968). *A History of Muslim Historiography.* Leiden: E.J. Brill.
Sabuncu, Ö. ve Sabuncu, M. (2018). Halîfe b. Hayyât'ın tarih yazıcılığı metodu. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 22(2), 1321-1345.
Sezgin, F. (1967). *Geschichte des arabischen Schrifttums* (Cilt 9). Leiden: E.J. Brill.
Şeşen, R. (1998). *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı* (E. İhsanoğlu, Ed.). İstanbul: İSAR Yayınları.
Soykan, A. E. (2023). *Terâdüf ve furûk nazariyesi bağlamında Ebû Hilâl el-Askerî ve el-Furûk fi'l-Luġa adlı eseri* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
Yardım, A. (2002). Kudâî. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C.26, ss. 309). İstanbul: TDV Yayınları.
Ziyâeddin el-Makdisî. (1409/1988). *İṯbâtü ṣıfati'l-ʿulüv* (A. b. A. b. A. el-Gāmidî, Thk.). Beyrut-Medine.
Ziyâeddin el-Makdisî. (1416/1995). *İṯbâtü ṣıfati'l-ʿulüv* (B. b. A. el-Bedr, Thk.). Küveyt.

ISBN: 978-625-90406-7-7

VAN'IN GELECEĞİ: DOĞU'NUN İNCİSİ "VAN ADASI"

PEARL OF THE EAST: "VAN ISLAND"

İsmail Derrida KIRAN
Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Letters, Department of Sociology
ORCID: 0000-0001-8919-8145

Özet

Yaşam bir rüyadır. Ancak bu rüya iyi veya kötü olabilir. Burada insan unsurunu ihmal etmemek gerekir. Van, kent olarak gelecek nesillerin büyük rüyası olmalıdır. Bu rüyanın gerçekleşmesi ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmayla mümkün olabilir. Rüyanın amacı Doğu'nun İncisi Van'ı, "Van Adası" projesi ile Ortadoğu'da yaşanılır bir kent kılmaktır. Proje, Van'ın ortasından geçecek ve yaklaşık olarak 150 metre genişliğinde bir kanalın yapılması amaç edinilmiştir. Kanalın başlangıç noktası Van'dan Edremit'e giderken Kocaeli Dostluk Parkı'na varmadan 500 metre beri taraftan itibaren açılması ile gerçekleşebilir. Buradan itibaren kanal Bakacık Köyü'nün hemen altından itibaren devam etmesi ve buradan da Hacı Bekir Kışlası'nın altından geçerek Yeni Mahalle'yi ikiye böldükten sonra Akköprü Mezarlığı'nın yanında bulunan dere ile birleşerek Van Gölü'ne ulaşması ile ilgilidir. Hilali andıran bu kavis Van kent merkezinin tamamı ile çok sayıda mahalleyi de içine alacağı için ortaya sadece büyük bir ada yani Doğu'nun İncisi "Van Adası" çıkacaktır. Kanal, akışını Van Gölü'nden beslenerek sürdürecektir. Kanalın sağına ve soluna çok sayıda lokanta, kafeterya, otel, park, eğlence mekânları, bürolar ve iş yerleri yapılacaktır. Ayrıca kanal içinde turizm amaçlı dolaşıma sokulan deniz araçlarıyla yerli ve yabancı turistler seyahat edebileceklerdir. Van Gölü yaşadığı müddetçe bu kanal yaşayacak ve aynı zamanda Van bu çıkışla şahlanacaktır. Bununla da kentin kültürü canlanacak ve insanların tüketim kalıpları değişecektir. Sanayileşmesini tamamlayamayan ve işsizliğin her gün arttığı bir kentte yaşam mücadelesi veren insanlar bu hamle ile yaşamın daha anlamlı olduğunu göreceklerdir. Nicel araştırma yöntemi uygulanarak hazırlanan bildiri Van Gölü'nden dolaşıma sokulacak olan suyun açılan geniş kanalla Van'ı ikiye bölmesi ve bunun sonucunda ortaya çıkacak olan Van Adası projesini tanıtmayı amaçlamaktadır. Van Adası, nüfusu itibariyle Doğu Anadolu Bölgesi'nin en kalabalık kenti olan Van'da inşa edilmesi kenti ekonomik, sosyal ve kültürel hayata değer katacaktır.

Anahtar Kelimeler: Van, Doğu'nun incisi, Van Adası, turizm, kalkınma

Abstract

Life is a dream. But this dream can be good or bad. The human element should not be neglected here. Van, as a city, should be the great dream of future generations. The realization of this dream is possible through economic, social, and cultural development. The aim of the dream is to make Van, the Pearl of the East, a livable city in the Middle East with the "Van Island" project. The project aims to construct a canal approximately 150 meters wide that will pass through the center of Van. The starting point of the canal is to be opened 500 meters before reaching Kocaeli Friendship Park on the way from Van to Edremit. From there, the canal will continue just below Bakacık Village, pass under Hacı Bekir Barracks, divide Yeni Mahalle in two, and then merge with the stream next to Akköprü Cemetery to reach Lake Van. This crescent-shaped curve will encompass the entire city center of Van and numerous neighborhoods, resulting in a large island, the "Pearl of the East", or "Van Island". The canal will be fed by Lake Van. Numerous restaurants, cafes, hotels, parks, entertainment venues, offices, and businesses will line both sides of the canal. Furthermore, domestic and foreign tourists will be able to travel within the canal using specially designed watercraft. As long as

Lake Van exists, this canal will exist, and Van will flourish with this development. This will revitalize the city's culture and change people's consumption patterns. In a city struggling to make ends meet due to incomplete industrialization and rising unemployment, this initiative will give people a more meaningful life. This paper, prepared using a quantitative research method, aims to introduce the Van Island project, which involves circulating water from Lake Van through a wide canal that will divide Van in two and create an island. The construction of Van Island in Van, the most populous city in the Eastern Anatolia Region, will contribute to the city's economic, social, and cultural development.

Keywords: Van, pearl of the East, Van Island, tourism, development

2021 SONRASI TÜRKİYE EKONOMİSİNDE ASGARİ ÜCRET ARTIŞLARININ ENFLASYON DİNAMİKLERİNE ETKİSİ: AMPİRİK BİR ANALİZ

THE IMPACT OF MINIMUM WAGE INCREASES ON INFLATION DYNAMICS IN THE TURKISH ECONOMY SINCE 2021: AN EMPIRICAL ANALYSIS

Asst. Prof. Dr. İbrahim YILDIRIMÇAKAR
Van Yüzüncü Yıl University, Erciş Faculty of Business, Department of Economics
ORCID: / 0000-0002-1933-9798

Özet

Bu çalışma, Türkiye ekonomisinde 2021 ve sonrası dönemde asgari ücret artışlarının enflasyona geçiş etkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Söz konusu dönem, yüksek enflasyon, kur oynaklığı ve sık aralıklarla gerçekleştirilen asgari ücret düzenlemeleri nedeniyle ücret-fiyat ilişkisinin belirginleştiği bir süreç olarak öne çıkmaktadır. Çalışmada 2021:01–2024:12 dönemi ele alınmış; enflasyon (TÜFE) ve asgari ücret artış oranı temel değişkenler olarak belirlenirken, M2 para arzı ve döviz kuru kontrol değişkenleri olarak modele dâhil edilmiştir. Analizde serilerin logaritmik dönüşümleri kullanılmış ve ekonometrik yöntem olarak ARDL Sınır Testi yaklaşımı tercih edilmiştir. ARDL Sınır Testi'nin uygulanabilmesi için değişkenlerin I(0) veya I(1) düzeyinde durağan olmaları, ancak I(2) düzeyinde bütünleşik olmamaları gerekmektedir. Bu kapsamda değişkenlerin durağanlık düzeylerini belirlemek amacıyla ADF (Augmented Dickey-Fuller) birim kök testi uygulanmış ve tüm serilerin I(1) düzeyinde durağan olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca ARDL Sınır Testi kapsamında hesaplanan F istatistiği değerinin üst kritik sınırın üzerinde olması, değişkenler arasında uzun dönemli eşbütünleşme ilişkisinin varlığına işaret etmektedir. Çalışmada F istatistiği 9,65 olarak hesaplanmış ve bu sonuç değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin bulunduğunu göstermiştir. Elde edilen bulgulara göre, incelenen dönemde asgari ücret artış oranı katsayısı negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Buna göre, asgari ücrette meydana gelen %1'lik bir artış, enflasyonda yaklaşık %0,20'lik bir azalışa neden olmaktadır. İktisat teorisinde asgari ücret ile enflasyon arasındaki ilişkinin genellikle pozitif yönlü olduğu kabul edilmektedir. Başka bir ifadeyle, asgari ücret artışlarının enflasyonu artırması veya yüksek enflasyonun asgari ücret artışlarını tetiklemesi beklenmektedir. Bu nedenle çalışmada asgari ücret artış oranı ile enflasyon arasında tespit edilen negatif ilişki, teorik beklentiler açısından dikkat çekici bir bulgu niteliğindedir. Bu sonucun temel nedenlerinden biri, Türkiye ekonomisinde 2021–2024 döneminde enflasyon oranlarının zaman zaman asgari ücret artış oranlarından daha hızlı yükselmiş olmasıdır. Kontrol değişkenlerine ilişkin sonuçlar incelendiğinde, M2 para arzı ile enflasyon arasında pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Buna göre, para arzındaki %1'lik bir artış enflasyonda yaklaşık %0,38'lik bir artışa yol açmaktadır. Benzer şekilde, döviz kuru ile enflasyon arasında da pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki belirlenmiştir. Elde edilen bulgular, döviz kurundaki %1'lik bir artışın enflasyonu yaklaşık %0,67 oranında artırdığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Asgari Ücret, Enflasyon, ARDL Sınır Testi

Abstract

This study aims to examine the pass-through effect of minimum wage increases on inflation in the Turkish economy during the post-2021 period. This period is characterized by high inflation, exchange rate volatility, and frequent adjustments to the minimum wage, making the wage-price relationship more pronounced. The analysis covers the period from 2021:01 to 2024:12, with inflation (CPI) and the minimum wage growth rate serving as the main variables, while M2 money supply and the exchange rate are included as control variables. Logarithmic

transformations of the series were employed, and the ARDL Bounds Testing approach was adopted as the econometric methodology. For the ARDL Bounds Test to be applicable, the variables must be integrated of order I(0) or I(1), but not I(2). Accordingly, the stationarity properties of the variables were examined using the Augmented Dickey-Fuller (ADF) unit root test, and all series were found to be stationary at the first difference, i.e., integrated of order I(1). Furthermore, within the framework of the ARDL Bounds Test, an F-statistic exceeding the upper critical bound indicates the existence of a long-run cointegration relationship among the variables. The calculated F-statistic was 9.65, confirming the presence of a long-run relationship. The empirical findings reveal that the coefficient of the minimum wage growth rate is negative and statistically significant. Specifically, a 1% increase in the minimum wage is associated with an approximately 0.20% decrease in inflation. Economic theory generally suggests a positive relationship between minimum wages and inflation. In other words, increases in the minimum wage are expected to contribute to higher inflation, while rising inflation is also expected to trigger increases in the minimum wage. Therefore, the negative relationship identified in this study constitutes a noteworthy finding from a theoretical perspective. One possible explanation is that inflation rates in Turkey increased at a faster pace than minimum wage adjustments during certain periods between 2021 and 2024. Regarding the control variables, the results indicate a positive and statistically significant relationship between M2 money supply and inflation. A 1% increase in the money supply leads to an approximately 0.38% increase in inflation. Similarly, a positive and statistically significant relationship was found between the exchange rate and inflation. The findings suggest that a 1% increase in the exchange rate results in an approximately 0.67% increase in inflation.

Keywords: Minimum Wage, Inflation, ARDL Bounds Test

OYUNDAN KÜLTÜRE: FARKLI İLLERDEKİ OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMENLERİNİN PERSPEKTİFİNDEN GELENEKSEL ÇOCUK OYUNLARI

FROM PLAY TO CULTURE: TRADITIONAL CHILDREN'S GAMES FROM THE PERSPECTIVE OF PRE-SCHOOL TEACHERS IN DIFFERENT PROVINCES

Gülbin SEYKAN
Muş Alparslan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Okul Öncesi Eğitimi ABD, Muş, Türkiye

ÖZET

Bu araştırma, farklı illerde görev yapan okul öncesi öğretmenlerinin geleneksel çocuk oyunlarına ilişkin görüşlerini ve bu oyunların kültürel aktarımdaki rolünü incelemeyi amaçlamaktadır. Temel nitel araştırma modeliyle yürütülen çalışmada, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun yedi farklı ilinde devlet anaokullarında görev yapan öğretmenlerle yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar ölçüt örnekleme yöntemiyle belirlenmiş; veriler içerik analizi yöntemiyle çözümlenerek on tema elde edilmiştir. Bulgular; öğretmenlerin kültürü dinamik bir toplumsal aktarım aracı olarak tanımladığını, geleneksel oyunların kültürel değerleri somutlaştırıp kuşaklar arası köprü kurduğunu ortaya koymaktadır. Öğretmenler bu oyunları sınıflarında kullandıklarını ve çocukların ilgi ile heyecanla katıldığını belirtmekle birlikte; alan yetersizliği, dijital rekabet ve oyun bilgisi eksikliği gibi yapısal engellerle de karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. Kültürel aktarım sorumluluğunun öğretmen ve aile tarafından birlikte üstlenilmesi; geleneksel oyunların okul öncesi programlara sistemli biçimde dahil edilmesi, öğretmenlere oyun rehberi ve hizmet içi eğitim desteği sağlanması ile çok amaçlı oyun alanları oluşturulması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Okul öncesi eğitim, geleneksel çocuk oyunları, kültürel aktarım, öğretmen görüşleri

ABSTRACT

This study aims to examine the views of pre-school teachers working in different provinces regarding traditional children's games and the role these games play in cultural transmission. Conducted using a basic qualitative research model, the study involved semi-structured interviews with teachers working in state-run pre-schools in seven different provinces of Eastern and South-Eastern Anatolia. Participants were selected using criterion sampling; data were analysed using content analysis, yielding ten themes. The findings reveal that teachers define culture as a dynamic means of social transmission and that traditional games embody cultural values and build bridges between generations. Whilst teachers stated that they use these games in their classrooms and that children participate with interest and enthusiasm, they also indicated that they face structural barriers such as a lack of space, competition from digital media and a lack of knowledge about the games. It is recommended that the responsibility for cultural transmission be shared between teachers and families; that traditional games be systematically incorporated into pre-school programmes; that teachers be provided with game guides and in-service training support; and that multi-purpose play areas be established.

Keywords: Pre-school education, traditional children's games, cultural transmission, teachers' views

GİRİŞ

Kültür; bir toplumun nesilden nesile geçirdiği değerleri, inançları, dili ve günlük yaşam alışkanlıklarını içeren sürekli değişen bir anlam alanıdır (Rogoff, 2003). Bu çerçeve, bireyin yalnızca kimliğini değil; düşünme, hissetme ve anlam kurma süreçlerini de doğrudan biçimlendirir. Vygotsky (1978), çocuğun düşünsel gelişiminin sosyal ve kültürel ortamdan ayrı düşünülemeyeceğini; bilginin, yaşanan kültürün araçları ve dili aracılığıyla şekillendiğini belirtmektedir. Bu araçların en doğal ve işlevsel olanlarından biri oyundur.

Geleneksel oyunlar, kültürel değerlerin görünür bir şekilde yaşandığı ve nesiller arasında aktarıldığı kritik bir eğitim aracı olarak kabul edilmektedir (Pellegrini ve Smith, 1998). Bu oyunlar; dil gelişimini destekleyen tekerlemeler, toplumsal uyumu pekiştiren kurallar ve dayanışma değerini içselleştiren grup dinamikleriyle çocukların bütüncül gelişimine katkı sunmaktadır. Fakat küreselleşme, şehirleşme ve dijitalleşme sürecinin etkisiyle geleneksel oyun kültürü giderek azalmakta; çocukların bu kültürel mirasla tanışma imkanlarının kısıtlandığı anlaşılmaktadır (Kağıtçıbaşı, 2007).

Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri, kültürel çeşitlilik, çok dillilik ve kendine özgü oyun gelenekleri bakımından son derece zengin bir coğrafyayı temsil etmektedir. Bu bölgelerde okul öncesi eğitim veren öğretmenler, hem yerel kültürel mirası taşıyan hem de farklı kültürel geçmişlerden gelen çocuklara eşlik eden özgün bir konumdadır. Bronfenbrenner'ın (1979) ekolojik sistemler teorisine göre bir çocuğun kültürel değerleri benimsemesi, aile ve okul gibi yakın çevre yapıların bu değerleri sürekli ve tutarlı bir şekilde iletmesine dayanmaktadır. Bu süreçte okul öncesi öğretmeni belirleyici bir köprü işlevi üstlenmektedir.

Alanyazın incelendiğinde, geleneksel oyunların okul öncesi dönemdeki kültürel aktarım işlevini doğrudan öğretmen görüşleri aracılığıyla ve bölgesel bir odakla ele alan çalışmaların oldukça sınırlı kaldığı görülmektedir. Bu araştırma; söz konusu boşluğu doldurmayı, farklı illerdeki okul öncesi öğretmenlerinin geleneksel oyunlara ilişkin bilgi, deneyim ve tutumlarını ortaya koymayı ve bu oyunların programlara sistemli biçimde entegre edilmesine yönelik öneriler geliştirmeyi amaçlamaktadır.

YÖNTEM

Bu araştırma, temel nitel araştırma modeli çerçevesinde yürütülmüştür. Temel nitel araştırma, katılımcıların deneyimlerinden doğrudan anlam oluşturmayı amaçlayan, belirli bir felsefi akıma bağlı kalmayan esnek bir yaklaşımdır (Merriam, 2009). Bu model, öğretmenlerin geleneksel oyunlara ilişkin görüş, bilgi ve deneyimlerini derinlemesine ortaya koymak amacıyla tercih edilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki yedi farklı ilin (Van, Siirt, Diyarbakır, Muş, Batman, Bingöl, Elazığ) devlet anaokullarında görev yapan yedi okul öncesi öğretmeni oluşturmaktadır. Katılımcılar belirli bir ölçüt örnekleme yöntemi aracılığıyla seçilmiş olup; okul öncesi öğretmeni olma ve bölgede en az bir yıl hizmet etme koşulları dikkate alınmıştır (Patton, 2002). Katılımcılara ilişkin bilgiler Tablo 1'de sunulmaktadır.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Tablo 1.
Görüşme yapılan öğretmenlerin demografik bilgileri

Katılımcı Kodu	***Cinsiyet***	***Mesleki Deneyim (Yıl)***	***Görev Yapılan İl/İlçe***	***Büyüdüğü Yerleşim Yeri***	***Kurum Türü***	***Bölgede Görev Süresi (Yıl)***
A1	*Kadın*	*12*	*Van / Edremit*	*Büyükşehir*	*Devlet*	*11*
A2	*Kadın*	*4*	*Siirt / Kurtalan*	*İl*	*Devlet*	*4*
A3	*Kadın*	*18*	*Diyarbakır / Kayapınar*	*İl*	*Devlet*	*18*
A4	*Kadın*	*4*	*Muş / Korkut*	*İl*	*Devlet*	*4*
A5	*Kadın*	*5*	*Batman / Merkez*	*İl*	*Devlet*	*5*
A6	*Kadın*	*11*	*Bingöl / Merkez*	*İlçe*	*Devlet*	*3*
A7	*Kadın*	*9*	*Elazığ / Keban*	*İl*	*Devlet*	*5*

Tablo 1 incelendiğinde katılımcıların tamamının kadın olduğu görülmektedir. Mesleki deneyim süreleri 4 ile 18 yıl arasında değişmekte; örneklemde hem mesleğe yeni başlamış hem de deneyimli öğretmenler yer almaktadır. Katılımcıların Van, Siirt, Diyarbakır, Muş, Batman, Bingöl ve Elazığ illerinde görev yapması, araştırmanın bölgesel çeşitliliği yansıtmasını sağlamaktadır. Bölgede görev süresi incelendiğinde katılımcıların büyük çoğunluğunun çalıştıkları bölgeyle uzun süreli bir deneyime sahip olduğu görülmektedir. Bu durum katılımcıların yerel bağlamın kültürel ve eğitimsel özelliklerini yakından gözlemleyebilme imkânına sahip olduğunu göstermektedir. Araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. On açık uçlu sorudan oluşan form; kültür ve kültürel kimlik, geleneksel oyunlar ve kültürel aktarım, sınıf deneyimleri, engeller ve çözüm önerileri temalarını kapsamaktadır. Form uzman görüşüne sunulmuş, alınan dönütler doğrultusunda son şeklini almıştır. Görüşmeler çevrimiçi ortamda gerçekleştirilmiş; katılımcıların izniyle ses kaydına alınmış ve araştırmacı tarafından yazıya dökülerek transkript oluşturulmuştur. Her görüşme ortalama 30-45 dakika sürmüştür. Araştırma verileri içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiştir. İçerik analizi, verilerdeki anlamlı unsurları kodlayarak düzenli bir şekilde kategoriler ve temalar altında yapılandırmaya imkan tanıyan bir niteliksel araştırma tekniğidir (Yıldırım ve Şimşek, 1999). Bu süreçte transkriptler defalarca okunarak açık kodlama yapılmış, ilişkili kodlar bir araya getirilerek kategoriler oluşturulmuş ve kategoriler tematik çerçevede birleştirilerek on tema elde edilmiştir. Bulgular, katılımcı ifadelerinden doğrudan alıntılarla desteklenmiştir. Araştırmanın inandırıcılığı için katılımcı ifadelerine doğrudan yer verilmiş; görüşme formu uzman görüşüyle sınanmıştır. Aktarılabilirlik açısından araştırma bağlamı ve katılımcı profili ayrıntılı biçimde betimlenmiştir. Tutarlılığı sağlamak amacıyla inceleme süreci detaylı bir biçimde belgelenmiştir; doğrulanabilirlik için elde edilen veriler katılımcıların beyanlarına dayanmakta olup, araştırmacının yorumları en aza indirilmiştir (Lincoln, 1985).

BULGULAR

Bu bölümde, geleneksel çocuk oyunları ve kültürel aktarıma ilişkin okul öncesi öğretmenleriyle yürütülen görüşmelerden elde edilen bulgular tematik olarak sunulmaktadır. İçerik analizi sonucunda on tema elde edilmiş; her tema için önce kategorileri ve kodları açıklayan bir paragraf, ardından içerik analizi tablosu ve tablo yorumu verilmiştir.

1. Tema: Kültürün Tanımı ve Okul Öncesinde Kültürel Kimlik

Tablo 2'de yer alan birinci tema; *kültürün tanımı* ve *okul öncesinde kültürel kimlik* kategorilerini kapsamaktadır. *Kültürün tanımı* kategorisi maddi-manevi birikim, toplumsal hafıza, nesilden nesile aktarım ve geleceği şekillendirme kodlarından oluşmaktadır. *Okul öncesinde kültürel*

ISBN: 978-625-90406-7-7

kimlik kategorisi ise aidiyet duygusu, kimlik temeli, teknoloji tehdidi ve ilk evre kodlarını içermektedir. Bu kodlar, kültürün yalnızca geçmişe ait bir miras olmayıp geleceği şekillendiren canlı bir zemin olduğunu; okul öncesi dönemin ise kültürel kimliğin şekillendiği kritik evre olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 2.
Kültürün tanımı ve okul öncesinde kültürel kimlik temasına ilişkin içerik analizi

Tema	***Kategori***	***Kod***	***Öğretmen Fikirleri***
Kültürün Tanımı ve Okul Öncesinde Kültürel Kimlik	*Kültürün tanımı*	*Maddi-manevi birikim*	*"İnsanların geçmişten bugüne oluşturduğu maddi ve manevi birikimlerin tümüdür." (A1)*
		Toplumsal hafıza	*"Bir halkın toplu hafızasıdır kültür." (A3)*
		Nesilden nesile aktarım	*"Kültür benim için nesilden nesile aktarılan ve toplumu bir arada tutan bir yapıdır." (A4)*
		Geleceği şekillendirme	*"Kültürü bir geleceği şekillendiren alt yapı olarak ifade edebilirim." (A6)*
	Okul öncesinde kültürel kimlik	*Aidiyet duygusu*	*"Okul öncesi dönemde çocukların kendi kültürünü tanıması aidiyet duygusunu güçlendiriyor." (A2)*
		Kimlik temeli	*"Çocuk 'biz kimiz?' sorusunun temelini oluşturur ve aidiyet duygusu geliştirir." (A3)*
		Teknoloji tehdidi	*"Günümüzdeki teknolojik gelişmeler neticesinde bilgiye çabuk ulaşabiliyorlar. Bu durumun yanlış ve eksik kültürlenmeye sebep olabileceğini düşünüyorum." (A4)*
		İlk evre	*"Okul öncesi dönem bütün değerlerin temellerinin atıldığı dönem olduğu için kültürel kimliğinin de geliştiği ilk evredir." (A6)*

Tablo 2'deki bulgular incelendiğinde, *kültürün tanımı* kategorisindeki maddi-manevi birikim ve toplumsal hafıza kodlarının kültürü çok boyutlu ve nesiller arası bir bütün olarak konumlandırdığı görülmektedir. *Okul öncesinde kültürel kimlik* kategorisinde aidiyet duygusu ve kimlik temeli kodları, bu dönemin çocukların 'biz kimiz?' sorusuna yanıt aradığı ve kültürel bağların kurulduğu temel bir evre olduğunu vurgulamaktadır. Teknoloji tehdidi kodu ise dijitalleşmenin kültürel aktarımı sekteye uğratabileceğine dair öğretmen kaygısını yansıtmakta; bu durum öğretmenin kasıtlı kültürel aracı rolünü daha da anlamlı kılmaktadır.

ISBN: 978-625-90406-7-7

2. Tema: Geleneksel Oyunların Kültürel Aktarımdaki Rolü
Tablo 3'te yer alan ikinci tema; *kültürel aktarım işlevi*, *sosyal beceri kazanımı* ve *kültürel miras* kategorilerini kapsamaktadır. *Kültürel aktarım işlevi* kategorisi değerleri aktarma ve somutlaştırma; *sosyal beceri kazanımı* kategorisi işbirliği-paylaşma ve aidiyet duygusu; *kültürel miras* kategorisi ise nesilden nesile aktarım ve kaliteli zaman kodlarını içermektedir. Bu kodlar, geleneksel oyunların hem somut pedagojik araçlar hem de kültürel hafızanın canlı taşıyıcıları olduğunu göstermektedir.

Tablo 3.
Geleneksel oyunların kültürel aktarımdaki rolü temasına ilişkin içerik analizi

Tema	***Kategori***	***Kod***	***Öğretmen Fikirleri***
Geleneksel Oyunların Kültürel Aktarımdaki Rolü	*Kültürel aktarım işlevi*	*Değerleri aktarma*	*"Çocuklara geçmişten gelen değerleri, kuralları, dayanışmayı ve toplumsal alışkanlıkları eğlenceli şekilde aktarır." (A1)*
		Somutlaştırma	*"Kültür gibi soyut bir kavram ancak oyunla somutlaştırılıp içselleştirilebilir." (A6)*
	Sosyal beceri kazanımı	*İşbirliği ve paylaşma*	*"Çocuğa paylaşmayı, sıra beklemeyi, birlikte hareket etmeyi ve sosyal iletişimi kazandırıyor." (A2)*
		Aidiyet duygusu	*"Geleneksel oyunlar, kültürel değerlerin kuşaktan kuşağa aktarılmasını sağlayan önemli bir araçtır." (A3)*
	Kültürel miras	*Nesilden nesile aktarım*	*"Bu oyunların nesilden nesile aktarılmış olması sebebiyle kültürel bir arka planı olduğunu düşünmekteyim." (A4)*
		Kaliteli zaman	*"Kendini kaptırdığı, farkına varmadığı, zamanı kaliteli geçirme ve mutlu bir çocukluk kazandırır." (A5)*

Tablo 3'teki bulgular değerlendirildiğinde, *kültürel aktarım işlevi* kategorisindeki somutlaştırma kodunun özellikle dikkat çekici olduğu görülmektedir. Kültür gibi soyut bir kavramın oyun aracılığıyla içselleştirilebildiğine dair ifade, kültürün ancak yaşantı yoluyla anlam kazandığını destekleyen kuramsal görüşlerle örtüşmektedir. *Sosyal beceri kazanımı* kategorisindeki kodlar oyunların bireysel gelişimi aşan topluluk bilinci inşa ettiğini; *kültürel miras* kategorisindeki nesilden nesile aktarım kodu ise geleneksel oyunların yalnızca eğlence aracı değil, kuşaklar arası kültürel köprü işlevi gördüğünü ortaya koymaktadır.

3. Tema: Geleneksel Oyunlara İlişkin Bilgi ve Öğrenme Kaynakları
Tablo 4'te yer alan üçüncü tema; *oyun bilgisi* ve *öğrenme kaynağı* kategorilerini kapsamaktadır. *Oyun bilgisi* kategorisi geleneksel oyun repertuarı ve bölgesel özellik belirsizliği; *öğrenme kaynağı* kategorisi ise aile-çevre, arkadaş ortamı ve okul-mahalle kodlarını içermektedir. Bu kodlar, öğretmenlerin geleneksel oyun bilgisinin büyük ölçüde biçimsel olmayan, yaşantı

ISBN: 978-625-90406-7-7

temelli kanallardan edinildiğini; bölgeye özgü oyunlar söz konusu olduğunda ise bilgi düzeyinin sınırlı kaldığını ortaya koymaktadır.

Tablo 4.
Geleneksel oyunlara ilişkin bilgi ve öğrenme kaynakları temasına ilişkin içerik analizi

Tema	***Kategori***	***Kod***	***Öğretmen Fikirleri***
Geleneksel Oyunlara İlişkin Bilgi ve Öğrenme Kaynakları	*Oyun bilgisi*	*Geleneksel oyun repertuarı*	*"Çelik çomak, uzun eşek, yakan top, halat çekme, beş taş, körebe, istop, birdirbir, mendil kapmaca, topaç, dokuz taş." (A1)*
		Bölgesel özellik belirsizliği	*"Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerine özgü mü tam olarak bilmiyorum, ama 5 taş, 9 taş, çelik-çomak olabilir." (A4)*
	Öğrenme kaynağı	*Aile ve çevre*	*"Bu oyunları daha çok aile büyüklerinden, mahalle kültüründen ve çocukluğumuzdan öğrendim." (A2)*
		Arkadaş ortamı	*"Ben bu oyunları çocukken arkadaşlarımla oynayarak öğrendim." (A4)*
		Okul ve mahalle	*"Bu oyunları mahallede, okul bahçesinde öğrendim." (A1)*

Tablo 4 incelendiğinde, *oyun bilgisi* kategorisindeki bölgesel özellik belirsizliği kodu dikkat çekici bir bulgudur. Öğretmenler yaygın geleneksel oyunları listelerken bu oyunların bölgeye özgü niteliklerini net biçimde belirlemekte güçlük çektiklerini ifade etmiştir. Bu durum, söz konusu oyunların Türkiye genelinde benzer içeriklerle farklı adlar altında oynanmasından kaynaklanmakta; aynı zamanda bölgeye özgü oyun kültürünün sistematik biçimde belgelenmediğine işaret etmektedir. *Öğrenme kaynağı* kategorisinde aile, çevre ve arkadaş ortamı kodlarının baskın çıkması ise geleneksel oyun bilgisinin biçimsel eğitim kanalları yerine yaşantı temelli yollarla edinildiğini göstermektedir.

4. Tema: Geleneksel Oyunlardaki Kültürel Unsurlar
Tablo 5'te yer alan dördüncü tema; *dil unsurları*, *değer unsurları* ve *müzik ve ritüel* kategorilerini kapsamaktadır. *Dil unsurları* kategorisi yöresel kelimeler-tekerlemeler ve ritimli tekerlemeler; *değer unsurları* kategorisi dayanışma-saygı ve toplumsal yaşam biçimi; *müzik ve ritüel* kategorisi ise mani-sayışmalar ve müzik-ritim kodlarını içermektedir. Bu kodlar, geleneksel oyunların dil, değer ve estetik boyutlarıyla çok katmanlı bir kültürel içerik taşıdığını göstermektedir.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Tablo 5.
Geleneksel oyunlardaki kültürel unsurlar temasına ilişkin içerik analizi

Tema	Kategori	Kod	Öğretmen Fikirleri
Geleneksel Oyunlardaki Kültürel Unsurlar	*Dil unsurları*	*Yöresel kelimeler ve tekerlemeler*	*"Dil açısından yöresel kelimeleri, tekerleme ve iletişim biçimlerini yansıtır." (A1)*
		Ritimli tekerlemeler	*"Geleneksel çocuk oyunlarında ritimli tekerlemelerin önemli bir yeri olduğunu düşünüyorum." (A4)*
	Değer unsurları	*Dayanışma ve saygı*	*"Dayanışma, saygı ve yardımlaşma öğretir." (A1)*
		Toplumsal yaşam biçimi	*"Geleneksel oyunların içinde aslında toplumun yaşam biçimi gizlidir." (A3)*
	Müzik ve ritüel	*Mani ve sayışmalar*	*"Mani ve sayışmalar içerir." (A1)*
		Müzik ve ritim	*"Bazen sözler çok anlamlı olmasa da müzik ve ritimden dolayı hâlâ kendi öğrencilerime öğretmeye çalıştığımda kolaylıkla hatırlıyorum." (A6)*

Tablo 5'teki bulgularda, *dil unsurları* kategorisinde yöresel kelimeler ve ritimli tekerlemelerin öne çıkması, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun çok dilli yapısı bağlamında özellikle anlamlıdır; geleneksel oyun sözleri çocuklara hem kültürel kodları hem de bölgesel dil zenginliğini aktarmaktadır. *Değer unsurları* kategorisindeki toplumsal yaşam biçimi kodu, oyunun bir eğlence aracını aşarak toplumun yaşam felsefesini yansıttığını ortaya koymaktadır. *Müzik ve ritüel* kategorisinde ise ritmin, içerik anlaşılamasa bile kültürel belleği taşıma gücü dikkat çekmektedir.

5. Tema: Geleneksel Oyunların Sınıfta Kullanım Deneyimleri
Tablo 6'da yer alan beşinci tema; *sınıf deneyimi* ve *yaş grubu uyarlaması* kategorilerini kapsamaktadır. *Sınıf deneyimi* kategorisi heyecan-aktif katılım, tekrar isteği, farklılık etkisi ve bilmeme şaşkınlığı kodlarından oluşmaktadır. *Yaş grubu uyarlaması* kategorisi ise küçük yaşta yönlendirme kodunu içermektedir. Bu kodlar, geleneksel oyunların sınıf ortamında güçlü bir ilgi ve motivasyon yarattığını; bununla birlikte yaş grubuna özgü uyarlamaların gerekliliğini de ortaya koymaktadır.

Tablo 6.
Geleneksel oyunların sınıfta kullanım deneyimleri temasına ilişkin içerik analizi

Tema	***Kategori***	***Kod***	***Öğretmen Fikirleri***
		Heyecan ve aktif katılım	*"Çocuklar bu oyunlara heyecan ve merakla yaklaşmıştır. Hareketli ve eğlenceli olduğu için aktif katılım göstermiştir." (A1)*

ISBN: 978-625-90406-7-7

Tema	***Kategori***	***Kod***	***Öğretmen Fikirleri***
Geleneksel Oyunların Sınıfta Kullanım Deneyimleri	*Sınıf deneyimi*	*Tekrar isteği*	*"Çocukların ilgisini çekti, heyecanla, istekle, keyifle oynadılar; tekrar tekrar oynatmamı istediler." (A3)*
		Farklılık etkisi	*"Masa başı etkinliklerden daha farklı olduğu için çocuklarımın daha fazla ilgisini çekiyor." (A4)*
		Bilmeme şaşkınlığı	*"Çocukların bilmediğini görünce biraz şaşırmıştım, ama öğretince hem seviyorlar hem çabuk öğreniyorlar." (A6)*
	Yaş grubu uyarlaması	*Küçük yaşta yönlendirme*	*"Küçük yaş grubu olduğu için çocukları daha fazla yönlendirmek gerekti." (A5)*

Tablo 6 incelendiğinde, *sınıf deneyimi* kategorisindeki bilmeme şaşkınlığı kodu araştırma açısından kritik bir bulgu olarak öne çıkmaktadır. Öğretmenin, çocukların bu oyunları hiç bilmemesi karşısında yaşadığı şaşkınlık; kuşaklar arasındaki kültürel kopuşun okul öncesi dönemde somut biçimde tezahür ettiğini göstermektedir. Öte yandan oyunları öğrenen çocukların bunları sürekli tekrar etmek istemesi, geleneksel oyunların dijital içeriklere kıyasla daha kalıcı bir ilgi ve motivasyon kaynağı oluşturabildiğine işaret etmektedir.

6. Tema: Geleneksel Oyunları Sınıfa Taşımanın Önündeki Engeller
Tablo 7'de yer alan altıncı tema; *fiziksel engeller*, *dijital rekabet*, *öğretmen bilgisi* ve *çözüm önerileri* kategorilerini kapsamaktadır. *Fiziksel engeller* kategorisi alan yetersizliği ve güvenli alan ihtiyacı; *dijital rekabet* kategorisi ekran bağımlılığı ve teknolojiye ilgi; *öğretmen bilgisi* kategorisi oyunları yeterince bilmeme; *çözüm önerileri* kategorisi ise çok amaçlı alan kodunu içermektedir.

Tablo 7.
Geleneksel oyunları sınıfa taşımanın önündeki engeller temasına ilişkin içerik analizi

Tema	***Kategori***	***Kod***	***Öğretmen Fikirleri***
Geleneksel Oyunları Sınıfa Taşımanın	*Fiziksel engeller*	*Alan yetersizliği*	*"Sınıfların bu oyunlar için küçük olduğunu söyleyebilirim. Hava şartları sebebiyle her mevsim dışarı çıkamadığımız için bu engel olabiliyor." (A4)*
		Güvenli alan ihtiyacı	*"Koşmalı oyunlarda geniş ve güvenli bir oyun alanı bulmada sorun yaşıyorum. Futbol sahasını kullanarak çözüyorum." (A5)*
	Dijital rekabet	*Ekran bağımlılığı*	*"Yeni nesil çocuklar için bazen bu oyunlar sıkıcı olabiliyor; ekran bağımlılığına bağlıyorum." (A6)*

ISBN: 978-625-90406-7-7

Tema	*Kategori*	*Kod*	*Öğretmen Fikirleri*
Önündeki Engeller		*Teknolojiye ilgi*	*"Alan yetersizliği, teknolojiye fazla ilgi ve bazı oyunların unutulması engel oluşturabiliyor." (A2)*
	Öğretmen bilgisi	*Oyunları yeterince bilmeme*	*"Bazı öğretmenlerin oyunları yeterince bilmemesi geleneksel oyunları sınıfa taşımayı zorlaştırmıştır." (A1)*
	Çözüm önerileri	*Çok amaçlı alan*	*"Okullarda bu tür faaliyetlere yönelik çok amaçlı kullanılabilecek sınıf ya da alan oluşturulabilir." (A4)*

Tablo 7'deki bulgular, engellerin yalnızca fiziksel değil dijital ve pedagojik boyutlar da taşıdığını ortaya koymaktadır. *Fiziksel engeller* kategorisi, özellikle kırsal kesimde okulların yeterli oyun alanından yoksun olduğuna dikkat çekmektedir. *Dijital rekabet* kategorisindeki ekran bağımlılığı kodu, geleneksel oyunların çağdaş çocukluğun dijital pratikleriyle zaman zaman çatıştığını göstermektedir. *Öğretmen bilgisi* kategorisi bu engellerin kaynağında program yetersizliğinin yattığına işaret ederken, *çözüm önerileri* kategorisindeki çok amaçlı alan kodu kurumsal düzeyde altyapı desteğinin zorunluluğuna dikkat çekmektedir.

7. Tema: Geleneksel Oyunlarla Hedeflenen Öğrenme Kazanımları

Tablo 8'de yer alan yedinci tema; *motor ve bilişsel gelişim*, *sosyal beceriler* ve *kültürel farkındalık* kategorilerini kapsamaktadır. *Motor ve bilişsel gelişim* kategorisi bedensel gelişim ve ritme uygun hareket; *sosyal beceriler* kategorisi işbirliği-iletişim ve kurallara uyma; *kültürel farkındalık* kategorisi ise değerlerin farkına varma kodunu içermektedir. Bu kodlar, geleneksel oyunların bilişsel, sosyal, duygusal ve kültürel gelişimi birlikte besleyen bütünleşik bir araç olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 8.
Geleneksel oyunlarla hedeflenen öğrenme kazanımları temasına ilişkin içerik analizi

Tema	**Kategori**	**Kod**	**Öğretmen Fikirleri**
Geleneksel Oyunlarla Hedeflenen Öğrenme Kazanımları	*Motor ve bilişsel gelişim*	*Bedensel gelişim*	*"Sosyal iletişim, iş birliği, kurallara uyma, dikkat, motor becerileri ve kültürel farkındalık kazanmayı hedeflerim." (A1)*
		Ritme uygun hareket	*"Çocukların ritme uygun hareket edebilmesi, şarkı ve tekerleme öğrenebilmesi önemli." (A4)*
	Sosyal beceriler	*İşbirliği ve iletişim*	*"Sosyal beceri, dil gelişimi, iş birliği, dikkat ve problem çözme becerilerini desteklemeyi hedefliyorum." (A2)*
		Kurallara uyma	*"Oyunları kurallarına göre doğru şekilde uygulamayı, dikkat ve*

ISBN: 978-625-90406-7-7

Tema	Kategori	Kod	Öğretmen Fikirleri
			konsantrasyonu artırmayı hedefleyebilirim." (A5)
	Kültürel farkındalık	*Değerlerin farkına varma*	*"Kuralları öğrenmeleri, değerlerin farkına varmaları, sosyalleşmeleri ve kültürün taşıyıcıları olmaları benim için yeterli." (A6)*

Tablo 8 incelendiğinde, öğretmenlerin geleneksel oyunları tek bir gelişim alanına özgü değil, bütünleşik bir pedagojik araç olarak konumlandırdığı görülmektedir. *Motor ve bilişsel gelişim* kategorisinde ritme uygun hareket ve tekerleme öğrenme kodları, oyunun dil ve hareket gelişimini eş zamanlı desteklediğini göstermektedir. *Sosyal beceriler* kategorisindeki kodlar oyunun kural temelli sosyal deneyimler yoluyla demokratik yaşam becerilerini beslediğine; *kültürel farkındalık* kategorisindeki değerlerin farkına varma kodu ise kültürel kimlik kazanımının da temel öğrenme çıktıları arasında yer aldığına işaret etmektedir.

8. Tema: Çocukların Kültürel Geçmişini Dikkate Alma
Tablo 9'da yer alan sekizinci tema; *kültürel duyarlılık* ve *uygulama yöntemleri* kategorilerini kapsamaktadır. *Kültürel duyarlılık* kategorisi aidiyet-öz güven, kültürel çeşitlilik zenginlik ve farklılığı normalleştirme; *uygulama yöntemleri* kategorisi ise aile iletişimi ve fotoğraf-video kodlarını içermektedir. Bu kodlar, öğretmenlerin kültürel duyarlılığı etik bir değer olarak benimsediğini ve bunu somut uygulamalarla sınıfa taşıdığını göstermektedir.

Tablo 9.
Çocukların kültürel geçmişini dikkate alma temasına ilişkin içerik analizi

Tema	***Kategori***	***Kod***	***Öğretmen Fikirleri***
Çocukların Kültürel Geçmişini Dikkate Alma	*Kültürel duyarlılık*	*Aidiyet ve öz-güven*	*"Çocukların kültürel geçmişini dikkate almak onların kendini değerli ve kabul edilmiş hissetmelerini sağlar." (A3)*
		Kültürel çeşitlilik zenginlik	*"Ülkemizin bu kültürel çeşitliliğinin bir zenginlik olduğunu düşünüyorum." (A4)*
		Farklılığı normalleştirme	*"Bu farklılığın normal olduğunu ve güzel bir farklılık olduğunu anlatmaya çalışıyorum." (A6)*
	Uygulama yöntemleri	*Aile iletişimi*	*"Ailelerle iletişim kurarak, sınıfta farklı kültürlere ait oyun ve etkinliklere yer vermeye çalışıyorum." (A2)*
		Fotoğraf ve video	*"Gittiğim, gördüğüm yerlerin fotoğraf ve videolarından yararlandığım zamanlar oluyor." (A4)*

ISBN: 978-625-90406-7-7

Tablo 9'daki bulgularda, *kültürel duyarlılık* kategorisindeki farklılığı normalleştirme kodu özellikle dikkat çekicidir. Öğretmenin, farklı köken ve şivelerden gelen çocuklarla çalışırken bu farklılıkları sorun değil sınıfı zenginleştiren bir değer olarak sunması, kültürel duyarlılıklı öğretim anlayışıyla örtüşmektedir (Gay, 2002). *Uygulama yöntemleri* kategorisindeki aile iletişimi kodu ise kültürel duyarlılığın yalnızca sınıf içi bir tutumla sınırlı kalmayıp aile iş birliğini de kapsayan bütüncül bir yaklaşım gerektirdiğini vurgulamaktadır.

9. Tema: Kültürel Mirası Aktarma Sorumluluğu

Tablo 10'da yer alan dokuzuncu tema; *sorumluluk algısı*, *kültürel yozlaşma kaygısı* ve *aile desteği* kategorilerini kapsamaktadır. *Sorumluluk algısı* kategorisi ortak görev ve birliktelik vurgusu; *kültürel yozlaşma kaygısı* kategorisi toplumsal yozlaşma riski ve koşullara bağlı sorumluluk; *aile desteği* kategorisi ise aile ile başlayan süreç kodunu içermektedir. Bu kodlar, öğretmenlerin kültürel aktarım sorumluluğunu paylaşılan ve çok aktörlü bir süreç olarak tanımladığını ortaya koymaktadır.

Tablo 10.
Kültürel mirası aktarma sorumluluğu temasına ilişkin içerik analizi

Tema	***Kategori***	***Kod***	***Öğretmen Fikirleri***
Kültürel Mirası Aktarma Sorumluluğu	*Sorumluluk algısı*	*Ortak görev*	*"Bu sorumluluk hem ailenin hem öğretmenin görevi." (A3)*
		Birliktelik vurgusu	*"Aileler, okul ve toplum birlikte hareket ederek çocuklara kültürel değerleri aktarmalı." (A1)*
	Kültürel yozlaşma kaygısı	*Toplumsal yozlaşma riski*	*"Bireyler bu değerlerin farkında olarak yetiştirilmediğinde farklı kültürlerin etkilerine daha açık hâle geliyorlar ve kültürel-toplumsal bir yozlaşma meydana geliyor." (A4)*
		Koşullara bağlı sorumluluk	*"Zamanım yettiği ve uygun ortamım olduğunda aktarmayı sorumluluk olarak görebilirim." (A5)*
	Aile desteği	*Aile ile başlayan süreç*	*"Bu sadece öğretmenin yapabileceği bir sorumluluk değil, aileyle başlayan ve onların desteğiyle süren bir süreçtir." (A6)*

Tablo 10'daki bulgular, tüm katılımcıların kültürel aktarım sorumluluğunu öğretmen ve ailenin ortak görevi olarak tanımladığını ortaya koymaktadır. *Kültürel yozlaşma kaygısı* kategorisindeki toplumsal yozlaşma riski kodu bu sorumluluğun arka planındaki motivasyonu gözler önüne sermektedir. Kültürel değerlerden yoksun büyüyen bireylerin dış etkilere daha açık hale geleceğine dair ifade, kültürel aktarımın kimlik sağlamlığına katkısını kuramsal düzeyde destekleyen görüşlerle örtüşmektedir (Kağıtçıbaşı, 2007). *Aile desteği* kategorisi ise bu sürecin aileyle başladığını ve okulun bu temeli pekiştirdiğini vurgulamaktadır.

10. Tema: Geleneksel Oyunların Programa Entegrasyonuna Yönelik Öneriler

Tablo 11'de yer alan onuncu tema; *program entegrasyonu*, *öğretmen desteği* ve *kurumsal destek* kategorilerini kapsamaktadır. *Program entegrasyonu* kategorisi etkinlik saati ekleme ve hareket

ISBN: 978-625-90406-7-7

saatine oyun ekleme; *öğretmen desteği* kategorisi etkinlik planları-rehber ve hizmet içi eğitim; *kurumsal destek* kategorisi ise fiziksel şartlar ve iş yükü azaltma kodlarını içermektedir.

Tablo 11.
Geleneksel oyunların programa entegrasyonuna yönelik öneriler temasına ilişkin içerik analizi

Tema	***Kategori***	***Kod***	***Öğretmen Fikirleri***
Programa Entegrasyona Yönelik Öneriler	*Program entegrasyonu*	*Etkinlik saati ekleme*	*"Geleneksel oyunların günlük ya da haftalık olarak öğretildiği bir etkinlik saati programa eklenebilir." (A4)*
		Hareket saatine oyun ekleme	*"Günlük planlarda hareket ve oyun saatlerinde her bölgeye ait oyunlar eklenebilir." (A6)*
	Öğretmen desteği	*Etkinlik planları ve rehber*	*"Öğretmenlere hazır etkinlik planları ve oyun rehberleri sunulabilir." (A2)*
		Hizmet içi eğitim	*"Okullarda oyun materyalleri desteklenebilir ve hizmet içi eğitimler düzenlenebilir." (A2)*
	Kurumsal destek	*Fiziksel şartlar*	*"Gereken fiziksel şartlar sağlanmalı, materyal sunumu ve oyun öğretimine destek verilmelidir." (A3)*
		İş yükü azaltma	*"Gereksiz iş yükü projeleri azaltılarak gerekli zaman düzenlemeleri yapılabilir." (A5)*

Tablo 11'deki bulgular, öğretmenlerin yalnızca sorun tespiti yapmakla kalmayıp somut ve uygulanabilir çözüm önerileri geliştirdiğini göstermektedir. *Program entegrasyonu* kategorisindeki kodlar, geleneksel oyunlara program içinde sistematik bir yer açmak için minimal ama etkili düzenlemelerin yeterli olabileceğini ortaya koymaktadır. *Öğretmen desteği* kategorisi, öğretmenlerin bu alandaki bilgi boşluğunu kapatmak için kurumsal rehberliğe ihtiyaç duyduğunu vurgularken; *kurumsal destek* kategorisindeki iş yükü azaltma kodu dikkat çekicidir: geleneksel oyunlara alan açılması yalnızca içerik eklemeyi değil, mevcut yüklerin hafifletilmesini de gerektirmektedir.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırma, farklı illerde görev yapan okul öncesi öğretmenlerinin geleneksel çocuk oyunlarına ilişkin görüşlerini incelemiş ve içerik analizi aracılığıyla on tema elde etmiştir.

Araştırmanın birinci ve ikinci temalarından elde edilen bulgular, öğretmenlerin kültürü dinamik ve yaşantısal bir olgu olarak tanımladığını; geleneksel oyunları bu olgunun en somut aktarım aracı olarak konumlandırdığını ortaya koymaktadır. Bu bulgu, Vygotsky'nin (1978) kültürel araçların öğrenme sürecinin temelini oluşturduğunu ve çocuğun bilgiyi kültürel bir çerçevede geliştirdiğini belirttiği sosyo-kültürel teorisiyle doğrudan ilişkilidir. Pellegrini ve Smith (1998), oyunun çocukların sosyal ve zihinsel gelişiminde genel bir rol oynadığını belirtmektedir. Mendil kapmaca, beş taş, çelik çomak ve birdirbir gibi yaygın geleneksel oyunların dayanışma,

kurallara uyma ve paylaşma değerlerini içermesi; bu oyunların eğlence aracının ötesinde kültürel hafızanın yaşayan biçimleri olduğunu göstermektedir.

Üçüncü ve dördüncü temalar, öğretmenlerin geleneksel oyun bilgisinin büyük ölçüde biçimsel olmayan kanallardan aile, mahalle, çocukluk deneyimleri edinildiğini ortaya koymaktadır. Bu bulgu, oyun bilgisinin öğretmen yetiştirme programlarında sistematik olarak ele alınmadığına işaret etmektedir. Öte yandan bölgeye özgü oyunların tespit edilmesindeki belirsizlik, söz konusu oyunların belgelenmediğine dair önemli bir soruya dikkat çekmektedir. Dil ve ritim unsurlarının öne çıkması ise bölgenin çok dilli yapısıyla örtüşmekte; geleneksel oyun sözlerinin hem kültürel belleği hem de bölgesel dil zenginliğini taşıdığını vurgulamaktadır.

Beşinci ve yedinci temalar, geleneksel oyunların sınıf ortamında güçlü bir motivasyon yarattığını; öğretmenlerin bu oyunları bilişsel, sosyal ve kültürel kazanımları bir arada destekleyen bütünleşik araçlar olarak değerlendirdiğini ortaya koymaktadır. Çocukların oyunları daha önce hiç bilmemesi karşısında öğretmenlerin yaşadığı şaşkınlık, kültürel kopuşun okul öncesi dönemde somutlaştığını gösteren önemli bir bulgudur.

Altıncı, sekizinci ve dokuzuncu temalar, bir yanda fiziksel ve dijital engelleri; diğer yanda öğretmenlerin kültürel duyarlılığını ve aktarım sorumluluğunu birlikte ele almaktadır. Alan yetersizliği, öğretmenler tarafından futbol sahası kullanmak gibi yaratıcı çözümlerle aşılmaya çalışılmaktadır; bu durum öğretmenlerin motivasyonunun yüksekliğine işaret etmektedir. Farklı kültürel kökenlere sahip çocukların sınıfa kattığı çeşitliliklerin bir sorun değil, bir zenginlik olarak değerlendirilmesi, kültürel farkındalıklı bir öğretim yaklaşımıyla uyumludur (Gay, 2002). Kültürel bilgilerin iletilmesi görevini öğretmenin yalnız başına üstlenemeyeceği, ailenin ve toplumun da bu sorumluluğa dahil olması gereken çok sayıda aktörle yürütülmesi gereken bir mesele olduğu anlaşılmaktadır (Kağıtçıbaşı, 2007).

Onuncu temadan elde edilen bulgular, geleneksel oyunların programa sistemli biçimde dahil edilebileceğini ve bunun için minimal ama etkili düzenlemelerin yeterli olduğunu ortaya koymaktadır. Banks'in 2004 tarihli görüşü, çeşitli kültürel içeriklerin her eğitim alanında yer alması gerektiği yönündedir ve bu, öğretmenlerin günlük etkinlik sürelerine oyun dahil etme önerileriyle uyumludur. Araştırmanın on teması bir bütün olarak değerlendirildiğinde, okul öncesi öğretmenlerinin geleneksel oyunlara ilişkin bilgi, tutum ve motivasyonlarının güçlü olduğu; ancak yapısal destekten yoksun kaldıklarında bu potansiyelin bireysel çabaya sıkıştığı anlaşılmaktadır. Geleneksel oyunların okul öncesi programlarında kalıcı ve sistematik bir yer bulabilmesi; öğretmen motivasyonunun yanı sıra program politikalarını, altyapı desteğini ve öğretmen yetiştirme süreçlerini de kapsamalıdır.

Okul öncesi öğretmenliği lisans programları ve hizmet içi eğitimlere bölgeye özgü geleneksel oyunları kapsayan uygulamalı içerikler eklenmelidir. Günlük planlara geleneksel oyunlara ayrılmış düzenli etkinlik saatleri eklenmeli; öğretmenlere yöresel oyun arşivi ve hazır etkinlik planları içeren rehberler hazırlanmalıdır. Okullarda çok amaçlı oyun alanları oluşturulmalı; aile katılımını destekleyen etkinliklerle kültürel aktarımın ev ortamındaki sürekliliği güçlendirilmelidir. Geleneksel oyunların çocuklar üzerindeki gelişimsel etkilerini inceleyen deneysel ya da yarı deneysel çalışmalar yapılabilir. Bölgeye özgü oyun kültürünün sistematik biçimde derlenerek dijital arşivlerin oluşturulması alanyazına ve uygulamaya önemli katkılar sunacaktır. Son olarak, aile ve çocuk perspektiflerini de kapsayan çok paydaşlı araştırmalar konuya ilişkin daha kapsamlı bir tablo ortaya koyacaktır.

ISBN: 978-625-90406-7-7

KAYNAKÇA

Banks, J. A. (2004). *Multicultural education: Issues and perspectives* (5th ed.). Jossey-Bass.

Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development.* Harvard University Press.

Gay, G. (2002). Preparing for culturally responsive teaching. *Journal of Teacher Education, 53*(2), 106-116. https://doi.org/10.1177/0022487102053002003

Kağitçibaşi, C. (2007). *Family, self, and human development across cultures: Theories and applications*. Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
Lincoln, Y. S. (1985). *Naturalistic inquiry* (Vol. 75). sage.
Merriam, S. B. (2009). *PERSONAL COPY: Qualitative Research: A Guide to Design and Implementation*. Jossey-Bass.
Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research and evaluation methods* (3rd ed.). Sage.

Pellegrini, A. D., & Smith, P. K. (1998). Physical activity play: The nature and function of a neglected aspect of play. *Child Development, 69*(3), 577-598. https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.1998.tb06226.x

Rogoff, B. (2003). *The cultural nature of human development.* Oxford University Press.

Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes* (Vol. 86). Harvard university press.
Yıldırım, A., & Simsek, H. (1999). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (11 baski: 1999-2018).

ISBN: 978-625-90406-7-7

SHARENTİNG DAVRANIŞI VE ÇOCUK MAHREMİYETİ: SOSYAL HİZMET AÇISINDAN KAVRAMSAL BİR İNCELEME

SHARENTING BEHAVIOR AND CHILD PRIVACY: A CONCEPTUAL REVIEW FROM A SOCIAL WORK PERSPECTIVE

Assistant Professor Merve KAYA BUZKIRAN
Kahramanmaraş Sütçü İmam University, Faculty of Economics and Administrative Sciences
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-7084-1372

Özet

Dijitalleşme, aile yaşamını ve ebeveynlik pratiklerini dönüştürerek çocukların mahremiyet, güvenlik ve dijital kimlik haklarını yeniden tartışmaya açmıştır. Bu dönüşümün en görünür örneklerinden biri, ebeveynlerin çocuklarına ait fotoğraf, video, sağlık bilgisi, okul bilgisi, gündelik rutin ve özel yaşam ayrıntılarını sosyal medya platformlarında paylaşması anlamına gelen sharenting davranışıdır. Sharenting, çoğu zaman sevgi gösterme, anı biriktirme, sosyal destek alma ya da ebeveynlik deneyimini görünür kılma gibi olumlu motivasyonlarla ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte bu paylaşımlar, çocuğun rızası olmaksızın kalıcı dijital izler oluşturabilmekte ve çocuğun gelecekteki mahremiyet algısını, dijital kimliğini, çevrimiçi itibarını ve psikososyal esenliğini etkileyebilmektedir.

Bu çalışma, ilgili literatürdeki tartışmalardan hareketle sharenting olgusunu çocuk mahremiyeti, dijital ayak izi, çocuk koruma riskleri ve sosyal hizmet müdahalesi bağlamında ele alan literatür temelli kavramsal bir değerlendirme olarak tasarlanmıştır. Bu çalışmada sharenting davranışı, yalnızca bireysel bir ebeveynlik tercihi ya da sosyal medya kullanım biçimi olarak görülmemekte; çocuğun üstün yararı, özel yaşamın gizliliği, kişisel verilerin korunması ve gelişimsel haklarıyla ilişkili bir mesele olarak tartışılmaktadır. Bu doğrultuda çalışma, sharenting davranışının çocuk hakları ve sosyal hizmet uygulamaları açısından nasıl değerlendirilmesi gerektiğine odaklanmaktadır.

Sharenting kapsamında konum bilgisi, okul adı, sağlık durumu, gündelik rutinler ve özel yaşamı açığa çıkaran görsellerin paylaşılması; siber zorbalık, kimlik hırsızlığı, yapay zekâ destekli içerik manipülasyonu, dijital istismar ve ticari metalaşma gibi risklere zemin hazırlayabilmektedir. Özellikle çocukların sosyal medya içeriklerinde görünürlük ya da ekonomik kazanç aracı olarak kullanılması, dijital çocuk emeği ve çocuğun özel yaşamının metalaştırılması tartışmalarını gündeme getirmektedir. Bu durum, ebeveynlik sorumluluğu ile çocuğun bağımsız bir hak öznesi olarak korunması arasındaki sınırların yeniden düşünülmesini gerekli kılmaktadır.

Çalışma, sharenting davranışını sosyal hizmetin çocuk koruma, aileyle çalışma, hak savunuculuğu ve önleyici hizmetler bağlamında tartışarak alanyazına katkı sunmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda sosyal hizmet uzmanlarının dijital ebeveynlik konusunda aileleri güçlendiren, çocukların rızasını ve mahremiyetini merkeze alan, okul ve toplum temelli farkındalık çalışmalarını içeren bütüncül bir müdahale çerçevesi geliştirmesi önemlidir. Sonuç olarak çocuklar dijital dünyada pasif birer içerik nesnesi olarak değil, hak sahibi bireyler olarak görülmeli; ebeveynlerin paylaşım kararlarında çocuğun mahremiyetini, güvenliğini ve gelecekteki dijital varlığını gözeten bilinçli bir yaklaşım benimsemeleri desteklenmelidir.

Anahtar Kelimeler: Sharenting, çocuk mahremiyeti, dijital ebeveynlik, çocuk koruma, sosyal hizmet.

Abstract

Digitalization has transformed family life and parenting practices, reopening discussions on children's rights to privacy, safety, and digital identity. One of the most visible examples of this transformation is sharenting, which refers to parents' sharing of their children's photographs, videos, health information, school information, daily routines, and private life details on social media platforms. Sharenting often emerges from positive motivations such as expressing affection, preserving memories, receiving social support, or making parenting experiences visible. However, such sharing may create permanent digital traces without the child's consent and may affect the child's future sense of privacy, digital identity, online reputation, and psychosocial well-being.

Based on discussions in the relevant literature, this study was designed as a literature-based conceptual assessment that examines sharenting in the context of child privacy, digital footprints, child protection risks, and social work intervention. In this study, sharenting is not regarded merely as an individual parenting preference or a form of social media use; rather, it is discussed as an issue related to the best interests of the child, the right to privacy, the protection of personal data, and developmental rights. Accordingly, the study focuses on how sharenting should be evaluated in terms of child rights and social work practices.

Within the scope of sharenting, sharing location information, school names, health status, daily routines, and images that reveal private life may create a basis for risks such as cyberbullying, identity theft, artificial intelligence-supported content manipulation, digital exploitation, and commercial commodification. In particular, the use of children in social media content as a means of visibility or economic gain brings forward debates on digital child labor and the commodification of the child's private life. This situation requires reconsidering the boundaries between parental responsibility and the protection of the child as an independent rights-bearing subject.

The study aims to contribute to the literature by discussing sharenting in the context of child protection, working with families, rights advocacy, and preventive services in social work. In this context, it is important for social workers to inform families about digital parenting, make children's consent and privacy rights more visible, and contribute to school- and community-based awareness activities. As a result, children should be seen not as passive objects of content in the digital world, but as rights-bearing individuals; parents should be supported in adopting a conscious approach that considers the child's privacy, safety, and future digital presence when making sharing decisions.

Keywords: Sharenting, child privacy, digital parenting, child protection, social work.

GİRİŞ

Dijital çağda ebeveynlik pratiklerinin sosyal medya platformlarına taşınması, aile yaşamının mahremiyet sınırlarını yeniden tartışmaya açmıştır. Çocukların çevrim içi ortamlarda görünür hâle gelmesi, ebeveynlerin çocuklarına ait kişisel bilgileri, fotoğrafları ve gündelik yaşam deneyimlerini hangi sınırlar içinde paylaşabileceği sorusunu gündeme getirmektedir. İngilizce "parenting" ve "share" kelimelerinin birleşiminden türetilen "sharenting" kavramı, çocuklara ilişkin bilgilerin, görsellerin ve deneyimlerin ebeveynler tarafından çevrim içi ortamlarda paylaşılmasını ifade etmektedir (Albayrak, 2020). Gökçe Saygılı ve Üstüner Top (2025), özellikle genç ebeveynlerin çocuklarıyla ilgili sevinçlerini ve gündelik deneyimlerini paylaşma eğiliminin sharenting olgusunu güncel ebeveynlik pratikleri içinde daha görünür kıldığını belirtmektedir.

Ebeveynlerin çocuklarının doğum anlarından okul başarılarına, hastalık süreçlerinden gündelik rutinlerine kadar uzanan paylaşımları, çoğu zaman iyi niyetli bir hatıra biriktirme ya da yakın çevreyle iletişim kurma çabası olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte, bu paylaşımlar çocuğun mahremiyeti, kişisel verilerinin korunması ve dijital kimliğinin gelecekteki etkileri bakımından bazı riskleri de beraberinde getirmektedir (Omur & Uyar, 2022). Henüz kendi dijital kimliğini oluşturma ve yönetme kapasitesine sahip olmayan çocuklar adına yapılan paylaşımlar, zamanla onların gelecekteki yaşamlarını etkileyebilecek kalıcı dijital ayak izlerine dönüşebilmektedir. Türker ve Bahçeci (2025) ile Subaşı vd. (2024), ebeveyn paylaşımlarının çocuğun çevrim içi görünürlüğünü artıran ve dijital kimliğini erken yaşlardan itibaren şekillendiren bir süreç oluşturduğuna işaret etmektedir. Bu içeriklerin internette uzun süre erişilebilir kalması, üçüncü kişiler tarafından kaydedilmesi ya da farklı amaçlarla kullanılabilmesi ise çocuk mahremiyetini yalnızca aile içi bir tercih olmaktan çıkararak çocuk hakları ve dijital güvenlik açısından da tartışılması gereken bir konu hâline getirmektedir (Akman vd., 2021).

Sharenting pratikleri içinde özellikle çocuğa ait kişisel verilerin, yüz görüntülerinin, sağlık bilgilerinin, konum bilgilerinin ya da mahrem yaşam kesitlerinin kamuya açık biçimde paylaşılması, çocuğun üstün yararı ve kişilik hakları açısından sorunlu sonuçlar doğurabilir. Geredeli vd. (2024), ebeveynlerin çocuklarına ait kişisel verileri etik ve hukuki sınırlar yeterince gözetmeden paylaşmasının çocuğun kişilik hakları ve mahremiyeti açısından risk oluşturabileceğini vurgulamaktadır. Sosyal medya üzerinden görünürlük elde etme ya da ticari kazanç sağlama amacıyla yapılan paylaşımlar ise çocukların özel yaşamının içerik üretiminin bir parçası hâline gelmesi riskini artırmaktadır (Korkunç & Altincik, 2026). Bu tür durumlarda mesele yalnızca ebeveynin paylaşım tercihiyle sınırlı kalmamakta; çocuğun rızası, mahremiyet hakkı, dijital güvenliği ve gelecekte kendi kimliğini kurma hakkı bakımından daha geniş bir çocuk koruma tartışmasına dönüşmektedir. Dolayısıyla sharenting, her durumda doğrudan bir ihmal ya da istismar göstergesi olarak görülmemeli; paylaşımın içeriği, görünürlük düzeyi, çocuğun yaşı ve üstün yararıyla birlikte değerlendirilmelidir. Bu yönüyle konu, sosyal hizmet açısından da güncel bir tartışma alanı oluşturmaktadır.

Sosyal hizmetin çocuk koruma, aileyle çalışma, hak temelli savunuculuk ve önleyici hizmetler alanındaki işlevleri dikkate alındığında, ebeveynlerin dijital paylaşım pratiklerinin çocuğun üstün yararı ve mahremiyet hakkı temelinde tartışılması önem kazanmaktadır. Bu çalışma, sharenting olgusunu çocuk mahremiyeti, dijital ayak izi ve çocuk koruma riskleri çerçevesinde ele alarak sosyal hizmet perspektifinden kavramsal bir değerlendirme sunmayı amaçlamaktadır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Sharenting tartışması, dijitalleşen aile yaşamı, çocuk mahremiyeti, dijital kimlik ve dijital ayak izi kavramlarıyla birlikte düşünüldüğünde daha anlaşılır hâle gelmektedir. Bu bölümde söz konusu kavramlar, sosyal hizmet perspektifinden yapılacak değerlendirmeye zemin oluşturacak biçimde ele alınmaktadır.

Dijitalleşen Aile Yaşamı

Dijital teknolojilerin gündelik yaşama ve ev içi ilişkilere daha fazla dâhil olması, aile içi iletişim biçimlerini ve mahremiyet algısını dönüştürmektedir. Filiz (2025) ve Zorlu (2025), dijitalleşmenin aile yaşamı üzerindeki etkilerini aile içi iletişim, ilişki biçimleri ve gündelik pratiklerdeki dönüşüm üzerinden ele almaktadır. Aile bireyleri arasındaki iletişimin çevrim içi platformlara taşınması, aile yaşamına ilişkin bazı deneyimlerin daha görünür hâle gelmesine yol açarken, özel alan ile kamusal alan arasındaki sınırları da daha geçirgen kılmaktadır (Topçu & Pekince, 2025).

Sosyal medya platformlarının aile yaşamına eklemlenmesiyle birlikte ebeveynler, çocuklarına ilişkin deneyimleri yalnızca aile çevresiyle paylaşmakla kalmamakta; kimi zaman bu deneyimleri daha geniş dijital kitlelere açık içerikler olarak da sunmaktadır (Türker & Bahçeci, 2025). Bu süreçte çocukların dijital kimlikleri, çoğu zaman onların bilgisi ya da rızası olmadan

ISBN: 978-625-90406-7-7

ebeveynleri tarafından şekillendirilmektedir. Baloğlu (2023), bu durumu çocukların kendi dijital geçmişleri üzerinde söz hakkına sahip olmadan görünür kılınmaları açısından tartışırken, Kopuz vd. (2022) sharenting olgusunu çocuğun dijital kimliğinin ebeveynler tarafından yapılandırılmasıyla ilişkili bir süreç olarak değerlendirmektedir.

Bazı durumlarda çocuğa ilişkin dijital görünürlük, doğum öncesinde açılan sosyal medya hesapları ya da paylaşılan ultrason görselleriyle başlamaktadır (Zorluoğlu Yılmaz, 2021). Bu durum, çocuk ile ebeveyn arasında dijital verilerin yönetimi bakımından belirgin bir güç farkı ortaya çıkarmakta; çocuğun kendi yaşam öyküsünü ileride nasıl anlatacağı ve dijital kimliğini nasıl kuracağı üzerinde sınırlayıcı etkiler yaratabilmektedir. Ebeveynlerin çocuklarına ilişkin içerikleri seçen, düzenleyen ve paylaşan bir "dijital küratörlük" rolü üstlenmesi, çocukların kendi dijital geçmişleri üzerinde söz sahibi olmasını güçleştirebilir. Aynı zamanda kişisel verilerin çocuğun iradesi dışında dijital ortama aktarılması ve kimi durumlarda görünürlük ya da ekonomik değer üretiminin parçası hâline gelmesi riskini de beraberinde getirmektedir (Kopuz vd., 2022; Korkunç & Altincik, 2026).

Bu açıdan dijitalleşen aile yaşamı içinde çocuk mahremiyeti, yalnızca bireysel ebeveyn tercihleriyle açıklanabilecek bir konu değildir. Çocuğun üstün yararı, kişisel verilerinin korunması, dijital güvenliği, aile içi güç ilişkileri ve hak temelli sosyal hizmet yaklaşımı bu tartışmanın birlikte ele alınması gereken boyutlarıdır. Omur ve Uyar'ın (2022) da işaret ettiği üzere, ebeveynlerin paylaşım pratikleri çocuk mahremiyetini doğrudan ilgilendiren bir alan oluşturmakta; bu nedenle sharenting, çocuk koruma ve sosyal hizmet perspektifiyle değerlendirilmesi gereken güncel bir kavramsal mesele olarak önem kazanmaktadır.

Sharenting Kavramı

Sharenting, ebeveynlerin çocuklarına ait fotoğraf, video ve gündelik yaşam ayrıntılarını sosyal ağlarda paylaşmaları yoluyla çocukların dijital kimliklerinin erken yaşlardan itibaren şekillenmesine neden olan bir ebeveynlik pratiği olarak tanımlanmaktadır. Ayhan ve Öztürk (2021) ile Geredeli vd. (2024), kavramı özellikle çocuklara ait içeriklerin çoğu zaman çocuğun açık rızası alınmadan çevrim içi ortamlarda paylaşılması üzerinden ele almaktadır. Geredeli vd. (2024), 2012 yılından itibaren daha fazla görünürlük kazanan bu eğilimin; çocukların okul bilgileri, hastalık süreçleri, özel günleri ve aile içi deneyimleri gibi ayrıntılı verilerin dijital ağlarda çoğu zaman anonimleştirilmeden paylaşılmasıyla ilişkili olduğunu belirtmektedir.

Bu davranış biçimi, çocukların doğumlarından itibaren bir "dijital parmak izi" oluşturmalarına ve yaşamlarının çok erken dönemlerinde çevrim içi görünürlük kazanmalarına yol açabilmektedir (Üstündağ, 2023). Paylaşımlar yalnızca fotoğraf ve video gibi görsel içeriklerle sınırlı kalmamakta; çocuğun yüzü, sesi, davranışsal biyometrik özellikleri, sağlık bilgileri ya da konum verileri gibi hassas kişisel bilgileri de dijital hafızanın parçası hâline getirebilmektedir (Özkaya, 2023). Ebeveynler bu paylaşımları çoğu zaman sevgi, bağlılık ya da aile içi deneyimleri görünür kılma amacıyla gerçekleştirse de, Çeçen vd. (2023), bu sürecin çocukları dijital ortamda daha savunmasız hâle getirebileceğine ve kişisel verilerin kötü niyetli kişilerce kullanılma riskini artırabileceğine işaret etmektedir. Bu nedenle sharenting, çocuğun henüz kendi iradesini ve dijital tercihlerini oluşturamadığı bir dönemde ebeveynleri tarafından inşa edilen dijital kimliğin, ilerleyen yıllarda kontrol edilmesi güç bir dijital mirasa dönüşmesi bakımından dikkatle ele alınmalıdır (Ayhan & Öztürk, 2021; Kopuz vd., 2022).

Mahremiyet, Dijital Kimlik ve Çocuk Hakları

Çocuğun özel yaşamının korunması, dijital çağda bireyin kendi kimliğini özgürce şekillendirme hakkıyla yakından ilişkilidir. Akkaya (2023), çocuk mahremiyetini hem anayasal haklar hem de evrensel çocuk hakları çerçevesinde değerlendirmektedir. Bu açıdan ebeveynlerin çocuklarının dijital kimliğini onların rızası dışında inşa etmeleri, çocuğun ileride bu veriler üzerinde denetim kurma, içerikleri silme ya da kendi dijital varlığını yeniden tanımlama imkânını sınırlandırabilmektedir (Er vd., 2022). Erdem (2022) ve Günüç (2020), dijital

içeriklerin çocuğun gelecekteki toplumsal, akademik ya da mesleki yaşamını etkileyebilecek kalıcı izlere dönüşebileceğini vurgulamaktadır. Bu nedenle sharenting, yalnızca bugüne ait bir paylaşım pratiği olarak değil, çocuğun gelecekte kendi yaşam öyküsü üzerindeki söz hakkını etkileyebilecek bir dijital kimlik meselesi olarak da değerlendirilmelidir.

Ebeveynlerin dijital platformlarda çocuklarına ilişkin yoğun ve sınırları yeterince belirlenmemiş paylaşımlar yapması, çocuğun mahremiyet alanını daraltabilmektedir. Baloğlu ve Budak (2025) ile Parıltı ve Aydın (2024), bu tür paylaşımların çocukların dijital kimlikleri ve mahremiyet algıları üzerinde uzun vadeli etkiler oluşturabileceğine dikkat çekmektedir. Çocukların ses, resim ve görüntülerinin rızaları dışında kullanılması, özel hayatın dokunulmazlığı ile onur ve saygınlık hakları bakımından da tartışılması gereken bir durumdur (Levent, 2022).

Dijital ortamda paylaşılan içeriklerin kontrolü, paylaşım yapıldıktan sonra çoğu zaman ebeveynin denetimi dışına çıkabilmektedir. Pınarbaşı ve Boztaş (2025), yapay zekâ teknolojileriyle görsel içeriklerin manipüle edilebilmesi riskine dikkat çekerken, Serin (2019) çocuklara ait içeriklerin üçüncü kişiler tarafından uygunsuz biçimlerde kullanılmasının çocuk hakları açısından ciddi sonuçlar doğurabileceğini belirtmektedir. Bu nedenle çocuk mahremiyeti sorunu, yalnızca paylaşımın yapıldığı anla sınırlı değildir; içeriğin daha sonra nasıl dolaşıma gireceği, kimler tarafından kaydedileceği ve hangi amaçlarla kullanılabileceği de bu tartışmanın temel parçalarıdır.

Dijital Ayak İzi Etkileri

Sharenting pratiklerinin çocuk açısından en önemli sonuçlarından biri, çocuğun kendi iradesi dışında kalıcı bir dijital ayak izine ve ebeveynleri tarafından şekillendirilen erken dönem bir dijital kimliğe sahip olmasıdır (Berg vd., 2024; Buchanan vd., 2017). Bu noktada sosyal medya ortamlarında farklı izleyici gruplarının tek bir bağlamda birleşmesini ifade eden "bağlam çökmesi" olgusu da dikkat çekmektedir (Marwick & Boyd, 2011). Ebeveynlerin sınırlı bir aile çevresi ya da tanıdık ağı için paylaştığını düşündüğü içerikler, dijital platformların yapısı nedeniyle çok daha geniş ve öngörülemeyen kitlelere ulaşabilmektedir. Bu durum, çocuğun mahremiyet sınırlarının ebeveynin başlangıçtaki niyetinden bağımsız biçimde aşınmasına yol açabilir.

Korkunç ve Altincik (2026) ile Geredeli vd. (2024), çocuklara ait verilerin yalnızca dijital anılar olarak kalmadığını; bazı durumlarda görünürlük, algoritmik profilleme ya da ticari değer üretimiyle ilişkili hâle gelebildiğini belirtmektedir. Bu tür bir veri birikimi, çocuğun çevrim içi dünyada kendi varlığını yönetme becerisi gelişmeden önce dijital ekosistemde kalıcı bir kimlik inşasına maruz kalmasına neden olabilir (Baloğlu, 2023). Walrave vd. (2023), erken yaşlardan itibaren sürekli çevrim içi görünürlüğe maruz kalmanın çocukların mahremiyet algılarını ve paylaşım sınırlarını etkileyebileceğini ifade etmektedir. Bu durum, ilerleyen yıllarda çocukların sosyal medya ortamlarında siber zorbalık, yanlış bilgi ya da çevrim içi görünürlük baskısı gibi riskler karşısında daha kırılgan hâle gelmesine zemin hazırlayabilir (Garip, 2025).

SOSYAL HİZMET AÇISINDAN DEĞERLENDİRME

Sosyal hizmet, çocukların refahını ve güvenliğini yalnızca aile içi ilişkiler üzerinden değil, içinde bulundukları sosyal çevre ve haklar bağlamında da değerlendiren bir disiplindir (Türk vd., 2021). Bu çerçevede sharenting, dijital çağda çocuğun üstün yararı, mahremiyet hakkı, güvenliği ve gelişimsel ihtiyaçları bakımından sosyal hizmetin değerlendirme alanına giren güncel bir konu olarak ele alınabilir (Avcı & Yalman Polatlar, 2025; Çimke vd., 2018). Ebeveynlerin çocuklarına ilişkin dijital paylaşımları her durumda doğrudan bir ihmal ya da istismar göstergesi olarak değerlendirilmemelidir. Ancak paylaşımın içeriği, görünürlük düzeyi, ticari niteliği, çocuğun yaşı, rızası, mahremiyet sınırları ve üstün yararı birlikte ele alındığında, bazı sharenting pratikleri çocuk koruma açısından risk üretebilmektedir.

Sosyal hizmet uzmanlarının bu alandaki rolü, aileleri dijital ebeveynlik süreçleri konusunda bilgilendirmek, çocukların dijital ortamda nesneleştirilmesini ya da metalaştırılmasını

ISBN: 978-625-90406-7-7

önlemeye yönelik farkındalık geliştirmek ve çocuğun dijital varlığını gelişimsel ihtiyaçlarıyla uyumlu biçimde değerlendirmektir. Korkunç ve Altincik (2026) ile Geredeli vd. (2024), özellikle çocukların sosyal medya içerikleri üzerinden görünürlük ya da ekonomik değer üretiminin dijital çocuk emeği tartışmalarını gündeme getirdiğini belirtmektedir. Bu durum, ebeveynin paylaşım hakkı ile çocuğun mahremiyet hakkı, kişisel dokunulmazlığı ve üstün yararı arasında hassas bir denge kurulmasını gerektirir. Geredeli vd. (2024) ve Baloğlu (2023), ebeveynlerin velayet hakkını kullanırken çocuğun özel yaşamını ve kişisel verilerini koruma sorumluluğunu da taşıdığını vurgulamaktadır.

Bu noktada sosyal hizmetin değerlendirme çerçevesi, yalnızca bireysel ebeveyn davranışına odaklanmakla sınırlı değildir. Dijital ekosistem, çocuğun kişisel verilerinin, mahremiyetinin ve temel haklarının korunması gereken bir sosyal çevre olarak ele alınmalıdır (Avcı & Yalman Polatlar, 2025; Çimke vd., 2018). Özellikle "kidfluence" olarak adlandırılan ve çocukların ticari görünürlük ya da kazanç aracı hâline getirildiği süreçlerde, ebeveynlerin dijital içerikler üzerindeki tasarruf yetkisi ile çocuğun kişilik hakları arasındaki sınırların yeniden tartışılması gerekmektedir (Baloğlu & Budak, 2025). Bu nedenle koruyucu ve önleyici sosyal hizmet uygulamaları, aileleri bilinçlendirme, çocuk haklarını görünür kılma, dijital mahremiyete ilişkin etik sınırları güçlendirme ve gerektiğinde çocuğun korunmasına yönelik mekanizmaları harekete geçirme işlevi üstlenebilir (Çubuk & Erol, 2022; Korkunç & Altincik, 2026; Geredeli vd., 2024).

Sosyal hizmet açısından sharenting değerlendirmesi, dijital ebeveynlik desteğini de içermelidir. Ebeveynlerin dijital okuryazarlık becerilerinin geliştirilmesi, çocukları çevrim içi risklerden korumaya yönelik önleyici çalışmaların temel bileşenlerinden biridir (Asıcı, 2025). Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yürütülen güvenli internet kullanımı ve siber zorbalıkla mücadele eğitimleri, ebeveynlerin dijital alışkanlıklarını gözden geçirmelerine ve çocuklarının kişisel verilerini koruma konusunda farkındalık geliştirmelerine katkı sunabilir (Kocatürk Bursa & İlerisoy, 2025). Bu süreçte ebeveynlerin çocuklarına güvenli internet kullanımı hakkında bilgi vermesi, gizlilik ayarlarını bilinçli biçimde yapılandırması ve paylaşım sınırlarını gözetmesi, dijital ortamdaki potansiyel risklerin azaltılmasında önemli bir işleve sahiptir (Hafızoğlu & Civan, 2025).

Dijital ebeveynlik desteği yalnızca teknik denetim ve güvenlik ayarlarıyla sınırlı düşünülmemelidir. Ebeveynlerin teknolojiyi yalnızca eğlence, görünürlük ya da sosyal etkileşim alanı olarak değil, çocuğun bilgiye erişimini ve gelişimini destekleyebilecek bir araç olarak değerlendirmesi de önemlidir (İnan Kaya, 2021). Bununla birlikte dijital ebeveynlik becerileri, çocukları siber zorbalık ve diğer çevrim içi tehditlerden koruyacak etik farkındalığı da kapsamalıdır. Bu nedenle ebeveynlere yönelik eğitim ve danışmanlık çalışmalarının dijital güvenlik, mahremiyet, çocuk hakları, rıza, veri paylaşımı ve çevrim içi riskler gibi başlıkları birlikte ele alan bütüncül bir içerikle yapılandırılması daha uygun görünmektedir (Ayhan & Öztürk, 2021; Dursun, 2020; Uludaşdemir & Küçük, 2021).

Sharenting'in çocuk koruma boyutu, özellikle güvenlik ve istismar riskleri bakımından ayrıca dikkate alınmalıdır. Çocuğa ait görsel, konum, okul, sağlık ya da gündelik yaşam bilgilerinin çevrim içi ortamlarda paylaşılması, içeriğin ebeveynin kontrolü dışına çıkmasına ve farklı kişiler tarafından farklı amaçlarla kullanılmasına yol açabilir. Akkaya (2023) ve Geredeli vd. (2024), bu risklerin çocuk mahremiyeti ve kişilik hakları açısından değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Paylaşılan içeriklerin kötü niyetli kişilerce kaydedilmesi, yeniden dolaşıma sokulması ya da yapay zekâ araçlarıyla manipüle edilmesi, dijital güvenlik bakımından güncel ve dikkatle ele alınması gereken riskler arasındadır.

Ebeveynlerin çocuklarının günlük rutinlerini ya da mahrem anlarını sosyal medyada paylaşmayı olağan bir ebeveynlik pratiği olarak görmesi, bazı risklerin görünmez kalmasına neden olabilir. Filazoğlu Çokluk (2023), bu normalleşmenin ebeveynlik pratikleri içinde sharenting davranışını daha yaygın hâle getirebildiğine işaret etmektedir. Ancak bu tür

ISBN: 978-625-90406-7-7

paylaşımlar, çocukların ilerleyen yaşlarda okul yaşamını, sosyal ilişkilerini ve benlik algılarını etkileyebilecek kalıcı dijital izler bırakabilir (Baloğlu & Budak, 2025). Ayrıca konum etiketleri, okul adı, kurs bilgisi ya da çocuğun günlük hareketliliğine ilişkin ayrıntılar, kötü niyetli kişilerin çocuğa erişimini kolaylaştırabilecek güvenlik açıkları oluşturabilir (Çimke vd., 2018; Günüç, 2020). Bu nedenle sosyal hizmet değerlendirmesi, ebeveynin iyi niyetli paylaşım motivasyonlarını göz ardı etmeden çocuğun fiziksel ve dijital güvenliğini birlikte dikkate almalıdır.

Sharenting pratiklerinin psikososyal etkileri de sosyal hizmet değerlendirmesinin önemli bir parçasıdır. Yıldırım (2021), dijitalleşmenin aile ilişkileri üzerindeki etkilerini sosyal medya kullanımı, dijital bağımlılık ve siber zorbalık gibi süreçlerle birlikte değerlendirmektedir. Çocuğun bilgisi ya da rızası dışında yapılan paylaşımlar, onun kendi dijital kimliği üzerinde kontrol geliştirme sürecini sınırlayabilir. Erken yaşlardan itibaren sürekli çevrim içi görünürlük ise çocuğun öz saygı gelişimi, mahremiyet algısı ve sınır belirleme becerisi üzerinde baskı oluşturabilecek bir unsur olarak değerlendirilmektedir (Baloğlu, 2023; Walrave vd., 2023). Baloğlu ve Budak (2025) ile Geredeli vd. (2024), çocuğun mahremiyetinin sosyal görünürlük, beğeni, takipçi etkileşimi ya da ticari kazançla ilişkilendirilmesinin çocuk ile ebeveyn arasındaki güven ilişkisini etkileyebileceğine dikkat çekmektedir. Bu durum, ilerleyen yıllarda çocuğun kendi çevrim içi sınırlarını belirleme becerisini zayıflatabilir ve siber zorbalık gibi tehditler karşısında psikososyal kırılganlığı artırabilir (Garip, 2025; Walrave vd., 2023).

Bu değerlendirme, sosyal hizmet müdahalelerinin mikro, mezzo ve makro düzeylerde ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Bu nedenle sosyal hizmet müdahaleleri yalnızca aile görüşmeleriyle sınırlı kalmamalıdır. Ebeveynlerle yürütülecek çalışmalarda mahremiyet, rıza, dijital ayak izi ve güvenlik riskleri ele alınırken; okullar, sosyal hizmet merkezleri ve rehberlik birimleri aracılığıyla daha geniş farkındalık çalışmaları yürütülebilir. Daha üst düzeyde ise çocukların dijital mahremiyetini koruyan politika ve mevzuat düzenlemelerinin güçlendirilmesi için savunuculuk yapılması önemlidir. Böylece sosyal hizmet yaklaşımı, yalnızca ortaya çıkan risklere müdahale etmekle sınırlı kalmaz; çocukların dijital ortamlarda hakları ve mahremiyetleriyle birlikte korunmasına yönelik daha geniş bir değerlendirme alanı açar.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Dijital teknolojilerin aile içi yaşamı dönüştürdüğü günümüzde, ebeveynlik pratikleri de çevrim içi ortamların etkisiyle yeniden şekillenmektedir. Bu dönüşüm, çocukların dijital dünyada görünür olma biçimlerini ve mahremiyet sınırlarını doğrudan etkilemektedir. Sharenting olgusu, çoğu zaman ebeveynlerin iyi niyetli paylaşım motivasyonlarıyla ortaya çıksa da, çocuğun mahremiyet hakkı, dijital ayak izi, çevrim içi güvenliği ve gelecekteki dijital itibarı açısından dikkatle değerlendirilmesi gereken bir alan oluşturmaktadır.

Bu noktada ebeveynlerin çocuklarına ilişkin içerikleri paylaşmadan önce paylaşımın kapsamını, görünürlük düzeyini ve ileride çocuk açısından doğurabileceği sonuçları dikkate almaları gerekmektedir. Çocuğun yaşı ve gelişim düzeyi uygun olduğunda görüşünün alınması, mahremiyet içeren görsellerin paylaşılmaması, okul, konum, sağlık bilgisi ve günlük rutin gibi kişisel verilerin çevrim içi ortama aktarılmaması temel koruyucu adımlar arasında değerlendirilebilir. Sosyal medya platformlarının gizlilik politikalarının bilinmesi ve paylaşım sınırlarının bilinçli biçimde belirlenmesi de çocukların dijital güvenliği açısından önemlidir.

Akademik düzeyde, dijital ebeveynlik pratiklerinin çocuklar üzerindeki uzun vadeli etkilerine odaklanan çalışmalara daha fazla ihtiyaç vardır. Özellikle çocukların dijital ayak izlerinin hukuki, etik, psikososyal ve sosyal hizmet boyutlarıyla disiplinlerarası biçimde ele alınması, sharenting olgusunun daha bütünlüklü anlaşılmasına katkı sağlayabilir. Bu nedenle çocuğun mahremiyeti, üstün yararı, katılım hakkı ve dijital güvenliği birbirinden ayrı başlıklar olarak değil, aynı koruma sorumluluğunun parçaları olarak düşünülmelidir.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Uygulama alanında sosyal hizmet uzmanları, okul yöneticileri, rehberlik birimleri ve politika yapıcılar tarafından ebeveynlere yönelik dijital okuryazarlık, çocuk hakları ve dijital güvenlik eğitimlerinin yaygınlaştırılması önem taşımaktadır. Bu eğitimlerde yalnızca teknik güvenlik önlemleri değil, çocuğun rızası, mahremiyet hakkı, çevrim içi itibarının korunması ve dijital içeriklerin kötüye kullanım riskleri de ele alınmalıdır. Yapay zekâ destekli içerik üretimi, çocuklara ait fotoğraf ve videoların ebeveynin öngördüğü bağlamın dışında kullanılma riskini artırmaktadır. Bu risk, özellikle yapay zekâ tarafından üretilen Çocuk Cinsel İstismarı Materyali (AI-generated CSAM) tartışmalarıyla birlikte düşünüldüğünde, sharenting paylaşımlarının yalnızca mahremiyet değil, dijital çocuk koruma açısından da ele alınmasını gerektirmektedir. Bu nedenle Özkaya'nın (2023) dijital ortamda çocuklara yönelik risklerin içeriklerin kötüye kullanımı ve yeniden dolaşıma sokulması bakımından da değerlendirilmesi gerektiğine ilişkin vurgusu, sharenting tartışmaları açısından önemlidir.

Kurumsal düzeyde ise çocukların dijital mahremiyetini koruyan yasal ve politik çerçevelerin güçlendirilmesi önem taşımaktadır. Özellikle okul öncesi dönemde çocuğu olan ebeveynlere yönelik bilgilendirme seminerleri, kamu spotları ve aile eğitimleri, dijital mahremiyet konusunda farkındalığın artırılmasına katkı sağlayabilir (Aslan & Durmuş, 2020; Yiğitbaşı & Çelik, 2023).

Sonuç olarak sharenting, ebeveynlerin bireysel paylaşım tercihiyle sınırlı görülemeyecek bir konudur. Çocuğun mahremiyeti, dijital güvenliği ve hakları üzerindeki olası etkileri nedeniyle sosyal hizmet alanında da dikkatle ele alınmalıdır. Sosyal hizmet uzmanları bu süreçte, ebeveynleri yargılamadan bilgilendiren ve çocuğun üstün yararını gözeten bir yaklaşım geliştirebilir. Okul, aile, sosyal hizmet kuruluşları ve politika yapıcılar arasında kurulacak iş birlikleri ise çocukların dijital ortamlarda daha etkin korunmasına katkı sağlayabilir.

KAYNAKÇA

Akkaya, B. (2023). Medya etiği ve eğitim bağlamında güncel bir çocuk hakları ihlali: Sharenting davranışı. In Ö. Baltacı (Ed.), *Eğitim bilimleri araştırmaları II* (pp. 311–334). Özgür Yayınları. https://doi.org/10.58830/ozgur.pub93.c485

Akman, A. Ö., Çakır, B. Ç., & Kocabaş, C. N. (2021). Children's Digital Footprints on Social Media: Sensitive Points of Privacy Violation. *Turkish Journal of Pediatric Disease, 15*(6), 553–555. https://doi.org/10.12956/tchd.949279

Albayrak, E. S. (2020). Sosyal medya'da çocuk mahremiyeti: Ebeveynlerin Instagram'daki çocuk mahremiyetine bakış açıları. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 19*(39), 1211–1226. https://doi.org/10.46928/iticusbe.787870

Asıcı, E. (2025). Dijital ebeveynlik: Yeni nesil risklere karşı modern ebeveynlik stratejileri. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Aile Yılı Özel Sayısı*, 287–323. https://doi.org/10.14520/adyusbd.1737972

Aslan, S., & Durmuş, E. (2020). Okul öncesi dönemde güncel bir ebeveyn davranışı: Sharenting. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi, 4*(1), 135–151. https://doi.org/10.24130/eccd-jecs.1967202041185

Avcı, A., & Yalman Polatlar, D. (2025). Sharenting ve dijital mahremiyet: Çocuk haklarının güvence altına alınmasında çocuk ombudsmanlığı kurumu için yeni sorumluluk alanları. *Ombudsman Akademik, Özel Sayı 3 (Aile)*, 575–599. https://doi.org/10.32002/ombudsmanakademik.1699540

Ayhan, H., & Öztürk, E. (2021). Dijital Dünyada Ebeveyn Olmanın Görünürde Normal Bir Yansıması Olarak Paylaşan Ebeveynlik (Sharenting): Geleneksel Bir Derleme. *Turkiye Klinikleri Journal of Forensic Medicine and Forensic Sciences, 18*(2), 165–177. https://doi.org/10.5336/forensic.2021-82082

Baloğlu, E. (2023). Instagram çağının dijital ebeveynleri: Sharenting bağlamında bir inceleme. *TRT Akademi, 8*(19), 766–785. https://doi.org/10.37679/trta.1328354

ISBN: 978-625-90406-7-7

Baloğlu, E., & Budak, E. (2025). Dijital çağda çocuk istismarı olarak kidfluencing: Instagram üzerine bir araştırma. *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi, 12*(36), 224–238. https://doi.org/10.65083/asbider.1730417

Berg, V., Whitehead, L., Goldsworthy, S., & Westrupp, E. M. (2024). Young children and the creation of a digital identity on social networking sites: Scoping review. *JMIR Pediatrics and Parenting, 7*, e54414. https://doi.org/10.2196/54414

Buchanan, R., Southgate, E., Smith, S. P., Murray, T., & Noble, B. (2017). Post no photos, leave no trace: Children's digital footprint management strategies. *E-Learning and Digital Media, 14*(5), 275–290. https://doi.org/10.1177/2042753017751711

Çeçen, A. F., Çokluk, N., Bostancı, M., & Atmaca, S. (2023). Aile kurumuna dijital bir yaklaşım: Dijital aile sözleşmesi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences, 22*(1), 66–84. https://doi.org/10.21547/jss.1206730

Çimke, S., Yıldırım Gürkan, D., & Polat, S. (2018). Child Rights Neglect in Social Media: Sharenting. *Güncel Pediatri, 16*(2), 261–267. https://doi.org/10.4274/jcp.2018.0038

Çubuk, S., & Erol, D. (2022). Erken çocukluk döneminde çocuk Youtube içerik üreticilerinin yayınladığı videoların, çocuğun duygusal istismarı açısından incelenmesi. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi, 5*(2), 453–474. https://doi.org/10.33400/kuje.1135119

Dursun, C. (2020). Teknolojinin aileye etkisi: Değişen ailenin dijital ebeveyn ve çocukları. *Turkish Studies - Social Sciences, 15*(4), 2245–2265. https://doi.org/10.29228/TurkishStudies.43395

Er, S., Özgül, T., Yılmaztürk, N. H., & Çok, F. (2022). Anababaların çocuklarıyla ilgili sosyal medya paylaşımları. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences, 55*(1), 239–262. https://doi.org/10.30964/auebfd.825924

Erdem, M. I. (2022). Sosyal medyada sharenting kavramı ve ulusal mevzuatta incelenmesi. *Külliye, 3*(2), 165–183. https://doi.org/10.48139/aybukulliye.1057938

Filazoğlu Çokluk, G. (2023). Sosyal medyada ebeveyn etkisi ve sharenting kavramı. In E. B. Biçer & O. Şanlı (Eds.), *Sosyal, insan ve idari bilimlerde güncel yaklaşımlar I* (pp. 445–465). Duvar Akademik Yayınevi.

Filiz, H. (2025). Aile iletişiminde teknolojik dönüşüm: Teknolojinin aile bağlarını zayıflatması. *The Journal of Social Science, 9*(17), 131–145. https://doi.org/10.30520/tjsosci.1640257

Garip, Ö. (2025). Sosyal medyada çocuk: Çocuk YouTube kanalları örneği. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 25*(3), 257–280. https://doi.org/10.18037/ausbd.1599073

Geredeli, N., Güneş Peschke, S., & Peschke, L. (2024). Anne ve babanın sosyal medyada çocukları ile ilgili paylaşımlarına (sharenting) ilişkin hukuki bir değerlendirme. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 7*(3), 861–886. https://izlik.org/JA94BF47BL

Gökçe Saygılı, E., & Üstüner Top, F. (2025). Çocukların ebeveynleri tarafından sosyal medyada paylaşılmasına yönelik çalışmaların incelenmesi. *Disiplinlerarası Çocuk Hakları Araştırmaları Dergisi, 5*(1), 24–41. https://izlik.org/JA85LS23UU

Günüç, S. (2020). Sharenting eyleminin psikolojik açıdan değerlendirilmesi: Türk ve İngiliz annelerinin karşılaştırılması. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar / Current Approaches in Psychiatry, 12*, 281–297. https://doi.org/10.18863/pgy.795651

Hafızoğlu, A., & Civan, B. (2025). ABD'deki çocukların çevrim içi gizliliğini koruma yasasının (COPPA) Türkiye'deki yasalarla karşılaştırmalı incelenmesi. *Kişisel Verileri Koruma Dergisi, 7*(1), 1–34. https://izlik.org/JA34ZK69ZP

İnan Kaya, G. (2021). Dijital çağda çocuk yetiştirme ve eğitim: Değişen roller. *İnsan ve İnsan, 8*(27), 83–100. https://doi.org/10.29224/insanveinsan.819184

ISBN: 978-625-90406-7-7

Kocatürk Bursa, H. B., & İlerisoy, M. (2025). Ortaokul öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığı ile ebeveyn sosyal medya kullanımı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *APJEC - Academic Platform Journal of Education and Change, 8*(1), 43–64. https://doi.org/10.55150/apjec.1623970

Kopuz, T., Turgut, Y. E., & Aslan, A. (2022). Sharenting: Kavramsal bir çözümleme. *Intermedia International e-Journal, 9*(17), 379–390. https://doi.org/10.56133/intermedia.1169655

Korkunç, E., & Altincik, H. (2026). Sosyal medyada etik kavramının çocuk mahremiyeti bağlamında değerlendirilmesi: Influencer anneler tarafından yapılan paylaşımlar üzerine bir inceleme. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 14*(1), 563–591. https://doi.org/10.19145/e-gifder.1808402

Levent, G. T. (2022). Sosyal medyada çocuğun kişilik hakkı ihlaline karşı çocuğun unutulma hakkı. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 56–77. https://doi.org/10.54831/vanyyuiibfd.1114692

Marwick, A. E., & Boyd, D. (2011). I tweet honestly, I tweet passionately: Twitter users, context collapse, and the imagined audience. *New Media & Society, 13*(1), 114–133. https://doi.org/10.1177/1461444810365313

Omur, S., & Uyar, M. (2022). Sharenting: Türkiye'de ebeveynlerin paylaşım eğilimleri üzerine bir değerlendirme. *Kastamonu İletişim Araştırmaları Dergisi, 9*, 23–45. https://doi.org/10.56676/kiad.1162288

Özkaya, P. (2023). Dijital dünyada çevrimiçi riskler, bilişim suçları ve mağdur çocuk. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, 53*, 13–42. https://doi.org/10.54049/taad.1231771

Parıltı, F., & Aydın, H. (2024). Çocukların dijital ayak izi ölçümü ve kültürel miras oyunlarının önleyici bir araç olarak kullanımı. *Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi, 9*(4), 417–431. https://izlik.org/JA33MM32LX

Pınarbaşı, G., & Boztaş, F. (2025). Yapay zekâ ile bağlantılı dijital ayak izi örneği olarak; Ella. *İletişim Bilimi Araştırmaları Dergisi, 5*(2), 78–96. https://izlik.org/JA75LF99CY

Serin, H. (2019). Sosyal medyada çocuk hakları ihlalleri: Ebeveynler ve öğretmenler farkında mı? *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20*, 1005–1031. https://doi.org/10.17494/ogusbd.555107

Subaşı, S., Korkmaz, Ö., & Kukul, V. (2024). Social media parenting scale: Validity and reliability study. *Education and Information Technologies, 29*, 25093–25121. https://doi.org/10.1007/s10639-024-12833-6

Topçu, D., & Pekince, H. (2025). Dijital çağda aile ilişkileri ve değerler. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Aile Yılı Özel Sayısı*, 96–122. https://doi.org/10.14520/adyusbd.1746976

Türk, H., Artan, T., & Ünlü, D. (2021). Kamu sorumluluğu ve sosyal hizmet perspektifinden çocukların çevrimiçi cinsel istismarı: Bir olgu sunumu. *Ombudsman Akademik, 7*(13), 227–251. https://izlik.org/JA29WN33GU

Türker, M., & Bahçeci, F. (2025). A new parenting in a changing world "sharenting". *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi, 9*(2), 68–92. https://izlik.org/JA59XE48FX

Uludaşdemir, D., & Küçük, S. (2021). Siber zorbalığın önlenmesinde önemli bir kavram: Dijital ebeveynlik ve pediatri hemşireliği. *Türkiye Sağlık Bilimleri ve Araştırmaları Dergisi, 4*(3), 54–70. https://doi.org/10.51536/tusbad.988837

Üstündağ, A. (2023). Annelerin çocuklarıyla ilgili sosyal medya paylaşımlarının ve çocuklarının dijital mahremiyetlerine ilişkin davranışlarının değerlendirilmesi. *Gümüşhane University Journal of Social Sciences, 14*(1), 56–67.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Walrave, M., Robbé, S., Staes, L., & Hallam, L. (2023). Mindful sharenting: How millennial parents balance between sharing and protecting. *Frontiers in Psychology, 14*. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1171611

Yiğitbaşı, K. G., & Çelik, S. (2023). Dijital dünyada mahremiyet, ebeveynlik ve çocuklar: Afyonkarahisar örneği. *TRT Akademi, 8*(19), 846–875. https://doi.org/10.37679/trta.1365718

Yıldırım, İ. (2021). Sosyal medya, dijital bağımlılık ve siber zorbalık ekseninde değişen aile ilişkileri üzerine bir değerlendirme. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9*(5), 1237–1258. https://doi.org/10.18506/anemon.892144

Zorluoğlu Yılmaz, A. (2021). Sharenting ve velayet hakkının sınırları. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 29*(4), 3383–3417. https://doi.org/10.15337/suhfd.972124

Zorlu, Y. (2025). Sosyal ve dijital medyanın aile içi iletişim üzerindeki olumsuz etkileri ve toplumsal sonuçları. *Erciyes İletişim Dergisi, 12*(2), 599–620. https://doi.org/10.17680/erciyesiletisim.1637314

ISBN: 978-625-90406-7-7

SOSYAL HİZMET POLİTİKALARI VE UYGULAMALARI ANABİLİM DALINDA HAZIRLANAN LİSANSÜSTÜ TEZLERİN BETİMSEL ANALİZİ

A DESCRIPTIVE ANALYSIS OF GRADUATE THESES PREPARED IN THE DEPARTMENT OF SOCIAL WORK POLICIES AND PRACTICES

Asst. Prof. Dr. Merve KAYA BUZKIRAN
Kahramanmaraş Sütçü İmam University Vocational School of Health Services
ORCID ID: https://orcid.org/ 0000-0001-7084-1372

Özet

Türkiye'de sosyal hizmet alanında lisansüstü düzeyde hazırlanan tezler, disiplinin akademik gelişimini, öncelikli çalışma alanlarını ve sosyal hizmet politikaları ile uygulamalarına ilişkin araştırma eğilimlerini görünür kılması bakımından önemli bir bilgi kaynağıdır. Lisansüstü tezlerin incelenmesi, sosyal hizmet alanında hangi müracaatçı gruplarının, sosyal sorunların ve uygulama bağlamlarının daha fazla çalışıldığını göstermesi açısından alana ilişkin genel bir harita sunmaktadır. Bu çalışma, YÖK Ulusal Tez Merkezi'nde "Sosyal Hizmet Politikaları ve Uygulamaları" Anabilim Dalı kapsamında kayıtlı lisansüstü tezlerin betimsel özelliklerini incelemeyi amaçlamaktadır.

Araştırma, nitel araştırma desenlerinden doküman incelemesi yaklaşımıyla tasarlanmıştır. Çalışma kapsamında, YÖK Ulusal Tez Merkezi'nde anabilim dalı ölçütü esas alınarak ulaşılan 12 lisansüstü tez incelemeye dahil edilmiştir. İncelenen tezler, önceden oluşturulan betimsel inceleme formu doğrultusunda yıl, tez türü, konu alanı, hedef grup ve sosyal hizmet odağı bakımından sınıflandırılmıştır. Çalışmanın kapsamı, yalnızca ilgili anabilim dalı altında kayıtlı tezlerle sınırlıdır. Bu nedenle bulgular, Türkiye'deki tüm sosyal hizmet tezlerini değil, Sosyal Hizmet Politikaları ve Uygulamaları Anabilim Dalı kapsamında üretilen lisansüstü tezlerin genel görünümünü yansıtmaktadır.

Bulgulara göre, incelenen 12 tezin 10'u yüksek lisans, 2'si doktora düzeyindedir. Tezlerin yıllara göre dağılımı incelendiğinde, çalışmaların 2016, 2017, 2022 ve 2026 yıllarında hazırlandığı; özellikle 2016 ve 2017 yıllarında belirgin bir yoğunlaşma olduğu görülmektedir. Konu alanları bakımından tezlerin engellilik, kadın refahı, ruh sağlığı, adli sosyal hizmet, kurum bakımı sonrası yaşam, okul sosyal hizmeti ve yaşlılık gibi sosyal hizmetin farklı uygulama alanlarına dağıldığı belirlenmiştir. Engellilik ve aile gereksinimleri, kadınların yaşam deneyimleri, bakım yükü, sosyal destek sistemleri, kurum bakımından ayrılma sonrası uyum ve okul ortamında sosyal hizmet gereksinimi öne çıkan başlıklar arasında yer almaktadır.

Sonuç olarak bulgular, ilgili anabilim dalında lisansüstü üretimin ağırlıklı olarak dezavantajlı gruplar, bakım ilişkileri, sosyal destek mekanizmaları ve kurumsal hizmet deneyimleri çevresinde şekillendiğini göstermektedir. Buna karşılık doğrudan sosyal politika analizi, hizmet modeli geliştirme, okul sosyal hizmeti, yaşlılık ve sosyal yardım politikaları gibi alanlarda akademik üretimin daha sınırlı kaldığı söylenebilir. Bu çalışma, Sosyal Hizmet Politikaları ve Uygulamaları Anabilim Dalı kapsamında hazırlanan lisansüstü tezlerin betimsel görünümünü ortaya koyarak, ileride yapılacak tematik analizlere ve alan eğilimlerini inceleyen çalışmalara temel oluşturmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal hizmet, sosyal hizmet politikaları, sosyal hizmet uygulamaları, lisansüstü tezler, betimsel analiz.

Abstract

Graduate theses prepared in the field of social work in Türkiye provide an important source of knowledge for understanding the academic development of the discipline, its priority research areas, and the emerging tendencies related to social work policies and practices. Examining graduate theses makes it possible to identify which client groups, social problems, and practice contexts have been more frequently addressed in social work research. In this regard, the present study aims to descriptively examine the graduate theses registered in the National Thesis Center of the Council of Higher Education under the Department of Social Work Policies and Practices.

This study was designed as a qualitative document analysis. Within the scope of the research, 12 graduate theses identified through the department criterion in the National Thesis Center were included in the analysis. The theses were classified through a descriptive review form developed for this study and examined in terms of year, thesis type, subject area, target group, and social work focus. The scope of the study is limited to the theses registered under the Department of Social Work Policies and Practices. Therefore, the findings do not represent all graduate theses in the broader field of social work in Türkiye; rather, they reflect the general profile of graduate thesis production within the relevant department.

According to the findings, 10 of the 12 theses examined were master's theses and 2 were doctoral dissertations. In terms of year of completion, the theses were prepared in 2016, 2017, 2022, and 2026, with a clear concentration in 2016 and 2017. Regarding subject areas, the theses were distributed across different fields of social work practice, including disability, women's welfare, mental health, forensic social work, experiences after leaving institutional care, school social work, and ageing. Prominent topics included disability and family needs, women's life experiences, caregiving burden, social support systems, adjustment after leaving institutional care, and the need for social work in school settings.

The findings indicate that graduate thesis production within the Department of Social Work Policies and Practices has largely focused on disadvantaged groups, care relationships, social support mechanisms, and institutional service experiences. However, studies directly focusing on social policy analysis, service model development, school social work, ageing, and social assistance policies appear to be relatively limited. In this respect, the study provides a descriptive overview of graduate theses prepared within the Department of Social Work Policies and Practices and offers a preliminary basis for future thematic analyses. It is expected that this descriptive analysis will contribute to understanding graduate-level research tendencies in social work and identifying potential gaps for future studies in the field of social work policies and practices.

Keywords: Social work, social work policies, social work practices, graduate theses, descriptive analysis.

GİRİŞ

Sosyal hizmet, bireylerin, ailelerin, grupların ve toplumların refahını artırmayı; sosyal işlevselliği güçlendirmeyi; sosyal adalet, insan hakları, kolektif sorumluluk ve farklılıklara saygı temelinde toplumsal değişimi desteklemeyi amaçlayan uygulamalı bir disiplindir (International Federation of Social Workers [IFSW], 2014). Bu tanım, sosyal hizmetin yalnızca birey ya da aile düzeyindeki müdahalelerle sınırlı olmadığını; sosyal sorunların yapısal nedenlerini, sosyal politika süreçlerini, hizmet sunum biçimlerini ve kurumsal uygulamaları da içine alan geniş bir çalışma alanına sahip olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla sosyal hizmet politikaları ve uygulamaları, mikro, mezzo ve makro düzeydeki müdahale alanlarının birbirinden kopuk değil, birlikte ele alınmasını gerektiren bir çerçeve sunmaktadır. Bu

çerçevede akademik üretimin incelenmesi, sosyal hizmet disiplininin hangi sorun alanlarına yöneldiğini, hangi müracaatçı gruplarını daha fazla gündeme aldığını ve hangi uygulama bağlamlarında bilgi birikimi oluşturduğunu anlamaya yardımcı olmaktadır.

Lisansüstü tezler, bir disiplinin akademik yönelimlerini izlemek için başvurulabilecek temel kaynaklardan biridir. Yüksek lisans ve doktora tezleri, belirli bir dönemde hangi konuların araştırıldığını, hangi yöntemlerin tercih edildiğini, hangi hedef grupların çalışmalarda öne çıktığını ve hangi sosyal sorunların akademik ilgi gördüğünü yansıtır. Bu nedenle lisansüstü tezlerin incelenmesi, yalnızca tez sayılarının belirlenmesiyle sınırlı bir işlem değildir. Aynı zamanda disiplinin araştırma eğilimlerini, uygulama alanlarıyla kurduğu ilişkiyi ve gelecekte derinleştirilebilecek çalışma başlıklarını görmeyi de sağlar. Doküman incelemesi, yazılı materyallerin sistematik biçimde ele alınmasına dayanan bir nitel araştırma yaklaşımıdır. Bowen (2009), doküman analizinin araştırılan olgunun bağlamsal ve tarihsel yönlerini anlamaya katkı sunduğunu belirtmektedir. Türkçe nitel araştırma literatüründe de doküman incelemesi, mevcut belgelerin araştırma amacı doğrultusunda incelenmesi ve yorumlanması süreci olarak ele alınmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2021).

Türkiye'de sosyal hizmet eğitimi ve araştırmaları son yıllarda daha görünür hâle gelmiş; çocuk koruma, engellilik, yaşlılık, kadın refahı, göç, yoksulluk, ruh sağlığı, adli sosyal hizmet ve okul sosyal hizmeti gibi farklı alanlarda çalışmalar üretilmiştir. Sosyal hizmetin çok boyutlu yapısı, lisansüstü tezlerde de farklı müracaatçı gruplarının, sosyal sorunların ve uygulama alanlarının ele alınmasına imkân vermektedir. Bununla birlikte, akademik üretimin hangi konularda yoğunlaştığını ve hangi alanlarda sınırlı kaldığını görebilmek için belirli veri kaynaklarına dayalı betimsel incelemelere ihtiyaç vardır. YÖK Ulusal Tez Merkezi, Türkiye'de lisansüstü düzeyde hazırlanmış tezlere ulaşılabilen temel kaynaklardan biri olduğu için bu tür incelemeler açısından uygun bir veri alanı sunmaktadır.

Bu araştırmada, YÖK Ulusal Tez Merkezi'nde "Sosyal Hizmet Politikaları ve Uygulamaları" Anabilim Dalı kapsamında kayıtlı lisansüstü tezlerin betimsel özellikleri incelenmektedir. Çalışmada tezlerin yıllara, tez türlerine, konu alanlarına, hedef gruplarına ve sosyal hizmet odağına göre dağılımı ele alınmıştır. Burada amaç, ilgili anabilim dalı altında üretilen tezlerin genel görünümünü ortaya koymaktır. Bu nedenle çalışma, Türkiye'deki tüm sosyal hizmet tezlerini kapsayan geniş ölçekli bir bibliyometrik analiz olarak değerlendirilmemelidir. Araştırma, yalnızca belirli bir anabilim dalı altında kayıtlı tezlerin betimsel profiline odaklanan sınırlı bir doküman incelemesidir.

Sosyal Hizmet Politikaları ve Uygulamaları Anabilim Dalı altında hazırlanan tezlere odaklanmak, politika ve uygulama ilişkisinin lisansüstü araştırmalara nasıl yansıdığını görme açısından anlamlıdır. Tezlerde hangi sosyal hizmet alanlarının daha fazla temsil edildiği, hangi müracaatçı ya da hedef grupların çalışmalarda öne çıktığı ve hangi konuların daha sınırlı kaldığı, ilgili anabilim dalındaki araştırma yönelimlerine ilişkin bir fikir vermektedir. Betimsel düzeyde yapılacak bu inceleme, ilerleyen çalışmalarda tezlerin amaç, yöntem, bulgu ve sonuç bölümlerinin daha ayrıntılı biçimde değerlendirilmesine de zemin hazırlayabilir.

Araştırmada şu sorulara yanıt aranmıştır: Sosyal Hizmet Politikaları ve Uygulamaları Anabilim Dalı kapsamında hazırlanan lisansüstü tezlerin yıllara göre dağılımı nasıldır? Tezler yüksek lisans ve doktora düzeylerine göre nasıl dağılmaktadır? Tezlerde hangi sosyal hizmet konu alanları öne çıkmaktadır? Hangi müracaatçı ya da hedef gruplara daha fazla odaklanılmıştır? Bulgular, ilgili anabilim dalında sosyal hizmet politikaları ve uygulamaları alanındaki lisansüstü üretimin genel eğilimleri hakkında ne göstermektedir? Bu sorular üzerinden, ilgili anabilim dalı kapsamındaki lisansüstü tezlerin betimsel görünümünün sunulması ve alandaki olası araştırma boşluklarına ilişkin bir ön değerlendirme yapılması amaçlanmaktadır.

ISBN: 978-625-90406-7-7

SOSYAL HİZMETTE AKADEMİK ÜRETİM VE LİSANSÜSTÜ TEZLER

Sosyal hizmet, birey ve aile düzeyindeki müdahalelerin ötesinde, sosyal sorunların yapısal nedenlerini, sosyal politika süreçlerini, hizmet sunum modellerini ve kurumsal uygulamaları birlikte ele alan çok boyutlu bir bilgi ve uygulama alanıdır. Bu nedenle sosyal hizmet alanındaki akademik üretimi incelemek, disiplinin hangi sosyal sorunlara yöneldiğini, hangi müracaatçı gruplarını daha fazla görünür kıldığını ve hangi uygulama alanlarında bilgi birikimi oluşturduğunu anlamaya yardımcı olmaktadır.

Lisansüstü tezler, bir akademik disiplinin bilgi üretim yönünü ve araştırma eğilimlerini izlemek için başvurulabilecek temel bilimsel ürünler arasında yer almaktadır. Yüksek lisans ve doktora tezleri, belirli bir dönemde hangi konuların çalışıldığını, hangi yöntemsel yaklaşımların tercih edildiğini ve hangi hedef grupların araştırmalarda öne çıktığını göstermesi bakımından önemli bir veri alanı sunar. Bu yönüyle tez incelemeleri, yalnızca akademik üretimin sayısal dağılımını belirlemeye değil, aynı zamanda disiplinin uygulama önceliklerini, araştırma boşluklarını ve gelecekte derinleştirilebilecek çalışma başlıklarını değerlendirmeye de imkân verir.

Türkiye'de sosyal hizmet alanındaki lisansüstü tezleri inceleyen çalışmalar, alanın araştırma yönelimlerini anlamak açısından önemli bir arka plan oluşturmaktadır. Zengin ve Çalış (2017), Türkiye'de sosyal hizmet anabilim dallarında yazılan tezleri konu, yöntem ve akademik yönelim bakımından değerlendirmiştir. Bu tür çalışmalar, sosyal hizmette lisansüstü üretimin hangi başlıklarda yoğunlaştığını, hangi yöntemsel tercihlerin öne çıktığını ve araştırma boşluklarının hangi alanlarda belirdiğini göstermesi bakımından işlevseldir.

Son yıllarda sosyal hizmet alanında belirli konu başlıkları üzerinden lisansüstü tezleri ele alan çalışmaların arttığı söylenebilir. Apak (2018), Türkiye'de sosyal hizmet lisansüstü tezlerini göç bağlamında değerlendirmiştir. Kaya (2023) ise sosyal hizmet perspektifinden Suriyeliler konusunu Türkiye'deki lisansüstü araştırma birikimi üzerinden incelemiştir. Bu çalışmalar, göç, zorunlu göç ve Suriyeliler gibi sosyal hizmet açısından güncel ve çok boyutlu konuların lisansüstü tezlerde nasıl temsil edildiğini göstermektedir. Pak Güre ve Erdoğan (2024), gruplarla sosyal hizmet müdahalelerine ilişkin lisansüstü tezleri sistematik biçimde inceleyerek sosyal hizmetin mezzo düzey müdahale alanına odaklanmıştır. Avcı ve Şahin (2025), yoksulluk alanında yapılmış lisansüstü tezleri bibliyografik açıdan ele almış; sosyal politika, sosyal yardım ve yoksulluk eksenli akademik üretimi değerlendirmiştir. Duran'ın (2025) aile konusunu sosyal hizmet literatürü içinde lisansüstü tezler üzerinden bibliyometrik olarak incelemesi de tez analizlerinin, sosyal hizmet alanındaki konu yoğunlaşmalarını ve araştırma boşluklarını belirlemede kullanılan güncel yaklaşımlardan biri olduğunu göstermektedir.

Sosyal hizmet alanında lisansüstü tezlerin incelenmesini anlamlı kılan unsurlardan biri de alanın farklı müracaatçı grupları ve uygulama düzeyleriyle ilişkili olmasıdır. Sosyal hizmet araştırmaları çocuklar, kadınlar, yaşlılar, engelli bireyler, göçmenler, yoksullar, bakım verenler, ruh sağlığı hizmetlerinden yararlanan bireyler ve adli sistemle temas eden gruplar gibi çok farklı gruplara odaklanabilmektedir. Bu çeşitlilik, sosyal hizmetin mikro düzeyde birey ve ailelerle, mezzo düzeyde grup ve kurumlarla, makro düzeyde ise sosyal politika ve toplumsal değişim süreçleriyle kurduğu ilişkiyle bağlantılıdır. Dolayısıyla belirli bir anabilim dalı kapsamında hazırlanan tezlerin betimsel olarak incelenmesi, ilgili akademik yapılanmanın hangi sosyal hizmet alanlarına daha fazla yöneldiğini ve hangi konuların daha sınırlı temsil edildiğini görmeye olanak tanır.

Bu çalışma, YÖK Ulusal Tez Merkezi'nde "Sosyal Hizmet Politikaları ve Uygulamaları" Anabilim Dalı kapsamında kayıtlı lisansüstü tezlerin betimsel özelliklerine odaklanmaktadır. Önceki çalışmaların çoğunlukla sosyal hizmet tezlerini belirli konu alanları, müracaatçı grupları ya da müdahale düzeyleri üzerinden ele aldığı görülmektedir. Bu çalışma ise doğrudan Sosyal Hizmet Politikaları ve Uygulamaları Anabilim Dalı altında kayıtlı tezlerle sınırlı olması bakımından daha dar kapsamlı, ancak odaklı bir inceleme sunmaktadır. Böylece ilgili anabilim

ISBN: 978-625-90406-7-7

dalındaki lisansüstü üretimin konu alanları, hedef grupları ve sosyal hizmet odağı bakımından betimsel bir çerçevede değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

YÖNTEM

Araştırma Deseni

Bu çalışma, nitel araştırma yaklaşımı içinde doküman incelemesi yöntemiyle tasarlanmıştır. Doküman incelemesi, araştırma konusuyla ilişkili yazılı materyallerin sistematik biçimde ele alınmasına dayanan bir nitel araştırma yöntemidir. Bowen (2009), doküman analizini belgelerin incelenmesi, sınıflandırılması ve yorumlanması yoluyla araştırılan olgunun bağlamsal olarak anlaşılmasına imkân veren bir yaklaşım olarak değerlendirmektedir. Türkçe nitel araştırma literatüründe de doküman incelemesi, mevcut belgelerin araştırma amacı doğrultusunda sistematik biçimde incelenmesi ve anlamlandırılması süreci olarak ele alınmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2021). Bu araştırmada YÖK Ulusal Tez Merkezi'nde kayıtlı lisansüstü tezler temel doküman olarak değerlendirilmiş ve Sosyal Hizmet Politikaları ve Uygulamaları Anabilim Dalı kapsamında hazırlanan tezlerin betimsel özellikleri incelenmiştir.

Veri Kaynağı ve Çalışma Kapsamı

Araştırmanın veri kaynağını YÖK Ulusal Tez Merkezi'nde yer alan lisansüstü tez kayıtları oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında, YÖK Ulusal Tez Merkezi'nde "Sosyal Hizmet Politikaları ve Uygulamaları" Anabilim Dalı ölçütü esas alınarak ulaşılan tezler incelenmiştir. Yapılan tarama sonucunda ilgili anabilim dalı altında kayıtlı toplam 12 lisansüstü tez belirlenmiştir. Bu tezlerin 10'u yüksek lisans, 2'si doktora düzeyindedir.

Araştırmaya yalnızca YÖK Ulusal Tez Merkezi'nde "Sosyal Hizmet Politikaları ve Uygulamaları" Anabilim Dalı kapsamında kayıtlı olan yüksek lisans ve doktora tezleri dâhil edilmiştir. Sosyal hizmet alanında hazırlanmış olmakla birlikte farklı anabilim dalları altında kayıtlı olan tezler çalışma kapsamı dışında bırakılmıştır. Bu nedenle araştırmadan elde edilen bulgular, Türkiye'de sosyal hizmet alanında hazırlanmış tüm lisansüstü tezleri temsil etmemektedir. Bulgular, yalnızca ilgili anabilim dalı kapsamında kayıtlı tezlerin betimsel görünümünü yansıtmaktadır.

Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında ulaşılan tezler, önceden oluşturulan betimsel inceleme formu doğrultusunda değerlendirilmiştir. Bu formda tezlerin yılı, tez türü, üniversitesi, konu alanı, hedef grubu ve sosyal hizmet odağına ilişkin başlıklar yer almıştır. Elde edilen veriler betimsel analiz yaklaşımıyla sınıflandırılmış ve frekanslar üzerinden sunulmuştur. Tezlerin konu alanları belirlenirken tez başlıkları ve çalışma konuları dikkate alınmış; benzer içerikteki tezler ortak başlıklar altında gruplandırılmıştır.

Bu sınıflandırma sonucunda tezler; engellilik ve aile, kadın refahı ve kadın deneyimleri, ruh sağlığı ve adli psikiyatri, kurum bakımı sonrası yaşam, okul sosyal hizmeti ile yaşlılık ve sosyal yardım başlıkları altında ele alınmıştır. Bulgular tablolar aracılığıyla sunulmuş ve ilgili anabilim dalındaki lisansüstü tez üretiminin genel eğilimleri çerçevesinde yorumlanmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde, YÖK Ulusal Tez Merkezi'nde "Sosyal Hizmet Politikaları ve Uygulamaları" Anabilim Dalı kapsamında kayıtlı olan 12 lisansüstü teze ilişkin betimsel bulgular sunulmuştur. Bulgular; tezlerin yıllara göre dağılımı, tez türleri ve konu alanları dikkate alınarak değerlendirilmiştir.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Tezlerin Yıllara Göre Dağılımı

İncelenen lisansüstü tezlerin yıllara göre dağılımı Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Tezlerin yıllara göre dağılımı

Yıl	Tez sayısı	Oran
2016	4	%33,3
2017	5	%41,7
2022	2	%16,7
2026	1	%8,3
Toplam	**12**	**%100**

Tablo 1'e göre, Sosyal Hizmet Politikaları ve Uygulamaları Anabilim Dalı kapsamında hazırlanan tezlerin 2016, 2017, 2022 ve 2026 yıllarında yoğunlaştığı görülmektedir. Tezlerin en fazla üretildiği yıl 2017'dir. Bu yılda 5 tez hazırlanmış olup toplam tezlerin %41,7'sini oluşturmaktadır. 2016 yılında ise 4 tez hazırlanmış ve bu tezler toplamın %33,3'ünü oluşturmuştur. Buna göre incelenen tezlerin büyük çoğunluğunun 2016 ve 2017 yıllarında hazırlandığı söylenebilir. 2022 yılında 2 doktora tezi, 2026 yılında ise 1 yüksek lisans tezi bulunmaktadır. Bu dağılım, ilgili anabilim dalı kapsamında lisansüstü üretimin belirli yıllarda daha görünür hale geldiğini göstermektedir.

Tezlerin Türlerine Göre Dağılımı

İncelenen tezlerin yüksek lisans ve doktora düzeylerine göre dağılımı Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Tezlerin türlerine göre dağılımı

Tez türü	Tez sayısı	Oran
Yüksek lisans	10	%83,3
Doktora	2	%16,7
Toplam	**12**	**%100**

Tablo 2'ye göre, incelenen 12 tezin 10'u yüksek lisans, 2'si doktora düzeyindedir. Yüksek lisans tezleri toplam tezlerin %83,3'ünü oluştururken, doktora tezleri %16,7 oranındadır. Bu bulgu, ilgili anabilim dalındaki lisansüstü üretimin ağırlıklı olarak yüksek lisans düzeyinde gerçekleştiğini göstermektedir. Doktora tezlerinin sayıca sınırlı olması, daha derinlemesine kuramsal, yöntemsel ve uygulama odaklı araştırma üretiminin geliştirilmesi açısından dikkate değer bir durum olarak değerlendirilebilir.

Tezlerin Konu Alanlarına Göre Dağılımı

İncelenen tezler, başlıkları ve çalışma konuları dikkate alınarak konu alanlarına göre sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırma Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3. Tezlerin konu alanlarına göre dağılımı

Konu alanı	İlgili tez sayısı	İlgili tezler
Engellilik ve aile	3	Aydoğan (2017), Kocakaya (2017), Taşdemir (2016)
Kadın refahı ve kadın deneyimleri	3	Kolay Çepni (2016), Targan Çalış (2017), Kolay Çepni (2022)
Ruh sağlığı ve adli psikiyatri	2	Karaağaç (2016), Karaağaç (2022)
Kurum bakımı sonrası yaşam	2	Boduroğlu (2016), Varol (2017)
Okul sosyal hizmeti	1	Akca Yılmaz (2026)

ISBN: 978-625-90406-7-7

Konu alanı	İlgili tez sayısı	İlgili tezler
Yaşlılık ve sosyal yardım	1	Demirel (2017)
Toplam	**12**	

Tablo 3'e göre, incelenen tezlerin farklı sosyal hizmet uygulama alanlarına dağıldığı görülmektedir. En fazla çalışılan konu alanları engellilik ve aile ile kadın refahı ve kadın deneyimleridir. Engellilik ve aile başlığı altında zihinsel engelli bireylere yönelik sosyal kabul, engelli üyeye sahip ailelerde psikolojik dayanıklılık ve aile işlevselliği ile zihinsel engelli çocukların kaynaştırma eğitiminde karşılaştıkları sorunlar ele alınmıştır. Bu durum, engellilik alanının ilgili anabilim dalındaki lisansüstü üretimde önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir.
Kadın refahı ve kadın deneyimleri başlığı altında ise kadın konukevlerinde kalan kadınların sosyal destek sistemleri ve gelecek beklentileri, eşleri cezaevinde olan kadınların yaşam durumları ve kadınların vajinismus deneyimleri sosyal hizmet bakış açısıyla ele alınmıştır. Bu tezler, kadınların farklı yaşam koşulları ve sosyal destek gereksinimleri üzerinden sosyal hizmet müdahalesi ve destek mekanizmalarına ilişkin bir araştırma yönelimi bulunduğunu göstermektedir.
Ruh sağlığı ve adli psikiyatri alanında hazırlanan tezlerde, şizofreni hastalarına bakım verenlerin bakım yükü ve yaşam kalitesi ile yüksek güvenlikli adli psikiyatri hastanelerinde tedavi görmüş bireylerin yaşam deneyimleri incelenmiştir. Bu bulgu, ruh sağlığı ve adli sosyal hizmet kesişiminde yer alan konuların lisansüstü düzeyde ele alındığını göstermektedir. Kurum bakımı sonrası yaşam başlığı altında ise kurum bakımından ayrılan bireylerin uyum süreci, sosyal destek kaynakları ve iş yaşamına uyumları incelenmiştir. Bu tezler, çocuk koruma sistemi sonrası yetişkinlik deneyimleri ve toplumsal uyum süreçlerine odaklanmaktadır.
Okul sosyal hizmeti ve yaşlılık-sosyal yardım alanlarında ise yalnızca birer tez bulunduğu görülmektedir. Okul sosyal hizmeti kapsamında öğretmenlerin deneyimleri ışığında yas sürecinde okul sosyal hizmeti gereksinimi ele alınırken, yaşlılık ve sosyal yardım alanında yaşlılık aylığı alan bireylerin bazı kişilik özellikleri incelenmiştir. Bu durum, okul sosyal hizmeti, yaşlılık ve sosyal yardım politikaları gibi alanlarda akademik üretimin daha sınırlı kaldığını göstermektedir.
Genel olarak bulgular, Sosyal Hizmet Politikaları ve Uygulamaları Anabilim Dalı kapsamında hazırlanan lisansüstü tezlerin ağırlıklı olarak dezavantajlı gruplar, bakım ilişkileri, sosyal destek sistemleri, kurum bakımı sonrası yaşam ve kadın deneyimleri etrafında şekillendiğini göstermektedir. Buna karşılık doğrudan sosyal politika analizi, hizmet modeli geliştirme, okul sosyal hizmeti, yaşlılık ve sosyal yardım politikaları gibi makro ve politika odaklı alanların daha sınırlı temsil edildiği söylenebilir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışma, YÖK Ulusal Tez Merkezi'nde "Sosyal Hizmet Politikaları ve Uygulamaları" Anabilim Dalı kapsamında kayıtlı lisansüstü tezlerin betimsel özelliklerini incelemek amacıyla yürütülmüştür. Araştırma kapsamında ulaşılan 12 lisansüstü tez; yıl, tez türü, konu alanı, hedef grup ve sosyal hizmet odağı açısından değerlendirilmiştir. Bulgular, ilgili anabilim dalında hazırlanan tezlerin belirli yıllarda yoğunlaştığını, üretimin büyük ölçüde yüksek lisans düzeyinde şekillendiğini ve çalışmaların daha çok dezavantajlı gruplar, bakım ilişkileri, sosyal destek gereksinimleri ve kurumsal hizmet deneyimleri etrafında toplandığını göstermektedir.
Yıllara göre dağılım, tezlerin özellikle 2016 ve 2017 yıllarında yoğunlaştığını; sonraki yıllarda ise daha sınırlı sayıda çalışmanın üretildiğini göstermektedir. 2022 yılında doktora düzeyinde iki tezin bulunması, ilgili anabilim dalı kapsamında doktora düzeyinde akademik üretimin de yer aldığını göstermesi bakımından anlamlıdır. Bununla birlikte doktora tezlerinin toplam tezler

içindeki oranının sınırlı kalması, sosyal hizmet politikaları ve uygulamaları alanında daha kapsamlı, kuramsal derinliği yüksek ve uygulama modelleri geliştirmeye dönük araştırmalara duyulan ihtiyacı görünür kılmaktadır.

Tez türlerine ilişkin bulgular da benzer bir görünüm sunmaktadır. İncelenen tezlerin büyük çoğunluğunun yüksek lisans düzeyinde olması, ilgili anabilim dalındaki lisansüstü üretimin daha çok yüksek lisans programları üzerinden ilerlediğini göstermektedir. Bu durum, farklı sosyal hizmet konu başlıklarının araştırma gündemine taşınması açısından değerlendirilebilir. Ancak doktora düzeyindeki çalışmaların sınırlı sayıda kalması, sosyal hizmet politikaları ve uygulamaları alanında daha derinlemesine, kuramsal ve model geliştirme odaklı araştırmaların artırılmasının gerekli olduğunu düşündürmektedir.

Konu alanları açısından değerlendirildiğinde, tezlerin engellilik ve aile, kadın refahı ve kadın deneyimleri, ruh sağlığı ve adli psikiyatri, kurum bakımı sonrası yaşam, okul sosyal hizmeti ile yaşlılık ve sosyal yardım gibi farklı sosyal hizmet alanlarına dağıldığı belirlenmiştir. Bu dağılım, ilgili anabilim dalında sosyal hizmetin farklı uygulama alanlarının temsil edildiğini göstermektedir. Ancak temsilin dengeli olmadığı da açıktır. Engellilik ve aile ile kadın refahı konularının daha fazla çalışılmış olması, bu alanların lisansüstü araştırmalarda daha görünür olduğunu ortaya koymaktadır. Buna karşılık okul sosyal hizmeti, yaşlılık, sosyal yardım politikaları, hizmet modeli geliştirme ve doğrudan sosyal politika analizi gibi başlıklarda daha sınırlı sayıda tez bulunması, bu alanların ileride yapılacak çalışmalar için araştırmaya açık başlıklar olduğunu göstermektedir.

İncelenen tezlerde öne çıkan ortak eğilimlerden biri, kırılgan ya da dezavantajlı grupların yaşam deneyimlerine, sosyal destek kaynaklarına, bakım ilişkilerine ve uyum süreçlerine odaklanılmasıdır. Kadın konukevlerinde kalan kadınlar, eşleri cezaevinde olan kadınlar, engelli bireyler ve aileleri, şizofreni hastalarına bakım verenler, kurum bakımından ayrılan bireyler ve adli psikiyatri hizmetlerinden yararlanmış bireyler gibi gruplar, sosyal hizmetin koruyucu, destekleyici ve güçlendirici müdahale alanlarıyla doğrudan ilişkilidir. Bu yönelim, ilgili tezlerde sosyal hizmetin insanı çevresi içinde değerlendiren ve bireylerin sosyal işlevselliğini güçlendirmeyi amaçlayan yaklaşımının belirgin biçimde yer aldığını göstermektedir.

Bununla birlikte, "Sosyal Hizmet Politikaları ve Uygulamaları" Anabilim Dalı altında kayıtlı tezlerde doğrudan politika analizi, sosyal hizmet modeli geliştirme, hizmet sunum sistemlerinin değerlendirilmesi ve makro düzey sosyal politika tartışmalarının daha sınırlı kaldığı anlaşılmaktadır. Tezlerin önemli bir bölümü birey, aile ve belirli hedef grupların deneyimlerine odaklanırken, sosyal hizmet politikalarının yapısal analizi ya da kurumsal hizmet modellerinin değerlendirilmesi daha az görünür durumdadır. Bu bulgu, ilgili anabilim dalı kapsamında ileride yapılacak çalışmalarda mikro düzey deneyimlerin yanı sıra mezzo ve makro düzeyde politika, kurum ve hizmet sistemi analizlerine daha fazla yer verilebileceğini düşündürmektedir.

Çalışmanın temel sınırlılığı, yalnızca YÖK Ulusal Tez Merkezi'nde "Sosyal Hizmet Politikaları ve Uygulamaları" Anabilim Dalı kapsamında kayıtlı 12 lisansüstü tezin incelenmiş olmasıdır. Bu nedenle bulgular, Türkiye'de sosyal hizmet alanında hazırlanmış tüm lisansüstü tezlere genellenemez. Araştırma, ilgili anabilim dalındaki lisansüstü tez üretiminin betimsel görünümünü sunan sınırlı ve odaklı bir inceleme niteliğindedir. Bu yönüyle çalışma, gelecekte yapılabilecek daha kapsamlı bibliyometrik, tematik ya da karşılaştırmalı analizler için bir başlangıç zemini oluşturabilir.

Sonuç olarak, Sosyal Hizmet Politikaları ve Uygulamaları Anabilim Dalı kapsamında hazırlanan lisansüstü tezlerin daha çok dezavantajlı gruplar, bakım ilişkileri, kadın deneyimleri, engellilik, ruh sağlığı ve kurum bakımı sonrası yaşam gibi alanlarda yoğunlaştığı belirlenmiştir. Buna karşılık okul sosyal hizmeti, yaşlılık, sosyal yardım politikaları, hizmet modeli geliştirme ve sosyal politika analizi gibi başlıkların daha sınırlı temsil edildiği görülmektedir. Gelecekte yapılacak çalışmalarda ilgili anabilim dalı kapsamındaki tezlerin amaç, yöntem, bulgu ve sonuç

ISBN: 978-625-90406-7-7

bölümlerinin tematik olarak incelenmesi, sosyal hizmet politikaları ve uygulamaları alanındaki akademik yönelimlerin daha ayrıntılı biçimde anlaşılmasına katkı sağlayabilir.

KAYNAKÇA

Akca Yılmaz, Ş. (2026). *Öğretmenlerin deneyimleri ışığında yas sürecinde okul sosyal hizmeti gereksinimi* (Tez No. 1002168) [Yüksek lisans tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.

Apak, H. (2018). Türkiye'de sosyal hizmet lisansüstü tezlerinin göç bağlamında değerlendirilmesi. *Kadim Akademi SBD, 2*(2), 123–135. https://doi.org/10.55805/kadimsbd.494332

Avcı, Ö., & Şahin, F. (2025). Yoksulluk alanında yapılmış olan lisansüstü tez çalışmalarının bibliyografik analizi. *Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Çalışmaları Dergisi, 6*(1), 1–14. https://doi.org/10.61861/spshcd.1580191

Aydoğan, C. (2017). *Farklı yaşam dönemlerindeki bireylerin zihinsel engelli bireylere ilişkin sosyal kabulleri* (Tez No. 468780) [Yüksek lisans tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.

Boduroğlu, G. (2016). *Kurum bakımından ayrılan bireylerin yaşamın düzenlenmesi ve uyum sürecinde karşılaştığı sorunlar ve sosyal destek kaynakları* (Tez No. 433307) [Yüksek lisans tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.

Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal, 9*(2), 27–40. https://doi.org/10.3316/QRJ0902027

Demirel, B. (2017). *Yaşlılık aylığı alan bireylerin bazı kişilik özellikleri bakımından incelenmesi* (Tez No. 481015) [Yüksek lisans tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.

Duran, R. (2025). Ailenin sosyal hizmet literatüründeki yeri: Lisansüstü tezler üzerinden bir bibliyometrik analiz. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 25*(68), 619–648. https://doi.org/10.21560/spcd.v25i94997.1667543

International Federation of Social Workers. (2014). *Global definition of social work*. https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/

Karaağaç, H. (2016). *Şizofreni hastalarına bakım verenlerin travma sonrası gelişimlerinin ve bakım yüklerinin yaşam kalitelerine etkisinin incelenmesi* (Tez No. 450810) [Yüksek lisans tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.

Karaağaç, H. (2022). *Yüksek güvenlikli adli psikiyatri hastanelerinde tedavi görmüş bireylerin yaşam deneyimleri: Bir gömülü teori çalışması* (Tez No. 739782) [Doktora tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.

Kaya, M. (2023). Sosyal hizmet perspektifinden Suriyeliler: Türkiye lisansüstü araştırma birikiminde bir inceleme. *Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences, 64*, 366–377. https://doi.org/10.29228/SOBIDER.69950

Kocakaya, R. (2017). *Engelli üyeye sahip ailelerdeki bireylerin psikolojik dayanıklılığı ile algılanan aile işlevselliği arasındaki ilişki* (Tez No. 468775) [Yüksek lisans tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.

Kolay Çepni, Ş. (2016). *Eşleri cezaevinde olan kadınların yaşam durumlarının sosyal hizmet bakış açısı ile incelenmesi* (Tez No. 448717) [Yüksek lisans tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.

Kolay Çepni, Ş. (2022). *Kadınların vajinismus deneyimlerini sosyal hizmet bakış açısıyla anlamak* (Tez No. 739784) [Doktora tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.

Pak Güre, M. D., & Erdoğan, S. (2024). Gruplarla sosyal hizmet müdahalelerine ilişkin Türkiye'deki lisansüstü tezler: Sistematik bir inceleme. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi, 8*(2), 156–176. https://doi.org/10.55109/tushad.1582011

Targan Çalış, Ş. (2017). *Kadın konukevlerinde kalan kadınların sosyal destek sistemleri ve gelecek beklentileri* (Tez No. 473754) [Yüksek lisans tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.

Taşdemir, H. (2016). *Zihinsel engelli çocukların kaynaştırma eğitiminde karşılaştıkları sorunların ve aile gereksinimlerinin sosyal hizmet perspektifinden değerlendirilmesi* (Tez No. 449677) [Yüksek lisans tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.

Varol, B. (2017). *Kurum bakımı deneyimi olan yetişkinlerin iş yaşamına uyumları* (Tez No. 464226) [Yüksek lisans tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (12. baskı). Seçkin Yayıncılık.

Zengin, O., & Çalış, N. (2017). Türkiye'de sosyal hizmet araştırması: Son 10 yılda sosyal hizmet anabilim dallarında yazılan tezler üzerine bir inceleme. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 6*(2), 1260–1273. https://doi.org/10.15869/itobiad.303543

ISBN: 978-625-90406-7-7

TRT REPERTUARINDA YER ALAN VAN TÜRKÜLERİ İÇERİSİNDE FARKLI EZGİ YAPILANMASINA SAHİP SEKİZ ESER ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

A STUDY ON EIGHT WORKS WITH DIFFERENT MELODIC STRUCTURES AMONG VAN FOLK SONGS IN THE TRT REPERTOIRE

Prof. Dr. Mehmet KINIK
Van Yüzüncü Yıl University Turkish Music State Conservatory
ORCID ID: https://occid.org/0000-0002-6430-691X

Özet

Halk müziğinin zenginliklerini ve farklılıklarını coğrafi olarak belirlemede ve sınıflandırmada köy, kasaba, ilçe ya da şehir adlarından ziyade sahip olduğu kendi terminolojisi içerisinde bulunan "yöre" kavramı kullanılır. Halk müziğinde yöre denildiği zaman; kendine has müzikal özellikler geliştirmiş ve bu özelliklerle diğer yörelerden ilk duyum anında bile ayırt edilebilen, aynı doğrultuda kendine ait karakteristik bir repertuara, çalma ve söyleme biçimine sahip kültür alanları akla gelmektedir. Coğrafi ve kültürel özellikler açısından yöre; belli bir bölgede yaşayan insanların geleneklerini, yaşam tarzlarını ve dil özelliklerini yansıtan, Van yöresi, Van mutfağı gibi tanımlamalarda da kullanılan bir terimdir. Bunun yanında, halk müziği açısından belirli türkülerin ve oyun havalarının bulunduğu, kendine has çalma ve söyleyiş tavrına sahip olduğu coğrafi alanları ifade ederken de yöre kavramı kullanılır. Urfa yöresi, Kars yöresi gibi. Sadece o yöreye ait, o bölgeyle sınırlı olan yemek, kıyafet gibi kültür ile ilişkili durumlarda ise 'yöresel' kavramı kullanılır. Ayrıca yöre kavramı müziko-sosyal olarak Bozlak yöresi, Barak yöresi gibi belirli bir müzik türü etrafında bir araya gelmiş insanların yaşadığı alanları tanımlamada da kullanılır. Yöre kavramının geleneksel müziklerimiz ile birlikte en sık anıldığı tür ise halk müziğidir.

Kimi yönleriyle birbirlerine benzer özelliklere sahip halk müziği eserlerinin hemen hepsi de kendine has ezgi, ritim, söz ve duygu vb. özellikleri ifade eder. Bunlar içerisinde TRT repertuarında yer alan Van türküleri, sayısal açıdan fazla olmasa da ezgi ve ritim yönünden zengin özelliklere sahiptir. Bu bağlamda Van türküleri içerisinde seçilenlerden bazıları diğerlerinden ayrışmakta ve bu araştırmayı yapmaya yönlendirmektedir. Halk müziği repertuarını oluşturan eserlerin tamamına bakıldığında birçok makam görülse de sayısal olarak önemli bir bölümünün Hüseyni makamı ve türevleri üzerine yapılandığı görülür. TRT repertuarında bulunan elli altı Van türküsü incelendiğinde bunlar içerisinde sekiz eserin ses sahası, ezgi hareketliliği, seslerin örüntü şekli, karar sesi ya da bitiş sesi vb. bakımlardan oldukça dikkat çekici ve diğerlerinden ayrışan bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Doğal olarak bu araştırma Nitel araştırma yöntemlerinden "Amaçlı Örneklem Yöntemi" ile elde edilmiş verileri analiz etmeyi öncelikli hale getirmektedir. Bu eserlerin ortak özelliği ise "RE" perdesi etrafında yapılanmış olmalarıdır. Van gölü havzasının diğer yakasında bulunan ve Van yöresine coğrafi olarak en yakın olan Bitlis yöresine ait TRT repertuarında bulunan yirmi türkü incelendiğinde Van türküleri içerisinden seçilen bu sekiz örneğinin özelliğine benzeyen sadece iki eser tespit edilmiştir. Çalışmanın amacı; Van yöresi halk müziğinin genel karakterinin tespitine yönelik yapılacak çalışmalara katkı sağlamaktır. İlgili literatür tarandığında Van türkülerine ait çalışmalar bulunmakla birlikte seçilen türkülerin ezgi hareketliliği, örüntü şekli, karar sesi ya da bitiş sesi ve ses aralığı bakımından tespit edilen farklılıkların Van yöresinin müzikal zenginliğini ortaya koyma açısından literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Van, Yöre, Halk Müziği, Türkü

Absract

In determining and classifying the richness and differences of folk music geographically, the concept of "region" within its own terminology is used, rather than the names of villages, towns, districts, or cities. When the term "region" is used in folk music; The term "region" refers to cultural areas that have developed their own unique musical characteristics, distinguishable from other regions at first glance, and possess a characteristic repertoire, playing and singing style. In terms of geographical and cultural features, "region" is a term used to describe the traditions, lifestyles, and linguistic characteristics of people living in a particular area, as in descriptions like "Van region" or "Van cuisine." Furthermore, the concept of "region" is used to describe geographical areas where specific folk songs and dance tunes exist, possessing their own unique playing and singing style, such as "Urfa region" or "Kars region." The term "regional" is used in relation to cultural aspects such as food and clothing that are unique to that region or area. Additionally, the concept of "region" is used to describe areas where people have come together around a specific musical genre, such as "Bozlak region" or "Barak region," in a musico-social context. The genre in which the concept of "region" is most frequently associated with traditional music is folk music.

While folk music works share similar characteristics in some aspects, almost all of them express unique melodies, rhythms, lyrics, and emotions. Among these, the Van folk songs in the TRT (Turkish Radio and Television) repertoire, although not numerous, possess rich melodies and rhythms. In this context, some of the selected Van folk songs stand out from the others and prompted this research. Looking at the entire folk music repertoire, while many modes are visible, a significant portion is structured around the Hüseyni mode and its derivatives. Examining the fifty-six Van folk songs in the TRT repertoire, eight of them are found to have a remarkable and distinct structure in terms of vocal range, melodic movement, note patterns, tonic or concluding notes, etc. Naturally, this research prioritizes the analysis of data obtained using the "Purposive Sampling Method," a qualitative research method. The common feature of these works is that they are all structured around the "RE" pitch. When examining twenty folk songs from the Bitlis region, located on the other side of the Lake Van basin and geographically closest to the Van region, found in the TRT (Turkish Radio and Television) repertoire, only two works were identified that resembled the characteristics of the eight selected examples from Van folk songs. The aim of this study is to contribute to future studies aimed at determining the general character of Van regional folk music. While studies on Van folk songs exist in the relevant literature, it is believed that the differences identified in terms of melodic movement, pattern, tonic or concluding note, and vocal range of the selected songs will contribute to the literature by revealing the musical richness of the Van region.

Keywords: Van, Region, Folk Music, Folk Song

YAPAY ZEKANIN DEVLETLERARASI SAVAŞLARDA KULLANIMI: ABD/ İSRAİL- İRAN SAVAŞI

THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN INTERSTATE WARS: AN ANALYSIS OF THE US-ISRAEL VS. IRAN WAR

Res. Assist. Dr. Mehmet AKAR
Van Yüzüncü Yıl University, Erciş Faculty of Business
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-6795-5181

ÖZET

Bu çalışma, 2025–2026 tarihlerinde meydana gelen ABD-İsrail ve İran arasındaki devletlerarası silahlı çatışmaları yapay zekâ (YZ) teknolojisinin askeri kullanımı bağlamında incelemektedir. Söz konusu çatışmalar, YZ sistemlerinin büyük ölçekli ve belgelenmiş biçimde devletlerarası bir muharebe ortamına taşındığı ilk tarihsel vaka olma niteliği taşımaktadır. Çalışma üç temel araştırma sorusu çerçevesinde kurgulanmıştır: YZ, muharebe operasyonlarının zamansal ve bilişsel boyutlarını nasıl dönüştürmektedir? İki taraf arasındaki teknolojik asimetri devletlerarası savaşın karakterini nasıl yeniden biçimlendirmektedir? Bu gelişmelerin Uluslararası İnsancıl Hukuk (UİH) ve uluslararası güvenlik açısından sonuçları nelerdir?

Bulgular iki farklı savaş mantığını gözler önüne sermektedir. ABD'nin Palantir tarafından geliştirilen ve Anthropic'in yapay zekâ modelleriyle entegre edilen Maven Smart System'i (Clark, 2024); İsrail'in ise Unit 8200 bünyesinde geliştirilen Lavender ve Gospel sistemlerini kullanması (Kozlowskyj, 2025), modern savaşın veri-yoğun, algoritmik hedefleme ve hassasiyet-temelli bir muharebe anlayışına yöneldiğini göstermektedir. Operasyonun ilk 24 saatinde 1.000'den fazla, ilk haftasında 2.000'i aşkın hedef YZ destekli araçlarla imha edilmiştir (Blair & Oliphant, 2026). İran ise teknolojik açığı kapatmak yerine asimetrik karşı stratejiler geliştirmeyi tercih etmiştir: Shahed serisi İHA'larla yürütülen saldırılar, Devrim Muhafızları Ordusu'nun (DMO) APT34 ve Cotton Sandstorm grupları aracılığıyla icra ettiği YZ-hızlandırmalı siber operasyonlar ve YZ tabanlı koordineli dezenformasyon kampanyaları bu stratejinin temel bileşenlerini oluşturmaktadır.

Çalışma iki temel kuramsal argüman geliştirmektedir. Birincisi, teknolojik asimetri mutlak bir stratejik üstünlük garantisi sunmamaktadır: teknolojik açık, asimetrik aktörün bilgi ortamı ve kaynak tüketimi gibi farklı savaş boyutlarında dengeleyici avantajlar elde etmesiyle kısmen telafi edilebilmektedir. İkincisi, YZ'nin hedef üretim hızını insan kapasitesinin çok ötesine taşıması, uluslararası insancıl hukukun temel ilkelerini (ayrım, orantılılık ve ihtiyat) yapısal düzeyde uygulanamaz kılmakta ve sistemik bir hesap verebilirlik boşluğu doğurmaktadır. Çalışma, bu çatışmanın devletlerarası YZ silahlanma yarışının belirleyici bir katalizörü olacağı öngörüsüyle sonuçlanmakta ve bağlayıcı çok taraflı normların aciliyetini vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yapay Zeka, Devletlerarası Savaş, Otonom Silah Sistemleri, Asimetrik Çatışma, Uluslararası İnsancıl Hukuk, ABD-İsrail-İran Savaşı

Abstract

This study examines the interstate armed conflicts that occurred between the United States, Israel, and Iran in 2025–2026 in the context of the military use of artificial intelligence (AI) technology. This conflict represents the first large-scale, documented instance in which AI systems have been deployed in an interstate combat environment in modern military history.

The study addresses three core research questions: How does AI transform the temporal and cognitive dimensions of combat operations? How does the technological asymmetry between

the two sides reshape the character of interstate war? And what are the implications for international humanitarian law (IHL) and international security architecture?

The findings reveal two distinct approaches to warfare. The U.S. employs the Maven Smart System, developed by Palantir and integrated with Anthropic's AI models (Clark, 2024); and Israel's use of the Lavender and Gospel systems developed within Unit 8200 (Kozlowskyj, 2025) demonstrates that modern warfare is shifting toward a data-intensive, algorithmically targeted, and precision-based approach to combat. Over 1,000 targets were destroyed in the first 24 hours of the operation, and more than 2,000 in the first week, using AI-supported vehicles (Blair & Oliphant, 2026). Iran, however, has opted to develop asymmetric counter-strategies rather than bridge the technological gap: attacks carried out with Shahed-series UAVs, AI-accelerated cyber operations executed by the Islamic Revolutionary Guard Corps (IRGC) through the APT34 and Cotton Sandstorm groups, and AI-based coordinated disinformation campaigns form the core components of this strategy.

The paper advances two core theoretical arguments. First, technological asymmetry does not guarantee absolute strategic superiority: the gap can be partially offset as the technologically inferior actor secures compensatory advantages across alternative dimensions of war—information environment manipulation and resource attrition being the most salient. Second, the acceleration of target generation to a pace beyond human capacity structurally undermines the core International Law principles of distinction, proportionality, and precaution, producing a systemic accountability vacuum. The paper concludes that this conflict will serve as a decisive catalyst for an interstate AI arms race and underscores the urgency of binding multilateral norms.

Keywords: Artificial İntelligence, İnterstate War, Autonomous Weapon Systems, Asymmetric Conflict, İnternational Law, US-Israel - Iran War

1. GİRİŞ

28 Şubat 2026 tarihinde başlayan ve kamuoyunda "Operation Epic Fury" (ABD) ile "Operation Roaring Lion" (İsrail) adlarıyla anılan ABD-İsrail ile İran arasındaki silahlı çatışma, yapay zekâ (YZ) destekli askeri sistemlerin devletlerarası bir muharebe ortamında büyük ölçekli ve belgelenmiş biçimde kullanıldığı ilk vaka olarak değerlendirilmektedir. Bu çalışma, söz konusu çatışmayı YZ'nin askeri kullanımı bağlamında incelemekte ve üç temel araştırma sorusu etrafında kurgulanmaktadır: (i) YZ, muharebe operasyonlarının zamansal ve bilişsel boyutlarını nasıl dönüştürmektedir; (ii) iki taraf arasındaki teknolojik asimetri devletlerarası savaşın karakterini nasıl yeniden biçimlendirmektedir ve (iii) bu gelişmelerin Uluslararası İnsancıl Hukuk (UİH) ile uluslararası güvenlik mimarisi açısından sonuçları nelerdir.

Konunun güncelliği ve önemi, yalnızca çatışmanın ölçeğinden değil, aynı zamanda YZ sistemlerinin muharebe temposunu insan kapasitesinin çok ötesine taşımasından kaynaklanmaktadır. Nitekim savaşın ilk 24 saatinde 1.000'i aşkın, ilk haftasında ise 2.000'i aşkın hedefin YZ destekli sistemler aracılığıyla imha edildiği bildirilmektedir (Kozlowskyj, 2026). Bu hız, 2003 Irak işgalinde binlerce istihbarat analistinin haftalar süren çalışmasıyla üretilebilecek hedef hacminin, çok daha küçük bir ekip tarafından saatler içinde üretilebildiği anlamına gelmektedir. Bu durum, savaşın yalnızca teknolojik değil, aynı zamanda örgütsel ve hukuki temellerini de sorgulanır kılmaktadır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE YÖNTEM

Çalışma, nitel bir vaka incelemesi yöntemi izlemekte ve açık kaynak istihbaratı (OSINT) niteliğindeki haber raporları, düşünce kuruluşu analizleri ve resmî açıklamalara dayanmaktadır. Yaklaşımıdırksen üzerinden yürütülmektedir: birincisi, ABD-İsrail ekseninin veri-yoğun, algoritmik hedeflemeye dayalı "hassasiyet savaşı" yaklaşımı; ikincisi, İran'ın teknolojik açığı

kapatmak yerine asimetrik karşı stratejiler geliştirmeyi tercih ettiği "dayanıklılık savaşı" yaklaşımıdır. Bu ikili çerçeve, teknolojik asimetrinin mutlak bir stratejik üstünlük garantisi sunmadığı, aksine zayıf tarafın bilgi ortamı manipülasyonu ve kaynak tüketimi gibi alternatif boyutlarda dengeleyici avantajlar elde edebildiği yönündeki kuramsal argümanla desteklenmektedir.

3. BULGULAR

3.1. ABD-İsrail Ekseni: Veri-Yoğun Algoritmik Hedefleme

ABD tarafında hedefleme sürecinin merkezinde, Palantir Technologies tarafından geliştirilen ve Anthropic'in Claude modeliyle entegre edilen Maven Smart System (MSS) yer almaktadır. Anthropic'in modelleri, Kasım 2024'te Palantir'in yapay zekâ platformuna (AIP) dahil edilmiş ve gizli ağlarda kullanım için gerekli güvenlik akreditasyonlarını almıştır (Center for Strategic and International Studies [CSIS], 2026). MSS, uydu görüntüleri, insansız hava aracı görüntüleri, sinyal istihbaratı ve önceki harita verilerini tek bir "ortak operasyonel resim" hâlinde birleştirmekte; hedefleri sınıflandırmakta, silah türü önermekte ve saldırı paketleri oluşturmaktadır (CSIS, 2026). Bu entegrasyonun sonucunda, ABD Merkez Kuvvet Komutanlığı yetkilileri, savaşın ilk haftasında 2.000'den fazla hedefin vurulduğunu, bunun yaklaşık 1.000'inin ilk 24 saat içinde gerçekleştiğini ve bu temponun 2003 Irak işgalindeki "şok ve dehşet" kampanyasının neredeyse iki katına denk geldiğini açıklamıştır (Bloomberg, 2026). İsrail tarafında ise, Unit 8200 bünyesinde geliştirilen Lavender ve Gospel (İbranice "Habsora") sistemleri kullanılmaktadır. Gospel, altyapı hedeflerini belirlemeye yönelikken; Lavender, iletişim ve sosyal ağ verilerine dayanarak şüpheli militan profilleri üretmektedir (Kozlowskyj, 2026). Bu iki sistem, Gazze'de 2023-2025 döneminde büyük ölçekte test edilmiş; İran'a karşı yürütülen mevcut operasyonda ise örgütlü bir devlet ordusuna karşı, önceki uygulamalardan temelde farklı bir bağlamda devreye alınmıştır (Kozlowskyj, 2026). Her iki sistemin ortak paydası, insan analistlerin bilişsel ve zamansal sınırlarını aşan bir hedef üretim hacmine ulaşmak amacıyla tasarlanmış olmalarıdır; nitekim MSS'in devreye girmesiyle ABD'nin günlük hedef vurma kapasitesinin yüz civarından binin üzerine çıktığı aktarılmaktadır (Arms Control Association, 2026).

3.2. İran'ın Asimetrik Karşı Stratejisi

İran, teknolojik açığı doğrudan kapatmaya çalışmak yerine, üç bileşenden oluşan asimetrik bir karşı strateji izlemeyi tercih etmiştir. Birincisi, Şahed serisi insansız hava araçları ve balistik füzelerle yürütülen doygunluk saldırılarıdır; bu saldırılar, savunma sistemlerini sayısal olarak yıpratmayı ve ekonomik açıdan orantısız bir tüketim dayatmayı amaçlamaktadır. İkincisi, Devrim Muhafızları Ordusu'na bağlı gruplar aracılığıyla yürütülen YZ-hızlandırmalı siber operasyonlardır; bu operasyonlar sosyal mühendislik saldırılarının ölçeğini artırmak ve dil engellerini ortadan kaldırmak için büyük dil modellerinden yararlanmaktadır (Foundation for Defense of Democracies [FDD], 2026). Üçüncüsü ise, YZ tabanlı koordineli dezenformasyon kampanyalarıdır; bu kampanyalar sahte görüntüler ve videolar aracılığıyla küresel kamuoyunu ve yatırımcı güvenini hedef almaktadır (Wirtschafter, 2026). Nitekim İran'ın insansız hava aracı saldırılarının bir bölümü, ABD'nin yapay zekâ altyapısını destekleyen veri merkezlerini (Amazon Web Services tesisleri gibi) doğrudan hedef almış; bu durum, YZ'nin sivil-askeri ayrımını bulanıklaştıran bir bileşen hâline geldiğini göstermiştir (FDD, 2026).

4. TARTIŞMA: TEKNOLOJİK ASİMETRİ, UİH VE HESAP VEREBİLİRLİK BOŞLUĞU

Bulgular, teknolojik asimetrinin mutlak bir stratejik üstünlük garantisi sunmadığını göstermektedir. İran'ın kaynak tüketimine ve bilgi ortamı manipülasyonuna dayalı stratejisi, teknolojik açığı tamamen kapatamasa da, ABD ve İsrail'in savunma kaynaklarını zorlamış ve maliyet dengesini kısmen değiştirmiştir. Bu bulgu, savaşın yalnızca en gelişmiş algoritmayı

ISBN: 978-625-90406-7-7

elinde bulunduran tarafın belirlediği doğrusal bir üstünlük ilişkisi olmadığını; aksine çok boyutlu bir denge arayışı olduğunu ortaya koymaktadır.

Diğer yandan, YZ destekli hedef üretiminin hızı, Uluslararası İnsancıl Hukuk'un temel ilkeleri olan ayrım, orantılılık ve ihtiyat ilkelerinin yapısal düzeyde uygulanabilirliğini zayıflatmaktadır. Nitekim savaşın ilk günü Minab kentinde bir ilkokula yapılan ve 168 ila 175 arasında kişinin (büyük çoğunluğu çocuk) ölümüyle sonuçlanan saldırı, hedef listesinin güncelliğini yitirmiş harita verisine dayanmış olabileceğine dair endişeleri gündeme getirmiştir (Chatham House, 2026). Bu örnek, insan gözetiminin saniyeler içinde alınan kararlarda "otomasyon yanlılığı" (automation bias) nedeniyle salt biçimsel bir onay mekanizmasına dönüşme riskini somutlaştırmaktadır (Chatham House, 2026). Sistemlerin karar süreçlerinin büyük ölçüde sınıflandırılmış ve şeffaf olmayan bir şekilde işlemesi, hangi aktörün (geliştirici şirket, komuta kademesi, ya da sistemin kendisi) hatalı bir hedeflemeden sorumlu tutulacağı sorusunu da beraberinde getirmekte ve sistemik bir hesap verebilirlik boşluğu doğurmaktadır.

Bu tabloya paralel olarak, YZ geliştiricisi şirketlerin savaşın yürütülüşündeki rolü de tartışmalı hâle gelmiştir. Anthropic'in, Claude'un tamamen otonom silah sistemlerinde ya da kitlesel iç gözetimde kullanılmasına izin vermeyen sözleşme şartlarını korumakta ısrar etmesi, ABD yönetimi ile şirket arasında bir gerilime yol açmış ve şirketin bir "tedarik zinciri riski" olarak nitelendirilmesine neden olmuştur (CSIS, 2026). Bu gelişme, özel teknoloji şirketlerinin savaş hukuku ve etiği konusundaki tercihlerinin, devletlerin askeri karar alma süreçleriyle doğrudan çatışabileceğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Sonuç olarak bu çatışma, devletlerarası bir YZ silahlanma yarışının belirleyici bir katalizörü olma potansiyeli taşımaktadır. Diğer devletlerin, MSS ile Lavender/Gospel modelinin operasyonel etkinliğini gözlemlemesi, benzer sistemlere yönelik yatırımları hızlandırabilir; bu da bağlayıcı çok taraflı normların aciliyetini artırmaktadır. Aralık 2025'te Birleşmiş Milletler bünyesinde kabul edilen "Askeri Alanda Yapay Zekâ ve Uluslararası Barış ve Güvenliğe Etkileri" konulu karar, bu yönde atılmış olumlu fakat henüz yetersiz bir adım olarak değerlendirilmektedir (Chatham House, 2026).

5. SONUÇ

Bu çalışma, ABD/İsrail-İran savaşının, yapay zekânın devletlerarası bir muharebe ortamına büyük ölçekli biçimde taşındığı ilk tarihsel vaka olduğunu ortaya koymaktadır. Bulgular iki farklı savaş mantığını gözler önüne sermektedir: ABD-İsrail ekseninin veri-yoğun, algoritmik hedeflemeye dayalı yaklaşımı ile İran'ın asimetrik karşı stratejisi. Çalışma, teknolojik asimetrinin mutlak bir üstünlük garantisi sunmadığını; ancak YZ'nin hedef üretim hızını insan kapasitesinin ötesine taşımasının, UİH'nin temel ilkelerini yapısal düzeyde aşındırdığını ve sistemik bir hesap verebilirlik boşluğu doğurduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, devletlerarası YZ silahlanma yarışının önüne geçilebilmesi için bağlayıcı çok taraflı normların, şeffaf tedarik standartlarının ve bağımsız denetim mekanizmalarının aciliyetle geliştirilmesi gerekmektedir. Gelecek araştırmaların, bu çatışmadan elde edilecek ayrıntılı vaka verileriyle, YZ destekli hedeflemenin sivil kayıplar üzerindeki etkisini nicel olarak ölçmeye yönelmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Arms Control Association. (2026, May). AI plays major role in the war on Iran. Arms Control Today. https://www.armscontrol.org/act/2026-05/news/ai-plays-major-role-war-iran

Bloomberg. (2026, March 5). US military relying on AI as key tool to speed operations against Iran. https://www.bloomberg.com/news/articles/2026-03-05/us-military-relying-on-ai-as-key-tool-to-speed-iran-operations

Carnegie Endowment for International Peace. (2026, May 15). The unintended consequences of Iran's asymmetric strategy and America's AI war.

https://carnegieendowment.org/research/2026/05/the-unintended-consequences-of-irans-asymmetric-strategy-and-americas-ai-war

Center for Strategic and International Studies. (2026). What is Maven Smart System, and what does it do? https://www.csis.org/analysis/what-maven-smart-system-and-what-does-it-do

Chatham House. (2026, March 27). The Iran war highlights the creeping use of AI in warfare. https://www.chathamhouse.org/2026/03/iran-war-highlights-creeping-use-ai-warfare

Foundation for Defense of Democracies. (2026, May 6). 5 ways Iran is exploiting AI in warfare. https://www.fdd.org/analysis/2026/05/06/5-ways-iran-is-exploiting-ai-in-warfare/

Kozlowskyj, C. (2026, March 24). Iran conflict as a testing ground for AI warfare systems. Bloomsbury Intelligence and Security Institute. https://bisi.org.uk/reports/iran-conflict-as-a-testing-ground-for-ai-warfare-systems

Wirtschafter, V. (2026, April 8). Generative AI as a weapon of war in Iran. Brookings Institution. https://www.brookings.edu/articles/generative-ai-as-a-weapon-of-war-in-iran/

ISBN: 978-625-90406-7-7

TEHDİDE RAĞMEN DENGE NEDEN KURULMADI?
İran'ın 2003 Irak Savaşı'ndaki Yetersiz Dengeleme (*Underbalancing*) Davranışı

Res. Assist. Dr. Mehmet AKAR
Van Yüzüncü Yıl University, Erciş Faculty of Business
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-6795-5181

ÖZET

Bu çalışma, 2003 Irak Savaşı sırasında Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) varoluşsal çevreleme ve "Şer Ekseni" tehdidine rağmen, İran'ın neden yapısal realizmin öngördüğü şekilde otomatik bir karşı dengeleme koalisyonu kurmadığını incelemektedir. Çalışmada, Randall Schweller'ın "yetersiz dengeleme" (*underbalancing*) teorisi makro analitik çerçeve olarak benimsenirken; sistemik baskıların iç siyasal dinamiklerden nasıl süzüldüğünü açıklamak amacıyla neoklasik realist yaklaşımın ara değişkenleri modele entegre edilmektedir.

Araştırma kapsamında, İran'ın dengeleme yapmama davranışı üç temel bağımsız değişken üzerinden ampirik olarak sınanmaktadır: (1) Reformist-muhafazakâr kutuplaşması ve Hatemi-Hamaney kurumsal rekabetiyle somutlaşan elit konsensüsünün yokluğu; (2) yaptırımlar, petrol bağımlılığı, makroekonomik stagflasyon ve parçalı askeri komuta mimarisiyle karakterize edilen kısıtlı devlet kapasitesi; (3) Saddam Hüseyin rejiminin tasfiyesinin Tahran yönetiminde yarattığı "fırsat arayışı" (*profit-seeking*).

Çalışmada, iki rakip hipotez sınanmaktadır: İran'ın kapasite kısıtları nedeniyle dengeleme yapamadığı hipotezi (*underbalancing*) ile rasyonel maliyet-fayda hesabı kurgulayarak bilinçli olarak dengelemediği hipotezi (*profit-seeking*). Araştırma bulguları, bu iki mekanizmanın birbirini dışlamadığını; aksine eşzamanlı işlediğini göstererek literatüre "hibrit bir dış politika modeli" önermektedir. 1997-2001 döneminde iç siyasal bölünme ve ekonomik kısıtlar nedeniyle "mecburi bir yetersiz dengeleme" baskınken, 2001-2003 kriz sarmalında Saddam rejiminin çöküşünün sunduğu jeopolitik imkânlar, sürece "rasyonel bir fırsatçılık" boyutu eklemiştir. Sonuç olarak, İran'ın 2003'teki aktif tarafsızlığı ve "Büyük Pazarlık" arayışı, yapısal baskıların içsel filtreler ve rasyonel kazanç hesaplarıyla nasıl dönüştürüldüğünü belgeleyen özgün bir vaka sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yetersiz Dengeleme (*Underbalancing*), İran Dış Politikası, 2003 Irak Savaşı, Neoklasik Realizm, Fırsat Arayışı (*Profit-Seeking*).

Abstract:

This study examines why, despite the United States' (U.S.) existential encirclement and the "Axis of Evil" threat during the 2003 Iraq War, Iran did not form an automatic counterbalancing coalition as predicted by structural realism. The study adopts Randall Schweller's "underbalancing" theory as a macro-analytic framework; meanwhile, the intermediate variables of the neoclassical realist approach are integrated into the model to explain how systemic pressures filter through domestic political dynamics.

Within the scope of the research, Iran's non-balancing behavior is empirically tested through three key independent variables: (1) the absence of elite consensus, manifested in the reformist-conservative polarization and the institutional competition between Khatami and Khamenei; (2) limited state capacity characterized by sanctions, oil dependency, macroeconomic stagflation, and a fragmented military command structure; (3) the "profit-

seeking" mindset created within the Tehran administration by the dismantling of the Saddam Hussein regime.

The study tests two competing hypotheses: that Iran cannot achieve a balance due to capacity constraints (underbalancing), and that it consciously avoids balancing by conducting a rational cost-benefit calculation (profit-seeking). The research findings suggest that these two mechanisms are not mutually exclusive; rather, they operate simultaneously, proposing a "hybrid foreign policy pattern" to the literature. While "compulsory underbalancing" was dominant during the 1997–2001 period due to internal political divisions and economic constraints, the geopolitical opportunities presented by the collapse of the Saddam regime during the 2001–2003 crisis spiral added a dimension of "rational opportunism" to the process. Consequently, Iran's active neutrality in 2003 and its pursuit of the "Grand Bargain" present a unique case study illustrating how structural pressures were transformed through internal filters and rational cost-benefit calculations.

Keywords: Underbalancing, Iranian Foreign Policy, 2003 Iraq War, Neoclassical Realism, Profit-Seeking.

1. GİRİŞ

Uluslararası ilişkiler literatüründe Yapısal Realizm (Waltz, 1979), anarşik bir sistemde varoluşsal bir tehditle karşılaşan devletlerin sistemik baskılar gereği otomatik olarak dengeleme (*balancing*) davranışına yöneleceğini belirtir. Bu deterministik varsayıma göre devletler; lider tipi, rejim karakteri veya iç siyasi bölünmelerinden bağımsız olarak, dış tehditleri ittifak mekanizmaları (dış dengeleme) ya da askeri/ekonomik mobilizasyon (iç dengeleme) yoluyla göğüslemek zorundadır. Ancak uluslararası siyaset tarihi, yapısal realizmin bu mekanik kehanetini boşa çıkaran ampirik sapmalarla doludur. Bu sapmaların en çarpıcı örneklerinden biri, 2003 Irak Savaşı sarmalında İran İslam Cumhuriyeti'nin sergilediği stratejik tutumdur.

11 Eylül 2001 sonrası ABD Başkanı George W. Bush tarafından Ocak 2002'de "Şer Ekseni" (*Axis of Evil*) ilan edilen (Heradstveit & Bonham, 2003); doğusunda Afganistan, batısında ise Irak operasyonlarıyla Amerikan askeri makinesi tarafından doğrudan kuşatılan İran, Yapısal Realizmin öngördüğü agresif dengeleme davranışını sergilememiştir. Tahran yönetimi bu varoluşsal çevreleme stratejisine; askeri bir seferberlik ya da karşı ittifak arayışıyla değil, Yapısal Realizmin "rasyonel aktör" varsayımıyla çelişen bir kurumsal/stratejik eylemsizlik, "aktif tarafsızlık" ve hatta Washington ile örtük bir uzlaşı arayışı (*Büyük Pazarlık / Grand Bargain*) ile yanıt vermiştir (Barzegar, 2009; Kristof, 2007).

Bu çalışma, uluslararası sistemdeki aşırı güç asimetrisine ve kapısındaki varoluşsal tehdide rağmen İran'ın neden otomatik bir dengeleme üretemediğini sorunsallaştırmaktadır. Araştırmanın temel sorusu şudur: *2003 Irak Savaşı sürecinde ABD'nin varoluşsal tehdidine karşın, İran dış politikasını dengeleme yapmama veya yetersiz dengeleme (underbalancing) davranışına iten iç siyasal, kurumsal ve jeopolitik dinamikler nelerdir?*

Bu soru bağlamında literatürde öne çıkan iki temel hipotez yarışmaktadır:

H_1(Yetersiz Dengeleme -Underbalancing- Hipotezi): İran, sistemik tehdidi algılamasına rağmen iç siyasal elitlerin fragmante yapısı ve devletin kurumsal/ekonomik kapasite kısıtları nedeniyle yapısal bir felç yaşamış, dengeleme *yapamamıştır*.

H_2(Fırsat Arayışı -Profit Seeking- Hipotezi**):** İran, rasyonel bir maliyet-fayda hesabı kurgulayarak ezeli düşmanı Saddam Hüseyin rejiminin tasfiyesini bir fırsat (*profit-seeking*) olarak görmüş ve ABD'yi bilinçli olarak *dengelememiştir*.

Bu çalışma, mevcut literatürdeki bu iki dışlayıcı yaklaşımın aksine, iki mekanizmanın eşzamanlı işlediğini savunmakta ve literatüre ampirik olarak test edilmiş bir **"hibrit dış politika modeli"** sunmaktadır. Buna göre 1997-2001 döneminde iç siyasal bölünmeler ve

ekonomik tıkanıklık nedeniyle "mecburi bir yetersiz dengeleme (underbalancing)" baskınken; 2001-2003 kriz sürecinde Saddam rejiminin devrilmesinin sunduğu imkânlar sürece "rasyonel bir fırsatçılık" boyutu eklemiştir.

Takip eden bölümlerde sırasıyla, Neoklasik Realizmin teorik omurgası ortaya konacak; ardından elit bölünmesi, devlet kapasitesi ve fırsat arayışı değişkenleri üzerinden ampirik analiz yürütülerek sonuç kısmında hibrit modelin teorik katkıları tartışılacaktır.

2. TEORİK ÇERÇEVE: NEOKLASİK REALİZM VE YETERSİZ DENGELEME

Yapısal Realizmin dış politikadaki ampirik sapmaları açıklamadaki yetersizliği, Rose (1998)tarafından kavramsallaştırılan **Neoklasik Realizm** yaklaşımının doğuşuna zemin hazırlamıştır. Neoklasik Realizm, uluslararası sistemin yapısını (bağımsız değişken) nihai belirleyici olarak kabul etmekle birlikte, sistemik baskıların doğrudan dış politika çıktısına (bağımlı değişken) dönüşmediğini; aksine devlet düzeyindeki içsel "filtreler" ve "ara değişkenler" üzerinden süzülerek şekillendiğini argümente eder.

Bu teorik kulvarda Randall Schweller (2004, 2006), Neo-realizmin "devletler tehdide karşı her zaman denge kurar" aksiyomunu sorgulayarak Yetersiz Dengeleme (Underbalancing) teorisini geliştirmiştir. Schweller'a göre dengeleme, yüksek içsel maliyetler ve mobilizasyon zorlukları içeren kolektif bir eylemdir. Bir devletin dış tehdide uygun şiddette yanıt verememesi (yetersiz dengeleme), tehdidin algılanmamasından değil; devlet mimarisinin bu tehdide karşı toplumsal ve kurumsal kaynakları mobilize edememesinden kaynaklanır.

Schweller (2004, s. 169-170 bu durumu açıklamak için dört temel içsel değişken tanımlar:

1. **Elit Konsensüsü (*Elite Consensus*):** Tehdidin niteliği ve uygulanacak strateji konusunda yönetici kadro arasındaki uzlaşı düzeyi.
2. **Elit Uyumsuzluğu/Kutuplaşması (*Elite Cohesion*):** Elitler arası ideolojik ve politik kamplaşmanın derinliği.
3. **Toplumsal/Hükümet İçi Koalisyon Gücü (*Vulnerability*):** Hükümetin toplumsal tabandan veya kurumlar arası rekabetten aldığı direnç.
4. **Devlet Kapasitesi ve Kurumsal Özerklik (*State Power/Capacity*):** Devletin ulusal serveti, askeri gücü ve toplumsal kaynakları dış politika hedefleri doğrultusunda çekip alma (*extraction*) kabiliyeti.

Schweller'ın modelinde, elit konsensüsünün bulunmadığı ve devlet kapasitesinin sınırlı olduğu sistemlerde ortaya çıkan nihai tablo "yetersiz dengeleme"dir.

Öte taraftan, çalışma Schweller'in (1994) ayrı bir makalede geliştirdiği "kâr için peşine takılma" (bandwagoning for profit) kavramsallaştırmasını, dört değişkenli underbalancing çerçevesine dördüncü bir analitik kategori olarak entegre etmektedir. Bu entegrasyonun gerekçesi, iki kavramsallaştırmanın da devletlerin tehdit altında neden yapısal realizmin öngördüğü dengeleme davranışını sergilemediği sorusuna tamamlayıcı açılardan yanıt vermesidir: biri yetersizliği (yapamama), diğeri tercihi (yapmama) açıklar.

3: AMPİRİK ANALİZ: İRAN DIŞ POLİTİKASININ İÇSEL FİLTRELERİ VE STRATEJİK DAVRANIŞI (1997-2003)

Sistemik realizm, 2002 yılında "Şer Ekseni" ilan edilen ve sınır komşuları işgal edilen İran'ın rasyonel ve homojen bir aktör olarak doğrudan dengeleme yapmasını beklerken; neoklasik realist çerçeve, Tahran'ın bu tehdide neden "yetersiz dengeleme" ve "aktif tarafsızlık" ile yanıt verdiğini iç siyasal mimarideki tıkanıklıklar üzerinden açıklar. Bu bölümde, İran'ın stratejik felci ve ardından geliştirdiği rasyonel fırsatçılık davranışı, üç temel bağımsız değişken üzerinden ampirik olarak çözümlenmektedir.

3.1. Elit Konsensüs Eksikliği: Reformist-Muhafazakâr Kutuplaşması ve Kurumsal Rekabet

Randall Schweller'ın modelinde yetersiz dengelemenin ilk ve en önemli kurumsal nedeni elit konsensus eksikliğidir. 1997 yılında Muhammed Hatemi'nin %70'e yakın bir halk desteğiyle

ISBN: 978-625-90406-7-7

cumhurbaşkanı seçilmesi, İran İslam Cumhuriyeti'nin dış politika yapım mekanizmasında derin bir ideolojik ve kurumsal çatlağı su yüzüne çıkarmıştır (Buchta, 2000). Bu dönemde İran dış politikası, tek bir rasyonel merkezden değil; Hatemi liderliğindeki Reformist kanat (Yürütme organı ve Dışişleri Bakanlığı) ile Dini Lider Ayetullah Ali Hamaney'in etrafında kümelenen Muhafazakâr (Devrim Muhafızları Ordusu-DMO, Yargı ve Ulusal Güvenlik Yüksek Konseyi-UGYK) arasındaki iki başlı yapı tarafından şekillendirilmiştir.

Bu iki elit grubu, uluslararası sistemden gelen ABD tehdidini ve bu tehdide karşı uygulanacak ulusal stratejiyi tamamen zıt pencerelerden okumuştur:

- Reformist Blok (Hatemi): ABD tehdidini askeri veya sert güç yöntemleriyle dengelemenin imkânsız olduğunu savunmuştur. Hatemi, "Medeniyetler Çatışması" tezine karşı BM kürsüsünden "Medeniyetler Diyaloğu" vizyonunu sunarak, dış politikada gerginliği azaltma (detente), Avrupa ülkeleriyle ilişkileri normalleştirme ve uluslararası meşruiyet kazanma yoluyla tehdidi yumuşatmayı hedeflemiştir(Moslem, 2002).
- Muhafazakâr Blok (Hamaney ve IRGC): Batı ile diyalog arayışını bir "ideolojik teslimiyet" ve rejim güvenliğine yönelik içsel bir tehdit olarak görmüştür. Muhafazakârlara göre tehdit ancak asimetrik caydırıcılık ve ideolojik direniş hatları ile göğüslenebilirdi(Buchta, 2000).

Bu ideolojik yarılma, 2001-2003 kriz sarmalında kurumsal bir felce (policy paralysis) dönüşmüştür. Karar alıcı elitler arasında dış tehdidin niteliği ve yöntemi konusunda asgari bir "elit konsensüsü" oluşmadığı için, İran uluslararası sistemdeki bu akut tazyike karşı ne topyekûn bir iç dengeleme (askeri mobilizasyon) ne de resmi bir dış dengeleme (ittifak arayışı) üretebilmiştir. Dış politika yapım süreci, iki elit grubunun birbirinin hamlelerini sabote ettiği bir iç siyasi rekabet arenasına evrilmiştir.

3.2. Kısıtlı Devlet Kapasitesi: Ekonomik Stagflasyon ve Parçalı Askeri Komuta Mimarisi

Neoklasik realizmin ikinci ana ara değişkeni, devletin ulusal kaynakları dışsal bir tehdide karşı mobilize edebilme yeteneği, yani devlet kapasitesidir. 1997-2003 döneminde İran, yapısal realizmin öngördüğü "iç dengeleme" (askeri ve ekonomik gücü hızla artırma) stratejisini uygulayabilecek bir devlet kapasitesinden tamamen yoksundur.

Ekonomik düzlemde İran, 1980-1988 İran-Irak Savaşı'nın yıkıcı yapısal mirasından, tek yönlü petrol bağımlılığından ve ABD'nin 1996 Clinton dönemi ILSA (İran-Libya Yaptırımlar Yasası) ile derinleştirdiği çift taraflı çevreleme yaptırımlarından ötürü kronik bir stagflasyon kıskacındadır(US GAO, 2007). Ulusal bütçe açığı, yüksek enflasyon ve sermaye yetersizliği, Tahran'ın ABD askeri makinesine karşı konvansiyonel bir askeri yarışa girmesini (iç dengeleme yapmasını) finansal açıdan imkânsız kılmıştır. Devlet, bütçesini jeopolitik bir savunma sanayisi hamlesine dönüştürecek makroekonomik esnekliğe sahip değildir (Juneau, 2013).

Askeri düzlemde ise devlet kapasitesi, parçalı komuta mimarisi nedeniyle kurumsal olarak bölünmüştür. İran askeri yapısı, ülkeyi konvansiyonel olarak savunmakla görevli düzenli ordu (Artesh) ile rejimi iç ve dış tehditlere karşı korumakla görevli, asimetrik kabiliyetleri yüksek Devrim Muhafızları Ordusu (IRGC) arasında ikiye bölünmüştür. 2003 krizinde bu iki kurumsal yapı arasındaki lojistik, bütçe ve doktrinel rekabet, devletin yekpare ve hızlı bir askeri mobilizasyon kararı almasını engellemiştir. Sonuç olarak, zayıf devlet kapasitesi ve bölünmüş askeri yapı, İran'ı sistemik tehdit karşısında "mecburi bir yetersiz dengeleme" (compulsory underbalancing) davranışına mahkûm etmiştir (Cordesman, 2004).

3.3. Tehditten Fırsata: Saddam Hüseyin Rejiminin Çöküşü ve "Fırsat Arayışı" (Profit-Seeking)

Çalışmanın en özgün ampirik katkısı, 1997-2001 dönemindeki bu "mecburi yetersiz dengeleme" durumunun, 2001-2003 yılları arasında rasyonel bir "fırsat arayışı" (profit-seeking) mekanizmasıyla nasıl birleştiğini göstermesidir.

2002 ve 2003 yıllarına gelindiğinde, ABD'nin Irak'ı işgal edeceğinin kesinleşmesi, Tahran'daki karar alıcılar için paradoksal bir jeopolitik denklem yaratmıştır. Bir yanda sınır

ISBN: 978-625-90406-7-7

komşusuna yerleşen devasa bir Amerikan tehdidi (tehdit algısı) varken, diğer yanda İran'ın kurulduğu günden beri en büyük varoluşsal ve bölgesel düşmanı olan Saddam Hüseyin rejiminin bizzat ABD eliyle yok edilmesi ihtimali (fırsat algısı) durmaktadır.

Bu aşamada İran eliti, kapasite kısıtlarının da farkında olarak, rasyonel bir maliyet-fayda hesabı kurgulamıştır. ABD'yi doğrudan dengelemeye çalışmak (örneğin Saddam ile ittifak kurmak veya Irak'a askeri destek vermek), hem askeri olarak imkansızdır hem de İran'ı Washington'ın doğrudan askeri hedefi haline getirecektir. Buna karşılık, ABD'nin Irak'a girmesine sessiz kalmak ("aktif tarafsızlık" sergilemek), İran'a iki büyük rasyonel kazanç vaat etmektedir:

1. Bağdat'taki Sünni-Baas rejiminin tasfiyesiyle Irak'ta çoğunlukta olan Şiilerin önünün açılması ve İran'ın Irak üzerinde tarihsel bir nüfuz alanı (jeopolitik nüfuz) elde etmesi.
2. İşgal sürecinde ABD'ye örtük lojistik/istihbari kolaylık sağlayarak (Kuzey Koalisyonu ve Iraklı Şii gruplar üzerinden) Washington ile ilişkileri yumuşatmak ve meşhur **2003** "Büyük Pazarlık" (Grand Bargain) diplomatik mektubuyla rejim güvenliğini garanti altına almak (Kristof, 2007).

Dolayısıyla İran'ın 2003 Irak Savaşı'ndaki stratejik eylemsizliği, yapısal realizmin iddia ettiği gibi basit bir "tehdidi ıskalama" veya korku felci değildir. Aksine, içsel zafiyetlerden ötürü dengeleme *yapamayan* Tahran, dışsal dönüşümün sunduğu jeopolitik imkânları rasyonel olarak capitalize ederek sürece bilinçli bir "fırsat arayışı" boyutu eklemiştir.

SONUÇ (CONCLUSION)

Bu çalışma, 2003 Irak Savaşı sırasında Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) "Şer Ekseni" doktriniyle somutlaşan çevreleme stratejisine ve yakın varoluşsal tehdidine rağmen, İran'ın neden yapısal realizmin öngördüğü şekilde otomatik bir karşı dengeleme davranışı üretmediğini neoklasik realist bir çerçeveyle sorunsallaştırmıştır. Yapısal realizmin devletleri dış dünyadan gelen sistemik tazyiklere anında ve homojen yanıtlar veren "kara kutular" olarak gören indirgemeci varsayımı, İran'ın 2003 kriz sarmalındaki stratejik eylemsizliğini, "aktif tarafsızlığını" ve diplomatik uzlaşı arayışlarını açıklamakta yetersiz kalmaktadır.

Araştırma kapsamında ampirik olarak sınanan bağımsız değişkenler, uluslararası sistemden kaynaklanan yapısal baskıların Tahran'ın iç siyasal filtrelerinden süzülürken nasıl köklü bir biçimde dönüştürüldüğünü ortaya koymuştur. Hatemi liderliğindeki Reformistler ile Hamaney etrafında kümelenen Muhafazakârlar arasındaki ideolojik ve kurumsal iki başlılık, tehdidin tanımı ve ulusal strateji konusunda asgari bir "elit konsensüsünün" oluşmasını engellemiş; bu durum karar alma mekanizmasını felç etmiştir. Bu iç siyasal bölünmüşlüğe, yaptırımlar ve kronik stagflasyonla karakterize edilen zayıf makroekonomik kapasite ile *Artesh* ve Devrim Muhafızları (*DMO*) arasındaki parçalı askeri komuta mimarisi eklenmiştir. Sonuç olarak İran, kriz döneminde kendi bekasını koruyacak düzeyde ne içsel bir askeri mobilizasyona girişebilmiş ne de dışsal bir dengeleme koalisyonu kurabilmiştir.

Ancak çalışmanın literatüre sunduğu en özgün teorik ve ampirik katkı, mevcut dış politika analizi çalışmalarında sıklıkla birbirini dışlayan iki rakip yaklaşım olarak konumlandırılan "kapasitesizlik nedeniyle yetersiz dengeleme (underbalancing)" hipotezi ile "rasyonel maliyet-fayda hesabına dayalı fırsat arayışı (profit-seeking)" hipotezinin aslında eşzamanlı işlediğini kanıtlamış olmasıdır. Önerilen "hibrit dış politika modeli", bu iki mekanizmanın birbirinin alternatifi değil, birbirini tamamlayan yapısal ve rasyonel dişliler olduğunu göstermektedir.

Tarihsel süreç incelendiğinde, 1997-2001 döneminde iç siyasal yarılma ve ekonomik kısıtlar nedeniyle sistemik tazyike karşı "mecburi bir yetersiz dengeleme" içinde olan Tahran; 2001-2003 yılları arasında Saddam Hüseyin rejiminin ABD eliyle tasfiyesinin kesinleşmesiyle birlikte sürece "rasyonel bir fırsatçılık" boyutu eklemiştir. İran eliti, içsel zafiyetleri sebebiyle ABD ile doğrudan bir askeri/siyasal çatışmayı göze alamayacağını rasyonel olarak idrak etmiş (constraints); ancak bu mecburi eylemsizliği, ezeli düşmanı Saddam'ın devrilmesinin ardından

ISBN: 978-625-90406-7-7

Irak üzerinde jeopolitik nüfuz elde etme ve Washington'a "Büyük Pazarlık" mektubunu sunarak rejim güvenliğini garanti altına alma stratejisine tahvil etmiştir (profit-seeking).
Sonuç olarak İran'ın 2003 Irak Savaşı'ndaki stratejik performansı, neoklasik realizmin temel iddiasını doğrular niteliktedir: Uluslararası sistemdeki güç dağılımı ve dış tehditler, devletlerin dış politikasının genel sınırlarını çizse de; bu baskıların nihai bir dış politika çıktısına dönüşmesi, içsel kurumsal kapasite, elit uyumu ve rasyonel kazanç hesapları tarafından belirlenmektedir. İran'ın sergilediği bu "aktif tarafsızlık" modeli, sistemik realizmin mekanik kehanetlerini boşa çıkaran ve içsel filtrelerin dış politika yapımındaki otonomisini belgeleyen özgün bir ampirik vaka olarak uluslararası ilişkiler literatüründeki yerini korumaktadır.

KAYNAKÇA

Barzegar, K. (2009). Iran's Foreign Policy Strategy After Saddam. *The Washington Quarterly*, *33*(1), 173-189.
Buchta, W. (2000). *Who rules iran? The structure of power in the islamic republic*. The Washington Institute for Near East Policy.
Cordesman, A. H. (2004). *Iran's military forces in transition: Conventional threats and weapons of mass destruction*. Center for Strategic and International Studies.
Heradstveit, D., & Bonham, G. M. (2003). *Changes Iranian Images of How the Axis of Evil Metaphor the USA* (Sy. 655). Norwegian Institute of International Affairs.
Juneau, T. (2013). Iran's failed foreign policy: Dealing with an ideological predator. *Middle East Policy*, *20*(1), 50-62.
Kristof, N. D. (2007, Nisan 28). *Iran's Proposal for a "Grand Bargain"*. The New York Times. https://archive.nytimes.com/kristof.blogs.nytimes.com/2007/04/28/irans-proposal-for-a-grand-bargain/
Moslem, M. (2002). *Factional Politics in post-Khomeini Iran*. Syracuse University Press.
Rose, G. (1998). Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy. *World Politics*, *51*(1), 144-172.
Schweller, R. L. (1994). Bandwagoning for profit: Bringing the revisionist state back in. *International Security*, *19*(1), 72-107.
Schweller, R. L. (2004). Unanswered Threats: A Neoclassical Realist Theory of Underbalancing. *International Security*, *29*(2), 159-201.
Schweller, R. L. (2006). *Unanswered Threats: Political Constraints on the Balance of Power*. Princeton University Press.
US GAO, U. S. G. A. O. (2007). *Iran Sanctions: Impact in Furthering U.S. Objectives Is Unclear and Should Be Reviewed | U.S. GAO* (GAO-08-58). United States Government Accountability Office. https://www.gao.gov/products/gao-08-58
Waltz, K. N. (1979). *Theory of International Politics*. Addison-Wesley Publishing Co.

ISBN: 978-625-90406-7-7

BULANIK MANTIK VE KULLANIM ALANLARI
FUZZY LOGIC AND ITS APPLICATIONS

Muhammed NAS [1]
Van Yüzüncü Yıl University, Erciş Faculty of Business
ORCID ID: 0009-0008-6784-4810

Melek GÖZEN [2]
Van Yüzüncü Yıl University, Erciş Faculty of Business
ORCID ID: 0000-0002-7487-9869

Özet

Bulanık mantık (Fuzzy Logic) klasik mantığın kesin var ya da kesin yok, kesin evet ya da kesin hayır yaklaşımının aksine, kısmi doğruluğu veya aidiyeti de dikkate alan bir yaklaşımdır. Klasik mantığın bir eleman bir kümenin ya elemanıdır ya da değildir biçiminde katı bir şekilde benimsediği yaklaşımın aksine bulanık mantık anlayışında bir eleman bir kümeye üyelik derecesi ile bağlı olabilir. Klasik mantıkta bir değişken belirli bir kümeye ait ise 1 değil ise 0 değerini almaktadır, 0-1 arasındaki hiç bir değeri almaz ve bu doğrultuda katı ve nettir. Bulanık mantık ise 0-1 arasındaki değerler ile de ilgilenir, ayrıca bu iki değer arasındaki tüm değerleride dikkate alarak bir değişkenin belirli bir kümeye ne derecede üye olduğunu gösterir. Bulanık Mantık siyah ile beyazı kapsadığı gibi bu iki renk arasındaki gri tonlarıda muhattap alan daha gerçekçi ve insan muhakemesine yakın sonuçlar üreten bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır. İlk olarak 1965 yılında California Üniversitesinde Lotfi Askar Zadeh tarafından ortaya atılan Bulanık Mantık yaklaşımı günümüzde insan düşünce yapısına yakın sonuçlar üretebildiğinden mütevellit çok geniş kullanım alanlarına ulaşmıştır.

Bulanık mantığın temelinde üyelik fonksiyonları, bulanık kümeler ve kural tabanlı çıkarım sistemleri yatmaktadır. Bir değişkenin belirli bir kümeye ne ölçüde ait olduğunu gösteren üyelik dereceleri 0 ile 1 arasında değer almaktadır. Böylece sistemler yalnızca “evet” veya “hayır” şeklinde değil, farklı derecelerde değerlendirme yapabilmektedir. Bu özellik, özellikle karmaşık karar verme süreçlerinde büyük avantaj sağlamaktadır.

Günümüzde bulanık mantık birçok farklı alanda kullanılmaktadır. Mühendislik uygulamalarında otomatik kontrol sistemleri, klima ve çamaşır makinesi gibi akıllı ev cihazları, otomotiv sektöründe hız kontrol sistemleri ve otonom sürüş uygulamaları bulanık mantığın yaygın kullanım alanları arasında yer almaktadır. Ayrıca, finans alanında risk analizi, işletmelerde performans değerlendirme gibi konularda da etkili sonuçlar vermektedir. Özellikle karar verme süreçlerinde insan uzmanlığına yakın sonuçlar üretmesi, bulanık mantığın önemini artırmaktadır.

Bu nedenle bulanık mantık, gelecekte daha da yaygınlaşması beklenen önemli bir yöntemdir.

Bu çalışmada Bulanık Mantık yaklaşımı ve Kullanım Alanları kapsamlı bir şekilde ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Bulanık Mantık, Bulanık Kümeler, Üyelik Fonksiyonları, Karar Verme, Risk Analizi, Bulanık Çıkarım Sistemleri

Abstract

Fuzzy logic, unlike classical logic's absolute yes or no approach, considers partial truth or belonging. Unlike classical logic, which rigidly identifies an element as either a member of a set or not, fuzzy logic allows an element to be linked to a set based on its degree of membership. In classical logic, a variable takes the value 1 if it belongs to a particular set and 0 if it doesn't; it doesn't accept any values between 0 and 1, thus being rigid and clear. Fuzzy logic, however, also considers values between 0 and 1, and all values in between, showing the degree to which a variable belongs to a particular set. Fuzzy logic encompasses not only black and white but also shades of gray between these two colors, resulting in a more realistic approach closer to human reasoning. First introduced in 1965 by Lotfi Askar Zadeh at the University of California, the Fuzzy Logic approach has achieved widespread use today due to its ability to produce results close to human thought processes.

Fuzzy logic is based on membership functions, fuzzy sets, and rule-based inference systems. Membership degrees, which indicate the extent to which a variable belongs to a particular set, take values between 0 and 1. Thus, systems can make evaluations not only in the form of "yes" or "no," but also in varying degrees. This feature provides a significant advantage, especially in complex decision-making processes.

Today, fuzzy logic is used in many different fields. In engineering applications, automatic control systems, smart home devices such as air conditioners and washing machines, speed control systems in the automotive sector, and autonomous driving applications are among the common uses of fuzzy logic. It also provides effective results in areas such as risk analysis in finance and performance evaluation in businesses. Its ability to produce results close to human expertise, especially in decision-making processes, increases the importance of fuzzy logic.

Therefore, fuzzy logic is an important method expected to become even more widespread in the future. This study will comprehensively discuss the Fuzzy Logic approach and its application areas.

Keywords: Fuzzy Logic, Fuzzy Sets, Membership Functions, Decision Making, Risk Analysis, Fuzzy Inference Systems

KRONOLOJİK PERSPEKTİFTEN DİJİTAL MUHASEBEYE DÖNÜŞÜMÜN ADIMLARI

A CHRONOLOGICAL PERSPECTIVE ON THE STEPS IN THE TRANSFORMATION TO DIGITAL ACCOUNTING

Asst. Prof. Dr. Hatice ÇİÇEKAY
Van Yüzüncü Yıl University, Erciş Vocational School,
Department of Accounting and Tax Applications
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-9988-1340

Lecturer Dr. Sefa ONUT
Sivas Cumhuriyet University, Vocatinal School of Social Sciences,
Department of Accounting and Tax
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-8196-0964

Prof. Dr. Mehmet DEMİR
Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Economics and Administrative Sciences,
Department 0f Finance and Banking
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-1796-7974

Özet

Kâğıt üzerinde yapılan işlemlerin dijital olarak yapılması olarak ifade edilen e-dönüşüm, günümüz dünyasında muhasebe alanında da aktif hale gelmiştir. Muhasebe alanında e-dönüşümün asıl amacı finansal bilgilerin kaydedilmesi, sınıflandırılması, özetlenmesi ve raporlanması aşamalarında var olan iş yükünü ve hataları azaltmaktır.

E-dönüşüm süreci kendi içinde avantaj ve dezavantajlara sahiptir. Muhasebe alanındaki e-dönüşümün avantajları arasında; vergi kaçakçılığının ve kayıt dışılığın önüne geçilmesi, zaman tasarrufu sağlanması, evrak kaybolmasının önlenmesi, muhasebe verilerinin depolanması, iş yükünün hafiflemesi, dijital arşivleme imkânı sunması, bürokrasinin azaltılması ve Gelir İdaresi Başkanlığınca yürütülen proje kapsamında kâğıt israfının önüne geçilmesi gibi avantajlar sayılabilir. Ayrıca mali verilerin bilgisayar ortamına aktarılması, korunması, uzun süreli saklanması, farklı yerlerde bilgilere erişimi kolaylaştırması ve muhasebe sürecinin aşamalarındaki hataları en aza indirmesi e-dönüşümün sunduğu diğer imkânlar arasındadır. Ancak hemen her değişim bazı sorunları da beraberinde getireceği için muhasebede dönüşüm ile başlayan dijitalleşme dezavantajları da bünyesinde taşımaktadır. Özellikle dijitalleşmenin ilk yıllarında faydalar/avantajlar değil külfetler/dezavantajlar daha çok dillendirilmiştir. Bu sorunların bazıları kişisel bazıları ise sistem kaynaklı bir yapı sergilemiştir. Örneğin bu dönüşüm, meslek mensuplarının bilgi teknolojilerini kullanmasını zorunlu hale getirmiştir. Bu zorunluluk, özellikle teknoloji ve dijital uygulamalara yatkınlık açısından sorunlu olan bazı meslek mensupları için sıkıntı verici olmuştur. Ayrıca sistem güvenliğinin tam olarak sağlanamamasından dolayı verilerin çalınma riski taşıması, internet vb. altyapının iyi olmaması sonucu işlemlerin aksaması, bu aksaklıktan kaynaklı yaptırımlar sebebiyle birçok meslek mensubunun iş motivasyonlarının azalması, muhasebe paket programlarının kullanım maliyetlerinin yüksek olması diğer sorunlar arasında sıralanabilir.

Ülkemizde muhasebe alanında e-dönüşüm süreci T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığına bağlı Gelir İdaresi Başkanlığı (GİB) tarafından belirlenen uygulamalarla yönetilmektedir. E-belge, e-defter, e-fatura, e-arşiv, e-beyanname, e-tebligat, e-irsaliye vb. gibi uygulamalar Gelir İdaresi Başkanlığı tarafından uygulamaya konulmuştur. Bu uygulamalar, ilk olarak 2010 yılında

ISBN: 978-625-90406-7-7

faaliyete geçen elektronik fatura ile başlamış; diğer uygulamalara ise VEDOP (Vergi Dairesi Tam Otomasyon Projesi) kapsamında yıllar içinde aşamalı olarak geçiş yapılmıştır.

Bu çalışmada, muhasebede e-dönüşümün kronolojisi çıkarılmış; dijital uygulamalara geçişin amaçları ve sonuçları hakkında bilgiler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Dijitalleşme, E-Dönüşüm, Muhasebede Dijitalleşme, Muhasebede E-Dönüşüm

Abstract

E-transformation, defined as performing paper-based transactions digitally, has become active in the field of accounting in today's world. The main purpose of e-transformation in accounting is to reduce the workload and errors in the stages of recording, classifying, summarizing, and reporting financial information.

The e-transformation process has its own advantages and disadvantages. Among the advantages of e-transformation in accounting are; preventing tax evasion and informal economy, saving time, preventing document loss, storing accounting data, reducing workload, offering digital archiving possibilities, reducing bureaucracy, and preventing paper waste within the scope of the project carried out by the Revenue Administration. Furthermore, the transfer of financial data to a computer environment, its protection, long-term storage, facilitating access to this information in different locations, and minimizing errors in the stages of the accounting process are among the other opportunities offered by e-transformation. However, since almost every change brings some problems with it, the digitalization that began with the transformation in accounting also carries its disadvantages. Especially in the early years of digitalization, burdens/disadvantages were discussed more than benefits/advantages. Some of these problems were personal, while others were system-related. For example, this transformation made the use of information technologies mandatory for professionals. This necessity has been problematic, especially for some professionals who have difficulty adapting to technology and digital applications. In addition, the risk of data theft due to the inability to fully ensure system security, disruptions in transactions due to poor internet and other infrastructure, the decrease in work motivation of many professionals due to the sanctions resulting from these disruptions, and the high cost of using accounting software packages can be listed among other problems.

In our country, the e-transformation process in the field of accounting is under the auspices of the Republic of Turkey. The e-transformation in accounting is managed by the Revenue Administration (GİB), which is affiliated with the Ministry of Treasury and Finance. Applications such as e-document, e-ledger, e-invoice, e-archive, e-declaration, e-notification, e-delivery note, etc., have been implemented by the Revenue Administration. These applications began with the electronic invoice, which became operational in 2010; the transition to other applications was made gradually over the years within the scope of VEDOP (Tax Office Full Automation Project).

This study outlines the chronology of e-transformation in accounting and presents information about the aims and results of the transition to digital applications.

Keywords: Digitalization, E-Transformation, Digitalization in Accounting, E-Transformation in Accounting

1. DİJİTALLEŞME KAVRAMI VE AMACI

Dijitalleşme, mevcut düzene değer katan, verimlilik ve etkinlik sunarak işletmeler ve hatta devlet açısından çeşitli imkânlar sağlayan önemli gelişme olarak belirtilebilir. Özellikle çağımızdaki insanların elde ettiği her şey aynı zamanda dijitalleşme ile ilişkilidir. Dijitalleşme bütün dünyayı etkisi altına almaktadır. Bu etkisinden dolayı dijitalleşme insanların oluşturduğu bütün nesneleri kendine özgü şekillendirdiği vurgulanabilir (İbiş ve Taytak, 2025: 65).

Dijitalleşme, en temel ifadeyle manuel verilerin, dijital platformda ve bilgisayarlar aracılığıyla takip edilmesi ve işlenmesi şeklinde tanımlanabilir. Dijital bağlantı, mal ve hizmetlerin ortaya çıkarılmasında insanların müdahalesine gerek kalmadan, otomatik olarak ortaya çıkan bilgileri kolay elde etme ve küresel düzeyle insanların birbirleriyle iletişim kurmalarına imkân sağlamaktadır. Bu durum için örnekler aşağıda belirtildiği gibidir (Ülker ve Eker, 2024: 325):

• PDF belgesini bulut ortamına aktarmak,
• Bulut (internet aracılığıyla paylaşılacak verilen depolandığı sistem) ortamına aktarılan verinin analizi için birden fazla insanla paylaşabilmek,
• Excel dosyasını bulut ortamı sayesinde bir Google e-tablosuna dönüştürüp belgeleri kullanıcılar arasında aktarabilmek,
• Dijital filmleri (CD, DVD veya Blue-Ray disklerdeki) çevrimiçi hizmette paylaşabilmek,
• Diğer insanlar tarafından dijital filmlerin kiralanıp kullanılabilmesidir.

Dijitalleşeme, giderek artan işlemler sonucunda, insanlar tarafından daha yüksek miktarda ve hızlı bir şekilde veri üretimini sağlamış, sonuç olarak dijitalleşme kaçınılmaz bir duruma dönüşmüştür. Bu bağlamda dijitalleşme; iletişim, internet, veri toplama ve sunumu ve otomasyon gibi teknolojilerin birbirleriyle bağlantılı bir şekilde kullanılmasını kaçınılmaz kılmıştır (Gök, 2025: 117).

Dijitalleşmenin ana amacı, verileri dijital ortama aktararak korumak, uzun vadede depolanmasını sağlamak ve dijital kütüphane gibi diğer cihazlardaki internet ağları aracılığıyla kullanmak olarak sayılabilir (Katkat Özçelik vd., 2025: 135). Ayrıca kâğıt ortamındaki hizmetlerin, e-dönüşüm sayesinde dijital ortama aktararak binlerce ton kâğıt israfının önüne geçmek ve binlerce ağacın kesilmesi önlenmiş olmaktadır (Altunal ve Özbek, 2024: 127).

2. DİJİTAL MUHASEBENİN TANIMI VE GELİŞİMİ

Dijital dönüşümden en fazla etkilenen alanlardan biri de muhasebedir. Muhasebe, eğitim programları ve farklı sektörlerdeki kurumlar için etkisi fazla olan kilit öneme sahip bir disiplindir. Bu doğrultuda dijitalleşme, muhasebe alanında hem uygulamada hem de akademik çalışmalarda etki oluşturmaktadır (Gök, 2025: 117).

Muhasebe işlemlerini dijital ortama aktarmak olarak bilinen e-muhasebe, kâğıt yerine dijital kayıtlar anlamına gelmektedir. Özellikle teknolojideki sürekli gelişmeler, muhasebe alanında yeni yazılımların oluşmasına imkân sağlamaktadır. Ayrıca E-muhasebe uluslararası olarak da kabul görmüş olup önemli avantajlar oluşturmaktadır. Özellikle dijitalleşme ve bilgisayar teknolojilerindeki ilerleme, muhasebe alanında etkinlik ve verimliliği arttırmıştır. Oluşan dönüşüm muhasebe profesyonellerinin verileri daha kolay elde etmelerini, hızlı bir şekilde verileri işlemelerini ve daha etkin bir şekilde rapor hazırlamayı sağlamaktadır. Bu durum sonucunda klasik muhasebe yöntemleri daha rekabetçi ve modern özelliğe sahip olmuştur (Koca, 2025: 67).

En genel anlamıyla muhasebede dijitalleşme, muhasebe prosedürleri, uygulamaları ve hizmetlerinin birçok unsuruna dijital teknolojilerin ve araçların uyarlanmasıdır. Başka bir ifadeyle, muhasebe alanının temel unsurları olan kaydetme, sınıflandırma, raporlama ve analiz aşamalarının dijital ortama aktarılmasıdır (Öztürkçü Akçay vd., 2026: 117). Bu doğrultuda sadece paket programlarının muhasebe meslek mensupları tarafından bilinmesi yeterli değildir. Kurumların karar verme aşamasında bu programlardan nitelikli bilgi elde etmesi zor gözükmektedir. Bu durumun temel sebebi, paket programları ile oluşturulan mali tablo bilgilerinin günümüz koşullarında bilgi ihtiyacını karşılayamamasıdır. Kullanılan paket

ISBN: 978-625-90406-7-7

programları yerine detaylı bilgi sunan Kurumsal Kaynak Planlaması (ERP)'nin muhasebe meslek mensuplarınca kullanılması gerekmektedir. Bunun yanı sıra mali verilerin sağlanacağı sistemlerin oluşturulmasında meslek mensuplarının aktif olması da istenmektedir (Ülker ve Eker, 2024: 325).

3. DİJİTAL MUHASEBENİN AVANTAJLARI VE DEZAVANTAJLARI

Dijital teknolojiler, günümüz iş hayatında muhasebenin dijitalleşmesi ve sunulan hizmetlere değer katan yeni iş modellerinin var olması için önemli sayılmaktadır. Muhasebe disiplininde, kurumsal başarının sağlanması için teknolojik gelişmeleri kullanmak kaçınılmaz olmuştur. Fakat dijitalleşme süreçleri muhasebe alanından birçok fırsatlar ve kazanımlar sağlamasının yanı sıra tehditler ve sorunları da beraberinde getirmektedir. Muhasebe alanında dijital teknolojilerin oluşturduğu değişim, bu alana yönelik etkili ve faydalı olmasıyla beraber birtakım olumsuz yanları ve tehditleri de oluşturmaktadır (Şimşek, 2026: 79).

Muhasebe alanında dijitalleşmeye yönelik belirlenen ve tahmin edilen avantajlar aşağıdaki gibi belirtilebilir (Ülker ve Eker, 2024: 331):

• İşçilik giderleri daha az personel ve yoğun otomasyon uygulamaları ile düşecek ve nitelikli meslek mensuplarınca muhasebe mesleği sağlanacaktır.

• Kayıtlama, muhasebe sistemine otomatik olarak yapılacaktır.

• Kayıtlama, dijital sistem sayesinde eş zamanlı ve gerçek olarak yapıldığı için muhasebe alanındaki hatalar minimize olacak ve vergi takibinde devlete kolaylık sağlayacaktır.

• Dijital dönüşümde elektronik belge kullanımı olacak ve böylece gerçekte olmayan giderler finansal tablolarda fark edileceği için yanıltıcı ve sahte belge düzenleme ortadan kalkacaktır.

• Analizlerin otomatik olarak gerçekleştiği maliyet muhasebesi, denetim ve raporlama süreçlerinde hatalar azalacaktır. Özellikle üretim hatlarından otomatik olarak yanlış uygulamalar fark edilecek ve böylece maliyet düşecektir.

• Muhasebe mesleğinin konusu, kayıtlama, arşivleme, işletmelerce tutulması zorunlu olan muhasebe defterleri ve raporlama gibi konularda mevzuat açık halde olacaktır. Böylece oluşturulacak kanuni düzenlemeler dijital süreçler dikkate alınarak geliştirilecektir.

Dijitalleşme süreci avantajların yanı sıra dezavantajları da beraberinde getirmektedir. Muhasebe uygulamalarında dijitalleşme, mali tabloların tutarlılığını ve hatalı veri girişlerini tespit etmede sunduğu kolaylıklara rağmen verilere aşırı bağımlılık yorumlama becerisini olumsuz etkilemektedir. Ek olarak mevzuata uyum süreci, siber saldırı unsurları dijitalleşmenin sürdürülebilirliği bakımından kritik öneme sahiptir. Veri güvenliği, yazılım bağımlılığı ve mesleki etik sorunları getirdiği vurgulanabilir. Muhasebe mesleğinde gerçekleşen dijitalleşme süreci hem teknik hem de mesleki etik ve hukuki düzenlemeler bakımından incelenmelidir (Akkuş ve Celayir, 2025: 543).

4. DİJİTAL MUHASEBE UYGULAMALARI (MUHASEBEDE ELEKTRONİK UYGULAMALAR)

Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığı (GİB), ülkemizin muhasebe ve maliye alanına yönelik elektronik dönüşüm sürecindeki yetkilendirilmiş tek kurumdur (Ülker ve Eker, 2024: 336). Ülkemizde muhasebe e-devlet uygulamalarıyla başlayan dijital dönüşüm, muhasebe alanını da etkilemiştir. Vergi Dairesi Otomasyon Projesi (VEDOP) ile kamu sektöründe bilgisayar destekli muhasebe uygulamaları sistematik bir şekilde 1990'lı yılların ortalarında oluşmuştur. Gelir İdaresi Başkanlığı (GİB)'nın yürüttüğü Vergi Dairesi Otomasyon Projesi (VEDOP) en önemli gelişmelerden biri olmuştur. 1995 yılında ilk olarak pilot olarak başlayan ve daha sonra olumlu sonuçlar elde edilmesiyle 1998'de VEDOP I, 2004'te VEDOP II ve 2007'de VEDOP III ile proje devam etmiştir. Böylece GİB, gibi birden fazla elektronik uygulamanın (e-Belge, e-Defter, e-Fatura, e-Arşiv Fatura, e-Beyanname, e-Tebligat, e-İrsaliye, e-Bilet ve e-Yolcu Listesi gibi) kullanımını sağlayarak muhasebe süreçlerini dijital ortama taşımıştır (Çakmak Sel, 2025: 264).

ISBN: 978-625-90406-7-7

VEDOP, vergi dairesi fonksiyonlarının, dijital uygulamalar aracılığıyla tüm vergi daireleriyle uyumunun sağlanmasıyla merkez ve bölge ağ yapısının oluşturulmasını amaçlayan bir projedir. Bu proje ile amaçlanan vergi dairesi işlemlerinin tamamını dijitalleştirerek iş yükünün azaltılması, vergi dairesi uygulamalarında verimlilik ve etkinliği sağlayarak tüzel ve gerçek kişi mükelleflere daha iyi hizmet sunulması, daha adil bir şekilde vergi yükünün dağıtılması ve vergi tahsilatlarının daha iyi bir şekilde sağlanmasıdır. VEDOP I projesi 22 il merkezinde, 155 vergi dairesinde ve 5 vergi dairesinde 1998 yılında uygulanmaya başlamıştır. Kamu yönetimi ve diğer kurumlar (gümrük, banka gibi) arasında geniş bilgi ağı oluşturması bu proje sayesinde sağlanmaktadır. Bunun yanı sıra tüm vergi dairesi işlemleri, vergilendirme aşamasında olan makbuzların birikim, ödeme, borç sorgulama, muhasebe, icra durumları dijital ortamda yapılmakta ve banka vergi tahsilatı sadece bir elektronik ortamda oluşmaktadır. VEDOP II projesi, otomasyona geçmemiş faaliyette olan 125 vergi dairesinde, büyük şehirlerde değerlendirme komisyonu, küçük şehirlerde muhasebe büroları, Ankara'da vergi bilgi merkezi, vergi dairesine bağlı vergi inceleme ve gelir müdürlükleri, 6 şehirdeki müdürlükler ve Bölge Müdürlüğü'ne bağlı şehirlerdeki vergi daireleri Denetim Daireleri ile beraber 579 vergi idaresi otomasyon kapsamına 2004 yılında dâhil edilmiştir. VEDOP II projesiyle beyannamelerin dijital ortama gelmesi (E-beyanname), Türkiye Vergi Dairesi ve bunların sayısının arttırılması, Denetim Otomasyonu, Veri Ambarı ve veri paylaşımını sağlayan sistemin oluşturulması amaçlanmıştır. Bu proje ile vergi kaçakçılığı ve bunun önüne geçmek ile daha kolay kontrolünün gerçekleşmesi için veri ambarı yer almıştır. Elektronik Muhasebe Kayıt ve Arşiv Sistemi (EMKAS), bakanlık tarafından oluşturularak, mükelleflerin defter ve dekontlarının elektronik ortamda kayda alınması, arşivlenmesi ve analiz edilmesi amaçlanmıştır. VEDOP III Türkiye genelinde vergi dairelerini otomatikleştirmek için 2 yıllık olarak, 2007 yılında oluşturulan projedir. 448 vergi dairesi ve 585 emlak müdürlüğünün bütün sicil müdürlükleri proje kapsamında tam otomasyona dönüştürmek amaçlanmıştır. Bu proje ile mükellefler kendi vergi daireleri dışındaki vergi dairelerinden hizmet sağlayabilmiştir. Böylece işlemler daha hızlı ve mükellef memnuniyeti sağlanmıştır. Bu uygulama ile çağrı merkezleri oluşturulmuştur. E-imza ile mükellefler tüm işlemlerini dijital ortamda yapmaya başlamıştır. Tüm yazışmalar iş akışı ve dokümantasyon sisteminin ilerlemesiyle birlikte dijital ortamda yapılmaya başlanmıştır. Böylece mükelleflerin sorun ve talepleri daha hızlı idareye ulaşımı ve geri dönüşlerin daha hızlı olması sağlanmıştır (İbiş ve Taytak, 2025: 67-68).

4.1. Elektronik Beyanname (E-Beyanname)

E-beyanname uygulaması ile vergi mükellefleri bağlı bulundukları vergi dairesine gitmeden beyannameleri dijital ortamda iletebilmektedir. Beyanname modülü ile iletilmek istenen beyanname otomatik şekilde oluşturulmaktadır. Vergi dairesinin iş yükünün azalması, işlemlerin hız kazanması, depolama maliyetlerinin düşmesi, hataların minimize olması ve kâğıt tasarrufu gibi durumlar e-beyannamenin avantajları arasında yer almaktadır (Varol, 2023: 171). E-defter uygulaması 1 Ekim 2004 tarihi itibariyle geçerlilik kazanmıştır. Gerçek ve tüzel kişi mükelleflerin beyanname, ek ve raporlarını internet üzerinden iletmelerini sağlayan bir uygulamadır. Mükellefler e-beyanname sayesinde vergi dairesini gitmek ve uzun kuyruklarda beklemek zorunda değildir. Özellikle beyanname vermeyen mükelleflerin belirlenmesi, vergi kayıp ve kaçakçılığının önlenmesi gibi işlemlerde e-beyanname kolaylık sağlamaktadır. Bunun yanı sıra manuel olarak doldurulan veya yanlış hesaplama sonucunda eksik vergi ödemelerinin önüne geçerek mükelleflerin mağduriyeti ortadan kaldırılmaktadır (İbiş ve Taytak, 2025: 68-69).

4.2. Elektronik Fatura (E-Fatura)

Türkiye'de e-fatura faaliyetleri 397 Sıra No'lu Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği ile birlikte kullanımı başlamış ve 5 Mart 2010 tarihinden beri muhataplarınca kullanılmaya başlanmıştır.

ISBN: 978-625-90406-7-7

E-fatura, kâğıt fatura ile benzer özelliklerden ve hukuki niteliklerden oluşmaktadır. Bu fatura elektronik ortamda yer alır, saklanır ve temin edilir devamında mali mühürle değişmezliği sağlanır (Deniz ve Güngör Tanç, 2020: 624).

Elektronik dönüşüm (e-dönüşüm) Gelir İdaresi Başkanlığı tarafından başlatılmıştır, böylece muhasebe disiplininde de dijitalleşme ivme kazanmıştır. İlk dijitalleşme e-fatura ile hayata geçerek kademeli bir şekilde otonom sistem uygulanmaya başlanmıştır. Böylece kâğıt ortamında yürütülen faturalama ve manuel kayıt süreçleri önemli ölçüde azalacaktır. Örneğin e-fatura kullanan bir firma, diğer e-fatura kullanan firmaya elektronik ortamda düzenlediği faturayı gönderdiğinde, bu fatura bilgisi diğer firmanın sistemine anında iletilmektedir. Sistem, vergi kimlik numarası üzerinden alıcıyı otomatik olarak tanımlamakta ve faturayı otomatik şekilde kaydetmektedir (Altunal ve Özbek, 2024: 127).

Vergi Usul Kanunu'na göre alıcı ve satıcılar faturaları 5 yıl, Türk Ticaret Kanunu'na göre 10 yıl saklamalıdır. Milyonlarca nüshası bulunan cirosu yüksek mükellefler için bu faturaları saklamak zor olmuştur. Dijitalleşme sayesinde e-fatura ile bu faturalar küçük bir harici bellekte kolaylıkla tutulabilmektedir. Bu belleklerde verilerin saklanmasıyla, mükellefler maliyetlerde azaltma sağlamaktadır (İbiş ve Taytak, 2025: 69).

4.3. Elektronik Defter (E-Defter)

Defter beyan sistemi 17 Aralık 2017 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanarak resmiyet kazanmıştır. E-dönüşüm sürecindeki bu gelişme 01.01.2018 tarihi itibariyle serbest meslek erbapları tuttukları serbest meslek defteri ve basit usule tabi mükellefler; 01.01.2019 tarihi itibariyle II. Sınıf tacirlerin tuttuğu işletme hesabı defterler elektronik ortama aktarılmıştır. Bununla beraber 01.01.2018 tarihiyle serbest meslek kazanç defteri ile işletme hesabı defterini aynı süreçte tutan mükellefler dijital sürece geçiş yapmıştır (Altunal ve Özbek, 2024: 128).

E-dönüşüm sürecinden önce tutulan defterler mükelleflerin farklı yazılım kullanımlarından dolayı standart bir düzen dâhilinde yapılmamaktaydı. E-defter uygulamasına geçişle defterler standart bir hale gelmiş ve muhasebe kayıtları dijital bir veri haline gelmiştir. E-defter uygulaması aşağıdaki avantajları sağlamaktadır (Varol, 2023: 172):

•Güvenilir bir ortamda muhasebe verileri tutulmaktadır.

•Vergi ve ticari işlemler internet aracılığıyla her platformda elektronik ortamda kaydedilebilmektedir.

•Veriler dijital ortamda tutulduğu için işletmelerin kırtasiye maliyeti ortadan kalkmaktadır.

•Defteri muhafaza etmeye yönelik maliyet bulunmamaktadır ve defter tasdiki zorunlu değildir.

Mükellefler, e-defter uygulamasını kullanarak e-defter çıktısı almamaktadır ve defterler elektronik olarak harici bellekte yer almaktadır. Sertifikalar kriptografik olarak şifrelenerek, defterin yanında listelenmektedir. Böylece defterlere ulaşım daha kolay ve ekonomik olmaktadır. Talep edilen yetkililere sunulan e-defter ve sertifikalar sayesinde bütün defter kayıtları istenilen zamanda bulunur. Böylece basılı defterlere göre daha avantaj sağlanmış olur (İbiş ve Taytak, 2025: 70).

4.4. Elektronik Serbest Meslek Makbuzu (E-SMM)

Serbest çalışanların (avukat, mühendis, doktor, sanatçı, danışman vb.) mesleki çalışmaları sonucu elde ettikleri kazançlarını belgelemek için kendileri için hazırladıkları resmi belgelere serbest çalışma makbuzu adı verilmektedir. Serbest çalışma makbuzunda, serbest çalışanlar tarafından elde edilen gelirlerin, yapılan hizmetler karşılığında yasal olarak kayıt altına alınmasını içermektedir (Serdar, 2025: 33).

17 Aralık 2017 tarihi itibariyle Vergi Usul Kanunu'ndaki genelge ile serbest meslek makbuzu e-dönüşüm sürecine tabi tutulmuştur. Böylece bu kapsamda, makbuzların oluşturulması, aktarılması ve muhafaza edilmesi sağlanmıştır (Şansever, 2025: 46). E-SMM, kâğıt serbest meslek makbuzu ile benzer hukuki özellikleri taşıyan bir e-dönüşüm belgesidir. Mesleki faaliyetlere yönelik, serbest meslek erbabı her türlü tahsilatı için iki nüsha serbest meslek

ISBN: 978-625-90406-7-7

makbuzu tanzim etmek ve bir nüshasını müşteriye iletmek, müşteri de bu e-belgeyi talep etmek ve almakla yükümlüdür (Deniz ve Güngör Tanç, 2020: 624-625).

4.5. Elektronik İrsaliye (E-İrsaliye)

E-irsaliye uygulaması, 17 Aralık 2017 tarihli, Vergi Usul Kanunu genel tebliği (sıra no:487) ile Gelir İdaresi Başkanlığı tarafından belirlenen niteliklere uygun şekilde elektronik belge haline getirilip bu ortamda gönderilmesini ve saklanmasını içeren e-dönüşüm uygulamalarından biridir. E-irsaliye, e-fatura ile oluşturulan ve yaygın bir şekilde kullanılan irsaliye belgesini dijital niteliğe dönüştürmektedir (Serdar, 2025: 33). Diğer bir ifadeyle e-irsaliye kâğıt ortamından düzenlenen sevk irsaliyesinin dijital platformda şekil alıp düzenlenmesi, iletilmesi ve saklanmasına yönelik bir e-dönüşüm uygulamasıdır. Belirli sektör ve mükelleflerin, 509 Sıra No'lu Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği ile e-irsaliye uygulamasına geçişleri zorunlu olmuştur. Bu e-dönüşüm sistemi ile ürün hareketlerinin dijital ortamda takip edilmesi sağlanmıştır (Deniz ve Güngör Tanç, 2020: 624).

4.6. Elektronik Müstahsil Makbuzu (E-Müstahsil Makbuzu)

Tarım ve hayvancılıkla ilgili faaliyetlerle ilgili üretici veya çiftçilerden ürün satın alınması, dijital ortamda Elektronik Müstahsil Makbuzu (E-MM) ile belgelenmektedir. E-MM, klasik kâğıt müstahsil makbuzların yerini alarak işlemlerin daha hızlı, verimli ve daha güvenilir olmasını sağlamıştır. Bu e-dönüşümün asıl hedefi, tarım ve hayvancılık sektöründe ticari faaliyetlerin daha hızlı, güvenilir ve şeffaf bir şekilde sağlamak, kâğıt israfının önüne geçmek, vergi denetimini daha da kolaylaştırmak ve böylece çevresel ve maliyet avantajı sağlamaktır (Serdar, 2025: 34).

17 Aralık 2017 tarihi itibariyle, e-müstahsil makbuzu geçerlilik kazanmıştır. Dijital ortamda üretici makbuzlarının oluşturulması, elektronik ortamda diğer tarafa gönderilmesi ve bu ortamda incelenip, saklanması e-müstahsil makbuzunun sağladığı kolaylıklardır. Kâğıt müstahsil makbuzunun dijitale dönüşümünü içerdiği için yeni bir belge kategorisinde yer almaz; yani üretici makbuzunun dijitale dönüşmüş halini içermektedir. Bu belge, alıcı vergi mükellefleri tarafından oluşturulur ve çiftçiler de satıcı olarak faaliyet göstermektedir. Kişinin e-fatura mükellefi olarak sınıflandırılması ile e-müstahsil makbuzu uygulanabilmektedir (Şansever, 2025: 46).

4.7. Elektronik Arşiv Fatura (E-Arşiv Fatura)

E-arşiv fatura, 1 Ocak 2024 tarihiyle geçerli olan elektronik fatura türüdür. E-arşiv fatura, Gelir İdaresi Başkanlığı'nın oluşturduğu standartlara uygun bir şekilde dijital ortamda yer alıp, saklanması ve raporlanması elektronik ortamda gerçekleşmektedir. Bu fatura her iki tarafın e-fatura mükellefi kullanılmasında düzenlenemez. E-arşiv fatura ve e-fatura farkları aşağıda belirtildiği gibidir (Şansever, 2025: 38-39):

- E-arşiv fatura, e-fatura mükellefi olmayan işletmeler arasında uygulanan fatura türü olmaktadır. E-fatura ise özellikle e-fatura mükellefleri arasında kullanılmaktadır.
- E-arşiv faturanın sunulduğu birim Gelir İdaresi Başkanlığıdır, e-faturalar ise Gelir İdaresi Başkanlığı aracılığıyla doğrudan alıcıya gönderilmektedir. Böylece e-faturada bu bildirim zorunlu değildir.
- E-arşiv faturalar için zaman damgası zorunluyken, e-faturalar zaman damgasından muaftır.
- E-arşiv faturalar alıcıya e-posta aracılığıyla veya basılı şekilde iletilirken, e-fatura Gelir İdaresi Başkanlığı yoluyla karşı tarafa gönderilmektedir.

SONUÇ

Dijitalleşme, muhasebe mesleğini süregelen geleneksel uygulamalardan uzaklaştırarak daha şeffaf, hızlı, güvenilir ve otomasyon odaklı bir yapıya dönüştürmüştür. Günümüzde bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, muhasebe süreçlerinin de yeniden şekillenmesini zorunlu hale getirmiştir. Bu doğrultuda muhasebe alanında uygulamaya konulan e-dönüşüm

ISBN: 978-625-90406-7-7

sistemleri, yalnızca teknolojik bir yenilik olarak değil, aynı zamanda muhasebe süreçlerinin etkinliğini ve verimliliğini artıran önemli bir dönüşüm süreci olarak değerlendirilmektedir.
Çalışmada ele alınan kronolojik gelişim süreci incelendiğinde, Türkiye'de muhasebe alanındaki dijital dönüşümün Vergi Dairesi Otomasyon Projesi (VEDOP) ile başladığı, sonraki yıllarda ise e-Beyanname, e-Fatura, e-Defter, e-Serbest Meslek Makbuzu, e-İrsaliye, e-Müstahsil Makbuzu ve e-Arşiv Fatura gibi uygulamalarla giderek genişleyen bütüncül bir yapıya dönüştüğü görülmektedir. Bu süreç, muhasebe uygulamalarının yalnızca elektronik ortama aktarılmasını değil, aynı zamanda kamu ile mükellef arasındaki bilgi paylaşımının daha hızlı, düzenli ve denetlenebilir bir yapıya kavuşmasını da sağlamıştır.
E-dönüşüm uygulamaları sayesinde belge düzenleme, kayıt tutma, arşivleme ve raporlama gibi muhasebe süreçleri daha sistematik bir yapıya ulaşmış; işlem süreleri kısalmış, kâğıt kullanımı ve arşivleme maliyetleri azalmış, hata oranlarının düşürülmesi ve kayıt dışı ekonomiyle mücadele edilmesi açısından önemli katkılar sağlanmıştır. Bunun yanında verilerin elektronik ortamda güvenli biçimde saklanabilmesi ve gerektiğinde hızlı şekilde erişilebilmesi muhasebe bilgi sistemlerinin etkinliğini artıran önemli gelişmeler arasında yer almaktadır.
Dijital dönüşüm sürecinin yalnızca avantajlardan oluşmadığı da görülmektedir. Özellikle bilgi teknolojilerinin etkin kullanımını gerektirmesi, yazılım ve teknik altyapı maliyetleri, internet altyapısından kaynaklanabilecek aksaklıklar ile veri güvenliği ve siber riskler, uygulama sürecinde karşılaşılan temel sorunlar arasında bulunmaktadır. Bu nedenle dijital muhasebe uygulamalarından beklenen faydanın tam anlamıyla sağlanabilmesi için teknik altyapının güçlendirilmesi, bilgi güvenliğinin artırılması ve muhasebe meslek mensuplarının dijital uygulamalara yönelik bilgi ve becerilerinin sürekli geliştirilmesi önem taşımaktadır.
Sonuç olarak muhasebe alanındaki e-dönüşüm uygulamaları, teknolojik gelişmelere paralel olarak sürekli gelişen dinamik bir yapı sergilemektedir. Bu nedenle muhasebe meslek mensuplarının yalnızca mevcut uygulamalara uyum sağlamaları değil, aynı zamanda dijital dönüşüm sürecinde ortaya çıkabilecek yeni uygulama ve düzenlemeleri yakından takip etmeleri de mesleki sürdürülebilirlik açısından önem arz etmektedir. Dijital dönüşümün ilerleyen dönemlerde de muhasebe uygulamalarını şekillendirmeye devam edeceği değerlendirildiğinde, teknolojiye uyum sağlayabilen, değişimi takip eden ve dijital yetkinliklerini geliştiren meslek mensuplarının muhasebe mesleğinin geleceğinde daha etkin bir rol üstleneceği söylenebilir.

KAYNAKÇA

Akkuş, H. & Celayir, D. (2025). Dijitalleşen Muhasebe ve Denetim Süreçlerinde Blockchain Teknolojisinin Rolü: Kavramsal Bir İnceleme. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 168, 535-555.
Altunal, I. & Özbek, A. (2024). Muhasebe Meslek Mensuplarının Dijital Dönüşümde E-Dönüşüm Uygulamalarına Bakış Açılarının Değerlendirilmesi: Defter-Beyan Sistemi Üzerine Bir Araştırma. *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi,* 72, 125-144.
Çakmak Sel, B. & Onocak, D. (2025). Muhasebenin Dönüşümü: Eski Türk Devletlerinden Dijital Çağ'a. *Balıkesir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 6(2), 246-275.
Deniz, F. & Güngör Tanç, Ş. (2020). Muhasebe Meslek Mensuplarının Muhasebe Uygulamalarındaki E-Dönüşüm Sürecine İlişkin Görüş ve Beklentileri: Hatay İli Örneği. *Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi,* 23(2), 622-636.
Gök, A. G. (2025). Dijitalleşmenin Muhasebe Meslek Mensuplarına Etkileri Üzerine Nitel Bir Araştırma: Alanya Örneği. *BilgeTürk Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 9(2), 115-134.
İbiş, C. & Taytak, M. (2025). Dijitalleşmenin Vergi Denetimi Üzerindeki Etkileri: Muhasebe Meslek Mensupları Üzerine Bir Araştırma. *International Journal of Applied Economic and Finance Studies,* 10(2), 64-86.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Katkat Özçelik, M., Öztürk, Z. & Alibaş, T. (2025). Muhasebe Meslek Mensuplarının Dijitalleşme ve Yapay Zekâ Teknolojisini Algılama ve Uygulama Düzeylerinin Araştırılması. *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi,* 76, 133-156.

Koca, Z. (2025). Dijital Teknolojilerin Muhasebede Kullanımı: Sistematik İnceleme Yoluyla Teşvik Edici ve Engelleyici Faktörlerin Tespiti. *Denetim ve Güvence Hizmetleri Dergisi,* 5(1), 62-79.

Öztürkçü Akçay, A., Teğin, S. & Çekmen, Y. (2026). Dijital Dönüşüm Sürecinde Mesleki Algılar: Muhasebe Meslek Mensuplarının Görüşleri Bağlamında Batman ve Siirt İllerine Yönelik Bir Analiz. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 71, 115-131.

Serdar, N. (2025). Muhasebe Meslek Mensuplarının Dijital Muhasebe Uygulamalarını Kabulü. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Bolu.

Şansever, Y. (2025). Muhasebenin Dijitalleşme Süreci ve Bu Sürece Kısıtlar Teorisinin Katkısı. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan.

Şimşek, K. (2026). Muhasebe Mesleğinde Dijital Dönüşümün SWOT Analizi: Muhasebe Meslek Mensuplar Üzerine Bir Araştırma. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi,* 19, 75-103.

Ülker, Y. & Eker, S. (2024). Dijitalleşme Uygulamalarının Muhasebe Bilgi Sistemi Üzerine Etkilerinin Değerlendirilmesi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 9(18), 320-345.

Varol, N. (2023). Dijital Dönüşüm ve Yapay Zekâ: Muhasebenin ve Denetimin Geleceği. *Denetim ve Güvence Hizmetleri Dergisi,* 3(2), 162-184.

ISBN: 978-625-90406-7-7

MUHASEBE EĞİTİMİNDE SORUNLAR, ÇÖZÜM ÖNERİLERİ VE BAŞARIYI ARTIRAN FAKTÖRLER ÜZERİNE TESPİTLER

FINDINGS ON PROBLEMS, PROPOSED SOLUTIONS, AND FACTORS THAT INCREASE SUCCESS IN ACCOUNTING EDUCATION

Lecturer Dr. Sefa ONUT
Sivas Cumhuriyet University, Vocatinal School of Social Sciences, Department of Accounting and Tax
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-8196-0964

Asst. Prof. Dr. Hatice ÇİÇEKAY
Van Yüzüncü Yıl University, Erciş Vocational School, Department of Accounting and Tax Applications
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-9988-1340

Prof. Dr. Mehmet DEMİR
Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department 0f Finance and Banking
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-1796-7974

Özet

Diğer birçok alanda olduğu gibi muhasebe eğitimi de salt teknik/teorik bilgi aktarımına dayalı geleneksel öğretimden dijital dönüşüm, sektör beklentileri ve sürdürülebilirlik ekseninde şekillenen çok boyutlu bir yapıya dönüşmekte ve dönüşmesi gerekmektedir. Aksi takdirde eğitimden beklenen değişim ve gelişim çok sığ bir düzeye inecek ve mezunların iş hayatına adaptasyonu güçleşecektir. Bu da bireylerde onarılmaz sorunlara yol açabilecektir.

Bu çalışmada, muhasebe eğitiminde yaşanan sorunları, çözüm önerilerini ve başarıyı artıran faktörleri belirlemeyi amaçlayan makaleler detaylıca incelenerek bu üç konudaki ortak bulgular tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla başlangıçta 45 makale tek tek incelenmiş; bunlardan 14 tanesinin bahse konu üç başlıkla ilgili daha kapsamlı veriler sunduğu belirlenmiştir. Bu 14 çalışmanın bulgularından hareketle muhasebe eğitimindeki sorunlar öğrenci ilgisizliği, önyargılar ve motivasyon eksikliği; teori ve uygulama arasındaki kopukluk; güncel olmayan müfredat; teknik altyapı eksikliği ve teknolojik yetersizlikler; kariyer planlaması eksikliği, hedef kayması veya hedefsizlik ve muhasebede kavramsal yanılgılar olarak başlıklandırılmıştır. Özetle sorun "Öğretici-Öğrenci-Fiziki Altyapı-Dijitalleşmeye Uyum" çerçevesinde odaklanmıştır. Sorunların çözümü de doğal olarak her bir sorun başlığına çözüm üretilmesinde yatmaktadır. Diğer bir ifade ile incelenen çalışmalarda bu sorunların ortadan kaldırılmasında veya azaltılmasında dijital temelli müfredat reformu; sektör-üniversite iş birliğinin güçlendirilmesi; aktif öğrenme yöntemlerinin benimsenmesi; akademisyenlerin sürekli eğitimi; mesleki rehberlik, oryantasyon ve motivasyon; uygulama araçlarının ve dijital sistemlerin geliştirilmesi ve ölçme ve değerlendirme sistemlerinin çeşitlendirilmesi gibi çözüm önerileri ileri sürülmüştür. Ayrıca öğretim elemanının olumlu yaklaşımı; öğrencinin derse yönelik algısının ve kariyer bilincinin güçlendirilmesi; modern, görsel ve uygulamalı yöntemlerin kullanımı; bilgi teknolojilerine yatkınlık ve derse önyargısız katılım ve olumlu çevre etkisinin sağlanması halinde de muhasebe eğitiminin en yüksek verime ulaşacağı yönünde güçlü bir iyimserlik vardır. Sonuç olarak eğitimde kalite, sadece fiziki altyapının sağlanması, öğretim elemanlarının gayreti ve müfredatın gelişmelere uyumlu hale getirilmesi ile değil aynı zamanda öğrencilerin de eğitimin önemini bilmelerine, alacakları eğitimlerle gelecek planlarının daha

ISBN: 978-625-90406-7-7

kolay uygulanabileceğine inanmalarına bağlıdır. Kısaca söylemek gerekirse eğitim sadece maddi boyutlu değil manevi-motivasyon- boyutlu bir süreçtir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Muhasebe Eğitimi, Muhasebe Eğitiminde Sorunlar, Dijitalleşme

Abstract

Like many other fields, accounting education is transforming, and needs to transform, from a traditional teaching method based solely on the transfer of technical/theoretical knowledge to a multi-dimensional structure shaped by digital transformation, industry expectations, and sustainability. Otherwise, the expected change and development in education will be very superficial, and graduates' adaptation to working life will be difficult. This can lead to irreparable problems for individuals.

This study aims to identify common findings on three issues in accounting education by meticulously examining articles that address the problems, proposed solutions, and factors that increase success in accounting education. For this purpose, 45 articles were initially examined individually; 14 of these were found to offer more comprehensive data on the three aforementioned topics. Based on the findings of these 14 studies, the problems in accounting education were categorized as student apathy, prejudices, and lack of motivation; disconnect between theory and practice; outdated curriculum; lack of technical infrastructure and technological deficiencies; lack of career planning, goal shift or lack of goals; and conceptual misconceptions in accounting. In short, the problem is focused within the framework of "Teacher-Student-Physical Infrastructure-Adaptation to Digitalization." The solution to these problems naturally lies in addressing each problem individually. In other words, the studies examined suggest solutions to eliminate or reduce these problems, including: digitally based curriculum reform; strengthening industry-university collaboration; adopting active learning methods; continuous training for academics; professional guidance, orientation, and motivation; developing application tools and digital systems; and diversifying measurement and evaluation systems. Furthermore, there is strong optimism that accounting education will achieve its highest efficiency if the instructor's positive approach; strengthening students' perception of the course and career awareness; using modern, visual, and applied methods; fostering aptitude for information technologies; ensuring unbiased participation in the course; and providing a positive environmental influence are all factors. In conclusion, quality in education is not only achieved through the provision of physical infrastructure, the efforts of instructors, and the adaptation of the curriculum to developments, but also by ensuring that students understand the importance of education and believe that the education they receive will make it easier to implement their future plans. In short, education is not only a material process but also a spiritual and motivational one.

Keywords: Education, Accounting Education, Problems in Accounting Education, Digitalization

TOPLUMSAL CİNSİYET DUYARLI KONUT POLİTİKALARINA DOĞRU: KADINLARIN EŞİT MEKÂNA ERİŞİMİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

TOWARDS GENDER-SENSITIVE HOUSING POLICIES: AN ASSESSMENT OF WOMEN'S EQUAL ACCESS TO SPACE

Lecturer Dr. Berna Deniz DEMİR SARGUT[1]
[1]Department of Finance, Banking and Insurance, Erciş Vocational School,
Van Yüzüncü Yıl University, Van, TURKEY
ORCID ID: 0000-0001-6327-383X

Asst. Prof. Dr. Yakup ÖZKAYA[2]
[2]Department of Public Administration, Faculty of Economics and Administrative Sciences,
Dokuz Eylül University, İzmir, TURKEY
ORCID ID: 0000-0001-8724-1306

ÖZET

Konut, bireyin yalnızca barınma ihtiyacını karşılayan fiziksel bir yapı olmanın ötesinde; sosyal katılımı, ekonomik güvenliği, yaşam kalitesini ve toplumsal kimliği belirleyen çok boyutlu bir olgudur. Bu nedenle konut politikaları, fiziki mekân üretiminin ötesinde, toplumsal eşitsizliklerin hem nedeni hem de sonucu olabilecek karmaşık bir alanı temsil etmektedir. Özellikle toplumsal cinsiyet temelli eşitsizlikler, kadınların konuta erişim ve kullanım süreçlerinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Kadınlar; güvenlik sorunları, düşük gelir düzeyi, bakım emeği yükü ve karar alma mekanizmalarındaki temsil eksikliği gibi yapısal engellerle karşı karşıya kalmaktadır. Konut politikalarının "cinsiyet körü" yaklaşımlarla geliştirilmesi ise bu eşitsizliklerin derinleşmesine neden olmaktadır.

Bu çalışma, konut politikalarını toplumsal cinsiyet perspektifinden ele alarak kadınların konuta erişiminde karşılaştıkları eşitsizlikleri çok boyutlu biçimde irdelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada, konut politikaları ve toplumsal cinsiyet ilişkisini ele alan ulusal ve uluslararası akademik çalışmalar ile kamu kurumları ve ilgili kuruluşlar tarafından yayımlanan politika belgelerine dayanan kavramsal bir derleme niteliğindedir. Bu çerçevede çalışmada öncelikle konutun tanımı, işlevleri (barınma, ekonomik, sosyo-kültürel, yönetsel) ve konut politikalarının kapsamı açıklanmıştır. Ardından konut politikalarının toplumsal cinsiyet boyutu tartışılmıştır.

Çalışmanın bulguları; kadınların kentsel mekânla ilişkisinin güvenlik ve erişilebilirlik sorunları, mekânsal ayrımcılık, ekonomik yetersizlik, niteliksiz barınma koşulları ve karar alma süreçlerinde temsil eksikliği gibi temel sorun alanları etrafında şekillendiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca mevcut konut politikalarının büyük ölçüde cinsiyet körü yaklaşımlarla şekillendiği, kadınların özgün ihtiyaçlarının politika belgelerinde yeterince temsil edilmediği ve bu durumun eşitsizlikleri yeniden ürettiği tespit edilmiştir.

Bu doğrultuda çalışmada; dönüştürücü eşitlik anlayışının benimsenmesi, kiracılığı destekleyen sosyal konut modelleri ve kira yardımlarının geliştirilmesi, toplumsal cinsiyet duyarlı kent planlamasının yaygınlaştırılması, nitelikli ve erişilebilir konut üretimi, cinsiyete duyarlı veri toplama süreçlerinin güçlendirilmesi ve kurumlar arası koordinasyonun artırılması gibi politika önerileri sunulmuştur. Sonuç olarak, toplumsal cinsiyet duyarlı konut politikalarının geliştirilmesi, yalnızca kadınların değil, tüm toplumun daha adil, kapsayıcı ve sürdürülebilir yaşam alanlarına erişimini mümkün kılacak temel bir gereklilik olarak değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Konut Politikaları, Toplumsal Cinsiyet, Kadın ve Konut, Barınma Hakkı, Toplumsal Cinsiyet Duyarlı Planlama, Dönüştürücü Eşitlik.

ABSTRACT

Housing is more than just a physical structure that meets an individual's need for shelter; it is a multidimensional phenomenon that shapes social participation, economic security, quality of life, and social identity. For this reason, housing policies represent a complex field that goes beyond the mere production of physical space, as they can be both a cause and a consequence of social inequalities. In particular, gender-based inequalities play a decisive role in women's access to and use of housing. Women face structural barriers such as security concerns, low income levels, the burden of care work, and a lack of representation in decision-making mechanisms. The development of housing policies using "gender-blind" approaches, however, contributes to the deepening of these inequalities.

This study aims to examine housing policies from a gender perspective and to analyze, in a multidimensional way, the inequalities women face in accessing housing. The study is designed as a conceptual review drawing on national and international academic studies addressing the relationship between housing policies and gender, as well as policy documents published by public institutions and relevant organizations. In this context, the study first explains the definition of housing, its functions (shelter, economic, sociocultural, and administrative), and the scope of housing policies. It then discusses the gender dimension of housing policies.

The study's findings reveal that the issues surrounding women's relationship with urban space center on key problem areas such as safety and accessibility concerns, spatial discrimination, economic deprivation, substandard housing conditions, and a lack of representation in decision-making processes. Furthermore, it was found that current housing policies are largely shaped by gender-blind approaches, that women's specific needs are not adequately represented in policy documents, and that this situation perpetuates inequalities.

In this vein, the study presents policy recommendations such as adopting a transformative approach to equality, developing social housing models that support tenancy and rental assistance, promoting gender-sensitive urban planning, producing quality and accessible housing, strengthening gender-sensitive data collection processes, and enhancing interagency coordination. In conclusion, the development of gender-sensitive housing policies is considered a fundamental necessity that will enable not only women but the entire society to have access to more equitable, inclusive, and sustainable living spaces.

Keywords: Housing Policies, Gender, Women and Housing, Right to Housing, Gender-Sensitive Planning, Transformative Equality.

GİRİŞ

Konut, bireyin yalnızca barınma ihtiyacını karşılayan bir fiziksel yapı olmanın ötesinde, sosyal katılımı, ekonomik güvenliği ve yaşam kalitesini belirleyen çok boyutlu bir olgudur. Bu nedenle konut politikaları da yalnızca fiziki mekân üretimine indirgenemeyecek ölçüde karmaşık, çok katmanlı ve toplumsal eşitsizliklerin hem nedeni hem de sonucu olabilen bir alanı temsil etmektedir. Özellikle toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, konuta erişim ve kullanım süreçlerinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Kadınlar gerek ekonomik gerekse mekânsal koşullar bakımından erkeklerle eşit olmayan bir konumda yer almaktadır.

Kadınlar, kent yaşamında karşılaştıkları güvenlik sorunları, düşük gelir düzeyi, bakım emeği yükü ve karar alma mekanizmalarındaki temsil eksikliği gibi nedenlerle konuta erişimde çeşitli yapısal engellerle karşı karşıya kalmaktadır. Konut politikalarının cinsiyet körü yaklaşımlar çerçevesinde geliştirilmesi ise bu eşitsizliklerin daha da derinleşmesine neden olmaktadır. Kadınların konutla ilişkisi; sadece barınma hakkı bağlamında değil, aynı zamanda

ekonomik bağımsızlık, kamusal yaşama katılım ve kentsel haklar açısından da değerlendirilmesi gereken özgün bir mücadele alanıdır.
Bu çalışma, konut politikalarını toplumsal cinsiyet perspektifinden ele alarak kadınların konuta erişiminde karşılaştıkları eşitsizlikleri çok boyutlu biçimde irdelemeyi amaçlamaktadır. Ayrıca bu bağlamda, mevcut politika uygulamalarının eleştirisi yapılmakta ve toplumsal cinsiyet duyarlı konut politikaları için dönüştürücü öneriler sunulmaktadır.
Böylece hem adil hem de kapsayıcı bir konut sisteminin inşasına katkı sunacak bir çerçeve ortaya koymak hedeflenmektedir.

1. Konutun Tanımı ve Konut Politikaları

Konut, bireyin temel barınma ihtiyacını karşılayan, genellikle kapalı ve korunmalı bir fiziksel mekân (Şiriner Önver, 2016: 5) olarak tanımlanabilir. Fakat konut, yalnızca temel barınma işlevi gören fiziksel bir mekân olmaktan öte, aynı zamanda dayanıklı bir tüketim malı, ekonomik güvencenin sağlanmasına katkı sunan bir araç ve bireyler açısından uzun vadeli bir yatırım nesnesi olarak çok yönlü bir toplumsal ve ekonomik işlev üstlenmektedir (Uğurlar, 2015: 7).
Konut, sadece fiziksel bir yapı değil, aynı zamanda bireyin sosyal hayata katılımını kolaylaştıran ve yaşam kalitesini belirleyen bir unsurdur. Aynı zamanda sosyo-kültürel de bir araçtır.
Konut, korunma ve barınma işlevi açısından değerlendirildiğinde; bireyin kendisiyle ve yakın çevresiyle içe çekilme ihtiyacını karşıladığı, özel ve mahrem yaşantılarını sürdürdüğü, dış dünyadan geçici olarak soyutlandığı bir mekân olarak tanımlanabilir (Boyacıoğlu, 2010: 1).
İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 25/1 maddesinde; "Herkesin, kendisinin ve ailesinin sağlığı ve iyi yaşaması için yeterli yaşama standartlarına hakkı vardır; bu hak, beslenme, giyim, konut, tıbbi bakım ile gerekli toplumsal hizmetleri ve işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, yaşlılık ya da kendi denetiminin dışındaki koşullardan kaynaklanan başka geçimini sağlayamama durumlarında güvenlik hakkını da kapsar." ifadesi ile barınma hakkının evrensel bir hak olduğu dile getirilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 57. maddesi, devlete, konut ihtiyacının karşılanmasına yönelik gerekli önlemleri alma ve toplu konut girişimlerini destekleme sorumluluğu yüklemektedir. Bu çerçevede konut, sadece barınma gereksinimini karşılayan bir yapı değil, aynı zamanda sağlık hakkı, mülkiyet hakkı ve konut dokunulmazlığı gibi temel hakların gerçekleştirilmesi açısından da asli bir zemini oluşturmaktadır (Gökdemir ve Demirel, 2014: 3). Devletin konut politikaları, sosyal refahın sağlanması ve toplumsal eşitsizliklerin azaltılması bakımından da belirleyici bir rol oynamaktadır.
Yapılan tanımlardan da yola çıkıldığında konutun pek çok işlevinin olduğunu söylemek mümkündür. Bunlar;

- **Barınma İşlevi:** Konut, bireyin temel fizyolojik ihtiyaçlarının karşılanmasının ötesinde, bireyi dış dünyanın olumsuz şartlarından koruyan ve sosyal yaşamının içinde yer alırken mahremiyetini sürdürebileceği özel bir alan sunan yapıdır (Alkan, 2015: 34).
- **Ekonomik ve Yatırım Aracı Olma İşlevi:** Konut, sadece barınma aracı olmasının ötesinde, tüketim malı, yatırım aracı ve geleceğe dair bir güvence unsuru olarak ekonomik bir işlev üstlenmektedir. Spekülatif değer artışları yoluyla sermaye birikimi sağlama potansiyeli taşırken, konuta yapılan harcamalar yüksek çarpan etkisi ile inşaat, mobilya vb. birçok sektörü harekete geçirerek ekonomik büyümeye katkı sağlar. İnşaat sektörü de emek yoğun yapısı nedeniyle özellikle düşük vasıflı işgücüne istihdam olanağı sunmakta ve bu yönüyle toplumsal istihdam politikalarında önemli bir rol oynamaktadır (Öztürk ve Fitöz, 2009: 23).

ISBN: 978-625-90406-7-7

- **Sosyal ve Kültürel İşlev:** Konut, sadece fiziksel bir mekân olmayıp, aynı zamanda toplumsal ilişkilerin yeniden kurulduğu, kültürel değerlerin biçimlendiği ve aktarıldığı sosyal bir yapıdır. Bireylerin yaşam tarzlarını, sosyo-ekonomik konumlarını ve ait oldukları toplumsal yapıyı yansıtarak hem bireysel kimliğin hem de toplumsal bütünlüğün şekillenmesine katkı sunmaktadır (Şiriner Önver, 2016: 5). Mahalle ölçeğinde ise komşuluk ilişkileri, dayanışma ve sosyal etkileşim gibi kültürel unsurların gelişimine zemin hazırlamaktadır (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2018).
- **Yönetsel ve Siyasal İşlev:** Konut, kentleşme politikalarının planlanması ve hayata geçirilmesinde merkezi bir unsur olarak rol oynamaktadır (Boran, 2009: 4). Aynı zamanda, toplumsal sınıflar arasındaki eşitsizliklerin mekânsal düzeyde görünür hale geldiği bir an olarak, sınıfsal farklılaşmanın hem sonucu hem de somut bir göstergesi niteliği taşımaktadır. Bu yönüyle konut, yalnızca fiziksel bir yapı değil, siyasal karar alma süreçlerinin ve sosyal adalet tartışmalarının da merkezinde yer alan bir olgu olmaktadır (İnşaat Mühendisleri Odası, 2008: 7).

Konut politikaları ise toplumun barınma ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla devlet tarafından belirlenen yasal düzenlemeler ile planlama, üretim, finansman ve dağıtıma ilişkin uygulamaları kapsayan bütüncül stratejiye (Keleş, 1996: 323) denilmektedir. Konut politikaları, sosyal adaletin sağlanması, yaşam kalitesinin artırılması ve mekânsal eşitsizliklerin giderilmesi bakımından ciddi bir öneme sahiptir. Bu politikalar sadece sosyal refahın sağlanması bakımından değil, aynı zamanda ekonomide istikrarın sağlanması açısından da önem arz etmektedir. Çünkü konut sektörü, emek yoğun yapısından ötürü istihdama yüksek oranda katkı sağlamakta; bu özelliği ile de ekonominin durgun olduğu dönemlerde piyasayı canlandırıcı bir araç olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca konut sektöründe yaşanabilecek bir kriz sadece ülke ekonomisini etkilemekle kalmayıp küresel ekonomiyi de etkileyebilecek bir potansiyele sahip olduğundan konut sorununa ilişkin politikaların gündemde tutulması gerekmektedir.

2. Konut Politikalarının Toplumsal Cinsiyet Boyutu

Konutun sadece barınma ihtiyacını karşılayan bir yapılanmadan ibaret olmadığı, aynı zamanda bireyin yaşam kalitesi, sağlığı, güvenliği ve sosyal uyumu üzerinde de doğrudan etkisi olan, sosyo-ekonomik ve kültürel katmanları barındıran bir olgu (Alkan ve Uğurlar, 2015: 6) olduğundan önceki bölümde bahsedilmişti. Konut, çok yönlü bir olgu niteliği taşıdığından, konut politikalarının oluşturulması ve uygulanması sürecinde toplumun çeşitli kesimlerinin, özellikle de kırılgan ve dezavantajlı grupların özgün ihtiyaçlarının dikkate alınması kaçınılmazdır (Alkan ve Uğurlar, 2015: 6; Şiriner Önver, 2016: 6). Bu grupların barınma hakkına adil ve erişilebilir biçimde ulaşabilmeleri, sosyal bütünleşme ve eşitlik açısından temel bir gereklilik olmaktadır.

Kadınlar, kent nüfusunun neredeyse yarısını oluşturmalarına karşın, kentsel mekâna ve konuta ilişkin deneyimleri erkeklerden farklılık göstermektedir ve sıklıkla toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliklerle karşılaşmaktadırlar (Tekinbaş, 2015: 12). Bu durum, konut politikalarının toplumsal cinsiyet duyarlılığı taşıyan, eşitsizlikleri görünmez kılmayan ve kadınların özgün ihtiyaçlarını göz önünde bulunduran kapsayıcı bir yaklaşımla geliştirilmesini gerekli kılmaktadır (Alkan, 2009: 19).

Konut politikaları, yalnızca artan nüfusun barınma ihtiyacını niceliksel olarak karşılamayı değil, aynı zamanda üretilen konutların nitelik açısından da yaşanabilir, sağlıklı ve sürdürülebilir yaşam koşulları sunmasını esas almalıdır (Yılmaz Şimşek, 2024: 112). Refah seviyesi yüksek ülkelerde (İsveç, Finlandiya, Almanya vb.) bireylerin konuta erişimi görece daha kolay sağlanabilirken, düşük refah seviyesine sahip ülkelerde (Hindistan, Pakistan, Endonezya vb.) ise özellikle alt ve orta gelir grupları için konuta erişim, ciddi ve yapısal bir sorun olarak devam etmektedir (Yılmaz Şimşek, 2024: 122). Türkiye gibi orta gelirli ülkelerde ise özellikle de büyük şehirlerde konut fiyatlarındaki artış ve gelir seviyesindeki

ISBN: 978-625-90406-7-7

düzensizlikten dolayı konuta erişim, özellikle de dezavantajlı gruplar için, önemli bir sorun olmaya devam etmektedir.

3. Kadınların Konut ve Kentsel Mekânla İlişkisi ve Karşılaştıkları Sorunlar

Kadınların kentsel mekânla kurdukları etkileşim ve bu süreçte karşılaştıkları yapısal engeller, konut politikalarının toplumsal cinsiyet boyutunun temelini oluşturmaktadır. Bu sebeple, konut politikalarının tasarım ve uygulama aşamalarında kadınların özgün ihtiyaç ve deneyimlerinin göz önünde bulundurulması hayati önem taşımaktadır. Bu bağlamda ortaya çıkan temel sorunlar şöyle sıralanabilir:

- ***Güvenlik ve Erişilebilirlik Sorunu:*** Kentlerdeki yetersiz aydınlatma, eksik veya düzensiz toplu taşıma hizmetleri ile güvensiz kamusal alanlar, kadınların kamusal mekânda kendilerini güvende hissetmelerini zorlaştırmakta; taciz, takip ve benzeri toplumsal cinsiyete dayalı şiddet biçimlerinin artmasına zemin hazırlamaktadır (Akduran vd., 2018: 16, 69, 148; Kaypak, 2014: 354). Bu durum kadınların güvensizlik nedeniyle kent merkezinden uzak durma eğilimi göstermelerine neden olurken, artan bireysel taşıt sahipliği sayesinde kentin çeperlerindeki lüks konut alanlarına yönelim, yalnızca belirli bir sosyo-ekonomik kesimin erişebildiği bir seçenek haline gelmektedir (Alkan, 2015: 33). Ortaya çıkan bu durum da mekânsal ayrışmayı derinleştirerek kentsel eşitsizlikleri daha da görünür kılmaktadır.
- ***Mekânsal Ayrımcılık ve Geleneksel Roller:*** Tarihsel süreçte kadınlar genellikle özel alanla, erkekler ise kamusal alanla özdeşleştirilmiş (Erdaş ve Özmen, 2019: 14); toplumsal roller bu mekânsal ayrım üzerinden biçimlendirilmiştir. Ev içi sorumlulukların ağırlıklı olarak kadınlara yüklenmesi, kentsel tasarımın ihtiyaçlarını yeterince gözetmemesi ve güvenlik kaygıları, kadınların kentteki hareket alanlarını daraltmakta; bazı durumlarda ise mekân, ayrımcı tutum ve uygulamalarla kadınları dışlayıcı bir nitelik kazanabilmektedir (Kaya vd., 2024: 348). Bu bağlamda, kentsel planlama süreçlerinde toplumsal cinsiyet eşitliğini gözeten yaklaşımlar geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır.
- ***Ekonomik Yetersizlik ve Konuta Erişim:*** Kadınlar, küresel, ulusal ve yerel düzeylerde çok boyutlu ayrımcılıklara maruz kalmakta; bu durum onların yoksullukla daha yoğun biçimde karşı karşıya kalmalarına neden olmaktadır. Nitekim dünya genelindeki yoksul nüfusun yaklaşık üçte ikisini kadınların oluşturması, toplumsal cinsiyet temelli eşitsizliklerin ekonomik yoksunlukla nasıl kesiştiğini açık biçimde ortaya koymaktadır (Açıkgöz ve Yusufoğlu, 2012: 109).

Gelir dağılımındaki adaletsizlik ve yapısal yoksulluk, özellikle ev içi emeği karşılıksız kabul edilen kadınlar ve çocuklar üzerinde daha derin etkiler yaratmaktadır. Üretken emekleri görünmez kılınan bu kesimler, yalnızca yoksullukla değil, aynı zamanda sosyal güvenceden yoksunluk ve ekonomik bağımlılıkla da karşı karşıya kalmaktadır (T.C. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, 2009: 35). Bu durum, kadın yoksulluğunu çok boyutlu bir sorun haline getirmektedir. Böylece yoksulluğun cinsiyetlendirilmiş bir olgu olduğu açıkça görülmektedir.

Konuta erişimde karşılaşılan ekonomik engeller, özellikle düşük ve orta gelir gruplarını ciddi biçimde etkilemekte ve bu gruplar için mülkiyet temelli konut edinimini büyük ölçüde erişilemez hale getirmektedir. Gelir eşitsizliği ve yoksulluğun kadınlar üzerinde yoğunlaşmasına bakıldığında, kadınların güvenli ve sürdürülebilir bir konuta ulaşmaları çok daha karmaşık ve kırılgan bir sorun alanı olarak ön plana çıkmaktadır.

Sosyal yardım alan hanelerin konuta yönelik harcamalarını karşılamada yaşadıkları yetersizlik, Türkiye'de konut karşılanabilirliğinin özellikle de dar gelirli gruplar açısından ne kadar sınırlı olduğunu göstermektedir. Konut sahibi olmayı teşvik edici politikalar devletin öncelikli hedefleri arasında olsa da, kiracı olan haneleri destekleyen geniş kapsamlı ve sürdürülebilir mekanizmaların eksikliği dikkat çekmektedir. TOKİ gibi kurumlar vasıtasıyla alt ve orta gelir gruplarına yönelik sosyal konut üretimi gerçekleştirilse de bu konutlara erişen

ISBN: 978-625-90406-7-7

bazı hanelerin ödeme güçlüğü yaşaması sebebiyle konutları iade etmek zorunda kaldıkları görülmektedir (Şiriner Önver, 2016: 103-104). Yaşanan bu durum, mevcut politikaların ekonomik gerçeklikle tam olarak örtüşmediğini ortaya koymaktadır. Özellikle de kadınların içinde bulundukları yoksul haneler bakımından barınma hakkının sürdürülebilirliğini daha da kırılgan hale getirmektedir.

- ***Barınma Standartları ve Sağlık:*** Alt gelir grubuna mensup kadınların yaşadıkları konutlar çoğu zaman altyapı eksiklikleri, niteliksiz inşaat malzemeleri ve aşırı yoğunluk gibi sorunlarla karşı karşıyadır. Bu mevcut olumsuz fiziksel koşullar, sadece yaşam kalitesini düşürmekle kalmayıp, aynı zamanda solunum yolu hastalıklarının görülme riskini de artırmaktadır. Bu durum da ciddi sağlık sorunlarına zemin hazırlamaktadır (Şatıroğlu Güldalı ve Atasü Topçuoğlu, 2025: 45). Ortaya çıkan tablo, konut sorununun sadece nicel değil, aynı zamanda nitel bir boyuta sahip olduğunu ortaya koymaktadır.
- ***Karar Alma Süreçlerinde Temsil Eksikliği:*** Kent nüfusunun yaklaşık yarısını oluşturan kadınlar, buna rağmen kentsel planlama ve yönetim süreçlerine eşit düzeyde katılım sağlayamamakta; karar alma mekanizmalarında yeterince temsil edilememektedirler (Kaya vd., 2024: 348). Bu temsil eksikliği, kadınların ihtiyaç ve önceliklerinin kentsel politikalar içerisinde yeterince dikkate alınmamasına yol açmaktadır.

Kadınların kentsel karar alma süreçlerinde yeterince temsil edilmemesi, doğrudan etkilendikleri pek çok alanda söz sahibi olmalarını engellemektedir. Oysa kentin fiziksel düzenlenmesinden, kamu bütçelerinin dağıtımına ve temel hizmetlerin ücretlendirilmesine kadar birçok karar, kadınların gündelik yaşam koşullarını doğrudan şekillendirmektedir. Bu nedenle, kadınların bu süreçlerde etkin katılımının sağlanması, hem toplumsal cinsiyet eşitliği hem de kapsayıcı kent politikaları açısından bir gerekliliktir.

Toplumsal cinsiyet farklılıklarını görmezden gelen ve tüm bireylere aynı koşullarda yaklaşan "eşitsizlik körlüğü" anlayışı, başta kadınlar olmak üzere dezavantajlı konumdaki grupların mevcut eşitsizliklerinin daha da derinleşmesine neden olabilmektedir (Alkan, 2009: 19). Kadınların kentsel hizmetlere ve kaynaklara erişiminde karşılaştıkları özgül sorunlar dikkate alınmadan oluşturulan politikalar görünürde eşitlikçi olsa da pratikte adaletsiz sonuçlar doğurmaktadır. Bu durum da toplumsal dışlanmayı pekiştirebilmektedir.

4. Konut Politikalarında Toplumsal Cinsiyet Duyarlı Yaklaşımlar

Konut politikalarının temel amacı, toplumun tüm kesimlerinin sağlıklı, güvenli ve yaşanabilir konutlara erişimini ekonomik bakımdan karşılanabilir biçimde sağlamaktır. Ancak bu hedefin gerçek anlamda hayata geçirilebilmesi, yalnızca konutun niceliksel boyutunu değil, aynı zamanda farklı toplumsal grupların özgün ihtiyaçlarını da gözeten kapsayıcı bir yaklaşımı zorunlu kılmaktadır. Özellikle kadınlar, engelliler, yaşlılar, gençler ve evsizler gibi dezavantajlı grupların konut alanındaki yapısal eşitsizliklerle karşı karşıya olduğu düşünüldüğünde, toplumsal cinsiyet duyarlı politikaların geliştirilmesi, adil ve sürdürülebilir bir konut sisteminin vazgeçilmez bir parçası haline gelmektedir. Bu çerçevede, konut politikalarının sadece fiziksel barınma ihtiyacını değil, aynı zamanda sosyal eşitliği gözeten, hak temelli bir anlayışla kurgulanması gerekmektedir.

- ***Dönüştürücü Eşitlik Anlayışı:*** Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak, yalnızca kadınlara erkeklerle aynı hakları tanımakla ya da farklılıkları gözeterek ayrı düzenlemeler yapmakla sınırlı kalmamalıdır. Bu doğrultuda benimsenmesi gereken yaklaşım, eşitsizliklerin kaynağında yatan yapısal engelleri sorgulayan ve bunları dönüştürmeyi amaçlayan "dönüştürücü eşitlik anlayışı"dır (Akduran vd., 2018: 32). Bu anlayış, toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılıkları derinleştiren mevcut kurumları, normları ve uygulamaları değiştirmeyi esas almaktadır. Gerçek bir toplumsal dönüşüm sokakların daha iyi aydınlatılması gibi yüzeysel çözümlerle değil, kadına yönelik

tehditleri besleyen erkek egemen yapıların sorgulanması ve dönüştürülmesi ile gerçekleştirilebilecektir. Çocuk bakımı konusunda ise bakım yükünün sadece kadına yüklenmemesi, bu yükün toplumsal olarak paylaşılması gerektiği savunulmaktadır. Kısaca bu yaklaşım, eşitliğin sadece sonuçlarda değil süreçlerde ve rollerin paylaşımında da sağlanması gerektiğini savunmakta ve bunu hedeflemektedir (Akduran vd., 2018: 32).

- ***Çok Yönlü Konut Çözümleri:*** Türkiye'de konut politikaları ağırlıklı olarak konut sahipliğini teşvik etmeye odaklanırken (Alkan, 2015: 43), birçok OECD ülkesinde kiracılığı destekleyen sosyal konut modelleri ve kira yardımları yaygın biçimde uygulanmaktadır (Bektaş, 2017: 237). Bu ülkelerde, barınma hakkının yalnızca mülk edinmeye indirgenmediği; kiracıların da güvenli, erişilebilir ve sürdürülebilir konutlara ulaşabilmesi için kapsamlı destek mekanizmalarının geliştirildiği görülmektedir.

  Türkiye'de de benzer uygulamaların, özellikle düşük gelirli ve dezavantajlı kesimlerin konut sorunlarını hafifletmek amacıyla değerlendirilmesi (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2018: 70) önem arz etmektedir. Bu kapsamda, kira desteği gibi politikaların, öncelikli olarak dar gelir gruplarını kapsayacak şekilde hayata geçirilmesi önemli bir politika aracı olarak öne çıkmaktadır. Ancak bu tür politikaların etkin ve sürdürülebilir olabilmesi için, gerekli yasal altyapının oluşturulması, finansal kaynakların belirlenmesi, uygulamadan sorumlu kurumların tespitinin ve görev tanımlarının yapılması gerekmektedir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2018: 70).
- ***Katılımcı ve Toplumsal Cinsiyet Duyarlı Kent Planlaması:*** Kent planlama ve tasarım süreçlerinde, toplumsal cinsiyete duyarlı, kompakt, bütünleşik ve erişilebilir kent modellerinin geliştirilmesi gerekmektedir (Akduran vd., 2018: 18). Bu doğrultuda, kadınların kentsel karar alma mekanizmalarına tam ve eşit katılımı, sadece toplumsal cinsiyet eşitliğinin değil, aynı zamanda kentsel demokrasinin ve sürdürülebilir kalkınmanın da temel bileşenlerinden biri olmaktadır. Kadın meclisleri, kent konseyleri ve benzeri katılımcı yapılar aracılığı ile kadınların ihtiyaç ve beklentilerinin kentsel hizmetlerin planlanması, uygulanması ve değerlendirilmesine doğrudan yansıtılması sağlanmalıdır (Kaya vd., 2024: 348-349).
- ***Nitelikli Konut Tasarımı ve Üretimi:*** Konut üretiminde yalnızca sayısal artış değil, yaşam kalitesini artıracak niteliksel unsurlar da öncelikli olarak ele alınmalıdır. Özellikle kadınlar ve çocuklar gibi kullanıcı gruplarının gündelik yaşam pratikleri ve ihtiyaçlarını merkeze alan toplu konut modellerinin geliştirilmesi önem taşımaktadır. Bu doğrultuda, kullanıcı odaklı ihtiyaç analizlerinin yapılması ve bu veriler ışığında tasarım süreçlerinin şekillendirilmesi gerekmektedir (Şiriner Önver, 2016: 124-125). Sağlam, güvenli, erişilebilir ve çevreyle uyumlu konutların inşası hedeflenmeli (Usta ve Ulusoy, 2023: 283); afetlere karşı dirençli yapılar oluşturulurken uluslararası standartlar ve iyi uygulamalar dikkate alınmalıdır. Ayrıca, geleneksel mimari mirasın korunması ve yerel malzeme kullanımının teşvik edilmesi, kültürel sürdürülebilirlik açısından desteklenmelidir.
- ***Kapsamlı Veri Toplama ve Analiz:*** Etkili ve kapsayıcı konut politikalarının geliştirilmesi, konutla ilgili güncel, kapsamlı ve toplumsal cinsiyete duyarlı veri setlerinin varlığına bağlı olmaktadır. Ancak mevcut verilerin çoğu cinsiyet, yaş ve diğer sosyo-demografik değişkenler temelinde yeterli ayrıştırmaya imkân tanımamaktadır. Bu durum da derinlemesine analizlerin yapılmasını zorlaştırdığından gerçekten konuta kimlerin ihtiyacı olduğunu ortaya koyması bakımından önemli bir sorun teşkil etmektedir (Alkan, 2015: 43). Bu yüzden kadınlar, gençler, engelliler ve diğer kırılgan grupların özgün ihtiyaçlarını karşılayabilecek şekilde özel konut politikaları ve üretim modelleri geliştirilmelidir (Yılmaz Şimşek, 2024: 128).

ISBN: 978-625-90406-7-7

- ***Kurumlar Arası Koordinasyon ve Esneklik:*** Türkiye'de konut politikaları, kurumlar arası koordinasyon eksikliği, siyasi müdahaleler ve plansızlıklar (Bektaş, 2017: 263) gibi çeşitli zorluklarla karşı karşıya bulunmaktadır. Bu sebeple bölgesel farklılıkları dikkate alan, esnek ve sosyal adaleti temel alan daha bütüncül politikalar geliştirilmesi (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2018) gerekmektedir. Yerel yönetimlerin konut talebinin düzenlenmesi ve düşük maliyetli kredi sağlanması gibi alanlarda daha aktif rol üstlenme potansiyeli mevcuttur. Ayrıca kamu kaynaklarının, örneğin TOKİ'ye ait arsalar, rant oluşturmak yerine, gerçek manada sosyal fayda yaratacak şekilde, alt ve orta gelir gruplarının konut ihtiyaçlarının karşılanmasına yönlendirilmesi büyük önem taşımaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, konutun yalnızca fiziki bir barınak değil; sosyal, ekonomik ve kültürel işlevleriyle bireyin yaşam kalitesini doğrudan etkileyen çok boyutlu bir alan olduğunu ortaya koymuştur. Bu çok yönlü yapı, kadınlar söz konusu olduğunda daha da karmaşık hale gelmekte; toplumsal cinsiyet temelli eşitsizlikler, kadınların konuta erişiminde ciddi engeller oluşturmakta ve mevcut konut politikaları bu eşitsizlikleri gidermekten uzak kalmaktadır. Güvenlik, ekonomik yetersizlik, mekânsal ayrımcılık ve karar alma süreçlerine sınırlı katılım gibi sorunlar, kadınların barınma hakkını hem niceliksel hem de niteliksel olarak tehdit etmektedir.

Mevcut konut politikalarının büyük ölçüde "cinsiyet körü" yaklaşımlarla şekillenmesi, kadınların özgün ihtiyaçlarının politika belgelerinde yeterince temsil edilmemesine ve konut sisteminin eşitsizlik üretmeye devam etmesine neden olmaktadır. Oysa toplumsal cinsiyete duyarlı bir politika anlayışı, sadece kadınların değil, tüm toplumun daha adil, güvenli ve sürdürülebilir bir yaşam alanına sahip olmasının temelini oluşturacaktır.

Bu bağlamda aşağıdaki politika önerileri geliştirilebilir:

Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Konut Politikaları Geliştirilmeli: Politika üretim sürecinde, kadınların yaşam deneyimlerini ve özgül ihtiyaçlarını merkeze alan, kapsayıcı ve hak temelli yaklaşımlar benimsenmelidir.

Kadınların Karar Alma Mekanizmalarına Katılımı Artırılmalı: Yerel yönetimlerden merkezi kurumlara kadar tüm planlama süreçlerinde kadınların eşit ve etkin temsili sağlanmalıdır.

Ekonomik Destek ve Kira Yardımı Mekanizmaları Yaygınlaştırılmalı: Özellikle yoksul ve kırılgan gruplara yönelik olarak yalnızca konut edinimini değil, kiracılığı da destekleyen sürdürülebilir mali modeller oluşturulmalıdır.

Güvenli ve Erişilebilir Kent Alanları Planlanmalı: Kadınların gündelik hayatta hareket özgürlüğünü artıracak biçimde kent içi güvenli ulaşım, aydınlatma ve kamusal alan planlaması yapılmalıdır.

Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Veri Toplanmalı: Konutla ilgili tüm planlama ve değerlendirme süreçlerinde kullanılmak üzere, cinsiyet temelli ayrıştırılmış veriler sistematik biçimde toplanmalı ve analiz edilmelidir.

Yerel Yönetimlerin Yetki ve Kapasitesi Güçlendirilmeli: Konut talebini düzenleme, düşük maliyetli kredi sağlama ve sosyal konut üretme gibi alanlarda yerel yönetimlerin aktif ve işlevsel bir rol üstlenmesi sağlanmalıdır.

Bu öneriler sadece kadınların konut hakkını güçlendirmekle kalmayıp, aynı zamanda sosyal adaletin, mekânsal eşitliğin ve sürdürülebilir kentleşmenin de önünü açacaktır. Konut politikalarının dönüştürücü bir eşitlik anlayışıyla yeniden yapılandırılması, daha yaşanabilir, kapsayıcı ve adil kentlerin inşası için temel bir adım olabilir.

ISBN: 978-625-90406-7-7

KAYNAKÇA

Açıkgöz, R. & Yusufoğlu, Ö. Ş. (2012). Türkiye'de Yoksulluk Olgusu ve Toplumsal Yansımaları. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 76-117.

Akduran, Ö., Yakar Önal, A. & Günlük Şenesen, G. (2018). *Kentsel Haklar ve Hizmetlere Erişimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması.* Ankara: CEİD Yayınları.

Alkan, A. (2009). "*Kadın Dostu Yerleşimler"e Doğru Yerel Planlama ve Hizmet Sunum Modeli Uygulama Rehberi*. Ed. Nevin Şenol, Yasemin Avcı. Ankara: Yalçın Matbaacılık.

Alkan, L. (2015). "Türkiye'de Yıllar İçerisinde Değişen Konut Kavramı ve Konut Sorunu". *Türkiye'de Konut Sorunu ve Konut Politikaları*, 31-57. Kent Araştırmaları Enstitüsü Rapor 1, Ankara: 72 Tasarım Dijital Basımevi.

Alkan, L. & Uğurlar, A. (2015). "Konut Kavramına Giriş". *Türkiye'de Konut Sorunu ve Konut Politikaları*, 5-6. Kent Araştırmaları Enstitüsü Rapor 1, Ankara: 72 Tasarım Dijital Basımevi.

Bektaş, A. (2017). *Türkiye'de Konut Sorunu Ekseninde Kamu Konut Politikaları: Uygulamalar, Aksaklıklar ve Öneriler*. Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Boran, D. (2009). *Konut Politikaları ve Devlet*. Yüksek Lisans Tezi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Boyacıoğlu, E. (2010). Kent ve Konut. *TMMOB Dosya 20*, 1-2.

Erdaş, G., & Özmen, E. F. (2019). Toplumsal Cinsiyet Kavramının Konut Mekân Organizasyonu ve Konut Reklamları Üzerine Etkisi. *Megaron*, 14 (1), 11-28.

Gökdemir, A. & Demirel, C. (2014). *Güvenli ve Sağlıklı Konut Hakkı*. 1. Ulusal Sağlık Hukuku Kongresi. Marmaris.

İnşaat Mühendisleri Odası (2008). Türkiye'de Konut Sorunu ve Konut İhtiyacı Raporu. *Teknik Güç Dergisi*, 188, 7-10.

Kaya, M., Akkuş, B. & Bakır Kaya, S. (2024). "Kadın Dostu Kent Yaklaşımı Penceresinden Diyarbakır Panoraması". *Diyarbakr'ın Gelecek Tasavvuru: Şehir ve Kültür: Diyarbakır'ın Bin Bir Rengi*. Ed. A. Karakaş, A. Ertekin, O. Tatlıcıoğlu ve H. Yurgiden. 339-364.

Kaypak, Ş. (2014). Toplumsal Cinsiyet Bakış Açısından Kente Bakmak. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 7 (1), 344-357.

Keleş, R. (1996). *Kentleşme Politikası*. Ankara: İmge Kitabevi.

Öztürk, N. & Fitöz, E. (2009). Türkiye'de Konut Piyasasının Belirleyicileri: Ampirik Bir Uygulama. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 5 (10), 21–46.

Şatıroğlu Güldalı, P. & Atasü Topçuoğlu, R. (2025). Elverişli Konut İlkeleri Çerçevesinde Sosyal Yardım Alan Ailelerin Barınma Koşulları ve Psikolojik İyi Oluşları. *İnsan & İnsan*, 12 (39), 33-50.

Şiriner Önver, M. (2016). *Konut ve Konut Politikası*. İstanbul: IJOPEC Yayıncılık.

T.C. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı (2009). *Kentleşme Şurası 2009.* Kentsel Yoksulluk, Göç ve Sosyal Politikalar Komisyonu Raporu. Ankara.

T.C. Kalkınma Bakanlığı (2018). *On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023) Konut Politikaları*. Özel İhtisas Komisyonu Raporu. Ankara.

Tekinbaş, E. (2015). *Kadın Dostu Kent Uygulama Rehberi*. Ankara: Berk Matbaacılık.

Uğurlar, A. (2015). "Dünyada Konut Politikaları". *Türkiye'de Konut Sorunu ve Konut Politikaları,*7-30. Kent Araştırmaları Enstitüsü Rapor 1, Ankara: 72 Tasarım Dijital Basımevi.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Usta, S. & Ulusoy, A. E. (2023). 1980 Sonrası Dönemde Türkiye'de Konut Politikaları: Hükümet Programları Üzerinden Bir İnceleme. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 6 (2), 264-288.

Yılmaz Şimşek, Z. (2024). Dünyada ve Türkiye'de Konut Sorunu ve Uygulanan Konut Politikaları. *Uluslararası Akademik Birikim Dergisi*, 7 (2), 112-132.

ISBN: 978-625-90406-7-7

GEVAŞ SELÇUKLU MEZARLIĞI'NDA YER ALAN MUHAMMED BİN HACI'YA AİT BİR MEZAR TAŞI

A SARCOPHAGUS WİTH GRAVE STELES BELONGİNG TO MUHAMMAD BİN HAJİ İN THE GEVAŞ SELJUK CEMETERY

Assist. Prof. Dr. Gülcan ÖZBEK
Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Letters
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-6864-9792

Assoc. Prof. Dr. Ercan ÇALIŞ
Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Letters
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-1359-4533

Özet

Van Gölü Havzası, Orta Çağ Türk-İslam mezar taşı sanatı bakımından Anadolu'nun en önemli kültür coğrafyalarından biri olarak kabul edilmektedir. Bölge içerisinde yer alan Gevaş Selçuklu Mezarlığı ise sahip olduğu mezar taşları, kitabeler, süsleme programları ve taş işçiliği ile dikkat çeken önemli bir mezarlık alanıdır. Bu çalışmada, mezarlıkta yer alan ve kitabesinden "Muhammed bin Hacı"ya ait olduğu anlaşılan 770/1368-69 tarihli bir mezar taşı sanat tarihi açısından incelenmiştir. Araştırmanın amacı, söz konusu mezar taşının form özelliklerini, kitabe programını, hat sanatını ve bezeme anlayışını değerlendirerek Orta Çağ mezar taşı geleneği içerisindeki yerini ortaya koymaktır. Mezar taşı; başucu şahidesi, ayakucu şahidesi ve sanduka bölümünden oluşmaktadır. Başucu şahidesinin ön yüzünde sülüs karakterli Arapça kitabe yer almakta olup metinde genç yaşta vefat eden Muhammed bin Hacı için rahmet, mağfiret ve şehadet vurguları dikkat çekmektedir. Şahidenin arka yüzünde ise Bakara Suresi'nin 255. ayeti olan Ayetü'l-Kürsi'nin bir bölümü yazılmıştır. Ayetin mezar taşında tercih edilmesi, dönemin dinî anlayışı ve ölüm sonrası inanç düşüncesiyle ilişkilendirilmektedir. Ayakucu şahidesinde celi sülüs hatla yazılmış besmele ve ölüm tarihi bulunmaktadır. Kitabeden, Muhammed bin Hacı'nın Hicri 770 yılında Recep ayında vefat ettiği anlaşılmaktadır. Sandukanın üst kısmında yer alan ancak günümüzde büyük ölçüde tahrip olmuş Farsça beyitler ise dönemin edebî ve tasavvufî kültürüne işaret etmektedir. Çalışmada eser; epigrafik özellikleri, hat üslubu, kompozisyon anlayışı ve taş işçiliği bakımından değerlendirilmiş, Gevaş Selçuklu Mezarlığı ile komşu sanat çevrelerindeki benzer ve farklı örneklerle karşılaştırılmıştır. Yapılan incelemeler sonucunda Muhammed bin Hacı'ya ait mezar taşının, Gevaş Selçuklu Mezarlığı'ndaki nitelikli mezar taşı örneklerinden biri olduğu anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gevaş Selçuklu Mezarlığı, mezar taşı, kitabe, hat sanatı, sanat tarihi, Van Gölü Havzası.

Abstract

The Van Lake Basin is regarded as one of the most important cultural geographies of Anatolia in terms of Medieval Turkish-Islamic tombstone art. The Gevaş Seljuk Cemetery, located within the region, is an important burial ground distinguished by its tombstones, inscriptions, ornamental programs, and stone workmanship. This study examines, from the perspective of art history, a tombstone dated 770/1368–69 belonging to "Muhammed bin Hacı," as understood from its inscription, located in the cemetery. The aim of the study is to determine the place of this tombstone within the tradition of Medieval tombstone art by evaluating its formal characteristics, inscription program, calligraphic features, and decorative understanding. The tombstone consists of a headstone, a footstone, and a sarcophagus section. On the front face of

the headstone, there is an Arabic inscription written in thuluth script, emphasizing mercy, forgiveness, and martyrdom for Muhammed bin Hacı, who died at a young age. On the back face of the headstone, a section from Ayat al-Kursi (Qur'an, al-Baqara 2/255) is inscribed. The preference for this verse on the tombstone is associated with the religious understanding of the period and beliefs concerning the afterlife. The footstone contains the basmala and the date of death written in jali thuluth script. According to the inscription, Muhammed bin Hacı died in the month of Rajab in the Hijri year 770. The Persian couplets located on the upper part of the sarcophagus, although largely damaged today, indicate the literary and mystical culture of the period. In this study, the work has been evaluated in terms of its epigraphic features, calligraphic style, compositional understanding, and stone workmanship, and has been compared with similar and differing examples in the Gevaş Seljuk Cemetery and neighboring artistic circles. As a result of the examinations, it has been understood that the tombstone belonging to Muhammed bin Hacı is one of the qualified examples of tombstone art in the Gevaş Seljuk Cemetery.

Keywords: Gevaş Seljuk Cemetery, tombstone, inscription, calligraphy, art history, Van Lake Basin.

SARIMEHMET BARAJI (VAN-ÖZALP) SU REZERVUAR ALANINDAKİ ZAMANSAL DEĞİŞİMLERİN LANDSAT UYDU VERİLERİ İLE ANALİZİ (1989-2026)

GIS-BASED ANALYSIS OF TEMPORAL CHANGES IN THE SARIMEHMET DAM RESERVOIR (VAN-ÖZALP) USING LANDSAT SATELLITE DATA (1989–2026)

Asst. Prof. Dr. Bülent MATPAY
Van Yüzüncü Yıl University, Van Vocational School of Security
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-2938-8913

Özet

Küresel iklim değişikliği ve havza bazlı hidrolojik müdahaleler, ekosistemlerdeki su rezervlerinin sürdürülebilirliğini tehdit eden temel unsurlardır. Bu çalışma, Van ili Özalp ilçesi sınırları içerisinde yer alan ve bölgenin tarımsal sulama ile ekolojik dengesi açısından önem taşıyan Karasu nehri üzerinde kurulan Sarımehmet Barajı'ndaki su yüzeyi değişimlerini, 37 yıllık bir periyotta (1989-2026) incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmada, Landsat (4-5 TM, 7 ETM+, 8 OLI ve 9 OLI-2) uydu serilerinden elde edilen çok zamanlı görüntüler kullanılmıştır. Baraj gölü yüzeyindeki su ve kara ayrımını hassas bir şekilde gerçekleştirmek amacıyla, spektral bant verileri üzerinden Normalize Edilmiş Fark Su İndeksi (NDWI) ve modifiye edilmiş su indeksleri uygulanmıştır. Elde edilen veriler, CBS (Coğrafi Bilgi Sistemleri) ortamında alansal istatistiklere dönüştürülerek barajın doluluk oranlarındaki değişim grafikleri oluşturulmuştur. Analiz sonuçları, Sarımehmet Barajı'nın 1989'dan 2015'li yılların ortalarına kadar iklimsel periyotlara bağlı olarak dalgalı bir seyir izlediğini, ancak son 10 yıllık süreçte (2016-2026) su seviyesinde daha önce gözlemlenmemiş, ani ve hızlı bir düşüş eğilimine girdiğini ortaya koymaktadır. Özellikle 2020 sonrası veriler, rezervuar alanının kritik eşiklerin altına indiğini ve kuruma riskinin geri dönülemez bir noktaya yaklaştığını göstermektedir. Bu hızlı azalma, bölgedeki artan buharlaşma oranları, azalan kar yağışları ve kontrolsüz tarımsal sulama baskısı ile ilişkilendirilmektedir. Çalışma, sınır bölgelerindeki su yönetimi stratejilerinin acilen revize edilmesi gerektiğini ve uzaktan algılama teknolojilerinin bu süreçteki önemini vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sarımehmet Barajı, Özalp, Landsat, Uzaktan Algılama, Su Yüzeyi Değişimi, CBS, Kuraklık.

Abstract

Global climate change and basin-based hydrological interventions are the primary factors threatening the sustainability of water reserves in ecosystems. This study aims to investigate the surface water changes in the Sarımehmet Dam, located in the Özalp district of Van province, which is of vital importance for agricultural irrigation and ecological balance, over a 37-year period (1989-2026). Multi-temporal images from the Landsat (4-5 TM, 7 ETM+, 8 OLI, and 9 OLI-2) satellite series were utilized in the research. To accurately differentiate between water and land on the reservoir surface, spectral band data were analyzed using the Normalized Difference Water Index (NDWI) and modified water indices. The acquired data were converted into spatial statistics within a GIS (Geographic Information Systems) environment, and change graphs of the dam's occupancy rates were generated. Analysis results reveal that while Sarımehmet Dam followed a fluctuating course due to climatic periods from 1989 to the mid-2015s, it entered an unprecedented, sudden, and rapid decline in water levels during the last decade (2016-2026). In particular, post-2020 data indicate that the reservoir area has dropped below critical thresholds, approaching an irreversible point of desiccation risk. This rapid decrease is associated with increasing evaporation rates in the

region, decreasing snowfall, and uncontrolled agricultural irrigation pressure. The study emphasizes the urgent need for a revision of water management strategies in border regions and highlights the significance of remote sensing technologies in this process.

Keywords: Sarımehmet Dam, Özalp, Landsat, Remote Sensing, Water Surface Change, GIS, Drought.

VAN GÖLÜ KAPALI HAVZASINA AİT RÖLYEF BİLEŞENLERİ İLE DOĞAL AFET İLİŞKİSİNİN CBS (COĞRAFİ BİLGİ SİSTEMLERİ) TABANINDA İNCELENMESİ

INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN RELİEF COMPONENTS AND NATURAL DISASTERS IN THE LAKE VAN CLOSED BASIN BASED ON GIS (GEOGRAPHIC INFORMATION SYSTEMS)

Asst. Prof. Dr. Bülent MATPAY
Van Yüzüncü Yıl University, Van Vocational School of Security
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-2938-8913

Özet

Çalışma alanı Türkiye'nin doğu kesiminde bulunan Van Gölü kapalı havzasını konu almaktadır. Rölyef özellikleri, doğal süreçlerin birer afet niteliği kazanmasında temel belirleyici rol oynamaktadır. Bu çalışma, topoğrafik yapının kısa mesafelerde ekstrem değişimler sergilediği Van Gölü Kapalı Havzası'ndaki rölyef bileşenlerinin (yükselti, eğim, bakı ve yamaç eğriselliği), doğal afetlerin (çığ, heyelan, kaya düşmesi, sel/taşkın) mekânsal dağılımı üzerindeki etkilerini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Sayısal Yükselti Modeli (SYM) ve Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) tabanlı analizler sonucunda; havzadaki afet duyarlılığının 1650-2250 m yükselti, 12°-45° eğim aralığı ve içbükey yamaçlarda yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Bakı faktörünün, özellikle kuzey ve kuzeydoğu yönelimli yamaçlarda nemlilik ve kar tabakası stabilitesi üzerinden heyelan ve çığ riskini artırdığı; beşerî faaliyetlerin (yol yapımı vb.) ise dik eğimli yamaçlarda denge profilini bozarak kaya düşmelerini tetiklediği saptanmıştır. Çalışmanın en çarpıcı bulgusu, yerleşim alanları ve ulaşım ağlarının, jeomorfolojik risklerin en yüksek olduğu bu kritik topoğrafik eşiklerde kümelenmiş olmasıdır. Bu durum, afet riskinin yalnızca fiziksel süreçlerin bir sonucu olmadığını, beşerî maruziyet ile mekânsal bir çakışmanın ürünü olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak; doğal afetlerin sıklıkla yaşandığı Van Gölü havzasında sürdürülebilir ve afet dirençli bir havza yönetimi için, yerleşim projeksiyonları ile iklim değişikliği kaynaklı ekstrem olayların stratejik birer parametre olarak planlama süreçlerine dâhil edilmesi gerekmektedir. Mevcut çalışma rölyef odaklı olup, gelecek araştırmaların iklim, vejetasyon ve hidrografya gibi fiziki unsurları da kapsayan multidisipliner bir yaklaşımla genişletilmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Van Gölü Kapalı Havzası, Rölyef Bileşenleri, Doğal Afet, CBS, Havza Yönetimi, Fiziki Coğrafya.

Abstract

Relief characteristics play a fundamental role in determining how natural processes transform into disasters. This study aims to analyze the effects of relief components (elevation, slope, aspect, and slope curvature) on the spatial distribution of natural disasters (avalanches, landslides, rockfalls, floods/overflows) in the Lake Van Closed Basin, where the topographical structure exhibits extreme changes over short distances. As a result of Digital Elevation Model (DEM) and Geographic Information Systems (GIS) based analyses, it has been determined that disaster susceptibility in the basin is concentrated at elevations of 1650-2250 m, slope ranges of 12°-45°, and on concave slopes. It was found that the aspect factor increases the risk of landslides and avalanches particularly on north and northeast-oriented slopes through humidity and snowpack stability; meanwhile, human activities (road construction, etc.) trigger rockfalls by disrupting the equilibrium profile on steep slopes. The most striking finding of the study is that residential areas and transportation networks are clustered at these critical topographical thresholds where geomorphological risks are highest.

This situation demonstrates that disaster risk is not merely a result of physical processes, but a product of spatial overlap with human exposure. Consequently, for sustainable and disaster-resilient basin management, settlement projections and extreme events caused by climate change must be integrated into planning processes as strategic parameters. While the current study is relief-oriented, it is recommended that future research be expanded with a multidisciplinary approach encompassing physical elements such as climate, vegetation, and hydrography.

Keywords: Lake Van Closed Basin, Relief Components, Natural Disaster, GIS, Basin Management.

BAĞLAMA EĞİTİMİNDE BİREYSEL ÇALIŞMA SORUNSALI VE DERS ÖĞRETİM ELEMANININ ROLÜ

THE PROBLEM OF INDIVIDUAL STUDY IN BAGLAMA (TURKISH PLAYING INSTRUCTION) EDUCATION AND THE ROLE OF THE INSTRUCTOR.

Asst. Prof. Dr. Cemal ÖZATA
Van Yüzüncü Yıl University, State Conservatory of Turkish Music, Van, Turkey
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-5442-2442

ÖZET

Müzik eğitiminde önemli bir yere sahip olan çalgı eğitimi; bireyin bilişsel, duyuşsal ve devinişsel becerilerini eş zamanlı olarak geliştirmesine büyük katkı sağlayan uzun soluklu bir süreçtir. Bu süreçte öğrencinin sadece ders saatlerindeki çalışmalarla sınırlı kalmayıp ders dışındaki çalışma alışkanlıklarıyla teknik ve müzikal becerilerini geliştirmesi beklenmektedir. Özellikle bağlama eğitiminde öğrencilerin genellikle eser tekrarına dayalı bir çalışma içerisinde oldukları; bununla beraber teknik gelişim, koordinasyon, kondisyon ve hız çalışmalarını düzenli bir biçimde sürdürmekte zorlandıkları gözlemlenebilmektedir. Söz konusu plansızlık, öğrencilerin eserleri çalışma süreçlerinde teknik engellerle karşılaşmalarına ve çalışmaları etkili bir biçimde sürdürememelerine sebep olabilmektedir. Bu durum; öğrencilerin çalgı dersi başarısını düşürmekte, öğrenme sürecini aksatmakta ve sonuç olarak motivasyonlarını olumsuz yönde etkilemektedir. Öğretim elemanının derslerde etkin olması ve öğrenciye sürekli rehberlik etmesi, söz konusu olumsuzlukların azalmasına veya ortadan kalkmasına katkı sağlayacaktır.

Bu çalışmanın amacı, bağlama eğitimi alan öğrencilerin kendi kendine öğrenme becerilerini geliştirmede, ders öğretim elemanının rehberlik rollerini ve bunun üzerindeki etkilerini incelemektir. Çalışmada; öğrencilerin bilinçli çalışma alışkanlıkları kazanmaları ve kendi öğrenme süreçlerini yönetebilmeleri için ders öğretim elemanının rehberliği; araştırmacının uzun yıllara dayanan mesleki deneyimleri, ders gözlemleri ve ilgili literatür ışığında irdelenmiştir. Öğretim elemanının sadece bilgi aktaran değil, aynı zamanda öğrencilerin çalışma disiplini ve bağımsız öğrenme becerisi kazanmasında yönlendirici bir role sahip olduğu temel alınmıştır. Bu kapsamda; öğretim elemanının rolü, öğrencinin ders dışı çalışma sorunsalı ve öğrencinin kendi kendine etkili çalışabilme alışkanlıkları edinmesi gibi konular ele alınmıştır.

Sonuç olarak; araştırmacının mesleki deneyimleri ve derslerdeki gözlemleri doğrultusunda, öğretim elemanı rehberliğinde yapılan sistematik çalışmaların; öğrencilerin çalma becerilerinin gelişimine, ders dışı çalışma alışkanlıklarının olumlu yönde şekillenmesine, motivasyonlarının ve başarı düzeylerinin artmasına katkı sağladığı değerlendirilmektedir. Bu süreçte öğrencilerin öz-düzenleme becerisi kazanarak, ders içeriklerini hangi sırayla çalışmaları gerektiği konusunda bilinç kazandıkları, buna bağlı olarak zamanı daha verimli kullanabildikleri ve kendi çalışmalarını planlayabildikleri düşünülmektedir. Bu çıkarımlardan hareketle ders öğretim elemanının rehberliğinin; bağlama öğrencilerinin bağımsız öğrenme sorumluluğu oluşturmasında, kendi kendine öğrenme becerilerini geliştirmesinde ve çalışma disiplini kazanmalarında oldukça etkili olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Bağlama eğitimi, eğitmen rehberliği, öz-düzenleme.

ABSTRACT

Instrumental training, which occupies an important place in music education, is a long-term process that makes a significant contribution to the simultaneous development of individuals' cognitive, affective, and psychomotor skills. In this process, students are expected not only to engage in practice during class hours but also to improve their technical and musical skills

through their study habits outside the classroom. Particularly in bağlama training, it can be observed that students generally rely on repetitive practice of repertoire; however, they often experience difficulties in maintaining regular technical, coordination, endurance, and speed exercises. Such a lack of planning may cause students to encounter technical obstacles during their practice of musical pieces and prevent them from continuing their studies effectively. This situation reduces students' achievement in instrumental lessons, disrupts the learning process, and consequently has a negative effect on their motivation. The active involvement of the instructor in lessons and continuous guidance provided to students will contribute to reducing or eliminating these negative outcomes.

The aim of this study is to examine the guidance roles of the course instructor in developing the self-learning skills of students receiving bağlama training and the effects of these roles. In this study, the guidance provided by the course instructor to help students acquire conscious study habits and manage their own learning processes was examined in the light of the researcher's many years of professional experience, classroom observations, and the relevant literature. It is based on the assumption that the instructor is not only a transmitter of knowledge but also has a guiding role in helping students develop study discipline and independent learning skills. Within this context, the role of the instructor, the problem of students' extracurricular practice, and students' acquisition of effective self-study habits were discussed.

In conclusion, based on the researcher's professional experience and classroom observations, it is considered that systematic studies conducted under the guidance of the instructor contribute to the development of students' instrumental performance skills, the positive formation of their extracurricular study habits, and improvements in their motivation and achievement levels. It is believed that, through this process, students acquire self-regulation skills, develop an awareness of the sequence in which they should study course content, and consequently use their time more efficiently and plan their own study activities. Based on these findings, it can be stated that the guidance of the course instructor is highly effective in helping bağlama students develop responsibility for independent learning, improve their self-learning skills, and acquire study discipline.

Keywords: Bağlama education, instructor guidance, self-regulation.

GİRİŞ

Müzik eğitiminin temel bileşenlerinden biri olan çalgı eğitimi, öğrencinin devinişsel süreçleri doğru yöneterek nitelikli çalma becerilerini kazanmasında merkezi bir rol oynamaktadır. Bu süreçte öğrencinin teknik ve müzikal açıdan gelişimi kadar, bu gelişimi devam ettirecek planlı ve programlı bir çalışma alışkanlığı kazanması da büyük önem taşımaktadır. Çünkü çalgı eğitimi, sadece ders saatleriyle sınırlı kalınmaması gereken, ders saatleri dışında da öğrencinin bireysel olarak çaba göstermesi ve disipline olması gereken bir süreçtir. Öğrencinin ders saatleri dışında bireysel olarak nasıl çalışılması gerektiği bilincine ulaşması ve çalışma yöntemlerini etkili bir biçimde kullanması çalma performansını artıran ve başarıya önemli bir katkı sağlayan kazanımlardandır. Üstün'e (2025, 9-10) göre, çalgı eğitimi alan müzik öğretmeni adaylarının eğitim süreçlerinde; zamanı planlama, sürdürülebilirlik ve düzenli çalışma konusunda eksikliklerle karşılaşılmakta olup, çalışma süresi öğrencinin çalışma alışkanlıklarını doğrudan etkilemektedir. Söz konusu eğitimin bu sürecinde gerek öğrencinin çalışma alışkanlığı kazanması gerekse çalışma yöntemlerini etkili kullanabilmesinde rehber öğretim elemanının etkisi ön plana çıkmaktadır. Öğretim elemanının süre açısından yeterli olabilecek bir zaman diliminde dersleri usta-çırak ilişkisi kapsamında; sürekli tekrar ve öğrencinin aktif gözlem yapabileceği bir ortamda yürütmesi, öğrencinin ders dışı çalışma alışkanlıkları kazanmasına büyük katkı sağlayacaktır. Çalışma alışkanlığı gelişen öğrencilerin çalgı eğitimi süreçlerinde

daha olumlu ve kalıcı sonuçların ortaya çıktığı Şentürk, Kapçak ve Işıksungur (2018) tarafından vurgulanmıştır.

Öğrencinin çalışma alışkanlıkları edinmesi, bunları uygulaması ve kendini kontrol edebilme durumu öz-düzenlemeli öğrenme biçimini karşımıza çıkarmaktadır. Senemoğlu'na (2009) göre, öz-düzenleme sürecinde birey; gözlem ve yaşantıları doğrultusunda geliştirdiği performans standartlarını ölçüt alarak kendi davranışlarını değerlendirir ve elde ettiği sonuca göre davranışını sürdürür ya da yeniden düzenler. Bu süreç, bireyin dış bir uyarıcıya ihtiyaç duymadan kendi öğrenme çizgisini çizmesini de beraberinde getirir. Bandura (1986, 338), insanların kendi performanslarına dikkat ettiklerinde, teşvik edilmemiş olsalar dahi, kendilerine aşamalı gelişim hedefleri koyma eğiliminde olduklarını belirtmiştir. Bağlama eğitiminde öğrencinin öz-düzenleme becerisini kazanması, rehber öğretmeninden kazandığı çalışma alışkanlıklarını daha etkili kullanmasını sağlayacaktır. Böylece *aktif öğrenme* de sürekli hale gelir. *Aktif öğrenme* öğretme-öğrenme süreçlerinden; düzenleme, uygulama, değerlendirme ve geliştirme aşamalarında öğrenciye önemli sorumluluklar yükleyen bir yaklaşımdır (Sönmez, 2015, 155). Dolayısıyla öğretim elemanı; öğrencinin hem sorumluluk bilinci yüksek aktif bir öğrenen haline gelmesinde hem de bireysel çalışmalarını yapılandırabilmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

Tarihsel süreç içerisinde bağlamanın öğretimi usta-çırak ilişkisiyle şekillenmiştir. Yener'e (1987) göre, Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte bağlama eğitiminin usta-çırak ilişkisinden sistematik bir yapıya dönüştürülme çalışmalarına başlanmış, nota yazısının kullanıldığı öğretim yöntemleri ile zenginleştirilmeye çalışılmıştır. Devlete bağlı kurumlarda bağlama eğitimine yer verilmesiyle formal eğitim çatısı altında planlı ve programlı bir biçimde yapılandırma çalışmaları başlamıştır. Köy enstitülerinden günümüzün modern eğitim kurumlarına kadar, bağlama eğitimi sürekli bir değişim ve gelişim süreci yaşanmıştır. Günümüzde Milli Eğitim Bakanlığı ve Yükseköğretim çatısı altında faaliyetlerini sürdüren müzik eğitimi kurumlarında bağlama eğitimine devam edilmektedir.

Çalgı eğitiminde, öğrencinin öğretim elemanını ders sırasında gözlemleyebilmesi öğrenme sürecinin önemli aşamalarındandır. Bağlama derslerinin öğretim elemanı tarafından yalnızca eser/etüt ve nota eksenli yürütülmesi, öğretmenin sadece eseri/etüdü örneklendirdiği ve öğrencinin kendi sınırlı çözümlemeleri ile baş başa kaldığı bir sürece yol açabilir. Bu durum öğretim elemanını pasif bir yönlendirici konumuna düşürebileceği gibi, geleneksel usta-çırak ilişkisinin gözleme ve model almaya dayalı güçlü yönlerinin göz ardı edilmesine yol açarak eğitimin niteliğini azaltabilir. Buna karşılık, sistematik bir çerçeve içerisinde öğretmen rehberliğinde belirli aşamalarla kurgulanan derslerin olumlu etkileri kaçınılmazdır. Bu bağlamda bağlama eğitimi; ısınma, parmak ve tezene çalışmaları, sağ el-sol el koordinasyon çalışmaları, etüt/egzersiz/alıştırma çalışmaları ve eser çözümleme/seslendirme/yorumlama adımlarını içeren bir yapıda sunulmalıdır. Rehber öğretim elemanı tarafından her derste istikrarlı bir biçimde yinelenen bu sistematik ders yaklaşımı, öğrencide güçlü bir çalışma alışkanlığı geliştirecektir. Bu sistematik çalışma disiplininin alışkanlık haline getirilmesi, öğrencilerin çalma becerilerinin kalıcı ve nitelikli bir şekilde gelişim göstermesinde kritik bir öneme sahiptir.

Bu doğrultuda araştırmanın amacı; bağlama eğitimi alan öğrencilerin bireysel çalışma alışkanlıklarını geliştirerek öz-düzenleme becerisi kazanmalarında öğretim elemanının üstlendiği rehberlik rollerini ve bu sürecin öğrencilerin ders dışı çalışma alışkanlıkları üzerindeki etkilerini irdelemektir. Öğretim elemanının ders içeriğini planlaması, sistematik çalışmaları bizzat uygulayarak öğrencilere model olması ve onların ders dışında nasıl pratik yapacakları konusunda rehberlik etmesi sonucu, öğrencinin bağımsız çalışma disiplini kazanması gibi hususlar; araştırmacının mesleki bilgi, birikim, ders gözlemleri ve literatür çerçevesinde ele alınmıştır.

ISBN: 978-625-90406-7-7

BAĞLAMA EĞITIMINDE DERS ÖĞRETIM ELEMANININ ROLÜ

Bağlama eğitimiyle yeni tanışan bir öğrenci, doğal olarak süreç hakkında bilgi sahibi değildir. Derslerde öğrendiği içeriği nasıl çalışması gerektiğini ve buna ne kadar süre ayırması gerektiği bilincine henüz ulaşmamıştır. Ders öğretim elemanının rolü bu sürecin en başından itibaren başlar, sürecin her aşamasında devam eder. Öğretim elemanının yönlendirici rolü aktif olmadığında, öğrencinin ders dışı zamanı yönetememesi ve kontrolsüz bir çalışma döngüsüne girmesi, bağlama eğitiminde bireysel çalışma sorunsalını ortaya çıkarmaktadır. Bu yüzden öğrencinin model aldığı öğretim elemanını gözlemleyebilmesi için gerekli ders ortamının düzenlenmesi büyük önem taşımaktadır. Öğretim elemanının bağlama eğitimi sürecine olan etkisi, araştırma bulgularıyla da desteklenmiştir. Özata ve Kalyoncu (2024), Programlı Öğrenme ve Geleneksel Öğretim yöntemlerini karşılaştırdıkları araştırmada, aynı öğretim elemanının derse girdiği başlangıç düzeyi bağlama eğitimi alan kontrol ve deney gruplarının başarı düzeyleri arasında anlamlı bir fark olmadığı tespit edilmiştir. Bu sonuç yöntemsel farklılıklara karşın öğretim elemanının rehberlik rolünün başarıyı etkileyen faktörlerden biri olabileceğini göstermektedir.

Çalgı eğitiminde çalma becerilerin aktarımı, büyük oranda görsel ve işitsel bir taklit sürecine dayanır. Bandura (1986, 47-48) davranışların kazanılmasında model alma ve gözlem yapabilmenin önemini vurgulamıştır. Öğrencinin motivasyon kazanması, gözlem yapabilmesi, usta-çırak ilişkisi kapsamında öğretim elemanıyla sürekli etkileşim içerisinde olması, ders içeriğini öğretmeni rehberliğinde eksiksiz uygulaması ve ders dışı çalışmalarını planlayabilme olgunluğuna ulaşması bu süreçte beklenen temel kazanımlardır. Bu sayede öğrencinin öz-düzenleme becerileri sürekli bir gelişim içerisine girer. Çalgı türü açısından farklılık gösterse de planlı çalışma disiplinlinin performansa dayalı eğitimlerdeki bu belirleyici rolü, literatürde de karşılık bulmaktadır. Öneykan ve Tebiş (2018), yaylı çalgıların eğitimi üzerine yaptıkları bir araştırmada; eğitimcilerin ders içeriklerini bir düzen içinde yürütmelerini ve egzersizlerin sürekliliğini sağlayacak bir planlama yapmalarını önermektedir.

ÇALGI EĞITIMINDE ÖZ-DÜZENLEME YAKLAŞIMI

Çalgı eğitiminde öz-düzenlemeli öğrenme; üstbilişsel ve bilişsel taktiklerin dengeli bir bileşiminden oluşmaktadır. Bu süreçte üstbilişsel taktikler kısa süreli hedef belirleme ve hedef zamanlama gibi stratejileri kapsarken, bilişsel taktikler ise eseri okuma, yapısal ve biçimsel analiz yapma, eseri küçük bölümlere ayırma, dönem ve besteci araştırması, teknik çalışmalar, kayıt/icra dinleme ve zor pasajları belirleme gibi doğrudan performansa yönelik adımları içermektedir (Özmenteş, 2008, 165-166). Öğrencilerin söz konusu taktikleri uygulayabilmesi için belli yeterlilik ve bilinçte olması; başka bir deyişle, öz-düzenleme becerilerine sahip olması zorunludur. Ancak öğrencilerin hedef belirleme ve hedef yöneliminde zayıf kaldıkları, kendi hedeflerini belirlemekten çok öğretim elemanının yapılandırdığı hedeflere yöneldikleri görülmektedir. Olumsuz durumların üstesinden gelinebilmesi için öz-düzenlemeli öğrenme becerilerinin geliştirilmesi gerekliliği, Özmenteş (2008, 173) tarafından vurgulanan diğer bir husustur. Buradan da anlaşılacağı üzere, öğretim elemanının yönlendirici rolü öğrencilerin zihinsel dönüşümünde belirleyici bir güce sahiptir. Dolayısıyla ders içeriklerinin ve işleniş kurgusunun öz-düzenlemeyi teşvik edecek doğrultuda yürütülmesi, öğrencilerin ders dışındaki bireysel çalışmalarının niteliğine büyük katkı sağlayacaktır. Bu konu ile ilgili yapılacak çalışmaların müzik eğitimi veren tüm kurumlarda yaygınlaştırılması, çalgı eğitimindeki başarıya büyük katkı sağlayacaktır. Küçük ve Kar'a (2021) göre; müzik öğretmeni adaylarının çalgı çalışma süreçlerine yönelik motivasyon, öz-düzenleme ve öğrenme stratejileri gibi konularda müzik eğitimi veren kurumlarda farkındalıkları artıracak program düzenlemeleri yapılmalıdır.

BAĞLAMA EĞİTİMİNDE DERS DIŞI ÇALIŞMA SORUNSALI VE ÇÖZÜMÜ

Bağlama eğitiminde öğrencilerin ders dışında bireysel çalışma sorunsalının en somut yansıması, plansızlık ve eser tekrarına dayalı bir süreç yürütmeleridir. Öğrenci ders içerisinde

ISBN: 978-625-90406-7-7

öğretmeninden öğrendiği eseri ders dışında defalarca çalmakla yetinmekte; teknik ve müzikal becerilerinin altyapısı niteliğinde olan sağ el-sol el koordinasyonu, kondisyon, hız ve nüans çalışmalarını ise bir çalışma rutinine dönüştürmek noktasında zorlanmaktadır. Bu konuda öğrenci sistemli bir yönlendirmeden mahrum kalırsa, eser veya etüdlerin zorlu pasajlarında teknik engellerle karşılaşabilmektedir. Öğrenci bu tür zorlukları aşmak için kendi bilgi, beceri ve yöntemlerini kullanarak ezgi pasajlarını defalarca çalma yolunu tercih edebilmektedir. Bu durumun beraberinde bazı olumsuzlukları getirmesi yüksek olasılıktır. Öğrenci motivasyon kaybı yaşayabilmekte ve çalışma sürecini aksatabilmektedir. Okan ve Alıcı (2021), flüt öğrencilerinin teknik zorluk yaşadıkları pasajların üstesinden gelebilmek için defalarca tekrar etme eğiliminde olduklarıını ve 5 ile 30 arasında tekrarı yeterli gördüklerini ortaya koymuşlardır. Bu noktada ders öğretim elemanı, derste sadece eser örneklendiren pasif bir figür olmanın ötesine geçerek, öğrencinin ders dışında hangi teknik adımları izleyeceğini, hangi sıralamayla çalışması gerektiğini yapılandıran bir rehbere dönüşmelidir. Öğrencinin ders dışındaki çalışma biçimini doğrudan gözlemlemesi pek mümkün olmayan öğretim elemanının, doğru çalışma yöntemlerini ders içerisinde bizzat uygulatarak öğrencinin bu alışkanlıkları kazanmasını sağlaması gerekmektedir. Derslerde; ısınma, parmak açma, tezene çalıştırma, sağ el – sol el koordinasyon egzersizleri yapma, kondisyon ve hız artırıcı gibi çalışmaların yanı sıra eserin çözümlemesinde de rehberlik etmesi ve çalım örnekleri göstermesi önemlidir. Burada öğretmene kuşkusuz önemli bir sorumluluk yüklenmekte ve ders süresi boyunca sürekli aktif olması istenmektedir. Bu bağlamda, kurumlarda çalgı ders saatlerinin artırılması veya aynı seviyede olan öğrencilerle grup dersi yapılarak ders süresinin uzatılması, söz konusu pedagojik yaklaşıma büyük katkı sağlayacaktır. Dersin bu şekilde yapılandırılması ve ders süresinin artırılması vb. iyileştirmeler, öğrencinin öğretim elemanını daha fazla gözlemlemesine imkan tanıyacak; dersteki çalışmaları ve sırasını kavrayarak, ders dışında kendi öğrenme sürecini yönetebilen, öz-düzenleme becerisini yüksek aktif öğrenene dönüşmesinin önünü açacaktır.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışmada, bağlama eğitiminde ders öğretim elemanının rolü; öğrencilerin ders dışı çalışma alışkanlıkları ve öz-düzenleme becerilerinin gelişmesindeki etkisi ele alınmıştır. Elde edilen çıkarımlar doğrultusunda aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Bağlama eğitimine yeni başlayan öğrencilerin genellikle ders dışındaki zamanı etkili ve verimli kullanmada yetersiz kaldıkları, bunun sonucunda da belirli bir çalışma disiplini oluşturmada farkındalık eksikliği yaşadıkları değerlendirilmektedir. Bu çıkarım; alan yazında öğrencilerin zamanı planlama ve sürdürülebilirlik konularında yaşadığı eksiklikleri vurgulayan Üstün (2025) ve çalışma alışkanlıklarının başarı üzerindeki etkisine değinen Şentürk, Kapçak ve Işıksungur'un (2018) görüşleriyle paralellik göstermektedir. Nitekim Küçük ve Kar (2021) da günlük çalgı çalışma süresinin kritik bir öneme sahip olduğunu, bu sürenin artmasıyla öğrencinin çalışmaya daha fazla önem vererek doğru çalışma alışkanlığı kazandığını belirtmektedir. Bu bağlamda, ders öğretim elemanının yönlendirici ve aktif rol üstlenmediği bağlama öğrenme sürecinde, öğrencilerin ders dışı çalışmalarının kontrolsüz ve verimsiz bir döngüye girdiği, sonuç olarak da sistemsel eksikliklerden kaynaklı *bireysel çalışma sorunsalının* ortaya çıktığı söylenebilir.

Bu çalışmanın en önemli çıkarımlarından biri de ders öğretim elemanın dersteki rolünün ve öğrenci üzerindeki etkilerinin vurgulanmasıdır. Öğretim elemanının, ders sırasında doğru çalışma yöntemlerini öğrenciyle bizzat uyguladığı aktif bir rehberlik rolü üstlenmesinin, öğrencide zihinsel dönüşümü başlattığı düşünülmektedir. Ders sırasında istikrarlı bir biçimde ders öğretim elemanının yönlendirmesiyle yapılan; ısınma, parmak açma, sağ el-sol el koordinasyonu, hız, kondisyon ve eser icrası çalışmaları, öğrencinin nitelikli gözlem yapması imkanı tanımaktadır. Bu durum, Senemoğlu'nun (2009) öz-düzenleme ile ilgili, bireyin gözlem ve yaşantıları yoluyla kendi performans standartlarını geliştirmesi ifadesi ve Sönmez'in (2015)

ISBN: 978-625-90406-7-7

aktif öğrenme yaklaşımını doğrulamaktadır. Bu bağlamda, ders içi çalışma sistematiğinin ders dışı çalışmaları yönlendirme ve biçimlendirmede etkili olduğu söylenebilir.

Öğrencilerin ders dışındaki çalışmalarında en belirgin yetersizlikleri; bilinçsiz ve plansızca eser tekrarına dayalı çalışmalara odaklanmalarıdır. Karşılaştıkları pasajların teknik zorluklarını aşmak için söz konusu ezgileri sürekli tekrar yöntemiyle aşma eğiliminde oldukları düşünülmektedir. Bu durum Okan ve Alıcı'nın (2021), öğrencilerin zor pasajları çalabilmek için defalarca aynı ezgileri çaldıkları bulgusuyla örtüşmektedir. Buna karşılık bu yaklaşımın kısır bir döngüye dönüştüğü, bunu aşmak için ise ders öğretim elemanı rehberliğinde teknik ve müzikal becerilerin geliştirilmesi amacıyla ders içeriklerinin belirlenmesi ve öğrencinin ders dışında çalma becerilerini yükseltecek çalışmalar yapabilmesinin önü açılmalıdır. Bu konuda ders rehber öğretim elemanına önemli görev düştüğü düşünülmektedir. Küçük ve Kar (2021) yapılacak program çalışmalarının öğrencilerin motivasyon, öz-düzenleme ve öğrenme stratejilerine de katkı sağlayacak biçimde yapılandırılması gerekliliğini vurgulamaktadır.

Sonuç olarak, öğrencilerin ders dışında bireysel çalışma sorunsalının ortadan kaldırılması ve öz-düzenleme becerisi yüksek aktif öğrenen bireylere dönüşebilmesi; ders içeriklerinin buna göre yapılandırılması kadar, bağlama eğitimi veren kurumlardaki ders saatlerinin ve dersin işleniş biçimlerinin kurgulanması da zorunlu bir durumdur.

KAYNAKÇA

Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory.* Prentice-Hall.

Coşkun Şentürk, G., Kapçak, G., ve Kapçak Işıksungur, S. (2018). Müzik öğretmeni adaylarının bireysel çalgı çalışma alışkanlıklarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *15*, 1232-1255. https://dx.doi.org/10.23891/efdyyu.2018.103

Küçük, D. P., ve Kar, H. (2021). Müzik öğretmeni adaylarının bireysel çalgı çalışma alışkanlıkları. *Kesit Akademi*, *28(28)*, 402–432. https://doi.org/10.29228/kesit.52179

Okan, M. ve Alıcı, S. (2021). Devlet konservatuvarı flüt ana sanat dalı öğrencilerinin çalışma süreçlerinde öz düzenlemeli öğrenme ile kullandıkları stratejiler ve öğrenci görüşleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *60*, 175-197. https://doi.org/10.21764/maeuefd.842797

ÖNEYKAN, B., ve TEBİŞ, C. (2018). Güzel sanatlar liseleri ve müzik öğretmeni yetiştiren kurumlarda yaylı çalgı eğitimi alan öğrencilerin günlük egzersiz alışkanlıkları (Balıkesir örneği). *Online Journal of Music Sciences*, *3(1),* 125–148. https://doi.org/10.31811/ojomus.435081

Özata, C., ve Kalyoncu, N. (2024). Başlangıç düzeyi bağlama eğitiminde programlı öğrenme yaklaşımı'nın çalma performansına etkisi: Bir halk eğitim merkezi örneği. *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *8(1),* 75-108. https://doi.org/10.30561/sinopusd.1402401

Özmenteş, S. (2008). Çalgı Eğitiminde Özdüzenlemeli Öğrenme Taktikleri. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *9(16),* 157–175. https://doi.org/10.17679/iuefd.90423

Senemoğlu, N. (2009). *Gelişim, öğrenme ve öğretim* (15. baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Sönmez, V. (2015). *Öğretim ilke ve yöntemleri* (8. baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.

Üstün, H. (2025). Çalgı eğitimi sürecinde müzik öğretmeni adaylarının pratik rutinleri: Alışkanlık temelli bir yaklaşım. Ö. Onuk Natonskı (Ed.), *Müzik Eğitiminde Güncel Araştırmalar*. Özgür Yayınları https://doi.org/10.58830/ozgur.pub883.c3614

Yener, S. (1987). *Bağlama öğretim metodu (Cilt. I-II-III)*. Trabzon: Kuzey Gazetecilik Matbaacılık.

BOZUK DÜZEN BAĞLAMA EĞİTİMİNDE BAŞLANGIÇ DÜZEYİ TEKNİK BECERİLERİN KAZANDIRILMASINA YÖNELİK BİR ÖĞRETİM MODELİ ÖNERİSİ

A PROPOSED TEACHING MODEL FOR ACQUIRING BEGINNING-LEVEL PLAYING TECHNICAL SKILLS IN BOZUK-TUNING BAĞLAMA EDUCATION

Asst. Prof. Dr. Cemal ÖZATA
Van Yüzüncü Yıl University, State Conservatory of Turkish Music, Van, Turkey
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-5442-2442

ÖZET

Bağlama eğitiminin başlangıç aşamasında yapılan sistematik çalışmalar, öğrencilere her iki eli koordineli bir biçimde kullanma, basit tartım kalıplarını ve ezgileri seslendirme, aynı zamanda başlangıç seviyesine uygun eserleri icra edebilme becerisi kazandırmayı amaçlar. Bu çalışmalar aynı zamanda, ileri düzey eserlerin icrası için gerekli olan teknik altyapı ve müzikal becerilere de zemin hazırlar. Bu dönem, öğrencilerin kas hafızasının şekillendiği ve çalgı üzerinde çalma becerilerinin temellendirildiği kritik bir süreç olup, ileri düzey çalma becerilerinin kazanılması için de ön koşul niteliğindedir. Mevcut bağlama öğretimi kaynaklarında başlangıç düzeyi teknik becerilerin kazandırılması için gerekli sistematik uygulamalara ilişkin ortak bir yaklaşımın henüz tam olarak oluşturulamadığını ve genellikle eser öğretimi anlayışının teknik becerileri kazandırma anlayışının önüne geçtiğini gözlemlemek mümkündür. Özellikle tekrara dayalı ve yapılandırılmamış bu yaklaşım, öğrencilerin sonraki süreçteki ileri düzey çalma seviyesinde teknik engellere takılmalarına ve icra kalitelerinin sınırlı kalmasına neden olabilmektedir. Bu çalışmanın amacı, başlangıç düzeyi bozuk düzen bağlama eğitimine yönelik, temel teknik becerilerin sistematik bir biçimde kazandırılmasına yönelik bir öğretim modeli geliştirmektir.

Araştırmada nitel araştırma desenlerinden doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Bu kapsamda bağlama eğitimi üzerine yapılandırılmış kaynaklar, akademik yayınlar ve ilgili literatür incelenerek özgün bir öğretim modeli tasarlanmıştır. İnceleme sürecinde kaynakların içerikleri, teknik aktarım basamakları ve pedagojik yaklaşımları analiz edilerek modelin kuramsal temelleri yapılandırılmıştır. Söz konusu öğretim modelinin yapılandırılmasında, bağlama eğitiminin öğretim süreci göz önüne alınarak, teknik becerilerin kolaydan zora ve basitten karmaşığa doğru ilerlemesi; çalma becerilerinin ise tekil hareketlerden çoklu koordinasyona evrilmesi ilkeleri ilkeler merkeze alınmıştır.

Araştırma sonucunda; oturuş ve tutuş, temel tezene becerileri, sağ el sol el koordinasyonu, tartım kalıpları ve basit ezgi uygulamalarından oluşan aşamalandırılmış bir öğretim modeli geliştirilmiştir. Geliştirilen bu model, öğrencinin kendi çalışma sürecini yönetebilmesine olanak tanıyan bilinçli farkındalık aşamalarını da bünyesinde barındırmaktadır. Modelin bağlama eğitimi süreçlerine katkı sağlayacağı ve öğrencilerin öğrenme sürecinde teknik becerilerinin geliştirilmesine daha sistemli bir destek vereceği düşünülmektedir. Ayrıca bu çalışmanın, ilgili alan yazını zenginleştirmesi ve bu alanda yapılacak yeni çalışmalara temel oluşturması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bağlama eğitimi, başlangıç düzeyi, öğretim modeli.

ABSTRACT

Systematic studies conducted at the beginning stage of *bağlama* education aim to provide students with the ability to coordinate both hands, perform simple rhythmic patterns and melodies, and execute pieces suitable for the beginning level. At the same time, these studies lay the foundation for the technical infrastructure and musical skills required for the

performance of advanced-level pieces. This period is a critical stage during which students' muscle memory is shaped and their performance skills on the instrument are established, serving as a prerequisite for the acquisition of advanced playing skills. It is observable that a common approach regarding the systematic practices necessary for the acquisition of beginning-level technical skills has not yet been fully established in current *bağlama* teaching resources, and that the philosophy of teaching repertoire often takes precedence over the philosophy of developing technical skills. This approach, characterized by repetition and lack of structure, often leads students to encounter technical obstacles and results in limited performance quality at advanced levels of playing. The purpose of this study is to develop a teaching model aimed at the systematic acquisition of basic technical skills for beginning-level bozuk-tuning *bağlama* education.

In this research, document analysis, which is one of the qualitative research designs, was utilized. Within this scope, an original teaching model was designed by examining structured resources, academic publications, and the relevant literature on *bağlama* education. During the review process, the contents of the sources, the steps of technical transfer, and their pedagogical approaches were analyzed to establish the theoretical foundations of the model. In the structuring of the proposed teaching model, the instruction process of *bağlama* education was taken into consideration, and the principles of progressing from easy to difficult and from simple to complex, as well as the evolution of playing skills from singular movements to multiple coordination, were centered.

As a result of the research, a sequenced teaching model consisting of posture and holding, basic *tezene* (plectrum) techniques, right and left-hand coordination, rhythmic patterns, and simple melody applications has been developed. This developed model also incorporates conscious awareness stages that enable the student to manage their own practice process. It is anticipated that the model will contribute to *bağlama* education processes and provide more systematic support for the development of students' technical skills during the learning process. Furthermore, this study aims to enrich the relevant literature and serve as a foundation for future research in this field.

Keywords: Bağlama education, beginner level, teaching model.

TFRS-29 MUHASEBE STANDARDI BAĞLAMINDA YÜKSEK ENFLASYONLU EKONOMİLERDE FİNANSAL RAPORLAMA

FINANCIAL REPORTING IN HIGH-INFLATION ECONOMIES IN THE CONTEXT OF TFRS-29 ACCOUNTING STANDARD

Dr. Süleyman ELÇİ
Independent Researcher
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-0124-4950

Özet

Yüksek enflasyonlu ekonomilerde, işletmelerin finansal raporlamalarını TFRS 29 standardına göre yapmaları gerekmektedir. Bu nedenle ilgili standardın amacı, yüksek enflasyon ortamında, işletmelerde temel finansal tabloların nasıl düzenleneceğine dair esasları belirlemektir. Bu standart, işletmelerin yüksek enflasyonlu bir ekonomide, konsolide finansal tabloları da dâhil olmak üzere, tüm temel finansal tablolarında uygulanır. Bu bağlamda parasal kalemler, paranın değerindeki değişmeler karşısında nominal değerleri aynı kalan, ancak satın alma güçleri fiyat hareketlerine göre artan veya azalan kalemlerdir. Parasal olmayan kalemler ise, paranın değerindeki değişmelere paralel olarak nominal değerleri değişen fakat satın alma güçleri aynı kalan kalemlerdir (Yükçü ve Özkan, 2004: 18). Bunun yanı sıra Muhasebe ve finansal raporlama sistemlerinin ve bilgi kullanıcılarının veri konusunu yakından takip ederek süregelen değişime adapte olmaları, gerek rutin işlemler ve gerekse de UMS 29 uygulaması uyarınca, ihtiyaç duyulacak verinin kalitesinin artması açısından önem arz etmektedir (Akçin, 2022). Yüksek enflasyonlu bir ekonomide, faaliyet sonuçlarının ve finansal durumun düzeltme yapılmaksızın yerel para biriminde raporlanması anlamlı ve faydalı değildir. Para, satın alma gücünü öyle bir oranda kaybeder ki, farklı zamanlarda meydana gelen işlemlerin veya diğer olayların tutarlarının karşılaştırılması, aynı hesap döneminde bile yanıltıcı olabilir. Bu standart, yüksek enflasyonun varlığına ilişkin kesin bir oran tanımlamaz. Finansal tabloların bu standarda göre düzeltilmesinin ne zaman gerekli hale geleceği konusu ise, bir takdir meselesidir. (TMS 29 paragraf.3).

Literatürden elde edilen veriler neticesinde çalışmanın temel amacı, yüksek enflasyonlu bir ekonomide finansal tablo verilerinin erozyona uğrama durumunu incelemek ve finansal tabloların gerçeği yansıtmamasının işletme ve bilgi kullanıcıları bakımından önemini ortaya koymak şeklinde belirlenmiştir. Araştırmada yüksek enflasyonlu bir ekonomide, finansal tabloların kullanıcılar bakımından nasıl riskler taşıdığı sorusuna yanıt aranmaktadır. Literatürdeki boşluktan yola çıkılarak çalışmada, ilgili standart uygulamasının ne zaman ve ne şekilde yürürlük kazanacağının tespiti hedeflenmektedir. Muhasebe ve ekonomik sistem arasındaki ilişkiyi bütüncül bir perspektifle ele alarak literatüre özgün bir katkı sunmak da amaçlanmaktadır.

Çalışmada ilk olarak kavramsal çerçeve ele alınmış, ardından uygulama örnekleri analiz edilmiş ve son olarak bulgular tartışılarak sonuç bölümü oluşturulmuştur. Akabinde ilgili literatür taranmış, konu kapsamına ilişkin standartlar, makale ve diğer kaynaklar (tebliğ, görüş gibi) kategorisi de incelenmiştir. Bunun yanı sıra konunun tam olarak ortaya konulması amacı ile başlıca belge ve bilgilere ulaşmak amacıyla doküman incelemesi kapsamında belgesel tarama yöntemine de başvurulmuştur (Neuman, 2017, ss. 395).

Bu çalışmada yüksek enflasyonlu bir ekonomi kapsamında, finansal tabloların işletmeler ve bilgi kullanıcıları için önemi incelenmiştir. Elde edilen bulgular ise, yüksek enflasyonlu bir ekonomide finansal tabloların sistematik bir yapıya kavuştuğunu ancak uygulamanın tam manada işlerlik kazanmadığını ortaya koymuştur. Bulgular, literatürde yer alan çalışmalarla

ISBN: 978-625-90406-7-7

büyük ölçüde örtüşmekte; özellikle muhasebenin para ile ölçülme, tam açıklama, kaydetme/ raporlama temel ilkeleri ve işlevleri bakımından muhasebe sistemin temel bileşeni olduğu sonucunu da desteklemektedir. Bununla birlikte çalışma kapsamında, yüksek enflasyonlu bir ekonomide finansal tabloların güncelliği ve gerçeği yansıtmasının finansal sistemin sürdürülebilirliği açısından kritik bir öneme sahip olduğu vurgulanmış ve literatüre farklı bir bakış açısı sunulmuştur. Çalışmanın bir diğer önemli bulgusu ise, yüksek enflasyonlu bir ekonomide finansal tabloların gerçek veriyi yansıtmasının, küresel finansal sisteme entegrasyon açısından da belirleyici bir rol oynadığıdır. Bu durum, enflasyonun sadece ulusal bir olgu olmaktan çıkarak küresel bir olgu haline geldiğini de göstermektedir.

Çalışmada, yüksek enflasyonlu bir ekonomide, kayıtlı ekonomik sistemin işleyişi kapsamında finansal tabloların gerçek değerleri yansıtmasının, vazgeçilmez bir araç olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, ilgili konuda farklı analizlerin yapılabilmesi için, yeni veri kaynakları ile teknolojik gelişmelerin ele alınması ve bunların kayıtlı ekonomiye faydalarının neler olduğuna ilişkin araştırılmaların gerçekleştirilmesi de önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: TFRS 29 Standardı, Enflasyon, Ekonomi, Finansal Muhasebe, Bilanço, Gelir Tablosu

Abstract

In economies with high inflation, businesses are required to prepare their financial reports according to TFRS 29. Therefore, the purpose of the relevant standard is to determine the principles for preparing key financial statements in businesses operating in an environment of high inflation. This standard applies to all key financial statements of enterprises, including consolidated financial statements, in an economy characterized by high inflation. In this context, monetary items are those whose nominal values remain constant in the face of changes in the value of money, but whose purchasing power increases or decreases in accordance with price movements. Non-monetary items, on the other hand, are items whose nominal values change in parallel with fluctuations in the value of money, but whose purchasing power remains constant (Yükçü and Özkan, 2004: 18). In addition, accounting and financial reporting systems and professionals need to closely follow the big data issue and adapt to ongoing changes, as this is crucial for improving the quality of data required, both for routine operations and in accordance with IFRS 29 (Akçin, 2022). In an economy with high inflation, reporting operating results and financial position in the local currency without adjustment is neither meaningful nor useful. Money loses purchasing power at such a rate that comparing amounts of transactions or other events occurring at different times, even within the same accounting period, can be misleading. This standard does not define a specific rate for the existence of high inflation. The question of when it becomes necessary to adjust financial statements according to this standard is a matter of discretion. (TMS 29 paragraph.3). Based on the data obtained from the literature, the primary objective of the study is to examine the erosion of financial statement data in an economy with high inflation and to highlight the significance of financial statements not reflecting reality for businesses and information users. The research seeks to answer the question of what risks financial statements pose to users in an economy with high inflation. Building on the gap in the literature, the study aims to determine when and how the relevant standard will come into effect. It is also aimed to make an original contribution to the literature by addressing the relationship between accounting and the economic system from a holistic perspective. In the study, the conceptual framework was first discussed, followed by the analysis of application examples, and finally, the findings were discussed to form the conclusion section. Subsequently, the relevant literature was reviewed, and standards, articles, and other resources (such as communiqués and opinions) within the scope of the subject were also examined. In addition, the documentary review method was also employed within the scope of document analysis to access the primary documents and information with the aim of

fully elucidating the subject (Neuman, 2017, pp. 395). In this study, the importance of financial statements for businesses and information users within the context of a high-inflation economy was examined. The findings revealed that financial statements in a high-inflation economy have acquired a systematic structure, but that the practice has not fully gained operational effectiveness. The findings largely coincide with those in the literature; they also support the conclusion that accounting is a fundamental component of the accounting system, particularly in terms of its core principles and functions of measurement in monetary terms, full disclosure, and recording/reporting. Furthermore, within the scope of the study, it was emphasized that the timeliness and truthfulness of financial statements in an economy with high inflation is of critical importance for the sustainability of the financial system, and a distinct perspective was offered to the literature. Another important finding of the study is that in an economy with high inflation, the accurate representation of financial statements in terms of real data plays a decisive role in terms of integration into the global financial system. This situation also demonstrates that inflation has evolved from being a national phenomenon into a global phenomenon. The study revealed that in an economy with high inflation, accurately reflecting real values in financial statements is an indispensable tool within the functioning of the formal economic system. In this context, it is also recommended to address new data sources and technological developments in order to conduct different analyses on the relevant subject, and to conduct research on the benefits of these developments for the formal economy.

Keywords: TFRS 29 Standard, Inflation, Economy, Financial Accounting, Balance Sheet, Income Statement

TARİHSEL SÜREÇTE FİNANSAL OKURYAZARLIK

FINANCIAL LITERACY IN THE HISTORICAL PROCESS

Dr. Rüstem ÇURKU
Independent Researcher
ORCID ID: https://orcid.org/0000 -0003-0280-8989

Dr. Süleyman ELÇİ
Independent Researcher
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-0124-4950

Özet

Finansal okuryazarlık, bireylerin finansal bilgi, beceri ve tutumlarını geliştirerek bilinçli kararlar alabilme kapasitesini ifade eder. Tarih boyunca finansal okuryazarlık kavramının önemi, ekonomik yapı ve toplumsal şartlardaki değişimlere paralel olarak artmıştır. Finansal okuryazarlık, bireylerin finansal kararlar alırken bilgiye dayalı, bilinçli ve etkin tercihler yapmasını sağlayan bir yetkinliktir. Finansal okuryazarlık seviyesinin yükseltilmesi, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde ekonomik refahı artırmak için kritik bir rol oynamaktadır (Lusardi ve Mitchell, 2014). Orta Çağ'da, bankacılık sistemlerinin ve küçük ölçekli kredilerin yaygınlaşması, bireylerin finansal bilgilerini artırmalarını zorunlu kılmıştır. Bu dönemde kilise ve diğer dini kurumlar, bireylerin borçlanma ve faiz gibi konuları anlamalarında rehberlik etmiştir (Homer ve Sylla, 1996). Sanayi Devrimi, finansal okuryazarlığın önemini öne çıkarmıştır. Bireylerin çalışma, tasarruf ve yatırım konularındaki bilinci artmış, sigorta ve emeklilik sistemleri gibi yenilikler finansal karar almayı karmaşık bir hale getirmiştir (Kindleberger, 2000). Bu çalışmada, finansal okuryazarlığın tarihsel gelişimi incelenmekte ve modern toplumların bu konudaki çabaları ele alınmaktadır. Bunun yanı sıra çalışmanın temel amacı ise, finansal okuryazarlığın tarihsel sürecini/gelişimini incelemek ve bu gelişimin finansal sistem içerisindeki işlevine ve önemine nasıl etki ettiğini ortaya koymaktır.

Araştırmada, finansal okuryazarlıkla ilgili şu sorulara yanıt aranmaktadır:

Süreç itibariyle nasıl evrilmiştir?

Toplumsal ve ekonomik sistemdeki rolü nasıl şekillenmiştir?

Günümüzde neden vazgeçilmez bir araç haline gelmiştir?

Bu çalışma, literatürdeki boşluğu doldurmayı hedeflemekte ve finansal okuryazarlığın gelişimi ile finansal sistem arasındaki ilişkiyi bütüncül bir perspektifle ele alması yönüyle literatüre özgün bir katkı sunmaktadır. Çalışmada ilk olarak kavramsal çerçeve ele alınmakta, ardından tarihsel gelişim süreci incelenmektedir. Sonrasında finansal okuryazarlığın finansal sistemdeki yeri analiz edilmekte ve son olarak bulgular tartışılarak sonuç bölümüne ulaşılmaktadır. Araştırmada ilgili literatür taranarak, konu kapsamında ilgili kitap, makale ve diğer kaynaklar kategorisi incelenmiştir. Bunun yanı sıra çalışmada, konunun tam olarak ortaya konulması amacı ile başlıca belge ve bilgilere ulaşmak amacıyla doküman incelemesi kapsamında belgesel tarama yöntemine başvurulmuştur (Neuman, 2017, ss. 395).

Elde edilen bulgular, finansal okuryazarlığın antik uygarlıklardan günümüze kadar kesintisiz bir gelişim gösterdiğini ve zaman içerisinde sistematik bir yapıya kavuştuğunu ortaya koymaktadır. Araştırma bulguları, literatürde yer alan çalışmalarla büyük ölçüde örtüşmekte;

ISBN: 978-625-90406-7-7

özellikle muhasebenin şeffaflık, hesap verebilirlik ve tam açıklama işlevleri bakımından finansal sistemin temel bileşeni olduğu sonucunu desteklemektedir. Bununla birlikte bu çalışma, finansal okuryazarlığın kendi başına bir kavram olmadığını, aynı zamanda finansal sistemin sürdürülebilirliği açısından kritik bir kurumsal yapı olduğunu vurgulayarak literatüre farklı bir bakış açısı sunmaktadır.

Çalışmanın bir diğer önemli bulgusu, finansal okuryazarlığın küresel finansal sisteme entegrasyon açısından da belirleyici bir rol oynadığıdır. Bu durum, finansal okuryazarlığın yerel bir uygulama olmaktan çıkarak küresel bir olgu haline geldiğini göstermektedir.

Sonuç olarak finansal okuryazarlık, modern ekonomik sistemin işleyişinde vazgeçilmez bir araçtır. Gelecekte dijitalleşme, büyük veri ve yapay zekâ uygulamalarının finansal okuryazarlığa uyumu ile bu alanın daha da gelişeceği öngörülmektedir. Bu bağlamda, ilgili konuda gelecekteki çalışmalara yol gösterebilecek derinlemesine analizlerin yapılması, paydaş algılarının küresel karşılaştırmalı incelemelerle çeşitlendirilmesi ve görsel anlatıların finansal okuryazarlığın muhasebe bilgisi entegrasyonundaki rolünün daha geniş alanlara uygulanması da gerekir. Ayrıca finansal okuryazarlığın yeni veri kaynakları ve teknolojik gelişmelerle ele alınarak, geniş bir yelpazede zenginleştirilerek verilmesi de önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe Tarihi, Muhasebe, Finansal Tablo, Finansal Sistem, Finans, Finansal Okuryazarlık

Abstract

Financial literacy refers to individuals' capacity to make informed decisions by developing their financial knowledge, skills, and attitudes. Throughout history, the importance of the concept of financial literacy has increased in parallel with changes in economic structures and social conditions. Financial literacy is a competency that enables individuals to make informed, conscious, and effective choices when making financial decisions. Increasing financial literacy levels plays a critical role in enhancing economic well-being both at the individual and societal levels (Lusardi and Mitchell, 2014). During the Middle Ages, the proliferation of banking systems and small-scale loans necessitated individuals to increase their financial knowledge. During this period, the church and other religious institutions provided guidance to individuals in understanding matters such as borrowing and interest (Homer and Sylla, 1996). The Industrial Revolution highlighted the importance of financial literacy. Individuals' awareness regarding work, saving, and investing increased, while innovations such as insurance and pension systems made financial decision-making more complex (Kindleberger, 2000). In this study, the historical development of financial literacy is examined and the efforts of modern societies in this regard are discussed. Additionally, the primary aim of the study is to examine the historical process/development of financial literacy and to reveal how this development affects its function and importance within the financial system. The research seeks answers to the following questions regarding financial literacy: How has it evolved over time? How has its role in the social and economic system been shaped? Why has it become an indispensable tool today? This study aims to fill a gap in the literature and offers an original contribution to the field by addressing the relationship between financial literacy development and the financial system from a holistic perspective. In the study, first, the conceptual framework is discussed,

followed by an examination of the historical development process. Subsequently, the place of financial literacy in the financial system is analyzed, and finally, the findings are discussed to reach the conclusion section. In the research, relevant literature was reviewed, and the category of books, articles, and other sources related to the subject was examined. Additionally, in order to fully elucidate the subject matter, the documentary review method was employed within the scope of document analysis to access the primary documents and information (Neuman, 2017, pp. 395). The findings reveal that financial literacy has undergone uninterrupted development from ancient civilizations to the present day and has acquired a systematic structure over time. The research findings largely coincide with those in the literature; they particularly support the conclusion that accounting is a fundamental component of the financial system in terms of its transparency, accountability, and full disclosure functions. Moreover, this study offers a distinct perspective to the literature by emphasizing that financial literacy is not merely a standalone concept but also a critical institutional structure for the sustainability of the financial system. Another important finding of the study is that financial literacy plays a decisive role in terms of integration into the global financial system. This situation demonstrates that financial literacy has evolved from being a local practice to becoming a global phenomenon. Consequently, financial literacy is an indispensable tool in the functioning of the modern economic system. It is anticipated that this field will further develop in the future through the adaptation of digitalization, big data, and artificial intelligence applications to financial literacy. In this context, in-depth analyses that can guide future studies on the subject in question need to be conducted; stakeholder perceptions should be diversified through global comparative studies; and the role of visual narratives in the integration of accounting knowledge into financial literacy should be applied to broader areas. Additionally, it is recommended that financial literacy be addressed using new data sources and technological developments, and provided in a broad range of contexts.

Key Words: History of Accounting, Accounting, Financial Statement, Financial System, Finance, Financial Literacy

ZİHNİN LABİRENTLERİNDE İKTİSAT DAVRANIŞSAL VE NÖROİKTİSADİ BİR PERSPEKTİF

Şakir İŞLEYEN
Independent Researcher

Kerem ÖZEN
Independent Researcher

ÖZET

Bu bildiri, davranışsal iktisat ve nöroiktisatın insan karar alma süreçleri üzerindeki açıklayıcı gücünü ve bu iki alanın kesişiminde ortaya çıkan yeni teorik çerçeveleri incelemektedir. Neoklasik iktisadın rasyonel insan (homo economicus) varsayımına yönelik deneysel bulgular, bireylerin sistematik bilişsel önyargılar, sezgisel kestirmeler ve duygusal tepkiler çerçevesinde karar verdiklerini ortaya koymaktadır. Çalışmada önce davranışsal iktisadın temel kavramları ve ampirik temelleri ele alınmış; ardından nöroiktisadın beyin görüntüleme yöntemleri aracılığıyla bu kavramlara getirdiği nörobiyolojik açıklamalar tartışılmıştır. Son bölümde ise bu iki yaklaşımın politika tasarımı, finans ve sağlık gibi uygulama alanlarına yansımaları değerlendirilmiştir. Bulgular, rasyonalite ile sınırlı rasyonalite arasındaki gerilimin yalnızca teorik değil, kurumsal ve politika düzeyinde de belirleyici olduğuna işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Davranışsal iktisat, nöroiktisat, bilişsel önyargı, karar alma, sınırlı rasyonalite, beklenti teorisi, nudge.

ABSTRACT

This paper examines the explanatory power of behavioral economics and neuroeconomics on human decision-making processes and the novel theoretical frameworks emerging at their intersection. Experimental findings challenging the neoclassical rational agent (homo economicus) assumption reveal that individuals make decisions shaped by systematic cognitive biases, heuristics, and emotional responses. The study first addresses the foundational concepts and empirical bases of behavioral economics, then discusses the neurobiological explanations that neuroeconomics—through brain imaging methods—offers for these concepts. The final section evaluates the implications of both approaches for policy design, finance, and health applications. The findings indicate that the tension between rationality and bounded rationality is not merely theoretical but also determinative at the institutional and policy levels.

Keywords: Behavioral economics, neuroeconomics, cognitive bias, decision-making, bounded rationality, prospect theory, nudge.

1. GİRİŞ

İktisat disiplini, yıllar boyunca bireylerin her türlü bilgiye sahip, tutarlı kararlar alarak hareket eden ve kendi çıkarlarını maksimize eden rasyonel varlıklar olduklarını öne sürmüştür. Bu homo economicus modeli analitik açıdan etkileyici olsa da, gerçek insan davranışlarını açıklamada önemli eksiklikler barındırmaktadır. 20. yüzyılın ortalarından itibaren psikoloji ile iktisat alanlarının birleşiminde gelişen davranışsal iktisat akımı, sistematik sapmaları ampirik verilerle göstererek bu varsayımı derinlemesine sorgulamaya başlamıştır (Thaler ve Sunstein, 2021).

ISBN: 978-625-90406-7-7

İnsanların belirsizlik altında karar verirken olasılıkları nesnel değerleriyle değil, kişisel önemleriyle değerlendirdiklerini; kayıpların yarattığı rahatsızlığın kazançların sağladığı memnuniyetin çok daha üzerinde olduğunu ortaya koymuştur (Kahneman, 2011). Beklenti teorisi adı verilen bu çerçeve, ilerleyen dönemlerde nörobilimin metotlarıyla birleşmiş; fMRI ve EEG gibi teknolojiler kullanılarak bu sapmaların beyin aktiviteleri ile olan ilişkileri incelenmeye başlanmıştır (Camerer, Loewenstein ve Prelec, 2004).

Nöroiktisat, bireylerin karar verme süreçlerini sadece davranışsal sonuçlar değil, aynı zamanda sinir sisteminin aktivasyon desenleri aracılığıyla da analiz ederek; prefrontal korteks, amigdala ve nükleus akumbens gibi beyin bölgelerinin risk algısı, ödül beklentisi ve duygusal işlemlerdeki rollerini ortaya koymaktadır (Rangel, Camerer ve Montague, 2008). Bu yöntem, davranışsal iktisadın gözleme dayalı birçok alanında mekanizmalara dair güçlü açıklamalar sağlamaktadır. Bu rapor, bahsedilen iki alanın teorik temellerini, ana bulgularını ve birbirleriyle bütünleşen açıklama kapasitelerini düzenli bir şekilde ele almaktadır. Çalışmanın ikinci bölümü davranışsal iktisadın kavramsal çerçevesini; üçüncü bölüm nöroiktisadın yöntemlerini ve bulgularını; dördüncü bölüm, iki alanın kesişim noktalarını; beşinci bölüm politika uygulamalarını tartışmaktadır; son bölümde ise genel bir değerlendirme ile öneriler sunulmaktadır.

2. DAVRANIŞSAL İKTİSADIN TEORİK ÇERÇEVESİ

2.1. Sınırlı Rasyonalite ve Sezgisel Kestirmeler

Herbert Simon'ın 1955 yılında ortaya koyduğu sınırlı rasyonalite fikri, insanların en iyi çözümü arayan hesaplamalı makinelerden ziyade, tatmin edici çözümler peşinde koşan sınırlı bilişsel yeteneklere sahip bireyler olduklarını savunmaktadır (Simon, 1955). Bu bağlamda, kişiler bilgi işleme masraflarını azaltmak için sezgisel kestirim yöntemlerine yönelmektedir. Tversky ve Kahneman (1974), temsil, erişilebilirlik ve ankraj gibi sezgilerin sistematik hatalara yol açtığını göstermiş; bu bulgular standart beklenen fayda teorisine karşı ciddi bir eleştiri niteliği taşımaktadır.

Erişilebilirlik sezgisi, bir bireyin bir olayın sıklığını veya olasılığını zihninde ne kadar kolay canlandırabildiğine dayanarak yaptığı değerlendirmeyi ifade etmektedir. Örneğin, medya tarafından sıkça aktarılan uçak kazaları, istatistiksel olarak çok sayıda meydana gelen trafik kazalarına kıyasla daha tehlikeli olarak algılanmaktadır (Kahneman, 2011). Temsil sezgisi ise, bir nesnenin ya da olayın belirli bir kategoriye olan benzerliğine dair öznel bir değerlendirme yapmaya dayanır. Ankraj etkisi ise, ilk gösterilen sayısal referansın, sonraki değerlendirmeleri etkileyerek şekillendirmesi anlamına gelir (Thaler, 2015).

2.2. Beklenti Teorisi ve Kayıptan Kaçınma

Kahneman ve Tversky'nin 1979 yılında oluşturduğu beklenti teorisi, bireylerin karar verme süreçlerini belirli bir referans noktasına dayanan kazançlar ve kayıplar çerçevesinde incelemektedir. Beklenen fayda teorisine kıyasla, değer fonksiyonu kazanç bölgesinde içbükey, kayıp bölgesinde ise dışbükey bir yapıya sahiptir; ayrıca eğimi simetrik değildir: belirli bir miktardaki kayıpların yarattığı olumsuz duygular, kazançların neden olduğu olumlu duygulardan yaklaşık iki kat daha yoğundur (Kahneman ve Tversky, 1979).

Kayıptan kaçınma durumu, portföy yönetimi, iş görüşmeleri, tıbbi kararlar ve tüketici alışverişi gibi birçok alanda gözlemlenmiştir. Thaler (2015), zihinsel muhasebe kavramıyla insanların parayı bir bütün olarak değil, ayrı ayrı hesaplar biçiminde değerlendirdiğini göstermiştir; bu tespit, bütçe oluşturma ve tasarruf etme davranışlarının anlaşılmasında önemli bir yere sahiptir.

2.3. Zaman Tutarsızlığı ve Erteleme Eğilimi

Neoklasik model, bireylerin gelecekteki kazançlarını sabit bir iskonto oranı kullanarak değerlendirdiğini öne sürer. Fakat davranışsal araştırmalar, insanların yakın geleceği uzak geleceğe kıyasla orantısız bir şekilde daha fazla indirdiklerini; bunun da hiperbolik iskonto

ISBN: 978-625-90406-7-7

eğilimi sergilediklerini ortaya koymaktadır (Laibson, 1997). Bu durum, erteleme eğilimi, düşük tasarruf oranları ve sağlık ile eğitimdeki yetersiz tercihleri açıklayan etkili bir mekanizmadır.

Erteleme eğiliminin nörobiyolojik temellerini incelemek, anlık ödüllerin mesolimbik dopaminerjik sistemi uyardığını, uzun vadeli planlamanın ise prefrontal korteksin faaliyetine bağlı olduğunu gösterir. Bu iki sistem arasındaki çatışma, karmaşık karar verme durumlarında genellikle anlık ödüller lehine sonuçlanır (McClure ve diğerleri, 2004).

3. NÖROİKTİSATIN YÖNTEMLERİ VE BULGULARI

3.1. Beyin Görüntüleme Yöntemleri

Nöroiktisat, ekonomik seçim süreçlerini beyindeki sinirsel mekanizmalar üzerinden araştıran, farklı disiplinlerden beslenen bir alandır. Bu alanda işlevsel manyetik rezonans görüntüleme (fMRI), elektroensefalografi (EEG), pozitron emisyon tomografisi (PET) ve yakın kızılötesi spektroskopi (fNIRS) gibi teknolojiler sıkça kullanılmaktadır (Glimcher ve Fehr, 2014). fMRI, kan oksijen seviyesine bağlı olarak sinyal (BOLD) değişiklikleri ile beyin aktivitelerini milimetre hassasiyetinde görüntülerken; EEG, milisaniye düzeyinde zaman bilgisi sağlamaktadır.

Bu teknikler aracılığıyla araştırmacılar, bir bireyin ekonomik tercih yaparken hangi beyin alanlarının aynı anda aktive olduğunu, bu aktivasyonun farklı ödül büyüklükleri ya da risk seviyelerine göre nasıl değiştiğini ve bireyler arasındaki nörobilişsel farklılıkların tercih istikrarsızlıklarıyla nasıl bir ilişki içinde olduğunu sistematik bir şekilde inceleyebilmektedirler (Rangel ve diğerleri, 2008).

3.2. Ödül, Risk ve Duygusal İşlemleme

Nükleus akumbens ve ventral tegmental alan, beklenen ödüllere yapılan tepkilerin merkez noktası olarak belirlenmiştir. Bu bölgelerdeki dopamin sisteminin aktivitesi, sadece elde edilen ödüllere değil, aynı zamanda ödül beklentisine de duyarlıdır; bu durum, beklenti teorisindeki olasılık ağırlıklandırma işlevine nörobilimsel bir yansıma sağlamaktadır (Schultz, 2015). Kaybı önleme açısından anterior insula ve amigdalanın, potansiyel kayıplarla ilgili uyaranlara karşı belirgin bir duyarlılık geliştirdiği ve bu aktivitenin katılımcının davranışsal riskten kaçınmasıyla olumlu bir ilişki gösterdiği bildirilmiştir (Knutson ve diğerleri, 2008).

Prefrontal korteks, özellikle ventromedial ve dorsolateral alt alanları, uzun vadeli değerlendirme, dürtü kontrolü ve sosyal normlara uyma gibi işlevlerde önemli bir rol oynamaktadır. Ventromedial prefrontal kortekse yönelik hasarın, günlük yaşamda karar alma süreçlerinde ciddi aksaklıklara yol açtığını ortaya koyan vakalar, duygusal işlemin rasyonel değerlendirmeyle ayrılmaz bir biçimde bağlantılı olduğunu göstermektedir (Damasio, 1994).

3.3. Sosyal Tercihler ve Adalet Algısı

Ultimatum oyunu deneyleri, bireylerin yalnızca maddi kazanımı değil, adalet algısını da optimize ettiklerini açıkça göstermektedir: ekonomik açıdan dezavantajlı tekliflerin reddedilmesi, aynı zamanda öneriyi yapan tarafın cezalandırılması anlamına gelmekte ve bu davranış insanlarda evrensel biçimde gözlemlenmektedir (Güth ve diğerleri, 1982). Nörogörüntüleme çalışmaları, haksız tekliflerin anterior insular korteksi aktive ettiğini ve bu aktivasyon düzeyinin reddetme olasılığıyla yakından ilişkili olduğunu ortaya koymuştur (Sanfey ve diğerleri, 2003).

Güven oyunları bağlamında ise oksitosin ve serotonin gibi nöropeptidlerin sosyal bağ kurma ve iş birliği eğilimini güçlendirdiği; buna karşın kortizol gibi stres hormonlarının güvene dayalı kararları olumsuz yönde etkilediği saptanmıştır (Kosfeld ve diğerleri, 2005). Bu bulgular, sosyal tercihlerin salt bilişsel bir hesaplama olmadığını; nörokimyasal süreçlerle derin biçimde şekillendiğini göstermektedir.

ISBN: 978-625-90406-7-7

4. DAVRANIŞSAL İKTİSAT VE NÖROİKTİSATIN KESİŞİM NOKTALARI

4.1. Çift Süreç Teorisi

Davranışsal iktisat alanındaki en etkili birleştirici çerçeve, çift süreç modeli olarak adlandırılan Sistem 1 ve Sistem 2'dir (Kahneman, 2011). Sistem 1, hızlı, otomatik, sezgisel ve zahmetsiz bir şekilde çalışan bir süreçken; Sistem 2, daha yavaş, analitik, çaba gerektiren ve bilinçli bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Bu fark, nörobilimsel bulgularla örtüşmektedir: alışkanlıkların ve duyguların işleyişi subkortikal ve limbik yapılarla; analitik düşünme ise prefrontal korteksle bağlantılıdır.

Çift süreç teorisinin sadece bir metafor olmadığını, deneysel ve nörobiyolojik verilerle desteklenen güçlü bir açıklayıcı model sunduğunu belirtmektedir. Özellikle, yüksek bilişsel yük altında Sistem 2'nin aktif olmadığı ve Sistem 1'in öne çıktığı durumlar, önyargıların neden belirli koşullarda daha belirgin hale geldiğini anlamak açısından oldukça önemli bir rol oynamaktadır (Evans ve Stanovich 2013).

4.2. Bütünleşik Model Arayışları

Son dönemlerde bilim insanları, davranışsal ve nörobilimsel verileri tek bir çatı altında toplamak için farklı girişimlerde bulunmuştur. Hesaplamalı psikiyatri üzerindeki yenilikler, Bayesci beyin modellerini ve pekiştirmeli öğrenme algoritmalarını karar verme süreçlerine entegre ederek bu çalışmalara yeni bir perspektif sunmaktadır (Huys, Maia ve Frank, 2016). Bu modeller, aynı anda hem davranışsal hem de nöral verileri tahmin edebilme yetenekleri ile dikkat çekmektedir.

Bunun yanı sıra, kişilik psikolojisi, ekonomi ve nörobilim alanlarında bireysel farklılıkları inceleyen çalışmalar, neden bazı bireylerin risk ve zaman tercihleri açısından bu kadar farklı olduğunu anlamaya çalışmaktadır. Beyinde bulunan gri madde yoğunluğu, nöronal bağlantılar ve nörotransmitter çeşitlilikleriyle tercih parametrelerinin ilişkisini inceleyen araştırmaların sayısı giderek artmaktadır (Fehr ve Rangel, 2011).

5. POLİTİKA UYGULAMALARI VE ETİK BOYUTLAR

5.1. Dürtme (Nudge) Yaklaşımı

Thaler ve Sunstein (2021) tarafından yaygınlaştırılan dürtme yöntemi, seçim yapma yapısını tasarlayarak bireyleri daha doğru tercihler yapmak için yönlendirmeyi amaçlamaktadır; bunu gerçekleştirirken zorlama veya ödüllendirme gibi yolları kullanmamaktadır. Varsayılan seçeneklerin değiştirilmesi, bilgilerin belirli bir çerçevede sunulması ve sosyal norm mesajları, bu yöntem için temel araçlar arasında sayılmaktadır.

Birleşik Krallık'ta kurulan Davranışsal İçgörüler Ekibi (BIT), vergi ödemesi, emeklilik tasarrufu ve sağlıklı beslenme gibi konularda uyguladığı dürtme stratejilerinin yüksek maliyet etkinliğini göstermiştir (Davranışsal İçgörüler Ekibi, 2014). Nöroiktisat araştırmaları, hangi tür çerçevelemelerin beyin aktivasyon desenleri ile bağlantılı olduğunu belirlemeye olanak tanıyarak daha odaklanmış müdahale stratejilerinin geliştirilmesine yardımcı olmaktadır.

Thaler ve Sunstein'in 2021 yılında gündeme getirdiği dürtme yaklaşımı, bireylerin daha mantıklı tercihler yapmalarına yardımcı olmayı amaçlamakta; bunu gerçekleştirirken hiçbir zorlamaya ya da teşviğe başvurmamayı hedeflemektedir. Varsayılan seçeneklerin değişimi, bilgilerin belirli bir şekilde sunulması ve sosyal normlarla ilgili mesajlar bu yaklaşımın temel unsurlarını oluşturur.

İngiltere'de kurulan Davranışsal İçgörüler Ekibi, vergi uyumu, emeklilik tasarrufları ve sağlıklı beslenme gibi alanlarda gerçekleştirdiği dürtme müdahaleleri ile yüksek maliyet etkinliğini kanıtlamıştır. Nöroiktisat bulguları, hangi tür çerçevelemenin hangi beyin aktivasyon örüntüleriyle ilişkilendirildiğini belirlemeyi mümkün kılarak daha etkili müdahalelerin geliştirilmesine katkıda bulunmaktadır.

ISBN: 978-625-90406-7-7

5.2. Finans ve Sağlık Alanlarındaki Yansımalar

Davranışsal finans, piyasa anomalilerini ve yatırımcı hatalarını standart finans teorisinin öngördüğü etkin piyasa çerçevesinin ötesinde açıklamaktadır. Aşırı güven, sürü davranışı, eğilim etkisi ve çerçeveleme yanılgısı, borsa fiyatlandırmasındaki sistematik sapmaları büyük ölçüde açıklamaktadır (Shiller, 2019). Nöroiktisatçılar ise bu örüntülerin altında yatan sinirsel mekanizmaları açıklığa kavuşturarak, hangi yatırımcı profillerinin hangi piyasa koşullarında daha fazla hata yapmaya meyilli olduğunu öngörebilmektedir.

Sağlık davranışları alanında ise sigara bırakma, aşı kabulü, diyabet yönetimi ve egzersiz alışkanlığı gibi konularda davranışsal müdahalelerin etkinliği kapsamlı randomize kontrollü denemelerle kanıtlanmıştır (Loewenstein ve diğerleri, 2012). Nörogörüntüleme çalışmaları, sağlık mesajlarına verilen beyin tepkilerinin davranış değişikliğini önceden tahmin edebildiğini ortaya koyarak kişiselleştirilmiş sağlık iletişiminin kapısını aralamaktadır.

5.3. Etik Gerilimler

Davranışsal ve nöroiktisat bulgularının politika uygulamalarına entegrasyonu, önemli etik sorunları beraberinde getirmektedir. Seçim yapılarının kimin lehine, kimler tarafından ve hangi kriterlere göre oluşturulduğu; bireylerin manipülasyonlara karşı korunması; davranışsal profilleme verilerinin gizliliği ve kamu müdahalesinin özgürlükçü paternalizmin sınırları gibi sorular ilk sıralarda yer almaktadır (Hausman ve Welch, 2010). Akademik çevrelerde bu gerilimler hala tam olarak çözülememiş; müdahale tasarımlarında şeffaflık ve hesap verebilirlik mekanizmalarının güçlendirilmesine yönelik giderek artan bir uzlaşı ortaya çıkmıştır.

6. TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışma, insan karar verme süreçlerinin, standart ekonomik modellere göre çok daha karmaşık, duruma bağlı ve duygusal olduğunu gösteren teorik çerçeveler ile ampirik bulguları içermektedir. Davranışsal iktisat, bu karmaşıklığı sistematik yanılgılar ve sezgisel tahminler bağlamında ele alırken; nöroiktisat, bu süreçlerin altında yatan beyin işleyişlerini açıklayan mekanik bir bakış açısı sunmaktadır. Bu iki alanın kesişiminden oluşan bütünleşik modeller, sadece akademik açıdan değil, aynı zamanda politika geliştirme açısından da önemli bir potansiyel barındırmaktadır. Beyin aktivasyon verilerinin davranışsal tahminlerle birleştirilmesi, sağlık, eğitim, finans ve vergi politikası gibi alanlarda daha etkili müdahale stratejilerinin oluşturulmasına olanak tanımaktadır. Ancak bu potansiyelin etik çerçeveler içinde ve bireylerin bağımsızlıkları gözetilerek hayata geçirilmesi şarttır.

Gelecek çalışmalar için üç ana konu öne çıkmaktadır: birincisi, kültürlerarası geçerlilik; davranışsal önyargılar ve sinirsel tepkilerin farklı sosyal ortamlar içinde ne kadar benzerlik ya da farklılık gösterdiğinin incelenmesi. İkincisi, bireysel farklılıkların modellenmesi; genetik, nörobilişsel ve psikososyal unsurların risk ve zaman tercihlerini nasıl şekillendirdiğinin anlaşılması. Üçüncüsü ise uzun süreli müdahale etkinliği; kısa vadede etkili görünen davranışsal müdahalelerin sürdürülebilirliğinin bağımsız ve tekrarlayan araştırmalarla test edilmesi. Sonuç itibarıyla davranışsal iktisat ve nöroiktisat, birbirini tamamlayan yöntem setleriyle iktisat alanının sınırlarını genişletmektedir. Bu iki alanın etkileşimi, hem kuramsal hem de pratik iktisat açısından sınırlı olmaktan uzak, çok yönlü ve insana dair gerçek bir bilim anlayışının temelini oluşturmaktadır.

ISBN: 978-625-90406-7-7

KAYNAKÇA

Behavioural Insights Team. (2014). EAST: Four simple ways to apply behavioural insights. Behavioural Insights Ltd. https://www.behaviouralinsights.co.uk/publications/east-four-simple-ways-to-apply-behavioural-insights/

Camerer, C., Loewenstein, G., & Prelec, D. (2004). Neuroeconomics: Why economics needs brains. Scandinavian Journal of Economics, 106(3), 555–579. https://doi.org/10.1111/j.0347-0520.2004.00377.x

Damasio, A. R. (1994). Descartes' error: Emotion, reason, and the human brain. Putnam.

Evans, J. S. B. T., & Stanovich, K. E. (2013). Dual-process theories of higher cognition: Advancing the debate. Perspectives on Psychological Science, 8(3), 223–241. https://doi.org/10.1177/1745691612460685

Fehr, E., & Rangel, A. (2011). Neuroeconomic foundations of economic choice—Recent advances. Journal of Economic Perspectives, 25(4), 3–30. https://doi.org/10.1257/jep.25.4.3

Güth, W., Schmittberger, R., & Schwarze, B. (1982). An experimental analysis of ultimatum bargaining. Journal of Economic Behavior and Organization, 3(4), 367–388. https://doi.org/10.1016/0167-2681(82)90011-7

Hausman, D. M., & Welch, B. (2010). Debate: To nudge or not to nudge. Journal of Political Philosophy, 18(1), 123–136. https://doi.org/10.1111/j.1467-9760.2009.00351.x

Huys, Q. J., Maia, T. V., & Frank, M. J. (2016). Computational psychiatry as a bridge from neuroscience to clinical applications. Nature Neuroscience, 19(3), 404–413. https://doi.org/10.1038/nn.4238

Kahneman, D. (2011). Thinking, fast and slow. Farrar, Straus and Giroux.

Kahneman, D., & Tversky, A. (1979). Prospect theory: An analysis of decision under risk. Econometrica, 47(2), 263–291. https://doi.org/10.2307/1914185

Knutson, B., Wimmer, G. E., Kuhnen, C. M., & Winkielman, P. (2008). Nucleus accumbens activation mediates the influence of reward cues on financial risk taking. NeuroReport, 19(5), 509–513. https://doi.org/10.1097/WNR.0b013e3282f85c01

Kosfeld, M., Heinrichs, M., Zak, P. J., Fischbacher, U., & Fehr, E. (2005). Oxytocin increases trust in humans. Nature, 435(7042), 673–676. https://doi.org/10.1038/nature03701

Laibson, D. (1997). Golden eggs and hyperbolic discounting. Quarterly Journal of Economics, 112(2), 443–478. https://doi.org/10.1162/003355397555253

Loewenstein, G., Asch, D. A., Friedman, J. Y., Melichar, L. A., & Volpp, K. G. (2012). Can behavioural economics make us healthier? BMJ, 344, e3482. https://doi.org/10.1136/bmj.e3482

McClure, S. M., Laibson, D. I., Loewenstein, G., & Cohen, J. D. (2004). Separate neural systems value immediate and delayed monetary rewards. Science, 306(5695), 503–507. https://doi.org/10.1126/science.1100907

Rangel, A., Camerer, C., & Montague, P. R. (2008). A framework for studying the neurobiology of value-based decision making. Nature Reviews Neuroscience, 9(7), 545–556. https://doi.org/10.1038/nrn2357

ISBN: 978-625-90406-7-7

Sanfey, A. G., Rilling, J. K., Aronson, J. A., Nystrom, L. E., & Cohen, J. D. (2003). The neural basis of economic decision-making in the ultimatum game. Science, 300(5626), 1755–1758. https://doi.org/10.1126/science.1082976

Schultz, W. (2015). Neuronal reward and decision signals: From theories to data. Physiological Reviews, 95(3), 853–951. https://doi.org/10.1152/physrev.00023.2014

Shiller, R. J. (2019). Narrative economics: How stories go viral and drive major economic events. Princeton University Press.

Simon, H. A. (1955). A behavioral model of rational choice. Quarterly Journal of Economics, 69(1), 99–118. https://doi.org/10.2307/1884852

Thaler, R. H. (2015). Misbehaving: The making of behavioral economics. W. W. Norton & Company.

Thaler, R. H., & Sunstein, C. R. (2021). Nudge: The final edition. Penguin Books.

Tversky, A., & Kahneman, D. (1974). Judgment under uncertainty: Heuristics and biases. Science, 185(4157), 1124–1131. https://doi.org/10.1126/science.185.4157.1124

ISBN: 978-625-90406-7-7

İSLÂM DÜŞÜNCESİNDE KURUCU AYDIN MODELİ BAĞLAMINDA GAZZÂLÎ'NİN ENTELEKTÜEL KİMLİĞİ: AYDIN SOSYOLOJİSİ AÇISINDAN BİR DEĞERLENDİRME

AL-GHAZALI'S INTELLECTUAL IDENTITY IN THE CONTEXT OF THE FOUNDING INTELLECTUAL MODEL IN ISLAMIC THOUGHT: AN EVALUATION FROM THE PERSPECTIVE OF THE SOCIOLOGY OF INTELLECTUALS

Prof. Dr. Hüseyin BAL
Artvin Çoruh University, Hopa Faculty of Economics and Administrative Sciences
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-6946-9219

Asst. Prof. Dr. Erol ŞİMŞEK
Artvin Çoruh University, Hopa Faculty of Economics and Administrative Sciences
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-8924-9640

ÖZET

Bu çalışma, İslâm düşünce tarihinin en etkili ve dönüştürücü şahsiyetlerinden biri olan Gazzâlî'nin (1058-111) entelektüel kimliğini aydınlar sosyolojisi perspektifinden incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmada literatür incelemesine dayalı nitel bir yöntem benimsenmiş; Gazzâlî'nin klasik bir medrese hocası veya mutasavvıf olmanın ötesindeki kurucu aydın kimliği kavramsallaştırılmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda Gazzâlî'nin entelektüel profili, aydınlar sosyolojisinin verilerinden hareketle; sorgulayıcı kişilik, eleştirel konum, orijinallik, marjinal/muhalif duruş ve toplumsal etkililik olmak üzere beş temel parametre üzerinden değerlendirilmiştir. Sorgulayıcı kişilik açısından bakıldığında Gazzâlî'nin hakikat arayışını sistematik şüphe üzerine inşa ettiği, taklide dayalı bilgi anlayışını reddederek bağımsız düşünceyi savunduğu görülmüştür. Onun sorgulayıcı yaklaşımı yalnızca dışsal otoriteleri değil, kendi düşünsel konumunu ve kişisel motivasyonlarını da eleştirel bir süzgeçten geçirmesini sağlamıştır. Gazzâlî'nin eleştirel tavrı, felsefe, kelâm, Bâtınîlik, ulema ve siyasal otorite gibi dönemin başlıca düşünsel ve kurumsal yapılarına yönelmiş; böylece yerleşik kabulleri sorgulayan güçlü bir entelektüel duruş sergilemiştir. Çalışmada ayrıca Gazzâlî'nin metodolojik şüpheciliği, nedensellik eleştirisi ve farklı ilmî disiplinleri sentezleme becerisi bakımından özgün bir düşünür olduğu ortaya koyulmuştur. Onun felsefeyi içeriden eleştiren yaklaşımı, aklın sınırlarını belirleme çabası ve tasavvufu Sünnî düşüncenin merkezine taşıyan sentezci tavrı, İslâm düşüncesinde önemli epistemolojik dönüşümlere yol açmıştır. Bunun yanında Nizamiye Medresesi'ndeki yüksek statüsünü terk ederek iktidar ve dünyevîleşmiş ulema karşısında bağımsız bir pozisyon alması, onun muhalif ve marjinal yönünü göstermektedir. Son olarak "Hüccetü'l-İslâm" ünvanıyla anılan Gazzâlî, İslâm düşünce tarihini "öncekiler" ve "sonrakiler" olarak ikiye bölecek düzeyde paradigmatik bir milat teşkil etmiş; eserlerinin Latinceye çevrilmesiyle Batı skolastiğini de derinden etkileyerek evrensel ve kalıcı bir etkililiğe ulaşmıştır. Sonuç olarak sorgulayıcı zihniyet, eleştirel tavır, orijinal/özgün sentez, marjinal ve muhalif duruş ile geniş etkisi, onun entelektüel kimliğini şekillendiren temel unsurlardır. Bu nitelikler, onun yalnızca bir âlim değil, aynı zamanda dogmalara karşı şüpheyi, iktidara karşı otonomiyi ve statükoya karşı eleştiriyi temsil eden, İslâm dünyasının kurucu aydın modelinin özgün bir temsilcisi olarak değerlendirilmesini mümkün kılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslâm Düşüncesi, Aydın Sosyolojisi, Gazzâlî, Kurucu Aydın.

ABSTRACT

This study aims to examine the intellectual identity of al-Ghazali (1058-111), one of the most influential and transformative figures in the history of Islamic thought, from the perspective of the sociology of intellectuals. The study employs a qualitative method based on a literature review; it seeks to conceptualize al-Ghazali's identity as a founding intellectual, beyond his roles as a classical madrasa teacher or Sufi. Accordingly, al-Ghazali's intellectual profile is evaluated based on five fundamental parameters: inquisitive personality, critical stance, originality, marginal/dissenting position, and social effectiveness, drawing on data from the sociology of intellectuals. From the perspective of his inquisitive personality, it is seen that al-Ghazali built his search for truth on systematic doubt, rejecting an understanding of knowledge based on imitation and advocating independent thought. His inquisitive approach enabled him to critically examine not only external authorities but also his own intellectual position and personal motivations. Ghazali's critical stance was directed at the major intellectual and institutional structures of the era -such as philosophy, kalam, Batiniyya, the ulema, and political authority- thereby demonstrating a strong intellectual stance that challenged established assumptions. The study also demonstrates that al-Ghazali was an original thinker in terms of his methodological skepticism, his critique of causality, and his ability to synthesize different scholarly disciplines. His approach of critiquing philosophy from within, his effort to define the limits of reason, and his synthetic stance that brought Sufism to the center of Sunni thought led to significant epistemological transformations in Islamic thought. Furthermore, his decision to abandon his high status at the Nizamiyya Madrasa and adopt an independent stance against the ruling authorities and the secularized ulema highlights his dissident and marginal nature. Finally, al-Ghazali, known as "Hujjat al-Islam" (Proof of Islam), constituted a paradigmatic turning point that divided the history of Islamic thought into "the earlier" and "the later." His works, translated into Latin, profoundly influenced Western scholasticism, achieving universal and lasting impact. Consequently, his inquisitive mindset, critical stance, original synthesis, marginal and dissenting position, and wide influence are fundamental elements shaping his intellectual identity. These qualities make it possible to consider him not only a scholar but also a unique representative of the founding intellectual model of the Islamic world, embodying skepticism towards dogma, autonomy against power, and criticism against the status quo.

Keywords: Islamic Thought, Sociology of the Intellectuals, al-Ghazali, Founding Intellectual.

GİRİŞ

"Aydın" terimi, tarihsel süreç içerisinde farklı toplumsal ve kültürel fonksiyon/misyon ve buna tekabül eden çeşitli adlarla anılmıştır. Cemil Meriç'in (2023: 15-63) de belirttiği gibi, Antik dönemde "*sofistler*", bilgi ve düşünce üretimiyle toplumsal yaşamda önemli bir rol üstlenmişlerdir. Orta Çağ'da bu işlevi dinî otoriteyi temsil eden "*rahipler*" devralmış, Rönesans'ta ise "*hümanistler*" birey ve insan merkezli bir düşünce dünyası inşa etmişlerdir. XVII. yüzyılda özgür düşünceyi savunan "*libertenler*", dogmatik kalıplara karşı eleştirel bir tavır geliştirmiştir. XVIII. yüzyılda aydınlanmacı "*filozoflar*" akıl ve bilim yoluyla toplumsal ilerlemeyi hedeflemiş, XIX. yüzyılın sonlarında ise bu geleneğin mirasçıları kendilerini "*entelektüel*" olarak adlandırmıştır.

Tarihsel süreçte bu şekilde farklı adlandırmalara ve anlam kaymalarına uğrayan "aydın" kavramı, doğal olarak bazı tanımsal sorunlarla karşı karşıyadır. Nitekim sosyal bilimlerde tanımı üzerinde tam bir uzlaşıya varılamamış; bu nedenle kapsamı ve sınırları klasik mantık geleneğinde ifade edilen "efradını câmi, ağyarını mâni" ölçütlerine uygun, bütünlüklü bir tanıma henüz kavuşmamıştır. Bu durum bize aydın konusunda kendi tanımımızı yapma fırsatı tanımaktadır. Öne çıkan özelliklerini göz önünde bulundurarak, aydını "belirli bir meslek grubuna mensup olmayan ve toplumda fikrî üretim, eleştirel bakış ve toplumsal sorumluluk

bilinci gibi hasletlerle temayüz etmiş kişi" olarak tanımlayabiliriz. Her ne kadar kavramın tanımı üzerinde mutabakat olmasa da aydının sosyal misyon ve fonksiyonları ana hatlarıyla bellidir. Her şeyden önce, aydın sahip olduğu değer, fikir, bilgi ve kültür birikimini toplumsal meselelerle ilişkilendirerek, kamuoyu ile paylaşır. Dolayısıyla kamuoyunun oluşumunda ve yönlendirilmesinde belli oranlarda rolü ve etkisi vardır. Bunun yanında kamusal alanlarda eleştirel düşünce üretir ve kültürel çeşitliliği görünür kılar. Bu yönüyle aydın, yerine göre müesses nizamı ve hâkim ideolojiyi sorgulayan, alternatif düşünce ve değerler geliştiren, gerektiğinde sosyal-siyasal iktidar odaklarına karşı eleştirel bir pozisyon alabilen kişidir.

Bu çalışmada, İslâm düşünce tarihinin en sarsıcı, en tartışmalı ve kuşkusuz en dönüştürücü figürlerinden biri olan Gazzâlî'nin (1058-1111) "aydın" kimliği, literatür incelemesine dayalı olarak, analiz edilmektedir. Anlaşıldığı kadarıyla, Gazzâlî sadece klasik anlamda bir medrese hocası veya bir mutasavvıf değildi. O daha ziyade, W. Montgomery Watt'ın (1989) tanımlamasıyla "tam manasıyla bir Müslüman Aydın" ve Ali Şeriati'nin (2017) tabiriyle toplumun zihnini yoğuran bir "fikir işçisi"dir. Aydınlar sosyolojisi perspektifinden bakıldığında, bir bireyin "aydın" olarak değerlendirilebilmesi için belirli kurucu vasıflara sahip olması beklenir. Bu vasıflar arasında özellikle sorgulayıcı düşünce, eleştirel yaklaşım, özgünlük, marjinal/muhalif duruş ve toplumsal etkililik öne çıkmaktadır (Ülgener, 1983; 2012; Batur, 1995). Bu çerçevede Gazzâlî'nin aydın/entelektüel kimliği, söz konusu nitelikler üzerinden incelenebilir.[1]

GAZZÂLÎ'NİN ENTELEKTÜEL KİMLİĞİ

Sorgulayıcı Kişilik

Gazzâlî'nin bir aydın olarak sorgulayıcı kişilik ve zihin yapısının, onun düşünce sisteminin en temel dinamiği ve entelektüel varoluşunun başlangıç noktası olduğunu belirtmek önemlidir. Gazzâlî, verili bilgiyi reddeden, her türlü otoriteye (taklit) şüpheyle yaklaşan ve mutlak kesinlik (yakîn) arayışı için aklı bile sorgulayan bir mütefekkirdir. Bu nedenle olsa gerek, "Şüphe etmeyen düşünemez, düşünemeyen gerçeği göremez, gerçeği göremeyen de körlük ve dalâlete saplanıp kalır." (Kufralı, 1948'den aktaran Vural, 2014: 276) demiştir.

Gazzâlî'nin sorgulayıcı kişiliği, öncelikle sistematik şüpheciliğinden kaynaklanır. Evkuran'ın da belirttiği gibi, Gazzâlî şüpheyi, gerçeğe ulaşmanın tek yolu olarak görmektedir. Ona göre "İnsanlar birbirlerini sürekli suçlayan mezhep imamlarını asabiyet duygusuyla taklit ederlerse bakışları iyiyi ve kötüyü ayrıt edemez, körleşir. Bu nedenle şüphe, hür ve bağımsız düşünceye götüren yegâne yoldur." (Evkuran, 2018: 448). Bu nedenle olsa gerek Gazzâlî, hakikati araştırma yolculuğunun başlangıç noktası olarak şüpheciliğini göstermektedir: "Çok ciddi bir gayretle mahsûsat ve zaruriyat üzerinde düşünmeğe, bunlarda nefsimi şüpheye düşürmek mümkün olup olmadığını aramağa başladım. Uzun müddet şüpheden ileri gelen araştırmalardan sonra mahsûsatta hata olmayacağına emin olmayı nefsim kabul etmedi. Bu hususta şek kuvvet buldu." (Gazzâlî, 1960: 18). Gazzâlî, şüphenin galip gelmesinden sonra insan, hayat, tabiat ve kâinatla ilgili esaslı sorgulama ameliyesine girişmiştir.

Gazzâlî'nin sorgulamaları dışsal bir zorlamadan ziyade fıtrî bir alışkanlık olarak çok erken yaşlarda başlamıştır. Bu sorgulama ameliyesi öncelikle mirasın taklidine yöneliktir. Gazzâlî, çocukluk yıllarında anne-baba ve hocalardan tevarüs eden inançların (taklit) hakikatle bağını sorgulamış ve farklı din ve inançlara sahip olan çocukların bu inanç farklılığının çevresel etkenlerle bağlantılı olduğunu tespit etmiştir: "Çocukluk devrine yakın bir zamanda göreneğe dayanan akidelerden azade kaldım. Çünkü gördüm ki Hıristiyan çocukları Hıristiyan olarak,

[1] Burada kavramsal bir meselenin açığa kavuşturulması gerekmektedir: Gazzâlî'ye "aydın" sıfatını atfetmek, kavramsal açıdan tartışmaya açık bir meseledir. Zira onun düşünsel pozisyon ve kimliğini tanımlamak için âlim, arif, münevver veya entelektüel gibi farklı nitelemeler kullanılabilir. Hatta belki de Gazzâlî'yi en uygun biçimde karşılayan kavram "mütefekkir"dir. Bununla birlikte, burada yapılan değerlendirme özel olarak "Aydınlar Sosyolojisi" disiplininin kavramsal çerçevesi üzerinden yürütüldüğü için, tercih edilen kavram "aydın" olmuştur.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Yahudi çocukları Yahudi olarak Müslüman çocukları da Müslüman olarak yetişiyorlar… Asıl yaratılışın hakikati ile ana ve babayı, öğretmenleri taklit etmek dolayısıyla arız olan akidelerin hakikatini araştırmayı arzu ettim. Telkin ile başlayan, hangisi hak, hangisi batıl olduğunda birçok ihtilaflar vuku bulan bu taklitleri ayırt etmek istedim." (Gazzâlî, 1960: 16).
Gazzâlî'nin bu araştırmacı ruhuna, onun cesur kişilik yapısı eşlik etmiştir. O, her fırkanın akidesini, her grubun gizli sırlarını keşfetmek için "her uçurumu atlatmaya" çalışan bir kişilik yapısına sahiptir. Döneminin dindar alimlerinin aksine, "zındıkların" veya filozofların eserlerini incelemekten çekinmemiş, aksine bu "karanlık derinliklere" bizzat dalmıştır: "Gençliğimin ilk devresinden itibaren … bu derin denizin dalgalarıyla mücadele ediyorum. Cesaretle derinliklere dalıyorum. Korkak ve çekingen değilim. Bütün karanlık durumlarla da uğraşıyorum. Her güçlüğü yenmeğe çalışıyorum. Her uçurumu atlatmağa gayret ediyorum. Her fırkanın itikadını araştırıyorum. Her taifenin mezhebine ait sırları meydana koymağa çabalıyorum." (Gazzâlî, 1960: 15).
Buradan Gazzâlî'nin, taklit yoluyla tasdik konformizminin yerine, hakikatin cesaretle tahkikini tercih ettiği anlaşılmaktadır. Bu tercih, entelektüelin düşünsel kimliğinin temel unsurlarından biri olan eleştirel pozisyonun kaçınılmaz bir sonucu olarak değerlendirilebilir.

Eleştirel Konum

Gazzâlî'nin bir düşünür olarak eleştirel konumu, yukarıda da belirtildiği gibi, sadece haricî otoriteleri değil, aynı zamanda kendi zihnini, mensubu bulunduğu ilmî çevreleri ve dönemin siyasi-dinî düzenini köklü bir sorgulamaya tabi tutmasında ortaya çıkmaktadır. Onun eleştirel yaklaşımı, taklide dayalı bilgi anlayışını reddeden yöntemsel bir duruştan hareketle; felsefi söylem, kelâmî gelenek, Bâtınî yorumlar ve iktidar-ulema ilişkilerine uzanan geniş bir fikrî yelpazeyi kapsamaktadır. Bu bağlamda Gazzâlî, hem bireysel epistemik tecrübenin önemini vurgulayan hem de dönemin kurumsallaşmış otoritelerini sarsıcı bir eleştiriye tabi tutan bir mütefekkir kimliğiyle dikkat çekmektedir. Onun her türlü hazır ya da taklidî bilgiyi ve otoriteyi sorgulayan bir metodolojik otonomiye sahip olduğu yukarıda belirtilmişti. Dolayısıyla bu başlık altında felsefeye, kelâma, ulemaya, iktidara ve son olarak da kendisine yönelik eleştirel tavrı ele alınmaktadır.
Gazzâlî'nin felsefeye yönelik eleştirel tavrı, bir düşünce sistemini tenkit etmeden önce o sistemi hasımlarından daha derin ve kapsamlı biçimde kavrama ilkesine dayanmaktadır. İslâm âlimlerinin felsefeyi yeterince anlamadan reddetmelerini "karanlığa taş atmak" şeklinde nitelendirmiş; bu nedenle Aristotelesçi sistemi en yetkin biçimde özetleyen *Makâsıdu'l-Felâsife* (2002) adlı eserini kaleme alarak eleştirisine meşru ve sağlam bir zemin hazırlamıştır. *Tehâfüt El-Felâsife* (1981) adlı eserinde metafiziğin tutarsızlığına ilişkin yaptığı değerlendirmelerinde ise filozofları, matematik ve mantık alanındaki kesinliklerini metafiziğe aktaramamakla, yani kendi yöntemsel ilkelerine sadık kalmamakla eleştirmiş ve bu durumu "tutarsızlık/uyumsuzluk" (incoherence) anlamına gelen "tehâfüt" kavramıyla ifade etmiştir (Corbin, 2013: 325-326; ayrıca bkz. Kaya, 2017).
Gazzâlî, mensubu bulunduğu kelâm ilmini ve dönemin en ciddi tehditlerinden biri olarak gördüğü Bâtınîlik hareketini kapsamlı bir eleştiriye tabi tutmuştur. Kelâmın yetersizliği bağlamında, bu disiplinin yalnızca dinî akîdeyi savunmaya yönelik bir araç işlevi gördüğünü; ancak hakikatin keşfi ve kalbin tatmini noktasında epistemik açıdan sınırlı kaldığını ileri sürmüştür. Öte yandan, otorite eleştirisi çerçevesinde Bâtınîlerin "masum imam" öğretisini reddederek, aklın ve Hz. Peygamber'in mirasının bilgi için yeterli olduğunu savunmuştur. Böylece bilginin karizmatik bir liderden körü körüne alınmasına karşı güçlü bir eleştirel duruş sergileyerek, Talîmîlerin tutarsızlığını kendine göre ispat etmiştir (Corbin, 2013: 323; ayrıca bkz. Watt, 1989: 64).
Gazzâlî'nin en sert eleştirilerinden biri, dönemin din âlimlerine ve özellikle ulemanın siyasal otoriteyle kurduğu ilişkilere yöneliktir. Ulemanın dünyevileşmesi bağlamında, çağdaşı âlimleri

şan, şöhret, mal ve makam hırsıyla "dünyaperest" olmakla ve halkı yanıltmakla itham etmiştir. Bununla bağlantılı olarak, iktidardan bağımsızlık ilkesini vurgulamış; gerçek bir aydının devletle ve sultanların saray çevresiyle mesafeli durması gerektiğini savunmuştur. Ayrıca, sultanların gelirlerinin büyük ölçüde gayrimeşru kaynaklardan elde edildiğini ileri sürerek, bu "kirli para" ile beslenen ulemanın ahlâki dürüstlüğünü yitirdiğini ifade etmiştir. Ancak Gazzâlî'nin ilim ehline karşı eleştirel tutumunun kategorik değil, şarta bağlı olduğunu belirtmek gerekir. Çünkü ona göre âlimler üçe ayrılır: "(1) Kendisini de, başkasını da helak edenlerdir. Bunlar, açıkça dünyalık isteyip insanlar dünyalığa teşvik eden âlimlerdir. (2) Kendisini helâk edip başkasını kurtaranlardır. Bunlar görünüşte dünyayı terk edip insanları ahirete dâvet ederlerse de gerçekte gayeleri halkın teveccühüne mazhar olmakla mevki kazanmaktır. (3) Kendisini de, başkalarını da mesut eden âlimlerdir ki, bunlar zâhir ve bâtınlarıyla insanları Allah'a dâvet edenlerdir." (Gazzâlî, 2024: 124). Nihayet, ilim ehlinin bağımsızlığını da sorunsallaştırmıştır. Ona göre "âlimler … padişahlardan … ayrı kalmaya imkân bulduğu müddetçe onlara yaklaşmamalıdır. Hatta yaklaşsalar bile âlimin, onlardan uzaklaşması lâzımdır." (2024: 174). Gazzâlî, aydın otonomisi bağlamında, iktidara yakın duran ulemayı kıyasıya eleştirmekte ve gerçek bir aydının devletten ve sultanların kapısından uzak durması gerektiğini savunmaktadır.

Son olarak, Gazzâlî'nin eleştirel aydın açısından en özgün konumu, öz eleştiri yani kendi kariyer ve niyetine yönelttiği eleştiri bağlamında ortaya çıkmaktadır: "Sonra kendi durumumu göz önüne getirdim. Baktım ki dünya alakalarına dalmışım. Bu alakalar her taraftan beni çevrelemişler. Yaptığım işleri düşündüm. En güzeli tedris ve talim idi. Bunda da ahirete pek menfaati olmayan ehemmiyetsiz bir takım ilimlerle meşgul olduğumu gördüm. Tedristeki niyetimi yokladım. Onun da Allah rızası için olmadığını; mevki sahibi olmak, şan şeref kazanmak arzusundan ileri geldiğini anladım." (Gazzâlî, 1960: 59). Görüldüğü gibi burada Gazzâlî şahsî hayatı ve faaliyetleri üzerinden kendi içsel motivasyonlarını sorgulamaya tabi tutmakla bir aydında bulunması gereken özellikler bağlamında hem güçlü bir "öz eleştiri" (self-criticism) hem de başarılı bir "öz düşünüm" (self-reflection) örneği sergilemektedir.

Orijinallik

Sosyal bilimlerde orijinallik, ya yeni bir düşünce ortaya atmak ya da var olanı yeni bir yorum ve bakış açısıyla sunmakla mümkün olmaktadır. Gazzâlî bu açıdan değerlendirildiğinde, onun sadece mevcut bilgileri aktaran bir nakilci değil, düşünce yapı ve sistemlerini kökten sorgulayan, dönüştüren ve yeniden inşa eden kurucu bir mütefekkir olduğu görülmektedir. Mesela İslâm'ın sosyo-politik örgütlenmesinde yer alan önemli kurumlardan biri olan Hilafet kurumunu Halife, Sultan ve Ulema diye üçlü bir organizasyon biçiminde formüle etmesi, Binder'a (1990: 403-415) göre "kesinlikle bir yeniliktir". Gazzâlî'nin orijinalliği özellikle metodolojik, felsefi ve sentezci yönleriyle tebarüz etmektedir.

Gazzâlî'nin metodolojisinin orijinalliği, iki şekilde kendini göstermektedir. Birincisi, kendini taklidî bilgi ile sınırlamaksızın, duyuların yanıltıcılığını hatta aklın zorunlu ilkelerini bile sorgulamaya tabi tutmasıdır. Bu suretle, eşyanın hakikatini bizzat tetkikler sonucunda test etmek mümkün olabilecektir. Ona göre "hakikati araştırmada en büyük engel, taklit yoluyla bir inancı tasdik ve geçmişin mirasına körü körüne bağlılıktır." (Şeyh, 1990: 203-240). Zaten kendisi de hakikat arayışının fıtratından gelen bir özellik olduğunu, bundan dolayı daha çocuk denecek yaşta iken taklit bağından ve göreneğe dayalı inançlardan sıyrıldığını ifade etmiştir (Gazzâlî, 1960: 2-3). Nitekim Bâtınîler'i de kendi imamlarının otoriter öğretisine (ta'lim) gösterdikleri sorgusuz bağlılıktan (taklid) dolayı eleştirir (Campanini, 2007: 307-324). Gazzâlî'nin metodolojik orijinalliğinin ikinci yönü, şüpheciliktir. Ona göre hiçbir şeyin apriori doğru olduğundan emin olamayız. Çünkü "Uyanıklık halinde gerek duyuların idraki gerek zekâ ile doğru zannettiğimiz şey ancak içinde bulunduğumuz hale nazaran doğrudur. Fakat başkasının zuhur etmeyeceğinden emin miyiz? … O suretle ki aklımızla doğru sandığımız bu

ISBN: 978-625-90406-7-7

yeni hal hakikatte rüyadan ibaret olabilir." (Ülken, 2015: 282). Aslında bir kelâmcı olarak tanınmasına rağmen şüpheciliği, felsefi tenkitleri, nominalizmi ve aklın sınırlarını çizmek yolunda gösterdiği tenkitçiliği ile felsefi alanda da yetkin bir düşünür olduğunu göstermiştir (2015: 53). Bu metodolojik şüphecilik, onu dogmalardan arınmış bir hakikat arayıcısı hâline getirmiştir. Bu tavır, modern felsefede Descartes'ın şüphe yöntemine benzer bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir.

Gazzâlî'nin felsefi orijinalliği, onun felsefeyi sadece dışarıdan peşin bir reddedişle değil, felsefenin kendi araçlarını kullanarak yani içeriden eleştirmesinden kaynaklanmaktadır. Gazzâlî'nin bu alandaki orijinalliği üç açıdan ele alınabilir. Bunlar; analitik yaklaşım, nedensellik eleştirisi ve aklın sınırlarının belirlenmesidir. *Analitik yaklaşım* açısından bakıldığında, Gazzâlî'nin inceleme nesnesi olan şeyi önyargıyla baştan reddetmeden önce onu her yönüyle ve tam anlamıyla, tabir yerinde ise "künhüne vakıf olarak" öğrenmek gerektiğine inandığı ve buna uygun hareket ettiği söylenebilir. Ona göre "... bir mezhebi iyice anlamadan, özüne vakıf olmadan reddetmek, karanlığa kubur sıkmak gibidir" (Gazzâlî, 1960: 26). Gazzâlî bu nedenle felâsifenin temel argüman ve kaziyelerini eleştirmeden önce iki yılını felsefeyi öğrenmeye ve içselleştirmeye ayırmıştır. *Makâsıdü'l-Felasife* bu tavır ve çalışmanın ürünüdür. *Nedensellik eleştirisi*, sebep-sonuç arasında zorunlu bağlantının kurulamayacağı iddiasına dayanır. Gazzâlî, sebep ve sonuç arasındaki bağın zorunlu olmadığını, bunun sadece bir "alışkanlık" (âdetullah) olduğunu ileri sürerek David Hume'dan çok önce nedensellik ilkesini sorgulamıştır. Bir farkla ki Hume örnek olarak yerçekimini verirken, Gazzâlî ateş ve pamuk örneğini verir. Ona göre ateşin pamuğu yakması zorunlu değil, Allah'ın takdiridir; Allah irade buyurmazsa, ateş pamuğu yakmaz. Literatürde "ara-nedensellik" (okasyonalizm, vesilecilik, alışkanlık) olarak adlandırılan bu yaklaşımda Gazzâlî'nin pozisyonu çok nettir: Ona göre bir malulü bir illete doğrudan raptetmek (sonucu nedene bağlamak) epistemolojik açıdan problemlidir; çünkü "illetler daima farazî (hipotetik) olabilir ve elimizde var olan tek yakîn/kesinlik, onların Allah'ın iradesinin neticeleri olduklarıdır." (Campanini, 2007: 312). Nihayet, *aklın sınırlarının belirlenmesi* noktasında Gazzâlî, aklın matematik ve mantık gibi alanlardaki kesinliğini kabul ederken, metafizik alandaki iddialarının aklî kesinlikten yoksun ve "tutarsız" olduğunu belirtmekle, aklın sınırlarını yine akılla belirlemiş olmaktadır (Evkuran, 2018: 437-459). Bu yönüyle, Kant'ın, aklın nesneleri tanıma ve bilgi üretme kapasitesini masaya yatırarak sınırlarını çizdiği *Saf Aklın Eleştirisi'*ni hatırlatmaktadır (Ülken, 2015: 283).

Son olarak Gazzâlî'nin sentezci açıdan orijinalliği, İslâm düşüncesindeki farklı disiplinleri (fıkıh, kelâm, felsefe ve tasavvuf) kendi şahsında ve eserlerinde başarılı bir şekilde birleştirebilmiş olmasından kaynaklanmaktadır. O, İslâm düşüncesinde epistemolojik dönüşüm anlamına gelebilecek bir atraksiyonla, felsefeyi kelâmın içine, tasavvufu da Sünni akidenin merkezine taşıyarak, kurucu bir orijinalite sergilemiştir. Hatta bu sentezleme o derece başarılıdır ki, İbn Cezvî tarafından kelâmı tasavvufa, İbn Teymiyye tarafından da kelâmı felsefeye "satmakla" itham edilmesine neden olmuştur (Campanini, 2007: 261).

Marjinal ve Muhalif Duruş

Gazzâlî'nin bir aydın/entelektüel/mütefekkir olarak marjinal ve muhalif kimliği, onun sadece bir düşünür olarak değil, aynı zamanda sistemin merkezinde konumlanmışken, bu statüyü reddeden ve mensubu bulunduğu ulema sınıfı ile idari yapıyı derin bir ahlâki sorgulamaya tabi tutan protest bir figür olarak temayüz etmesinde kendini göstermektedir. İktidar çevrelerinden mekânsal ve toplumsal bir kopuş gerçekleştirmesi, ulemaya yönelik sert eleştirileri ve dinsel otoriteyi yeniden tanımlama yönündeki çabaları, Gazzâlî'nin marjinal ve muhalif bir karakter olarak, dönemin hâkim entelektüel ve kurumsal düzenine karşı alternatif bir ahlâki duruş ve söylemi temsil ettiğini göstermektedir.

Daha önce de belirtildiği gibi, Gazzâlî tabir yerinde ise tam bir hakikat araştırıcısı ve avcısıydı. Zaten mezkûr protest tavrıyla hem filozoflara yönelttiği esaslı eleştirilerin hem de hayatının bir

ISBN: 978-625-90406-7-7

döneminde yaşadığı psikolojik bunalımın akabindeki atraksiyonlarının arkasında hep bu hakikat arayışı vardı (Jabre, 1958'den aktaran Starr, 2020: 478). Starr'a (2020: 478) göre Gazzâlî aradığını, hakikate giden yolun nefis tezkiyesi ve müminin doğrudan Tanrı'nın gerçekliğini idrak etmesini engelleyen haricî ve yanlış olanlardan belli bir disiplin içerisinde uzaklaşmakta bulmuş ve uzlete (köşeye) çekilmişti. Burada önemli olan nokta, bunu Nizamiye Medresesi'nde makam ve şöhret olarak zirvedeyken yapmış olmasıdır. Gazzâlî bu tavrıyla sistem içinden ve müesses nizamdan radikal bir kopuş gerçekleştirmiştir. Onun muhalefeti özellikle dünyevileşmiş ulemaya yönelmiştir. Bu bağlamda, gerçek aydının iktidardan bağımsızlığını koruması gerektiğini savunmuş ve dinî bilgiyi iktidar aracı hâline getiren bilginleri eleştirmiştir.[2] Gazzâlî'nin bu tavrı, bir yandan aydının toplumsal sorumluluğu ve etik bağımsızlığı açısından örnek teşkil ederken, diğer yandan da onun etkili bir mütefekkir olarak temayüz etmesini açıklamaktadır.

Etkili Bir Figür

Aydınlar sosyolojisinin kriter ve verilerinden hareketle, "aydın" olarak tanımlanabilecek kişilerde bulunması gereken özelliklerden bir diğerinin de "etkililik" olduğu söylenebilir. Bu kriter açısından değerlendirildiğinde, Gazzâlî'nin "Hüccetül İslâm" (aslında "İslâm'ın delili" anlamına gelen bu ünvan bile başlı başına onun etkisi konusunda bir fikir vermektedir) olarak sadece kendi döneminin değil, müteakip dönem İslâm düşüncesinin çok etkili simalarından biridir. Bu konuyu birkaç açıdan ele alıp değerlendirmek mümkündür.

Öncelikle Gazzâlî'nin İslâm düşünce geleneğinde bir miladı temsil ettiği genellikle kabul edilmektedir (Türker, 2017: 503). Bir başka ifadeyle, o sadece bir âlim değil, aynı zamanda İslâm düşünce tarihinde paradigmatik bir dönüm noktasıdır. Nitekim onun entelektüel etkisi, klasik kaynaklarda İslâm ilim ve tefekkür geleneğinin "mütekaddimûn" (öncekiler) ve "müteahhirûn" (sonrakiler) şeklinde ikiye ayrılmasına yol açacak ölçüde köklü bir dönüşüme kaynaklık etmiştir. Bu ayrım, Gazzâlî'nin fikrî mirasının, kendisinden önceki birikimle kendisinden sonraki gelişmeleri birbirinden ayıran bir eşik ya da milat olarak görüldüğünü göstermektedir.

Öte yandan Gazzâlî, kelâm ve fıkıh alanında sistematik bir Sünnî din anlayışının teşkilinde kurucu bir etkide bulunmuştur (Evkuran, 2018: 437). Keza yukarıda da belirtildiği gibi tasavvuf, felsefe ve mantık gibi farklı ilmî gelenekleri sentezleyerek İslâm düşüncesine özgün bir bütünlük kazandırmıştır. Bu sentez, hem Doğu İslâm dünyasında hem de Batı skolastik düşüncesinde derin etkiler uyandırmış, onun eserleri Latin dünyasına tercüme edilerek Orta Çağ Avrupa'sında teolojik ve felsefi tartışmalara yön vermiştir (Karlığa, 1981: XVII- XXXI). Dolayısıyla Gazzâlî, sadece bir "âlim" değil, aynı zamanda İslâm tefekkür hayatının kurucu figürlerinden biri olarak, epistemolojik ve metodolojik düzeyde yeni bir sistematik ortaya koymuş ve dönemindeki dinî ilimlerin meşruiyetini ve iç tutarlılığını sorgulayarak yeniden tanımlamıştır. Böylece hiç kuşkusuz hem İslâm dünyasında hem de dünya düşünce tarihinde dönüştürücü bir etkide bulunarak, bu konuda haklı bir üne sahip olmuştur.

SONUÇ

Bu çalışmada, Gazzâlî'nin entelektüel kimliği aydınlar sosyolojisi perspektifinden incelenmiş ve İslâm düşünce tarihindeki merkezî konumu "kurucu aydın" olarak tasvir edilmiştir. Çalışmada, Gazzâlî'nin sadece bir din âlimi değil, aynı zamanda sosyal sorumluluk bilinci, eleştirel duruşu, metodolojik yenilikleri ve özgün tarzıyla, klasik âlim imajının ötesinde özgün bir entelektüel figür olduğu ortaya koyulmuştur.

[2] Gazzâlî'nin bu konu ile ilgili ifadelerine "Eleştirel Konum" başlığını taşıyan bölümde atıf yapılmıştır.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Gazzâlî'nin aydın kimliği, aydınlar sosyolojisinin kriterleri açısından sorgulayıcı kişilik, eleştirel konum, orijinallik, marjinal/muhalif duruş ve toplumsal etkililik olmak üzere beş temel parametre üzerinden analiz edilmiştir.

Gazzâlî'nin entelektüel profilinin tanımlayıcı karakteri, her türlü otoriteyi (taklit) reddeden ve mutlak kesinliğe (yakîn) ulaşmayı hedefleyen sorgulayıcı bir zihin yapısıdır. Ona göre şüphe, hakikate giden yegâne yoldur; çünkü "şüphe etmeyen düşünemez, düşünemeyen de gerçeği göremez". Eleştirel duruşu ise felsefeden kelâma, siyasi otoriteden ulemanın yaşam tarzına kadar geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Ona göre "bir yolun hakikatini tam anlamadan ve inceliklerine vakıf olmadan onu reddetmek, karanlığa taş atmak gibidir." Gazzalî, *Makâsıdü'l-Felâsife* adlı eseriyle bu eleştirel birikimi ortaya koymuş, *Tehâfütü'l-Felâsife*'de ise metafizik iddiaların tutarsızlığını rasyonel bir dille ifşa ederek, aklın sınırlarını yine akılla belirlemiştir.

Gazzâlî sadece hâlihazır bilgiyi nakleden bir âlim değil, onu yeniden üreten, işleyen ve dönüştüren özgün bir mütefekkirdir. Özgünlüğü metodolojik şüphe, nedensellik eleştirisi ve sentezci deha olmak üzere üç temel noktada toplanmaktadır. Gazzâlî, duyuların ve aklın yanıltıcılığını tartışmakla**,** Descartes'ın yöntemine yüzyıllar öncesinden öncülük etmiştir. Yine sebep ve sonuç arasındaki bağın zorunlu olmadığını, bunun yalnızca bir "alışkanlık" (âdetullah) olduğunu savunmakla, David Hume'dan çok önce nedensellik ilkesini sarsmıştır. Aynı şekilde aklın matematik gibi alanlarda yetkin olduğunu kabul ederken, metafizik alanda yetersizliğini ilan ederek, Kant'ın *Saf Aklın Eleştirisi*'ndeki yaklaşımına benzer bir sınır belirlemiştir. Nihayet, felsefeyi kelâmın içine, tasavvufu da Sünni akidenin merkezine yerleştirerek**,** İslâm düşüncesinde devrim niteliğindeki epistemolojik dönüşüme tekabül eden bir sentez gerçekleştirmiştir.

Gazzâlî, Nizamiye Medresesi'ndeki yüksek statü ve itibarını terk ederek, marjinal bir duruş sergilemiştir. Bu kopuş, bir yandan hakikate giden yolda nefis tezkiyesi için bir gereklilik iken, diğer yandan da sistem içinden yapılan radikal bir protesto niteliği taşımaktadır. Bu eylemiyle Gazzâlî, aydının iktidardan bağımsızlığını ve etik otonomisini fiilen kanıtlamıştır. Nihayet, Gazzâlî'nin "Hüccetü'l-İslâm" ünvanı, onun bir mütefekkir olarak etkisinin azametini simgelerken, İslâm düşünce tarihini "öncekiler" (mütekaddimûn) ve "sonrakiler" (müteahhirûn) olarak ikiye bölen paradigmatik milat inşası da bu etkinin sürekliliğine işaret etmektedir. Eserlerinin Lâtin dünyasına tercüme edilmiş olması ve Batı skolastiği üzerinde de derin izler bırakması ise etkisinin sadece İslâm'la ve kendi dönemiyle sınırlı olmayıp, evrensel bir nitelik taşıdığını göstermektedir.

Sonuç olarak bu çalışmada Gazzâlî, sadece bir ilim adamı olarak değil, dogmalara karşı şüpheyi, iktidara karşı otonomiyi ve müesses nizama (statüko) karşı eleştiriyi temsil eden, İslâm dünyasının kurucu aydın modelinin özgün bir temsilcisi olarak konumlandırılmaktadır. Gazzâlî'nin fikrî mirası, İslâm dünyasında akıl ile iman arasındaki dengeyi kendi özgün tarzıyla şekillendirerek, yeni bir ufuk açmış ve kuşaklar boyunca konuyla ilgili tartışmaları yönlendirmiştir. Onun özgün yaklaşımı, bireysel arayıştan toplumsal dönüşüme uzanan bir köprü inşa etmiş ve eleştirel düşünceyi kalıcı bir kültürel değer hâline getirmiştir. Dolayısıyla Gazzâlî'nin entelektüel kimliğini, bireysel bir serüvenin ötesinde toplumsal bir dönüşümün ifadesi olarak okumak gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Batur, E. (1995). *Alternatif: Aydın*. Ankara: Ark Yayınları.

Binder, L. (1990). Gazâli, (Çev. Yusuf Ziya Cömert). (Ed.) M. M. Şerif, *İslâm Düşüncesi Tarihi*, Cilt 2, İstanbul: İnsan Yayınları, 403-414.

Campanini, M. (2007). Gazali. (Ed.) Seyyid Hüseyin Nasr ve Oliver Leaman, *İslâm Felsefesi Tarihi*, Cilt: 1, (Çev. Şamil Öçal ve Hasan Tuncay Başoğlu), İstanbul: Açılımkitap, 307-324.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Corbin, H. (2013). *İslâm Felsefesi Tarihi*, Cilt 1, (Çev. Hüseyin Hatemi), İstanbul: İletişim Yayınları.

Evkuran, M. (2018). Gazzali (1058-1111). (Ed.) Adem Çaylak*, İslam Siyasi Düşünceler Tarihi*, Ankara: Savaş Yayınevi, 437-459.
Gazzâlî (1960). *El-Munkızu min-ad- Dalâl*. (Çev. Hilmi Güngör), Ankara: Maarif Basımevi.

Gazzâlî (2002). *Felsefenin Temel İlkeleri (Makâsıdu'l-Felâsife)*. (Çev. Cemaleddin Erdemci). Ankara: Vadi Yayınları.
Gazzâlî (2024). *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, Cilt 1, (Çev. Ahmed Serdaroğlu), İstanbul: Bedir Yayınevi.
Gazzâlî (1981). *Tehâfüt El-Felâsife (Filozofların Tutarsızlığı).* (Çev. Bekir Karlığa). İstanbul: Çağrı Yayınları.
Karlığa, B. (1981). Gazzâlî ve Tehâfüt El-Felâsife. Gazzâlî*, Tehâfüt El-Felâsife (Filozofların Tutarsızlığı)*, İstanbul: Çağrı Yayınları, XVII- XXXI.

Kaya, M. C. (2017). Gazâlî. (Ed.) İbrahim Halil Üçer, *İslam Düşünce Atlası*, Cilt 2, İstanbul: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 529-531.
Meriç, C. (2023). *Mağaradakiler*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Starr, S. F. (2020). *Kayıp Aydınlanma*. (Çev. Yusuf Selman İnanç), İstanbul: Kronik Kitap.
Şeriati, A. (2017). *Aydın*. (Çev. Ejder Okumuş, Hicabi Kırlangıç ve Murat Demirkol). Ankara: Fecr Yayınları.
Şeyh, M. S. (1990). Gazâli (Metafizik), (Çev. Mustafa Armağan). (Ed.) M. M. Şerif, *İslâm Düşüncesi Tarihi*, Cilt 2, İstanbul: İnsan Yayınları, 203-240.
Türker, Ö. (2017). Yenilenme Dönemi. (Ed.) İbrahim Halil Üçer, *İslam Düşünce Atlası,* Cilt 2, İstanbul: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 498-512.

Ülgener, S. F. (1983). *Zihniyet, Aydınlar ve İzm'ler*. Ankara: Mayaş Yayınları.
Ülgener, S. F. (2012). "Aydınlar Sosyolojisi" ve Çağımız Aydını. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 35(1-4), 5-39. https://izlik.org/JA53YU88WM
Ülken, H. Z. (2015). *İslâm Düşüncesi*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Vural, M. (2014). Gazzâlî ve Yöntemsel Şüphe. (Ed.) Bayram Ali Çetinkaya, *Akademide Felsefe Hikmet ve Din*, Zonguldak: Bülent Ecevit Üniversitesi Yayınları, 275-285.

Watt, W. M. (1989). *Müslüman Aydın (Gazâlî Hakkında Bir Araştırma)*. (Çev. Hanifi Özcan), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.

ISBN: 978-625-90406-7-7

TURİZM BÜYÜMENİN KAYNAĞI OLABİLİR Mİ?

CAN TOURISM BE A SOURCE OF GROWTH?

Prof. Dr. Ayşe DURGUN KAYGISIZ
Suleyman Demirel University, Faculty of Economics and Administrative Sciences
Orcid ID: https://orcid.org/0000-0002-8062-7473

Prof. Dr. Hidayet Gizem ÜNLÜ ÖREN
Suleyman Demirel University, Faculty of Economics and Administrative Sciences
Orcid ID: https://orcid.org/0000-0001-6081-096X

Özet

Turizm sektörü ülkeler açısından döviz geliri sağlaması, istihdam yaratması, yatırımları teşvik etmesi ve bölgesel kalkınmayı desteklemesi bakımından önemli ekonomik etkiler ortaya çıkarmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde turizm gelirleri cari işlemler açıklarının azaltılmasına katkı yapmakta ve ekonomik büyümenin finansmanında önemli bir rol oynamaktadır. Buna ek olarak turizm sektörünü emek yoğun yapısı nedeniyle işsizliğin azaltılmasında da önemli avantajlar sunmaktadır. Ayrıca turizm faaliyetleri; konaklama, ulaştırma, yiyecek-içecek, eğlence, kültür ve ticaret gibi birçok sektörle doğrudan bağlantılı olduğu için ekonomide yüksek çarpan etkisi yaratmaktadır.

Ekonomik büyüme literatüründe uzun yıllar boyunca sermaye birikimi, emek ve teknolojik ilerleme temel büyüme dinamikleri olarak yer almıştır. Ancak hizmet sektörünün küresel ölçekte genişlemesiyle turizm gibi döviz kazandırıcı faaliyetlerin büyüme üzerindeki etkileri de daha fazla incelenmeye başlanmıştır. Özellikle 'Turizm Kaynaklı Büyüme Hipotezi' (Tourism-Led Growth Hypothesis) çerçevesinde turizm gelirlerinin ekonomik büyümeyi desteklediği ileri sürülmektedir. Bu hipoteze göre turizm sektöründeki gelişmeler döviz girişlerini artırarak yatırımları teşvik etmekte, üretim kapasitesini artırmakta ve ekonomik büyümeyi hızlandırmaktadır.

Bu çalışmanın temel amacı, dünyada en fazla turizm geliri elde eden ülkelerde turizm ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemektir. Bu kapsamda Amerika Birleşik Devletleri (ABD), İngiltere, Avustralya, Kanada, Meksika, Suudi Arabistan, Japonya, Çin, Tayland ve Türkiye analiz kapsamına dahil edilmiştir. Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü'nün (United Nations World Tourism Organization (UNWTO) verilerine göre söz konusu ülkeler 2024 yılı itibarıyla en yüksek turizm gelirine sahip ülkeler arasında yer almaktadır. Ayrıca bu ülkeler uluslararası turist çekme kapasitesi bakımından da dünya turizminde önemli bir konuma sahiptir. Çalışmada 2017-2024 dönemi ele alınmış ve turizm-büyüme ilişkisi genişletilmiş Solow-Swan modeli çerçevesinde analiz edilmiştir. Yöntem olarak dinamik panel veri analizi benimsenmiş ve sistem GMM tahmincisi tercih edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre uluslararası turizm gelirlerinin toplam ihracat içerisindeki payındaki artışın ekonomik büyümeyi pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı biçimde etkilediği belirlenmiştir. Bu sonuç, turizm sektörünün döviz girdisi sağlaması, istihdam yaratması, hizmet sektörü faaliyetlerini genişletmesi ve dış ticaret gelirlerini artırması yoluyla ekonomik büyümeyi desteklediğini göstermektedir. Elde edilen bulgular, turizm temelli büyüme hipotezini desteklemektedir.

Anahtar Kelimeler: Turizm, ekonomik büyüme, dinamik panel, sistem GMM

Abstract

The tourism sector has significant economic impacts for countries in terms of generating foreign exchange revenue, creating employment, encouraging investment, and supporting regional development. Especially in developing countries, tourism revenues contribute to reducing current account deficits and play a significant role in financing economic growth. In addition, due to its labor-intensive nature, the tourism sector offers significant advantages in reducing unemployment. Furthermore, tourism activities create a high multiplier effect in the economy because they are directly linked to many sectors such as accommodation, transportation, food and beverage, entertainment, culture, and trade.

For many years, capital accumulation, labor, and technological progress have been considered the fundamental growth dynamics in the economic growth literature. However, with the global expansion of the service sector, the effects of foreign exchange-earning activities such as tourism on growth have begun to be examined more closely. In particular, the 'Tourism-Led Growth Hypothesis' suggests that tourism revenues support economic growth. According to this hypothesis, developments in the tourism sector increase foreign exchange inflows, encourage investment, increase production capacity, and accelerate economic growth. The main objective of this study is to examine the relationship between tourism and economic growth in the countries with the highest tourism revenues in the world.

The main objective of this study is to examine the relationship between tourism and economic growth in the countries that generate the highest tourism revenue worldwide. In this context, the United States (U.S.), the United Kingdom, Australia, Canada, Mexico, Saudi Arabia, Japan, China, Thailand, and Türkiye have been included in the analysis. According to United Nations World Tourism Organization (UNWTO) data, these countries rank among those with the highest tourism revenue as of 2024. Additionally, these countries hold a significant position in global tourism in terms of their capacity to attract international tourists. The study covers the 2017–2024 period, and the tourism-growth relationship was analyzed within the framework of the extended Solow-Swan model. Dynamic panel data analysis was adopted as the methodology, and the GMM estimator was preferred. According to the analysis results, it was determined that an increase in the share of international tourism revenue within total exports positively and statistically significantly affects economic growth. This result indicates that the tourism sector supports economic growth by generating foreign exchange, creating employment, expanding service sector activities, and increasing foreign trade revenues. The findings support the tourism-based growth hypothesis.

Keywords: Tourism, economic growth, dynamic panel, system GMM

1. GİRİŞ

Turizm sektörü, küresel ekonomide en hızlı büyüyen hizmet sektörlerinden biri olduğu için ülkelerin ekonomik yapısında stratejik bir konuma sahiptir. Özellikle ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, dijitalleşme, gelir düzeylerinin yükselmesi ve küreselleşme süreci uluslararası turizm hareketlerini hızlandırmıştır. Dolayısıyla turizm faaliyetleri dünya ekonomisinin temel dinamiklerinden biri haline gelmiştir. Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (United Nations World Tourism Organization (UNWTO) verilerine göre uluslararası turist sayısı ve turizm gelirleri son yıllarda önemli oranda artış göstermiştir. Bu durum turizmin yalnızca sosyal ve kültürel bir faaliyet olmadığını, aynı zamanda ekonomik büyüme açısından önemli bir araç haline geldiğini göstermektedir (UNWTO, 2024).

Turizm sektörü ülkeler açısından döviz geliri sağlaması, istihdam yaratması, yatırımları teşvik etmesi ve bölgesel kalkınmayı desteklemesi bakımından önemli ekonomik etkiler ortaya çıkarmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde turizm gelirleri cari işlemler açıklarının

azaltılmasına katkı yapmakta ve ekonomik büyümenin finansmanında önemli bir rol oynamaktadır. Buna ek olarak turizm sektörünü emek yoğun yapısı nedeniyle işsizliğin azaltılmasında da önemli avantajlar sunmaktadır. Ayrıca turizm faaliyetleri; konaklama, ulaştırma, yiyecek-içecek, eğlence, kültür ve ticaret gibi birçok sektörle doğrudan bağlantılı olduğu için ekonomide yüksek çarpan etkisi yaratmaktadır (Brida vd., 2016:14).

Ekonomik büyüme literatüründe uzun yıllar boyunca sermaye birikimi, emek ve teknolojik ilerleme temel büyüme dinamikleri olarak yer almıştır. Ancak hizmet sektörünün küresel ölçekte genişlemesiyle turizm gibi döviz kazandırıcı faaliyetlerin büyüme üzerindeki etkileri de daha fazla incelenmeye başlanmıştır. Özellikle 'Turizm Kaynaklı Büyüme Hipotezi' (Tourism-Led Growth Hypothesis) çerçevesinde turizm gelirlerinin ekonomik büyümeyi desteklediği ileri sürülmektedir. Bu hipoteze göre turizm sektöründeki gelişmeler döviz girişlerini artırarak yatırımları teşvik etmekte, üretim kapasitesini artırmakta ve ekonomik büyümeyi hızlandırmaktadır (Balaguer ve Cantavella-Jorda, 2002:880).

Turizm ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi açıklayan çalışmalar incelendiğinde, ilişkinin yalnızca tek yönlü olmadığı görülmektedir. Bazı araştırmalar ekonomik büyümenin turizm sektörünü geliştirdiğini, bazı çalışmalar ise turizmin ekonomik büyümeyi hızlandırdığını ortaya koymaktadır. Ayrıca birçok ampirik çalışmada turizm ve ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle turizm ve büyüme ilişkisi ülkelerin ekonomik yapısına, gelişmişlik düzeyine ve uygulanan ekonomi politikalarına göre farklılık göstermektedir.

Turizm sektörünün ekonomik büyümeye katkısı özellikle küresel kriz dönemlerinde daha belirgin hale gelmektedir. 2008 küresel finans krizi ve COVID-19 pandemisi gibi süreçler turizm sektörünün ekonomik yapı içerisindeki önemini açık biçimde ortaya koymuştur. Pandemi sürecinde uluslararası turizm hareketlerinin büyük ölçüde durması, turizme bağımlı ekonomilerde ciddi gelir kayıplarına ve ekonomik küçülmelere yol açmıştır. Bu durum turizm sektörünün ekonomik büyüme açısından ne derece önemli olduğunu ortaya koymaktadır (OECD, 2022).

Bu çalışmanın temel amacı, dünyada en fazla turizm geliri elde eden ülkelerde turizm ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemektir. Bu kapsamda Amerika Birleşik Devletleri (ABD), İngiltere, Avustralya, Kanada, Meksika, Suudi Arabistan, Japonya, Çin, Tayland ve Türkiye analiz kapsamına dahil edilmiştir. UNWTO verilerine göre söz konusu ülkeler 2024 yılı itibarıyla en yüksek turizm gelirine sahip ülkeler arasında yer almaktadır. Ayrıca bu ülkeler uluslararası turist çekme kapasitesi bakımından da dünya turizminde önemli bir konuma sahiptir.

Çalışmada 2017-2024 dönemi ele alınmış ve turizm-büyüme ilişkisi genişletilmiş Solow-Swan modeli çerçevesinde analiz edilmiştir. Analizde ekonomik büyümenin belirleyicileri olarak fiziki sermaye, beşeri sermaye, teknoloji, iş gücü ve turizm değişkenleri kullanılmıştır. Yöntem olarak dinamik panel veri analizi benimsenmiş ve sistem GMM tahmincisi tercih edilmiştir. Sistem GMM yöntemi gecikmeli bağımlı değişkenlerin modele dahil edilmesine olanak tanıması, içsellik problemini azaltması ve dinamik ilişkileri analiz etmesi bakımından literatürde yaygın olarak kullanılan güçlü ekonometrik yöntemlerden biridir (Arellano ve Bover, 1995; Blundell ve Bond, 1998).

Bu çalışmanın literatüre katkısı birkaç açıdan değerlendirilebilir. İlk olarak çalışma, en fazla turizm geliri elde eden ülkeleri birlikte analiz ederek karşılaştırmalı bir değerlendirme sunmaktadır. İkinci olarak turizm değişkeni genişletilmiş Solow-Swan modeli çerçevesinde ele alınarak turizmin ekonomik büyüme üzerindeki yapısal etkileri incelenmektedir. Son olarak çalışmada dinamik panel veri yöntemi ve sistem GMM tahmincisinin kullanılması, daha güvenilir ve tutarlı sonuçlara ulaşılmasına katkı sağlamaktadır.

ISBN: 978-625-90406-7-7

2. VERİ SETİ VE MODEL

Panel veri setleri, N adet yatay kesit birimi ile her bir birime ait T dönemlik gözlemlerden oluşan veri yapılarıdır. Yatay kesit ve zaman serisi analizlerinin tek başına sahip olduğu sınırlılıkların giderilmesi amacıyla, özellikle 1990'lı yıllardan itibaren ekonometrik çalışmalarda yaygın biçimde kullanılmaya başlanmıştır (Tatoğlu, 2020:1). Panel veri analizleri, yatay kesit ve zaman boyutunu aynı model çerçevesinde bir araya getirerek serbestlik derecesinin artmasına olanak sağlamaktadır. Bu durum, daha fazla gözlem kullanılması sayesinde tahmin etkinliğini yükseltmekte ve parametre tahminlerinin güvenilirliğini artırmaktadır (Baltagi, 2005:135). Ayrıca, panel veri yapısının sağladığı heterojenlik ve değişkenlik, çoklu doğrusal bağlantı probleminin azaltılmasına katkıda bulunarak daha tutarlı ve güçlü ekonometrik sonuçların elde edilmesini mümkün kılmaktadır (Hsiao, 2003:7).

Bu çalışmada dinamik panel veri modeli kullanılmıştır. Çünkü iktisadi analizlerde değişkenlerin gecikmeli değerleri de modeli etkilemektedir. Geçikmeli değerlerinde modele eklendiği dinamik panel modeller statik modellere göre daha sıklıkla kullanılmaktadır (Tatoğlu, 2018:13). Dinamik panel veri modelinde, bağımlı değişkenin gecikmeli bir değeri bağımsız değişken olarak eşitliğin sağ tarafında yer almaktadır (Arellano, 2004:129). Dinamik panel modellerinden çok Arellano ve Bond tarafından geliştirilen Genelleştirilmiş Momentler yöntemi (GMM) kullanılmaktadır. (Arellano ve Bond, 1991: 277–297). Bu yöntemde bağımlı değişkenin geçikmeli değerleri araç değişken olarak kullanılmaktadır. GMM yaklaşımı, özellikle hata terimlerinde otokorelasyon ve değişen varyans problemlerinin bulunduğu durumlarda etkin tahminler sunması nedeniyle tercih edilmektedir (Akay, 2015:95).

Tablo 1: Çalışmada Kullanılan Değişkenler İle İlgili Bilgiler

Değişkenin adı	Kısaltması	Beklenen işaret	Kaynak
Ekonomik Büyüme (Bağımlı değişken)	GSYH	+	Dünya bankası
Turizm gelirlerinin toplam ihracat içerisindeki payı (Bağımsız değişken)	TURİZM	+	Dünya turizm örgütü
Sabit sermaye yatırımları (Bağımsız değişken)	FİZİKİ	+	Dünya bankası
Yükseköğretime kayıt oranı (brüt)	BEŞERİ	+	Dünya bankası
İşgücüne katılma oranı	İŞGÜCÜ	+	Dünya bankası
Ar-Ge harcamalarının GSYH oranı	ARGE	+	Dünya bankası

Modelde kullanılan değişkenler, Tablo 1 de gösterilmektedir. Buna göre ekonomik büyüme, fiziki sermayeyi temsilen sabit sermaye yatırımları, beşeri sermayeyi temsilen yükseköğretime kayıt oranı, teknoloji değişkenini temsilen ülkelerin patent başvuruları, işgücüne katılım oranı (çalışma çağındaki toplam nüfusun ileri eğitim almış olanlarının yüzdesi) ve uluslararası turizm gelirleridir. Bazı yılların verilerinde eksiklikler olduğu için dengesiz panel veri analizi, STATA 17 paket programı kullanılarak yapılmıştır. Bağımlı değişken olarak seçilen ve büyümeyi temsil

ISBN: 978-625-90406-7-7

eden GSYH'nın gecikmeli değerleri de modele dahil edilerek otoregresif panel veri modeli oluşturulmuştur. Ekonometrik model aşağıdaki gibi kurulmuştur.

$LGSYH_{it} = \varphi 1 + \beta_0\ LGSYHi_{it-1} + \beta 1\ LTURİZM_{it} + \beta 2\ LFİZİKİ_{it} + \beta 3\ LBEŞERİ_{it} + \beta 4\ LİŞGÜCÜ_{it} + \beta 5\ PATENT_{it} + \eta_{it} + \lambda_{it} + \varepsilon_{it}$

3. ANALİZ VE BULGULAR

Çalışmada 10 ülke ile çalışılmıştır. Fakat gözlem yetersizliği nedeni ile 9 ülke analize dahil edilebilmiştir. N=9, T ise 8 dir. Dinamik panel modellerde N>T olması gerekmektedir. Çalışma bu şartı sağlamaktadır. Ayrıca çalışmanın araç değişken sayısı (9) gözlem sayısından küçüktür (29). Araç değişkenlerin modele dahil edilme sürecinde açıklayıcı değişkenlerin süreklilik göstermesi, tahmin sonuçlarında sapma ve etkinlik kaybı problemlerine yol açabilmektedir (Baltagi, 2005). Bu sorunun giderilmesine yönelik olarak Arellano ve Bover (1995) ile Blundell ve Bond (1998) tarafından, Fark GMM yaklaşımına dayanan Sistem GMM yöntemi geliştirilmiştir. Sistem GMM yaklaşımı, modelin hem birinci farklar hem de düzey denklemlerini eş zamanlı olarak kullanması sayesinde daha etkin ve tutarlı tahminlerin elde edilmesine imkân sağlamaktadır.

Tablo 2: Değişkenlere Ait Betimleyici İstatistikler

Değişken	Gözlem sayısı	Ortalama	Standart sapma	Minimum	Maksimum
GSYH	80	5.08e+12	6.79e+12	4.32e+11	2.26e+13
TURİZM	45	7.01634	5.2745	.308	19.87506
FİZİKİ	72	26.8316	1.0319	25.3592	29.2391
BEŞERİ	73	4.2559	.32122	3.6973	4.8487
İŞGÜCÜ	80	4.2776	.10860	3.9983	4.4071
PATENT	50	9.7035	1.9714	5.3798	12.7258

Tablo 3 sistem GMM analizi sonuçlarını göstermektedir. Ayrıca Tablo 3'te testin geçerliliği için gerekli olan Otokorelasyon ve Sargan test sonuçları da verilmiştir. Modelin otokorelasyon test sonuçları AR(1) ve AR(2) de gösterilmiştir. Araç değişkenlerin geçerliliği için AR(1) negatif ve otokorelasyonlu olması ama AR(2) nin otokorelasyon içermemesi gerekmektedir. Arellano-Bond otokorelasyon testi sonuçlarına göre AR(1) istatistiği anlamlı bulunmuştur. Dinamik panel veri modellerinde birinci fark dönüşümü nedeniyle birinci dereceden otokorelasyon beklenen bir durumdur. Buna karşın AR(2) test sonucunun anlamsız olması, hata terimlerinde ikinci dereceden otokorelasyon bulunmadığını ve modelin uygun olduğunu göstermektedir.

Tablo 3: Sistem GMM panel Veri Sonuçları

Variables	**GDP**	**GDP**	**GDP**	**GDP**	**GDP**
L.GDP	1.003***	1.009***	1.010***	1.008***	0.843***
	(0.00644)	(0.00722)	(0.00745)	(0.0143)	(0.0689)
TURİZM	-7.773e+08	9.925e+09)	9.502e+09	9.872e+09	3.871e+10***
	(4.785e+09)	(7.787e+09)	(8.171e+09)	(8.457e+09)	(1.435e+10)
FİZİKİ		-4.497e+09*	-8.010e+09	5.262e+09	5.677e+11**
		(2.653e+09)	(2.045e+10)	(8.367e+10)	(2.440e+11)
BEŞERI			2.240e+10	1.065e+10	4.767e+09
			(1.294e+11)	(1.477e+11)	(1.424e+11)
İŞGÜCÜ				-7.034e+10	-4.196e+12**
				(4.301e+11)	(1.739e+12)

ISBN: 978-625-90406-7-7

PATENT					3.166e+11** (1.296e+11)
observations	29	29	29	29	29
Number of contry	9	9	9	9	9
Otokorelasyon testi	AR(1)	z= -2.24 (0.025)***			
	AR(2)	z= 1.40 (0.162)			
Sargan testi	4.90 (0.179)				
Wald chi2(6)	40969.31 (0.000)***				

Not: Parantez içerindeki rakamlar, ilgili katsayıya ilişkin standart hata değerini göstermektedir. *, ** ve *** ilgili katsayının %10, %5 ve %1 güven seviyesinde istatistiksel açıdan anlamlı olduğunu göstermektedir.

Ayrıca araç değişkenlerin geçerliliğini test etmek için Sargan testi kullanılmıştır. Tek aşamalı GMM tahminlerinde Sargan testi kullanılmaktadır (Çınar ve Has, 2024:11). Sargan testi incelendiğinde 0.179 olasılık değeri ile %5 anlamlılık düzeyinde araç değişkenlerin geçerli olduğunu ifade eden sıfır hipotezi kabul edilmiştir. Sargan testi sonuçlarına göre araç değişkenlerin geçerli olduğunu ifade eden sıfır hipotezi reddedilememiştir. Bu durum, modelde kullanılan araç değişkenlerin dışsal olduğunu ve model spesifikasyonunun uygun olduğunu göstermektedir. Wald testi ise modelin bir bütün olarak anlamlı olduğunu göstermektedir. Wald testi sonucunda (0.000) modelin bir bütün olarak anlamlı olmadığını ifade eden sıfır hipotezi reddedilmektedir.

Ekonometrik analizdeki değişkenlerin beşeri sermaye dışındaki tüm değişkenler istatistiki olarak anlamlı bulunmuştur. Değişkenlerin işaretleri ise çoğunlukla iktisadi beklentiye uygundur. Uluslararası turizm gelirlerinin toplam ihracat içerisindeki payında meydana gelen 1 yüzde puanlık artış, ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilemektedir.. Beşeri sermaye değişkenin işareti beklenildiği gibi pozitif çıkmış fakat sonuç istatistiki olarak anlamlı bulunmamıştır. İşgücündeki %1'lik artış ekonomik büyümeyi arttırması beklenirken 4.1 birim azaltmaktadır. İşgücü değişkeninin işareti beklenildiğini tersi çıkmıştır. Son olarak teknolojiyi temsilen modele eklenen patent başvurularındaki %1 lik artış ekonomik büyümeyi 3.1 birim arttırmaktadır.

4. SONUÇ

Bu çalışmada en fazla turizm geliri kazanan ülkelerde turizm gelirlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi System GMM yöntemiyle analiz edilmiştir. Modelde ekonomik büyümenin belirleyicileri olarak turizm, fiziki sermaye, beşeri sermaye, işgücü ve teknolojiyi temsilen patent değişkeni kullanılmıştır. Elde edilen bulgular, modelin genel olarak istatistiksel açıdan anlamlı ve ekonometrik olarak geçerli olduğunu göstermektedir. Arellano-Bond AR(1) ve AR(2) test sonuçları ile Sargan testi, modelde otokorelasyon ve araç değişken geçerliliği açısından bir sorun bulunmadığını ortaya koymuştur. Modelde bazı değişkenlerin logaritmik dönüşümü istatistiksel anlamlılığı ve gözlem sayısını önemli ölçüde azaltmıştır. Bu nedenle analizde, modelin tahmin performansını korumak amacıyla yarı logaritmik form tercih edilmiştir.

Analiz sonuçlarına göre uluslararası turizm gelirlerinin toplam ihracat içerisindeki payındaki artışın ekonomik büyümeyi pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı biçimde etkilediği belirlenmiştir. Bu sonuç, turizm sektörünün döviz girdisi sağlaması, istihdam yaratması, hizmet sektörü faaliyetlerini genişletmesi ve dış ticaret gelirlerini artırması yoluyla ekonomik büyümeyi desteklediğini göstermektedir. Elde edilen bulgular, turizm temelli büyüme hipotezini desteklemektedir.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Modelde yer alan fiziki sermaye değişkeni de ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkiye sahip bulunmuştur. Bu durum, yatırım ve sermaye birikiminin üretim kapasitesini artırarak büyüme sürecini desteklediğini göstermektedir

İşgücü değişkeninin katsayısı negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Bu sonuç teorik beklentilerle örtüşmemektedir. Bu durum, işgücüne katılım artışının verimlilik artışıyla desteklenmemesi, düşük verimli istihdamın yaygınlığı, kayıt dışı çalışma biçimleri ve ülkeler arasındaki yapısal farklılıklarla açıklanabilir. Özellikle örneklemde yer alan ülkelerin gelişmişlik düzeyleri, üretim yapıları ve emek piyasalarının heterojen özellik göstermesi, işgücünün ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin farklılaşmasına neden olmuş olabilir. Gelişmiş ülkelerde büyüme daha çok verimlilik artışına dayanırken, işgücüne katılım artışı düşük marjinal verimliliğe sahip bireylerin sisteme dahil olmasına neden olmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde ise işgücü artışı çoğu zaman düşük verimli ve kayıt dışı istihdam şeklinde gerçekleşmektedir. Bu nedenle ekonomik büyümenin yalnızca işgücü miktarından değil, işgücünün niteliği ve verimliliğinden de önemli ölçüde etkilendiği söylenebilir.

Beşeri sermaye değişkeninin katsayısı pozitif işaretli olmasına rağmen istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Bu sonuç, incelenen ülkelerde eğitim ve beşeri sermaye göstergelerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin kısa dönemde yeterince güçlü hissedilmemesi veya kullanılan göstergenin beşeri sermayeyi tam olarak yansıtamaması ile açıklanabilir.

Teknolojik gelişmeyi temsilen modele dahil edilen patent değişkeninin pozitif ve anlamlı bulunması, teknolojik yeniliklerin ve Ar-Ge faaliyetlerinin ekonomik büyümeyi desteklediğini göstermektedir. Patent başvurularındaki artışın üretim süreçlerinde verimlilik artışı sağlaması, yenilik kapasitesini geliştirmesi ve rekabet gücünü artırması nedeniyle ekonomik büyümeye katkı sunduğu değerlendirilmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, çalışmanın bulguları turizm gelirleri ile teknolojik gelişmelerin ekonomik büyümenin önemli belirleyicileri olduğunu ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda politika yapıcıların turizm sektörünü destekleyici politikaların yanı sıra teknoloji, inovasyon ve yüksek katma değerli üretimi teşvik eden uygulamalara ağırlık vermesi önem taşımaktadır. Bunun yanında işgücü piyasasında verimliliği artıracak eğitim, mesleki gelişim ve nitelikli istihdam politikalarının uygulanması sürdürülebilir ekonomik büyüme açısından kritik bir gereklilik olarak değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

Akay, Ç. (2015). "Dinamik Panel Veri Modelleri", Stata ile Panel Veri Modelleri, (Ed. Selahaddin Güriş). Der Yayınevi, İstanbul.

Arellano, M. (2004). Panel Data Econometrics. Oxford Univ. Press.

Arellano, M. ve S. Bond. (1991). "Some Tests of Specification For Panel Data: Monte Carlo Evidence And An Application To Employment Equations", Review of Economic Studies, 58, s.277-297.

Arellano, M. ve Bover, O. (1995), "Another Look at the Instrumental Variable Estimation of Error Components Models", Journal of Econometrics, 68(1), 29 51.

Balaguer, J. ve Cantavella-Jorda, M. (2002). Tourism As A Long-Run Economic Growth Factor: The Spanish Case. *Applied Economics*, 34(7), 877–884.

Baltagi, B. (2005). Econometric Analysis of Panel Data. West Sussex: John Wiley Sons Ltd.

Blundell, R. ve Bond, S. (1998). Initial Conditions And Moment Restrictions In Dynamic Panel Data Models. *Journal of Econometrics*, 87(1), 115–143.

Brida, J. G., Cortes-Jimenez, I., ve Pulina, M. (2016). Has The Tourism-Led Growth Hypothesis Been Validated? A Literature Review. *Current Issues in Tourism*, 19(5), 394–430.

Çınar S. ve Has B. (2024). Türkiye'de Turizm Yanlı Büyüme Hipotezinin İller Bazında Analizi: Dinamik Panel Veri Yaklaşımı, *Maliye Dergisi,* 187:1-20.

İzgi Ç, Akıncı V.Y. ve Parlak U. (2025). Turizm, Ekonomik Büyüme ve Sürdürülebilir Kalkınma Arasındaki Dengenin Karbon Emisyonları Bağlamında İncelenmesi: Türkiye'de ARDL Uygulaması, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (40), 396-419.
OECD. (2022). *OECD Tourism Trends and Policies 2022*. Paris: OECD Publishing.
Oh, C. O. (2005). The Contribution Of Tourism Development To Economic Growth In The Korean Economy. *Tourism Management*, 26(1), 39–44.
Solow, R. M. (1956). A Contribution To The Theory Of Economic Growth. *Quarterly Journal of Economics*, 70(1), 65–94.
Swan T.W. (1956). Economic Growth and Capital Accumulation. *Economic Record*, 32(2), 334–361.
Tatoğlu, F. Y. (2020). Panel Zaman Serileri Analizi Stata Uygulamalı. Beta yayınevi, Ankara.
Tatoğlu, F. Y. (2018). Panel Veri Ekonometrisi. Beta Yayınları, Ankara.
UNWTO (2021). *Rural Development through Tourism*. Madrid: UNWTO Publishing.
UNWTO. (2024). *World Tourism Barometer 2024*. Madrid: United Nations World Tourism Organization.

ISBN: 978-625-90406-7-7

OECD ÜLKELERİNDE TURİZM, ENERJİ TÜKETİMİ VE EKONOMİK BÜYÜMENİN KARBON EMİSYONLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: 2006–2024 DÖNEMİ İÇİN DİNAMİK PANEL VERİ ANALİZİ

THE IMPACT OF TOURISM, ENERGY CONSUMPTION, AND ECONOMIC GROWTH ON CARBON EMISSIONS IN OECD COUNTRIES: DYNAMIC PANEL DATA ANALYSIS FOR THE PERIOD 2006–2024

Prof. Dr. Hidayet Gizem ÜNLÜ ÖREN
Suleyman Demirel University, Faculty of Economics and Administrative Sciences
Orcid ID: https://orcid.org/0000-0001-6081-096X

Prof. Dr. Ayşe DURGUN KAYGISIZ
Suleyman Demirel University, Faculty of Economics and Administrative Sciences
Orcid ID: https://orcid.org/0000-0002-8062-7473

ÖZET

Turizm sektörü en hızlı gelişen sektörlerden birisidir. COVID-19 pandemisinden önce, küresel turizm yıllık 6 trilyon dolar ekonomik büyümeye katkıda bulunmuş ve on yıl üst üste dünyanın en hızlı büyüyen sektörlerinden birisi olmuştur. Pandemi sürecinde en fazla etkilenen sektör olmakla birlikte, sonrasında turizmdeki toparlanma hızlı olmuş ve kısa süre içerisinde tekrardan aynı seviyelere ulaşmıştır. Sektördeki bu hızlı artış ülkelerin ekonomik büyümesine katkı sağlamaktadır. Bununla birlikte bazı çevresel bozulmalara da yol açabilmektedir. Yıllar içerisinde bakıldığında küresel turizm hareketinin küresel sera gazı emisyonlarını da arttırdığı görülmüştür. Sera gazındaki bu artış, ulaşım faaliyetlerinin yoğunlaşması, hava yolu taşımacılığı, konaklama sektöründeki enerji tüketimi ve turizm kaynaklı ekonomik faaliyetlerin artması ile açıklanabilmektedir. Özellikle gelişmiş ekonomilerde yüksek turist hareketliliğinin enerji tüketimini artırarak çevresel baskı oluşturduğu söylenebilir. Bu durumda turizm faaliyetlerinin çevresel etkilerinin azaltılabilmesi için sürdürülebilir turizm politikalarının geliştirilmesi ve düşük karbonlu ulaşım sistemlerinin yaygınlaştırılması önem taşımaktadır.

Bu çalışmada, Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü (Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) ülkelerinde 2006–2024 dönemi için turizm faaliyetleri, ekonomik büyüme, enerji tüketimi ve yenilenebilir enerji kullanımı karbon emisyonları üzerindeki etkisi dinamik panel veri analizi yöntemi ile incelenmiştir. Analiz sonuçlarına göre turist sayısındaki ve enerji kullanımındaki artış karbon salınımını arttırmaktadır. Buna karşın ülkelerin ekonomik büyümeleri ve yenilenebilir enerji kullanımı karbon salınımını azaltmaktadır. Ayrıca pandemi nedeniyle 2020 yılında yaşanan kırılmadan sonra karbon salınımı azalmaktadır. Elde edilen bulgular literatürle uyumlu olmakla birlikte ekonomik büyüme ile karbon salınımının genellikle pozitif ilişki içinde olması beklenmektedir. Bu çalışmada ekonomik büyüme ile karbon salınımı değişkenleri arasındaki negatif ilişki, Çevresel Kuznets Eğrisi (Environmental Kuznets Curve-EKC) yaklaşımı çerçevesinde değerlendirilebilir. EKC hipotezine göre ekonomik büyümenin ilk aşamalarında çevresel bozulma artarken, belirli bir gelir düzeyinden sonra çevre dostu teknolojilerin yaygınlaşması ve çevresel farkındalığın artmasıyla birlikte karbon emisyonları azalma eğilimine girmektedir. Dolayısıyla bu durum OECD ülkelerinin gelişmiş ülkeler olması nedeniyle, bu ülkelerin büyümelerini temiz teknoloji, yeşil enerji ve etkin çevre politikaları sayesinde düşük karbon salınımı ile gerçekleştirme evresinde olduğu şeklinde açıklanabilir.

Anahtar kelimeler: CO2, turizm, enerji, büyüme, dinamik panel

ABSTRACT

The tourism sector is one of the fastest-growing sectors. Before the COVID-19 pandemic, global tourism contributed $6 trillion annually to economic growth and was one of the fastest-growing sectors in the world for a decade. Although it was one of the sectors most affected during the pandemic, the recovery in tourism was rapid, and it quickly reached the same levels again. This rapid growth in the sector contributes to the economic growth of countries. However, it can also lead to some environmental degradation. Over the years, it has been observed that global tourism movement has also increased global greenhouse gas emissions. This increase in greenhouse gases can be explained by the intensification of transportation activities, air transport, energy consumption in the accommodation sector, and the increase in economic activities related to tourism. It can be said that high tourist mobility, especially in developed economies, increases energy consumption and creates environmental pressure. In this case, developing sustainable tourism policies and expanding low-carbon transportation systems are important to reduce the environmental impact of tourism activities.

This study examines the impact of tourism activities, economic growth, energy consumption and renewable energy use on carbon emissions in OECD countries for the period 2006–2024 using dynamic panel data analysis. According to the analysis results, increases in tourist numbers and energy use carbon emissions. Conversely, economic growth and renewable energy use reduce carbon emissions. Furthermore, carbon emissions decreased after the disruption experienced in 2020 due to the pandemic. While the findings are consistent with the literature, a generally positive relationship between economic growth and carbon emissions is expected. In this study, the negative relationship between economic growth and carbon emissions can be evaluated within the framework of the Environmental Kuznets Curve (EKC) approach. According to the EKC hypothesis, environmental degradation increases in the initial stages of economic growth, while after a certain income level, carbon emissions tend to decrease with the widespread adoption of environmentally friendly technologies and increased environmental awareness. Therefore, this stuation can be explained that OECD countries, being developed countries, are in a phase of achieving their growth with low carbon emissions thanks to clean technology, green energy, and effective environmental policies.

Keywords: CO2, tourism, energy, growth, dynamic panel

1. GİRİŞ

Sanayi Devrimi'nden itibaren hız kazanan ekonomik büyüme süreci, enerji tüketimindeki artış ve fosil yakıt kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte çevresel sorunların küresel ölçekte derinleşmesine neden olmuştur. Özellikle karbon emisyonlarındaki artış, iklim değişikliği, küresel ısınma ve çevresel bozulma gibi sorunları dünya ekonomisinin temel gündem maddelerinden biri haline getirmiştir. Bu bağlamda ekonomik büyüme ile çevresel sürdürülebilirlik arasındaki ilişkinin incelenmesi, çevre ekonomisi literatürünün temel araştırma alanlarından biri olmuştur (Grossman ve Krueger, 1991).

Küresel nüfus artışına paralel olarak turizm talebinde de sürekli bir yükseliş yaşanmaktadır. Bu nedenle, turizm faaliyetlerinin ekonomik ve çevresel sistemler üzerindeki olası makro etkilerinin değerlendirilmesi, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşılması bakımından önem taşımaktadır. Nitekim son yıllarda literatürde, turizmin çevresel etkileri ile makroekonomik sonuçlarını inceleyen araştırmaların giderek daha fazla yer aldığı görülmektedir (Duran ve Bozkaya, 2022:1889).

Dünya Turizm Örgütü verilerine göre uluslararası turist hareketliliği son kırk yılda önemli ölçüde artmış; turizm sektörü birçok ülke için ekonomik büyüme, istihdam ve döviz geliri

sağlayan ana sektörlerden biri konumuna yükselmiştir (UNWTO, 2024). Bununla birlikte turizm faaliyetlerinin çevresel etkileri de giderek daha fazla tartışılmaktadır. Özellikle hava yolu taşımacılığı, konaklama tesislerindeki yoğun enerji tüketimi, ulaşım faaliyetleri ve turizm altyapısına bağlı üretim süreçleri karbon emisyonlarının artmasına neden olmaktadır (Gössling ve Peeters, 2015).

Çevresel bozulmanın temel belirleyicilerinden biri olan enerji tüketimi, ekonomik faaliyetlerin sürdürülebilirliği açısından kritik öneme sahiptir. Geleneksel enerji kaynaklarına dayalı büyüme modeli, özellikle gelişmiş ve sanayileşmiş ülkelerde yüksek karbon salınımı yaratmaktadır. Buna karşılık yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının yaygınlaşması, düşük karbonlu büyüme stratejilerinin temel unsurlarından biri olarak değerlendirilmektedir (Sadorsky, 2009). OECD ülkeleri, yenilenebilir enerji yatırımları ve çevresel düzenlemeler açısından dünya ekonomisinde öncü konumdadır. Bu nedenle OECD ülkelerinde ekonomik büyüme ile karbon emisyonları arasındaki ilişkinin gelişmekte olan ülkelerden farklılaşabileceği düşünülmektedir.

Uluslararası ticaretin serbestleşmesi ve ticari açıklığın artması da karbon emisyonları üzerinde önemli etkilere sahip bir değişkendir. Ticaret hacmindeki artış üretim, taşımacılık ve enerji kullanımını artırarak çevresel baskıları yükseltebilmektedir (Copeland ve Taylor, 2004). Özellikle enerji yoğun üretim faaliyetlerinin küresel ticaretle birlikte artması karbon emisyonlarının yükselmesine neden olmaktadır. Bununla birlikte gelişmiş ülkelerde çevresel standartların sıkılaştırılması ve temiz teknolojilerin yaygınlaşması sayesinde ekonomik büyümenin daha düşük karbon yoğunluğu ile gerçekleştiği de ileri sürülmektedir.

Bu bağlamda EKC yaklaşımı, ekonomik büyüme ile çevresel bozulma arasındaki ilişkinin ters-U biçiminde olduğunu ileri sürmektedir. EKC hipotezine göre ekonomik büyümenin ilk aşamalarında çevresel bozulma artarken, belirli bir gelir düzeyinden sonra çevresel kalite iyileşmeye başlamaktadır (Grossman ve Krueger, 1995). OECD ülkeleri gibi yüksek gelir grubundaki ekonomilerde çevre dostu teknolojiler, enerji verimliliği politikaları ve yenilenebilir enerji yatırımları sayesinde büyümenin daha sürdürülebilir hale geldiği görülmektedir.

COVID-19 pandemisi ise küresel ekonomik faaliyetler üzerinde önemli etkiler yaratmıştır. 2020 yılında uygulanan kapanma politikaları, ulaşım faaliyetlerindeki azalma ve sanayi üretimindeki yavaşlama nedeniyle dünya genelinde karbon emisyonlarında önemli düşüşler yaşanmıştır (Le Quere vd., 2020). Özellikle turizm sektörünün ciddi ölçüde daralması enerji tüketiminde ve ulaştırma kaynaklı emisyonlarda azalmaya neden olmuştur.

Literatürde turizm, enerji tüketimi, ekonomik büyüme ve karbon emisyonları arasındaki ilişkiyi inceleyen çok sayıda çalışma bulunmasına rağmen OECD ülkeleri özelinde güncel dönem verileriyle dinamik panel veri yöntemi kullanılarak yapılan çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Ayrıca pandemi döneminin etkilerinin modele kukla değişken aracılığıyla dâhil edilmesi çalışmanın özgün yönlerinden birini oluşturmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, OECD ülkelerinde 2006–2024 dönemi için turizm faaliyetleri, ekonomik büyüme, enerji tüketimi ve yenilenebilir enerji kullanımı karbon emisyonları üzerindeki etkilerini dinamik panel veri analizi kapsamında incelemektir. Çalışmada iki aşamalı Genelleştirilmiş Momentler Metodu (Two-Step GMM) tahmin yöntemi kullanılmıştır. Böylece karbon emisyonlarının dinamik yapısı dikkate alınarak değişkenler arasındaki ilişkilerin daha tutarlı biçimde analiz edilmesi amaçlanmaktadır.

2. TEORİK ÇERÇEVE

Ekonomik büyüme ile çevresel bozulma arasındaki ilişki çevre ekonomisi literatürünün temel tartışma alanlarından biridir. Klasik büyüme modellerinde çevresel maliyetler büyük ölçüde göz ardı edilirken, sürdürülebilir kalkınma yaklaşımının gelişmesiyle birlikte ekonomik

ISBN: 978-625-90406-7-7

büyümenin çevresel etkileri daha fazla önem kazanmaya başlamıştır. Özellikle 1970'li yıllardan sonra artan çevre sorunları, büyümenin sürdürülebilirliği konusunu gündeme taşımıştır.
Ramirez (1997), sürdürülebilir büyümeyi, doğal çevre sermayesinin korunmasını esas alarak ekonomik büyümenin devam ettirilmesi şeklinde tanımlamaktadır. Bu yaklaşım doğrultusunda, sürdürülebilir büyümenin sağlanabilmesi için çevrenin korunmasına yönelik politika ve düzenlemelerin hayata geçirilmesinin önem taşıdığı vurgulanmaktadır. Klasik büyüme teorilerinde ekonomik değişkenlerin uzun dönemde sabit bir hızla artacağı varsayılırken, sürdürülebilir büyüme anlayışı ekonomik performansın yanı sıra çevresel kalitenin korunmasını da temel bir koşul olarak kabul etmektedir. Bu çerçevede sürdürülebilir büyüme kavramının, sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma anlayışlarıyla yakından ilişkili olduğu görülmektedir. Nitekim sürdürülebilir büyüme, sürdürülebilir kalkınmanın temel unsurlarından biri olarak değerlendirilmektedir. Sürdürülebilir kalkınma ise mevcut nesillerin ihtiyaçlarını karşılarken gelecek kuşakların gereksinimlerini tehlikeye atmayan, doğal kaynakların etkin ve verimli kullanımını esas alan, yoksulluk ve gelir eşitsizliklerini azaltmayı hedefleyen ve çevresel kirliliğin doğanın taşıma kapasitesini aşmamasını öngören bir kalkınma yaklaşımı olarak tanımlanmaktadır (Bozkurt ve Efe, 2024:13; Eryer, 2025:2).
Turizm sektörü özellikle ulaşım, konaklama, altyapı ve hizmet faaliyetleri aracılığıyla yoğun enerji tüketimine neden olmaktadır. Hava yolu taşımacılığı, karbon emisyonlarının en önemli kaynaklarından biri olarak değerlendirilmektedir. Gössling ve Peeters (2015), küresel turizm faaliyetlerinin karbon emisyonları üzerindeki etkisinin özellikle uluslararası hava taşımacılığı nedeniyle arttığını belirtmektedir
Enerji tüketimi ekonomik büyümenin temel girdilerinden biridir. Ancak fosil yakıt temelli enerji kullanımı karbon emisyonlarının temel kaynağını oluşturmaktadır. Özellikle kömür, petrol ve doğal gaz kullanımının yaygın olduğu ekonomilerde çevresel bozulma daha yüksek düzeyde gerçekleşmektedir. Sadorsky (2009), enerji tüketimi ile karbon emisyonları arasında güçlü pozitif ilişki bulunduğunu ortaya koymaktadır. Enerji yoğun ekonomik faaliyetlerin artması, üretim kapasitesinin genişlemesi ve sanayileşme süreci karbon salınımını artırmaktadır. Bu nedenle enerji politikaları çevresel sürdürülebilirlik açısından kritik öneme sahiptir.
Turizm kaynaklı çevresel baskılar yalnızca enerji tüketimi ile sınırlı değildir. Doğal kaynak kullanımı, su tüketimi, atık üretimi ve kıyı alanlarının yoğun kullanımı da çevresel bozulmayı artırmaktadır. Özellikle kitlesel turizm faaliyetlerinin yoğun olduğu bölgelerde çevresel sürdürülebilirlik sorunları daha belirgin hale gelmektedir.
Küreselleşme süreciyle birlikte dış ticaret hacmindeki artış çevresel etkiler açısından önemli tartışmaları beraberinde getirmiştir. OECD ülkelerinde yüksek ticaret hacmi, üretim kapasitesinin genişlemesi ve ulaştırma faaliyetlerinin yoğunlaşması yoluyla karbon emisyonlarını artırabilmektedir. Özellikle enerji yoğun sektörlerde dış ticaretin büyümesi, fosil yakıt kullanımını ve lojistik kaynaklı emisyonları yükselterek çevresel baskıları güçlendirmektedir (OECD, 2010:15–18; Padhan, Sahu ve Dash, 2023:10127). Bununla birlikte, OECD ülkelerinde çevre dostu teknolojilerin, enerji verimliliği uygulamalarının ve düşük karbonlu üretim süreçlerinin yaygınlaşması, ticaretin karbon emisyonları üzerindeki olumsuz etkilerini azaltabilmektedir (OECD, 2025:24–26; Mehmood vd., 2026:147244).
COVID-19 pandemisi küresel ekonomik sistem üzerinde önemli etkiler yaratmıştır. 2020 yılında uygulanan kapanma politikaları sonucunda sanayi üretimi, ulaşım faaliyetleri ve turizm sektörü ciddi ölçüde daralmıştır. Bu durum enerji tüketiminde ve karbon emisyonlarında önemli düşüşlere neden olmuştur. Pandemi süreci sürdürülebilir kalkınma politikalarının önemini artırmış ve düşük karbonlu ekonomik dönüşüm tartışmalarını yeniden gündeme taşımıştır. Bu nedenle çevresel sürdürülebilirlik politikalarının ekonomik büyüme stratejileriyle bütünleşik biçimde ele alınması gerekmektedir.

ISBN: 978-625-90406-7-7

3. ANALİZ VE SONUÇLARI

İktisadi değişkenler ile çalışma yapılırken gecikmeli değerlerinin de modeli etkilediği göz önüne alınarak modele eklenmesi gerekmektedir. Bu nedenle iktisadi çalışmalarda genellikle gecikmeli değerlerinde modele eklendiği dinamik modeller kullanılmaktadır (Tatoğlu, 2018:13). Bu çalışmada da dinamik panel veri modeli kullanılmıştır. Dinamik panel modellerinden çok Arellano ve Bond tarafından geliştirilen Genelleştirilmiş Momentler yöntemi (GMM) kullanılmaktadır (Arellano ve Bond, 1991: 277–297). Bu yöntemde bağımlı değişkenin geçikmeli değerleri araç değişken olarak kullanılmaktadır. GMM yaklaşımı, özellikle hata terimlerinde otokorelasyon ve değişen varyans problemlerinin bulunduğu durumlarda etkin tahminler sunması nedeniyle tercih edilmektedir (Akay, 2015:95).

Tablo 1: Çalışmada Kullanılan Değişkenler İle İlgili Bilgiler

Değişkenin adı	Kısaltması	Beklenen işaret	Kaynak
Kişi başına düşen karbon salınımı (Bağımlı Değişken)	CO2	+	Dünya bankası
Uluslararası turist sayısı (bağımsız değişken	TURİZM	+	
Ekonomik Büyüme (Bağımsız değişken)	GSYH	+/-	
Kişi başına düşen Enerji tüketimi	ENERJİ	+	
Yenilenebilir enerji tüketimi	YENERJİ	-	
Kukla değişken	D2020		

Tablo 1 çalışmada kullanılan değişkenlerle ilgili bilgileri vermektedir. Çalışmamızın bağımlı değişkeni kişi başına düşen karbon salınımıdır. Bağımsız değişkenlerimiz ise uluslararası turist sayısı, 2015 sabit fiyatları ile GSYH, kişi başına düşen enerji tüketimi ve yenilenebilir enerji tüketimidir. Ayrıca pandemi nedeniyle 2020 yılında oluşan kırılmayı temsilen modele kukla değişken eklenmiştir. Değişkenlerimizin tamamının logaritması alınmıştır. Model tam logaritmik olarak kurulmuştur. STATA 17 paket programı kullanılarak yapılmıştır. Bağımlı değişken olarak seçilen CO2'nin gecikmeli değerleri de modele dahil edilerek otoregresif panel veri modeli oluşturulmuştur. Ekonometrik model aşağıdaki gibidir.

$$LCO2_{it} = \beta_0\, CO2i_{it-1} + \beta 1\, LTURİZM_{it} + \beta 2\, GSYH_{it} + \beta 3\, ENERJİ_{it} + \beta 4\, YENERJİ_{it} + D2020 + \eta_{jt} + \lambda_{it} + \varepsilon_{it}$$

Tablo 2: Değişkenlere Ait Betimleyici İstatistikler

Değişken	Gözlem sayısı	Ortalama	Standart sapma	Minimum	Maksimum
CO2	722	1.9420	.5476	.32439	3.2295
TURİZM	671	16.215	1.4289	12.154	19.1994
GSYH	722	26.658	1.5612	23.480	30.7475
ENERJİ	722	8.1081	.56153	6.510	9.8098
YENERJİ	608	2.7571	.82382	-.1053	4.4176
D2020	722	.05263	.2234	0	1

ISBN: 978-625-90406-7-7

Çalışma OECD ye üye ülkeleri kapsamaktadır. Dolayısıyla 38 ülkenin 2006-2024 yılları arasındaki verilerle dinamik panel veri modeli kurulmuştur. N=38, T ise 18 dir. Dinamik panel modellerde N>T olması gerekmektedir. Çalışma bu şartı sağlamaktadır. Tablo 2'de değişkenlere ait betimleyici istatistikler verilmiştir. Gözlem sayısı en çok 722 en az 608'dir. Bazı eksik veriler nedeniyle çalışma dengesiz panel setiyle oluşturulmuştur.

Tablo 3: İki Aşamalı GMM Panel Veri Sonuçları

DEĞİŞKENLER	LCO2	LCO2	LCO2	LCO2	LCO2	LCO2
L.LCO2	0.942*** (0.0057)	0.808*** (0.0096)	0.283*** (0.0104)	0.0616*** (0.0056)	0.0936*** (0.0149)	0.134*** (0.0165)
LTURİZM	-0.0001*** (0.0008)	0.0045*** (0.0009)	0.00842*** (0.0008)	0.0182*** (0.0005)	0.0151*** (0.0006)	0.00713*** (0.000)
LGDP		-0.158*** (0.008)	-0.191*** (0.0081)	-0.0682*** (0.0125)	-0.112*** (0.0107)	-0.0917*** (0.0113)
LENERJİ			01.035*** (0.0178)	0.842*** (0.0234)	0.764*** (0.0136)	0.741*** (0.0183)
LYENİLENEBİLİR ENERJİ				-0.179*** (0.0095)	-0.192*** (0.0136)	-0.170*** (0.0131)
D2020						-0.0286*** (0.0017)
Gözlem sayısı	598	598	598	511	511	511
Ülke sayısı	38					

Not: Parantez içerindeki rakamlar, ilgili katsayıya ilişkin standart hata değerini göstermektedir. *, ** ve *** ilgili katsayının %10, %5 ve %1 güven seviyesinde istatistiksel açıdan anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 3 iki aşamalı GMM analizi sonuçlarını göstermektedir. Modeldeki gözlem sayısı 598, araç değişken sayısı ise 45'tir. Değişkenler istatistiki olarak anlamlı ve işareti beklenildiği gibi çıkmıştır. Uluslararası turist sayısındaki artışlar CO2 salınımını arttırmaktadır. Ülkelerdeki ekonomik büyüme arttıkça CO2 salınımı azalmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde bu durum tam tersi beklenmektedir. Ama gelişmiş olan ülkelerde büyümenin daha düşük karbon yoğunluğu ile gerçekleşiyor olması nedeniyle bu sonuç kabul edilebilir. Enerji tüketimindeki artışlar karbon salınımını arttırmaktadır. Yenilenebilir enerji kullanımındaki artış CO_2 emisyonlarını azaltmaktadır. Ayrıca pandemi dönemi yaşanılan kırılma sonrası karbon salınımı azalmaktadır.

SONUÇ

Bu çalışmada, OECD ülkelerinde 2006–2024 dönemi için turizm faaliyetleri, ekonomik büyüme, enerji tüketimi, yenilenebilir enerji kullanımı ve ticari açıklığın karbon emisyonları üzerindeki etkisi dinamik panel veri analizi kapsamında incelenmiştir. Analizde iki aşamalı

ISBN: 978-625-90406-7-7

Generalized Method of Moments tahmin yöntemi kullanılmıştır. Model sonuçları istatistiksel açıdan değerlendirildiğinde, Wald testi modelin genel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir. Elde edilen bulgulara göre karbon emisyonlarının gecikmeli değeri pozitif ve anlamlıdır. Bu durum, OECD ülkelerinde karbon emisyonlarının geçmiş dönem değerlerinden etkilendiğini ve emisyonların süreklilik özelliği taşıdığını göstermektedir.

Turizm değişkeninin pozitif ve anlamlı katsayıya sahip olması, OECD ülkelerinde turizm faaliyetlerindeki artışın karbon emisyonlarını artırdığını göstermektedir. Bu sonuç; ulaşım faaliyetlerinin yoğunlaşması, hava yolu taşımacılığı, konaklama sektöründeki enerji tüketimi ve turizm kaynaklı ekonomik faaliyetlerin artması ile açıklanabilir. Özellikle gelişmiş ekonomilerde yüksek turist hareketliliğinin enerji tüketimini artırarak çevresel baskı oluşturduğu söylenebilir.

Ekonomik büyüme değişkeninin negatif ve anlamlı katsayıya sahip olması, OECD ülkelerinde ekonomik büyümenin çevresel kaliteyi iyileştirici bir etki oluşturduğunu göstermektedir. Bu durum; temiz üretim teknolojilerinin yaygınlaşması, enerji verimliliği uygulamaları, çevresel düzenlemeler ve yeşil büyüme politikaları ile ilişkilendirilebilir. Sonuç aynı zamanda Environmental Kuznets Curve yaklaşımını destekler niteliktedir.

Enerji tüketimi değişkeninin pozitif ve yüksek katsayıya sahip olması, enerji kullanımındaki artışın karbon emisyonlarını önemli ölçüde artırdığını ortaya koymaktadır. Bu sonuç, fosil yakıt temelli enerji kullanımının çevresel bozulmanın temel belirleyicilerinden biri olduğunu göstermektedir.

Yenilenebilir enerji değişkeninin negatif ve anlamlı katsayıya sahip olması ise yenilenebilir enerji kullanımındaki artışın karbon emisyonlarını azalttığını göstermektedir. Bu durum, OECD ülkelerinde yenilenebilir enerji yatırımlarının çevresel sürdürülebilirliğe katkı sağladığını ortaya koymaktadır.

Çalışmada ayrıca 2020 yılı kukla değişkeninin negatif ve anlamlı bulunması, pandemi döneminde OECD ülkelerinde karbon emisyonlarının azaldığını göstermektedir. Bu sonuç; ekonomik faaliyetlerdeki yavaşlama, ulaşım faaliyetlerinin azalması ve enerji tüketimindeki düşüş ile ilişkilendirilebilir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, OECD ülkelerinde enerji tüketimi karbon emisyonlarını artırırken; ekonomik büyüme ve yenilenebilir enerji kullanımı çevresel kaliteyi iyileştirmektedir. Ayrıca turizm faaliyetlerinin çevresel etkilerinin azaltılabilmesi için sürdürülebilir turizm politikalarının geliştirilmesi ve düşük karbonlu ulaşım sistemlerinin yaygınlaştırılması önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Akay, Ç. (2015). "Dinamik Panel Veri Modelleri", Stata ile Panel Veri Modelleri, (Ed. Selahaddin Güriş). Der Yayınevi, İstanbul.

Arellano, M. ve S. Bond. (1991). "Some Tests of Specification For Panel Data: Monte Carlo Evidence And An Application To Employment Equations", Review of Economic Studies, 58, 277-297.

Bozkurt, Y. ve Efe, F. (2024). Sürdürülebilir Kalkınma ve Yeşil Ekonomik Büyüme Açısından Çevrenin Sürdürülebilirliğine Eleştirel Yaklaşım. Dumlupınar Üniversitesi İİBF Dergisi, 13, 12-25.

Copeland, B. R. ve Taylor, M. S. (2004). Trade, Growth, And The Environment. Journal of Economic Literature, 42(1), 7–71.

Duran M.S. ve Bozkaya Ş. (2022). Asya-Pasifik Ülkelerinde Turizm, Enerji, Büyüme ve Çevre İlişkisinin İkinci Nesil Panel Nedensellik Testi ile İncelenmesi, Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 10 (3), 1887-1907.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Eryer A. (2025), Akdeniz Ülkelerinde, Turizm ve Yenilenebilir Enerji Tüketiminin İktisadi Büyüme ve Çevresel Kalite Üzerine Etkisi: Panel Veri Analizi (Edit. Serhat Alpağut), Makro İktisadi Araştırmalar-1, Özgür Yayınları, Gaziantep, 1-18.
Gössling, S. ve Peeters, P. (2015). Assessing Tourism's Global Environmental Impact 1900–2050. Journal of Sustainable Tourism, 23(5), 639–659.
Grossman, G. M. ve Krueger, A. B. (1991). Environmental Impacts of a North American Free Trade Agreement. NBER Working Paper No. 3914.
Grossman, G. M. ve Krueger, A. B. (1995). Economic Growth And The Environment. Quarterly Journal of Economics, 110(2), 353–377.
Kuznets, S. (1955). Economic Growth and Income Inequality. The American Economic Review. Sayı:45. No:1, 1-28.
Le Quere, C., Jackson, R. B., Jones, M. W., Smith, A. J. P., Abernethy, S., Andrew, R. M., vd. (2020). Temporary Reduction In Daily Global CO_2 Emissions During The COVID-19 Forced Confinement. Nature Climate Change, 10(7), 647–653.
Mehmood, S. ve Kaewsaeng-on R. (2026). Can OECD Countries Lead The Green Transition? Leveraging Green Innovation, Trade Openness, Information Globalization And Financial Depth For Environmental Sustainability. Journal of Cleaner Production, 538, 147244. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2025.147244
OECD. (2010). Globalisation, Transport and The Environment. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development.
OECD. (2025). Measuring Science and Innovation for Sustainable Growth: Environmental Innovation, Technology Adoption and Diffusion. Paris: OECD Publishing.
Padhan, H., Sahu, S. K., ve Dash, U. (2023). Economic Globalization And Environmental Quality: A Study Of OECD Economies. Environment, Development and Sustainability, *25*(9), 10123–10142. https://doi.org/10.1007/s10668-022-02479-0
Ramirez, D., Khanna, M. ve Zilberman, D. (1997). Conservation Capital and Sustainable Economic Growth, Environmental and Resource Economics Working Papers, No. 25: 1-34.
Sadorsky, P. (2009). Renewable Energy Consumption And İncome In Emerging Economies. Energy Policy, 37(10), 4021–4028.
Tatoğlu, F. Y. (2018). Panel Veri Ekonometrisi. Beta Yayınları, Ankara.
UNWTO. (2024). World Tourism Barometer. Madrid: United Nations World Tourism Organization.
Zaman K., Khan M. M. ve Ahmad M. (2011). Exploring The Relationship Between Tourism Development Indicators And Carbon Emissions: A Case Study Of Pakistan. *World Applied Sciences Journal* (15), 690–701.

ISBN: 978-625-90406-7-7

DİJİTAL PAZARLAMA BAĞLAMINDA İNFLUENCER PAZARLAMASININ Z KUŞAĞI TÜKETİCİ DAVRANIŞLARI ÜZERİNDEKİ ROLÜ: SISTEMATİK BİR LITERATÜR TARAMASI

THE ROLE OF INFLUENCER MARKETING ON GENERATION Z CONSUMER BEHAVIOR IN THE CONTEXT OF DIGITAL MARKETING: A SYSTEMATIC LITERATURE REVIEW

Yağmur SABAH
Istanbul Nisantasi University, Graduate School, Media, Communication and Politics, ,Istanbul, Türkiye
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0007-4270-3213

Dr. Sefa CEYHAN
Istanbul Nisantasi University, Faculty of Economics, Administrative and Social Sciences, Department of Aviation Management, Istanbul, Türkiye
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-3788-0756

Özet

Dijitalleşme süreciyle birlikte pazarlama anlayışı önemli bir dönüşüm geçirmiş, sosyal medya platformları tüketici davranışlarını ve satın alma karar süreçlerini etkileyen temel iletişim kanalları hâline gelmiştir. Geleneksel pazarlama yöntemlerinin yanı sıra dijital pazarlama uygulamalarının yaygınlaşması, markaların hedef kitleleriyle etkileşim kurma biçimlerini de değiştirmiştir. Bu dönüşümün bir sonucu olarak influencer pazarlaması, markaların tüketicilere ulaşmasında ve marka mesajlarını etkili bir şekilde iletmesinde önemli bir pazarlama stratejisi olarak öne çıkmaktadır. Özellikle dijital teknolojilerle büyüyen ve sosyal medya platformlarını yoğun olarak kullanan Z kuşağı, influencer içeriklerinden etkilenen ve bu içerikleri satın alma kararlarında referans olarak değerlendirebilen tüketici gruplarından biri olarak dikkat çekmektedir.

Bu araştırmanın amacı, influencer pazarlamasında öne çıkan influencer özelliklerinin Z kuşağı tüketicilerinin satın alma niyeti üzerindeki rolünü incelemektir. Araştırma kapsamında influencer özellikleri; güvenilirlik, çekicilik, etkileşim ve uzmanlık boyutları çerçevesinde ele alınmıştır. Ayrıca bu özelliklerin tüketicilerin marka algıları, güven düzeyleri ve satın alma eğilimleri üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir. Günümüzde tüketicilerin yalnızca ürün ve hizmet özelliklerinden değil, aynı zamanda influencerların sunduğu deneyimlerden, önerilerden ve paylaşımlardan da etkilendiği görülmektedir. Bu durum, influencerların dijital pazarlama faaliyetleri içerisindeki önemini artırmaktadır.

Literatürde yer alan çalışmalar, influencerların takipçileriyle kurduğu ilişkinin tüketici güveni, marka farkındalığı ve satın alma niyeti üzerinde önemli etkiler oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Sosyal medya kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte influencerların tüketici davranışları üzerindeki etkisi daha görünür hâle gelmiştir. Bu doğrultuda araştırmada, Z kuşağının influencer içeriklerine yönelik tutumları ile satın alma niyeti arasındaki ilişki ele alınmıştır.

Araştırmanın dijital pazarlama, influencer pazarlaması ve tüketici davranışları alanlarındaki çalışmalara katkı sağlaması amaçlanmaktadır. Ayrıca elde edilen değerlendirmelerin işletmelerin Z kuşağına yönelik pazarlama stratejilerini geliştirmelerine, influencer seçim süreçlerini daha etkin planlamalarına ve dijital iletişim faaliyetlerini güçlendirmelerine katkı sunacağı öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Influencer Pazarlaması, Z Kuşağı, Satın Alma Niyeti, Sosyal Medya, Dijital Pazarlama.

Abstract

With the rapid advancement of digitalization, the marketing landscape has undergone a significant transformation, and social media platforms have become major communication channels influencing consumer behavior and purchasing decision-making processes. Alongside traditional marketing practices, the widespread adoption of digital marketing has altered the ways in which brands interact with their target audiences. As a result, influencer marketing has emerged as an effective strategy for reaching consumers and communicating brand messages. Generation Z, which has grown up in a highly digital environment and actively uses social media platforms, represents one of the consumer groups most influenced by influencer-generated content and often considers such content when making purchasing decisions.

The purpose of this study is to examine the role of influencer characteristics in shaping the purchase intentions of Generation Z consumers. Within the scope of the research, influencer characteristics are discussed through the dimensions of credibility, attractiveness, engagement, and expertise. In addition, the potential effects of these characteristics on consumers' brand perceptions, trust levels, and purchasing tendencies are evaluated. Contemporary consumers are influenced not only by product and service attributes but also by the experiences, recommendations, and content shared by influencers. This situation has increased the strategic importance of influencers within digital marketing activities.

Previous studies indicate that the relationships influencers establish with their followers significantly affect consumer trust, brand awareness, and purchase intentions. As social media usage continues to expand, the impact of influencers on consumer behavior has become increasingly evident. Accordingly, this study examines the relationship between Generation Z's attitudes toward influencer content and their purchase intentions through a systematic review of the existing literature.

The study aims to contribute to the fields of digital marketing, influencer marketing, and consumer behavior. Furthermore, the findings are expected to provide valuable insights for businesses seeking to develop more effective marketing strategies targeting Generation Z, improve influencer selection processes, and strengthen their digital communication activities.

Keywords: Influencer Marketing, Generation Z, Purchase Intention, Social Media, Digital Marketing.

TÜRKİYE'DE HAVACILIK SEKTÖRÜNDE İSTİHDAMIN BELİRLEYİCİLERİ*
DETERMINANTS OF EMPLOYMENT IN THE AVIATION SECTOR IN TURKEY*

İrem AK, Master's Student
Institute of Social Sciences, Erciyes University
ORCID ID: https://orcid.org/ 0009-0005-4271-7485

Alper ASLAN, Ph.D., Professor
Faculty of Aeronautics and Astronautics, Erciyes University
ORCID ID: https://orcid.org/ 0000-0003-1408-0921

Özet

Türkiye'de son yıllarda hızla büyüyen sivil havacılık sektörü; havayolu yolcu sayısı, taşınan yük hacmi ve personel arzında yaşanan artışlarla birlikte son derece dinamik bir istihdam yapısı sergilemektedir. Sektörde gözlenen bu büyüme ivmesinin uzun dönemde sürdürülebilir kılınması, işgücü piyasasını ve istihdamı şekillendiren makroekonomik, sektörel ve sosyo-demografik dinamiklerin doğru yöntemlerle analiz edilmesine bağlıdır. Bu gereksinim doğrultusunda yürütülen araştırmada; genel işsizlik oranı, gayrisafi yurtiçi hasıla (GSYİH), asgari ücret düzeyi, yükseköğretimde okullaşma oranı, havayolu toplam yolcu sayısı ve taşınan yük miktarı gibi temel bağımsız değişkenlerin havacılık sektörü istihdamı üzerindeki kısa ve uzun dönemli ampirik etkileri incelenmektedir. Araştırma kapsamında ele alınan yer hizmetleri çalışan sayısı, kabin personeli sayısı ve teknik çalışan sayısı gibi alt işgücü kırılımları, sektörel istihdam yapısının temel çerçevesini oluşturmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu, World Databank ve havayolu şirketlerinin kurumsal faaliyet raporlarından derlenen yıllık zaman serisi verileri, Eviews 12.0 ekonometrik paket programında ARDL Sınır Testi yöntemiyle analiz edilmektedir. Ekonometrik modelleme sürecinde serilerin durağanlık derecelerini belirlemek amacıyla öncelikle ADF Birim Kök Testi uygulanmaktadır. Modelin yapısal güvenilirliğini, istatistiksel anlamlılığını ve tahmin başarısını sınamak üzere otokorelasyon (Breusch-Godfrey LM), değişen varyans (Breusch-Pagan-Godfrey), model kurma hatası (Ramsey Reset) tanısal testleri ile parametrik kararlılığı ölçen CUSUM ve CUSUMQ testleri titizlikle yürütülmektedir. Araştırmada; ekonomik büyüme, asgari ücret, eğitim seviyesi ile yolcu ve yük trafiğindeki artışların sektör istihdamını pozitif yönde etkilediği, genel işsizlik oranlarının ise sektörel istihdam üzerinde baskı oluşturduğu hipotezleri test edilmektedir. Türkiye özelinde havacılık istihdamını gelişmiş ekonometrik, çok boyutlu ve bütüncül bir modelle ele alan çalışmaların ulusal literatürde sınırlı olması, bu araştırmanın özgün akademik değerini oluşturmaktadır. Ortaya konulan ampirik bulgular, sektör paydaşları ve makro düzeydeki politika yapıcılara yol göstererek nitelikli işgücü planlamasında ve sürdürülebilir istihdam politikalarının geliştirilmesinde bilimsel bir kaynak niteliği taşımaktadır. Ekonometrik bulguların sektörel verimlilik hedefleriyle eşleştirilmesi, uzun dönemli stratejik planlama süreçlerine katkı sunacaktır. Analizden elde edilecek kanıta dayalı ampirik çıktılar, gelecekteki sektörel krizlerin istihdam üzerindeki olumsuz yansımalarını hafifletmek adına erken uyarı sinyalleri üretecek ve havacılık yönetiminin kurumsal kapasitesini geliştirecektir.

Anahtar Kelimeler: ARDL, İstihdam, Havacılık, Türkiye.

*Çalışma İrem AK'ın, Prof. Dr. Alper ASLAN danışmanlığında yürüttüğü Yüksek Lisans tezinden türetilmiştir.

Abstract

The civil aviation sector in Turkey, which has been growing rapidly in recent years, exhibits an extremely dynamic employment structure, driven by increases in the number of airline passengers, the volume of cargo transported, and the supply of personnel. Ensuring the sustainability of this growth momentum in the long term depends on the proper analysis of the macroeconomic, sectoral, and socio demographic dynamics that shape the labor market and employment. In line with this need, the research examines the short and long term empirical effects of key independent variables such as the general unemployment rate, gross domestic product (GDP), minimum wage level, higher education enrollment rate, total number of airline passengers, and volume of cargo transported on employment in the aviation sector. The sub-categories of the workforce examined in the study such as the number of ground staff, cabin crew, and technical staff form the basic framework of the sector's employment structure. Annual time series data compiled from the Turkish Statistical Institute, the World Databank, and the corporate activity reports of airlines are analyzed using the ARDL Boundary Test method in the Eviews 12.0 econometric software package. In the econometric modeling process, the ADF Unit Root Test is first applied to determine the stationarity levels of the series. To assess the model's structural reliability, statistical significance, and forecasting performance, diagnostic tests for autocorrelation (Breusch-Godfrey LM), heteroskedasticity (Breusch-Pagan-Godfrey), and model specification error (Ramsey Reset), as well as the CUSUM and CUSUMQ tests measuring parametric stability, are rigorously conducted. This study tests the hypotheses that economic growth, the minimum wage, and educational attainment, along with increases in passenger and freight traffic, have a positive impact on sectoral employment, while general unemployment rates exert downward pressure on sectoral employment. The limited number of studies in the national literature that address aviation employment in Turkey using advanced econometric, multidimensional, and comprehensive models constitutes the original academic value of this research. The empirical findings presented serve as a scientific resource for sector stakeholders and policymakers at the macro level, guiding them in qualified workforce planning and the development of sustainable employment policies. Aligning the econometric findings with sectoral productivity targets will contribute to long-term strategic planning processes. The evidence based empirical outputs derived from the analysis will generate early warning signals to mitigate the negative impacts of future sectoral crises on employment and enhance the institutional capacity of aviation management.

Keywords: ARDL, Employment, Aviation, Turkey.

* This study is based on the master's thesis conducted by Irem AK under the supervision of Prof. Dr. Alper ASLAN.

SÜRDÜRÜLEBİLİR EKONOMİK BÜYÜMENİN SAĞLANMASINDA MALİ DİSİPLİNİN ROLÜ: TEORİK VE POLİTİK BİR DEĞERLENDİRME

THE ROLE OF FISCAL DISCIPLINE IN ENSURING SUSTAINABLE ECONOMIC GROWTH: A THEORETICAL AND POLITICAL EVALUATION

Res. Asst. Dr. Gümrah Can BAŞDAĞ[1]
[1]Kilis 7 Aralık University, Faculty of Applied Sciences, Department of Insurance, Kilis, Türkiye
[1]ORCID ID: https://orcid.org/0009-0001-5164-2981

ÖZET

Bu çalışma, mali disiplinin sürdürülebilir ekonomik büyüme üzerindeki rolünü teorik ve politik bir perspektiften kapsamlı biçimde ele almaktadır. Kamu açıklarının büyüme üzerindeki etkileri, borç sürdürülebilirliği ve mali kurallar ekseninde yürütülen bu değerlendirmede Keynesyen, Neo-Klasik ve Kurumsal iktisat teorilerinden sistematik biçimde yararlanılmaktadır. Çalışma; mali disiplinin faiz oranları, özel yatırım dışlama etkisi ve makroekonomik istikrar kanalları aracılığıyla büyümeyi etkilediğini teorik ve ampirik düzlemde ortaya koymaktadır. Bu çerçevede mali disiplin, yalnızca bütçe açığının minimize edilmesi olarak değil; harcama kalitesinin iyileştirilmesi, borç yönetiminin etkinleştirilmesi, kurumsal kalitenin ve bütçe şeffaflığının güçlendirilmesi gibi çok boyutlu bir politika anlayışının ifadesi olarak ele alınmaktadır. Uluslararası yazından derlenen ampirik bulgular; yüksek kamu borç yükünün ekonomik büyüme üzerinde anlamlı negatif etkiler doğurduğunu, bu ilişkinin doğrusal olmayan bir yapıya sahip olduğunu ve kamu borcunun belirli bir eşik değerin ötesine geçmesiyle birlikte söz konusu olumsuz etkilerin belirgin biçimde derinleştiğini ortaya koymaktadır. Faiz oranları kanalı üzerinden gerçekleşen dışlama etkisi özel yatırımları kısıtlarken, enflasyon ve döviz kuru istikrarsızlığı makroekonomik kırılganlıkları derinleştirmektedir. Türkiye özelinde yapılan incelemede, 2001 krizi sonrasında uygulanan güçlü mali konsolidasyon programının bütçe açığını ve kamu borç stokunu önemli ölçüde düşürdüğü, eş zamanlı olarak gerçekleştirilen yüksek büyüme performansına doğrudan katkıda bulunduğu ve kronik enflasyonun dizginlenmesine zemin hazırladığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte, cari açık ve döviz kuru oynaklığı gibi yapısal kırılganlıkların kalıcı niteliğini koruduğu da vurgulanmaktadır. 2010 sonrası dönemde mali disiplin açısından görece olumlu bir seyir izlenmekle birlikte, yapısal dengesizliklerin giderilmesinde önemli politika eksiklikleri sürmektedir. 2020 pandemi sürecinde genişleyici maliye politikalarının devreye girmesiyle birlikte borç yükünde yeniden artış yaşanmış ve bu gelişme mali konsolidasyonun önemini bir kez daha gündeme taşımıştır. Çalışma sonuç olarak; etkin bir mali disiplin çerçevesinin kurumsal kalite, şeffaflık ve hesap verebilirlik mekanizmalarıyla desteklenmesi gerektiğini, mali kuralların yalnızca sayısal hedefler değil bütçe sürecinin niteliğini dönüştüren kurumsal araçlar olarak tasarlanması gerektiğini ve maliye ile para politikalarının koordinasyonunun sürdürülebilir büyüme açısından kritik önem taşıdığını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mali Disiplin, Sürdürülebilir Ekonomik Büyüme, Kamu Borcu, Mali Kurallar

ABSTRACT

This study comprehensively examines the role of fiscal discipline in achieving sustainable economic growth from theoretical and policy perspectives. Drawing systematically on Keynesian, Neo-Classical, and Institutional economics theories, the analysis is conducted around the axes of public deficit impacts on growth, debt sustainability, and fiscal rules. The study demonstrates that fiscal discipline affects growth through interest rate channels,

crowding-out effects on private investment, and macroeconomic stability mechanisms. In this framework, fiscal discipline is understood not merely as the minimization of budget deficits but as a multidimensional policy commitment encompassing improvements in expenditure quality, enhanced debt management, and strengthened institutional capacity. Empirical evidence indicates that high public debt burdens generate significant negative effects on economic growth, that this relationship is nonlinear, and that adverse effects deepen considerably once debt surpasses a certain threshold relative to GDP. An investigation focused on Turkey reveals that the strong fiscal consolidation program implemented after the 2001 crisis substantially reduced budget deficits and the public debt stock, contributing to the simultaneously achieved high growth performance and helping bring chronic inflation under control. However, structural vulnerabilities such as persistent current account deficits and exchange rate volatility have continued to constrain the durability of growth. In the post-2010 period, while a relatively favorable trajectory has been maintained in headline fiscal indicators, significant policy gaps persist in addressing deeper structural imbalances. The COVID-19 pandemic of 2020 necessitated renewed expansionary fiscal policies, resulting in a rise in debt burdens that underscores the importance of rebuilding fiscal space. The study concludes that an effective fiscal discipline framework requires institutional quality, transparency, and accountability as foundational pillars; that fiscal rules should be designed as institutional tools transforming the quality of the budget process rather than mere numerical targets; and that close coordination between fiscal and monetary policy is of critical importance for sustainable growth.

Keywords: Fiscal Discipline, Sustainable Economic Growth, Public Debt, Fiscal Rules

GİRİŞ

Mali disiplin, devletin gelir ve harcamaları arasındaki dengeyi gözetmesi, borç yükünü sürdürülebilir düzeylerde tutması ve bütçe sürecini sağlam kurumsal çerçeveler dahilinde yönetmesi olarak tanımlanabilir. Sürdürülebilir ekonomik büyüme ise bir ekonominin orta ve uzun vadede enflasyona, aşırı cari açığa veya finansal istikrarsızlığa yol açmaksızın potansiyel üretim kapasitesini artırması anlamına gelmektedir. Söz konusu iki kavram arasındaki ilişki, iktisat yazınında uzun süredir tartışılan ve ampirik araştırmaların odağında yer alan temel bir sorudur (Alesina ve Perotti, 1996).

1970'lerin sonundan itibaren pek çok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede gözlemlenen kamu borcu birikimi, yüksek faiz ödemeleri ve artan kırılganlıklar, mali disiplini iktisat politikasının gündemine taşımıştır. Bu süreçte ortaya çıkan teorik ve ampirik literatür, mali disiplinin hem büyüme üzerindeki doğrudan etkilerini hem de kurumsal boyutlarını kapsamlı biçimde incelemiştir (IMF, 2023). Arıkboğa (2011), 1980 sonrasında maliye politikalarında yaşanan dönüşümü ve mali disiplin anlayışının evrimini derinlemesine ele almıştır.

Türkiye özelinde ele alındığında, 2001 krizi sonrasında uygulanan güçlü mali konsolidasyon programının ekonomik istikrara katkısı belgelenmiş olmakla birlikte, söz konusu politikaların uzun vadeli büyüme performansı üzerindeki etkileri tartışılmaya devam etmektedir. Özatay (2012), bu dönemde Türkiye'nin mali disiplin hedeflerini büyük ölçüde gerçekleştirdiğini ortaya koymuş; Gögül (2016) ise 2002-2015 dönemi için güçlü bir mali konsolidasyon süreci tespit etmiştir.

Bu çalışma; mali disiplinin teorik temellerini, büyüme üzerindeki kanallarını ve Türkiye deneyimini kapsamlı biçimde ele almayı amaçlamaktadır. İzleyen bölümlerde sırasıyla kavramsal çerçeve, teorik yaklaşımlar, büyüme kanalları, ampirik bulgular, Türkiye deneyimi, mali kurallar ve politika önerileri ele alınmaktadır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE: MALİ DİSİPLİN VE SÜRDÜRÜLEBİLİR BÜYÜME

Mali Disiplinin Tanımı ve Kapsamı

Mali disiplin kavramı, bütçe dengesi, borç sürdürülebilirliği ve kamu mali yönetimi boyutlarıyla çok katmanlı bir içeriğe sahiptir. Dar anlamıyla bütçe açıklarının minimize edilmesi olarak değerlendirilebilecek olan mali disiplin, geniş anlamıyla bütçe sürecinin kurumsal kalitesi, harcama önceliklendirmesi ve kamu maliyesinin uzun vadeli sürdürülebilirliğini kapsamaktadır (Alesina ve Perotti, 1996; Ardagna, Caselli ve Lane, 2007). IMF tanımına göre mali sürdürülebilirlik; bir hükümetin kamu borcunun GSYİH'ye oranını belirli bir hedef düzeyde istikrara kavuşturabilir olmasını ifade etmektedir (Checherita-Westphal ve Rother, 2012).

Sürdürülebilir Ekonomik Büyüme

Barro (1990), devlet harcamalarının üretimde girdi niteliği taşıması durumunda büyümeye katkı sağlayabileceğini; ancak harcamaların bir sınırın ötesinde artmasının büyüme oranını düşüreceğini göstermiştir. Easterly ve Rebelo (1993), geniş bir ülke örneklemi için maliye politikası ile büyüme arasındaki ampirik ilişkileri kapsamlı biçimde incelemiştir. Reinhart ve Rogoff (2010) kamu borcunun belirli bir eşiği aşmasının büyüme üzerinde negatif etkiler doğurduğunu göstermiş; Afonso ve Jalles (2013) ise 155 ülkelik panel veri analizinde borç oranı ile büyüme arasında anlamlı negatif bir ilişki tespit etmiştir.

TEORİK YAKLAŞIMLAR

Keynesyen Yaklaşım

Keynesyen iktisat geleneği, özellikle talep yetersizliğinin hâkim olduğu dönemlerde genişleyici maliye politikalarının meşruiyetini savunmaktadır. Alesina ve Ardagna (2010), büyük ölçekli mali politika değişikliklerini inceledikleri çalışmalarında; harcama kısıtlamasına dayalı konsolidasyonların vergi artışına dayalı olanlara kıyasla daha az daraltıcı etkilere sahip olduğunu ortaya koymuştur. Bu bulgu, konsolidasyon süreçlerinde harcama yapısının belirleyici önemine işaret etmektedir.

Neo-Klasik Yaklaşım

Barro'nun (1990) içsel büyüme modelinde, üretken kamu harcamalarının büyümeyi artırabileceği; ancak bunların etkin vergi politikaları ile finanse edilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Checherita-Westphal ve Rother (2012), Euro bölgesinde yüksek kamu borcunun özel tasarruflar ve kamu yatırımları kanalıyla büyüme üzerinde negatif etkiler doğurduğunu göstermiştir. Kamu harcamalarının kompozisyonu, toplamından çok daha belirleyici bir unsur olarak öne çıkmaktadır.

Kurumsal Yaklaşım

Alesina ve Perotti (1996), hiyerarşik bütçe süreçleri ve bütçe şeffaflığının kamu açıklarını azalttığını ampirik olarak ortaya koymuştur. Demir İnan (2011), Türkiye'deki mali kural uygulamalarını incelediği çalışmasında kurumsal kalitenin bütçe disiplini üzerindeki kritik rolünü analiz etmiştir. Bektaş ve Çetinkaya (2021) ise bütçe yönetimi kavramı çerçevesinde mali kuralların bütçe disiplinini destekleme işlevini belgelemiştir.

MALİ DİSİPLİNİN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ KANALLARI

Faiz Oranları Kanalı

Kamu borçlanmasının artması, özel kesimin borçlanma maliyetini yükseltmekte ve yatırım harcamalarını caydırmaktadır. Ardagna ve diğerleri (2007), 16 OECD ülkesini kapsayan analizlerinde birincil açıktaki bir puanlık artışın uzun vadeli faiz oranlarını yaklaşık 10 baz puan artırdığını göstermiştir. Arısoy ve Ünlükaplan (2010), Türkiye'de mali açıkların

ISBN: 978-625-90406-7-7

sürdürülebilirliği analizlerinde kamu gelirlerindeki yapısal zayıflıkların mali disiplini ve faiz oranlarını olumsuz etkilediğini ortaya koymuştur.

Makroekonomik İstikrar Kanalı

Sürdürülemez kamu açıkları, para otoritesi üzerinde parasal genişleme baskısı oluşturarak enflasyonist bir sürece zemin hazırlamaktadır. Türkiye'nin 1990'lı yıllarda yaşadığı kronik yüksek enflasyon döneminin büyük ölçüde mali disiplinsizliğe dayandığı bilinmektedir (Özatay, 2012). Bayraktutan ve Özkaya (2002), IMF istikrar politikalarının ekonomik performans sonuçlarını inceledikleri çalışmalarında makroekonomik istikrar ile mali disiplin arasındaki güçlü ilişkiye dikkat çekmiştir. IMF (2023) ise pandemi sonrası dönemde artan borç yüklerinin enflasyonla mücadele çabalarını güçleştirdiğini vurgulamıştır.

Yatırım ve Üretkenlik Kanalı

Checherita-Westphal ve Rother (2012), yüksek kamu borcunun büyümeye olan negatif etkisini %70-80 düzeyinde tahmin etmiştir. Afonso ve Jalles (2013) ise borç/GSYİH oranının %90'ı aştığı ülkelerde borçtaki %10'luk artışın büyüme oranını yaklaşık %0,2 düşürdüğünü bulmuştur. Dağ ve Tüğen (2018), Türkiye'de aşırı iç borçlanmanın kamusal yatırım kapasitesini kısıtladığını ve bunun büyüme üzerinde negatif etkiler doğurduğunu belgelemiştir.

AMPİRİK BULGULAR VE ULUSLARARASI DENEYİMLER

Reinhart ve Rogoff (2010), 44 ülkeyi kapsayan tarihsel veri setinden hareketle kamu borcunun %90 eşiğini aşması durumunda büyüme oranlarının belirgin biçimde düştüğünü göstermiştir. Reinhart, Reinhart ve Rogoff (2012) bu bulguları genişletmiş ve uzun süreli yüksek borç yükünün potansiyel çıktı kayıplarına yol açtığını ortaya koymuştur. Afonso ve Jalles (2013), 155 ülkelik panel veri analizinde borç artışının büyüme üzerindeki negatif etkisini endogeneite ve eşik modelleri kullanarak güçlü biçimde belgelemiştir.

Alesina ve Ardagna (2010), harcama kısıtlamasına dayanan mali konsolidasyonların vergi artışı temelli önlemlere kıyasla büyüme üzerinde daha az daraltıcı etkiler doğurduğunu ortaya koymuştur. Ardagna ve diğerleri (2007) ise mali disiplin eksikliğinin devlet borçlanma maliyetlerini doğrudan artırdığını ve tüm ekonomi için risk oluşturduğunu göstermiştir. Easterly ve Rebelo (1993), çok sayıda ülke için maliye politikasının büyüme bileşenleri üzerindeki ampirik etkilerini kapsamlı biçimde incelemiştir.

TÜRKİYE DENEYİMİ

1990'lı Yıllar: Mali Disiplinsizlik ve Kriz

Türkiye, 1990'lı yıllarda kronik bütçe açıkları, yüksek enflasyon ve hızla büyüyen kamu borcu stokuyla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Aslan (2009), bütçe açığı sürdürülebilirliğinin dinamik analizinde Türkiye'nin bu dönemdeki yapısal mali sorunlarını ortaya koymuştur. Ceylan (2010) ise Türkiye'de mali sürdürülebilirlik göstergelerini araştırdığı çalışmasında 1990'lı yıllardaki dengesizliklerin kronik bir nitelik taşıdığını göstermiştir.

2001 Sonrası Dönem: Mali Konsolidasyon ve Büyüme

2001 krizi sonrasında hayata geçirilen kapsamlı reform programı çerçevesinde mali disiplin, Türk iktisat politikasının belkemiğini oluşturmuştur. Bu dönemde bütçe açığının GSYİH'ye oranı yaklaşık %20 seviyesinden 2006 yılı sonunda dengeye ulaşacak düzeye indirilmiş; kamu borcunun GSYİH'ye oranı 41 puanlık bir düşüş kaydetmiştir (Özatay, 2012). Gögül (2016) bu dönemin mali performansını ayrıntılı biçimde değerlendirmiş; Gülmez ve diğerleri (2017) ise mali disiplin çıpasının ekonomik kırılganlıkları sınırlamadaki işlevini analiz etmiştir.

2010 Sonrası Dönem

2010'lu yıllardan itibaren Türkiye'nin görece olumlu mali seyri sürmekle birlikte, yapısal dengesizlikler belirginleşmeye devam etmiştir. Karayazı (2017), mali kuralların Türkiye

ISBN: 978-625-90406-7-7

uygulamalarını değerlendirdiği çalışmasında bu alandaki gereklilik ve sınırlılıkları analiz etmiştir. Kaya ve Kaygısız (2015), 2008 küresel krizi sonrasında uygulanan maliye politikalarını ele alarak politika tercihlerinin tutarlılığını değerlendirmiştir. IMF'nin (2023) verilerine göre pandemi döneminde borç yükünde yaşanan artış, konsolidasyon ihtiyacını bir kez daha gündeme taşımıştır.

MALİ KURALLAR VE KURUMSAL ÇERÇEVE

Mali kurallar, bütçe dengesi kuralları, borç tavanları, harcama kuralları ve gelir kuralları olmak üzere dört temel kategoriye ayrılmaktadır. Alesina ve Perotti (1996), bütçe kurumlarının ve prosedürlerinin mali disiplin üzerinde anlamlı etkiler doğurduğunu belgelemiştir. Demir ve İnan (2011), Türkiye'deki mali kural uygulamalarını derinlemesine inceleyerek mevcut düzenlemelerin yetersizliklerini ortaya koymuştur. Bektaş ve Çetinkaya (2021), 2003 yılında yürürlüğe giren 5018 Sayılı Kanun'un getirdiği reformların kurumsal kapasite üzerindeki olumlu etkilerini belgelemiştir.

Tunçer ve Kılıçer (2013), örnek ülkelerde ve Türkiye'de çok yıllı bütçeleme sistemini inceleyen çalışmalarında orta vadeli harcama çerçevelerinin mali disipline olan katkısını ortaya koymuştur. Karayazı (2017) ise mali kural uygulamalarında yapılması gereken iyileştirmelere dikkat çekmiştir. Karagöl ve Ortakaya (2014), kamu maliyesinin tarihsel seyrini değerlendirdikleri çalışmalarında kurumsal reformların mali performans üzerindeki olumlu yansımalarını ele almıştır.

SONUÇ VE POLİTİKA ÖNERİLERİ

Teorik çerçeve, ampirik bulgular ve Türkiye deneyimi bir bütün olarak değerlendirildiğinde, sürdürülebilir ekonomik büyümeye katkıda bulunacak çeşitli politika önerileri gündeme gelmektedir. Orta vadeli mali çerçevenin güçlendirilmesi birinci temel öneridir. Tunçer ve Kılıçer'in (2013) analizi, çok yıllı bütçeleme anlayışının etkin biçimde uygulanmasının mali öngörülebilirliği artırdığını ortaya koymaktadır. Demir ve İnan (2011) tarafından vurgulanan kurumsal boşlukların giderilmesi de bu çerçevede öncelikli bir hedef olmayı sürdürmektedir.

Harcama kalitesinin artırılması ikinci temel öneri olarak öne çıkmaktadır. Barro'nun (1990) modelinin vurguladığı üzere, altyapı ve insan sermayesine yönelik üretken kamu harcamaları uzun vadeli büyümeyi desteklemektedir. Üçüncü olarak, Alesina ve Perotti'nin (1996) ampirik bulgularından hareketle mali şeffaflık ve hesap verebilirlik mekanizmalarının güçlendirilmesi gerekmektedir. Son olarak, IMF'nin (2023) de vurguladığı üzere para ve maliye politikaları koordinasyonu fiyat istikrarını ve büyümeyi desteklemektedir. Arısoy ve Ünlükaplan'ın (2010) Türkiye üzerine bulguları da bu koordinasyonun kamu açıklarının sürdürülebilirliği açısından taşıdığı öneme işaret etmektedir.

Bu çalışma, mali disiplinin sürdürülebilir ekonomik büyüme üzerindeki rolünü teorik ve ampirik bir perspektiften ele almıştır. Keynesyen, Neo-Klasik ve Kurumsal iktisat teorilerinin sunduğu kavramsal çerçeve; mali disiplinin faiz oranları, makroekonomik istikrar ve yatırım-verimlilik kanalları aracılığıyla büyümeyi etkilediğini ortaya koymaktadır.

Reinhart ve Rogoff (2010), Afonso ve Jalles (2013) ile Checherita-Westphal ve Rother (2012) gibi kanonik çalışmalar yüksek borç oranlarının büyüme üzerindeki olumsuz etkilerini geniş ülke örneklemleri için belgelemiştir. Alesina ve Perotti (1996) ile Ardagna ve diğerleri (2007) ise kurumsal kalitenin ve bütçe sürecinin belirleyici önemini vurgulayan çalışmalar olarak öne çıkmaktadır.

Türkiye deneyimi bu ilişkiyi çarpıcı biçimde yansıtmaktadır. Özatay (2012) ve Gögül (2016) tarafından kapsamlı biçimde analiz edilen 2001 sonrası konsolidasyon süreci güçlü büyüme faydaları üretmiştir. Ceylan (2010) ile Aslan (2009) mali sürdürülebilirlik dinamiklerini, Demir

ISBN: 978-625-90406-7-7

ve İnan (2011) ile Karayazı (2017) kurumsal boyutları, Dağ ve Tüğen (2018) ise bütçe finansman yapısını derinlemesine incelemiştir. Sürdürülebilir büyüme için kurumsal kalitenin artırılması, harcama önceliklerinin verimli belirlenmesi ve mali saydamlığın güçlendirilmesi vazgeçilmez koşullardır.

KAYNAKÇA

Afonso, A. ve Jalles, J. T. (2013). Growth and productivity: The role of government debt. *International Review of Economics & Finance, 25*, 384–407. https://doi.org/10.1016/j.iref.2012.07.004

Alesina, A. ve Ardagna, S. (2010). Large changes in fiscal policy: Taxes versus spending. *Tax Policy and the Economy, 24*(1), 35–68. https://doi.org/10.1086/649828

Alesina, A. ve Perotti, R. (1996). Fiscal discipline and the budget process. *American Economic Review, 86*(2), 401–407.

Ardagna, S., Caselli, F. ve Lane, T. (2007). Fiscal discipline and the cost of public debt service: Some estimates for OECD countries. *The B.E. Journal of Macroeconomics, 7*(1), 1–35. https://doi.org/10.2202/1935-1690.1417

Arıkboğa, A. (2011). Maliye politikalarında 1980 sonrasında yaşanan değişim: Mali disiplin ve mali kural uygulamaları. *Sosyal Bilimler Dergisi, 2*, 13–25.

Arısoy, İ. ve Ünlükaplan, İ. (2010). Türkiye'de mali açıkların sürdürülebilirliği ile kamu gelirleri ve harcamaları ilişkisinin analizi. *Maliye Dergisi, 159*, 444–462.

Aslan, A. (2009). Bütçe açığı sürdürülebilirliğinin dinamik analizi: Türkiye örneği. *Maliye Dergisi, 157*, 227–234.

Barro, R. J. (1990). Government spending in a simple model of endogenous growth. *Journal of Political Economy, 98*(5), 103–125. https://doi.org/10.1086/261726

Bayraktutan, Y. ve Özkaya, M. H. (2002). IMF istikrar politikalarının Doğu Asya'da ekonomik performans sonuçları. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3*(1), 1–18.

Bektaş, N. B. ve Çetinkaya, Ö. (2021). Bütçe yönetimi kavramı ve Türkiye'de bütçe yönetiminin başarısının değerlendirilmesi. *International Journal of Public Finance, 6*(2), 233–262.

Ceylan, R. (2010). Türkiye'de mali sürdürülebilirlik göstergeleri istikrarlı mı? *Maliye Dergisi, 158*, 388–397.

Checherita-Westphal, C. ve Rother, P. (2012). The impact of high government debt on economic growth and its channels: An empirical investigation for the euro area. *European Economic Review, 56*(7), 1392–1405. https://doi.org/10.1016/j.euroecorev.2012.06.007

Dağ, M. ve Tüğen, K. (2018). Türkiye'de bütçe açıklarının nedenleri ve finansman yöntemleri: Dönemsel bir değerlendirme. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 16*(2), 217–240. https://doi.org/10.18026/cbayarsos.439438

Demir, M. ve İnan, M. (2011). Türkiye'de mali kural. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 13*(2), 25–66.

Easterly, W. ve Rebelo, S. (1993). Fiscal policy and economic growth: An empirical investigation. *Journal of Monetary Economics, 32*(3), 417–458. https://doi.org/10.1016/0304-3932(93)90028-D

Gögül, K. P. (2016). Türkiye'de mali sürdürülebilirliğin yapısal değişimler çerçevesinde analizi (2002–2015). *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 4*(2), 87–109.

Gülmez, A., Yardımcıoğlu, F. ve Beşel, F. (2017). Türkiye'de ekonomik kırılganlığın panzehiri: Mali disiplin çıpası. *Maliye Araştırmaları Dergisi, 3*(2), 195–203.

IMF. (2023). *Fiscal monitor: On the path to policy normalization*. International Monetary Fund. https://www.imf.org/en/publications/fm/issues/2023/04/03/fiscal-monitor-april-2023

Karagöl, E. T. ve Ortakaya, Ü. İ. (2014). Geçmişten günümüze kamu maliyesi. *SETA Perspektif, 79*, 1–31.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Karayazı, M. (2017). Mali kurallar: Türkiye'deki uygulamalar üzerine bir değerlendirme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10*(50), 758–769.
Kaya, D. G. ve Kaygısız, A. D. (2015). 2008 küresel krizi ve sonrasında Türkiye'de uygulanan maliye politikalarına genel bir bakış. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 11*(26), 171–194.
Özatay, F. (2012). *Mali disiplin ve büyüme: Türkiye deneyimi* (TEK Tartışma Metni No. 110). Türkiye Ekonomi Kurumu.
Reinhart, C. M. ve Rogoff, K. S. (2010). Growth in a time of debt. *American Economic Review, 100*(2), 573–578.
Reinhart, C. M., Reinhart, V. R. ve Rogoff, K. S. (2012). Public debt overhangs: Advanced-economy episodes since 1800. *Journal of Economic Perspectives, 26*(3), 69–86. https://doi.org/10.1257/jep.26.3.69
Tunçer, M. ve Kılıçer, E. (2013). Örnek ülkelerde ve Türkiye'de çok yıllı bütçeleme sistemi. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar, 50*(580), 109–125.

ISBN: 978-625-90406-7-7

VERGİ ADALETİNİN TESİSİNDE SERMAYE GELİRLERİNİN VERGİLENDİRİLMESİNE YÖNELİK BİR İNCELEME

A REVIEW ON TAXATION OF CAPITAL INCOME IN THE ESTABLISHMENT OF TAX JUSTICE

Res. Asst. Dr. Gümrah Can BAŞDAĞ[1]
[1]Kilis 7 Aralık University, Faculty of Applied Sciences, Department of Insurance, Kilis, Türkiye
[1]ORCID ID: https://orcid.org/0009-0001-5164-2981

ÖZET

Bu çalışma, vergi adaletinin sağlanmasında sermaye gelirlerinin vergilendirilmesinin rolünü ve önemini kavramsal, karşılaştırmalı ve politika boyutlarıyla kapsamlı biçimde ele almaktadır. Küreselleşme ve finansal serbestleşme süreçleriyle birlikte, sermaye gelirleri ile emek gelirleri arasındaki vergi yükü dağılımında belirgin ve yapısal bir asimetri ortaya çıkmıştır. Söz konusu asimetri, gelir eşitsizliğini sistematik biçimde derinleştirmekte; vergi adaletine ilişkin ciddi toplumsal ve siyasi kaygıları gündemin ön sıralarına taşımaktadır. Çalışmada üniter gelir vergisi ile ikili gelir vergisi sistemleri, tarihsel bağlamı ve ülke deneyimleriyle birlikte karşılaştırmalı bir perspektiften ele alınmakta; yatay ve dikey eşitlik ilkeleri çerçevesinde mevcut uygulamaların vergi adaletini gerçekleştirip gerçekleştirmediği analitik bir yaklaşımla sorgulanmaktadır. Türkiye özelinde değerlendirildiğinde, sermaye gelirlerinin vergilendirilmesine ilişkin mevcut düzenlemelerin uluslararası standartların gerisinde kaldığı ve vergi tabanının yeterince geniş tutulmadığı görülmektedir. Beyana dayalı vergileme yerine stopaj yoluyla uygulanan nihai vergileme biçimi, sistematik bir beyan dışılığa zemin hazırlamakta; muafiyet ve istisnaların yaygınlığı ise vergi tabanını önemli ölçüde daraltmaktadır. Bu yapısal sorunlar, kamu gelirlerini olumsuz etkilemekte ve toplumsal eşitsizliği pekiştirmektedir. Öte yandan OECD üyesi gelişmiş ülkelerdeki servet vergisi ve sermaye kazancı vergisi uygulamaları, vergi adaletinin güçlendirilmesinde hem mali hem de sosyal açıdan belirleyici bir işlev görmektedir. Dijital ekonominin hızlı büyümesiyle birlikte ortaya çıkan yeni gelir biçimleri ise geleneksel vergi yapılarını ciddi biçimde zorlamakta ve uluslararası koordinasyonun güçlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. Çalışma; mevcut vergi yapısını çok yönlü biçimde analiz etmekte, uluslararası politika deneyimlerini sistematik olarak değerlendirmekte ve Türkiye için uygulanabilir somut politika önerileri geliştirmektedir. Çalışmanın yöntemi, karşılaştırmalı vergi analizi ve ikincil kaynak taramasına dayanmaktadır. Elde edilen bulgular, etkin ve adil bir sermaye geliri vergilemesinin hem gelir dağılımını kalıcı biçimde iyileştirebileceğini hem de kamu maliyesine sürdürülebilir ve uzun vadeli katkılar sunabileceğini ortaya koymaktadır. Bu temel hedeflerin gerçekleştirilebilmesi için yalnızca teknik ve yasal düzenlemeler yetmemekte; güçlü bir siyasi irade, hesap verebilir bir politika yönetişimi anlayışı ve kurumsal açıdan güçlendirilmiş bir vergi idaresi kapasitesi de bir arada sağlanmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Vergi Adaleti, Sermaye Gelirleri Vergilemesi, Gelir Eşitsizliği, Servet Vergisi

ABSTRACT

This study comprehensively examines the role and importance of capital income taxation in achieving tax justice from conceptual, comparative, and policy perspectives. With the processes of globalization and financial liberalization, a significant and structural asymmetry has emerged in the distribution of the tax burden between capital and labor incomes. This asymmetry

systematically deepens income inequality and brings serious social and political tax justice concerns to the forefront of the public agenda. The study comparatively evaluates unitary and dual income tax systems in their historical context and cross-national experience, analytically questioning whether existing practices fulfill the principles of horizontal and vertical equity. In the context of Turkey, it is observed that current regulations concerning the taxation of capital income fall behind international standards and that the tax base is insufficiently broad. The widespread application of final withholding taxation rather than declaration-based taxation creates systematic under-reporting, while the prevalence of exemptions and exceptions considerably narrows the tax base and reduces fiscal capacity. These structural problems negatively affect public revenues and reinforce social inequality. On the other hand, wealth taxes and capital gains taxes implemented across OECD member countries play a decisive role in strengthening tax justice from both fiscal and social perspectives. The rapid rise of the digital economy creates new income forms that challenge traditional tax structures and necessitate stronger international coordination. The study employs a comparative tax analysis methodology based on secondary source review. It comprehensively analyzes the existing tax framework, systematically evaluates international policy experiences, and develops concrete, feasible policy recommendations for Turkey. The findings reveal that effective and equitable capital income taxation can both improve income distribution on a lasting basis and provide sustainable, long-term contributions to public finance. Achieving these fundamental goals requires not only technical and legal reforms but also strong political will, accountable policy governance, and institutionally strengthened tax administration capacity working in concert.

Keywords: Tax Justice, Capital Income Taxation, Income Inequality, Wealth Tax

GİRİŞ

Vergi adaleti, kamu maliyesi yazınının en kadim ve en tartışmalı kavramlarından birini oluşturmaktadır. Günümüzde bu tartışma, özellikle sermaye gelirlerinin vergilendirilmesi bağlamında yeniden ve çok daha keskin bir biçimde gündeme taşınmaktadır. Küresel ölçekte yaşanan finansal serbestleşme ve sermayenin uluslararası hareketliliğinin artması, emek ile sermaye arasındaki vergi yükü dağılımını köklü biçimde dönüştürmüştür (Tanzi ve Zee, 2000). Piketty ve Saez (2003) tarafından kapsamlı veri setleriyle ortaya konan bulgular, pek çok ülkede servetin belirli kesimler üzerinde yoğunlaştığını ve bu süreçte vergi sistemlerinin yeniden dağılımcı işlevini büyük ölçüde yitirdiğini göstermektedir. Atkinson (2015) da benzer biçimde, gelir eşitsizliğinin en önemli belirleyicilerinden birinin sermaye gelirlerindeki vergi avantajları olduğuna dikkat çekmektedir. Türkiye özelinde ise Ay ve Talaşlı (2008) ile Edizdoğan ve Çelikkaya (2012), mevcut vergi sisteminin sermaye gelirlerini yeterince kavrayamadığını ayrıntılı biçimde belgelemiştir. Karakurt ve Akdemir (2010) ise ikili gelir vergisi modelinin adalet boyutunu sistematik biçimde ele alan önemli bir çalışma ortaya koymuştur.

Bu çalışma; sermaye gelirlerinin vergilendirilmesine ilişkin kavramsal çerçeveyi ele almakta, uluslararası karşılaştırmalı bir perspektif sunmakta ve Türkiye'deki uygulamayı değerlendirerek politika önerileri geliştirmektedir. Çalışmanın amacı, vergi adaletinin tesisinde sermaye gelirleri vergilemesinin nasıl etkin bir araç hâline getirilebileceğini ortaya koymaktır. Bu amaçla ikincil kaynaklara ve karşılaştırmalı vergi analizi yöntemine başvurulmuştur.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE: VERGİ ADALETİ VE SERMAYE GELİRLERİ

Vergi adaleti kavramı, özsel itibarıyla yatay eşitlik ve dikey eşitlik olmak üzere iki temel ilke etrafında şekillenmektedir. Yatay eşitlik, aynı ödeme gücüne sahip bireylerin eşit vergi yüküyle karşılaşması gerektiğini; dikey eşitlik ise ödeme gücü farklı bireyler arasında orantılı ve adil bir vergi dağılımı bulunması gerektiğini ifade etmektedir (Musgrave ve Musgrave, 1989). Bu ilkeler çerçevesinde sermaye gelirlerinin vergilendirilmesi sorunu incelendiğinde, pek çok

vergi sisteminde emek gelirlerine kıyasla sermaye gelirlerine daha düşük oranlar uygulandığı görülmekte ve bu durum yatay eşitlik ilkesini açıkça ihlal etmektedir.

Sermaye gelirleri; faiz, temettü, kira, sermaye kazancı ve girişimci kârı gibi çeşitli bileşenlerden oluşmaktadır. Bu gelirlerin vergilendirilmesine ilişkin iki temel sistem ön plana çıkmaktadır: üniter gelir vergisi sistemi ve ikili gelir vergisi sistemi. Üniter sistemde tüm gelir türleri aynı artan oranlı tarifede birleştirilirken, ikili sistemde emek ve sermaye gelirleri ayrı tarifelere tabi tutulmakta ve genel olarak sermaye gelirleri için daha düşük oranlar öngörülmektedir (Sørensen, 1994). Karakurt ve Akdemir (2010) bu sistemin dikey eşitlik ilkesini zedelediğini; ancak sermaye geliri vergilemesinde etkinlik açısından üniter sistemden daha üstün olduğunu vurgulamaktadır.

Piketty (2014), modern kapitalist ekonomilerde sermayenin getiri oranının büyüme hızının üzerinde seyretmesi nedeniyle servetin giderek daha dar bir kesimin elinde yoğunlaştığını ampirik olarak ortaya koymuş; bu sürecin önüne geçebilmek için küresel bir servet vergisinin gerekli olduğunu savunmuştur. Gerçek, Bakar ve diğerleri (2014) ise vergilemenin anayasal temellerini çeşitli ülkeler açısından karşılaştırmalı olarak incelemiş; Türkiye için uygulanabilir çıkarımlar geliştirmiştir. Stiglitz (2012), vergi politikasının gelir eşitsizliğini azaltmadaki rolünü vurgulayarak sermayenin aşırı avantajlı vergisel muamelesini siyasi ekonomi açısından da eleştirmektedir.

Uluslararası vergi rekabeti bu tartışmaya ayrı bir boyut eklemektedir. Tanzi (2011), devletin ekonomik rolünün dönüşümünü tarihsel perspektiften ele alarak vergi rekabetinin kamu gelirleri üzerindeki aşındırıcı etkisini ayrıntılı biçimde ortaya koymaktadır. Çalcalı ve Yılmaz (2013) ise Türkiye'deki durumu ampirik olarak değerlendirerek sermayenin vergilendirilmesinde adaletten etkinliğe doğru yaşanan kaymanın boyutlarını belgelemiştir. OECD'nin Matrah Aşındırma ve Kâr Aktarımı (BEPS) projesi, bu sorunun üstesinden gelmek için atılan önemli bir adımı temsil etmektedir (OECD, 2013).

ULUSLARARASI KARŞILAŞTIRMALI ANALİZ

Sermaye gelirlerinin vergilendirilmesi alanında ülkeler arasında kayda değer farklılıklar bulunmaktadır. İsveç, Norveç ve Finlandiya gibi İskandinav ülkeleri ikili gelir vergisi sistemini uygularken, Almanya ve Fransa gibi kıta Avrupası ülkeleri üniter sisteme ya da hibrit yaklaşımlara yönelmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nde ise uzun vadeli sermaye kazançları için daha düşük tercihli vergi oranları öngörülmekte; bu durum vergi adaleti tartışmalarında sıklıkla gündeme gelmektedir (Saez, Slemrod ve Giertz, 2012).

OECD verilerine göre üye ülkelerde sermaye gelirlerine uygulanan efektif vergi oranları emek gelirlerine kıyasla belirgin biçimde düşük kalmaktadır. Bu eşitsizlik yüksek gelirli bireylerin vergi yükünü hafifletmekte, servetin birikmesini hızlandırmakta ve toplumsal eşitsizliği derinleştirmektedir (OECD, 2018). Zucman (2015), vergi cennetleri aracılığıyla gerçekleştirilen servet gizlemenin küresel ölçekte yalnızca vergi adaletini değil, mali şeffaflığı ve hesap verebilirliği de ciddi biçimde tehdit ettiğini ortaya koymaktadır.

Servet vergileri uygulamalarına bakıldığında, İspanya ve Norveç'in bu vergiyi aktif biçimde sürdürdüğü; Almanya, İsveç ve Fransa'nın ise çeşitli gerekçelerle uygulamadan vazgeçtiği görülmektedir. IMF (2021) raporları, özellikle COVID-19 sonrası kamu borç yükünün arttığı dönemde servet ve sermaye geliri vergilerinin mali sürdürülebilirliğe ve eşitliğe katkısını yeniden ön plana taşımıştır. Chetty ve diğerleri (2014), fırsat eşitliği ile servetin kuşaklar arası aktarımı arasındaki ilişkiyi ampirik olarak ortaya koyarak vergi politikasının toplumsal hareketlilik üzerindeki belirleyici etkisini gözler önüne sermiştir.

Dijital ekonominin yükselişi, uluslararası vergi sistemleri açısından yeni ve karmaşık zorluklar doğurmaktadır. OECD (2021), küresel asgari kurumlar vergisi ve dijital işletmelerin vergilendirilmesine yönelik iki sütunlu çerçeveyi hayata geçirmiş; bu adım uluslararası vergi koordinasyonunda dönüm noktası niteliği taşımaktadır. Bird ve Zolt (2005), gelişmekte olan

ISBN: 978-625-90406-7-7

ülkelerde vergi adaletinin sağlanması açısından kişisel gelir vergisinin işlevselliğine ilişkin önemli tespitlerde bulunmuş ve yapısal reform gerekliliğini vurgulamıştır. Keen ve Konrad (2013) ise uluslararası vergi rekabeti teorisini kapsamlı biçimde ele alarak koordinasyon mekanizmalarının önemine dikkat çekmiştir.

TÜRKİYE'DE SERMAYE GELİRLERİNİN VERGİLENDİRİLMESİ

Türkiye'de gelir vergisi sistemi; hem emek hem de sermaye gelirlerini kapsayan üniter bir yapıya sahip olmakla birlikte, sermaye gelirlerine yönelik pek çok muafiyet, istisna ve düşük stopaj oranı nedeniyle bu bütünleşik yapı büyük ölçüde işlevini yitirmektedir. 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu, faiz, temettü, kira ve değer artışı kazançlarını menkul ve gayrimenkul sermaye iradı olarak tanımlamakta; ancak söz konusu gelirlerin önemli bir kısmını stopaj yoluyla nihai vergilemeye tabi tutarak beyan dışında bırakmaktadır. Çalcalı ve Yılmaz (2013), bu yapının Türkiye'de sermaye vergilemesinde adaletten etkinliğe doğru sistematik bir kayışı temsil ettiğini ampirik verilerle belgelemiştir.

Türkiye'de finansal araçlara uygulanan stopaj oranları zaman içinde sürekli değişkenlik göstermiş; bu durum vergi sistemini öngörülmez hâle getirmiş ve etkin vergi planlamasının önünde ciddi bir engel oluşturmuştur. Akdoğan (2011), Türkiye'deki gelir vergisi yapısını kamu maliyesi perspektifinden kapsamlı biçimde ele alarak sistemdeki temel yapısal kırılganlıklara dikkat çekmektedir. Gerçek, Bakar ve diğerleri (2014) ise vergilemenin anayasal temelleri çerçevesinde Türkiye'yi çeşitli ülkelerle karşılaştırmış; özellikle sermaye gelirlerinin vergilendirilmesinde eşitlik ilkesinin hayata geçirilmesinde ciddi boşluklar saptamıştır.

Kurumlar vergisi perspektifinden ele alındığında, Türkiye'nin çeşitli dönemlerde farklı oranlar uygulayarak sermaye getirileri üzerindeki vergi yükünü yeniden şekillendirmeye çalıştığı görülmektedir. Edizdoğan ve Çelikkaya (2012), Türk vergi sistemi üzerine yaptıkları kapsamlı analizde kurumlar vergisinin uluslararası rekabet kaygısıyla zayıflatıldığını ve sermaye vergilemesinde etkinlik-adalet dengesinin bozulduğunu belgelemiştir. Cnossen (2000), İskandinav deneyiminden hareketle yapılandırılan ikili gelir vergisi modellerinin güçlü ve zayıf yanlarını karşılaştırmalı biçimde ele almış; bu model tartışmaları Türkiye bağlamında da önem kazanmaktadır.

Türkiye'de veraset ve intikal vergisi hâlâ yürürlükte olmakla birlikte düşük oranlar ve geniş muafiyetler nedeniyle kamu gelirlerine sınırlı katkı sağlamaktadır. Dijital ekonominin yarattığı yeni gelir biçimlerinin mevcut vergi mevzuatının dışında kalması ise başlı başına kritik bir sorun alanını oluşturmaktadır. Bu bağlamda OECD'nin (2021) iki sütunlu dijital vergi çerçevesi, Türkiye açısından da uyum sağlanması gereken bir uluslararası standart niteliği kazanmaktadır.

SONUÇ VE POLİTİKA ÖNERİLERİ

Bu çalışma, vergi adaletinin tesisinde sermaye gelirlerinin vergilendirilmesinin merkezi önemini hem teorik hem de karşılaştırmalı bir perspektiften ele almıştır. Elde edilen bulgular, ülkemizde ve pek çok ekonomide sermaye gelirlerinin emek gelirlerine kıyasla görece avantajlı bir vergisel konumda bulunduğunu ve bu durumun gelir eşitsizliğini besleyerek vergi adaleti ilkesini zedelediğini açıkça ortaya koymaktadır. Özellikle Türkiye özelinde yapılan değerlendirmeler, vergi tabanının yetersiz kaldığını, stopaj yoluyla nihai vergilemenin sistematik bir beyan dışılığa zemin hazırladığını ve servet vergisi uygulamalarının uluslararası standartların çok gerisinde seyrettiğini gözler önüne sermektedir (Çalcalı ve Yılmaz, 2013; Gerçek, Bakar vd., 2014).

Uluslararası deneyimden elde edilen bulgular bazı kritik dersleri açıkça ortaya koymaktadır: Başarılı vergi reformları, tek boyutlu oran değişikliklerinin çok ötesine geçerek vergi tabanının

ISBN: 978-625-90406-7-7

genişletilmesini, muafiyet ve istisnaların rasyonalize edilmesini ve vergi idaresinin güçlendirilmesini bir arada ele alan bütüncül yaklaşımları zorunlu kılmaktadır (OECD, 2018; IMF, 2021). İskandinav ülkelerinin ikili gelir vergisi deneyimleri yol gösterici olmakla birlikte bu modellerin Türkiye'deki kurumsal yapı ve ekonomik koşullar gözetilerek uyarlanması gerekmektedir (Sørensen, 1994; Karakurt ve Akdemir, 2010).

Bu tespitlerden hareketle aşağıdaki politika önerileri geliştirilmiştir: İlk olarak, beyana dayalı gelir vergisi sisteminin kapsamı genişletilmeli; stopaj yoluyla nihai vergileme uygulaması asgari düzeye indirilerek sermaye gelirlerinin sistematik biçimde beyan edilmesi sağlanmalıdır. İkinci olarak, veraset ve intikal vergisinin oranları uluslararası standartlar gözetilerek yeniden belirlenmelidir. Tanzi ve Zee (2000) ile Piketty'nin (2014) ortaya koyduğu çerçeveler doğrultusunda servet birikiminin vergilendirilmesi, kuşaklar arası servet transferini kontrol altına alarak uzun vadeli eşitliğe katkı sunacaktır.

Üçüncü olarak, dijital ekonomiden elde edilen gelirlere yönelik kapsamlı vergi düzenlemeleri hayata geçirilmelidir. OECD (2021) iki sütunlu çerçevesi kapsamında Türkiye'nin uyum sürecini hızlandırması, hem vergi tabanını genişletecek hem de uluslararası vergi standartlarına yakınsamayı pekiştirecektir. Dördüncü olarak, vergi idaresi kapasitesinin güçlendirilmesi ve veri analitiği altyapısının oluşturulması gerekmektedir. Son olarak, Keen ve Konrad'ın (2013) ile Zucman'ın (2015) altını çizdiği üzere, vergi cennetleri aracılığıyla gerçekleştirilen sermaye kaçışının önüne geçilmesi ancak eşgüdümlü küresel politika adımlarıyla mümkün olabilecektir. Tanzi (2011) de uluslararası koordinasyonun bu bağlamdaki belirleyici işlevine özellikle dikkat çekmektedir.

Sonuç olarak, sermaye gelirlerinin daha etkin ve adil biçimde vergilendirilmesi; hem gelir dağılımını iyileştirebilecek hem de kamu maliyesine sürdürülebilir kaynak aktarımı sağlayabilecektir. Atkinson (2015) ve Stiglitz'in (2012) ortaya koyduğu çerçeve, eşitsizlikle mücadelede vergi politikasının çok boyutlu ve bütüncül bir perspektifle ele alınması gerektiğine işaret etmektedir. Bird ve Zolt (2005) ile Chetty ve diğerlerinin (2014) bulgularından hareketle, vergi adaletinin yalnızca teknik bir mesele olmadığı ve derinlemesine bir sosyal politika perspektifini zorunlu kıldığı açıkça görülmektedir.

KAYNAKÇA

Akdoğan, A. (2011). *Kamu maliyesi* (14. bs.). Gazi Kitabevi.

Atkinson, A. B. (2015). *Inequality: What can be done?* Harvard University Press.

Ay, H. M. ve Talaşlı, E. (2008). Ülkelerin ekonomik gelişmişlik seviyeleri ve vergi yapıları arasındaki ilişki. *Maliye Dergisi, 154*, 135–155.

Bird, R. M. ve Zolt, E. M. (2005). Redistribution via taxation: The limited role of the personal income tax in developing countries. *UCLA Law Review, 52*(6), 1627–1695.

Chetty, R., Hendren, N., Kline, P. ve Saez, E. (2014). Where is the land of opportunity? The geography of intergenerational mobility in the United States. *The Quarterly Journal of Economics, 129*(4), 1553–1623. https://doi.org/10.1093/qje/qju022

Cnossen, S. (2000). Taxing capital income in the Nordic countries: A model for the European Union? In S. Cnossen (Ed.), *Taxing capital income in the European Union: Issues and options for reform* (ss. 180–213). Oxford University Press.

Çalcalı, Ö. ve Yılmaz, A. (2013). Sermayenin vergilendirilmesinde adaletten etkinliğe doğru yaşanan kayma: Türkiye'deki durum. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 20*(2), 243–258.

Edizdoğan, N. ve Çelikkaya, A. (2012). *Vergilerin ekonomik analizi* (3. bs.). Dora Yayınları.

Gerçek, A., Bakar, F., Mercimek, F., Çakır, E. U. ve Asa, S. (2014). Vergilemenin anayasal temellerinin çeşitli ülkeler açısından karşılaştırılması ve Türkiye için çıkarımlar. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 63*(1), 81–130.

ISBN: 978-625-90406-7-7

IMF. (2021). *Fiscal monitor: A fair shot*. International Monetary Fund. https://www.imf.org/en/Publications/FM/Issues/2021/03/29/fiscal-monitor-april-2021
Karakurt, B. ve Akdemir, T. (2010). İkili gelir vergisi sisteminin adalet ve etkinlik ilkeleri açısından değerlendirilmesi (Adalet tartışmalarının gölgesinde ikili gelir vergisi). *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 15*(1), 129–154.
Keen, M. ve Konrad, K. A. (2013). The theory of international tax competition and coordination. In A. J. Auerbach, R. Chetty, M. Feldstein ve E. Saez (Eds.), *Handbook of public economics* (Vol. 5, ss. 257–328). Elsevier. https://doi.org/10.1016/B978-0-444-53759-1.00005-4
Musgrave, R. A. ve Musgrave, P. B. (1989). *Public finance in theory and practice* (5th ed.). McGraw-Hill.
OECD. (2013). *Action plan on base erosion and profit shifting*. OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/9789264202719-en
OECD. (2018). *The role and design of net wealth taxes in the OECD* (OECD Tax Policy Studies No. 26). OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/9789264290303-en
OECD. (2021). *Tax challenges arising from digitalisation of the economy – Global anti-base erosion model rules (Pillar Two): Inclusive framework on BEPS*. OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/782bac33-en
Piketty, T. (2014). *Capital in the twenty-first century* (A. Goldhammer, Trans.). Harvard University Press.
Piketty, T. ve Saez, E. (2003). Income inequality in the United States, 1913–1998. *The Quarterly Journal of Economics, 118*(1), 1–41. https://doi.org/10.1162/00335530360535135
Saez, E., Slemrod, J. ve Giertz, S. H. (2012). The elasticity of taxable income with respect to marginal tax rates: A critical review. *Journal of Economic Literature, 50*(1), 3–50. https://doi.org/10.1257/jel.50.1.3
Sørensen, P. B. (1994). From the global income tax to the dual income tax: Recent tax reforms in the Nordic countries. *International Tax and Public Finance, 1*(1), 57–79. https://doi.org/10.1007/BF01074784
Stiglitz, J. E. (2012). *The price of inequality: How today's divided society endangers our future*. W. W. Norton & Company.
Tanzi, V. (2011). *Government versus markets: The changing economic role of the state*. Cambridge University Press.
Tanzi, V. ve Zee, H. H. (2000). Tax policy for emerging markets: Developing countries. *National Tax Journal, 53*(2), 299–322. https://doi.org/10.17310/ntj.2000.2.03
Zucman, G. (2015). *The hidden wealth of nations: The scourge of tax havens* (T. L. Fagan, Trans.). University of Chicago Press. https://doi.org/10.7208/chicago/9780226245560.001.0001

ISBN: 978-625-90406-7-7

FARKLILIKLARI KÜRESELLEŞME VE KAMU YÖNETİMİ ANLAYIŞININ DEĞİŞİMİ ÜZERİNDEN OKUMAK

READING DIVERSITY THROUGH THE LENS OF GLOBALIZATION AND THE CHANGING UNDERSTANDING OF PUBLIC ADMINISTRATION

Dr. Res. Asst. Mehmet Şerif YILDIZ[1]

[1]Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Van, Türkiye

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-4215-2558

Özet

Küreselleşme olgusu, ekonomik, siyasal ve özellikle kültürel alanda meydana getirdiği dönüşümlerle kamu yönetimi anlayışını büyük ölçüde etkilemiş ve değişime uğratmıştır. Küreselleşme, sadece iktisadi ilişkileri değil, toplumu, kültürleri, sosyolojik ve yönetsel yapıları da yeniden şekillendiren ve onlara yeni bir yön veren çok boyutlu bir süreç ve kavram olarak bilinmektedir. Bu bağlamda küreselleşme süreciyle birlikte kamu yönetimleri anlayış ve uygulama pratiği bakımından, hiyerarşik ve merkeziyetçi yapısından uzaklaşmış; daha katılımcı, demokratik, şeffaf ve çok aktörlü bir yönetişim modeline doğru evirilmiş ve zamanla tamamen o tarafa yönelmiştir. Çünkü küreselleşme olgusu, bir taraftan ulus-devletlerin işleyiş biçimini dönüştürmüş, diğer taraftan da kamu yönetimi anlayışında da yeni paradigma arayışlarını tetikleyerek bir değişim ve dönüşümü başlatmıştır. Özellikle 1980 ve sonrası zamanda kendini gösteren reform talepleri ve süreçleri, merkeziyetçi, katı, hiyerarşik ve tek tipçi kamu yönetimi anlayışını sorgulatmıştır. Klasik kamu yönetimi anlayışının dayandığı homojen bir toplum ve merkeziyetçi yönetim yaklaşımı, yerini giderek daha çoğulcu, katılımcı, yönetişim ve yerelleşme ilkelerini benimseyen ve önceleyen bir kamu yönetimi anlayışına bırakmıştır. Zaman içerisinde yönetim anlayışındakı bu değişim ve dönüşüm, ülkelerin kamu yönetim pratiklerine, kültürel, yönetsel ve sosyololojik öğelere de yansımıştır ve etkileri günümüzde de sürmektedir. Söz konusu değişim ve dönüşümden, farklılıkların algılanması ve yönetilmesi konusunda yeni yaklaşımların ortaya çıkması ve farklılıkların daha görünür olmalarıyla yönetim süreçlerine daha fazla dâhil edilmeleri gibi pekçok kazanım olarak nasibini almıştır. Bu kapsamda farklılıklar, katılımcılık, demokratikleşme, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ve yönetişim kültürünün benimsenmesi gibi argümanlarla kamu yönetiminin temel gündemlerinden biri haline gelmiştir. Ancak farklılıklara ilişkin olumlu etki yaratan değişim ve dönüşüm, farklılıkların yönetimi hususunda birtakım yeni tartışmalarıda beraberinde getirmiştir. Etnik unsurların, kültürel farklılıkların, dini ve toplumsal çeşitliliğin görünürlüğünün artması, kamu politikalarını kapsayıcılık ve eşitlik ekseninde yeniden şekillenmesine mi zorlamaktadır? Poltika yapıcılarını bu husuta zorlamakta hatta mecbur mu bırakmaktadır? İşte bu çalışma, küreselleşmenin kamu yönetimi üzerindeki etkileri çerçevesinde farklılık olgusunun nasıl yeniden anlamlandırıldığını ve şekillendirildiğini incelemektedir. Çalışmada öncelikle yönetişim, çokkültürlülük ve kapsayıcı kamu yönetimi anlayış ve yaklaşımı değerlendirilmiş; farklılıkların yönetimi de demokratikleşme ve kamu hizmetlerinin etkinliği açısından önemi tartışılmıştır. Çalışmada, farklılık kavramı küreselleşmenin etkisi ve kamu yönetimi anlayışındaki değişimin ekseninde ele alınmıştır. Yeni kamu işletmeciliği ile yönetişim yaklaşımının farklılıkların tanınması, temsil edilmesi ve kamu hizmetlerine daha fazla entegre edilmeleri üzerindeki etkileri incelenmiştir. Bu sürecin politika yapım sürecine etkileri tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yönetişim, Kamu Yönetimi, Küreselleşm, Farklılıkların Yönetimi, Katılımcılık.

Abstract
The phenomenon of globalization has significantly impacted and transformed the understanding of public administration through the economic, political, and especially cultural transformations it has brought about. Globalization is known as a multi-dimensional process and concept that reshapes and directs not only economic relations but also society, cultures, sociological and administrative structures. In this context, with the process of globalization, public administrations have moved away from their hierarchical and centralized structure in terms of understanding and practice; they have evolved towards a more participatory, democratic, transparent, and multi-actor governance model, and have eventually moved entirely in that direction. This is because the phenomenon of globalization has transformed the functioning of nation-states on the one hand, and on the other hand, it has triggered a search for new paradigms in the understanding of public administration, initiating a change and transformation. The reform demands and processes that emerged especially in the 1980s and thereafter questioned the centralized, rigid, hierarchical, and uniform understanding of public administration. The classical understanding of public administration, based on a homogeneous society and a centralized management approach, has gradually given way to a public administration approach that embraces and prioritizes more pluralistic, participatory, governance, and decentralization principles. Over time, this change and transformation in management understanding has been reflected in the public administration practices of countries, as well as in cultural, administrative, and sociological elements, and its effects continue to this day. This change and transformation has resulted in many gains, such as the emergence of new approaches to perceiving and managing diversity, and the increased visibility of diversity, leading to their greater inclusion in management processes. In this context, diversity have become one of the fundamental agendas of public administration with arguments such as participation, democratization, strengthening local governments, and the adoption of a governance culture. However, the positive impact of change and transformation regarding diversity has also brought about some new debates regarding the diversity management. Does the increased visibility of ethnic elements, cultural diversity, religious and social diversity force public policies to be reshaped along the axes of inclusivity and equality? Does globalization compel or even force policymakers to address this issue? This study examines how the concept of diversity is reinterpreted and reshaped within the framework of the effects of globalization on public administration. The study first evaluates the concepts and approaches of governance, multiculturalism, and inclusive public administration; the importance of managing diversity in terms of democratization and the effectiveness of public services is also discussed. The concept of diversity is addressed within the context of the impact of globalization and the changes in the understanding of public administration. The effects of new public management and governance approaches on the recognition, representation, and greater integration of diversity into public services are examined. The impact of this process on the policy-making process is discussed.
Keywords: Governance, Public Administration, Globalization, Diversity Management, Participation.

YEREL YEMEK KÜLTÜRÜNÜN GASTRONOMİ TURİZMİNİN GELİŞMESİNE ETKİSİ: TİRE ÖRNEĞİ

THE IMPACT OF LOCAL CULINARY CULTURE ON THE DEVELOPMENT OF GASTRONOMY TOURISM: THE CASE OF TIRE

Science Expert, Yavuz Selim DENIZ
Kastamonu University, Institute of Social Sciences
ORCID ID: https://orcid.org/ 0000-0002-1452-0408

Associate Professor Hakkı CILGINOGLU
Kastamonu University, Gastronomy ve Culinary Arts
ORCID ID: https://orcid.org/ 0000-0002-6787-3397

Özet

Gastronomi, birçok etkeni bir arada barındıran, doğrudan insan yaşamına etki eden kapsamlı bir yapı olarak bilinmektedir. Son zamanlarda kültürel miras kavramı ile popülerliği artan gastronomi, bireylerin deneyim elde etmek istedikleri bir alternatif turizm türü olarak da öne çıkmaktadır.

Gastronomi turizmi, gastronomi kaynakları bakımından zengin yörelerde farklı ve rahatlatıcı deneyimler elde etme isteğini tatmin eden ya da eğlence amaçlı zaman geçirme doğrultusunda düzenlenen festivaller, fuarlar, gösteriler, yiyecek-içecek tadımları ve yiyecekle ilgili her türlü aktiviteyi barındıran seyahatler bütünü olarak tanımlanmaktadır. Gastronomi turizmi, hem farklı gastronomik kimlik arayışı içerisinde olan turistler için ayırt edici bir faktör olarak öne çıkmakta, hem de şehir markalaşması açısından önem arz etmektedir.

Bu araştırmanın amacı, İzmir ilinin Tire ilçesinin gastronomik ürünlerini tespit etmek ve gastronomi turizmine katkısını yerel halk düzeyinde ortaya çıkarmaktır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Bu doğrultuda 15 kişi ile görüşmeler yapılmıştır. Veriler 23.03.2026- 31.03.2026 tarihleri arasında yüz yüze ve çevrim içi ortamda toplanmıştır. Görüşme soruları alanın uzmanları tarafından incelenmiş ve değerlendirilmiştir. İlgili sorular 3 bölümden oluşturulmuştur. Birinci bölümde katılımcıların demografik bilgileri istenmiştir. İkinci bölümde Tire'nin yöresel yiyecek ve içecekleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Üçüncü bölümde katılımcılardan ilgili bölgenin şehir markalaşmasının ve gastronomi turizminde popülerliğinin artmasına katkı sağlayabilecek öneriler ele alınmıştır. Elde edilen veriler içerik analizi ve betimsel analiz teknikleri kullanılarak yorumlanmıştır. Araştırmanın sınırlılığını, katılımcıların çoğunluğunun erkek olması ve kadın katılımcı sayısının sınırlı kalması oluşturmaktadır.

Araştırma bulgularına göre katılımcıların 3'ünün kadın, 12'sinin erkek olduğu; 1'inin 18-29, 12'sinin 30-49, 2'sinin 50-65 yaş aralığında olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların 5'inin ilköğretim, 3'ünün ortaöğretim, 3'ünün ön lisans, 4'ünün lisans düzeyinde eğitim gördüğü; ilgili bireylerden 10'unun Tire doğumlu olduğu, 1'inin en az 5 ila 10 yıl, 4'ünün ise 1 ila 9 yıldır Tire'de yaşadığı ortaya konulmuştur. Bunun yanında Tire'de en çok kültür turizmi, gastronomi turizmi ve tabiat turizminin öne çıktığı tespit edilmiştir. Kültür turizmi kapsamında en çok tekrarlanan destinasyonların Tire Şehir Müzesi ve Kutu Han olduğu, tabiat turizmi kapsamında ise Derekahve Mesire Alanının öne çıktığı görülmüştür.

Elde edilen diğer bulgulara göre, Tire'de yöresel yiyecek ve içeceklerin Tire tostu, Tire şiş kebabı, kuyu (tak tak) kebabı, sarmaşık kavurması, Tire keşkeği, nohut mayalı ekmek, koruk (goruk) ve karadut şerbeti olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte tatlılar ve peynirler kategorisinde höşmerim, lor tatlısı ve çamur peynirinin öne çıktığı; doğal ürünler arasında

ISBN: 978-625-90406-7-7

zeytinyağı, incir pekmezi, karadut pekmezi, Tire karpuzu, Tire cevizi ile kestanesinin en sık tekrarlandığı görülmüştür. Ayrıca katılımcıların Tire'de gastronomi turizminin gelişmesi için yöreye özgü gastronomik ürünleri içeren tanıtım filmleri ve afişlerinin hazırlanması ile daha fazla festival düzenlenmesi gerektiğini vurguladıkları belirlenmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre Tire'de öne çıkan turizm türlerinin kültür turizmi, gastronomi turizmi ve tabiat turizmi olduğu tespit edilmiştir. Bölgenin yemek kültüründe öne çıkan ürünlerin ise Tire tostu, kuyu kebabı ve sarmaşık kavurması olduğu görülmüştür. Bunun yanında Tire'nin gastronomi turizmi bağlamında yüksek bir turist çekme potansiyeline sahip olduğu; ancak yetersiz reklam ve tanıtım çalışmaları nedeniyle bu potansiyelin yeterince değerlendirilemediği tespit edilmiştir. Bu sorunun giderilmesi için coğrafi işaretli ürünlerin sayısının artırılması, bölge turizmini canlandırmak ve şehir markalaşması hedefine ulaşabilmek için yöresel ürün ağırlıklı festival ve etkinliklerin düzenlenmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gastronomi, Yemek Kültürü, Gastronomi Turizmi, Tire.

Abstract

Gastronomy stands out as a comprehensive structure that encompasses many factors and directly affects human life. Recently, with the increasing popularity of the concept of cultural heritage, gastronomy has become known as an alternative form of tourism through which individuals seek to gain different experiences.

Gastronomy tourism is defined as a set of travels that include festivals, fairs, shows, food and beverage tastings, and all kinds of food-related activities organized to satisfy the desire for different and relaxing experiences or for entertainment purposes in regions rich in gastronomic resources. Gastronomy tourism is of great importance both as a distinctive factor for tourists in search of different gastronomic identities and in terms of city branding.

The aim of this study is to identify the gastronomic products of the Tire district of İzmir province and to reveal their contribution to gastronomy tourism at the level of the local community. In the study, the semi-structured interview technique, one of the qualitative research methods, was used. In this context, interviews were conducted with 15 participants. The data were collected between 23.03.2026 and 31.03.2026 through face-to-face and online methods. The interview questions were examined and evaluated by field experts. The questions consisted of three sections. In the first section, demographic information of the participants was requested. In the second section, it was aimed to determine the local foods and beverages of Tire. In the third section, suggestions from the participants regarding increasing the city branding and the popularity of gastronomy tourism in the region were discussed. The obtained data were interpreted using content analysis and descriptive analysis techniques. The fact that the majority of the participants were male and the number of female participants was low constitutes a limitation of this study.

According to the research findings, it was determined that 3 of the participants were female and 12 were male; 1 was between the ages of 18–29, 12 were between 30–49, and 2 were between 50–65. It was found that 5 participants had primary education, 3 had secondary education, 3 had an associate degree, and 4 had a bachelor's degree. Additionally, 10 participants were born in Tire, while 1 had lived in Tire for at least 5 to 10 years and 4 had lived there for 1 to 9 years. Furthermore, it was determined that cultural tourism, gastronomy tourism, and nature tourism are the most prominent tourism types in Tire. Within the scope of cultural tourism, the most frequently mentioned destinations were Tire City Museum and Kutu Han, while Derekahve Recreation Area was prominent in nature tourism.

According to other findings, the local foods and beverages in Tire include Tire toast, Tire shish kebab, kuyu kebab (tak tak), sarmasık saute, Tire keskek, chickpea sourdough bread, unripe grape (koruk/goruk) sherbet, and black mulberry sherbet. In addition, in the categories of desserts and cheeses, höşmerim, lor dessert, and çamur cheese stand out; among natural products, olive oil, fig molasses, black mulberry molasses, Tire watermelon, Tire walnut, and chestnut were the most frequently mentioned. It was also revealed that participants emphasized the need to prepare promotional films and posters featuring local gastronomic products and to organize more festivals in order to develop gastronomy tourism in Tire.

According to the results of the study, it was determined that the prominent types of tourism in Tire are cultural tourism, gastronomy tourism, and nature tourism. The prominent products in the region's culinary culture are Tire toast, well kebab, and sarmaşık sauté. In addition, it was determined that Tire has a high potential to attract tourists in the context of gastronomy tourism; however, it remains below its potential due to insufficient advertising and promotional activities. In order to eliminate this problem, it was concluded that the number of geographically indicated products should be increased and that festivals and events focusing on local products should be organized to revitalize regional tourism and achieve city branding.

Keywords: Gastronomy, Cuisine Culture, Gastoronmy Tourism, Tire.

ISBN: 978-625-90406-7-7

DİJİTAL SAĞLIK OKURYAZARLIĞI VE KANSER FARKINDALIĞININ YEŞİL KOZMETİK ÜRÜN TÜKETİMİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: KADINLAR ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

THE EFFECTS OF DIGITAL HEALTH LITERACY AND CANCER AWARENESS ON GREEN COSMETIC PRODUCT CONSUMPTION: A STUDY ON WOMEN

Asst. Prof. Dr. Aslı KAYA
İstanbul Gelişim University, Faculty of Health Sciences, Department of Health Management
ORCID: 0009-0009-3648-6608

Özet

Dijital teknolojilerin sağlık alanında yaygın olarak kullanılmaya başlanmasıyla birlikte bireylerin sağlıkla ilgili bilgiye erişim, değerlendirme ve doğru şekilde kullanma becerileri önemli ölçüde gelişmiştir. Bu süreçte dijital sağlık okuryazarlığı, bireylerin güvenilir sağlık bilgilerine ulaşmalarını ve bilinçli tüketim davranışları geliştirmelerini sağlayan temel faktörlerden biri olarak öne çıkmaktadır. Diğer taraftan, kanser farkındalığının artması, bireylerin özellikle kimyasal içerikli kişisel bakım ve kozmetik ürünlerine yönelik risk algısını etkileyerek daha güvenli ve çevre dostu alternatiflere yönelmelerine katkı sağlamaktadır. Bu araştırmanın amacı, kadın tüketicilerde dijital sağlık okuryazarlığı ve kanser farkındalığının yeşil kozmetik ürün tüketimi üzerindeki etkilerini incelemektir. Araştırmada dijital sağlık okuryazarlığı ile kanser farkındalığının yeşil kozmetik ürünlere yönelik satın alma niyeti ve tüketim davranışı üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir. Çalışmanın hedef kitlesini 18 yaş ve üzeri kadın bireyler oluşturmaktadır. Verilerin yapılandırılmış bir anket formu aracılığıyla toplanması ve nicel araştırma yöntemleri kullanılarak analiz edilmesi öngörülmektedir. Elde edilen bulguların, dijital sağlık okuryazarlığı düzeyi yüksek ve kanser konusunda farkındalığı gelişmiş kadınların, çevreye duyarlı, doğal içerikli ve insan sağlığı açısından daha güvenli olduğu düşünülen yeşil kozmetik ürünlerini tercih etme eğilimlerinin daha yüksek olduğunu ortaya koyması beklenmektedir. Araştırmanın sonuçlarının, sürdürülebilir tüketim davranışlarının anlaşılmasına katkı sağlamasının yanı sıra kozmetik sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin pazarlama stratejilerine, sağlık iletişimi çalışmalarına ve tüketicilerin bilinçlendirilmesine yönelik uygulamalara da yol gösterici nitelikte olacağı değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dijital sağlık okuryazarlığı, kanser farkındalığı, kadın, yeşil kozmetik tüketimi.

Abstract

With the widespread use of digital technologies in healthcare, individuals' ability to access, evaluate, and effectively use health-related information has significantly improved. In this context, digital health literacy has emerged as a key factor enabling individuals to obtain reliable health information and develop informed consumption behaviors. At the same time, increasing cancer awareness influences consumers' perceptions of the potential health risks associated with cosmetic and personal care products containing synthetic chemicals, encouraging them to prefer safer and more environmentally friendly alternatives. The aim of this study is to examine the effects of digital health literacy and cancer awareness on green cosmetic product consumption among women. Specifically, the study investigates the influence of digital health literacy and cancer awareness on women's purchasing intentions and consumption behaviors regarding green cosmetic products. The target population consists of women aged 18 years and older. Data are expected to be collected through a structured questionnaire and analyzed using quantitative research methods. It is anticipated that women with higher levels of digital health

literacy and greater cancer awareness will demonstrate a stronger tendency to prefer green cosmetic products perceived as environmentally friendly, naturally formulated, and safer for human health. The findings are expected to contribute to a better understanding of sustainable consumer behavior while providing valuable implications for marketing strategies in the cosmetics industry, health communication initiatives, and consumer awareness programs.

Keywords: Digital Health Literacy, Cancer Awareness, Female, Consumption of Green Cosmetics.

CAMELS TEMELLİ KURUMSAL FİNANSAL PERFORMANS DEĞERLENDİRMESİ: KATILIM BANKACILIĞI SEKTÖRÜ İÇİN BÜTÜNLEŞİK BİR KARAR VERME MODELİ

CAMELS-BASED CORPORATE FINANCIAL PERFORMANCE ASSESSMENT IN THE PARTICIPATION BANKING SECTOR: AN INTEGRATED DECISION-MAKING MODEL

Asst. Prof. Dr. Erdal DEMİR[1]
[1]Van Yüzüncü Yıl University, Gevaş Vocational School, Van, Türkiye
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0002-8030-2185
,

ÖZET

Bankacılık sektöründe finansal sağlamlığın ölçülmesi ve kurumlar arası karşılaştırmalı değerlendirmelerin sistematik bir biçimde yapılması, etkin kaynak yönetimi, sürdürülebilir büyüme ve sektörel istikrarın izlenmesi açısından stratejik bir önem taşımaktadır. Faiz yerine kâr-zarar ortaklığı ilkesiyle faaliyet gösteren katılım bankalarının kurumsal finansal performansının dönemsel ve çok boyutlu biçimde değerlendirilmesi ise hem tasarruf sahipleri hem de politika yapıcılar açısından kritik öneme sahiptir. Buradan hareketle mevcut çalışmanın temel amacı, 2025 yılı sonu itibarıyla Türk bankacılık sektöründe aktif olarak faaliyet gösteren katılım bankalarının CAMELS derecelendirme sistemine dayalı çok boyutlu kurumsal finansal performansını değerlendirmek ve bu amaca yönelik bütünleşik bir çok kriterli karar verme (ÇKKV) modeli önermektir. Önerilen modelin karar vericiler ve uygulayıcılar açısından kullanılabilirliği, söz konusu bankaların 2025 yılına ait finansal verileri üzerinden yürütülen gerçek zamanlı bir vaka analizi aracılığıyla test edilmiştir. Vaka çalışmasında uygulanan metodoloji, Logarithmic Percentage Change-Driven Objective Weighting (LOPCOW), Criteria Importance Through Intercriteria Correlation (CRITIC) ve Combined Compromise Solution (CoCoSo) yaklaşımlarının aşamalı entegrasyonuna dayanmaktadır. LOPCOW ve CRITIC, birbirinden bağımsız iki nesnel ağırlıklandırma mekanizması olarak seçilen CAMELS performans ölçütlerine uygulanmış; her iki yöntemden elde edilen kriter önem ağırlıkları birleştirilerek tek bir yönteme özgü olası önyargılar giderilmiş ve süreç metodolojik açıdan güçlendirilmiştir. Değerlendirme sürecinin ilk aşamasında LOPCOW ve CRITIC yaklaşımlarının uygulanması neticesinde elde edilen nihai kriter önem ağırlıkları incelendiğinde, 2025 yılı için katılım bankalarının kurumsal finansal performansı üzerinde en yüksek açıklayıcı güce sahip üç kriterin sırasıyla faaliyet giderlerinin toplam giderlere oranı, personel giderlerinin faaliyet giderlerine oranı ve takipteki kredilerin toplam kredilere oranı olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu, maliyet etkinliği ve operasyonel disiplinin katılım bankacılığı sektöründe kurumlar arası performans farklılaşmasını açıklayan başlıca yapısal etkenler olduğuna işaret etmektedir. Değerlendirme sürecini ikinci aşamasında nihai ağırlıkların CoCoSo yaklaşımına dahil edilmesiyle elde edilen sıralama sonuçları, 2025 yılında en yüksek kurumsal finansal performansa sahip üç bankanın sırasıyla Emlak Katılım, Dünya Katılım ve Kuveyt Türk olduğunu ortaya koymaktadır. Elde edilen bu sonuçlar, önerilen bütünleşik ÇKKV modelinin katılım bankacılığı performans değerlendirmesinde güvenilir, uygulanabilir ve genişletilebilir bir analitik altyapı sunduğunu teyit etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Katılım Bankacılığı, CAMELS Derecelendirme Sistemi, Kurumsal Finansal Performans, LOPCOW, CRITIC, CoCoSo.

ABSTRACT

The systematic measurement of financial soundness in the banking sector and the conduct of comparative assessments across institutions are of strategic importance for effective resource management, sustainable growth, and the monitoring of sectoral stability. Periodic and multidimensional evaluation of the corporate financial performance of participation banks — which operate on the basis of profit-and-loss sharing rather than interest — constitutes a critical source of information for both depositors and policymakers. Against this backdrop, the primary objective of the present study is to assess the multidimensional corporate financial performance of participation banks actively operating in the Turkish banking sector as of year-end 2025 within the CAMELS rating system, and to propose an integrated multi-criteria decision-making (MCDM) model for this purpose. The practical applicability of the proposed model for decision-makers and practitioners has been tested through a real-time case analysis conducted on the basis of the participating banks' 2025 financial data. The methodology employed in the case study rests on the sequential integration of Logarithmic Percentage Change-Driven Objective Weighting (LOPCOW), Criteria Importance Through Intercriteria Correlation (CRITIC), and Combined Compromise Solution (CoCoSo). LOPCOW and CRITIC were applied as two independent objective weighting mechanisms to the selected CAMELS performance criteria; the resulting criterion importance weights derived from each method were subsequently aggregated so as to eliminate potential biases inherent to any single method, thereby reinforcing the methodological robustness of the overall process. An examination of the final criterion importance weights obtained through the application of LOPCOW and CRITIC in the first stage of the evaluation process reveals that the three criteria carrying the greatest explanatory power over the corporate financial performance of participation banks in 2025 are, respectively, the ratio of operating expenses to total expenses, the ratio of personnel expenses to operating expenses, and the ratio of non-performing loans to total loans. This finding indicates that cost efficiency and operational discipline constitute the primary structural factors underlying inter-institutional performance differentiation in the participation banking sector. The ranking results obtained in the second stage of the evaluation process, through the incorporation of the final weights into the CoCoSo approach, demonstrate that the three banks achieving the highest corporate financial performance in 2025 are Emlak Katılım, Dünya Katılım, and Kuveyt Türk, respectively. These findings confirm that the proposed integrated MCDM model offers a reliable, applicable, and extendable analytical infrastructure for the performance evaluation of participation banks.

Keywords: Participation Banking, CAMELS Rating System, Corporate Financial Performance, LOPCOW, CRITIC, CoCoSo.

1.GİRİŞ

Katılım bankacılığı sistemi, faiz yerine kâr-zarar ortaklığı ilkesiyle faaliyet gösteren ve riba yasağı, aşırı belirsizlik ile etik dışı yatırımları reddeden İslami finans ilkeleri çerçevesinde fon arz eden ekonomik birimler ile fon talep eden ekonomik birimleri bir araya getiren özgün bir alternatif finansal aracılık modelidir (Adalessossi, 2023; Uluyol, 2024). Söz konusu model, geleneksel bankacılığın ya da ticari bankacılık olarak isimlendirilen bankacılık modelinin aksine, finansal işlemleri reel ekonomik faaliyetlere bağlamakta ve riski ile getiriyi taraflar arasında adil biçimde paylaştırmayı esas almaktadır. Bu yapı sayesinde katılım bankacılığı sistemi; sadece dini hassasiyetleri olan ekonomik birimler için alternatif bir finansman kanalı sunmakla kalmayıp, bununla birlikte finansal dışlanma riskini azaltması ve reel sektörle kurduğu doğrudan bağ aracılığıyla ekonomik büyümeye katkı sağlaması bakımından bankacılık sisteminin tamamlayıcı ve işlevsel bir unsuru olarak değerlendirilmektedir (Wanke vd., 2016; Sukmana vd., 2020). Nitekim İslami bankacılık, küresel ölçekte sahip olduğu varlık

büyüklüğüyle hızla genişleyen bir bankacık branşı olarak finansal sistemlerin yapısal çeşitliliğine ve direncine doğrudan katkı sunmakta; başta Müslüman nüfusun yoğun olduğu ülkeler olmak üzere pek çok ülkenin finansal sisteminde belirleyici bir işlev üstlenmektedir (Belkhir vd., 2019; Hassan vd., 2023).

Katılım bankalarının kurumsal finansal performansının dönemsel ve sistematik biçimde ölçülerek değerlendirilmesi, birden fazla paydaş grubu açısından oldukça önemli çıkarımlar sunmaktadır. Düzenleyici ve denetleyici otoriteler açısından performans değerlendirmeleri, sektörün finansal sağlamlığını ve sistemik risk düzeyini izlemenin temel aracıdır; sermaye yeterliliği, likidite ve aktif kalitesine ilişkin erken uyarı sinyalleri bu analizler vasıtasıyla elde edilmektedir. Yatırımcılar ve fon sahipleri açısından performans değerlendirmesi, kaynak tahsis kararlarında güvenilir ve karşılaştırılabilir bir bilgi tabanı oluşturmaktadır. Banka yöneticileri ve karar vericiler açısından ise sistematik performans ölçümleri, stratejik planlama süreçlerini besleyen, güçlü ve zayıf yönleri nesnel biçimde ortaya koyan ve rekabetçi konumlanmayı destekleyen vazgeçilmez bir yönetim aracı işlevi görmektedir (Işık vd., 2025; Yağlı, 2020). Tüm bu gerekçeler, katılım bankalarının performansının yalnızca tek bir boyutla değil; sermaye yeterliliği, aktif kalitesi, yönetim etkinliği, kârlılık, likidite ve duyarlılık gibi çok boyutlu bir çerçevede değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır (Bulut ve Şimşek, 2024; Hamamcı ve Karkacıer, 2022).

Bununla birlikte, mevcut literatürde katılım bankacılığı sektörün yönelik olarak gerçekleştirilen çalışmaların önemli bir bölümü tek boyutlu finansal oran analizlerine ya da öznel ağırlıklandırma süreçlerini esas alan yaklaşımlara dayanmakta; CAMELS değerlendirme çerçevesinin nesnel ÇKKV yaklaşımlarıyla bütünleştirildiği çalışmalar ise oldukça sınırlı kalmaktadır (Dağlı ve Kuvvetli, 2023; Akbulut, 2023). Bu metodolojik boşluk, konuyu hem sektörel hem de yöntemsel açıdan ele alan bütünleşik bir yaklaşımın geliştirilmesini gerekli kılmaktadır (Ünlü vd., 2022; Ecer ve Pamucar, 2022).

Bu gerekçelerden hareketle mevcut çalışmanın temel amacı, bankacılık sektöründe faaliyet gösteren katılım bankalarının CAMELS derecelendirme sistemine dayalı çok boyutlu kurumsal finansal performansını değerlendirmek ve bu amaca yönelik bütünleşik bir ÇKKV modeli önermektir. Önerilen modelde kriter ağırlıklarının nesnel biçimde tespit edilmesi için LOPCOW ve CRITIC yaklaşımları birlikte kullanılmıştır; bu tercih, tek bir ağırlıklandırma yöntemine özgü olası önyargıları gidermekte ve süreci metodolojik açıdan güçlendirmektedir (Karadağ Ak vd., 2025; Yurttadur ve Taşcı, 2022). Alternatiflerin sıralanmasında ise ağırlıklı toplam ile ağırlıklı çarpım modellerini uzlaşı temelli biçimde harmanlayan CoCoSo yaklaşımı benimsenmiştir (Dağlı ve Kuvvetli, 2023). Önerilen modelin karar vericiler ve uygulayıcılar açısından kullanılabilirliği, Türkiye'de 2025 yılı sonu itibarıyla aktif olan yedi katılım bankasının ilgili döneme ait finansal verileri üzerinden yürütülen gerçek zamanlı bir vaka analizi aracılığıyla sınanmıştır. Bu çerçevede çalışma aşağıdaki araştırma sorularını yanıtlamayı hedeflemektedir:

- Katılım bankacılığı sektöründe kurumsal finansal performansın düzenli olarak değerlendirilmesi neden önemlidir?
- CAMELS değerlendirme sistemi kapsamında, katılım bankacılığı sektöründe finansal performans ölçümü yapılırken hangi performans ölçütleri dikkate alınmalıdır?
- Katılım bankalarının kurumsal finansal performansı üzerinde en yüksek açıklayıcı güce sahip CAMELS kriterleri hangileridir?
- LOPCOW ve CRITIC yaklaşımlarından elde edilen nesnel ağırlıklar, kriter önemi konusunda tutarlı bulgular sunmakta mıdır?
- CoCoSo yaklaşımına dayalı nihai performans sıralamasında Türkiye katılım bankaları nasıl konumlanmaktadır?
- Önerilen bütünleşik ÇKKV modeli, katılım bankacılığı performans araştırmalarında uygulanabilir ve genişletilebilir bir analitik çerçeve sunabilmekte midir?

ISBN: 978-625-90406-7-7

Çalışmanın geri kalan kısmı şu şekilde organize edilmiştir. İkinci bölümde katılım bankacılığına mevcut literatür özetlenmekte ve araştırma boşlukları tartışılmaktadır. Üçüncü bölümde önerilen bütünleşik ÇKKV modelinin teorik altyapısı ele alınmaktadır. Dördüncü bölümde model, Türkiye'de 2025 yılı sonu itibarıyla aktif olan yedi katılım bankasının finansal verileri üzerinden gerçek zamanlı bir vaka analizi aracılığıyla uygulanmakta ve elde edilen bulgular sunulmaktadır. Son olarak beşinci bölümde bulgular ilgili literatür çerçevesinde tartışılmakta, teorik ve pratik çıkarımlar değerlendirilmekte ve gelecek araştırmalara yönelik öneriler sunulmaktadır.

2. LİTERATÜR İNCELEMESİ

Finansal kurumların performansının çok boyutlu ve nesnel yaklaşımlarla değerlendirilmesi, bankacılık literatüründe son yıllarda giderek artan bir ilgi görmekte; bu alanda geliştirilen metodolojik çerçeveler gerek akademik gerekse de pratik açıdan önemli katkılar sunmaktadır. Katılım bankacılığı özelinde ise performans ölçümüne yönelik çalışmalar, özellikle son on yılda belirgin biçimde artmış; tek boyutlu finansal oran analizlerinden ÇKKV yöntemlerine uzanan geniş bir metodolojik yelpazeye yayılan incelemeler gerçekleştirilmiştir. Tablo 1'de ilgili literatür sistematik biçimde ele alınmakta ve mevcut çalışmaların kapsam, yöntem ve bulgular açısından genel bir değerlendirmesi sunulmaktadır.

Tablo 1. Literatür Özeti

Yazar(lar)	Ağırlıklandırma Yöntemi(leri)	Sıralama Yöntemi(leri)	Ülke(ler)	Amaç
Wanke vd. (2016)	Eşit Ağırlık	TOPSIS ve Yapay Sinir Ağları	24 ülke	114 İslami bankanın göreli etkinliğini ölçmek ve etkinlik düzeylerini tahmin eden bütünleşik bir model geliştirmek
Yağlı (2020)	Eşit Ağırlık	TOPSIS	Türkiye	Katılım bankalarının CAMELS göstergelerine dayalı finansal performans incelenmesi
Sukmana vd. (2020)	-	İki aşamalı VZA ve Tobit regresyon	Endonezya	Endonezya'daki geleneksel ve İslami kırsal bankaların etkinlik performansını karşılaştırmalı olarak analiz etmek
Akbalık vd., (2022)	Entropi	COPRAS	Türkiye	2017-2021 dönemi için katılım bankaları ile mevduat bankalarının finansal performanslarının karşılaştırılması
Yurttadur ve Taşçı (2022)	CRITIC	MAIRCA	Türkiye	2021 yılı için 6 katılım bankasının finansal açıdan performans karşılaştırması
Hamamcı ve Karkacıer (2022)	Entropi	TOPSIS	Türkiye ve KİK ülkeleri	Türkiye'de ve Körfez İşbirliği Konseyi (KİK)'ne üye ülkeler de faaliyet gösteren katılım bankalarının 2016-2019 dönemi finansal performans analizi

ISBN: 978-625-90406-7-7

Akbulut (2023)	CRITIC	COPRAS	Türkiye	Altı katılım bankasının 2019-2022 dönemi finansal performans incelemesi
Dağlı ve Kuvvetli (2023)	Entropi, CILOS ve IDOCRIW	CoCoSo	Türkiye	Katılım bankalarının 2018-2022 dönemine ilişkin finansal göstergelere dayalı performans ölçümü
Şekkeli ve Güçlü (2023)	Entropi	GİA	Türkiye	2019-2021 dönemi için katılım bankalarının finansal performansını değerlendirilmesi
Gülcemal ve İzci (2024)	LOPCOW	MOOSRA	Türkiye	Türk Katılım Bankacılığı sektörünün 2021 Ocak – 2022 Ekim dönemine ilişkin performansının ölçülmesi
Bulut ve Şimşek (2024)	CRITIC	ARAS, CRITIC ve COPRAS	Türkiye	BİST'te işlem gören 6 katılım bankasının 2023 yılına ilişkin CAMELS göstergelerine dayalı performansının ölçümü
Coşkuner ve Rençber (2024)	CRITIC	TOPSIS	Türkiye	5 katılım bankasının 2018-2022 dönemine ilişkin finansal performansının karşılaştırılması.
Yavuz (2025)	Entropi	EDAS	Türkiye ve Güney Afrika	2022 ve 2023 dönemi için söz konusu ülkelerde faaliyet gösteren bankaların finansal performansının karşılaştırılması
Karadağ Ak vd. (2025)	SD	GİA	Türkiye	altı katılım bankasının 2019-2023 yılları arasındaki finansal performanslarının incelenmesi.
Işık vd. (2025)	Küresel bulanık SPC ve SWARA	AROMAN	Türkiye	Katılım bankalarının verimlilik, üretkenlik ve sürdürülebilirlik boyutlarındaki çok boyutlu performansının ölçülmesi
Aslan (2026)	Entropi	SAW ve WPM	Türkiye	2023-2024 dönemi için 8 katılım bankasının finansal açıdan performansının karşılaştırılması.

Tablo 1'de sunulan literatür özeti bir bütün olarak değerlendirildiğinde, katılım bankacılığı performans araştırmalarında birbirleriyle bağlantılı üç temel boşluğun öne çıktığı görülmektedir.

ISBN: 978-625-90406-7-7

İlk boşluk metodolojik niteliktedir. İncelenen çalışmaların tamamına yakınının kriter ağırlıklandırma sürecinde tek bir yönteme dayandığı dikkat çekmektedir. Entropi (Akbalık vd., 2022; Hamamcı ve Karkacıer, 2022; Şekkeli ve Güçlü, 2023; Yavuz, 2025; Aslan, 2026), CRITIC (Yurttadur ve Taşcı, 2022; Akbulut, 2023; Bulut ve Şimşek, 2024; Coşkuner ve Rençber, 2024), SD (Karadağ Ak vd., 2025) ve LOPCOW (Gülcemal ve İzci, 2024) gibi yöntemler çalışmalarda tekil biçimde tercih edilmiştir. Oysa her nesnel ağırlıklandırma yönteminin kendine özgü matematiksel yapısı ve varsayımları, belirli veri örüntülerinde sistematik önyargılara yol açabilmektedir. LOPCOW ve CRITIC gibi birbirini tamamlayıcı iki nesnel yöntemin birlikte kullanılarak elde edilen ağırlıkların sentezlenmesi, bu önyargıların giderilmesine ve ağırlıklandırma sürecinin metodolojik sağlamlığının artırılmasına katkı sunabilir. Bununla birlikte, söz konusu iki yöntemin birlikte kullanıldığı ve elde edilen ağırlıkların CoCoSo gibi uzlaşı temelli bir sıralama yaklaşımıyla bütünleştirildiği bir çalışmaya katılım bankacılığı literatüründe rastlanmamaktadır.

İkinci boşluk çerçeve seçimiyle ilgilidir. İncelenen çalışmalar arasında CAMELS derecelendirme sistemini doğrudan esas alanların yalnızca Yağlı (2020) ve Bulut ve Şimşek (2024) ile sınırlı kaldığı görülmektedir. Diğer çalışmaların büyük çoğunluğu belirli finansal boyutları ön plana çıkaran kendi kriter setlerini benimsemiş; ancak CAMELS'in altı boyutunu bütünsel olarak kapsayan ve bunu nesnel ÇKKV yöntemleriyle destekleyen çalışmalar oldukça sınırlı kalmıştır. CAMELS, bankacılık sektöründe denetleyici otoriteler tarafından yaygın biçimde kabul görmüş kapsamlı bir değerlendirme çerçevesi olmasına karşın, bu çerçevenin katılım bankacılığına uyarlanarak nesnel ağırlıklandırma mekanizmalarıyla desteklendiği bütünleşik modellerin geliştirilmesine yönelik çabalar yetersiz kalmaktadır.

Üçüncü boşluk ise güncellik açısından ortaya çıkmaktadır. Tabloda yer alan çalışmaların veri dönemleri incelendiğinde, en güncel olanların 2023-2024 dönemini kapsadığı (Aslan, 2026) ve hiçbirinin 2025 yıl sonu verilerini içermediği görülmektedir. Öte yandan Türkiye katılım bankacılığı sektörü, özellikle 2019 sonrasında hem sayısal hem de yapısal açıdan önemli dönüşümler geçirmiş; Dünya Katılım gibi yeni aktörlerin sektöre katılımıyla rekabet ortamı köklü biçimde değişmiştir. Bu dinamik yapıya karşın 2025 yılı sonu verilerini esas alan ve tüm aktif bankaları kapsayan güncel bir karşılaştırmalı performans analizinin literatürde yer almadığı görülmektedir. Mevcut çalışma, tam da bu üç boşluğu aynı anda gidermeyi hedefleyen bütünleşik bir model önerisiyle literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

3.METODOLOJİ

Metodoloji bölümünde, kriter ağırlıklarının belirlenmesinde kullanılan LOPCOW ve CRITIC yöntemleri ile alternatiflerin (bankaların) finansal performans sıralamasının elde edilmesinde uygulanan CoCoSo yaklaşımının metodolojik adımları ayrıntılı biçimde açıklanmaktadır.

3.1.LOPCOW Yaklaşımı

LOPCOW algoritması, çok kriterli karar verme yazınına ilk kez Ecer ve Pamucar (2022) tarafından kazandırılmıştır. Hesaplama sürecinin görece kısa olması ve yüksek analitik kapasite sunması, yöntemin öne çıkan özellikleri arasındadır. Ayrıca LOPCOW, negatif değerlere sahip kriterlerin herhangi bir ön dönüşüm işlemine ihtiyaç duyulmaksızın doğrudan değerlendirme sürecine dâhil edilmesine olanak tanımaktadır. Yöntemin uygulama aşamaları dört temel adımdan oluşmaktadır (Işık vd, 2024; Demir, 2025).

Adım 1. Ilk adımda Eşitlik (1) kullanılarak başlangıç karar matrisi oluşturulur.

$$X = [x_{ij}]_{m\times n} = \begin{bmatrix} x_{11} & x_{12} & \cdots & x_{1n} \\ x_{21} & x_{22} & \cdots & x_{2n} \\ \vdots & \vdots & \cdots & \vdots \\ x_{m1} & x_{m2} & \cdots & x_{mn} \end{bmatrix} \quad (1)$$

ISBN: 978-625-90406-7-7

Adım 2. Başlangıç karar matrisi, değerlendirme kriterlerinin sahip olduğu özellikler dikkate alınarak normalize edilmektedir. Bu kapsamda, fayda yönlü kriterler için Eşitlik (2), maliyet yönlü kriterler için ise Eşitlik (3) esas alınarak normalizasyon işlemi gerçekleştirilmektedir.

$$r_{ij} = \frac{x_{ij} - min_{ij}}{max_{ij} - min_{ij}} \quad (2)$$

$$r_{ij} = \frac{max_{ij} - x_{ij}}{max_{ij} - min_{ij}} \quad (3)$$

Adım 3. Performans kriterlerine ait yüzdesel değerler Eşitlik (4) aracılığıyla hesaplanmaktadır. Bu denklemde yer alan σ parametresi, kriterlere ilişkin standart hata değerlerini ifade etmekte olup söz konusu değerler Eşitlik (5) yardımıyla elde edilmektedir.

$$PV_{ij} = \left| ln \left[\frac{\sqrt{\frac{\sum_{i=1}^{n} r_{ij}^2}{n}}}{\sigma} \right] \right| \times 100 \quad (4)$$

$$\sigma_j = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^{m} (v_{ij} - \overline{v_j})^2}{m}} \quad (5)$$

Adım 4. Son aşamada, performans kriterlerine ilişkin nesnel ağırlık katsayıları Eşitlik (6) yardımıyla hesaplanmaktadır.

$$w_j = \frac{PV_{ij}}{\sum_{j=1}^{m} PV_{ij}}; \sum_{j=1}^{n} w_j = 1 \quad (6)$$

3.2.CRITIC Yaklaşımı

CRITIC yöntemi, ilk kez Diakoulaki ve çalışma arkadaşları (1995) tarafından literatüre kazandırılmış objektif bir ağırlıklandırma yaklaşımıdır. Bu yöntem, değerlendirme kriterleri arasındaki standart sapma ve korelasyon ilişkilerini dikkate alarak kriterlerin ağırlık değerlerini belirlemeye olanak tanımakta olup, aşağıdaki aşamalardan oluşmaktadır (Diakoulaki vd., 1995:764-765; Işık, 2019:547-549; Akbulut, 2020:475-476; Aydın, 2020:832-833; Ürgüp ve Demir, 2021:264);

Adım 1: CRITIC yönteminin ilk aşamasında, başlangıç karar matrisi (X) Eşitlik (7)'de gösterildiği şekilde oluşturulmaktadır.

$$X = \left[x_{ij}\right]_{m*n} = \begin{bmatrix} x_{11} & x_{12} & \cdots & x_{1n} \\ x_{21} & x_{22} & \cdots & x_{2n} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ x_{m1} & x_{m2} & \cdots & x_{mn} \end{bmatrix}; i = 1,2,\dots m \text{ ve } j = 1,2,\dots n \quad (7)$$

Adım 2: Yöntemin ikinci aşamasında, karar matrisinde yer alan her bir değerlendirme kriteri, fayda ya da maliyet özelliğine bağlı olarak Eşitlik (8) ve (9) yardımıyla normalize edilmektedir. Fayda yönlü kriterler Eşitlik (8), maliyet yönlü kriterler ise Eşitlik (9) kullanılarak normalize edilir.

$$r_{ij} = \frac{x_{ij} - x_j^{min}}{x_j^{max} - x_j^{min}} \quad (8)$$

$$r_{ij} = \frac{x_j^{max} - x_{ij}}{x_j^{max} - x_j^{min}} \quad (9)$$

Adım 3: Bu aşamada, değerlendirme kriterleri arasındaki korelasyon katsayıları Eşitlik (10) kullanılarak hesaplanmaktadır.

$$\rho_{jk} = \frac{\sum_{i=1}^{m} (r_{ij} - \overline{r_j})(r_{ik} - \overline{r_k})}{\sqrt{\sum_{i=1}^{m} (r_{ij} - \overline{r_j})^2 \sum_{i=1}^{m} (r_{ik} - \overline{r_k})^2}} \quad (10)$$

ISBN: 978-625-90406-7-7

Adım 4: Her bir değerlendirme kriterinin içerdiği bilgi miktarını temsil eden C_j değeri, Eşitlik (11) yardımıyla hesaplanmaktadır. Bununla birlikte, değerlendirme kriterlerine ait ve σ_j ile gösterilen standart sapma değerleri, Eşitlik (11) temel alınarak belirlenmektedir.

$$C_j = \sigma_j \sum_{k=1}^{n}(1-t_{jk}) \quad (11)$$

Eşitlikte (t_{jk}) ile gösterilen değer, korelasyon katsayısını temsil etmektedir.

$$\sigma_j = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^{m}(r_{ij}-\bar{r_j})^2}{m}} \quad (12)$$

Adım 5: Yöntemin son aşamasında, her bir değerlendirme kriterine ait ağırlık değerleri **(w_j)** Eşitlik (13) kullanılarak belirlenmektedir.

$$w_j = \frac{C_j}{\sum_{k=1}^{n} C_k} ; \sum_{j=1}^{n} w_j = 1 \quad (13)$$

Elde edilen ağırlık değerleri dikkate alındığında, en yüksek w_j değerine sahip kriterin performans üzerinde en etkili unsur olduğu söylenebilir.

3.3.CoCoSo Yaklaşımı

Yazdani vd. (2019) tarafından çok kriterli karar verme literatürüne kazandırılan CoCoSo yöntemi, karar alternatiflerinin göreli başarı düzeylerinin ortaya konulmasını amaçlayan bütünleşik bir karar verme yaklaşımı olarak tanımlanmaktadır. Yöntemin yapısal esnekliği, ağırlıklı toplam ve ağırlıklı çarpım modellerinin avantajlarını eş zamanlı biçimde bünyesinde barındırması sayesinde, karar vericilere daha dengeli, tutarlı ve kapsamlı bir değerlendirme çerçevesi sunmaktadır. Bu doğrultuda, CoCoSo karar algoritmasının uygulanması belirli ve sistematik aşamalardan oluşmakta olup, söz konusu aşamalar aşağıda açıklanmaktadır (Akbulut ve Hepşen, 2021: 687).

Adım 1. Alternatifler ve değerlendirme ölçütlerini içeren karar matrisi Eşitlik (14) çerçevesinde hazırlanır.

$$X = [x_{ij}]_{m*n} = \begin{bmatrix} x_{11} & x_{12} & \cdots & x_{1n} \\ x_{21} & x_{22} & \cdots & x_{2n} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ x_{m1} & x_{m2} & \cdots & x_{mn} \end{bmatrix} \quad (14)$$

Adım 2. Belirlenen performans ölçütlerinin fayda (maksimizasyon) ya da maliyet (minimizasyon) niteliğine göre normalizasyon süreci yürütülmektedir. Bu kapsamda, fayda yönlü ölçütlerin dönüştürülmesinde Eşitlik (15), maliyet yönlü ölçütlerin dönüştürülmesinde ise Eşitlik (16) esas alınmaktadır.

$$r_{ij} = \frac{x_{ij}-\min x_{ij}}{\max x_{ij}-\min x_{ij}} \quad (15)$$

$$r_{ij} = \frac{\max x_{ij}-x_{ij}}{\max x_{ij}-\min x_{ij}} \quad (16)$$

Adım 3. Her bir karar alternatifi için toplam ağırlıklı karşılaştırılabilirlik değeri (S_i) ile toplam güç ağırlıklı karşılaştırılabilirlik değeri (P_i) sırasıyla Eşitlik (17) ve Eşitlik (18) kullanılarak hesaplanmaktadır.

$$S_i = \sum_{j=1}^{n}(w_j \times r_{ij}) \quad (17)$$

$$P_i = \sum_{j=1}^{n}(r_{ij})^{w_j} \quad (18)$$

ISBN: 978-625-90406-7-7

Adım 4. Her bir karar alternatifi için üçlü bir değerlendirme skoru hesaplanmaktadır. Bu kapsamda, Eşitlik (19) ağırlıklı toplam ve ağırlıklı çarpım yaklaşımlarından elde edilen değerlerin aritmetik ortalamasını temsil ederken; Eşitlik (20) alternatiflerin en iyi alternatifle karşılaştırılmasına dayanan bütünleşik bir skor yapısını ifade etmektedir. Eşitlik (21) ise ağırlıklı toplam ve ağırlıklı çarpım yaklaşımlarını birlikte ele alan birleşik bir fayda ölçütünü ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, Eşitlik (21)'te yer alan λ parametresi karar vericinin tercihine bağlı olarak belirlenmekte olup, önceki çalışmalar incelendiğinde bu katsayının uygulamalarda çoğunlukla 0,5 değeri üzerinden değerlendirildiği anlaşılmaktadır.

$$k_{ia} = \frac{P_i + S_i}{\sum_{i=1}^{m}(P_i + S_i)} \quad (19)$$

$$k_{ib} = \frac{S_i}{\min S_i} + \frac{P_i}{\min P_i} \quad (20)$$

$$k_{ic} = \frac{\lambda(S_i) + (1-\lambda)(P_i)}{(\lambda \max S_i + (1-\lambda)\max P_i)}; \; 0 \leq \lambda \leq 1 \quad (21)$$

Adım 5. CoCoSo yaklaşımının nihai aşamasında, her bir karar alternatifi için nihai performans değeri (k_i) Eşitlik (22) aracılığıyla hesaplanmaktadır. Elde edilen bu değerler doğrultusunda, en yüksek performans skoruna sahip alternatif en uygun seçenek olarak değerlendirilmektedir.

$$k_i = (k_{ia} \times k_{ib} \times k_{ic})^{1/3} + (k_{ia} + k_{ib} + k_{ic})\frac{1}{3} \quad (22)$$

4.VERİ SETİ VE ÖRNEKLEM

Katılım bankalarının kurumsal finansal etkinlik düzeylerini karşılaştırmalı olarak değerlendirmek amacıyla geliştirilen bütünleşik ÇKKV modelinin uygulanabilirliği ve geçerliliği, gerçek zamanlı bir vaka analizi aracılığıyla sınanmıştır. Bu kapsamda örneklem olarak, 2025 yılı sonu itibarıyla Türk bankacılık sektöründe aktif biçimde faaliyet gösteren yedi katılım bankası seçilmiş; söz konusu bankaların kurumsal finansal performansı 2025 yılına ait yıllık finansal veriler üzerinden incelenmiştir. Analize esas oluşturan veriler, TCMB ve BDDK tarafından yayımlanan resmî istatistikler ile bankaların ilgili döneme ait finansal raporlarından derlenmiştir. Değerlendirmede, CAMELS derecelendirme sisteminin sermaye yeterliliği (C), aktif kalitesi (A), yönetim etkinliği (M), kârlılık (E), likidite (L) ve piyasa risklerine duyarlılık (S) boyutlarını temsil eden ve bankaların performansını çok yönlü biçimde yansıtan on iki finansal gösterge karar kriteri olarak belirlenmiştir. Söz konusu kriterlerin tanımları, kodları ve banka yönetimi açısından fayda (maksimizasyon) ya da maliyet (minimizasyon) yönelimleri Çizelge 1'de; analize dâhil edilen yedi katılım bankasının isimleri ve kodları ise Çizelge 2'de topluca gösterilmiştir.

Çizelge 1. Temel Performans Göstergeleri

Sıra	Kriterler	Kod	Tip
1	Özkaynak / Top. Yük.	C1	Max
2	(Özkaynak−Sabit) / Top. Aktif	C2	Max
3	Takip. Krediler / Top. Krediler	C3	Min
4	Takip. Krediler / Top. Alacaklar	C4	Min
5	Personel Gid. / Faal. Gid.	C5	Min
6	Faal. Gid. / Top. Gid.	C6	Min
7	Net Kâr / Top. Aktif (ROA)	C7	Max
8	Net Kâr / Özkaynak (ROE)	C8	Max
9	Top. Krediler / Top. Aktif	C9	Max
10	Likit Akt. / Top. Aktif	C10	Max
11	Top. Toplanan Fonlar / Top. Aktif	C11	Max
12	Net Bilanço Pozisyonu / Özkaynak	C12	Max

ISBN: 978-625-90406-7-7

Çizelge 2. Analize Dahil Edilen Bankalar

Sıra	Bankalar	Kod
1	Ziraat Katılım Bankası A.Ş.	B1
2	Vakıf Katılım Bankası A.Ş.	B2
3	Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.	B3
4	Emlak Katılım Bankası A.Ş.	B4
5	Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.	B5
6	Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş.	B6
7	Dünya Katılım Bankası A.Ş.	B7

5. BULGULAR

5.1. LOPCOW Yöntemi ile Kriter Ağırlıklarının Belirlenmesi

Uygulama sürecinin ilk aşamasında, CAMELS temelli performans kriterlerine ait önem düzeyleri LOPCOW yöntemi kullanılarak hesaplanmıştır. Kriter ağırlıklarının belirlenebilmesi amacıyla öncelikle, yedi katılım bankasının on iki değerlendirme kriteri itibarıyla 2025 yılına ait gözlem değerlerini içeren ve Çizelge 3'te sunulan karar matrisi oluşturulmuş ve analiz süreci bu matris üzerinden yürütülmüştür.

Çizelge 3. Karar Matrisi

	Max	Max	Min	Min	Min	Min	Max	Max	Max	Max	Max	Max
	C1	C2	C3	C4	C5	C6	C7	C8	C9	C10	C11	C12
B1	0,0394	0,0293	0,0354	0,0293	0,5099	0,0913	0,0075	0,1974	0,5246	0,3224	0,6677	0,6806
B2	0,0628	0,0448	0,0387	0,0332	0,4868	0,1436	0,0098	0,1652	0,4028	0,4452	0,7200	1,2350
B3	0,0849	0,0496	0,0115	0,0105	0,5567	0,1647	0,0123	0,1578	0,5262	0,3216	0,6027	-0,1389
B4	0,0845	0,0730	0,0098	0,0098	0,5825	0,1600	0,0338	0,4335	0,5892	0,3383	0,7577	-0,0762
B5	0,0986	0,0809	0,0219	0,0219	0,5258	0,2105	0,0299	0,3326	0,4317	0,4323	0,6656	-0,2583
B6	0,0574	0,0384	0,0189	0,0166	0,5318	0,1688	0,0283	0,5205	0,4474	0,3677	0,5962	-0,3396
B7	0,1050	0,0812	0,0074	0,0070	0,5323	0,2871	0,0206	0,2172	0,5204	0,4193	0,7671	0,1838

Karar matrisinin oluşturulmasının ardından, on iki değerlendirme kriterine ilişkin veriler fayda ve maliyet özellikleri dikkate alınarak Eşitlik (2) ve Eşitlik (3) aracılığıyla normalize edilmiş; izleyen aşamada Eşitlik (4) ve Eşitlik (5) kullanılarak her bir kritere ait yüzdesel değerler (PVj) hesaplanmıştır. Son aşamada Eşitlik (6) yardımıyla kriterlere ilişkin LOPCOW temelli nesnel ağırlık katsayıları (wj) elde edilmiş ve ulaşılan bulgular Çizelge 4'te sunulmuştur. Çizelge 4 incelendiğinde, katılım bankalarının kurumsal finansal performansı üzerindeki belirleyiciliği en yüksek kriterlerin sırasıyla C6 (Faaliyet Giderleri / Toplam Giderler) ve C5 (Personel Giderleri / Faaliyet Giderleri) olduğu, bu kriterleri C1'in (Özkaynak / Toplam Yükümlülükler) izlediği görülmektedir. Buna karşılık bilgi içeriği ve ayırt edicilik düzeyi en düşük kriterler C12 (Net Bilanço Pozisyonu / Özkaynak) ile C8 (Net Kâr / Özkaynak – ROE) olarak belirlenmiştir. Bu görünüm, 2025 yılında bankalar arası performans farklılaşmasının önemli ölçüde maliyet etkinliği ve operasyonel disiplin göstergeleri üzerinden şekillendiğine işaret etmektedir.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Çizelge 4. LOPCOW Yöntemi Sonuçları

	C1	C2	C3	C4	C5	C6	C7	C8	C9	C10	C11	C12
PVj	59,06	46,06	55,10	54,86	62,64	72,29	42,04	26,62	49,30	34,08	44,21	25,99
wj	0,103	0,080	0,096	0,096	0,109	0,126	0,073	0,047	0,086	0,060	0,077	0,045
Sıra	3	7	4	5	2	1	9	11	6	10	8	12

5.2. CRITIC Yönteminin Uygulanması

Ağırlıklandırma sürecinin ikinci adımında, aynı karar matrisi (Çizelge 3) esas alınarak CRITIC yöntemine ilişkin hesaplamalar gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda öncelikle Eşitlik (8) ve Eşitlik (9) yardımıyla normalize karar matrisi oluşturulmuş; ardından Eşitlik (10) aracılığıyla değerlendirme kriterleri arasındaki korelasyon katsayıları belirlenmiştir. Devamında her bir kritere ait standart sapma değerleri (σj) ile kriterlerin içerdiği bilgi miktarını temsil eden Cj değerleri Eşitlik (11) ve Eşitlik (12) kullanılarak hesaplanmış; son aşamada Eşitlik (13) yardımıyla kriterlere ilişkin nesnel önem ağırlıkları elde edilmiş ve sonuçlar Çizelge 5'te sunulmuştur. CRITIC yöntemiyle ulaşılan bulgular, banka performansları üzerinde en yüksek etkiye sahip kriterlerin C12 (Net Bilanço Pozisyonu / Özkaynak) ve C10 (Likit Aktifler / Toplam Aktif), en düşük etkiye sahip kriterlerin ise C1 (Özkaynak / Toplam Yükümlülükler) ile C2 ((Özkaynak−Sabit) / Toplam Aktif) olduğunu ortaya koymaktadır. LOPCOW ve CRITIC yöntemlerinin kısmen farklılaşan ağırlık yapıları üretmesi, her iki yöntemin kendine özgü matematiksel varsayımlarından kaynaklanmakta ve iki nesnel yöntemin birlikte kullanılarak sentezlenmesinin metodolojik gerekçesini desteklemektedir.

Çizelge 5. CRITIC Yöntemi Sonuçları

	C1	C2	C3	C4	C5	C6	C7	C8	C9	C10	C11	C12
σj	0,361	0,411	0,396	0,388	0,323	0,311	0,403	0,394	0,354	0,432	0,403	0,366
Cj	3,270	3,517	3,777	3,764	4,494	4,572	3,748	4,237	3,788	4,625	3,707	4,830
wj	0,068	0,073	0,078	0,078	0,093	0,095	0,078	0,088	0,078	0,096	0,077	0,100
Sıra	12	11	7	8	4	3	9	5	6	2	10	1

Ağırlıklandırma aşamasının son adımında, LOPCOW ve CRITIC yöntemlerinden elde edilen kriter ağırlıkları aritmetik ortalama yaklaşımıyla bütünleştirilerek ortak bir nesnel ağırlık vektörüne dönüştürülmüştür. Bu sayede tek bir yönteme bağlı kalmaktan kaynaklanabilecek olası yanlılık sınırlandırılmış ve kriterlere ilişkin nihai ağırlık skorları belirlenmiştir. Çizelge 6'da sunulan bütünleştirilmiş sonuçlara göre en yüksek öneme sahip üç kriter sırasıyla C6 (Faaliyet Giderleri / Toplam Giderler), C5 (Personel Giderleri / Faaliyet Giderleri) ve C3 (Takipteki Krediler / Toplam Krediler); en düşük öneme sahip kriter ise C8 (Net Kâr / Özkaynak – ROE) olarak öne çıkmaktadır.

Çizelge 6. LOPCOW ve CRITIC Yöntemlerinin Bütünleştirilmiş Sonuçları

	C1	C2	C3	C4	C5	C6	C7	C8	C9	C10	C11	C12
wj (LOPCOW)	0,103	0,080	0,096	0,096	0,109	0,126	0,073	0,047	0,086	0,060	0,077	0,045
wj (CRITIC)	0,068	0,073	0,078	0,078	0,093	0,095	0,078	0,088	0,078	0,096	0,077	0,100
wj (Ortalama)	0,085	0,077	0,087	0,087	0,101	0,110	0,076	0,067	0,082	0,078	0,077	0,073
Sıra	5	9	3	4	2	1	10	12	6	7	8	11

5.3. CoCoSo Yönteminin Sonuçları

Analizin ikinci aşamasında, LOPCOW ve CRITIC yöntemlerinin ortalamasıyla elde edilen nihai ağırlık katsayıları CoCoSo yöntemine aktarılarak bankalar bazında kurumsal finansal

ISBN: 978-625-90406-7-7

performans sıralaması oluşturulmuştur. Bu doğrultuda öncelikle Eşitlik (14) uyarınca düzenlenen karar matrisi (Çizelge 3) esas alınmış; ardından matriste yer alan her bir gözlem değeri Eşitlik (15) ve Eşitlik (16) ile normalize edilmiştir. İzleyen aşamada Eşitlik (17) ve Eşitlik (18) kullanılarak her bir banka için toplam ağırlıklı karşılaştırılabilirlik değeri (Si) ile toplam güç ağırlıklı karşılaştırılabilirlik değeri (Pi) hesaplanmış; Eşitlik (19), Eşitlik (20) ve Eşitlik (21) aracılığıyla üçlü değerlendirme skorları (kia, kib ve kic) elde edilmiştir. Hesaplamalarda λ parametresi, literatürdeki yaygın uygulamayla uyumlu biçimde 0,5 olarak alınmıştır. Yöntemin son adımında ise Eşitlik (22) yardımıyla her bir bankaya ilişkin nihai performans skorları (ki) hesaplanmış ve bunlara karşılık gelen sıralamalar Çizelge 7'de sunulmuştur. Sonuçlar incelendiğinde, 2025 yılında kurumsal finansal performansı en yüksek bankanın 2,2145 skoruyla Emlak Katılım (B4) olduğu; bu bankayı 2,2128 skoruyla Dünya Katılım (B7) ve 2,1670 skoruyla Kuveyt Türk'ün (B5) izlediği görülmektedir. Sıralamanın son basamağında ise 1,4923 skoruyla Ziraat Katılım (B1) yer almaktadır. İlk iki banka arasındaki skor farkının oldukça sınırlı olması, Emlak Katılım ile Dünya Katılım'ın 2025 yılı itibarıyla birbirine yakın performans profilleri sergilediğine işaret etmektedir.

Çizelge 7. CoCoSo Yöntemi Sonuçları

Bankalar	Si	Pi	kia	kib	kic	ki	Sıra
Ziraat Katılım (B1)	0,3506	8,0537	0,1184	2,0000	0,7061	1,4923	**7**
Vakıf Katılım (B2)	0,4495	8,3708	0,1242	2,3213	0,7410	1,6600	**6**
Türkiye Finans (B3)	0,4173	9,1859	0,1353	2,3307	0,8068	1,7245	**5**
Emlak Katılım (B4)	0,6574	10,6039	0,1586	3,1915	0,9461	2,2145	**1**
Kuveyt Türk (B5)	0,5544	11,2458	0,1662	2,9774	0,9913	2,1670	**3**
Albaraka (B6)	0,4428	9,3738	0,1383	2,4267	0,8247	1,7815	**4**
Dünya Katılım (B7)	0,6524	10,6393	0,1590	3,1817	0,9486	2,2128	**2**

6. SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışmada, katılım bankalarının kurumsal finansal performansının nesnel ve çok boyutlu biçimde ölçülmesine yönelik olarak LOPCOW, CRITIC ve CoCoSo yöntemlerini bir araya getiren, CAMELS derecelendirme sistemine dayalı bütünleşik bir çok kriterli karar verme modeli önerilmiş ve modelin geçerliliği, 2025 yılı sonu itibarıyla Türk bankacılık sektöründe aktif olarak faaliyet gösteren yedi katılım bankasının ilgili yıla ait finansal verileri üzerinden sınanmıştır. Kriter ağırlıkları LOPCOW ve CRITIC yöntemleriyle ayrı ayrı hesaplanmış, elde edilen iki ağırlık vektörünün aritmetik ortalaması alınarak yalnızca tek bir yönteme bağlı kalmaktan kaynaklanabilecek yanlılık sınırlandırılmış; bankaların kurumsal finansal performans sıralaması ise bu bütünleşik ağırlıklar temelinde CoCoSo yöntemiyle elde edilmiştir.

Ağırlıklandırma aşamasına ilişkin sonuçlar, bütünleştirilmiş ağırlıklara göre katılım bankalarının kurumsal finansal performansını en güçlü biçimde belirleyen kriterlerin sırasıyla faaliyet giderlerinin toplam giderlere oranı (C6), personel giderlerinin faaliyet giderlerine oranı (C5) ve takipteki kredilerin toplam kredilere oranı (C3) olduğunu; en düşük ayırt ediciliğe sahip kriterin ise özkaynak kârlılığı (C8) olduğunu göstermektedir. Bu bulgu, 2025 yılında katılım bankaları arasındaki performans farklılaşmasının ağırlıklı olarak maliyet etkinliği, operasyonel disiplin ve aktif kalitesi göstergelerinden kaynaklandığına işaret etmektedir. Öte yandan LOPCOW yönteminin maliyet etkinliği göstergelerini (C6 ve C5), CRITIC yönteminin ise duyarlılık ve likidite göstergelerini (C12 ve C10) ön plana çıkarması, yöntemlerin farklı matematiksel yapılarının ağırlık dağılımı üzerindeki etkisini somut biçimde ortaya koymakta ve iki yöntemin sentezlenmesine dayanan bütünleşik yaklaşımın isabetli bir tercih olduğunu doğrulamaktadır.

CoCoSo sıralamasına göre 2025 yılında kurumsal finansal performansı en yüksek banka Emlak Katılım olmuş; bu bankayı sırasıyla Dünya Katılım ve Kuveyt Türk izlemiştir. Emlak

ISBN: 978-625-90406-7-7

Katılım'ın liderliğinin temelinde, takipteki kredi oranlarının örneklemdeki en düşük düzeylerde gerçekleşmesi, aktif kârlılığının (ROA) en yüksek değere ulaşması ve kredi kullandırma ile fon toplama kapasitesini yansıtan göstergelerdeki güçlü konumu yer almaktadır. Dünya Katılım'ın ikinci sırada yer alması, en güçlü sermaye yeterliliği göstergelerine ve en düşük takipteki kredi oranlarına sahip olmasıyla açıklanabilirken; faaliyet giderlerinin toplam giderler içindeki payının görece yüksekliği, bankanın liderliğe ulaşmasını sınırlandıran başlıca unsur olmuştur. Buna karşılık sıralamanın son basamağında yer alan Ziraat Katılım'da sermaye yeterliliği göstergelerinin ve aktif kârlılığının örneklemdeki en düşük düzeyde gerçekleşmesi ile takipteki kredi oranlarının görece yüksek seyretmesi, bankanın toplam performans skorunu aşağı çeken temel etkenler olarak öne çıkmaktadır. Kamu sermayeli bir diğer banka olan Vakıf Katılım'ın da alt sıralarda konumlanması, incelenen dönemde ölçek büyüklüğünün tek başına yüksek kurumsal finansal performansı garanti etmediğini göstermektedir.

Elde edilen bulgular ilgili yazınla birlikte değerlendirildiğinde, çalışmanın literatürde tespit edilen üç temel boşluğa yanıt ürettiği görülmektedir. İlk olarak, önceki çalışmalarda LOPCOW (Gülcemal ve İzci, 2024), CRITIC (Akbulut, 2023; Bulut ve Şimşek, 2024; Coşkuner ve Rençber, 2024) ve CoCoSo (Dağlı ve Kuvvetli, 2023) yöntemlerinin tekil ya da farklı bileşimlerle kullanıldığı dikkate alındığında, LOPCOW ve CRITIC ağırlıklarının sentezlenerek CoCoSo ile bütünleştirildiği bu modelin katılım bankacılığı yazını için yöntemsel bir yenilik taşıdığı söylenebilir. İkinci olarak çalışma, CAMELS çerçevesini bütünsel biçimde esas alan sınırlı sayıdaki araştırmaya (Yağlı, 2020; Bulut ve Şimşek, 2024) nesnel ağırlıklandırma mekanizmalarıyla desteklenen güncel bir uygulama eklemektedir. Üçüncü olarak, 2025 yıl sonu verilerinin kullanılması ve Dünya Katılım dâhil tüm aktif katılım bankalarının analize dâhil edilmesi, sektörün güncel rekabet yapısının bütüncül biçimde görüntülenmesine olanak tanımaktadır. Ayrıca maliyet etkinliği ve aktif kalitesi göstergelerinin belirleyici bulunması, performans ölçümünde gider yapısı ve kredi kalitesine ilişkin kriterlerin önemine dikkat çeken genel bankacılık yazınıyla da uyumlu bir görünüm sunmaktadır.

Bulgular; banka yöneticileri, yatırımcılar ve düzenleyici otoriteler açısından çeşitli çıkarımlar içermektedir. Performans sıralamasının ağırlıklı olarak maliyet etkinliği (C6, C5) ve aktif kalitesi (C3) göstergeleri tarafından belirlenmesi, banka yönetimlerinin faaliyet gider yapısını disipline edecek, personel giderlerinin etkinliğini artıracak ve kredi portföyünün kalitesini koruyacak politikalara öncelik vermesi gerektiğine işaret etmektedir. Sıralamada üst basamaklarda yer alan bankaların düşük takipteki kredi oranları ve güçlü kârlılık göstergeleriyle öne çıkması, etkin risk yönetiminin ve aktif kalitesinin sürdürülebilir performansın temel taşıyıcıları olduğunu göstermektedir. Düzenleyici otoriteler ve fon sahipleri açısından ise önerilen LOPCOW-CRITIC-CoCoSo modeli, katılım bankacılığı gibi görece sınırlı sayıda oyuncudan oluşan bir alt sektörde kurumsal finansal performansın nesnel ölçütlerle düzenli biçimde izlenmesine olanak tanıyan, uygulanabilir bir karar destek aracı niteliği taşımaktadır.

Çalışmanın birtakım sınırlılıkları, gelecekteki araştırmalar için yön gösterici niteliktedir. Analizin tek bir yılı (2025) kapsayan kesitsel bir yapıda tasarlanması, bulguların dönemler arası genellenmesini güçleştirmektedir; bu nedenle ileride birden fazla yılı kapsayan dinamik analizlerin yürütülmesi yararlı olacaktır. Ayrıca bazı bankalara ait kimi göstergelerin kamuya açık raporlardan sınırlı düzeyde temin edilebilmesi, veri erişilebilirliğine ilişkin bir kısıt oluşturmaktadır. Benzer biçimde, yalnızca nesnel yöntemlerin kullanıldığı ağırlıklandırma sürecine uzman görüşlerine dayalı öznel yöntemlerin entegre edilmesi, farklı sıralama teknikleriyle (örneğin TOPSIS, MAIRCA veya MARCOS) karşılaştırmalı bir duyarlılık analizinin gerçekleştirilmesi ve kriter setinin sürdürülebilirlik ya da kurumsal yönetişim göstergeleriyle genişletilmesi, gelecek çalışmaların açıklayıcı gücünü artırabilecektir.

ISBN: 978-625-90406-7-7

KAYNAKÇA

Adalessossi, K. (2023). Impact of e-banking on the Islamic bank profitability in Sub-Saharan Africa: What are the financial determinants? *Finance Research Letters*, *57*, 104188. https://doi.org/10.1016/j.frl.2023.104188

Akbalık, M., Yurttadur, M., & Taşcı, M. Z. (2022). Entropi ve COPRAS yöntemleriyle finansal performans analizi: Mevduat ve katılım bankaları karşılaştırması. *Bankacılık ve Sigortacılık Araştırmaları Dergisi*, *(16)*, 13–27.

Akbulut, O. Y. (2020). Finansal performans ile pay senedi getirisi arasındaki ilişkinin bütünleşik CRITIC ve MABAC ÇKKV teknikleriyle ölçülmesi: Borsa İstanbul çimento sektörü firmaları üzerine ampirik bir uygulama. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (40), 471–488. https://doi.org/10.30794/pausbed.683330

Akbulut, O. Y. (2023). Evaluation of financial performance of participation banks operating in Turkey with CRITIC based COPRAS method. *International Journal of Current Social Science*, *2*(1), 15–24.

Akbulut, O. Y., & Hepşen, A. (2021). Finansal performans ve pay senedi getirileri arasındaki ilişkinin Entropi ve CoCoSo ÇKKV teknikleriyle analiz edilmesi. Ekonomi, Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi, 6(3), 681-709. https://doi.org/10.30784/epfad.945770

Aslan, A. İ. (2026). Bankacılık sektöründe Türk katılım bankalarının performanslarının çok kriterli karar verme teknikleriyle değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, *29*(2026), 81–93. https://doi.org/10.29249/selcuksbmyd.1801333

Aydın, Y. (2020). Bütünleşik CRITIC ve MAIRCA yöntemleri ile kamu sermayeli bankalarının performans analizi. Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5(4), 829–841. https://doi.org/10.29106/fesa.834217

Belkhir, M., Grira, J., Hassan, M. K., & Soumaré, I. (2019). Islamic banks and political risk: International evidence. *The Quarterly Review of Economics and Finance*, *74*, 39–55. https://doi.org/10.1016/j.qref.2018.04.006

Bulut, E., & Şimşek, A. İ. (2024). Evaluation of financial performance of BIST participation banks: CAMELS and multi-criteria decision making (MCDM) approach. *Alanya Akademik Bakış*, *8*(3), 923–940. https://doi.org/10.29023/alanyaakademik.1511040

Coşkuner, A., & Rençber, Ö. F. (2024). Determination of performance ranking of participation banks with CRITIC based TOPSIS method. *Sakarya Üniversitesi İşletme Enstitüsü Dergisi*, *6*(1), 57–70. https://doi.org/10.47542/sauied.1448208

Dağlı, S., & Kuvvetli, B. İ. (2023). Farklı kriter ağırlıklandırma teknikleri ve CoCoSo yöntemi ile katılım bankalarının performans değerlendirmesi. *Çukurova Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi*, *38*(4), 917–931. https://doi.org/10.21605/cukurovaumfd.1410252

Demir, E. (2025). An innovative decision support model for the financial performance assessment: A study of BIST cement firms. *Knowledge and Decision Systems with Applications*, *1*, 125–144. https://doi.org/10.59543/kadsa.v1i.14021

Diakoulaki, D., Mavrotas, G., & Papayannakis, L. (1995). Determining objective weights in multiple criteria problems: The CRITIC method. *Computers & Operations Research*, 22(7), 763–770. https://doi.org/10.1016/0305-0548(94)00059-H

Ecer, F., & Pamucar, D. (2022). A novel LOPCOW-DOBI multi-criteria sustainability performance assessment methodology: An application in developing country banking sector. *Omega*, *112*, 102690. https://doi.org/10.1016/j.omega.2022.102690

Gülcemal, T., & İzci, A. Ç. (2024). Türk katılım bankacılığı sektörünün performansının LOPCOW-MOOSRA modeliyle analizi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, *25*(1), 115–134. https://doi.org/10.31671/doujournal.1287120

Hamamcı, H. N., & Karkacıer, A. (2022). Evaluation of financial performance of participation banks in Turkey and GCC with TOPSIS method. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, *8*(1), 55–78. https://doi.org/10.20979/ueyd.1020027

ISBN: 978-625-90406-7-7

Hassan, M. K., İslam, M. T., Ahmed, Z., & Sarker, J. I. (2023). Islamic banking in Bangladesh: A literature review and future research agenda. *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*, *16*(5), 1030–1054. https://doi.org/10.1108/IMEFM-05-2022-0185

Işık, Ö. (2019). Türkiye'de hayat dışı sigorta sektörünün finansal performansının CRITIC tabanlı TOPSIS ve MULTIMOORA yöntemiyle değerlendirilmesi. *Business & Management Studies: An International Journal*, *7*(1), 542-562. https://doi.org/10.15295/bmij.v7i1.1090

Işık, Ö., Adalar, İ., & Shabir, M. (2025). Measuring efficiency, productivity and sustainability performance for Islamic banks: A fuzzy expert-based multi-criteria decision support model using spherical fuzzy information. *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*, *18*(6), 1482–1519. https://doi.org/10.1108/IMEFM-09-2024-0477

Işık, Ö., Shabir, M., & Moslem, S. (2024). A hybrid MCDM framework for assessing urban competitiveness: A case study of European cities. *Socio-Economic Planning Sciences*, *96*, 102109. https://doi.org/10.1016/j.seps.2024.102109

Karadağ Ak, Ö., Yazgan, A. E., & Telli Üçler, Y. (2025). Türkiye'deki katılım bankalarının finansal performanslarının çok kriterli karar verme tekniği ile analizi. *Fivezero*, *5*(1), 1–21. https://doi.org/10.54486/fivezero.2025.42

Sukmana, R., Ajija, S. R., Salama, S. C. U., & Hudaifah, A. (2020). Financial performance of rural banks in Indonesia: A two-stage DEA approach. *Heliyon*, *6*(7), e04390. https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2020.e04390

Şekkeli, F. E., & Güçlü, F. (2023). Katılım bankalarının finansal performanslarının entropi tabanlı gri ilişkisel analiz (GİA) yöntemiyle değerlendirilmesi. *Tesam Akademi Dergisi*, *10*(2), 489–511. https://doi.org/10.30626/tesamakademi.1253985

Uluyol, B. (2024). Financial derivative instruments and their applications in Islamic banking and finance: Fundamentals, structures and pricing mechanisms. *Borsa Istanbul Review*, *24*, 29–37. https://doi.org/10.1016/j.bir.2024.02.013

Ünlü, U., Yalçın, N., & Avşarlıgil, N. (2022). Analysis of efficiency and productivity of commercial banks in Turkey pre- and during COVID-19 with an integrated MCDM approach. *Mathematics*, *10*(13), 2300. https://doi.org/10.3390/math10132300

Ürgüp, S. E., & Demir, E. (2021). BİST'te işlem gören bankaların finansal performansının CRITIC-COPRAS bütünleşik modeliyle analizi. Y. Aydın (Ed.), *Ekonomi ve finans çalışmaları* (ss. 259–272). Nobel.

Wanke, P., Azad, M. A. K., Barros, C. P., & Hassan, M. K. (2016). Predicting efficiency in Islamic banks: An integrated multicriteria decision making (MCDM) approach. *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, *45*, 126–141. https://doi.org/10.1016/j.intfin.2016.07.004

Yağlı, İ. (2020). Multi-criteria financial performance analysis of Turkish participation banks. *Alanya Akademik Bakış*, *4*(3), 861–873. https://doi.org/10.29023/alanyaakademik.700013

Yavuz, İ. (2025). Türkiye'de ve Güney Afrika'da faaliyet gösteren katılım bankalarının finansal performanslarının karşılaştırmalı olarak analiz edilmesi: 2022-2023 dönemi ENTROPİ-EDAS modeli örneği. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, *12*(1), 47–72. https://doi.org/10.17541/optimum.1504667

Yazdani, M., Zarate, P., Zavadskas, E. K., & Turskis, Z. (2019). A combined compromise solution (CoCoSo) method for multi-criteria decision-making problems. Management Decision, 57(9), 2501–2519. https://doi.org/10.1108/MD-05-2017-0458

Yurttadur, M., & Taşcı, M. Z. (2022). Finansal performans ölçümünde CRITIC ve MAIRCA yöntemlerinin kullanılması: Katılım bankaları örneği. *The Journal of Academic Social Science*, *10*(135), 110–124. https://doi.org/10.29228/ASOS.66076

ISBN: 978-625-90406-7-7

REASÜRANS SEKTÖRÜNDE FİNANSAL PERFORMANSIN ENTEGRE BİR KARAR VERME MODELİYLE DEĞERLENDİRİLMESİ

FINANCIAL PERFORMANCE ASSESSMENT IN THE REINSURANCE SECTOR USING AN INTEGRATED DECISION-MAKING MODEL

Asst. Prof. Dr. Erdal DEMİR[1]
[1]Van Yüzüncü Yıl University, Gevaş Vocational School, Van, Türkiye
ORCID ID: http://orcid.org/0000-0002-8030-2185

Özet

Reasürans sektörü, sigorta şirketlerinin üstlendiği yüksek tutarlı risklerin uluslararası ölçekte paylaşılmasını sağlayarak finansal sistemin istikrarına ve sigortacılık piyasasının taşıma kapasitesine doğrudan katkı sunan stratejik bir alandır. Doğal afet kaynaklı büyük tazminat çıkışlarının, makroekonomik dalgalanmaların ve döviz kuru ile faiz oranı volatilitesinin sektör bilançoları üzerindeki belirgin etkisi, reasürans şirketlerinin finansal performansının nesnel ve çok boyutlu yöntemlerle sistematik olarak ölçülmesini zorunlu kılmaktadır. Bu gerekçeden hareketle mevcut çalışmada, reasürans sektöründe finansal performansın ölçülmesi ve değerlendirilmesine yönelik yeni bir entegre çok kriterli karar verme (ÇKKV) modeli önerilmektedir. Önerilen model; seçilen performans göstergelerinin nesnel biçimde ağırlıklandırılmasında Entropi ve CRiterion Importance Based on SUm of Squares (CRISUS) yaklaşımlarını, alternatiflerin sıralanmasında ise Multi-Objective Optimization on the basis of Simple Ratio Analysis (MOOSRA) yaklaşımını bir arada kullanmaktadır. Modelin karar vericiler açısından uygulanabilirliği ve kullanılabilirliği, gerçek zamanlı bir vaka analizi aracılığıyla sınanmıştır. Bu vaka analizinde, Türkiye'nin ilk ve dünyanın tüm sigorta branşlarında reasürans tekeli işletme hakkına sahip tek özel şirketi olan Millî Reasürans'ın 2015-2025 dönemine ait yıllık finansal verilerinden yararlanılmıştır. Değerlendirme sürecinin ilk aşamasında Entropi ve CRISUS yaklaşımlarından elde edilen nihai kriter önem ağırlıkları incelendiğinde, söz konusu dönemde Millî Reasürans'ın finansal performansı üzerinde en yüksek açıklayıcı güce sahip üç kriterin sırasıyla vergi öncesi kârın ortalama özkaynaklara oranı, teknik kârın alınan primlere oranı ve prim ile reasürans alacaklarının toplam aktiflere oranı olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu, söz konusu şirketin finansal performansını belirleyen temel dinamiklerin özkaynak verimliliği, teknik karlılık ve alacak yönetimi ekseninde şekillendiğine işaret etmekte; bir reasürans şirketinin sürdürülebilir performansının yalnızca prim hacmiyle değil, aynı zamanda üstlenilen riskin karlılığa ve bilanço yapısına ne ölçüde yansıdığıyla da yakından ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. İkinci aşamada MOOSRA yaklaşımından elde edilen performans sıralamaları, Millî Reasürans'ın finansal açıdan en yüksek performansı 2017 yılında sergilediğini, en düşük performansı ise 2023 yılında kaydettiğini göstermektedir. Bu bulgular; 2017 yılındaki zirve performansın görece istikrarlı makroekonomik koşullar ve olumlu teknik sonuçların bir yansıması olduğuna, 2022-2024 döneminde gözlemlenen gerilemenin ve 2023'teki dip noktasının makroekonomik baskılar, yüksek hasar/prim oranları ve büyük ölçekli afet hasarlarının reasürans bilançoları üzerindeki kümülatif etkisiyle örtüştüğüne, 2025 yılındaki kısmi toparlanmanın ise bu baskıların görece hafiflemesiyle uyumlu olduğuna işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Reasürans, Çok Kriterli Karar Verme, Entropi, CRISUS, MOOSRA, Finansal Performans.

Abstract

Reinsurance represents a strategic domain that directly contributes to the stability of the financial system and the underwriting capacity of insurance markets by enabling the international distribution of high-value risks assumed by primary insurers. The pronounced impact of catastrophe-driven loss events, macroeconomic fluctuations, and volatility in exchange rates and interest rates on sectoral balance sheets underscores the necessity of measuring the financial performance of reinsurance companies through objective and multidimensional methodologies in a systematic manner. Against this backdrop, the present study proposes a novel integrated multi-criteria decision-making (MCDM) model for measuring and evaluating financial performance in the reinsurance sector. The proposed model incorporates the Entropy and CRiterion Importance Based on SUm of Squares (CRISUS) approaches for the objective weighting of selected performance indicators, alongside the Multi-Objective Optimization on the basis of Simple Ratio Analysis (MOOSRA) approach for the ranking of alternatives. The practical applicability and usability of the model from a decision-maker's perspective were tested through a real-time case analysis drawing on the annual financial data of Millî Reasürans — Turkey's first reinsurance company and the world's only private firm to have held a reinsurance monopoly across all insurance lines — covering the 2015–2025 period. In the first stage of the evaluation process, an examination of the final criterion importance weights derived from the Entropy and CRISUS approaches reveals that the three criteria with the greatest explanatory power over the financial performance of Millî Reasürans during the period under review are, in descending order, the ratio of pre-tax profit to average equity, the ratio of technical profit to premiums written, and the ratio of premium and reinsurance receivables to total assets. This finding indicates that the core dynamics shaping the company's financial performance revolve around equity efficiency, technical profitability, and receivables management, while also demonstrating that the sustainable performance of a reinsurance firm is closely associated not only with premium volume but also with the extent to which assumed risks are reflected in profitability and balance sheet structure. In the second stage, the performance rankings obtained through the MOOSRA approach indicate that Millî Reasürans achieved its highest financial performance in 2017 and recorded its lowest in 2023. These findings suggest that the peak performance of 2017 reflects relatively stable macroeconomic conditions and favourable technical outcomes; that the deterioration observed over the 2022–2024 period and the trough reached in 2023 are consistent with the cumulative pressure of macroeconomic headwinds, elevated loss ratios, and large-scale catastrophe losses on reinsurance balance sheets; and that the partial recovery in 2025 aligns with a gradual easing of these structural pressures.

Keywords: Reinsurance, Multi-Criteria Decision Making, Entropy, CRISUS, MOOSRA, Financial Performance.

1.GİRİŞ

Finansal analiz, işletmelerin sahip olduğu kaynakları ne ölçüde etkin kullandığını kârlılık, likidite, sermaye yeterliliği ve faaliyet etkinliği gibi farklı boyutlarda ortaya koyan ve yönetsel karar alma süreçlerinin merkezinde yer alan temel bir değerlendirme aracıdır. Geleneksel oran analizleri tek başına ele alındığında çok sayıda göstergenin aynı anda ve çoğu zaman birbiriyle çelişen yönlerde yorumlanmasını gerektirmekte; bu durum performansın bütüncül biçimde değerlendirilmesini güçleştirmektedir (Das vd., 2012:142). Bu nedenle son yıllarda finansal performansın ölçülmesinde, çok sayıda kriteri tutarlı bir performans skoruna indirgeyebilen çok kriterli karar verme (ÇKKV) yöntemlerine yönelik ilgi belirgin biçimde artmıştır (Işık, 2019:542; Akbulut & Gümüşkaya, 2022:2426).

Finansal performansın doğru ölçülmesi yalnızca işletme yöneticileri için değil; yatırımcılar, kredi kuruluşları, düzenleyici otoriteler ve diğer paydaşlar açısından da kritik öneme sahiptir. Zira performans göstergeleri kaynak tahsisi, risk yönetimi ve rekabet stratejilerinin belirlenmesinde temel girdi işlevi görmektedir (Işık vd., 2023:1388). Özellikle finansal aracılık işlevi üstlenen kurumlarda performansın nesnel ölçütlerle düzenli olarak izlenmesi, sistemik risklerin erken tespiti ve finansal istikrarın korunması bakımından ayrı bir önem taşımaktadır (Kartasheva, 2014:1).

Sigortacılık sektörü, bireylerin ve işletmelerin karşılaştığı riskleri tazminat karşılığında devralarak ekonomik faaliyetlerin sürekliliğine ve finansal sistemin derinleşmesine katkı sunmaktadır (Kartasheva, 2014:1). Bu yapı içinde reasürans, sigorta şirketlerinin tek başına taşıyamayacağı yüksek tutarlı ve yoğunlaşmış riskleri ulusal ve uluslararası ölçekte yeniden dağıtarak sektörün taşıma kapasitesini genişleten stratejik bir mekanizma konumundadır (Ayan, 2020, : 1001). Reasürans şirketleri, sigorta şirketlerinin sermaye yükünü hafifletmekte, büyük hasar olaylarında ödeme gücünün korunmasına imkân tanımakta ve böylece sigortacılık piyasasının güven ortamını desteklemektedir (Bektaş, 2026:234).

Reasürans şirketlerinin finansal performansı; doğal afet kaynaklı büyük tazminat çıkışları, makroekonomik dalgalanmalar ile döviz kuru ve faiz oranı volatilitesinden doğrudan etkilenmektedir. Bu durum, söz konusu şirketlerin etkinliğinin tek bir orana indirgenmeden sermaye yeterliliği, aktif kalitesi, likidite, faaliyet ve kârlılık gibi çok boyutlu bir çerçevede değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır (Mukherjee vd., 2020:181; Çilek & Şeyranlıoğlu, 2025:1). Türkiye gibi gelişmekte olan piyasalarda reasürans alanının görece sınırlı sayıda oyuncudan oluşması, bu şirketlerin finansal performanslarının sistematik biçimde izlenmesini daha da önemli hâle getirmektedir (Bektaş, 2026:234).

Finansal performans değerlendirmesinde ÇKKV yöntemleri genellikle iki temel aşamadan oluşmaktadır: kriterlerin ağırlıklandırılması ve alternatiflerin sıralanması. Ağırlıklandırmada karar vericinin öznel yargılarına dayanan yöntemlerin barındırdığı yanlılık riski, ağırlıkları doğrudan verinin istatistiksel yapısından üreten nesnel yöntemlere yönelimi artırmıştır (Adalar & Işık, 2025:52). Bu yöntemlerin başında, kriterlerin taşıdığı bilgi içeriğini (belirsizliği) esas alan ve kökeni Shannon'ın bilgi kuramına dayanan Entropi yöntemi gelmektedir (Shannon, 1948:379). Daha yakın dönemde geliştirilen CRISUS (CRiterion Importance Based on SUm of Squares) yöntemi ise istatistiksel varyans ve entropi kavramlarını kareler toplamı operatörü aracılığıyla birleştiren, görece yeni bir nesnel ağırlıklandırma yaklaşımı sunmaktadır (Adalar & Işık, 2025:52).

Alternatiflerin sıralanmasında ise yararlı ve yararlı olmayan kriterleri basit bir oran üzerinden birlikte değerlendirebilen MOOSRA (Multi-Objective Optimization on the basis of Simple Ratio Analysis) yöntemi tercih edilmektedir (Das vd., 2012:142). Bu çalışmada, tek bir ağırlıklandırma yöntemine bağlı kalmanın doğurabileceği yanlılığı azaltmak amacıyla Entropi ve CRISUS yöntemlerinden elde edilen ağırlıkların aritmetik ortalaması alınarak bütünleşik bir nesnel ağırlık vektörü oluşturulmuş; alternatiflerin sıralanması ise MOOSRA yöntemiyle gerçekleştirilmiştir.

Bu çerçevede çalışmanın amacı, Türkiye reasürans piyasasının köklü kuruluşlarından Milli Reasürans T.A.Ş.'nin 2015-2025 dönemine ait finansal performansını; sermaye yeterliliği, aktif kalitesi-likidite, faaliyet ve kârlılık boyutlarını temsil eden on kriter üzerinden Entropi-CRISUS-MOOSRA temelli entegre bir ÇKKV modeliyle değerlendirmektir. Çalışma, reasürans sektörüne özgü ÇKKV uygulamalarının görece sınırlı olduğu literatüre (Bektaş, 2026:235; Çilek ve Şeyranlıoğlu, 2025:1; Taşcı, 2024: 9) hem yöntemsel açıdan (iki nesnel ağırlıklandırma yönteminin birleştirilmesi) hem de uygulama açısından (tek bir reasürans şirketinin on bir yıllık dönemde izlenmesi) katkı sunmayı hedeflemektedir.

Çalışmanın izleyen bölümleri şu şekilde düzenlenmiştir: İkinci bölümde ÇKKV yöntemleri ile finansal performans ölçümüne ilişkin literatür incelenmekte; üçüncü bölümde kullanılan

ISBN: 978-625-90406-7-7

Entropi, CRISUS ve MOOSRA yöntemlerinin metodolojik adımları açıklanmakta; dördüncü bölümde veri seti ve örneklem tanıtılmakta; beşinci bölümde uygulama bulguları sunulmakta ve son bölümde elde edilen sonuçlar değerlendirilerek önerilerde bulunulmaktadır.

2.LİTERATÜR İNCELEMESİ

Finansal performansın ÇKKV yöntemleriyle ölçülmesine ilişkin literatür oldukça geniş olmakla birlikte, doğrudan reasürans sektörüne odaklanan çalışmaların sayısı sınırlı kalmaktadır. Bu bölümde, hem reasürans hem de sigortacılık alanındaki güncel çalışmalar; ele aldıkları dönem, kullandıkları yöntem ve ulaştıkları temel bulgular bağlamında özetlenmektedir.

Doğrudan reasürans sektörüne odaklanan çalışmalardan Bektaş (2026:233), Türk Reasürans A.Ş.'nin 2020-2024 dönemine ait finansal performansını incelemiştir. Yazar, on üç finansal kriterin ağırlıklarını CRISUS yöntemiyle nesnel olarak hesaplamış, yıllık sıralamayı ise RAWEC yöntemiyle gerçekleştirmiştir. Bulgular, finansal performans üzerinde en belirleyici kriterin "dönem net kârı", bunu izleyen kriterlerin ise "toplam prim üretimi" ve "öz sermaye kârlılık oranı" olduğunu; şirketin en yüksek finansal performansı 2022 yılında sergilediğini ortaya koymuştur.

Çilek ve Şeyranlıoğlu (2025: 1), Türkiye'de faaliyet gösteren dört reasürans şirketinin 2022-2023 dönemine ait finansal performansını on gösterge üzerinden LODECI ağırlıklandırma yöntemi ile CRADIS ve AROMAN sıralama yöntemlerini birlikte kullanarak değerlendirmiştir. Çalışmada konservasyon oranı finansal performans üzerinde en etkili kriter olarak belirlenmiş, aktif kârlılık oranı ise en düşük etkiye sahip kriter olarak bulunmuş; sıralamada ilk sırayı Türk Reasürans almıştır.

Taşcı (2024:9), bu çalışmanın da konusu olan Milli Reasürans T.A.Ş.'nin 2015-2022 dönemine ait finansal performansını PSI-MEREC-ARAS bütünleşik modeliyle değerlendirmiş; kriter ağırlıklarını PSI ve MEREC yöntemleriyle belirleyerek yıllar bazındaki sıralamayı ARAS yöntemiyle elde etmiştir. Çalışmada en başarılı performans yılı 2016, en başarısız performans yılı ise 2015 olarak tespit edilmiştir. Uluslararası alanda ise Mukherjee vd. (2020:181), Hindistan'ın kamu reasürörü GIC Re'nin finansal performansını oran analizi temelinde incelemiş; Bawa ve Verma (2017:46) ise yine Hindistan reasürans piyasasında reasürörün performansını değerlendirerek sektöre özgü performans göstergelerini tartışmıştır.

Türk sigortacılık sektörüne yönelik ÇKKV temelli çalışmalarda öne çıkan isimlerden Işık (2019:542), Türkiye hayat dışı sigorta endüstrisinin 2009-2017 dönemine ait finansal performansını CRITIC ile ağırlıklandırıp TOPSIS ve MULTIMOORA yöntemleriyle sıralamış; sektörün en düşük performansı 2012 yılında gösterdiğini belirlemiştir. Işık (2021:892) ise AXA Sigorta A.Ş. örneğinde, 2011-2020 dönemini AHP, CRITIC ve WEDBA yöntemlerini içeren entegre bir modelle analiz etmiş ve şirketin finansal açıdan en başarılı yılının 2016, en başarısız yılının ise 2012 olduğu sonucuna ulaşmıştır. Daha kapsamlı bir çerçevede Işık vd. (2025:271), Borsa İstanbul'da işlem gören beş hayat dışı sigorta şirketinin 2015-2019 dönemini Pisagor Bulanık AHP (PFAHP) ve MAIRCA yöntemleriyle değerlendirip yıllık sıralamaları Borda sayım yöntemiyle birleştirmiş; en önemli performans boyutunun "hizmet ağı" olduğunu ve en başarılı şirketin Halk Sigorta olduğunu tespit etmiştir. Bunlara ek olarak Işık vd. (2023:1388), Türk sigorta sektöründe finansal performans ile prim üretimi arasındaki nedensellik ilişkisini ampirik olarak araştırmıştır.

Akbulut ve Gümüşkaya (2022:2426), hayat dışı sigorta sektörünün 2010-2021 dönemine ait finansal performansını bütünleşik AHP, SV ve MAIRCA yöntemleriyle analiz etmiş; sektörün en yüksek performansa 2019, en düşük performansa ise 2012 yılında ulaştığını belirlemiştir. Akbulut ve Aydoğan (2023:1203), Türkiye'de faaliyet gösteren hayat/emeklilik sigorta sektörünün yine 2010-2021 dönemini SV, SAW ve ARAS yöntemleriyle incelemiş ve sektörün en iyi finansal performansı 2019 yılında gösterdiğini ortaya koymuştur. Akbulut (2025:57), Türk sigorta sektöründe kurumsal finansal performansı 2021-2023 dönemi için Gri PSI ve Gri MARCOS modeliyle değerlendirmiş ve bu dönemde en üstün performansı Türkiye Sigorta'nın

ISBN: 978-625-90406-7-7

sergilediğini saptamıştır. Yöntemsel açıdan ilişkili bir uygulamada Akbulut ve Aydın (2024:1157) ise Türk bankacılık sektöründe MSD-MPSI-RAWEC modelini kullanarak çok boyutlu bir performans ölçümü gerçekleştirmiştir.

Sigortacılık alanındaki diğer çalışmalardan Pala (2022:218), Borsa İstanbul Sigorta Endeksi'nde yer alan şirketlerin 2019-2020 dönemini CRITIC ve MULTIMOOSRAL teknikleriyle analiz etmiş ve her iki yılda da en başarılı şirketin AVISA (AvivaSA) olduğunu tespit ederek MOOSRA ailesinden yöntemlerin finansal performans değerlendirmesindeki kullanımını örneklendirmiştir. Aydın (2021:53) ise sigorta şirketlerinin piyasa performansını bütünleşik bir ÇKKV modeliyle ele almış ve piyasa temelli göstergelerle finansal göstergeleri bir arada değerlendirmiştir.

Yapılan literatür incelemesi, ÇKKV temelli finansal performans çalışmalarının ağırlıklı olarak hayat ve hayat dışı sigorta şirketleri ile bankacılık sektörüne yoğunlaştığını; reasürans sektörüne odaklanan çalışmaların ise hem sayıca sınırlı olduğunu hem de çoğunlukla iki ile beş yıllık kısa dönemleri kapsadığını göstermektedir. Ayrıca incelenen çalışmalarda Entropi ve CRISUS gibi iki nesnel ağırlıklandırma yönteminin birleştirilerek MOOSRA sıralama yöntemiyle bütünleştirildiği bir modele rastlanmamıştır. Bu yönüyle çalışma, Milli Reasürans T.A.Ş.'nin görece uzun bir dönemi (2015-2025) kapsayan finansal performansını yeni bir entegre modelle ele alarak literatürdeki bu boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır.

3. METODOLOJİ

Bu bölümde, kriter ağırlıklarının belirlenmesinde kullanılan Entropi ve CRISUS yöntemleri ile alternatiflerin (yılların) finansal performans sıralamasının elde edilmesinde uygulanan MOOSRA yaklaşımının metodolojik adımları ayrıntılı biçimde açıklanmaktadır.

3.1. Entropi Yöntemi

Entropi kavramı ilk olarak 1865 yılında Rudolph Clausius tarafından literatüre kazandırılmış, daha sonra 1948 yılında Shannon tarafından enformasyon teorisine uyarlanmıştır. Enformasyon teorisinde entropi, belirsizliğin bir ölçütü olarak tanımlanmaktadır. Bu yaklaşıma göre, karar verme sürecinde kullanılan bilgilerin sayısı ve niteliği, kararın doğruluk ve güvenilirlik düzeyini belirleyen temel unsurlardır. Bu nedenle entropi, farklı karar verme süreçlerinde faydalı bilginin miktarını ölçmek için uygun bir ölçüt olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca entropi kavramı, sistemdeki düzensizliği de ifade etmektedir. Çok Kriterli Karar Verme (ÇKKV) problemlerinde bir kriterin entropi değeri arttıkça, bu durum söz konusu kriterin daha yüksek bir düzensizlik içerdiğini ve dolayısıyla ağırlığının da daha fazla olduğunu göstermektedir (Zhang vd., 2011: 444; Ecer, 2020: 55). Entropi yönteminde kriterlere ait objektif ağırlıklar, doğrudan verilerden hareketle yalnızca karar matrisi kullanılarak hesaplanmaktadır. Bu durum, yöntemin en güçlü yönlerinden biridir; çünkü karar vericilerin öznel yargılarından bağımsız bir değerlendirme yapılmasını sağlamaktadır. Entropi yöntemiyle kriterlere ilişkin objektif ağırlıkların belirlenmesinde izlenen dört temel aşama aşağıda sırasıyla açıklanmıştır (Işık, 2019:204; Akbulut ve Hepşen, 2021:686; Wang ve Lee, 2009:8982: Ayçin, 2018:601-603):

Adım 1: Karar matrisinin oluşturulması. İlgili matriste x_{ij}: *i* alternatifin *j* kritere göre başarı değerini ifade etmektedir. *i=1,2,3,....m ve j=1,2,3,...n* şeklindedir.

$$X=\begin{bmatrix} x_{11} & x_{12} & \cdots & x_{1n} \\ x_{21} & x_{22} & \cdots & x_{2n} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ x_{m1} & x_{m2} & \cdots & x_{mn} \end{bmatrix} \quad (1)$$

Adım 2: Kriterler, fayda ve maliyet özellikleri dikkate alınarak Eşitlik (2) ve (3) aracılığıyla normalize edilir ve bu işlem sonucunda normalize edilmiş karar matrisi (R) elde edilir.

$$r_{ij}=\frac{x_{ij}}{mak_{ij}}, \quad i=1,2,3,....m \ ve \ j=1,2,3,...n \quad (2)$$

$$r_{ij} = \frac{\min_{ij}}{x_{ij}}, \quad min_{ij} \neq 0 \; ve \; i=1,2,3,\ldots,m \; ve \; j=1,2,3,\ldots,n \tag{3}$$

Adım 3: Bu aşamada, her bir kritere ait entropi değeri (e_j) Eşitlik (4) yardımıyla hesaplanmaktadır.

$$e_j = -k\sum_{i=1}^{m} r_{ij} * \ln(r_{ij}), \quad i=1,2,3,\ldots,m \; ve \; j=1,2,3,\ldots,n \tag{4}$$

Yukarıdaki denklemde e_j Entropi katsayısını, k= 1/ln(m) şeklinde ifade edilen bir sabiti ve r_{ij} normalize edilmiş değerleri gösterir.

Adım 4: Her bir kriter için Entropi ağırlık değeri (w_j) Eşitlik (5) yardımı ile hesaplanmaktadır.

$$w_j = \frac{1-e_j}{\sum_{j=1}^{n}(1-e_j)}, \sum_{j=1}^{n} w_j = 1 \; ve \; j=1,2,3,\ldots,n \tag{5}$$

3.2. Crısus Yöntemi

CRISUS yaklaşımı, çok kriterli karar verme problemlerinde değerlendirme kriterlerine ait nesnel ağırlıkların belirlenmesine yönelik olarak Adalar ve Işık (2025) tarafından literatüre kazandırılan, analitik temelli bir ağırlıklandırma yöntemidir. Yöntem; Rao ve Patel (2010) tarafından geliştirilen İstatistiksel Varyans yaklaşımı ile Shannon'un (1948) Entropi kavramının kuramsal ilkelerinden yararlanılarak yapılandırılmıştır. CRISUS metodolojisi, kareler toplamı operatörüne dayalı iki aşamalı bir normalizasyon süreci aracılığıyla kriter ağırlıklarını hesaplamaktadır. Bu yöntemin tercih edilmesinde; hesaplama sürecinin yalın ve uygulanabilir olması, alternatif sayısından bağımsız bir yapı sunması, fayda ve maliyet türündeki kriterleri normalizasyon aşamasında açık biçimde dikkate alması, uzman yargılarına dayalı öznel sapmalardan etkilenmemesi ve kareler toplamı temelli yapısı sayesinde ağırlık tahmininde göreli bir sadelik sağlaması temel metodolojik üstünlükler olarak öne çıkmaktadır. CRISUS yaklaşımının uygulama süreci, Adalar ve Işık (2025) tarafından tanımlanan altı ardışık adımdan oluşmaktadır.

Adım 1. CRISUS yönteminin ilk aşamasında, başlangıç karar matrisi Eşitlik (6)'de gösterildiği şekilde oluşturulmaktadır.

$$\tilde{X} = \left(\begin{bmatrix} \tilde{x}_{11} & \cdots & \tilde{x}_{1n} \\ \vdots & \ddots & \vdots \\ \tilde{x}_{m1} & \ldots & \tilde{x}_{mn} \end{bmatrix} \right) \tag{6}$$

Adım 2. İkinci aşamada, fayda yönlü kriterlere Eşitlik (7); maliyet yönlü kriterler için Eşitlik (8) uygulanarak karar matrisi normalize edilir.

$$x_{ij} = \frac{\tilde{x}_{ij}}{\sqrt{\sum_{i=1}^{m} \tilde{x}_{ij}^2}} \tag{7}$$

$$x_{ij} = 1 - \frac{\tilde{x}_{ij}}{\sqrt{\sum_{i=1}^{m} \tilde{x}_{ij}^2}} \tag{8}$$

Adım 3. İkinci normalizasyon aşamasında, bir önceki adımda elde edilen normalize karar matrisi elemanları Eşitlik (9) kullanılarak [0,1] aralığına yeniden ölçeklendirilir**.** Böylece, matristaki tüm gözlemler ortak bir ölçekte ifade edilerek karşılaştırılabilir ve standartlaştırılmış bir yapıya kavuşturulur.

$$s_{ij} = \frac{x_{ij}}{\sum_{i=1}^{m} x_{ij}} \tag{9}$$

Adım 4. Bu aşamada, her bir değerlendirme kriterine ait **kareler toplamı,** Eşitlik (10) yardımıyla hesaplanmaktadır.

$$\rho_j = \sum_{i=1}^{m} s_{ij}^2 \tag{10}$$

Adım 5. İlk normalizasyon adımını takiben, her bir kritere ilişkin standart sapma değerleri (σ_j, $j = 1,2,\ldots,n$) hesaplanmaktadır.

Adım 6. Değerlendirme kriterlerine ait nesnel önem ağırlıkları**,** CRISUS yaklaşımının son adımında Eşitlik (11) kullanılarak hesaplanmaktadır. Bu kapsamda, en yüksek ağırlık değerine

ISBN: 978-625-90406-7-7

sahip kriter, karar probleminde performansı en fazla etkileyen kriter olarak değerlendirilmektedir.

$$w_j = \frac{\sigma_j \rho_j}{\sum_{j=1}^{n} \sigma_j \rho_j}$$

(11)

3.3. Moosra Yöntemi

Karar alternatiflerinin sıralanması sürecinde araştırmacılar tarafından oldukça sık kullanılan MOOSRA yöntemi, Das vd. (2012) tarafından geliştirilmiştir. Hesaplama sürecinde üst düzey matematik bilgisi gerektirmemesi, uygulama sürecinin çok fazla zaman almaması, güvenilirlik düzeyinin yüksek olması ve basit uygulama adımlarına sahip olması açısından birçok sıralama yöntemine göre avantajlı olan MOOSRA yönteminin uygulama süreci aşağıdaki 4 adımdan oluşmaktadır (Das vd., 2012:159; Azhar vd., 2022:2348; Demir vd., 2021: 192-193; Ömürberk vd., 2017:35-36):

Adım 1: Başlangıç karar matrisi Eşitlik (12)' deki gibi oluşturulur.

$$X = [x_{ij}]_{m\times n} = \begin{bmatrix} x_{11} & x_{12} & \cdots & x_{1n} \\ x_{21} & x_{22} & \cdots & x_{2n} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ x_{m1} & x_{m2} & \cdots & x_{mn} \end{bmatrix}$$

(12)

Adım 2: Karar matrisi (13) numaralı eşitlik yardımıyla normalize edilir.

$$r_{ij} = \frac{x_{ij}}{\sqrt{\sum_{i=1}^{m} (x_{ij})^2}}$$

(13)

Adım 3: Kriterlere ilişkin ağırlıklar (w*j*)'ler dikkate alınarak (14) numaralı eşitlik yardımıyla ağırlıklandırılmış normalize karar matrisi elde edilir.

$$a_{ij} = w_j \times r_{ij}$$

(14)

Adım 4: (15) numaralı eşitlik yardımıyla alternatiflere ilişkin performans skorları *(Yi)*'ler hesaplanır. İşlem esasen alternatiflerin fayda kriterlerine ilişkin toplan skorlarının maliyet kriterlerine ilişkin toplam skorlarına bölünmesidir. Bu adımda alternatiflerin sıralanması işlemi gerçekleştirilmektedir. Alternatifler azalan düzende sıralandığında en iyi alternatif en yüksek değere sahip olandır.

$$Y_i = \frac{\sum_{j=1}^{t} w_j \times r_{ij}}{\sum_{j=t+1}^{n} w_j \times r_{ij}}$$

(15)

4. VERİ SETİ VE ÖRNEKLEM

Reasürans şirketlerinin finansal etkinlik düzeylerini yıllar itibarıyla değerlendirmek amacıyla geliştirilen entegre ÇKKV modelinin uygulanabilirliği ve geçerliliği, gerçek zamanlı bir vaka analizi aracılığıyla sınanmıştır. Bu kapsamda örneklem olarak, Türkiye reasürans piyasasının en köklü kuruluşlarından biri olan Milli Reasürans T.A.Ş. seçilmiş; şirketin finansal performansı 2015-2025 dönemini kapsayan on bir yıllık zaman aralığında incelenmiştir. Analize esas oluşturan veriler, şirketin ilgili yıllara ait faaliyet raporlarından elde edilen yıllık finansal oranlardan derlenmiştir. Değerlendirmede sermaye yeterliliği, aktif kalitesi-likidite, faaliyet ve kârlılık boyutlarını temsil eden ve şirketin performansını çok yönlü biçimde yansıtan on finansal gösterge karar kriteri olarak belirlenmiştir. Söz konusu kriterlerin tanımları, ait oldukları performans boyutları ve şirket yönetimi açısından fayda (maksimizasyon) ya da maliyet (minimizasyon) yönelimleri Çizelge 1'de topluca gösterilmiştir.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Çizelge 1. Temel Performans Göstergeleri

Sıra	Kriterler	Boyut	Tip	Kod
1	Ortalama Özkaynaklar / Aktif Toplamı	*Sermaye Yeterliliği*	**Max**	**C1**
2	Ortalama Özkaynaklar / Net Teknik Karşılıklar	*Sermaye Yeterliliği*	**Max**	**C2**
3	Likit Aktifler / Aktif Toplamı	*Aktif Kalitesi / Likidite*	**Max**	**C3**
4	Likidite Oranı	*Aktif Kalitesi / Likidite*	**Max**	**C4**
5	Prim ve Reasürans Alacakları / Aktif Toplamı	*Aktif Kalitesi*	**Min**	**C5**
6	Konservasyon Oranı	*Faaliyet*	**Max**	**C6**
7	Tazminat Tediye Oranı	*Faaliyet*	**Min**	**C7**
8	Birleşik Oran (net)	*Operasyonel Kârlılık*	**Min**	**C8**
9	Teknik Kâr / Alınan Primler	*Teknik Kârlılık*	**Max**	**C9**
10	Vergi Öncesi Kâr / Ortalama Özsermaye (ROE)	*Toplam Kârlılık*	**Max**	**C10**

5. BULGULAR

5.1. Entropi Yöntemi ile Kriter Ağırlıklarının Belirlenmesi

Uygulama sürecinin ilk aşamasında, performans kriterlerine ait önem düzeyleri Entropi yöntemi kullanılarak hesaplanmıştır. Kriter ağırlıklarının belirlenebilmesi amacıyla öncelikle Çizelge 2'de sunulan karar matrisi oluşturulmuş ve analiz süreci bu matris üzerinden yürütülmüştür.

Çizelge 2. Karar Matrisi

	Max	Max	Max	Max	Min	Max	Min	Min	Max	Max
	C1	**C2**	**C3**	**C4**	**C5**	**C6**	**C7**	**C8**	**C9**	**C10**
2015	45	92	56	150	7	88	43	120	1,4114	15
2016	47	96	53	150	6	89	36	113	3,1658	11
2017	54	126	50	174	5	88	39	107	2,9904	9
2018	44	90	51	154	8	87	39	124	3,1658	22
2019	43	87	50	159	8	88	40	117	2,8149	21
2020	43	89	50	161	8	87	38	117	2,6395	18
2021	39	74	54	157	9	87	37	136	3,5167	29
2022	32	60	44	131	8	85	37	160	2,9904	27
2023	33	68	28	90	18	79	51	155	2,2886	68
2024	39	83	29	95	8	63	47	144	0,0079	70
2025	43	100	33	113	6	77	34	128	2,2886	72

Karar matrisinin oluşturulmasının ardından, on değerlendirme kriterine ilişkin veriler Eşitlik (2) ve Eşitlik (3) aracılığıyla normalize edilmiş; elde edilen normalize değerler ilgili kriterlerin sütun toplamlarına bölünerek nihai normalize karar matrisine dönüştürülmüştür. İzleyen aşamada Eşitlik (4) ve Eşitlik (5) kullanılarak her bir kritere ait Entropi katsayısı (e_j), farklılaşma derecesi (d_j) ve Entropi temelli ağırlık değerleri (w_j) hesaplanmış ve ulaşılan bulgular Çizelge 3'te sunulmuştur. Çizelge 3 incelendiğinde, performans üzerindeki belirleyiciliği en yüksek kriterlerin sırasıyla C10 (Vergi Öncesi Kâr / Ortalama Özsermaye – ROE) ve C9 (Teknik Kâr / Alınan Primler) olduğu, bu kriterleri C5'in (Prim ve Reasürans Alacakları / Aktif Toplamı) izlediği görülmektedir. Buna karşılık bilgi içeriği ve ayırt edicilik düzeyi en düşük kriterler C6 (Konservasyon Oranı) ile C7 (Tazminat Tediye Oranı) olarak belirlenmiştir.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Çizelge 3. Kriterlere ilişkin hesaplanan ej, dj ve wj Değerleri

	C1	C2	C3	C4	C5	C6	C7	C8	C9	C10
ej	0,996	0,993	0,989	0,992	0,973	0,998	0,997	0,997	0,951	0,902
dj	0,004	0,007	0,011	0,008	0,027	0,002	0,003	0,003	0,049	0,098
wj	0,020	0,035	0,050	0,039	0,127	0,008	0,014	0,016	0,231	0,461
Sıra	7	6	4	5	3	10	9	8	2	1

5.2. CRISUS Yönteminin Uygulanması

Ağırlıklandırma sürecinin ikinci adımında, aynı karar matrisi (Çizelge 2) esas alınarak CRISUS yöntemine ilişkin hesaplamalar gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda öncelikle Eşitlik (7) ve Eşitlik (8) yardımıyla normalize karar matrisi oluşturulmuş; ardından bu matrisin elemanları Eşitlik (9) kullanılarak [0,1] aralığında yeniden ölçeklendirilmiştir. Söz konusu işlem, matristeki tüm gözlemlerin ortak bir ölçeğe taşınmasını ve verilerin karşılaştırılabilir, standart bir yapıya kavuşturulmasını sağlamıştır. Devamında Eşitlik (10) aracılığıyla her bir kritere ait kareler toplamı, son aşamada ise Eşitlik (11) kullanılarak kriterlere ilişkin nesnel önem ağırlıkları hesaplanmış ve sonuçlar Çizelge 4'te sunulmuştur. CRISUS yöntemiyle elde edilen bulgular Entropi yöntemiyle büyük ölçüde örtüşmekte; şirket performansı üzerinde en yüksek etkiye sahip kriterlerin yine C10 (ROE) ve C9 (Teknik Kâr / Alınan Primler), en düşük etkiye sahip kriterlerin ise C6 (Konservasyon Oranı) ile C7 (Tazminat Tediye Oranı) olduğunu ortaya koymaktadır.

Çizelge 4. CRISUS Yöntemi Sonuçları

	C1	C2	C3	C4	C5	C6	C7	C8	C9	C10
std. Sapma (σj)	0,044	0,059	0,067	0,060	0,116	0,028	0,038	0,040	0,113	0,183
σj*Pij	0,004	0,006	0,006	0,006	0,011	0,003	0,003	0,004	0,012	0,025
Wj	0,052	0,070	0,081	0,071	0,137	0,033	0,043	0,046	0,149	0,317
sıra	7	6	4	5	3	10	9	8	2	1

Ağırlıklandırma aşamasının son adımında, Entropi ve CRISUS yöntemlerinden elde edilen kriter ağırlıkları aritmetik ortalama yaklaşımıyla bütünleştirilerek ortak bir nesnel ağırlık vektörüne dönüştürülmüştür. Bu sayede tek bir yönteme bağlı kalmaktan kaynaklanabilecek olası yanlılık sınırlandırılmış ve kriterlere ilişkin nihai ağırlık skorları belirlenmiştir. Çizelge 5'te sunulan bütünleştirilmiş sonuçlara göre en yüksek öneme sahip üç kriter sırasıyla C10 (ROE), C9 (Teknik Kâr / Alınan Primler) ve C5 (Prim ve Reasürans Alacakları / Aktif Toplamı); en düşük öneme sahip kriter ise C6 (Konservasyon Oranı) olarak öne çıkmaktadır.

Çizelge 5. Entropi ve CRISUS Yöntemin Bütünleştirilmiş Sonuçları

	C1	C2	C3	C4	C5	C6	C7	C8	C9	C10
wj (entropi)	0,020	0,035	0,050	0,039	0,127	0,008	0,014	0,016	0,231	0,461
Wj (crısus)	0,052	0,070	0,081	0,071	0,137	0,033	0,043	0,046	0,149	0,317
Wj (ortalama)	0,036	0,053	0,065	0,055	0,132	0,020	0,029	0,031	0,190	0,389
Sıra	7	6	4	5	3	10	9	8	2	1

5.3. MOOSRA Yönteminin Sonuçları

Analizin ikinci aşamasında, Entropi ve CRISUS yöntemlerinin ortalamasıyla elde edilen nihai ağırlık katsayıları MOOSRA yöntemine aktarılarak yıllar bazında finansal performans sıralaması oluşturulmuştur. Bu doğrultuda öncelikle Eşitlik (12) uyarınca düzenlenen karar matrisi (Çizelge 2) esas alınmış; ardından matriste yer alan her bir gözlem değeri Eşitlik (13) ile normalize edilmiş; Eşitlik (14) doğrultusunda ağırlıklandırılarak ağırlıklı normalize skorlara

ISBN: 978-625-90406-7-7

dönüştürülmüştür. Yöntemin son adımında ise Eşitlik (15) kullanılarak her bir yıla (alternatife) ilişkin toplam performans skorları hesaplanmış ve bunlara karşılık gelen sıralamalar Çizelge 6'da sunulmuştur. Sonuçlar incelendiğinde, finansal etkinlik düzeyi en yüksek yılın 2,4681 skoruyla 2017, en düşük yılın ise 1,1454 skoruyla 2023 olduğu görülmektedir. Sıralamada 2016 ve 2020 yıllarının 2017'yi izlemesi, buna karşılık 2022-2024 döneminde belirgin bir gerilemenin yaşanması, şirketin finansal performansının incelenen dönem boyunca dikkate değer bir dalgalanma sergilediğini ortaya koymaktadır.

Çizelge 6. MOOSRA Yöntemi Sonuçları

Alternatifler	Max Toplam	Min Toplam	Max/Min (Yi)	Sıra
2015	42,8277	21,9546	1,9507	**7**
2016	44,3307	19,3456	2,2915	**2**
2017	47,9540	19,4293	2,4681	**1**
2018	43,1618	21,4608	2,0112	**5**
2019	42,8104	21,2038	2,0190	**4**
2020	42,6772	20,6801	2,0637	**3**
2021	41,8973	22,0837	1,8972	**8**
2022	36,9032	23,6056	1,5633	**9**
2023	33,7570	29,4722	1,1454	**11**
2024	32,0708	25,0381	1,2809	**10**
2025	38,9093	19,9338	1,9519	**6**

6. SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışmada, reasürans şirketlerinin finansal performansının nesnel ve çok boyutlu biçimde ölçülmesine yönelik olarak Entropi, CRISUS ve MOOSRA yöntemlerini bir araya getiren entegre bir çok kriterli karar verme modeli önerilmiş ve modelin geçerliliği Milli Reasürans T.A.Ş.'nin 2015-2025 dönemine ait verileri üzerinden sınanmıştır. Kriter ağırlıkları Entropi ve CRISUS yöntemleriyle ayrı ayrı hesaplanmış, elde edilen iki ağırlık vektörünün aritmetik ortalaması alınarak yalnızca tek bir yönteme bağlı kalmaktan kaynaklanabilecek yanlılık sınırlandırılmış; yılların finansal etkinlik sıralaması ise bu bütünleşik ağırlıklar temelinde MOOSRA yöntemiyle elde edilmiştir.

Analiz sonuçları, Entropi ve CRISUS yöntemlerinin büyük ölçüde örtüşen ağırlık yapıları ürettiğini ortaya koymuştur. Bütünleştirilmiş ağırlıklara göre şirketin finansal performansını en güçlü biçimde belirleyen kriterler sırasıyla vergi öncesi kâr/ortalama özsermaye (C10), teknik kâr/alınan primler (C9) ve prim ve reasürans alacakları/aktif toplamı (C5) olarak belirlenmiştir. Buna karşılık konservasyon oranı (C6) en düşük ayırt ediciliğe sahip kriter olmuştur. Bu sonuç, incelenen dönemde Milli Reasürans'ın finansal performansındaki yıllar arası farklılaşmanın esas olarak kârlılık ve aktif kalitesi göstergelerinden kaynaklandığını; faaliyet hacmini yansıtan konservasyon oranının ise yıllar itibarıyla görece istikrarlı seyretmesi nedeniyle sıralamayı belirgin biçimde etkilemediğini göstermektedir.

MOOSRA sıralamasına göre şirketin en yüksek finansal etkinliğe ulaştığı yıl 2017, en düşük etkinliğe gerilediği yıl ise 2023 olmuştur. 2017 yılındaki güçlü performansın temelinde, bu dönemde sermaye yeterliliği ve likidite göstergelerinin en yüksek, prim ve reasürans alacakları ile birleşik oran gibi maliyet yönlü kriterlerin ise görece düşük düzeyde gerçekleşmesi yer almaktadır. Buna karşılık 2023 yılında likit aktifler ve likidite oranının belirgin biçimde gerilemesi, prim ve reasürans alacaklarının aktif içindeki payının yükselmesi ve birleşik oranın yüksek seyretmesi, şirketin aktif kalitesi ile operasyonel etkinliğinde bir bozulmaya işaret etmiştir. 2022-2024 döneminde gözlemlenen genel gerileme ve 2025 yılındaki kısmi toparlanma, söz konusu yılların makroekonomik dalgalanmaları ve sektör üzerindeki yüksek tazminat baskısıyla tutarlılık göstermektedir.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Elde edilen bulgular ilgili yazınla birlikte değerlendirildiğinde, hem benzerlikler hem de dikkat çekici farklılıklar barındırmaktadır. Kârlılık göstergelerinin (C10 ve C9) belirleyici çıkması, reasürans sektöründe dönem kârlılığını en etkili kriter olarak saptayan Bektaş'ın (2026:233) bulgularıyla ve sigortacılık alanında kârlılık ile etkinlik boyutlarının önemini vurgulayan Işık (2021:892) ve Akbulut ve Aydoğan'ın (2023:1203) sonuçlarıyla uyumludur. Buna karşılık konservasyon oranının en düşük ağırlığa sahip kriter olarak belirlenmesi, aynı oranı Türkiye reasürans piyasası için en etkili gösterge olarak tespit eden Çilek ve Şeyranlıoğlu (2025:1) ile belirgin biçimde ayrışmaktadır. Bu farklılık; örneklemin kapsamı, ele alınan dönem ve tercih edilen ağırlıklandırma yönteminin sonuçlar üzerindeki belirleyici etkisini somut biçimde ortaya koymaktadır. Yıl bazındaki sıralama açısından ise aynı şirketi 2015-2022 döneminde inceleyen Taşcı (2024:9) en başarılı yılı 2016, en başarısız yılı 2015 olarak belirlerken; bu çalışmada dönemin 2025'e genişletilmesiyle birlikte en güçlü performansın 2017'ye, en zayıf performansın ise analiz penceresine yeni eklenen 2023'e kaydığı görülmüştür. Bununla birlikte her iki çalışmanın da 2016-2017 yıllarını güçlü performans dönemi olarak işaret etmesi, bulguların belirli ölçüde tutarlı olduğunu göstermektedir.

Çalışma, yazına hem yöntemsel hem de uygulama düzeyinde katkı sunmaktadır. Yöntemsel açıdan, iki farklı nesnel ağırlıklandırma yönteminin (Entropi ve CRISUS) ortalaması alınarak oluşturulan bütünleşik ağırlık vektörünün MOOSRA sıralama tekniğiyle birleştirildiği bu modele incelenen yazında rastlanmamıştır. Söz konusu yaklaşım, tek bir ağırlıklandırma yöntemine özgü sapmaların etkisini azaltarak daha dengeli ve sağlam bir değerlendirme imkânı sağlamaktadır. Uygulama açısından ise çalışma, reasürans alanındaki çok kriterli karar verme uygulamalarının çoğunlukla iki ile beş yıllık kısa dönemleri kapsadığı (Çilek ve Şeyranlıoğlu, 2025:1; Bektaş, 2026:235) bir literatürde, tek bir reasürans şirketini on bir yıllık görece uzun bir dönemde izleyerek sektöre özgü uzun vadeli performans dinamiklerinin ortaya konmasına katkıda bulunmaktadır.

Bulgular; şirket yönetimi, yatırımcılar ve düzenleyici otoriteler açısından çeşitli çıkarımlar içermektedir. Performans sıralamasının ağırlıklı olarak kârlılık (C10, C9) ve aktif kalitesi (C5) göstergeleri tarafından belirlenmesi, şirket yönetiminin teknik kârlılığı ve özkaynak verimliliğini koruyacak politikalara öncelik vermesi gerektiğine işaret etmektedir. 2023 yılındaki gerilemenin önemli ölçüde alacak yapısındaki bozulmadan ve likiditedeki daralmadan kaynaklanması ise prim ve reasürans alacaklarının etkin yönetimi ile likidite tamponlarının güçlendirilmesinin finansal dayanıklılık açısından taşıdığı önemi göstermektedir. Ayrıca reasürans bilançolarının doğal afet kaynaklı tazminatlara, döviz kuru ve faiz oranı oynaklığına duyarlılığı dikkate alındığında, risk çeşitlendirmesinin ve sermaye yeterliliğinin sürdürülmesinin kritik olduğu değerlendirilmektedir. Düzenleyici otoriteler ve yatırımcılar açısından ise önerilen Entropi-CRISUS-MOOSRA modeli, sektörün görece sınırlı sayıda oyuncudan oluştuğu Türkiye gibi piyasalarda reasürans şirketlerinin finansal performansının nesnel ölçütlerle düzenli biçimde izlenmesine olanak tanıyan, uygulanabilir bir karar destek aracı niteliği taşımaktadır.

Çalışmanın birtakım sınırlılıkları, gelecekteki araştırmalar için yön gösterici niteliktedir. Analizin tek bir şirketle sınırlı tutulması, bulguların tüm sektöre genellenmesini güçleştirmektedir; bu nedenle ileride Türkiye'de ve uluslararası piyasalarda faaliyet gösteren birden fazla reasürans şirketinin karşılaştırmalı olarak ele alınması yararlı olacaktır. Benzer biçimde, yalnızca nesnel yöntemlerin kullanıldığı ağırlıklandırma sürecine uzman görüşlerine dayalı öznel yöntemlerin entegre edilmesi, farklı sıralama tekniklerinin (örneğin TOPSIS, MAIRCA veya MARCOS) sonuçlarıyla karşılaştırmalı bir duyarlılık analizinin yürütülmesi ve kriter setinin sürdürülebilirlik ya da kurumsal yönetişim göstergeleriyle genişletilmesi, gelecek çalışmaların açıklayıcı gücünü artırabilecektir.

ISBN: 978-625-90406-7-7

KAYNAKLAR

Adalar, I., & Işık, Ö. (2025). CRiterion Importance Based on SUm of Squares (CRISUS): A Novel Objective Weighting Method and Its Implementation in Multidimensional Sustainability Performance Measurement. Economic Computation & Economic Cybernetics Studies & Research, 59(2). 205-221. https://doi.org/10.24818/18423264/59.2.25.13

Akbulut, O. Y. (2025). Analysis of the corporate financial performance based on Grey PSI and Grey MARCOS model in Turkish insurance sector. *Knowledge and Decision Systems with Applications, 1*, 57–69. https://doi.org/10.59543/kadsa.v1i.13623

Akbulut, O. Y., & Aydın, Y. (2024). A hybrid multidimensional performance measurement model using the MSD-MPSI-RAWEC model for Turkish banks. *Journal of Mehmet Akif Ersoy University Economics and Administrative Sciences Faculty, 11*(3), 1157–1183. https://doi.org/10.30798/makuiibf.1464469

Akbulut, O. Y., & Aydoğan, E. (2023). Türkiye'de faaliyet gösteren hayat/emeklilik sigorta sektörünün finansal performans analizi: 2010-2021 dönemi için ampirik bir uygulama. *Turkish Studies – Economy, 18*(4), 1203–1221. https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.71616

Akbulut, O. Y., & Gümüşkaya, T. (2022). Hayat dışı sigorta sektöründe finansal performansın bütünleşik AHP-SV ve MAIRCA yöntemleri ile analizi. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi, 57*(3), 2426–2448. https://doi.org/10.15659/3.sektor-sosyal-ekonomi.22.09.1941

Akbulut, O. Y., & Hepşen, A. (2021). Finansal performans ve pay senedi getirileri arasındaki ilişkinin Entropi ve CoCoSo ÇKKV teknikleriyle analiz edilmesi. *Ekonomi Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*, *6*(3), 681-709.

Ayan, E. (2020). Türkiye sigortacılık tarihinde kamusal bir pranga: Reasürans tekelinin eleştirel analizi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 23*(44), 1001–1039. https://doi.org/10.31795/baunsobed.672885

Ayçin, E. (2018). BIST Menkul Kıymet Yatırım Ortaklıkları Endeksinde (XYORT) Yer Alan İşletmelerin Finansal Performanslarının Entropi ve Gri İlişkisel Analiz Bütünleşik Yaklaşımı İle Değerlendirilmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *33*(2), 595-622.

Aydın, Y. (2021). Bütünleşik bir ÇKKV modeli ile sigorta şirketlerinin piyasa performansının analizi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, (32), 53–66. https://doi.org/10.18092/ulikidince.880912

Azhar, Z., Mulyani, N., Hutahaean, J., & Mayhaky, A. (2022). Sistem pendukung keputusan pemilihan e-commerce terbaik menggunakan metode moosra. *J. Media Inform. Budidarma*, *6*(4), 2346-2351.

Bawa, S. K., & Verma, N. (2017). Appraising the performance of Indian reinsurer. *Samvad, 13*, 46–50. https://doi.org/10.53739/samvad/2017/v13/117056

Bektaş, S. (2026). Yeni bir hibrit karar verme modeliyle finansal performans sıralaması: Reasürans sektörü için CRISUS-RAWEC hibrid modeli uygulaması. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 17*(1), 233–249.

Clausius, R. (1865). On several convenient forms of the fundamental equations of the mechanical theory of heat. *Annalen der Physik und der Chemie, 125*(7), 353-400. https://doi.org/10.1002/andp.18652010702

Çilek, A., & Şeyranlıoğlu, O. (2025). Measuring the financial performance of reinsurance companies in Türkiye with LODECI, CRADIS and AROMAN MCDM methods. *International Journal of Business and Economic Studies, 7*(1), 1–18. https://doi.org/10.54821/uiecd.1587675

Das, M. C., Sarkar, B., & Ray, S. (2012). Decision making under conflicting environment: a new MCDM method. *International Journal of Applied Decision Sciences,* 5(2), 142-162.

Demir, G., Özyalçın, A.T. & Bircan, H. (2021). Çok kriterli karar verme yöntemleri ve çkkv *yazılımı ile problem çözümü*. Nobel Akademik Yayıncılık.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Ecer, F. (2020). *Çok kriterli karar verme geçmişten günümüze kapsamlı bir yaklaşım*. Seçkin Yayınevi.
Işık, Ö. (2019). Entropi ve TOPSIS yöntemleriyle finansal performans ile pay senedi getirileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Kent Akademisi*, *12*(1), 200-213.
Işık, Ö. (2019). Türkiye'de hayat dışı sigorta sektörünün finansal performansının CRITIC tabanlı TOPSIS ve MULTIMOORA yöntemiyle değerlendirilmesi. *Business & Management Studies: An International Journal, 7*(1), 542–562. https://doi.org/10.15295/bmij.v7i1.1090
Işık, Ö. (2021). AHP, CRITIC ve WEDBA yöntemlerini içeren entegre bir ÇKKV modeli ile AXA Sigorta şirketinin finansal performansının analizi. *Uluslararası İşletme, Ekonomi ve Yönetim Perspektifleri Dergisi, 5*(2), 892–908. https://doi.org/10.29228/ijbemp.55049
Işık, Ö., Çalık, A., & Shabir, M. (2025). A consolidated MCDM framework for overall performance assessment of listed insurance companies based on ranking strategies. *Computational Economics, 65*(1), 271–312. https://doi.org/10.1007/s10614-024-10578-5
Işık, Ö., Shabir, M., & Belke, M. (2023). Is there a causal relationship between financial performance and premium production? Evidence from Turkish insurance industry. *Journal of Mehmet Akif Ersoy University Economics and Administrative Sciences Faculty, 10*(2), 1388–1412. https://doi.org/10.30798/makuiibf.1220299
Kartasheva, A. V. (2014). *Insurance in the financial system*. SSRN. https://doi.org/10.2139/ssrn.3340683
Mukherjee, T., Gorai, P., & Sen, S. S. (2020). Financial performance analysis of GIC Re. *Vilakshan – XIMB Journal of Management, 17*(1/2), 181–195. https://doi.org/10.1108/XJM-08-2020-0071
Ömürbek, N., Eren, H., & Dağ, O. (2017). Entropi-Aras ve Entropi-Moosra yöntemleri ile yaşam kalitesi açısından AB ülkelerinin değerlendirilmesi. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *10*(2), 29-48.
Pala, O. (2022). BIST Sigorta Endeksinde CRITIC ve MULTIMOOSRAL tekniklerine dayalı finansal analiz. *İzmir İktisat Dergisi, 37*(1), 218–235. https://doi.org/10.24988/ije.939532
Rao, R.V., Patel, B.K. (2010). A subjective and objective integrated multiple attribute decision making method for material selection. Materials & Design, 31(10), 4738-4747. https://doi.org/10.1016/j.matdes.2010.05.014
Shannon, C.E. (1948). A mathematical theory of communication. The Bell system technical journal, 27(3), 379-423. https://doi.org/10.1002/j.1538-7305.1948.tb01338.x.
Taşcı, M. Z. (2024). Milli Reasürans Şirketi'nin finansal performansının PSI-MEREC-ARAS modeliyle değerlendirilmesi. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar, 61*(667), 9–34.
Wang, T. C. and Lee, H. D. (2009). Developing a fuzzy TOPSIS approach based on subjective weights and objective weights. *Expert Systems with Applications, 36*(5), 8980-8985. https://doi.org/10.1016/j.eswa.2008.11.035
Zhang, H., Gu, C. L., Gu, L. W., & Zhang, Y. (2011). The evaluation of tourism destination competitiveness by TOPSIS & information entropy–A case in the Yangtze River Delta of China. *Tourism Management*, *32*(2), 443-451. https://doi.org/10.1016/j.tourman.2010.02.007

ISBN: 978-625-90406-7-7

HERKES HERKESİ TANIR: TÜRK SİNEMASINDA MAHALLE KÜLTÜRÜ VE TOPLUMSAL DENETİM

EVERYONE KNOWS EVERYONE: NEIGHBORHOOD CULTURE AND SOCIAL CONTROL IN TURKISH CINEMA

Lect. Dr. Ülkü Hayriye İNCİ[1]
[1]Karabük University, Safranbolu Şefik Yılmaz Dizdar Vocational School, Karabük, Türkiye
ORCID ID: https://orcid.org/ 0000-0002-2294-5852

Özet

Bu çalışma, Türk sinemasında mahalle kültürünün gündelik yaşam pratikleri üzerinden nasıl bir mikro iktidar ve toplumsal denetim mekanizması olarak temsil edildiğini Michel Foucault'nun iktidar ve gözetim yaklaşımı çerçevesinde analiz etmektedir. Foucault'ya göre iktidar, yalnızca devlet ya da kurumsal yapılarda yoğunlaşan bir baskı aracı değil; gündelik yaşamın içine yayılmış ilişkiler, normlar ve söylemsel pratikler aracılığıyla sürekli olarak yeniden üretilen bir ağdır. Bu bağlamda mahalle, bireylerin davranışlarının sürekli görünür kılındığı, normların dolaşıma sokulduğu ve toplumsal düzenin gündelik etkileşimler üzerinden yeniden üretildiği bir mikro iktidar alanı olarak ele alınmaktadır.

Araştırmanın temel problemi, Türk sinemasında mahalle temsillerinin komşuluk ilişkileri, dedikodu pratikleri ve gündelik etkileşim ağları üzerinden nasıl işleyen bir gözetim ve disiplin rejimi ürettiğini ortaya koymaktır. Bu çerçevede mahalle, yalnızca fiziksel bir yerleşim birimi değil; bireylerin davranışlarını yönlendiren, sınırlandıran ve normatif olarak çerçeveleyen bir toplumsal denetim mekânı olarak değerlendirilmektedir. Çalışma, mahalle içi etkileşimlerin bireyler üzerinde nasıl sürekli bir görünürlük baskısı oluşturduğunu ve bu baskının nasıl içselleştirilmiş bir denetim mekanizmasına dönüştüğünü tartışmaktadır. Çalışmanın örneklemini Çöpçüler Kralı ve Sultan oluşturmaktadır. Amaçlı örneklem yöntemiyle seçilen bu filmler, Türk sinemasında mahalle yaşamının hem mizahi hem de dramatik temsillerini sunmaları nedeniyle karşılaştırmalı analiz için uygun bir veri seti oluşturmaktadır. Bu iki film, mahalle kültürünün farklı toplumsal bağlamlarda nasıl üretildiğini ve temsil edildiğini görünür kılmaktadır. Yöntem olarak nitel içerik analizi kullanılmıştır. Bu kapsamda film anlatıları sistematik biçimde çözümlenmiş; karakter etkileşimleri, mekânsal örgütlenmeler ve gündelik pratikler kodlanarak tematik kategorilere ayrılmıştır. Analiz süreci "gözetim pratikleri", "normların içselleştirilmesi", "komşuluk temelli sosyal kontrol", "bilgi ve dedikodu dolaşımı" ile "dışlama ve disiplin mekanizmaları" temaları üzerinden yürütülmüştür.

Elde edilen bulgular, Türk sinemasında mahallenin yalnızca bir yaşam alanı olarak değil, bireylerin sürekli görünürlük ilişkileri içinde konumlandığı ve sosyal normların gündelik etkileşimler aracılığıyla yeniden üretildiği bir mikro iktidar düzeni olarak kurgulandığını göstermektedir. Analiz sonucunda, komedi türündeki Çöpçüler Kralı'nda gözetimin hiyerarşik ve dikey (zabıta/muhtar) figürler üzerinden kurumsallaştığı; dramatik yapıya sahip Sultan filminde ise denetimin daha çok toplumsal cinsiyet rolleri ve yatay mahalle baskısı (dedikodu/dışlama) üzerinden işletildiği tespit edilmiştir. Bu yönüyle çalışma, sinema sosyolojisi literatürüne mekân, iktidar ve gündelik yaşam ilişkilerinin kesişiminde mahalle olgusunun işleyişine dair analitik bir katkı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mahalle Kültürü, Toplumsal Denetim, Mikro İktidar, Gözetim Pratikleri, Sinema Sosyolojisi, Türk Sineması.

Abstract

This study analyzes how neighborhood culture is represented in Turkish cinema as a micro-power and social control mechanism through everyday life practices, within the framework of Michel Foucault's approach to power and surveillance. According to Foucault, power is not merely an instrument of oppression concentrated in the state or institutional structures; it is a

network constantly reproduced through relationships, norms, and discursive practices spread throughout everyday life. In this context, the neighborhood is considered a micro-power space where individuals' behaviors are constantly made visible, norms are circulated, and social order is reproduced through daily interactions.
The fundamental problem of this research is to reveal how neighborhood representations in Turkish cinema produce a regime of surveillance and discipline that operates through neighborly relations, gossip practices, and daily interaction networks. Within this framework, the neighborhood is considered not merely a physical settlement, but a space of social control that directs, restricts, and normatively frames the behavior of individuals. The study discusses how intra-neighborhood interactions create a constant pressure of visibility on individuals and how this pressure transforms into an internalized control mechanism. The sample of the study consists of the films "The King of Garbage Collectors" and "Sultan." Selected using purposive sampling, these films constitute a suitable dataset for comparative analysis because they offer both humorous and dramatic representations of neighborhood life in Turkish cinema. These two films make visible how neighborhood culture is produced and represented in different social contexts. Qualitative content analysis was used as the method. In this context, the film narratives were systematically analyzed; character interactions, spatial organizations, and daily practices were coded and divided into thematic categories. The analysis process was conducted through the themes of "surveillance practices," "internalization of norms," "neighborhood-based social control," "circulation of information and gossip," and "exclusion and discipline mechanisms."
The findings demonstrate that in Turkish cinema, the neighborhood is constructed not merely as a living space, but as a micro-power order where individuals are constantly positioned within relationships of visibility and social norms are reproduced through daily interactions. In this respect, the study offers an analytical contribution to the literature on the sociology of cinema regarding the functioning of the neighborhood phenomenon at the intersection of space, power, and daily life relations.
Keywords: Neighborhood Culture, Social Control, Micropower, Surveillance Practices, Sociology of Cinema, Turkish Cinema.

GİRİŞ

Toplumsal yaşamın gündelik örgütlenme biçimleri, yalnızca bireyler arası ilişkileri değil, aynı zamanda iktidarın nasıl üretildiğini ve sürdürüldüğünü de belirleyen temel kurucu alanlardan biridir. Michel Foucault'nun iktidar anlayışı, bu noktada klasik hukuksal-kurumsal baskı modellerini aşarak; iktidarın gündelik yaşam pratikleri, söylemler ve toplumsal etkileşimler aracılığıyla sürekli yeniden üretildiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda Foucault, bilgi ve iktidar ilişkisini doğrudan öznenin inşası üzerinden ele alır. Bu perspektifte özne, iktidardan bağımsız ve özerk bir varlık olarak değil; bilgi, söylem ve kurumsal pratikler aracılığıyla sürekli biçimlendirilen bir konum olarak ele alınmaktadır (Çelebi, 2013).
Foucault, iktidar çözümlemesini salt siyasi kurumlar ve makro pratiklerle sınırlı tutmayı indirgemeci bir yaklaşım olarak görmekte ve iktidarı yalnızca devlet aygıtıyla ilişkilendirmeyi reddetmektedir. Bu doğrultuda iktidar, belirli bir merkezde toplanan ya da yalnızca devlet aygıtı tarafından uygulanan bir güç olmaktan ziyade, toplumsal ilişkilerin içine nüfuz eden ve bireylerin davranışlarını şekillendiren dinamik bir ilişki ağı olarak kavramsallaştırılmaktadır (Oksala, 2012). Dolayısıyla Foucault, iktidarı kısıtlayan ve baskılayan negatif niteliklerinin yanı sıra, toplumsal gerçekliği "oluşturan, inşa eden ve düzenleyen" üretken bir güç olarak ele alır (Oranlı, 2012). Nitekim Foucault'nun "iktidar ilişkilerdedir" şeklinde özetlenebilecek yaklaşımı, bireylerin birbirlerinin davranış alanlarını etkileme, yönlendirme ve düzenleme süreçlerine odaklanmaktadır. Böylece iktidar, toplumun en küçük etkileşim ağlarında dahi işleyen ve sürekli yeniden üretilen ilişkisel bir mekanizma olarak görünür hale gelmektedir.

Bu çerçevede mahalle, yalnızca fiziksel bir yerleşim alanı değil; bireylerin birbirini sürekli görünür kıldığı, normların dolaşıma sokulduğu ve toplumsal denetimin gündelik etkileşimler üzerinden işlediği mikro bir iktidar alanı olarak değerlendirilmektedir. Foucaultcu perspektifte mikro iktidar, gündelik yaşamın en küçük ilişkisel ağlarında işleyen ve bireylerin davranışlarını çeşitli normlar aracılığıyla yönlendiren ilişkisel bir güç biçimini ifade etmektedir. Bu bağlamda gözetim, yalnızca kurumsal bir kontrol mekanizması değil, bireylerin birbirini sürekli izlediği yatay bir toplumsal ilişki biçimi olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu doğrultuda mahalle, bireylerin davranışlarının sürekli görünür olduğu ve toplumsal normların gündelik etkileşimler aracılığıyla yeniden üretildiği bir sosyal kontrol alanı olarak işlev görmektedir. itekim gözetim sosyolojisi çalışmalarında vurgulandığı üzere Panoptikon, salt mimarî bir yapıyı ifade etmekten öte, toplumsal denetime ilişkin bir mantığı ve iktidar teknolojisini ortaya koymaktadır (Dolgun, 2008). Her ne kadar mahalle doğrudan panoptik bir yapı olarak değerlendirilemese de bireylerin sürekli görünürlük altında bulunmaları ve davranışlarını bu görünürlük üzerinden düzenlemeleri bakımından panoptik mantıkla benzerlik göstermektedir. Bu nedenle panoptikon, belirli bir gözetim modelinden çok bireylerin davranışlarını sürekli görünürlük altında düzenlemelerine dayanan bir toplumsal denetim mantığını ifade etmektedir (Dolgun, 2008).

Türk sinemasındaki mahalle temsilleri, bireylerin sürekli görünürlük ilişkileri içinde konumlandığı ve toplumsal normların gündelik etkileşimler aracılığıyla yeniden üretildiği bir sosyal denetim alanı olarak okunabilir. Türk sinemasında mahalle, çoğu zaman nostaljik, mizahi ya da dramatik bir çerçevede temsil edilmekle birlikte, bu anlatılar aynı zamanda güçlü toplumsal kontrol mekanizmalarını da görünür kılmaktadır. Mahalle yaşamı; komşuluk ilişkileri, dedikodu ağları ve kolektif müdahale biçimleri üzerinden bireyin davranışlarını şekillendiren normatif bir yapı üretmektedir. Bu bağlamda sinema, yalnızca bir anlatı aracı değil, aynı zamanda toplumsal gerçekliğin yeniden üretildiği bir temsil alanı olarak değerlendirilebilir.

Nitekim klasik Yeşilçam mekânları, sinemada toplumsal gerçekçi yaklaşım ortaya çıktığında ve toplumsal dönüşümle birlikte köklü bir değişime uğramıştır. Asuman Suner'in vurguladığı üzere, 1970'ler boyunca ve 1980'lerin ilk yarısında toplumcu gerçekçilikle birlikte sınıfsal farklılıklar, mülkiyet ilişkileri, yoksulluk, göç ve gelir dağılımı eşitsizlikleri gibi konular öykülerde öne çıkmaya başlamıştır. Bu dönemde sinemacılar toplumsal gerçekçi temaları ele almaya başladıklarında klasik Yeşilçam İstanbul'undan farklı olarak filmlerin ekseni kentin dış çeperlerine kaymış; kente içeriden ve aşina bir bakışın yerini, yeni göç edenlerin dışarıdan ve yabancı bakışı almıştır (Suner, 2016). Böylece gecekondu mahalleleri ve kentsel çeperler, yalnızca yeni yaşam alanları değil; farklı toplumsal aktörlerin karşılaştığı, çatıştığı ve çeşitli iktidar ilişkilerinin üretildiği sosyo-mekânsal alanlar olarak sinemasal anlatılarda yer bulmaya başlamıştır.

Kente ve mahalleye yönelik sinemasal temsillerin dönüşümünde, göç dalgalarıyla birlikte kentsel alana eklemlenen nüfusun gündelik yaşam pratikleri belirleyici bir rol oynamıştır. Erhan Güçhan'a (1992) göre, metropolün geleneksel ve modernleşmiş morfolojik yapısı 1964-1985 yılları arasında önemli bir dönüşüm geçirmiş; bu süreçte geleneksel mahalleler kentin sosyo-kültürel yaşamındaki merkezi konumlarını büyük ölçüde yitirirken, yerlerini göç hareketlerinin ürünü olan gecekondu mahalleleri almıştır. Kentsel mekânda tutunma mücadelesinin somutlaştığı bu yeni yerleşim alanları, Türk sinemasında toplumsal değişimlerin görünür kılındığı başlıca anlatı mekânlarından biri haline gelmiştir.

Nitekim Yılmaz Yıldız'ın (2008) belirttiği üzere, 1950 ve 1960'ların masalsı İstanbul tasvirleri, 1970 ve 1980'lerde yerini gecekondu yaşamını merkeze alan daha karmaşık anlatılara bırakmıştır. Komedi ve dram unsurlarını bir araya getiren bu filmler, yalnızca kentsel dönüşümü değil, aynı zamanda göç, yoksulluk, toplumsal eşitsizlik ve mahalle ilişkileri etrafında şekillenen gündelik yaşam deneyimlerini de görünür kılmıştır.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Türk sinemasında mahalle temsilleri çoğunlukla kültürel süreklilik, nostalji ve komedi unsurları üzerinden ele alınmış; ancak bu temsillerin mikro iktidar ilişkileri, gözetim pratikleri ve disiplin mekanizmaları bağlamında sistematik olarak incelenmesi sınırlı kalmıştır. Bu çalışma, söz konusu boşluktan hareketle mahalle kültürünün Türk sinemasında nasıl bir mikro iktidar ve toplumsal denetim alanı olarak kurgulandığını Foucault'nun iktidar ve gözetim yaklaşımı çerçevesinde analiz etmeyi hedeflemektedir. Bu doğrultuda araştırma, Türk sinemasındaki mekânsal ve dönemsel kırılmanın en görünür olgularını barındıran *Çöpçüler Kralı* (1977) ve *Sultan* (1978) filmlerini karşılaştırmalı bir örneklem olarak analize dahil etmektedir. Bahsi geçen filmlerin seçilme gerekçesi; birinin komedi diğerinin ise dramatik yapı üzerinden mahalle yaşamını temsil etmesi, böylece farklı toplumsal kodları görünür kılmasıdır. Bununla birlikte, her iki filmin de 1970'ler Türkiye'sinin hızlı göç, gecekondulaşma ve kentsel dönüşüm atmosferini (1977-1978) paylaşması, aynı üretim ekolünün (Arzu Film/Ertem Eğilmez ekolü) ürünleri olması ve benzer bir sosyo-mekânsal arka plana dayanması karşılaştırmalı analizin metodolojik tutarlılığını artırmaktadır (Scognamillo, 1998). Bu karşılaştırmalı yaklaşım, mahalle kültürünün ve denetim pratiklerinin farklı anlatı formları içerisinde nasıl üretildiğini ve yeniden anlamlandırıldığını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Bu bağlamda araştırmanın yanıtını aradığı temel sorular şu şekilde belirlenmiştir:

- Türk sinemasında mahalle hangi gözetim pratikleri ve toplumsal denetim mekanizmaları üzerinden temsil edilmektedir?
- Komşuluk ilişkileri, gündelik mekânsal pratikler ve dedikodu ağları mahalle içindeki mikro iktidar ilişkilerini nasıl üretmekte ve sürdürmektedir?
- Mekânsal normların içselleştirilmesi süreci bireysel davranışlara ve öznelliklerin inşasına nasıl yansımaktadır?
- Mahalle temsilleri üzerinden görünür kılınan dışlama, marjinalleştirme ve disiplin süreçleri sinemasal anlatıda nasıl kurgulanmaktadır?

Bu çalışmanın teorik ve pratik önemi, Türk sinemasında sıklıkla işlenen mahalle temasını yalnızca nostaljik, folklorik veya kültürel bir unsur olarak romantize etmekten çıkarıp, Foucaultcu bir perspektifle mikro iktidar ve gözetim mekanizması olarak yeniden yorumlamasından kaynaklanmaktadır. Bu yönüyle çalışma, sinema sosyolojisi literatüründe mahalle olgusunun gündelik yaşam, iktidar ve mekân ilişkileri bağlamında daha analitik ve eleştirel bir düzlemde ele alınmasına katkı sunmaktadır.

Çalışmanın özgünlüğü ise, *Çöpçüler Kralı* ve *Sultan* filmlerini karşılaştırmalı olarak inceleyerek mahalle kültürünü gözetim, normların içselleştirilmesi, sosyal kontrol, dedikodu ağları ve dışlama mekanizmaları ekseninde sistematik biçimde analiz etmesidir. Böylece mahalle, yalnızca kültürel bir aidiyet alanı olarak değil, gündelik yaşam içerisinde işleyen iktidar ilişkilerinin görünür hale geldiği bir toplumsal mekân olarak değerlendirilmektedir.

KURAMSAL ÇERÇEVE: MİCHEL FOUCAULT İKTİDAR VE GÖZETİM YAKLAŞIMI

Michel Foucault'nun iktidar ve gözetim yaklaşımı, iktidarı devlet ya da belirli kurumların tekelinde bulunan merkezi bir baskı aygıtı olarak ele alan klasik yaklaşımlardan ayrılmaktadır. Foucault'ya göre iktidar, yalnızca siyasal otoritenin uyguladığı bir güç değil; toplumsal yaşamın en küçük ilişkisel ağlarında işleyen ve gündelik pratikler aracılığıyla sürekli yeniden üretilen bir ilişki biçimidir. Bu nedenle Foucault, analizini devlet merkezli iktidar modellerinden ziyade bireylerin davranışlarını, bedenlerini ve eylem alanlarını şekillendiren mikro iktidar süreçlerine yöneltmiştir (akt. Spahiu, 2002).

Bu perspektifte iktidar, yalnızca yasalar, anayasal düzenlemeler ya da bürokratik kurumlar üzerinden açıklanabilecek bir olgu değildir. Aksine iktidar, toplumsal ilişkilerin içerisine nüfuz eden, bireylerin davranışlarını yönlendiren ve gündelik yaşamın farklı alanlarında işleyen yaygın bir ilişkiler ağıdır (Foucault, 2012a). Foucault'nun vurguladığı üzere iktidarın işleyişi, yalnızca egemen sınıflar veya siyasal aktörler düzeyinde değil; bireylerin gündelik

ISBN: 978-625-90406-7-7

davranışlarından bedenlerine kadar uzanan çok katmanlı süreçler içerisinde ortaya çıkmaktadır (Foucault, 2012b). Bu nedenle iktidar, belirli aktörlerin sahip olduğu sabit bir mülkiyet unsuru olarak değil, toplumsal ilişkiler içinde dolaşıma giren ve çeşitli stratejiler aracılığıyla sürekli yeniden üretilen dinamik bir ilişki biçimi olarak değerlendirilmelidir (Eroğlu, 2016).

Daha anlaşılır bir ifadeyle iktidar özünde, bireye sürekli olarak neyi yapmaması gerektiğini fısıldayan soyut bir otoriteyi tanımlar (Foucault, 2014a). Ancak iktidarı hegemonik olarak olumlu kılan ve toplumda kabul görmesini sağlayan şey, onun karşımızda sadece kaba bir biçimde "hayır" diyen, baskılayan negatif bir güç olarak durmayışıdır. Aksine iktidar; gezen, dolaşımda olan, üreten, haz yaratan, bilgiyi oluşturan ve söylemi var eden üretken bir karakteristiğe sahiptir (Allen, 2010). Bu doğrultuda üretilen söylemsel pratikler, basit birer üretim kipi olmanın ötesinde; kurallı toplumlarda, kurumlarda, yerleşik davranış şemalarında ve bilgiyi aktarma türlerinde hem uygulayan hem de koruyan pedagojik formlarla şekillenir (Foucault, 1997). Böylelikle toplumsal bilgi, kurumsallaşmış söylemler vasıtasıyla herhangi bir sorgulama süzgecinden geçirilme gereği duyulmadan özneler tarafından içselleştirilir; içselleştirilen bu bilgi ise gerçekte iktidarın kendi sesinden başka bir şey değildir. Bu bağlamda bilim ve kurumsal bilgi, aydınlanma düşünürlerinin iddia ettiği gibi mutlak bir özgürleşme aracı değil; aksine iktidar araçlarınca şekillendirilen, bireyleri hapseden denetim mekanizmalarından biridir (Çelebi, 2013). Bilginin üretimi, denetlenmesi ve dağıtımı olmaksızın modern iktidarların devamlılıklarını garanti altına almaları mümkün değildir; bu nedenle otoritenin sürdürülebilmesi için toplumun enformasyon düzeyinde çok iyi tanınması bir zorunluluktur (Çaycı, 2016). Bilgi, özgürleşmenin önünü keserek başkaları üzerinde yüklenen, onları tanımlayan, gözetlemeye ve disipline etmeye yönelik bir kip halini almaktadır (akt. Çelebi, 2013; Güneş, 2013).

Modern iktidarın etki alanının genişlemesiyle birlikte Foucault, özellikle 17. ve 18. yüzyıllardan itibaren insan yaşamının giderek daha kapsamlı biçimde yönetim ve denetim süreçlerinin konusu haline geldiğini ileri sürmektedir (Foucault, 2014a). Bu dönüşüm, literatürde biyo-iktidar kavramı çerçevesinde açıklanmaktadır. Biyo-iktidarın ilk boyutu, insan bedenini disipline edilmesi ve işlevsel hale getirilmesi gereken bir nesne olarak ele alırken; ikinci boyutu, doğum oranları, sağlık, yaşam süresi ve nüfus hareketleri gibi süreçler üzerinden nüfusun düzenlenmesine odaklanmaktadır (Keskin, 1996; Canbolat, 2005).

Foucault'ya göre iktidar, bireyler üzerinde doğrudan baskı kurmaktan çok, normlar aracılığıyla işleyerek davranışları yönlendirmekte ve belirli yaşam biçimlerini meşrulaştırmaktadır (Deymencioğlu, 2019). Bu bağlamda normalleştirme süreçleri, bireylerin belirli kurallara ve davranış kalıplarına uyum göstermelerini teşvik eden temel iktidar mekanizmalarından biri olarak ortaya çıkmaktadır. Böylece disiplinci uygulamalar aracılığıyla bedenler eğitilmekte, dönüştürülmekte ve toplumsal düzen içerisinde işlevsel hale getirilmektedir (Barış, 2006; Lavenda & Schultz, 2017).

Bu süreçte belirli davranış kalıplarının sürekli tekrarlanması ve toplumsal olarak onaylanması, onların zamanla doğal ve olağan kabul edilmesine yol açmaktadır. Sonuç olarak bireyler, normları yalnızca dışsal bir zorunluluk olarak değil, gündelik yaşamlarının doğal bir parçası olarak algılamaya başlamaktadır (Kutlu, 2021).

Bu normalizasyon toplumunun sürdürülebilmesi için normun dışına çıkan bireyler kritik bir işlev görür. İktidar; "normal" ve "anormal" (delilik, hastalık, suç vb.) kavramlarını bilimsel söylemler eşliğinde inşa ederek normal olanı ayrıcalıklı bir konuma yerleştirir (akt. Işık, 2012). Normatif sınırları ihlal edenler sadece dışlanmakla kalmaz; aynı zamanda toplumsal normların sınırlarını görünür kılan referans noktaları olarak işlev görürler. Toplumsal alanda ahlaksız, sapkın ya da sıra dışı olarak nitelenen bir öznenin tam karşısına makbul ve ahlaklı olanın konumlandırılması bu kontrol mekanizmasının bir ürünüdür (Deymencioğlu, 2019). İktidar; normal/sapkın, makbul/ahlaksız gibi ikilikler üzerinden bireyleri sınıflandırarak yaptırımı olan farklılıklara dönüştürür (Çelebi, 2013).

ISBN: 978-625-90406-7-7

Foucaultcu perspektifte özne, iktidar ilişkileri ve nesnelleştirici pratikler içerisinde şekillenen bir konumdur (Touraine, 1995). Özne kavramı bu doğrultuda iki anlam barındırır: Denetim ve bağımlılık yoluyla başkasına tabi olan özne ile vicdan/öz bilgi yoluyla kendi kimliğine bağlanmış olan özne; her iki anlam da boyun eğdiren ve tabi kılan bir iktidar biçimine işaret eder (Foucault, 2014a). Bireyler toplumsal alandaki bu çoğul iktidar ilişkilerine boyun eğerken, eş zamanlı olarak bu ilişkiler aracılığıyla birer özne konumu edinirler (Çelebi, 2013).

Bu doğrultuda disiplin, toplumsal gövdenin en ufak unsurlarına, yani bireylere ulaşarak onları gözetlemeyi, davranışlarını denetlemeyi ve en yararlı olacakları alanlara yerleştirmeyi sağlayan temel bir bireyselleştirme tekniğidir (Foucault, 2014b). Foucault, biyo-iktidarın bireyler tarafından kabul ediliş ve içselleştiriliş süreçlerine dair en detaylı kuramsal açılımını ise Jeremy Bentham'ın tasarladığı Panoptikon cezaevi modeli üzerinden gerçekleştirir (Gordon, 1993; Foucault, 2005b; Foucault, 2003a).

Bütün bireylerin kurumlar içine kapatılmasının ideal formülü olarak kurgulanan bu daireseş yapı; merkezinde pencerelerle çevrili bir gözetleme kulesi ve onu çevreleyen, kuleye açık hücrelerden oluşur (Foucault, 2005b). Panoptikon mimarisi, görünürlüğün iktidarın temel işleyiş mekanizmasına dönüştüğü bir denetim modelini temsil etmektedir (Foucault, 2005b). Bu modelde kuledeki denetçi, hücrelerdeki mahkûm, işçi, hasta ya da öğrenciyi her an net biçimde izleyebilirken; kapatılanlar kuledeki gözetleyeni göremez ve ne zaman izlendiklerini kesin olarak bilemezler. Bu yönüyle Panoptikon, yalnızca belirli bir mimari tasarımı değil; bireylerin sürekli görünürlük altında tutulduğu, davranışlarının denetlendiği ve normlara uygunluğun sağlandığı disipliner bir iktidar mantığını ifade etmektedir. Gözetimin sürekli fakat görünmez niteliği, bireylerin izlenip izlenmediklerinden bağımsız olarak davranışlarını düzenlemelerine yol açmakta; böylece denetim dışsal bir baskı olmaktan çıkarak içselleştirilmiş bir öz-disiplin mekanizmasına dönüşmektedir (Dolgun, 2008).

Panoptikonun bu işleyiş mantığı, merkezî konumdaki denetimcinin görünmezliği ile kapatılanların tamamen aydınlıkta ve görünür olması esasına dayanan bir bilgi asimetrisi üretir. Denetçi kapatılanlar hakkında her şeyi bilirken, kapatılanlar onun nerede olduğunu ve ne zaman izlediğini bilemezler; bu durum denetçinin eylemlerini belirsiz ve doğrulamaz kılar (Dolgun, 2008). Bu bilgi asimetrisinin en önemli sonucu, bireylerin sürekli gözetim altında oldukları düşüncesini içselleştirmeleridir. Sürekli gözetim iktidarın içselleştirilmesini sağladığından, dışsal bir baskıya gerek kalmadan aha düşük maliyetli ve süreklilik arz eden bir iktidar düzeni ortaya çıkar (akt. Işık, 2012). Bu nedenle Panoptikon, fiziksel zor kullanımından çok bireylerin kendi davranışlarını denetlemelerini sağlayan bir öz-disiplin mekanizmasına dayanmaktadır. Foucault açısından panoptik iktidarın başarısı da tam olarak bu noktada ortaya çıkmaktadır: Gözetim fiilen mevcut olmasa bile, gözetlenme ihtimali bireylerin davranışlarını düzenlemeye devam etmektedir.

Gözetleyen bakışın ağırlığını üzerinde hisseden herkes bu bakışı içselleştirerek kendi kendini denetleme (otokontrol) noktasına gelir (Foucault, 2003a). Sürekli gözetim altında olma ihtimali, bireylerin davranışlarını dışsal bir zorlamaya gerek kalmaksızın düzenlemelerine yol açar; böylece iktidar, fiziksel şiddetten çok görünürlük ve denetim üzerinden işler hale gelir (Foucault, 2005b). Böylece anatomi-iktidar evresinden biyo-iktidara geçişle birlikte iktidar statik yapısından kurtularak, bireylerin içselleştirdikleri "kontrol ediliyor olma" durumuyla kendini yenileyen dinamik bir forma kavuşur. Birey, panoptik mantığın etkisiyle davranışlarını normlara göre düzenleyen ve bu normların yeniden üretilmesine katkı sağlayan bir özne konumu edinir (Foucault, 2002).

Bu süreç, biyo-iktidarın işleyiş biçimini açıklar: irey görünür ve doğrudan bir baskıyla karşılaşmadığı, kararlarını kendi iradesiyle aldığını düşündüğü için kendisini özerk bir özne olarak deneyimler; buna karşın bu kararlar, iktidar tarafından üretilen normlar ve söylemler tarafından çeşitli biçimlerde yönlendirilmektedir (Foucault, 2014a; Tekelioğlu, 2003).

ISBN: 978-625-90406-7-7

Dolayısıyla özne, "özgür" olarak aldığı kararlarda iktidar ilişkilerini hem yaşamakta hem de bizzat yaşatmaktadır (Foucault, 1982; Boyne, 2000).

Modern gözetim toplumunda özne, dijital ya da mekânsal izleme mekanizmaları aracılığıyla görünür kılındığını bildiği ölçüde davranışlarını düzenlemekte ve sınırlandırmaktadır. Bu durum, iktidarın zorlayıcı olmaktan çok üretici ve içselleştirilmiş karakterini görünür kılmaktadır (Foucault, 2014; Revel, 2005). Medya ve iletişim sistemleri de başkaları üzerindeki denetimi ve dünyayı anlamlandırma biçimlerini belirleyen, kolektif etkileşimi düzenleyen bu stratejik araçların başında gelir (Çaycı, 2016). Bununla birlikte modern toplumlarda normlardan sapma gösteren bireyler, yalnızca hukuki yaptırımlarla değil; dışlama, damgalama, kapatma ve çeşitli disiplin mekanizmaları aracılığıyla da denetim altına alınabilmektedir.

Foucault'nun iktidarın bu kaçınılmaz her yerdeliğine dair çizdiği tablo, literatürde bireylere yeterli hareket alanı bırakmayan kapalı bir iktidar sistemi olarak eleştirilmiştir (Gordon, 1999; Brocklesby ve Cummings, 1996; Thiele, 1990; Pickett, 1996). Ancak bu eleştirilerin aksine Foucault, iktidar ilişkilerinin bireylerin eylem alanını sınırlandırdığını kabul etmekle birlikte, her iktidar ilişkisinin aynı zamanda direniş imkânlarını da içerdiğini savunmaktadır (akt. Kulynych, 1997). Nitekim Foucault'ya göre, iktidarın olduğu yerde direniş de vardır (Foucault, 2003a).

Foucaultcu perspektifte direnişin kitlesel ve devrimci olması gerekmez; özne, yerleşik kabullerin arka planını sorgulamayı ifade eden "sorunsallaştırma" pratikleri aracılığıyla iktidar ilişkilerine karşı bir farkındalık geliştirebilir (Boyne, 2000; O'Neil, 1986). Sorunsallaştırma, nesnelerin basit bir temsili ya da söylemsel icadı değil; herhangi bir olguyu doğru/yanlış oyununa sokarak ahlaki, bilimsel ya da siyasi bir düşünce nesnesi olarak kuran söylemsel ve söylemsel olmayan pratikler bütünüdür (Foucault, 2005a). Bu yönüyle sorunsallaştırma, bireylerin gündelik yaşam içerisinde doğal ve değişmez kabul edilen normları sorgulayabilmelerine imkân tanıyan eleştirel bir düşünme pratiği olarak değerlendirilebilir (Foucault, 2005b).

Böylelikle özne, kendisini çevreleyen güç ilişkilerini fark ederek iktidar karşısında eleştirel bir konum geliştirebilir. Foucault, iktidara karşı mücadelenin önündeki temel güçlüklerden birinin, iktidarın direniş süreçlerine uyum sağlayarak kendisini yeni biçimlerde yeniden üretebilmesi olduğunu belirtir. Bu durum literatürde *double bind* (çifte kıskac) olarak adlandırılmaktadır (Foucault, 2014a; Thiele, 1990).

Foucault'ya göre bu döngünün aşılması, öznenin kendisine dayatılan kimlikleri ve özne konumlarını sorgulamasıyla mümkündür. Bu noktada Foucault'nun tarihsel süreçleri çözümlemek için kullandığı soybilimsel yaklaşım, toplumsal olarak doğal ve değişmez kabul edilen bilgi, norm ve kimlik kategorilerinin tarihsel olarak nasıl üretildiğini görünür kılmayı amaçlamaktadır. Bu yaklaşım, yerleşik kabullerin kökenlerini sorunsallaştırarak onların zorunlu değil, tarihsel olarak inşa edilmiş yapılar olduğunu göstermektedir.

Bu panoptik ve disipliner mantık, kurumsal sınırları aşarak toplumsal yaşamın en dinamik mikro iktidar odaklarından biri olan mahalle mekânına doğrudan uyarlanabilir ve bu bağlamda yeniden yorumlanabilir. Mahalle, evlerin fiziksel yakınlığı, sokak örgütlenmesi ve gündelik karşılaşmaların yoğunluğu sayesinde bireylerin birbirlerini sürekli gözlemleyebildiği sosyo-mekânsal bir yapı sunmaktadır. Bu mekânda kurumsal panoptikondaki dikey "merkez kule", yerini zabıta, muhtar veya mahalle büyükleri gibi yerel otorite figürleriyle temsil edilirken, eş zamanlı olarak komşuların, esnafın ve gündelik etkileşim ağlarının ürettiği yatay ve kolektif bir gözetim mekanizması da işlemektedir. Bu bağlamda bilgi, dedikodu, söylenti ve gündelik iletişim ağları aracılığıyla dolaşıma girmekte; bireyin attığı her adım mahalle sakinleri tarafından değerlendirilerek normlara uygunluk açısından denetlenebilmektedir. Böylece normun dışına çıkan davranışlar, dışlama, damgalama veya toplumsal baskı gibi mekanizmalar yoluyla disipline edilmektedir.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Sinema, bu noktada toplumsal gerçekliği yalnızca edilgen bir biçimde yansıtan değil, aynı zamanda ideolojik ve söylemsel düzeyde yeniden inşa eden dinamik bir kültürel temsil sistemi olarak devreye girer (Bordwell & Thompson, 2010; Abisel, 2005). Sinemasal metinler; mekânın organizasyonu, kamera açıları ve karakter konumlandırmaları aracılığıyla toplumsal normların, iktidar ilişkilerinin ve gözetim pratiklerinin nasıl işlediğini görünür kılan. önemli kültürel analiz alanları sunar. Özellikle Türk sinemasındaki mahalle temsilleri, bireysel arzular ile toplumsal beklentilerin ve baskıların çatıştığı kolektif birer hafıza mekânıdır (Kırel, 2005). Sinema, panoptik mekanizmanın görünürlük, gözetim ve bilgi dolaşımı gibi unsurlarını sinemasal anlatı içerisinde yeniden üreterek, mahallenin mikro ilişkilerini sosyal kontrol biçimlerini ve dedikodu üzerinden üretilen disiplin süreçlerini görünür kılmaktadır. Dolayısıyla sinemasal mekân olarak mahalle kurgusu, Foucaultcu anlamda iktidarın kılcallığının, görünürlük baskısının ve içselleştirilmiş denetim mekanizmalarının toplumsal yaşam içerisinde nasıl üretildiğini ve yeniden dolaşıma sokulduğunu anlamaya imkân veren önemli bir temsil alanı olarak değerlendirilebilir.

Bu doğrultuda çalışma, Türk sinemasında mahalle kültürünün nasıl bir gözetim ve toplumsal denetim mekanizması olarak kurgulandığını incelemek amacıyla Çöpçüler Kralı (1977) ve Sultan (1978) filmlerini Foucault'nun iktidar ve gözetim yaklaşımı çerçevesinde analiz etmektedir.

YÖNTEM

Bu çalışmada, Türk sinemasında mahalle kültürünün barındırdığı mikro iktidar ilişkilerini, gözetim pratiklerini ve normatif denetim mekanizmalarını ortaya çıkarmak amacıyla nitel araştırma yöntemlerinden nitel içerik analizi deseni benimsenmiştir. Nitel içerik analizi; sosyal gerçekliği araştıran nesnel, sistematik ve tümdengelime dayalı bir okuma aracı olarak önceden belirlenen ölçütlere göre metinlerden, sözlü ya da yazılı materyallerden anlamlar çıkarmayı amaçlayan metodolojik bir teknik olarak tanımlanmaktadır (Tavşancıl ve Aslan, 2001). Yazılı, sözlü ya da görsel materyallerin sistematik bir biçimde çözümlenmesini esas alan bu yöntem, belirli kategoriler bağlamında incelenen yapının analitik olarak anlaşılır kılınmasını hedeflemektedir (Aziz, 2015). Bu araştırmada nitel içerik analizi, filmlerde yer alan karakter etkileşimlerinin, mekânsal örgütlenmelerin ve gündelik yaşam pratiklerinin sistematik biçimde incelenmesine olanak sağlaması nedeniyle tercih edilmiştir. Yöntem, yalnızca açık biçimde sunulan içeriklerin değil, anlatı içerisinde örtük olarak üretilen toplumsal anlamların, normların ve iktidar ilişkilerinin de çözümlenmesine imkân vermektedir (Tavşancıl & Aslan, 2001).

İçerik analizinin kapsadığı materyal evreni yalnızca yazılı basın unsurlarıyla sınırlı kalmayıp; radyodan televizyona, fotoğraflardan sinema filmlerine kadar geniş bir kitle iletişim ortamını içine almaktadır (Geray, 2004). Bu doğrultuda içerik analizi, bilgi iletişim ortamlarının barındırdığı mesajları incelemeye yönelik çok işlevli bir teknik olarak öne çıkmaktadır (Neuman, 2014). Analiz sürecinde öncelikle incelenecek materyal kümesi sınırlandırılmakta, ardından içeriğin gizil yönlerini kaydetmek adına sistematik bir kodlama ve temalaştırma sistemi oluşturulmaktadır (Neuman, 2014). Nitekim nitel içerik çözümlemelerinde metnin ya da görsel-işitsel materyalin içerisinde kritik öneme sahip temalardan hareketle belirli kategoriler üretilmekte ve sosyal gerçekliğin çoklu tanımlamaları üzerinden derinlemesine betimlemeler yapılmaktadır. Düzenli ve sistematik bir şekilde yapılandırılan bu kodlama mimarisi, bir yandan yeni kuramsal modellerin gelişmesine imkân tanırken diğer yandan mevcut kuramların ampirik düzeyde doğrulanmasına veya belirli fenomenler hakkında nitelikli çıkarımlar yapılmasına olanak sağlamaktadır (Gül & Nizam, 2021). Bu çalışma kapsamında da filmlerdeki karakter ilişkileri, mekânsal düzenlemeler, gündelik etkileşim biçimleri ve söylemsel pratikler sistematik olarak kodlanmış; elde edilen veriler Foucault'nun iktidar ve gözetim yaklaşımından hareketle oluşturulan temalar altında değerlendirilmiştir.

Nitel içerik analizi, incelenen materyalin yalnızca açık ve doğrudan sunulan içeriklerine odaklanmamakta; aynı zamanda bu içeriklerin altında yer alan anlam örüntülerini, değer

sistemlerini ve toplumsal ilişkileri de ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır (Yüksel, 2019). Bu yönüyle yöntem, özellikle medya ve sinema metinlerinde yer alan toplumsal normların, ideolojik yönelimlerin ve iktidar ilişkilerinin analiz edilmesinde işlevsel bir araştırma aracı olarak kullanılmaktadır (Merriam, 2018).

Sinemasal anlatılar, toplumsal gerçekliğe ilişkin çeşitli anlamların üretildiği ve dolaşıma sokulduğu kültürel metinler olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle araştırma kapsamında seçilen filmlerdeki sahneler, karakter etkileşimleri, mekânsal düzenlemeler ve diyaloglar ayrıntılı biçimde incelenmiş; mahalle kültürünün ürettiği gözetim, sosyal kontrol ve normatif denetim mekanizmalarına ilişkin anlam örüntüleri sistematik olarak çözümlenmiştir. Böylece filmlerde temsil edilen mahalle yaşamının, Foucault'nun iktidar ve gözetim yaklaşımı çerçevesinde nasıl kurgulandığı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın evrenini, Türk sinemasında mahalle yaşamını, komşuluk ilişkilerini ve kentsel dönüşüm süreçlerini konu edinen filmler oluşturmaktadır. Bu evren içerisinden araştırmanın amacı doğrultusunda en uygun veri setini belirlemek için amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Amaçlı örnekleme, araştırma problemine ilişkin zengin ve derinlemesine veri sağlayabilecek örneklerin belirli ölçütler doğrultusunda seçilmesine dayanmaktadır (Atabek & Atabek, 2007).

Bu doğrultuda araştırmanın örneklemi, Ertem Eğilmez ekolü içerisinde üretilen ve 1970'ler Türkiye'sindeki gecekondulaşma, mahalle ilişkileri ve gündelik yaşam pratiklerini merkezine alan Çöpçüler Kralı (1977) ve Sultan (1978**)** filmlerinden oluşturulmuştur. Söz konusu filmler; mahalle yaşamını anlatının merkezine yerleştirmeleri, gözetim ve toplumsal denetim ilişkilerini görünür kılan yoğun komşuluk ağları içermeleri ve benzer sosyo-mekânsal koşulları temsil etmeleri nedeniyle çalışma kapsamında tercih edilmiştir.

Bu doğrultuda çalışmanın örneklemini, Türk sinemasında mahalle kültürünü, komşuluk ilişkilerini ve gündelik yaşam pratiklerini merkezine alan Çöpçüler Kralı (1977) ve Sultan (1978) filmleri oluşturmaktadır. Söz konusu filmlerin amaçlı örneklem kapsamında seçilmesinin ilk gerekçesi türsel karşılaştırılabilirliktir. Çöpçüler Kralı, mahalle yaşamını ve toplumsal denetim ilişkilerini komedi türünün mizahi anlatısı üzerinden kurgularken; Sultan aynı olguları dramatik ve melodramatik bir anlatı yapısı içerisinde işlemektedir. Bu durum, mikro iktidar ilişkilerinin farklı anlatı türlerinde nasıl temsil edildiğinin karşılaştırmalı olarak incelenmesine olanak sağlamaktadır.

Seçimde etkili olan bir diğer gerekçe ise dönemsel ve sosyo-mekânsal ortaklıktır. Her iki film de 1970'li yılların sonlarında hız kazanan kentleşme, iç göç ve gecekondulaşma süreçlerini mahalle yaşamı ekseninde ele almakta; bu bağlamda dönemin toplumsal ve kültürel dinamiklerini görünür kılan ortak bir temsil zemini sunmaktadır. Ayrıca her iki yapımın benzer tarihsel koşullarda üretilmiş olması, mahalle kültürünün ve toplumsal denetim mekanizmalarının farklı anlatı formları içerisinde nasıl yeniden üretildiğinin karşılaştırmalı olarak analiz edilmesine imkân tanımaktadır.

Araştırma verilerinin çözümlenmesinde, bilgisayar destekli nitel veri analizi yazılımlarından biri olan MAXQDA programı kullanılmıştır. Çözümleme sürecinin ilk aşamasını oluşturan veri hazırlığı ve kodlama safhasında, her iki film araştırmacı tarafından tekrarlı izlemeler yoluyla incelenmiş; karakter etkileşimleri, mekânsal örgütlenmeler ve gündelik yaşam pratiklerinin somutlaştığı sahne, sekans ve diyaloglar zaman damgalarıyla birlikte kayıt altına alınarak yazılı döküme dönüştürülmüş ve MAXQDA ortamına aktarılmıştır.

Tematik kategorilerin oluşturulması aşamasında ise analiz süreci, Foucault'nun iktidar ve gözetim yaklaşımından hareketle belirlenen kuramsal çerçeve doğrultusunda yürütülmüştür. Bu kapsamda kodlama sürecinde hem tümdengelimsel hem de tümevarımsal bir yaklaşım benimsenmiştir. Tümdengelimsel aşamada kuramsal çerçeveden hareketle "gözetim pratikleri", "normların içselleştirilmesi", "komşuluk temelli sosyal kontrol", "bilgi ve dedikodu dolaşımı" ile "dışlama ve disiplin mekanizmaları" olmak üzere beş temel tema oluşturulmuş;

ISBN: 978-625-90406-7-7

tümevarımsal aşamada ise film anlatılarında ortaya çıkan alt temalar ve ilişkisel örüntüler bu kategoriler altında değerlendirilmiştir.

Son aşamada kodlanan veriler karşılaştırmalı olarak analiz edilmiş; mahalle kültürünün ürettiği gözetim, sosyal kontrol ve disiplin mekanizmalarının her iki filmde nasıl temsil edildiği belirlenen temalar doğrultusunda yorumlanmıştır. Böylece farklı anlatı türlerine sahip olan Çöpçüler Kralı ve Sultan filmlerinde mahalleye ilişkin mikro iktidar ilişkilerinin benzerlikleri ve farklılıkları sistematik biçimde ortaya konulmuştur.

Bu araştırma, kuramsal olarak Michel Foucault'nun mikro iktidar, gözetim, disiplin ve normların içselleştirilmesi yaklaşımları; ampirik materyal olarak ise Türk sinemasının 1970'li yıllardaki mahalle temsillerini simgeleyen *Çöpçüler Kralı* (1977) ve *Sultan* (1978) filmleriyle sınırlandırılmıştır. Analiz sürecinde sadece filmlerdeki karakter etkileşimleri, mekânsal kurgular ve gündelik pratikler incelenmiş; dönemin diğer türlerindeki ya da farklı yapım şirketlerine ait filmleri karşılaştırmalı odağın dağılmaması adına kapsam dışında tutulmuştur. Dolayısıyla elde edilen bulgular, dönemin tüm sinemasal evrenine genellenemez; ancak incelenen iki filmdeki mikro iktidar düzenini derinlemesine anlamaya olanak sağlamaktadır.

Nitel araştırmalarda pozitivist paradigmanın "iç-dış geçerlilik" ve "güvenirlilik" kavramları yerine, çalışmanın bilimsel niteliğini ve kalitesini ortaya koymak adına Lincoln ve Guba tarafından geliştirilen paradigmatik doğruluk ölçütleri esas alınmaktadır. Bu doğrultuda çalışmanın bilimsel güvencesini sağlamak amacıyla başvurulan ilk strateji inandırıcılıktır. Araştırmanın inandırıcılığını artırmak adına uzun süreli etkileşim ve derinlemesine betimleme yollarına gidilmiş; analize konu olan filmler tekrarlı izlemeler yoluyla incelenerek sahneler ayrıntılı biçimde sekans sekans çözümlenmiş ve elde edilen bulgular doğrudan filmlerden alınan ham diyaloglar ile sahne betimlemeleriyle desteklenerek sunulmuştur. İkinci strateji olan aktarılabilirlik kapsamında, nitel araştırmalarda istatistiksel bir genelleme kaygısı güdülmediği gerçeğinden hareketle benzer bağlamlara aktarılabilirlik hedeflenmiştir. Bu doğrultuda çalışmada, 1970'lerin mahalle kültürü ve Foucaultcu kuramsal çerçeve ayrıntılı biçimde betimlenerek, gelecekte yapılacak sinema sosyolojisi ve gözetim çalışmaları için kullanılabilecek bir analitik çerçeve sunulmuştur.

Araştırma sürecinin tutarlılığını sağlamak amacıyla devreye sokulan üçüncü stratejide ise analizde kullanılan hiyerarşik kod ağacı ve beş temel tematik kategori araştırma sorularıyla doğrudan ilişkilendirilmiş, MAXQDA yazılımı üzerinde izlenebilir bir analitik rota oluşturulmuş ve kodlama süreci belirli aralıklarla gözden geçirilerek kategoriler arasındaki kavramsal tutarlılığın korunmasına özen gösterilmiştir.

Son olarak çalışmanın onaylanabilirliğini korumak ve araştırmacı yorumlarının denetlenebilirliğini artırmak amacıyla uzman incelemesi yoluna gidilmiştir. Bu kapsamda oluşturulan beş temel tematik kategori, sinema sosyolojisi ve nitel yöntem alanında uzman akademisyenlerin değerlendirmesine sunulup gelen dönütler doğrultusunda kodlama yapısında gerekli düzenlemeler gerçekleştirilmiş; ek olarak analiz edilen ham veriler ile ulaşılan kuramsal sonuçlar arasındaki mantıksal bağ, sekansların şeffaf bir biçimde sergilenmesiyle güvence altına alınmıştır.

BULGULAR

Bu araştırmada *Çöpçüler Kralı* ve *Sultan* filmleri, Michel Foucault'nun iktidar, gözetim ve disiplin kavramsallaştırmaları çerçevesinde incelenmiştir. Analiz sürecinde elde edilen bulgular, mahalleyi yalnızca fiziksel bir yerleşim alanı olarak değil, bireylerin davranışlarının sürekli gözlemlendiği, değerlendirildiği ve yönlendirildiği bir mikro iktidar alanı olarak ortaya koymaktadır. Foucault'nun iktidarın merkezi bir kaynaktan değil, gündelik ilişkiler ağı içerisinde dağınık biçimde işlediği yönündeki yaklaşımı, her iki filmde de mahalle ilişkilerinin örgütlenişinde görünür hale gelmektedir.

Filmlerde toplumsal düzenin yalnızca resmî otoriteler tarafından değil; komşular, aile üyeleri, esnaf, mahalle sakinleri ve dedikodu ağları aracılığıyla da üretildiği görülmektedir. Bu süreçte

ISBN: 978-625-90406-7-7

bireyler sürekli bir görünürlük rejimi içerisinde konumlanmakta, davranışları mahalle tarafından izlenmekte, değerlendirilmekte ve çeşitli yaptırımlarla karşılaşabilmektedir. Böylece mahalle, normların üretildiği, dolaşıma sokulduğu ve bireyler tarafından içselleştirildiği bir toplumsal denetim mekânına dönüşmektedir.

Nitel içerik analizi sonucunda elde edilen veriler MAXQDA programı aracılığıyla kodlanmış ve kodlar arasındaki ilişkiler dikkate alınarak tematik bir hiyerarşi oluşturulmuştur. Bu süreç sonucunda elde edilen kod yapısı Şekil 1'de sunulmaktadır.

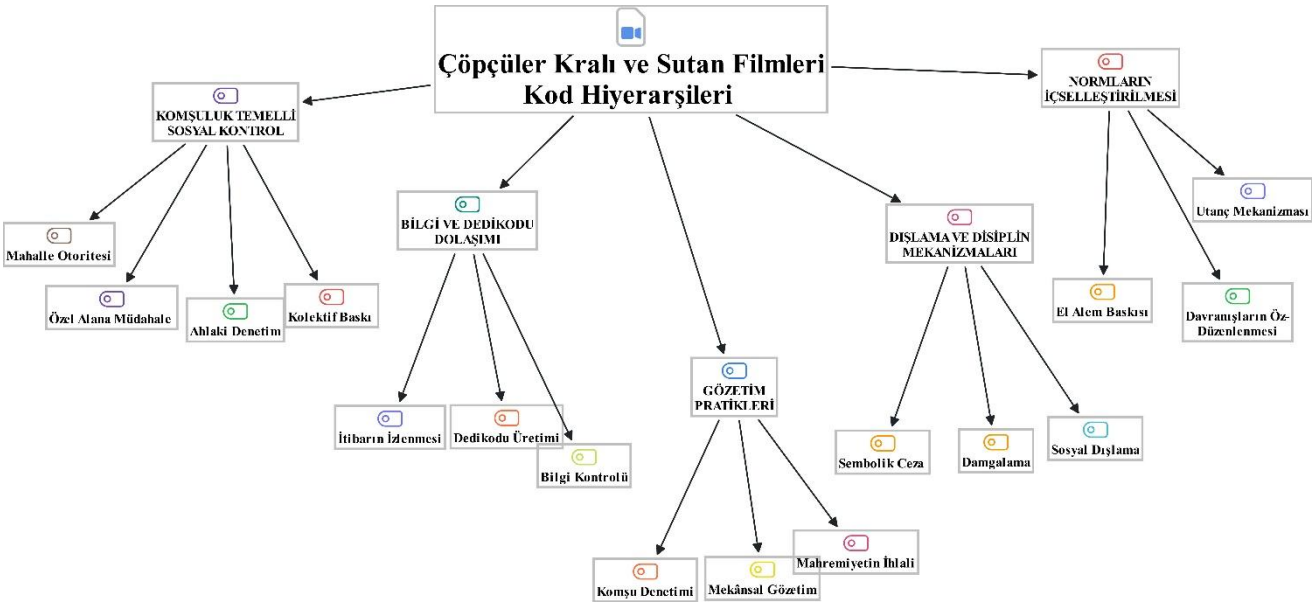

Şekil 1: Çöpçüler Kralı ve Sultan Filmlerinin Kod Hiyerarşisi

Şekil 1 incelendiğinde, filmlerdeki toplumsal denetim süreçlerinin beş temel tema altında örgütlendiği görülmektedir: Komşuluk Temelli Sosyal Kontrol, Bilgi ve Dedikodu Dolaşımı, Gözetim Pratikleri, Dışlama ve Disiplin Mekanizmaları ve Normların İçselleştirilmesi. Bu temalar birlikte değerlendirildiğinde, mahallede işleyen mikro iktidar ilişkilerinin farklı boyutlarını temsil etmektedir.

Kod hiyerarşisinin ilk boyutunu oluşturan Komşuluk Temelli Sosyal Kontrol, mahalle sakinlerinin birbirlerinin davranışlarını yönlendirme ve denetleme biçimlerini kapsamaktadır. Mahalle otoritesi, özel alana müdahale, ahlaki denetim ve kolektif baskı kodları bu tema altında toplanmıştır. Bu yapı, mahallede sosyal düzenin yalnızca resmî kurallarla değil, gündelik ilişkiler aracılığıyla da sürdürüldüğünü göstermektedir.

İkinci tema olan Bilgi ve Dedikodu Dolaşımı, bireyler hakkında üretilen bilgilerin mahalle içerisinde nasıl dolaşıma girdiğini ve toplumsal değerlendirmelerin nasıl şekillendiğini ortaya koymaktadır. İtibarın izlenmesi, dedikodu üretimi ve bilgi kontrolü kodları, mahalledeki görünürlük rejiminin temel araçlarından biri olarak işlev görmektedir.

Üçüncü tema olan Gözetim Pratikleri, bireylerin gündelik yaşamlarının sürekli izlenmesini ifade etmektedir. Komşu denetimi, mekânsal gözetim ve mahremiyet ihlali kodları, Foucault'nun panoptik denetim anlayışının mahalle ölçeğindeki yansımaları olarak değerlendirilebilir. Özellikle pencereler, sokaklar, kahvehaneler ve ortak kullanım alanları gözetimin gerçekleştiği temel mekânlar olarak öne çıkmaktadır.

Dördüncü tema olan Dışlama ve Disiplin Mekanizmaları, normlardan sapma gösteren bireylere yönelik yaptırım süreçlerini kapsamaktadır. Sembolik ceza, damgalama ve sosyal dışlama kodları aracılığıyla bireyler toplumsal normlara uyum göstermeye yönlendirilmektedir. Böylece disiplin, yalnızca fiziksel yaptırımlarla değil, sembolik ve sosyal süreçlerle de işletilmektedir.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Son tema olan Normların İçselleştirilmesi ise toplumsal denetimin bireylerin öz denetimine dönüşmesini ifade etmektedir. El âlem baskısı, utanç mekanizması ve davranışların öz düzenlenmesi kodları, bireylerin dışsal denetime gerek kalmaksızın davranışlarını mahalle normlarına göre şekillendirdiklerini göstermektedir. Bu durum Foucault'nun disiplin toplumunda iktidarın en etkili biçiminin bireyin kendi kendisini denetlemesi olduğu yönündeki görüşüyle örtüşmektedir.

Genel olarak Şekil 1, *Çöpçüler Kralı* ve *Sultan* filmlerinde mahallenin çok katmanlı bir gözetim, denetim ve disiplin sistemi olarak temsil edildiğini göstermektedir. Kodlar arasındaki ilişkiler, toplumsal kontrolün yalnızca tek bir mekanizma üzerinden değil; gözetim, bilgi dolaşımı, toplumsal baskı, disiplin ve normların içselleştirilmesi süreçlerinin birlikte işlemesiyle üretildiğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle takip eden bölümde her bir tema ayrıntılı olarak ele alınacak ve film sahnelerinden elde edilen bulgular doğrultusunda tartışılacaktır.

Gözetim Pratikleri

Foucault'ya göre modern iktidarın temel işleyiş biçimlerinden biri bireyleri sürekli görünür kılarak denetim altında tutmaktır. Bu denetim yalnızca kurumsal yapılar aracılığıyla değil, gündelik yaşamın sıradan ilişkileri içerisinde de yeniden üretilmektedir. *Çöpçüler Kralı* ve *Sultan* filmlerinde mahalle, bireylerin sürekli göz önünde bulunduğu ve davranışlarının çeşitli aktörler tarafından izlendiği bir gözetim alanı olarak temsil edilmektedir. Bu bağlamda gözetim, yalnızca resmî otoritenin uyguladığı bir denetim mekanizması değil; komşular, mahalle sakinleri, çocuklar ve aile üyeleri tarafından sürdürülen gündelik bir pratik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Görsel 1: Çöpçüler Kralı ve Sultan filmlerinde gözetim pratiklerinin görsel temsilleri.

Görsel 1, filmlerdeki gözetim pratiklerinin farklı görünümlerini ortaya koymaktadır. Görseller incelendiğinde bireylerin çeşitli mekânsal konumlar aracılığıyla sürekli gözlem altında tutulduğu görülmektedir. Özellikle pencereler, sokaklar ve ortak yaşam alanları gözetimin gerçekleştiği temel mekânlar olarak öne çıkmaktadır. İlk karede yer alan yukarıdan bakış açısı, bireyin mahalle içerisinde sürekli görünür bir konumda bulunduğunu göstermektedir. Bu görünürlük, Foucault'nun panoptik denetim anlayışında vurguladığı sürekli izlenebilirlik hissini çağrıştırmaktadır.

Görselde yer alan diğer sahneler ise gözetimin bireysel olmaktan çok kolektif bir niteliğe sahip olduğunu göstermektedir. Mahalle sakinlerinin dikkatlerini aynı noktaya yöneltmeleri, gündelik yaşam içerisindeki olayların ortak bir izleme pratiğine dönüştüğünü ortaya koymaktadır. Böylece bireyler yalnızca resmî otoriteler tarafından değil, mahalledeki diğer aktörler tarafından da sürekli gözlemlenmektedir. Bu durum, Foucault'nun iktidarın yalnızca yukarıdan aşağıya işleyen bir yapı olmadığı, toplumsal ilişkiler ağı içerisinde dağılarak işlediği yönündeki yaklaşımıyla örtüşmektedir. Çöpçüler Kralı filminde Hacer'i izleyen Apti'yi fark eden mahalle sakinlerinden birinin "*Amirin görmesin, gözü var bu kızda!*" şeklindeki ifadesi, bireylerin yalnızca davranışlarının değil, kişiler arası ilişkilerinin de mahalle tarafından sürekli takip edildiğini göstermektedir. Bu söylem, gözetimin tek bir otorite figürüyle sınırlı olmadığını, mahalle sakinlerinin de birbirlerini gözlemleyen aktörlere dönüştüğünü ortaya koymaktadır.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Özellikle Görsel 1'in sağ tarafında yer alan çocukların pencere önünde toplanarak içeride yaşananları izlemeleri, mahallede mahremiyet sınırlarının geçirgenliğini göstermektedir. Film boyunca pencere, yalnızca mimari bir unsur olarak değil, aynı zamanda gözetimin gerçekleştiği sembolik bir araç olarak kullanılmaktadır. Ev içerisinde gerçekleşen olaylar, pencere aracılığıyla mahalle sakinlerinin gözlemine açılmakta; böylece özel alan ile kamusal alan arasındaki sınırlar bulanıklaşmaktadır. Bu durum, gözetimin yalnızca davranışları izlemekle kalmayıp bireylerin mahremiyet alanlarını da kuşatan bir işleyişe sahip olduğunu göstermektedir. Sultan filminde çocukların ve komşuların ev içerisinde gerçekleşen isteme sürecini pencerelerden takip etmeleri, özel alana ilişkin gelişmelerin dahi mahalle ölçeğinde kamusal bir ilgi nesnesine dönüştüğünü göstermektedir. Bu durum, mahremiyetin sınırlarının mahalle kültürü içerisinde oldukça geçirgen olduğunu ortaya koymaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde Görsel 1, *Çöpçüler Kralı* ve *Sultan* filmlerinde gözetimin mahalle yaşamının sıradan ve gündelik bir parçası olarak temsil edildiğini ortaya koymaktadır. Analiz edilen sahnelerde gözetim; komşu denetimi, mekânsal gözetim ve mahremiyet ihlali biçimlerinde görünür olmakta; bireylerin sürekli izlenebilir kılınması yoluyla toplumsal normların sürdürülmesine katkı sağlamaktadır. Benzer şekilde Sultan filminde bir komşunun Hacer'e yönelik *"Perşembe neden gelmedin?"* sorusu, bireylerin gündelik hareketlerinin dahi mahalle tarafından kayıt altına alındığını ve yokluklarının bile fark edildiğini göstermektedir. Bu yönüyle mahalle, bireylerin yalnızca yaşadığı bir mekân değil, aynı zamanda sürekli gözlem altında tutulduğu ve davranışlarının denetlendiği bir mikro iktidar alanı olarak temsil edilmektedir.

Normların İçselleştirilmesinin Filmlerdeki Temsili

Foucault'nun iktidar anlayışında denetimin en etkili biçimi, bireylerin dışsal baskıya ihtiyaç duymaksızın toplumsal normları kendi davranışlarının bir parçası hâline getirmeleridir. Bu süreçte bireyler yalnızca başkaları tarafından denetlenmez; aynı zamanda toplumun beklentilerini içselleştirerek kendi davranışlarını da denetlerler. *Çöpçüler Kralı* ve *Sultan* filmlerinde mahalle yaşamı, bireylerin sürekli olarak "el âlem ne der?" kaygısıyla hareket ettiği ve toplumsal normları gündelik yaşam içerisinde yeniden ürettiği bir yapı olarak temsil edilmektedir.

Görsel 2: Çöpçüler Kralı ve Sultan filmlerinde normların içselleştirilmesinin görsel temsilleri.

Görsel 2, normların içselleştirilmesine ilişkin farklı örnekleri bir araya getirmektedir. Görseller incelendiğinde karakterlerin davranışlarını yalnızca kişisel tercihleri doğrultusunda değil, mahalle tarafından nasıl değerlendirileceklerini düşünerek şekillendirdikleri görülmektedir. Bu durum, toplumsal denetimin dışsal bir baskı olmaktan çıkarak bireyin kendi davranışlarını düzenleyen içsel bir mekanizmaya dönüşmesine işaret etmektedir. Bu durum Hacer'in *"Gözü kör olsun senin o amirinin. Onun yüzünden evde kaldım*!" sözünde açık biçimde görülmektedir. Hacer, evlenememesinin nedenini yalnızca bireysel koşullara değil, mahallede işleyen toplumsal normlara bağlamakta ve kendi yaşamını bu normlar üzerinden değerlendirmektedir. Sultan filminde de benzer biçimde karakterler davranışlarını yalnızca kendi istekleri doğrultusunda değil, mahallede nasıl değerlendirileceklerini düşünerek şekillendirmektedir. Özellikle Sultan'ın çocukları, komşuları ve mahalle sakinleri karşısındaki sorumluluklarını

ISBN: 978-625-90406-7-7

sürekli dikkate alması, toplumsal normların birey tarafından içselleştirildiğini göstermektedir. Bu durum, davranışların öz düzenlenmesi alt kodunun önemli örneklerinden birini oluşturmaktadır.

Görselin ilk karesinde mahalle sakinlerinin birbirlerinin davranışlarını gözlemlemesi, bireylerin sürekli değerlendirilme ihtimalini hatırlatan bir toplumsal ortam yaratmaktadır. Bu görünürlük durumu, mahallede yaşayan bireylerin davranışlarını toplumsal beklentilere uygun biçimde düzenlemelerine neden olmaktadır. Böylece denetim yalnızca dışarıdan uygulanan bir baskı değil, bireyin kendi kendisini kontrol etmesini sağlayan bir mekanizma hâline gelmektedir.

İkinci karede mahalle büyüklerinin ve otorite figürlerinin gündelik yaşam üzerindeki etkisi dikkat çekmektedir. Özellikle yaşça büyük karakterlerin sözleri ve değerlendirmeleri, mahallede kabul gören normların taşıyıcısı konumundadır. Bireyler bu normlara uyum göstermeyi toplumsal kabulün ön koşulu olarak görmekte ve davranışlarını buna göre şekillendirmektedir. Çöpçüler Kralı filminde annenin kızına yönelik *"Onun gönlüne bırakma, ne anlar o?"* şeklindeki ifadesi, bireysel tercihlerin aile ve mahalle tarafından belirlenen normların gerisinde kaldığını göstermektedir. Böylece bireyin karar verme süreci toplumsal beklentiler tarafından yönlendirilmektedir.

Üçüncü karede kadın ve erkek arasındaki yakın ilişkinin temsili, mahalledeki toplumsal cinsiyet normlarının bireyler üzerindeki etkisini göstermektedir. Filmlerde kadın-erkek ilişkileri yalnızca bireysel bir mesele olarak sunulmamakta; mahalle tarafından sürekli değerlendirilen ve ahlaki ölçütler çerçevesinde yorumlanan davranışlar olarak ele alınmaktadır. Bu nedenle karakterler çoğu zaman kendi isteklerinden çok toplumsal beklentileri dikkate almak zorunda kalmaktadır. Nitekim Hacer'in babasının "*Zabıta seni istemeye gelmedi, bu herif kandırıyor seni kız salak!"* şeklindeki tepkisi, evlilik ilişkilerinin yalnızca bireyler arasında değil, aile ve mahalle tarafından belirlenen normatif çerçeveler içinde değerlendirildiğini göstermektedir.

Son karede yer alan karakterin duygusal tepkisi ise utanç mekanizmasının işleyişini görünür kılmaktadır. Mahalle içerisinde normlara aykırı davranışların ortaya çıkması veya bireyin toplum önünde küçük düşmesi, güçlü bir utanç duygusu yaratmaktadır. Bu durum bireylerin gelecekteki davranışlarını düzenleyen önemli bir öz denetim mekanizması olarak işlemektedir. Böylece toplumsal normlar yalnızca dışsal yaptırımlarla değil, bireyin kendi vicdanı ve toplumsal değerlendirmeleri dikkate alması yoluyla da sürdürülmektedir. Benzer şekilde annenin *"Ölürüm de vermem seni*!" şeklindeki çıkışı, evlilik kararlarının aile onuru ve toplumsal itibar ekseninde değerlendirilmesi nedeniyle bireyler üzerinde güçlü bir duygusal baskı oluşturduğunu göstermektedir. Bu baskı, normların bireyler tarafından içselleştirilmesini ve öz denetimin oluşmasını desteklemektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde Görsel 2, *Çöpçüler Kralı* ve *Sultan* filmlerinde toplumsal normların bireyler tarafından içselleştirildiğini göstermektedir. El âlem baskısı, utanç mekanizması ve davranışların öz düzenlenmesi süreçleri aracılığıyla bireyler, mahallede kabul gören davranış kalıplarına uyum göstermeye yönelmektedir. Bu durum Foucault'nun disiplin toplumuna ilişkin görüşleriyle paralel biçimde, iktidarın yalnızca dışarıdan uygulanan bir baskı değil, bireylerin kendi davranışlarını denetlemelerini sağlayan içsel bir mekanizma olarak da işlediğini ortaya koymaktadır.

Komşuluk Temelli Sosyal Kontrol

Foucault'nun mikro iktidar yaklaşımına göre toplumsal denetim yalnızca devlet, hukuk ya da resmî kurumlar aracılığıyla işlemez; gündelik ilişkiler içerisinde bireylerin birbirleri üzerinde kurdukları denetim biçimleri de iktidarın önemli bir parçasını oluşturur. Bu bağlamda mahalle, bireylerin davranışlarını sürekli değerlendiren, yönlendiren ve gerektiğinde müdahale eden aktörlerden oluşan bir sosyal kontrol alanı olarak işlev görmektedir. *Çöpçüler Kralı* ve *Sultan* filmlerinde komşuluk ilişkileri yalnızca dayanışma ve yardımlaşma pratikleri üzerinden değil, aynı zamanda bireylerin özel yaşamlarına müdahale eden ve davranışlarını düzenleyen bir denetim mekanizması olarak temsil edilmektedir.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Görsel 3: Çöpçüler Kralı ve Sultan filmlerinde komşuluk temelli sosyal kontrolün görsel temsilleri.

Görsel 3, filmlerde komşuluk temelli sosyal kontrolün farklı görünümlerini ortaya koymaktadır. Görseller incelendiğinde mahalle sakinlerinin bireylerin davranışları üzerinde doğrudan veya dolaylı biçimde etkide bulunduğu görülmektedir. Bu durum, sosyal kontrolün yalnızca kurumsal otoriteler tarafından değil, mahalle içerisindeki gündelik ilişkiler ağı tarafından da üretildiğini göstermektedir.

Görselin ilk karesinde mahalle yaşamının ortak kullanım alanlarında gerçekleşen etkileşimler dikkat çekmektedir. Sokak, yalnızca fiziksel bir geçiş alanı değil; bireylerin birbirlerini gözlemlediği, değerlendirdiği ve davranışlarını yönlendirdiği bir sosyal alan olarak işlev görmektedir. Mahalle sakinlerinin sürekli karşılaşma hâlinde olması, bireysel davranışların toplumsal değerlendirmeye açık hâle gelmesine neden olmaktadır. Böylece bireyler, mahallede kabul gören normlara uygun davranmaya yönelmektedir. Nitekim mahalle sakinlerinden birinin Hacer'e yönelttiği "*Perşembe neden gelmedin?"* sorusu, bireylerin gündelik yaşam pratiklerinin dahi komşular tarafından takip edildiğini ve sorgulandığını göstermektedir. Bu durum komşuluk ilişkilerinin sıradan bir merakın ötesine geçerek sosyal kontrol işlevi kazandığını ortaya koymaktadır.

İkinci ve üçüncü karelerde mahalle sakinlerinin bireylerin özel yaşamlarına ilişkin gelişmelere doğrudan müdahil oldukları görülmektedir. Özellikle evlilik kararları, duygusal ilişkiler ve aile içi meseleler yalnızca ilgili kişilerin değil, mahalledeki diğer aktörlerin de söz sahibi olduğu konulara dönüşmektedir. Filmlerde komşuların eş seçimi konusunda aracılık yapmaları, evlilik süreçlerine yön vermeleri veya bireylerin ilişkileri hakkında değerlendirmelerde bulunmaları, özel alanın komşuluk ilişkileri aracılığıyla denetlendiğini göstermektedir. Bu durum araştırmada belirlenen özel alana müdahale alt kodunun önemli örneklerini oluşturmaktadır. Çöpçüler Kralı filminde mahallelinin Zabıta ve Hacer arasındaki ilişkiyi değerlendirerek *"İşi pişirdi bunlar*" şeklindeki yorumu, bireylerin özel ilişkilerinin komşular tarafından sürekli izlenip yorumlandığını göstermektedir. Böylece özel yaşam, mahalle ölçeğinde ortak bir değerlendirme nesnesine dönüşmektedir.

Dördüncü karede kalabalık mahalle topluluğunun bir araya gelmesi, sosyal kontrolün kolektif niteliğini görünür kılmaktadır. Mahalle sakinleri yalnızca bireysel olarak değil, topluluk halinde de normların uygulanmasında rol üstlenmektedir. Özellikle evlilik, ahlak ve toplumsal cinsiyet rolleri gibi konularda ortak tutum geliştirilmesi, bireyler üzerinde güçlü bir kolektif baskı oluşturmaktadır. Böylece sosyal kontrol, yalnızca tek tek bireylerin müdahalesiyle değil, topluluğun ortak beklentileri aracılığıyla da sürdürülmektedir. Sultan filminde mahalle sakinlerinin evlilik süreçleri hakkında ortak değerlendirmelerde bulunmaları ve ailelerin kararlarını etkilemeye çalışmaları, komşuluk ilişkilerinin kolektif bir denetim mekanizmasına dönüştüğünü göstermektedir. Nitekim Sultan'ın mahalle sakinlerine yönelik *"Nasıl razı geldiniz? Nasıl çıkarsınız evinizden? Niye karşı koymadınız?"* sözleri, mahalledeki bireylerin yalnızca kendi yaşamlarından değil, ortak yaşam alanına ilişkin kararlardan da sorumlu tutulduğunu göstermektedir. Sultan'ın bu sorgulaması, komşuluk ilişkilerinin bireyleri kolektif davranış kalıplarına uyum göstermeye zorlayan bir sosyal kontrol mekanizması olarak işlediğini ortaya koymaktadır.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Son kare ise mahalledeki ahlaki denetim mekanizmalarını yansıtmaktadır. Kadın-erkek ilişkilerinin sürekli değerlendirilmesi, ilişkilerin meşruiyetinin mahalle tarafından sorgulanması ve bireylerin davranışlarının ahlaki ölçütler çerçevesinde yorumlanması, mahalle kültürünün önemli denetim araçlarından biri olarak ortaya çıkmaktadır. Bu süreçte bireylerin özel tercihleri toplumsal değerlendirmelere tabi tutulmakta ve mahallede kabul gören normlar doğrultusunda yönlendirilmektedir. Bu durum, Apti'nin Hacer'e olan ilgisinin mahalle tarafından sürekli yorumlanması ve ilişkinin meşruiyetinin çevredeki kişiler tarafından tartışılması üzerinden de görünür hâle gelmektedir. Böylece komşular yalnızca gözlemleyen değil, aynı zamanda ahlaki yargılar üreten ve davranışları yönlendiren aktörlere dönüşmektedir. Benzer biçimde Sultan filminde de Kemal ile Sultan arasındaki ilişkinin mahalle tarafından sürekli değerlendirilmesi, bireysel tercihlerin topluluğun onayına tabi tutulduğunu göstermektedir. Muhtarın "Benim oğlum bu karıyla evlenemez" şeklindeki tepkisi, evlilik kararlarının yalnızca bireylere ait bir mesele olarak görülmediğini; mahalle, aile ve toplumsal statü ilişkileri tarafından şekillendirildiğini ortaya koymaktadır. Bu durum komşuluk temelli sosyal kontrolün aile ilişkileri aracılığıyla da üretildiğini göstermektedir.

Sultan filminde muhtarın "Ben onun derdini biliyorum. Oğlumla evlenemedi diye çirkeflik yapıyor." söylemi de komşuluk ilişkileri içerisinde üretilen sosyal kontrolün önemli örneklerinden biridir. Bu ifade, Sultan'ın davranışlarını açıklama ve tanımlama yetkisinin kendisinden alınarak mahalle otoritesi tarafından üstlenildiğini göstermektedir. Böylece bireyin toplumsal kimliği ve davranışları, mahalle içerisindeki güçlü aktörler tarafından yeniden tanımlanmaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde Görsel 3, *Çöpçüler Kralı* ve *Sultan* filmlerinde komşuluk ilişkilerinin yalnızca dayanışma ve aidiyet üretmediğini, aynı zamanda güçlü bir sosyal kontrol mekanizması olarak işlediğini göstermektedir. Mahalle otoritesi, özel alana müdahale, ahlaki denetim ve kolektif baskı süreçleri aracılığıyla bireylerin davranışları yönlendirilmekte ve toplumsal normların sürekliliği sağlanmaktadır. Bu yönüyle mahalle, Foucault'nun tanımladığı mikro iktidarın gündelik yaşam içerisindeki en görünür mekânlarından biri olarak temsil edilmektedir.

Bilgi ve Dedikodu Dolaşımı

Foucault'nun iktidar anlayışında bilgi, iktidarın işleyişinden bağımsız bir unsur değildir. Bilginin üretilmesi, dolaşıma sokulması ve kontrol edilmesi, bireylerin davranışlarını yönlendiren temel mekanizmalardan biridir. Bu bağlamda mahalle, yalnızca insanların bir arada yaşadığı fiziksel bir çevre değil; bireyler hakkında sürekli bilgi üretilen, yorum yapılan ve toplumsal kanaatlerin oluşturulduğu bir iletişim ağı olarak işlev görmektedir. *Çöpçüler Kralı* ve *Sultan* filmlerinde dedikodu, söylenti ve gündelik sohbetler mahalle yaşamının sıradan bir parçası olarak sunulmakta; bu süreçler bireylerin toplumsal konumlarını ve itibarlarını doğrudan etkilemektedir.

Görsel 4: Çöpçüler Kralı ve Sultan filmlerinde bilgi ve dedikodu dolaşımının görsel temsilleri.

Görsel 4, filmlerde bilgi ve dedikodu dolaşımının farklı biçimlerini yansıtmaktadır. Görseller incelendiğinde mahalle sakinlerinin birbirleri hakkında sürekli bilgi topladıkları, bu bilgileri yorumladıkları ve çeşitli iletişim kanalları aracılığıyla yaydıkları görülmektedir. Böylece mahalle, bireylerin davranışlarının yalnızca gözlemlendiği değil, aynı zamanda konuşularak anlamlandırıldığı bir toplumsal alan hâline gelmektedir.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Görselin ilk karesinde iki kişinin gündelik sohbet içerisinde bilgi alışverişinde bulunması dikkat çekmektedir. Filmlerde kahvehaneler, sokak köşeleri, dükkân önleri ve kapı önleri bireyler hakkında bilgi üretiminin gerçekleştiği temel mekânlar olarak öne çıkmaktadır. Mahalle sakinleri çoğu zaman doğrudan gözlemlemedikleri olayları başkalarından duydukları bilgiler aracılığıyla öğrenmekte ve bu bilgileri yeniden dolaşıma sokmaktadır. Böylece bilgi, bireysel deneyimden çok kolektif paylaşım yoluyla üretilmektedir.

İkinci karede farklı kişilerin aynı olay veya kişi hakkında konuşmaları, bilginin mahalle içerisinde nasıl yayıldığını göstermektedir. Bu süreçte aktarılan bilgiler yalnızca olayların aktarımıyla sınırlı kalmamakta; yorumlar, değerlendirmeler ve kişisel kanaatler de bilgiye eklemlenmektedir. Bu durum dedikodunun yalnızca haber verme işlevi taşımadığını, aynı zamanda bireyler hakkında toplumsal yargılar üreten bir mekanizma olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda mahallede dolaşıma giren bilgiler, yalnızca olayların aktarılmasıyla sınırlı kalmamakta; kişiler hakkında çeşitli değerlendirmelerin ve yargıların da üretilmesine neden olmaktadır. Böylece dedikodu, toplumsal kanaat oluşturmanın önemli araçlarından biri hâline gelmektedir. Sultan filminde bu süreç yalnızca dedikodu üretimiyle sınırlı kalmamakta, aynı zamanda bilginin kontrol edilmesi yoluyla da işlemektedir. Nitekim muhtarın Sultan hakkında mahalle sakinlerine yönelik *"Ben onun derdini biliyorum. Oğlumla evlenemedi diye çirkeflik yapıyor."* söylemi, yaşanan bir sorunu farklı bir çerçevede sunarak mahalledeki algıyı yönlendirmeyi amaçlamaktadır. Böylece bilgi, yalnızca aktarılan bir unsur olmaktan çıkmakta; bireyler üzerinde iktidar kurmanın ve toplumsal kanaat üretmenin bir aracına dönüşmektedir.

Üçüncü ve dördüncü karelerde mahalle sakinlerinin toplu biçimde bir araya gelmeleri, bilgi dolaşımının kolektif niteliğini göstermektedir. Özellikle evlilik süreçleri, kadın-erkek ilişkileri, aile içi gelişmeler ve mahallede yaşanan olağan dışı olaylar kısa sürede geniş bir çevre tarafından öğrenilmektedir. Böylece bireylerin özel yaşamlarına ilişkin bilgiler kamusal dolaşıma açılmakta ve mahalle tarafından ortak biçimde değerlendirilmektedir. Bu durum, dedikodunun toplumsal normların aktarılmasında ve sürdürülmesinde önemli bir işlev üstlendiğini göstermektedir. Benzer şekilde Sultan filminde mahalle sakinlerinin Sultan'ın yaşamı, çocukları ve Kemal ile ilişkisi hakkında sürekli konuşmaları, özel yaşama ilişkin bilgilerin kısa sürede mahalle ölçeğinde ortak bilgiye dönüştüğünü göstermektedir. Böylece bireyin özel alanına ait gelişmeler, dedikodu ve söylenti ağları aracılığıyla kamusal dolaşıma açılmaktadır.

Son karede yer alan samimi sohbet ortamı ise mahallede itibarın nasıl üretildiğini ve yeniden şekillendirildiğini görünür kılmaktadır. Filmlerde bireylerin toplumsal değerleri yalnızca kendi davranışlarıyla değil, onlar hakkında konuşulanlar aracılığıyla da belirlenmektedir. Özellikle Apti'nin şöhret kazanması sonrasında mahalle sakinlerinin ona yönelik tutumlarının değişmesi ya da Kemal'in davranışlarının mahallede konuşularak değerlendirilmesi, itibarın kolektif iletişim süreçleri içerisinde üretildiğini göstermektedir. Bu nedenle bilgi dolaşımı, yalnızca haberleşme işlevi görmekten öte bireylerin toplumsal konumlarını belirleyen bir mekanizma olarak çalışmaktadır. itekim Apti'nin gazetelerde yer almasının ardından Hacer'in ailesinin "*Eski damadım ne güzel adammış, bizim kız da kısmetsizmiş, bu ne para kırar şimdi!"* şeklindeki değerlendirmesi, bireylere yönelik toplumsal algının dolaşıma giren bilgiler doğrultusunda nasıl hızla değişebildiğini göstermektedir. Benzer şekilde Hacer'in "*Bak şu çöpçünün bana yaptığı işe!*" sözleri, kişisel deneyimlerin de mahalledeki bilgi ağları içerisinde yeniden üretilerek kolektif değerlendirmelerin konusu hâline geldiğini ortaya koymaktadır. Sultan filminde ise Kemal ile Sultan arasındaki ilişkiye yönelik mahallede üretilen yorumlar ve muhtarın bu ilişkiyi kendi bakış açısıyla açıklamaya çalışması, bireylerin toplumsal itibarlarının yalnızca kendi davranışlarıyla değil, onlar hakkında dolaşıma sokulan bilgiler aracılığıyla da şekillendiğini göstermektedir. Bu durum, Foucault'nun bilgi ile iktidar arasındaki karşılıklı üretim ilişkisine dair yaklaşımını desteklemektedir.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Genel olarak değerlendirildiğinde Görsel 4, *Çöpçüler Kralı* ve *Sultan* filmlerinde bilgi ve dedikodu dolaşımının mahalle yaşamının temel unsurlarından biri olarak temsil edildiğini göstermektedir. Dedikodu üretimi, bilgi kontrolü ve itibarın izlenmesi süreçleri aracılığıyla bireyler hakkında toplumsal kanaatler oluşturulmakta ve bu kanaatler mahalle içerisindeki ilişkileri şekillendirmektedir. Bu yönüyle bilgi dolaşımı, Foucault'nun bilgi-iktidar ilişkisine paralel olarak, mahalledeki sosyal düzenin kurulmasında ve sürdürülmesinde önemli bir işlev üstlenmekte

Dışlama ve Disiplin Mekanizmaları

Foucault'ya göre disiplin, bireyleri belirli normlara uyumlu hâle getirmeyi amaçlayan ve yalnızca resmî yaptırımlarla değil, gündelik yaşam içerisinde işleyen çeşitli sosyal mekanizmalar aracılığıyla sürdürülen bir iktidar biçimidir. Disiplin süreçleri, normlara uygun davranışları ödüllendirirken normlardan sapma gösteren bireyleri çeşitli yaptırımlarla karşı karşıya bırakmaktadır. Bu yaptırımlar fiziksel müdahalelerden sembolik cezalandırmalara, damgalamadan sosyal dışlamaya kadar farklı biçimlerde ortaya çıkabilmektedir. *Çöpçüler Kralı* ve *Sultan* filmlerinde mahalle yaşamı, bireylerin davranışlarının yalnızca izlenip değerlendirilmediği, aynı zamanda normlara aykırı görülen durumlarda çeşitli disiplin mekanizmalarıyla karşılaştığı bir toplumsal alan olarak temsil edilmektedir.

Görsel 5: Çöpçüler Kralı ve Sultan filmlerinde dışlama ve disiplin mekanizmalarının görsel temsilleri.

Görsel 5, filmlerde dışlama ve disiplin mekanizmalarının farklı görünümlerini yansıtmaktadır. Görseller incelendiğinde bireylerin toplumsal normlardan sapmaları durumunda çeşitli müdahalelerle karşı karşıya kaldıkları görülmektedir. Bu müdahaleler kimi zaman otorite figürleri aracılığıyla, kimi zaman ise mahalle sakinlerinin doğrudan katılımıyla gerçekleştirilmektedir.

Görselin ilk karesinde zabıta amirinin Apti üzerindeki denetleyici konumu dikkat çekmektedir. Film boyunca zabıta amiri yalnızca kurumsal bir otoriteyi temsil etmemekte, aynı zamanda mahallede kabul gören normların uygulanmasını sağlayan bir disiplin aktörü olarak işlev görmektedir. Amir ile Apti arasındaki ilişkide emir verme, azarlama, aşağılama ve cezalandırma gibi uygulamalar sıkça görülmekte; böylece disiplin kurumsal otorite aracılığıyla görünür hâle gelmektedir. Nitekim amirin Apti'ye yönelik "*Vazife başında keyif mi yapıyorsun?"* şeklindeki çıkışı, gündelik davranışların dahi otorite tarafından sürekli denetlendiğini göstermektedir. Disiplin yalnızca kurallara uyulmasını sağlamakla kalmamakta, aynı zamanda bireyin çalışma biçimini ve davranışlarını şekillendirmektedir.

İkinci ve üçüncü karelerde bireylerin davranışlarının toplumsal değerlendirmeye tabi tutulduğu görülmektedir. Özellikle kadın-erkek ilişkileri, ahlaki davranışlar ve mahallede kabul gören sınırların ihlali durumlarında karakterler çeşitli suçlamalarla karşılaşmaktadır. Bu süreçte bireyler yalnızca eleştirilmemekte, aynı zamanda belirli sıfatlarla etiketlenerek toplumsal olarak damgalanmaktadır. Damgalama, bireyin mahalle içerisindeki konumunu zayıflatan ve onu normlara uyum göstermeye zorlayan önemli bir disiplin mekanizması olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumun en belirgin örneklerinden biri amirin Apti'ye yönelik *"Namuslu aile kızlarına göz dikersin he!"* ve *"Irz düşmanı!"* şeklindeki söylemleridir. Bu ifadeler, bireyin davranışını yalnızca eleştirmekle kalmamakta; onu ahlaki açıdan sorunlu bir kimlikle

ISBN: 978-625-90406-7-7

etiketleyerek mahalle nezdinde itibarsızlaştırmaktadır. Benzer bir durum Sultan filminde de görülmektedir. Muhtarın Sultan hakkında mahalle sakinlerine yönelik *"Bu eksik eteği dinlemeyin"* söylemi, karakterin taleplerini ve itirazlarını değersizleştirmeyi amaçlayan bir damgalama pratiği olarak işlev görmektedir. Bu ifade, Sultan'ın topluluk nezdindeki meşruiyetini zedeleyerek onu toplumsal olarak itibarsızlaştırmaya yönelik sembolik bir cezalandırma mekanizması üretmektedir.

Dördüncü karede yer alan karakterin bedensel ve duygusal tepkisi, disiplin süreçlerinin birey üzerinde yarattığı baskıyı göstermektedir. Filmlerde bireyler çoğu zaman mahalle tarafından yöneltilen eleştiriler, tehditler ve toplumsal baskılar karşısında kendilerini savunmak zorunda kalmaktadır. Bu durum disiplinin yalnızca dışsal bir yaptırım değil, bireyin psikolojik dünyasını da etkileyen bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle Hacer ile evlenmek istemesi nedeniyle Apti'nin sürekli aşağılanması ve tehdit edilmesi, disiplin mekanizmalarının birey üzerinde duygusal baskı yarattığını göstermektedir. Amirin *"Geberteceğim seni!"* şeklindeki tehdidi, normlara aykırı görülen davranışların yalnızca sözlü eleştiriyle değil, açık korkutma yöntemleriyle de bastırılmaya çalışıldığını ortaya koymaktadır. Sultan filminde de benzer biçimde mahalle baskısı bireylerin psikolojik dünyaları üzerinde etkili olmaktadır. Sultan'ın mahalleliye yönelik "*Nasıl razı geldiniz? Nasıl çıkarsınız evinizden? Niye karşı koymadınız?"* sözleri, mahalle içerisinde egemen olan otoriteye karşı çıkmanın bireyler açısından ne kadar zor olduğunu ve toplumsal baskının gündelik yaşam üzerindeki etkisini göstermektedir.

Son kare ise dışlama ve cezalandırmanın daha görünür biçimlerinden birine işaret etmektedir. Fiziksel müdahale, tehdit veya saldırı içeren sahneler, mahalledeki çatışmaların yalnızca sözlü düzeyde kalmadığını göstermektedir. Özellikle normlara aykırı davranan ya da mahalledeki güç ilişkilerine meydan okuyan karakterler, çeşitli yaptırımlarla karşı karşıya kalmaktadır. Böylece disiplin, toplumsal düzeni koruma amacıyla işleyen bir kontrol mekanizmasına dönüşmektedir. Filmde Hacer'in ağabeylerinin zabıta amirine fiziksel müdahalede bulunması ve amirin Apti'ye yönelik saldırgan tutumu, disiplin süreçlerinin zaman zaman fiziksel şiddet boyutuna ulaştığını göstermektedir. Böylece toplumsal normların korunması yalnızca sembolik değil, doğrudan bedensel yaptırımlar aracılığıyla da sağlanmaya çalışılmaktadır.

Bu bağlamda filmlerde dışlama ve disiplin mekanizmaları üç temel biçimde ortaya çıkmaktadır. İlk olarak bireyler çeşitli sıfatlar ve yargılar aracılığıyla damgalanmakta, ikinci olarak normlara aykırı davranışlar sembolik cezalarla karşılık bulmakta, son olarak ise topluluk tarafından kabul görmeyen kişiler sosyal dışlama süreçlerine maruz kalabilmektedir. Özellikle Apti'nin "çöpçü" kimliği nedeniyle küçümsenmesi, Hacer'in davranışlarının ahlaki ölçütler çerçevesinde değerlendirilmesi ve Sultan'ın evlilik tercihleri nedeniyle mahalle baskısıyla karşılaşması bu mekanizmaların belirgin örneklerini oluşturmaktadır. Ayrıca Apti'nin "çöpçü parçası" şeklinde aşağılayıcı ifadelerle anılması, mesleki kimliğin de bir damgalama aracına dönüştürüldüğünü göstermektedir. Böylece birey yalnızca davranışları nedeniyle değil, toplumsal statüsü nedeniyle de dışlama süreçlerine maruz kalmaktadır. Sultan filminde ise dışlama mekanizması daha çok toplumsal statü ve aile yapısı üzerinden kurulmaktadır. Muhtarın oğlu Kemal'in Sultan ile evlenme isteğine karşı *"Benim oğlum bu karıyla evlenemez!"* şeklindeki tepkisi, Sultan'ın mahallede kabul gören eş ve kadın normlarının dışında konumlandırıldığını göstermektedir. Bu söylem, bireyin yalnızca davranışları nedeniyle değil; toplumsal konumu, dul olması ve mahalledeki itibarı üzerinden de dışlanabildiğini ortaya koymaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde Görsel 5, *Çöpçüler Kralı* ve *Sultan* filmlerinde disiplinin yalnızca kurumsal otoriteler tarafından değil, mahalle topluluğunun tamamı tarafından üretilen bir süreç olarak temsil edildiğini göstermektedir. Damgalama, sembolik cezalandırma ve sosyal dışlama uygulamaları aracılığıyla bireyler mahallede geçerli olan normlara uyum göstermeye yönlendirilmektedir. Bu durum Foucault'nun disiplin anlayışıyla uyumlu biçimde, iktidarın yalnızca yasaklayan veya cezalandıran bir güç değil; davranışları şekillendiren ve toplumsal düzeni yeniden üreten bir mekanizma olarak işlediğini ortaya koymaktadır.

ISBN: 978-625-90406-7-7

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışma, *Çöpçüler Kralı* ve *Sultan* filmlerinde mahalle kültürünün nasıl bir toplumsal denetim ve mikro iktidar alanı olarak temsil edildiğini Michel Foucault'nun iktidar, gözetim ve disiplin yaklaşımı çerçevesinde incelemiştir. Nitel içerik analizi sonucunda elde edilen bulgular, her iki filmde de mahallenin yalnızca fiziksel bir yaşam alanı olarak değil; bireylerin davranışlarının izlendiği, değerlendirildiği, yönlendirildiği ve gerektiğinde yaptırımlara maruz bırakıldığı bir toplumsal kontrol mekanizması olarak kurgulandığını ortaya koymuştur.

Analiz sürecinde oluşturulan temalar; gözetim pratikleri, normların içselleştirilmesi, komşuluk temelli sosyal kontrol, bilgi ve dedikodu dolaşımı ile dışlama ve disiplin mekanizmaları başlıkları altında toplanmıştır. Bu temalar birlikte değerlendirildiğinde mahallede işleyen denetim mekanizmalarının birbirini tamamlayan bir yapı oluşturduğu görülmektedir. Gözetim yoluyla elde edilen bilgiler dedikodu ağları aracılığıyla dolaşıma girmekte, bu bilgiler bireylerin toplumsal itibarlarını şekillendirmekte ve sonuç olarak çeşitli disiplin mekanizmalarının devreye girmesine zemin hazırlamaktadır. Böylece mahalle, Foucault'nun tanımladığı biçimde sürekli işleyen ve kendisini yeniden üreten bir mikro iktidar ağı olarak görünmektedir. Bu süreçlerin filmler arasında farklı biçimlerde temsil edildiği de dikkat çekmektedir. Şekil 2, kodların filmler arasındaki dağılımını ve ortaklaşan ya da ayrışan boyutlarını göstermektedir.

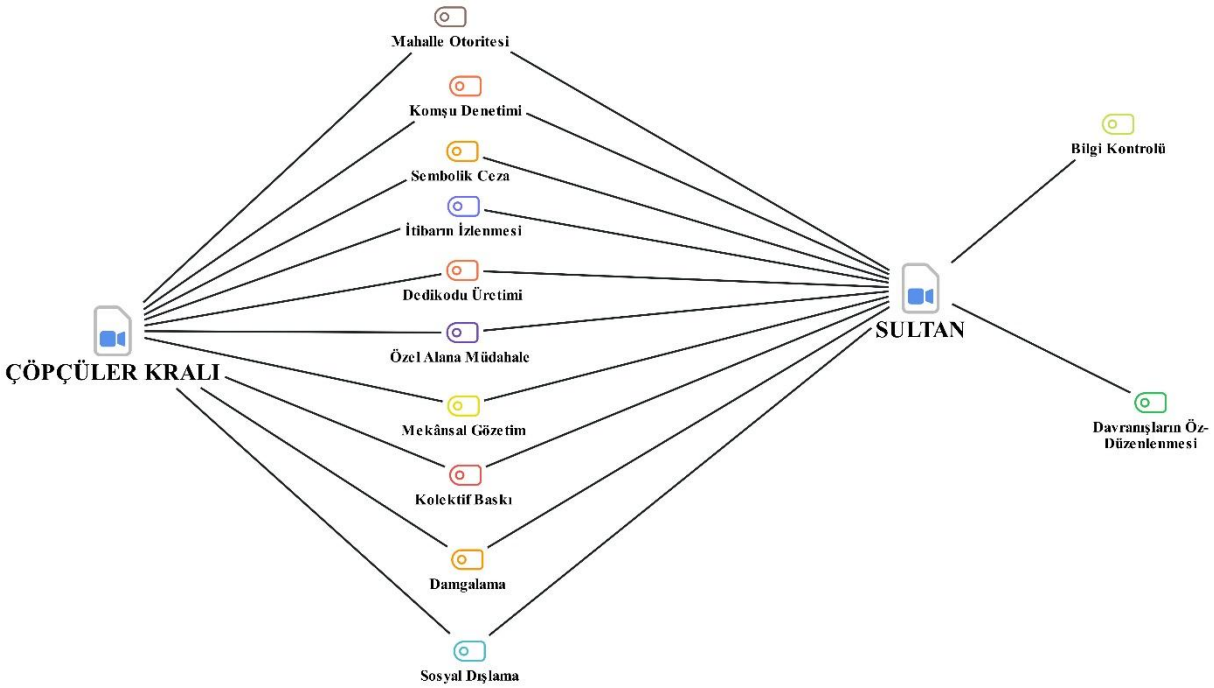

Şekil 2: Çöpçüler Kralı ve Sultan Filmlerinde Kodların Vakalara Göre Dağılımı (Şekil 2, araştırma kapsamında oluşturulan kodların iki filmdeki dağılımını göstermektedir. Ortak kodlar her iki filmde gözlemlenen toplumsal denetim mekanizmalarını, yalnızca bir vakada görülen kodlar ise filmler arasındaki temsil farklılıklarını ortaya koymaktadır)

Şekil 2 incelendiğinde, mahalle otoritesi, komşu denetimi, sembolik ceza, itibarın izlenmesi, dedikodu üretimi, özel alana müdahale, mekânsal gözetim, kolektif baskı, damgalama ve sosyal dışlama kodlarının her iki filmde de ortak biçimde bulunduğu görülmektedir. Bu durum, farklı anlatı türlerine sahip olmalarına rağmen her iki filmin de mahalleyi benzer sosyal kontrol mekanizmalarının işlediği bir alan olarak temsil ettiğini göstermektedir.

Bununla birlikte bazı kodların yalnızca belirli filmlerde yoğunlaştığı görülmektedir. Bilgi kontrolü ve davranışların öz düzenlenmesi kodlarının özellikle *Sultan* filminde öne çıkması, bu filmde toplumsal denetimin daha çok bireylerin kendi davranışlarını düzenlemeleri ve mahalle içerisinde dolaşan bilgilerin kontrolü üzerinden işletildiğini göstermektedir. Özellikle Sultan

ISBN: 978-625-90406-7-7

karakterinin çocukları, aile yaşamı ve evlilik kararı etrafında gelişen olaylar, bireylerin mahalle normlarını içselleştirerek davranışlarını düzenlediklerini ortaya koymaktadır.

Buna karşılık *Çöpçüler Kralı*'nda gözetim ve disiplin süreçleri daha görünür ve daha hiyerarşik bir yapıda temsil edilmektedir. Zabıta amiri Şakir'in mahalledeki otoritesi, emir-komuta ilişkileri ve Apti üzerinde kurduğu baskı, denetimin daha doğrudan ve kurumsal nitelikler taşımasına neden olmaktadır. Filmde gözetim yalnızca mahalle sakinleri tarafından değil, aynı zamanda resmî otoriteyi temsil eden aktörler tarafından da uygulanmaktadır. Bu yönüyle *Çöpçüler Kralı*, Foucault'nun disiplinci iktidar biçimlerinin gündelik yaşamdaki yansımalarını daha görünür şekilde sunmaktadır.

Sultan filminde ise denetimin daha çok yatay ilişkiler üzerinden işlediği görülmektedir. Komşuların birbirlerinin yaşamlarına müdahil olması, kadınların mahalle içerisindeki davranışlarının sürekli değerlendirilmesi ve evlilik kararlarının topluluk tarafından denetlenmesi, sosyal kontrolün gündelik ilişkiler ağı içerisinde üretildiğini göstermektedir. Bu bağlamda filmde toplumsal cinsiyet normları önemli bir denetim aracı olarak işlev görmekte; özellikle kadın karakterler mahalle baskısını daha yoğun biçimde deneyimlemektedir.

Araştırmanın önemli bulgularından biri de mahalledeki gözetim süreçlerinin yalnızca dışsal bir denetim biçimi olarak kalmamasıdır. Bulgular, bireylerin zamanla bu normları içselleştirdiklerini ve davranışlarını mahalle tarafından nasıl değerlendirileceklerini düşünerek düzenlediklerini göstermektedir. Böylece toplumsal kontrol, yalnızca dışarıdan uygulanan bir baskı olmaktan çıkmakta ve bireyin kendi davranışlarını denetlediği bir öz kontrol mekanizmasına dönüşmektedir. Bu durum, Foucault'nun iktidarın en etkili biçiminin bireyin kendi kendisini yönetmesi olduğu yönündeki yaklaşımıyla örtüşmektedir.

Sonuç olarak çalışma, Türk sinemasında mahalle temsilinin yalnızca dayanışma, komşuluk ve aidiyet duyguları üzerinden kurulmadığını; aynı zamanda gözetim, disiplin, dedikodu, dışlama ve norm üretimi süreçleri üzerinden işleyen bir mikro iktidar düzeni olarak kurgulandığını ortaya koymuştur. Her iki filmde de mahalle, bireylerin sürekli görünür olduğu ve davranışlarının topluluk tarafından değerlendirildiği bir sosyal denetim alanı olarak temsil edilmektedir. Bununla birlikte *Çöpçüler Kralı*'nda denetimin daha çok hiyerarşik ve kurumsal aktörler üzerinden, *Sultan*'da ise toplumsal cinsiyet ilişkileri ve yatay mahalle baskısı üzerinden işletildiği tespit edilmiştir. Bu bulgular, Türk sinemasında mahalle olgusunun yalnızca kültürel bir yaşam alanı değil, aynı zamanda iktidarın gündelik yaşam içerisinde yeniden üretildiği önemli bir toplumsal mekân olarak temsil edildiğini göstermektedir.

Bu yönüyle çalışma, sinema sosyolojisi literatürüne mahalle, gündelik yaşam ve mikro iktidar ilişkilerini birlikte ele alan bir okuma önerisi sunmakta; Türk sinemasındaki mahalle temsillerinin Foucaultcu bir perspektifle yeniden değerlendirilmesine katkı sağlamaktadır. Bu araştırma, Türk sinemasında mahalle kültürünün mikro iktidar ve toplumsal denetim mekanizmaları çerçevesinde nasıl temsil edildiğini *Çöpçüler Kralı* ve *Sultan* filmleri üzerinden incelemiştir. Ancak çalışma, belirli bir dönem ve sınırlı sayıda film örneklemi üzerinden yürütülmüş olması nedeniyle bazı sınırlılıklar taşımaktadır. Bu doğrultuda gelecek çalışmalarda farklı dönemlere ait Türk sineması örneklerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi, mahalle temsillerinin tarihsel dönüşümünün ortaya konulmasına katkı sağlayabilir. Özellikle Yeşilçam dönemi ile günümüz sineması ve dijital platform yapımlarında mahalle olgusunun nasıl temsil edildiğinin karşılaştırılması, toplumsal denetim mekanizmalarının değişen biçimlerini görünür kılabilir.

Bunun yanı sıra gelecekte yapılacak araştırmalarda mahalle kültürü; toplumsal cinsiyet, sınıf, göç, kentleşme ve kentsel dönüşüm gibi farklı sosyolojik değişkenlerle birlikte ele alınabilir. Özellikle kadın karakterler üzerinde işleyen mahalle baskısının ve toplumsal cinsiyet temelli denetim mekanizmalarının farklı film örnekleri üzerinden incelenmesi literatüre önemli katkılar sağlayacaktır. Ayrıca televizyon dizileri, dijital platform içerikleri ve farklı ulusal sinema örnekleri üzerinde gerçekleştirilecek çalışmalar, gözetim, disiplin ve sosyal kontrol

pratiklerinin kültürel bağlamlar arasındaki benzerlik ve farklılıklarını ortaya koyma açısından önemli bir araştırma alanı sunmaktadır. Bu yönüyle çalışma, mahalle olgusunun sinema sosyolojisi, kültürel çalışmalar ve gündelik yaşam araştırmaları ekseninde daha geniş örneklemlerle ele alınmasına yönelik yeni araştırma imkânlarına işaret etmektedir.

KAYNAKÇA

Allen, A. (2010). *Öznelliğin siyaseti: Foucault, Habermas ve iktidar* (A. Cevizci, Çev.). Say Yayınları.

Atabek, G. Ş., & Atabek, Ü. (Ed.). (2007). *Medya metinlerini çözümlemek: İçerik, göstergebilim ve söylem çözümleme yöntemleri*. Siyasal Kitabevi.

Aziz, A. (2015). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri ve teknikleri*. Nobel Akademik Yayıncılık.

Barış, M. (2006). Foucault'da beden, disiplin ve iktidar teknolojileri. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, 9*(1), 5–22.

Bordwell, D., & Thompson, K. (2010). *Film sanatı: Anlatım ve üslup* (E. S. Onat, Çev.). De Ki Basım Yayın.

Boyne, R. (2000). Foucault ve direniş: İktidar sarmalından çıkış mümkün mü? *Sosyoloji Teorileri Dergisi, 2*(1), 45–61.

Brocklesby, J., & Cummings, S. (1996). Foucault, iktidar ve örgütsel direnişin sınırları. *Yönetim Bilimleri Dergisi, 11*(2), 112–130.

Canbolat, S. (2005). Michel Foucault'da biyo-iktidar ve nüfusun yönetimi. *Mülkiye Dergisi, 29*(246), 99–114.

Çaycı, B. (2016). Foucault ekseninde iktidar, bilgi ve medya ilişkisi. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 4*(1), 82–99.

Çelebi, E. (2013). Michel Foucault'da iktidar, bilgi ve özne ilişkisi. *Akademik Bakış Dergisi*, (38), 510–525.

Deymencioğlu, S. (2019). *Normalleştirme toplumu ve deliliğin inşası*. Dipnot Yayınları.

Dolgun, U. (2008). *Gözetim toplumunun yükselişi: Panoptikondan süperpanoptikona*. Ötüken Neşriyat.

Eroğlu, H. (2016). Foucault'da iktidarın doğası ve mikro-iktidar alanları. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi, 17*(37), 45–58.

Foucault, M. (1980). *Power/knowledge: Selected interviews and other writings, 1972–1977* (C. Gordon, Ed.). Pantheon Books.

Foucault, M. (1982). The subject and power. *Critical Inquiry, 8*(4), 777–795.

Foucault, M. (1997). *Söylemin düzeni* (T. Ilgaz, Çev.). Hil Yayınları.

Foucault, M. (2002). *Entelektüelin sorumluluğu* (I. Ergüden, Çev.). Ayrıntı Yayınları.

Foucault, M. (2003). *İktidarın analitiği* (I. Ergüden, Çev.). Ayrıntı Yayınları.

Foucault, M. (2005a). *Cinselliğin tarihi 2: Hazların kullanımı* (K. Göktekin, Çev.). Ayrıntı Yayınları.

Foucault, M. (2005b). *Entelektüelin işlevi: Seçme yazılar 2* (I. Ergüden, Çev.). Ayrıntı Yayınları.

Foucault, M. (2012a). *İktidarın gözü: Seçme yazılar 4* (I. Ergüden, Çev.). Ayrıntı Yayınları.

Foucault, M. (2012b). *Büyük kapatılma: Seçme yazılar 3* (I. Ergüden, Çev.). Ayrıntı Yayınları.

Foucault, M. (2014a). *Özne ve iktidar: Seçme yazılar 5* (I. Ergüden, Çev.). Ayrıntı Yayınları.

Foucault, M. (2014b). *Hapishanenin doğuşu* (M. A. Kılıçbay, Çev.). İmge Kitabevi.

Geray, H. (2004). *Toplumsal araştırmalarda nicel ve nitel yöntemlere giriş*. Siyasal Kitabevi.

Gordon, C. (1993). Foucault'da yönetimsellik ve panoptik iktidar. *Toplum Bilim Dergisi*, (61), 388–405.

Gordon, C. (1999). İktidar ağları ve direnişin belirsizliği. *Doğu Batı Dergisi, 2*(8), 75–92.

Güçhan, E. (1992). *Toplumsal değişme ve Türk sineması: Kente göç eden insanın Türk sinemasındaki yansıması (1960–1990)*. Anadolu Üniversitesi Yayınları.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Gül, A., & Nizam, Ö. (2021). Nitel içerik analizi. A. Gül (Ed.), *Nitel araştırma yöntemleri ve desenleri* (ss. 175–198). Anı Yayıncılık.
Güneş, M. (2013). Foucault sosyolojisinde bilgi ve iktidar sarmalı. *Sosyoloji Dergisi, 3*(26), 55–72.
Keskin, F. (1996). Foucault'da iktidar ve beden ilişkisi. *Toplum ve Bilim*, (71), 115–128.
Kulynych, J. J. (1997). Performing politics: Foucault, Habermas, and the concept of political action. *Polity, 30*(2), 315–346.
Kutlu, M. (2021). *Uysal bedenlerin inşası ve normalizasyon süreçleri*. Phoenix Yayınevi.
Lavenda, R. H., & Schultz, E. A. (2017). *Kültürel antropoloji: Temel kavramlar* (H. Coşkun, Çev.). Doğu Batı Yayınları.
Merriam, S. B. (2018). *Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber* (S. Turan, Çev.). Nobel Akademik Yayıncılık.
Neuman, W. L. (2014). *Toplumsal araştırma yöntemleri: Nitel ve nicel yaklaşımlar* (S. Özge, Çev.). Yayınodası Yayıncılık.
Oksala, J. (2012). *Foucault'yu anlamak* (E. Z. Akçakaya, Çev.). Say Yayınları.
O'Neil, J. (1986). Foucault ve öznelliğin yapısökümü. *Felsefe Tartışmaları*, (4), 89–104.
Oranlı, G. (2012). Michel Foucault'da iktidar, beden ve direniş. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (13), 35–52.
Pickett, B. L. (1996). Foucault and the politics of resistance. *Polity, 28*(4), 445–466.
Revel, J. (2005). *Foucault sözlüğü* (V. Urhan, Çev.). Say Yayınları.
Spahiu, M. (2002). Foucault'nun iktidar analitiği. *Felsefe Dünyası*, (36), 265–278.
Scognamillo, G. (1998). *Türk sinema tarihi*. Kabalcı Yayınevi.
Suner, A. (2006). *Hayalet ev: Yeni Türk sinemasında aidiyet, kimlik ve bellek*. Metis Yayınları.
Tavşancıl, E., & Aslan, E. (2001). *İçerik analizi ve uygulama örnekleri*. Epsilon Yayınları.
Tekelioğlu, A. (2003). Foucault'da özneleşme teknolojileri ve otokontrol. *Sivil Toplum Dergisi, 1*(3), 19–32.
Thiele, L. P. (1990). The agony of politics: The Nietzschean roots of Foucault's power. *American Political Science Review, 84*(3), 907–925.
Touraine, A. (1995). *Modernliğin eleştirisi* (H. Tufan, Çev.). Yapı Kredi Yayınları.
Yıldız, Y. (2008). Türk sinemasında gecekondu temsilleri (1960–2000). *Marmara İletişim Dergisi*, (13), 191–204.
Yüksel, A. (2019). Sinemada içerik analizi ve uygulamaları. K. Kıran (Ed.), *İletişimde nitel araştırma yöntemleri* (ss. 135–156). Literatür Yayınları.

ISBN: 978-625-90406-7-7

GÜLERİZ AĞLANACAK HALİMİZE: KEMAL SUNAL FİMLERİNDE TOPLUMSAL KİMLİK VE TEMSİL

WE LAUGH AT OUR MISERABLE SITUATION: SOCIAL IDENTITY AND REPRESENTATION IN KEMAL SUNAL FILMS

Lect. Dr. Ülkü Hayriye İNCİ[1]
[1]Karabük University, Safranbolu Şefik Yılmaz Dizdar Vocational School, Karabük, Türkiye
ORCID ID: https://orcid.org/ 0000-0002-2294-5852

Özet

Bu çalışma, Türk sinemasının kült figürlerinden Kemal Sunal'ın başrolünde yer aldığı filmlerde toplumsal kimliklerin ve toplumsal gerçekliğin hangi temsil stratejileri aracılığıyla inşa edildiğini incelemeyi amaçlamaktadır. Kemal Sunal filmleri, mizah ve dramatik unsurları bir araya getirerek Türkiye'nin toplumsal yapısına, sınıfsal ilişkilerine ve gündelik yaşam pratiklerine ilişkin önemli göstergeler sunmaktadır. Bu yönüyle söz konusu filmler yalnızca popüler kültür ürünleri olarak değil, toplumsal anlamların üretildiği ve dolaşıma sokulduğu kültürel metinler olarak değerlendirilmektedir. Çalışma, Kemal Sunal filmlerini toplumsal eleştiri bağlamının ötesine taşıyarak, toplumsal kimliklerin ve sınıfsal konumların temsil süreçlerini görünür kılmayı hedeflemektedir. Araştırmanın kuramsal çerçevesi Stuart Hall'un temsil kuramı üzerine temellendirilmiştir. Bu yaklaşım doğrultusunda filmler, toplumsal gerçekliğin doğrudan yansımaları olarak değil; belirli kültürel kodlar, ideolojik söylemler ve anlamlandırma süreçleri aracılığıyla üretilen temsil biçimleri olarak ele alınmaktadır. Böylece filmlerde yer alan karakterlerin, mekânların ve toplumsal ilişkilerin hangi anlamlar üzerinden kurgulandığı ve izleyiciye nasıl aktarıldığı sorgulanmaktadır. Araştırmanın örneklemini, Türkiye'nin farklı sosyo-ekonomik dönüşüm süreçlerini ve toplumsal yapısını yansıtan *Kapıcılar Kralı (1976), Çöpçüler Kralı (1977), Kibar Feyzo (1978), Umudumuz Şaban (1979), Atla Gel Şaban (1984*) ve *Yoksul (1986)* filmleri oluşturmaktadır. Filmler amaçsal örnekleme yöntemiyle seçilmiş olup kentleşme, gecekondulaşma, sınıfsal farklılaşma, ekonomik eşitsizlik ve toplumsal roller gibi temaları temsil etme kapasiteleri dikkate alınmıştır.

Metodolojik olarak göstergebilimsel analiz yönteminin benimsendiği çalışmada karakterler, mekânlar, nesneler ve diyaloglar toplumsal anlam üretiminin temel göstergeleri olarak çözümlenmiştir. Analiz sürecinde elde edilen nitel verilerin sistematik biçimde kodlanması ve tematik olarak sınıflandırılması amacıyla MAXQDA yazılımından yararlanılmıştır. Bu kapsamda veriler; "Toplumsal Kimlik ve Temsil", "Sınıf ve Sosyal Hiyerarşi", "Mizah ve Toplumsal Eleştiri" ile "Mekân ve Gündelik Yaşam" olmak üzere dört ana tema altında değerlendirilmiştir. Söz konusu temalar çerçevesinde karakter kimlikleri, toplumsal roller, temsil kalıpları, sınıf farklılıkları, güç ilişkileri, ekonomik eşitsizlikler, mizahın eleştirel işlevi, gündelik yaşam pratikleri ve mekânsal temsiller analiz edilmiştir. Araştırmanın, Kemal Sunal filmlerinde toplumsal kimliklerin, sınıfsal konumların ve gündelik yaşam pratiklerinin mizah aracılığıyla nasıl temsil edildiğini ortaya koyması beklenmektedir. Ayrıca filmlerin, dönemin toplumsal yapısına ilişkin eleştirel söylemler üreterek hegemonik ilişkilerin yeniden üretildiği ve müzakere edildiği kültürel alanlar olarak işlev gördüğünü göstermesi öngörülmektedir. Bu yönüyle çalışma, Türk sinemasında temsil politikaları ile toplum ilişkisini Stuart Hall'un temsil yaklaşımı çerçevesinde değerlendirerek sinema sosyolojisi ve medya çalışmalarına katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sinema Sosyolojisi, Temsil Kuramı, Toplumsal Kimlik, Türk Sineması, Kültürel Temsil

Abstract

This study aims to examine how social identities and social realities are constructed through representation strategies in films starring Kemal Sunal, a cult figure of Turkish cinema. Kemal Sunal's films, by combining humor and dramatic elements, offer significant indicators of Turkey's social structure, class relations, and daily life practices. In this respect, these films are considered not only as products of popular culture but also as cultural texts in which social meanings are produced and circulated. The study aims to move beyond the context of social criticism and make visible the processes of representation of social identities and class positions in Kemal Sunal's films. The theoretical framework of the research is based on Stuart Hall's Theory of Representation. In line with this approach, the films are not considered as direct reflections of social reality, but rather as forms of representation produced through specific cultural codes, ideological discourses, and meaning-making processes. Thus, the study questions how the characters, spaces, and social relationships in the films are constructed and conveyed to the audience through specific meanings. The sample of this study consists of the films *The King of Doormen* (1976), *The King of Garbage Collectors* (1977), *Kibar Feyzo* (1978), *Our Hope Şaban* (1979), *Come on Şaban* (1984), and *The Poor* (1986), which reflect different socio-economic transformation processes and social structures in Turkey. The films were selected using purposive sampling, taking into account their capacity to represent themes such as urbanization, slum formation, class differentiation, economic inequality, and social roles.

Methodologically, the study adopted a semiotic analysis method, analyzing characters, spaces, objects, and dialogues as fundamental indicators of social meaning production. MAXQDA software was used to systematically code and thematically classify the qualitative data obtained during the analysis process. In this context, the data were evaluated under four main themes: “Social Identity and Representation”, “Class and Social Hierarchy”, “Humor and Social Criticism”, and “Space and Daily Life”. Within the framework of these themes, character identities, social roles, representation patterns, class differences, power relations, economic inequalities, the critical function of humor, daily life practices, and spatial representations have been analyzed. The research is expected to reveal how social identities, class positions, and daily life practices are represented through humor in Kemal Sunal's films. Furthermore, it is anticipated that the films will demonstrate how they function as cultural spaces where hegemonic relations are reproduced and negotiated, generating critical discourses on the social structure of the period. In this respect, the study aims to contribute to the sociology of film and media studies by evaluating the relationship between representation politics and society in Turkish cinema within the framework of Stuart Hall's approach to representation.

Keywords: Kemal Sunal, Representation Theory, Social Identity, Turkish Cinema, Cultural Representation

GİRİŞ

Sinema, yalnızca bir eğlence ve sanat formu değil, aynı zamanda toplumsal anlamların üretildiği, dolaşıma sokulduğu ve yeniden yorumlandığı önemli bir kültürel alandır. Bu anlam üretim süreçlerinin merkezinde yer alan temsil kavramı, sinema kuramının temel tartışma alanlarından birini oluşturmaktadır. Temsil, tarihsel süreç içerisinde farklı sanat dallarında çeşitli biçimlerde kullanılmış; fotoğraf ve sinemanın ortaya çıkışıyla birlikte görsel kültürün temel unsurlarından biri hâline gelmiştir (Cerrahoğlu, 2019). Etkili bir kitle iletişim aracı olan sinema ise toplumsal gerçekliği yalnızca görünür kılan bir araç değil, aynı zamanda onu belirli anlatılar, görsel göstergeler ve kültürel kodlar aracılığıyla yeniden üreten bir temsil sistemi olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle filmler, toplumsal gerçekliği birebir yansıtan metinler

olmaktan ziyade, gerçekliği belirli bakış açıları doğrultusunda yeniden kurgulayan kültürel ürünler olarak ele alınmaktadır (Göker & Göker, 2016).

Temsil kavramı, kültürel çalışmalar ve medya araştırmalarının temel kavramlarından biridir. Stuart Hall'a göre temsil, gerçekliği doğrudan yansıtan bir süreç değil; dil ve kültürel kodlar aracılığıyla anlamın üretildiği toplumsal bir inşa sürecidir (Hall, 1997; Hall, 2017). Bu nedenle medya metinleri ve sinema filmleri, toplumsal gerçekliği olduğu gibi aktarmaktan ziyade belirli kültürel ve ideolojik anlamları yeniden üreten temsil sistemleri olarak değerlendirilmektedir (Hall, 1997; Fiske, 2010). Sinemada karakterler, mekânlar, diyaloglar, görsel kompozisyonlar ve anlatısal yapı yalnızca estetik unsurlar değil; aynı zamanda toplumsal kimliklerin, sınıfsal ilişkilerin ve kültürel değerlerin anlamlandırıldığı göstergelerdir. Bu yönüyle film incelemesi, toplumsal tahayyüllerin, kültürel kodların ve ideolojik anlamların çözümlenmesi açısından önemli bir araştırma alanı sunmaktadır.

Kültür ve medya arasındaki ilişkiyi açıklamaya yönelik çalışmalar, özellikle Kültürel Çalışmalar geleneğiyle birlikte yeni bir boyut kazanmıştır. Bu yaklaşım, kültürü yalnızca sanatsal üretimlerle sınırlı görmemekte; gündelik yaşam pratiklerini, medya metinlerini ve popüler kültür ürünlerini de anlam üretiminin temel alanları olarak değerlendirmektedir (Storey, 2015). Dolayısıyla medya içerikleri, toplumsal gerçekliği yansıtan pasif araçlar değil; toplumsal ilişkileri, kimlikleri ve ideolojik anlamları yeniden üreten kültürel metinler olarak ele alınmaktadır. Kültürel Çalışmalar geleneğinin önemli kuramsal kaynaklarından biri olan Antonio Gramsci'nin hegemonya yaklaşımı da kültürel süreçlerin toplumsal güç ilişkileriyle bağlantısını açıklamaktadır. Gramsci'ye göre egemenlik yalnızca ekonomik ya da siyasal araçlarla değil, aynı zamanda kültürel ve ideolojik süreçler aracılığıyla kurulmaktadır (Gramsci, 2014). Ancak bu çalışmada hegemonya kavramı doğrudan bir analiz aracı olarak kullanılmamakta; yalnızca Stuart Hall'un temsil yaklaşımının şekillendiği kuramsal arka planı açıklamak amacıyla değerlendirilmektedir.

Bu çerçevede filmler, karakterler, mekânlar, olay örgüsü, diyaloglar ve görsel düzenlemeler aracılığıyla toplumsal anlamların üretildiği kültürel metinler olarak değerlendirilmektedir (Barker, 2012). Özellikle toplumsal sınıfların, mesleklerin, yaşam tarzlarının ve mekânsal düzenlemelerin sunuluş biçimi, belirli toplumsal kimliklerin ve güç ilişkilerinin nasıl temsil edildiğine ilişkin önemli ipuçları sunmaktadır (Bordwell ve Thompson, 2017). Bu nedenle sinema filmleri, toplumsal yapının birebir yansımaları olarak değil; toplumsal gerçekliğin söylemler, görsel göstergeler ve kültürel kodlar aracılığıyla yeniden inşa edildiği temsil alanları olarak ele alınmaktadır. Bu yaklaşım, çalışmada Kemal Sunal filmlerinin toplumsal kimlikler ve sınıfsal ilişkiler bağlamında çözümlenmesinin kuramsal temelini oluşturmaktadır.

Türk sinemasında toplumsal kimliklerin ve sınıfsal ilişkilerin temsilini incelemek açısından Kemal Sunal filmleri önemli bir araştırma alanı sunmaktadır. Kemal Sunal, canlandırdığı karakterler aracılığıyla sıradan insanların gündelik yaşam deneyimlerini, ekonomik sorunlarını ve toplumsal eşitsizlikler karşısındaki konumlarını görünür kılmış; özellikle 1970'li ve 1980'li yıllarda Türkiye'de yaşanan kentleşme, göç, gecekondulaşma, sınıfsal farklılaşma ve ekonomik dönüşüm süreçlerini mizahi bir anlatı içerisinde yansıtmıştır (Özgentürk, 2005; Scognamillo, 2010). Kemal Sunal üzerine gerçekleştirilen akademik çalışmalar incelendiğinde, araştırmaların büyük ölçüde sanatçının komedi anlayışı, toplumsal eleştiri yönü ve halk kültürüyle ilişkisi üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Buna karşın Kemal Sunal filmlerindeki toplumsal kimliklerin, sınıfsal konumların ve gündelik yaşam pratiklerinin Stuart Hall'un temsil kuramı temelinde göstergebilimsel bir yaklaşımla sistematik biçimde incelendiği çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Bu durum, Kemal Sunal filmlerindeki sınıfsal temsil stratejilerinin kültürel çalışmalar perspektifinden yeniden değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır.

Bu çalışmanın temel amacı, Kemal Sunal'ın başrolünde yer aldığı *Kapıcılar Kralı* (1976), *Çöpçüler Kralı* (1977), *Kibar Feyzo* (1978), *Umudumuz Şaban* (1979), *Atla Gel Şaban* (1984) ve *Yoksul* (1986) filmlerinde toplumsal kimliklerin, sınıfsal konumların ve gündelik yaşam

ISBN: 978-625-90406-7-7

pratiklerinin hangi temsil stratejileri aracılığıyla inşa edildiğini ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda filmler, Stuart Hall'un temsil kuramı temelinde ve göstergebilimsel analiz yöntemi kullanılarak kültürel metinler olarak çözümlenmiştir.

Bu araştırmanın temel amacı, Kemal Sunal'ın başrolünde yer aldığı *Kapıcılar Kralı* (1976), *Çöpçüler Kralı* (1977), *Kibar Feyzo* (1978), *Umudumuz Şaban* (1979), *Atla Gel Şaban* (1984) ve *Yoksul* (1986) filmlerinde toplumsal kimliklerin, sınıfsal konumların ve gündelik yaşam pratiklerinin hangi temsil stratejileri aracılığıyla inşa edildiğini ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranmıştır:

- Kemal Sunal filmlerinde toplumsal kimlikler hangi temsil stratejileri aracılığıyla inşa edilmektedir?
- Filmlerde sınıfsal farklılıklar ve toplumsal hiyerarşiler nasıl temsil edilmektedir?
- Mizah, toplumsal eleştirinin oluşturulmasında nasıl bir işlev üstlenmektedir?
- Mekânlar ve gündelik yaşam pratikleri toplumsal gerçekliğin temsilinde nasıl kullanılmaktadır?
- Filmlerde üretilen temsiller dönemin toplumsal yapısına ilişkin hangi anlamları ortaya koymaktadır?

Araştırmanın literatüre katkısı, Kemal Sunal filmlerini yalnızca komedi ya da toplumsal eleştiri ekseninde değerlendirmek yerine, toplumsal kimliklerin, sınıfsal ilişkilerin ve gündelik yaşam pratiklerinin temsil süreçlerine odaklanmasından kaynaklanmaktadır. Çalışma ayrıca Stuart Hall'un temsil kuramını Türk sinemasının önemli örneklerinden biri olan Kemal Sunal filmlerine uygulayarak kültürel temsil tartışmalarına katkı sunmaktadır. Araştırmanın özgün değeri, Kemal Sunal filmlerini Hall'un temsil yaklaşımı ile Barthes'ın göstergebilimsel çözümleme modeli çerçevesinde birlikte ele alması ve elde edilen bulguları MAXQDA destekli nitel veri analizi ile sistematik biçimde değerlendirmesidir. Böylece çalışma, Türk sinemasında toplumsal kimliklerin, sınıfsal ilişkilerin ve gündelik yaşam pratiklerinin nasıl temsil edildiğine ilişkin bütüncül bir okuma sunarak sinema sosyolojisi, medya çalışmaları ve kültürel çalışmalar literatürüne katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

KURAMSAL ÇERÇEVE

Sinemada temsil, somut ve soyut göstergeler yoluyla oluşturulan ifadelerdir. Sinema göstergebilimi, bu somut ve soyut göstergeleri inceleyen bir araştırma yöntemidir. Göstergebilim, bireylerin anlam ihtiyacından doğarak gelişmiştir. Bu nedenle, öteden beri medya ürünlerinin anlam oluşturma işlevi ve medya izleyicisinin yorumlama süreçleri ilgi çekmektedir. Medya, anlam ihtiyacımıza hitaben çeşitli temsiller ve kodlar sunmaktadır (Umunç, 2021). Saussure'ün dilin yapısı ve sistemine yönelik çözümlemeleri ve eş zamanlı olarak Peirce'ün dil dışı göstergeleri yönteme katması, medya çalışmalarına ilham olmuştur (Umunç, 2021). Saussure'e göre gösterge, "gösteren" ve "gösterilen" arasındaki ilişkiden oluşurken; Peirce, göstergeyi nesne ile yorumlayıcı arasındaki ilişki üzerinden açıklayarak göstergebilimsel çözümlemenin yalnızca dile değil, görsel ve işitsel tüm iletişim biçimlerine uygulanabileceğini ortaya koymuştur. Bu yaklaşım, sinemada görüntü, ses, mekân, kostüm ve karakterlerin yalnızca estetik unsurlar değil, aynı zamanda kültürel anlamlar taşıyan göstergeler olarak değerlendirilmesini mümkün kılmaktadır. Medya çalışmaları ve göstergebilimdeki çağdaş teoriler; ırk, cinsiyet, sosyal sınıf ve etnisite sınırları karşısında görselleri kontrol altına alan karmaşık yolları göstermeye yardımcı olmaktadır.

Temsil, kültürel anlamın üretilmesi ve toplumsal gerçekliğin inşa edilmesi açısından kültürel çalışmaların temel kavramlarından biridir. Stuart Hall temsil kavramını dil ile kültür arasındaki ilişki üzerinden ele alarak farklı kuramsal yaklaşımları kapsamlı biçimde tartışmaktadır. Siyasal, ideolojik ve kültürel bağlamlarda farklı anlam katmanlarına sahip olan temsil kavramını Hall (1997) şu şekilde tanımlamaktadır: *"Kavramların anlamını zihnimizde dil aracılığıyla üretmektir. Nesnelerin, kişilerin ve olayların 'gerçek' dünyasından mı yoksa aslında kurmaca nesneler, kişiler ya da olaylardan mı söz ediyor olduğumuzu belirleyen şey,*

ISBN: 978-625-90406-7-7

kavramlar ve dil arasındaki bağlantıdır." Hall'a (2017) göre temsil, yalnızca gerçekliği yansıtan bir araç değil; dil aracılığıyla anlamın üretildiği kültürel bir süreçtir. Bu süreçte temsil; nesneler, insanlar ve olaylardan oluşan dış dünya, bireylerin zihnindeki kavramsal dünya ve bu kavramların ifade edilmesini sağlayan dil arasındaki etkileşim sonucunda oluşmaktadır.
Hall, temsil sürecini üç temel yaklaşım çerçevesinde açıklamaktadır:

- Yansıtıcı yaklaşım: Dil, nesnelerin, insanların ve olayların gerçek dünyada zaten var olan anlamlarını yansıtır. Bu yaklaşıma göre anlam, gerçekliğin içinde hazır bulunmaktadır ve dil yalnızca bu anlamı aktarmaktadır.
- Kasıtlı yaklaşım: Dil, konuşmacının, yazarın veya sanatçının iletmek istediği anlamı ifade eden bir araçtır. Bu nedenle temsil edilen anlam, iletiyi üreten öznenin niyetine bağlı olarak şekillenmektedir.
- İnşacı yaklaşım: Anlam, dil içerisinde ve toplumsal-kültürel bağlamlarda sürekli olarak yeniden inşa edilmektedir. Bu yaklaşıma göre gerçeklik, dil aracılığıyla yeniden üretilmekte; temsil ise toplumsal ve kültürel pratikler içerisinde oluşmaktadır. Hall'un kültürel çalışmalar yaklaşımının temelini oluşturan bu görüş, medya metinlerinin gerçekliği doğrudan yansıtmadığı; aksine belirli ideolojik ve kültürel kodlar aracılığıyla yeniden kurduğu varsayımına dayanmaktadır. Bu nedenle sinema filmleri de toplumsal gerçekliğin pasif bir yansıması değil, belirli anlamların üretildiği ve dolaşıma sokulduğu temsil alanları olarak değerlendirilmektedir. Çalışmanın kuramsal temeli de Hall'un inşacı temsil yaklaşımına dayanmaktadır.

Hall'un inşacı temsil yaklaşımı doğrultusunda medya metinleri, gerçekliği olduğu gibi yansıtan tarafsız yapılar değil; belirli toplumsal, kültürel ve ideolojik anlamların üretildiği temsil alanlarıdır. Bu nedenle sinema filmleri de toplumsal gerçekliği doğrudan aktaran metinler olarak değil, belirli bakış açıları doğrultusunda anlamın yeniden üretildiği kültürel metinler olarak değerlendirilmektedir. Filmler, belirli bir dönemin olaylarını ve karakterlerini doğrudan anlatarak o dönemin toplumsal gerçekliklerine ilişkin temsiller üretebildiği gibi, aynı zamanda dönemin farklı yönlerini görsel ve işitsel göstergeler aracılığıyla dolaylı biçimde yeniden inşa edebilmektedir. Nitekim Kellner'e (2013) göre filmler, yalnızca toplumsal gerçekliği yansıtan araçlar değil; aynı zamanda belirli bakış açılarını görünür kılan ve ideolojik anlamları yeniden üreten kültürel metinlerdir.
Sinemada temsil; öykü, karakter, mekân, diyalog, müzik, kamera kullanımı ve diğer görsel-işitsel unsurlar aracılığıyla oluşturulmakta ve izleyiciye aktarılmaktadır. Bu unsurlar yalnızca anlatıyı destekleyen estetik araçlar değil, aynı zamanda belirli kültürel değerleri, toplumsal ilişkileri ve ideolojik anlamları görünür kılan göstergelerdir. Bu nedenle film incelemeleri, bir toplumun kültürel kodlarını, sınıfsal ilişkilerini ve toplumsal tahayyüllerini çözümlemek açısından önemli bir araştırma alanı oluşturmaktadır. Sinema, yalnızca gündelik yaşamın görünür yönlerini değil, aynı zamanda görünmeyen, dışlanan veya marjinalleştirilen yaşam deneyimlerini de temsil edebilme potansiyeline sahiptir (Umunç, 2022). Cerrahoğlu'na (2019) göre sinemadaki temsil, sinemasal araçlar kullanılarak belirli referansların yeniden anlamlandırılması sürecidir. Bu yönüyle temsil, gerçekliğin birebir aktarımı değil; seçme, düzenleme ve yeniden yapılandırma süreçleri sonucunda oluşturulan kültürel bir üretim biçimidir. Nitekim Ryan ve Keller'in de belirttiği gibi, "filmler, herhangi bir durumu yansıtmaktan çok o durumun tasarlanan belli bir biçimini oluşturmak üzere seçilmiş ve birleştirilmiş temsili öğeler yoluyla birtakım tezleri ileri sürer; bunu yaparken, seyirciye belli bir konumu ya da bakış açısını telkin ederler" (Ryan& Keller, 1997).
Bu doğrultuda Cerrahoğlu'na (2019) göre bir filmdeki temsiller incelenirken göz ardı edilmemesi gereken beş temel unsur bulunmaktadır:

1. Neyin temsil edildiği: Filmde temsil edilen konu, olgu veya temanın niteliği ve toplumsal önemi.

ISBN: 978-625-90406-7-7

2. Temsilin nasıl kurulduğu: Temsilin görsel, işitsel ve anlatısal araçlar kullanılarak hangi stratejiler doğrultusunda oluşturulduğu.
3. Temsili oluşturan aktörler: Yönetmen, senarist, yapımcı ve diğer yaratıcı ekip üyelerinin temsil sürecine nasıl yön verdiği.
4. Temsilin tarihsel ve toplumsal bağlamı: Temsil edilen olay veya temanın üretildiği tarihsel dönem ile toplumsal koşulların temsil üzerindeki etkisi.
5. Temsilin klişelerle ilişkisi: Temsilin hangi ölçüde stereotipler ve kalıp yargılar üzerine kurulduğu ya da bunları yeniden üretip üretmediği.

Bu çalışma kapsamında söz konusu ölçütler, Stuart Hall'un temsil yaklaşımı ve göstergebilimsel çözümleme yöntemiyle birlikte değerlendirilerek Kemal Sunal filmlerindeki sınıfsal temsil biçimlerinin çözümlenmesinde temel analitik çerçeveyi oluşturmaktadır.

Egemen ideolojiler, sinema aracılığıyla belirli toplumsal gerçeklikleri, değerleri ve yaşam biçimlerini meşrulaştırarak geniş kitlelere aktarabilmektedir (Söğüt, 2019). Bu nedenle sinema, yalnızca toplumsal gerçekliği yansıtan bir sanat dalı değil; aynı zamanda ideolojik anlamların üretildiği ve yeniden dolaşıma sokulduğu kültürel bir temsil alanıdır. Cerrahoğlu'na (2019) göre sinemadaki temsil hiçbir zaman rastlantısal değildir. Senaryodan post-prodüksiyon sürecine kadar gerçekleştirilen anlatısal ve görsel-işitsel tercihler, hangi unsurların görünür kılınacağını ve hangilerinin geri planda bırakılacağını belirlemektedir. Dolayısıyla her film, belirli bir bakış açısını yansıtan seçme, eleme ve yeniden yapılandırma süreçlerinin ürünüdür. En gerçekçi anlatılarda dahi temsil, gerçekliğin birebir aktarımı değil; belirli ideolojik, kültürel ve estetik tercihler doğrultusunda yeniden inşa edilmiş bir anlatıdır.

Bu bağlamda sinema üzerine çalışmalar yapan kuramcılardan Fargie, sinemanın önemli bir politik işleve sahip olduğunu savunmakta ve sinemanın ideolojik etkinliğini iki temel noktada açıklamaktadır. İlk olarak sinema, mevcut ideolojileri temsil ederek bunların yaygınlaşmasına katkı sağlamaktadır. İkinci olarak ise sinema, kendine özgü anlatı ve temsil biçimleri aracılığıyla gerçeklik izlenimi üreterek ideolojik anlamların doğal ve kaçınılmazmış gibi algılanmasına zemin hazırlamaktadır (Tırpan,2004). Bu yaklaşım, Hall'un temsil kuramı ile Barthes'ın göstergebilim anlayışının sinema çalışmalarındaki ideolojik çözümleme potansiyelini desteklemektedir. Ayrıca Fiske'nin kültürel kodlar yaklaşımı, sinema metinlerinde üretilen anlamların toplumsal ve kültürel bağlam içerisinde nasıl okunabileceğini açıklayan tamamlayıcı bir kuramsal çerçeve sunmaktadır.

Bu noktada Antonio Gramsci'nin hegemonya kuramı, sinemadaki sınıfsal temsillerin çözümlenmesinde önemli bir kuramsal zemin oluşturmaktadır. Gramsci'ye göre egemenlik yalnızca siyasal ve ekonomik araçlarla değil; kültürel kurumlar aracılığıyla üretilen rıza sayesinde de sürdürülmektedir. Sinema da bu kültürel alanlardan biri olarak egemen ideolojilerin yeniden üretildiği, müzakere edildiği veya eleştirildiği önemli bir temsil alanıdır. Bu bağlamda Kemal Sunal filmleri, Türkiye'nin 1970'li ve 1980'li yıllarında yaşanan kentleşme, göç, gecekondulaşma ve sınıfsal dönüşüm süreçlerinin mizah yoluyla nasıl temsil edildiğini ve hegemonik ilişkilerin nasıl yeniden üretildiğini ya da sorgulandığını incelemek açısından önemli bir örneklem sunmaktadır.

Bu çalışmada öncelikle temsil kavramının kuramsal arka planı, sinemanın ideolojik işlevi ve göstergebilimsel çözümleme yöntemi ele alınmıştır. Türk sineması, barındırdığı toplumsal çeşitlilik ve sınıfsal gerilimler nedeniyle temsil çalışmaları açısından zengin bir araştırma alanı sunmaktadır. Bu doğrultuda Kemal Sunal sineması, yalnızca popüler kültürün bir ürünü olarak değil; Türkiye'nin toplumsal yapısında yaşanan sınıfsal dönüşümlerin, gündelik yaşam pratiklerinin ve kültürel kodların temsil edildiği önemli bir sinemasal metin olarak değerlendirilmiştir. Araştırmanın kuramsal modeli, Stuart Hall'un inşacı temsil yaklaşımını temel almakta; Barthes'ın göstergebilimsel çözümlemesi, Gramsci'nin hegemonya kuramı ve Fiske'nin kültürel kodlar yaklaşımıyla desteklenmektedir. Bu kuramsal çerçeve doğrultusunda

ISBN: 978-625-90406-7-7

Kemal Sunal filmleri, göstergebilimsel çözümleme yöntemi kullanılarak sınıfsal temsil stratejileri açısından incelenmiştir.

Çalışma kapsamında filmlerin kültürel temsilleri, medya çalışmaları ve sinema sosyolojisi literatürü çerçevesinde değerlendirilmiştir. Temsil olgusu; kültürel çalışmalarda sınıf, otorite figürleri ve yoksulluk gibi farklı toplumsal kategoriler üzerinden ele alınmış; film metinleri ise Stuart Hall'un temsil yaklaşımı doğrultusunda kültürel anlamların ve ideolojik kodların yeniden üretildiği metinler olarak değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda araştırmanın kuramsal çerçevesi, Hall'un inşacı temsil yaklaşımını temel almakta; Saussure'ün gösteren–gösterilen dizgesi, Peirce'ün gösterge anlayışı, Barthes'ın düz anlam–yan anlam ayrımı ile Gramsci'nin hegemonya kuramı tarafından desteklenmektedir. Analiz sürecinde göstergebilimsel çözümleme, söz konusu kuramsal yaklaşımlar doğrultusunda filmlerde yer alan karakterler, mekânlar, söylemler ve gündelik yaşam pratiklerinin taşıdığı sınıfsal anlamların çözümlenmesinde temel yöntem olarak benimsenmiştir.

Literatür taraması sonucunda, Kemal Sunal sinemasını komedi ve halk kültürü ekseninin ötesinde, doğrudan Stuart Hall'un temsil kuramı temelinde ve MAXQDA destekli sistematik nitel veri analiziyle sınıfsal temsil perspektifinden inceleyen çalışmaların sınırlı olduğu görülmüştür. Bu çalışmada MAXQDA, göstergebilimsel çözümlemenin yerine geçen bir yöntem olarak değil; filmlerde belirlenen temsil kategorilerinin sistematik biçimde kodlanmasını, sınıflandırılmasını ve analiz edilmesini destekleyen yardımcı bir nitel veri analiz aracı olarak kullanılmıştır. Bu çalışma, söz konusu literatürdeki boşluğa katkı sunmayı amaçlamakta; Kemal Sunal filmlerindeki karakterler, mekânlar ve gündelik yaşam pratikleri üzerinden Türk sinemasında sınıfsal temsil stratejilerini göstergebilimsel bir perspektifle incelemektedir. Bu doğrultuda çalışma, sinemanın yalnızca bir eğlence aracı olarak değil; toplumsal eşitsizliklerin, sınıfsal konumların ve kültürel kodların mizah aracılığıyla nasıl temsil edildiğini, yeniden üretildiğini ve zaman zaman sorgulandığını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Sonuç olarak bu çalışma, Stuart Hall'un temsil kuramını temel almakta; Barthes'ın göstergebilim yaklaşımı, Gramsci'nin hegemonya kuramı ve göstergebilimsel çözümleme yöntemi aracılığıyla Kemal Sunal filmlerindeki sınıfsal temsil stratejilerini incelemektedir.

YÖNTEM

Bu araştırma, nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde durum çalışması deseniyle yürütülmüş olup, veri çözümleme yöntemi olarak göstergebilimsel analizden yararlanılmıştır. Araştırmanın temel amacı, Kemal Sunal'ın başrolünde yer aldığı filmlerde toplumsal kimliklerin, sınıfsal ilişkilerin ve gündelik yaşam pratiklerinin hangi temsil stratejileri aracılığıyla inşa edildiğini ortaya koymaktır. Göstergebilimsel analiz, film metinlerinde yer alan görsel ve işitsel göstergelerin anlam üretim süreçlerini çözümleyerek bu anlamların toplumsal, kültürel ve ideolojik bağlamlarını ortaya çıkarmayı amaçlayan nitel bir analiz yöntemidir (Özden, 2020). Bu doğrultuda filmler yalnızca anlatı yapıları açısından değil; karakterler, mekânlar, nesneler, diyaloglar, görsel kompozisyonlar ve toplumsal ilişkiler aracılığıyla üretilen anlamlar temelinde incelenmiştir. Araştırmanın analiz birimini, filmlerde toplumsal temsil açısından anlam taşıyan sahneler (epizotlar) oluşturmaktadır. Her bir epizot; karakter, mekân, diyalog, nesne ve anlatısal bağlam birlikte değerlendirilerek göstergebilimsel çözümlemeye tabi tutulmuştur. Çalışmanın ontolojik zemini, toplumsal gerçekliğin dil, kültür ve görsel metinler aracılığıyla inşa edildiğini savunan sosyal inşacı yaklaşımla uyumludur. Bu doğrultuda araştırmanın epistemolojik yaklaşımı da yorumlayıcı (interpretivist) paradigma temelinde şekillenmiştir.

Araştırmanın kuramsal temeli Stuart Hall'un inşacı temsil yaklaşımına dayanmaktadır. Bu doğrultuda filmler, toplumsal gerçekliği yansıtan nesnel metinler olarak değil; toplumsal kimliklerin, sınıfsal ilişkilerin ve kültürel anlamların yeniden üretildiği temsil alanları olarak değerlendirilmiştir. Hall'un temsil kuramı, analiz sürecinde karakterlerin, mekânların,

ISBN: 978-625-90406-7-7

söylemlerin ve gündelik yaşam pratiklerinin hangi ideolojik ve kültürel kodlar aracılığıyla temsil edildiğinin yorumlanmasına rehberlik etmiştir. Böylece göstergebilimsel çözümleme yalnızca göstergelerin anlamlarını ortaya koymayı değil, bu anlamların toplumsal bağlam içerisinde nasıl üretildiğini ve yeniden dolaşıma sokulduğunu açıklamayı amaçlamıştır.

Araştırma kapsamında amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini *Kapıcılar Kralı (1976), Çöpçüler Kralı (1977), Kibar Feyzo (1978), Umudumuz Şaban (1979), Atla Gel Şaban (1984)* ve *Yoksul (1986*) filmleri oluşturmaktadır. Bu filmler, Türkiye'nin 1970'li ve 1980'li yıllarında yaşanan kentleşme, göç, gecekondulaşma, sınıfsal farklılaşma ve gündelik yaşam pratiklerini yoğun biçimde yansıtmaları nedeniyle seçilmiştir. Örneklem seçiminde maksimum çeşitlilikten ziyade bilgi açısından zengin örneklerin seçilmesini esas alan amaçlı örnekleme yaklaşımı benimsenmiştir. Kemal Sunal sinemasının söz konusu dönemin sosyo-ekonomik kırılmalarını ve sınıfsal dönüşümlerini görünür kılma kapasitesi, araştırma örnekleminin belirlenmesinde temel ölçüt olarak kabul edilmiştir.

Analiz sürecinde Roland Barthes'ın göstergebilimsel çözümleme yaklaşımı temel alınmıştır. Bu doğrultuda filmlerde yer alan göstergeler, iki aşamalı bir analiz sürecine tabi tutulmuştur. İlk aşamada karakterler, mekânlar, nesneler, kostümler, jest ve mimikler ile diyaloglar düz anlam (denotation) düzeyinde betimlenmiş; ikinci aşamada ise bu göstergelerin toplumsal, kültürel ve ideolojik bağlamda ürettikleri yan anlamlar (connotation) çözümlenmiştir (Geray, 1994; Karaman, 2017). Yan anlamların yorumlanmasında Stuart Hall'un inşacı temsil yaklaşımı esas alınmış; göstergelerin hangi toplumsal kimlikleri, sınıfsal ilişkileri ve kültürel değerleri yeniden ürettiği değerlendirilmiştir. Böylece göstergebilimsel çözümleme yalnızca göstergelerin neyi ifade ettiğini değil, bu göstergeler aracılığıyla hangi ideolojik anlamların üretildiğini ortaya koymayı amaçlamıştır.

Barthes'ın göstergebilimsel çözümlemesini desteklemek amacıyla John Fiske'nin kültürel kod yaklaşımından da yararlanılmıştır. Fiske'ye (2003) göre kodlar, göstergelerin belirli kültürel uzlaşılar çerçevesinde anlam kazanmasını sağlayan toplumsal sistemlerdir. Bu kapsamda karakterlerin davranış biçimleri, konuşma dili, giyim tarzları, mekânsal konumları ve gündelik yaşam pratikleri kültürel kodlar çerçevesinde değerlendirilmiş; bu kodların sınıfsal temsillerin oluşumuna nasıl katkı sağladığı analiz edilmiştir. Fiske'nin yaklaşımı, özellikle kodlama kategorilerinin oluşturulması ve temsil örüntülerinin yorumlanmasında tamamlayıcı bir kuramsal çerçeve olarak kullanılmıştır.

Verilerin sistematik biçimde analiz edilmesi amacıyla MAXQDA 26 nitel veri analiz yazılımından yararlanılmıştır. MAXQDA, araştırmada bağımsız bir analiz yöntemi olarak değil; göstergebilimsel çözümleme sürecinde elde edilen verilerin sistematik biçimde kodlanmasını, sınıflandırılmasını ve tematik olarak düzenlenmesini sağlayan yardımcı bir analiz aracı olarak kullanılmıştır. Filmler birden fazla kez izlenmiş, toplumsal temsil açısından anlam taşıyan sahneler belirlenmiş ve bu sahneler kodlanarak tematik olarak sınıflandırılmıştır. Kodlama süreci ağırlıklı olarak dedüktif bir yaklaşımla yürütülmüş; ana temalar araştırmanın kuramsal çerçevesi ve ilgili literatür doğrultusunda önceden belirlenmiştir. Analiz sürecinde ortaya çıkan yeni temsil örüntüleri ise tümevarımsal biçimde alt kodlara eklenmiştir.

Kodlama süreci dört ana tema altında gerçekleştirilmiştir: toplumsal kimlik ve temsil, sınıf ve sosyal hiyerarşi, mizah ve toplumsal eleştiri, mekân ve gündelik yaşam. Analiz, sahne (epizot) temelli bir yaklaşımla yürütülmüş; her epizot kendi anlatısal bağlamı içerisinde değerlendirilerek karakterlerin sınıfsal konumları, mekânsal ilişkileri ve temsil pratikleri birlikte yorumlanmıştır. Bu temalar kapsamında emekçi kimliği, köylü ve kentli kimliği, toplumsal cinsiyet temsilleri, yoksulluk, sınıfsal ayrım, otorite figürleri, bürokratik iktidar, ironi, hiciv, sınıfsal eleştiri, köy-kent karşıtlığı, gecekondu ve apartman yaşamı gibi alt kodlar oluşturulmuştur.

Kodların belirlenmesinde literatür taraması ile film çözümlemeleri birlikte kullanılmıştır. Ana kodlar, araştırmanın kuramsal çerçevesini oluşturan Stuart Hall'un temsil kuramı, Barthes'ın

ISBN: 978-625-90406-7-7

göstergebilimsel yaklaşımı ve ilgili literatür doğrultusunda önceden belirlenmiş; analiz sürecinde filmlerde tekrar eden temsil örüntülerine bağlı olarak yeni alt kodlar tümevarımsal biçimde kod sistemine eklenmiştir. Böylece oluşturulan kod yapısı, toplumsal kimlik, sınıf, gündelik yaşam ve kültürel temsil temalarının sistematik biçimde analiz edilmesine olanak sağlamıştır.

Araştırmanın inandırıcılığını artırmak amacıyla filmler birden fazla kez izlenmiş, kodlama süreci farklı zamanlarda yeniden gözden geçirilerek kodlar karşılaştırmalı biçimde kontrol edilmiştir. Araştırmada kuramsal üçgenleme yaklaşımı benimsenmiş; elde edilen bulgular Stuart Hall'un temsil kuramı, Barthes'ın göstergebilim yaklaşımı, Fiske'nin kültürel kodlar yaklaşımı ve ilgili literatür birlikte değerlendirilerek yorumlanmıştır. Kodlama sürecinin sistematik biçimde yürütülmesi, kod ve tema yapısının açık olarak tanımlanması ve analiz sürecinin MAXQDA 26 yazılımı aracılığıyla kayıt altına alınması araştırmanın tutarlılığını ve izlenebilirliğini desteklemektedir.

Araştırma, amaçlı örnekleme yöntemiyle seçilen altı Kemal Sunal filmi ile sınırlıdır. Bu filmler, Türkiye'nin 1970'li ve 1980'li yıllarında yaşanan toplumsal dönüşümleri, kentleşme süreçlerini ve sınıfsal değişimleri yoğun biçimde yansıtmaları nedeniyle araştırma kapsamına alınmıştır. Çalışma yalnızca film metinlerine odaklanmakta olup izleyici alımlama süreçleri, yapım süreci veya yönetmen söylemleri araştırma kapsamına dâhil edilmemiştir. Bu nedenle ulaşılan bulgular, seçilen film örneklemi ve benimsenen kuramsal çerçeve ile sınırlı olarak değerlendirilmelidir. Araştırma, nicel genelleme yapmayı değil, belirli bir tarihsel dönemde üretilen sinemasal temsillerin derinlemesine yorumlanmasını amaçlamaktadır.

Analiz süreci üç aşamada gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada filmlerde yer alan göstergeler betimsel kodlama yoluyla belirlenmiştir. İkinci aşamada bu göstergeler, Barthes'ın düz anlam ve yan anlam ayrımı doğrultusunda çözümlenmiş ve Hall'un temsil yaklaşımı çerçevesinde yorumlanmıştır. Son aşamada ise elde edilen bulgular, dönemin toplumsal, kültürel ve ideolojik bağlamı içerisinde değerlendirilerek sınıfsal temsil stratejileri bütüncül bir bakış açısıyla yorumlanmıştır. Bu çok katmanlı analiz yaklaşımı, filmlerin yalnızca mizahi yönünü değil; mizahın ardında yer alan sınıfsal ilişkileri, kültürel kodları ve ideolojik temsil biçimlerini görünür kılmayı amaçlamaktadır.

BULGULAR

Bu bölümde, araştırma kapsamında incelenen *Kapıcılar Kralı* (1976), *Çöpçüler Kralı* (1977), *Kibar Feyzo* (1978), *Umudumuz Şaban* (1979), *Atla Gel Şaban* (1984) ve *Yoksul* (1986) filmlerinden elde edilen bulgular sunulmaktadır. Göstergebilimsel analiz sürecinde belirlenen göstergeler, Stuart Hall'un temsil kuramı doğrultusunda değerlendirilmiş; elde edilen kodlar MAXQDA 26 programı kullanılarak tematik biçimde sınıflandırılmıştır. Analiz sonucunda filmlerde tekrar eden temsil örüntüleri dört ana tema altında toplanmıştır: Toplumsal kimlik ve temsil, sınıf ve toplumsal hiyerarşi, mizah ve toplumsal eleştiri ile mekân ve gündelik yaşam.

ISBN: 978-625-90406-7-7

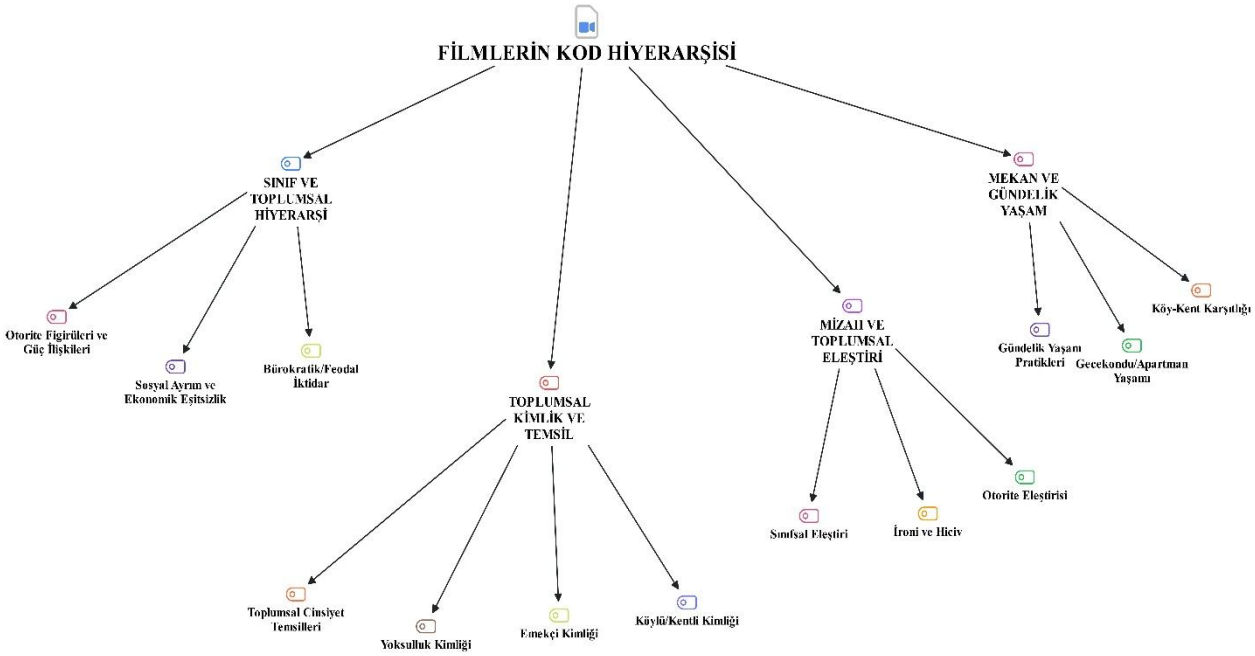

Şekil 1: Filmlerin Kod hiyerarşisi

Şekil 1'de araştırma kapsamında gerçekleştirilen kodlama süreci sonucunda oluşturulan kod hiyerarşisi gösterilmektedir. Kod yapısı incelendiğinde, analizin dört ana tema etrafında yapılandırıldığı görülmektedir. Bunlar; toplumsal kimlik ve temsil, sınıf ve toplumsal hiyerarşi, mizah ve toplumsal eleştiri ile mekân ve gündelik yaşam temalarıdır. Her bir ana tema, filmlerde tekrar eden temsil örüntülerini açıklayan alt kodlardan oluşmaktadır.

Kod hiyerarşisi, Kemal Sunal filmlerinde toplumsal kimliklerin yalnızca bireysel özellikler üzerinden değil; emek, yoksulluk, toplumsal cinsiyet ve köylü-kentli ayrımı gibi toplumsal kategoriler aracılığıyla temsil edildiğini ortaya koymaktadır. Benzer şekilde sınıfsal temsiller; ekonomik eşitsizlikler, bürokratik yapılar, feodal ilişkiler ve otorite figürleri üzerinden inşa edilmektedir. Mizah teması ise ironi, hiciv, sınıfsal eleştiri ve otorite eleştirisi alt kodlarıyla toplumsal eleştirinin temel anlatım araçlarından biri olarak öne çıkmaktadır. Mekân temsilleri ise köy-kent karşıtlığı, gecekondu/apartman yaşamı ve gündelik yaşam pratikleri üzerinden sınıfsal farklılıkların mekânsal boyutunu görünür kılmaktadır.

Şekil 1'de görülen tema ve alt kod yapısı, Kemal Sunal filmlerindeki toplumsal temsillerin birbirinden bağımsız değil, aksine sınıf, kimlik, mekân ve mizah eksenlerinde birbirini besleyen bir anlam ağı içerisinde üretildiğini göstermektedir. Bu durum, filmlerin yalnızca komedi unsurları üzerinden değil; toplumsal eşitsizlikleri, güç ilişkilerini ve gündelik yaşam deneyimlerini görünür kılan kültürel metinler olarak değerlendirilebileceğine işaret etmektedir.

Toplumsal Kimlik ve Temsil

Araştırma kapsamında gerçekleştirilen analizler, Kemal Sunal filmlerinde toplumsal kimliklerin durağan yapılar değil, mekânsal ve sınıfsal etkileşimler sonucu sürekli yeniden inşa edilen akışkan süreçler olduğunu göstermektedir. Bu bulgu, Stuart Hall'un temsil anlayışıyla uyumlu biçimde, kimliklerin doğal ve değişmez kategoriler olarak değil; kültürel söylemler ve toplumsal ilişkiler içerisinde üretilen anlam yapıları olarak ele alınabileceğini ortaya koymaktadır. Karakterlerin temsil biçimleri, özellikle modern kent yaşamı, sınıfsal hiyerarşi ve otorite figürleriyle girdikleri çatışmalarda belirginleşmektedir. Bu süreçler, karakterlerin giyim tarzlarından söylemlerine, mekânsal konumlanmalarından toplumsal rollerine kadar geniş bir yelpazede tezahür etmektedir. Söz konusu temsil örüntüleri ve bunların göstergebilimsel karşılıkları Tablo 1'de sistematik olarak sunulmuştur.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Tablo 1: Kemal Sunal Sinemasında Toplumsal Kimlik Temsilleri ve Göstergebilimsel Analiz

Film	Görsel Betimleme	Replik
Kibar Feyzo	Feyzo'nun şehre gittikten sonra değişen giyim tarzı ve duruşu.	Köylü kimliğinin, modern kent ve sınıf bilinciyle yeniden inşası
Kapıcılar Kralı	Seyit'in apartman sakinlerinin özel hayatını gözlemesi.	"Görünmez" kapıcı kimliğinin, bilgiyi elinde tutan "gizli otoriteye" dönüşümü.
Çöpçüler Kralı	Apti'nin zabıta ile girdiği diyaloglar ve sokaktaki hakimiyeti.	Dışlanan çöpçü kimliğinin, vicdani değerlerle ahlaki bir üst kimliğe yükselmesi.
Yoksul	Yoksul'un patronu taklit ederek makama oturuşu.	Sınıfsal kimliğin sabit olmadığını, otoritenin sadece bir "rol" olduğunu ifşa etmesi.
Atla Gel Şaban	Niyazi'nin umutla at yarışı bültenine sarılması	"Saf" kimliğin, sistemin acımasız ekonomik kuralları karşısında hayatta kalma stratejisi.
Umudumuz Şaban	Şaban'ın meydanlarda halka hitap eden bir lidere dönüşümü.	Sıradan halk" kimliğinin, siyasi söylemle bir "kurtarıcı" mitine evrilmesi

Barthes'ın düz anlam ve yan anlam ayrımı çerçevesinde değerlendirildiğinde, filmlerdeki karakterler gündelik yaşam içerisinde belirli toplumsal rolleri temsil ederken, yan anlam düzeyinde sınıf, iktidar ve kimlik ilişkilerine dair daha derin ideolojik anlamlar üretmektedir. Tablo 1'de de görüldüğü üzere, kimlik temsilleri temelinde karakterler, kendilerine dayatılan statüleri mizah ve söylem aracılığıyla aşındırmaktadır. Örneğin, *Yoksul* filminde karakterin patron makamına oturması, toplumsal hiyerarşideki yerleşik kimliğin sadece performans odaklı bir rol olduğunu göstergebilimsel olarak ifşa ederken; *Umudumuz Şaban*'da sıradan bir bireyin kurtarıcı mitine evrilmesi, halkın toplumsal kimliğinin politik bir güç haline gelme potansiyelini temsil etmektedir. Bu örnekler, sinematografik anlatının toplumsal kimlikleri yalnızca yansıtan bir araç olmadığını; bu kimlikleri sınıfsal ilişkiler ve kültürel kodlar çerçevesinde yeniden üreten bir temsil alanı olarak işlediğini göstermektedir.

Tablo 1'de özetlenen bu dönüşümler, karakterlerin sosyokültürel çevrelerinde kurdukları ilişkilerin bir yansımasıdır. Göstergebilimsel açıdan bakıldığında, her bir karakterin mekânsal konumu (zemin kat, konak, meydan vb.), onun toplumsal hiyerarşideki yerini belirleyen birer 'gösterge' işlevi görür. Düz anlam düzeyinde fiziksel bir çevreyi ifade eden bu mekânlar, yan anlam düzeyinde sınıfsal konum, güç ilişkileri ve toplumsal statü farklılıklarını temsil etmektedir. Ancak, karakterlerin bu mekânlara müdahaleleri—örneğin *Kapıcılar Kralı*'ndaki Seyit karakterinin apartman sakinleri üzerinde bir denetim mekanizması kurması—sadece bir hayatta kalma stratejisi değil, aynı zamanda statü sahibi olanların hegemonik gücünün altının boşaltılmasıdır. Bu durum, *Yoksul* filminde patronun makam koltuğuna oturma eyleminde zirveye ulaşır; burada makam koltuğu, iktidarı temsil eden göstergesel bir objedir ve karaktere bir başkası tarafından 'atandığı' için değil, karakterin bizzat bu iktidarı taklit etmesiyle bir 'rol' haline gelerek etkisizleştirilir.

Sonuç olarak, Kemal Sunal sinemasındaki toplumsal kimliklerin inşası; emekçi sınıfların pasif gözlemcilikten, sistemin işleyişini çözümleyen ve ona karşı mizahı bir direniş aracı olarak kullanan aktif özneler haline gelme süreci olarak temsil edilmektedir. Bu temsil örüntüleri,

ISBN: 978-625-90406-7-7

Hall'un inşacı temsil yaklaşımına paralel biçimde, toplumsal kimliklerin sabit kategoriler olmadığını; kültürel ve sınıfsal ilişkiler içerisinde sürekli yeniden üretildiğini göstermektedir. Türk sinemasında alt sınıflar yalnızca mağdur bireyler olarak değil, aynı zamanda mevcut düzenin çelişkilerini görünür kılan ve bu düzen içerisinde hareket alanı yaratmaya çalışan aktörler olarak temsil edilmektedir.

Mekân ve Gündelik Yaşam

Kemal Sunal filmlerinde mekân, yalnızca anlatının geçtiği fiziksel bir arka plan değil; sınıfsal sınırların çizildiği, hiyerarşinin meşrulaştırıldığı ve dolayısıyla karakterlerin direniş stratejilerini geliştirdiği bir gösterge alanıdır. Stuart Hall'un temsil yaklaşımı çerçevesinde değerlendirildiğinde mekânlar, toplumsal gerçekliğin pasif yansımaları değil; sınıf ilişkilerinin ve kültürel anlamların üretildiği temsil alanları olarak işlev görmektedir. Tablo 2'de görüldüğü üzere, karakterlerin "marabalık", "kapıcılık" veya "eziklik" gibi statülerle konumlandırıldıkları mekânsal odaklar, aynı zamanda bu statülerin sorgulandığı birer çatışma sahasına dönüşmektedir.

Tablo 2: Kemal Sunal Filmlerinde Mekânsal Konumlanma ve Söylemsel Karşılaşmaların Göstergebilimsel Analizi

Film	Mekânsal/Göstergesel Durum	Temsil Edilen Anlam
Kibar Feyzo	Ağanın konağında "maraba" pozisyonu.	Ağam eğlenir benimle... "
Kapıcılar Kralı	Apartman girişinde/zemin kat pozisyonu.	Sanki çıkarıp beş kuruş veriyon da! Çöpünü alıyom... Daha ne istiyon?
Çöpçüler Kralı	El arabası başında zabıta/yönetici karşısında.	Süpürürsem namerdim! Herkes kendi kapısının önünü süpürsün!"
Yoksul	Patron makamında (yer değiştirme).	Abi denmez, patron diyeceksin bana! Çünkü artık ben senin amirinim!
Atla Gel Şaban	Müdür karşısında ezik/umutlu duruş.	Aşkmış... Aşk pirzola yerine geçer mi beyim? Ben açım, aç!
Umudumuz Şaban	Muhtarlık seçim konuşması/halk karşısı.	Buraya çıktık da sonradan çıkmadık mı dedik?"

Bu durum, sinemanın bir "ideoloji laboratuvarı" (Fargie) olarak nasıl çalıştığını; sınıfsal eşitsizliği hem doğal bir "gerçeklik" gibi sunduğunu hem de Sunal karakterinin mizahı aracılığıyla bu "doğallığı" nasıl bozduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle Umudumuz Şaban'daki muhtarlık sahnesi, mekânsal olarak "yükselen" (platforma çıkan) karakterin, dilsel olarak halkın içinden bir "eşitlik" söylemi kurarak mevcut hiyerarşik düzeni sorgulamasına yönelik güçlü bir temsil örneği olarak değerlendirilebilir. Karakterlerin mekânsal olarak en alt basamakta yer alsa bile, replik üzerinden otorite figürünün düzenini ifşa etmesi, sınıfsal hiyerarşiyi dilsel olarak tersyüz eden temel mekanizmadır.

Barthes'ın düz anlam ve yan anlam ayrımı açısından bakıldığında, konak, apartman girişi, makam odası ve seçim kürsüsü gibi mekânlar düz anlam düzeyinde fiziksel çevreleri ifade ederken; yan anlam düzeyinde sınıfsal konum, iktidar ilişkileri ve toplumsal statü farklılıklarını temsil etmektedir. Göstergebilimsel olarak değerlendirildiğinde, karakterlerin zemin kat veya kapı önü gibi "kenar" mekanlardan, makam odası veya seçim kürsüsü gibi "merkez" mekanlara doğru gerçekleştirdikleri fiziksel hareketlilik, sınıfsal geçişkenliği ve sistemin otoritesine yönelik sembolik bir ihlali temsil etmektedir. Örneğin, Yoksul filmindeki makam koltuğu değişimi, mekânı ve iktidarı özdeşleştiren mekânsal kodun, alt sınıftan gelen bir özne tarafından

ISBN: 978-625-90406-7-7

taklit yoluyla sorgulanmasına ve sınıfsal sınırların sembolik olarak aşılmasına işaret eden önemli bir temsil örneği olarak değerlendirilebilir.

Benzer şekilde, *Kapıcılar Kralı* ve *Çöpçüler Kralı* filmlerinde apartman girişi veya kapı önü gibi "eşik" mekanlar, karakterin hem dışlanan hem de aslında tüm kamusal/özel trafiği yöneten (gözleyen) konumunu pekiştirerek, mekânın fiziksel kısıtlılığı ile söylemsel özgürlüğü arasındaki ironik çelişkiyi görünür kılmaktadır. Filmlerde mekânsal temsiller yalnızca sınıfsal farklılıkları değil, aynı zamanda köy ve kent arasındaki kültürel gerilimleri de görünür kılmaktadır. Özellikle Kibar Feyzo filminde köy, feodal ilişkilerin ve geleneksel otoritenin sürdürüldüğü bir alan olarak temsil edilirken; kent, bireyselleşme ve toplumsal hareketlilik imkânlarını simgelemektedir. Benzer biçimde Kapıcılar Kralı ve Çöpçüler Kralı filmlerinde apartman ve sokak gibi kentsel mekânlar, farklı sınıfların karşılaşma alanları olarak işlev görmekte ve toplumsal eşitsizlikleri görünür hâle getirmektedir. Bu yönüyle mekân, yalnızca olayların geçtiği fiziksel bir çevre değil, toplumsal ilişkilerin anlam kazandığı kültürel bir temsil alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Sonuç olarak, bu sahnelerdeki söylemsel karşı duruşlar, mekânın dayattığı "maraba" veya "çöpçü" gibi kimlik tanımlarını reddederek, karakterin kendi mekânını (kendi kapısının önünü süpürmek, ağa ile alay etmek) yeniden tanımlama pratiği olarak değerlendirilmelidir. Bu bulgular, Kemal Sunal sinemasında mekânın, statüko ile emekçi sınıf arasında gerçekleşen anlam müzakerelerinin önemli bir temsil alanı olarak işlev gördüğünü göstermektedir.

Mizah ve Toplumsal Eleştiri

Kemal Sunal sinemasında mizah, yalnızca bir eğlence unsuru değil, sistemin işleyişine yönelik yapısal bir sorgulama pratiği ve otoriteyi görünmez kılan bir "direniş aygıtı" olarak konumlanmaktadır. Stuart Hall'un temsil yaklaşımı çerçevesinde değerlendirildiğinde mizah, toplumsal gerçekliğin yeniden yorumlanmasına ve egemen anlamların sorgulanmasına olanak sağlayan kültürel bir söylem alanı olarak işlev görmektedir**.** Tablo 3'te sistematikleştirilen bulgular, mizahın toplumsal hiyerarşiyi meşrulaştıran kodları nasıl tersyüz ettiğini ve alt sınıfın perspektifinden sistemin açıklarını nasıl deşifre ettiğini ortaya koymaktadır.

Tablo 3: Kemal Sunal Filmlerinde Mizah ve Toplumsal Eleştirinin Göstergebilimsel Analizi

Film	Görsel/Söylemsel Odak	Temsil Edilen Toplumsal Eleştiri
Kibar Feyzo	Ağalık sisteminin absürt kuralları ile alay edilmesi	Mizahın, geleneksel sömürü düzenini "çağ dışı" ilan ederek yıkması.
Kapıcılar Kralı	Apartman yönetiminin ikiyüzlülüğünün ifşası.	"Hizmet eden" karakterin, yönetenlerin açıklarını mizahla teşhir etmesi.
Çöpçüler Kralı	Belediye ve zabıta otoritesine karşı dik duruş.	Mizahın, "çöpçü" kimliğinin vicdanını otoritenin yozlaşmasına karşı bir silah kılması
Yoksul	Patronun taklit edilerek değersizleştirilmesi	Otorite figürünün, mizah aracılığıyla "taklit edilebilir" ve "sıradan" olduğunun ifşası.
Atla Gel Şaban	Ekonomik çaresizliğin trajikomik sorgulanışı.	Mizahın, sistemin dayattığı sahte "aşk" ve "başarı" ideallerini "açlık" gerçeğiyle vurması.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Umudumuz Şaban	Seçim vaatleri ve siyasi bürokrasinin absürtlüğü	Mizahın, siyasal söylemin vaat ettiği "eşitlik" mitinin boşluğunu halk adına sorgulaması

Göstergebilimsel açıdan değerlendirildiğinde, bu filmlerdeki mizah unsurları, otorite figürlerinin (ağa, patron, müdür, bürokrat) yarattığı güç ilişkilerini, "saf" ya da "yoksul" karakterlerin ironik söylemleri aracılığıyla sorgulayan stratejik bir anlatı mekanizması olarak işlev görmektedir. Karakterlerin otoriteyi taklit etmesi veya onunla alay etmesi, hiyerarşinin doğal ve değişmez bir düzen olmaktan ziyade, kültürel olarak üretilmiş ve sürdürülen bir yapı olduğunu görünür kılmaktadır.

Örneğin, *Kibar Feyzo* filmindeki sorgulama pratikleri, feodal otoritenin kutsallığını mizah yoluyla gülünçleştirerek izleyiciye bu sistemin sorgulanabilir olduğunu hatırlatan bir hiciv işlevi üstlenmektedir. Benzer şekilde, *Yoksul* filminde patronun taklit edilmesi, sınıfsal kodların performatif yönünü görünür kılarak otorite ve statünün toplumsal olarak inşa edilen yapılar olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda söz konusu sahne, sınıfsal sınırların sembolik olarak aşılmasına işaret eden önemli bir temsil örneği olarak değerlendirilebilir.

Hall'un temsil yaklaşımı çerçevesinde değerlendirildiğinde mizah, yalnızca güldürü üretmekle kalmamakta; aynı zamanda toplumsal ilişkileri yeniden anlamlandıran bir temsil stratejisi olarak işlev görmektedir. Filmlerde yer alan mizahi söylemler, sınıfsal eşitsizlikleri, bürokratik engelleri ve otorite ilişkilerini görünür kılarak izleyiciyi bu yapılar üzerine düşünmeye davet etmektedir. Bu yönüyle mizah, Kemal Sunal sinemasında toplumsal eleştirinin temel taşıyıcılarından biri olarak öne çıkmakta ve alt sınıfların gündelik deneyimlerini eleştirel bir perspektifle temsil etmektedir.

Sınıf ve Toplumsal Hiyerarşi

Kemal Sunal sinemasında sınıf ve toplumsal hiyerarşi, yalnızca ekonomik farklılıklar üzerinden değil; gündelik yaşam pratikleri, meslekler, mekânsal konumlanmalar ve otorite ilişkileri aracılığıyla temsil edilmektedir. Stuart Hall'un temsil yaklaşımı çerçevesinde değerlendirildiğinde sınıf, toplumsal gerçekliğin doğrudan bir yansıması olmaktan ziyade, kültürel kodlar aracılığıyla anlam kazanan ve yeniden üretilen bir temsil alanı olarak ortaya çıkmaktadır. Kemal Sunal karakterleri çoğunlukla toplumsal hiyerarşinin alt basamaklarında konumlandırılmakta; ancak anlatı boyunca geliştirdikleri söylemsel ve davranışsal stratejiler aracılığıyla bu hiyerarşik yapıları sorgulamaktadır. Tablo 4'te sistematikleştirilen bulgular, filmlerde sınıfsal konumların hangi göstergeler aracılığıyla temsil edildiğini ve bu temsillerin toplumsal hiyerarşinin yeniden üretilmesi ya da sorgulanması süreçlerine nasıl katkı sağladığını ortaya koymaktadır.

Tablo 4: Kemal Sunal Filmlerinde Sınıf ve Toplumsal Hiyerarşinin Göstergebilimsel Analiz

Film	Sınıfsal Konum	Hiyerarşik Yapıdaki Karşılığı
Kibar Feyzo	Köylü/Maraba.	Feodal düzenin alt sınıfları itaate zorlayan yapısı görünür kılınmakta, ancak Feyzo'nun direnişi bu hiyerarşinin sorgulanabileceğini göstermektedir.
Kapıcılar Kralı	Hizmet Sektörü/Kapıcı	Resmî olarak alt statüde bulunmasına rağmen bilgiye hâkim olması, iktidarın yalnızca ekonomik güçten

ISBN: 978-625-90406-7-7

		ibaret olmadığını göstermektedir.
Çöpçüler Kralı	Memur/Çöpçü	Toplumsal olarak değersiz görülen emek biçimleri, ahlaki üstünlük ve dayanışma üzerinden yeniden anlamlandırılmaktadır.
Yoksul	İşçi/Çalışan (sonradan patron)	Patronun taklit edilmesi, sınıfsal üstünlüğün doğal değil, performatif ve yeniden üretilebilir bir yapı olduğunu ortaya koymaktadır.
Atla Gel Şaban	Özel Sektör Çalışanı/Memur	Emekçi sınıfın ekonomik güvencesizliği ve sistem karşısındaki kırılganlığı temsil edilmektedir.
Umudumuz Şaban	Çalışandan Mülk Sahipliğine Geçiş (kahveci)	Statü değişiminin bireyi doğrudan iktidar sahibi yapmadığı, bürokratik ve siyasal yapıların belirleyiciliğini sürdürdüğü gösterilmektedir.

Tablo 4'te görüldüğü üzere, Kemal Sunal filmlerinde sınıfsal konumlar yalnızca karakterlerin ekonomik durumlarıyla değil; kullandıkları dil, bulundukları mekânlar, meslekleri ve otorite figürleriyle kurdukları ilişkiler aracılığıyla anlam kazanmaktadır. *Kibar Feyzo* filminde feodal düzen içerisindeki maraba kimliği, ağa karşısındaki bağımlılık ilişkileri üzerinden temsil edilirken; *Kapıcılar Kralı* filminde Seyit karakteri resmî olarak alt statüde bulunmasına rağmen bilgiye erişim gücü sayesinde apartman içerisindeki görünmez iktidar ilişkilerini yönlendirebilmektedir. Benzer biçimde *Çöpçüler Kralı* filminde Apti karakteri, toplum tarafından değersiz görülen bir mesleğe sahip olmasına rağmen ahlaki üstünlüğü ve dayanışmacı tutumuyla sınıfsal hiyerarşinin sorgulanmasına olanak tanımaktadır.

Yoksul filminde patronun taklit edilmesi, otorite ve statünün doğal değil, toplumsal olarak inşa edilen ve yeniden üretilebilen yapılar olduğunu görünür kılmaktadır. *Atla Gel Şaban* filminde ekonomik güvencesizlik emekçi sınıfın kırılganlığını temsil ederken, *Umudumuz Şaban* filminde mülk sahipliğine geçiş yapan karakterin bürokratik ve siyasal yapılar karşısında hâlâ çeşitli sınırlamalarla karşılaşması, statü değişiminin tek başına iktidar üretmediğini göstermektedir.

Hall'un temsil yaklaşımı çerçevesinde değerlendirildiğinde bu filmlerde sınıf, sabit ve değişmez bir kategori olarak değil; kültürel kodlar, toplumsal ilişkiler ve temsil süreçleri içerisinde sürekli yeniden üretilen bir kimlik biçimi olarak sunulmaktadır. Bununla birlikte filmler yalnızca sınıfsal eşitsizlikleri eleştirmekle kalmamakta, aynı zamanda bu eşitsizliklerin var olduğu toplumsal düzeni görünür kılarak yeniden temsil etmektedir. Bu yönüyle Kemal Sunal sineması, sınıfsal hiyerarşiyi hem sorgulayan hem de toplumsal bellekte yeniden üreten çift yönlü bir temsil alanı olarak değerlendirilebilir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu araştırmada Kemal Sunal sineması, toplumsal kimlik inşası, sınıfsal hiyerarşi, mekânın kullanımı ve mizahın toplumsal eleştiri aracı olarak işlevleri ekseninde göstergebilimsel bir yaklaşımla analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular, Kemal Sunal filmlerinin geleneksel bir güldürü anlatısının ötesine geçerek, Türkiye'nin toplumsal ve ekonomik dönüşüm süreçlerini

ISBN: 978-625-90406-7-7

alt sınıfların deneyimleri üzerinden yeniden anlamlandıran önemli kültürel metinler olarak değerlendirilebileceğini göstermektedir.

Araştırmanın bulguları, karakterlerin sistem tarafından kendilerine atfedilen "maraba", "kapıcı", "çöpçü" ya da "işçi" gibi toplumsal konumları pasif biçimde kabul etmek yerine, bu kimlikleri çeşitli söylemsel ve davranışsal stratejiler aracılığıyla yeniden yorumladıklarını ortaya koymaktadır. *Yoksul* filminde patron figürünün taklit edilmesi veya *Umudumuz Şaban* filminde sıradan bir kahveci karakterinin toplumsal bir lider figürüne dönüşmesi, sınıfsal konumların sabit ve değişmez kategoriler olmaktan ziyade, toplumsal ilişkiler ve temsil süreçleri içerisinde yeniden üretilen yapılar olarak sunulduğunu göstermektedir. Bu durum, Stuart Hall'un temsil yaklaşımında vurguladığı üzere toplumsal kimliklerin doğal ve değişmez özler olarak değil, kültürel anlamlandırma süreçleri içerisinde sürekli yeniden kurulan yapılar olarak ele alınabileceğine işaret etmektedir.

Araştırma kapsamında elde edilen bulgular, sınıfsal hiyerarşilerin yalnızca ekonomik farklılıklar üzerinden değil; meslekler, gündelik yaşam pratikleri, mekânsal konumlanmalar ve otorite ilişkileri aracılığıyla da temsil edildiğini göstermektedir. Filmlerde yer alan ağa, patron, müdür veya bürokrat gibi otorite figürleri, toplumsal güç ilişkilerinin sembolleri olarak konumlandırılırken; Kemal Sunal karakterleri bu figürlerle kurdukları ilişkiler aracılığıyla mevcut hiyerarşik yapıları sorgulamaktadır. Bununla birlikte filmler yalnızca sınıfsal eşitsizlikleri eleştirmekle kalmamakta, aynı zamanda bu eşitsizliklerin var olduğu toplumsal düzeni görünür kılarak yeniden temsil etmektedir. Bu yönüyle Kemal Sunal sineması, sınıfsal hiyerarşiyi hem sorgulayan hem de onu kültürel bir gerçeklik olarak görünür kılan çift yönlü bir temsil alanı sunmaktadır.

Çalışmanın bir diğer önemli bulgusu, mekânın anlatı içerisinde yalnızca fiziksel bir arka plan olarak değil, toplumsal anlamların üretildiği göstergesel bir alan olarak işlev görmesidir. Apartman girişleri, kapıcı daireleri, köy meydanları, ağa konakları veya makam odaları gibi mekânlar, karakterlerin toplumsal konumlarını görünür kılan sembolik alanlar olarak öne çıkmaktadır. Karakterlerin bu mekânlar içerisinde gerçekleştirdikleri hareketlilik, toplumsal statü değişimlerinin ve sınıfsal geçiş arzularının temsili olarak değerlendirilebilir. Bu durum, mekânın yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda ideolojik ve kültürel anlamlar taşıyan bir temsil unsuru olduğunu göstermektedir.

Araştırma bulguları mizahın da Kemal Sunal sinemasında merkezi bir işleve sahip olduğunu ortaya koymuştur. Filmlerde mizah, yalnızca güldürme amacı taşıyan bir anlatı tekniği olarak değil, toplumsal eşitsizliklerin, bürokratik engellerin ve otorite ilişkilerinin sorgulanmasına imkân sağlayan eleştirel bir söylem biçimi olarak kullanılmaktadır. Karakterlerin otorite figürlerini taklit etmeleri, onlarla alay etmeleri veya onların söylemlerini tersyüz etmeleri, mevcut güç ilişkilerinin sorgulanmasına yönelik sembolik müdahaleler olarak değerlendirilebilir. Hall'un temsil yaklaşımı çerçevesinde düşünüldüğünde mizah, egemen anlamların yeniden yorumlanmasına ve alternatif anlamların üretilmesine olanak sağlayan kültürel bir temsil stratejisi olarak öne çıkmaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, Kemal Sunal filmlerinde toplumsal kimliklerin, sınıfsal ilişkilerin, mekânsal düzenlemelerin ve mizahi anlatıların birbirinden bağımsız unsurlar olmadığı; aksine birbirini tamamlayan temsil mekanizmaları aracılığıyla üretildiği görülmektedir. Bu çalışma, Kemal Sunal sinemasının yalnızca popüler kültürün bir ürünü olarak değil, aynı zamanda Türkiye'nin toplumsal dönüşüm süreçlerini anlamaya katkı sağlayan önemli bir kültürel arşiv ve temsil alanı olarak değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Araştırmanın literatüre katkısı, Kemal Sunal filmlerini Stuart Hall'un temsil kuramı çerçevesinde sistematik biçimde inceleyerek toplumsal kimlik, sınıf, mekân ve mizah arasındaki ilişkiyi göstergebilimsel bir perspektifle ortaya koymasından kaynaklanmaktadır. Bu

ISBN: 978-625-90406-7-7

yönüyle çalışma, Türk sinemasında temsil tartışmalarına ve sinema sosyolojisi literatürüne özgün bir katkı sunmaktadır.

Gelecek çalışmalarda Kemal Sunal filmlerinin farklı dönem Türk sineması örnekleriyle karşılaştırmalı olarak incelenmesi, farklı toplumsal sınıfların temsil biçimlerinin analiz edilmesi veya bu filmlerin izleyici alımlama süreçleri üzerinden değerlendirilmesi, temsil çalışmalarına yeni açılımlar sağlayabilir.

KAYNAKÇA

Barker, C. (2012). *Cultural studies: Theory and practice* (4th ed.). SAGE.

Bordwell, D., & Thompson, K. (2017). *Film sanatı: Bir giriş* (E. Yılmaz, Çev.). Palme Yayıncılık.

Cerrahoğlu, A. (2019). Sinemada temsil kavramı ve belgesel sinema. *Akdeniz İletişim Dergisi, 32*, 518–535.

Fiske, J. (2003). *İletişim çalışmalarına giriş* (S. İrvan, Çev.). Bilim ve Sanat Yayınları.

Fiske, J. (2010). *Medya kültürü* (S. İrvan, Çev.). Ark Yayınları.

Geray, H. (1994). *Yeni iletişim teknolojileri*. Kılıçaslan Matbaacılık.

Göker, G., & Göker, G. (2016). *Sinema ve toplum*. Başlık Yayın Grubu.

Gramsci, A. (2014). *Hapishane defterleri*. Belge Yayınları.

Hall, S. (Ed.). (1997). *Representation: Cultural representations and signifying practices*. SAGE Publications.

Hall, S. (2017). *İdeoloji ve kültürel çalışmalar* (M. Küçük, Çev.). Ayrıntı Yayınları.

Karaman, E. (2017). Roland Barthes ve Charles Sanders Peirce'in göstergebilimsel yaklaşımlarının karşılaştırılması. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi, 9*(34), 25–36.

Öksüz, İ. (2022). Sinema sosyolojisi bağlamında sosyal ve ekonomik yapılar: Örnek olarak Toz Bezi filminin incelenmesi. İçinde G. Parlayandemir (Ed.), *Türk sinemasından örneklerle sinema sosyolojisi* (ss. 26–36). Eğitim Yayınevi.

Özden, Z. (2020). *Film eleştirisi: Film eleştirisinde temel yaklaşımlar ve tür film eleştirisi* (4. bs.). İmge Kitabevi.

Özgentürk, N. (2005). *Kemal Sunal: Sıradan bir adam*. Doğan Kitap.

Ryan, M., & Kellner, D. (1997). *Politik kamera: Çağdaş Hollywood sinemasının ideolojisi ve politikası* (E. Özsayar, Çev.). Ayrıntı Yayınları.

Scognamillo, G. (2010). *Türk sineması tarihi*. Kabalcı Yayınları.

Söğüt, F. (2019). Yeni medya ve temsil: İnternet gazeteciliğinde cinsiyet kimliklerinin sunumu. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 31*, 212–231.

Storey, J. (2015). *Popüler kültür kuramları* (M. Küçük, Çev.). Ütopya Yayınları.

Tırpan, M. (2004). *Sinema ve ideoloji: Türk sinemasında politik filmler* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Umunç, C. (2021). Yapısalcılık, göstergebilim ve medya. İçinde Ö. Özer (Ed.), *Eleştirel medya kuramları* (ss. 185–209). Siyasal Kitabevi.

Umunç, C. (2022). Sinemada temsil, göstergebilim ve sembol: "PK" filmi örneği. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 57*, 88–111.

ISBN: 978-625-90406-7-7

VISIONARY LEADERSHIP AND EFFECTS ON COMPETITIVENESS

Chinwe Sallau
Department of Public Administration, College of Education and Legal Studies, Nguru, Yobe State, Nigeria

Abstract

Visionary leadership has become one of the most influential determinants of organizational competitiveness in an increasingly dynamic and uncertain business environment. Organizations that operate under visionary leaders are generally more capable of anticipating environmental changes, adapting to technological developments, and creating sustainable competitive advantages. Visionary leaders establish long-term strategic goals, motivate employees through a shared organizational vision, and encourage innovation while maintaining operational efficiency. As markets become more competitive, organizations require leadership approaches that not only respond to existing challenges but also proactively identify future opportunities.

This study theoretically examines the relationship between visionary leadership and organizational competitiveness by reviewing contemporary leadership and strategic management literature. It discusses how visionary leadership contributes to employee motivation, organizational learning, innovation capability, and strategic flexibility, which collectively enhance organizational performance. Furthermore, the study emphasizes that visionary leaders strengthen organizational resilience by promoting effective communication, collaborative decision-making, and a culture of continuous improvement.

The findings indicate that organizations led by visionary leaders tend to demonstrate higher levels of innovation, customer satisfaction, employee commitment, and financial sustainability. Visionary leadership also facilitates organizational adaptation to digital transformation and global market competition by encouraging proactive planning and strategic resource allocation. In addition, the research suggests that visionary leadership positively influences organizational reputation and stakeholder trust, which are essential components of long-term competitiveness.

Consequently, organizations seeking sustainable competitive advantages should invest in leadership development programs that cultivate visionary thinking, strategic planning skills, and innovation-oriented management practices. Visionary leadership is therefore recognized as a strategic organizational capability that supports sustainable growth and long-term competitive success.

Keywords: Visionary Leadership, Competitiveness, Strategic Management, Organizational Performance, Innovation.

ISBN: 978-625-90406-7-7

CORPORATE CULTURE TRANSFORMATION AND INNOVATIVE STRATEGIES

Asst. Prof. Azamat Maksudunov
Kyrgyz-Turkish Manas University, Kyrgyzstan

Abstract

Corporate culture has emerged as a critical organizational asset that influences innovation, employee engagement, and long-term business sustainability. Rapid technological advancements, digital transformation, and globalization have significantly altered organizational environments, requiring companies to transform their corporate cultures to remain competitive. Organizations that successfully integrate innovation into their corporate culture are more likely to respond effectively to market changes, improve organizational agility, and achieve sustainable growth. This study explores the relationship between corporate culture transformation and innovative strategies through a comprehensive theoretical review. It discusses how organizational values, leadership styles, communication practices, and employee participation contribute to creating an innovation-oriented organizational culture. The study further examines the importance of adaptive leadership, continuous learning, knowledge sharing, and collaborative work environments in supporting innovation processes. Organizations that encourage creativity and empower employees are generally more successful in implementing strategic innovations and maintaining competitive advantages. The findings suggest that transforming corporate culture positively affects organizational innovation capability, operational performance, and strategic flexibility. Organizations with adaptive cultures demonstrate stronger resilience during periods of uncertainty and are better prepared to implement digital technologies and organizational change initiatives. Moreover, innovation-oriented corporate cultures improve employee motivation, organizational commitment, and customer satisfaction while strengthening organizational reputation. In conclusion, sustainable organizational success increasingly depends on the ability to transform traditional corporate cultures into dynamic, learning-oriented, and innovation-driven systems. Managers should therefore prioritize cultural transformation alongside strategic innovation initiatives to ensure long-term competitiveness and organizational effectiveness in rapidly changing business environments.

Keywords: Corporate Culture, Organizational Transformation, Innovation Strategy, Organizational Change, Competitive Advantage.

TEAMWORK: COORDINATION AND POWER DYNAMICS

Dr. Jinning Hong
Newman University, Birmingham, United Kingdom

Asst. Prof. Ali Vandshoari
Tabriz Islamic Art University, Iran

Abstract

Teamwork has become an essential organizational capability that enables institutions to achieve strategic objectives in increasingly complex and dynamic environments. Effective teamwork depends not only on the technical competencies of team members but also on coordination mechanisms, communication quality, leadership practices, and the distribution of authority within teams. Power dynamics, whether formal or informal, significantly influence decision-making processes, conflict management, collaboration, and overall team effectiveness. Understanding how coordination and power interact is therefore crucial for improving organizational performance and achieving sustainable competitive advantage. provides a theoretical examination of teamwork by focusing on the relationship between coordination mechanisms and power dynamics within organizations. It reviews contemporary literature on organizational behavior, leadership, and team management to identify the factors that contribute to successful collaboration. Particular attention is given to shared leadership, trust development, knowledge exchange, conflict resolution, and participative decision-making. The study argues that balanced power relationships encourage employee involvement, strengthen communication channels, and promote a culture of mutual respect. Conversely, excessive concentration of power may reduce creativity, weaken cooperation, and negatively affect employee motivation. indicates that organizations with effective coordination systems and balanced power structures demonstrate higher levels of innovation, employee satisfaction, and operational efficiency. Team members who perceive fairness in authority distribution are more likely to engage in collaborative problem-solving and knowledge sharing. Furthermore, adaptive leadership practices contribute to stronger interpersonal relationships, organizational learning, and resilience during periods of organizational change. concludes that organizations should develop transparent coordination mechanisms while fostering inclusive leadership approaches that distribute responsibility appropriately. Such practices enhance teamwork quality, improve organizational adaptability, and strengthen long-term organizational effectiveness in rapidly changing business environments.

Keywords: Teamwork, Coordination, Power Dynamics, Organizational Behavior, Leadership.

EMPLOYEE WELL-BEING AND PSYCHOSOCIAL SUPPORT PRACTICES

Dr. Mohammed-Aminu Sanda
University of Ghana Business School, Ghana

Assel Jumasseitova
University of Ghana Business School, Ghana

Abstract

Employee well-being has become one of the most significant determinants of organizational sustainability, productivity, and long-term performance. Contemporary organizations increasingly recognize that employees' psychological, emotional, and social well-being directly influence work engagement, organizational commitment, creativity, and job satisfaction. Consequently, psychosocial support practices have become an essential component of human resource management strategies aimed at improving both individual and organizational outcomes. Organizations that invest in employee well-being create healthier work environments while strengthening organizational resilience and competitiveness.

This study presents a theoretical evaluation of employee well-being by examining the role of psychosocial support practices within modern organizations. The research reviews current literature on occupational health, organizational psychology, and human resource management to explore how supportive workplace policies contribute to employee performance. The study discusses various psychosocial support mechanisms, including counseling services, mental health awareness programs, stress management initiatives, flexible working arrangements, and leadership support. Furthermore, organizational culture, communication quality, and social support are identified as key factors influencing employees' psychological well-being.

The findings suggest that organizations implementing comprehensive psychosocial support practices experience lower employee burnout, reduced absenteeism, improved job satisfaction, and stronger organizational commitment. Employees who perceive organizational support demonstrate higher motivation, greater resilience to workplace challenges, and increased willingness to contribute to organizational goals. Moreover, psychologically healthy workplaces encourage innovation, collaboration, and sustainable organizational development.

The study concludes that employee well-being should be regarded as a strategic organizational investment rather than merely a welfare initiative. Managers and policymakers are encouraged to integrate psychosocial support into organizational strategies to foster healthier work environments, strengthen employee engagement, and improve long-term organizational performance in an increasingly competitive global economy.

Keywords: Employee Well-being, Psychosocial Support, Organizational Health, Human Resource Management, Employee Engagement.

ISBN: 978-625-90406-7-7

WOMEN'S RIGHTS ACTIVISM AND SOCIAL CHANGE

Amar Kosala
Bahauddin Zakariya University, Multan, Pakistan

Abstract

Women's rights activism has played a transformative role in advancing social justice, gender equality, and democratic participation across societies. Throughout history, women's movements have challenged discriminatory practices, unequal legal frameworks, and cultural norms that restrict women's social, political, and economic opportunities. In recent decades, globalization, digital communication technologies, and international human rights initiatives have further strengthened women's activism by facilitating transnational cooperation and increasing public awareness of gender-related issues. Consequently, women's rights movements have become significant drivers of sustainable social change and inclusive development. presents a theoretical evaluation of the relationship between women's rights activism and social change by reviewing contemporary literature in sociology, political science, and gender studies. The study explores how collective action, advocacy campaigns, policy reforms, educational initiatives, and digital activism contribute to improving women's social status and expanding equal opportunities. Particular emphasis is placed on the role of civil society organizations, governmental institutions, and international organizations in promoting gender-sensitive policies and empowering women through legal protection, education, and economic participation. indicate that effective women's rights activism contributes to increased political representation, improved educational attainment, enhanced labor force participation, and greater awareness of gender-based violence and discrimination. Furthermore, societies that encourage gender equality demonstrate stronger social cohesion, higher levels of economic productivity, and more sustainable democratic governance. Despite considerable progress, persistent cultural barriers, structural inequalities, and discriminatory practices continue to challenge the full realization of women's rights in many regions. strengthening women's rights activism requires collaborative efforts among governments, educational institutions, civil society organizations, and international stakeholders. Promoting inclusive public policies and expanding opportunities for women's participation remain essential for achieving sustainable social transformation and equitable development.

Keywords: Women's Rights, Gender Equality, Social Change, Women's Empowerment, Social Justice.

ISBN: 978-625-90406-7-7

WOMEN AND ENVIRONMENTALISM: THE ROLE OF WOMEN IN ECOLOGICAL STRUGGLES

Rasim ALHADIDI
Bahauddin Zakariya University, Multan, Pakistan

Abstract

Women have long been recognized as essential contributors to environmental protection, sustainable development, and ecological conservation. Across different societies, women actively participate in environmental movements by promoting sustainable resource management, biodiversity conservation, climate change adaptation, and community-based environmental initiatives. Their unique social roles and close interaction with natural resources often provide valuable perspectives on environmental sustainability and ecological resilience. Consequently, women's participation has become increasingly important in addressing global environmental challenges and supporting the achievement of the Sustainable Development Goals. theoretically examines the role of women in ecological struggles through a comprehensive review of environmental governance, sustainability, and gender studies literature. The research explores how women contribute to environmental activism through grassroots organizations, policy advocacy, environmental education, and community leadership. It further discusses the relationship between gender equality and environmental sustainability by emphasizing the importance of women's participation in environmental decision-making processes. The study also highlights the growing influence of ecofeminism in explaining the interconnected relationship between environmental degradation and gender inequality. suggest that women's active involvement significantly improves environmental awareness, strengthens community resilience, and enhances the effectiveness of conservation initiatives. Communities that promote women's leadership in environmental governance demonstrate greater success in implementing sustainable agricultural practices, natural resource management, and climate adaptation strategies. Nevertheless, limited access to education, financial resources, and decision-making positions continues to restrict women's full participation in environmental management in many developing countries.

The study concludes that integrating gender-sensitive environmental policies and expanding opportunities for women's leadership are essential for achieving sustainable environmental governance. Supporting women's participation in ecological initiatives will contribute not only to environmental protection but also to broader social and economic sustainability.

Keywords: Women, Environmentalism, Sustainability, Ecological Conservation, Ecofeminism.

FEMALE IMMIGRANTS: LIVING CONDITIONS AND SOCIAL INTEGRATION

Dr. Yunir ABDRAHIMOV
Azerbaijan State University, Azerbaijan

Abstract

Female immigrants constitute one of the most significant demographic groups affected by contemporary migration movements. Their migration experiences are shaped not only by economic and political factors but also by gender-specific challenges that influence their social integration, employment opportunities, access to education, healthcare services, and overall quality of life. Successful integration into host societies requires comprehensive policies that promote equal opportunities while respecting cultural diversity and protecting fundamental human rights. As global migration continues to increase, understanding the living conditions and integration experiences of female immigrants has become an important area of academic and policy research. provides a theoretical assessment of the relationship between living conditions and social integration among female immigrants by reviewing contemporary migration, sociology, and gender studies literature. The study examines the effects of employment, language proficiency, education, housing conditions, healthcare accessibility, and social support networks on the integration process. Furthermore, it discusses how discrimination, cultural adaptation, legal status, and public policies influence the social participation and well-being of immigrant women. Particular attention is given to the importance of community organizations and institutional support in facilitating successful integration. suggest that female immigrants who have greater access to education, stable employment, healthcare services, and social support demonstrate higher levels of social participation and psychological well-being. Inclusive migration policies and gender-sensitive integration programs contribute significantly to reducing social exclusion and improving economic independence. However, persistent barriers such as language difficulties, labor market discrimination, cultural prejudice, and limited institutional support continue to hinder successful integration in many host countries. strengthening gender-responsive migration policies and expanding social inclusion initiatives are essential for improving the living conditions of female immigrants. Sustainable integration strategies should prioritize equal access to education, employment, healthcare, and community participation to promote social cohesion and inclusive development.

Keywords: Female Immigrants, Social Integration, Migration, Living Conditions, Gender Equality.

ISBN: 978-625-90406-7-7

WOMEN AND FAMILY: TRADITIONAL AND MODERN ROLES

Nazilə ABDULLAZADƏ
Azerbaijan State University, Azerbaijan

Abstract

The family remains one of the most influential social institutions shaping individual development, cultural continuity, and social stability. Throughout history, women's roles within the family have evolved considerably due to economic transformation, educational advancement, technological progress, and changing social values. While traditional family structures generally emphasize women's responsibilities in caregiving and household management, modern societies increasingly recognize women's active participation in education, professional careers, leadership, and public decision-making. This transformation has generated new opportunities while also creating challenges related to work-life balance, family responsibilities, and gender expectations. presents a theoretical evaluation of traditional and modern family roles by reviewing current literature in sociology, family studies, and gender research. The study explores how industrialization, globalization, and women's increased participation in higher education and the labor market have transformed family dynamics. It further discusses the importance of shared parental responsibilities, gender equality, economic independence, and supportive family policies in promoting healthy family relationships. The analysis also considers the influence of cultural traditions, religious values, and social norms on the distribution of family responsibilities. families characterized by equitable role sharing, mutual respect, and effective communication demonstrate higher levels of family satisfaction and psychological well-being. Modern family structures increasingly encourage collaborative decision-making and balanced domestic responsibilities, contributing to stronger family resilience and social development. Nevertheless, traditional gender stereotypes and unequal caregiving expectations continue to affect women's career advancement and overall quality of life in many societies. sustainable family development requires policies that promote gender equality, work-life balance, and shared family responsibilities. Supporting women's social and economic participation while strengthening family cohesion remains essential for achieving inclusive and sustainable social development.

Keywords: Women, Family, Gender Roles, Social Change, Gender Equality.

ISBN: 978-625-90406-7-7

WOMEN AND PEACEBUILDING: CONTRIBUTIONS OF WOMEN IN CONFLICT ZONES

Dr. Gulmira ABDIRASULOVA
Azerbaijan State University, Azerbaijan

Abstract

Armed conflicts continue to threaten human security, social cohesion, and sustainable development across many regions of the world. In recent decades, increasing attention has been directed toward the significant role of women in peacebuilding, conflict prevention, and post-conflict reconstruction. Beyond being disproportionately affected by violence and displacement, women have demonstrated remarkable capacity as mediators, community leaders, negotiators, and advocates for reconciliation. Their participation in peace processes contributes to inclusive governance, social resilience, and the establishment of long-lasting peace. Consequently, international organizations increasingly recognize women's involvement as a fundamental component of sustainable peacebuilding strategies. theoretical evaluation of women's contributions to peacebuilding in conflict zones through an extensive review of contemporary literature on peace studies, international relations, gender studies, and conflict resolution. The research examines women's participation in mediation processes, humanitarian assistance, community dialogue, transitional justice, and post-conflict recovery initiatives. Furthermore, the study explores the implementation of international frameworks, including the United Nations Women, Peace and Security agenda, emphasizing the importance of increasing women's representation in peace negotiations and decision-making mechanisms. peace agreements involving women are generally associated with stronger community acceptance, greater social inclusion, and improved long-term sustainability. Women's leadership promotes reconciliation, strengthens trust among conflicting groups, and supports social reconstruction through education, healthcare, and community development initiatives. Nevertheless, cultural barriers, political exclusion, security risks, and limited institutional support continue to restrict women's effective participation in formal peace processes in many conflict-affected regions. governments, international organizations, and civil society institutions should strengthen gender-inclusive peacebuilding policies and expand opportunities for women's leadership in conflict prevention and resolution. Increasing women's participation in peacebuilding contributes not only to conflict resolution but also to sustainable development, democratic governance, and lasting social stability.

Keywords: Women, Peacebuilding, Conflict Resolution, Gender Equality, Sustainable Peace.

LEADERSHIP APPROACHES AND EMPLOYEE ENGAGEMENT

Ofuan James Ilaboya

University of Benin, Nigeria

Abstract

Employee engagement has emerged as one of the most critical determinants of organizational effectiveness, productivity, and long-term sustainability. Engaged employees demonstrate higher levels of motivation, commitment, innovation, and organizational citizenship behavior, enabling organizations to achieve strategic objectives more effectively. Leadership approaches significantly influence employee engagement by shaping organizational culture, communication quality, trust, and job satisfaction. Modern organizations increasingly recognize that leadership extends beyond managerial authority and involves inspiring employees, fostering collaboration, and creating supportive work environments that encourage individual and organizational growth. theoretically examines the relationship between leadership approaches and employee engagement by reviewing contemporary literature in organizational behavior, leadership theory, and human resource management. The study analyzes transformational, transactional, servant, authentic, and participative leadership approaches and evaluates their influence on employee motivation, organizational commitment, work performance, and psychological well-being. Particular emphasis is placed on the importance of effective communication, recognition systems, empowerment, and leadership ethics in strengthening employee engagement across diverse organizational settings. transformational and participative leadership approaches consistently produce higher levels of employee engagement than traditional authoritarian leadership styles. Leaders who encourage open communication, shared decision-making, professional development, and employee recognition create stronger organizational commitment and lower turnover intentions. Furthermore, organizations characterized by supportive leadership demonstrate greater innovation capacity, improved teamwork, enhanced customer satisfaction, and stronger organizational resilience during periods of uncertainty and change.

Leadership development should remain a strategic priority for organizations seeking sustainable competitive advantage. Investing in leadership practices that promote trust, empowerment, and employee participation enhances organizational performance while creating healthier and more productive workplaces. Future organizational success will increasingly depend on leadership approaches that effectively align employee engagement with strategic organizational objectives.

Keywords: Leadership, Employee Engagement, Organizational Performance, Transformational Leadership, Human Resource Management.

MUTLULUK EKONOMİSİ: EKONOMİK BÜYÜMENİN ÖTESİNDE REFAHIN ÖLÇÜLMESİ

HAPPINESS ECONOMICS: MEASURING WELL-BEING BEYOND ECONOMIC GROWTH

Dr. Asima İsaoğlu ALÇİÇEK
Independent Researcher
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-7458-864X

Özet

Mutluluk ekonomisi, bireylerin öznel iyi oluş düzeylerini ekonomik analizlerin merkezine yerleştiren disiplinlerarası bir araştırma alanıdır. Geleneksel iktisat teorileri uzun yıllar boyunca refahı gelir, tüketim ve üretim düzeyleri üzerinden değerlendirmiştir. Ancak son yıllarda yapılan çalışmalar ekonomik büyümenin tek başına bireylerin mutluluğunu artırmadığını göstermiştir. Bu çalışma, mutluluk ekonomisinin teorik temellerini, belirleyicilerini ve politika uygulamalarını incelemektedir. Araştırma sonucunda gelir, istihdam, sağlık, sosyal sermaye, kurumsal kalite ve demokratik yapıların bireysel mutluluk üzerinde önemli etkiler oluşturduğu görülmektedir. Özellikle yüksek gelir düzeylerine ulaşıldıktan sonra gelir artışının mutluluk üzerindeki etkisinin azaldığı belirlenmiştir. Bu durum politika yapıcıların ekonomik performans göstergelerinin yanında öznel refah göstergelerini de dikkate almalarını gerekli kılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mutluluk ekonomisi, öznel iyi oluş, yaşam memnuniyeti, refah ekonomisi, sosyal sermaye.

Abstract

Happiness economics is an interdisciplinary field of research that places individuals' subjective well-being at the center of economic analysis. Traditional economic theories have long evaluated welfare primarily in terms of income, consumption, and production levels. However, recent studies have demonstrated that economic growth alone does not necessarily increase individuals' happiness. This study examines the theoretical foundations, determinants, and policy implications of happiness economics. The findings indicate that income, employment, health, social capital, institutional quality, and democratic structures have significant effects on individual happiness. In particular, it has been observed that the positive impact of income on happiness diminishes after a certain income threshold is reached. This suggests that policymakers should consider subjective well-being indicators alongside conventional measures of economic performance.

Keywords: Happiness economics, subjective well-being, life satisfaction, welfare economics, social capital.

1. Giriş

İktisat biliminin temel amaçlarından biri bireylerin refahını artırmaktır. Ancak uzun yıllar boyunca refah kavramı büyük ölçüde gelir düzeyi ve ekonomik büyüme ile özdeşleştirilmiştir. Özellikle kişi başına düşen gayrisafi yurt içi hasıla (GSYH), ülkelerin başarısını değerlendirmede temel bir gösterge olarak kullanılmıştır. Buna rağmen, ekonomik büyümenin her zaman bireylerin yaşam memnuniyetini artırmadığı gözlemlenmiştir.

Mutluluk ekonomisi, bireylerin yaşamlarından duydukları memnuniyeti ve öznel iyi oluş düzeylerini ölçerek ekonomik performansın alternatif bir değerlendirmesini sunmaktadır. Alanın gelişiminde, özellikle Richard Easterlin tarafından ortaya konulan Easterlin Paradoksu önemli bir rol oynamıştır. Easterlin (1974), uzun dönemde gelir artışlarının mutluluk

seviyelerinde aynı oranda artış sağlamadığını göstermiştir. Bu bulgu, ekonomik büyüme ile mutluluk arasındaki ilişkinin yeniden değerlendirilmesine yol açmıştır.

Son yıllarda mutluluk ekonomisi; psikoloji, sosyoloji ve siyaset bilimi gibi disiplinlerin katkılarıyla hızla gelişmiş ve kamu politikalarının önemli bir parçası haline gelmiştir. Özellikle Organisation for Economic Co-operation and Development, United Nations ve World Bank gibi kuruluşlar öznel refah göstergelerini politika analizlerine dahil etmeye başlamışlardır.

2. Mutluluk Ekonomisinin Teorik Temelleri

Mutluluk ekonomisinin teorik altyapısı refah ekonomisine dayanmaktadır. Klasik iktisatçılar bireylerin faydalarını maksimize etmeye çalıştıklarını varsayarken, mutluluk ekonomisi bireylerin hissettikleri yaşam memnuniyetini doğrudan ölçmeye odaklanır.

Mutluluk genellikle bireyin yaşamını genel olarak değerlendirmesi sonucunda ortaya çıkan öznel iyi oluş durumu olarak tanımlanmaktadır (Diener vd., 1999). Bu kapsamda mutluluk üç temel boyuttan oluşmaktadır:

1. Yaşam memnuniyeti,
2. Pozitif duygular,
3. Negatif duyguların düşük düzeyi.

Mutluluk ekonomisinin temel varsayımlarından biri, bireylerin kendi yaşam kalitelerini değerlendirebilmek için en iyi kaynak olduklarıdır. Bu nedenle anketler aracılığıyla ölçülen yaşam memnuniyeti verileri ekonomik analizlerde kullanılabilmektedir.

Alanın gelişiminde özellikle Daniel Kahneman ve Angus Deaton gibi araştırmacıların çalışmaları önemli katkılarda bulunmuştur. Kahneman ve Deaton (2010), gelir ile mutluluk arasındaki ilişkinin belirli bir seviyeden sonra zayıfladığını göstermiştir.

3. Mutluluğun Ekonomik ve Sosyal Belirleyicileri

3.1. Gelir ve Mutluluk

Gelir düzeyi mutluluğun en önemli belirleyicilerinden biri olarak kabul edilmektedir. Düşük gelirli bireyler için gelir artışı temel ihtiyaçların karşılanmasını kolaylaştırdığı için mutluluğu önemli ölçüde artırmaktadır. Ancak belirli bir gelir düzeyinden sonra marjinal mutluluk etkisi azalır.

Easterlin (1974), ülkeler içinde zengin bireylerin daha mutlu olduğunu, ancak uzun dönemde ülkelerin gelir artışlarının mutluluk seviyelerini aynı ölçüde yükseltmediğini ortaya koymuştur. Bu durum literatürde "Easterlin Paradoksu" olarak bilinmektedir.

Gelir düzeyinin yanı sıra göreli gelir de önem taşımaktadır. Bireyler yalnızca kendi gelirlerini değil, çevrelerindeki insanların gelirlerini de dikkate almaktadır (Clark vd., 2008). Bu nedenle gelir eşitsizliği yüksek toplumlarda mutluluk düzeyleri daha düşük olabilmektedir.

3.2. İstihdam ve İşsizlik

İş sahibi olmak, bireylere yalnızca gelir sağlamakla kalmamakta, aynı zamanda sosyal statü, aidiyet ve kendini gerçekleştirme imkânı da sunmaktadır. Bu nedenle işsizlik mutluluk üzerinde ciddi olumsuz etkilere sahiptir.

Andrew Clark ve Oswald (1994), işsiz bireylerin yaşam memnuniyetlerinin çalışan bireylere göre önemli ölçüde daha düşük olduğunu göstermiştir. İşsizliğin psikolojik etkileri çoğu zaman gelir kaybının ötesine geçmektedir.

3.3. Sağlık

Sağlık, mutluluğun en güçlü belirleyicilerinden biridir. Fiziksel ve ruhsal sağlık düzeyi yükseldikçe bireylerin yaşam memnuniyeti de artmaktadır. Özellikle kronik hastalıklar ve psikolojik rahatsızlıklar mutluluğu önemli ölçüde azaltmaktadır (Dolan vd., 2008).

COVID-19 pandemisi sonrasında sağlık hizmetlerinin kalitesi ve erişilebilirliğinin bireysel refah üzerindeki önemi daha belirgin hale gelmiştir.

ISBN: 978-625-90406-7-7

3.4. Sosyal Sermaye ve Güven

Sosyal ilişkiler, aile bağları ve toplumsal güven mutluluğun temel kaynakları arasında yer almaktadır. Putnam (2000), sosyal sermayesi yüksek toplumlarda bireylerin daha yüksek yaşam memnuniyetine sahip olduklarını göstermiştir.
Güven düzeyinin yüksek olduğu toplumlarda ekonomik işlemler daha düşük maliyetlerle gerçekleşmekte ve bireyler daha güvenli bir yaşam sürmektedir. Bu durum mutluluğu olumlu yönde etkilemektedir.

3.5. Demokrasi ve Kurumsal Kalite

Demokratik kurumlar bireylere ifade özgürlüğü, siyasi katılım ve hukuki güvence sağlamaktadır. Yapılan araştırmalar demokratik ülkelerde yaşayan bireylerin genel olarak daha yüksek yaşam memnuniyetine sahip olduklarını göstermektedir (Frey ve Stutzer, 2002).
Kurumsal kalite, yolsuzluğun düşük olması ve hukukun üstünlüğü gibi faktörler de bireysel mutluluğu artırır.

4. Mutluluk Ekonomisinde Ölçüm Yaklaşımları

Mutluluk ekonomisinde en yaygın yöntem öznel yaşam memnuniyeti anketleridir. Katılımcılara genellikle "Hayatınızdan ne kadar memnunsunuz?" sorusu yöneltilmekte ve cevaplar 0 ile 10 arasında derecelendirilmektedir.
Önemli veri kaynakları şunlardır:

- Gallup Dünya Araştırması
- World Values Survey
- European Social Survey
- OECD

Bu veriler kullanılarak ülkelerin mutluluk düzeyleri karşılaştırılabilir.
Örneğin, her yıl yayımlanan World Happiness Report ülkeleri yaşam memnuniyeti açısından sıralamaktadır. Raporlarda genellikle İskandinav ülkeleri üst sıralarda yer almaktadır. Bunun temel nedenleri yüksek gelir seviyeleri, güçlü sosyal güvenlik sistemleri, düşük yolsuzluk ve yüksek toplumsal güven olarak gösterilmektedir.

5. Politika Uygulamaları ve Gelecek Perspektifi

Mutluluk ekonomisi günümüzde kamu politikalarının şekillendirilmesinde giderek daha fazla kullanılmaktadır. Birçok ülke ekonomik büyümenin yanı sıra yaşam kalitesini de politika hedefi haline getirmektedir.
Örneğin, Bhutan kalkınma stratejisini Gayri Safi Milli Mutluluk (Gross National Happiness) yaklaşımı üzerine kurmuştur. Benzer şekilde, New Zealand "Wellbeing Budget" uygulamasıyla bütçe politikalarını vatandaşların refahını artıracak şekilde düzenlemektedir.
Mutluluk temelli politika yaklaşımının başlıca avantajları şunlardır:

- Ekonomik büyümenin ötesinde refahı ölçebilmesi,
- Sağlık ve eğitim gibi alanlara daha fazla önem verilmesini sağlaması,
- Sosyal eşitsizlikleri görünür kılması,
- Kamu kaynaklarının daha etkin kullanılmasına katkı sunması.

Gelecekte büyük veri, yapay zekâ ve sosyal medya analizleri sayesinde mutluluk ölçümlerinin daha hassas hale gelmesi beklenmektedir. Bununla birlikte, öznel değerlendirmelerin kültürel farklılıklardan etkilenmesi önemli bir metodolojik sorun olarak varlığını sürdürmektedir.

6. Sonuç

Mutluluk ekonomisi, ekonomik büyümenin tek başına toplumsal refahı açıklamakta yetersiz kaldığını ortaya koyan önemli bir araştırma alanıdır. Gelir, sağlık, istihdam, sosyal sermaye ve kurumsal kalite gibi faktörlerin bireysel mutluluğu şekillendirdiği görülmektedir. Özellikle Easterlin Paradoksu sonrasında refahın yalnızca maddi göstergelerle ölçülemeyeceği anlaşılmıştır.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Günümüzde politika yapıcılar ekonomik performans göstergelerinin yanında yaşam memnuniyeti ve öznel iyi oluş ölçütlerini de dikkate almaktadır. Bu yaklaşım daha kapsayıcı, sürdürülebilir ve insan odaklı kalkınma politikalarının geliştirilmesine katkı sağlayabilir. Dolayısıyla mutluluk ekonomisi, 21. Yüzyılın ekonomik ve sosyal politika tartışmalarında merkezi bir konuma sahip olmaya devam edecektir.

Kaynakça

Clark, A. E., Frijters, P., & Shields, M. A. (2008). Relative Income, Happiness and Utility: An Explanation for the Easterlin Paradox and Other Puzzles. *Journal of Economic Literature*, 46(1), 95–144.

Diener, E., Suh, E., Lucas, R., & Smith, H. (1999). Subjective Well-Being: Three Decades of Progress. *Psychological Bulletin*, 125(2), 276–302.

Dolan, P., Peasgood, T., & White, M. (2008). Do We Really Know What Makes Us Happy? A Review of the Economic Literature on the Factors Associated with Subjective Well-Being. *Journal of Economic Psychology*, 29(1), 94–122.

Easterlin, R. A. (1974). Does Economic Growth Improve the Human Lot? Some Empirical Evidence. In P. David & M. Reder (Eds.), *Nations and Households in Economic Growth*. New York: Academic Press.

Frey, B. S., & Stutzer, A. (2002). *Happiness and Economics: How the Economy and Institutions Affect Human Well-Being*. Princeton University Press.

Kahneman, D., & Deaton, A. (2010). High Income Improves Evaluation of Life but Not Emotional Well-Being. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 107(38), 16489–16493.

Putnam, R. D. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.

Stiglitz, J. E., Sen, A., & Fitoussi, J. P. (2009). *Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress*. Paris.

World Happiness Report. (Çeşitli yıllar). *Sustainable Development Solutions Network*.

ISBN: 978-625-90406-7-7

CUMHURBAŞKANLIĞI POLİTİKA KURULLARINDA YAPISAL DÖNÜŞÜM: YEREL YÖNETİM VE AFET POLİTİKALARI KURULU ÜZERİNE BİR İNCELEME

STRUCTURAL TRANSFORMATION IN PRESIDENTIAL POLICY COUNCILS: AN ANALYSIS ON THE COUNCIL OF LOCAL GOVERNMENT AND DISASTER POLICIES

Prof. Dr. Ferit İZCİ
Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Van, Türkiye
ORCID: 0000-0001-6383-1280

Murat Öztürk (PhD Candidate)
Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Van, Türkiye
ORCID: 0000-0002-5738-5517

Özet

Türkiye'de 2017 Anayasa değişikliği ile parlamenter sistemden Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçilmiş, bu dönüşüm doğrultusunda yürütme organının kurumsal yapısında önemli değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Yeni yönetim sistemiyle birlikte oluşturulan kurumsal yapılardan biri de Cumhurbaşkanlığı Politika Kurullarıdır. Söz konusu kurullar, Cumhurbaşkanına politika oluşturma süreçlerinde danışmanlık yapmak, stratejik öneriler geliştirmek ve kamu politikalarının hazırlanmasına katkı sunmak amacıyla tesis edilmiştir. Farklı uzmanlık alanlarına göre yapılandırılan bu kurullardan Yerel Yönetim Politikaları Kurulu, Mart 2025 tarihinde gerçekleştirilen düzenleme ile "Yerel Yönetim ve Afet Politikaları Kurulu" adıyla yeniden yapılandırılmış; böylece kurulun görev alanı ve kurumsal kapsamı genişletilmiştir. Bu çalışma, Yerel Yönetim ve Afet Politikaları Kurulu'nun yapısal dönüşümünü, görev alanındaki değişimi ve yeni fonksiyonlarını kamu yönetimi perspektifinden incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada özellikle, kurulun isim değişikliğinin idari ve siyasal anlamı, afet yönetimi politikalarının yerel yönetim politikalarıyla bütünleştirilmesinin kurumsal sonuçları ve kurulun afet öncesi, sırası ve sonrasında üstlenebileceği roller analiz edilmektedir. Ayrıca kurulun yetki alanının genişlemesiyle birlikte ortaya çıkan kurumsal koordinasyon, politika üretimi ve yönetişim kapasitesi gibi hususlar değerlendirilmiştir. Araştırma, nitel araştırma yöntemine dayalı olarak tasarlanmış olup literatür taraması, resmi raporlar ve ilgili mevzuat hükümlerinin incelenmesine dayanmaktadır. Çalışmada elde edilen bulgular doğrultusunda, afet politikalarının kurul bünyesine dâhil edilmesinin çok düzeyli yönetişim anlayışını güçlendirebileceği; ancak görev, yetki ve sorumluluk alanlarının net biçimde tanımlanmaması hâlinde kurumsal yetki çatışmaları ve koordinasyon sorunları doğurabileceği değerlendirilmektedir. Bu kapsamda çalışmada, kurulun etkinliğinin artırılmasına yönelik çeşitli kurumsal ve yönetsel önerilere de yer verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yeni Hükümet Sistemi, Politika Kurulları, Yerel Yönetim ve Afet Politika Kurulu,

Abstract

With the 2017 Constitutional amendment, Türkiye transitioned from a parliamentary system to the Presidential Government System, leading to significant structural changes in the executive branch. One of the institutional structures established under this new system is the Presidential Policy Councils. These councils were created to advise the President on policy-making,

develop strategic recommendations, and contribute to the preparation of public policies. Structured around different areas of expertise, the Local Government Policies Council was restructured as the "Council of Local Government and Disaster Policies" through a regulation enacted in March 2025, thereby expanding its mandate and institutional scope. This study aims to examine the structural transformation, shifting mandate, and new functions of the Council of Local Government and Disaster Policies from a public administration perspective. In particular, the study analyzes the administrative and political significance of the council's name change, the institutional implications of integrating disaster management policies with local government policies, and the roles the council might assume before, during, and after disasters. Additionally, issues such as institutional coordination, policy production, and governance capacity arising from the expansion of the council's jurisdiction are evaluated. The research is designed based on qualitative research methods, relying on a literature review, official reports, and the analysis of relevant legislative provisions. According to the findings of the study, incorporating disaster policies into the council's structure could strengthen the approach to multi-level governance; however, it is evaluated that institutional conflicts of authority and coordination issues could arise if duties, powers, and areas of responsibility are not clearly defined. Within this scope, the study also includes various institutional and administrative recommendations aimed at increasing the council's effectiveness.

Keywords: New Government System, Policy Councils, Council of Local Government and Disaster Policies

1.GİRİŞ

Türkiye'de 1961 yılından beri uygulanan parlamenter sistem 2018 yılında son bulmuştur. Bu tarihten itibaren başbakanlık sistemine benzeyen ancak kendine has özellikleri de olan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi uygulanmaktadır. Yeni sistemde yasama içerisinde çıkarılarak oluşturulan bir yürütme yerine doğrudan doğruya halk tarafından seçilen ve gücünü halktan alan bir yürütme erki bulunmaktadır. Bu durum, halk tarafından seçilen ve yürütmenin başı olan Cumhurbaşkanın yasama organında bağımsız olarak politika belirleme hakkı vermektedir (İzci ve Atmaca, 2021: 45). Bu noktada, politika yapım sürecinin daha işler hale getirme ve güçlü bir yürüme mekanizması oluşturma amacıyla Cumhurbaşkanlığına bağlı politika kurulları devreye girmektedir. Kurullar, yeni sistemde kamu politikalarının oluşturulmasında ve uygulanmasında önemli bir görev üstlenmektedir (Babaoğlu ve Kulaç, 2021: 180; Örselli vd., 2018:313).

Yerel Yönetim Politikalar Kurulu, Cumhurbaşkanına bağlı yerel yönetim alanlarında politika ve strateji önerisi sunma ve geliştirme ile ilgili görevi bulunmaktaydı. Ancak Mart 2025 düzenlemesi ile kurulun ismi ve kapsam alanı değiştirilmiştir. Görev alanı genişleyen kurulun kurumsal yapısı ve yetkisi ile fonksiyonları yeninden tanımlanmıştır. Yeni adıyla Yerel Yönetim ve Afet Politikalar Kurulu'nun amacı olası afet ve acil durumlara karşı dirençli şehirler inşa etmek, afet yönetiminin her aşamasına ilişkin etkin politikalar geliştirmek, yerel yönetimleri güçlendirmek ve Türkiye'nin afet risklerini azaltmaktır. Bu bağlamda yeni haliyle afet politikalarını önceleyen kurulun rolü ve işleyişi ile başta yerel yönetimler olmak üzere diğer aktörlerle ilişkilerini ortaya koymak oldukça önem taşımaktadır.

Çalışmada ilk olarak yapısal düzenleme sonrası Yerel Yönetim ve Afet Politikalar Kurulu'nun yapısı, işleyişi sistemi ve görevleri ele alınmıştır. Bu kapsamda kurulun yapısı, görevleri ve çalışma usul ve esasları incelenmiştir. Daha sonra Afet politikalarının kurula dahil edilmesiyle kurulun nasıl bir değişim ve dönüşüm geçirdiği ortaya konulmuştur. Merkez- yerel yönetim ilişkileri bağlamında kurulun rolü değerlendirilmiştir. Son olarak Yerel Yönetim ve Afet Politikalar Kurulu'na ilişkin birtakım tespitlerden sonra bazı önerilerde bulunmuştur.

2. POLİTİKA KURULLARI

2.1. Politika Kurullarının Ortaya Çıkışı

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile birlikte idari yapıya dahil olan Politika Kurulları 1 Sayılı Cumhurbaşkanı kararnamesiyle kurulmuştur. Temel amaç, Cumhurbaşkanı tarafından oluşturulacak politikalara dair öneriler geliştirmektir. Bunun yanında mevcut olan politikaların izlenmesi, incelenmesi ve etki analizlerinin yapılması gibi görevler de amaçlar arasında yer almaktadır. Bu kapsamda oluşturulan yapılarda farklı uzmanlık alalarına göre 10 politika kurulu oluşturulmuştur. Bunlar; Bilim, Teknoloji ve Yenilik Politikaları Kurulu, Eğitim ve Öğretim Politikaları Kurulu, Ekonomi Politikaları Kurulu, Güvenlik ve Dış Politikalar Kurulu, Hukuk Politikaları Kurulu, Kültür ve Sanat Politikaları Kurulu, Tarım ve Gıda Politikaları Kurulu, Yerel Yönetim ve Afet Politikaları Kurulu (Babaoğlu ve Kulaç, 2021: 179-18; 1 Sayılı CBK, m. 20).

2.2. Politika Kurullarının Hukuki ve Kurumsal Dayanakları

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda 2017 tarihli 6771 Sayılı Kanun ile önemli değişiklikler yapılmıştır. Cumhurbaşkanı Hükümet Sistemi'ne geçişi de sağlayan bu kanunun getirdiği yeniliklerden biri de Cumhurbaşkanına, yürütme yetkisine ilişkin konularda kararname çıkartma yetkisi verilmiştir. 24 Haziran 2018 TBMM ve Cumhurbaşkanı seçimleri ardından kamu yönetimini yeni sisteme uyumlaştırma çabaları çerçevesinde 10 Temmuz 2018 tarihinde Cumhurbaşkanı teşkilatını düzenleyen 1 Sayılı Cumhurbaşkanı Kararnamesi çıkarılmıştır. Politikalar kurulu bu kararname ile oluşturulmuş ve kamu politikası oluşturmada rol oynayacak bir aktör olarak ortaya çıkmıştır.

Politika kurulları, Cumhurbaşkanlığı Teşkilatını düzenleyen 1 sayılı Cumhurbaşkanı Kararnamesi'yle ekonomik, sosyal ve kültürel politikalar üretmek amacıyla kurul şeklinde oluşturulmuştur. Politika kurulların oluşturulmasında temel amaç görev alanlarına giren konularda Cumhurbaşkanı tarafından oluşturulacak politikalara dair öneriler ve projeler sunmaktır. Cumhurbaşkanı ile doğrudan çalışma olanağına sahip olan bu kurullar aynı zamanda bürokrasiyi engelleme, bakanlıklar ile birlikte çalışma ve politika oluşturma ya da geliştirme sürecine ilgili paydaşlarını katılımını sağlama avantajına da sahiptir (Babaoğlu ve Kulaç, 2021: 180; Akman ve Akçay, 2019: 48).

2.3. Politika Kurullarının Genel Görev ve İşlevleri

1 Sayılı Cumhurbaşkanı Kararnamesinin dördüncü kısmında yer alan politika kurulları Cumhurbaşkanlığı bünyesinde kurulmuştur. Kurulların başkanı Cumhurbaşkanı'dır. En az üç üyeden oluşan kurulların başkanvekili, Cumhurbaşkanı tarafından üyeler içerisinde biri görevlendirilir (1 Sayılı CBK, m.21).

Politika kurullarının genel görev ve yetkileri ilgili kararnamede şu şekildedir;

* Cumhurbaşkanınca alınacak kararlar ve oluşturulacak politikalarla ilgili öneriler geliştirmek.
* Geliştirilen politika ve strateji önerilerinden Cumhurbaşkanınca uygun görülenler hakkında gerekli çalışmaları yapmak.
* Küresel rekabetin getirdiği ani değişimlere karşı strateji ve politika önerileri geliştirmek,
* Görev alanlarına giren konularda kamu kurum ve kuruluşlarına görüş vermek.
* Görev alanlarına giren konularda Bakanlıklar, kurum ve kuruluşlar, sivil toplum ve sektör temsilcileri, alanında uzman kişiler ve ilgili diğer ilgililerin görüşünü alarak uygulanan politikaları ve gelişmeleri izlemek, yapılan çalışmalarla ilgili Cumhurbaşkanına rapor sunmak.
* Cumhurbaşkanı programına uygunluk açısından, bakanlıklar ile kurum ve kuruluşların uygulamalarını izlemek ve Cumhurbaşkanına rapor sunmak.
* Bakanlıklar, kurum ve kuruluşlar, sivil toplum ve sektör temsilcileri, alanında uzman kişiler ve ilgili diğer ilgililerin davet edilmesi suretiyle genişletilmiş kurul toplantıları yapmak.
* Görev alanlarına giren konularda talep, ihtiyaç ve etki analizi yapmak ve/veya yaptırtmak.

ISBN: 978-625-90406-7-7

* Cumhurbaşkanınca verilen diğer görevleri yapmak.

Bu kapsamda, politika kurullarının bilgi toplamak, danışmanlık yapmak, proje önermek, strateji önermek ve değerlendirmek gibi görevleri olduğunu ifade etmek mümkündür (İzci ve Atmaca, 2021: 45). Kurullar, görev alanına giren konularda bakanlıklar, kamu kurum ve kuruluşları, kamu iktisadi teşebbüsleri ve kamu kurumu niteliğindeki kuruluşlar ile yakın işbirliği içinde bulunur (1 Sayılı CBK, m. 22).

3. YERE YÖNETİM POLİTİKALARI KURULU'NDAN YEREL YÖNETİM VE AFET POLİTİKALARI KURULU'NA GEÇİŞ

3.1. İsim ve Kapsam Değişikliğinin Arka Planı

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile birlikte; Bilim, Teknoloji ve Yenilikler Kurulu, Eğitim ve Öğretim Politikaları Kurulu, Ekonomi Politikaları Kurulu, Güvenlik ve Dış Politikalar Kurulu, Hukuk Politikaları Kurulu, Kültür ve Sanat Politikaları Kurulu, Sağlık ve Gıda Politikaları Kurulu, Sosyal Politikalar Kurulu ve Yerel Yönetimler Politikaları Kurulu olmak üzere 9 adet politika kurulu oluşturulmuştur. Ancak 28 Mart 2025 Tarihinde Cumhurbaşkanlığı teşkilatını düzenleyen 1 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nde değişikliğe gidilmiştir. Kurul sayısı 10'a çıkarılmıştır. Sağlık ve Gıda Politikaları Kurulu ikiye ayrılmıştır. Sağlık Politikaları Kurulu ve Tarım ve Gıda Politikaları Kurulu oluşturulmuştur. İki politika kurulunun ise adı değiştirilmiştir. Sosyal Politikalar Kurulu, Sosyal ve Gençlik Politikaları Kurulu; Yerel Yönetimler Politikaları Kurulu ise Yerel Yönetim ve Afet Politikaları Kurulu olarak dönüştürülmüştür (1 Sayılı CBK, m.20).

2023 yılında Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından afet politika kurulu oluşturulacağı sinyali verilmişi. Akabinde Mart 2025 yılında yapılan düzenleme ile Yerel Yönetimler Politika Kurulu, isim değişikliğine gidilmiş ve Yerel Yönetim ve Afet Politikalar Kurulu oluşturulmuştur. Bu isimlerin değişikliğinin arka planında başta 2023 yılında Maraş depremi olmak üzere ülkede yaşanan doğal afetlerin etkisi olduğunu söylemek mümkündür.

3.2. Mart 2025 Düzenlemelerinin Analizi

Yerel Yönetim ve Afet Politikaları Kurulu Cumhurbaşkanlığı bünyesinde kurulmuş olan 10 politika kurulundan biridir. Kurulun ilk hali ile görevi yerel yönetimler konusunda öneri ve strateji geliştirmek iken yapılan düzenleme ile kurulun görev alanı ve kapsamı değişmiştir. Yeni düzenleme sonucunda afet politikalarının da kurula dahil edilmesiyle kurulun kurumsal yapısı değişmiş ve kurumsal yetki ve fonksiyonları yeninden tanımlanmıştır.

Cumhurbaşkanı Hükümet Sistemi'nde yerel yönetim alanında ve afetlerle mücadele konusunda üst politikaların oluşturulmasında etkili olması beklenmektedir. Kurul kendi görev alanına giren konularda Cumhurbaşkanınca alınacak kararlar ve oluşturulacak politikalar ile ilgili öneriler geliştirmekle görevlidir (1 Sayılı CBK, m.22).

3.3. Kurumsal Yapıdaki Değişim

Yerel Yönetim ve Afet Politikaları Kurulu başkanı Cumhurbaşkanı'dır. Kurulun üyeleri Cumhurbaşkanı tarafından atanmakta ve yine Cumhurbaşkanı tarafından görevden alınabilmektedir. Cumhurbaşkanı kurulun üyeleri arasında herhangi birini başkanvekili olarak görevlendirmektedir. Diğer Kurullarda olduğu gibi Yerel Yönetim ve Afet Politikaları Kurulu en az üç üyeden oluşmaktadır (1 Sayılı CBK, m.21).

3 Nolu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesine göre Yerel Yönetim ve Afet Politikaları Kurulu üyesi olarak atanacaklarda aranacak şartlar şunlardır (3 Sayılı CBK, m.3):

* 657 sayılı Kanunun 48 inci maddesinde sayılan genel şartları taşımak.
* En az dört yıllık yükseköğrenim mezunu olmak.
* Kamuda ve/veya sosyal güvenlik kurumlarına tabi olmak kaydıyla uluslararası kuruluşlar ile özel sektörde veya serbest olarak en az beş yıl çalışmış olmak.

Yerel Yönetim ve Afet Politikaları Kurulu; Siyasetçi, bürokrat, iş insanı, sivil toplum kuruluş üyeleri ve akademisyenlerden olmak üzere 17 üyeden oluşmaktadır. Bu isimler; Ali Hamza Pehlivan, Prof. Dr. Burcu Özsoy, Prof. Dr. Cenk Yaltırak, Prof. Dr. Fatma Meriç Yılmaz,

ISBN: 978-625-90406-7-7

Prof. Dr. Fatma Zeynep Aygen, Fazlı Kılıç, Prof. Dr. Lütfi Akça, Dr. Mehmet Karabay, Prof. Dr. Metin Sözen, Prof. Dr. Mustafa Erdik, Prof. Dr. Mustafa Kumral, Prof. Dr. Nurcan Meral Özel, Ömer Bulut, Dr. Şadan Kaptanoğlu Dikici, Prof. Dr. Şükrü Ersoy, Prof. Dr. Şükrü Karatepe ve Tuna Koç'tur (AA, 2025).

İsim ve kapsam değişikliği sonrasında kurula atanan üyelere bakıldığında genellikle afet öncesi, afet anı ve afet sonrası aşamalarında bilgi ve birikimiyle katkıda bulunacak siyasetçi, bürokrat, iş insanı ve akademisyenlerin olduğu görülmektedir. Afet yönetiminde temel aktörlerden biri olan AFAD'ın Başkanı Ali Hamza Pehlivan'ın aynı zamanda Yerel Yönetim ve Afet Politikaları Kurulu'na başkanı olarak ve özellikle afet sonrasında önemli görevler üstlenen Kızılay'ın başkanı olan Prof. Dr. Fatma Meriç Yılmaz'ın da kurulun başkanvekili olarak atanması kurumsal yapıdaki değişimi net bir şekilde ortaya koymaktadır.

3.4. Yapısal Dönüşümün Niteliği

Yerel Yönetim ve Afet Politikaları Kurulu'nun kurumsal yapıdaki değişimi beraberinde yapısal dönüşümü de getirmiştir. Kurul, önceki haliyle, yerel politikaların daha hızlı ve etkin bir şekilde oluşturulması ya da geliştirilmesi sürecinde önemli bir misyon üstlenirken değişen yapısıyla kapsam alanı genişlemiştir. Bu kapsamda, kurulun görevleri arasında afet ve acil durum halleri ile ilgili politika ve strateji önerisi sunma ve geliştirme görevi de eklenmiştir.

Kurulun son dönemdeki çalışmalarına bakıldığında toplantılarını AFAD bünyesinde gerçekleştirdiği ve depremler başta olmak üzere afet ve acil durum halleri için politika ve strateji önerilerini geliştirdiği görülmektedir. Bu durum, Kurulun kurumsal yapıdaki değişim ile beraber yapısal bir dönüşüm geçirdiğini göstermektedir.

3.5. Görev Alanının Genişlemesi

Politika kurullarının genel olarak görev ve sorumlukları "politika ve Strateji önerisi geliştirme" iken Yerel Yönetim ve Afet Politikaları Kurulu'na genel olarak "politika ve strateji önerisi sunma ve geliştirme" görev ve sorumluluğu verilmiştir. Mart 2025 düzenlemesi ile kurulun sadece ismi değişmemiş, kapsam alanı da değişmiş ve bunun sonucunda görev alanını genişlemiştir. Bu kapsamda kurulun görev ve yetkileri şu şekilde sıralanabilir (1 Sayılı CBK, m.31).

* Kentleşme ve yerel yönetim alanında politika ve strateji önerileri geliştirmek,
* Türkiye'nin toplumsal, ekonomik ve siyasal gerçekliklerine uygun olarak yerel yönetim politikalarına ilişkin strateji önerileri sunmak,
* Göç ve iskan konularında politika önerileri geliştirmek,
* Afet ve acil durum halleri ile ilgili önleme, müdahale ve iyileştirme konularında politika önerileri geliştirmek,
* Afet ve acil durum hallerinde yerel yönetimler arasında işbirliği ve koordinasyonu geliştirici politika önerileri geliştirmek,
* Afet riski altındaki yapıların ve alanların dönüştürülmesi hakkında araştırmalar yaparak strateji önerilerinde bulunmak,
* Çevre, orman, su ve benzeri alanlarda koruyucu ve geliştirici politika önerileri geliştirmek,
* Türkiye'nin kültürel mirasından beslenerek kentleşme politika önerileri geliştirmek,
* Akıllı şehircilikle ilgili araştırmalar yaparak strateji önerilerinde bulunmak,
* Boğaziçi imar uygulama programları gereği kamu yatırımlarının planlanmasına ilişkin çalışmalar yapmak,
* Etkin bir çevre yönetiminin sağlanması için politika ve strateji önerileri geliştirmek,

Yerel Yönetim ve Afet Politikaları Kurulu'nun çalışma usul ve esasları şu şekilde sıralanabilir (1 Sayılı CBK, m.33-36):

* Kurul, alanında doğrudan Cumhurbaşkanı ile çalışır ve Cumhurbaşkanının talimatlarını yerine getirir.
* Kurul, görev alanına giren konularda bakanlıklar, kamu kurum ve kuruluşları, kamu iktisadi teşebbüsleri ve kamu kurumu niteliğindeki kuruluşlar ile yakın işbirliği içinde bulunur.

ISBN: 978-625-90406-7-7

* Kurul, görev alanıyla ilgili toplantı ve çalışmalara; bakanlıklar, kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum ile özel sektör temsilcileri, akademisyenler ve yerli veya yabancı uzmanlar davet edilebilir.
* Kurul, görev alanlarına giren konularla ilgili olarak çalışma grupları oluşturabilir.
* Kurul, Birden fazla kurulun görev alanına giren hususlar genişletilmiş kurul toplantılarında ilgili kurullar tarafından müştereken çalışılır ve görüşler müştereken oluşturulur.

Yerel Yönetim ve Afet Politikaları Kurulu'nun personel ve sekretarya ile ilgili maddeleri Cumhurbaşkanı Kararnamesinin 34.maddesinde belirtilmiştir (1 Sayılı CBK, m.34).

* Kurulda yeteri kadar personel bulunur. Kurulda görevlendirilen her türlü personele yapılacak ödemeler Cumhurbaşkanlığı bütçesinden karşılanır. Personel görevlendirme yazıları bilgi ve gereği için Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğine gönderilir.
* Kurulun sekretarya hizmetleri Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği tarafından yerine getirilir.
* Kurulun personelinin özlük işlemleri Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğince yürütülür.

Yerel Yönetim ve Afet Politikaları Kurulu'nun mali hükümler ile ilgili maddeleri Cumhurbaşkanı Kararnamesinin 35.maddesinde belirtilmiştir (1 Sayılı CBK, m.35).

* Kurulun giderleri için her yıl Cumhurbaşkanlığı bütçesine yeterli ödenek konulur.

3.6. Kurumsal Yetki ve Fonksiyonların Yeniden Tanımlanması

Mart 2025 düzenlemesi ile kurulun yetki ve fonksiyonları yeninden tanımlanmıştır. Bu bağlamda Yerel Yönetim ve Afet Politikaları Kurulu'nun temel görev ve faaliyetleri şu şekilde özetlenebilir.

* Afet öncesi, afet anı ve afet sonrası, kısaca, afet yönetiminin aşamasında etkin politikalar geliştirmek,
* Yerel yönetim alanında politika ve strateji önerileri geliştirmek,
* Başta belediyeler olmak üzere yerel yönetimler ile merkezi yönetim (AFAD) arasında koordinasyon oluşturarak yerel yönetimlerin afet mevzuatına ve uygulamalarına katkı sunmak,
* Başta depremler olmak üzere afetlere karşı dirençli kentler inşa etmek amacıyla diri fay çalışmaları ve risk uygulamaları gibi bilimsel çalışmalara destek vermektir.

3.7. Afet Politikalarının Kurula Dahil Edilmesinin Anlamı

Türkiye bulunduğu coğrafya ve jeolojik yapısı itibariyle depremler başta olmak üzere afetlerle sıkça karşılaşan bir ülke konumundadır. Uzun yıllardır birçok afete maruz kalmaktadır. Bu durum, afet yönetiminin sadece bir kamu güvenliği meselesi olmaktan çıkarıp hukuki, sosyal ekonomik ve yönetişim boyutlarını kapsayan çok boyutlu bir alan haline getirmektedir (Ergün ve Cihan, 2025: 132). Bu anlamda modern afet yönetimi için sadece merkezi yönetimin değil yerel yönetimler başta olmak üzere birçok aktörün içinde olduğu ve afet yönetiminin her evresinde güçlü bir işbirliği ve koordinasyonun sağlandığı, yönetişim anlayışının ön planda olduğu bir yönetim anlayışı içinde hareket edilmelidir. Afet Politikalarının da kurulla eklenmesi bu çerçevede değerlendirilebilir.

3.8. Afet Yönetişimi Perspektifi

Afet yönetimi, afet öncesinde, sırasında ve sonrasında hızlı, etkin ve koordineli bir şekilde afetlerin etkilerini azaltma ve hayatı yeninden normale döndürmeye yönelik politika ve kararları kapsamaktadır (Özer, 2017: 4). Bu yönetimin temel amacı, toplumun afetlere karşı direncini artırmak ve olumsuz etkilerini en aza indirmektir. Ancak iklim değişikliği, nüfus artışı ve hızlı kentleşme gibi etkenler afet sayısını ve etkisini artırmakta, bu durum afet yönetiminin yeni bir paradigma değişikliğine gidilmesine yol açmaktadır (Tatoğlu, 2025: 52).

Yeni afet yönetimi paradigması çok aktörlü, çok katmanlı ve yatay ilişkilerde güçlendirilmiş bir yönetişimi gerekli kılmaktadır. Bu nedenle afet yönetiminde sadece devletin merkezi organları değil, yerel yönetimlerin, özel sektörün, sivil toplum kuruluşlarının, uluslararası kuruluşlarının ve en geniş anlamda toplumun bu sürece katılımını esas almaktadır. Bu

ISBN: 978-625-90406-7-7

bağlamda yönetişim, tek merkezden yürütülen kararların ötesinde, farklı aktörlerinin birbirleriyle etkileşim ve iş birliği içerişinde olduğu dinamik bir süreci ifade etmektedir (Ergün ve Cihan, 2025: 140).

Türkiye afet risklerine en çok açık olan ülkelerden biridir. Başta depremler olmak üzere birçok afet ile karşı karşıya kalabilmektedir. Bu nedenle afetlerle mücadele için etkin bir yönetişim sürecinin uygulanması gerekmektedir. Bu bağlamda afet yönetiminden yönetişime geçiş Marmara depreminden sonra başlamıştır. 2009 yılında AFAD'ın (Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı) kurulması ilk adım olmuştur. Zaman içerisinde afet yönetimine yerel yönetimlere ve STK'lara da önemli görev ve yetkiler verilmiştir (Tatoğlu, 2025: 55-56). En son afet politikalarının politika kurullarına dahil edilmesiyle de afet yönetimi sürecinde çok aktörlü bir yapı benimsenmesi düşüncesi devam ettiği söylenebilir.

3.9. Merkezi Yönetim – Yerel Yönetim İlişkileri

Türkiye'de afet yönetimindeki temel aktörler, merkezi yönetim ve merkezi yönetimin taşra örgütleri ve yerel yönetimlerdir. AFAD, merkezi yönetimin önemli bir aktör olup afet yönetiminde etkin bir aktör olduğu söylemek mümkündür. Yerel yönetimlerin de afet yönetimine ilişkin sorumlulukları bulunmaktadır. Bu sorumluluklar, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanun'unda, 5393 sayılı Belediye Kanun'unda ve 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanun'unda belirtilmiştir (Doğan, 2025: 70)

2018 yılında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile AFAD İçişleri Bakanlığı'na bağlanmıştır. Aynı yılda 698 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile olağanüstü olaylarda afet yönetimine yönelik karar alma yetkisi, Bakanlar Kurulu kaldırıldığından dolayı Cumhurbaşkanı'na verilmiştir (Sezer ve Tozbey, 2023: 87). Böylelikle afet yönetimi konusunda merkezi yönetim önemli bir aktör haline getirilmiştir. Buna karşın yerel yönetimler afet yönetimi sürecinde daha çok destek birimleri olarak görevler üstlenmeye devam etmiştir (Yılmaz, 2024: 1190).

Türkiye'de afet yönetimi politikalarının istenilen düzeyde uygulanmamasının temelinde, fazla merkeziyetçi bir yapının ya da merkez – yerel arasındaki ilişkilerinin zayıf olmasında kaynaklandığı söylenebilir (Doğan, 2025: 64). Bundan dolayı 1999 Marmara depreminden sonra başta belediyeler olmak üzere yerel yönetimler ile merkezi yönetim (AFAD) arasında koordinasyon oluşturmak, işbirliğini güçlendirmek ve ortak politika ve strateji gelişmek adına birçok adım atılmıştır. Son atılan adımlardan biri de çok düzeyli yönetişim anlayışının güçlenmesi adına afet politikalarının kurula dahil edilmesidir. Yerel Yönetim ve Afet Politikaları Kurulu'na gerek güvenilir kentler inşa etme konusunda gerekse de yerel yönetimlerin güçlendirmesi konusunda politika ve strateji önerisi sunma ve geliştirme ile ilgili önemli görevler verildiği görülmektedir. Bu yönüyle merkezi yönetim ile yerel yönetim ilişkileri bağlamında çok önemli bir işleve sahip olacağı düşünülmektedir.

4. SONUÇ

Cumhurbaşkanı Hükümet Sistemi ile birlikte oluşturulan kurumsal yapılardan biri de Cumhurbaşkanlığı Politika Kurullarıdır. Temel Amaçları; Cumhurbaşkanı tarafından oluşturulacak politikalara dair öneriler geliştirmek, var olan politikaların izlemek, incelemek ve etki analizlerini yapmaktır. Politika kurullarından bir olan ve yerel yönetim alanında gerçekleştirilecek reform çalışmalarında öncü rol oynaması amacıyla oluşturulan Yerel Yönetim Politikalar Kurulu, Mart 2025 düzenlemesi ile "Yerel Yönetim ve Afet Politikaları Kurulu" adıyla yeniden yapılandırılmıştır. Böylelikle görev alanı ve kapsamı genişleyen kurulun yetki, görev ve fonksiyonu yeninden tanımlanmıştır. Bu bağlamda, Yerel Yönetim ve Afet Politikaları Kurulu ile ilgili ortaya konulabilecek tespit, değerlendirmeler ve öneriler şu şekilde sıralanabilir.

* Yerel Yönetim ve Afet Politikaları Kurulu'nun bir web sitesi bulunmaktadır. Ancak kurulun çalışmaları ile ilgili yeterli bilgi sunduğunu söylemek mümkün değildir. Bu nedenle kurulun

ISBN: 978-625-90406-7-7

her çalışmasını sergileyecek ve ilgililere sunacak şekilde yeninden düzenlenmesi daha doğru olabilir.

* Yerel Yönetim ve Afet Politikaları Kurulu'nun görev, yetki ve fonksiyonun kamuoyuna tam olarak anlatıldığı söylenemez. Kurulun, her ne kadar yapısal yönü net bir şekilde ortaya konulmuş olsa da aynı şey işlevsel yönü için söylemek doğru olmaz. Bu nedenle kurulun işlevsel yönü net bir şekilde ortaya konulmalıdır.

* Afet politikalarının kurula dahil edilmesiyle çok düzeyli yönetişim anlayışının güçlendirilebileceği konusunda bir uzlaşı olduğu söylenebilir. Ancak görev, yetki ve sorumluluklarının net bir şekilde ortaya konulmaması halinde kurumsal yetki çatışmaları ve koordinasyon sorunları ortaya çıkabileceği gözden kaçırılmamalıdır.

* Yerel yönetim alanında gerçekleştirilecek reformlara öncülük edilmesi beklenen kurulun karar alma süreçlerinde yerel siyasetçilerin olmaması önemli bir eksikliktir. Bu eksikliği gidermenin yolu, karar alma süreçlerine yerel siyasetçileri, sivil toplum örgütlerini ve halkın katılımını sağlamaktır.

* Yerel Yönetim ve Afet Politikaları Kurulu ile birlikte merkezi yönetimin yerel yönetim alanına giren konularda müdahale edebilecek olması eleştiri konusu oluşturmaktadır. Bu yöndeki bir müdahale yerel yönetimlerin idari ve mali özerkliği ortadan kaldıracak ve yerel yönetimlerin kimliğini zedeleyecek bir sonuç ortaya çıkarma olasılığı bulunmaktadır. Bu nedenle kurulun, yerel yönetimler ile ilgili görev, yetki ve fonksiyonu net bir şekilde ortaya konulmalıdır.

* Diğer önemli bir nokta ise kurulun tarafından önerilen politikaların Cumhurbaşkanı tarafından onaylanması durumunda yerel yönetimlerin nasıl bir tutum sergileyecekleridir. Yerel yönetimlerin özerkliğini zedeleyebilecek bir politika önerisinin onayı durumunda yerel yönetimlerin uymaması başka bir sorunu doğuracaktır.

Sonuç olarak; Yerel Yönetim ve Afet Politikaları Kurulu yerel yönetimler ve afetlerle mücadele konusunda etkin ve hızlı politikalar üretmesi ve Cumhurbaşkanı'na sunması için oluşturulmuştur. Ancak kurulun işlevsel yönünün net bir şekilde ortaya konulmadığı için kurul ile ilgili muğlaklıklar bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

AA. "Cumhurbaşkanı Politika Kurulları Üyeliklerine İlişkin Atamalar Resmi Gazete'de" (10 Nisan 2025), https://www.aa.com.tr/tr/gundem/cumhurbaskanligi-politika-kurullari-uyeliklerine-iliskin-atamalar-resmi-gazetede/3533426**.**

Akman Ç. ve Akçay, E.Y. (2019). Türkiye'de Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Politika Kurulları: ABD ile Karşılaştırılması. ***Yasama Dergisi,*** 30, 33-59.

Baboğlu, C. ve Kulaç, O. (2021). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Politika Kurullar. Elvettin Akman (Ed.), ***Farklı Boyutlarıyla Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi*** içinde (s. 179-200). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Doğan, B. (2025). Afet Yönetiminde Kamu Politikası Süreci: Türkiye Örneği. ***Antalya Bilim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,*** 6 (1), 62-82.

Ergün, Y. Ve Cihan, A. Ş. (2025). Türkiye'de Afet Yönetimi ve Afet Müdahale Stratejileri. Mustafa Altıntaş (Ed.). ***Sosyal Bilimlerde Kuramsal Çerçeveler ve Metodolojik Tartışmalar*** içinde (s. 131-165). Gaziantep: Özgür Yayınları.

İzci, F. ve Atmaca, Y. (2021). Yapısal ve İşlevsel Boyutlarıyla Cumhurbaşkanlığı Politika Kurulları. Abdullah Yılmaz ve Tahsin Güler (Ed.), ***Değişim ve Dönüşüm Dinamikleri Bağlamında Türkiye'de Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi*** içinde (s. 35-64). Bursa. Ekin Yayınları.

Örselli, E., Babahanoğlu, V. ve Bilici, Z. (2018). Kamu Politikalarında Yeni Aktörler: Cumhurbaşkanlığı politika Kurulları ve Ofisler. ***Turkish Studies, Economics, Finance and Politics***, 13 (30), 303-318.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Özer, Y. E. (2017). Afet Konusundaki Algı ve Yerel Aktörlerin Sorumlulukları. ***Sayıştay Dergisi,*** (106), 1-34.
Sezer, Ö. ve Tozbey, Ş. (2023). Türkiye'de Afet Yönetiminin Merkezi ve Yerel Düzeyde Örgütlenmesi Üzerine Bir Değerlendirme. ***Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi,*** 8 (1), 79-102.
Tatoğlu, M. (2025). Afet Yönetiminde Yönetişim ve Politika. Murat Tatoğlu (Ed.), ***Afet Yönetiminde Yeni Ufuklar: Teknoloji Toplum ve Politikalar*** içinde (s. 51-59). İstanbul: Eğitim Yayınevi.
Yılmaz, C. (2024). Yerel Yönetimlerin Afet ve Acil Durum Yönetimindeki Yeri: Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Örneği. ***Gaziantep University Jpurnal of Social Sciences,*** 23 (3), 1187-1213.
1 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi.
3 Sayılı Üst Kademe Kamu Yöneticilerinin Atanmalarına İlişkin Usül ve Esasları ile Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Atama Usülleri Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi.

ISBN: 978-625-90406-7-7

KAMU BÜROKRASİSİNDE ‘‘ZÜRAFA VE FİL’’ HİKÂYESİNİ YENİDEN OKUMAK: FARKLILIK YÖNETİMİ VE KURUMSAL KÜLTÜR

REVISITING THE “GIRAFFE AND ELEPHANT” STORY IN PUBLIC ADMINISTRATION: DIVERSITY MANAGEMENT AND ORGANIZATIONAL CULTURE

Prof. Dr. Ferit İZCİ[1]
[1]Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Van, Türkiye
[1]ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-6383-1280

Lect. Çağlar ÇİÇEK[2]
[2]Van Yüzüncü Yıl University, Van Vocational School of Security, Van, Türkiye
[2]ORCID ID: https://orcid.org/0000-0000-9551-0270

ÖZET

Toplumsal çeşitliliğin giderek artması ve insan kaynağının niteliksel açıdan farklılaşması, kamu bürokrasisinde kurumsal yapıların ve yönetim anlayışlarının yeniden değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Yaş, cinsiyet, etnik köken, eğitim düzeyi, kültürel aidiyet ve fiziksel özellikler bakımından farklı niteliklere sahip bireyler, kamu kurumlarının insan kaynağını oluşturarak hizmet sunumunun temel unsurları arasında yer almaktadır. Bu çeşitlilik, kamu hizmetlerinin niteliğini geliştirme potansiyeli taşımakla birlikte, geleneksel bürokratik yapıların standart uygulamalarıyla her zaman uyum sağlamayabilmektedir.

Hukuki düzenlemeler kamu çalışanlarına eşit hak ve statü tanımakla birlikte, bu ilkenin uygulamada aynı düzeyde hayata geçirilebildiğini söylemek her zaman mümkün değildir. Farklılıkların kurumsal süreçlere etkin biçimde yansıtılamaması, iletişim sorunlarına, örgütsel gerilimlere ve yönetsel aksaklıklara zemin hazırlayabilmektedir. Özellikle iş gücünün demografik ve kültürel açıdan çeşitlenmesi, ayrımcılıkla mücadeleye yönelik hukuki düzenlemelerin gelişmesi ve kapsayıcı istihdam politikalarının yaygınlaşması, farklılık yönetimini kamu kurumları bakımından stratejik bir yönetim alanına dönüştürmüştür.

Geleneksel bürokratik anlayışın eşitliği çoğu zaman standart uygulamalar üzerinden değerlendirmesi, örgütsel çeşitliliğin sağlayabileceği katkıların yeterince değerlendirilememesine neden olabilmektedir. Bunun sonucu olarak kurumsal uyum zayıflayabilmekte, örgütsel verimlilik olumsuz yönde etkilenebilmektedir. Bu çalışma, R. Roosevelt Thomas tarafından 1999 yılında yazılan ve özellikle kamu yönetimi, insan kaynakları, örgüt teorisi ve yönetişim alanlarında sıkça referans gösterilen – Building a House for Diversity: How a Fable about a Giraffe & an Elephant Offers New Strategies for Today's Workforce, isimli kitapta geçen ‘‘Zürafa ve Fil’’ hikâyesinden hareketle, Türk kamu bürokrasisinde farklılıkların dışlanmadığı, aksine kurumsal yapının doğal bir unsuru olarak kabul edildiği kapsayıcı bir yönetim anlayışını kurumsal kültür perspektifi doğrultusunda incelemeyi amaçlamaktadır.

Araştırmada uluslararası uygulama örnekleri ile farklılık yönetimine ilişkin kurumsal rehberlerden yararlanılarak, yalnızca hukuki yükümlülüklere dayanmayan, katılımı ve kurumsal etkileşimi önceleyen bir yaklaşım ele alınmaktadır. Bu kapsamda kamu kurumlarında kapsayıcı kurumsal kültürün güçlendirilmesine katkı sağlayabilecek farkındalık eğitimleri, kurumsal değerlendirme çalışmaları ve yönetsel düzeyde uygulanabilecek politika araçları değerlendirilmektedir.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Araştırma sonucunda, kamu kurumlarının mevcut örgütsel yapılarını farklı kimlik, yetenek ve deneyimlere sahip bireyleri kapsayacak biçimde yeniden şekillendirmelerinin yalnızca hizmet sunumunun niteliğini ve kurumsal etkinliği artıran bir tercih olmadığı, aynı zamanda toplumsal adaletin güçlendirilmesi, fırsat eşitliğinin desteklenmesi ve sürdürülebilir kamu yönetiminin tesis edilmesi açısından temel bir gereklilik olduğu değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kamu Bürokrasisi, Farklılık Yönetimi, Kurumsal Kültür, Zürafa ve Fil Metaforu, Kapsayıcılık.

Abstract

The increasing diversity of society and the differentiation of the workforce require the reconsideration of institutional structures and management approaches within public bureaucracy. Individuals with diverse characteristics in terms of age, gender, ethnicity, educational background, cultural affiliation, and physical attributes constitute the human resources of public institutions and represent essential components of public service delivery. Although such diversity has the potential to enhance the quality of public services, it may not always be compatible with the standardized practices of traditional bureaucratic structures.

Although legal regulations provide public employees with equal rights and status, ensuring the effective implementation of this principle in practice remains a challenge. The failure to adequately incorporate differences into institutional processes may contribute to communication problems, organizational tensions, and managerial difficulties. In particular, workforce diversification in demographic and cultural terms, the development of anti-discrimination regulations, and the expansion of inclusive employment policies have transformed diversity management into a strategic area of public administration.The tendency of traditional bureaucratic approaches to interpret equality through standardized practices may limit the recognition of the potential contributions of organizational diversity. Consequently, institutional cohesion may be weakened and organizational effectiveness may be negatively affected. Based on the "Giraffe and Elephant" metaphor developed by R. Roosevelt Thomas, this study aims to examine an inclusive management approach in Turkish public bureaucracy from the perspective of organizational culture, where differences are not excluded but recognized as a natural component of institutional structures.

The study evaluates an approach that extends beyond legal obligations and emphasizes participation and organizational interaction by drawing upon international practices and institutional guidelines on diversity management. Within this framework, awareness training programs, organizational assessment practices, and managerial policy instruments that may contribute to strengthening an inclusive organizational culture in public institutions are examined. The findings suggest that reshaping public institutions' organizational structures to embrace individuals with diverse identities, abilities, and experiences is not merely a managerial choice that improves service quality and institutional effectiveness. It is also a fundamental requirement for strengthening social justice, promoting equal opportunities, and establishing sustainable public administration.

Keywords: Public Bureaucracy, Diversity Management, Organizational Culture, The Giraffe and Elephant Metaphor, Inclusion.

GİRİŞ

Kamu kurumları, toplumun farklı kesimlerine kamu hizmeti sunmakla yükümlü olan yapılardır. Bu nedenle yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, etnik köken, kültürel geçmiş, inanç, ekonomik durum, fiziksel özellikler, yaşam deneyimi ve dünya görüşü bakımından birbirinden farklı özelliklere

sahip bireyleri aynı örgütsel yapı içerisinde bir araya getirmektedir. Ortak bir toplumsal geçmiş ve kültürel değerler paylaşılsa da bireylerin sahip oldukları farklılıklar, kamu kurumlarının insan kaynağı yapısını çok boyutlu hâle getirmektedir. Küreselleşme, teknolojik gelişmeler ve toplumsal hareketliliğin hız kazanmasıyla birlikte bu çeşitlilik kamu bürokrasisinde daha görünür bir nitelik kazanmıştır. Bu gelişmeler, kamu kurumlarının farklılıkları yalnızca doğal bir toplumsal gerçeklik olarak değil, aynı zamanda kurumsal gelişime katkı sağlayabilecek önemli bir unsur olarak değerlendirmesini gerekli kılmaktadır.

Yaşanan dönüşüm süreci, kamu yönetiminde farklılık yönetimi anlayışının önemini artırmıştır. Farklılık yönetimi, çalışanların sahip oldukları bireysel ve toplumsal özelliklerin kurumsal amaçlar doğrultusunda değerlendirilmesini esas alan çağdaş bir yönetim yaklaşımıdır. Bu yaklaşım, farklılıkları yalnızca demografik çeşitliliğin bir göstergesi olarak ele almamakta, aynı zamanda eşitlik, adalet ve örgütsel etkinliğin güçlendirilmesine katkı sağlayan yönetsel bir anlayıştır (Pitts, 2006: 329). Bu bakımdan kamu idaresi toplumsal çeşitliliği ve farkındalığı da göz önünde bulundurması gerekmektedir.

Çalışma yaşamında bireysel farklılıkların dikkate alınması, örgütlerin değişen çevresel koşullara uyum sağlayabilmesi ve insan kaynağından etkin biçimde yararlanabilmesi açısından önemli bir gereklilik hâline gelmiştir. Demografik, kültürel ve bireysel farklılıkların kurumsal süreçlere nasıl yansıtıldığı, örgütlerin işleyişini, çalışanlar arasındaki etkileşimi ve hizmet sunumunun niteliğini doğrudan etkileyen unsurlar arasında yer almaktadır. Farklı özelliklere sahip çalışanların ortak hedefler doğrultusunda uyum içerisinde görev yapabilmesi ise kurumsal kapasitenin geliştirilmesine ve toplumsal beklentilere daha etkin biçimde karşılık verilmesine katkı sağlamaktadır (Köksalan, 2019: 52). Farklılıkların kapsayıcı bir yönetim anlayışı çerçevesinde değerlendirilmesi, çalışanların örgütsel yaşama katılımı ve kurumsal ilişkilerin geliştirilmesi açısından önemli bir unsur olarak değerlendirilebilir. Bunu yanı sıra hizmet kalitesi, yönetsel etkinlik ve örgütsel performansa da olumlu katkılar sağlayabilir. Buna karşılık farklılıkların yeterince dikkate alınmadığı ya da çalışanlardan belirli örgütsel kalıplara uyum göstermelerinin beklendiği yapılarda, iletişim, iş birliği ve örgütsel uyum açısından çeşitli güçlüklerin ortaya çıkabileceği değerlendirilmektedir. Dolayısıyla kamu bürokrasisinde farklılıkların kapsayıcı bir kurumsal kültür anlayışıyla yönetilmesi hem çalışanların örgütsel uyumunu destekleyen bir uygulama hem de vatandaş odaklı, adil ve nitelikli kamu hizmetlerinin sunulmasına katkı sağlayan stratejik bir yönetim yaklaşımıdır.

Araştırmada nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiş ve veri toplama sürecinde doküman incelemesi ile literatür taraması yöntemlerinden yararlanılmıştır. Bu çalışmanın amacı, R. Roosevelt Thomas Jr. tarafından geliştirilen ‘‘Zürafa ve Fil’’ metaforunu kamu bürokrasisi bağlamında yeniden değerlendirerek farklılık yönetimi ile kurumsal kültür arasındaki ilişkiyi incelemektir. Çalışmada metaforun ortaya koyduğu kuramsal çerçeve doğrultusunda örgütlerin farklı özelliklere sahip bireyleri ne ölçüde kapsayabildiği, kurumsal kültürün çeşitliliğe yaklaşımı ve yönetsel uygulamaların kapsayıcılık üzerindeki etkileri ele alınmaktadır. Bu kapsamda kamu kurumlarında farklılık yönetimine ilişkin farkındalığın artırılması ve kapsayıcı kurumsal kültürün geliştirilmesine katkı sağlayabilecek değerlendirmelerin ortaya konulması amaçlanmaktadır.

1.KAMU BÜROKRASİSİNDE FARKLILIK YÖNETİMİ VE KURUMSAL KÜLTÜR

Farklılık kavramı ve farklılık yönetimiyle ilgili literatürde çok sayıda tanım yapılmıştır. Buna rağmen, küresel olarak kabul görmüş tek bir tanım bulunmamaktadır. farklılık, tamamen insanlar arasındaki çeşitlilikler ve benzemezlikler ile ilgilidir. Bir organizasyon nispeten homojen (tektip) olduğunu iddia etse bile, çalışanlar demografik değişkenler (yani yaş, cinsiyet, ırk ve etnik köken), değerler, inançlar veya kültürel geçmişler gibi sosyal kimlik özellikleri bakımından farklılık gösterir. Williams ve O’Reilly’ye (1998: 81) göre çeşitlilik, “insanların kendilerine bir başka kişinin farklı olduğunu söylemek için kullandıkları her türlü nitelik”

ISBN: 978-625-90406-7-7

olarak tanımlanır. Jackson ve ark. (2003) ise çeşitliliği, çalışma grubundaki bireysel üyeler arasındaki kişisel niteliklerin farklılıkları olarak tanımlamıştır.

İnsanlık tarihi boyunca yaşanan pek çok gelişme, bireylerin yaşam biçimlerini ve toplumların yapısını önemli ölçüde etkilemiştir. Bu gelişmeler arasında Sanayi Devrimi, çalışma olgusunun ekonomik ve toplumsal boyutlarını köklü biçimde dönüştüren önemli kırılma noktalarından biridir. Sanayileşme öncesindeki dönemde üretim faaliyetleri ağırlıklı olarak bireylerin temel gereksinimlerini karşılamaya yönelik yürütülmüş, işlerin örgütlenmesi ise geleneksel toplumsal yapı ve yerleşik iş bölümü anlayışı çerçevesinde şekillenmiştir. Bu dönemde kadınlar tarımsal üretim ve ev içi sorumluluklarda aktif rol almalarına rağmen, gerçekleştirdikleri faaliyetler çoğu zaman ekonomik bir değer olarak değerlendirilmemiştir. Sanayileşme süreciyle birlikte ücret karşılığı çalışma biçimlerinin yaygınlaşması, kadınların ekonomik yaşama katılımında önemli değişimlere neden olmuş ve çalışma hayatındaki toplumsal rollerin yeniden değerlendirilmesini sağlamıştır (Leventer ve Ada, 2023: 296). Çalışma yaşamında meydana gelen bu dönüşümler, iş gücünün daha çeşitli bir yapıya ulaşmasına katkı sağlamıştır. Kadınların iş hayatına daha yoğun biçimde katılması; farklı eğitim düzeylerine, kültürel özelliklere ve toplumsal geçmişlere sahip bireylerin çalışma ortamlarında yer alması, örgütlerin insan kaynağı yapısında çeşitliliğin artmasına neden olmuştur. Bu süreç, yalnızca özel sektör kuruluşlarını değil, toplumun tüm kesimlerine adil ve eşit hizmet sunmakla yükümlü olan kamu bürokrasisini de doğrudan etkilemiştir. Nitekim kamu kurumlarında giderek çeşitlenen iş gücü profili, geleneksel yönetim anlayışlarının yetersiz kalmasına neden olmuş ve bu durum farklılık yönetimi yaklaşımını kamu yönetiminin önemli unsurlarından biri hâline getirirken kurumsal kültürün de daha kapsayıcı bir yapıya dönüşmesini gerekli kılmıştır.

Kamu kurumlarında çalışan profilinin çeşitlenmesi, örgütsel yapıların ve kurumsal kültürün farklılıklara nasıl yaklaşması gerektiği sorusunu gündeme getirmiştir. Bu bağlamda farklılık yönetimi, çalışanların sahip olduğu çeşitli özelliklerin tanınması, değerlendirilmesi ve örgütsel amaçlarla uyumlu biçimde yönetilmesini açıklayan önemli bir yönetim yaklaşımı olarak değerlendirilmektedir. Farklılık yönetimi, yalnızca kadınlar veya temsil oranı düşük grupların örgütsel yaşama dahil edilmesine yönelik bir anlayış değildir. Bu yaklaşım, örgüt içerisinde yer alan tüm çalışanların sahip oldukları farklılıklarla birlikte kabul edilmesini ve çalışma süreçlerine etkin biçimde katılabilecekleri kapsayıcı bir ortamın oluşturulmasını amaçlamaktadır (Kevser, 2019: 88). Diğer bir ifadeyle farklılık kavramı, yalnızca ırk ve cinsiyet gibi temel demografik özelliklerle sınırlı olmayıp bireylerin yaşı, yaşam koşulları, toplumsal konumu, kültürel geçmişi, göç deneyimi ve kişisel özelliklerini de kapsamaktadır (Aksu, 2008:7). Bu nedenle farklılık, bireyler arasındaki tekil ayrımlardan daha geniş bir anlam taşıyan ve insan deneyiminin çok boyutlu yapısını ifade eden bir kavramdır.

Bu kapsamda örgütlerin sahip oldukları insan kaynağındaki çeşitliliği etkin biçimde yönetebilmeleri, farklılıkların yalnızca tanınmasını değil, aynı zamanda örgütsel süreçlere değer katacak şekilde değerlendirilmesini de gerektirmektedir. Farklılık yönetimi, örgüt içerisinde bulunan bireysel ve toplumsal farklılıkların bilinçli, planlı ve stratejik bir anlayışla ele alınmasını ifade eden bir yönetim sürecidir. Bu süreçte çalışanların farklı özellikleri ile ortak yönlerinin dikkate alınması, etkili iletişim ortamlarının oluşturulması ve farklılıkların örgütsel amaçlara katkı sağlayacak biçimde değerlendirilmesi hedeflenmektedir (Keil, Amershi, Holmes, Jablonski, Lüthi, Unruh ve Matoba 2007:6). Böylece çalışanların bilgi, deneyim ve bakış açılarındaki çeşitlilik, örgütsel gelişimi destekleyen bir unsur hâline gelirken, kapsayıcı bir kurumsal kültürün oluşmasına da katkı sağlamaktadır.

Farklılık yönetiminin örgütler açısından öneminin anlaşılması, bu yaklaşımın dayandığı kuramsal çerçevenin de incelenmesini gerekli kılmaktadır. İş gücü çeşitliliğinin örgütsel yapılar üzerindeki etkilerini açıklamaya yönelik kuramsal çalışmalar, sosyal psikoloji ve yönetim bilimi alanlarında geliştirilen çeşitli yaklaşımlardan faydalanmaktadır. Bu kapsamda benzerlik çekim paradigması, bireylerin kendilerine yakın özelliklere sahip kişilerle ilişki kurma eğilimini

ISBN: 978-625-90406-7-7

açıklamaktadır. Sosyal kimlik kuramı, bireylerin belirli gruplara aidiyet geliştirme süreçlerini ele almaktadır. İlişkisel demografi kuramı, çalışanların demografik özellikleri ile örgütsel çevre arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Çekim-seçim-yıpranma kuramı, örgütlerin kendilerine benzer özelliklere sahip bireyleri çekme, seçme ve kurumda tutma eğilimlerini açıklamaktadır. Kalıp yargı ve önyargı yaklaşımları, bireylerin farklı gruplara yönelik algılarını açıklarken, örgütsel demografi yaklaşımı iş gücünün yapısını örgütsel düzeyde değerlendirmektedir. Bu yaklaşımlar, farklılık yönetiminin kuramsal temelini oluşturan başlıca açıklama çerçeveleri arasında yer almaktadır (Allport, 1954; Byrne, 1971; Tajfel ve Turner, 1979; Pfeffer, 1983; Schneider, 1987; Tsui vd., 1992).

2. R. ROOSEVELT THOMAS JR. VE MARJORİE: ÇEŞİTLİLİK İÇİN BİR EV İNŞA ETMEK

R. Roosevelt Thomas Jr. ve Marjorie I. Woodruff tarafından yazılmış, çeşitlilik yönetimi (diversity management) alanının klasik eserlerinden biridir. Kitap, özellikle kamu yönetimi, insan kaynakları, örgüt teorisi ve yönetişim alanlarında sıkça referans gösterilmektedir. Kitapta Thomas'ın temel savı şudur: “Sorun, farklı insanların örgüte girmesi değildir; sorun, örgütün bu farklılıkları yönetebilecek şekilde tasarlanmamış olmasıdır”. Yani çeşitlilik yönetimi yalnızca kadınların, azınlıkların veya farklı grupların işe alınması değildir. Esas mesele, örgütün yapısının herkesin etkili biçimde çalışabileceği şekilde yeniden düzenlenmesidir. Söz konusu metafor, örgütlerin farklı özelliklere sahip bireyleri mevcut yapıları içerisinde nasıl karşıladığını, bu farklılıklara nasıl uyum sağladığını ve çeşitliliğe yönelik yönetim anlayışlarını betimleyen öğretici bir anlatım olarak değerlendirilmektedir.

Kitabın en bilinen yönü ‘‘Zürafa ile Fil’’ metaforudur. Hikâyede; Zürafa kendisine mükemmel bir ev yaptırmıştır. Kapılar uzun, Koridorlar dar, Tavanlar yüksektir. Bir gün arkadaşı fili evine davet eder. Fil eve girmeye çalışınca; kapıdan zor geçer, merdivenler çöker, odalara sığamaz. Zürafa ise şöyle öneriler getirir: ‘‘Biraz zayıflarsan... , Bale kursuna gidersen..., Aerobik yaparsan... ’’Yani filin değişmesini ister.

Fil ise şu cevabı verir: "Belki sorun bende değildir. Belki bu ev yalnızca zürafalar için tasarlanmıştır."

İşte Thomas'ın bütün yaklaşımı bu metafor üzerine kuruludur. Hikayede geçen unsurlar ve temsil ettikleri kavramlar aşağıda tablolaştırılmıştır.

Hikâyedeki unsur	Temsil ettiği kavram
Ev	Örgüt
Zürafa	Örgütte baskın grup
Fil	Azınlık veya farklı çalışan
Kapılar	Kurallar
Merdiven	Kariyer sistemi
Koridor	Örgüt kültürü
Evin mimarisi	Kurumsal yapı

Burada, zürafa ‘‘asıl’’ grubu temsil eder; ev onun evidir, tasarım onundur, kurallar onundur. Yönetim ondadır. Fil ise ‘‘diğeridir’’. Sıcak bir şekilde davet edilmiş ve samimiyetle karşılanmıştır, ancak zürafanın evinde o bir yabancıdır ve her zaman öyle kalacaktır. O ev, filler düşünülerek inşa edilmemiştir, kapılar kuralları, merdivenler kariyer sistemini, koridorlar örgüt kültürünü ve evin mimarisi ise kurumsal yapıyı temsil etmektedir.

Thomas, Fil ve zürafayı, bazı açılardan farklı, bazı açılardan ise benzer olan bireylerin herhangi bir kombinasyonu olarak tanımladığı bir çeşitlilik karışımını temsil eder. Gerçek çeşitlilik, işte bu kolektif karışımın içinde yaşar. Bu kavram, bizi çeşitlilik hakkındaki alışılagelmiş düşünme biçimlerimizi terk etmeye zorlayan kritik bir yaklaşımdır: Herhangi bir durumda, organizasyonda veya toplumda ‘‘asıl’’ insanlar ve ardından ‘‘diğerleri’’ —yani bir şekilde (genellikle ırk veya cinsiyet bakımından) farklı olanlar— vardır düşüncesi. Bu geleneksel bakış

ISBN: 978-625-90406-7-7

açısına göre, çeşitliliği oluşturanlar ‘‘diğerleri’’dir. Çeşitliliği, ‘‘asıl’’ olanlar ile ‘‘diğerleri’’nin birleşiminden oluşan toplam kolektif karışım olarak görmeye başladığımızda, çeşitliliğin sadece ırk, cinsiyet ya da herhangi bir "biz-ve-onlar" karşıtlığının bir sonucu olmadığı açıkça ortaya çıkar; aksine özelliklerin, davranışların ve yeteneklerin karmaşık ve sürekli değişen bir harmanıdır (Thomas-Woodruff, 1999: 5-6).

Zürafa ve fil, hayvanlardan oluşan bir çeşitlilik karışımı oluşturur. Önemli açılardan birbirlerine benzerler: Aynı mahallede yaşarlar, birkaç ortak ilgi alanını paylaşırlar (ahşap işçiliği, okul-aile birliği katılımı) ve birbirlerine karşı samimi bir tutum besleyip daha iyi arkadaş olma arzusu taşırlar. Ancak birkaç kritik açıdan da farklıdırlar —boyut, ağırlık ve şekil— ve bu farklılıkların onların sonunu getirdiği kanıtlanmıştır.

Thomas'a göre; Çeşitlilik sorunu insanların farklı olması değildir. Sorun; örgütün yalnızca belirli insan tiplerine göre tasarlanmış olmasıdır. Önemli olan insanı değiştirmek değil, sistemi değiştirmektir. Amaç, farklı insanların birlikte yüksek performans gösterebileceği örgütler kurmaktır. Bu yüzden, örgütteki kuralları, liderlik tarzını, insan kaynaklarını, iletişim biçimini ve performans sistemini çeşitliliğe uygun hale getirilmesidir. Thomas’a göre, bu temel ilke ve özellikler üzerine kurulu örgütlerde, herkes kendini kuruma ait hisseder, herkes yükselme fırsatı bulabilir, farklılıklar cezalandırılmaz ve farklı bakış açıları her zaman değer üretir. Burada lider, çeşitliliği yalnızca destekleyen kişi değildir. Asıl olarak, örgüt kültürünü dönüştüren, kapsayıcı uygulamalar geliştiren, çatışmaları yöneten ve farklılıkları performansa dönüştüren kişidir. Thomas kamu kurumları açısından, personel politikalarının gözden geçirilmesi, liyakat sisteminin kapsayıcı hale getirilmesi, örgüt kültürünün değiştirilmesi, farklı grupların karar alma süreçlerine katılması ve çeşitliliğin kurumsal performansa dönüştürülmesi gerektiği yönünde önerilerde bulunmaktadır.

Kamu bürokrasisi bağlamında değerlendirildiğinde, söz konusu metafor geleneksel kurumsal yapıların çeşitlenen insan kaynağına uyum sağlama kapasitesini görünür kılmaktadır. Kamu kurumlarında farklı eğitim düzeylerine, kültürel geçmişlere ve yaşam deneyimlerine sahip çalışanların bir arada görev yapması, kurumsal uygulamaların kapsayıcılık anlayışı doğrultusunda şekillendirilmesini gerekli kılmaktadır. Dolayısıyla farklılık yönetimi, çalışanların mevcut kurumsal düzen içerisinde tek yönlü uyum göstermelerini bekleyen bir yaklaşım olmaktan ziyade, kurumların insan kaynağındaki çeşitliliği dikkate alarak yönetsel süreçlerini, uygulamalarını ve kurumsal kültürünü geliştirmesini esas alan bir yönetim anlayışıdır. Böylece farklılıkların etkili biçimde yönetilmesi, kamu bürokrasisinde kurumsal uyumun güçlendirilmesine, çalışanlar arasındaki iş birliğinin geliştirilmesine ve kamu hizmetlerinin niteliğinin artırılmasına katkı sağlayan temel unsurlardan biri hâline gelmektedir.

3.TÜRK KAMU BÜROKRASİSİNİN ‘‘ZÜRAFA VE FİL’’ HİKÂYESİ ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

Türk kamu bürokrasisi, tarihsel gelişim süreci içerisinde merkeziyetçi yönetim anlayışı, hiyerarşik örgütlenme biçimi, mevzuata dayalı işleyiş ve kurumsal süreklilik ilkeleri doğrultusunda şekillenmiştir. Kamu bürokrasisinin temel amaçlarından biri, kamu hizmetlerinin etkin, tarafsız ve öngörülebilir bir anlayışla yürütülmesini sağlamaktır. Ancak Türk kamu bürokrasisinde karar alma süreçlerinin katı bir hiyerarşik yapı içerisinde yürütülmesi, yetkilerin üst yönetim kademelerinde toplanması ve kural ile prosedürlerin yönetsel süreçlerde belirleyici olması dikkat çeken yapısal özellikler arasında yer almaktadır. Bunun yanı sıra liyakat, performans ve hizmet kalitesine ilişkin eksiklikler ile değişime uyum ve verimlilik alanlarında yaşanan sorunlar da kamu bürokrasisinin karşı karşıya olduğu temel yönetsel sorunlar arasında değerlendirilmektedir (Akçakaya, 2016: 29). Sahip olduğu bu yapısal özellikler, değişen toplumsal koşullar ve çeşitlenen insan kaynağı karşısında kamu kurumlarının uyum kapasitesinin yeniden değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Bu değerlendirme bakımından Türk kamu bürokrasisinin geleneksel örgütsel yapısı, R. Roosevelt Thomas Jr.’ın farklılık yönetimini açıklamak amacıyla geliştirdiği ‘‘Zürafa ve Fil’’ metaforu

ISBN: 978-625-90406-7-7

üzerinden ele alındığında, yerleşik kurumsal normlar ile farklı özelliklere sahip çalışanların örgütsel yaşamdaki konumları arasındaki ilişkinin daha açık biçimde anlaşılması mümkün hâle gelmektedir.

Thomas'ın (1999) metaforunda zürafanın kendi özelliklerine göre oluşturduğu yaşam alanı, belirli çalışan profillerinin ihtiyaçları ve beklentileri doğrultusunda şekillenen örgütsel yapıyı temsil etmektedir. Bu ev, yapısal olarak sadece zürafalara uygundur ve kapıdan içeri giren bir filin bu ortama uyum sağlaması, ancak kendi doğasından ödün vermesiyle mümkündür. Türk kamu bürokrasisinin tarihsel gelişim süreci incelendiğinde, gerçekleştirilen reform girişimlerine karşın merkeziyetçi yönetim anlayışı ile geleneksel bürokratik uygulamaların önemli ölçüde varlığını koruduğu görülmektedir. Söz konusu durum, yapısal ve yönetsel sorunların bütünüyle ortadan kaldırılamamasına neden olmuş ve kurumsal işleyiş üzerindeki etkisini sürdürmüştür (Tahtalıoğlu, 2018: 27). Bu katı yapının doğal bir sonucu olarak Türk kamu bürokrasisinin uzun yıllar boyunca benimsediği standartlaşmış personel anlayışı, tıpkı zürafanın evi gibi, belirli görev tanımları, davranış kalıpları ve kurumsal beklentiler etrafında gelişen tek tip bir çalışma düzeni oluşturmuştur. Thomas'ın metaforundaki ''fil'' ile temsil edilen farklı çalışan gruplarının kamu kurumlarında daha görünür hâle gelmesi, yerleşik yönetim anlayışının kapsayıcılık açısından yeniden değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır.

Türkiye'de farklılık yönetimi alanında gerçekleştirilen ampirik çalışmalar, çalışan farklılıklarının etkili biçimde yönetilmesinin örgütsel süreçler ve çalışan davranışları üzerinde önemli sonuçlar doğurduğunu göstermektedir. Araştırma bulguları, çalışanların sahip oldukları farklılıkların kurum tarafından dikkate alınmadığı ve değer görmediği yönündeki algılarının güçlenmesi durumunda işten ayrılma niyetinin arttığını ortaya koymaktadır (Saruhan, 2024). Türkiye'nin toplumsal yapısındaki kültürel çeşitlilik ise farklılık yönetiminin kimlik, temsil ve kapsayıcılık açısından daha fazla önem kazanmasına neden olmaktadır (Başkaya, 2025). Ayrıca örgütsel adalet anlayışı ile birlikte yürütülen farklılık yönetimi uygulamalarının insan kaynakları verimliliğini olumlu yönde etkilediği ve örgütsel başarının artırılmasına katkı sağladığı belirlenmiştir (Tarsuslu, 2022). Bu bulgular, farklılık yönetiminin yalnızca çalışanlar arasındaki bireysel farklılıkların yönetilmesine yönelik bir yaklaşım olmadığını, aynı zamanda örgütsel etkinliği ve insan kaynakları süreçlerinin başarısını destekleyen önemli bir yönetim anlayışı olduğunu göstermektedir.

Toplumsal yapıda meydana gelen ekonomik, demografik ve kültürel değişimler, kamu kurumlarının çalışan profilinde de önemli farklılaşmalara neden olmuştur. Kamu personelinin cinsiyet dağılımı, eğitim düzeyi ve yönetim kademelerindeki temsiline ilişkin güncel veriler, kamu kurumlarında çalışan yapısının geçmiş dönemlere göre daha çeşitli bir görünüm kazandığını ortaya koymaktadır (Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2025). Kadınların kamu yönetiminde daha fazla görev üstlenmesi, engelli bireylerin kamu istihdamına katılımını destekleyen uygulamaların yaygınlaşması, farklı sosyo-kültürel geçmişlere sahip bireylerin kamu kurumlarında görev alması ve farklı kuşakların aynı çalışma ortamında bir araya gelmesi, kamu bürokrasisindeki iş gücü çeşitliliğini artırmıştır. Çalışan yapısında yaşanan bu değişim, Thomas'ın ortaya koyduğu metaforda farklı özelliklere sahip bireylerin mevcut örgütsel yapıya katılımıyla ortaya çıkan uyum sürecini Türk kamu bürokrasisi açısından yeniden değerlendirmeyi gerekli kılmaktadır.

Bu değerlendirme, kamu bürokrasisinde temel sorunun farklı özelliklere sahip çalışanların kuruma uyum sağlaması olmadığını göstermektedir. Asıl belirleyici unsur, kurumsal yapıların çeşitlenen insan kaynağının beklenti ve gereksinimlerine ne ölçüde karşılık verebildiğidir. Farklılık yönetiminin temel amacı da çalışanların mevcut kurumsal yapıya benzemelerini sağlamak değil, örgütsel süreçleri ve yönetim uygulamalarını çeşitlenen çalışan profiline uyum sağlayabilecek biçimde geliştirmektir. Böylece çalışanların farklı bilgi, deneyim ve yetkinliklerinin kamu hizmetlerinin niteliğine katkı sağlayacak şekilde değerlendirilmesi mümkün hâle gelmektedir.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Türk kamu bürokrasisi açısından değerlendirildiğinde, farklılık yönetiminin başarısı yalnızca farklı gruplardan bireylerin kamu kurumlarında istihdam edilmesine bağlı değildir. Esas olan, farklı özelliklere sahip çalışanların karar alma süreçlerine katılımını destekleyen, fırsat eşitliğini güçlendiren ve kurumsal kültürü kapsayıcı bir anlayış doğrultusunda geliştiren yönetim uygulamalarının oluşturulmasıdır. Bu yaklaşım, çalışanların kuruma aidiyetini güçlendirirken örgütsel uyumu, iş birliğini ve kamu hizmetlerinin etkinliğini de olumlu yönde etkileyebilecektir.

Netice olarak ‘‘Zürafa ve Fil’ ’metaforu, kamu bürokrasisinde farklılıkların yalnızca çalışan profiline ilişkin bir unsur olarak değerlendirilmemesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Çeşitlenen insan kaynağının kurumsal yapıya uyum sağlamasını beklemek yerine, kamu kurumlarının değişen toplumsal koşullar doğrultusunda yönetsel süreçlerini, kurumsal kültürünü ve insan kaynakları uygulamalarını kapsayıcı bir anlayışla geliştirmesin, gerektirmektedir. Dolayısıyla bu anlayışın benimsenmesi, kamu bürokrasisinin değişen toplumsal ihtiyaçlara daha kolay uyum sağlamasına, çalışan potansiyelinden daha etkin yararlanılmasına ve kamu hizmetlerinin niteliğinin artırılmasına katkı sağlayacaktır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Toplumsal yapıda meydana gelen ekonomik, demografik ve kültürel değişimler, kamu kurumlarının insan kaynağı yapısını önemli ölçüde dönüştürmüş ve çalışan profilinin geçmiş dönemlere göre daha çeşitli bir nitelik kazanmasına neden olmuştur. Kadınların kamu yönetiminde daha görünür hâle gelmesi, farklı kuşakların aynı çalışma ortamında görev yapması, engelli bireylerin kamu istihdamındaki temsilinin artması ve farklı sosyo-kültürel geçmişlere sahip bireylerin kamu kurumlarında yer alması, kamu bürokrasisinde farklılık yönetimini stratejik bir yönetim alanı hâline getirmiştir.

Çalışmada ele alınan Thomas'ın ‘‘Zürafa ve Fil’’ metaforu, farklılık yönetiminin yalnızca çalışanların mevcut kurumsal yapıya uyum sağlamasını bekleyen bir anlayış olmadığını, aynı zamanda kurumların da çeşitlenen insan kaynağının ihtiyaçlarına cevap verebilecek biçimde gelişmesini gerekli kıldığını göstermektedir. Bu yönüyle metafor, Türk kamu bürokrasisinin geleneksel örgütsel yapısının farklılık yönetimi perspektifinden değerlendirilmesine açıklayıcı bir kuramsal çerçeve sunmaktadır.

Türk kamu bürokrasisi, kamu hizmetlerinin sürekliliğini, tarafsızlığını ve hukuka uygunluğunu güvence altına alan köklü bir yapıya sahip olmakla birlikte, değişen toplumsal beklentiler karşısında insan kaynakları politikalarını, yönetsel uygulamalarını ve kurumsal kültürünü kapsayıcı bir anlayış doğrultusunda geliştirmek durumundadır. Farklılıkların yönetiminde temel amaç, çalışanları tek tip davranış kalıplarına uyum sağlamaya zorlamak değil, farklı bilgi, deneyim ve bakış açılarının kurumsal süreçlere katkı sunabileceği bir çalışma ortamı oluşturmaktır. Aksi durumda farklılıkların görünmez hâle getirilmesi ya da mevcut yapıya uyum sağlamasının beklenmesi, örgütsel öğrenme kapasitesini ve kurumsal gelişimi sınırlandırabilecektir (Flood ve Romm, 1996:82-83).

Türkiye’de farklılık yönetimi alanında gerçekleştirilen araştırmalar da bu yaklaşımı desteklemektedir. Araştırmalar, çalışanların farklılıklarının değer gördüğü kurumlarda örgütsel bağlılığın güçlendiğini, örgütsel adalet algısının olumlu yönde geliştiğini ve farklılık yönetimi uygulamalarının insan kaynakları verimliliğine anlamlı katkılar sağladığını ortaya koymaktadır (Saruhan, 2024; Tarsuslu, 2022; Başkaya, 2025). Bunun yanında, kamu kurumlarında farklılıkların etkin biçimde yönetilebilmesi için yalnızca biçimsel düzenlemelerin yeterli olmadığı, kapsayıcı bir kurumsal kültürün oluşturulmasının gerekliliği de vurgulanmaktadır (Tarsuslu, 2022:223). Bununla birlikte, kamu kurumlarında çalışan profilinin çeşitlenmesi, bu farklılıkların kurumsal amaçlar doğrultusunda etkili biçimde yönetilmesini zorunlu kılmaktadır. Aksi durumda, çalışanların sahip olduğu bilgi, deneyim ve yetkinliklerden beklenen düzeyde yararlanılması güçleşebilecektir. Bu nedenle farklılıkların kurumsal gelişime katkı sağlayacak

ISBN: 978-625-90406-7-7

bir değere dönüştürülebilmesi, üst yönetimden başlayarak tüm örgütsel düzeylerde kapsayıcı, esnek ve sürdürülebilir yönetim anlayışının benimsenmesine bağlıdır.

Sonuç olarak, Türk kamu bürokrasisinde farklılık yönetimi; çalışanların mevcut kurumsal yapıya benzemesini esas alan bir anlayış yerine, farklılıkları kurumsal gelişimin ve hizmet kalitesinin önemli bir kaynağı olarak değerlendiren kapsayıcı bir yönetim yaklaşımı üzerine inşa edilmelidir. Böyle bir yaklaşım, çalışanların potansiyellerinin daha etkin kullanılmasına, insan kaynakları verimliliğinin artırılmasına, kurumsal öğrenmenin güçlenmesine ve kamu hizmetlerinin daha etkin, verimli ve kaliteli sunulmasına önemli katkılar sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Akçakaya, M. (2016). Bürokrasi kuramlari ve türk kamu yönetiminde bürokratik sorunlar. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *18*(3), 669-694.

AKSU, N. (2008). Örgüt kültürü bağlamında farklılıkların yönetimi ve bir uygulama (Tez No. 220980) [Doktora tezi, ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ]. Ulusal Tez Merkezi.

Allport, G. W. (1954). The nature of prejudice. *Reading/Addison-Wesley*.

Başkaya, R. (2025). *İnsan kaynakları yöneticileri perspektifinden farklılık yönetimi* (Tez No. 932542) [Yüksek lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.

Berktaş, S., & Oraklıbel, R. D. (2021). Sanayi devrimi ile gelen değişim: İş bölümü ve yabancilaşma. *Atlas Sosyal Bilimler Dergisi*, *1*(6), 112-121.

Byrne, D. E. (1972). The attraction paradigm. *Behavior Therapy*, *3*(2), 337-338.

Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2025). *Kadının kalkınmadaki rolü özel ihtisas komisyonu 1. Alt Komisyon Raporu*. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı

Flood, R. L., & Romm, N. R. (1996). Diversity management. *Critical systems thinking*, 81-92.

Jackson, S.E., Joshi, A. and Erhardt, N.L. (2003), "Recent research on team and organizationaldiversity: SWOT analysis and implications", Journal of Management, Vol. 29 No. 6,pp. 801-830 *(PDF) Diversity management: a systematic review*. Available from: https://www.researchgate.net/publication/341416156_Diversity_management_a_systematic_review [Erişim:14.07.2026].

Keil, M., Amershi, B., Holmes, S., Jablonski, H., Lüthi, E., Matoba, K., ... & von Unruh, K. (2007). Farklılıkların yönetimi için eğitim elkitabı. *Uluslararası Farklılıkların Yönetimi Derneği*

Köksalan, N. (2019). FARKLILIKLARIN YÖNETİMİ. *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, *3*(6), 51-66.

Leventer, G., & Ada, A. A. (2023). Sanayi devrimleri tarihinde kadın istihdamı ve iktisadi gelişim süreci. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *15*(3), 279-302.

Pfeffer, J. (1983). Organizational demography. *Research in organizational behavior*.

Pitts, D. (2009). Diversity management, job satisfaction, and performance: Evidence from US federal agencies. *Public Administration Review*, *69*(2), 328-338.

Saruhan, E. (2024). *Farklılık yönetimi algısının işten ayrılma niyetine etkisinde tükenmişliğin aracı rolü: Sağlık sektöründe bir araştırma* (Tez No. 851346) [Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.

Schneider, B. (1987). The people make the place. *Personnel psychology*, *40*(3), 437-453.

Tahtalıoğlu, H. (2018). Postmodernizmin Türk Kamu Bürokratik Sistemine Yansıması. *Journal of Aksaray University Faculty of Economics & Administrative Sciences/Aksaray Üniversitesi Iktisadi ve Idari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *10*(1).

Tajfel, H., Turner, J., Austin, W. G., & Worchel, S. (2001). An integrative theory of intergroup conflict. *Intergroup relations: Essential readings*, 94-109.Kevser, M. (2019). Farklılıkların yönetimi kavramına yönelik kuramsal bir değerlendirme. *International Journal of Business and Economic Studies*, *1*(2), 86-95

Tarsuslu, S. (2022). *Sağlık çalışanlarının algılanan örgütsel adalet ve farklılıklar yönetiminin insan kaynakları verimliliği üzerindeki etkisi hakkında görüşlerinin değerlendirilmesi: Kamu ve özel hastane örneği* (Tez No. 762617) [Doktora tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.

Thomas, R. R., & Woodruff, M. I. (1999). *Building a house for diversity: A Fable About a Giraffe & an Elephant Offers New Strategies for Today's Workforce,* AMACOM Puplicitions, New York.

Tsui, A. S., Egan, T. D., & O'Reilly III, C. A. (1992). Being different: Relational demography and organizational attachment. *Administrative science quarterly*, 549-579.

Williams, K.Y. and O'Reilly, C.A. (1998), "Demography and diversity in organizations: a review of 40years of research", Research in Organizational Behavior, Vol. 20, pp. 77-140.

(PDF) Diversity management: a systematic review. Available from: https://www.researchgate.net/publication/341416156_Diversity_management_a_systematic_review [erişim: 14.07. 2026].

ISBN: 978-625-90406-7-7

DİJİTAL PERFORMATİVİTE: INSTAGRAM'DA GELİN-KAYNANA İÇERİKLERİNDE TOPLUMSAL CİNSİYETİN YENİDEN ÜRETİMİ

DIGITAL PERFORMATIVITY: THE REPRODUCTION OF GENDER IN BRIDE–MOTHER-IN-LAW CONTENT ON INSTAGRAM

Assoc. Prof. Dr. Ayşe BİLGİNER KUCUR
Atatürk University, Faculty of Communication, Erzurum, Türkiye
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-3237-8927

ÖZET

Sosyal medya platformları, toplumsal cinsiyet rollerinin görünürlük kazandığı ve yeniden üretildiği önemli kültürel alanlar hâline gelmiştir. Bu çalışma, Instagram'da gelin ve kaynana karakterlerinin yer aldığı video içeriklerinde toplumsal cinsiyetin performatif temsillerini incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın kuramsal çerçevesi, Judith Butler'ın toplumsal cinsiyet performativitesi yaklaşımı ile Liesbet van Zoonen'in feminist medya kuramına dayandırılmıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiş, amaçlı örnekleme tekniği kullanılmıştır. Örneklemi, yüksek takipçi sayılarına sahip üç Instagram hesabından seçilen toplam otuz video oluşturmuş, veriler nitel içerik analizi kapsamında tematik analiz yaklaşımı kullanılmıştır.

Araştırma sonucunda videolarda aile içi güç ve otorite mücadelesi, ekonomik kontrol ve mülkiyet mücadelesi, sembolik şiddet ve sürekli eleştiri pratikleri, gelinler arası ayrımcılık ve sınır mücadeleleri ile ev içi emek ve bakım rejimi olmak üzere beş temel tema belirlenmiştir. Bulgular, gelin ve kaynana figürlerinin belirli temsil kalıpları etrafında tekrar tekrar üretildiğini ve toplumsal cinsiyet normlarının dijital kültür içerisinde yeniden dolaşıma sokulduğunu göstermektedir. Sonuç olarak Instagram'da üretilen gelin-kaynana içeriklerinin, geleneksel aile ilişkileri ve toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden üretildiği kültürel temsil alanları olarak işlev gördüğü değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal cinsiyet, performativite, dijital kültür, Instagram, gelin-kaynana temsilleri.

ABSTRACT

Social media platforms have become significant cultural spaces where gender roles are made visible and continuously reproduced. This study aims to examine the performative representations of gender in Instagram videos featuring bride and mother-in-law characters. The theoretical framework of the study is based on Judith Butler's theory of gender performativity and Liesbet van Zoonen's feminist media theory. Adopting a qualitative research design, the study employed purposive sampling. The sample consisted of thirty videos selected from three Instagram accounts with high numbers of followers. The data were analyzed through thematic analysis within the framework of qualitative content analysis.

The findings revealed five major themes: family power and authority relations, economic control and struggles over property, symbolic violence and persistent criticism, discrimination and boundary struggles among daughters-in-law, and the regime of domestic labor and care. The results indicate that bride and mother-in-law figures are repeatedly constructed through stereotypical patterns of representation, thereby reproducing gender norms within digital culture. Consequently, the study concludes that bride–mother-in-law content produced on Instagram functions as a cultural site where traditional family relations and gender roles are reproduced.

Keywords: Gender, performativity, digital culture, Instagram, bride–mother-in-law representations.

GİRİŞ

Sosyal medya platformları, toplumsal değerlerin, kültürel pratiklerin ve toplumsal cinsiyet rollerinin dolaşıma girdiği önemli temsil alanlarından biri haline gelmiştir. Aile hayatı, kuşaklar arası ilişkiler, ev içi roller, gündelik yaşam biçimleri gibi birçok konu sosyal medya aracılığıyla görünürlük kazanmakta ve farklı bağlamlarda yeniden üretilmektedir. Bu içerikler bazen mizahi bir tarzda, bazen dramatize edilmiş anlatılarla, bazen de sahne performansını andıran kurgular şeklinde sunulmaktadır. Böylelikle gündelik yaşam, dijital kültürün araçları ile yeniden inşa edilmektedir.

Son yıllarda Instagram'da giderek yaygınlaşan gelin- kaynana içerikleri geleneksel aile yapısına ilişkin kalıpları yeniden üretmektedir. Toplumsal cinsiyetin sabit ve doğal bir kimlikten ziyade tekrar eden pratikler aracılığıyla inşa edildiğini ileri süren Judith Butler'ın performativite yaklaşımı, bu temsillerin anlaşılması açısından bir kuramsal zemin sunmaktadır. Yine Liesbet van Zoonen'in feminist medya kuramı, medyanın toplumsal cinsiyeti yalnızca yansıtan bir araç olmadığını, aynı zamanda kültürel temsiller yoluyla aktif biçimde yeniden üreten bir yapı olduğunu vurgulamaktadır. Kuramcıların bakış açıları bağlamında sosyal medya içerikleri toplumsal cinsiyet rollerinin ve aile içi ilişki biçimlerinin yeniden üretildiği alanlar olarak değerlendirilebilir.

Bu çalışma, Instagram'da gelin ve kaynana içeriklerini toplumsal cinsiyet performativitesi ekseninde ele almaktadır. Çalışmanın özgün yanı, tek bir içerik üreticisinin farklı karakterler tasarlayarak gelin ve kaynana rollerini aynı videoda canlandırmasını incelemesidir. Analiz sonucunda aile içi güç ve otorite yapısı, ev içi emek ve bakım rejimi, ekonomik kontrol ve mülkiyet mücadelesi, sembolik şiddet ve sürekli eleştirme ile gelinler arası ayrım ve sınır mücadeleleri olmak üzere beş temel tema belirlenmiştir. Bu temalar, eğlence amaçlı üretilen içeriklerin geleneksel toplumsal cinsiyet normlarının yeniden üretildiği kültürel alanlar olarak işlev gördüğünü ortaya koymaktadır.

1. Toplumsal Cinsiyetin Dijital Kültürde Yeniden Üretimi

1.1. Judith Butler'da Toplumsal Cinsiyet ve Performatifliği

Toplumsal cinsiyet kuramı ile ilgili alanın en etkili düşünürlerinden biri olan Judith Butler, feminist teoriye kazandırdığı performativite yaklaşımıyla alana farklı bir katkıda bulunmuştur. Butler, "Cinsiyet Belası" adlı eserinde toplumsal cinsiyetin, kadın ve erkek kimliklerinin değişmez ya da sabit roller olmadığını, aksine cinsiyetin toplumsal normlar ve kültürel pratikler aracılığıyla temellendirildiğini savunmaktadır (2019). Bu bakış açısıyla, Butler, toplumsal cinsiyetle ilgili yapılan çalışmalarda özcü yaklaşımları sorgulamaya açmış, cinsiyet kimliğinin yeniden değerlendirilmesine öncülük etmiştir.

Butler'ın kuramının temelinde performativite kavramı yer almaktadır. Ona göre toplumsal cinsiyet, bireyin doğasında sabit bir özellik değil, toplumsal yaşamda tekrar edilen davranışlar, söylemler, jestler ve gündelik pratiklerle şekillenir. Kadınlık ve erkeklik ne özsel bir gerçekliğin yansıması ne de tamamıyla yapay kimliklerdir aksine toplumsal normların tekrarıyla inşa edilen performatif bir süreçtir (2019:231). Yine Butler'ın perfomativiteye ilişkin görüşlerine göre, bu performanslar bireyin bütünüyle özgür tercihleri değildir, tarihsel süreçte ortaya çıkmış olan toplumsal normlar tarafından sınırlandırılmıştır (2019:228). "Performatiflik, tek seferlik bir edim değil, tekerrür ve ritüeldir, beden bağlamında doğallaştırılmasıyla etkilerini gösterir, bir bakıma, kültürel olarak sürdürülen zamansal bir süreç olarak kavranmalıdır" (Butler, 2019:20). Butler, tekrarların kesintiye uğrasa bile farklı biçimlerde icra edilebileceğini belirterek toplumsal cinsiyetin değişmez bir hakikat olmadığına vurgu yaparak onun yeniden üretilebilen ve dönüştürülebilen toplumsal bir inşa olduğunu iddia etmektedir (2019:231).

Butler, toplumsal cinsiyet tartışmasını farklı kuramsal yaklaşımlarla geliştirerek eleştirel bir çerçeveye taşımıştır. Kristeva, Foucault, Wittig ve Mary Douglas'ın yaklaşımlarından hareketle

ISBN: 978-625-90406-7-7

toplumsal cinsiyetin doğal değil kültürel ve söylemsel olarak kurulan yapılar olduğunu ortaya koymuştur. Yine Foucault'dan iktidar ve söylem ilişkisini, Wittig'den ise zorunlu heteroseksüellik eleştirisini alarak toplumsal cinsiyetin hegemonik normlar içinde üretildiğini belirtmiştir (2019:37). Birçok feminist kuramcı tarafından "cinsiyet" ve "toplumsal cinsiyet" kavramı iki ayrı kategori olarak ele alınmış olsa da Butler, cinsiyetin en başından beri aslında toplumsal cinsiyeti belirtmek için kullanıldığını söyleyerek aradaki ayrımı reddetmiştir (2019:54). Simone de Beauvoir'a göre insanlar biyolojik olarak kadın ya da erkek doğar, ama "kadın" ya da "erkek" olma hali toplum içinde sonradan öğrenilir. Butler tam da bu yaklaşıma karşı çıkarak, biyolojik cinsiyetin toplumdan bağımsız, saf bir gerçeklik olmadığına, baştan itibaren toplumsal anlamlarla kurulduğuna özellikle vurgu yapmaktadır.

1.2. Feminist Medya Kuramı Bağlamında Temsil ve Liesbet van Zoonen

Dijital iletişim teknolojilerinin gelişimi, toplumsal cinsiyetin çevrimiçi ortamlarda nasıl kurulduğu, nasıl temsil edildiği ve nasıl yeniden üretildiği soruları feminist medya çalışmalarında temel tartışma konularından biri haline gelmiştir. Bu tartışmalar farklı kuramsal yaklaşımlar çerçevesinde ele alınmaktadır. Alanda öne çıkan kuramcılardan Liesbet van Zoonen (2001), Feminist Medya Çalışmaları ile öne çıkmaktadır. Çevrimiçi ortamlarda toplumsal cinsiyet temsillerinin eleştirel analizine ve izleyicinin bu içerikleri nasıl içselleştirdiği meselesine temel bir çerçeve sunmaktadır.

Van Zoonen'e göre (2002) gündelik yaşamda toplumsal cinsiyetin üç boyutu olan toplumsal yapılar, bireysel kimlikler ve sembolik temsiller aynı anda devreye girmektedir. Bu boyutlar kuramsal düzeyde birbirinden ayrı görünse de gerçek hayatın pratiklerinde keskin bir ayrım yapmak pek mümkün görünmemektedir. O'Brien'a göre (1999) toplumsal cinsiyet, bireyin "içinden geldiği gibi" sergilediği bir kimlik değil, etkileşim içinde anlam kazanan bir performanstır. Bu performansın "ikna edici" olabilmesi için, kişinin başkaları tarafından kullanılan ve bilinen bir "cinsiyet senaryosuna" uygun şekilde okunması gerekir. Yani insanlar, kadınlık ya da erkeklik davranışlarını yalnızca üretmez; aynı zamanda karşı tarafın bu davranışları doğru şekilde tanıyacağına dayanarak hareket eder.

Van Zoonen'e göre medya, toplumsal cinsiyeti yalnızca yansıtan bir araç değildir; medya söylemleri, kadınlık ve erkeklik kimliklerini üretmekte ve yeniden dolaşıma sokmaktadır. Dijital medya bağlamında da bu yaklaşım sürmektedir. Van Doorn, Wyatt & Van Zoonen (2007; 2008), çevrimiçi ortamlarda toplumsal cinsiyet performanslarının beden, teknoloji ve söylem aracılığıyla yeniden kurulduğunu ortaya koyarak bu yaklaşımı internet ortamına taşımaktadır. Bu açıdan internet ve sosyal medya, toplumsal cinsiyetin görünür hale geldiği bir temsil alanıdır. Bireyler webloglar gibi platformlarda gündelik yaşamlarını aktarırken aynı zamanda kadınlık ve erkekliğe dair anlamları da üretir ve dolaşıma sokar. Van Doorn, Wyatt & van Zoonen'e (2007; 2008) göre, kadınlık ve erkeklik çoğu zaman kültürel olarak yerleşik stereotipler üzerinden görünür hale gelirken, kullanıcılar bu kalıpları hem tekrar üretir hem de kişisel deneyim üzerinden esnetebilir.

Van Doorn, Wyatt & Van Zoonen (2008), çevrimiçi ortamlarda toplumsal cinsiyetin nasıl performe edildiğini açıklarken Rodino (1997) ve O'Brien'ın (1999) yaklaşımlarından yola çıkmaktadır. Rodino, kadın ve erkeği iki kategoride ele alan çalışmaların toplumsal cinsiyeti yeniden ürettiğini iddia etmekte ve Butler'ın (2019) performativite bakış açısı paralelinde toplumsal cinsiyetin söylemsel olarak kurulduğunu ileri sürmektedir. O'Brien (1999) ise, bedenin çevrimiçi iletişimde tamamen ortadan kalkmadığını, bireylerin çevrimiçi kimliklerini oluştururken gündelik yaşamda öğrendikleri beden ve toplumsal cinsiyet normlarından istifade ettiklerini belirtmektedir. Bu nedenle yazarlar, internetin tek başına toplumsal cinsiyeti değiştiren bir ortam olmadığını; çevrimiçi toplumsal cinsiyet performanslarının çevrimdışı deneyimler ve toplumsal normlarla yakından ilişkili olduğunu vurgulamaktadır.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Feminist medya çalışmalarında toplumsal cinsiyetin medya temsilleri üzerinden nasıl yeniden üretildiğini ele alan yaklaşımlar, genel olarak medyada toplumsal cinsiyet ilişkilerinin üretim zeminin medya olduğunu vurgulamaktadır. Benzer bakış açısında olan Margaret Gallagher (1981), ise medyada kadınların çoğunlukla edilgen, ikincil konumda temsil edildiğini vurgulamaktadır. Ona göre medya, toplumsal cinsiyet açısından tarafsız bir alan değildir; kadınlık ve erkeklik rolleri medya içerikleri aracılığıyla durmaksızın inşa edilmektedir. Kadınlar çoğu zaman geleneksel kalıplar içerisinde, anne, eş, bakıcı ancak kamusal alanda ikincil konumda resmedilmektedir. Bu temsil biçimleri, Gallagher'e göre (1981); bireysel algılarla beraber toplumsal cinsiyet düzenini de sağlamlaştıran bir ideolojik işlev görmektedir. Bu bağlamda medya, kadınların toplumsal konumunu görünür kılmakta fakat onları belirli roller içine sıkıştırarak basmakalıp temsil sürecini yeniden üretmektedir.

1.3. Ataerkil Aile Yapısı ve Toplumsal Cinsiyet İlişkileri

Gelin- kaynana ilişkisi, genişleyen aile yapısı içerisinde aile içi rollerin yeniden şekillenmesine alan açmaktadır. Gelinin aileye katılmasıyla birlikte yeni bir hiyerarşik ilişki ortaya çıkmakta kadınlar arasında güç mücadeleleri başlamaktadır. Toplumsal düzen yalnızca erkek egemenliği üzerinden değil, kadınlar arası ilişkilerle yeniden tesis edilmektedir. Carol Delaney (2022) "Tohum ve Toprak" adlı eserinde Türk köy toplumunda bu konuyu derinlemesine irdeleyerek ataerkil düzeni değerlendirmektedir.

Türkiye'de evlilik yoluyla genişleyen akrabalıklar arasında gerilime en açık olan ilişkilerden biri gelin-kaynana ilişkisidir. Bu ilişki, aile içi hiyerarşiyi belirlemekle kalmayıp aile içi otoritenin yeniden kurulduğu bir alanı da temsil etmektedir. İki birey arasındaki ilişki aile içi ilişkilerin sürekliliği ve uyumu açısından önemlidir. Gelinden aileye yeni katılan birey olarak ev ortamına uyum sağlaması ve ev içi emeği devralması beklenirken kaynananın denetleyici figür olması sıradan görülmektedir. Hatta anne-oğul arasındaki ilişkinin yeniden düzenlenmesi sürecin beklenen sonucudur (Benedict 1994:138; Çamoğlu 2017:20; Delaney, 2022). Bu sorunlar yalnızca Türkiye'ye ait değil Asya toplumlarında özellikle Hindistan'da gergin ilişkilere neden olmaktadır (Gangoli & Rew, 2011:420; Mao vd., 2011:646;). Sosyoloji, psikoloji, iletişim bilimleri gibi birçok alanda yapılan çalışmalarda gelin-kaynana çatışmasının başlıca nedeninin ataerkil sisteme bağlı gerçekleşen erk ve bu erkin paylaşımı noktasında ortaya çıkan sorunlar olduğu görülmektedir (Altunsu Sönmez, 2019; Keskin & Yıldırım, 2025).

Popüler kültürde gelin- kaynana ilişkisine sıklıkla yer verilmekte ve bu ilişkiye dayalı televizyon programları, reklamlar filmleri, sinema filmleri yapılmaktadır. Genelde kaynanaların olumsuz konumlandırıldığı bu programlarda gelinler de kaynanalar da stereotipleştirme üzerinden temsil edilmektedir (Çekiç Akyol, Akyol & Kılınç, 2019).

2. YÖNTEM

Bu araştırma, Instagram'da gelin ve kaynana karakterlerinin yer aldığı video içeriklerinde toplumsal cinsiyet temsillerini incelemeyi amaçlayan nitel bir çalışmadır.

Araştırmanın örneklemini, Instagram platformunda gelin-kaynana içerikli paylaşım yapan en yüksek takipçi sayısına sahip üç farklı içerik üretici hesaptan seçilen toplam otuz video oluşturmaktadır. Araştırma, 2026 yılı içerisinde paylaşılan son dönem video içerikleri ile sınırlandırılmıştır. Bu hesaplar, tek bir içerik üreticisinin farklı karakter kurguları aracılığıyla hem gelin hem de kaynana rollerini canlandırdığı içerikler üretmeleri nedeniyle seçilmiştir. Örneklem, amaçlı örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir.

Araştırma kapsamında incelenen hesaplar gizlilik ilkeleri doğrultusunda s*******4 (303 bin takipçi), s*******1 (243 bin takipçi) ve b*******e (165 bin takipçi) olarak kodlanmıştır. Bu kodlama, içerik üreticilerinin kimliklerinin doğrudan ifşa edilmemesi ve etik araştırma ilkelerinin korunması amacıyla yapılmıştır.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Veriler, Instagram platformunda herkese açık olarak paylaşılan video içeriklerinden elde edilmiştir. Analiz sürecinde yalnızca videolarda yer alan diyaloglar ve anlatı yapıları dikkate alınmış, görsel unsurlar analiz kapsamı dışında bırakılmıştır.
Elde edilen veriler tematik analiz yöntemi ile çözümlenmiştir. Video içerikleri tekrar eden söylemler ve karakter özellikleri bakımından belirli temalar altında sınıflandırılmıştır. Analiz sürecinde gelin ve kaynana karakterlerinin nasıl temsil edildiği, hangi toplumsal cinsiyet kalıpları üzerinden yeniden üretildiği ve bu temsillerin hangi söylemsel yapılarla kurulduğu incelenmiştir. Çalışmanın analizinde toplumsal cinsiyet temsilleri Butler'ın performativite yaklaşımı ve Van Zoonen'in medya-temsil kuramı çerçevesinde değerlendirilmiştir.

2.1. Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen veriler tematik analiz yöntemiyle çözümlenmiştir. Analiz sürecinde videolardaki diyaloglar teker teker incelenmiş, anlamlı ifadeler kodlanmış ve benzer kodlar bir araya getirilerek temalar oluşturulmuştur. Bulgular, belirlenen temalar çerçevesinde yorumlanmış ve katılımcı hesaplardan elde edilen örnek diyaloglarla desteklenmiştir.

Tablo 1. Hesaplara Göre Tematik Dağılım

Tema	**s*******4 (303 b)**	**s*******l (243 b)**	**b*******e (165 b**
Aile İçi Güç ve Otorite Yapısı	Oğul üzerinden otorite kurma, gelinleri tehdit etme, akrabalık temelli hiyerarşi oluşturma	Gelinden itaat bekleme, aile içi roller üzerinden denetim kurma	Oğul aracılığıyla baskı kurma, gelinler arasında hiyerarşik düzen oluşturma
Ekonomik Kontrol ve Mülkiyet Mücadelesi	Altın talep etme, kargo ve harcamaları denetleme, hediye beklentisi oluşturma	Altınlar üzerinde hak iddia etme, hediyeleri değersizleştirme, ekonomik katkıyı oğula atfetme	Fatura, kira ve aile gelirleri üzerinden ekonomik kontrol kurma
Sembolik Şiddet ve Sürekli Eleştirme	Pasif-agresif söylemler, mağduriyet performansı, gelini küçümseme	Gelinin kimliğini ve davranışlarını eleştirme, duygusal baskı kurma	Ev içi sorumluluklar üzerinden gelini yetersiz gösterme
Ev İçi Emek ve Bakım Rejimi	Temizlik, yemek ve bakım işlerini geline yükleme	Yemek hazırlama, misafir ağırlama ve bakım emeğini gelinin sorumluluğu olarak sunma	Ev içi emeği gelinin temel görevi olarak konumlandırma
Gelinler Arası Ayrım ve Sınır Mücadeleleri	Akraba gelini kayırma, "bizim kız–yabancı gelin" ayrımı yapma	Gelinler arasında kıyaslama, aile içi aidiyet sınırları oluşturma	Gelinler arasında eşitsiz iş bölümü ve ayrımcı tutumlar sergileme

Tablo 1'de görüldüğü üzere analiz sonucunda beş temel tema belirlenmiştir. Aşağıda her bir tema, ilgili hesaplardan elde edilen örnek diyaloglar doğrultusunda ayrıntılı olarak incelenmektedir.

ISBN: 978-625-90406-7-7

2.2. Aile İçi Güç ve Otorite Yapısı

Yapılan analizler sonucu ulaşılan bulgular, aile içi ilişkilerin merkezinde belirgin bir güç ve otorite dağılımının olduğu yönündedir. Kaynana figürü; karar verici ve yönlendirici otoriter karakter olarak konumlanmakta; gelinin ev içi yaşamı, sosyal ilişkileri ve gündelik pratikleri bu otorite tarafından doğrudan ya da üstü kapalı bir biçimde denetlenmektedir. Kaynananın otoritesini sürdürmesinde oğul figürüne bir baskı ve denetim aracı olarak başvurulmakta bu durum otorite yapısını daha da pekiştirmektedir. Butler'ın (2019) performativite kuramı çerçevesinde bulgulara bakıldığında bu durumun tesadüfi olmadığı tekrar eden söylem ve davranışların toplumsal cinsiyet düzenini defaten tesis ettiği anlaşılmaktadır. Bu durum s*******4 hesabından paylaşılan videoda gelinlerin temizliğe çağrılması görümcenin muaf tutulması üzerine itiraz eden gelinlere "oğullarımı ararım" vurgusu yapılarak kaynana otoritesini pekiştirmektedir. Aslında erkek figürü üzerinden gücünü meşrulaştırmaktadır. Delaney'in vurguladığı aile içindeki hiyerarşinin, kadınların konumları ve birbirleriyle kurduğu ilişkiler aracılığıyla devam etmesi durumu bu içerikle örtüşmektedir.

Van Doorn, Wyatt & Van Zoonen (2007; 2008)'ın çalışmasında medyanın toplumsal cinsiyet ilişkilerini yansıtan ve onları yeniden üreten ve meşrulaştıran ideolojik bir alan olduğu yönündeki eleştirisi, incelenen içeriklerde belirgin şekilde görülmektedir. Kuralları ve aile içi düzeni denetleyen kaynana ile çoğunlukla hesap veren, kendisini savunmak zorunda kalan, itaatkâr gelin figürü, s*******l hesabından yapılan paylaşımda görülmektedir. Paylaşımda, yemeğini yapan gelinden izin alınmadan akşam yemeğine geleceğinin bildirilmesine dikkat çekilmekte, aile yapısındaki güç ilişkileri dijital platformlardaki anlatılarla normalleştirilmektedir. Ataerkil aile yapısının güçlü olduğu toplumlarda görülen gerilimler dijital ortam anlatılarına da yansımaktadır.

2.3. Ekonomik Kontrol ve Mülkiyet Mücadelesi

Araştırma bulguları aile içi ekonomik ilişkilerin önemli bir gerilim alanı oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Aile içi güç ve otoritenin bir parçası olan ekonomik kararların kim tarafından alınacağı, incelenen içeriklerde gelin ile kaynana arasındaki çatışmanın temel eksenlerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Yine videolarda düğün takıları, gelirler, kira, fatura gibi ekonomik kaynaklar üzerinden yürüyen tartışmalar, mülkiyetin kim tarafından kontrol edileceği meselesine odaklanmaktadır. Bu bağlamda ekonomik kararların çoğunlukla erkek (oğul) üzerinden meşrulaştırıldığı, gelinin ise zaman zaman ekonomik özerklik talebiyle bu yapıya karşı pozisyon aldığı görülmektedir. Carol Delaney'nin (2022) ataerkil aile yapısına ilişkin değerlendirmeleriyle birlikte bu temaya bakıldığında, ataerkil yapının ekonomik kararlarda erkek temelli olduğu, bu kültürel yaklaşımın dijital platformlarda yeniden üretildiği görülmektedir. Bu durumu betimleyen s*******l hesabında; kaynana, gelinden düğünde takılan altınları istemekte, gelinin reddetmesi üzerine "aile büyükleri" söylemi ile durum meşrulaştırmaya çalışmaktadır. Başka bir içerikte ise gelinin aldığı hediyeyi *"oğlumun parasıyla aldın"* diyerek değersizleştirmekte ve ekonomik katkıyı doğrudan oğluna atfetmektedir. Böylece gelinin emeği ve bireysel ekonomik katkısı görünmez hâle getirilirken, aile ekonomisinin sahibi olarak erkek figürü öne çıkarılmaktadır.

Van Doorn, Wyatt & Van Zoonen (2007; 2008), dijital platformların gündelik yaşam pratiklerinin ve toplumsal cinsiyet ilişkilerinin görünür hâle geldiği kültürel temsil alanları olduğunu vurgulamaktadır. Bu perspektiften bakıldığında, mizahi bir anlatı içinde sunulan söz konusu videolar, ataerkil mülkiyet anlayışını ve kadın emeğinin görünmezleştirilmesini yeniden dolaşıma sokan metinler olarak işlev görmektedir. Yine Altunsu Sönmez (2019) ile Keskin & Yıldırım'ın (2025) belirttiği gibi, gelin-kaynana ilişkilerinde yaşanan gerilimlerin temelinde çoğu zaman ataerkil güç ilişkileri ve bu gücün paylaşımı yer almaktadır. Videolarda anlatımın türü mizah olsa da ekonomik kontrolün aile hiyerarşisinde önemli bir unsur olduğu yeniden üretilmektedir.

ISBN: 978-625-90406-7-7

2.4. Sembolik Şiddet ve Sürekli Eleştirme

Analiz edilen içeriklerde gelin figürünün sürekli olarak eleştirildiği, küçümseme ve değersizleştirmeye maruz bırakıldığı tespit edilmiştir. Eleştiriler genellikle ev işleri, yemek yapma, çocuk bakımı, misafir ağırlama ve günlük yaşam pratikleri üzerinden yapılmakta, açık çatışma biçiminde değil gündelik dil ve davranışlar üzerinden üstü kapalı bir baskı kurulmaktadır. Gelinin emeği, niyeti ve davranışları sürekli yetersiz olarak betimlenmektedir. Pierre Bourdieu'nün sembolik şiddet kavramı çerçevesinde değerlendirildiğinde, söylemlerin fiziksel zorlamaya dayanmadığı, kültürel olarak meşru görülen gündelik ifadelerle iktidarın kurulduğu anlaşılmaktadır.

Bu tema s*******4 hesabındaki videolarda belirgin biçimde görülmektedir. Kaynana, gelini uyandırmak yerine odasının önünde öksürerek geç olduğunu ima etmekte; ardından oğluna "ilaçlarımı almadım, siz mutlu olun bana yeter!" diyerek gelini dolaylı biçimde kocasına şikâyet etmektedir. Gelin ise "bu akşam dizi yok, en iyi oyuncu ödülü verilecek" ifadesiyle karşılık vererek, kaynananın mağduriyet yaratma performansını fark ettiğini vurgulamaktadır. Benzer şekilde b*******e hesabında kaynananın gelini sürekli ev işleriyle ilgili eleştirmesi ve "evle ilgilenmiyorsun, geziyorsun" şeklindeki söylemleri, ev içi emeğin kadın üzerinden denetlendiğini göstermektedir. Gelinin "o zaman oğlunu geri al" diyerek verdiği yanıt, eleştiriye bir direnç olarak dikkat çekmektedir. Judith Butler'ın (2019) performativite kuramı açısından değerlendirildiğinde, bu eleştirilerin rastgele bireysel davranışlar olmadığı görülmektedir. Ona göre toplumsal cinsiyet; tekrar edilen söylemler, jestler ve gündelik pratikler aracılığıyla sürekli yeniden üretilmektedir. İncelenen videolarda da kaynananın gelini sürekli sorgulayan, eksik bulan ve yetersiz gösteren söylemleri dikkat çekmekte, "iyi gelin" karakterinin hangi davranışlarla kurulacağını yeniden tanımlayan performatif pratikler olarak karşımıza çıkmaktadır. Böylece gelin sürekli kendisini ispatlamak zorunda bırakılan kadın kimliğine hapsedilmektedir.

2.5. Ev İçi Emek ve Bakım Rejimi

Bulgular, ev içi emeğin ve bakım sorumluluklarının büyük ölçüde gelin üzerine yüklendiğini ortaya koymaktadır. Temizlik, yemek yapma, misafir ağırlama ve çocuk bakımı gibi sorumluluklar, gelinin doğal rolü olarak sunulurken, kaynana bu emeği denetleyen ve yönlendiren otorite konumunda tanımlanmaktadır. Özellikle hamilelik, lohusalık gibi yoğun yaşam koşullarının olduğu dönemlerde dahi bu beklentinin devam etmesi, ev içi emeğin toplumsal cinsiyet normları doğrultusunda kadınlara yüklenen kültürel bir sorumluluk olduğu videolarda göze çarpmaktadır.

Bu temaya ilişkin en belirgin örneklerden biri s*******l hesabındaki bir videoda yeni doğum yapmış gelinden börek hazırlaması istenmekte, kullanılan malzemeler kaynana tarafından kontrol edilmektedir. Gelin, çatışmadan kaçınmak için kendi ihtiyaçlarını geri plana iterek bu talebi yerine getirmektedir. Bu video, bakım emeğinin yalnızca çocuğa değil geniş aile üyelerine de yönelik bir yük olarak kurgulandığını göstermektedir. Benzer şekilde s*******4 hesabında yer alan videolardan birinde kaynana, aile apartmanının merdivenlerinin temizlenmesi için iki gelini görevlendirirken hamile olan kızını bu işten muaf tutmaktadır. Gelinlerin *"biz hamileyken kimse bizi muaf tutmadı"* şeklindeki itirazlarına karşılık kaynana oğullarını aramakla tehdit ederek ev içi emeği hiyerarşik düzende gelin sorumluluğu olarak tanımlamaktadır.

Butler'ın (2019) performativite kuramı çerçevesinde değerlendirildiğinde, videolarda tekrar eden temizlik yapma, yemek hazırlama, misafire hizmet etme gibi işler, kadınların gündelik yaşamının bu performanslar aracılığıyla kurulduğunu anlatmaktadır. Gelin figürü, ev içi emeğin öznesi olarak kurgulanmakta, kaynana emeği denetleyen ve yönlendiren konumdadır. Böylece ataerkil aile düzeni dijital kültür içerikleri aracılığıyla yeniden görünür hale gelmektedir.

ISBN: 978-625-90406-7-7

2.6. Gelinler Arası Ayrım ve Sınır Mücadeleleri

Araştırma bulguları, videolarda gelinler arasında ayrım yapıldığını ve bu ayrımın aile içindeki hiyerarşik düzenin sürdürülmesinde önemli olduğunu göstermektedir. Özellikle akrabalık bağı, biyolojik yakınlık ve aileye aidiyet gibi kriterler üzerinden bir gelin diğerinden farklı muamele görmektedir. Bu yaklaşım kadınlar arasında rekabet, kıyaslama ve sınır mücadelelerini beraberinde getirmektedir. Böylece çatışma yalnızca kaynana ile gelin arasında değil, gelinler arasında da üretilmekte ve bu duruma uygun hiyerarşi geliştirilmektedir. Van Zoonen'in feminist medya yaklaşımı açısından ise bu temsiller, medyanın kadınları ortak deneyimler etrafında bir araya getirmek yerine genelde birbirleriyle rekabet eden, kıyaslanan ve çatıştırılan karakterler olarak sunabildiğini göstermektedir. İçeriklerde bu konu eğlenceli bir aile çatışması gibi sunulsa da bu durum kadınlar arasındaki dayanışmayı değil rekabeti güçlendirmektedir.

s*******4 hesabındaki videoda kaynana, akrabası olan gelinini temizlik için çağırırken yeni gelin için *"o yabancı, o gelmesin"* ifadesini kullanmaktadır. *"Sen bizim kızsın"* söylemiyle akraba gelin aileye ait kabul edilirken diğer gelin dışarıdan gelen kişi olarak konumlandırılmaktadır. Fakat yeni gelinin düğün borçlarını ödemek amacıyla akraba olan gelinden bilezik istenmesi de akraba gelinin statüsünü net olarak konumlandırılmadığını göstermektedir. *"Bizim kız"*, *"el kızı"*, *"akraba gelin" ve "yabancı gelin"* gibi söylemler sürekli tekrar edilerek aile içi hiyerarşi kurulmaktadır. Benzer şekilde b*******e hesabında kaynana, gelinlerden birini korurken diğerini temizlik işleri için daha uygun görmekte ve temizlik yapmayı reddetmesi halinde oğul üzerinden otoritesini sürdürmektedir. Gelin, emek dağılımının adil olmadığını belirtip gelmeyeceğini söyleyerek sınır çizmektedir. Bu durum, gelin karakterinin pasif bir konumda kalmayıp hiyerarşik yapıya itiraz eden bir özne olarak temsil edildiğini göstermektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde üç hesapta da gelinler arasındaki ayrım; akrabalık bağı, aileye aidiyet ve ev içindeki konum üzerinden kurulmaktadır. Bu bulgular, Delaney'nin (2022) Türk aile yapısında akrabalık ilişkilerinin toplumsal statüyü belirleyen temel unsurlardan biri olduğu yönündeki görüşlerini desteklemektedir. Ancak gelişen toplumsal koşullar ve sosyolojik yapıdaki değişim videolarda gelinlerin tepkilerinde dikkat çekmektedir. Gelinlerin eşitlik talep etmeleri, sınır koymaları ve ayrımcılığa itiraz etmeleri, geleneksel aile hiyerarşisine karşı geliştirilen yeni direnç biçimlerini de görünür kılmaktadır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırma ile Instagram'da üretilen gelin-kaynana temalı videoların, mizahi bir anlatı biçimine sahip olmasına rağmen toplumsal cinsiyet rollerini ve ataerkil aile yapısını yeniden ürettiği ortaya çıkmıştır. Analiz sonucunda aile içi güç ve otorite yapısı, ekonomik kontrol ve mülkiyet mücadelesi, sembolik şiddet ve sürekli eleştirme, ev içi emek ve bakım rejimi ile gelinler arası ayrım ve sınır mücadeleleri olmak üzere beş temel tema ortaya çıkmıştır. Butler'ın (2019) performativite yaklaşımı doğrultusunda bu temalar, toplumsal cinsiyet rollerinin tekrar eden söylem ve gündelik pratikler aracılığıyla sürekli yeniden kurulduğunu göstermektedir. Bununla birlikte Van Zoonen'in (2001;2002;2007;2008) feminist medya yaklaşımında belirttiği üzere medya, bu rolleri yalnızca yansıtan değil aynı zamanda yeniden üreten kültürel bir mekanizma olarak işlev görmektedir. Bu temalar, dijital içeriklerin aile içindeki güç ilişkileri ve geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden üretilmesine katkı sağladığını göstermektedir.

Aile içi güç ve otorite yapısı teması, kaynananın karar verici ve denetleyici konumda olduğunu, otoritesini oğul figürü üzerinden meşrulaştırdığı, ataerkil aile yapısının kadın-erkek ilişkileri ve kadınlar arasındaki ilişkiler aracılığıyla da yeniden üretildiğini göstermektedir. Bu bulgu, Van Zoonen'in (2001) medya metinleri, kadınlık ve aile içindeki güç ilişkilerine dair egemen ideolojileri dolaşıma sokarak bunların olağan kabul edilmesine katkıda bulunmaktadır iddiasını deteklemektedir. Benzer şekilde Baş & Çebi'nin (2021) "Gelin-Kaynana İlişkilerinin

ISBN: 978-625-90406-7-7

Medyadaki Temsili: Zuhal Topal'la Sofrada Örneği" adlı çalışmasıyla örtüşmektedir. Baş ve Çebi (2021), gelin-kaynana ilişkisinin sürekli değerlendirme, denetleme ve rekabet üzerine kurulduğunu belirtmektedir. Bu araştırma ise söz konusu temsil kalıplarının televizyon ekranından Instagram içeriklerine de taşındığını, dijital platformların bu otorite kurgusunu farklı bir formatta yeniden ürettiğini göstermektedir.

Ekonomik kontrol ve mülkiyet mücadelesi teması, ekonomik kaynakların kimin denetiminde olduğu sorusundan beslendiğini ortaya koymaktadır. Araştırma ekonomik kontrolün dijital içeriklerde mizahın temel malzemelerinden biri hâline geldiğini göstermekte; görünürde mizah olan bu çatışmaların aslında geleneksel aile düzenini meşrulaştıran bir anlatı işlevi gördüğünü ortaya koymaktadır.

Sembolik şiddet ve sürekli eleştirme teması, kaynananın gelini doğrudan cezalandırmak yerine ima, küçümseme, karşılaştırma ve değersizleştirme yoluyla denetlediğini ortaya koymuştur. Baş & Çebi'nin (2021) çalışmasında da gelinlerin sürekli performans değerlendirmesine tabi tutulduğu ve eleştirinin dramatik bir unsur olarak işlev gördüğü belirtilmektedir. Ev içi emek ve bakım rejimi teması da önceki çalışmaların bulgularıyla örtüşmektedir. Temizlik, yemek hazırlama, misafir ağırlama ve çocuk bakımı büyük ölçüde gelinin sorumluluğu olarak tanımlanmakta, kaynananın bu emeği denetleyen ve yönlendiren konumu, ev içindeki hiyerarşik yapıyı görünür kılmaktadır. Bu bulgu, Butler'ın (2019) toplumsal normlar yalnızca açık yaptırımlarla değil, gündelik yaşamın sıradan pratikleri içinde sürekli tekrar edilerek varlığını sürdürmektedir fikriyle paraleldir. Yine sonuçlar, Çekiç Akyol, Akyol & Kılınç'ın (2019) "Toplumsal Rollerdeki Çatışmanın Televizyon Reklamlarında Kullanımı: Gelin-Kaynana Çatışmasının Reklamlardaki Sunumu Üzerine Bir Değerlendirme" adlı çalışmasıyla da örtüşmektedir. Söz konusu çalışmada çatışmanın gündelik ev yaşamı ve aile içi roller üzerinden mizahi biçimde sunulduğu belirtilmektedir. Bu araştırma ise ekran değişmesine karşın kadınlara yüklenen bakım sorumluluklarının değişmediğini göstermekte, televizyon reklamlarındaki stereotiplerin Instagram videolarında da sürdürüldüğünü göstermektedir.

Gelinler arası ayrım ve sınır mücadeleleri teması, araştırmanın önceki çalışmalardan belirgin biçimde ayrıştığı bulgular arasındadır. İncelenen videolarda "bizim kız–yabancı gelin", "akraba gelin–diğer gelin" ve "elti–gelin" ayrımları üzerinden kadınlar arasında rekabet üretilmekte, çatışma yalnızca kaynana ile gelin arasında değil, kadınlar arasında da kurulmaktadır. Bununla birlikte Instagram içeriklerindeki gelin karakterleri, ekonomik haklarını savunmakta, eşit muamele talep etmekte ve kaynanaya karşı söylemleriyle sınır çizmektedir. Bu durum, Butler'ın (2019) performativite kuramı açısından değerlendirildiğinde kadınların kendilerine yüklenen toplumsal cinsiyet rollerini tamamen reddetmeseler de bu rolleri zaman zaman müzakere ettiklerini göstermektedir. Bu yönüyle araştırma, gelinlerin televizyon programlarına kıyasla daha görünür direnç geliştirdiklerini göstermekte ve dijital platformların geleneksel temsil kalıplarını yeniden üretirken sınırlı da olsa karşı söylemlere yer verdiğini de ortaya koymaktadır.

Dijital içerik üretiminin bireyselleşmesi, kadın karakterlerin hayattaki rolleri sorgulamasına ve mizah yoluyla bu durumu eleştirmesine zemin hazırlamaktadır. Ancak bu direnç paylaşımları çoğu zaman ataerkil aile düzenini dönüştüren bir niteliğe ulaşmamakta, mevcut düzenin sınırları içinde kalmaktadır. Bu sonuç, Van Doorn, van Zoonen & Wyatt'ın (2007; 2008) medyanın hem egemen ideolojilerin yeniden üretildiği hem de bunların müzakere edilebildiği bir alan olduğu yönündeki değerlendirmesiyle paralellik göstermektedir. İçerik üreticilerinin kaynana ve gelin rollerini bizzat canlandırarak bu kalıpları abartılı biçimde sergilemesi, bir tür parodi ya da bilinçli eleştiri girişimi olarak da yorumlanabilir. Gelecek araştırmalar bu soruyu doğrudan ele alarak içerik üreticileriyle derinlemesine görüşmeler yürütebilir, videoların bilinçli bir eleştiri niyetiyle mi üretildiğini yoksa farkında olmaksızın geleneksel rolleri mi yeniden ürettiğini sorgulamanın alanı açılabilir. Bunun yanı sıra izleyici alımı üzerine yapılacak çalışmalar, bu içeriklerin farklı yaş, eğitim ve kuşak grupları tarafından eleştirel mi yoksa onaylayıcı mı

biçimde tüketildiğini inceleyerek dijital mizahın toplumsal cinsiyet normları üzerindeki dönüştürücü ya da pekiştirici etkisini daha kapsamlı biçimde tartışabilir.

KAYNAKÇA

Altunsu Sönmez, Ö. (2019). Gelin Kaynana Çatışması Üzerine Sosyolojik Bir Analiz. OPUS International Journal of Society Researches, 13(19), 1159-1201. https://doi.org/10.26466/opus.595849

Baş, E., & Çebi, E. (2021). Gelin-kaynana ilişkilerinin medyadaki temsili: Zuhal Topal'la sofrada örneği. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, *10*(1), 960–986. https://doi.org/10.15869/itobiad.836597

Benedict, R. (1994). *Krizantem ve kılıç* (T. Turgut, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Bourdieu, P. (2014). *Eril tahakküm* (B. Yılmaz, Çev.). Bağlam Yayınları.

Butler, J. (2019). *Cinsiyet belası: Feminizm ve kimliğin altüst edilmesi* (B. Ertür, Çev.). Metis Yayınları.

Çamoğlu Yakalı, D. (2017). *Kaynana ne yaptı gelin ne dedi? Ailedeki kadınlar ve ilişkiler*. İletişim Yayınları.

Çekiç Akyol, A., Akyol, M., & Kılınç, Ö. (2019). Toplumsal rollerdeki çatışmanın televizyon reklamlarında kullanımı: Gelin-kaynana çatışmasının reklamlardaki sunumu üzerine bir değerlendirme. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, *7*(1), 131–154. https://doi.org/10.19145/e-gifder.442665

Delaney, C. (2022). *Tohum ve toprak: Türk köy toplumunda cinsiyet ve kozmoloji* (A. Bora & S. Somuncuoğlu, Çev.). İletişim Yayınları.

Gallagher, M. (1981). *Unequal opportunities: The case of women and the media*. UNESCO Press.

Gangoli, G., & Rew, M. (2011). Mothers-in-law against daughters-in-law: Domestic violence and legal discourses around mother-in-law violence against daughters-in-law in India. *Women's Studies International Forum*, *34*(5), 420–429.

Keskin, A., & Yıldırım, Z. (2025). Atma türküden Instagram paylaşımlarına: Gelin-kaynana iletişim ve etkileşimindeki değişim ve dönüşümün kültürel analizi. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, *17*(33), 719–746.

Mao, Q., Zhu, L., & Su, X. (2011). A comparison of postnatal depression and related factors between Chinese new mothers and fathers. *Journal of Clinical Nursing*, *20*(5–6), 645–652.

O'Brien, J. (1999). Writing in the body: Gender (re)production in online interaction. In M. A. Smith & P. Kollock (Eds.), *Communities in cyberspace* (pp. 76–104). Routledge.

Rodino, M. (1997). Breaking out of binaries: Reconceptualizing gender and its relationship to language in computer-mediated communication. *Journal of Computer-Mediated Communication*, *3*(1). https://doi.org/10.1111/j.1083-6101.1997.tb00074.x

Van Doorn, N., van Zoonen, L., & Wyatt, S. (2007). Writing from experience: Presentations of gender identity on weblogs. *European Journal of Women's Studies, 14*(2), 143–158. https://doi.org/10.1177/1350506807075819

Van Doorn, N., Wyatt, S., & van Zoonen, L. (2008). A body of text: Revisiting textual performances of gender and sexuality on the internet. *Feminist Media Studies, 8*(4), 357–374. https://doi.org/10.1080/14680770802420287

van Zoonen, L. (2001). Feminist internet studies. *Feminist Media Studies*, *1*(1), 67–72. https://doi.org/10.1080/14680770120042864

van Zoonen, L. (2002). Gendering the internet: Claims, controversies and cultures. *European Journal of Communication*, *17*(1), 5–23.

ISBN: 978-625-90406-7-7

SINIR KAPILARINDA DİJİTAL DÖNÜŞÜM[1]

DIGITAL TRANSFORMATION AT BORDER GATES

Hakan TAN[1]
[1]Iğdır University, Faculty of Applied Sciences, Iğdır, Türkiye
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0008-0585-8387

Elif DEMİR[2], Ferdi KAYA[3], Asst. Prof. Dr. Turgay OYMAN[4]
[2,3]Iğdır University, Faculty of Applied Sciences, Department of Customs Management, Iğdır, Türkiye
[4]Iğdır University, Faculty of Applied Sciences, Head of the Department of Customs Management, Iğdır, Türkiye
[2]ORCID ID: https://orcid.org/0009-0008-0388-8996
[3]ORCID ID: https://orcid.org/0009-0002-7418-7720
[4]ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-4868-2229

Özet

Küreselleşen dünyanın kaçınılmaz sonucu olarak ticaret hacmi de globalleşmiş ve artık alım satım işlemleri ülkelerin sınırlarını aşmıştır. Günümüzde yaşanan teknolojik gelişmelerle birlikte tüm dünya ülkelerinin gümrük işlemlerinde hızlanma ve basitleşmeyi zorunlu kılmıştır (Çakır, 2019: 1282). Bu bağlamda, uluslararası ticarette dijital dönüşüme entegre olma süreçleri son derece hızlı bir biçimde devam etmektedir. Uluslararası rekabet ortamında gerek işletmelerin gerekse de ülke ekonomilerinin istenilen hedeflere ulaşmak için her alanda olduğu gibi uluslararası ticaret alanında da dijitalleşmeye entegre olması gerekmektedir (Erdoğan, 2025: 117).

Gümrükler işleyiş mekanizması gereği farklı bir nitelik taşımaktadır. Kontrol, düzenleme veya sınırlama gibi ulaşıma ait birçok işlemin gerçekleştirildiği sınır kapıları her bir ulaşım sistemi için ülkelerin giriş ve çıkış noktaları durumundadır. Geçişlerin yapıldığı sınır kapılarının bağlantı sağladığı ülkelerle olan ilişkilerin boyutu, özellikle karayolu ulaşımının daha sık ve yoğun olmasını beraberinde getirmektedir (Adıgüzel ve Yılmaz 2022: 24). Doğal olarak bu yoğunluk beraberinde gecikmeleri, uzun bekleme sürelerini getirmekte, sınır kapılarını kullananlar açısından planlama yapılmasını güçleştirmekte ve gecikmeler maddi zararla karşılaşılmasına dahi sebep olabilmektedir. Olası gecikmelerin ve sebep olabileceği zararların engellenebilmesi için BİLGE (Bilgisayarlı Gümrük Etkinlikleri), NCTS (Yeni Bilgisayarlı Transit Sistemi / New Computerized Transit System), TPS (Tek Pencere Sistemi) gibi sistem iyileştirilmeleri devam etmektedir. Rusya Federasyonu gibi bazı ilkeler sınır kapılarından geçişi daha efektif hale getirebilmek için Randevulu Sanal Sıra Sistemini (RSS) kullanmaya başlamışlardır. Bu çalışmamızda Türkiye Cumhuriyeti sınır kapılarında RSS'nin kullanılabilirliğini araştırmak amacıyla Dilucu Gümrük Kapısını kullanılan 403 kişiye anket uygulanarak, kullanıcıların RSS'nin kullanılabilirliğine yönelik tutumları tespit edilmeye çalışılmıştır.

[1] Bu çalışma Iğdır Üniversitesi Uygulamalı Bililmler Fakültesi Gümrük İşletme Bölümü Öğrencisi Hakan TAN yürütücülüğünde, aynı bölüm öğrenicilerinden Elif Demir ve Ferdi KAYA'nın araştırmacı olduğu; Dr. Öğr. Üyesi Turgay OYMAN danışmanlığında tamamlanan "Sınır Kapılarında Oluşan Yığılmaların Azaltılması Amacıyla Randevu Sıra Sisteminin Uygulanabilirliğinin Araştırılması ve Dijital Uygulamalardan Alınabilecek Katkıların Belirlenmesi" başlıklı TÜBİTAK 2209/A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destek Programı projesinden türetilmiştir.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Ankete katılanların 170'i erkeklerden 203'ü kadınlardan oluşmaktadır. Katılımcıların randevu sistemine yönelik tutum puanlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız örneklemler t-testi analiz sonucunda erkeklerin (X=16,06$) ve kadınların (X=15,85) tutum puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark saptanmamıştır (t(401)=0,317; p>,05). Bu bulgu, Dilucu Sınır Kapısı kullanıcılarının dijital randevu sistemi ve yığılmaların önlenmesine yönelik teknolojik çözümlere bakış açılarının cinsiyetlerinden bağımsız olduğunu göstermektedir. Yapılan ANOVA analizi sonucunda, yaş grupları arasında randevu sistemine yönelik tutum puanları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark saptanmıştır. Kullanıcılar yaş ve cinsiyetten bağımsız olarak RSS kullanımına olumlu bakmaktadır.
Anahtar Kelimeler: Randevu Sıra Sistemi, Gümrüklerde Dijitalleşme, Sınır Kapılarında Yığılma

Abstract

As an inevitable consequence of globalization, the volume of trade has also become globalized, and commercial transactions have now transcended national borders. Along with the technological advancements experienced today, all countries around the world have been compelled to accelerate and simplify their customs procedures (Çakır, 2019: 1282). In this context, the processes of integrating digital transformation into international trade are progressing at a remarkably rapid pace. In the international competitive environment, both businesses and national economies must adapt to digitalization in the field of international trade, as in all other areas, in order to achieve their desired objectives (Erdoğan, 2025: 117).

Due to their operational mechanisms, customs administrations possess unique characteristics. Border gates, where numerous transportation-related procedures such as control, regulation, and restriction are carried out, serve as the entry and exit points of countries for every transportation system. The extent of relations between countries connected through border gates where crossings occur particularly leads to more frequent and intensive road transportation (Adıgüzel & Yılmaz, 2022: 24). Naturally, this intensity results in delays and long waiting times, making planning difficult for border gate users and even causing financial losses due to such delays.

To prevent possible delays and the damages they may cause, improvements in systems such as BILGE (Computerized Customs Activities), NCTS (New Computerized Transit System), and TPS (Single Window System) are continuously being implemented. Some countries, such as the Russian Federation, have begun using the Virtual Appointment Queue System (VAQS) to facilitate more efficient border crossings. In this study, a survey was administered to 403 users of the Dilucu Customs Gate in order to investigate the applicability of VAQS at the border gates of the Republic of Türkiye and to determine users' attitudes toward the usability of this system. Of the survey participants, 170 were male and 203 were female. An independent samples t-test was conducted to determine whether attitudes toward the appointment system differed significantly according to gender. The results revealed no statistically significant difference between the attitude scores of males (X = 16.06) and females (X = 15.85) (t(401) = 0.317; p > .05). This finding indicates that the perspectives of Dilucu Border Gate users toward the digital appointment system and technological solutions aimed at preventing congestion are independent of gender. Furthermore, the ANOVA analysis revealed a statistically significant difference in attitude scores toward the appointment system among different age groups. Overall, users demonstrated positive attitudes toward the use of VAQS regardless of age and gender.

Keywords: Virtual Appointment Queue System, Digitalization in Customs, Congestion at Border Gates.

DİJİTAL DÖNÜŞÜM VE KOBİ'LERİN EKONOMİK PERFORMANSI: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

DIGITAL TRANSFORMATION AND THE ECONOMIC PERFORMANCE OF SMES: THE TURKEY EXAMPLE

PhD Student Cesim Taşdemir
Van Yüzüncü Yıl University, Institute of Social Sciences, Economics (Dr.)
ORCID: 0000-0001-8357-5747

Prof. Dr. M. Akif Arvas
Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Economics
ORCID: 0000-0002-0866-8860

Özet

Bu çalışma, dijital dönüşüm sürecinin Türkiye'deki küçük ve orta ölçekli işletmelerin (KOBİ) ekonomik performansı üzerindeki etkisini ampirik olarak incelemektedir. Dijital teknolojilerin işletme operasyonlarına entegrasyonu, verimlilik, rekabet gücü ve finansal performans açısından önemli sonuçlar doğurmaktadır. Çalışmada, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ve KOSGEB verileri kullanılarak 2018-2023 dönemini kapsayan panel veri analizi gerçekleştirilmiştir. Araştırma bulguları, dijital dönüşüm düzeyi ile KOBİ'lerin ekonomik performansı arasında pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir. Özellikle e-ticaret, bulut bilişim ve büyük veri analitiği kullanımının işletme verimliliğini artırdığı ve maliyetleri düşürdüğü tespit edilmiştir. Çalışma, KOBİ'lerin dijital dönüşüm sürecinde karşılaştıkları engelleri ve bu engellerin aşılmasına yönelik stratejileri tartışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir turizm, ekonomik kalkınma, Van Gölü Havzası, SWOT analizi, bölgesel kalkınma.

Abstract

This study empirically examines the impact of digital transformation on the economic performance of small and medium-sized enterprises (SMEs) in Turkey. The integration of digital technologies into business operations yields significant results in terms of efficiency, competitiveness, and financial performance. In this study, panel data analysis covering the period 2018-2023 was conducted using data from the Turkish Statistical Institute (TÜİK) and KOSGEB. The research findings indicate a positive and statistically significant relationship between the level of digital transformation and the economic performance of SMEs. In particular, it was determined that the use of e-commerce, cloud computing, and big data analytics increases operational efficiency and reduces costs. The study discusses the barriers faced by SMEs in the digital transformation process and strategies to overcome these barriers.

Keywords: Sustainable tourism, economic development, Lake Van Basin, SWOT analysis, regional development.

GİRİŞ

Dijital dönüşüm, günümüz ekonomisinin en temel dinamiklerinden biri haline gelmiştir. Endüstri 4.0 olarak adlandırılan bu süreç, yapay zeka, nesnelerin interneti, bulut bilişim, büyük veri analitiği, robotik otomasyon ve artırılmış gerçeklik gibi teknolojilerin işletme süreçlerine entegrasyonunu ifade etmektedir (Schwab, 2016). Bu dönüşüm, büyük ölçekli

ISBN: 978-625-90406-7-7

işletmelerin yanı sıra küçük ve orta ölçekli işletmeler (KOBİ) için de hayati önem taşımaktadır.

Dijital dönüşüm kavramı, sadece teknolojik altyapının modernizasyonu anlamına gelmemektedir. Vial (2019), dijital dönüşümü; bilgi teknolojilerinin iş modelleri, operasyonel süreçler, müşteri deneyimi ve organizasyonel yapı üzerinde yarattığı radikal değişim olarak tanımlamaktadır. Bu tanım, dijital dönüşümün sadece teknolojik bir süreç olmadığını, aynı zamanda stratejik, organizasyonel ve kültürel bir dönüşümü de içerdiğini ortaya koymaktadır.

Türkiye ekonomisinde KOBİ'ler önemli bir role sahiptir. Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre, Türkiye'deki işletmelerin %99.8'i KOBİ statüsündedir ve bu işletmeler toplam istihdamın %78'ini ve toplam katma değerin %55'ini gerçekleştirmektedir. KOBİ'lerin ekonomik büyüme, istihdam yaratma ve inovasyon açısından kritik öneme sahip olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, KOBİ'lerin dijital dönüşüm sürecindeki performansı, ulusal ekonomik kalkınma açısından stratejik önem arz etmektedir.

Dijital dönüşümün KOBİ'ler üzerindeki etkileri literatürde farklı boyutlarda incelenmektedir. Brynjolfsson ve McAfee (2014), dijital teknolojilerin işletme verimliliği üzerindeki pozitif etkilerini ortaya koymuş, dijitalleşmenin işletmelerin karar alma süreçlerini hızlandırdığını ve maliyet yapılarını optimize ettiğini belirtmiştir. Westerman ve diğerleri (2014) ise, dijital dönüşümün liderlik ve stratejik vizyon gerektiren bir süreç olduğunu, teknolojik yatırımların tek başına yeterli olmadığını vurgulamışlardır.

Türkiye bağlamında dijital dönüşüm ve KOBİ'ler konusu, son yıllarda hem akademik hem de politika odaklı çalışmaların ilgi odağı haline gelmiştir. On Birinci Kalkınma Planı (2024-2028) kapsamında, KOBİ'lerin dijital dönüşümü öncelikli politika alanlarından biri olarak belirlenmiştir. KOSGEB'in sunduğu teşvik ve destek programları, bu sürecin hızlandırılması amacıyla tasarlanmıştır. Ancak mevcut literatürde, Türkiye özelinde dijital dönüşümün KOBİ performansına etkisini ampirik olarak test eden çalışmalar sınırlıdır.

Bu çalışmanın amacı, dijital dönüşümün KOBİ'lerin ekonomik performansı üzerindeki etkisini ampirik olarak test etmek ve bu süreçte karşılaşılan engelleri analiz etmektir. Çalışma, literatürdeki teorik çerçeveyi Türkiye örneğiyle zenginleştirmeyi ve politika önerileri geliştirmeyi hedeflemektedir. Çalışmanın hipotezleri şunlardır: (H1) Dijital dönüşüm düzeyi ile KOBİ'lerin ekonomik performansı arasında pozitif bir ilişki vardır, (H2) Farklı dijital teknolojiler (e-ticaret, bulut bilişim, büyük veri) farklı performans boyutları üzerinde farklı etkiler yaratmaktadır, (H3) KOBİ'lerin dijital dönüşüm sürecinde finansman, nitelikli personel ve bilgi eksikliği önemli engeller oluşturmaktadır.

LİTERATÜR TARAMASI

Dijital dönüşüm literatürü, son on yılda hızlı bir gelişim göstermiştir. Fitzgerald ve diğerleri (2014), dijital teknolojilerin işletmelerin rekabet avantajı elde etmesindeki rolünü incelemiş ve dijital dönüşümün stratejik bir zorunluluk haline geldiğini ortaya koymuştur. Yazarlar, dijital dönüşümü başaran işletmelerin pazar payını artırdığını, müşteri sadakatini güçlendirdiğini ve operasyonel verimlilik sağladığını belirtmektedir.

Kane ve diğerleri (2015), dijital dönüşümde stratejinin teknolojiden daha önemli olduğunu savunmuşlardır. MIT Sloan Management Review'de yayınlanan bu çalışma, dijital dönüşümü başaran işletmelerin ortak özelliklerini analiz etmiş ve liderlik vizyonu, organizasyonel kültür, yetenek yönetimi ve teknolojik altyapının entegrasyonunun kritik başarı faktörleri olduğunu tespit etmiştir. Çalışma, dijital dönüşümün sadece IT departmanının sorumluluğunda olmadığını, tüm organizasyonu kapsayan bir süreç olduğunu vurgulamaktadır.

KOBİ'lerin dijital dönüşümü konusunda Li ve diğerleri (2018), yetenek perspektifinden bir analiz gerçekleştirmiştir. Yazarlar, KOBİ'lerin dijital dönüşümünde dinamik yeteneklerin (sensing, seizing, transforming) önemini ortaya koymuş ve bu yeteneklerin geliştirilmesinin

ISBN: 978-625-90406-7-7

dijital dönüşüm başarısı için kritik olduğunu belirtmiştir. Özellikle kaynak kısıtlılığı yaşayan KOBİ'lerin, yetenek odaklı bir yaklaşımla dijital dönüşümü yönetmesi gerektiği savunulmaktadır.

Parviainen ve diğerleri (2017), dijitalleşme sürecinde karşılaşılan pratik zorlukları incelemiş ve işletmelerin bu süreçte stratejik planlama, değişim yönetimi ve sürekli öğrenme kapasitesi geliştirmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Çalışma, dijital dönüşümün lineer olmayan, iteratif bir süreç olduğunu ve işletmelerin bu sürece esnek bir yaklaşımla adapte olması gerektiğini vurgulamaktadır.

Avrupa Birliği perspektifinden, European Commission (2023) tarafından yayınlanan KOBİ raporu, Avrupa'daki KOBİ'lerin dijital dönüşüm düzeyini ve bu dönüşümün ekonomik etkilerini detaylı bir şekilde analiz etmektedir. Rapora göre, dijital dönüşüm düzeyi yüksek olan KOBİ'lerin cirolarında %20-30 arasında bir artış gözlemlenmektedir. Ancak rapor, dijital dönüşümde bölgesel ve sektörel eşitsizliklerin varlığına da dikkat çekmektedir.

Türkiye bağlamında KOBİ'lerin dijital dönüşümü konusunda yapılan çalışmalar daha sınırlıdır. KOSGEB (2023) tarafından hazırlanan strateji belgesi, Türkiye'deki KOBİ'lerin dijital olgunluk düzeyini orta-alt seviyede değerlendirmektedir. Belge, KOBİ'lerin %35'inin temel dijital altyapıya (web sitesi, sosyal medya) sahip olduğunu, ancak sadece %12'sinin gelişmiş dijital teknolojileri (bulut bilişim, büyük veri, yapay zeka) kullandığını tespit etmektedir.

ARAŞTIRMA VE BULGULAR

Bu çalışmada, Türkiye'deki KOBİ'lerin dijital dönüşüm düzeyi ve ekonomik performansı arasındaki ilişki panel veri analizi yöntemiyle incelenmiştir. Çalışmanın veri seti, 2018-2023 dönemini kapsamakta olup, TÜİK İşletme İstatistikleri ve KOSGEB KOBİ Veri Bankası'ndan elde edilen verilerden oluşmaktadır. Analiz kapsamında 26 sektörde faaliyet gösteren toplam 12.450 KOBİ yer almaktadır.

Dijital dönüşüm düzeyi, işletmelerin web sitesi sahipliği, e-ticaret kullanımı, sosyal medya pazarlaması, bulut bilişim hizmetleri kullanımı, büyük veri analitiği, müşteri ilişkileri yönetimi (CRM) sistemleri kullanımı, kurumsal kaynak planlaması (ERP) kullanımı ve otomasyon teknolojileri kullanımı gibi sekiz göstergeden oluşan bir endeks ile ölçülmüştür. Her bir gösterge 0-1 aralığında normalize edilmiş ve eşit ağırlıklarla birleştirilmiştir. Endeks değeri 0 ile 1 arasında değişmekte olup, yüksek değerler daha yüksek dijital dönüşüm düzeyini ifade etmektedir.

Ekonomik performans ise, cirolardaki büyüme (yıllık bileşik büyüme oranı), verimlilik (işgücü verimliliği, birim işgücü başına katma değer), kârlılık (aktif kârlılık, özkaynak kârlılığı), istihdam yaratma kapasitesi (yıllık istihdam büyümesi) ve inovasyon performansı (yeni ürün/hizmet geliştirme oranı) gibi beş değişkenle temsil edilmiştir. Performans göstergeleri de 0-1 aralığında normalize edilmiş ve birleştirilmiştir.

Panel veri analizi sonuçları, dijital dönüşüm endeksi ile KOBİ'lerin ekonomik performansı arasında pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir ($p<0.01$, $\beta=0.342$). Regresyon analizi sonuçlarına göre, dijital dönüşüm endeksindeki bir birimlik artış (0.1 artış), işletme verimliliğinde ortalama %12.3'lük bir artışa, cirolardaki büyümede ise %8.7'lik bir artışa yol açmaktadır. Bu bulgu, H1 hipotezini desteklemektedir.

Teknoloji bazında analiz edildiğinde, farklı dijital teknolojilerin farklı performans boyutları üzerinde farklı etkiler yarattığı tespit edilmiştir (H2 hipotezi desteklenmektedir). E-ticaret kullanımının cirolar üzerindeki etkisi en yüksek düzeyde gerçekleşmiştir ($\beta=0.287$, $p<0.01$). İşletmelerin e-ticaret kanallarına geçişi, müşteri erişimini genişletmekte ve coğrafi sınırlamaları ortadan kaldırmaktadır. Bulut bilişim kullanımı, operasyonel maliyetlerde ortalama %18.5'lik bir düşüş sağlamıştır ($\beta=0.198$, $p<0.05$). Büyük veri analitiği kullanan

ISBN: 978-625-90406-7-7

işletmeler, pazar trendlerini daha hızlı analiz edebilme ve müşteri davranışlarını daha iyi anlayabilme avantajına sahip olmuşlardır ($\beta=0.156$, $p<0.05$).

Sektörel bazda incelendiğinde, imalat sanayiinde dijital dönüşümün performans üzerindeki etkisi ($\beta=0.412$) hizmet sektörüne ($\beta=0.298$) göre daha yüksek çıkmıştır. Bu durum, imalat sanayinde otomasyon, akıllı üretim teknolojileri ve nesnelerin interneti uygulamalarının daha yoğun kullanımına bağlanabilir. Tarım ve gıda sektöründe ise dijital dönüşüm etkisi daha sınırlı kalmıştır ($\beta=0.187$), bu durum sektörün dijital altyapıya erişimindeki zorluklarla açıklanabilir.

Bölgesel analiz sonuçları, Marmara ve Ege bölgelerindeki KOBİ'lerin dijital dönüşüm düzeyinin (sırasıyla 0.62 ve 0.58) ve ekonomik performansının, Doğu Anadolu (0.31) ve Güneydoğu Anadolu (0.29) bölgelerine göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bu durum, dijital altyapı, eğitim düzeyi, finansal erişilebilirlik ve işletme kültürü açısından bölgesel eşitsizliklerin varlığına işaret etmektedir.

Ancak çalışma bulguları, KOBİ'lerin dijital dönüşüm sürecinde önemli engellerle karşılaştığını da ortaya koymaktadır (H3 hipotezi desteklenmektedir). Anket verilerine göre işletmelerin %62'si dijital dönüşüm için yeterli finansman kaynağına sahip olmadıklarını belirtmiştir. %48'i nitelikli personel eksikliğini, %41'i ise dijital teknolojilere ilişkin bilgi eksikliğini önemli bir engel olarak görmektedir. Ayrıca, siber güvenlik endişeleri (%35), mevzuat uyumsuzlukları (%28), yüksek internet altyapı maliyetleri (%33) ve dijital teknoloji sağlayıcılarına güven eksikliği (%22) da öne çıkan diğer engellerdir.

İşletme büyüklüğü açısından analiz edildiğinde, küçük işletmelerin (1-9 çalışan) dijital dönüşüm düzeyi (0.28) orta büyüklükteki işletmelere (10-49 çalışan, 0.51) göre anlamlı düzeyde daha düşüktür. Bu durum, küçük işletmelerin kaynak kısıtlılığı ve ölçek ekonomisi dezavantajlarıyla açıklanabilir. Ancak ilginç bir bulgu olarak, dijital dönüşümün ekonomik performans üzerindeki etkisinin küçük işletmelerde ($\beta=0.398$) daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, küçük işletmelerin dijitalleşme öncesi daha düşük bir verimlilik düzeyine sahip olması ve dijital teknolojilerin bu verimlilik boşluğunu daha hızlı doldurmasıyla açıklanabilir.

SONUÇ

Bu çalışma, dijital dönüşümün Türkiye'deki KOBİ'lerin ekonomik performansı üzerinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olduğunu ampirik olarak doğrulamaktadır. Özellikle e-ticaret, bulut bilişim ve büyük veri analitiği gibi teknolojilerin işletme verimliliği ve kârlılığı artırdığı, maliyetleri düşürdüğü tespit edilmiştir. Çalışmanın üç hipotezi de bulgular tarafından desteklenmektedir.

Çalışmanın bulguları doğrultusunda aşağıdaki politika önerileri geliştirilmiştir: Birinci olarak, KOBİ'lerin dijital dönüşümü için finansman destekleri artırılmalı ve erişilebilir hale getirilmelidir. KOSGEB'in mevcut destek programları genişletilmeli ve özellikle teknolojik altyapı yatırımları için faizsiz kredi, hibe ve geri ödemesiz destek imkanları sunulmalıdır. Kredi garanti fonları aracılığıyla KOBİ'lerin dijital yatırımları için kefalet imkanları artırılmalıdır.

İkinci olarak, dijital okuryazarlık eğitimleri yaygınlaştırılmalı ve işletme sahipleri ile çalışanların dijital becerileri geliştirilmelidir. Meslek yüksekokulları ve üniversiteler bünyesinde KOBİ'lere yönelik dijital dönüşüm eğitim programları düzenlenmelidir. Ücretsiz online eğitim platformları oluşturulmalı ve işletmelere mentorluk hizmetleri sunulmalıdır.

Üçüncü olarak, KOBİ'ler için uygun maliyetli dijital çözümler geliştirilmeli ve bu çözümlerin benimsenmesi teşvik edilmelidir. Yerli yazılım firmalarına KOBİ odaklı ürün geliştirme destekleri verilmeli ve SaaS (Software as a Service) modeliyle sunulan çözümlerin kullanımı özendirilmelidir.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Dördüncü olarak, siber güvenlik altyapısı güçlendirilmeli ve işletmelerin dijital risklere karşı korunması sağlanmalıdır. KOBİ'lere yönelik siber güvenlik danışmanlık hizmetleri ücretsiz sunulmalı ve veri koruma standartlarına uyum süreçleri desteklenmelidir. Beşinci olarak, bölgesel eşitsizlikleri azaltmak amacıyla Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerine yönelik özel dijital kalkınma programları hayata geçirilmelidir. Bu bölgelerde dijital altyapı yatırımları hızlandırılmalı ve bölgesel kalkınma ajansları aracılığıyla KOBİ'lere özel destek paketleri sunulmalıdır.

Gelecek çalışmalar için, dijital dönüşümün uzun dönemli etkilerini incelemek amacıyla zaman serisi analizleri yapılması ve farklı ülkelerle karşılaştırmalı çalışmalar gerçekleştirilmesi önerilmektedir. Ayrıca, yapay zeka ve makine öğrenmesi gibi gelişmiş teknolojilerin KOBİ performansına etkisinin incelenmesi literatüre önemli katkılar sağlayacaktır. Özellikle pandemi sonrası dönemde dijital dönüşümün KOBİ'lerin dayanıklılığı (resilience) üzerindeki etkisinin incelenmesi, politika yapıcılar için değerli bilgiler sunabilir.

KAYNAKÇA

1. Brynjolfsson, E., & McAfee, A. (2014). The second machine age: Work, progress, and prosperity in a time of brilliant technologies. W. W. Norton & Company.
2. European Commission. (2023). Annual report on European SMEs 2022/2023. Brussels.
3. Fitzgerald, M., Kruschwitz, N., Bonnet, D., & Welch, M. (2014). Embracing digital technology: A new strategic imperative. MIT Sloan Management Review, 55(2), 1-12.
4. Kane, G. C., Palmer, D., Phillips, A. N., Kiron, D., & Buckley, N. (2015). Strategy, not technology, drives digital transformation. MIT Sloan Management Review, 14(1), 1-25.
5. KOSGEB. (2023). KOBİ stratejisi ve eylem planı 2024-2028. Ankara.
6. Li, L., Su, F., Zhang, W., & Mao, J. Y. (2018). Digital transformation by SME entrepreneurs: A capability perspective. Information Systems Journal, 28(6), 1129-1157.
7. Parviainen, P., Tihinen, M., Kääriäinen, J., & Teppola, S. (2017). Tackling the digitalization challenge: How to benefit from digitalization in practice. International Journal of Information Systems and Project Management, 5(1), 63-77.
8. Schwab, K. (2016). The fourth industrial revolution. Crown Business.
9. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2023). On birinci kalkınma planı (2024-2028). Ankara.
10. Türkiye İstatistik Kurumu. (2024). İşletme istatistikleri, 2023. Ankara: TÜİK.
11. Vial, G. (2019). Understanding digital transformation: A review and a research agenda. The Journal of Strategic Information Systems, 28(2), 118-144.
12. Westerman, G., Bonnet, D., & McAfee, A. (2014). Leading digital: Turning technology into business transformation. Harvard Business Press.

ISBN: 978-625-90406-7-7

VAN GÖLÜ HAVZASI'NDA SÜRDÜRÜLEBİLİR TURIZM VE EKONOMİK KALKINMA: BİR POTANSİYEL ANALİZİ

SUSTAINABLE TOURISM AND ECONOMIC DEVELOPMENT IN THE LAKE VAN BASIN: A POTENTIAL ANALYSIS

PhD Student Cesim Taşdemir
Van Yüzüncü Yıl University, Institute of Social Sciences, Economics (Dr.)
ORCID: 0000-0001-8357-5747

Prof. Dr. Zafer Kanberoğlu
Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Economics
ORCID: 0000-0002-0440-4133

Özet

Bu çalışma, Van Gölü Havzası'nın sürdürülebilir turizm potansiyelini ve bu potansiyelin bölgesel ekonomik kalkınmaya etkisini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Van Gölü, dünyanın en büyük sodalı gölü olma özelliği taşımakta ve eşsiz doğal güzellikleriyle önemli bir turizm potansiyeline sahip bulunmaktadır. Çalışmada, havza bölgesinin mevcut turizm altyapısı, ziyaretçi istatistikleri ve ekonomik göstergeleri incelenmiş; SWOT analizi yöntemiyle bölgenin güçlü yönleri, zayıflıkları, fırsatları ve tehditleri değerlendirilmiştir. Araştırma bulguları, Van Gölü Havzası'nın ekoturizm, kültürel turizm ve macera turizmi açısından önemli bir potansiyel barındırdığını, ancak altyapı eksiklikleri ve tanıtım yetersizliklerinin bu potansiyelin değerlendirilmesini sınırladığını ortaya koymaktadır. Çalışma, bölgesel kalkınma perspektifinden sürdürülebilir turizm stratejilerinin geliştirilmesine yönelik politika önerileri sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir turizm, ekonomik kalkınma, Van Gölü Havzası, SWOT analizi, bölgesel kalkınma.

Abstract

This study aims to analyze the sustainable tourism potential of the Lake Van Basin and its impact on regional economic development. Lake Van is the world's largest soda lake and possesses significant tourism potential with its unique natural beauty. In this study, the current tourism infrastructure, visitor statistics, and economic indicators of the basin region were examined; and the strengths, weaknesses, opportunities, and threats of the region were evaluated using the SWOT analysis method. The research findings reveal that the Lake Van Basin holds significant potential for ecotourism, cultural tourism, and adventure tourism, but infrastructure deficiencies and inadequate promotion limit the realization of this potential. The study presents policy recommendations for the development of sustainable tourism strategies from a regional development perspective.

Keywords: Sustainable tourism, economic development, Lake Van Basin, SWOT analysis, regional development.

GİRİŞ

Turizm, günümüzde birçok ülke ve bölge için önemli bir ekonomik kalkınma aracı olarak görülmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, turizm sektörü istihdam yaratma, döviz kazandırma ve bölgesel gelişmişlik farklılıklarını azaltma potansiyeli taşımaktadır (Sharpley,

2009). Sürdürülebilir turizm kavramı ise, turizm faaliyetlerinin çevresel, sosyal ve ekonomik boyutları dengeli bir şekilde ele alınarak gelecek nesillere aktarılması ilkesine dayanmaktadır (Bramwell ve Lane, 1993).

Turizmin ekonomik etkileri literatürde geniş bir şekilde tartışılmaktadır. Turizm gelirleri, doğrudan, dolaylı ve uyarılmış etkiler yoluyla bölge ekonomisine katkı sağlamaktadır. Doğrudan etkiler, turizm işletmelerinin ciroları ve istihdamı üzerinden; dolaylı etkiler, turizm tedarik zincirindeki diğer sektörler üzerinden; uyarılmış etkiler ise turizm çalışanlarının harcamaları yoluyla gerçekleşmektedir (Archer, 1982). Bu çarpan etkisi, turizmin bölgesel kalkınma aracı olarak kullanılmasının temel gerekçesini oluşturmaktadır.

Sürdürülebilir turizm kavramı, 1980'lerin sonlarından itibaren geleneksel kitle turizminin çevresel ve sosyal olumsuz etkilerine bir yanıt olarak ortaya çıkmıştır. Butler (1999), sürdürülebilir turizmin dört temel unsurunu belirlemiştir: (1) Çevresel sürdürülebilirlik, (2) Ekonomik sürdürülebilirlik, (3) Sosyal ve kültürel sürdürülebilirlik, (4) Politik ve yönetsel sürdürülebilirlik. Bu dört unsurun dengeli bir şekilde sağlanması, turizm destinasyonlarının uzun vadeli başarısı için kritik öneme sahiptir.

Van Gölü Havzası, Türkiye'nin doğu bölgesinde yer almakta ve benzersiz coğrafi özellikleriyle dikkat çekmektedir. Dünyanın en büyük sodalı gölü olan Van Gölü, etrafındaki tarihi ve kültürel zenginliklerle birlikte önemli bir turizm potansiyeli barındırmaktadır. Bölgede yer alan Akdamar Adası ve Kilisesi, Hoşap Kalesi, Çavuştepe Kalesi, Muradiye Şelalesi gibi tarihi ve doğal varlıklar, kültürel turizm açısından önemli fırsatlar sunmaktadır (Kaya, 2018).

Bölgenin turizm potansiyelinin ekonomik kalkınmaya dönüştürülmesi, Doğu Anadolu Bölgesi'nin genel olarak geri kalmışlık sorununa da çözüm getirebilecek niteliktedir. Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre, Van ili kişi başına gelir sıralamasında Türkiye'nin son sıralarında yer almaktadır. Bu durum, turizmin bölgesel kalkınma aracı olarak kullanılmasının ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Bu çalışmanın temel amacı, Van Gölü Havzası'nın sürdürülebilir turizm potansiyelini sistematik bir şekilde analiz etmek ve bu potansiyelin bölgesel ekonomik kalkınmaya katkısını değerlendirmektir. Çalışmada, bölgenin mevcut durumu SWOT analizi çerçevesinde incelenmekte ve politika önerileri geliştirilmektedir. Çalışmanın hipotezleri şunlardır: (H1) Van Gölü Havzası önemli bir sürdürülebilir turizm potansiyeline sahiptir, (H2) Mevcut altyapı ve tanıtım yetersizlikleri bu potansiyelin değerlendirilmesini sınırlamaktadır, (H3) Sürdürülebilir turizm stratejileri bölgesel ekonomik kalkınmaya önemli katkı sağlayabilir.

LİTERATÜR TARAMASI

Turizm ve ekonomik kalkınma ilişkisi, akademik literatürde geniş bir yer tutmaktadır. Mathieson ve Wall (1982), turizmin ekonomik etkilerini ilk sistematik şekilde inceleyen çalışmalardan biridir. Yazarlar, turizm gelirlerinin çarpan etkisini hesaplayarak, turizmin bölge ekonomisine katkısını nicel olarak ortaya koymuşlardır. Bu çalışma, sonraki araştırmalar için temel bir referans noktası oluşturmuştur.

Sürdürülebilir turizm konusunda Weaver (2006), sürdürülebilir turizmin teorik temellerini ve pratik uygulamalarını detaylı bir şekilde ele almıştır. Weaver, sürdürülebilir turizmin sadece çevresel koruma ile sınırlı olmadığını, aynı zamanda ekonomik kalkınma ve sosyal adalet boyutlarını da içerdiğini vurgulamaktadır. Yazar, sürdürülebilir turizmin başarısı için yerel halkın katılımının, gelir dağılımının adilliğinin ve kültürel mirasın korunmasının önemini belirtmektedir.

Bölgesel kalkınma perspektifinden turizm, özellikle gelişmekte olan ülkeler için önemli bir strateji olarak değerlendirilmektedir. Tosun (2001), gelişmekte olan ülkelerde turizmin kalkınma aracı olarak kullanılmasında karşılaşılan zorlukları incelemiş ve bu ülkelerin turizm planlaması süreçlerinde yaşanan kapasite eksikliklerini ortaya koymuştur. Yazar, yerel halkın

ISBN: 978-625-90406-7-7

turizm planlaması süreçlerine dahil edilmesinin, sürdürülebilirliğin sağlanması açısından kritik olduğunu savunmaktadır.

Türkiye bağlamında turizm ve kalkınma ilişkisini inceleyen çalışmalar da mevcuttur. Koçak ve Özdemir (2020), Doğu Anadolu Bölgesi'nde turizmin kalkınma potansiyelini analiz etmiş ve bölgenin sahip olduğu doğal ve kültürel zenginliklerin yeterince değerlendirilmediğini tespit etmiştir. Yazarlar, bölgesel kalkınma ajanslarının turizm yatırımlarını teşvik etmesi gerektiğini önermektedir.

Van Gölü Havzası özelinde yapılan çalışmalar ise daha sınırlıdır. Kaya (2018), Van Gölü Havzası'nın turizm potansiyelini coğrafi bir perspektiften incelemiş ve bölgenin ekoturizm, kültürel turizm ve macera turizmi açısından önemli fırsatlar sunduğunu belirtmiştir. Ancak yazar, ulaşım altyapısındaki eksikliklerin ve tanıtım yetersizliklerinin bu potansiyelin değerlendirilmesini engellediğini vurgulamaktadır.

Gössling ve diğerleri (2021), COVID-19 pandemisinin turizm sektörü üzerindeki etkilerini incelemiş ve pandemi sonrası dönemde sürdürülebilir turizm stratejilerinin daha da önem kazandığını ortaya koymuştur. Yazarlar, pandemi sonrası turizm destinasyonlarının daha dayanıklı ve sürdürülebilir olması gerektiğini, bu bağlamda doğal ve kültürel kaynakların korunmasının öncelikli hale geldiğini belirtmektedir.

ARAŞTIRMA VE BULGULAR

Bu bölümde, Van Gölü Havzası'nın turizm potansiyeli çok boyutlu bir yaklaşımla incelenmektedir. İlk olarak bölgenin mevcut turizm altyapısı değerlendirilmiş, ardından ziyaretçi istatistikleri ve ekonomik etkiler analiz edilmiştir. Son olarak, SWOT analizi yöntemiyle bölgenin stratejik konumu değerlendirilmiştir.

Van İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü verilerine göre, 2023 yılında Van ilini ziyaret eden yerli ve yabancı turist sayısı yaklaşık 850.000 kişi olarak gerçekleşmiştir. Bu sayı, Türkiye'nin diğer turistik illeriyle karşılaştırıldığında oldukça düşük kalmaktadır. Örneğin, İstanbul'a yıllık ziyaretçi sayısı 15 milyonun üzerindedir. Bu durum, Van'ın turizm potansiyelinin yeterince değerlendirilmediğini göstermektedir. Ayrıca, ziyaretçi sayısının yıllık büyüme oranı %3.2 civarında seyretmekte olup, bu oran Türkiye ortalamasının (%8.5) oldukça altındadır.

Konaklama altyapısı açısından bölgede toplam 45 otel ve 12 pansiyon bulunmaktadır. Bu tesislerin toplam yatak kapasitesi yaklaşık 3.200 yataktır. Karşılaştırmalı olarak, Muğla ilindeki yatak kapasitesi 250.000'in üzerindedir. Bu büyük fark, Van'ın turizm altyapısındaki ciddi eksiklikleri ortaya koymaktadır. Ayrıca, bölgedeki konaklama tesislerinin büyük çoğunluğu 3 yıldız ve altı kategoridedir, uluslararası standartlarda 5 yıldızlı otel bulunmamaktadır.

SWOT analizi sonuçlarına göre bölgenin güçlü yönleri şunlardır: (1) Eşsiz doğal güzellikler (Van Gölü, Muradiye Şelalesi, Nemrut Krater Gölü), (2) Zengin tarihi ve kültürel miras (Urartu kalıntıları, Selçuklu mezarlıkları, Akdamar Adası Kilisesi), (3) Otantik kültürel yapı ve gelenekler (Van kedisi, Van kahvaltısı, kilim dokumacılığı), (4) Bölgesel mutfak kültürü, (5) Düşük işletme maliyetleri ve rekabetçi fiyatlar.

Zayıf yönler ise: (1) Yetersiz konaklama kapasitesi ve düşük standartlar, (2) Ulaşım altyapısındaki eksiklikler (hava yolu bağlantıları sınırlı, demiryolu yok), (3) Turizm tanıtım ve pazarlama faaliyetlerinin yetersizliği, (4) Nitelikli turizm personeli eksikliği, (5) Turizm mevsiminin kısalığı (yılın 6-7 ayı), (6) Turizm bilgi merkezleri ve rehberlik hizmetlerinin yetersizliği, (7) İngilizce ve diğer yabancı dillerde hizmet sunabilen personel azlığı olarak belirlenmiştir.

Fırsatlar arasında; (1) Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı'nın bölgesel kalkınma projeleri, (2) Türkiye Turizm Stratejisi 2023 kapsamında alternatif turizm alanlarına verilen destekler, (3) Bölgesel hava ulaşımının iyileştirilmesi (Van Ferit Melen Havalimanı'nın kapasite artırımı),

ISBN: 978-625-90406-7-7

(4) Dijital pazarlama olanaklarının artması ve sosyal medya tanıtımı, (5) Doğu Ekspresi ve Van Gölü Ekspresi gibi alternatif ulaşım projeleri, (6) Kültürel mirasın UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne dahil edilmesi potansiyeli, (7) Sağlık turizmi ve termal turizm potansiyeli sayılabilir.

Tehditler ise; (1) Bölgesel güvenlik algısı ve olumsuz imaj, (2) İklim değişikliğinin doğal varlıklar üzerindeki olumsuz etkileri (Van Gölü su seviyesindeki değişimler), (3) Benzer destinasyonlarla rekabet (Kapadokya, Nemrut Dağı, Doğu Karadeniz), (4) Ekonomik istikrarsızlıklar ve döviz kurlarındaki dalgalanmalar, (5) Küresel salgınlar ve sağlık krizlerinin turizm talebi üzerindeki etkileri, (6) Çevresel kirlilik ve plansız yapılaşma olarak değerlendirilmiştir.

Ekonomik etki analizi kapsamında, turizm gelirlerinin bölge ekonomisine katkısı değerlendirilmiştir. 2023 yılı itibarıyla Van ilinde turizm sektöründen elde edilen doğrudan gelir yaklaşık 450 milyon TL olarak hesaplanmıştır. Turizm çarpan katsayısı 2.7 olarak hesaplandığında, bu gelirin çarpan etkisiyle birlikte bölge ekonomisine toplam katkısının 1.2 milyar TL'ye ulaştığı tahmin edilmektedir. Ancak bu potansiyelin çok altında bir performans sergilendiği görülmektedir. Potansiyel turizm gelirinin 5-6 milyar TL düzeyinde olduğu öngörülmektedir.

İstihdam etkileri açısından, turizm sektörü Van ilinde doğrudan yaklaşık 4.500 kişiye istihdam sağlamaktadır. Dolaylı ve uyarılmış etkiler dahil edildiğinde, turizmin toplam istihdam katkısı yaklaşık 12.000 kişiye ulaşmaktadır. Bu oran, il toplam istihdamının %4.2'sine karşılık gelmektedir. Karşılaştırmalı olarak, Antalya'da bu oran %25'in üzerindedir.

Sürdürülebilirlik boyutunda, bölgede ekoturizm uygulamalarının geliştirilmesi gerektiği tespit edilmiştir. Van Gölü'nün hassas ekosistemi, turizm faaliyetlerinin çevresel etkilerinin dikkatli bir şekilde yönetilmesini gerektirmektedir. Biyolojik çeşitliliğin korunması, su kaynaklarının sürdürülebilir kullanımı ve atık yönetimi konularında önlemler alınması önerilmektedir. Özellikle Van Gölü'nün yükselen su seviyesinin tarihi yapıları tehdit etmesi, acil çözüm gerektiren bir sorun olarak belirlenmiştir.

SONUÇ

Bu çalışma, Van Gölü Havzası'nın sürdürülebilir turizm açısından önemli bir potansiyele sahip olduğunu, ancak bu potansiyelin değerlendirilmesinde çeşitli engellerle karşılaşıldığını ortaya koymaktadır. Bölgenin doğal ve kültürel zenginlikleri, uygun stratejilerle ekonomik kalkınma aracına dönüştürülebilecek niteliktedir. Hipotezlerin tümü çalışma bulguları tarafından desteklenmektedir.

Çalışmanın bulguları doğrultusunda aşağıdaki politika önerileri geliştirilmiştir: Birinci olarak, bölgesel turizm master planı hazırlanmalı ve sürdürülebilirlik ilkeleri çerçevesinde uygulanmalıdır. Bu plan, kısa, orta ve uzun vadeli hedefleri içermeli ve yerel halkın katılımını sağlamalıdır. İkinci olarak, ulaşım altyapısının iyileştirilmesi ve konaklama kapasitesinin artırılması gerekmektedir. Özellikle uluslararası standartlarda otel yatırımları teşvik edilmelidir. Üçüncü olarak, dijital pazarlama stratejileri geliştirilerek bölgenin ulusal ve uluslararası alanda tanıtımı güçlendirilmelidir. Sosyal medya kampanyaları, influencer işbirlikleri ve sanal tur uygulamaları bu bağlamda etkili araçlar olabilir.

Dördüncü olarak, turizm eğitim programlarıyla nitelikli insan kaynağı yetiştirilmelidir. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi bünyesinde turizm bölümü güçlendirilmeli ve sektör işbirlikleri artırılmalıdır. Beşinci olarak, yerel halkın turizm faaliyetlerine katılımı teşvik edilmeli ve toplumsal kalkınma ile turizm arasında sinerji oluşturulmalıdır. Kooperatif modeliyle yerel ürünlerin turistik pazarlara ulaştırılması desteklenmelidir. Altıncı olarak, Van Gölü'nün çevresel koruma stratejileri güçlendirilmeli ve ekoturizm sertifikasyon programları uygulanmalıdır.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Gelecek çalışmalar için, bölgede alan araştırması yapılarak ziyaretçi memnuniyeti, yerel halkın turizme bakış açısı ve turizm işletmelerinin performansı gibi konuların detaylı bir şekilde incelenmesi önerilmektedir. Ayrıca, sürdürülebilir turizm endeksi geliştirilerek bölgenin performansının zamansal olarak izlenmesi faydalı olacaktır. Karşılaştırmalı çalışmalarla, benzer coğrafi ve kültürel özelliklere sahip destinasyonların (örneğin İran Urmiye Gölü, Kazakistan Alakol Gölü) turizm stratejilerinin incelenmesi de literatüre önemli katkılar sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

1. Archer, B. H. (1982). The value of multipliers and their policy implications. Tourism Management, 3(4), 236-241.
2. Bramwell, B., & Lane, B. (1993). Sustainable tourism: An evolving global approach. Journal of Sustainable Tourism, 1(1), 1-5.
3. Butler, R. W. (1999). Sustainable tourism: A state-of-the-art review. Tourism Geographies, 1(1), 7-25.
4. Gössling, S., Scott, D., & Hall, C. M. (2021). Pandemics, tourism and global change: A rapid assessment of COVID-19. Journal of Sustainable Tourism, 29(1), 1-20.
5. Kaya, F. (2018). Van Gölü Havzası'nın turizm potansiyeli ve sürdürülebilirlik. Doğu Coğrafya Dergisi, 33(1), 45-62.
6. Koçak, N., & Özdemir, S. (2020). Bölgesel kalkınmada turizmin rolü: Doğu Anadolu Bölgesi örneği. Sosyal Bilimler Dergisi, 15(2), 112-128.
7. Mathieson, A., & Wall, G. (1982). Tourism: Economic, physical and social impacts. Longman.
8. Sharpley, R. (2009). Tourism development and the environment: Beyond sustainability? Earthscan.
9. Tosun, C. (2001). Challenges of sustainable tourism development in the developing world: The case of Turkey. Tourism Management, 22(3), 289-303.
10. Türkiye Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2023). Turizm istatistikleri yıllığı. Ankara.
11. Türkiye İstatistik Kurumu. (2024). Bölgesel gelir istatistikleri, 2023. Ankara: TÜİK.
12. Van İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2024). 2023 yılı faaliyet raporu. Van.
13. Weaver, D. B. (2006). Sustainable tourism: Theory and practice. Elsevier.
14. World Tourism Organization. (2022). UNWTO tourism definitions. Madrid: UNWTO.

ISBN: 978-625-90406-7-7

DİJİTAL KUMAR BAĞIMLILIĞINA KAPTOLOJİK BİR YAKLAŞIM
A CAPTOLOGICAL APPROACH TO DIGITAL GAMBLING ADDICTION

Asst. Prof. Dr. Ekber Şah AHMEDİ
Bursa Technical University, Faculty of Human and Social Sciences, Department of Sociology
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-0144-2153

Özet

Bağımlılık bireyin alkol ya da uyuşturucu gibi bir madde veya kumar gibi bir davranış üzerindeki denetimini kaybetmesi olarak tanımlanabilir. Genelde bağımlılık madde bağımlılığı ve davranışsal bağımlılık olarak iki ana başlık altında incelenmektedir. Davranışsal bağımlılık başlığı altında incelenen dijital kumar bağımlılığı bireyin dijital araçlar veya çevrim içi platformlar üzerinden oynadığı bahis, casino oyunları ve poker gibi kumar eylemleri üzerindeki kontrolünü yitirmesi ve bu eylemleri zararlarına rağmen sürdürmesiyle karakterize edilen bir bağımlılık türüdür. Dünya Sağlık Örgütü tarafından dijital oyunla birlikte bozukluk olarak değerlendirilen kumar, dijitalleşme süreciyle birlikte çevrim içi platformlara taşınmış, bu durum kumarın erişilebilirliğini ve yaygınlığını artırmıştır. Dünya Sağlık Örgütü'nün 2024 verilerine göre dünya genelinde yetişkin bireylerin %1,2'sinin kumar bağımlılığı sorunu yaşadığı tahmin edilmektedir. Türkiye'de ise Yeşilay ile T.C. Sağlık Bakanlığı tarafından yayımlanan 2025 Kumar Raporu'na göre 15 yaş ve üstü bireylerin %10,1'i hayatında en az bir kez kumar oynamıştır. Sektör analistleri 2028 yılına kadar küresel kumar gelirlerinin 700 milyar Amerikan dolarına ulaşacağını öngörmektedir. Bu rakamlar ışığında dijital kumar bağımlılığının yükselmekte olan önemli küresel bir problem olduğu ifade edilebilir. Günümüzde (dijital) bağımlılıklar genelde tıbbi, psikiyatrik ve psikososyal bir sorun olarak değerlendirilmekte, çözüm arayışları ise çoğunlukla bireyin farkındalığını artırmaya ve davranışları üzerindeki kontrolünü güçlendirmeye odaklanan birey merkezli tedavi modelleri üzerinden şekillenmektedir. Bu çalışma ise dijital kumar bağımlılığını kaptolojik bir perspektifle tartışarak konunun salt bireysel bir sorun olarak açıklanamayacağını savunmaktadır. Bilgisayarın ikna edici teknoloji olarak ele alınmasını ifade eden kaptoloji (Captology) kavramı, ilk kez 1996 yılında B.J. Fogg tarafından ortaya atılmış ve sonraki yıllarda yayımlanan çalışmalarıyla kuramsal bir çerçeveye kavuşturulmuştur. Kaptoloji bilgisayar teknolojilerinin insanın tutum ve davranışlarını değiştirmek üzere kasten tasarlandığı fikri üzerine kurulu bir alandır. Dolayısıyla bu bakış açısına göre dijital kumar bağımlılığı ikna teknolojisi bağlamında ele alındığında salt klinik ve psikososyal bir problemden ziyade dijital platformların yapısı ve tasarım mimarisiyle ilişkili bir sorun olarak değerlendirilir. Zira dijital kumar platformları yalnızca kumar oynanan teknik mecralar değil, bireyin davranışlarını yönlendiren ve süreklileştiren ikna teknolojileriyle örülü dijital ortamlardır. Literatür taramasına dayalı olarak hazırlanan bu tebliğ dijital kumar bağımlılığını kaptoloji ve ikna teknolojileri bağlamında ele almaktadır. Tebliğde öncelikle dijital bağımlılık olgusu ve kaptolojik yaklaşım özlü olarak sunulacak, ardından dijital kumar platformlarının itiyat oluşturan ödül döngüleri, karanlık örüntüleri ve karanlık yönlendirmeleri (dark nudges) gibi aldatıcı tasarım mimarisinin özellikleri güncel çalışmalar ve ilgili uluslararası kuruluşların raporları ışığında tartışılacaktır. Çalışma kumar başta olmak üzere dijital bağımlılıklarla mücadelede bireysel kırılganlıkları araçsallaştıran teknoloji şirketlerinin insan hakları, tüketici hakları ve etik tasarım ilkeleri çerçevesinde hizmet sunmalarının önemine dikkat çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dijital Kumar Bağımlılığı, Kaptoloji, İkna Teknolojileri, Platform Tasarımı

Abstract

Addiction can be defined as the loss of control over a substance, such as alcohol or drugs, or over a behavior, such as gambling. In general, addiction is examined under two main categories: substance addiction and behavioral addiction. Digital gambling addiction, which can be considered within the scope of behavioral addiction, is a type of addiction characterized by an individual's loss of control over gambling activities such as betting, casino games, and poker carried out through digital devices or online platforms, and by the continuation of these activities despite the negative consequences they cause. Gambling, which is evaluated by the World Health Organization within the scope of addictive disorders alongside gaming disorder, has shifted to online platforms with the process of digitalization, thereby increasing its accessibility and prevalence. According to the World Health Organization's 2024 data, approximately 1.2% of adults worldwide are estimated to experience gambling disorder. In Türkiye, the 2025 Türkiye Gambling Report, published by Yeşilay and the Ministry of Health, states that 10.1% of individuals aged 15 and above have gambled at least once in their lifetime. Moreover, sector analysts predict that global gambling revenues will reach 700 billion US dollars by 2028. In light of these figures, digital gambling addiction can be regarded as a growing and significant global problem. At present, digital addictions are generally approached as medical, psychiatric, and psychosocial problems. Accordingly, proposed solutions are often shaped by individual-centered treatment models that focus on increasing personal awareness and strengthening self-control. This study, however, argues that digital gambling addiction cannot be adequately explained solely as an individual problem. By approaching the issue from the perspective of captology, the study emphasizes the role of digital design, platform architecture, and persuasive technologies in shaping gambling behavior. The concept of captology, an acronym for *Computers as Persuasive Technologies*, was coined by B. J. Fogg in 1996 and subsequently elaborated into a theoretical framework through his later publications. Captology refers to a field of inquiry based on the premise that computer technologies can be intentionally designed to alter human attitudes and behaviors. From this perspective, digital gambling addiction, when examined within the framework of persuasive technology, should not be understood merely as a clinical or psychosocial problem. Rather, it should also be analyzed as a problem rooted in the structural and design architecture of digital platforms. Digital gambling platforms are not simply technical spaces in which gambling takes place; they are also digital environments embedded with persuasive mechanisms that guide, reinforce, and sustain users' gambling behavior. Based on a literature review, this paper examines digital gambling addiction in relation to captology and persuasive technologies. First, it briefly discusses the phenomenon of digital addiction and the captological approach. It then analyzes the deceptive design architecture of digital gambling platforms, focusing on features such as habit-forming reward cycles, dark patterns, and dark nudges, in light of current studies and reports published by relevant international organizations. The study ultimately highlights the need for technology companies, particularly those that instrumentalize individual vulnerabilities in the context of gambling and other digital addictions, to provide services in accordance with human rights, consumer rights, and ethical design principles.

Keywords: Digital Gambling Addiction, Captology, Persuasion Technologies, Platform Design

YÖKTEZDE 2020-2022 YILLARI ARASINDA YAYIMLANAN DİJİTAL OYUN BAĞIMLILIĞI KONULU TEZLERİN İÇERİK ANALİZİ

CONTENT ANALYSIS OF THESES ON DIGITAL GAME ADDICTION PUBLISHED IN YÖKTEZ BETWEEN 2020-2022

Ender YILDIRIM
Van Yüzüncü Yıl University, Department of Information Technologies and Addiction

ÖZET

Bu çalışma, Yükseköğretim Kurulu (YÖK) Ulusal Tez Merkezi veri tabanında 2020-2022 yılları arasında yayımlanan dijital oyun bağımlılığı konulu tezlerin içerik analizini içermektedir. Nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi tekniği ile desenlenen araştırmada, toplam 17 tezin (16 yüksek lisans, 1 doktora) sistematik olarak incelenmiştir. Verilerin analizinde SPSS 27 ve Excel programları kullanılarak frekans ve yüzde dağılımları hesaplanmış, ayrıca anahtar kelimeler için kelime bulutu analizi yapılmıştır. Bulgular, araştırılan yıllar içinde dijital oyun bağımlılığına yönelik akademik ilginin 2022 yılında %47 ile zirveye ulaştığını ve çalışmaların büyük oranda İstanbul merkezli üniversitelerde, özellikle Klinik Psikoloji perspektifiyle yürütüldüğünü göstermektedir. Metodolojik olarak tezlerin %94,1'inde nicel araştırma yöntemi ve ağırlıklı olarak ilişkisel tarama modelinin tercih edildiği saptanmıştır. Örneklem seçiminde en sık basit seçkisiz örnekleme yöntemine başvurulduğu görülmüştür. Araştırma sonuçları sentezlendiğinde; dijital oyun bağımlılığının saldırganlık, sosyal anksiyete, yalnızlık, dürtüsellik ve akademik erteleme gibi olumsuz psikososyal değişkenlerle pozitif; iletişim becerileri, psikolojik sağlamlık ve aile desteği gibi koruyucu faktörlerle ise negatif yönlü bir ilişki içerisinde olduğu saptanmıştır. Ayrıca erkek cinsiyetin ve artan günlük oyun süresinin bağımlılık riskini tetiklediği bilimsel olarak kanıtlanmıştır. Sonuç olarak, dijital oyun bağımlılığının çok boyutlu bir davranışsal problem olduğu ve multidisipliner müdahale stratejilerine ihtiyaç duyulduğu vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dijital Oyun Bağımlılığı, İçerik Analizi, YÖKTEZ, Tezler, Klinik Psikoloji.

ABSTRACT

This study includes the content analysis of theses on digital game addiction published in the Council of Higher Education National Thesis Center database between 2020 and 2022. In the research designed with the document analysis technique, which is one of the qualitative research methods, a total of 17 theses (16 master's, 1 doctoral) were systematically examined. In the analysis of the data, frequency and percentage distributions were calculated using SPSS 27 and Excel programs, and word cloud analysis was also performed for keywords. The findings show that academic interest in digital game addiction reached its peak in 2022 with 47% and that the studies were mostly carried out in Istanbul-based universities, especially from a Clinical Psychology perspective. Methodologically, it was determined that quantitative research method was preferred in 94.1% of the theses and relational survey model was predominantly preferred. It was observed that the most common simple random sampling method was used in sample selection. When the research results are synthesized; It has been determined that digital game addiction has a positive relationship with negative psychosocial variables such as aggression, social anxiety, loneliness, impulsivity and academic procrastination, and a negative relationship with protective factors such as communication skills, psychological resilience and family support. In addition, it has been scientifically proven that male gender and increased daily gaming time trigger the risk of addiction. As a result, it was emphasized that digital game

ISBN: 978-625-90406-7-7

addiction is a multi-dimensional behavioral problem and multidisciplinary intervention strategies are needed.
Keywords: Digital Game Addiction, Content Analysis, YÖKTEZ, Theses, Clinical Psychology

GİRİŞ

Bilginin hızlı artışıyla insan ve dolayısıyla toplum yapısında birtakım değişiklikler meydana gelmiştir. Toplumsal bir varlık olan insan, bilgiyi üreterek, kullanarak, ileterek ve geliştirerek kendi yaşam tarzını biçimlendirmekle kalmamış içinde yaşadığı toplumun yapısında da değişiklik yapıp, belirleyici rol oynamıştır (Alaca E, Yılmaz B. ,2016). Teknolojideki bu hızlı gelişmelerle birlikte, teknolojinin aşırı/sorunlu kullanımı sosyal bir sorun haline gelmiştir (Peşkirci ve Uslu, 2024). Bu toplumsal dönüşümün en kritik sonuçlarından biri olan dijital oyunlar, kontrolsüz bir şekilde deneyimlendiğinde bireyin psikososyal sağlığını tehdit eden bir bağımlılık fenomenine dönüşmektedir (Söylemez, A, 2021). Dijital oyun bağımlılığı; bireyin oyun oynama eylemi üzerinde iradi kontrolünü yitirmesi, oyunun hayatın merkezine yerleşerek sosyal, akademik ve mesleki görevlerin ihmal edilmesiyle karakterize olan karmaşık bir davranış bozukluğudur (Ayyıldız, Ş, 2022). Literatürdeki güncel çalışmalar, dijital oyun bağımlılığının dışa dönük davranışlarla (saldırganlık, öfke), özellikle saldırganlık eğilimiyle yüksek düzeyde korelasyon gösterdiğini kanıtlamaktadır (Aydemir, N, 2020). Bu bağlamda, saldırganlık düzeyinin dijital oyun bağımlılığındaki değişimin %27'sini tek başına açıkladığı saptanmıştır (Sarpdağ Turan, S, 2022). Özellikle şiddet içerikli oyunlara yönelik geliştirilen bağımlılık, bireyin öfke kontrol mekanizmalarını bozmakta; bu süreçte dürtüsellik ve aleksitimi (duyguları tanıyamama) gibi bilişsel faktörler aracı rol üstlenerek öfke davranışları tetiklemektedir (Kaşıkçı, C.H. , 2020). Ayrıca bu bağımlılık, okul öncesi dönemdeki çocuklarda rekabet stillerini olumsuz etkileyerek; isteklilik, engellenme ve baskınlığın korunumu gibi hiyerarşik tutumlarda gelişimsel sapmalara yol açmaktadır (Çantaoğlu, E, 2022). Sosyal ilişkiler perspektifinden bakıldığında, dijital bağımlılık ile akran zorbalığı arasında doğru orantılı bir etkileşim olduğu; bağımlılık düzeyi arttıkça bireyin hem "zorba" hem de "kurban" rollerini üstlenme riskinin yükseldiği saptanmıştır (Taneri, B, 2020). Dijital oyun bağımlılığı aynı zamanda bireyin içsel dünyasında yalnızlık, mutsuzluk ve sosyal anksiyete gibi psikopatolojileri de derinleştirmektedir (Kılıç, G, 2021). Yapılan araştırmalar, PUBG gibi rekabetçi ve sosyal etkileşim temelli oyun türlerini tercih eden ergenlerin, diğer oyunları oynayanlara oranla anlamlı derecede daha yüksek sosyal kaygı ve kaçınma puanları aldığını kanıtlamıştır (Şekerci, İ, 2022). Bağımlılık döngüsü içerisinde birey, gerçek dünyadaki sosyal yetersizliklerinden kaçmak adına sanal ortamlara yönelmekte; ancak bu durum sosyal yabancılaşma, yalıtılmışlık ve güçsüzlük hissini daha da artırmaktadır (Aydemir, N, 2020). Kişilik özellikleri bağlamında ise, Makyavelizm, narsisizm ve psikopatiden oluşan "Karanlık Üçlü" (Dark Triad) özelliklerinin, özellikle "kaçış ve rekabet" motivasyonlarını besleyerek bağımlılık riskini doğrudan yordadığı bilimsel bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır (Aksakallı, N, 2022). Bağımlılığın gelişiminde ve önlenmesinde çevresel faktörler, özellikle aile dinamikleri belirleyici bir güce sahiptir. Ergenlerin algıladığı anne-baba tutumları bağımlılık davranışını doğrudan etkilemekte; psikolojik özerkliği kısıtlayan baskıcı tutumlar ergeni dijital oyunlarda yapay bir özgürlük arayışına itmektedir (Baş, H, 2021). Öte yandan, yüksek iletişim becerilerine sahip bireylerin bağımlılık riskine karşı daha dirençli olduğu saptanırken, iletişim becerileri zayıf olan ergenlerin sanal ortamlarda kendilerini ifade etme çabası bağımlılığı besleyen bir unsura dönüşmektedir (Avcı, İ.C., 2020). Bu noktada "psikolojik sağlamlık" (resilience) kavramı en güçlü tampon mekanizmalardan biri olarak öne çıkmakta; sağlamlık düzeyi yüksek olan bireyler stresli yaşam olayları karşısında oyunlara sığınmak yerine işlevsel başa çıkma stratejileri geliştirebilmektedir (Çiçek, F, 2021). Yine , bireylerdeki

olumsuz bilişsel hataların (felaketleştirme, aşırı genelleme vb.) bağımlılığın en güçlü yordayıcılarından biri olduğu görülürken; dindarlık gibi manevi değerlerin bağımlılık skorlarını anlamlı ölçüde düşürdüğü tespit edilmiştir (Ayyıldız, D, 2021; Özçelik, M, 2022). Eğitsel boyutta ise dijital oyun bağımlılığı, öğrencilerin zaman yönetimi becerilerini bozarak ciddi bir "akademik erteleme" problemine yol açmaktadır (Bayramoğlu, E, 2023). Ergenler, akademik sorumluluklarını yerine getirmek yerine oyun oynamayı tercih etmekte; bu süreçte dürtüsellik ve "başarı elde etme ihtiyacı" gibi oyun oynama motivasyonları bağımlılığı daha da kristalize etmektedir (Boyacı, B, 2022). Akademik literatürdeki bu yoğun birikim, dijital oyun bağımlılığının çok katmanlı yapısını anlamak için sistematik sentezlerin önemini artırmaktadır. Bu çalışma, YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanında 2020-2022 yılları arasında yayımlanan ve dijital oyun bağımlılığını okul öncesinden üniversite mezunlarına kadar geniş bir örneklem grubunda ele alan 17 lisansüstü ve doktora tezin içerik analizini içermektedir. Araştırmanın temel amacı, bu tezlerin metodolojik yönelimlerini, ele aldıkları risk faktörlerini (yalnızlık, dürtüsellik, aleksitimi vb.) ve ulaştıkları sonuçları sentezleyerek literatürdeki eğilimleri belirlemektir. Yapılan analizlerin, hem akademik dünyaya teorik bir katkı sunması hem de multidisipliner müdahale stratejileri geliştirmede bir rehber olması hedeflenmektedir. Bu araştırmada, Türkiye literatüründe 2020-2022 yılları arasında hazırlanan ve dijital oyun bağımlılığı ana temasını farklı psikososyal değişkenler üzerinden ele alan 17 lisansüstü ve doktora tezin içerik analizini yapmak amaçlanmıştır. İncelemeye alınan bu çalışmalar; Söylemez (2021), Aydemir (2020), Avcı (2020), Kaşıkçı (2020), Taneri (2020), Çiçek (2021), Baş (2021), Ayyıldız, D. (2021), Kılıç (2021), Aksakallı (2022), Şekerci (2022), Ayyıldız, Ş. (2022), Bayramoğlu (2023), Sarpdağ Turan (2022), Boyacı (2022), Çantaoğlu (2022) ve Özçelik'e (2022) aittir. Bu sentezin amacı, mevcut akademik görünümü ortaya koymak, metodolojik yönelimleri saptamak ve gelecekte tasarlanacak çalışmalara konu, amaç ve yöntem açısından rehberlik etmektir.

1.YÖNTEM

1.1.Araştırma Modeli

Dijital Oyun bağımlılığı dersi kapsamında yürütülen bu çalışmada, Yükseköğretim Kurulu (YÖK) Ulusal Tez Merkezi veri tabanında yer alan dijital oyun bağımlılığı konulu lisansüstü tezlerin incelenmesi amaçlanmış olup, araştırma nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi tekniği kullanılarak desenlenmiştir. Nitel araştırma yönteminin tercih edilmesinin temelinde, toplanan verilerin içerik analizi yoluyla sistematik biçimde incelenmesi ve yorumlanması yer almaktadır. Her ne kadar içerik analizinde nicel göstergelerden yararlanılsa da , elde edilen bulguların yorumlanması nitel bir yaklaşımı gerekli kılmaktadır. İçerik analizi, belirli bir metin, belge veya doküman içerisindeki kavram, tema ve anlamların sistematik biçimde incelenmesi ve yorumlanmasını amaçlayan bir teknik olup, aynı zamanda yayınların konu, yazar, yayın yılı, yöntem ve benzeri özellikler açısından sayısallaştırılarak değerlendirilmesine de olanak sağlamaktadır. Bu kapsamda araştırmada veriler ikincil kaynaklardan elde edilmiş, YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanında “dijital oyun bağımlılığı” anahtar kelimesi ile tarama yapılmış ve ulaşılan lisansüstü tezler belirlenen değişkenler (tez yılı, tez türü, örneklem özellikleri, yöntem, analiz teknikleri ve tematik içerik vb.) doğrultusunda sınıflandırılarak içerik analizi yöntemi ile sistematik biçimde incelenmiştir.

1.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evreni Ulusal Tez Merkezi veri tabanında yer alan 2020 -2022 yıları arasında yazılan yüksek lisans ve doktora tezlerinden oluşturmaktadır. Gelişmiş tarama sekmesinde aranacak kelime olarak ’ ’psikoloji’’ , tez adı ile “Dijital Oyun Bağımlılığı ” , yıl olarak 2020-2022 ve grup olarak sosyal seçilmesiyle yapılan aramada 16 yüksek lisans tezi ve 1 doktora tezi bulunmuştur. Böylece tezler listelenmiş ve bu tezler araştırmanın verilerini teşkil etmiştir.

ISBN: 978-625-90406-7-7

1.3.Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma Ulusal Tez Merkezi veri tabanında erişime açık olan toplam 17 tez ve araştırma verilerinin 2020-2022 tarihleri arasında süre sınırlıdır.

1.4.Verilerin Toplanması ve Analizi

Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi veri tabanında uygulanan filtreler sonucu erişilen ve 2020-2022 yılları arasında dijital oyun bağımlılığı ve psikoloji temasıyla hazırlandığı tespit edilen lisansüstü tezlerden veriler toplandı. Dijital oyun bağımlılığı konusunda bu arama kriterlerine göre ilk yazılan yüksek lisans tezinin ‘’Dijital oyun bağımlılığı ile saldırganlık eğilimi ve sosyalleşme arasındaki ilişkinin incelenmesi’’ 2020 yılında hazırlandığı tespit edilmiştir. Pandemi sürecinin de etkisinin anlamlılığı saptanmak istenmiştir. Bu nedenle tezlerin başlangıcı olarak 2020 yılı baz alınmıştır. Veriler analiz edilirken SPSS programı , excel paket programı ve wordart.com adresinde kelime analizi tercih edilmiştir. Özellikle Excelde oluşturulan bilgiler SPSS 27 programına aktarılıp frekans ve yüzde dağılımları şeklinde betimsel olarak analiz edilmiştir. Yani analiz sonucunda belirtilen kategorilerle ilgili frekans ve yüzde değerleri hesaplanmıştır. Yine özellikle Excel tablo oluşumu ve SPSS veri analiz sürecinde Yapay Zeka uygulamalarından faydalanılmıştır. Tezlerin Düzeylerine Göre Dağılımı, Tezlerin Yıllara Göre Dağılımı, Tez Örneklem Seçimi, Tezlerin Yazıldığı Şehirler, Tezlerin Hazırlandığı Üniversiteler, Tezleri Hazırlandığı Enstitü, Yazarların Çalışma Alanları, Tez Analiz Yöntem ve Modelleri, Tezlerde Kullanılan İstatistiksel Analizler, Tezlerin Onaylandıkları Ana Bilim Dalları ile Örneklem/Çalışma Grubu Karşılaştırması, Tezlerin Düzeyleri İle Danışman Ünvanlarının Karşılaştırılması, Tezlerin Veri Toplama Araçları Dağılımı, Tezlerin Konuları, Tezlerin Sonuçları, Tez Özetlerinde En Sık Tekrarlanan Kavramlar gibi değişkenlerine göre dağılımları SPSS.27 programı aracılığıyla analiz edilmiştir. Bununla birlikte tez özetleri wordart.com vasıtasıyla kelime bulutu analizine tabi tutulmuş ve sonuçlar görselleştirilmiştir.

1.5.Araştırmanın Etik Boyutu

Bu çalışmada erişime açık olan Ulusal Tez Merkezi veri tabanı veri toplama kaynağı olarak belirlendiğinden ve ayrıca retrospektif nitelik taşıdığından etik kurul onayına ihtiyaç duyulmamıştır. Araştırmada yararlanılan tezler kaynakçada gösterilmektedir.

2.BULGULAR

Sıra No	Analiz Edilecek Temel Değişkenler
1	Tezlerin Düzeylerine Göre Dağılımı (Yüksek Lisans / Doktora)
2	Tezlerin Yıllara Göre Dağılımı
3	Tez Örneklem Seçimi (Örnekleme Yöntemi)
4	Tezlerin Yazıldığı Şehirler
5	Tezlerin Hazırlandığı Üniversiteler

ISBN: 978-625-90406-7-7

Sıra No	Analiz Edilecek Temel Değişkenler
6	Tezlerin Hazırlandığı Enstitü
7	Yazarların Çalışma Alanları
8	Tez Analiz Yöntem ve Modelleri
9	Tezlerde Kullanılan İstatistiksel Analizler
10	Onaylandıkları Ana Bilim Dalları ile Örneklem/Çalışma Grubu Karşılaştırması
11	Tezlerin Düzeyleri ile Danışman Ünvanlarının Karşılaştırılması
12	Tezlerin Veri Toplama Araçları Dağılımı
13	Tezlerin Konuları
14	Tezlerin Sonuçları
15	Tez Özetlerinde En Sık Tekrarlanan Kavramlar / Kelimeler

Bu başlık altında araştırmanın konu ve amacına hizmet eden bulgulara yer verilmiştir. Bu doğrultuda tezlerin düzeylerine göre dağılımı , tezlerin yıllara göre dağılımı, tez örneklem seçimi, tezlerin yazıldığı şehirler, tezlerin hazırlandığı üniversiteler, tezleri hazırlandığı enstitü, yazarların çalışma alanları, tez analiz yöntem ve modelleri, tezlerde kullanılan istatistiksel analizler, tezlerin onaylandıkları ana bilim dalları ile örneklem/çalışma grubu karşılaştırması, tezlerin düzeyleri ile danışman ünvanlarının karşılaştırılması, tezlerin veri toplama araçları dağılımı, tezlerin konuları, tezlerin sonuçları ve tez özetlerinde en sık tekrarlanan kavramlar gibi çeşitli istatistiksel analizlere ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Tezlerin Düzeylerine Göre Dağılımı

Tezlerin Düzeyi	Sıklık	Yüzde (%)
Yüksek Lisans	16	94,1
Doktora	1	5,9

ISBN: 978-625-90406-7-7

Toplam	17	100

Yukarıdaki tabloda seçili kriterlere göre dijital oyun bağımlılığı konusunda yazılan tezlerin düzeylerine göre dağılımı gösterilmektedir. Araştırmaya konu olan tezlerin %94,1'ü yüksek lisans ve % 5,9 düzeyin de doktora tezi olduğu tespit edilmiştir.

Tezlerin Yıllara Göre Dağılımı

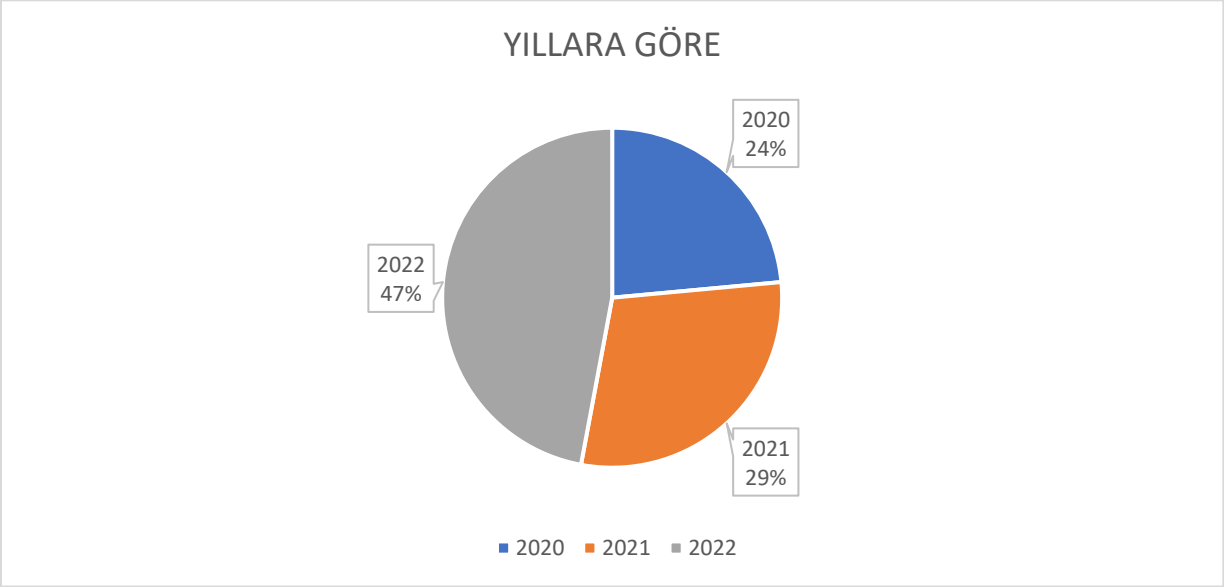

Yayın Yılı	**Frekans (f)**	**Yüzde (%)**
2020	4	24
2021	5	29
2022	8	47
Toplam	17	100,0

Şekil ve tabloda tezlerin yıllara göre dağılımı gösterilmektedir. İncelenen tezlerin yıllara göre dağılımı dikkate alındığında, dijital oyun bağımlılığı konusundaki akademik ilginin 2020-2022 yılları arasında istikrarlı bir ivme kazandığı ve özellikle 2022 yılında %47 (f=8) gibi bir oranla en yüksek seviyeye ulaştığı görülmektedir. 2020 yılında %24 (f=4) olan çalışma oranının iki

ISBN: 978-625-90406-7-7

yıl içerisinde yaklaşık iki katına çıkması, dijitalleşmenin hız kazandığı bu dönemde oyun bağımlılığının bilimsel bir problem alanı olarak güncelliğini artırdığını ve literatürde bu alana yönelik ihtiyacın giderek daha fazla karşılık bulduğunu ortaya koymaktadır. Yani bu istatistiksel görünüm, dijital oyun bağımlılığının güncel ve hızla yükselen bir araştırma odağı haline geldiğini bilimsel olarak kanıtlamaktadır.

Örneklem Seçimi

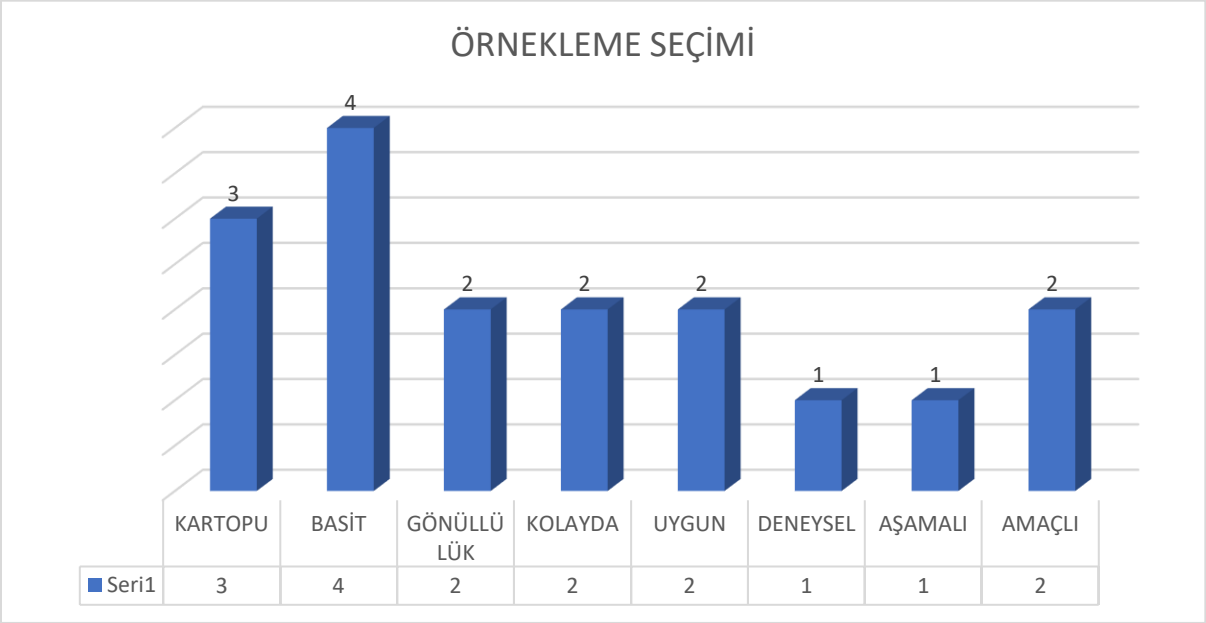

Yapılan inceleme ve araştırma verilerine göre, örneklem seçim kriterlerinin dağılımı incelendiğinde; Dijital oyun bağımlılığı konusunu ele alan 17 lisansüstü tezin örneklem seçim yöntemlerine ilişkin veriler incelendiğinde, araştırmacıların en sık basit seçkisiz/tesadüfi örnekleme (n=4) yöntemine başvurduğu, bunu takiben genelde sosyal ağlar üzerinden katılımcıya ulaşılan kartopu örnekleme (n=3) yönteminin yaygın olarak tercih edildiği görülmektedir. Çalışmaların önemli bir bölümünde veriye ulaşım kolaylığı ve zaman maliyeti gözetilerek kolay, uygun ve gönüllülük esaslı (n=6) gibi örnekleme türleri bir arada yoğunlaşırken; araştırma problemine özel evren kesitlerini hedefleyen amaçlı örnekleme (n=2) yönteminin de kullanıldığı saptanmıştır. Daha spesifik yaklaşımlar gerektiren çalışmalarda(tek doktora tez) ise deneysel gruplandırma (n=1) ve evren temsil gücünü maksimize etmeyi amaçlayan aşamalı örnekleme (n=1) yöntemlerine en az düzeyde başvurulduğu anlaşılmaktadır. Genel toplamda olasılıklı ve olasılıksız yöntemlerin karma bir dağılım sergilemesi, dijital oyun bağımlılığı literatürünün hem genel eğilimleri belirlemeye hem de belirli risk grupları üzerinde derinlemesine analizler yapmaya odaklandığını bilimsel açıdan ortaya koymaktadır.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Tezlerin Yazıldığı Şehirler

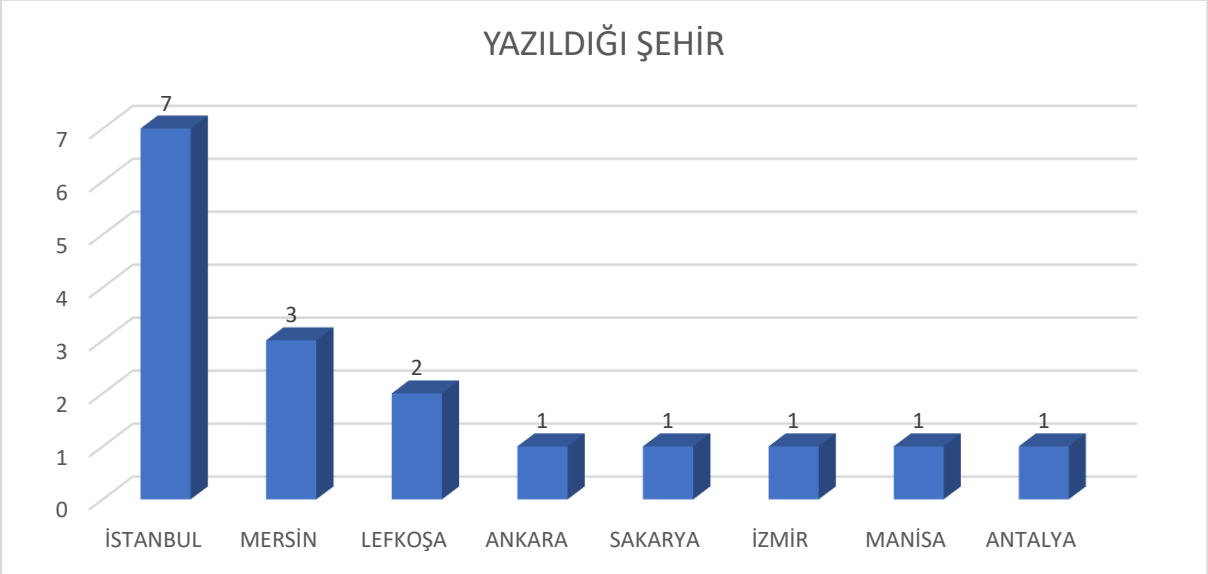

Şehir	Frekans (n)	Yüzde (%)
İstanbul	7	%41,2
Mersin	3	%17,6
Lefkoşa	2	%11,8
Ankara	1	%5,9
Sakarya	1	%5,9
İzmir	1	%5,9
Manisa	1	%5,9
Antalya	1	%5,9
Toplam	17	100,0

ISBN: 978-625-90406-7-7

Yukarıdaki şekil ve tabloda araştırmamıza konu olan tezlerin yazıldığı şehirlere göre dağılımı gösterilmektedir. Tezlerin yazıldığı şehirlerin dağılımına ilişkin grafik verileri bilimsel olarak analiz edildiğinde, akademik üretimin coğrafi açıdan belirgin bir yoğunlaşma sergilediği görülmektedir. Toplam 17 tezin yer aldığı veri setinde İstanbul, 7 çalışma ile akademik çıktının yaklaşık %41'ini tek başına karşılayarak merkezi bir rol üstlenmektedir. Bu durum, İstanbul'un bünyesinde barındırdığı köklü üniversite sayısı (Haliç, Üsküdar, Sağlık Bilimleri, Beykoz, İstanbul Gedik) ve geniş akademik kadro olanakları ile doğru orantılıdır. Dağılımın devamında Mersin (3 tez) ve Lefkoşa (2 tez) şehirleri toplam üretimin yaklaşık %29'unu oluşturarak ikincil bir odak noktası teşkil etmektedir. Ankara, Sakarya, İzmir, Manisa ve Antalya gibi şehirler ise birer çalışma ile temsil edilmektedir. Bu veriler, dijital oyun bağımlılığı gibi güncel sosyal ve psikolojik konuların çalışılmasında büyük metropollerin ve güçlü vakıf üniversitelerine sahip merkezlerin (İstanbul, Mersin, Lefkoşa) akademik öncülük ettiğini kanıtlamaktadır. Sonuç olarak, bilimsel üretimin coğrafi dağılımı, kurumsal altyapı ve ilgili anabilim dallarının (Klinik Psikoloji, PDR vb.) bu merkezlerdeki gelişmişlik düzeyi ile sıkı bir korelasyon içinde olduğu söylenebilir.

Tezlerin Hazırlandığı Üniversiteler

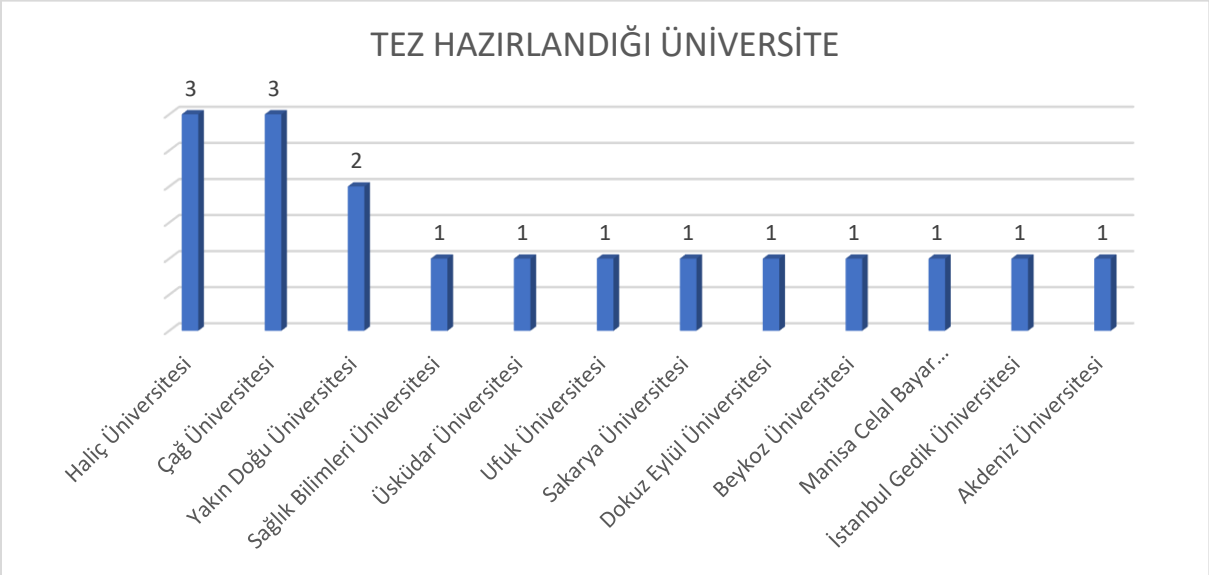

Üniversite Adı	Frekans (n)	Yüzde (%)
Haliç Üniversitesi	3	%17,6
Çağ Üniversitesi	3	%17,6
Yakın Doğu Üniversitesi	2	%11,8
Sağlık Bilimleri Üniversitesi	1	%5,9

ISBN: 978-625-90406-7-7

Üniversite Adı	Frekans (n)	Yüzde (%)
Üsküdar Üniversitesi	1	%5,9
Ufuk Üniversitesi	1	%5,9
Sakarya Üniversitesi	1	%5,9
Dokuz Eylül Üniversitesi	1	%5,9
Beykoz Üniversitesi	1	%5,9
Manisa Celal Bayar Üniversitesi	1	%5,9
İstanbul Gedik Üniversitesi	1	%5,9
Akdeniz Üniversitesi	1	%5,9
Toplam	**17**	**%100,0**

Yukardaki tabloda tezlerin hazırlandığı üniversiteler gösterilmektedir. Analiz edilen 17 tezin üniversite dağılımına ilişkin veriler incelendiğinde, araştırmaya konu olan çalışmaların Üniversite olarak çeşitlilik sergilediği görülmektedir. Tezlerin hazırlandığı kurumların dağılımını gösteren grafik verileri bilimsel olarak analiz edildiğinde, dijital oyun bağımlılığı literatüründe akademik üretimin belirli vakıf üniversiteleri odağında yoğunlaştığı görülmektedir. Toplam 17 tezin incelendiği veri setinde Haliç Üniversitesi ve Çağ Üniversitesi, her biri 3'er çalışma ile toplam akademik çıktının yaklaşık %35'ini karşılayarak bu alandaki öncü kurumlar olarak öne çıkmaktadır. Bu kurumsal yoğunlaşmayı, 2 çalışma ile Yakın Doğu Üniversitesi takip etmektedir. Dağılımın geri kalan bölümünde ise Sağlık Bilimleri, Üsküdar, Ufuk, Sakarya, Dokuz Eylül, Beykoz, Manisa Celal Bayar, İstanbul Gedik ve Akdeniz üniversiteleri birer çalışma ile temsil edilmektedir. Kurumsal dağılımdaki bu heterojen yapı, dijital oyun bağımlılığının Türkiye'deki farklı akademik çevrelerde güncel bir araştırma problemi olarak kabul gördüğünü ancak metodolojik derinliğin belirli üniversiteler tarafından domine edildiğini göstermektedir. Yine de dijital oyun bağımlılığı olgusunun akademik literatürde tek bir üniversitenin odağında kalmadığını, aksine farklı bölgelerdeki devlet ve vakıf üniversiteleri tarafından sorunsallaştırıldığını ortaya koymaktadır. Üniversite temsiliyetin bu denli geniş bir yelpazeye yayılması, konunun disiplinler arası bir perspektifle ve farklı akademik ekoller tarafından incelendiğinin önemli bir göstergesidir.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Tezleri Hazırlandığı Enstitü

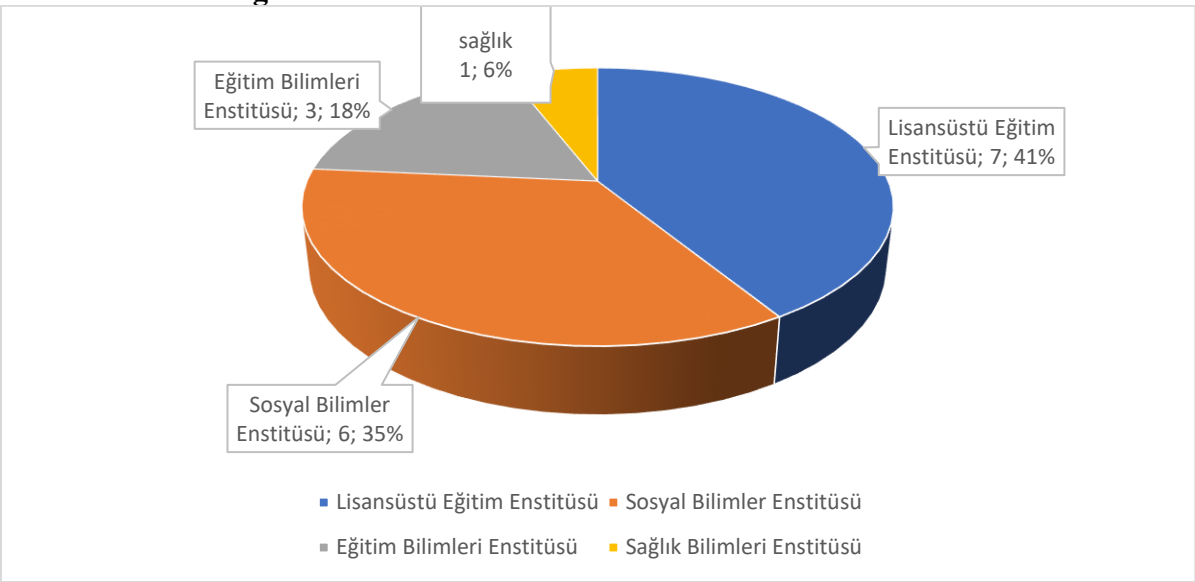

Enstitü Adı	**Frekans (n)**	**Yüzde (%)**
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü	7	41
Sosyal Bilimleri Enstitüsü	6	35
Eğitim Bilimleri enstitüsü	3	18
Sağlık bilimleri Enstitüsü	1	6
Toplam	17	100,0

Yukardaki şekil ve tabloya göre veriler bütüncül olarak analiz edildiğinde ve veriler bilimsel olarak yorumlandığında, dijital oyun bağımlılığı konusundaki akademik üretimin yaklaşık %41'inin üniversitelerin yeni yapılanma modeli olan Lisansüstü Eğitim Enstitüleri bünyesinde toplandığı görülmektedir. Bunu %35,3 ile geleneksel bir yapı olan Sosyal Bilimler Enstitüleri takip etmektedir. Özellikle Psikoloji ve Klinik Psikoloji odaklı çalışmaların bu iki enstitü türünde yoğunlaşması, konunun davranışsal ve ruhsal boyutunun ön planda tutulduğunu göstermektedir. Eğitim Bilimleri Enstitüsü ise özellikle PDR (Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık) ve Rekreasyon alanındaki çalışmalarla %17,6'lık bir paya sahiptir. Bu dağılım, dijital oyun bağımlılığının akademik dünyada ağırlıklı olarak "sosyal bilimler" ve "eğitim bilimleri" perspektifinden, disiplinlerarası bir yaklaşımla ele alındığını göstermektedir.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Yazarların Çalışma Alanları

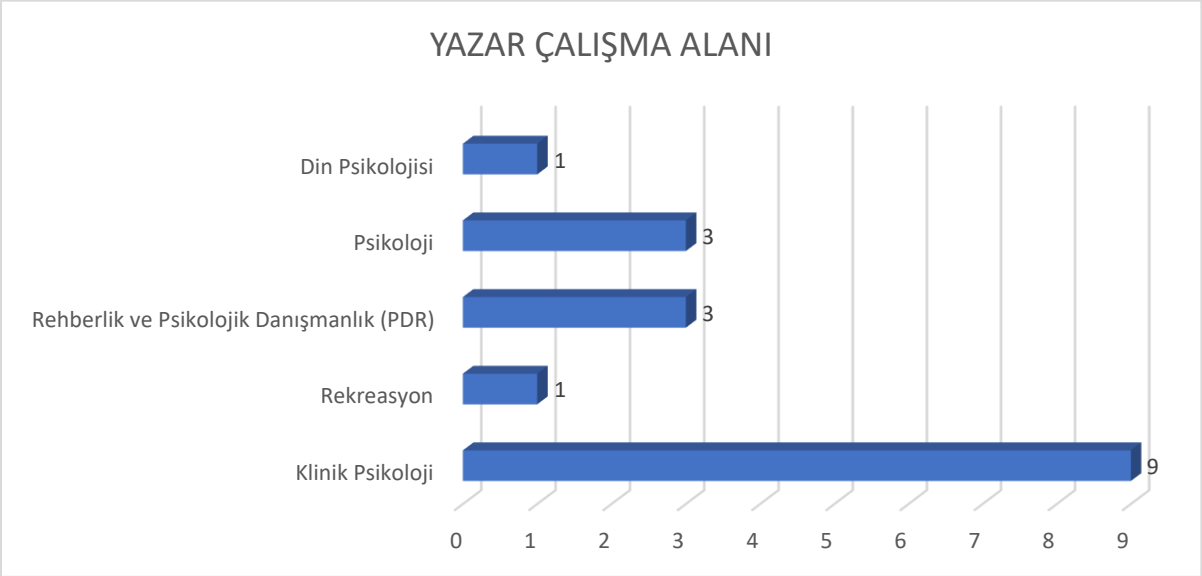

Yukardaki şekil göre sunulan ve 17 adet tezin kapsayan yazar alanı verileri analiz edildiğinde, akademik üretimin disiplinler arası dağılımında belirgin bir yoğunlaşma gözlemlenmektedir. Dijital oyun bağımlılığı üzerine hazırlanan 17 lisansüstü tezin yazarlarının çalışma alanlarına ilişkin grafik verileri analiz edildiğinde, konunun akademik dünyada çok büyük oranda Klinik Psikoloji perspektifinden ele alındığı görülmektedir. Toplam akademik üretimin yaklaşık %53'ünü (9 tez) tek başına temsil eden Klinik Psikoloji disiplini, dijital oyun bağımlılığının ruh sağlığı üzerindeki patolojik etkilerini ve bireysel tanı süreçlerini merkeze alan baskın yaklaşımı kanıtlamaktadır. Dağılımın geri kalan kısmında Psikoloji ve Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık (PDR) alanları, her biri 3'er çalışma ile (toplam %35) yer alarak konunun gelişimsel süreçler, akran ilişkileri ve eğitsel müdahaleler boyutundaki önemini vurgulamaktadır. Din Psikolojisi ve Rekreasyon gibi alanlardan gelen birer çalışma ise, dijital oyun bağımlılığının inanç sistemleri ve serbest zaman kullanımı gibi farklı sosyo-kültürel pencerelerden de incelenerek multidisipliner bir derinlik kazandığını ortaya koymaktadır. Sonuç olarak bilimsel literatür, dijital oyun bağımlılığını öncelikle klinik bir sağlık problemi olarak tanımlarken, sosyal ve dini boyutları da içeren geniş bir kuramsal çerçeve ile desteklemektedir.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Tez analiz yöntem ve modelleri

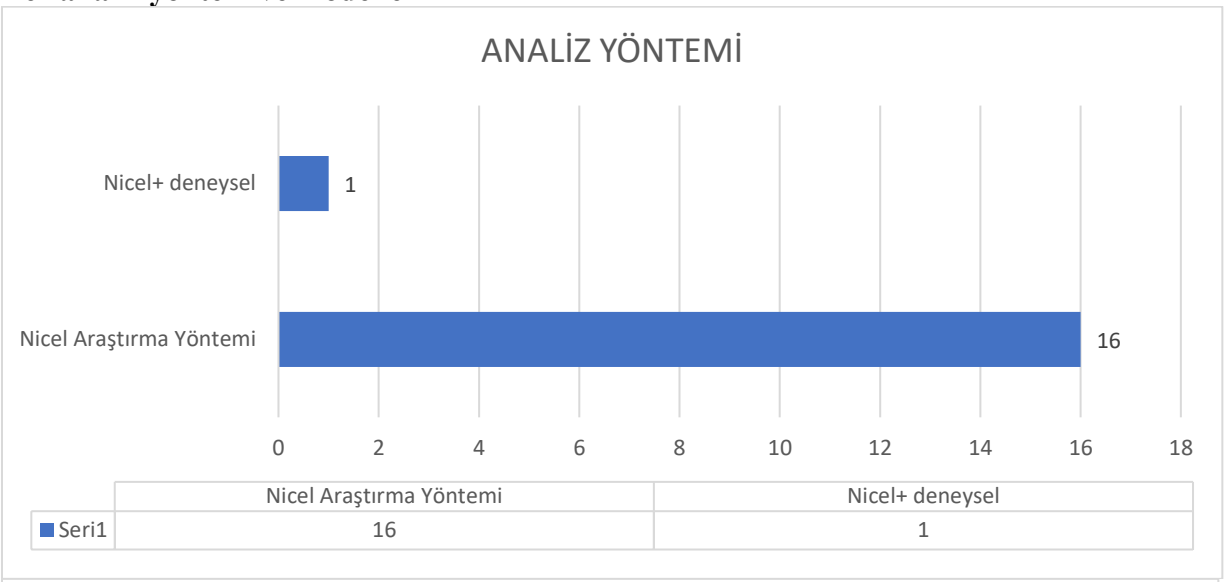

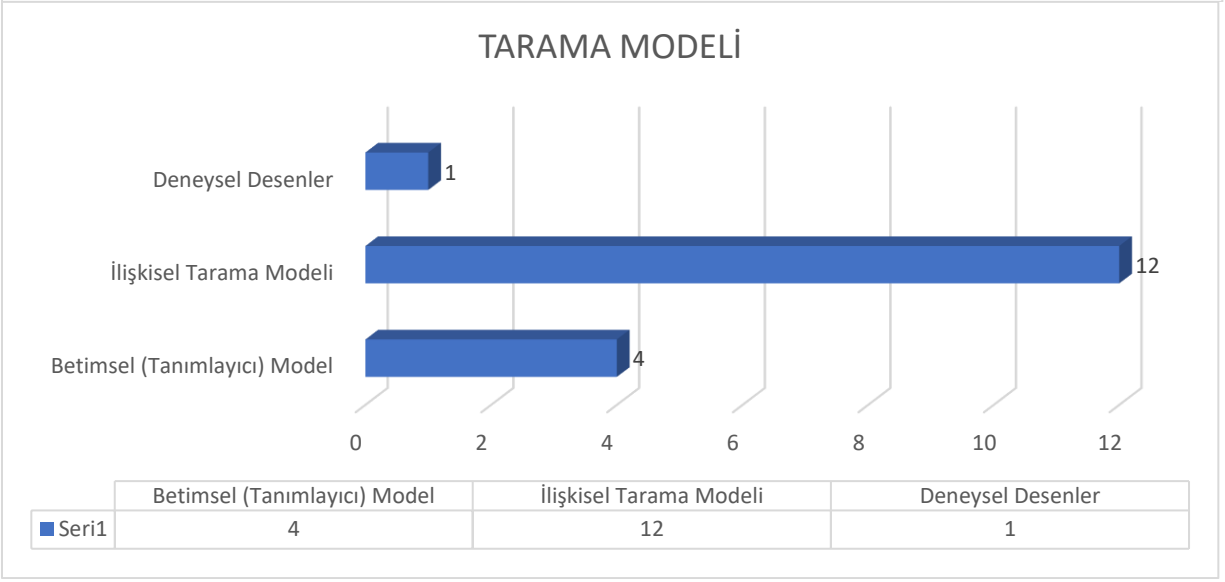

Yukardaki şekillerde tezlerde kullanılan araştırma analizi ve modelleri gösterilmektedir. Dijital oyun bağımlılığı üzerine gerçekleştirilen 17 tezin metodolojik altyapısı incelendiğinde, araştırmaların çok büyük bir kısmının (n=16) nicel araştırma yöntemi üzerine kurgulandığı, yalnızca bir çalışmanın nicel verileri deneysel bir süreçle harmanlayan karma/deneysel bir yapı sergilediği görülmektedir. Araştırma modelleri açısından değerlendirildiğinde ise literatürün ağırlıklı olarak değişkenler arasındaki korelasyonu ve yordayıcı etkileri saptamayı amaçlayan ilişkisel tarama modeli (n=12) tarafından domine edildiği saptanmıştır. Mevcut durumu sayısal verilerle fotoğraflandırmayı hedefleyen betimsel (tanımlayıcı) modeller (n=4) ise araştırmalarda ikincil bir odak noktası oluştururken; müdahale odaklı deneysel desenlerin (n=1) en az başvurulan yaklaşım olması, literatürün şu aşamada ağırlıklı olarak bağımlılığın teorik bileşenlerini ve ilişkisel ağlarını belirlemeye odaklandığını kanıtlamaktadır. Bu metodolojik dağılım, dijital oyun bağımlılığı çalışmalarının "durum tespiti" ve "ilişki analizi" evrelerinde yoğunlaştığını, ancak nedenselliği test eden deneysel ve karma yaklaşımların sınırlı düzeyde kalarak gelecekteki uygulamalı çalışmalar için geniş bir alan bıraktığını bilimsel açıdan ortaya koymaktadır.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Tezlerde Kullanılan İstatistiksel Analizler

TEZ	İSTATİSTİKSEL ANALİZ
DR1	Aydın SÖYLEMEZ SPSS 22.00 kullanılarak; İki Faktörlü ANOVA, Pearson Korelasyonu, Mann Whitney U, Shapiro-Wilks (normallik), Levene ve Box's M testleri yapılmıştır.
YL1	Nurdan AYDEMİR Kolmogorov-Smirnov, t-testi, Tek Yönlü ANOVA, Pearson Korelasyon ve Çoklu Regresyon analizleri yapılmıştır.
YL2	İsmail Cem AVCI Mann Whitney U , Kolmogorov-Smirnov ,Pearson Korelasyon Analizi, t-Testi, ANOVA, Betimsel İstatistikler
YL3	Cengiz Han KAŞIKÇI Pearson Momentler Çarpımı Korelasyonu, Bağımsız Gruplar t-Testi, Çoklu Doğrusal Regresyon (Stepwise) ve SPSS PROCESS makro aracılık analizi.
YL4	Begüm TANERİ Güvenilirlik testleri (Cronbach's Alpha), Faktör Analizi, Normallik Testi (Kolmogorov-Smirnov), Hiyerarşik Regresyon ve Pearson Korelasyon analizleri yapılmıştır.
YL5	Feyza ÇİÇEK, SPSS programı kullanılarak; Pearson Korelasyonu, Bağımsız Örneklem t-testi, Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA), Kruskal Wallis ve Mann Whitney U testleri yapılmıştır.
YL6	Hilal Tuğçe BAŞ Kolmogorov-Smirnov (normallik testi), Bağımsız Gruplar t-Testi, Tek Yönlü ANOVA ve Pearson Korelasyon analizi yapılmıştır.
YL7	Doğangün AYYILDIZ, SPSS 23 ve Amos kullanılarak; t-testi, Pearson korelasyonu, adımsal (stepwise) regresyon analizi ve doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır.
YL8	Göktuğ KILIÇ, SPSS v.21 programı kullanılarak; Kolmogorov-Smirnov (normallik), Pearson Korelasyonu, Bağımsız Örneklem t-testi, Kruskal Wallis ve Mann Whitney U testleri yapılmıştır.
YL9	Nurçin Gülşah AKSAKALLI SPSS 26 kullanılarak; Cronbach Alfa, Kolmogorov-Smirnov (normallik), Mann-Whitney U, Kruskal-Wallis H ve Spearman korelasyon analizleri yapılmıştır.
YL10	İrem ŞEKERCİ, SPSS 22.0 kullanılarak; Pearson korelasyonu, tek yönlü ANOVA, t-testi ve Chi-Square (Kay-Kare) testleri yapılmıştır.
YL11	Şükrü AYYILDIZ, SPSS 22 kullanılarak; frekans, yüzde, ortalama, standart sapma, bağımsız gruplar t-testi, ANOVA, Pearson Korelasyonu ve Regresyon analizleri yapılmıştır.
YL12	Eralp BAYRAMOĞLU, SPSS 21.0 kullanılarak; betimsel istatistikler, t-testi, ANOVA, Pearson korelasyon analizi ve çoklu regresyon analizi yapılmıştır.
YL13	Sena SARPDAĞ TURAN,

ISBN: 978-625-90406-7-7

	SPSS 25 kullanılarak; Pearson Korelasyon Analizi, Bağımsız Gruplarda T-Testi ve Aşamalı Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi yapılmıştır.
YL14	Büşra BOYACI SPSS 25 kullanılarak; frekans analizi, bağımsız t-testi, Anova, Pearson korelasyonu ve çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmıştır.
YL15	Elmas ÇANTAOĞLU, SPSS 25.0 kullanılarak; bağımsız student t-testi, Oneway ANOVA, Post Hoc Tukey ve Pearson korelasyon testleri yapılmıştır.
YL16	M. Faruk ÖZÇELİK, SPSS 25.0 kullanılarak; bağımsız örneklem t-testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA), Pearson korelasyonu ve doğrusal regresyon analizi yapılmıştır.

Yukarıdaki tabloda incelenen 17 lisansüstü ve doktora tezinin istatistiksel analiz süreçleri bilimsel olarak değerlendirildiğinde, araştırmaların çok büyük bir bölümünün verilerin normal dağılım sergileyip sergilemediğini belirlemek adına Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilks gibi normallik testlerini ön koşul olarak uyguladığı, analiz stratejilerini ise ağırlıklı olarak parametreik testler (Bağımsız Gruplar t-Testi, Tek Yönlü ANOVA) ve değişkenler arasındaki doğrusal ilişkileri saptayan Pearson Korelasyon Katsayısı üzerine kurguladığı görülmektedir. Literatürde demografik değişkenlerin etkisini belirlemeye yönelik fark analizlerinin yanı sıra, bağımlılığı yordayan faktörleri modellemek amacıyla Çoklu Doğrusal Regresyon (Stepwise/Hiyerarşik) analizlerine de sıklıkla başvurulmuştur. Bazı çalışmalarda normallik varsayımının karşılanmadığı durumlarda Mann-Whitney U ve Kruskal-Wallis gibi non-parametrik testlerin tercih edilmesi, verilerin istatistiksel geçerliliğinin korunması açısından kritik bir bilimsel yaklaşımı yansıtırken; SPSS PROCESS makro aracılığıyla yapılan aracılık (mediation) analizleri ve Amos ile gerçekleştirilen doğrulayıcı faktör analizleri, araştırmaların basit korelasyonel düzeyden daha karmaşık nedensel modellere doğru evrildiğini kanıtlamaktadır.

Tezlerin Onaylandıkları Ana Bilim Dalları ile Örneklem/Çalışma Grubu Karşılaştırması

	Örneklem grubu									**Toplam**
ANA BİLİM DALLARI	**Okul öncesi**	**İlkokul 1-4**	**Ortaokul 5-8**	**Lise**	**öğretmenler**	**Öğr. elemanlar**	**Lisans üstü**	**Lisans Öğr.**	**Diğer**	
EĞİTİM BİLİMLERİ ABD	0	1	1	1	0	0	0	0	0	3
PSİKOLOJİ(KLİNİK ,DİN PSİKO DAHİL)ABD	1	1	1	5	0	0	2	0	3	13
REKREASYON ABD	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1

Dijital oyun bağımlılığı üzerine hazırlanan 17 lisansüstü ve doktora tezin ana bilim dalları ile örneklem grupları arasındaki çapraz dağılımı bilimsel olarak analiz edildiğinde, akademik disiplinlerin konuyu ele alış biçimlerinde belirgin bir örneklem seçiciliği sergilediği görülmektedir. Toplam 13 çalışma ile literatürün ana gövdesini oluşturan Psikoloji (Klinik psikolojii ve Din Psikolojisi dahil) ABD, okul öncesinden lisansüstü seviyeye kadar en geniş

ISBN: 978-625-90406-7-7

spektrumda veri toplamış; ancak özellikle lise (n=5) ve lisansüstü/diğer (n=5) kategorilerindeki yoğunlaşmasıyla bağımlılığı ileri ergenlik ve yetişkinlik dönemlerini kapsayan klinik bir psikopatoloji odağında değerlendirmiştir. Buna karşın Eğitim Bilimleri ABD bünyesindeki çalışmaların (n=3) tamamının ilkokul, ortaokul ve lise düzeyindeki okul çağı nüfusuyla sınırlı kalması, bu disiplinin dijital bağımlılığı temel olarak akademik gelişim sürecindeki risk faktörleri ve önleyici müdahale ihtiyacı çerçevesinde tanımladığını kanıtlamaktadır. Rekreasyon ABD ise ortaokul düzeyindeki tek çalışmasıyla bağımlılığı serbest zaman yapılandırması ve gelişimsel geçiş süreçleri bağlamında analiz ederek literatüre disiplinlerarası bir derinlik kazandırmıştır. Sonuç olarak bilimsel veriler, klinik odaklı birimlerin patolojinin kristalize olduğu yetişkin ve ileri ergenlik dönemlerine, eğitim odaklı birimlerin ise müdahale potansiyelinin yüksek olduğu okul çağı çocuklarına yönelerek disipliner bir iş bölümü gerçekleştirdiğini ortaya koymaktadır.

Tezlerin Düzeyleri ile Danışman Ünvanlarının Karşılaştırılması

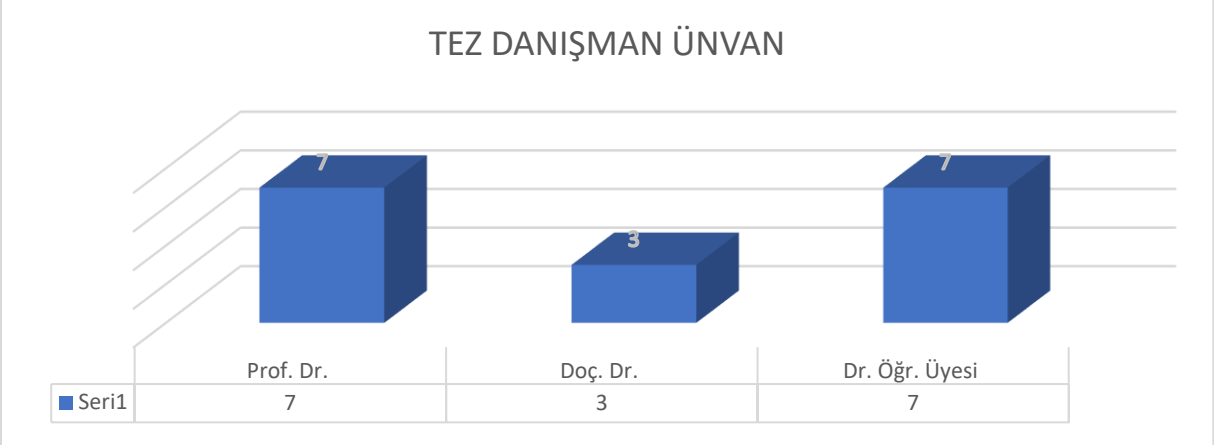

		TEZ DÜZEYLERİ		
Danışman Ünvanları		**DOKTORA**	**YÜKSEK LİSANS**	**TOPLAM**
Prof. Dr.	N	1	6	7
Doç. Dr.	N	0	3	3
Dr. Öğr. Üyesi	N	0	7	7
Toplam	N	1	16	17

Dijital oyun bağımlılığı üzerine hazırlanan 17 lisansüstü ve doktora tezin düzeyleri ile danışman ünvanları arasındaki dağılım bilimsel olarak analiz edildiğinde, akademik rehberlik sürecinin ünvan bazında heterojen ancak tez düzeyi bazında yüksek lisans odaklı bir yapı sergilediği görülmektedir. Toplam 17 çalışmanın %94,1'ini (n=16) oluşturan yüksek lisans tezlerinin danışmanlık yükü, Dr. Öğr. Üyesi (n=7) ve Prof. Dr. (n=6) ünvanları arasında dengeli bir dağılım gösterirken, bu ünvanları 3 çalışma ile Doç. Dr. ünvanlı öğretim üyeleri takip etmektedir. Literatürdeki tek doktora tezinin (n=1) ise en üst akademik ünvan olan Prof. Dr. düzeyinde bir öğretim üyesi tarafından yönetilmesi, uzmanlık derecesi arttıkça akademik

ISBN: 978-625-90406-7-7

rehberlikteki kıdem beklentisinin yükseldiğini göstermektedir. Sonuç olarak, dijital oyun bağımlılığı konusundaki bilimsel üretimin büyük oranda yüksek lisans seviyesindeki başlangıç araştırmaları üzerinden yürüdüğü ve bu süreçte özellikle yardımcı doçent (Dr. Öğr. Üyesi) ve profesör kadrolarının baskın bir akademik mentorluk rolü üstlendiği bilimsel verilerle gözlemlenmektedir.

Tezlerin Veri Toplama Araçları Dağılımı

TEZ	Tezlerin Veri Toplama Araçları Dağılımı
DR1	Aydın SÖYLEMEZ, Kişisel Bilgi Formu; katılımcıların dijital oyun bağımlılık düzeylerini tespit etmek amacıyla Çocuklar için Bilgisayar Oyun Bağımlılığı Ölçeği (Horzum, Ayas ve Çakır-Balta, 2008); katılımcıların saldırganlık düzeylerini tespit etmek amacıyla Saldırganlık Ölçeği (Şahin, 2004)
YL1	Nurdan AYDEMİR Araştırmada bireylerin saldırganlık düzeylerini ölçmek için; 'Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği (BPSÖ)'', kişilerin oyun bağımlılığı düzeylerini ölçmek için. ''Oyun Bağımlılığı Ölçeği'', Bireylerin sosyo demografik özelliklerini ölçmek için; ''Demografik Bilgi Formu'', bireylerin sosyal kaygı düzeylerini ölçmek için; ''Liebowitz Sosyal Kaygı Ölçeği'', bireylerin yabancılaşma düzeylerini ölçmek için; ''Dean Yabancılaşma Ölçeği'', bireylerdeki algılanan destek düzeyini ölçmek için ''Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği (MSPSS)'' kullanılmıştır.
YL2	İsmail Cem AVCI, Çalışmada ergenlere "Demografik Bilgi Formu", "Dijital Oyun Bağımlılığı Ölçeği (DOBÖ-7)" ve "İletişim Becerileri Envanteri" uygulanarak veriler toplanmıştır.
YL3	Cengiz Han KAŞIKÇI, Bu çalışmada gönüllü onam formu, Demografik Bilgi Formu, Dijital Oyun Bağımlılığı Ölçeği, Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları Ölçeği, Barratt Dürtüsellik Ölçeği-11-KF ve Toronto Aleksitimi Ölçeği kullanılmıştır.
YL4	Begüm TANERİ Araştırmada Sosyodemografik Veri Formu, Akran İlişkileri Ölçeği, Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Ergen Formu ve Dijital Oyun Bağımlılığı Ölçeği kullanılmıştır.
YL5	Feyza ÇİÇEK "Kişisel Bilgi Formu", "Çocuk ve Genç Psikolojik Sağlamlık Ölçeği", "Dijital Oyun Bağımlılığı Ölçeği'' öğrencilere, okul psikolojik danışmanları ve okul idarecileri vasıtasıyla dijital yollarla ulaştırılmıştır. Ölçekleri gönüllü öğrenciler ''Google Formlar'' üzerinden doldurmuştur.
YL6	Hilal Tuğçe BAŞ araştırmada kullanılan veri toplama araçları iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde araştırmacı tarafından geliştirilen kişisel (demografik) bilgiler ile oyun oynama alışkanlıklarına dair bilgiler, ikinci bölümde ise Hazar ve Hazar tarafından 2016 yılında geliştirilmiş olan "Çocuklar İçin Dijital Oyun Bağımlılığı Ölçeği", Polat (1986) tarafından hazırlanan Ana-Baba Tutum Ölçeği kullanılmıştır.
YL7	Doğangün AYYILDIZ Ergenler İçin Oyun Bağımlılığı Ölçeği Kısa Formu, Güçler ve Güçlükler Anketi ve Çocuklar için Olumsuz Bilişsel Hatalar Ölçeği kullanılmıştır.
YL8	Göktuğ KILIÇ Sosyodemografik Bilgi Formu, Dijital Oyun Bağımlılığı Ölçeği, Dijital Oyun Oynama Motivasyonu Ölçeği, CLA Yalnızlık Ölçeği Kısa Formu, Buss-Perry

ISBN: 978-625-90406-7-7

	Saldırganlık Ölçeği Kısa Formu ve Oxford Mutluluk Ölçeği Kısa Formu kullanılmıştır.
YL9	N. Gülşah AKSAKALLI "Sosyo-demografik Bilgi Formu" ile birlikte İnternet Oyun Oynama Bozukluğu Ölçeği Kısa Formu ,Karanlık Üçlü Ölçeği ve Oyun Motivasyonları Ölçeği kullanılmıştır.
YL10	İrem ŞEKERCİ Bilgilendirilmiş Onam Formu(Ek 1), Yönerge(Ek 2), sosyodemografik Bilgi Formu(Ek 3), Dijital Oyun Bağımlılığı Ölçeği(Ek 4) ve Liebowitz Sosyal Anksiyete Ölçeği(Ek 5) kullanılmıştır.
YL11	Şükrü AYYILDIZ Araştırmada veri toplama araçları Kişisel Bilgi Formu ,Dijital Oyun Bağımlılığı Ölçeği, Sosyal Yeterlik ve Sosyal Sonuç Beklentileri Ölçeği ve Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeği olarak kullanılmıştır.
YL12	Eralp BAYRAMOĞLU Kişisel Bilgi Formu, Köseliören (2019) tarafından hazırlanan "online oyun bağımlılığı ölçeği" ve akademik erteleme düzeylerinin belirlenmesi için Çakıcı (2003) tarafından geliştirilen "akademik erteleme ölçeği" kullanılmıştır.
YL13	Sena SARPDAĞ TURAN Bu araştırmada katılımcılara sunulan anket Demografik Bilgi Formu, Dijital Oyun Bağımlılığı Ölçeği, Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği, Öz-Denetim Ölçeği, Liebowitz Sosyal Kaygı Ölçeği'ni içermektedir.
YL14	Büşra BOYACI Araştırmada veri toplamak amacıyla Demografik Form, Dijital Oyun Bağımlılığı Ölçeği, Dijital Oyun Oynama Motivasyonu Ölçeği, Barrat Dürtüsellik Ölçeği Kısa Form (BIS-11 KF) Ölçeği kullanılmıştır.
YL15	Elmas ÇANTAOĞLU Kişisel Bilgi Formu (EK A), öğretmenlerden çocukların rekabet stilleri ile ilgili bilgi toplamak amacıyla Okul Öncesi Rekabet Ölçeği (EK B), çocukların bilgisayar oyun bağımlılıkları hakkında bilgi toplamak amacıyla Çocuklar İçin Bilgisayar Oyun Bağımlılığı Ölçeği kullanılmıştır(EK C).
YL16	M. Faruk ÖZÇELİK, Çalışmada veri toplama aracı olarak demografik bilgi formu, dini tutum ölçeği ve çocuklar için dijital oyun bağımlılığı ölçeğinden yararlanılmıştır.

İncelenen analizde dijital oyun bağımlılığı odaklı 1 adet doktora (DR1) ve 16 adet yüksek lisans (YL1-YL16) tezi kapsamında kullanılan veri toplama araçlarının dağılımını içermektedir. Akademik çalışmaların bütününde metodolojik bir ortaklık göze çarpmakta; katılımcıların sosyo-demografik profillerini belirlemek amacıyla hemen her tezde bir Kişisel/Demografik Bilgi Formu öncül araç olarak kullanılmaktadır. Araştırmaların temel bağımlı değişkeni olan oyun bağımlılığını ölçmek için ise literatürde kabul görmüş Dijital Oyun Bağımlılığı Ölçeği (DOBÖ), İnternet Oyun Oynama Bozukluğu Ölçeği ve çocuk örneklemlerine özgü bağımlılık ölçeklerinin tercih edildiği görülmektedir. Bu temel araçların yanı sıra, çalışmaların ilişkisel desenini zenginleştirmek amacıyla saldırganlık (Buss-Perry), sosyal kaygı/anksiyete (Liebowitz), dürtüsellik (Barratt), psikolojik sağlamlık, yalnızlık, öfke kontrolü ve akademik erteleme gibi psikososyal değişkenleri ölçen yardımcı ölçeklere başvurulmuştur. Özetle tabloda sunulan tezler, dijital oyun bağımlılığını sadece bir davranış bozukluğu olarak değil; bireyin demografik özellikleri, sosyal becerileri, duygusal durumu ve motivasyonel faktörleri ile etkileşimli, çok boyutlu bir olgu olarak ele almaktadır.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Tezlerin konuları

TEZ	Tez konusu
DR1	AYDIN SÖYLEMEZ, Bilişsel davranışçı oyun terapisi (BDOT) temelli bir psikoeğitim programının, ilkokul 4. sınıf öğrencilerinin şiddet içerikli dijital oyun bağımlılığı ve saldırganlık düzeyleri üzerindeki etkisinin deneysel olarak incelenmesidir.
YL1	Nurdan aydemir Genç yetişkinlerde (18-30 yaş) dijital oyun bağımlılığı düzeyi ile saldırganlık eğilimi, sosyal kaygı, yabancılaşma ve algılanan sosyal destek gibi sosyalleşme parametreleri arasındaki ilişkinin incelenmesidir.
YL2	İsmail Cem AVCI, Lise dönemindeki ergenlerde dijital oyun bağımlılığı yaygınlığı ile bireylerin kişilerarası iletişim becerileri arasındaki ilişkinin ve bu değişkenlerin çeşitli sosyo-demografik faktörlere göre değişiminin incelenmesidir.
YL3	Cengiz Han KAŞIKÇI, Şiddet içerikli dijital oyun bağımlılığı ile öfke (sürekli öfke ve ifade tarzları) arasındaki ilişkide, dürtüsellik ve aleksitimi (duyguları tanıma ve ifade etme güçlüğü) kavramlarının aracı (mediator) rolünün 14-18 yaş arası erkek ergenler örnekleminde incelenmesidir.
YL4	Begüm taneri, Ortaöğretim öğrencilerinde dijital oyun bağımlılığı ile akran ilişkilerindeki şiddet eğilimi ve akran zorbalığı (zorba/kurban rolleri) arasındaki etkileşimin çeşitli sosyo-demografik değişkenler açısından incelenmesidir.
YL5	Feyza Çiçek, Lise öğrencilerinin dijital oyun bağımlılığı seviyeleri ile psikolojik sağlamlık (resilience) düzeyleri arasındaki ilişkinin ve bu iki değişkenin çeşitli demografik faktörlere (aile yapısı, eğitim düzeyi, oyun türü vb.) göre değişiminin analiz edilmesidir.
YL6	Hilal Tuğçe BAŞ, İlkokul 3. ve 4. sınıf öğrencilerinin algıladıkları anne-baba tutumları ile dijital oyun bağımlılığı düzeyleri arasındaki ilişkinin; cinsiyet, sosyo-ekonomik düzey ve oyun türü gibi değişkenler bağlamında incelenmesidir.
YL7	Doğangün AYYILDIZ, Ortaokul öğrencilerinde (5-8. sınıf) dijital oyun bağımlılığı ile duygusal-davranışsal sorunlar, prososyal davranışlar ve olumsuz bilişsel hatalar (felaketleştirme, aşırı genelleme vb.) arasındaki yordayıcı ilişkilerin incelenmesidir.
YL8	Göktuğ KILIÇ, Geniş bir yaş yelpazesindeki (13-51 yaş) dijital oyun kullanıcılarında; oyun bağımlılığı ile yalnızlık, saldırganlık, mutluluk düzeyleri ve oyun oynama motivasyonları arasındaki ilişkinin sosyo-demografik değişkenler (pandemi etkisi dahil) çerçevesinde incelenmesidir.
YL9	Nurçin Gülşah AKSAKALLI, Dijital oyun bağımlılığı ile oyun oynama motivasyonları arasındaki ilişkide Karanlık Üçlü (Makyavelizm, Narsisizm ve Psikopati) kişilik özelliklerinin aracı (mediator) rolünün ve bu değişkenlerin demografik faktörlere göre değişiminin incelenmesidir.
YL10	İrem ŞEKERCİ, Lise öğrencilerinde dijital oyun bağımlılığı ile sosyal anksiyete (kaygı ve kaçınma) düzeyleri arasındaki ilişkinin, popüler bir oyun olan PUBG özelinde ve çeşitli demografik değişkenler bağlamında incelenmesidir.
YL11	Şükrü AYYILDIZ, Üniversite öğrencilerinde dijital oyun bağımlılığı ile sosyal yeterlilik arasındaki ilişkide psikolojik sağlamlığın (resilience) aracı rolünün ve bu değişkenlerin kendi aralarındaki etkileşiminin incelenmesidir.
YL12	Eralp BAYRAMOĞLU , Ortaokul öğrencilerinde dijital oyun bağımlılığı düzeyinin belirlenmesi ve bu bağımlılığın öğrencilerin akademik görevlerini erteleme (akademik erteleme) davranışları üzerindeki etkisinin İzmir örneklemi üzerinden incelenmesidir.
YL13	Sena SARPDAĞ TURAN, Üniversite öğrencilerinde dijital oyun bağımlılığının; saldırganlık, özdenetim (yineleyici, onarıcı, yaşantısal) ve sosyal kaygı değişkenleri

ISBN: 978-625-90406-7-7

	ile olan ilişkisinin ve bu değişkenlerin bağımlılığı yordama kapasitelerinin incelenmesidir.
YL14	Büşra BOYACI, Lise öğrenimine devam eden ergenlerde (14-20 yaş) dürtüsel davranışlar ve oyun oynama motivasyonunun dijital oyun bağımlılığı üzerindeki etkisinin ve bu değişkenlerin demografik özelliklerle ilişkisinin incelenmesidir.
YL15	Elmas ÇANTAOĞLU, Okul öncesi dönemdeki (4-6 yaş) çocukların dijital oyun bağımlılığı eğilimleri ile rekabet stilleri (isteklilik, engellenme, baskınlığın korunumu vb.) arasındaki ilişkinin ve bu durumun ailevi/demografik faktörlere göre değişiminin incelenmesidir.
YL16	Murat Faruk ÖZÇELİK, Ergenlik çağındaki bireylerde (ortaokul ve lise öğrencileri) dijital oyun bağımlılığı seviyeleri ile dindarlık düzeyleri (dini tutumlar) arasındaki ilişkinin; yaş, cinsiyet, okul türü ve aile yapısı gibi çeşitli sosyo-demografik değişkenler bağlamında incelenmesidir.

İncelenen 17 bilimsel çalışmanın konu kapsamı sentezlendiğinde, araştırmaların okul öncesinden genç yetişkinliğe kadar uzanan geniş bir gelişimsel perspektifte dijital oyun bağımlılığını çok boyutlu bir psikososyal problem olarak ele aldığı görülmektedir; zira çalışmaların odağını bağımlılığın saldırganlık, sosyal anksiyete, akademik erteleme, dürtüsellik ve akran zorbalığı gibi negatif çıktılarla olan doğrudan ilişkisi ile psikolojik sağlamlık, özdenetim, iletişim becerileri ve dindarlık gibi koruyucu faktörlerin bu süreçteki rolü oluşturmaktadır. Araştırmalar ayrıca, dijital oyun bağımlılığının arkasındaki psikolojik mekanizmaları anlamak adına "Karanlık Üçlü" kişilik özellikleri, aleksitimi, yalnızlık ve oyun motivasyonları gibi değişkenlerin aracı (mediator) etkilerini PUBG gibi spesifik oyun örnekleri ve sosyo-demografik faktörler (cinsiyet, aile tutumu, sosyo-ekonomik düzey) çerçevesinde inceleyerek, problemin hem bireysel hem de çevresel belirleyicilerini bilimsel bir zemine oturtmaktadır.

Tezlerin Sonuçları

TEZ	Tez sonucu
DR1	AYDIN SÖYLEMEZ, Uygulanan psikoeğitim programının, deney grubundaki çocukların oyun bağımlılığı ve saldırganlık seviyelerini anlamlı derecede düşürdüğü saptanmıştır. Programın etkisi oyun bağımlılığı konusunda kalıcılığını korurken, saldırganlık düzeyindeki düşüşün izleme testinde aynı kalıcılığı göstermediği belirlenmiştir. Ayrıca, dijital oyun bağımlılığı ile saldırganlık arasında yüksek düzeyde pozitif bir korelasyon olduğu tespit edilmiştir.
YL1	Nurdan aydemir, Dijital oyun bağımlılığı ile saldırganlığın tüm alt boyutları (fiziksel, sözel, öfke, düşmanlık), sosyal kaygı ve yabancılaşma arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Buna karşın, oyun bağımlılığı arttıkça algılanan sosyal destek (özellikle aile desteği) düzeyinin düştüğü (negatif ilişki) belirlenmiştir. Ayrıca erkek cinsiyetin, genç yaşın ve evde bilgisayar sahibi olmanın oyun bağımlılığı riskini artırdığı sonucuna varılmıştır.
YL2	İsmail Cem AVCI, Dijital oyun bağımlılığı ile iletişim becerileri arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır; yani oyun bağımlılığı düzeyi arttıkça iletişim becerileri azalmaktadır. Ayrıca oyun bağımlılığının cinsiyet, okul türü ve akademik başarı (liseye giriş puanı) gibi değişkenlerden etkilendiği, ancak ailevi ekonomik durum veya ebeveynlerin çalışma durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna varılmıştır.
YL3	Cengiz Han KAŞIKÇI, Şiddet içerikli dijital oyun bağımlısı olan gençlerin; öfke, dürtüsellik ve aleksitimi düzeylerinin bağımlı olmayanlara göre anlamlı derecede yüksek olduğu saptanmıştır. Yapılan aracılık analizleri sonucunda, dijital oyun bağımlılığının öfke üzerindeki etkisinde dürtüsellik ve aleksitiminin bazı alt

ISBN: 978-625-90406-7-7

	boyutlarının aracı rol oynadığı, yani bağımlılığın bu psikolojik süreçler üzerinden öfkeyi tetiklediği sonucuna varılmıştır.
YL4	Begüm taneri, Dijital oyun bağımlılığı ile akran zorbalığı (hem zorba hem de kurban olma durumu) arasında doğru orantılı (pozitif) anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Ayrıca öğrencilerin cinsiyetleri, oynadıkları oyun sayısı ve olumsuz yaşantılarını paylaştıkları kişiler gibi faktörlerin, oyun bağımlılığı düzeyi ile ilişkili olduğu sonucuna varılmıştır.
YL5	Feyza Çiçek, Dijital oyun bağımlılığı ile psikolojik sağlamlık arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır; yani psikolojik sağlamlığı düşük olan öğrencilerin oyun bağımlılığına daha yatkın olduğu görülmüştür. Ayrıca, oyun bağımlılığının cinsiyet ve ebeveyn eğitim durumundan etkilendiği, psikolojik sağlamlığın ise özellikle anne-baba birliktelik durumu ve kardeş sayısına göre farklılık gösterdiği sonucuna varılmıştır.
YL6	Hilal Tuğçe BAŞ, Anne-baba tutum algısı (özellikle psikolojik özerklik boyutu) ile dijital oyun bağımlılığı arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Erkek öğrencilerin kızlara oranla daha yüksek bağımlılık ve ödev erteleme eğilimi gösterdiği, ekonomik durumu "çok iyi" olan çocukların oyun süresine tolerans geliştirme düzeyinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, dövüş oyunları tercih eden çocukların bireysel ve sosyal görevlerini erteleme puanlarının diğer oyun türlerine göre anlamlı derecede yüksek olduğu sonucuna varılmıştır.
YL7	Doğangün AYYILDIZ, Dijital oyun bağımlılığını en güçlü yordayan değişkenlerin sırasıyla davranışsal sorunlar, olumsuz bilişsel hatalar ve duygusal sorunlar olduğu saptanmıştır. Aksiyon, strateji ve rol yapma (RPG) türü oyunları tercih edenlerin bağımlılık düzeyleri, eğitici oyun oynayanlara göre anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Ayrıca, kız öğrencilerde günlük 1 saati aşan oyun süresinin bağımlılık riskini artırdığı, prososyal (sosyal fayda sağlayan) davranışların ise oyun bağımlılığı ile negatif yönlü bir ilişki içinde olduğu tespit edilmiştir.
YL8	Göktuğ KILIÇ, Dijital oyun bağımlılığı ile yalnızlık, saldırganlık ve oyun oynama motivasyonu arasında pozitif yönlü; mutluluk, yaş ve eğitim düzeyi arasında ise negatif yönlü anlamlı ilişkiler saptanmıştır. Erkeklerin kadınlara oranla daha yüksek bağımlılık puanı aldığı, pandemi sürecinde artan oyun süresinin bağımlılık düzeyini doğrudan yükselttiği ve sosyal çevresinde oyun oynayan bireylerin bulunduğu katılımcıların bağımlılığa daha yatkın olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, bekarların "merak ve sosyal kabul" motivasyonunun evlilere göre daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır.
YL9	Nurçin Gülşah AKSAKALLI, Oyun motivasyonları ile Karanlık Üçlü kişilik özelliklerinin her ikisinin de dijital oyun bağımlılığını pozitif yönde anlamlı şekilde etkilediği saptanmıştır. Yapılan yol analizi (path analysis) sonuçlarına göre, Karanlık Üçlü özelliklerinin oyun motivasyonu ve bağımlılık arasındaki ilişkide tam aracı rol oynamadığı, ancak her iki temel değişkenin bağımlılık puanlarını doğrudan artırdığı tespit edilmiştir. Ayrıca, cinsiyetin oyun motivasyonları ve bağımlılık düzeyleri üzerinde anlamlı bir fark yarattığı sonucuna varılmıştır.
YL10	İrem ŞEKERCİ, Dijital oyun bağımlılığı ile sosyal anksiyete düzeyi arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Özellikle PUBG oynayan katılımcıların, hem dijital oyun bağımlılığı hem de sosyal anksiyete puanlarının diğer oyunları tercih eden bireylere göre anlamlı derecede daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu durum, spesifik oyun türlerinin sosyal kaygı ve bağımlılık riskini farklı düzeylerde etkileyebileceğini göstermektedir.
YL11	Şükrü AYYILDIZ, Araştırma bulguları, dijital oyun bağımlılığının alt boyutları (aşırı odaklanma, erteleme, yoksunluk ve duygu değişimi) ile kısa psikolojik

ISBN: 978-625-90406-7-7

	sağlamlık düzeyleri arasında zayıf düzeyde pozitif yönlü bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Analizler sonucunda, öğrencilerin oyun bağımlılığına dair belirtileri (odaklanma ve erteleme gibi) arttıkça psikolojik sağlamlık puanlarında da bir artış gözlemlenmiştir. Bu bağlamda, stres ve olumsuz deneyimlerle başa çıkma stratejilerinin geliştirilmesinin önemine dikkat çekilmiştir.
YL12	Eralp BAYRAMOĞLU, Dijital oyun bağımlılığı ile akademik erteleme davranışı arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Yapılan regresyon analizi sonuçlarına göre; öğrencilerin oyun bağımlılığı düzeyleri arttıkça, akademik sorumluluklarını erteleme eğilimlerinin de anlamlı şekilde arttığı tespit edilmiştir. Araştırma, akademik başarının artırılması için dijital oyun kullanımının kontrol altına alınması ve paydaşlara (aile, öğretmen) yönelik eğitimler düzenlenmesi gerektiğini vurgulamaktadır.
YL13	Sena SARPDAĞ TURAN, Araştırma sonucunda saldırganlığın, dijital oyun bağımlılığını en güçlü yordayan değişken olduğu ve bağımlılıktaki değişimin %27'sini tek başına açıkladığı saptanmıştır. Özdenetimin "yineleyici" ve "onarıcı" alt boyutlarının bağımlılık üzerinde düşük düzeyde açıklayıcı etkisi bulunurken; sosyal kaygı ve yaşantısal özdenetimin dijital oyun bağımlılığını anlamlı düzeyde yordamadığı belirlenmiştir. Ayrıca erkek cinsiyetin ve artan günlük oyun süresinin bağımlılık düzeyini anlamlı şekilde artırdığı sonucuna varılmıştır.
YL14	Büşra BOYACI, Dijital oyun bağımlılığı ile oyun oynama motivasyonu arasında doğru orantılı (pozitif) anlamlı bir ilişki saptanmış; oyun motivasyonunun dijital oyun bağımlılığını anlamlı şekilde yordadığı belirlenmiştir. Dürtüsellik bağlamında ise, oyun oynama motivasyonunun alt boyutları ile dürtüselliğin "plan yapmama" ve "motor dürtüsellik" alt boyutları arasında anlamlı ilişkiler olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca bağımlılık düzeylerinin cinsiyet, yaş, sınıf düzeyi ve oyun oynama süresine göre farklılaştığı sonucuna varılmıştır.
YL15	Elmas ÇANTAOĞLU, Cinsiyet değişkenine göre erkek çocukların "baskınlığın korunumu hiyerarşisi" ve "rekabet istekliliği" puanlarının kız çocuklarından anlamlı derecede yüksek olduğu saptanmıştır. Yaş arttıkça (5 ve 6 yaş) başkalarına odaklı rekabet, göreve yönelik rekabet ve engellenme puanlarının yükseldiği belirlenmiştir. Ayrıca, ebeveynlerin çalışma durumunun çocukların rekabet stillerini etkilediği; özellikle babası çalışan çocukların hiyerarşiyi koruma ve engellenme düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır.
YL16	Murat Faruk ÖZÇELİK, Ergenlerin dijital oyun bağımlılığı düzeyleri ile dindarlık seviyeleri arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir; yani dindarlık düzeyi arttıkça oyun bağımlılığı skorlarının düştüğü gözlemlenmiştir. Ayrıca bağımlılık düzeyinin; cinsiyet, okul türü, aile gelir düzeyi ve ebeveynlerin dini ibadetlerini yerine getirme sıklığı gibi değişkenlerden anlamlı ölçüde etkilendiği saptanmıştır.

İncelenen 17 bilimsel çalışmanın sentezi, dijital oyun bağımlılığının okul öncesinden yetişkinliğe kadar geniş bir gelişimsel yelpazede bireylerin psikolojik, sosyal ve akademik işlevselliği üzerinde derin etkiler bıraktığını kanıtlamaktadır; zira elde edilen bulgular, bağımlılık düzeyi arttıkça saldırganlık, sosyal anksiyete, yalnızlık, dürtüsellik, akademik erteleme, akran zorbalığı ve yabancılaşma gibi dezavantajlı durumların anlamlı düzeyde yükseldiğini, buna karşın iletişim becerileri, mutluluk, aile desteği ve dindarlık gibi koruyucu mekanizmaların zayıfladığını göstermektedir. Özellikle erkek cinsiyetin, aksiyon/PUBG gibi rekabetçi oyun türlerinin ve artan oyun süresinin bağımlılık riskini tetiklediği saptanırken; psikolojik sağlamlığın bazı durumlarda zayıf bir tampon görevi üstlendiği, ancak "Karanlık Üçlü" kişilik özellikleri ve olumsuz bilişsel hataların bağımlılık sürecini doğrudan beslediği görülmektedir. Sonuç olarak, dijital oyun bağımlılığı sadece bireysel bir tercih değil; anne-baba

ISBN: 978-625-90406-7-7

tutumları, sosyo-ekonomik düzey ve özdenetim becerileriyle sıkı sıkıya bağlı, multidisipliner müdahale stratejileri ve aile-okul iş birliği ile kontrol altına alınması gereken karmaşık bir davranışsal problemdir.

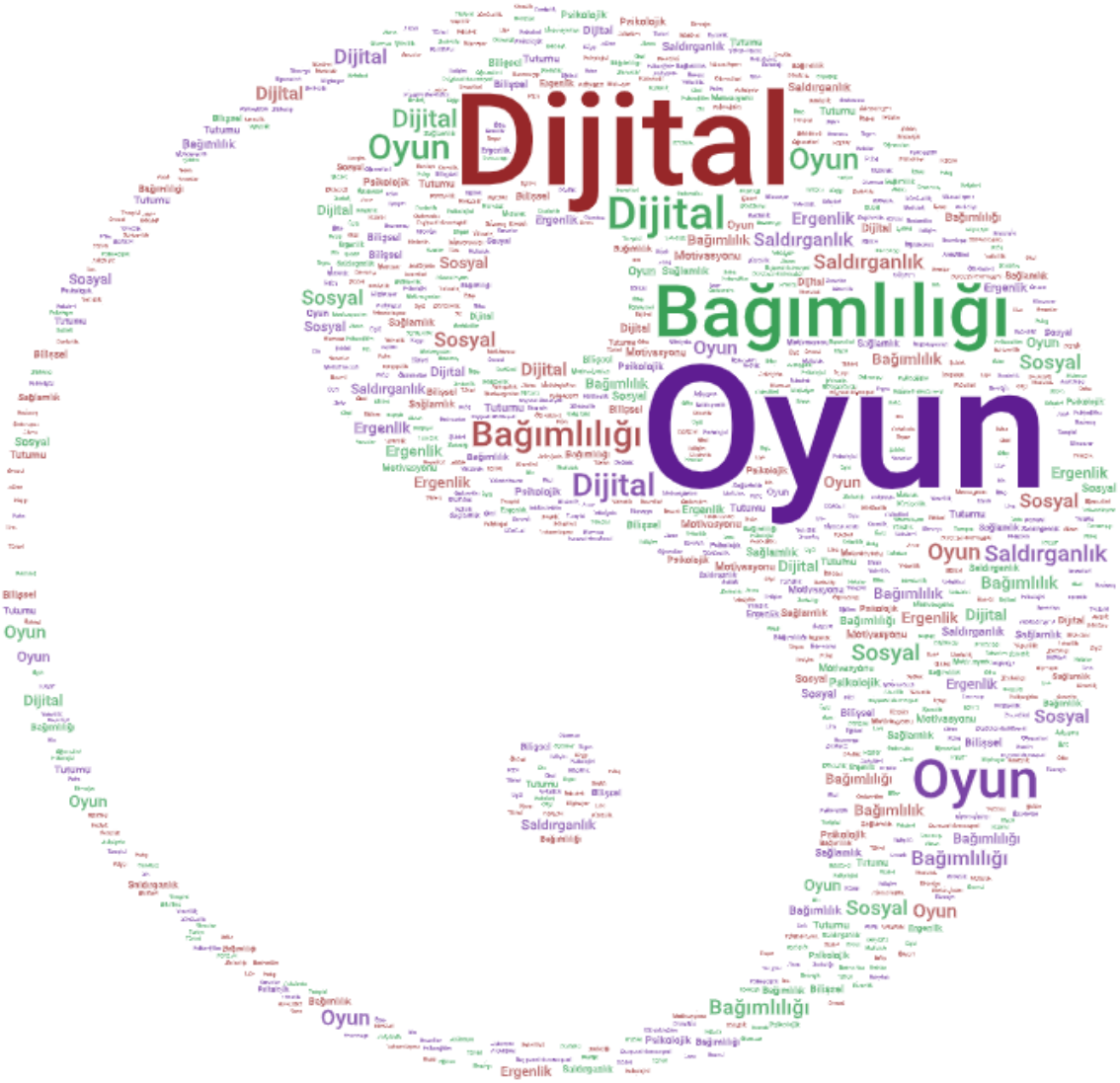

İncelenen lisansüstü ve doktora tez özetler anahtar kelimelerde en sık tekrarlanan kavramlar https://wordart.com/ uygulaması üzerinden analiz edilmiştir. İncelenen tezlerde yer alan anahtar kelimelerin sentezi sonucunda ortaya çıkan tabloyukarıdaki şekildedir: Dijital oyun bağımlılığı literatürü; bireyin içsel dünyasındaki öfke, dürtüsellik, aleksitimi, olumsuz bilişsel hatalar ve karanlık üçlü gibi kişilik patolojileri ile saldırganlık, akran zorbalığı ve şiddet eğilimi gibi dışa dönük riskli davranışların kesişim noktasında yoğunlaşmaktadır. Bu süreçte anne-baba tutumu, sosyal destek ve iletişim becerileri gibi çevresel faktörlerin bağımlılığı önlemede veya tetiklemede kritik birer değişken olduğu görülürken; psikolojik sağlamlık, dindarlık, özdenetim ve sosyal yeterlilik gibi kavramların bağımlılığın yıkıcı etkilerine karşı koruyucu bir kalkan vazifesi gördüğü, buna karşın yalnızlık, sosyal anksiyete, yabancılaşma ve akademik erteleme gibi unsurların bağımlılıkla doğru orantılı bir seyir izlediği bilimsel verilerle ortaya konulmaktadır. Özellikle bilişsel davranışçı oyun terapisi ve psikoeğitim gibi müdahale yöntemlerinin bağımlılıkla mücadelede çözüm odaklı yaklaşımlar sunduğu, sürecin okul

ISBN: 978-625-90406-7-7

öncesinden genç yetişkinliğe kadar uzanan geniş bir yaş skalasında ve PUBG gibi popüler türler ekseninde dijital oyun motivasyonlarıyla sıkı sıkıya bağlı olduğu anlaşılmaktadır.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Yükseköğretim Kurulu (YÖK) Ulusal Tez Merkezi veri tabanı üzerinden 2020-2022 yılları arasında yayımlanan dijital oyun bağımlılığı konulu tezlerin içerik analizi, bu alandaki akademik üretimin ve sorunsallaştırmanın seyrine dair kritik veriler sunmaktadır. Yapılan incelemede, incelenen yıllardaki dijital oyun bağımlılığına yönelik akademik ilginin 2020 yılında %24 iken, 2022 yılında %47 gibi bir oranla zirveye ulaştığı saptanmıştır. Bu ivme, dijitalleşmenin ve pandemi sürecinin etkisiyle oyun bağımlılığının bilimsel bir problem alanı olarak güncelliğini artırdığını göstermektedir. Metodolojik açıdan tezlerin %94,1 gibi büyük bir çoğunluğunun nicel araştırma yöntemini ve ilişkisel tarama modelini tercih etmesi, literatürün şu aşamada bağımlılığın teorik bileşenlerini ve değişkenler arası korelasyonel ağları belirlemeye odaklandığını göstermektedir. Araştırma bulguları sentezlendiğinde, dijital oyun bağımlılığının bireyin psikososyal sağlığı ve akademik performansı üzerinde yıkıcı etkileri olduğu görülmektedir. Söylemez (2021), bilişsel davranışçı oyun terapisi (BDOT) temelli psikoeğitim programlarının çocukların oyun bağımlılık ve saldırganlık seviyelerini anlamlı derecede düşürdüğünü saptarken, bağımlılık ile saldırganlık arasında yüksek düzeyde pozitif bir korelasyon olduğunu ortaya koymuştur. Benzer şekilde Aydemir (2020), bağımlılığın saldırganlığın tüm alt boyutları(fiziksel, sözel…), sosyal kaygı ve yabancılaşma ile pozitif; ancak aile desteği ile negatif yönlü bir ilişki içinde olduğunu belirlemiştir. Bu durum, sosyal destek mekanizmalarının bağımlılığa karşı bir tampon görevi gördüğünü göstermektedir. Kişilik özellikleri ve içsel süreçler bağlamında, Kaşıkçı (2020) şiddet içerikli oyun bağımlılığının öfke, dürtüsellik ve aleksitimi düzeylerini tetiklediğini, özellikle dürtüselliğin bu süreçte aracı (mediator) bir rol üstlendiğini saptamıştır. Aksakallı (2022) ise "Karanlık Üçlü" (Makyavelizm, Narsisizm ve Psikopati) kişilik özelliklerinin oyun motivasyonları ile birleşerek bağımlılık puanlarını doğrudan yükselttiğini saptamıştır. Sosyal ilişkiler perspektifinden Taneri (2020), bağımlılık ile akran zorbalığı (hem zorba hem kurban olma) arasında doğru orantılı bir etkileşim tespit ederken; Sarpdağ Turan (2022) saldırganlığın bağımlılığı yordayan en güçlü değişken olduğunu ve toplam değişimin %27'sini tek başına açıkladığını raporlamıştır. Kılıç (2021) ise pandemi sürecinde artan oyun süresinin yalnızlık ve saldırganlığı artırırken, genel mutluluk düzeyini düşürdüğünü belirlemiştir. Eğitsel ve gelişimsel çıktılar incelendiğinde, bağımlılığın akademik sorumlulukları doğrudan tehdit ettiği görülmektedir. Bayramoğlu (2023), dijital oyun bağımlılığı arttıkça akademik erteleme davranışının da anlamlı şekilde arttığını saptayarak, akademik başarı için dijital kullanımın kontrol altına alınması gerektiğini vurgulamıştır. Baş (2021), ilkokul 3. ve 4. sınıf öğrencilerinde anne-baba tutum algısının bağımlılık üzerinde belirleyici olduğunu, özellikle ödev erteleme eğiliminin erkek öğrencilerde daha yüksek seyrettiğini bulmuştur. Erken çocukluk dönemine odaklanan Çantaoğlu (2022), erkek çocukların rekabet istekliliği ve baskınlık kurma puanlarının kız çocuklarından anlamlı derecede yüksek olduğunu saptamıştır. Buna karşın, bağımlılığa karşı koruyucu faktörlerin varlığı da literatürde yer bulmuştur. Çiçek (2021) ve Ayyıldız, Ş. (2022), psikolojik sağlamlık ile oyun bağımlılığı arasındaki etkileşimi inceleyerek, stresle başa çıkma stratejilerinin geliştirilmesinin bağımlılıkla mücadelede kritik ruhsal bir destek olduğunu göstermiştir. Özçelik (2022) ise dindarlık ve dini tutumların artmasıyla oyun bağımlılığı skorlarının düştüğünü saptayarak, inanç sistemlerinin koruyucu bir mekanizma olabileceğine dikkat çekmiştir. Şekerci (2022), özellikle PUBG gibi spesifik ve rekabetçi oyun türlerini tercih edenlerde sosyal anksiyete ve bağımlılık riskinin çok daha yüksek olduğunu belirleyerek, oyun türünün önemini vurgulamıştır. Ayyıldız, D. (2021) ise olumsuz bilişsel hataların (felaketleştirme, aşırı genelleme vb.) bağımlılığın en güçlü yordayıcılarından biri olduğunu saptamıştır. Genel bir değerlendirme yapıldığında; erkek cinsiyet, yüksek günlük oyun süresi,

ISBN: 978-625-90406-7-7

aksiyon/RPG türü oyunlar ve yüksek dürtüsellik bağımlılık için temel risk faktörleri olarak öne çıkmaktadır. Öte yandan; güçlü aile desteği (Aydemir, 2020), yüksek iletişim becerileri (Avcı, 2020), öz-denetim mekanizmaları (Boyacı, 2022) ve psikolojik sağlamlık (Çiçek, 2021) bağımlılığa karşı direnci artırmaktadır. Sonuç olarak dijital oyun bağımlılığı, sadece bireysel bir davranış bozukluğu değil; aile tutumları, akademik disiplin, kişilik patolojileri ve sosyo-ekonomik imkanlarla şekillenen biyopsikososyal bir olgudur. Bu karmaşık yapıyla mücadelede, klinik müdahalelerin yanı sıra aileleri, eğitimcileri ve sosyal çevreyi kapsayan multidisipliner önleyici programların ivedilikle hızlandırılması veya hayata geçirilmesi gerekmektedir.

Kaynakça

Alaca E, Yılmaz B. *Bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımı ve bilgi toplumuna dönüşüm: Türkiye'de durum.* Türk Kütüphaneciliği. 2016;30(3):507, 508(S).

Peşkirci, T. ve Uslu, E. (2024). *The relationship between technology addiction and psychological well-being in university students: Is self-handicapping a mediator?* Abant Sağlık Bilimleri ve Teknolojileri Dergisi, 4(2), 48-56.

Aksakallı, N. G. (2022). *Dijital oyun bağımlılığı ile oyun motivasyonları arasındaki ilişkide karanlık üçlünün aracı rolü* [Yüksek lisans tezi, Yakın Doğu Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Avcı, İ. C. (2020). *Ergenlerde dijital oyun bağımlılığı ve iletişim becerileri arasındaki ilişki* [Yüksek lisans tezi, Çağ Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

AYDEMİR, N. (2020). *Dijital oyun bağımlılığı ile saldırganlık eğilimi ve sosyalleşme arasındaki ilişkinin incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Haliç Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.

Ayyıldız, D. (2021). *Ortaokul öğrencilerinde dijital oyun bağımlılığı, duygusal-davranışsal sorunlar ve olumsuz bilişsel hatalar arasındaki ilişki* [Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Ayyıldız, Ş. (2022). *Üniversite öğrencilerinde dijital oyun bağımlılığı ve sosyal yeterlilik ilişkisinde psikolojik sağlamlığın aracı rolü* [Yüksek lisans tezi, Yakın Doğu Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Bayramoğlu, E. (2023). *Ortaokul öğrencilerinin dijital oyun bağımlılığı ile akademik erteleme davranışları arasındaki bağ* [Yüksek lisans tezi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Baş, H. T. (2021). *Anne baba tutumlarının ilköğretim 3. ve 4. sınıf öğrencilerinin dijital oyun bağımlılığı üzerindeki etkisi* [Yüksek lisans tezi, Haliç Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Boyacı, B. (2022). *Dürtüsel davranış ve dijital oyun motivasyonunun dijital oyun bağımlılığı ile ilişkisi* [Yüksek lisans tezi, İstanbul Gedik Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Çantaoğlu, E. (2022). *Okul öncesi çocuklarda dijital oyun bağımlılığı ile rekabet stilleri arasındaki ilişki* [Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Çiçek, F. (2021). *Lise öğrencilerinin dijital oyun bağımlılığı ile psikolojik sağlamlık düzeyleri arasındaki ilişki* [Yüksek lisans tezi, Ufuk Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Kaşıkçı, C. H. (2020). *Şiddet içerikli dijital oyun bağımlılığı ile öfke ifade tarzları arasındaki ilişkide dürtüsellik ve aleksitiminin aracı rolü* [Yüksek lisans tezi, Haliç Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Kılıç, G. (2021). *Dijital oyun bağımlılığının yalnızlık, saldırganlık, mutluluk ve oyun motivasyonları ile ilişkisi* [Yüksek lisans tezi, Üsküdar Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Özçelik, M. F. (2022). *Ergenlerde dijital oyun bağımlılığı ve dindarlık ilişkisi: Gaziantep örneği* [Yüksek lisans tezi, Akdeniz Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Sarpdağ Turan, S. (2022). *Üniversite öğrencilerinde dijital oyun bağımlılığı ile saldırganlık, özdenetim ve sosyal kaygı ilişkisinin incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Beykoz Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Söylemez, A. (2021). *Bilişsel davranışçı oyun terapisi temelli bir psikoeğitim programının çocuklarda şiddet içerikli dijital oyun bağımlılığı ve saldırganlık düzeylerine etkisi* [Doktora tezi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Şekerci, İ. (2022). *Dijital oyun bağımlılığı ve oyuncuların sosyal anksiyete düzeyleri arasındaki ilişki: PUBG örneği* [Yüksek lisans tezi, Çağ Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Taneri, B. (2020). *Ortaöğretim öğrencilerinin dijital oyun bağımlılığı ile akran ilişkilerindeki şiddet eğilimi ve zorbalık arasındaki ilişki* [Yüksek lisans tezi, Çağ Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

ISBN: 978-625-90406-7-7

YENILIKÇI ÇALIŞAN DAVRANIŞININ ÖRGÜTSEL ÇEVIKLIK ÜZERINDEKI ETKISI: İNOVATIF İNSAN KAYNAKLARI YÖNETIMI UYGULAMALARININ ARACI ROLÜ.

THE IMPACT OF INNOVATIVE EMPLOYEE BEHAVIOR ON ORGANIZATIONAL AGILITY: THE MEDIATING ROLE OF INNOVATIVE HRM PRACTICES.

Rabiul KADER
Kocaeli University, Faculty of Business, Department of Business Administration, Management and Organization Program, Kocaeli, Türkiye

Prof. Dr. Özge MEHTAP
Kocaeli University, Faculty of Business, Department of Business Administration, Kocaeli, Türkiye

ÖZET

Günümüz iş ortamı, artan rekabet baskısı ve hızlı teknolojik değişimlerle şekillenirken, örgütler insan kaynakları yönetimine yalnızca operasyonel bir işlev olarak değil, stratejik bir kaldıraç olarak yaklaşmaktadır. Bu çerçevede yenilikçi İKY uygulamaları, çalışanların yaratıcılığını ve inisiyatif alma eğilimini destekleyerek örgütsel esnekliği güçlendirmeyi amaçlamaktadır. İş güvencesi, ödül sistemleri, eğitim ve geliştirme faaliyetleri, özerk çalışma alanı, işin yeniden tasarlanması ve geri bildirim mekanizmaları gibi uygulamalar, çalışanların yetkinliklerini, güdülenmelerini ve hareket alanlarını genişleterek daha yenilikçi davranışlar ortaya koymalarına katkı sağlar; bu da örgütlerin değişen piyasa koşullarına uyum kapasitesini artırmaktadır.

Yapılan literatüre çalışması doğrultusunda bu çalışmanın amacı yenilikçi insan kaynakları yönetim uygulamalarının yenilikçi çalışan davranışı ve örgütsel çeviklik üzerinde pozitif etkiler yaratıp yaramadığını ortaya koymaktadır. Ayrıca yenilikçi çalışan davranışın İKY de örgütsel çeviklik arasındaki ilişkide aracılık rolü üsten de ileri sürülmektedir.

Araştırma, nicel ve kesitsel bir tasarım çerçevesinde yürütülmüştür. Veriler, Türkiye'de faaliyet gösteren örgütlerde çalışan takım liderleri, orta ve üst düzey yöneticilerden anket formu aracılığıyla toplanmıştır. Veri toplama sürecinde, daha önce geçerliliği kanıtlanmış çok maddeli Likert tipi ölçeklerden yararlanılmıştır. Ölçeklerin güvenilirliği Cronbach's Alpha katsayısı ile, geçerliliği ise doğrulayıcı faktör analizi ile test edilmiştir. Değişkenler arasındaki ilişkileri ve ileri sürülen hipotezleri sınamak amacıyla korelasyon, regresyon ve aracılık analizleri gerçekleştirilmiştir.

Bulgular, yenilikçi insan kaynakları yönetimi (İKY) uygulamalarının hem örgütsel çeviklik hem de yenilikçi çalışan davranışı ile pozitif yönde ilişkili olduğunu; ayrıca yenilikçi çalışan davranışının bu ilişkide kısmi aracılık rolü üstlendiğini göstermektedir. Elde edilen sonuçlar, insan kaynakları yönetiminin çalışan beceri ve motivasyonunu geliştiren bütünleşik ve stratejik bir sistem olarak ele alınması gerektiğine işaret etmektedir. Bu yaklaşımın, örgütlerin inovasyon kapasitesini ve çevik uyum yeteneklerini güçlendirebileceği değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yenilikçi İnsan Kaynakları Yönetimi (İKY), YenilikçiÇalışanDavranışı, ÖrgütselÇeviklik, Aracılıketkisi, Türkiye, Nicel araştırma

ABSTRACT

At present radically organization's reliability increasing on innovative humanresource management (HRM) practicestodevelopinnovativeemployeebehaviorandenhanceorganizationalagilitytoadapt competitive and dynamic business environment. Innovative human resource management(HRM) practices such as training and development, job design, job security, autonomy, rewards, and feedback reinforce employees' skills, motivation, and opportunities, thus encouraging forward-thinking and creative behaviors that assist innovation and quick adaptation to market changes.

Building on previous research that connects high-performance and high involvement work systems to innovative work behavior and firm innovation, together with evidence that strategic and flexible human resource management (HRM) systems support organizational agility, in this study develops and tests a conceptual model in the Turkish context. Proposed model suggests that innovative human resource management (HRM) practices affect positively on the behavior of innovative employee and organizational agility, besides that innovative employee behavior behaves as a mediating mechanism between human resource management (HRM) and agility outcomes.

To collect data a quantitative, cross-sectional survey design was conducted. Data were obtained and recorded from employees, specialist, team leaders and middle and senior managers employed in organizations running within Türkiye, following structured questionnaires according to multiple item likert type scales based on from validated instruments for innovative human resource management(HRM) practices, innovative employee behavior and organizational agility. Reliability was evaluated by applying Cronbach's alpha and construct validity was analyzed with confirmatory factor analysis. Correlation, regression and mediation analyses were performed to test the proposed relationships and hypotheses.

The results suggest that innovative human resource management(HRM) practices are positively connected with innovative employee behavior and organizational agility, and the relationship between innovative human resource management (HRM) practices and organizational agility partially mediates by that innovative employee behavior. These findings suggest the view that HRM should be viewed as an integrated, strategic system that improves the capabilities of employee and their motivation and thus contributes to both innovation and agile adaptation in uncertain environments.

Keywords: Innovative Human Resource management, Innovative Employee Behavior, Organizational Agility, Mediation, Quantitative Research, Türkiye.

TRADITIONAL VALUES AND MODERNIZATION IN SOUTHEAST ASIA

Dr. Preecha WONGSAWAT, **MsC Araya PHONGSIRI**
Chiang Mai University, Faculty of Social Sciences, Thailand

Abstract
Southeast Asia has experienced profound economic, political, and cultural transformations over the past several decades. Rapid modernization, globalization, urbanization, and technological advancement have reshaped traditional social structures while simultaneously challenging long-established cultural values. Despite these changes, traditional beliefs, customs, and family-oriented social norms continue to play a significant role in shaping individual behavior and collective identity across the region. The coexistence of traditional values and modern development has created a complex social environment in which societies continuously negotiate cultural preservation and socioeconomic progress. a theoretical evaluation of the interaction between traditional values and modernization in Southeast Asia through an extensive review of contemporary literature in sociology, anthropology, and development studies. The research examines how modernization influences family structures, educational systems, religious practices, cultural identity, and community relationships. Particular attention is given to the role of governments, educational institutions, and civil society organizations in balancing economic development with cultural preservation. The study further explores how globalization has accelerated cultural exchange while encouraging societies to redefine traditional norms within modern institutional frameworks. modernization does not necessarily eliminate traditional values but often transforms their social functions. Many Southeast Asian societies successfully integrate cultural heritage with technological innovation, economic development, and democratic governance. However, rapid modernization may also generate intergenerational conflicts, cultural identity concerns, and social inequality if not accompanied by inclusive social policies. Sustainable development therefore requires policies that recognize cultural diversity while promoting economic growth and social cohesion.
The study concludes that preserving traditional cultural values alongside modernization contributes to stronger social resilience, national identity, and sustainable development. Policymakers should encourage balanced development strategies that integrate cultural heritage into contemporary social and economic planning.
Keywords: Traditional Values, Modernization, Southeast Asia, Cultural Change, Sustainable Development.

ISBN: 978-625-90406-7-7

CIVIL SOCIETY AND DEMOCRATIC CONSOLIDATION

Daniel CRUZ
De La Salle University, Department of Political Science, Philippines

Abstract
Civil society plays a fundamental role in strengthening democratic institutions, promoting citizen participation, and ensuring governmental accountability. Democratic consolidation extends beyond the establishment of electoral systems and requires active public engagement, transparent governance, and effective institutional checks and balances. Civil society organizations, including non-governmental organizations, professional associations, community groups, and advocacy networks, contribute significantly to democratic development by encouraging political participation, protecting human rights, and facilitating dialogue between citizens and public institutions. l assessment of the relationship between civil society and democratic consolidation through a comprehensive review of political science and governance literature. The research examines the contribution of civil society organizations to democratic governance by promoting civic education, political accountability, public participation, and social inclusion. It further analyzes the influence of independent media, digital civic engagement, and grassroots activism in strengthening democratic culture. Particular attention is given to the challenges faced by civil society organizations in developing democracies, including political polarization, financial limitations, legal restrictions, and declining public trust. societies with active and independent civil society organizations generally demonstrate stronger democratic institutions, greater governmental transparency, and higher levels of political participation. Civil society also enhances policy effectiveness by representing diverse social interests and encouraging collaborative governance. Nevertheless, democratic consolidation remains vulnerable where civil society faces institutional constraints or limited public participation. Strengthening civic capacity and protecting civic freedoms are therefore essential for maintaining democratic stability and institutional legitimacy. governments should support inclusive civic participation while ensuring the independence of civil society organizations. Sustainable democratic development depends on strong partnerships between governments, citizens, and civil society institutions, contributing to accountable governance, social trust, and long-term political stability.
Keywords: Civil Society, Democratic Consolidation, Governance, Political Participation, Democracy.

ISBN: 978-625-90406-7-7

YOUTH UNEMPLOYMENT AND SOCIAL EXCLUSION

Dr. Sadiq BELLO
University of Lagos, Department of Sociology, Nigeria

Amina YUSUF
University of Lagos, Department of Sociology, Nigeria

Abstract
Youth unemployment has emerged as one of the most pressing socioeconomic challenges affecting both developed and developing countries. Persistent unemployment among young people not only limits economic productivity but also contributes to poverty, inequality, social exclusion, and political instability. As labor markets become increasingly competitive due to globalization, technological change, and demographic growth, young individuals often encounter barriers related to education, work experience, and skills mismatch. These challenges significantly affect their social integration, psychological well-being, and long-term career prospects. Consequently, reducing youth unemployment has become a strategic priority for policymakers seeking inclusive and sustainable development. evaluation of the relationship between youth unemployment and social exclusion through an extensive review of contemporary literature in sociology, labor economics, and public policy. The research examines the socioeconomic factors contributing to youth unemployment, including educational inequalities, labor market segmentation, economic instability, and limited access to vocational training. Furthermore, the study explores how prolonged unemployment influences poverty, mental health, social participation, and civic engagement among young people. Special attention is given to the role of government employment policies, entrepreneurship programs, digital skills development, and public-private partnerships in improving youth employability. long-term unemployment substantially increases the risk of social exclusion by reducing young people's access to economic resources, social networks, and professional opportunities. Countries implementing comprehensive labor market reforms, educational modernization, and active employment policies demonstrate greater success in integrating young people into productive economic activities. In addition, entrepreneurship support and lifelong learning initiatives strengthen labor market resilience and reduce structural unemployment. sustainable economic development requires integrated policies that enhance youth employment opportunities while promoting social inclusion. Investments in education, vocational training, innovation, and employment-centered development strategies remain essential for empowering future generations and strengthening social cohesion.
Keywords: Youth Unemployment, Social Exclusion, Labor Market, Social Inclusion, Sustainable Development.

ISBN: 978-625-90406-7-7

MEDIA DISCOURSE AND PUBLIC OPINION FORMATION

MsC. Hamza RAZA
Quaid-i-Azam University, Department of International Relations, Pakistan

Abstract
Media has become one of the most influential institutions shaping public opinion in contemporary societies. The rapid expansion of digital communication technologies, online news platforms, and social media has transformed the ways individuals access information, interpret political events, and participate in public discussions. Media discourse not only disseminates information but also frames public debates, influences perceptions of social and political issues, and contributes to the formation of collective attitudes. Consequently, understanding the relationship between media discourse and public opinion has become increasingly important for communication scholars, policymakers, and democratic institutions. This study provides a theoretical analysis of media discourse and its influence on public opinion formation by reviewing contemporary literature in communication studies, political science, and media sociology. The study explores major theoretical perspectives, including agenda-setting, framing theory, priming, and media dependency, to explain how media organizations shape public perceptions. It further examines the growing influence of digital platforms, algorithmic content distribution, misinformation, and citizen journalism on public communication. Particular attention is given to media credibility, information literacy, and ethical journalism as essential factors supporting informed public decision-making. media discourse significantly influences public attitudes by determining which issues receive public attention and how those issues are interpreted. Responsible journalism and accurate information contribute to informed citizenship, democratic participation, and social trust, whereas misinformation and media polarization may increase political division and reduce confidence in public institutions. Digital media has expanded opportunities for civic engagement while simultaneously creating challenges associated with information overload and disinformation. strengthening media literacy, promoting ethical journalism, and supporting independent media institutions are essential for fostering informed public opinion and democratic resilience. Balanced media discourse remains fundamental to transparent governance, active citizenship, and sustainable democratic development.

Keywords: Media Discourse, Public Opinion, Mass Communication, Media Literacy, Democracy.

COLLECTIVE MEMORY AND NATIONAL IDENTITY

Dr. Nathalie GIRARD
Université de Rennes, Department of Social Psychology, France

MsC Olivier MONNET
Université de Rennes, Department of Social Psychology, France

Lucas BERNON
Université de Rennes, Department of Social Psychology, France

Abstract
Collective memory represents the shared understanding of historical experiences that shape the identity, values, and cultural continuity of a society. It is continuously reconstructed through education, public commemorations, cultural institutions, media representations, and political discourse. National identity, in turn, is strongly influenced by the ways in which societies remember and interpret their collective past. In contemporary multicultural societies, collective memory serves not only as a source of national unity but also as a framework through which citizens negotiate cultural diversity, historical responsibility, and social cohesion. Understanding this relationship is therefore essential for explaining nation-building processes and social integration. analysis of the relationship between collective memory and national identity through a comprehensive review of literature in social psychology, sociology, history, and political science. The research examines how historical narratives, national symbols, museums, education systems, and public commemorative practices contribute to the construction of national identity. Furthermore, it discusses the influence of globalization, digital communication, migration, and intercultural interaction on the transformation of collective memory in modern societies. The study also highlights the role of public institutions in preserving historical heritage while encouraging inclusive interpretations of the past. societies possessing inclusive and balanced historical narratives tend to demonstrate stronger social cohesion, civic participation, and national solidarity. Collective memory strengthens individuals' sense of belonging while promoting shared cultural values across generations. However, contested historical interpretations, political polarization, and selective remembrance may generate social division and identity conflicts. Therefore, preserving historical diversity and encouraging critical historical awareness are essential for democratic coexistence.
Collective memory should be regarded as a dynamic social resource supporting national identity, democratic values, and intercultural understanding. Policies promoting inclusive historical education and cultural dialogue contribute significantly to sustainable social development and national unity.
Keywords: Collective Memory, National Identity, Social Psychology, Cultural Heritage, Social Cohesion.

ISBN: 978-625-90406-7-7

CLASS STRATIFICATION AND EDUCATIONAL ACCESS

Rohan IYER
Université de Rennes, Department of Social Psychology, France

MsC Sneha KAPOOR
Université de Rennes, Department of Social Psychology, France

Dr. Amit CHATTERJEE
University of Calcutta, Department of Sociology, India

Abstract
Educational access is widely recognized as one of the primary drivers of social mobility, economic development, and individual empowerment. Nevertheless, social class stratification continues to create substantial inequalities in educational opportunities across many societies. Differences in household income, parental education, residential location, and access to educational resources frequently determine students' academic achievement and future socioeconomic prospects. Despite significant educational reforms worldwide, structural inequalities continue to influence educational participation and outcomes, particularly among disadvantaged populations. Addressing these inequalities remains essential for achieving inclusive and sustainable development. examines the relationship between class stratification and educational access through a comprehensive review of sociological and educational literature. The research explores how socioeconomic status influences educational opportunities from early childhood through higher education. Particular emphasis is placed on the effects of family background, educational policy, institutional quality, digital inequality, and financial resources on academic participation and achievement. The study also evaluates the contribution of scholarship programs, inclusive education policies, and community support initiatives in reducing educational disparities and promoting equal opportunities. students from lower socioeconomic backgrounds continue to experience significant barriers in accessing quality education, resulting in reduced academic performance, limited career opportunities, and lower levels of social mobility. Conversely, societies that invest in equitable education systems, financial assistance programs, and inclusive educational policies demonstrate greater educational equality and stronger economic development. Technological innovation and digital learning platforms also offer new opportunities for reducing educational inequalities when supported by appropriate public policies. educational inequality requires comprehensive strategies integrating educational reform, social welfare policies, and economic inclusion. Equal access to quality education remains fundamental for promoting social justice, strengthening human capital, and supporting sustainable national development.
Keywords: Class Stratification, Educational Access, Social Inequality, Social Mobility, Education Policy.

ISBN: 978-625-90406-7-7

LOCAL GOVERNANCE AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Dr. Teresa FLORES[1], MsC Miguel ANDRES[1]
University of Santo Tomas, Department of Development Studies, Philippines[1]

Abstract
Local governments play a critical role in promoting sustainable development by delivering public services, encouraging citizen participation, and implementing policies that address local social, economic, and environmental challenges. As decentralization continues to expand across many countries, local authorities have gained greater responsibility for improving public welfare while ensuring efficient resource management. Sustainable development at the local level depends on transparent governance, institutional capacity, community engagement, and strategic planning that balances economic growth with environmental protection and social equity. a theoretical evaluation of the relationship between local governance and sustainable development through an extensive review of literature in public administration, development studies, and local government management. The research examines how participatory governance, policy transparency, accountability, and stakeholder collaboration contribute to sustainable local development. Particular emphasis is placed on urban planning, environmental management, digital governance, and inclusive public service delivery. Furthermore, the study discusses the importance of cooperation between local governments, civil society organizations, private sector institutions, and local communities in achieving long-term sustainability objectives. local governance strengthens institutional efficiency, increases citizen satisfaction, improves service delivery, and enhances environmental sustainability. Communities characterized by transparent decision-making and active public participation demonstrate greater resilience in addressing social and economic challenges. However, financial limitations, administrative inefficiencies, and unequal resource distribution remain significant obstacles to sustainable local governance in many developing regions. governance institutions through capacity building, participatory planning, and transparent public administration contributes significantly to sustainable development. Policymakers should encourage collaborative governance models that integrate economic, social, and environmental priorities while promoting inclusive community participation.
Keywords: Local Governance, Sustainable Development, Public Administration, Citizen Participation, Local Government.

ISBN: 978-625-90406-7-7

ELECTORAL PARTICIPATION AND VOTER TRUST

Dr. Ibrahim SULE
Bayero University Kano, Department of Political Science, Nigeria

MsC Zainab MUSA
Bayero University Kano, Department of Political Science, Nigeria

Hassan LAWAL
Bayero University Kano, Department of Political Science, Nigeria

Fatima SADIQ
Bayero University Kano, Department of Political Science, Nigeria

Usman GARBA
Bayero University Kano, Department of Political Science, Nigeria

Abstract
Electoral participation represents one of the fundamental indicators of democratic governance and political legitimacy. Citizens' willingness to participate in elections largely depends on their confidence in electoral institutions, political transparency, and the integrity of democratic processes. Voter trust not only influences electoral turnout but also strengthens political stability, democratic accountability, and public confidence in government institutions. In recent years, concerns regarding electoral integrity, misinformation, political polarization, and declining institutional trust have intensified discussions regarding the quality of democratic participation worldwide. between electoral participation and voter trust through a comprehensive review of political science and democratic governance literature. The study explores how electoral transparency, independent electoral commissions, political accountability, civic education, and media credibility influence citizens' confidence in democratic institutions. Furthermore, the research discusses the effects of digital technologies, election observation mechanisms, and public communication strategies on electoral participation and democratic legitimacy.

The findings indicate that higher levels of institutional trust are consistently associated with greater electoral participation and stronger democratic engagement. Transparent electoral procedures, effective legal frameworks, and inclusive political representation significantly improve public confidence in democratic systems. Conversely, electoral fraud, corruption, misinformation, and political instability weaken voter trust and reduce democratic participation. Civic education and transparent communication are therefore essential for strengthening democratic culture. governments and electoral management bodies should prioritize electoral integrity, transparency, and citizen engagement to enhance democratic legitimacy. Sustainable democratic development requires trustworthy institutions capable of ensuring free, fair, and inclusive elections.

Keywords: Electoral Participation, Voter Trust, Democracy, Political Participation, Electoral Integrity.

ISBN: 978-625-90406-7-7

URBAN POVERTY AND SOCIAL ADAPTATION STRATEGIES

Dr. Ahmed RASHID
University of Karachi, Department of Sociology, Pakistan

Abstract
Urban poverty has become an increasingly significant challenge as cities continue to expand due to rapid urbanization, population growth, and economic transformation. While urban areas often provide greater employment opportunities and improved access to public services, they also expose vulnerable populations to unemployment, housing shortages, inadequate infrastructure, and widening social inequalities. Individuals and families living in urban poverty frequently adopt various social adaptation strategies to overcome economic hardship and maintain their livelihoods. Understanding these adaptive mechanisms is essential for developing effective policies that promote inclusive urban development and social resilience.
This study presents a theoretical analysis of urban poverty and social adaptation strategies through a comprehensive review of literature in sociology, urban studies, and development policy. The research investigates the socioeconomic factors contributing to urban poverty, including labor market instability, informal employment, migration, unequal access to education, and limited social protection systems. Furthermore, the study explores how households utilize social networks, community solidarity, informal economic activities, and public assistance programs to cope with financial insecurity and changing urban conditions. Special attention is given to the role of local governments, non-governmental organizations, and community-based initiatives in supporting vulnerable populations through inclusive development policies. social adaptation strategies significantly enhance the resilience of disadvantaged urban communities by strengthening social capital, improving access to resources, and encouraging collective action. Nevertheless, persistent structural inequalities, inadequate housing conditions, and limited employment opportunities continue to restrict sustainable poverty reduction. Effective policy interventions require integrated approaches that combine economic development, affordable housing, quality education, healthcare accessibility, and social welfare programs. sustainable urban development depends on reducing multidimensional poverty while strengthening the adaptive capacities of vulnerable populations. Inclusive governance, participatory urban planning, and targeted social policies remain fundamental for creating resilient, equitable, and sustainable cities.
Keywords: Urban Poverty, Social Adaptation, Sustainable Cities, Social Inclusion, Urban Development.

ISBN: 978-625-90406-7-7

WORKPLACE CULTURE AND EMPLOYEE WELL-BEING

MsC Pauline BERNET
Université de Poitiers, Department of Social Sciences, France

Abstract
Workplace culture has emerged as one of the most influential determinants of employee well-being, organizational effectiveness, and long-term institutional sustainability. Beyond formal organizational structures, workplace culture encompasses shared values, communication patterns, leadership styles, ethical standards, and interpersonal relationships that shape employees' daily experiences. A healthy organizational culture fosters trust, collaboration, innovation, and professional development, whereas toxic workplace environments may lead to stress, burnout, reduced motivation, absenteeism, and high employee turnover. Consequently, organizations increasingly recognize employee well-being as a strategic component of sustainable organizational success. theoretical evaluation of the relationship between workplace culture and employee well-being by reviewing contemporary literature in organizational behavior, human resource management, and social psychology. The research examines the influence of leadership practices, organizational communication, diversity and inclusion, work-life balance, employee recognition, and occupational health initiatives on both psychological and physical well-being. In addition, the study discusses how supportive management, organizational justice, and positive interpersonal relationships contribute to employee engagement, job satisfaction, and organizational commitment. organizations characterized by inclusive and supportive workplace cultures consistently demonstrate higher levels of employee motivation, productivity, creativity, and organizational loyalty. Employees working in psychologically safe environments report lower levels of occupational stress and greater overall job satisfaction. Conversely, ineffective leadership, poor communication, workplace discrimination, and organizational conflict negatively affect employee health and organizational performance. Therefore, cultivating a positive workplace culture is essential for improving both individual and institutional outcomes. organizations should integrate employee well-being into strategic management by promoting ethical leadership, inclusive organizational policies, continuous professional development, and supportive working environments. Investing in workplace culture not only enhances employee satisfaction but also strengthens organizational resilience, innovation capacity, and long-term competitive performance.
Keywords: Workplace Culture, Employee Well-being, Organizational Behavior, Human Resource Management, Job Satisfaction.

ISBN: 978-625-90406-7-7

QLOBAL KONTEKSTDƏ DİL VƏ ƏDƏBİYYAT TƏHSİLİ: RƏQƏMSAL DÖVRÜN YENİLİKLƏRİ VƏ QARŞIYA ÇIXAN MANEƏLƏR

LANGUAGE AND LITERATURE EDUCATION IN THE GLOBAL CONTEXT: INNOVATIONS AND CHALLENGES OF THE DIGITAL ERA

Məmmədova Nigar
Azerbaijan State Pedagogical University (ASPU),
Department of Foreign Language Teaching, Lecturer

Xülasə

Son illərdə dünyanın dəyişmə sürəti o qədər artıb ki, iqtisadi həyat, sosio-mədəni dəyərlər, elmi və texnoloji sahələr və ümumiyyətlə həyatın bütün aspektləri daim dinamik və sürətli dəyişikliklərə məruz qalır. Bütün dünyada qəbul olunur ki, təhsil insan fəaliyyətinin ən vacib sahələrindən biridir və xüsusilə ali təhsil sosial və iqtisadi inkişafın əsas faktoruna çevrilib. Bu, insanın müasir cəmiyyətin əsas kapitalı və qiymətli resursu olduğunu, onun yeni biliklərə yiyələnməsi və qeyri-adi düşüncə qabiliyyətinə malik olması ilə bağlıdır.

Təhsil sahəsinin mütəxəssisləri artıq uzun illərdir tətbiq olunan ənənəvi əzbərçilik üsullarına alternativ modellərin geniş yayılmasını təklif edirlər. Bu yanaşmaya əsasən, öyrədənlərin və öyrənənlərin rolları müasir paradiqmaya uyğun yenidən formalaşdırılmalıdır. Eynşteynin dediyi kimi, "uğur istifadə etdiyimiz alətlərdə deyil, yanaşmalarımızdadır." Müasir təhsildə bu yanaşmanın ən əhəmiyyətli tərəfi, tədrisin texnologiya ilə uyğunlaşdırılmasıdır.

Açar sözlər: Mədəni müxtəliflik, qlobal əlaqəlilik dövrü, dil və ədəbiyyat təhsili, çoxdillilik, texnoloji inkişaflar

Summary

In recent years, the pace of change in the world has accelerated to such an extent that we are witnessing dynamic and rapid transformations in economic life, socio-cultural values, science and technology, and in all areas of human activity. It is well known that, in today's world, education is one of the most crucial spheres of human activity, and higher education in particular has become a key factor in social and economic progress. This approach is based on the idea that the human being is the greatest capital and the main value of modern society, possessing new knowledge and non-standard thinking.

Education specialists are now actively proposing and implementing alternative models to the traditional rote-learning approach that has long dominated the educational process. Therefore, in accordance with the new paradigm, it has become essential to redefine the roles of educators and learners in line with this mission. As Einstein once said, "Success is not in the tools we use, but in our approaches." In modern education, one of the most important approaches is delivering education that is compatible with contemporary technology.

Keywords: cultural diversity; era of global connectivity; language and literature education; Multilingualism; technological advancements

Резюме

В последние годы темпы изменений в мире настолько ускорились, что мы становимся свидетелями динамичных и стремительных преобразований в экономической жизни, социокультурных ценностях, науке, технологиях и во всех сферах человеческой деятельности. Всем известно, что в наше время образование является одной из

важнейших сфер человеческой активности, а высшее образование, в частности, превратилось в ключевой фактор социального и экономического прогресса. Этот подход основан на понимании того, что человек является самым ценным капиталом и главной ценностью современного общества, обладающим новыми знаниями и нестандартным мышлением.

Специалисты в области образования сегодня активно предлагают и внедряют альтернативные модели традиционной системы заучивания, которая долгое время доминировала в обучении. Таким образом, в рамках новой парадигмы становится необходимым переопределить роли преподавателя и учащегося в соответствии с этой миссией. Как отмечал Эйнштейн: "Успех — не в инструментах, которыми мы пользуемся, а в подходах". В современной системе образования одним из важнейших подходов является преподавание, соответствующее современным технологиям.

Ключевые слова: Культурное разнообразие, эпоха глобальной взаимосвязанности, образование в области языка и литературы, многоязычие, технологические достижения

Giriş

Rəqəmsal era şəraitində dil və ədəbiyyat təhsili yalnız dil bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi ilə məhdudlaşmır; eyni zamanda ədəbiyyatın təhlili, mədəniyyətlərarası anlayışın təşviqi və texnologiyanın dərs prosesinə inteqrasiyası kimi çoxşaxəli funksiyaları özündə birləşdirən dinamik və çox aspektli sahəyə çevrilmişdir [3, s. 15; 4, s. 27]. Qloballaşmanın sürətlənməsi ilə müasir müəllimlər qarşıya çıxan mürəkkəb və qarşılıqlı əlaqəli sosial mühitdə şagirdləri effektiv fəaliyyət göstərməyə hazırlamaq kimi mühüm vəzifə ilə üzləşirlər. Bu, tələbələrin yalnız dil və ədəbiyyat biliklərini mənimsəməsi deyil, həm də analitik düşüncə, mədəni həssaslıq və texnoloji savadlılıq bacarıqlarını inkişaf etdirmələrini tələb edir [4, s. 30].

Müasir dünyada dil və ədəbiyyat təhsili sahəsi də digər sahələr kimi köklü transformasiyadan keçir. Qloballaşmanın artan təsiri, texnoloji tərəqqi və mədəni əlaqələrin genişlənməsi yeni pedaqoji yanaşmaların tətbiqini, innovativ öyrənmə metodlarının inkişafını və tədris prosesinin təkmilləşdirilməsini zəruri edir.

Son illərdə təhsildə ən önəmli trendlərdən biri çoxdillilikdir. Dünyanın müxtəlif bölgələrində şagirdlər artıq bir neçə dildə ünsiyyət qurur və təhsil sistemləri bu çoxdilli mühiti nəzərə almağa başlayır. Dil və ədəbiyyat dərsləri daha inklüziv və adaptiv xarakter alır. Çoxdilli təhsil yalnız dil bacarıqlarını inkişaf etdirmir, eyni zamanda mədəni anlayış və empatiyanı gücləndirir [2, s. 45].

Rəqəmsal alətlərin tədrisə inteqrasiyası

Rəqəmsal vasitələr və platformalar müasir dil və ədəbiyyat tədrisinin ayrılmaz hissəsinə çevrilmişdir. Elektron kitablar, interaktiv müzakirələr və süni intellekt əsaslı tətbiqlər tələbələrə yeni öyrənmə imkanları yaradır [1, s. 62]. Pandemiya sonrası hibrid təhsil modelləri fərdiləşdirilmiş öyrənməni daha da gücləndirmişdir.

Ədəbiyyatın rolu da dəyişmişdir; o, artıq yalnız estetik mətn deyil, həm də sosial şüurun və tənqidi düşüncənin inkişaf vasitəsidir [3, s. 20].

Qiymətləndirmə metodları da transformasiya olunur. Portfoliolar və layihə əsaslı qiymətləndirmə tələbələrin bacarıqlarını daha real şəkildə göstərir [1, s. 75].

Nəticə

Dil və ədəbiyyat təhsili müasir qlobal dəyişikliklərin təsiri altında dinamik şəkildə yenilənən və inkişaf edən sahələrdən birinə çevrilmişdir. Aparılan müzakirələr göstərir ki, bu istiqamətdə baş verən yeniliklər təkcə tədris üsullarını deyil, eyni zamanda təhsilin məqsəd və məzmununu da yenidən formalaşdırır. Müasir pedaqoji yanaşmalar öyrənən mərkəzli modeli əsas götürərək tələbələrin fərdi xüsusiyyətlərini və ehtiyaclarını nəzərə almağı vacib hesab edir.

Çoxdilliliyin genişlənməsi yalnız dil bacarıqlarının inkişafına deyil, həm də şagirdlərdə mədəniyyətlərarası ünsiyyət bacarıqlarının və qlobal düşüncə tərzinin formalaşmasına əhəmiyyətli təsir göstərir. Bununla yanaşı, rəqəmsal texnologiyaların tədris prosesinə tətbiqi öyrənmə mühitini daha əlçatan və çevik edir, tələbələrin dərsə marağını və fəallığını artırır. Ədəbiyyatın sosial kontekstdə tədrisi isə öyrənənlərdə tənqidi təfəkkürün inkişafına, empatiya hissinin güclənməsinə və sosial dəyərlərin mənimsənilməsinə şərait yaradır.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Calkins, L. (2020). *The Art of Teaching Reading*. Heinemann.
2. García, O., & Wei, L. (2014). *Translanguaging: Language, Bilingualism and Education*. Palgrave Macmillan.
3. Kramsch, C. (1998). *Language and Culture*. Oxford University Press.
4. Kumaravadivelu, B. (2006). *Understanding Language Teaching: From Method to Postmethod*. Routledge.

ISBN: 978-625-90406-7-7

MATEMATİK ÖĞRETMEN ADAYLARININ HİPERBOL KONUSUNDAKİ ALAN BİLGİLERİNİN İNCELENMESİ

AN INVESTIGATION INTO CONTENT KNOWLEDGE OF PROSPECTIVE MATHEMATICS TEACHER'S ON THE HYPERBOLA

Specialist Enes YAVUZ
Dokuz Eylül University, Graduate School of Educational Sciences, İzmir, Türkiye
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-0496-9586

Prof. Dr. Süha YILMAZ
Dokuz Eylül University, Buca Faculty of Education, İzmir, Türkiye
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-8330-9403

Ezgi Su GÜMÜŞ
Dokuz Eylül University, Graduate School of Educational Sciences, İzmir, Türkiye
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0001-8751-1182

ÖZET

Bir kavramın öğrenilmesinde bireyin zihninde oluşan kavram imajları önemli bir yere sahiptir. Tall ve Vinner'e (1981) göre kavram imajı, bir kavrama ilişkin zihinde oluşan imgeler ve bilişsel yapıların bütünüdür. Bu çalışmanın amacı, ilköğretim matematik öğretmenliği lisans öğrencilerinin Analitik Geometri-II dersindeki hiperbol konusuna ilişkin alan bilgilerini belirlemektir. Kavram imajlarının belirlenmesi, öğretmen adaylarının sahip oldukları kavram yanılgılarının ve eksikliklerinin ortaya çıkarılmasına katkı sağlayacaktır (Gülkılık, 2008).

Araştırma, 2019-2020 eğitim-öğretim yılında bir devlet üniversitesinde öğrenim gören 90 öğretmen adayı ile yürütülmüştür. Nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması deseninin kullanıldığı araştırmada, açık uçlu sorulardan oluşan bir anket uygulanmış ve maksimum çeşitlilik örneklemesiyle seçilen katılımcılarla klinik görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler içerik analizi ile incelenmiştir.

Bulgular, öğretmen adaylarının hiperbol kavramını büyük ölçüde denklem ve şekil temsilleri üzerinden algıladıklarını, hiperbolün tanımı ve koniklerle ilişkisine yönelik imajlarının ise daha sınırlı olduğunu göstermiştir. Ayrıca öğretmen adaylarının verdikleri cevapların büyük bölümünde matematiksel kavramlara yer verdikleri belirlenmiştir. Elde edilen sonuçlar, öğrencilerin kavram imajlarının öğrenme deneyimleri ve eğitim süreçleriyle yakından ilişkili olduğunu belirten Bingölbali ve Monaghan'ın (2008) görüşlerini desteklemektedir. Bu doğrultuda, anlamlı öğrenmenin sağlanabilmesi için öğrencilerin aktif katılımını destekleyen, düşünmeye, araştırmaya ve yorum yapmaya teşvik eden öğrenci merkezli öğrenme ortamlarının oluşturulması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kavram, alan bilgisi, hiperbol, asimptot.

Abstract

When we see or hear a concept, an image comes to our mind. This situation, though it is the definition of the image, the image that comes to our mind is not the definition.While Tall and Viner(1981) call this image that comes to our head concept image, Davis (1984) names it concept frame. In learning a concept correctly, using the knowladge of notation and the area make it easy to learn similar and related concepts. For example learning the concepts of ellipse correctly simplyfies the learnings on hyperbola.

The aim of the study is to define the content knowledge of mathematics pre-service tachers' in the lesson Analytic Geometry II on hyperbolas. These dialectics that we use to express and explain the life can be wrong or deficient and these are the misconceptions or the basis of misconceptions (Mestre,1987). Defining the concept images of teacher candidates that they grow in the process of their education life and take them to their undergraduation life will set light to their previous learning processes. Besides defining concept images of candidate teachers' on different concepts will help to remediate the misconceptions in their undergraduation process. (Gülkılık, 2008, s. 8).

The survey was conducted is a state university's primary school mathematics pre-service undergraduate program by 90 candidate teachers who were on their junior year in 2019-2020 education year. The research design is case study of qualitive researches and clinical interview technique was used in the research. A poll was conducted to 90 undergraduate students in which there were open ended questions, created by the researcher, to determine the content knowledge on hyperbolas. This poll includes 5 open ended questions. The data aquired from the clinical interwievs, in which participants were choosen by maximum diversity, put to content analysis and primary school mathematics undergraduate students' concept images on hyperbolas were defined. In the light of the answers, we saw that the students have misconceptions and the reasons and the outcomes were assessed. Primary school mathematics undergraduate students' mistakes were also assessed as well as the misconceptions. viii

Candidate teachers'concept images on hyperbolas are %22,2 definition of hyperbola, %60 "equation and shape" and %3,33 relation with conics. How the students can connect the ties between image definition cells and how they can improve their concept images are closely related to the learning experiences and the department they study (Bingölbali and Monaghan, 2008).

The results of our research supports this situation. When you elaborate on the answers given to the question "What is hyperbola?" by candidate teachers, %80 in these answers contain concepts about mathematics. this template, the congress formatting requirements are described. The abstract should be at least 300 words, including spaces and summarise the main points of the paper. Font should be Times New Roman, font size 12 pt. Page Margins: Top, bottom, left and right margins must be set to 2,5 cm. Do not add paragraph spacing. All papers should be written as *.doc or *.docx format and they should be submitted to email address of conference website.

Keywords: Concept, content knowledge, hyperbola, asymptote.

GİRİŞ

Matematik eğitiminde öğrencilerin kavramları nasıl algıladıkları ve zihinsel olarak nasıl yapılandırdıkları, öğrenme süreçlerinin anlaşılmasında önemli bir yere sahiptir. Bu bağlamda kavram imajı ve kavram tanımı ilk kez Vinner ve Hershkewitz (1980) tarafından ortaya atılmış, daha sonra Tall ve Vinner (1981) tarafından geliştirilmiştir. Tall ve Vinner'e (1981) göre kavram imajı, bir kavramla ilişkilendirilen tüm zihinsel resimler, çağrışımlar ve bilişsel yapıların bütünü iken; kavram tanımı, kavramın biçimsel ve matematiksel açıklamasını ifade etmektedir.

Kavram imajları bireyin deneyimleri ve öğrenme yaşantıları doğrultusunda zamanla gelişmekte ve şekillenmektedir (Tall & Vinner, 1981). Ancak bu süreçte oluşan eksik veya hatalı genellemeler, öğrencilerin kavram yanılgıları geliştirmelerine neden olabilmektedir. Bu nedenle öğrencilerin sahip oldukları kavram imajlarının belirlenmesi ve doğru matematiksel yapılarla ilişkilendirilmesi, etkili bir matematik öğretimi açısından önem taşımaktadır.

Öğrenciler öğrenme ortamlarına önceden oluşturdukları bilgi ve düşünce yapılarıyla gelmektedirler (Resnick, 1983). Bu yapıların bazıları eksik veya hatalı olabilir ve kavram yanılgılarının temelini oluşturabilir (Mestre, 1987). Bu nedenle öğrencilerin mevcut kavram imajlarının incelenmesi, öğrenme süreçlerinin daha iyi anlaşılmasına ve kavramsal öğrenmenin geliştirilmesine katkı sağlayacaktır.
Problem cümlesi ““Lisans eğitimindeki Analitik Geometri -II- dersine giren 3. sınıf matematik öğretmenliği lisans öğrencilerinin hiperbol konusundaki kavram imajlarına ilişkin durumları nelerdir?” olan bu araştırmanın amacı, ilköğretim matematik öğretmenliği lisans öğrencilerinin Analitik Geometri-II dersindeki hiperbol konusuna ilişkin alan bilgilerini belirlemektir.

ARAŞTIRMA VE BULGULAR

Çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması deseni temelinde yapılmıştır. Araştırmalarda durum çalışmaları, bir olayı meydana getiren ayrıntıları tanımlamak ve görmek, bir olaya ilişkin olası açıklamaları geliştirmek ve bir olayı değerlendirmek amacıyla kullanıldığından (Gall ve Borg, 1996) bu çalışmada durum çalışması tercih edilmiştir.
Çalışmanın katılımcılarını 2019-2020 eğitim öğretim yılında bir devlet üniversitesinin ilköğretim matematik öğretmenliği lisans programının 3.sınıfına kayıtlı olup Analitik Geometri -II- dersini alan 90 öğretmen adayı oluşturmaktadır.
Katılımcıların alan bilgilerini ve kavram imajlarını belirlemek amacıyla, araştırmacı tarafından geliştirilen ve 5 açık uçlu sorudan oluşan “Hiperbol Ölçeği” (HÖ) kullanılmıştır. Bu ölçeğin soruları aşağıda verilmiştir.

- Hiperbol nedir, açıklayınız.
- Hiperbolde asimptot nasıl bulunur, örnek veriniz.
- Eşlenik hiperbol nedir, örnek veriniz.
- İkizkenar hiperbol nedir, örnek veriniz.
- Ötelenmiş hiperbol nedir, örnek veriniz.

Hiperbol Ölçeğinden alınan puanlar temelinde, maksimum çeşitlilik örneklemesi ile seçilen 6' sı erkek, 6 kız olmak üzere toplam 12 öğretmen adayı ile klinik görüşmeler yapılmıştır. Bu 12 öğretmen adayının 4' ü çok iyi, 4' ü iyi, 4'ü ise kısmen iyi şeklinde gruplandırılmış ve böylece başarı düzeyleri çeşitlendirilerek sonuçların kapsam geçerliğinin sağlanması adına önemli bir adım atılmıştır.
Öğretmen adaylarına uygulanan “Hiperbol Ölçeği (HÖ)” ve yüz yüze yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen veriler, içerik analizine tabi tutulmuştur. İçerik analizi, bir metin grubundaki belirli kelime ve kavramları sistematik olarak inceleyen bir analiz yöntemidir. Öte yandan betimsel analizle ilk aşamada fark edilmeyen kavram ve temaların ortaya çıkarılmasını sağladığından (Şencan, 2005) bu çalışmada içerik analizi kullanılmıştır.
Araştırmanın güvenirliğini artırmak amacıyla maksimum çeşitlilik örneklemesiyle seçilen öğretmen adaylarıyla yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiş ve katılımcıların verdikleri cevapların gerekçeleri incelenmiştir. Araştırmanın geçerlik ve güvenirliğini desteklemek amacıyla görüşmelerden doğrudan alıntılara yer verilmiş, veriler araştırmacı dışında iki uzman tarafından da değerlendirilmiştir. Uzmanlar arasındaki uyum (Cohen) Kappa Katsayısı ile incelenmiştir. Kappa Katsayısı .20’den küçükse zayıf uyuşma, .20-.40 arasında ise kabul edilebilir uyuşma, .40-.60 arasında ise orta derecede uyuşma, .60-.80 arasında ise iyi uyuşma ve .80’den büyükse çok iyi uyuşma olduğu söylenebilir (Şencan, 2005) Mevcut çalışmada bu katsayı .72 olarak bulunduğundan puanlayıcılar arasında iyi düzeyde bir uyum olduğunu söylenebilir.
Araştırmada veri toplama araçlarının uygulanması, görüşmelerin yürütülmesi ve verilerin analizi araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Araştırma öncesinde gerekli izinler alınmış, katılımcılar çalışma hakkında bilgilendirilmiştir. Araştırma sürecinde etik ilkelere bağlı

ISBN: 978-625-90406-7-7

kalınmış, katılımcıların kimlik bilgileri gizli tutulmuş ve veri toplama ile analiz aşamalarında tarafsız bir yaklaşım benimsenmiştir.

Ölçekteki 1. soruya ilişkin bulgular 3 başlık atında verilmiş olup ilki olan "hiperbol tanımı" temasına bakıldığında öğretmen adaylarının %22,2 'sinin zihninde hiperbolün tanımına ilişkin bir imaj bulunduğu tespit edilmiştir. İkinci tema olan "Denklem ve Şekil" temasına bakıldığında öğretmen adaylarının %60'ının hiperbole ilişkin denklem ve şekil imajına sahip olduğu görülmüştür. Son olarak üçüncü tema olan "Konik ile İlişkisi" temasına bakıldığında ise öğretmen adaylarının %3,33 'ünün hiperbole ilişkin bir konik imajına sahip olduğu saptanmıştır. Geriye kalan kısım ise soruları boş bırakmış veya yanlış cevap vermiştir.

Ölçekteki 2, 3, 4 ve 5. sorularda öğretmen adaylarına asimptot nasıl bulunur, eşlenik hiperbol, ikizkenar hiperbol ve ötelenmiş hiperbol nedir şeklinde sorular sorulmuş ve cevaplarını bir örnekle açıklamaları istenmiştir. Bu sorulara ait bulgulara bakıldığında öğretmen adaylarının %36,7'si tam düzeyde verdikleri yanıtlarda soruları eksiksiz ve doğru olarak cevaplamış; %33,3'ü ise orta düzeyde yanıtlar vererek sadece asimptot veya sadece ikizkenar hiperbol kavramlarından birini açıklayabilmiştir. Kalan %30'luk kısmı ise soruları ya boş bırakmış ya da hatırlamadıklarını söylemişlerdir.

SONUÇ

Araştırma bulguları, öğretmen adaylarının hiperbol kavramına ilişkin imajlarının büyük ölçüde denklem ve şekil temsilleri etrafında şekillendiğini göstermektedir. Hiperbolün tanımsal özellikleri ve konikler içerisindeki yeri ise daha sınırlı düzeyde ifade edilmiştir. Ayrıca öğretmen adaylarının bir kısmı hiperbole ilişkin temel kavramları açıklayabilmiş ve örneklendirebilmiş olsa da, önemli bir bölümünün asimptot, eşlenik hiperbol, ikizkenar hiperbol ve ötelenmiş hiperbol gibi kavramlarda eksiklikler yaşadığı görülmüştür. Bazı katılımcıların soruları yanıtsız bırakması veya hatırlayamadığını belirtmesi, hiperbol konusuna ilişkin kavramsal bilgilerin yeterince kalıcı olmadığını ve kavram imajlarının tam olarak gelişmediğini düşündürmektedir.

Çalışmamız neticesinde eğitimcilere aşağıdaki önerilerde bulunulabilir:

- Öğrencilerin kavram tanımıyla uyumlu doğru zihinsel imajlar geliştirebilmeleri için öğretmenler tarafından uygun ders işlenişleri planlanmalı ve proje/performans ödevlerine yer verilmelidir.
- Program geliştiriciler tarafından müfredatta kavram tanımı ile imajı ilişkilendiren etkinliklere yer verilmelidir.
- Geometri öğretiminde hiperbol, elips ve parabol gibi soyut kavramlar somutlaştırılmalı ve günlük hayatla ilişkilendirilmelidir.
- Öncelikle kavram öğretimine ağırlık verilmeli, ardından işlemlere geçilmelidir.
- Hiperbol konusunun öğretiminde, bu kavramla ilişkili olan elips gibi kavramların tanımına da yer verilerek benzerlik ve farklılıkları açıklanmalıdır.
- Yanlış kavram imajlarını gidermeye yönelik çalışmalar yapılmalı, geometri konularının birbiriyle ilişkili olduğu dikkate alınmalıdır.
- Görsel materyaller ve dinamik geometri yazılımlarıyla öğretim desteklenmelidir.

Öğretmenlerin, öğrencilerinin kavram tanım ve imajlarının farkında olması, öğretim sürecinin şekillenmesinde önemlidir. Öğretmenler, öğrencilerinin imaj bilgilerine sahip olduğunda sadece öğrencilerinin kavramlar hakkında ne düşündüğünü öğrenmiş olmaz, aynı zamanda bu bilgileri anlamlı kılmak ve öğrencilerin matematiksel fikirler inşa etmesi sürecinde de kullanır (Wawro ve ark., 2011). Bu yüzden alan yazındaki tüm kavramlar için kavram imajı temelli çalışmaların yapılması desteklenmelidir.

ISBN: 978-625-90406-7-7

KAYNAKÇA

Bingölbali, E. & Monaghan, J. (2008). Concept image revisited. *Educational Studies in Mathematics, 68*(1).

Gall, J. P. & Borg, W. R. (1996). *Education Research: An Introduction*. Longman Publication.

Gülkılık, H. (2008). *Öğretmen adaylarının bazı geometrik kavramlarla ilgili sahip oldukları kavram imajlarının ve imaj gelişiminin incelenmesi üzerine fenomenografik bir çalışma.* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi.

Mestre, J. (1987). Why should mathematics and science teachers be interested in cognitive research findings? *Academic Connections*, 3-11. New York: The Collage Board.

Resnick, L. (1983). Mathematics and Science Learning: A new Conception. *Science, 220*, 477-478.

Şencan, H. (2005). *Sosyal ve davranışsal ölçümlerde güvenilirlik ve geçerlilik.* (Birinci Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Tall, D., & Vinner, S. (1981). Concept image and concept definition in mathematics with particular reference to limits and continuity. *Educational studies in mathematics, 12*(2), 151-169.

Wawro, M., Sweeney, G.F. & Rabin, J.M. (2011). Subspace in linear algebra: Investigating dtudents' concept images and interactions with the formal definition. *Educational Studies in Mathematics, 78*(1), 1-19.

ISBN: 978-625-90406-7-7

ORTAOKUL 8.SINIF ÖĞRENCİLERİNİN EŞLİK KAVRAMINA İLİŞKİN AKADEMİK BAŞARILARI İLE GEOMETRİYE YÖNELİK TUTUM VE ÖZYETERLİLİK İNANÇLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN 8TH GRADE MIDDLE SCHOOL STUDENTS' ACADEMIC ACHIEVEMENT REGARDING THE CONCEPT OF CONGRUENCE AND THEIR ATTITUDES TOWARDS GEOMETRY AND SELF-EFFICACY BELIEFS

Specialist Bengül Göçmen ÖZTÜRK
Dokuz Eylül University, Graduate School of Educational Sciences, İzmir, Türkiye
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-3492-3180

Prof. Dr. Süha YILMAZ
Dokuz Eylül University, Buca Faculty of Education, İzmir, Türkiye
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-8330-9403

Ezgi Su GÜMÜŞ
Dokuz Eylül University, Graduate School of Educational Sciences, İzmir, Türkiye
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0001-8751-1182

ÖZET

Öğretmenlerin sahip olduğu niteliklerin başında gelen alan bilgisi, bir konuyu öğretebilmek için gerekli olan derinlemesine bilgi olarak düşünülebilir. Öğretmenlerin sahip olduğu konu alan bilgisi, kullandığı yöntem ve teknikler, derse karşı tutumu gibi birçok faktör öğrencinin sahip olduğu alan bilgisini ve bilişsel yönünün ayrılmaz bir parçası olan duyuşsal yönünü de etkileyecektir. Bu bağlamda araştırmanın amacı; ortaokul öğrencilerinin eşlik kavramı konusunda akademik başarılarını incelemektir. Ayrıca ortaokul 8.sınıf öğrencilerinin eşlik kavramına ilişkin akademik başarıları ile geometriye yönelik tutum ve özyeterlilik inançları arasındaki ilişkinin incelenmesi çalışmanın diğer amacıdır.

Araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden biri olan tarama yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada örneklem belirlenirken araştırmayı oluşturan eşlik konusunu öğrenmiş olma şartı aranmıştır. Çalışma 2020-2021 eğitim-öğretim yılında Gaziantep ilinde bulunan ve Milli Eğitim Bakanlığına bağlı Sani Konukoğlu Ortaokulunda öğrenim gören 50 ortaokul öğrencisi ile yürütülmüştür.

Araştırmada öğrencilerin eşlik konusundaki alan bilgilerinin ölçülmesi amacıyla Bengül Göçmen Öztürk tarafından geliştirilmiş olan "Eşlik Konu Alan Bilgisi Başarı Testi" ile öğrencilerin geometriye yönelik tutum ve öz yeterlilik inançlarını ölçmek için Özdişçi (2019) tarafından geliştirilmiş olan "Geometriye Yönelik Tutum Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırmada toplanan veriler SPSS 26.0 paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırmanın sonucunda öğrencilerin eşlik konusunu öğrenme düzeylerinin düşük olduğu görülmüştür. Bu doğrultuda cinsiyete göre yapılan karşılaştırma sonucunda eşlik öğrenme düzeyinin cinsiyet değişkeninden etkilenmediği sonucuna varılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin geometriye yönelik tutum ve öz yeterlilik düzeyini belirlemek amacıyla kullanılan ölçeğe verdikleri cevaplardan hareketle geometriye yönelik tutum ve öz yeterlilik inanç düzeylerinin yüksek olduğu görülmüştür.

Araştırmacı tarafından öğrencilerin eşlik konusunu öğrenme düzeyindeki eksikliğin öğretmenin sahip olduğu konu alan bilgisi, kullandığı yöntem ve teknikler, derse karşı tutumu ve bakış açısı gibi birçok farklı nedenden kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu bağlamda öğretim sürecinde,

ISBN: 978-625-90406-7-7

öğrenmenin bilişsel ve duyuşsal boyutu bir bütün olarak ele alınarak öğretmen ve sahip olduğu niteliklerin başında gelen alan bilgisine gerekli önem verilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Geometri, alan bilgisi, eşlik, tutum, öz yeterlilik

Abstract

Subject matter knowledge, considered a primary quality of teachers, can be defined as the in-depth knowledge necessary to teach a subject. Many factors, such as teachers' subject matter knowledge, methods and techniques used, and attitudes towards the lesson, will influence students' subject matter knowledge and their affective aspect, which is an inseparable part of their cognitive abilities. In this context, the aim of this research is to examine the academic achievement of middle school students regarding the concept of equivalence. Furthermore, another aim of the study is to examine the relationship between the academic achievement of 8th-grade middle school students regarding the concept of equivalence and their attitudes and self-efficacy beliefs towards geometry. The research employed a survey method, a quantitative research method. The sample was selected based on the condition of having learned the subject of equivalence. The study was conducted with 50 middle school students attending Sani Konukoğlu Middle School, affiliated with the Ministry of National Education, in Gaziantep during the 2020-2021 academic year.

This study employed a survey method, a quantitative research method. The sample was selected based on the premise that the students had learned about the topic of congruence. The study was conducted with 50 middle school students attending Sani Konukoğlu Middle School, affiliated with the Ministry of National Education, in Gaziantep during the 2020-2021 academic year.

To measure students' knowledge of congruence, the "Congruence Subject Knowledge Achievement Test" developed by Bengül Göçmen Öztürk was used. To measure students' attitudes and self-efficacy beliefs towards geometry, the "Attitude Towards Geometry Scale" developed by Selda Özdişçi (2019) was used. The data collected were analyzed using the SPSS 26.0 software package. The results showed that students had a low level of knowledge about congruence. A comparison based on gender revealed that the level of knowledge about congruence and similarity was not affected by the gender variable. Based on the responses given by the students participating in the study to the scale used to determine their attitudes and self-efficacy levels towards geometry, it was observed that their attitudes and self-efficacy beliefs towards geometry were high.

The researcher believes that the students' deficiencies in learning the topic of equivalence stem from many different reasons, including the teacher's subject matter knowledge, the methods and techniques used, their attitude towards the lesson, and their perspective. In this context, in the teaching process, the cognitive and affective dimensions of learning should be considered as a whole, and due importance should be given to the teacher and their subject matter knowledge, which is one of their most important qualities.

Keywords: Geometry, content knowledge, congruence, attitude, self-efficacy.

GİRİŞ

Eğitim ve öğretim sürecinin başarısında öğretmenlerin sahip olduğu bilgi ve yeterlikler önemli bir yere sahiptir. Shulman'a (1987) göre öğretmenlerin sahip olması gereken bilgilerin başında, alan ve içerik bilgisi gelmektedir (Akt: Öner, 2010). Bu yeterlikler içerisinde alan bilgisi, öğrencilerin öğrenme süreçlerini etkileyen temel unsurlardan biridir. Öğretmenin sahip olduğu alan bilgisi, öğrencilerin kavramları anlamalarını, düşünme becerilerini geliştirmelerini ve kavram yanılgılarının önlenmesini desteklemektedir.

Matematiğin önemli alanlarından biri olan geometri, günlük yaşamla ve farklı disiplinlerle yakından ilişkilidir. Geometriye yönelik alan bilgisi; geometrik kavramları anlama, uygun gösterimleri kullanma ve problem çözme becerilerini kapsamaktadır. Bunun yanında öğrencilerin geometriye yönelik tutumları ve öz yeterlilik inançları da öğrenme sürecinde önemli rol oynamaktadır. Geometriye karşı olumlu tutuma ve yüksek öz yeterlilik algısına sahip öğrencilerin akademik başarılarının daha yüksek olduğu bilinmektedir.

Alan yazın incelendiğinde öğrencilerin geometri alan bilgisi ile tutum ve öz yeterlilik ilişkisini inceleyen çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Özellikle eşlik konusu, geometri öğretiminin temel konularından biri olmasına rağmen bu alandaki araştırmalar yeterli düzeyde değildir. Bu nedenle bu araştırmanın amacı; ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin eşlik kavramı konusundaki akademik başarılarını ve bu akademik başarılar ile geometriye yönelik tutum ve özyeterlilik inançları arasındaki ilişkiyi incelemektir.

Çalışmada "Ortaokul 8.sınıf ortaokul öğrencilerinin eşlik konusundaki alan bilgisi ile geometriye yönelik tutum ve öz yeterlilikleri ne düzeydedir?" sorusuna ve aşağıda verilen alt araştırma sorularına cevap aranacaktır:

- Ortaokul öğrencilerinin eşlik konusunu öğrenme düzeyi nedir?
- Ortaokul öğrencilerinin eşlik konusunu öğrenme düzeyleri ile cinsiyetleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark var mıdır?
- Ortaokul öğrencilerinin geometriye yönelik tutum ve öz yeterliliği ne düzeydedir?
- Ortaokul öğrencilerinin geometriye yönelik tutum ve öz yeterlilik ile cinsiyetleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark var mıdır?
- Ortaokul öğrencilerinin eşlik konusunu öğrenme düzeyi ile geometriye yönelik tutum ve öz yeterlilik arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- Ortaokul öğrencilerinin geometriye yönelik tutum ve öz yeterlilikleri ile matematik akademik başarısı arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

ARAŞTIRMA VE BULGULAR

Bu çalışmada ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin eşlik konusundaki konu alan bilgilerini ve geometriye yönelik tutum ile öz yeterlilik inançlarını incelemek amacıyla nicel araştırma yöntemlerinden biri olan tarama modelinden yararlanılmıştır. Nicel araştırmaların amacı verilerin sayısal olarak ifade edilerek değişkenler arasında neden sonuç ilişkisi kurulmasını sağlamaktadır. Çalışmada nicel araştırma yöntemlerinden biri olan genel tarama modeli dahilinde; eşlik konu alan bilgisi başarı testi uygulanması süreci için tekil tarama modeli, geometriye yönelik tutum ve öz yeterlilik ölçeğinin uygulanması süreci için ilişkisel tarama modelinin kullanılmıştır.

Çalışmanın katılımcılarını, 2020-2021 eğitim-öğretim yılında Gaziantep ilinde bulunan ve Milli Eğitim Bakanlığına bağlı Sani Konukoğlu Ortaokulunda öğrenim gören, eşlik konusunu öğrenmiş 28' i kız 22' si erkek olmak üzere 8. sınıf 50 ortaokul öğrencisi oluşturmaktadır. Bu okulda okuyan 8. sınıf öğrencileri, sosyo-ekonomik düzey ve sahip oldukları bilgi ve beceriler bakımından benzerlik göstermektedir.

Çalışmada iki veri toplama aracı kullanılmıştır. İlki, öğrencilerin eşlik konusundaki alan bilgilerinin ölçülmesi amacıyla Bengül Göçmen Öztürk tarafından geliştirilmiş olan "Eşlik

ISBN: 978-625-90406-7-7

Konu Alan Bilgisi Başarı Testi"dir. 25 soruluk bu testte puanlama kolaylığı açısından her biri 4 şıklı olan çoktan seçmeli sorular bulunmaktadır. İkincisi ise öğrencilerin geometriye yönelik tutum ve öz yeterlilik inançlarını ölçmek için Özdişçi (2019) tarafından geliştirilmiş olan "Geometriye Yönelik Tutum Ölçeği" dir. 24 maddeden oluşan ölçekten alınabilecek en düşük puan 24 ve en yüksek puan 125'tir.

Bilimsel araştırmalarda elde edilen sonuçların doğru ve güvenilir olabilmesi için kullanılan ölçme araçlarının geçerlik ve güvenirlik özelliklerine sahip olması gerekmektedir. Geçerlik, bir ölçme aracının ölçmek istediği özelliği ne derece doğru ölçtüğünü ifade etmektedir (Büyüköztürk, 2019; Sezgin Selçuk, 2019). Bu araştırmada geçerliğin sağlanması amacıyla katılımcılar tarafsız biçimde seçilmiş, tüm öğrencilere aynı koşullar altında ölçme araçları uygulanmış ve kapsam geçerliği için belirtke tablosu hazırlanarak uzman görüşlerine başvurulmuştur. Ayrıca verilerin doğruluğu ile ilgili bir geçerlik çeşidi olan iç geçerlik (Baştürk, Dönmez ve Dicle, 2013) ve bir araştırmanın farklı durumlara genellenebilmesi ile ilgili olan dış geçerlik (Merriam, 2018) sağlanmaya çalışılmıştır. Güvenirlik ise bir ölçme aracının farklı zamanlarda ve benzer koşullarda tutarlı sonuçlar verebilme derecesidir (Creswell, 2012). Bu doğrultuda veri toplama araçları araştırma amaçlarına uygun hazırlanmış, soruların açık ve anlaşılır olmasına dikkat edilmiş ve maddelerin birbiriyle tutarlı bir bütün oluşturması sağlanmıştır.

Bu araştırmada tarama yöntemi kapsamında öncelikle literatür incelenmiş ve ortaokul öğrencilerinin eşlik konusundaki alan bilgilerini inceleyen çalışmaların sınırlı olduğu belirlenerek araştırma problemi oluşturulmuştur. Daha sonra evreni temsil edecek uygun bir örneklem seçilmiş, araştırmanın amacına uygun veri toplama araçları belirlenmiştir. Veri toplama sürecinde "Eşlik Başarı Testi" ile Özdişçi (2019) tarafından geliştirilen "Geometriye Yönelik Tutum Ölçeği" öğrencilere uygulanmıştır. Elde edilen veriler araştırma amacına uygun yöntemlerle analiz edilmiş ve öğrencilerin eşlik konusundaki başarı düzeyleri ile geometriye yönelik tutum ve öz yeterlilikleri arasındaki ilişki değerlendirilmiştir. Sürecin tüm aşamalarında araştırmacının tarafsızlığına dikkat edilmiştir.

Araştırmada elde edilen veriler SPSS 26.0 programı ile analiz edilmiştir. "Eşlik Konu Alan Bilgisi Başarı Testi"nde doğru cevaplar 1, yanlış ve boş cevaplar 0 olarak kodlanmıştır. Kolmogorov-Smirnov testi sonuçları verilerin normal dağıldığını göstermiştir. Bu nedenle analizlerde parametrik testler kullanılmış; bağımsız örneklemler için t-testi, ortalama hesaplamaları ve Pearson korelasyon testinden yararlanılmıştır.

Analizler sonucunda ulaşılan bulgular aşağıda verilmiştir.

- Araştırmanın sonucunda öğrencilerin eşlik konusunu öğrenme düzeylerinin düşük olduğu görülmüştür. Çünkü öğrencilerin hiçbirinin eşlik konusuna ait soruların tamamına doğru cevap veremediği, %7,8'inin ise eşlik konusundaki soruların hiçbirini doğru cevaplayamadığı görülmektedir.
- Cinsiyete göre yapılan karşılaştırma sonucunda eşlik öğrenme düzeyinin cinsiyet değişkeninden etkilenmediği sonucuna varılmıştır.
- Öğrencilerin geometriye yönelik tutum ve öz yeterlilik inanç düzeylerinin yüksek olduğu görülmüştür. Çünkü öğrencilerin ölçekten aldıkları en yüksek puan 112, en düşük puan ise 42'dir.
- Geometriye yönelik tutum ve öz yeterlilik düzeyi ile cinsiyet arasında bir ilişki bulunmamıştır.
- Geometriye yönelik tutum ve öz yeterlilik düzeyleri ile eşlik konusunu öğrenme düzeyleri arasında anlamlı, negatif yönlü ve orta düzey bir ilişki olduğu görülmüştür.
- Geometriye yönelik tutum ve öz yeterlilik düzeyleri ile matematik akademik başarıları arasında ilişkinin anlamlı olmadığı görülmektedir. Yani öğrencilerin geometriye yönelik tutum ve öz yeterlilik düzeyleri, matematik dersinde başarılı olup

ISBN: 978-625-90406-7-7

olmamalarından etkilenmemektedir ya da matematik akademik başarısı yüksek olan öğrencilerin geometriye karşı olumlu bir tutum beslediği söylenemez.

SONUÇ

Bu araştırmada ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin eşlik konusundaki öğrenme düzeyleri ile geometriye yönelik tutum ve öz yeterlilik inançları arasındaki ilişki incelenmiştir. Eğitim öğretim sürecinde öğrencilerin akademik başarılarını etkileyen faktörlerin yalnızca bilişsel değil, aynı zamanda duyuşsal özellikler olduğu düşüncesinden hareketle gerçekleştirilen çalışmada, öğrencilerin konu alan bilgileri ile tutum ve öz yeterlilik düzeyleri birlikte değerlendirilmiştir.

Araştırma sonuçları öğrencilerin eşlik konusundaki öğrenme düzeylerinin genel olarak düşük olduğunu göstermiştir. Başarı testi puanları incelendiğinde kız öğrencilerin ortalamalarının erkek öğrencilerden yüksek olduğu görülmekle birlikte, cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Geometriye yönelik tutum ve öz yeterlilik düzeyleri incelendiğinde ise öğrencilerin bu alanda yüksek düzeyde puan aldıkları belirlenmiştir. Erkek öğrencilerin ortalamaları kız öğrencilerden biraz yüksek olsa da bu fark istatistiksel olarak anlamlı değildir. Araştırmada ayrıca öğrencilerin eşlik başarıları ile geometriye yönelik tutum ve öz yeterlilik inançları arasında orta düzeyde ve negatif yönlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında matematik akademik başarısı ile geometriye yönelik tutum ve öz yeterlilik arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Bu sonuçlar, öğrencilerin öğrenme düzeylerinin farklı bilişsel ve duyuşsal değişkenlerden etkilenebildiğini göstermektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, öğrencilerin eşlik konusundaki başarılarının artırılması için yalnızca akademik başarıya değil, aynı zamanda tutum ve öz yeterlilik gibi duyuşsal özelliklere de önem verilmesi gerektiği söylenebilir. Ayrıca öğretmenlerin konu alan bilgisi, öğretim yöntemleri ve derslere yönelik yaklaşımlarının öğrencilerin öğrenme süreçleri üzerinde önemli etkileri olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle geometri öğretiminde bilişsel ve duyuşsal boyutların birlikte ele alınması, öğrencilerin öğrenme düzeylerinin geliştirilmesine katkı sağlayacaktır.

Bu araştırmada elde edilen bulgular doğrultusunda ileride yapılacak çalışmalara yol göstermesi açısından öğretime ve uygulayıcılara yönelik geliştirilen öneriler aşağıda verilmiştir.

Öğretime Yönelik

- Eşlik konusuyla ilgili sınıf içi etkinlikler artırılmalıdır.
- Somut materyal ve teknoloji destekli öğretim yapılmalıdır.
- Bireysel farklılıklara uygun yöntemler uygulanmalıdır.
- Öğrenci merkezli öğrenme ortamları oluşturulmalıdır.
- Matematiğe yönelik olumlu tutum ve öz yeterlilik desteklenmelidir.

Araştırma/Uygulama Yönelik

- Daha geniş örneklemlerle çalışmalar yapılabilir.
- Eşlik konusuna ilişkin düşük başarı nedenleri ayrıntılı incelenebilir.
- Öğretmenlerin eşlik konu alan bilgileri araştırılabilir
- Eşlik konusunun, matematik kaygısı ve inançları gibi farklı değişkenlerle olan ilişkisi incelenebilir.

ISBN: 978-625-90406-7-7

KAYNAKÇA

Baştürk, S., Dönmez, G., & Dicle, A. N. (2013). *Geçerlik ve güvenirlik*. S. Baştürk içinde, Bilimsel araştırma yöntemleri (s. 161-196). Ankara: Vize Yayıncılık.

Büyüköztürk, Ş. (2019). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem Akademi.

Creswell, J. W. (2012). *Educational research planning, conducting and evaluating quantitative and qualitatice resarch*. Nebraska: Pearson Education.

Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber*. Nobel .

Öner, D. (2010). Öğretmenin bilgisi özel bir bilgi midir? Öğretmek için gereken bilgiye kurumsal bir Bakış. *Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi, 27*(2), 23-32.

Özdişçi, S. (2019). *Geometriye yönelik tutum ölçeği geliştirilmesi ve değerlendirilmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. Kocaeli Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Sezgin Selçuk, G. (2019). *Tarama Yöntemi*. H. Özmen, & O. Karamustafaoğlu içinde, Eğitimde araştırma yöntemleri (s. 139-162). Ankara: Pegem Akademi.

ISBN: 978-625-90406-7-7

DİJİTAL OYUN BAĞIMLILIĞINDA EBEVEYN ROLÜ 2017-2024 YILLARI ARASINDA YAYIMLANAN BİLİMSEL MAKALELERİN İÇERİK ANALİZİ

PARENTAL ROLE IN DIGITAL GAME ADDICTION
A CONTENT ANALYSIS OF SCIENTIFIC ARTICLES PUBLISHED BETWEEN 2017 AND 2024

İsmail Hakkı ESKİNÖZ
Van Yüzüncü Yıl University, Department of Information Technologies and Addiction

Özet

Bu çalışma, dijital oyun bağımlılığı konusunda ebeveyn rolünü inceleyen bilimsel makalelerin sistematik analizini içermektedir. Nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi tekniği ile desenlenen araştırmada, 2017-2024 yılları arasında yayımlanmış toplam 10 bilimsel makale kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. İncelenen makaleler; farklı yaş gruplarından (okul öncesi, ilkokul, ortaokul, lise ve yetişkin) örneklemlere, çeşitli veri toplama araçlarına (Dijital Oyun Bağımlılığı Ölçeği, Ebeveyn Tutum Ölçeği, Çocuklar İçin Bilgisayar Oyun Bağımlılığı Ölçeği vb.) ve nicel araştırma yöntemlerine dayanmaktadır.

Bulgular, dijital oyun bağımlılığında ebeveyn rolünün çok boyutlu bir yapı sergilediğini ortaya koymaktadır. Ebeveyn eğitim düzeyinin bağımlılık üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olduğu; eğitim düzeyi yüksek ebeveynlerin çocuklarında bağımlılık riskinin anlamlı düzeyde düştüğü tespit edilmiştir. Ebeveynin dijital oyun oynama davranışının çocuğa önemli ölçüde model teşkil ettiği; dijital oyun oynamayan ebeveynlerin çocuklarının, oynayan ebeveynlerin çocuklarına kıyasla %35 daha az bağımlılık gösterdiği saptanmıştır.

Ayrıca ebeveyn tutumlarının bağımlılığı doğrudan etkilediği; olumlu iletişim, yakın ilgi ve demokratik tutumların bağımlılığı azaltırken, aşırı korumacı ve müdahaleci (helikopter) ebeveyn tutumlarının bağımlılığı artırdığı belirlenmiştir. Ebeveynlerin aktif medya aracılık rollerinin (aktif destekleyici, kısıtlayıcı destekleyici) çocukların bağımlılık eğilimini anlamlı şekilde azalttığı; buna karşın ihmalkar ve müsamahakar tutumların risk faktörü olduğu görülmüştür. Baba-ergen ilişkisinin güçlü olmasının bağımlılığı azalttığı; otoriter ve baskıcı baba tutumlarının ise risk faktörü olduğu belirlenmiştir. Aile yapısı ve ebeveynlerin birliktelik durumunun da bağımlılık üzerinde etkili olduğu; anne çalışma durumunun ise çocuğun evde yalnız kalma süresini artırarak dolaylı yoldan bağımlılığı etkileyebileceği sonucuna varılmıştır.

Sonuç olarak, ebeveynlerin dijital oyun bağımlılığı sürecinde hem risk hem de koruyucu faktörleri barındıran kritik aktörler olduğu; bu nedenle ebeveyn odaklı farkındalık programları ve aile eğitimlerinin multidisipliner müdahale stratejilerinin ayrılmaz bir parçası olması gerektiği vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dijital Oyun Bağımlılığı, Ebeveyn Rolü, Ebeveyn Tutumu, Medya Aracılık, Ebeveyn Eğitim Düzeyi, Baba-Ergen İlişkisi

Abstract

This study presents a systematic analysis of scientific articles that examine the parental role in digital game addiction. Designed using the document analysis technique, one of the qualitative research methods, the study comprehensively reviews a total of 10 scientific articles published between 2017 and 2024. The articles analyzed are based on samples from different age groups (preschool, primary school, middle school, high school, and adults), various data collection instruments (such as the Digital Game Addiction Scale, Parental Attitude Scale, Computer Game Addiction Scale for Children), and quantitative research methods.

The findings reveal that the parental role in digital game addiction has a multidimensional structure. It was determined that parental education level has a decisive effect on addiction, and that the risk of addiction significantly decreases among children of highly educated parents.

ISBN: 978-625-90406-7-7

The digital gaming behavior of parents was found to serve as an important model for children; children of parents who do not play digital games exhibit 35% lower levels of addiction compared to children of parents who do.
The study also shows that parental attitudes directly affect addiction; positive communication, close involvement, and democratic attitudes reduce addiction, whereas overprotective and intrusive (helicopter) parenting increase it. Parents' active media mediation roles (active supportive and restrictive-supportive) were found to significantly reduce children's tendency toward addiction, while neglectful and permissive attitudes act as risk factors. Strengthened father–adolescent relationships decrease addiction, whereas authoritarian and oppressive paternal attitudes increase the risk. Family structure and parental marital status were also found to influence addiction, and it was concluded that mothers' employment status may indirectly affect addiction by increasing the amount of time children spend alone at home.
In conclusion, parents are highlighted as critical actors who encompass both risk and protective factors in the process of digital game addiction. Therefore, parent-focused awareness programs and family education initiatives should be considered an integral component of multidisciplinary intervention strategies.
Keywords: Digital Game Addiction, Parental Role, Parental Attitude, Media Mediation, Parental Education Level, Father–Adolescent Relationship

TÜRKİYE'DE OKUL ÖNCESİNDE FEN EĞİTİMİ ALANINDAKİ LİSANSÜSTÜ TEZLERİN İNCELENMESİ

AN EXAMINATION OF GRADUATE THESES IN THE FIELD OF SCIENCE EDUCATION IN PRESCHOOL EDUCATION IN TÜRKIYE

Fatma KULAZ KARABULUT
Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Education, Van, Türkiye
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0009-2478-8959

Asst. Prof. Dr. Zeynep TAŞKIN
Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Education, Van, Türkiye
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-3572-8061

Özet

Bu çalışmanın amacı, YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanında 2019-2026 yılları arasında yayımlanan ve okul öncesi döneminde fen eğitimini konu alan lisansüstü tezleri bütüncül bir bakış açısıyla incelemektir. Araştırma kapsamında belirlenen ölçütleri karşılayan toplam 30 lisansüstü tez; yayın yılları, akademik dereceleri, araştırma desenleri, çalışma grupları, veri toplama araçları, yapılış amaçları, incelenen konular ve öğretmenlerin tercih ettiği öğretim yöntemleri açısından derinlemesine analiz edilmiştir. Nitel araştırma yaklaşımıyla yürütülen bu çalışmada, fiziksel sahaya inme gereksinimini ortadan kaldıran doküman analizi yöntemi kullanılmış, elde edilen veriler ise betimsel analizi tekniğiyle kodlanarak kategorilere ayrılmıştır. Analizden elde edilen nicel ve nitel bulgular incendiğinde; fen eğitimi alanındaki tezlerin en çok 2022 yılında (f=8) yoğunlaştığı, yüksek lisans çalışmalarının (f=24) doktora tezlerine (f=6) oranla fazla olduğu ve yöntem olarak nicel desenlerin (f=12) baskınlık kazandığı saptanmıştır. Araştırmaların çalışma grupları incelendiğinde en çok sadece öğretmenlerle (f=11) ve sadece çocuklarla (f=9) çalışıldığı, katılımcı havuzunda ise kadın eğitimcilerin ve annelerin çok olduğu belirlenmiştir. Veri toplama araçlarında en çok tercih edilen aracın ölçek olduğu ve incelenen tezlerin çoğunun (f=19) yalnızca mevcut durumu saptamayı amaçlayan tarama araştırmalarından oluştuğu görülmüştür. İncelenen tezlerde çalışma grubu çocuklardan oluşan çalışmalarda "Bilimsel Süreç Becerileri" (f=6), çalışma grubu öğretmenlerden oluşan çalışmalarda ise "Sınıf İçi Uygulamalar, Görüşler ve Sorunlar" (f=5) öne çıkmaktadır. Yöntem ve teknik analizinde ise öğretmenlerin anket beyanlarında deney ve gözlem yöntemlerini yüksek oranda kullandıklarını ifade etmelerine rağmen, resmi günlük eğitim planı incelemelerinde drama, proje tabanlı öğrenme ve eğitsel oyun gibi çağdaş yaklaşımların ise az kullanıldığı saptanmıştır. Çalışmanın bulgularından hareketle üretilen öneriler kapsamında, sahada ve akademik literatürde eksikliği saptanan alanların artırılmasına öncelikli olarak vurgu yapılmıştır. Bu doğrultuda; okul öncesi fen eğitimi literatüründeki derinliği artırmak adına sayıca çok az olan doktora tezlerinin, nitel durum analizlerinin ve karma yöntemli araştırmaların sayısının artırılması; çalışma gruplarında eksik kalan babaların, okul idarecilerinin ve akademisyenlerin sürece daha fazla dahil edilmesi önerilmektedir. Ayrıca öğretmenlerin anket beyanları ile sınıf içi pratiklerini artırmak amacıyla öğretmenlere doğrudan uygulama pratiği kazandıracak hizmet içi eğitimler sunulmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Okul öncesi, fen eğitimi, doküman analizi, lisansüstü tez

Abstract

The aim of this study is to examine, from a holistic perspective, graduate theses on science education in early childhood education that were published between 2019 and 2026 in the Council of Higher Education (YÖK) National Thesis Center database. A total of 30 graduate theses meeting the established inclusion criteria were analyzed in depth with respect to their publication years, academic degree levels, research designs, study groups, data collection instruments, research purposes, topics investigated, and the instructional methods preferred by teachers. Conducted within the framework of a qualitative research approach, this study employed the document analysis method, which eliminates the need for fieldwork. The obtained data were coded and categorized using descriptive analysis techniques. Examination of the quantitative and qualitative findings revealed that theses in the field of science education were most frequently produced in 2022 (f = 8), that master's theses (f = 24) substantially outnumbered doctoral dissertations (f = 6), and that quantitative research designs (f = 12) were the most commonly employed methodological approach. Analysis of the study groups indicated that research was conducted most frequently with teachers only (f = 11) and children only (f = 9). The participant pool was predominantly composed of female educators and mothers. Regarding data collection instruments, scales were the most frequently used tool, and the majority of the reviewed theses (f = 19) consisted of survey studies aimed solely at describing the existing situation. Among studies whose participants were children, "Scientific Process Skills" (f = 6) emerged as the most prominent research topic, whereas among studies involving teachers, "Classroom Practices, Views, and Problems" (f = 5) was the most frequently addressed theme. Analysis of instructional methods and techniques revealed that although teachers reported extensive use of experimental and observational methods in survey responses, examinations of official daily educational plans indicated limited use of contemporary approaches such as drama, project-based learning, and educational games. Based on the study findings, the recommendations primarily emphasize increasing attention to areas identified as underrepresented both in practice and in the academic literature. Accordingly, to enhance the depth of the preschool science education literature, it is recommended that the number of doctoral dissertations, qualitative case analyses, and mixed-methods studies—which currently remain limited—be increased. Furthermore, fathers, school administrators, and academics, who have been underrepresented in study groups, should be more actively included in future research. In addition, in-service training programs that provide teachers with direct opportunities for practical application should be offered in order to strengthen the alignment between teachers' self-reported practices and their actual classroom implementation.

Keywords: preschool, science education, document analysis, graduate thesis.

OKUL ÖNCESİ DÖNEMDE ÇOCUĞU OLAN EBEVEYNLERLE YAPILMIŞ DENEYSEL AİLE EĞİTİMİ ÇALIŞMALARI

EXPERIMENTAL FAMILY EDUCATION STUDIES CONDUCTED WITH PARENTS OF PRESCHOOL-AGED CHILDREN

Asst. Prof. Dr. Zeynep TAŞKIN
Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Education, Van, Türkiye
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-3572-8061

Beyzanur KARATEKİN
Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Education, Van, Türkiye
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0001-1924-4967

ÖZET

İnsan yaşamının tüm gelişim alanları yönünden en hayati yılları, erken çocukluk yıllarıdır. Çocuklar bu dönemde ebeveynleriyle birebir temas içinde olduğundan anne-baba çocuk arasında kurulan ilişkiler oldukça önemlidir. Bu çalışmada, okul öncesi dönemde çocuğu olan ebeveynlerle yapılmış aile eğitimi çalışmalarının incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışma kapsamına 2000-2026 yılları arasında, okul öncesi dönemde çocuğu olan ebeveynlerle yapılmış aile eğitimi çalışmaları alınmıştır. Tarama, "Dergipark, YÖK Ulusal Tez Merkezi, Google Akademik, TR Dizin" veri tabanlarında yapılmıştır. Literatür taraması yapılırken "'aile eğitimi, ebeveyn eğitimi, anne-baba eğitimi, anne eğitim programı, baba eğitim programı" anahtar kelimeleri kullanılmıştır. Araştırmaya, 10 makale, 12 yüksek lisans tezi ve 12 doktora tezi olmak üzere toplam 34 çalışma dâhil edilmiştir. Bu araştırma bir doküman analizi araştırmasıdır. Toplanan veriler betimsel analiz yöntemiyle analiz edilmiştir. Araştırmada, Türkiye'de okul öncesi dönemde çocuğu olan ebeveynlerle yapılmış aile eğitimi çalışmalarının yılları, amaçları ve bulguları inceleme kapsamına alınmıştır. Yapılan inceleme sonucunda, bu alanda en fazla 2006-2010 yıllarında çalışmalar yapıldığı saptanmıştır. 2017-2021 yıllarında bu konunun çok daha az gündemde olduğu görülürken; 2018-2019 yıllarında ise konuyla alakalı herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Çalışmaların büyük çoğunluğu anne-baba eğitim programları, ebeveyn tutumları, iletişim becerileri ve çocuk yetiştirme davranışları üzerindeki etkilerine odaklanmıştır. Son yıllardaki çalışmaların ise özellikle teknoloji kullanımı, ekran süresi, cinsel istismardan korunma, uzaktan baba eğitim programları gibi güncel konulara yöneldiği görülmektedir. İncelenen araştırma bulgularına göre, ebeveyn eğitimleri genel olarak etkili bulunmuştur. Güncel sorunlara yönelik programlar artmıştır. Son yıllarda teknoloji kullanımı, ekran süresi, güvenlik ve baba katılımı gibi çağdaş konular öne çıkmıştır. Elde edilen veriler doğrultusunda, aile eğitimlerinin yalnızca yüz yüze değil, çevrim içi platformlar aracılığıyla da yürütülebileceği; ebeveynlerin yanı sıra çocuğun bakımında rol alan büyükanne, büyükbaba ve bakıcılara da eğitimler verilebileceği; son dönemde ebeveynlerin zorlandıkları konulara yönelik eğitim içeriklerinin geliştirilebileceği ve babalara yönelik eğitim programlarının sayısının artırılabileceği önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Okul Öncesi, Anne Eğitim Programı, Baba Eğitim Programı, Ebeveyn Eğitimi.

Abstract

The early childhood years are the most critical period of human life across all developmental domains. Since children are in close and continuous contact with their parents during this period, the quality of the parent–child relationship is of great importance. In order for children

to progress along a healthy developmental trajectory, parents and primary caregivers need to be particularly well informed about certain aspects of child development and caregiving. The family plays a crucial role in raising children, who are the guarantee of our future. Family education and support programs are therefore of significant importance for the healthy development of children. Today, family education programs are generally grounded in a preventive and protective social service model aimed at supporting society and future generations in general, and families and children in particular. These programs are typically implemented within the framework of a non-formal education approach. In this context, the present study aimed to examine family education studies conducted with parents of preschool-aged children. The scope of the study included family education research carried out between 2000 and 2026 with parents of children in the preschool period. The literature search was conducted using the databases DergiPark, the Council of Higher Education (YÖK) National Thesis Center, Google Scholar, and TR Dizin. The keywords “family education,” “parent education,” “mother–father education,” “mother education program,” and “father education program” were used during the literature review. A total of 34 studies were included in the research, comprising 10 journal articles, 12 master’s theses, and 12 doctoral dissertations. This study employed a document analysis design. The collected data were analyzed using descriptive analysis. The review focused on the topics, aims, findings, and conclusions of family education studies conducted in Türkiye with parents of preschool-aged children. The findings indicated that the highest number of studies in this field were conducted between 2006 and 2010. Although the topic received considerably less attention during the 2017–2021 period, no studies related to the subject were identified for the years 2018 and 2019. The majority of the studies focused on parent education programs and their effects on parental attitudes, communication skills, and child-rearing practices. The second most common area of focus involved programs designed to enhance children’s cognitive development and school readiness skills. More recent studies have increasingly addressed contemporary issues such as technology use, screen time, protection from sexual abuse, and distance father education programs.

According to the findings of the reviewed studies, parent education programs were generally found to be effective. The vast majority of the studies reported positive outcomes for both parents and children. Child development was supported in multiple domains, including cognitive, language, social-emotional, and motor development. Programs that actively involved families in the process were found to be more successful. Significant benefits were observed among low socioeconomic groups, and educational programs were shown to support child development particularly in disadvantaged families. Parent education provided during the preschool years was found to contribute positively to children’s later developmental outcomes. Furthermore, there has been an increase in programs addressing current societal challenges, with issues such as technology use, screen time, safety, and father involvement becoming increasingly prominent in recent years. Based on the findings, it is recommended that family education programs be delivered not only through face-to-face formats but also via online platforms; that educational opportunities be extended not only to parents but also to grandparents and caregivers involved in child care; that educational content be developed to address the issues parents currently find most challenging; and that the number of educational programs specifically targeting fathers be increased.

Keywords: Preschool, parent education, family education, early childhood.

GİRİŞ

Toplumun en küçük kurumu olarak tanımlanan aile, doğumdan itibaren bireyin gelişimini etkileyen ilk ve en önemli sosyal çevredir. Özellikle okul öncesi dönem, çocuğun tüm gelişim alanlarının hızla geliştiği yaşamın sonraki yılları için temel oluşturan kritik bir dönemdir. Bu dönemde çocukların beyni ve sinir sistemi hızla gelişmekte ve psikolojik algıları, duygusal ifadeleri ve sosyal farkındalıkları kademeli olarak şekillenmektedir. Aile, çocuklar için en erken ve en etkili gelişim ortamıdır ve çocuğun aile içinde aldığı eğitim, doğal olarak, çocukların kişilik ve bilişsel gelişimleri üzerinde uzun vadeli bir etkiye sahip olmaktadır. Aile içinde verilen eğitim, okul eğitiminin sistematik öğretiminden farklıdır ve daha uzun vadeli, yaşam odaklı ve duygusal özellikler taşımaktadır. Aile, çocukların güvenlik duygusunu, kural farkındalığını ve kişilerarası iletişim becerilerini geliştirmek için önemli bir yerdir. (Liang, 2026). Aile, çocukların karakter gelişiminde önemli bir rol oynayan en küçük sosyal birimdir ve bu rol, ebeveynlerin çocuklarına verdiği karakter eğitimi modelinde yatmaktadır (Hasanah ve Deiniatur, 2018). Çocuklar kendilerini ve dış dünyayı öncelikle ebeveynlerinin yardımıyla tanımaktadırlar. Çocukların davranışlarının büyük bir kısmının ebeveynlerinden etkilendiği yadsınamaz bir gerçektir. Ebeveynlerin çocuklar üzerindeki olumlu etkileri olumlu sonuçlara yol açarken, olumsuz etkileri çocukların hayatında olumsuz sonuçlara yol açmaktadır. Sağlıklı ilişkilere sahip bir ailede büyüyen çocuklar sağlıklı, mutlu ve başarılı yetişkinlere dönüşmektedirler (Alkan, 2014). Ebeveynler, çocuklarının fiziksel, duygusal ve sosyal ortamını ve dolayısıyla gelişimini şekillendirmede ayrılmaz bir rol oynarlar. Ebeveynlerin çocuklarına karşı olan ilgi eksikliği, tutarsız ve uygunsuz ebeveyn tutumları, yanlış disiplin metotları; bireylerin yetişkinlik çağında antisosyal davranış, davranış bozukluğu ve suçluluk gibi durumların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir (Wittkowski vd., 2016). Bununla birlikte, olumlu pekiştirme, duyarlılık, sıcaklık ve olumlu duygu, olumlu çocuk gelişimi sonuçlarıyla ilişkilendirilmiştir (Zhou vd., 2008). Bağlanma teorisine göre, erken dönemde kurulan ebeveyn-çocuk bağları, çocukların ruh sağlığı ve kişilik gelişiminde kalıcı etkiler bırakmaktadır. Bu teori ebeveyn çocuk ilişkisinde çocuğa akademik bilgiyi olduğu gibi aktarmaya çalışmak yerine, karşılıklı duygusal iletişimle sağlam, sevgi dolu bağlar kurmaya daha fazla değer vermektedir. Çocuklarına günlük olarak iyi bakan ve duygusal durumlarını zamanında gözlemleyen ebeveynler, çocuklarının istikrarlı bir iç güvenlik duygusu geliştirmelerine yardımcı olmaktadırlar. İstikrarlı bir psikolojik durum, çocukların sonraki öğrenme ve iletişim, kişilerarası iletişim ve strese dayanıklılık becerilerinin gelişimini destekleyebilmektedir. Duygusal bağın eksikliği, uzun süreli yabancılaşma ve aşırı eleştiri, ebeveyn-çocuk bağlanma ilişkisine zarar vermekte ve küçük çocukların psikolojik gelişimi için potansiyel gizli tehlikeler oluşturabilmektedir (Liang, 2026). Ebeveynler ana-baba olurken süreçte çocuklarının fiziksel ve duygusal ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmayı ihmal etmemelidirler. Daha yolun başında verilmiş bir ebeveyn eğitim programı sonraki nesillere yapılacak büyük bir yatırım olarak değerlendirilmektedir. Nitekim bilinçli anne babaların sağlıklı nesiller yetiştireceği ön görülmektedir (Öztürk ve Parlar, 2022). Ebeveynlerin ve çocuğa bakım veren bireylerin, doğru bilgi ile çocuk büyütmelerini ve çocukları yetenekleri doğrultusunda geliştirmelerini sağlama süreci olan aile eğitimi (Tezel Şahin ve Özyürek, 2010) bazı temel amaçlarla yapılmaktadır. Bunlar; ebeveynlerin çocuğun, doğum süreçleri gelişimi ve eğitimi konularında bilinçlenmesini sağlamak; çocuklarını tanımalarına yardımcı olmak; çocuk sağlığı, beslenmesi ve cinsel eğitim konularında bilinçlendirmek; ebeveynlere doğru ebeveyn tutumları konusunda rehberlik etmek; aile üyeleri hakkında duyarlılık kazandırmak; empati, sağlıklı iletişim ve sorun çözme konusunda farkındalık oluşturmaktır (Alakoç Pirpir, 2011). Tüm dünyada aile eğitim çalışmalarına önem verilmekte ve ebeveyn destek programları uygulanmaktadır.

Türkiye'de aile eğitimi konuları özenle ele alınmaya çalışılmıştır. Tarih boyunca Türkiye'de aile eğitimi, Osmanlı'da geleneksel ve informal, Cumhuriyet'in ilk yıllarında ideolojik

ISBN: 978-625-90406-7-7

değişim ve reform temelli, 1980 sonrası bilimsel ve programlı, günümüzde ise kurumsal ve yaygın bir yapıya dönüşmüştür (Akyüz, 2021; Yavuzer, 2018; Şahin ve Özbey, 2007). Günümüz açısından bakıldığında, Türkiye'deki eğitim programları genelde mevcut toplumu ve yeni nesilleri, özelde aileyi ve çocuğu koruyucu ve önleyici sosyal hizmet modeline dayanmaktadır. Eğitimlerde öncelikli grup olarak dezavantajlı aileler ele alınmakta, yaygın eğitim yaklaşımıyla geniş kitlelere erişmeyi amaçlamaktadır (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2026). Programlar uygulanarak hem ebeveynlerin hem de aile kurumunun desteklenmesi sağlanmıştır. Düzenlenen ebeveyn eğitim programlarının çocuk eğitimi, gelişimi ve bakımı konularında anne babalara oldukça faydalı olduğu tespit edilmiştir. Yapılan araştırmalarda ebeveyn eğitim programlarına katılan ebeveynlerin çocuklarında, yüksek öz güven, olumlu ebeveyn-çocuk ilişkileri, olumlu okul algısı ve yüksek okul başarısı gibi özelliklerin öne çıktığı görülmüştür (Şahin ve Özbey, 2007). Tüm bu bilgiler ışığında okul öncesi dönemde çocuğu olan ebeveynlerle yapılmış deneysel aile eğitimi çalışmalarının incelenmesi önemli görülmüş ve araştırılması amaçlanmıştır. Araştırmanın temel amacı okul öncesi dönemde çocuğu olan ebeveynlerle yapılmış aile eğitimi çalışmalarının incelenmesidir. Bu çalışmayla okul öncesi dönemde çocuğu bulunan ebeveynlerle yapılmış aile eğitimlerinde ele alınan konular, amaçlar ve elde edilen bulguların analiz edilmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın alt amaçları ise şunlardır:

- Türkiye'de okul öncesi dönemde çocuğu olan ebeveynlerle yapılmış aile eğitimi çalışmalarının yıllara göre dağılımı nedir?
- Türkiye'de okul öncesi dönemde çocuğu olan ebeveynlerle yapılmış aile eğitimi çalışmalarının amaçları nasıl dağılım göstermektedir?
- Türkiye'de okul öncesi dönemde çocuğu olan ebeveynlerle yapılmış aile eğitimi çalışmalarında ulaşılan bulguların ortak özellikleri ve öne çıkan sonuçları nelerdir?

Bu araştırma Türkiye'de bulunan ve okul öncesi dönemde çocuğu olan ebeveynlerle yapılmış aile eğitimi çalışmaları ile sınırlıdır. Araştırmada sadece erişime açık çalışmalar kullanılmıştır. Bu çalışmanın sonraki süreçlerde alanda ilgili konuya ilişkin yapılacak araştırmalarda eksikler ve yoğunlaşılması gereken yönler açısından yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

YÖNTEM

Araştırma Deseni

Bu araştırmada okul öncesi dönemde çocuğu olan ebeveynlerle yapılmış deneysel aile eğitimi çalışmaların incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla doküman analizi kullanılmıştır. Doküman analizi, araştırma verilerinin elde edilmesinde birincil veri kaynağı olarak kullanılan yazılı, görsel veya dijital belgelerin sistematik biçimde toplanması, incelenmesi, değerlendirilmesi ve yorumlanmasını içeren nitel bir araştırma yöntemidir. Alanyazında bu yöntem, çoğunlukla farklı araştırma desenlerini destekleyici ve tamamlayıcı bir veri toplama ve analiz tekniği olarak kullanılmakla birlikte, araştırmanın amacı ve kapsamına bağlı olarak tek başına bağımsız bir araştırma yöntemi olarak da tercih edilmektedir (Sak vd., 2021). Çalışma sırasında bu alanda yapılmış hem tezler hem de makaleler ele alınmıştır. Araştırma nitel araştırma yöntemine göre planlanmış ve veriler literatür taraması yapılarak toplanmıştır.

İncelenen Dokümanlar

Yapılan literatür taraması sonucunda 10 adet makale, 12 adet Yüksek Lisans Tezi, 12 adet Doktora Tezi olmak üzere toplam 34 adet erişme açık çalışmaya ulaşılmıştır. Erişime açık olmayan araştırmalar, çalışmaya dâhil edilmemiştir. Tarama, "Dergipark, YÖK Ulusal Tez Merkezi, Google Akademik, TR Dizin" veri tabanlarında yapılmıştır. Literatür taraması

ISBN: 978-625-90406-7-7

yapılırken anahtar kelime olarak ‘’aile eğitimi, ebeveyn eğitimi, anne-baba eğitimi, anne eğitim programı, baba eğitim programı” kelimeleri kullanılmış ve ulaşılan çalışmalardan sadece okul öncesi dönemde çocuğu olan ebeveynlerle yapılan çalışmalar temel alınmıştır.

Veri Toplama Süreci

Araştırma evrenini Türkiye’de okul öncesi dönemde çocuğu olan ebeveynlerle 2000-2026 yıllarında yapılmış aile eğitimi çalışmaları oluşturmaktadır. Çalışmada 12 Yüksek Lisans ve 12 Doktora olmak üzere 24 tez ve 10 makale örnekleme dâhil edilmiştir. Bu çalışmalar araştırma soruları kapsamında incelenmiş, analiz edilmiş ve ayrıntılı şekilde tablolaştırılmıştır.

Verilerin Analizi

Bu araştırmada Türkiye’de okul öncesi dönemde çocuğu olan ebeveynlerle yapılmış aile eğitimi çalışmalarının konuları, amaçları, bulguları ve sonuçları inceleme kapsamına alınmıştır. İncelemeler sırasında betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Analiz yöntemindeki esneklik, uygun maaliyet, hızlı sonuç elde etme gibi avantajlı özelliklere sahip olması sebebiyle; betimsel analiz yöntemi sosyal bilimcilerin sıkça kullandığı bir araştırma yöntemidir (Alanka, 2024). Betimsel analizde yapılan işlemi, “benzer verileri ve temaları bir araya getirmek ve bunları okuyucunun kolayca kavrayabileceği biçimde düzenleyip yorumlamak” olarak özetlemek mümkündür (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

BULGULAR

Araştırmanın amaçlar bölümünde belirtildiği gibi, bu çalışmada Türkiye’de okul öncesi dönemde çocuğu olan ebeveynlerle yapılmış aile eğitimi çalışmalarının amaçları, bulguları ve sonuçları incelenmiştir. Elde edilen veriler analiz edilmiş ve alt amaçlara göre sırasıyla verilmiştir.

Türkiye’de okul öncesi dönemde çocuğu olan ebeveynlerle yapılmış aile eğitimi çalışmalarının yıllara göre nasıl bir dağılım gösterdiği Şekil 1 de verilmiştir.

Şekil 1

Okul Öncesi Dönemde Çocuğu Olan Ebeveynlerle Yapılmış Aile Eğitimi Çalışmalarının Yıllara Göre Dağılımı

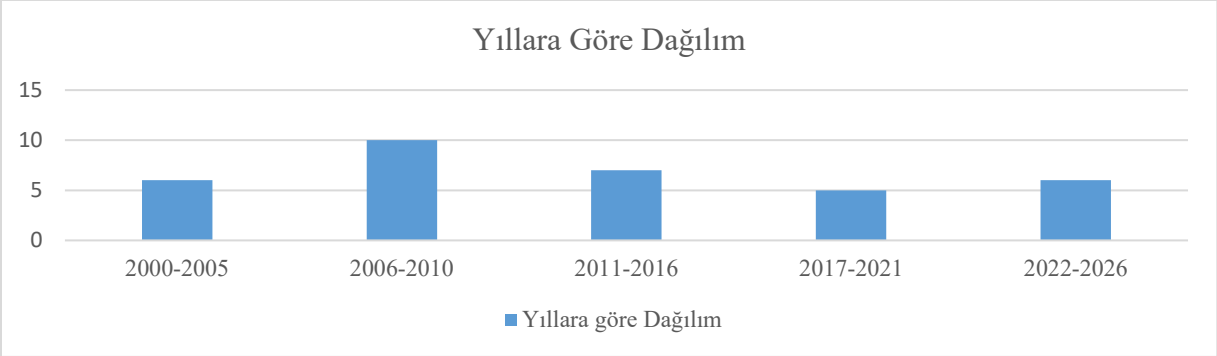

Şekil1 incelendiğinde Türkiye’de okul öncesi dönemde çocuğu olan ebeveynlerle yapılmış aile eğitimi kapsamında toplam 34 adet çalışmaya ulaşıldığı görülmektedir. Bu alandaki çalışmalar her yıl yapılmış olmakla birlikte, bu konuya en fazla 2006-2010 yıllarında yoğunlaşılmıştır. 2017-2021 yıllarında bu konunun çok daha az gündemde olduğu görülürken; 2018-2019 yıllarında ise konuyla alakalı hiçbir çalışmaya rastlanmamıştır.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Türkiye'de okul öncesi dönemde çocuğu olan ebeveynlerle yapılmış aile eğitimi çalışmalarının amaçlarını nasıl bir dağılım sergilediği Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1
Çalışmaların Amaçlarına Göre Dağılımı

Amaç Alanı	Çalışma Sayısı	İlgili Araştırmalar
Ebeveyn tutum ve davranışlarına etkisi	11	1, 4, 5, 6, 8, 11, 19, 24, 25, 26, 27
Çocukların bilişsel gelişimini destekleme	7	3, 9, 12, 13, 14, 17, 18
Dil gelişimini destekleme	4	9,14, 22, 31
Sosyal-duygusal gelişimi destekleme	5	11,14, 21, 23, 34
Motor gelişime etkisi	2	14, 34
Aile içi iletişim ve ilişkiyi geliştirme	4	4, 10, 23, 24
Problem davranışları yönetme ve disiplin becerilerine etkisi	3	20, 26, 32
Sağlık, beslenme ve güvenlik farkındalığı	4	16,28, 29, 33
Genel ebeveynlik becerileri ve farkındalık geliştirme	1	30

Tablo 1 incelendiğinde, araştırmaların büyük çoğunluğunun anne-baba eğitim programlarının ebeveyn tutumları, iletişim becerileri ve çocuk yetiştirme davranışları üzerindeki etkilerini incelemeye odaklandığı görülmektedir. Bunun yanı sıra, ikinci en yoğun araştırma alanını çocukların bilişsel gelişimlerini ve ilkokula hazırlık becerilerini desteklemeye yönelik eğitim programları oluşturmaktadır. Son yıllardaki çalışmaların ise özellikle teknoloji kullanımı, ekran süresi, cinsel istismardan korunma, uzaktan baba eğitim programları gibi güncel konulara yöneldiği görülmektedir.

Türkiye'de okul öncesi dönemde çocuğu olan ebeveynlerle yapılmış aile eğitimi çalışmalarında ulaşılan bulguların ortak özellikleri ve öne çıkan sonuçları Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2
Türkiye'de Okul Öncesi Dönemde Çocuğu Olan Ebeveynlerle Yapılmış Aile Eğitimi Çalışmalarında Ulaşılan Bulguların Ortak Özellikleri ve Öne Çıkan Sonuçlar

Bulgular	İlgili Araştırmalar	Öne Çıkan Sonuçlar
Ebeveyn tutumlarında olumlu değişim	1, 4, 19, 25, 27, 30	Demokratik tutum artmış, otoriter ve olumsuz tutumlar azalmıştır.
Ebeveyn-çocuk iletişiminin güçlenmesi	1, 2, 7, 24, 23, 34	Daha sağlıklı iletişim, daha ilgili ebeveyn profili görülmüştür.
Çocukların sosyal becerilerinde gelişim	3, 11,14, 21, 23,34	Çocukların işbirliği, empati, kendini ifade etme, sosyal uyum ve sosyal-duygusal gelişimi artmıştır.
Çocukların bilişsel gelişimlerinin desteklenmesi	8, 12, 13, 14, 17, 18	Çocukların bilişsel becerilerini, matematiksel kavram gelişimini ve okula hazır bulunuşluk düzeylerini artırmıştır.
Dil gelişiminde olumlu etkiler	9, 14, 22, 31	Çocukların alıcı ve ifade edici dil becerilerini geliştirmiştir.
Davranış yönetimi ve	1, 26, 20	Ebeveynler olumlu disiplin yöntemlerini daha fazla

ISBN: 978-625-90406-7-7

disiplin becerilerinin gelişmesi		kullanmış ve çocuk davranışlarını yönetmede daha etkili olmuşlardır.
Aile içi etkileşim ve ilişkilerin güçlenmesi	4, 7, 10, 23	Aile içi iletişim, duygusal tepki verebilme ve ilişki kalitesini artırmıştır.
Ebeveyn farkındalığı ve bilgi düzeyinin artması	6, 16, 28,30, 33	Ebeveynler çocuk gelişimi, beslenme, medya kullanımı ve eğitim konularında bilinçlenmişlerdir.
Çocukların problem davranışlarında azalma	20, 26, 32	Agresif davranışlar, problemli teknoloji kullanımı ve sınır koyma sorunlarında azalma olmuştur.
Baba katılımının çocuk gelişimine katkısı	23, 25, 34	Çocukların sosyal-duygusal gelişimine ve baba-çocuk ilişkisine olumlu katkı sağlamıştır.
Ev temelli/aile katılımlı programların etkili olması	2, 12, 9, 11, 34	Ev etkinlikleri ve aile katılımı içeren programlar, çocuk gelişiminde daha güçlü sonuçlar vermiştir.
Eğitimin etkisinin kalıcı olması	5, 34	Son test ve izleme testlerinde eğitimin etkisinin devam ettiği belirlenmiştir.

Tablo 2 incelendiğinde, ebeveyn eğitimleri genel olarak etkili bulunmuştur. Araştırmaların büyük çoğunluğunda eğitim programlarının hem ebeveyn hem çocuk üzerinde olumlu etkileri olduğu görülmüştür. Çocuk gelişimi bilişsel, dil, sosyal-duygusal, motor ve davranışsal gelişim alanlarında olmak üzere çok yönlü desteklenmiştir. Düşük sosyoekonomik gruplarda önemli katkılar sağlanmıştır. Özellikle dezavantajlı ailelerde eğitim programlarının çocuk gelişimini desteklediği belirlenmiştir. Okul öncesi dönemde verilen ebeveyn eğitimlerinin çocukların ileriki gelişim süreçlerine olumlu katkı sağladığı görülmüştür. Güncel sorunlara yönelik programlar artmıştır. Son yıllarda teknoloji kullanımı, ekran süresi, güvenlik ve baba katılımı gibi çağdaş konular öne çıkmıştır.

SONUÇ

İnsan yaşamının tüm gelişim alanları yönünden en hayati yılları, erken çocukluk yıllarıdır. Bu yıllar 0-6 yaşı kapsamaktadır. Çocuklar bu dönemde ebeveynleriyle birebir temas içinde olduğundan dolayı anne-baba çocuk arasında kurulan ilişkiler de oldukça önemlidir. Çocukların sağlıklı gelişim seyrinde ilerleyebilmeleri için anne-babalarının ve birincil bakım vericilerinin bazı konularda özellikle bilgili olmaları gerekmektedir. Bu konular arasında, doğum, sağlık sorunları, benlik saygısı kazanımı, temel çocuk gelişimi ve eğitimi başta gelen konulardır (Öztürk ve Parlar, 2022). Bu çalışmada 2000-2026 yılları arasında, okul öncesi dönemde çocuğu olan ebeveynlerle yapılmış deneysel aile eğitimi çalışmalarının incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada, 10 makale, 12 yüksek lisans tezi ve 12 doktora tezi olmak üzere toplam 34 çalışmaya ulaşılmıştır. Çalışmaların incelenmesiyle, bu alandaki çalışmaların neredeyse her yıl ve farklı alt problemlerle yapılmış olduğu; bu konuya en fazla 2006-2010 yılları arasında yoğunlaşıldığı ve 2017-2021 yıllarında bu konunun çok daha az gündemde olduğu bulgularına ulaşılmıştır.

Araştırmaya dahil edilen çalışmalar incelendiğinde, eğitim programlarının büyük çoğunluğunu ebeveyn tutumları, iletişim becerileri ve çocuk yetiştirme davranışları üzerindeki etkilerine odaklanmıştır. Çocukların bilişsel ve ilkokula hazırlık becerilerini geliştirmeye yönelik programlar ise çokça çalışılan diğer alanlardır. Son yıllardaki çalışmaların ise özellikle teknoloji kullanımı, ekran süresi, cinsel istismardan korunma, uzaktan baba eğitim programları gibi güncel konulara yöneldiği görülmektedir.

Okul öncesi dönemde çocuğu olan ebeveynlerle yapılmış aile eğitimi çalışmalarında ulaşılan bulguların ortak özellikleri ve öne çıkan sonuçları açısından incelendiğinde, araştırmaların büyük çoğunluğunda eğitim programlarının hem ebeveyn hem çocuk üzerinde olumlu etkileri

olduğu görülmüştür. Çocuk gelişimi bilişsel, dil, sosyal-duygusal ve motor gelişim alanlarında olmak üzere çok yönlü desteklenmiştir. Düşük sosyoekonomik gruplarda önemli katkılar sağlanmıştır. Özellikle dezavantajlı ailelerde eğitim programlarının çocuk gelişimini desteklediği belirlenmiştir. Okul öncesi dönemde verilen ebeveyn eğitimlerinin çocukların ileriki gelişim süreçlerine olumlu katkı sağladığı görülmüştür.

Çocuklardaki gelişimsel gerilikler sadece sosyo-ekonomik olarak dezavantajlı gruplarda görülmemektedir. Günümüzde değişen yaşam şartları, küçülen ve dağılan aileler, azalan kardeş sayıları, zayıflamış akrabalık bağları, annenin çalışma hayatına atılması, ailenin bilinçsizce aldığı güvenlik önlemleri doğrultusunda çocuğun yaşama dair deneyim edinmesi konusunda fırsat tanınmaması, bilinçsiz teknoloji kullanımı ve aşırı ekran maruziyeti, yanlış beslenme gibi sebeplerle her çocukta gelişimsel gerilik görülebilir (Başaran, 2025; Tezol vd., 2022). Bu bakımdan çocuk gelişimi ve eğitimi kapsamında iletişim, disiplin, bakım, sağlık, beslenme ve teknoloji gibi çeşitli konuları içeren eğitim programlarının toplumun tüm kesimlerine ulaştırılması önem taşımaktadır. Çalışmanın bulguları göz önüne alındığında aile eğitim programlarının genelde anneyi, babayı ve ya her iki ebeveyni kapsadığı görülmektedir. Günümüzde annelerin çalışma hayatına atılmasının bir sonucu olarak çocukların birincil bakım vericisi değişmiştir. Bununla birlikte bakıcıları, anneanne ve babaanneleri kapsayan eğitim programlarını içeren çalışmalar yapılabilir. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte toplumun her kesimi internete erişim sağlayabilmektedir. Çevrimiçi eğitim içeren çalışmaların oldukça az olduğuna rastlanmıştır. Hem zamandan tasarruf hem daha fazla ebeveyne ulaşmak açısından uzaktan eğitim programı çerçevesinde eğitimler planlanabilir. Son zamanlarda dijital teknoloji kullanım yaşının düşmesi ve internete erişimin kolaylaşmasıyla erken çocukluk dönemindeki çocukların, geçmişe oranla çok daha fazla dijital teknoloji kullandığı aşikârdır. Okul öncesi dönemde çocuğu olan ebeveynleri ekran süresi, dijital teknoloji ve sosyal medya kullanımı, dijital oyunlar konularında bilinçlendiren çalışma sayısının oldukça az olduğu tespit edilmiştir. Bu alandaki eğitimleri içeren çalışmalar artırılabilir.

KAYNAKÇA

Aile Danışmanlığı Yönetmeliği. (2012). *Resmî Gazete* (Sayı: 28512).

Akosmanoğlu, E., & Bedel, A. (2021). Okul öncesi eğitim programı ile bütünleştirilmiş aile destek eğitim rehberliğinin (OBADER) annelerin çocuklarına karşı tutumlarına etkisinin incelenmesi. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi*, *5*(1), 44-65.

Akyüz, Y. (2021). *Türk eğitim tarihi* (33. bs.). Pegem Akademi.

Alakoç Pirpir, D. (2011). *Anne eğitim programının 5–6 yaş çocuklarının temel eğitime hazır bulunuşluk düzeyine etkisinin incelenmesi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Selçuk Üniversitesi.

Alanka, D. (2024). Nitel bir araştırma yöntemi olarak içerik analizi: Teorik bir çerçeve. *Kronotop İletişim Dergisi*, *1*(1), 64-84.

Alkan, E. Ö. (2014). *Parçalanmış aile modelindeki öğrencilerin eğitimdeki başarı durumları (Trabzon örneği)* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İnönü Üniversitesi.

Arabacı, N., & Aksoy, A. B. (2005). Okul öncesi eğitime katılım programının annelerin bilgi düzeylerine etkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29, 18–26.

Aral, N., Baran, G., Gürsoy, F., Köksal Akyol, A., Bütün Ayhan, A., Yıldız Bıçakçı, M., & Erdoğan, S. (2011). The effects of parent education programs on the development of children aged between 60 and 72 months. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 39(2), 241–250. https://doi.org/10.2224/sbp.2011.39.2.241

Başaran, M. (2025). Sanal Otizm: Erken Çocuklukta Aşırı Ekran Maruziyetinin Gelişimsel Bir Riski. *Mevzu–Sosyal Bilimler Dergisi*, (Ö3-Eğitim Bilimlerinde Yeni Yaklaşımlar), 157-201.

Bilici Albayrak, S., & Uyanık, G. (2025, Kasım). *"Çocuğum ekran kullanıyor" ebeveyn eğitim programı'nın etkililiğinin incelenmesi.* 20th International Congress of Research in Education, Bartın, Türkiye.

Bozkurt, Ş. S. (2026). *Uzaktan eğitim yakından etkileşim baba eğitim programının baba-çocuk ilişkisine, çocukların motor ve sosyal-duygusal gelişimlerine etkisi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Gazi Üniversitesi.

Çabuk, F. U., & Şahin, F. T. (2017). Anne Eğitim Programı'nın Anne Çocuk İletişimine Etkisinin İncelenmesi. *Turan: Stratejik Arastirmalar Merkezi*, *9*(35), 270.

Ekinci Vural, D. (2006). *Okul öncesi eğitim programındaki duyuşsal ve sosyal becerilere yönelik hedeflere uygun olarak hazırlanan aile katılımlı sosyal beceri eğitimi programının çocuklarda sosyal becerilerin gelişimine etkisi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.

Ertem, Ü. (2023). *Denge kuramına dayalı ebeveyn eğitiminin okul öncesi çocuklarda cinsel istismardan korunmada karar verme ve eyleme geçme davranışına etkisinin incelenmesi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ege Üniversitesi.

Evirgen, Ş. (2002). *Okul öncesi eğitim çerçevesinde okul destekli anne eğitim programının anneler üzerindeki etkilerinin incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi.

Gürşimşek, A. I., Girgin, G., Harmanlı, Z., & Ekinci Vural, D. (2002). Çocuğun eğitiminde aile katılımının önemi (Bir pilot çalışma). *Erken Çocukluk Gelişimi ve Eğitimi Sempozyumu Bildiri Kitabı* (ss. 262–274). Kök Yayıncılık.

Hasanah, U., & Deiniatur, M. (2018). Character education in early childhood based on family. *Early Childhood Research Journal (ECRJ)*, 1(1), 50–62. https://doi.org/10.23917/ecrj.v1i1.6578.

İrkörücü, S. (2006). *Okul öncesi eğitim kurumuna devam eden altı yaşındaki çocuklara uygulanan ev odaklı matematiksel destek programının çocukların matematiksel kavram edinimine etkisinin incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.

Kadan, G. (2021). *Medya okuryazarlık aile eğitim programının 48–60 aylık çocuklar ve annelerinin medya okuryazarlık düzeylerine etkisinin incelenmesi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.

Kartal, H. (2007). Erken çocukluk eğitimi programlarından anne-çocuk eğitim programı'nın altı yaş grubundaki çocukların bilişsel gelişimlerine etkisi. *İlköğretim Online*, *6*(2), 234-248.

Kılınç, F. E. (2011). *Anne eğitim programı ile anne-çocuk etkileşim programının 24–36 aylık çocukların bilişsel becerilerine ve annelerin çocuk yetiştirme davranışlarına etkisinin incelenmesi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Selçuk Üniversitesi.

Kuday, S. F. (2007). *Aile destekli kurum merkezli eğitim alan ve hiç okul öncesi eğitim almayan 3–6 yaş çocukların bilişsel gelişimlerinin karşılaştırılması* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi.

Kurtulmuş, Z. (2003). *Anne eğitim programının 4–6 yaş grubu çocuğu olan alt sosyoekonomik düzeydeki annelerin ve babaların aile ilişkilerini algılamasına etkisinin incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.

Liang, X. (2026). Educational Philosophy and Realistic Reflection of Family Education in Preschool Stage from Psychological Perspective. *Academic Journal of Education*, *1*(3), 5-9.

Muslugüme, E. (2016). *Dil gelişimini destekleyici ebeveyn eğitim programının sosyoekonomik düzeyi düşük ailelerin çocuklarının dil gelişimine etkisi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Pamukkale Üniversitesi.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Neslitürk, S., & Deniz, M. E. (2014). Anne değerler eğitimi programının 5-6 yaş çocuklarının sosyal beceri düzeylerine etkisi. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, *4*(4), 103-116.
Ömeroğlu, E., & Can Yaşar, M. (2002). Ev merkezli aile çocuk eğitimi programının ev ortamına etkisi. İçinde *Erken Çocukluk Gelişimi ve Eğitimi Sempozyumu Bildirileri* (ss. 34–52). Kök Yayıncılık.
Ömeroğlu, E., & Can-Yaşar, M. (2006). Aile Çocuk Eğitim Programının Aile İçi Etkileşime Etkisinin İncelenmesi. 1. *Uluslar arası Okul Öncesi Eğitim Kongresi*, *2*, 241-255.
Ömeroğlu, E., Kurtulmuş, Z., & Ceylan, Ş. (2006). Aile çocuk eğitim programının aile yapısı, işleyişi ve kaygı düzeyine etkisinin incelenmesi. *I. Uluslararası Okul Öncesi Eğitim Kongresi Bildiri Kitabı* (ss. 140–153).
Öztürk, N., & Parlar, H. (2022). Türkiye'de Aile Eğitimi Alanında Yazılmış Lisansüstü Tezlerin İçerik Analizi Yöntemiyle İncelenmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, *22*(57), 863-891.
Pala, F. C., Doğan, A., Irmak, T. Y., Hastaoğlu, Z. Ş., Eslek, D., Açıkbaş, E. K., ... & Aytekin, S. T. (2023). 2-6 yaş döneminde çocuğu olan ebeveynlere yönelik etkili ebeveynlik müdahale programının etkililiğinin değerlendirilmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (57), 1808-1825.
Sak, R., Şahin Sak, İ. T., Öneren Şendil, Ç., & Nas, E. (2021). Bir araştırma yöntemi olarak doküman analizi. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 4(1), 227–256. https://doi.org/10.33400/kuje.843306
Sayın, U., & Metin, E. (2015). Saldırgan Davranışları Önleme Ebeveyn Eğitim Programının (Sadep) 48-72 Ay Arası Çocukların Davranışları Üzerine Etkilerinin İncelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *12*(30), 139-166.
Şahin, F. T., & Özbey, B. U. S. (2007). Aile eğitim programlarına niçin gereksinim duyulmuştur? Aile eğitim programları neden önemlidir?. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, *12*(12).
Şahin, F. T., & Özbey, S. (2007). Aile Eğitim Programlarına Baba Katılımının Önemi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *18*(1), 39-48.
Şen, Ş. N. (2024). *24–36 ay gelişimsel dil bozukluğu riski olan çocuklarda ebeveyn eğitiminin etkililiğinin* incelenmesi [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi.
Şölen, H. (2020). *Baba eğitim programına katılan babaların ebeveyn tutumları ve yaşam boyu öğrenmeye ilişkin algılarının incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.
Tatvan, A. (2009). *0–3 yaş çocuğu olan annelere yönelik beslenme eğitim programı* (Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü).
Tezel Şahin, F., & Özyürek, A. (2010). Anne baba eğitimi ve Türkiye'de uygulanan aile eğitim programları. İçinde T. Güler (Ed.), *Anne baba eğitimi* (ss. 141–163). Pegem Akademi.
Tezol, O., Yildiz D., Yalcin, S., Oflu, A., Nergiz, M. E., Çaylan, N. ve Ozdemır, D. F. (2022). Excessive screen time and lower psychosocial well-being among preschool children. *Archives de pédiatrie*, *29*(1), 61-66.
Uzun, H. (2016). *Baba eğitim programının baba-çocuk ilişkisine ve anaokuluna devam eden çocukların sosyal becerilerine etkisinin incelenmesi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.
Ünal, F. (2003). *Empatik iletişim eğitiminin okul öncesi çocuğu olan annelerin empatik beceri düzeylerine etkisi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Gazi Üniversitesi.
Wittkowski, A., Dowling, H. ve Smith, D. M. (2016). Does engaging in a group-based ıntervention ıncrease parental self-efficacy in parents of preschool children? A systematic review of the current literature. Journal of Child and Family Studies, 25(11), 3173–3191. doi:10.1007/s10826-016-0464-

ISBN: 978-625-90406-7-7

Yalçın, A. (2009). *Annelere 0–6 yaş çocuğunun gelişimsel özellikleri konusunda bir eğitim programı* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi.
Yavuzer, H. (2018). *Çocuk psikolojisi*. Remzi Kitabevi.
Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
Yılmaz Bolat, E. (2011). *Anne baba eğitiminin beş-altı yaş çocuğa sahip anne babaların çocuk yetiştirme tutum ve davranışlarına etkisinin incelenmesi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.
Yılmazer, Y. (2020). *Anne eğitim programının annelerin etkin sınır koyma becerileri ve anne-çocuk ilişkisine etkisinin incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.
Zembat, R., Aydın, A., & Gülayduman, H. (2006). *5 yaş grubu çocuklar için hazırlanmış aile katılımlı dil eğitimi programının dil gelişimine etkisinin incelenmesi*. Avrupa Birliği Sürecinde Okul Öncesi Eğitimin Bugünü ve Geleceği Sempozyumu (Uluslararası Katılımlı) Bildirileri (Cilt 2, ss. 141–154).
Zhou, Q., Sandler, I. N., Millsap, R. E., Wolchik, S. A., & Dawson-McClure, S. R. (2008). Mother-child relationship quality and effective discipline as mediators of the 6-year effects of the New Beginnings Program for children from divorced families. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 76(4), 579–594.

EK1. *Türkiye'de Okul Öncesi Dönemde Çocuğu Olan Ebeveynlerle Yapılmış Aile Eğitimi Çalışmaları Listesi*

No	Çalışma	Çalışmanın Amacı
1	Evirgen (2002)	Okul Destekli Anne Eğitim Programı'nın anneler üzerindeki etkilerini incelemek
2	Ömeroğlu ve Yaşar (2002)	Ev ziyaretleri yoluyla ebeveyn eğitimi vererek 0-3 yaş çocukların gelişim ve eğitimlerini desteklemek
3	Gürşimşek vd. (2002)	Anne-Çocuk Eğitim Programı'nın çocukların ilkokula hazır bulunuşluk düzeylerine etkisini incelemek
4	Kurtulmuş (2003)	Anne eğitim programının aile ilişkilerini algılama üzerindeki etkisini incelemek
5	Ünal (2003)	Empatik İletişim Eğitimi'nin annelerin empatik becerilerine etkisini incelemek
6	Arabacı ve Aksoy (2005)	Sınıf İçi Etkinliklere Katılım Programı'nın annelerin okul öncesi eğitime ilişkin bilgi düzeylerine etkisini incelemek
7	Ömeroğlu vd. (2006)	Aile-Çocuk Eğitim Programı'nın aile yapısı, işleyişi ve kaygı düzeyine etkisini incelemek
8	İrkörücü (2006)	Ev Odaklı Matematiksel Destek Programı'nın çocukların matematiksel kavram becerilerine etkisini incelemek
9	Zembat vd. (2006)	Aile Katılımlı Dil Eğitim Programı'nın çocukların dil gelişimine etkisini incelemek
10	Ömeroğlu ve Yaşar (2006)	Aile Çocuk Eğitim Programı'nın aile içi etkileşime etkisini incelemek
11	Vural (2006)	Aile Katılımlı Sosyal Beceri Eğitimi Programı'nın çocukların psiko-sosyal ve sosyal becerilerine etkisini incelemek
12	Kartal (2007)	Anne Çocuk Eğitim Programı'nın çocukların bilişsel gelişimleri üzerindeki etkisini incelemek
13	Kuday (2007)	Aile Destekli Okul Öncesi Eğitim Programlarının çocukların bilişsel gelişimlerine etkisini incelemek
14	Yalçın (2009)	Annelere verilen 0-6 yaş çocuğunun gelişimsel özellikleri ile ilgili eğitimin etkisini incelemek

ISBN: 978-625-90406-7-7

15	Aral vd. (2009)	Ebeveyn eğitim programının ebeveynlerin çocuk gelişimi bilgisi ve çocukların gelişimine etkisini incelemek
16	Tatvan (2009)	Beslenme Eğitim Programı'nın annelerin bilgi ve farkındalık düzeyine etkisini incelemek
17	Alakoç Pirpir (2011)	Temel Eğitime Hazırlık Anne Eğitim Programı'nın çocukların okula hazır bulunuşluk düzeyine etkisini incelemek
18	Kılınç (2011)	Anne eğitim programı ve anne-çocuk etkileşim programının çocukların bilişsel becerileri ve annelerin çocuk yetiştirme davranışlarına etkisini incelemek
19	Yılmaz Bolat (2011)	Ebeveyn eğitim programının anne-baba tutum ve davranışlarına etkisini incelemek
20	Sayın ve Metin (2015)	Saldırgan Davranışları Önleme Ebeveyn Eğitim Programının (Sadep) 48-72 Ay Arası Çocukların Davranışları Üzerine Etkilerini İncelemek
21	Neslitürk ve Deniz (2014)	Anne Değerler Eğitimi Programı'nın çocukların sosyal becerilerine etkisini incelemek
22	Muslugüme (2015)	Dil gelişimini destekleyici aile eğitim programının çocukların dil gelişimine etkisini incelemek
23	Uzun (2016)	Baba Eğitim Programı'nın baba-çocuk ilişkisi ve çocukların sosyal becerilerine etkisini incelemek
24	Çabuk ve Şahin (2017)	Anne Eğitim Programı'nın anne-çocuk iletişimine etkisini incelemek
25	Şölen (2020)	Baba eğitim programının ebeveyn tutumları ve yaşam boyu öğrenmeye etkisine ilişkin algıları incelemek
26	Yılmazer (2020)	Anne Eğitim Programı'nın annelerin etkin sınır koyma becerileri ve anne-çocuk ilişkisine etkisini incelemek
27	Akosmanoğlu ve Bedel (2021)	OBADER'in annelerin çocuklarına yönelik tutumlarına etkisini incelemek
28	Kadan (2021)	Medya Okuryazarlık Aile Eğitim Programının Annelerinin Medya Okuryazarlık Düzeylerine Etkisini İncelemek
29	Ertem (2023)	Ebeveyn eğitiminin çocukların cinsel istismardan korunma becerilerine etkisini incelemek
30	Pala vd. (2023)	Etkili ebeveynlik becerileri kazandırmaya yönelik müdahale programının etkililiğini incelemek
31	Şen (2024)	Gelişimsel dil bozukluğu riski olan çocuklarda ebeveyn eğitiminin etkililiğini incelemek
32	Akbulut (2025)	Problemli teknoloji kullanımını önlemeye yönelik ebeveyn eğitim programının etkisini incelemek
33	Albayrak Bilici (2025)	"Çocuğum Ekran Kullanıyor" ebeveyn eğitim programının ekran süresi ve medya aracılığı üzerindeki etkisini incelemek
34	Bozkurt (2026)	UEYEBEP'in baba-çocuk ilişkisi ile çocukların motor ve sosyal-duygusal gelişimlerine etkisini incelemek

ISBN: 978-625-90406-7-7

SOCIAL NORMS AND WOMEN PARTICIPATION IN PUBLIC LIFE

MsC Nadia HUSSAIN
Lahore College for Women University, Department of Sociology, Pakistan

Abstract
Women's participation in public life is widely recognized as a fundamental component of democratic governance, social inclusion, and sustainable development. Despite considerable progress in gender equality, social norms continue to influence women's access to education, employment, political representation, and leadership opportunities in many societies. Cultural expectations, family responsibilities, religious interpretations, and traditional gender roles often shape women's participation in public decision-making processes. Understanding the relationship between social norms and women's public engagement is therefore essential for promoting inclusive social development and equal opportunities. l analysis of the influence of social norms on women's participation in public life through a comprehensive review of sociological, gender studies, and public policy literature. The research examines how formal institutions and informal cultural practices affect women's involvement in politics, civil society organizations, education, and the labor market. Particular attention is given to the role of education, legal reforms, economic empowerment, media representation, and community support in reducing gender-based barriers. The study also discusses how globalization and digital communication have created new opportunities for women's civic participation while challenging traditional social expectations. supportive legal frameworks, higher educational attainment, and inclusive public policies significantly increase women's participation in political and social life. However, persistent gender stereotypes, unequal access to resources, and discriminatory cultural practices continue to limit women's opportunities in many developing societies. Promoting gender-sensitive education and strengthening institutional support contribute substantially to greater social inclusion and democratic participation. t transforming restrictive social norms requires coordinated efforts involving governments, educational institutions, civil society organizations, and local communities. Sustainable development can only be achieved when women are able to participate fully and equally in all dimensions of public life.
Keywords: Social Norms, Women's Participation, Gender Equality, Social Inclusion, Public Life.

ISBN: 978-625-90406-7-7

STATE LEGITIMACY AND CITIZEN TRUST

Dr. Benoit CHARPENTIER
Université de Franche-Comté, Department of Political Science, France

Abstract
State legitimacy and citizen trust constitute the foundation of stable democratic governance and effective public administration. Governments derive legitimacy not only from constitutional authority and electoral processes but also from their ability to deliver public services, uphold the rule of law, ensure transparency, and protect citizens' rights. Public trust strengthens institutional effectiveness by encouraging civic participation, voluntary compliance with public policies, and cooperation between governments and society. In contemporary political environments characterized by globalization, digital transformation, and increasing public expectations, maintaining citizen trust has become an essential challenge for democratic institutions. a theoretical assessment of the relationship between state legitimacy and citizen trust through a comprehensive review of political science, public administration, and governance literature. The research examines how institutional transparency, accountability, anti-corruption policies, administrative efficiency, and democratic participation influence citizens' perceptions of governmental legitimacy. Furthermore, the study explores the effects of political communication, public service quality, and digital governance initiatives on strengthening institutional trust. Special attention is given to the role of inclusive policymaking and responsive public administration in improving government credibility.
The findings indicate that governments demonstrating transparency, accountability, and effective public service delivery consistently achieve higher levels of public trust and institutional legitimacy. Conversely, corruption, political instability, weak governance, and limited citizen participation significantly reduce confidence in public institutions. Strengthening democratic accountability and fostering open communication between governments and citizens contribute to greater political stability and social cohesion. governance depends on maintaining a strong relationship between state legitimacy and citizen trust. Policymakers should prioritize transparent institutions, ethical governance, and citizen-centered public administration to reinforce democratic resilience and long-term political stability.
Keywords: State Legitimacy, Citizen Trust, Governance, Democracy, Public Administration.

ISBN: 978-625-90406-7-7

CASTE DYNAMICS AND SOCIAL MOBILITY

Ramesh KUMAR
University of Rajasthan, Department of Sociology, India

MsC Alka SHARMA
University of Rajasthan, Department of Sociology, India

Abstract
Social mobility is widely regarded as an essential indicator of social equality and economic development. However, caste-based social structures continue to influence educational attainment, occupational opportunities, income distribution, and access to social resources in many parts of India. Although modernization, urbanization, and economic reforms have contributed to reducing certain forms of social inequality, caste remains an important determinant of social status and life opportunities. Understanding the interaction between caste dynamics and social mobility is therefore essential for developing inclusive social policies and promoting equitable socioeconomic development. evaluation of the relationship between caste dynamics and social mobility through a comprehensive review of literature in sociology, social stratification, and development studies. The research examines how caste influences educational access, labor market participation, occupational mobility, and socioeconomic advancement. Particular attention is given to the contribution of affirmative action policies, educational reforms, urban migration, and economic liberalization in improving opportunities for historically disadvantaged communities. Furthermore, the study explores the changing nature of caste identities in contemporary society under the influence of globalization and technological development. t although educational expansion and economic growth have created new opportunities for upward mobility, caste-based inequalities continue to affect employment prospects, social inclusion, and access to public resources. Government interventions, inclusive education policies, and equal employment opportunities have contributed positively to reducing structural inequalities. Nevertheless, persistent social discrimination and unequal distribution of economic resources remain significant barriers to sustainable social mobility. social justice requires comprehensive policies that combine educational equality, economic inclusion, and anti-discrimination measures. Strengthening equal opportunities regardless of social background contributes to greater social cohesion, economic productivity, and sustainable national development.
Keywords: Caste, Social Mobility, Social Stratification, Equality, Inclusive Development.

ISBN: 978-625-90406-7-7

BORDER COMMUNITIES AND REGIONAL IDENTITY

Dr. Chanon PHUMIPONG
Prince of Songkla University, Faculty of Social Sciences, Thailand

Abstract
Border regions represent dynamic social spaces where diverse cultures, languages, and economic systems interact across national boundaries. Communities living in border areas frequently develop unique regional identities shaped by historical connections, cross-border mobility, cultural exchange, and shared economic activities. While national borders define political sovereignty, regional identity often transcends administrative boundaries through social interaction and longstanding cultural relationships. Understanding the relationship between border communities and regional identity has become increasingly important in the context of globalization, regional integration, and international cooperation. analysis of border communities and regional identity through an extensive review of literature in human geography, sociology, political science, and regional studies. The research examines how migration, trade, cultural heritage, language diversity, and cross-border cooperation influence identity formation among border populations. Particular attention is given to regional organizations, local governance initiatives, and international development programs that encourage cooperation while preserving cultural diversity. The study also discusses the socioeconomic opportunities and security challenges associated with border regions in an increasingly interconnected world. border communities often develop multiple identities that integrate both national belonging and regional cultural affiliation. Cross-border cooperation contributes to economic growth, cultural preservation, tourism development, and social cohesion. However, political tensions, security concerns, migration pressures, and uneven regional development may weaken regional integration and create social fragmentation. Effective border governance therefore requires collaborative policies balancing national security with economic and cultural cooperation. strengthening regional identity through inclusive cross-border initiatives promotes peaceful coexistence, sustainable regional development, and stronger international partnerships. Governments should encourage policies that support cultural exchange, local participation, and regional collaboration while respecting national sovereignty.
Keywords: Border Communities, Regional Identity, Cross-border Cooperation, Regional Development, Cultural Integration.

ISBN: 978-625-90406-7-7

MEDIA REPRESENTATION AND YOUTH CULTURE

MsC Olivia CRUZ
Polytechnic University of the Philippines, Department of Communication, Philippines

Abstract
Media has become one of the most influential social institutions shaping the values, lifestyles, and identities of young people in contemporary society. The rapid expansion of digital communication technologies, social networking platforms, streaming services, and online content has transformed the ways in which youth consume information and construct cultural identities. Media representation not only reflects social realities but also influences attitudes, behaviors, aspirations, and perceptions regarding gender, politics, education, and social relationships. Consequently, examining the relationship between media representation and youth culture is essential for understanding contemporary social transformation. analysis of media representation and its influence on youth culture through a comprehensive review of literature in communication studies, sociology, and cultural studies. The research examines how traditional and digital media shape youth identities, cultural participation, consumption patterns, and civic engagement. Particular attention is given to the influence of social media influencers, digital communities, popular culture, and algorithm-driven content distribution on young people's attitudes and behaviors. Furthermore, the study discusses the importance of media literacy in enabling young individuals to critically evaluate media messages and resist misinformation and harmful stereotypes. representation significantly contributes to the formation of youth culture by influencing social values, lifestyle preferences, and public participation. Positive and diverse media portrayals encourage inclusion, creativity, and civic responsibility, whereas stereotypical representations and misinformation may reinforce discrimination, unrealistic expectations, and social polarization. Educational institutions and families therefore play an important role in strengthening media literacy and responsible digital citizenship among young people. promoting balanced media representation and improving media literacy are essential for supporting healthy youth development and inclusive democratic societies. Responsible media practices contribute to cultural diversity, informed citizenship, and sustainable social development.

Keywords: Media Representation, Youth Culture, Digital Media, Media Literacy, Communication.

ISBN: 978-625-90406-7-7

INFORMAL ECONOMY AND URBAN SURVIVAL STRATEGIES

Dr. Suleiman ADAMU
Usmanu Danfodiyo University, Department of Sociology, Nigeria

Aisha BELLO
Usmanu Danfodiyo University, Department of Sociology, Nigeria

MsC Kabiru SANI
Usmanu Danfodiyo University, Department of Sociology, Nigeria

Abstract
The informal economy constitutes a substantial component of urban economic activity in many developing countries, providing employment and income opportunities for millions of individuals who lack access to formal labor markets. Rapid urbanization, population growth, economic instability, and limited industrial development have increased dependence on informal economic activities as essential survival mechanisms. Although the informal sector often operates outside formal regulatory systems, it plays a significant role in reducing unemployment, supporting household incomes, and promoting local economic resilience. Understanding the relationship between informal economic activities and urban survival strategies is therefore essential for effective urban policy development. informal economy and urban survival strategies through a comprehensive review of literature in sociology, development economics, and urban studies. The research examines the factors driving participation in informal employment, including poverty, labor market exclusion, migration, limited educational opportunities, and inadequate social protection systems. The study also investigates how informal entrepreneurship, community cooperation, and social networks enable vulnerable households to adapt to economic uncertainty. Furthermore, it discusses the challenges associated with informal employment, including income insecurity, poor working conditions, and limited legal protection. economic activities provide important coping mechanisms for economically disadvantaged urban populations while contributing to local economic stability. However, long-term dependence on the informal sector may reinforce social inequality, reduce tax revenues, and limit access to social security benefits. Governments should therefore develop inclusive labor market policies that encourage formal employment while supporting small-scale entrepreneurship and workforce development. economic policies integrating informal workers into broader development strategies can strengthen urban resilience, reduce poverty, and promote sustainable economic growth. Effective governance should recognize the economic significance of the informal sector while expanding opportunities for formal employment and social protection.
Keywords: Informal Economy, Urban Survival, Urban Development, Employment, Social Protection.

ISBN: 978-625-90406-7-7

REGIONAL COOPERATION AND SOCIAL STABILITY

MsC Farooq AHMED
University of Sindh, Department of International Relations, Pakistan

Abstract
Regional cooperation has become an increasingly important mechanism for promoting social stability, economic development, and peaceful relations among neighboring countries. In an era characterized by globalization, transnational challenges, and growing regional interdependence, collaborative frameworks enable states to address shared concerns such as security, migration, environmental sustainability, public health, and economic integration. Effective regional cooperation not only strengthens diplomatic relations but also contributes to social cohesion by fostering mutual trust, cultural exchange, and institutional collaboration. Consequently, understanding the relationship between regional cooperation and social stability has become a significant area of research in international relations and regional development studies. regional cooperation on social stability through a comprehensive review of contemporary literature in international relations, political science, and regional integration. The research examines how regional organizations, bilateral agreements, cross-border initiatives, and multilateral partnerships contribute to conflict prevention, economic resilience, and sustainable development. Particular emphasis is placed on trade cooperation, educational exchange programs, security partnerships, and humanitarian collaboration as key instruments for strengthening regional solidarity. Furthermore, the study discusses the influence of regional governance mechanisms in addressing common socioeconomic challenges while promoting inclusive development. countries actively participating in regional cooperation frameworks generally experience greater political stability, stronger economic performance, and improved social cohesion. Collaborative institutions facilitate peaceful conflict resolution, enhance public confidence, and create opportunities for long-term regional prosperity. However, political tensions, economic disparities, and institutional weaknesses may hinder effective cooperation and reduce its positive social impact. Therefore, sustained diplomatic engagement and inclusive regional policies remain essential for maintaining long-term stability. strengthening regional cooperation contributes significantly to sustainable peace, economic integration, and social resilience. Policymakers should prioritize collaborative governance and multilateral partnerships to support regional security, inclusive development, and long-term social stability.
Keywords: Regional Cooperation, Social Stability, International Relations, Regional Integration, Sustainable Development.

ISBN: 978-625-90406-7-7

MIGRATION PATTERNS AND TERRITORIAL CHANGE

Dr. Monique PELLETIER
Université Savoie Mont Blanc, Department of Human Geography, France

Julien ARNAUD
Université Savoie Mont Blanc, Department of Human Geography, France

Abstract
Migration has become one of the defining features of contemporary demographic change, significantly influencing territorial development, urban expansion, and regional transformation. Population movements driven by economic opportunities, environmental pressures, education, political instability, and globalization continuously reshape the social, cultural, and spatial organization of territories. Migration not only affects population distribution but also influences labor markets, public services, housing demand, and regional planning. Consequently, understanding migration patterns is essential for designing effective territorial development strategies and sustainable public policies. analysis of migration patterns and territorial change through an extensive review of literature in human geography, migration studies, sociology, and regional planning. The research examines the factors influencing internal and international migration while evaluating their impacts on urbanization, regional inequalities, demographic structures, and local economic development. Particular attention is given to the role of transportation infrastructure, labor mobility, climate change, and digital connectivity in shaping migration trends. The study also explores how receiving and sending regions adapt to changing demographic conditions through spatial planning and inclusive governance. generates both opportunities and challenges for territorial development. Population mobility contributes to economic growth, cultural diversity, and knowledge exchange while simultaneously increasing pressure on housing, infrastructure, and public services in destination regions. Effective migration governance, balanced regional development policies, and sustainable urban planning significantly enhance territorial resilience and social cohesion. migration policies should balance economic development, environmental sustainability, and social inclusion to ensure equitable territorial transformation. Strengthening regional planning and international cooperation will contribute to sustainable development and improve the capacity of societies to manage future demographic changes.
Keywords: Migration, Territorial Change, Human Geography, Regional Development, Urbanization.

ISBN: 978-625-90406-7-7

URBAN GOVERNANCE AND CITIZEN ENGAGEMENT

MsC Tenzin NAMGYAL
Jawaharlal Nehru University, Centre for Social Systems, India

Dr. Pankaj MISRA
Jawaharlal Nehru University, Centre for Social Systems, India

R. BANERJEE
Jawaharlal Nehru University, Centre for Social Systems, India

Anand ROY
Jawaharlal Nehru University, Centre for Social Systems, India

Sunita BOSE
Jawaharlal Nehru University, Centre for Social Systems, India

Abstract
Urban governance has become a central component of sustainable city development as rapid urbanization continues to reshape social, economic, and environmental conditions worldwide. Modern cities require governance systems that encourage transparency, accountability, and active citizen participation to effectively address complex urban challenges such as housing, transportation, environmental sustainability, and public service delivery. Citizen engagement strengthens democratic governance by enabling residents to contribute to policy formulation, decision-making, and the evaluation of public services. Consequently, participatory urban governance has become an essential strategy for building inclusive, resilient, and sustainable cities. heoretical analysis of urban governance and citizen engagement through a comprehensive review of literature in public administration, urban studies, political science, and governance. The research examines the mechanisms through which citizen participation contributes to effective urban management, including participatory budgeting, digital governance platforms, public consultations, neighborhood councils, and community-based initiatives. Particular attention is given to the influence of technological innovation, open government practices, and civic education in strengthening collaboration between local authorities and citizens. Furthermore, the study discusses the challenges of ensuring inclusive participation among marginalized communities and disadvantaged social groups. t cities implementing participatory governance models demonstrate improved public trust, greater policy effectiveness, and higher levels of citizen satisfaction. Active community involvement enhances transparency, strengthens institutional accountability, and supports more responsive urban planning. However, barriers such as limited digital access, political inequality, insufficient institutional capacity, and low civic awareness continue to restrict meaningful participation in many urban contexts. sustainable urban governance requires continuous collaboration between governments and citizens through transparent institutions, inclusive participation mechanisms, and innovative digital technologies. Strengthening citizen engagement contributes significantly to democratic governance, urban resilience, and long-term sustainable development.
Keywords: Urban Governance, Citizen Engagement, Participatory Governance, Sustainable Cities, Public Administration.

ISBN: 978-625-90406-7-7

ELECTORAL BEHAVIOR AND VOTING PATTERNS

Dr. Renato DELA ROSA
Pamantasan ng Lungsod ng Maynila, Department of Political Science, Philippines

Abstract
Electoral behavior represents a fundamental area of political science that examines how citizens make voting decisions and participate in democratic processes. Voting patterns are influenced by a wide range of social, economic, political, psychological, and cultural factors that shape individual political preferences. In recent decades, globalization, digital communication technologies, social media, and increasing political polarization have significantly transformed electoral dynamics across democratic societies. Understanding these changes is essential for strengthening democratic institutions, improving electoral participation, and promoting representative governance.
This study provides a theoretical evaluation of electoral behavior and voting patterns through an extensive review of literature in political science, sociology, and electoral studies. The research examines the influence of demographic characteristics, political ideology, party identification, media exposure, economic conditions, and leadership perceptions on voting decisions. Particular emphasis is placed on the growing impact of digital campaigning, social media communication, political advertising, and misinformation on contemporary electoral behavior. The study also discusses how civic education, political trust, and institutional transparency contribute to informed electoral participation and democratic legitimacy.
The findings indicate that voting behavior is shaped by the interaction of individual beliefs, social identities, political institutions, and communication environments. Transparent electoral systems, effective civic education, and reliable information sources significantly enhance voter confidence and democratic participation. Conversely, misinformation, political polarization, and declining institutional trust may weaken electoral engagement and reduce democratic stability. Strengthening democratic institutions and promoting informed political participation therefore remain essential priorities for sustainable governance.
The study concludes that understanding electoral behavior enables policymakers and electoral institutions to design more inclusive democratic processes while improving public trust and political participation. Future democratic resilience depends on transparent elections, informed citizens, and accountable political institutions.
Keywords: Electoral Behavior, Voting Patterns, Democracy, Political Participation, Electoral Studies.

ISBN: 978-625-90406-7-7

TRUMP'IN NATO'DAN ÇEKİLME TEHDİDİ VE İTTİFAKIN GELECEĞİ: ÇÖZÜLME Mİ, YENİDEN TAHKİM Mİ?

TRUMP'S THREAT TO WITHDRAW FROM NATO AND THE FUTURE OF THE ALLIANCE: DISSOLUTION OR RENEWED CONSOLIDATION?

Assoc. Prof. Dr. Selin M. BÖLME
Marmara University, Institute of Middle Eastern and Islamic Countries Studies, İstanbul, Türkiye
ORCID ID: https://orcid.org/ 0000-0002-8266-4323

Özet

Donald Trump'ın NATO'ya yönelik eleştirileri ve özellikle ABD'nin ittifaktan çekilebileceğine dair açıklamaları, son dönemde transatlantik güvenliğin geleceğine ilişkin tartışmaları alevlendirmiştir. Bununla birlikte bu tartışmalar, yalnızca Trump dönemine özgü geçici bir sarsıntının değil, NATO'nun Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana yaşadığı daha derin bir varlık ve yön arayışı krizinin de bir yansımasıdır. Ortak tehdit tanımı, yük paylaşımı, görev alanının genişlemesi, ABD ile Avrupalı müttefikler arasındaki stratejik öncelik farklılaşması ve kurumsal uyum sorunları, ittifakı uzun süredir iç gerilimlerle karşı karşıya bırakmaktadır. Bu bağlamda Trump'ın çekilme tehdidinin ittifakın geleceğini ne yönde etkiyeceği yanıtlanması gereken önemli bir sorudur. Bu tebliğ, söz konusu soruyu NATO'nun Avrupa ayağında son dönemde öne çıkan açıklamalar, savunma harcamalarına ilişkin kararlar ile tehdit algısı ve güvenlik yaklaşımındaki değişimler çerçevesinde ele alacaktır. İttifak teorisi tebliğin analiz çerçevesi olarak kullanılacak; ortak tehdit algısı, yük paylaşımı, ittifak uyumu ve terk edilme ile çatışmaya sürüklenme ikilemi kavramlarından yararlanılacaktır. Tebliğin temel iddiası, Trump'ın NATO'dan çekilme tehdidinin ilk bakışta ittifak içinde çözülme korkusunu artırdığı ancak ağırlaşan Rusya tehdidi, küresel belirsizlikler, Avrupa güvenliğine ilişkin derinleşen kaygılar ile birlikte bu baskının müttefikleri daha pragmatik bir zeminde uzun süredir devam eden ittifak içi çatışmaları aşmaya ve yakınlaşmaya zorlayabileceğidir. Bu süreç, yalnızca Avrupa'nın savunma kapasitesini artırmakla ve iş birliklerini güçlendirmekle kalmayabilir; aynı zamanda ABD açısından da daha dengeli yük paylaşımına dayanan, daha sürdürülebilir ve daha işlevsel bir ittifak yapısının oluşmasına katkı sunabilir. Sonuç olarak bu çalışmada, Trump'ın çekilme tehdidinin NATO'da çözülmeyi değil, belirli iç gerilimlerin aşılmasına zemin hazırlayarak özellikle Trump sonrası dönem için yeniden tahkimi teşvik edebileceği ileri sürülecektir.

Anahtar Kelimeler: NATO, ABD, Avrupa Güvenliği, İttifak Teorisi

Abstract

Donald Trump's criticisms of NATO, and especially his statements suggesting that the United States could withdraw from the alliance, have recently intensified debates over the future of transatlantic security. At the same time, these debates reflect not only a temporary shock specific to the Trump era, but also a deeper crisis of purpose and strategic direction that NATO has faced since the end of the Cold War. Disagreements over the definition of a common threat, burden-sharing, the expansion of the alliance's area of operation, diverging strategic priorities between the United States and its European allies, and problems of institutional cohesion have long generated internal tensions within the alliance. In this context, the question of how Trump's withdrawal threat may shape NATO's future is one that warrants careful examination. This paper will address that question through an analysis of recent statements, decisions on defense spending, and shifts in threat perception and security approaches on the European side of NATO. Alliance theory will serve as the analytical framework of the paper, drawing in

particular on the concepts of common threat perception, burden-sharing, alliance cohesion, and the dilemma between abandonment and entrapment. The central argument of the paper is that, although Trump's threat to withdraw from NATO initially heightens fears of dissolution within the alliance, the growing Russian threat, global uncertainties, and deepening concerns over European security may also push allies onto a more pragmatic ground, compelling them to overcome longstanding intra-alliance conflicts and move closer together. This process may not only enhance Europe's defense capacity and strengthen cooperation, but may also contribute to the emergence of a more sustainable and functional alliance structure based on a more balanced distribution of burdens from the perspective of the United States as well. Ultimately, this study will argue that Trump's withdrawal threat may encourage not dissolution within NATO, but rather renewed consolidation, by creating the conditions for overcoming certain internal tensions, particularly in the post-Trump period.

Keywords: NATO, the US, European Security, Alliance Theory

MƏNTİQİ SXEMLƏRİN QURULMASI VƏ ANALİZ ÜSULLARI
CONSTRUCTION AND ANALYSIS METHODS OF LOGICAL SCHEMES

Ülviyyə Əhməd Cəfərova
Lecturer at Azerbaijan State Pedagogical University College (ADPK)

Xülasə: Məntiqi sxemlər müasir hesablama sistemlərinin və avtomatlaşdırılmış idarəetmə proseslərinin əsas struktur elementlərindən biridir. Bu məqalədə məntiqi sxemlərin qurulma prinsipləri, onların analiz üsulları, klassik və müasir yanaşmalar təhlil olunmuş, eyni zamanda tətbiq sahələrinə dair nümunələr verilmişdir. Məqalə tədris və tədqiqat məqsədilə istifadə üçün nəzərdə tutulmuşdur.
Açar sözlər: Məntiqi sxem, boolean cəbr, kombinator sxem, ardıcıl sxem, analiz üsulu, Karnaugh cədvəli, Venn diaqramı, Verilog.
Abstract: Logical circuits are among the fundamental structural components of modern computing systems and automated control processes. This article analyzes the principles of constructing logical circuits, their analysis methods, and classical and modern approaches. In addition, examples of application areas are presented. The article is intended for educational and research purposes.
Keywords: Logical Circuit, Boolean Algebra, Combinational Circuit, Sequential Circuit, Analysis Method, Karnaugh Map, Venn Diagram, Verilog.

Məntiqi sxemlər riyazi məntiq və kompüter elmləri sahəsində əsas anlayışlardan biri olmaqla, informasiya axınının idarə olunmasında və verilənlərin işlənməsində geniş tətbiq olunur. Bu sxemlər elektron cihazların funksiyalarını vizual və funksional şəkildə təsvir etməyə imkan verir. Məqalənin məqsədi bu sxemlərin qurulması və onların analiz üsullarını sistemli şəkildə izah etməkdir. Rəqəmsal elektronikanın inkişafı ilə məntiqi sxemlərin dizaynı daha mürəkkəb xarakter almışdır ki, bu da effektiv analiz və minimallaşdırma üsullarının tətbiqini zəruri edir.Məntiqi sxemlər informasiyanı ikilik (binary) sistemdə işləyən rəqəmsal dövrələrdir. Funksional xüsusiyyətlərinə görə iki əsas qrupa bölünür:Kombinator sxemlər: Çıxış siqnalı verilmiş zaman anında yalnız daxil olan siqnalların kombinasiyasından asılıdır. Burada yaddaş elementi yoxdur (məsələn: şifrələyicilər, deşifratorlar, cəmləyicilər).Ardıcıl (Yaddaşlı) sxemlər: Çıxış siqnalı həm daxil olan siqnallardan, həm də sxemin əvvəlki vəziyyətindən (yaddaşdan) asılıdır. Bu sxemlərə triggerlər (flip-flops), sayğaclar və registrlər daxildir.Məntiqi sxemlərin işləmə prinsipi Boole cəbrinə (Məntiq cəbrinə) əsaslanır. Ən geniş istifadə olunan təməl məntiq funksiyaları (məntiq ventilləri) bunlardır:

NOT (İnkar, INVERTER): Girişdəki siqnalın əksini verir (F=¬AF = \neg AF=¬A və ya F=A¯F = \bar{A}F=A¯).

AND (Və, Konyunksiya): Bütün girişlər 1 olduqda çıxış 1 olur (F=A·BF = A \cdot BF=A·B).

OR (Və ya, Disyunksiya): Girişlərdən ən azı biri 1 olduqda çıxış 1 olur (F=A+BF = A + BF=A+B).

XOR (Müstəsna və ya): Girişlər fərqli olduqda çıxış 1 olur (F=A⊕BF = A \oplus BF=A⊕B).

Məntiqi sxemin qurulmasının ilk mərhələsi problemin riyazi modelinin yaradılmasıdır. Bunun üçün verilən məntiq funksiyasının həqiqət cədvəli (Truth Table) tərtib edilir. Bu cədvələ əsasən funksiyanın kanonik formaları qurulur.

SDNF (Mükəmməl Disyunktiv Normal Forma): Həqiqət cədvəlində çıxışın "1" olduğu sətirlərə əsasən mintermlərin (konyunksiyaların) cəmi şəklində yazılır.

SKNF (Mükəmməl Konyunktiv Normal Forma): Çıxışın "0" olduğu sətirlərə əsasən makstermlərin (disyunksiyaların) hasili şəklində yazılır.Kanonik formalarla qurulan sxemlər

ISBN: 978-625-90406-7-7

adətən çoxlu sayda məntiq ventili tələb edir. Bu isə sxemin qiymətinin artmasına, ölçüsünün böyüməsinə və işləmə sürətinin aşağı düşməsinə səbəb olur. Buna görə də, sxem qurulmazdan əvvəl funksiya minimallaşdırılmalıdır:

Boole cəbri qanunları ilə analitik minimallaşdırma: Riyazi qanunlar (De Morqan qanunları, udma qanunu və s.) tətbiq edilərək ifadə sadələşdirilir.

Karnaugh cədvəlləri (K-Maps): Dəyişənlərin sayı 6-a qədər olduqda istifadə edilən ən effektiv qrafik minimallaşdırma üsuludur. Qonşu xanalar qruplaşdırılaraq izafi dəyişənlər ixtisar edilir.

Quine-McCluskey (Cədvəl) üsulu: Dəyişənlərin sayı çox olduqda və prosesin kompüter alqoritmi vasitəsilə avtomatlaşdırılması tələb edildikdə istifadə olunur.Praktikada sxemləri yalnız AND, OR və NOT elementləri ilə deyil, universal ventillər olan NAND (VƏ-DEYİL) və NOR (VƏ YA-DEYİL) elementləri ilə qurmaq daha sərfəlidir. İstənilən məntiqi funksiyanı yalnız NAND və ya yalnız NOR ventilləri istifadə edərək reallaşdırmaq mümkündür.Analiz prosesi, artıq mövcud olan (qurulmuş) bir sxemin necə işlədiyini, hansı məntiqi funksiyanı yerinə yetirdiyini müəyyən etmək üçün aparılır.Bu üsulda sxemə baxılaraq girişdən çıxışa doğru məntiqi ifadələr yazılır. Əldə edilmiş ümumi riyazi ifadə sadələşdirilərək sxemin asılılıq funksiyası (Boolean ifadəsi) tapılır. Daha sonra bu ifadə əsasında həqiqət cədvəli qurulur ki, bu da sxemin bütün mümkün giriş kombinasiyalarına verəcəyi reaksiyanı tam əks etdirir.Xüsusilə ardıcıl sxemlərin və trigerlərin analizində zaman diaqramlarından istifadə edilir. Bu diaqramlar giriş siqnallarının dəyişməsi ilə çıxış siqnallarının zamana görə (takt tezliyi əsasında) necə dəyişdiyini qrafik şəkildə göstərir.Müasir dövrdə milyonlarla tranzistordan ibarət olan mikrosxemləri əllə analiz etmək qeyri-mümkündür. Bunun üçün EDA (Electronic Design Automation) proqram təminatlarından istifadə olunur.

Simulyasiya proqramları: Proteus, NI Multisim, Logisim kimi proqramlarda sxem vizual olaraq yığılır və işləmə prosesi simulyasiya edilir.

Aparat Təsvir Dilləri (HDL): Mürəkkəb sxemlər Verilog və ya VHDL proqramlaşdırma dilləri vasitəsilə kodla təsvir edilir, analiz edilir və FPGA (Field Programmable Gate Array) çiplərinə yüklənərək sınaqdan keçirilir.Məntiqi sxemlərin qurulması və analizi müasir rəqəmsal texnologiyaların təməl daşıdır. Məqalədə aparılan təhlillər göstərir ki, klassik Həqiqət cədvəli və Karnaugh diaqramlarından tutmuş, müasir Verilog proqramlaşdırma mühitlərinə qədər olan təkamül prosesi sxemlərin daha sürətli, dəqiq və minimal resurslarla işləməsini təmin edir. Məntiqi dövrələrin effektiv dizaynı mikroprosessorların, yaddaş qurğularının və avtomatika sistemlərinin optimallaşdırılmasında həlledici rola malikdir.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. M. Morris Mano, Michael D. Ciletti. *"Digital Design: With an Introduction to the Verilog HDL"*. Pearson, 5th Edition, 2012.
2. Thomas L. Floyd. *"Digital Fundamentals"*. Pearson Education, 11th Edition, 2014.
3. Kərimov S.Q., Həbibullayev S.B. *"İnformatika və Hesablama texnikasının əsasları"*. Bakı, 2005.
4. Qurbanov A.H. *"Rəqəmsal elektronika və mikroprosessor texnikası"*. Bakı, "Təhsil" nəşriyyatı, 2010.
5. Roth, Charles H., and Larry L. Kinney. *"Fundamentals of Logic Design"*. Cengage Learning, 2013.

ISBN: 978-625-90406-7-7

PERCEPTION OF PATRIARCHY: EXPLORING AFGHAN MEN'S VIEWS ON GENDER ROLES IN CONTEMPORARY AFGHANISTAN

Ramez SHUJA
Karadeniz Technical University, Administrative and Economical Faculty
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0007-4101-6665

Assistant Prof. Dr. Yasin Çağlar KAYA
Karadeniz Technical University, Administrative and Economical Faculty
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-9401-4566

Abstract

Gender roles and patriarchal structures in Afghanistan have been extensively examined through the lens of women's experiences; however, Afghan men's perceptions of these dynamics remain empirically underexplored. This study addresses that gap by investigating how Afghan men understand, reproduce, or challenge patriarchy and gender roles in contemporary Afghanistan—a context marked by unprecedented restrictions on women's rights following the political changes of 2021.

Grounded in two complementary theoretical frameworks—patriarchy theory, which treats male dominance as an institutionalized structural system, and gender role socialization theory, which examines how men learn gender expectations through family, education, religion, and social environment—the study employs a quantitative research design. A structured questionnaire was distributed via social media platforms to 200 Afghan men residing in urban Afghanistan, rural Afghanistan, and the diaspora. The instrument measured three key dimensions: general perceptions of gender roles, attitudes toward women's rights (including education, employment, and political participation), and men's involvement in gender equality advocacy. Data were analyzed using descriptive statistics and one-way ANOVA to identify variation across residential location, education level, and age group. The instrument demonstrated strong internal reliability, with Cronbach's alpha coefficients of .803, .974, and .980 for the three respective scales.

Findings reveal a complex and divided landscape of gender attitudes. A stark urban–rural divide emerged across all three scales: rural respondents consistently reported lower support for gender equality (e.g., advocacy mean M = 1.68) compared to urban (M = 3.94) and diaspora populations (M = 4.09). A pronounced educational divide was equally significant: university-educated men expressed substantially stronger support for women's rights and active advocacy than those with only primary or secondary education, with mean scores rising from approximately 1.98 to 4.29 across the attitudes scale. Age-based analysis identified men aged 25–44 as the most progressive cohort, suggesting a generational shift, while the oldest respondents retained the most traditional views.

These findings challenge monolithic narratives of Afghan patriarchy by demonstrating that men's gender attitudes are neither homogeneous nor static. Education, geographic exposure, and generational position are decisive determinants of perception. The convergence between urban and diaspora attitudes highlights the role of exposure to globalized social norms, while the lower scores in rural settings confirm that patriarchal structures remain deeply institutionalized in more traditional social environments. Taken together, the results offer important implications for policymakers, development organizations, and scholars seeking to engage Afghan men as partners in advancing gender equality, and contribute empirical

ISBN: 978-625-90406-7-7

grounding to theoretical debates on whether patriarchy in Afghanistan constitutes a stable cultural system or a contested and evolving social ideology.

Keywords: patriarchy, gender roles, Afghan men, gender socialization, women's rights, Afghanistan

DESCARTES'TA DOĞRULUĞUN KRİTERİ: NET VE AYRIMLI DÜŞÜNCELER

Prof. Dr. Musa DUMAN
Ardahan University, Department of Philosophy, Ardahan, Türkiye
Orcid: 0000-0001-8705-8122

ÖZET
Descartes bilen öznenin kognitif kapasitelerinin incelenmesini felsefesinin temeline koymuştur, ve bu noktada, Descartes sonrası felsefe neredeyse tamamen Descartes'ın tesiri altında şekillenmiştir. Epistemoloji bu yolla metafiziğin temeline dönüşmüştür. Kalkış noktası öznenin hangi güçlerle, dünyayı nasıl deneyimlediğidir; tecrübenin analizidir. Şeylerin nasıl olduğuna dair temel veriler özne analizinden elde edilecektir. Böylece zihnin dünya (nesne) ile ilişkisinde zihin tarafının kendisi felsefi dikkatin yoğunlaştığı esas nokta olmuştur.
Bu zihnin şeyler ile ilişkisinde kendine has rolünü, kurucu rolünü atlayan geleneksel felsefe (esas olarak aristotelyen) ile karşılaştırıldığında, esasen önemli bir ilerlemedir; zira zihnimiz şeylere kendi yapısı ve tecrübe formları ile gitmektedir, öyle ki bizzat zihinden gelen, bilginin asli bir bileşeni olarak hatta (Kant örneğinde) kurucu unsuru olarak işgörmektedir. Bu yaklaşım zihni tanımanın bilgiyi nasıl tasavvur etmemiz gerektiği konusunda belirleyici olduğunu söyler; zihnimizin neyi bilip neyi bilemeyeceği en başında bir zihin ve tecrübe analizi ile belirlenmelidir. N**eye tam anlamıyla bilgi diyebiliriz?** Tam olarak bilgi denilebilecek bir şey hangi koşulları yerine getirmelidir? Bu sorulara cevap verebilirsek bilgi olmayanı ve bilinemez olanı bilimsel araştırmanın alanının dışına itebiliriz; makul bir araştırma ve düşünme projesinin çerçevesini çizebiliriz; makul araştırma ve düşünme faaliyetini makul olmayandan ayırabiliriz. Descartes *Kurallar*'dan başlayarak birçok yerde doğruluğun kriterinin "net ve ayrımlı" (*clara et distincta*) algılar, düşünceler ya da önermeler olduğunu ileri sürer. Bu tez aslına bakılırsa Descartes felsefesinin nirengi noktasıdır. Descartes bunu genel kural olarak sunar. "So I now seem to be able to lay it down as a general rule that whatever I perceive very clearly and distinctly is true" (p. 24, med III. Ayrıca bkz. PP, I, 30). Sunulacak bildiride Descartes'ın ortaya koyduğu bu net ve ayrımlı tasavvurlar ya da düşüncelerin doğruluğun kriteri olduğu fikri eleştirel bir gözle irdelenecektir.
Anahtar kelimeler: Descartes, Epistemoloji, Net ve Ayrımlı Tasavvurlar, Doğruluk, Zihin
SUMMARY
Descartes placed the examination of the cognitive capacities of the knowing subject at the foundation of his philosophy, and in this respect, post-Descartes philosophy has been almost entirely shaped under the influence of Descartes. Epistemology, in this way, became the foundation of metaphysics. The starting point is the analysis of experience, of the powers by which the subject experiences the world. Fundamental data on how things are will be obtained from the analysis of the subject. Thus, in the mind's relationship with the world (object), the mind itself has become the main point on which philosophical attention is focused.
This is essentially a significant advance compared to traditional philosophy (primarily Aristotelian) which overlooks the mind's unique, constitutive role in its relationship with things; for our minds approach things with their own structure and forms of experience, so that knowledge originating from the mind itself functions as an essential component, even (in Kant's case) a constitutive element. This approach argues that understanding the mind is crucial in determining how we should conceive of knowledge; what our minds can and cannot know must be determined from the outset through an analysis of the mind and experience. **What exactly can we call knowledge?** What conditions must something that can be called knowledge fulfill? If we can answer these questions, we can exclude what is unknowable and uninformable from the realm of scientific inquiry; we can outline the framework of a reasonable project of inquiry and thought; we can distinguish reasonable inquiry and thought from unreasonable activity.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Starting with the **Rules (1628)**, Descartes argues in many places that the criterion for truth is "clear and distinct" (clara et distincta) perceptions, thoughts, or propositions. This thesis is, in fact, the cornerstone of Descartes' philosophy. Descartes presents this as a general rule: "So I now seem to be able to lay it down as a general rule that whatever I perceive very clearly and distinctly is true" (p. 24, 3. Meditasyon). In this presentation, Descartes' idea that it is clear and distinct conceptions or thoughts which serve as the criteria for truth will be examined critically.
Keywords: Descartes, Epistemology, Clear and Distinct Thoughts, Truth, Mind

VAN İLİNİN MÜZİK HAFIZASINDA VAN TÜRK MUSİKİ DERNEĞİNİN YERİ

THE PLACE OF VAN TURKISH MUSIC ASSOCIATION IN THE MUSICAL MEMORY OF VAN PROVINCE

Asst. Prof. Dr. Ferhat KILINÇARSLAN
Van Yüzüncü Yıl University, Turkish Music State Conservatory
ORCID ID: 0000-0002-5585-0235

Özet

Kültürün üretici ve aktarıcı rolünü insan hem bireysel hem de topluluk olarak üstlenmektedir. Sanat içerisinde müzik, bir ulusun tarih boyunca edindiği duygu, düşünce ve yaşam tarzı gibi olguların aktarımında oldukça önemli bir yere sahiptir. Müzik, duygu ve düşüncenin ses, ritm ve ezgi aracılığıyla ifade edilerek kültürel süreçlere tanıklık ettiği etkin bir sanat dalıdır. Şehirlerin kültür öğelerinin yaşatılması ve aktarılmasında kurum, topluluk, dernek, kültür evi, cemiyet, kurs gibi birçok oluşumun etkisi olmaktadır. İnsanların müzik gereksinimlerini karşılamak, sürekli yapılan çalışmalar aracılığıyla kültürün oluşumuna katkı sağlamak ve sosyal sorumluluk projeleriyle toplumla etkili bir etkileşim içerisinde bulunmak, müzik kültürü açısından büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda Van ilinde hizmetini sürdüren Van Türk Musiki Derneği, 1993 yılında kurularak hem şehrin hem de çevre komşu illerin müzik kültürüne önemli katkılar sağlayarak bunu halen günümüzde de devam ettirmektedir. Resmi kuruluşundan önce aslında 1960 'lı yıllarda ev buluşmaları şeklinde başlayan bu serüven 1993 yılında resmileşerek dernek statüsü kazanmıştır. Dernek, Türk müziğinin korunarak doğru bir şekilde gelecek nesillere aktarılmasını bir misyon haline getirerek bunu eğitim ve konser faaliyetleriyle halen sürdürmektedir. Çeşitli meslek gruplarından birçok üyesi bulunan derneğin günümüzde aktif 60 üyesi bulunmakta olup günümüze dek 100'ün üzerinde konser vermiştir. Bu konserlerin çoğunluğu Türk Sanat Müziği alanında olmuş ayrıca dernek Tasavvuf müziği alanında konserler de vermiştir. Bu çalışma ile Van ilinin müzik kültüründe Van Türk Musiki Derneğinin Van iline sosyo-kültürel katkısı ve yaptığı faaliyetler ele alınarak çalışmanın konusu oluşturulmuştur. Araştırmanın amacı Van ilinde faaliyetini devam ettiren Van Türk Musiki Derneğinin geçmişten günümüze yaptığı müzik çalışmalarını (konser, sosyal proje, kurs, gibi) ve Van ilinin sosyo-kültürel gelişimine ne yönde katkılar sağladığını ortaya koymaktır. Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılarak kaynak taraması yapılmıştır. Ayrıca derneğin kuruluşundan bu yana yapılan çalışmalara katılan ve kurucu üye olan bazı dernek üyeleriyle görüşmeler gerçekleştirilerek bu çalışmaya sözlü tarih hüvviyeti de kazandırılmaya çalışılmıştır. Araştırmanın sonucunda Van Türk Musiki Derneğinin şehrin müzik kültürü, müzik eğitimi ve sosyal faaliyetlerine önemli katkılar sağladığı ve sosyal sorumluluk projeleri yürüterek Van iline hizmet verdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Van Türk Musiki Derneği, Müzik, Kültür.

Abstract

Humans undertake the role of producing and transmitting culture both individually and collectively. Within the arts, music holds a highly important place in conveying phenomena such as the emotions, thoughts, and lifestyles that a nation has acquired throughout history. Music is an effective branch of art in which emotions and thoughts are expressed through sound, rhythm, and melody, bearing witness to cultural processes. Many formations such as institutions, communities, associations, cultural houses, societies, and courses play a role in preserving and transmitting the cultural elements of cities. Meeting people's musical needs, contributing to the formation of culture through continuous activities, and maintaining effective interaction with society through social responsibility projects are of great importance in terms of music culture. In this context, the Van Turkish Music Association, which continues its services in the province of Van, was established in 1993 and has made significant contributions

ISBN: 978-625-90406-7-7

to the music culture of both the city and neighboring provinces, continuing to do so today. Before its official establishment, this journey had actually begun in the 1960s in the form of home gatherings and became official in 1993 by gaining association status. The association continues to pursue this mission through educational and concert activities, having made it its mission to preserve Turkish music and accurately pass it on to future generations. The association, which includes many members from various professional groups, currently has 60 active members and has given more than 100 concerts to date. Most of these concerts have been in the field of Turkish Classical Music, and the association has also performed concerts in the field of Sufi music. This study focuses on the socio-cultural contributions and activities of the Van Turkish Music Association in the music culture of the province of Van. The aim of the research is to reveal the musical activities (such as concerts, social projects, and courses) carried out by the Van Turkish Music Association from past to present and to determine how these activities have contributed to the socio-cultural development of the province of Van. In the research, a qualitative research method was used, and a literature review was conducted. In addition, interviews were held with some association members who participated in the activities carried out since the foundation of the association and who were founding members, thereby attempting to give this study the character of oral history as well. As a result of the research, it was concluded that the Van Turkish Music Association has made significant contributions to the city's music culture, music education, and social activities, and that it has served the province of Van by carrying out social responsibility projects.
Keywords: Van Turkish Music Association, Music, Culture.

LİSELİLERDE FİNANSAL OKURYAZARLIK: KONYA İLİNDE BİR ARAŞTIRMA

FINANCIAL LITERACY AMONG HIGH SCHOOL STUDENTS: A STUDY IN KONYA PROVINCE

Assoc. Prof. Dr. Aynur AKPINAR
KTO Karatay Üniversity, Department of Business Administration
ORCID ID: https://orcid.org/ 0000-0003-2108-8454

Tunahan AKYOL
KTO Karatay Üniversity, Gradute Education Institute
ORCID ID: https://orcid.org/ 0009-0006-3296-8405

Özet

Finansal okuryazarlık, bireylerin gelir, harcama, tasarruf, yatırım ve borç yönetimi gibi finansal konularda bilgi sahibi olma, bu bilgileri analiz edebilme ve etkin kararlar alabilme yetkinliğini ifade etmektedir. Günümüz ekonomik koşullarında artan finansal ürün çeşitliliği ve karmaşıklığı, bireylerin erken yaşlardan itibaren finansal bilinç geliştirmesini zorunlu kılmaktadır. Finansal okuryazarlık düzeyi yüksek bireyler, kaynaklarını daha verimli kullanabilmekte, geleceğe yönelik daha sağlıklı planlamalar yapabilmekte ve ekonomik risklere karşı daha dirençli olabilmektedir. Bu nedenle, özellikle genç bireylerin finansal okuryazarlık düzeylerinin belirlenmesi ve geliştirilmesine yönelik çalışmalar büyük önem taşımaktadır.

Bu çalışmanın kapsamı, lise öğrencilerinin finansal okuryazarlık düzeylerini belirlemek ve bu düzeylerin çeşitli demografik değişkenler açısından farklılaşıp farklılaşmadığını incelemektir. Araştırma, Konya ilinde öğrenim gören 372 lise öğrencisi üzerinde gerçekleştirilmiştir. Finansal okuryazarlığın Bilinçli Tüketim, Tasarruf ve Gelecek Planlaması ile Paranın Anlamı boyutlarını içeren bir anket formu kullanılmıştır. Elde edilen veriler SPSS programı aracılığıyla analiz edilmiştir. Normal dağılım varsayımının sağlanmaması nedeniyle analizlerde non-parametrik testlerden yararlanılmıştır.

Araştırma bulgularına göre, öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeyleri alt boyutlar bazında farklılık göstermektedir. En yüksek ortalamanın Paranın Anlamı ($\bar{x}$=4.41), en düşük ortalamanın ise Bilinçli Tüketim ($\bar{x}$=3.47) boyutunda olduğu belirlenmiştir. Cinsiyet değişkenine göre yapılan analizlerde, finansal okuryazarlığın hiçbir alt boyutunda istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Okul türü değişkenine göre ise yalnızca Bilinçli Tüketim boyutunda anlamlı bir farklılık bulunmuş olup, devlet okullarında öğrenim gören öğrencilerin bu boyuttaki düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Sınıf düzeyi değişkenine göre yapılan analizlerde ise hiçbir alt boyutta anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Anne eğitim durumu değişkenine göre yapılan analizler sonucunda, yalnızca Bilinçli Tüketim boyutunda anlamlı bir farklılık tespit edilmiş; annesi ilkokul mezunu olan öğrencilerin bilinçli tüketim düzeylerinin, annesi lise mezunu olan öğrencilere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Buna karşılık, baba eğitim durumu, anne mesleği ve baba mesleği değişkenlerine göre finansal okuryazarlığın alt boyutlarında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Elde edilen bulgular, lise öğrencilerinin finansal okuryazarlık düzeylerinin bazı boyutlarda sınırlı kaldığını ve özellikle bilinçli tüketim davranışlarının geliştirilmesine yönelik eğitimlerin önem taşıdığını göstermektedir. Bu doğrultuda, erken yaşlarda finansal bilinç kazandırmaya yönelik eğitim politikalarının güçlendirilmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Finansal okuryazarlık, lise öğrencileri, bilinçli tüketim, Konya.

Abstract

Financial literacy refers to individuals' ability to possess knowledge about financial matters such as income, expenditure, saving, investment, and debt management, to analyze this information, and to make effective financial decisions. In today's economic conditions, the

increasing variety and complexity of financial products make it essential for individuals to develop financial awareness from an early age. Individuals with a high level of financial literacy are able to use their resources more efficiently, make more sound plans for the future, and become more resilient to economic risks. Therefore, studies aimed at determining and improving the financial literacy levels of young individuals are of great importance.

The scope of this study is to determine the financial literacy levels of high school students and to examine whether these levels differ according to various demographic variables. The research was conducted on 372 high school students studying in Konya. A questionnaire including the dimensions of Conscious Consumption, Saving and Future Planning, and the Meaning of Money within financial literacy was used. The obtained data were analyzed using the SPSS program. Since the assumption of normal distribution was not met, non-parametric tests were employed in the analyses.

According to the findings of the study, students' financial literacy levels differ across sub-dimensions. The highest mean was found in the Meaning of Money ($\bar{x}$=4.41) dimension, while the lowest mean was observed in the Conscious Consumption ($\bar{x}$=3.47) dimension. Analyses based on the gender variable revealed no statistically significant differences in any sub-dimension of financial literacy. According to the school type variable, a significant difference was found only in the Conscious Consumption dimension, with students in public schools demonstrating higher levels in this dimension. Analyses based on grade level indicated no significant differences in any sub-dimension.

According to the analyses based on the mother's education level, a significant difference was found only in the Conscious Consumption dimension; students whose mothers were primary school graduates had higher levels of conscious consumption than those whose mothers were high school graduates. In contrast, no significant differences were found in the sub-dimensions of financial literacy according to the father's education level, mother's occupation, and father's occupation variables.

The findings indicate that high school students' financial literacy levels remain limited in certain dimensions and highlight the importance of educational efforts aimed at improving conscious consumption behaviors. In this context, it is recommended to strengthen educational policies that promote financial awareness from an early age.

Keywords: Financial literacy, high school students, conscious consumption, Konya.

TÜRKİYE'DE FAALİYET GÖSTEREN KONVANSİYONEL BANKALAR İLE KATILIM BANKALARININ 2020-2025 YILLARI ARASINDAKİ FİNANSAL TABLOLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

A COMPARATIVE ANALYSIS OF THE FINANCIAL STATEMENTS OF CONVENTIONAL AND PARTICIPATION BANKS OPERATING IN TURKEY DURING THE PERIOD 2020–2025

Assoc. Prof. Dr. Aynur AKPINAR
KTO Karatay Üniversity, Department of Business Administration
ORCID ID: https://orcid.org/ 0000-0003-2108-8454

Muhammet lutfi UĞUR
KTO Karatay Üniversity, Gradute Education Institute
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0000-0293-7938

Özet

İşletmelerde kar, bir faaliyet döneminde elde edilen gelirler toplamının bu geliri elde etmek için katlanılan giderler toplamını aşan kısmıdır. Banka sektöründe karlılık bir yıl içinde elde edilen kar tutarının net gelir, varlıklar ve özkaynağa oranını ifade eder.

Ülkemizde 2026 yılı mayıs ayı itibarı ile bankacılık sisteminde 37 adet mevduat bankası, 21 adet kalkınma ve yatırım bankası, 9 adet katılım bankası olmak üzere toplam 67 adet banka faaliyet göstermektedir. Türkiye'de 2020 yılında konvansiyonel bankacılık sisteminin toplam karı 55 milyar TL iken 2025 yılında bu karın 940.183 milyar TL'ye yükseldiği ve 2020 yılına göre %1600 artış gösterdiği görülmüştür. Katılım bankalarında ise 2020 yılında 3.7 Milyar TL olan toplam karın 2025 yılında 91 milyar TL'ye yükseldiği ve %2340 arttığı görülmüştür. 2020-2025 döneminde konvansiyonel bankaların aktif büyüklüğü 6 trilyon TL'den 43 trilyon TL'ye yükselmiş, %617 lük oranında bir artış gerçekleşmiştir. Aynı dönemde katılım bankalarının aktif büyüklüğü ise 436 Milyar TL'den 4.3 trilyon TL'ye yükselmiş ve %886 oranında arttığı görülmüştür. Konvansiyonel bankaların 2020 yılındaki kredi toplam tutarları 3.6 trilyon TL'den 2025 yılında 23 trilyon TL'ye yükselmiş ve %540 artış olduğu görülmüştür. Aynı dönemde Katılım bankalarının kredi toplamları ise 255 milyar TL'den 2 trilyon TL'ye yükselmiş ve %880 artış gerçekleşmiş olduğu görülmüştür. Konvansiyonel bankaların 2020 yılı net varlık karlılığı 0,009 iken 2025 yılında bu oran 0,022 olarak gerçekleşmiştir. Katılım bankalarının 2020 yılı varlık karlılığı 0,008 iken, 2025 yılı varlık karlılığı 0,024 olduğu görülmüştür. Aynı dönemde konvansiyonel bankaların özkaynak verimliliği net kar/özkaynak oranında 2020 yılında 0,09 iken 2025 yılında 0,24'e yükselmiştir. Katılım bankalarında bu oranın 0,16'dan 0,28'e yükseldiği tespit edilmiştir. İncelenen dönemde katılım bankalarının karlılığında ve aktif büyüklüğündeki yüzdesel artışın konvansiyonel bankalardaki yüzdesel artıştan daha yüksek olduğu görülmüştür. Konvansiyonel ve katılım bankalarındaki kar artışı ilgili dönemde aktif büyüklük artışından ve kredi artışından daha fazla gerçekleşmiştir. 2020 ile 2025 yılları arasında ölçülen net kar/özkaynak ile net kar/aktifler oranlarında görülen değişim artışı bankacılık sektöründeki verimliliğinin arttığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Konvansiyonel Bankalar, Katılım Bankaları, Özkaynak Karlılığı, Aktif karlılığı

Abstract

Profit in businesses is the portion of total revenues earned in an operating period that exceeds total expenses incurred to generate that revenue. In the banking sector, profitability expresses the ratio of the profit earned in a year to net income, assets, and equity.

As of May 2026, there are a total of 67 banks operating in the banking system in our country, including 37 deposit banks, 21 development and investment banks, and 9 participation banks. In Turkey, the total profit of the conventional banking system was 55 billion TL in 2020, while in 2025 this profit increased to 940.183 billion TL, showing an increase of 1600% compared to 2020. In participation banks, total profits increased from 3.7 billion TL in 2020 to 91 billion TL in 2025, representing a 2340% increase. Between 2020 and 2025, the total assets of conventional banks increased from 6 trillion TL to 43 trillion TL, a 617% increase. During the same period, the total assets of participation banks increased from 436 billion TL to 4.3 trillion TL, an 886% increase. The total loan amounts of conventional banks increased from 3.6 trillion TL in 2020 to 23 trillion TL in 2025, a 540% increase. During the same period, the total loans of participation banks increased from 255 billion TL to 2 trillion TL, an 880% increase. Conventional banks had a net return on assets of 0.009 in 2020, while this ratio increased to 0.022 in 2025. Participation banks' return on assets was 0.008 in 2020, and this ratio increased to 0.024 in 2025. During the same period, the return on equity (net profit/equity ratio) of conventional banks increased from 0.09 in 2020 to 0.24 in 2025. In participation banks, this ratio increased from 0.16 to 0.28. The percentage increase in profitability and asset size of participation banks was higher than that of conventional banks during the period examined. Profit growth in both conventional and participation banks exceeded asset size and loan growth during the relevant period. The increase in net profit/equity and net profit/assets ratios measured between 2020 and 2025 indicates an increase in efficiency in the banking sector.

Keywords: Conventional Banks, Participation Banks, Return on Equity, Return on Assets

HAKAN GÜNDAY'IN *KINYAS ve KAYRA ESERİNE FREUDYEN BİR YAKLAŞIM* (A FRAUDIAN APROACH TO HAKAN GÜNDAY'S *KINYAS and KAYRA)*

A FRAUDIAN APROACH TO HAKAN GÜNDAY'S *KINYAS AND KAYRA*

Ayşe ÇEVİREL
Van Yüzüncü Yıl University, Institute of Social Sciences, Master's Student in English Language and Literature, Van, Türkiye
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0007-9036-5394

Prof. Dr. Aydın GÖRMEZ
Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Letters, Department of English Language and Literature, Van, Türkiye
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-7148-9630

ABSTRACT
Hakan Günday's *Kinyas and Kayra* (2000) marks his forceful entrance into the literary landscape and also suggests a unique story that fundamentally reconsiders the themes of crime, violence, and indifference in contemporary Turkish literature in which main characters, in addition to possessing the virtuous traits typically found in traditional literature, make mistakes and are punished as a result of the events unfolding in the story. Günday's work, on the other hand, operates in exactly the opposite way. The characters do not view the evil deeds they commit as flaws or mistakes; on the contrary, they do so deliberately. The protagonists of the novel, *Kinyas and Kayra*, differ sharply from classic literary character models; they are anti-heroes that commit acts such as murder, smuggling and sexual harassment without any sense of guilt. Despite being raised in warm and peaceful family surroundings, their decision to leave the family and societal norms for the sake of a life situated at the core of transgression creates a striking paradox, especially when carried out via Freud's psychoanalytic theory. The protagonists Kinyas and Kayra personify a profile that challenges Freud's theory. This study analyses *Kinyas and Kayra* using Freudian theory, trying to show how the text suggests an alternative interpretive probability that complicates and expands psychoanalytic readings.
Keywords: *Kinyas and Kayra*, Freud, Psychoanalysis, Anti-hero, Paradox.

The father of psychoanalysis Sigmund Freud invented a groundbreaking theory of human growth in a period of significant transformation. In the 20th century traditional beliefs about religion and society were being questioned, and meanwhile science paved the way for new doors to understand human behavior. As a clinical neurologist, Freud became amazed by the human mind and how it effects personality. He divided human psyche into stages symbolizing the important phases of early childhood that, according to Freud, take form of a person's entire life. Also, he introduced the idea of the unconscious that is a hidden space within human mind where secret desires and fears grow. Freud realized that what happens in our childhood continues to affect us when we became adults. He highlighted the impact of parents, proposing that caregiver's action had influence over child and this influence impact on the child entire life. The study focuses on Hakan Günday's *Kayra and Kinyas* in terms of Freud's psychoanalytic theory. It purposes to investigate whether a person with a strong family background can still grow up to have destructive, sexual, or aggressive impulses. *Kayra and Kinyas* provides a powerful case to consider this dilemma.

ISBN: 978-625-90406-7-7

The novel introduces characters who are far from traditional heroes. Unlike classical figures whose downfall results from a tragic flaw, or hamartia which brings classic hero's end because of his hubris. Kinyas and Kayra are fully intended to do their actions. Their story is filled with violence, addiction, and immoral behaviors. They commit crimes intentionally, without remorse or pang of conscience. Furthermore, they create pain both in themselves and others in order to take pleasure. The life they left behind, a stable family and ordinary comfort, would be considered ideal for most people, yet they consciously turn down on it. In contrast to Freud's sufferers, they are not victims of trauma or neglect. Their parents are warm and supportive, but they are simply immoral.

Their violent and immoral actions cannot be revealed via Freud's theory alone, since their impulses turn up conscious actions instead of repressed experiences. They well aware completely what they are doing when they injure people. The roots of their darkness do not come from in childhood but in their intentional refuse of morality and order.

In conclusion, Günday's novel stand up to Freud's ideas. The moral decay of Kinyas and Kayra cannot be showed by the outcome of family influence or childhood dissension. However, it reveals something different that is a deliberate and self-aware choice to embrace chaos. This paper, therefore, does not refuse Freud's psychoanalysis theory, yet rather emphasizes its limits. It reveals that human action, especially when it comes from intentional riot, cannot all the time be figured out by theories of oppression or childhood trauma.

Hakan Günday wrote the novel in his early twenties, purposing readers an intense and unsettling journey into the deeper sides of the human mind. Günday was born on the island of Rhodes in 1976. He was raised in Brussels before relocating to Ankara, where he finished his schooling at Tevfik Fikret High School. Later, he attended Ankara University, Université libre de Bruxelles, and Hacettepe University to study literature and political science. His first book that is *Kinyas and Kayra* (2000), suddenly drew attention for its raw honesty and psychological depth. Günday is regarded to be famous for one of Türkiye's most prominent contemporary writers always exploring themes of violence, disillusionment, and existential crisis. His later works, like *Ziyan* and *Daha*, continued this exploration and brought him international recognition (Günday, 2024).

On the contrary, conventional works that follow moral order and redemption, *Kinyas and Kayra* intentionally leave out from conventional storytelling. The narrative begins as two friends who are Kinyas and Kayra start writing together, not to create a heroic story but to confront their inner turmoil and to leave a mark of their lives. Once children of warm, traditional Turkish families, Kinyas and Kayra leave their comfortable homes for the sake of something that they cannot quite define which is freedom, rebellion, or perhaps meaning in meaninglessness. What they come across instead is a world filled with violation, addiction, and emotional fall.

As the narrative develops, both of them characters sink into a kind of psychological downfall. They live surrounded by the incomes of their actions, but stay deliberately indifferent. Even when they share their homes with the corpses of their victims, they show no pang of conscious. Other than being terrifying, their lack of concern for violence appears a deterioration of moral limits and a lack of empathy. This creates the unsettling question, how can Kinyas and Kayra who were once loved and cared for become so disengaged from morality?

Dominated by insomnia, alcohol, drugs, and sexual violence, Kinya's life exists in constant motion, but feels trapped in his own restless mind. In spite of his shipwreck lifestyle, he always curious about why he can't stop himself or feel happiness. With Kayra's pressure he writes diaries that makes him more comfortable. However, his existence becomes a vicious cycle of action and emptiness. On the other hand, Kayra also records his thoughts in diaries that reflect both his chaos and his desperate need to figure out himself. Writing becomes the only space where both of them can divert from their mental disorder, even if it offers no real comfort.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Moreover, Kinyas and Kayra have a bond that is rooted in violence and riot. Their bond is not based on love or obedience, yet on a shared hunger for violation. Every guilt they commit feels like a challenge to the world and to themselves, as if they want to see how far they can test before losing whatever remains of their humanity. Yet neither of them is entirely ignorant. Kinyas and Kayra's violent actions are conscious, deliberate choices. They are well aware of what they are doing, and this awareness makes their collapse even more harmful.

Freud's idea about childhood, or being ignored by his family, cannot completely give clues about their violence. According to Freud, aggressive behavior always emerges from unresolved issues in infancy, and early times experienced by a person can shape the adult self. The narrative of Kinya and Kayra, on the other hand, refutes this assumption. They both grew up with loving, supportive parents. Love and direction have not been lacking. Their deliberate rejection of everything that society views as normal or orderly is what causes their moral decline rather than oppression or pain.

In conclusion, Günday offers an opportunity to consider the Freudian notion that people are not merely products of their pasts from a different angle through *Kinyas and Kayra*. Instead, Günday's character show that they are in pursuit of disorder in order to escape the disillusionment of everyday life. In an effort to feel alive in a purposeless world, their plunge into violence turns into a sort of evil philosophy. In this way, the book moves forward psychoanalytic theory and touches on existentialism and nihilism. It shows how evil can occasionally be chosen instead of inherited, which is an act of revolt against a reality that no longer fulfils the soul.

Sigmund Freud's psychoanalytic theory emphasizes the decisive role of unconscious processes in understanding human behavior and laid the foundations of modern psychology. According to Freud, it defines the dynamic interaction of the fundamental components: the id, the ego, and the superego. 'These observations bring him to his theory of a three-part structure of personality: the id (unconscious biological drives, especially for sex), the superego (the conscience, guided by moral principles), and the ego (the bridge between the id and superego, guided by reality)' (Freud, 1977).

Within the human psyche, these structures construct behavior by ongoing tensions, conflicts, and compromises. According to Freud, the balance of this structure is critical for an individual's psychological health and social adjustment.

The id constitutes the most primitive and unconscious layer of the personality. Innate, the id is governed entirely by the pleasure principle and aims to maximize pleasure while avoiding pain. The id does not recognize delay, postponement, or reality; it operates on the principle of instant gratification. According to Freud, its energy source is called libido, and he states that the direction or suppression of this energy deeply affects the individual's mental structure. Because it operates independently of social norms, moral values, and logical thinking, when left alone, it can lead to chaotic and destructive results.

Operating with regard to the reality principle, ego represent the conscious self-structure. After the age of about almost two or three, ego starts to ensure that the id's impulsive behaviors adhere to social expectation. Freud explained the ego as a bridge that construct a relationship between id's aspiration and also external world. A healthy ego structure allows the individual to express their drives in socially acceptable ways, thereby ensuring both individual satisfaction and social harmony.

The superego represents the moral and radical dimension of personality. The superego appears through the internalization of parents, society, and cultural values. It consists of two subcomponents: conscience and ego ideal. The ego ideal symbolizes the image of the higher self that the individual strives to achieve; conscience symbolizes internalized rules about what

ISBN: 978-625-90406-7-7

is right and wrong. The superego suppresses the id's impulses for moral reasons and creates feelings such as guilt and shame in the individual. The superego is stricter than the ego because it doesn't any impulse behavior that society rejects. Freud argued that a repressive superego can lead to frustration in the individual's inner world, while a weak superego can lead to sociopathy and antisocial behavior.

In Freud's theory, childhood is an important stage during which the foundations of personality are laid. The psychosexual developmental stages that is oral, anal, phallic, latent, and genital shape the individual's emotional and psychological structure. 'According to findings that pertain to patients of Freud, he developed the theory of psychosexual which divides into oral, anal phallic and genital stages' (Freud, 1977).
It determines an individual's behavioral patterns in adulthood and reveals the causes of excessive satisfaction or deprivation. A child who does not receive sufficient satisfaction in the oral stage may exhibit tendencies toward dependency or aggression. In the phallic stage, the Oedipus complex plays an important role in the formation of sexual identity and the superego. Freud states that failure to resolve these processes in a healthy manner can lead to various problems later in life. Freud, the biggest factor in an individual's mental health is their parents. 'Caregiver within the life of patients are the main influence of complications in the their lives' (Freud ,135).Relationships established with the family directly influence the child's superego development by determining how the balance between love and authority is established. It is noted that children raised in a healthy, supportive, and consistent family environment develop a healthy superego and a balanced ego structure. This helps the individual adapt to social norms, control their impulses, and develop empathy. However, neglect, abuse, or overly authoritarian parenting attitudes cause the development of defense mechanisms in the child, the accumulation of repressed unconscious feelings, and ultimately the emergence of antisocial behavior.
Freud's theory focuses on the weakness or absence of the superego to explain criminal behavior. According to Freud, in a normal individual, the superego restrains the destructive impulses of the id and ensures conformity to social norms. However, when it is underdeveloped or dysfunctional, it can cause an individual's impulses to emerge uncontrollably. Thus, crime emerges as a direct expression of the uninhibited and uncontrolled id. Freud argues that criminals commit crimes to rid themselves of unconscious feelings of guilt; that is, committing a crime is an action taken to find a concrete reason for a pre-existing feeling of guilt.
Social order revolves on security and stability in exchange for suppressing the individual's impulse, whereas this suppression helps to the risk of creating a society with personality disorders. The suppression of the individual's instinctual energy, that is, its redirection into socially acceptable forms, is the fundamental condition for civilization. On the other hand, this process is not always successful, and suppressed instincts can show themselves by symptoms, dreams, or crime.
Hakan Günday's work Kinyas and Kayra, examined in this study, raises particularly interesting questions regarding Freud's theory. Contrary to Freud, the picture presented by the novel is in sharp contrast to these expectations. Kayra and Kinyas are individuals who have rejected the superego, given free rein to the impulses of the id, and feel no remorse for this situation. However, it reveals that Freud's family-centered explanatory model is insufficient. Is it solely the result of childhood trauma or a weak superego, or could it also be a conscious choice? The perspective presented by the novel questions the deterministic structure of psychoanalytic theory and raises the idea that it could be a subjective choice.
Written by Hakan Günday at a young age, this book revolves around two male characters. The main characters of the story are examined in this article through quotations within the context of Freud's theory.

ISBN: 978-625-90406-7-7

> *I couldn't see the redhead I'd spent the night with... I hadn't beaten her enough to kill her, though. When I last saw her, she was lying face down on the bed, crying, with a few drops of blood dripping from her nose. She was hugging a pillow. Now I remember why I hit her... No, I don't remember. It doesn't matter... Had the color around her eyes changed, that's why they weren't going down? Or was she busy trying to kill herself? I looked around. No one noticed her absence. I started to forget too. The moment I tied the woman up with my belt, the half-hour we played Russian roulette with Kinyas's gun, and above all, the moment she told me she was in love with me... (Günday, 2024)*

These words can be counted as the most striking ones in the quotation; "Now I remember why I hit her… No, I don't remember. It doesn't matter." (Günday, 2024) This statement is an obvious indicator for the repression mechanism. The main reason for the violence is in sub-conscious. It is not a conscious act as it upsets the one who holds it. But these feelings do not vanish forever. They emerge again in different forms. Sometimes in form of blood sometimes in form of violent acts performed unconsciously. There is a complete indifference in narrator's saying; "It doesn't matter" (Günday, 2024) *this* can be counted as a defense mechanism of id as there is not a logical statement here. The words reflect the main properties of id as it is controlled by violence, non-logical acts. Existence of logic and conscious is not seen here.

"No one noticed her absence. I started to forget too." (Günday, 2024)

That narrator say he forgets about her absence reflects his total indifference to her. Here absence of the superego in the society as well as one found in the narrator is seen here. This total indifference can also be seen in the calling the girls as redhead. For him she does not have a name. She symbolizes a property that he can use and forget. No regret; no remorse.

> *They couldn't have known my future. They wanted a child, but I came! The person who values the world the least. They wanted a normal child, one who would get an education, have a profession, and be proud of them. But I came. They couldn't have known they were raising a monster. It's not their fault. And it's morally wrong for me to cause them pain. That's why I only thought of them. No one else. I wished for their deaths. So, they wouldn't see the man I had become and be saddened. The bed in my family's house was one of the few places I could sleep. But I coughed up blood there. They couldn't have known... My mother couldn't have known she was giving birth to the end of the world* (Günday, 2024)

On the other hand, we see that Kinya's also aware of how destructive and despicable the actions of the two characters are when he utters these words. Here we see Kinyas cursing his mother. Based on this, we conclude that Kinyas's mother has no knowledge whatsoever of the evil deeds he has committed.

> *Nobody knows me anymore. Nobody watches what I do. I'm not of interest to any god. I'm not interesting to any power. Like a soul with no escape. Like a truck with its brakes failing! Not interesting at all. There's nothing to do but get out of my way. Until the hill ends. Until the big crash. A truck that gets heavier as it speeds up. That's why I'm left without friends. To avoid crushing the souls of those I could love any further...* (Günday, 2024)

Kayra tells the reader that there is no end to the evil he has done or will do, and that there is no power that can stop him. Neither the superego nor the ego in Freud's theory can stop his evil deeds. Contrary to Freud, his evil spirit cannot be explained by parental influence either.

Thus, it can be concluded that these two male characters represent one of the opposites on earth. These characters cannot be explained by Freud's explanation of the human psyche; they represent the embodiment of pure evil.

ISBN: 978-625-90406-7-7

CONCLUSION

In conclusion, the novel *Kinyas and Kayra* presents anti-heroes to the reader, with a new perspective. These characters are in stark constrast with Freud's theory that an individual's behavior is linked to subconscious experiences or experiences shaped by caregiver. The book that is examined in this study, *Kinyas and Kayra*, has been analyzed with regard to the psychoanalytic theory. The indifference of the characters in this work towards the crimes such as rape, drug use and murder they commit is highlighted. Finally, Freud's psychoanalytic theory has not been able to establish a strong connection between individuals' propensity for crime. Further studies may examine the crimes committed by the characters Kayra and Kinyas against female characters from a feminist perspective. Hakan Günday, who goes beyond traditional storytelling, allows the reader to witness the extent and level to which evil can be perpetrated, as well as how these evil reveals other aspects of the individual. These characters find happiness in evil, derive pleasure from it, and feed on it. Therefore, there is no connection between family and this characters as opposed to Freudian perspective.

REFERENCES

Beeley, A. L. (1931). Freud and psychoanalysis. *Social Service Review, 5*(1), 10–27. http://www.jstor.org/stable/30009639

Endo, P. (1998). Freud's psychoanalysis: Interpretation and property. *American Imago, 55*(4), 459–482. http://www.jstor.org/stable/26304601

Freud, S. (1977). *Introductory lectures on psychoanalysis*. W. W. Norton & Company.

Günday, H. (2024). *Kinyas ve Kayra* (146th ed.). Doğan Kitap.

Havuz, H. (2024). Psikodilbilimsel bir yaklaşım: *Kinyas ve Kayra*. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, 39*, 202–215. https://doi.org/10.29000/rumelide.1469405

Hertsch, M. F. (2021). German pop literature – Turkish pop literature? Hakan Günday's *Kinyas ve Kayra* in the face of [New German] pop literature. *Studies on German Language and Literature, 45*, 75–95.

İbrahimova, S. (2024). Personality structure in psychoanalysis. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, 11*(2), 1220–1229.

Jung, C. G. (1961). *Freud and psychoanalysis* (Vol. 4). Pantheon Books.

Pekdemir, H. (2025). Yeraltında birkaç dakika: Hakan Günday ile röportaj. *Hars Akademi Uluslararası Hakemli Kültür Sanat Mimarlık Dergisi, 8*(1), 84–86.

Peters, R. S. (1956). Freud's theory. *The British Journal for the Philosophy of Science, 7*(25), 4–12. http://www.jstor.org/stable/685932

Steele, H., & Steele, M. (1999). Psychoanalytic view about development. In D. Messer & S. Millar (Eds.), *Exploring developmental psychology*. Francis Arnold.

Westerink, H., & Finzi, D. (2013). On moral responsibility: A Freudian perspective. In H. Westerink et al. (Eds.), *Psychoanalysis, monotheism and morality: The Sigmund Freud Museum Symposia 2009–2011* (Vol. 12, pp. 143–154). Leuven University Press. https://doi.org/10.2307/j.ctt9qdxrp.13

ƏFZALƏDDIN XAQANININ "TÖHFƏTÜL-İRAQEYN" POEMASININ GIRIŞ VƏ "GÜNƏŞƏ XITAB VƏ QIZILI MƏZƏMMƏT" BÖLMƏLƏRININ MƏZMUNUNUN NƏZƏRI TƏHLILI

THEORETICAL ANALYSIS OF THE CONTENT OF THE INTRODUCTION AND "ADDRESS TO THE SUN AND GOLDEN REPRIMAND" SECTIONS OF AFZALADDIN KHAGANI'S POEM "TOHFATUL-IRAQAYN"

Ulduz Fərhad Qəhrəmanova
Azerbaijan State Pedagogical University,
Associate Professor at the Department of "Literature"
Orchid ID: 0009-0003-4418-9319

Abstrakt:

Poemanın giriş hissəsində Göy (səma) və yer (torpaq) insanları heyrətləndirən böyük bir aləm kimi təqdim olunur. Şairə görə, bu aləm nə qədər möhtəşəm görünsə də, zaman keçdikcə insan ömrü azalır və hər şey sona doğru gedir. Səma daim hərəkətdədir, dövr edir, lakin yer öz oxu ətrafında sabit kimi görünür. Bu iki qüvvə (göy və yer) sanki sehrbaz kimidir: gecə-gündüz dəyişərək gah qaranlıq, gah işıqlı olur. İndi isə dünyanın nizamı pozulmağa başlayıb. Artıq elə bir zamandır ki, kainatın əvvəlki qaydaları dəyişir. Dünyada qarışıqlıq və nizamsızlıq hökm sürür. İnsanlar arasında isə əvvəlki kimi dostluq, sədaqət və ünsiyyət qalmayıb. Dünyada etibar yoxa çıxıb, ədalətli insanlar görünmür. Qanun-qayda pozulub, rahatlıq və əmin-amanlıq itib. Pislik artıb, yaxşılıq isə azalıb.

Əgər insan qəlbini qızıla bağlayarsa, artıq onun ürəyindəki saf duyğular, mərhəmət və insanlıq hissləri yox olar. Tamah insanı elə bir hala salır ki, qızıl onu özünə maqnit kimi çəkir. Amma insan tamahdan uzaqlaşsa, qızıl da artıq ona təsir etməz. Müəllif bu bölmədə qızılı həm oğruya, həm də ikiüzlü varlığa bənzədir. O deyir ki, qızıl bəzən müqəddəs kimi görünsə də, əslində onu sındırmaq, yəni onun təsirindən azad olmaq lazımdır.

Açar sözlər: poema, Ə.Xaqani, "Töhfətül-İraqeyn", bölmə, günəş, qızıl

Abstract:

In the introduction to the poem, the sky (heaven) and the earth (land) are presented as a great world that amazes people. According to the poet, no matter how magnificent this world seems, over time, human life decreases and everything comes to an end. The sky is constantly in motion, rotating, but the earth seems to be fixed around its axis. These two forces (heaven and earth) are like magicians: changing day and night, sometimes it becomes dark, sometimes it becomes light. Now the order of the world has begun to be disrupted. It has been a while since the previous rules of the universe changed. The world is in chaos and disorder. There is no friendship, loyalty, or communication between people as before. Trust has disappeared in the world, and fair people are not seen. Laws and regulations have been violated, peace and tranquility have disappeared. Evil has increased, and goodness has decreased.

If a person binds his heart to gold, then the pure feelings, compassion, and humanity in his heart will disappear. Greed makes a person so that gold attracts him like a magnet. But if a person moves away from greed, gold will no longer affect him. In this section, the author likens gold to both a thief and a hypocritical being. He says that although gold sometimes seems sacred, in reality it is necessary to break it, that is, to free oneself from its influence.

Keywords: poem, A. Khagani, "Tohfatul-Iraqayn", section, sun, gold

Poemanın giriş hissəsində Göy (səma) və yer (torpaq) insanları heyrətləndirən böyük bir aləm kimi təqdim olunur. Şairə görə, bu aləm nə qədər möhtəşəm görünsə də, zaman keçdikcə insan ömrü azalır və hər şey sona doğru gedir. Səma daim hərəkətdədir, dövr edir, lakin yer öz oxu ətrafında sabit kimi görünür. Bu iki qüvvə (göy və yer) sanki sehrbaz kimidir: gecə-gündüz dəyişərək gah qaranlıq, gah işıqlı olur. İndi isə dünyanın nizamı pozulmağa başlayıb. Hər şey sanki dağılır, heçlik (boşluq) qapılarını açır. Zamanın axarı da hiss olunmur — nə ilin, nə ayın, nə də günün fərqi qalır. Səma əvvəlki gözəlliyini itirir, qarışıq və nizamsız hala düşür. Dünyada olan hər şey sanki məhvə doğru gedir və boşluğa qarışır.

Artıq elə bir zamandır ki, kainatın əvvəlki qaydaları dəyişir. Dünyada qarışıqlıq və nizamsızlıq hökm sürür. İnsanlar arasında isə əvvəlki kimi dostluq, sədaqət və ünsiyyət qalmayıb. Dünyada etibar yoxa çıxıb, ədalətli insanlar görünmür. Qanun-qayda pozulub, rahatlıq və əmin-amanlıq itib. Pislik artıb, yaxşılıq isə azalıb. Sanki xilaskar bir insan da yoxdur ki, bu vəziyyəti düzəltsin. Dünya insanlara sanki zəhər içirir, həyat çətin və ağır keçir. Ağıllı insanlar bu həqiqətləri anlayır, amma sadə düşüncəli insanlar dünyanı yalnız oyun kimi görürlər. Şair deyir ki, o, həyatın mənasını dərk edib və insanlara müraciət edərək onları bu həqiqətləri anlamağa və düşünməyə çağırır.

Poemanın “Günəşə xitab” bölməsində şair günəşə müraciət edir və günəşi belə tərənnüm edir. Şair Günəşi çox böyük, qüdrətli bir varlıq kimi təqdim edir. Şairə görə, günəş sanki insanların ağzına möhür vuran, yəni hər şeyə hökm edən bir qüvvədir. O, bahara gözəllik və can verir, təbiəti oyadır, hər şeyi yenidən dirildir. Şair günəşi kainatdakı bütün cisimlərin sirdaşı və dünyanı idarə edən əsas güc kimi təsvir edir. Günəşin işığı sayəsində səma işıqlanır, bütün canlılar, hətta kiçik həşəratlar belə rahatlıq tapır. Onun nuru və istiliyi kainatda həyatın davam etməsini təmin edir. Şair təsvir edir ki, sanki minlərlə gözəl varlıq səhərlər göydə gizlənmiş olur və bu da günəşin möcüzəvi təsirindən irəli gəlir.

Günəş azad şəkildə bütün kainatda dolaşır, hər yerə işıq və həyat yayır. Hər iki dünya — həm maddi, həm də mənəvi aləm onun gözəlliyinə bağlıdır. Gecənin qaranlığı və gündüzün işığı da məhz günəşin təsiri ilə yaranır və bir-birini əvəz edir. Şair bildirir ki, günəş öz “xəzinəsindən” dünyaya qızıl kimi işıq və istilik səpir. O, insanlara və təbiətə həyat verir, lakin eyni zamanda bəzən insan ömrünü azaldan, yandıran bir qüvvəyə də çevrilə bilir. Yəni günəş həm həyat verən, həm də məhv edən gücə malikdir.

Günəş hər yerə təsir edir — ən kiçik, dəyərsiz görünən şeylər belə onun sayəsində gözəlləşir və dəyər qazanır. Dünya onun nuru ilə bəzənir, aləmin vəziyyəti onun təsiri ilə dəyişir. O, həm varlıya, həm də kasıba eyni cür təsir göstərir və hər kəsə öz payını verir. Lakin şair burada bir ziddiyyətə diqqət çəkir. O deyir ki, günəş bəzən verdiyini geri alır, insanlara bəxş etdiyi nemətləri yenidən əlindən alır. Buna görə də sual edir: əgər verirsənsə, niyə geri alırsan? Yaxud ehtiyacı olanlara ver, amma verdiyini onlardan alma.

Sonda isə şair daha ciddi bir problem qaldırır: günəş niyə bəzən ağılsız və alçaq insanlara da pay verir? Niyə yaxşı insanlar əziyyət çəkir, bəziləri isə xoşbəxt olur? Halbuki bütün varlığı yaradan və gözəllikləri ortaya çıxaran da elə bu qüvvədir. Beləliklə, müəllif günəşi həm tərifləyir, həm də onun vasitəsilə dünyadakı ədalətsizlik, bərabərsizlik və həyatın ziddiyyətləri haqqında düşüncələrini ifadə edir. Bu parça insanı həyatın mənası, ədalət və taleyin qəribəlikləri barədə düşünməyə vadar edir.

Poemanın “Günəşə xitab və Qızılı məzəmmət” bölməsində də şair yenə günəşə xitabən müraciət edir. Belə ki, müəllifə görə, insanlar qırmızı və sarı rənglərə – xüsusilə qızıla meyil göstərirlər. Amma əslində qızılın bu qədər qiymətli sayılması onun həqiqətən dəyərli olmasından deyil. Əgər gül kimi gözəllik və həyat verən şeylər olmasaydı, qızılın heç bir mənası qalmazdı.

Qızılın təbiətində bir pislik var: o, insanları özünə cəlb edir və sonda onları mənəvi cəhətdən məhvə aparır. Qızıl çoxaldıqca insanın qəlbində narahatlıq və kədər də artır. Kim qızılı yığmağa başlayırsa, sanki öz boynuna ilgək keçirir, yəni özünü əsarətə salır. Qızıla güvənən

ISBN: 978-625-90406-7-7

insan əslində onun sahibi deyil, əksinə, onun quluna çevrilir. Qızıl zahirən parlaq və cazibədar olsa da, daxilən sönmüş bir oddur, yəni canlılıqdan uzaq, mənasız bir maddədir.

Əgər insan qəlbini qızıla bağlayarsa, artıq onun ürəyindəki saf duyğular, mərhəmət və insanlıq hissləri yox olar. Tamah insanı elə bir hala salır ki, qızıl onu özünə maqnit kimi çəkir. Amma insan tamahdan uzaqlaşsa, qızıl da artıq ona təsir etməz. Müəllif bu bölmədə qızılı həm oğruya, həm də ikiüzlü varlığa bənzədir. O deyir ki, qızıl bəzən müqəddəs kimi görünsə də, əslində onu sındırmaq, yəni onun təsirindən azad olmaq lazımdır.

Şair özü tamahkar olmağı qəbul etmir, nə qızıla, nə də bütlərə sitayiş edir. O, çoxdan belə şeylərdən uzaqlaşıb. Dünya arzuları insanı aldadır, qızıl isə yeddi başlı ilana bənzəyir – yəni çox təhlükəli və aldadıcıdır. Sonda müəllif belə nəticəyə gəlir ki, kim qızıla aldanırsa, artıq özünü görmür, yəni öz həqiqi mənliyini itirir.

Müəllif Günəşə müraciət edərək deyir ki, sən hər şeyə gözəllik verən, dünyadakı bütün varlıqlara rəng, forma və həyat bəxş edən bir qüvvəsən. Sən hamıya eyni gözlə baxır, hər kəsə dəyər verirsən. Sənin nurun hər yerə yayılır və sən çox uca, qüdrətli varlıqsan. Amma buna baxmayaraq, bəzən sən qaranlıq torpağın üstünə enir, yəni alçaq və dəyərsiz şeylərin üzərinə də işıq saçır, onları da işıqlandırırsan. Şair buna etiraz edərək soruşur: əgər sən heç kimdən işığını əsirgəmirsənsə, niyə mənə qarşı belə edirsən? Niyə nurunu məndən kəsirsən?

Şair deyir ki, dost belə insana pislik etməz, bu cür davranışı ancaq düşmən edər. Şirvan ölkəsi sənin nurunla doludur, amma mən sanki qaranlıq içindəyəm. Mənim dərdimi bölüşəcək, mənimlə söhbət edəcək bir insan yoxdur. Qəlbim dərdlə doludur, sanki əzab içində qalmışam.

Poemada şair öz halını belə təsvir edir: sanki qapı halqası kimi asılı vəziyyətdədir, hər gələn onu incidir. Lazımsız bir daş kimi kənarda qalıb, tək və köməksizdir. Başına gələn zərbələr onu dəyişdirib, əvvəl düz olan vəziyyəti artıq əyilib, zəifləyib. Sonra yenə Günəşə müraciət edir: sən bu dünyada yeganə qüdrətli varlıqsan, hamının qapısına gedən işıqsan. Mən isə qapı halqası kimi qalmışam və ahlarım göyə yüksəlir. Bu ahlar mənə əzab verir, boğazımı yandırır və sanki zəncir kimi göylərə qalxır.

Şair bildirir: Günəşə baxan çox pəncərə var, amma mənim də bir "pəncərəm" var – yəni mənim də ümidim və qəlbim var. Günəşdən xahiş edir ki, heç olmasa, bir an onun qəlbinə də baxsın. Sonra müəllif cəmiyyətdəki ədalətsizlikdən danışır: bəzi insanlar haqqı olmadan nemətlər əldə edir və yenə də Günəş onlara nur verir. Dəyərsiz insanlar belə var-dövlət sahibi olur, amma bu sərvətin qədrini bilmirlər.

Sənətkar demək istəyir ki, var-dövlət nə gücün, nə də bacarığın göstəricisidir. Vəzifə və sərvət çox vaxt layiq olmayan insanlara qismət olur. Kim alçaqlara yaltaqlıq edirsə, məqsədinə çatır və hətta "şah" kimi yaşayır. Artıq dünyada ədalət qalmayıb, zamanın gedişi zülmlə doludur. İgidlik, kişilik və insanlıq dəyərləri sanki yoxa çıxıb. Hətta şair deyir ki, sanki Günəşin özü belə paxıllıq edir. Amma sonda o fikrini bir qədər dəyişir və deyir ki, bəlkə də yanılır, bütün bunlar keçici düşüncələr və anlıq hisslərdir.

Müəllif yenə Günəşə müraciət edir və onu tərifləyir. Deyir ki, sən göylərin gözü və qoruyucususansa, yer üzündə də həyatın qaynağısan. Sən təbiətə yaşıllıq verən, dünyanı bəzəyən qüvvəsən. Sənin sayəndə bağlarda ağaclar böyüyür, meyvələr yetişir. Sən göyə nur saçanda Ay da işıqlanır, bütün kainat sənin işığınla gözəlləşir. Göy sanki sənin sayəndə qızıl kəmər bağlayır. Sən gecənin qaranlığını aradan qaldırır, dünyanı qırmızı və parlaq rənglərə boyayırsan. Sənin işığın sayəsində adi daş belə qiymətli gövhərə çevrilə bilər. Şair deyir ki, mənim kim olduğumu unutma, çünki mən də sənin bir quluyam. O özünü sanki Günəşə qurban verməyə hazır bir bəndə kimi poemada təqdim edir. Sonra etiraf edir ki, o, hər şeyi tam dərk edən bir insan deyil. Özünü savadsız və aciz sayır, nə yerin, nə də göyün sirlərini tam bilmir. Buna görə də utanır və Günəş qarşısında baş əyir.

Şair səhər mehinin onun əvəzinə üzr istəməsini arzulayır. Deyir ki, səhər həmişə təmiz və işıqlıdır, çünki o, doğruluğun aynasıdır. O istəyir ki, səhər küləyi onun qəlbini təmizləsin, onu qəm və kədərdən qurtarsın. Daha sonra bildirir ki, Günəşin nuru sayəsində insanlar zövq

ISBN: 978-625-90406-7-7

alır, ibadət edir və həyatı dərk edir. Təbiətdə olan hər şey – istər gül-çiçək, istərsə də qızıl və sərvət – hamısı Günəşin verdiyi nemətlərdir. Günəşin təsiri ilə sərt şeylər belə yumşalır, soyuq dünya isinib canlanır. Günəş insanların evlərini işıqlandırır, onları var-dövlətlə təmin edir, çətin vəziyyətdən çıxarır, göz yaşlarını silir. Amma şair yenə öz halına qayıdır və deyir ki, o, Şirvanda sanki bir məhbus kimidir. Həm özü, həm də qəlbi dərd içində yanır. O, dünyanın vəfasızlığından, insanların pis əməllərindən çox şikayət edir. Bədənini dərd dolu bir quyuya bənzədir. Deyir ki, insan öz sirlərini gizli saxlamalıdır, çünki hər kəsə açmaq düzgün deyil. Bəzən sadə bir insandan belə eşidilən gizli bir söz faydalı ola bilər.

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi. 1 c. Bakı, Elm, 1960.
2. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi. VI cilddə, 2 c., Bakı, Elm, 2007
3. Ə.Səfərli, X.Yusifov. Qədim və orta əsrlər Azərbaycan ədəbiyyatı. Bakı, Maarif, 1982, 1998
4.Əlibəyzadə E. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi. Ən qədim dövrlər. Bakı, Qarabağ, 2009
5. Xaqani Şirvani, Seçilmiş əsərləri, Bakı, 1978

ISBN: 978-625-90406-7-7

ÖTE DÜNYANIN ÖTEKİSİNİN KİMLİK ARAYIŞI: BRONTË'NİN *UĞULTULU TEPELER* ROMANI ÜZERİNE PSİKOANALİTİK BİR BAKIŞ

THE IDENTITY SEARCH FOR THE OTHER WORLD'S OTHER: A PSYCHOANALYTIC READING OF BRONTË'S *WUTHERING HEIGHTS*

Görkan YILDIZ
Van Yüzüncü Yıl University, Institute of Social Sciences, Master's Student in English Language and Literature, Van, Türkiye
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0002-5099-988X

Prof. Dr. Aydın GÖRMEZ
Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Letters, Department of English Language and Literature, Van, Türkiye
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-7148-9630

Özet

Uğultulu Tepeler, ölüm korkusu, intikam, nefret ve aşk gibi duyguları usta bir şekilde anlatan edebiyat tarihindeki başyapıtlardan biridir. Romanda baskın olan gotik atmosfer içerisinde korkular, insan psikolojisinin hem karanlık derinliklerini hem de romantik tutkunun yoğunluğunu yansıtır. Bu karanlık atmosferin ortasında öç ve nefretle bir sığınak ararken şefkat ve sevgi duygularını reddeden bir karakter olan Heathcliff ile tanışıyoruz. Bu karakter sadece sevilen değil aynı zamanda nefret edilen biridir. Çocukluk yılları esnasında karşılaştığı koşullardan dolayı savunmasız bir kurban olan ana karakter, daha sonra acımasız ve öç duyguları ile dolu olan bir adama dönüşür. Heathcliff hayatı nefret ve aşk arasında dur durak bilmez yolculuklar arasında ve yalnız olmanın bastırılmış duyguları ile şekillenen ölüm ve tutkunun bir sembolü olarak görünür. Bu noktada nefret daha ağır basar. Başlıktaki "uğultu" karakterin içi dünyasını yansıtıyor gibi görünüyor. Bir yere ait olmama, dışlanma ve sevgi eksikliğinden ortaya çıkan öç yoluyla bastırılmış duygular dikkat çeker. Bu çalışmanın amacı, yoksulluk ve yalnızlık ile şekillenen Heathcliff'in derinliklerini göstermeye çalışarak psikoanalitik bir bakış açısı ile *Uğultulu Tepeler* adlı eseri analiz etmektir.

Anahtar Kelimeler: Emily Bronte, *Uğultulu Tepeler*, Psikoanaliz, Travma, İntikam.

Abstract

Wuthering Heights is one of the masterpieces in literary history that masterfully reveals love, hatred, revenge, and the fear of death. Within the novel's dominant Gothic atmosphere, the fears reflect both the intensity of romantic passion and the dark depths of the human psyche. In the midst of this dark atmosphere, we are introduced Heathcliff, a character who refuses love and affection while seeking refuge in hate and revenge. This is a figure that is not only loved but at the same time hated. Once a defenseless victim due to the conditions he had during his childhood years, he later converts into a man, cruel and full of revenge. He seems to be a symbol for ambition and death, whose life is formed by repressed feelings of being alone and a non-stop voyages between love and hate where the former, at last, becomes dominant. The title "wuthering" seems to reflect the character's inner world; the feeling of not belonging to somewhere, of being excluded and the returning of suppressed feelings via revenge emerging from deprivation of love. The purpose of this study is to analyse *Wuthering Heights* through a psychoanalytic view, trying to show the depths of Heathcliff's childhood that is formed by loneliness and destitution.

Keywords: Emily Brontë, *Wuthering Heights*, Psychoanalysis, Trauma, Revenge

Introduction

Regarded as one of the canons in English literature, *Wuthering Heights* was published in 1847 by one of the most well-known writers of romanticism, Emily Bronte, with the pseudonym Ellis Bell. This is the only novel published by the author. The novel is different in that it has distinctive elements such as gothic elements, gloomy atmosphere and psychological features at the same time. At the time this novel was published, it received a lot of criticism as it did not meet the expectations that traditional romantic novels had but as time went by, it became to be known as one of the strongest novels of modern literature. The novel is distinguished from traditional romance narratives, being unique in a significant way.

Written by one of the most significant Romantic authors of the 19th century, Emily Brontë's work does not only deal with themes such as love, passion, desire, hate, and revenge but also explores identity, belonging, and the individual's position within society formed at the time. Among these themes, the search for identity and belonging stand on the front line as they particularly have effect on the character's later development. The treatment and emotions that protagonist experiences during childhood deeply shape his understanding of life. The most obvious examples are the undesired experiences and social exclusion that he has to puts up with as a child, which later emerges in form of feelings such as hatred, ambition, and revenge.

That protagonist's experiences being excluded and does not have a name during his childhood becomes the chief factor that determines his character development in later life. As Freud puts forward, "The adult personality is directly continuous with childhood experiences" (Freud, 1905). Repressed feelings in this stage later transform into destroying forces; as Freud further states, "What is repressed returns inevitably" (Freud, 1915). In the case of the novel, we can witness these examples obviously: the negative treatment and social refusing Heathcliff experiences as a child are critical elements that later lead to his ambitions and desire for taking revenge. Here, we can see most obviously how emotions repressed in early childhood re-emerge in a changed form in adulthood.

Emily Brontë, one of the most talented writers in describing the human emotional experience, integrates the social hierarchies of her time particularly class distinctions and the inner lives of marginalized persons into a complex telling. In this context, the protagonist Heathcliff represents a character who is excluded not only socially but in terms of identity as well. This being excluded give rise to a cyclical process through which his desire to find and confirm his identity takes a form. Having been brought from the streets into a world that is not his own, Heathcliff is immediately subject to being excluded and hostility because of not only his physical properities but also his being unfamiliar with his environment. This rejection and marginalization greatly leads to the repression of some feelings that later emerge in varied ways.

The Identity Search for the Other World's Other: A Psychoanalytic Reading of Brontë's *Wuthering Heights*

At the beginning of the novel, Heathcliff is introduced as a small orphan who has been found in the streets during Earnshaw's journey to Liverpool. He has not got any identity and is lack of any name. The name "Heathcliff" is granted to him, nonetheless, this case functions less as a personal identity and more as a mark that will shape in the rest of his life. His life before that, his skin color, and his lack of identity put him in a position of constant social exclusion. Social hierarchies, coming from distinctions like urban vs. rural or noble vs. peasant, naturally revealts itself in this context, forming conditions in which children from rich families go up through inheritance whereas those from lower classes experience exclusion and marginalization. Now that Heathcliff's root is not clear and he has no familial legacy, he naturally belongs to the second group. His identity is built via the mercy of others, a source with no defined origin. This source develops into a life lasting obsessive desire for being recognised, love, and possession that later take form within the framework of hatred and avenge.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Brontë's treating the identity and belonging comply with Lacan's expression that "The ego is born of the gaze of the Other" (Lacan, 1949), since the formation of identity in the work's characters is constantly affected by the perceiving the outside world. When we attempt to build the identity in this world, it is often shaped by how we are perceived by other people; that is to say, our sense of self is co-built through the viewing of people living around us. Nelly Dean, who narrates the story, tells Heathcliff's first arrival in the house:

> *We all gathered around him. From Miss Cathy's shoulders I noticed a dirty, ragged, jet-black-haired child. He was of walking and speaking age; in fact, his face made him appear older than Catherine. But when placed on the ground, he looked around in bewilderment and muttered things that no one could understand. I was terrified, and the mistress almost took him by the arm and drove him out the door"* (p. 47).

This stage is not just the moment that Heathcliff Earnshawn is described in terms of physical conditions, but also it represents the most crucial moment for the later parts and core of the novel. The quotation that has been written here shows the reader Heathcliff's position in terms of both in physical way and in symbolic way to be an alien by presenting Heathcliff's description. From the statements given here lack of having an identity from the beginning is shown in a clear way. His being portrayed as "dirty," "ragged," and "jet-black-haired" gives clues about both his physical distinction from the others and his characterization as a figure from another, darker world, an example of the *Other*. These so called characteristics about Heathcliff Earnshawn are signs that may lead to restless in the novel. The author tries to question the innocence and human being dark nature by means of this scene. This description is not just the one made for the story, it is also a sign for distinguishing Heathcliff from other characters in the story. Two different worlds can be seen here. One world is centered around Catherine, which is full of richness, nobility and full of happy moments but the other world is centered around Heathclif, who is lack of lots of things that people around him have. The world of Heathcliff can be said to have a miserable condition in which a lot of emotions have been repressed. It is these emotions that will form Heathcliff s later life and the focus of the story. The striking part that have been taken place in the quotation is the emphasis that have been done on Heathcliff's physical features. The phrases such as "dirty, ragged" or " jet-black haired" do not merely point out the poverty that the character experiences but it represents diverging from social order as well. These statements in which Heathcliff is described is also a sign for England in Victoria era in which class and social prejudices are represented in a harsh manner. He does not belong to the world which Earnshaw family is accustomed to, clean and tidy. As a result of this fact, he leads to something like fear at the first glance. When Nelly Dean states " I am terrified", this shows the reader this fear is not just something that belongs to one individual but rather it makes a sense for all the people being there at that moment. Heathcliff is symbol for being alien, the unknown and the one who can not be controlled. That the boy makes sounds that can not be understood despite the fact that he is walking and speaking age gives rise to the sense that he is a creature who can not communicate and he is out of social relationships. Because having a tongue, using it for communication is one of the fundamental requirements for communicating with other people. In this respect language is one of the basic elements of surviving in the society. The language which Heathcliff tries to use is not understood and this case leads him to be apart from other members. This stage in the novel shows his being discriminated from the first moments he arrived. Heathcliff is not just a stranger for the family into which he has come but he is also a factor for threat. Therefore the lady-lord tries to get him out of the house and this shows the reader her efforts to keep the family order as Heathcliff does not seem to belong there. This can be said to be something related to an instinct to protect social order. Because the social order starts from the family order as it is the smallest core of society. In some statements it is stated that Heathcliff's face seems older than Catherine's. This can be a sign of the bad side of the life that Heathcliff has gone through and this case show us that

ISBN: 978-625-90406-7-7

Heathcliff has not experienced the life in which he has been deprived of his childhood. In this respect, this is so meaningful for the later parts of the novel and in understanding it. This description is important by giving clues about his childhood. Here Catherine seems to be the carrier of innocence and a pure natural life on the other hand Heatchliff seems to have had a more harsh life far away from pureness and innocence so he seems a bit harsh and rough. The lives that they have experienced can be said to have a great impact on this formation. This contrast in their appearance and characters somewhat foreshadows the coming character and innocence contrast in the following part of the novel. The fact that Heathcliff seems older than his peers may be a sign of his life being shaped by bad occurrence in early years and may be lack of innocence that a child should have. He is different from the world in which he has just gone it with his peculiar appearance, physical features, clothes, speaking. This stage also is an important moment which gives path for Heathcliff's identity problem. Nobody does have any idea about who he is, where he has come or what kind of world he belongs to. He is completely a different and a stranger person for the world that he has just been to. This may be the beginning point of identity search which will be focus throughout the novel. His being taken into the house by the family places him apart from family throughout the novel even if from time to time this taking in seems to have a bit mercy. He has been accepted by some members of the family but this acceptance is not being accepted as an individual with all of his features to the family. This acceptance just represents to be taken into the house. So he is not completely accepted as a member of the family nor is he completely regarded as a member being out of the family. This double sided case gives rise to fostering his destroyed character in later life and turn it into a revenge, anger and passion.

One of the most striking moments that need to be taken into consideration is the reactions that adult members in the family take against him. Lady Earnshaw does not want him to get into the house and want his husband to get him out. This case shows how fast individuals who does not fit into social order is turned down. Heathcliff seems not to belong to the world which he has come in and does not have common features which other family members share. This case positions him out of the social order. Here the family represents the social order which is governed by some co called rules. The one who does not belong to their world is other. This reveals the harsh social class structure and moral values that belong to Victoria era in England. This rigid class formation has strict rules and being labeled as other is a common case seen in this era. There is an upper class to whom some specific rights and proprieties has been granted whereas there is a lower class who are lack of many fundamental rights and are seen as others by upper ones. The one who are not like us are others. So an obvious discrimination can be observed here in any case. Not all of people are from upper class nor are all of them from lower class. In this respect it becomes an ordinary case to see such conflicts. In the novel Heathcliff, the main character, does not belong to the upper class so he is regarded as dangerous. This matter is not restricted to the age. Because Heathcliff is still a child. But regardless of his age, he is considered as a problem by the society. He is not regarded as an individual. Just a problem as he does not belong to the class in which he has just been. This manner lead to him to develop the emotion of revenge in the later years. He does not believe in people nor does he trust them. Because he has been labeled as the other from the moment he has been in the family.

Nelly Dean, who works for Earnshwn family, narrates the story. Her telling story is an important aspect. Because she witnesses all of the happenings in the story. She narrates them and from time to time interpret this for the reader. Although she is supposed to be neutral in terms of narrating as she is not a direct member of the family, at the first she is surprised and afraid of Heathcliff a bit. This case lead the reader to have hesitant feelings for Heathcliff. But the writer forms this case in a deliberate way. Because she thinks that the tragedy that the main character goes through is linked in a direct way with how other people perceive him. The main character mostly does not have his own opinions. He is mostly described by the views of others. This

ISBN: 978-625-90406-7-7

result in him being lacked of his own existence as he is always described and expressed by other people's words and ideas. This represses his individual identity. These repressed feelings emerge in form of feelings such as revenge and anger in later years. As a matter of fact, this is a short quotation but it has the deepest and fundamental meaning of the story. In some way it can be regarded as the core of the novel. As the novel is centered around the feelings such as anger and revenge and this scene gives path to these feeling to form at an early stage. Upon the arrival of Heathcliff at the house, the innocence is destroyed and loses its real meaning, becoming something superficial. The social order in the house is destroyed as well. Nothing is like the past anymore. Some strange feelings such as fear, threat and discrimination emerges. These strange cases and feelings give rise to the concept of othering to emerge. The one who does not belong to me is other. This becomes the main motif of this case. With the emergence of such feelings, the author tries to reflect dark inner side of human being, she also tries to shed light on the thin line between good and bad or hate and love. Social class discrimination gives rise to these feeling to emerge and it shows the destructive effects of it on human being. The main character becomes something more than or beyond a character. He becomes a symbol of an existence that the society does not accept as an individual. The tragedy that he experiences is not inherent. It is accepted that he has been found in the street although he is too young. But the thing that makes his tragedy so deep is not this case. It is the hatred or being lack of love as result of being labeled as an other upon arrival at the house where he is considered as a stranger, someone out of family and thus he is seen as an threat from time to time. This case and introduction of Heathcliff to the family makes the novel something more than a love story and this case forms the core of the story that has been shaped by being regarded as other and by the revenge and hate which have been resulted from the first feeling that he has experienced in the house.

> *Heathcliff's being introduced into the family goes on as follows. When I returned home a few days later (for I had never thought I had been dismissed permanently), I saw that they had given him the name "Heathcliff." It was the name of their son who had died at a young age; from that day on, this name served as both his first and last name. Hindley hated him. To tell the truth, so did I* (p. 48).

Here, the text shows not only his being accepted into the family but also the emerging of his symbolic identity. The name given to Heathcliff is not actually "his own," however it is inherited from a dead child. As a result, his identity is not self-constituted but instead, an entrusted identity. Heathcliff experiences his existence as filling somebody's absence.

The name functions less as a personal identity and more as a place filling for the dead child. As Lacan states, *"The name is the first sign that introduces the subject into the symbolic order" (Lacan, 1956).* Nevertheless, in Heathcliff's case, the name does not give him a new place or identity; instead, it keeps on someone else's absence, forming an "entrusted identity." As a result, Heathcliff is positioned not as an independent subject but as a figure called to fill a vacancy. Starting from the first moments, he is thought to fill absence of another, becoming a "shadow subject."

Nelly Dean farther has comments, "Hindley hated him. To tell the truth, I hated him,too" clearly showing the protagonist's deprived of being accepted by people around him during his development years. After Earnshaw was dead, Hindley's treating badly transform Heathcliff into a figure representing the repressed *Other* in the social order. Emotions initially suppressed by being excluded and being marginalized develop into powerful desires for revenge and this, in Heathcliff's hands, become a destroying force.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Conclusion

Heathcliff, the main character of the novel, is distinguished from the traditional expectations of romantic literature written during this time. He is presented with the darkest features that are not considered with human beings but these features actually belong to different or abnormal individuals. His story forms an unconscious drawing in which emotions such as love and hatred, desire and repression, life and death intervene. These emotions are centered around the story and presented in a different way to the readers. Heathcliff is not only a literary character that is shown to the reader; he represents emotions deeply buried within the human psyche, the emotions that most of people avoid to reveal from time to time. These emotions convert into different forms to arise again. Repressed feelings and deprivation of affection show themselves as revenge and eagerness. According to psychoanalytic view, *Wuthering Heights* shows the tension between the individual's inner world and social structures around them. Here the inner world of the individual is of great importance. The inner side of individual, the conflict that he experiences is stressed.

Heathcliff's anger, ambition, and desire for revenge do not just arise from personal eagerness but they are examples of expressions of repressed human nature emerging in varied ways. The peace and resolving after his death show the final stage of this repression, because only death can terminate the endless lack that in a way fuels his ambition and eager. At last, Heathcliff is an example of Freud's concept of the death drive (*Thanatos*). His love for Catherine is a trip of desire going between life and death, where passion forms not liberation but a curse. The winds of *Wuthering Heights* continue to carry the echoes of this curse: the wailing of repressed desire, lost identity, and infinite longing.

References

Freud, S. (1905). *Three Essays on the Theory of Sexuality*.

Freud, S. (1915). *Repression*.

Freud, S. (1920). *Beyond the Pleasure Principle*.

Lacan, J. (1977). *Écrits: A Selection* (A. Sheridan, Trans.). W. W. Norton.

Emily Brontë, *Wuthering Heights*

Görmez, A., & Tunç, R. A. (2021). Literary Theory, Stylistics and Cognitive Poetics. Cankaya University Journal of Humanities and Social Sciences, 15(1), 175-183. https://doi.org/10.47777/cankujhss.874598

Paris, B. J. (1997). Wuthering Heights. In *Imagined Human Beings: A Psychological Approach to Character and Conflict in Literature* (pp. 240–261). NYU Press. http://www.jstor.org/stable/j.ctt9qffv8.16

Frank, K. (1979). The Brontë Biographies: Romance, Reality, and Revision. *Biography*, *2*(2), 141–156. http://www.jstor.org/stable/23539341

Grünbaum, A. (1983). Logical Foundations of Psychoanalytic Theory. *Erkenntnis (1975-)*, *19*(1/3), 109–152. http://www.jstor.org/stable/20010838

ZUKIER, H. (1985). Freud and Development: The Developmental Dimensions of Psychoanalytic Theory. *Social Research*, *52*(1), 3–41. http://www.jstor.org/stable/40970981

Dean, T. (1998). What's the Point of Psychoanalytic Criticism? *Oxford Literary Review*, *20*(1/2), 143–162. http://www.jstor.org/stable/44031047

ISBN: 978-625-90406-7-7

BURSA OTOMOTİV KÜMELENMESİNDE İK LİDERLERİNİN PSİKOLOJİK GÜVENLİK DENEYİMLERİ: MOBBİNG, DIŞLANMA VE KATILIM ÜZERİNE NİTEL BİR İNCELEME

INSIDE THE BURSA AUTOMOTIVE CLUSTER: HR LEADERS' NARRATIVES ON PSYCHOLOGICAL SAFETY, MOBBING, AND WORKPLACE MARGINALIZATION

Ayhan YAZAR
Bursa Uludağ University, Institute of Social Sciences, Department of Business Administration, Bursa, Türkiye
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0002-8381-5880

ÖZET

Amaç- Psikolojik güvenlik; takım öğrenmesi, açık seslilik ve örgütsel performansın temel itici güçlerinden biri olarak kabul görse de, yüksek baskılı ve üretim yoğun sektörlerdeki operasyonel gerçeklikleri nitel literatürde yeterince incelenmemiştir. Bu çalışma, Bursa otomotiv imalat ekosisteminde görev yapan insan kaynakları (İK) liderlerinin; bireyler arası risk alma, güvenli iletişim ve sistemik işyeri güvenini nasıl deneyimlediklerini incelemeyi amaçlamaktadır.

Yöntem- Nitel, yorumlayıcı ve betimsel bir desen benimseyen çalışmada, farklı kıdem ve yönetsel düzeylerden 15 İK lideriyle yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler yapılmış; veriler tematik analizle çözümlenmiştir. Yaklaşım, istatistiksel genelleme yerine bağlamlaştırılmış betimlemeye öncelik vermektedir.

Bulgular- Anlatılar, psikolojik güvenliğin bireysel bir iletişim eğilimi değil; otokratik yönetim, aile şirketi politikaları ve güç dinamikleri tarafından kısıtlanan, yapısal olarak koşullandırılmış bir olgu olduğunu göstermektedir. İK liderleri, stratejik ortaklık beklentisi ile idari uyumluluk arasında gidip gelen ve öz-sansüre yol açan bir paradoks içinde hareket etmektedir. Cezalandırıcı hata kültürleri savunmacılığı tetiklerken, öğrenme odaklı iklimler hesap verebilirliği desteklemektedir. Ekip dayanışması bir tampon işlevi görse de politik manipülasyon ve iç rekabete karşı kırılgandır. Marjinalleştirme, baypas etme ve bilgi saklamanın farklı kademelerde sürmesi, kıdemin dışlanmaya karşı her zaman koruyucu olmadığını ortaya koymaktadır.

Sonuç- İK liderleri için psikolojik güvenliği geliştirmek, bireysel etkileşimlerin ötesinde sistemik müdahaleler gerektirir. Örgütler; cezalandırıcı geri bildirim döngülerini azaltmalı, örgütsel baypas etmeye karşı güvenceler oluşturmalı ve katılımcı liderliği kurumsallaştırmalıdır.

Anahtar Kelimeler: *Psikolojik güvenlik, Bursa otomotiv kümelenmesi, İK liderliği, işyeri dışlanması, hata yönetimi kültürü.*

Abstract

Purpose- Although psychological safety is widely recognized as a key driver of team learning, employee voice, and sustainable organizational performance, its operational realities in high-pressure and production-intensive corporate settings remain underdeveloped in qualitative research. This study aims to examine how human resources leaders working within Bursa's automotive manufacturing ecosystem, a historically rooted and strategically significant industrial cluster in Türkiye, experience, construct, and negotiate interpersonal risk-taking, safe communication, and systemic workplace trust.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Methodology- Adopting a qualitative, interpretive, and descriptive research paradigm, this empirical study explores the lived experiences of HR leaders occupying different managerial roles, organizational seniority levels, and institutional settings across the regional automotive supply chain. Textual data were collected systematically through semi-structured in-depth interviews and analyzed through a thematic analysis framework. Rather than prioritizing statistical generalization, the study emphasizes rich and contextualized interpretation, allowing the socio-structural nuances and workplace realities of a high-stakes manufacturing environment to be captured in depth.

Findings- The analyzed narratives indicate that psychological safety is not merely an individual communicative tendency; rather, it is a structurally conditioned phenomenon shaped and constrained by autocratic management patterns, traditional family-business dynamics, and organizational power relations. HR leaders frequently navigate a persistent structural paradox between expectations of strategic partnership and imposed administrative compliance, which often produces strategic self-censorship. Punitive error-management cultures foster defensive individual adjustments and avoidance of administrative responsibility, whereas learning-oriented climates support more authentic accountability. Team solidarity may function as an informal socio-emotional buffer against external organizational pressure; however, this protection remains fragile in the face of political manipulation, internal competition, and horizontal toxicity. The persistence of systemic marginalization, organizational bypassing, and information withholding across managerial levels suggests that professional seniority does not always provide sufficient protection against institutional exclusion.

Conclusion- The study shows that strengthening psychological safety for HR leaders who act as strategic facilitators requires systemic interventions that go beyond individual-level interaction. Organizations operating in industrial ecosystems should reduce punitive feedback loops, establish explicit safeguards against organizational bypassing, and structurally institutionalize participatory leadership practices in order to protect managerial autonomy, workplace trust, and professional legitimacy.

Keywords: Psychological safety, Bursa automotive cluster, HR leadership, workplace exclusion, error management culture.

GİRİŞ

Otomotiv endüstrisi; küresel rekabet, kalite gereksinimleri, ihracat bağımlılığı ve teknolojik dönüşümle şekillenen, stratejik açıdan önemli ancak zorlu bir sektördür. Türkiye önemli bir üretim üssü, Bursa ise bu sektörün en güçlü kümelenmelerinden biridir. Böylesi ortamlarda örgütsel etkinlik yalnızca operasyonel sistemlere değil; çalışan ve yöneticilerin olumsuz sonuçlardan korkmadan kaygılarını dile getirebilmelerine de bağlıdır (BEBKA, 2026). Psikolojik güvenlik, ekibin kişiler arası risk alma açısından güvenli olduğuna dair paylaşılan inancı ifade eder; bireylerin utanç, cezalandırılma veya dışlanma korkusu duymadan soru sormalarına, hata bildirmelerine ve fikir önermelerine olanak tanır (Edmondson, 1999). Kavram; öğrenme, performans, yenilikçilik ve iyi oluşla ilişkilendirilmiş (Edmondson & Lei, 2014; Frazier vd., 2017); ancak güncel derlemeler bağlama duyarlı kanıtlara duyulan ihtiyacı vurgulamaktadır (Dong vd., 2024; Edmondson & Bransby, 2023).

Psikolojik güvenlik; çalışan sesi, hata yönetimi ve geri bildirim süreçleriyle yakından ilişkilidir. Ses çıkarmak otoriteyi veya güç ilişkilerini sınayabildiğinden, iklim güvensiz hissedildiğinde sessizlik rasyonel bir öz-koruma biçimine dönüşür (Morrison, 2023). Hataların gizlenmesi yerine iletilip düzeltildiği örgütler daha iyi performans gösterirken (van Dyck vd., 2005), cezalandırıcı beklentiler öğrenmeyi zayıflatır. Bu dinamikler, hem stratejik hedefleri hem de hakkaniyeti ve çalışan savunuculuğunu desteklemesi beklenen İK liderleri için özellikle

önemlidir (Cayrat & Boxall, 2023); psikolojik güvenlik, onların üst yönetime itiraz edebilme ve profesyonel meşruiyeti koruyabilme kapasitesini etkiler.
Psikolojik güvenlik aynı zamanda mobbing, dışlanma ve ostrasizm tarafından tehdit edilir. İşyeri zorbalığı güç yüklü ilişkilere gömülü tekrarlı kötü muameleyi yansıtırken (Einarsen, 2000), güç dengesizliği ve izin verici iklimler bu davranışları normalleştirebilir (Salin, 2003). Otomotiv örgütleri; karşılıklı bağımlılık, zaman baskısı ve cinsiyete dayalı engeller ses çıkarma risklerini yoğunlaştırdığından özellikle ilgili bir bağlam sunar. Bu nedenle çalışma; Bursa otomotiv sektöründeki İK liderleri arasında psikolojik güvenliği ses çıkarma, hata ve geri bildirim, üst yönetimle ilişkiler, ekip içi güvenlik ve mobbing/dışlanma odağında incelemektedir.

YÖNTEM

Araştırma; Bursa'daki otomotiv sektöründe görev yapan İK liderlerinin psikolojik güvenlik deneyimlerini keşfetmek için nitel, yorumlayıcı ve betimleyici bir desen kullanmıştır. Bursa, Türk otomotivinin tarihsel ve endüstriyel merkezi olması ve çok katmanlı bir tedarikçi ağı barındırması nedeniyle "bilgi açısından zengin örnek" olarak amaçlı biçimde seçilmiştir (Patton, 2014). Katılımcılar ölçüt temelli amaçlı örnekleme ile belirlenmiş; liderlik veya yöneticilik rolündeki 15 İK profesyoneliyle ses kayıtlı, yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Tüm dökümler anonimleştirilerek katılımcılara K1–K15 kodları verilmiştir (Tablo 1).
Örneklem yeterliliği, klasik veri doygunluğu yerine "bilgi gücü" çerçevesiyle değerlendirilmiştir (Malterud vd., 2016): amaç dar ve spesifik, örneklem soruyla yüksek düzeyde ilgili ve diyalog güçlü olduğunda küçük örneklem gerekçelendirilebilir. Veriler Braun ve Clarke'ın (2006) altı aşamalı tematik analiziyle çözümlenmiş; bilimsel titizlik için Lincoln ve Guba'nın (1985) inandırıcılık, aktarılabilirlik, tutarlılık ve teyit edilebilirlik ölçütleri benimsenmiş, akran teyidi, yoğun betimleme, denetim izi ve araştırmacı refleksivitesi kullanılmıştır. Çalışma COREQ ölçütlerine (Tong vd., 2007) uygun raporlanmış; etik onay Uludağ Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'ndan alınmıştır (29 Ağustos 2025; Oturum No: 2025-07; Karar No: 10).

Tablo 1. Katılımcıların Özellikleri

Kod	Pozisyon / Departman	Deneyim	Kod	Pozisyon / Departman	Deneyim
K1	İK İş Ortağı (HRBP)	13 yıl	K9	İK Müdürü	14 yıl
K2	İK Lideri	15 yıl	K10	Grup İK Müdürü	25 yıl
K3	İK Direktörü	30 yıl	K11	İK Direktörü	28 yıl
K4	İK ve Kalite Müdürü	14 yıl	K12	İK Müdürü	15 yıl
K5	İK ve İdari İşler Müdürü	13 yıl	K13	İK (grup-2 kademe)	25 yıl
K6	İK Müdürü	13 yıl	K14	İK Müdürü	17 yıl
K7	İK ve İdari İşler Müdürü	30 yıl	K15	İK Müdürü	20 yıl
K8	İK Ekip Müdürü	13 yıl			

ARAŞTIRMA VE BULGULAR

Tematik analiz, psikolojik güvenliği biçimlendiren birbiriyle ilişkili beş tema ortaya koymuştur.
Tema 1: Fikirlerin açıkça ifade edilmesi. Açık ifade, büyük ölçüde kişisel cesaretten çok örgütsel koşullara bağlıdır. Yönetim değişimiyle aynı kişinin ifade davranışı değişmekte; otokratikleşme alanı daraltmaktadır: K15 "Gücü daha çok eline aldıkça 'ben dedim oldu'ya

ISBN: 978-625-90406-7-7

geliyor" demektedir. İK'nın köprü konumu ve aile şirketi politikaları öz-sansürü artırmakta; K1 bu durumu "%60 dile getirebiliyorum, %40 getiremiyorum" sözleriyle özetlemektedir.

Tema 2: Hata ve geri bildirim kültürü. Bir örgütün hatalara tepkisi psikolojik güvenliğin başlıca göstergesidir. Cezalandırıcı kültürlerde hatalar hatırlanıp silaha dönüştürülmekte (K3: "Hata yapma lüksümüz yok, hiçbir düzeyde yok") ve savunmacılık doğmaktadır. Öğrenme odaklı iklimlerde ise (K8: "Kimse hatadan çekinmiyor; 'bu benim hatam' diyor") savunmacılık kaybolmaktadır. Belirleyici olan hatanın yapılması değil; kişiselleştirilmesi mi yoksa öğrenme sinyali olarak mı çerçevelendiğidir.

Tema 3: Üst yönetimle ilişkiler ve karara katılım. Kanıt yoğunluğu en yüksek tema, İK'nın stratejik ortak mı yoksa idari uygulayıcı mı olduğu gerilimidir. Aile şirketi ve hissedar politikaları karar gücünü kısıtlamakta (K7: söylenenler "başkası tarafından kullanılabiliyor"); otokratikleşmede İK icracıya indirgenmektedir (K15: "Stratejik partner kısmı sadece kâğıtta"). Buna karşılık güvenin yüksek olduğu örgütlerde liderler kritik süreçleri bağımsız yönetmekte ve kararlara "tohum aşamasında" dâhil edilmektedir (K10, K12). Karara katılım, psikolojik güvenliğin hem göstergesi hem kaynağıdır.

Tema 4: Ekip içi güvenlik. İK ekipleri dış baskılara karşı bir dayanışma adası oluşturabilmektedir (K10: "silah arkadaşlarım"); şeffaflık ve karşılıklı yardım bu güveni beslemektedir. Ancak dedikodu, toksik rekabet ve kulis bu korumayı hızla zayıflatabilmekte (K12, K2); profesyonel sınırların korunması ve ekip uzmanlığına güven güvenliği güçlendirmektedir.

Tema 5: Mobbing ve dışlanma. Mobbing ve dışlanma, kalıcı ruhsal ve fiziksel izler bırakan somut deneyimlerdir. Sistematik eleştiri fiziksel sonuçlara (K2: bel ve boyun fıtığı) ve özgüven kaybına (K1) yol açabilmekte; cinsiyet temelli önyargı dışlanmayı derinleştirmektedir (K9). Dışlanma ayrıca örgütseldir: kararlarda baypas edilme, gizli yeniden yapılanma (K11), bilgi saklama (K15) ve istifa anında "oyun dışı" bırakılma (K6). Direktör/GMY düzeyindeki katılımcıların bile bunları bildirmesi, kıdemin tek başına koruyucu olmadığını göstermektedir.

SONUÇ

Çalışma, İK liderleri arasında psikolojik güvenliğin; liderlik tarzı, karara katılım, hata kültürü, ekip ilişkileri ve dışlayıcı pratiklerin kesişiminde şekillenen çok düzeyli, örgütsel bir durum olduğunu göstermektedir. İlk üç tema neredeyse tüm katılımcılarda ortak belirmiş; otokratik liderlik, suçlama kültürü, ekip güveni ve dışlanma birbirine kenetlenmiştir (Dheer vd., 2026; Dong vd., 2024). Çalışan sesi yapısal olarak koşullandırılmış görünmekte; İK ise stratejik ortak ile uysal uygulayıcı arasında paradoksal bir konumda bulunmaktadır (Bennett vd., 2024). Psikolojik güvenliğin çöküşü hem doğrudan saldırganlık hem de baypas etme, bilgi saklama ve marjinalleştirme gibi sessiz biçimler aracılığıyla gerçekleşebilmektedir (Kim, 2024).

Uygulamaya dönük olarak örgütler; İK'yı stratejik kararlara daha erken dâhil etmeli, suçlama odaklı tepkilerin yerine yapılandırılmış öğrenme değerlendirmeleri koymalı, katılımcı liderliği ve güven inşasını güçlendirmeli ve örtük dışlanma biçimleriyle de mücadele etmelidir; aile şirketlerinde İK'nın danışmanlık bağımsızlığını koruyacak biçimsel güvenceler gerekebilir. Çalışma tek bölge ve tek sektörle sınırlıdır; veriler beyana dayalı ve kesitseldir. Gelecek araştırmalar boylamsal tasarımlardan, üst yönetim–İK çiftli görüşmelerden ve bağlama özgü ölçek geliştirmeden yararlanabilir.

KAYNAKÇA

BEBKA. (2026). Automotive main and sub industry. Yatırım Destek Ofisi. https://bursainvest.gov.tr/key-sectors/automotive-main-and-sub-industry/

Bennett, H., McCracken, M., O'Kane, P., & Brown, T. (2024). The elusiveness of strategic HR partnering: Using paradox theory to understand tensions surrounding the HR business partnering role. Human Resource Management Journal, 34(4), 942–959. https://doi.org/10.1111/1748-8583.12538

ISBN: 978-625-90406-7-7

Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. Qualitative Research in Psychology, 3(2), 77–101. https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa

Cayrat, C., & Boxall, P. (2023). The roles of the HR function: A systematic review of tensions, continuity and change. Human Resource Management Review, 33(4), 100984. https://doi.org/10.1016/j.hrmr.2023.100984

Dheer, R. J. S., Terpstra-Tong, J., Treviño, L., Ralston, D. A., Tjemkes, B., … Alas, R. (2026). Impact of organizational culture on employee psychological safety perception: The pivotal role of trust in top management across 18 societies. International Business Review, 35(1), 102523. https://doi.org/10.1016/j.ibusrev.2025.102523

Dong, R. K., Li, X., & Roxas, H. B. (2024). Psychological safety and psychosocial safety climate in workplace: A bibliometric analysis and systematic review towards a research agenda. Journal of Safety Research, 91, 1–19. https://doi.org/10.1016/j.jsr.2024.08.001

Edmondson, A. (1999). Psychological safety and learning behavior in work teams. Administrative Science Quarterly, 44(2), 350–383. https://doi.org/10.2307/2666999

Edmondson, A. C., & Bransby, D. P. (2023). Psychological safety comes of age: Observed themes in an established literature. Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior, 10, 55–78. https://doi.org/10.1146/annurev-orgpsych-120920-055217

Edmondson, A. C., & Lei, Z. (2014). Psychological safety: The history, renaissance, and future of an interpersonal construct. Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior, 1, 23–43. https://doi.org/10.1146/annurev-orgpsych-031413-091305

Einarsen, S. (2000). Harassment and bullying at work: A review of the Scandinavian approach. Aggression and Violent Behavior, 5(4), 379–401. https://doi.org/10.1016/S1359-1789(98)00043-3

Frazier, M. L., Fainshmidt, S., Klinger, R. L., Pezeshkan, A., & Vracheva, V. (2017). Psychological safety: A meta-analytic review and extension. Personnel Psychology, 70(1), 113–165. https://doi.org/10.1111/peps.12183

Kim, B. (2024). Workplace violence and harassment: An umbrella review of synthesis studies. Aggression and Violent Behavior, 78, 101981. https://doi.org/10.1016/j.avb.2024.101981

Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). Naturalistic inquiry. Sage Publications.

Malterud, K., Siersma, V. D., & Guassora, A. D. (2016). Sample size in qualitative interview studies: Guided by information power. Qualitative Health Research, 26(13), 1753–1760. https://doi.org/10.1177/1049732315617444

Morrison, E. W. (2023). Employee voice and silence: Taking stock a decade later. Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior, 10, 79–107. https://doi.org/10.1146/annurev-orgpsych-120920-054654

Patton, M. Q. (2014). Qualitative research & evaluation methods: Integrating theory and practice. Sage Publications.

Salin, D. (2003). Ways of explaining workplace bullying: A review of enabling, motivating and precipitating structures and processes in the work environment. Human Relations, 56(10), 1213–1232. https://doi.org/10.1177/00187267035610003

Tong, A., Sainsbury, P., & Craig, J. (2007). Consolidated criteria for reporting qualitative research (COREQ): A 32-item checklist for interviews and focus groups. International Journal for Quality in Health Care, 19(6), 349–357. https://doi.org/10.1093/intqhc/mzm042

van Dyck, C., Frese, M., Baer, M., & Sonnentag, S. (2005). Organizational error management culture and its impact on performance: A two study replication. Journal of Applied Psychology, 90(6), 1228–1240. https://doi.org/10.1037/0021-9010.90.6.1228

ISBN: 978-625-90406-7-7

SESSİZLEŞEN DOĞA VE İNSAN KRİZİ: EKOELEŞTİREL YAKLAŞIMLAR

THE SILENCING OF NATURE AND THE HUMAN CRISIS: ECOCRITICAL APPROACHES

Pervin BARTU
Van Yüzüncü Yıl University, Institute of Social Sciences, Master's Student in English Language and Literature, Van, Türkiye
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0009-8252-9381

Prof. Dr. Aydın GÖRMEZ
Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Letters, Department of English Language and Literature, Van, Türkiye
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-7148-9630

Özet

Doğa, baskı ve toplum göz önünde bulundurulduğunda, bu makale Dünya ve İnsan arasında gözlemlenen karşılıklı ilişkiyi incelemektedir. Eko-eleştiri, doğanın tahribatına ve toplumun hakimiyetine karşı gelişen bir alan olarak ele alınmaktadır. Birçok alanda, özelllikle felsefe ve edebiyatta, toplumun baskısı ve doğaya zararı arasında bir benzerlik gözlemlenmektedir. Felsefi ve Edebi eserlerden yola çıkılarak, Toprak Ana'nın toplumun insanlara yönelik tutumlarının şekillenmesinde önemli bir rol oynadığı çıkarılabilir; bu sebeple o, yalnızca bir baskı metaforu değil, aynı zamanda itaatsizliğin bir simgesi olarak kabul edilebilir. Eko-eleştiri, aynı zamanda toplumun ekolojik tahribatın ana sebeplerinden biri olduğunu göstermektedir; bu noktada, tahribatların önüne geçilmesi adına insanlığın birlik içinde yaşaması kaçınılmazdır. Ayrıca bu çalışma, Pearl S. Buck tarafından yazılan *İyi Dünya* kitabını ekoeleştiri yansımalarıyla incelemeyi amaçlamaktadır. Tüm bunlar değerlendirildiğinde, Eko-eleştiri doğayla iç içe yaşama isteğine sahip olanların doğadaki şiddet ve yıkımla karşılaşma olasılığının daha düşük olduğunu savunmaktadır. Sonuç olarak, Eleştirel bir perspektiften çevreci bir edebiyat ortaya koyan bu çalışma, edebiyatın insanları ve doğal çevreyi güç kazanımı ve madde metaforu aracılığıyla nasıl ilişkilendirdiğini vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Baskı, Toprak Ana, *İyi Dünya*, Yıkım, Toplum.

Abstract:

Taking into consideration theories of nature, oppression, and patriarchy, this paper emphasizes the interrelationship observed between humanity and the Earth. Eco-criticsm can be regarded as a field against the deterioration of nature and the dominance by society. In most of the field, especially in philosophy and literature, a resemblance between oppression by society and giving harm to nature can stand out. Deriving from the philosophical and literal works, it can be claimed that Mother Earth plays a vital role in the shaping of human manners against nature; that is why, it can be illustrated not as a metaphor of domination but also of disobedience. Eco-criticism also demonstrates that a society can be seen as the key factor that causes the ecological deterioration; in this point, it is inescapable for human being to live in a harmony for the prevention of gender hierarchies. Furthermore, this study examines *The Good Earth* by Pearl S. Buck in terms of Eco-criticism. Taking into account all of these, what Eco-criticism defends is that those who have a desire to maintain live in harmony with nature are less likely to face violence and destruction in nature. In conclusion, revealing an environmental literature from a critical perspective, this paper emphasizes how literature connects society and the natural environment via the metaphor of agency and matter.

Keywords: Oppression, Mother Earth, *The Good Earth*, Degradation, Society.

Introduction:

Eco-Criticism aims to establish a direct relationship between nature and humanity to better illustrate society's treatment of nature. "Eco-criticism is the study of literature and environment from an interdisciplinary point of view where all sciences come together to analyze the environment and brainstorm possible solutions for the correction of the contemporary environmental problems" (Joshi 10). It seems that the field becomes a voice for nature throughout literature. The emergence of this movement can be defined as a kind of rebellion, because ecological crisis has been prevalent since the past, transforming them into isolated beings from society which causes behaviors such as vulnerability. In this point, it can be clearly argued that humanity and nature can be categorized as vulnerable and it is inevitable for society to differ these two sources. With the upcoming of the crisis, Eco-criticism can be seen as a pathway to make both women and men conscious about the conceptualization of mother earth.

Foreseeing that humanity and nature need each other to reveal a dependence, a multitude of critics initiated a philosophical movement that examines the parallelism between the treatment of society and degradation of nature, defending that these two forms are mutually reinforcing within a society. The movement introduces a theoretical perspective that seeks to reconcile the concept of ecology, emphasizing the necessity of restoring harmony between human existence and the natural world. It contends that the humanity and the exploitation of nature are not coincidental phenomena but interconnected outcomes of ideologies that elevate domination over coexistence. Within this framework, the oppression of humanity mirrors the ecological decay brought about by human-centered hierarchies. It can thus be asserted that the symbolic alliance of humans and natural forces arises as a response to the construct of civilization. Ultimately, this perspective reveals that the emancipation of humanity and the liberation of nature from exploitation are mutually dependent processes, each sustaining the other's possibility of freedom.

1) Theoretical Foundations: Philosophical Roots of Eco-criticism

Eco-criticism should not be approached merely as a theoretical field of study; rather, it might be a broader worldview emphasizing the observable balance and interconnection between humanity and environmental world. An author highlights this idea when he states "The study of eco-criticism is crucial in understanding how literature not only reflects but also shapes human perceptions of nature. Literary works have the power to evoke emotional responses, foster empathy towards the environment, and inspire action" (Tajane et al 2163). Throughout the history, nature have suffered from societal pressures that aims to oppress, silence and control them. Hence, these two entities –humanity and natural world- cannot be categorized independently. Nature have been systematically controlled, frequently considered as a weak figure that live to be oppressed. Within this context, Eco-criticism voices the underlying reasons of a society's pleasure to establish dominance over an entity. It can therefore be claimed that Eco-criticism is not solely an intellectual movement, rather a type of resistance – a representative voice helping the nature to be heard. Tracing the historical roots of this movement, one can state that Eco-criticism has derived from rapprochement of environmental and critiques struggles during 1970's, after activists and theorists started to combine their power against the ecological exploitation. The concept was firstly used by William Rueckert, who emphasized observable relationship between society's struggle for autonomy and the restoration of ecological balance, a perspective that quickly resonated across diverse cultural contexts by defining Eco-criticism as "the application of ecology and ecological concepts to the study of literature, because ecology (as a science, as a discipline, as the basis for human vision) has the greatest relevance to the present and future of the world" (Ruckert

ISBN: 978-625-90406-7-7

107).Throughout the 1980s and 1990s, Eco-criticism developed two primary categories: one that emphasized humanity's connection with nature from a spiritual and holistic standpoint, and another that critically examined the social and political causes of oppression. In this sense, Eco-criticism is not merely an academic theory; it constitutes a social and political rebellion to be a voice aimed at liberating nature from oppression. Beyond offering a critical perspective, it presents a vision that encourages a reevaluation of the human–nature relationship and advocates for a balance that moves beyond hierarchical structures.

2) Eco-critic Imagery in Modern and Contemporary Literature:

Eco-criticism in literature and culture examines the linkages between human and environment upon both symbolic and social levels. This argument is articulated in the following quotation: "Eco-criticism is the study of the relationship between literature and the physical environment" (Glotfelty xviii). In Modern and Contemporary literary works, a recurring topic is the relationship between human and natural world; this association emphasizes how nature have been systematically subjected to exploitation and pressure. The environment are frequently described as an entity to be possessed or dominated, and literature employs portrayal to critique the main reason that permit such degradation. Unlike presenting nature as passive creature, these movement can be depicted as acts of resistance. In novels, the power and perseverance demonstrated by nature reflect the endurance and regenerative ability for instance. From a personal point of view, in this point, it plays the role as a mentor that presents readers not only an understanding of present oppression but also an awakening to explore the root reasons of that domination. As can be inferred from all these, nature can be categorized an object of exploitation. Nature are systematically observed as an entity to be utilized under the influence of society's stereotyped thoughts and the industrial capitalist order. Throughout the modern novels, nature is represented as propagator. It can be debated that particularly in contemporary Eco-critic works the features subjected to natural world ought not to be considered solely as a depiction, but also as a way to voice social criticism. In order to critique and resist such manners, concrete evidence is necessary; and this is where nature plays a concrete role. In deed, nature may also be represented as evidence of all forms of domination inflicted on every creature. It can be implicitly argued that to amplify natural world's voices, writers may appoint critiques a more active role. Consequently, this approach becomes more of an issue for literature's duty to raise readers awareness about social deterioration. Representative fields like literature can be categorized as one of the most vital tools for spreading perspectives of Eco-criticism. While conveying the deep interconnection between humanity and natural world together with the domination, degradation, exploitation and feeling of independence imposed by society as a unified whole to society, it raises a consciousness. An apparent characteristic of this movement is its capacity to construct a powerful, mutual communication with the reader along with literature. It can be implicitly revealed that the literature provides the beginning of new uprisings to eliminate the cliche thoughts of society, also prepares the ground for those who refuses to submit to the systems.

3)* The Narrative of harmony with Nature: An Eco-Critical Analysis of *The Good Earth

The Good Earth by Pearl S. Buck can be observed as one of the literary works clearly illustrates the inevitable relationship between nature and humanity. It does not only narrate the life of a farmer maintained through his connection with the land, but also conveys the importance of the soil in human life, the productivity of nature, and humanity's changing treatment toward the natural world. When analyzed from an Eco-critical perspective, the novel reveals how the bond between nature and human beings affects society as a whole. Throughout the novel, nature is manifested as a resource for exploitation, but rather as a living

ISBN: 978-625-90406-7-7

space helping human to maintain life. Via the character of Wang Lung, the land gains a remarkable meaning, and this becomes evident in the following excerpt: “His incomparable love for the soil, plants and animals indicates his profound ecological sensitivity. This is the reason why he returns to his native” (Regmi 107).The soil is represented not solely as an economic gain, but also a representation of labor, unity, and personal identity. The land has a deep meaning for the characters in the novel: while the natural disasters affect human life, the flourishing of crops brings spring to their live and to the world. From this standpoint, the novel shows that nature and humanity appear as entities that complete each other. Within this context, the book may be accepted as a reminder to strengthen the relationship between nature and humanity consumed by anxiety of modern world. Humanity is not shown as entities that behave nature with oppression, but as creatures whose life is maintained with relationship with it. Nature’s continuous renewal and flourishing is conveyed as similarly with the human’s life process. For instance, the soil’s resting throughout the winter is linked with humanity’s impossibility to work under severe weather conditions. Identically, rainy days not only water the nature but also enable humanity to rest. “A small soft wind blew gently from the east, a wind mild and murmurous and full of rain. It was a good omen. The fields needed rain for fruition. There would be no rain this day, but within a few days, if this wind continued, there would be water. It was good… Earth would bear fruit” (Buck 5) In accordance with such depictions, the novel emphasizes the opinion that humanity and nature can be seen as interdependent beings. Meanwhile, the novel tackles the influence of economic power on human’s bond with nature. Despite the fact that Wang Lung at the very beginning lives with a deep emotion relation with the soil, it successively declines since he rises to wealth. Yet, this change may not be seen as a direct criticism for the character’s personality; instead, it is aimed to convey to the reader the question what weakens the bond of individuals with nature. In this point, the novels carries broader messages for those who are sized with the flow of the modern world and abandon their bond with the nature. Furthermore, since the nature is a responsive field, it presents humans an award for their labor. This interconnection create a number of more disciplined and loyal individuals in the society. “Moving together in a perfect rhythm, without a word, hour after hour, he fell into a union with her which took the pain from his labour. He had no articulate thought of anything; there was only this perfect sympathy of movement, of turning this earth of theirs over and over to the sun, this earth which formed their home and fed their bodies and made their gods.” (Buck 28). Eventually, these passage confute the idea that nature function merely as a resource-giving space, but rather produce the notion that human beings can keep alive their hope through natural environment. Such type of works do not solely reminisce the past, also warns about the future. To conclude, when examine from an critical perspective, it can be stated that the novel portrays how the relationship between humanity and nature can bring optimism also social consequences. Through the narrative, the novel reveals that humanity and nature are the entities that cannot be examined independently. Ultimately, the work shares environmental awareness by suggesting that hope can strengthen the human’s connection with nature.

4) Family, Social Change, and Alienation: The Transformation of Traditional Life in *The Good Earth*

The novel is not solely an individual narrative focused on the life of a farmer; but also illustrates social transformation, alienation and the weakness of traditional life through the family. With the representation of a family successively excludes itself from its own values after gaining the economic power, the abandonment, humanity’s weak bond with nature, and the strangeness of an individual's origin place. In this sense, the novel tackles that economic wealth may alienate humans from their traditional values. After humanity’s abandon from the land, nature can renew itself; yet, when departed from human care, the soil may not provide in

ISBN: 978-625-90406-7-7

the same way. Similarly, individuals who is estranged from his/her land may also become disconnected with discipline, the sincere relationship established during a collective work. As a result, a sense of alienation appears, that is weakening the terms of unity and togetherness. From a standpoint, the novel reveal the notion that the humanity and the land have an inseparable relationship. "Wang Lung's intimate relationship with the land in *The Good Earth* is not merely a narrative detail but the central moral and symbolic foundation of the entire novel. From the opening pages, Pearl S. Buck positions the land as a sacred entity—a force of life that sustains, humbles, and defines human existence. For Wang Lung, the land is more than property or an economic asset; it is the essence of identity, dignity, fertility, and continuity. His personal sense of self-worth and integrity is deeply rooted in his physical interaction with the earth" (Bhattarai 5). As can be derived from the quotation, it can be stated that at the very beginning of the novel, Lung belongs to a calm life. Their one and only concern is cultivating the land efficiently and maintaining their lives with his family. Their bond with the soil strengthens their familial relationship, helping them to sustain unity in their traditional lifestyle. Nevertheless, once the family gains economic power, it becomes clearer that they distance themselves from their traditional way of life. Their detachment from customs can be regarded as another point of criticism in the novel. In this respect, material wealth can be observed as a form of test form human beings. Those who devote their life to economic power detaching them from traditional values consequently cannot success this test, while those who become connected to their cultural roots and have only limited physical or material change succeed it. The transformation of Lung is a central point: after reaching a social status, his weakening bond with the land becomes an important subject for criticism. Another important trouble emphasized in the novel is examining the manner of teenagers and adults toward the land. Whereas the younger generation becomes irrelevant to nature, the older generation treats the nature almost as if it were a living being. The younger generation's indifference may be regarded as a representation of society's weakening of nature. "Moving together in a perfect rhythm, without a word, hour after hour, he fell into a union with her which took the pain from his labour. He had no articulate thought of anything; there was only this perfect sympathy of movement, of turning this earth of theirs over and over to the sun, this earth which formed their home and fed their bodies and made their gods." (Buck, 1947, p. 28). Consequently, the quotation demonstrates that indifference of a farming family from its land and traditional lifestyle successively increases. The narrative examines that material power alone cannot acquire unity and togetherness in both family and society. In this respect, the novel should not be regarded solely as an individual text tackling a family's transformation; yet, it appears as a work focusing on values, on the other hand, raising between humanity and nature. "Consciousness raising in environmental thinking, and the ethical and aesthetic dilemmas posed by the global ecological crisis, force literary scholars to recognize the important role literature and criticism play in understanding man's position in the Eco sphere."(Opperman 32).

Conclusion

This study has ultimately clarified that there is an interdependent relationship between humanity and nature. Nature relies upon human beings just as humanity depends on nature. Nature is not represented not solely as a life-maintaining space, but also a source of unity, continuity, and hope. In the context of the modern world, the concept of Eco-criticism assumes that individuals should not see the nature as merely a source of productivity by encouraging environmental consciousness and ecological awareness among individualism. Furthermore, this study examines *the Good Earth* through a critical perspective. It can be regarded as an essential literary text that emphasizes the relationship between humans and nature by means of the life of a family and main character. As the author conveys a strong bond between the protagonist, family and the land, the novel, at the same time, shows that

ISBN: 978-625-90406-7-7

nature and humanity are entities that cannot be separated. The novel, also, states that a strong bond with nature enables not only for existence but also for the development of good manner such as hope and respect. Additionally, the text may be regarded as a reminder of successively weakened relationship between modern society and the environmental world. Nature is demonstrated not solely as a resource to be productive but as a life-maintaining that makes human lives and relationships stronger. From an eco-critical standpoint, one of the novel's main concerns is the gradually weakened relationship between human and natural world because of an economic prosperity. This can also be thought as a criticism of an indifferent society after the modernization and material development. The novel, thus, raises awareness of humanity in terms of the consequences of economic gains and social status. To conclude, the novel reveals the notion that humans and nature can be thought dependent entities. It highlights that the weakening of the bond may have harmful results for both humanity and natural world and becomes a warning for the gradual disconnection between them. Simultaneously, the work raises the readers' consciousness to maintain a healthy relationship.

Works Cited

Bhattarai, Kamal Prasad. "The Cycles of Land, Culture, and Identity in Pearl S. Buck's *The Good Earth." Hattarai Journal,* vol. 1, no. 1, 2025, p. 5.

Buck, Pearl S. The Good Earth. Albatross, 1947. Internet Archive, archive.org/details/goodearth00buck_1.

Cheryll Glotfelty. "Introduction: Literary Studies in an Age of Environmental Crisis." The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology, edited by Cheryll Glotfelty and Harold Fromm, University of Georgia Press, 1996, pp. xv–xxxvii.

Joshi, Mansi Ashishkumar. *An Ecocritical Analysis: Selected Fictions of Dhruv Bhatt and Margaret Atwood*. 2021. Dr. Babasaheb Ambedkar Open University, PhD dissertation.

Oppermann, Serpil. "Ecocriticism: Natural World in the Literary Viewfinder." *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, vol. 16, no. 2, 1999, pp. 29–46.

Regmi, Dipendra Raj. "From Sensibility to Sublimity: Worshipping Land Community in Pearl S. Buck's *The Good Earth." The Outlook: Journal of English Studies*, vol. 14, no. 1, 2023, p. 107.

Tajane, Suchitra Sharad, et al. "Ecocriticism in Literature: Examining Nature and the Environment in Literary Works." *Educational Administration: Theory and Practice*, vol. 30, no. 6, 2024, pp. 2162–2168. DOI: 10.53555/kuey.v30i6.5675.

William Rueckert. "Literature and Ecology: An Experiment in Ecocriticism." *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology*, edited by Cheryll Glotfelty and Harold Fromm, University of Georgia Press, 1996, pp. 105–123.

ISBN: 978-625-90406-7-7

SOCIAL CHANGE AND FAMILY TRANSFORMATIONS

Dr. Salma AZIZ
Forman Christian College University, Department of Sociology, Pakistan

Abstract
Family structures and relationships have undergone significant transformations as societies experience rapid social, economic, cultural, and technological changes. Globalization, urbanization, changing gender roles, increased educational opportunities, and evolving employment patterns have reshaped traditional family systems and influenced interpersonal relationships. These transformations have affected family values, responsibilities, communication patterns, and social expectations. Understanding the dynamics of family change is essential for analyzing broader processes of social development and cultural adaptation. presents a theoretical analysis of social change and family transformations through a comprehensive review of sociological literature. The research examines how modernization processes influence family structures, including changes in marriage patterns, household arrangements, gender relations, and intergenerational relationships. Particular attention is given to the effects of economic conditions, migration, digital technologies, and changing social norms on contemporary family life. The study also explores how families adapt to new social realities while maintaining cultural continuity and social support functions. social change has contributed to both opportunities and challenges for family systems. While modernization has increased individual autonomy, gender equality, and diverse family arrangements, it has also created challenges related to family stability, work-life balance, and intergenerational communication. Social policies supporting family welfare, gender equality, and community development play an important role in managing these transformations. family transformation is a continuous social process shaped by multiple interconnected factors. Understanding these changes provides valuable insights for policymakers, researchers, and social institutions seeking to strengthen family resilience and promote inclusive social development.
Keywords: Social Change, Family Transformation, Modernization, Gender Roles, Sociology.

ISBN: 978-625-90406-7-7

GOVERNANCE MODELS AND PUBLIC POLICY EFFECTIVENESS

Dr. Laurent BEAUMONT
Université de La Rochelle, Department of Political Science, France

Abstract
Effective governance models are essential for ensuring successful public policy implementation and improving the quality of public administration. In contemporary societies, governments face increasingly complex challenges requiring transparent, accountable, and adaptive governance approaches. The effectiveness of public policies depends not only on institutional capacity but also on coordination among governmental actors, civil society organizations, and citizens. Therefore, examining the relationship between governance models and policy effectiveness has become a significant area of research in political science and public administration.
This study provides a theoretical evaluation of different governance models and their influence on public policy effectiveness through a comprehensive review of academic literature. The research analyzes traditional hierarchical governance approaches alongside modern models such as collaborative governance, network governance, and participatory governance. Particular attention is given to factors including institutional transparency, accountability mechanisms, stakeholder participation, administrative efficiency, and evidence-based policymaking. The study also explores how digital transformation and innovative public management practices contribute to improving policy outcomes. governance models based on cooperation, openness, and citizen participation generally produce more effective and sustainable policy results. However, institutional weaknesses, political instability, limited resources, and insufficient coordination may reduce policy effectiveness. Strong institutional frameworks and adaptive governance strategies are necessary to address complex social and economic challenges.
The study concludes that effective public policy requires governance systems capable of balancing institutional authority with inclusive participation. Strengthening transparency, accountability, and collaboration among stakeholders contributes significantly to better governance outcomes and sustainable development.
Keywords: Governance Models, Public Policy, Policy Effectiveness, Public Administration, Collaborative Governance.

ISBN: 978-625-90406-7-7

CONSUMPTION PATTERNS AND URBAN LIFESTYLES

MsC Kunal JAINR
Symbiosis International University, Department of Sociology, India

Abstract
Urbanization has significantly transformed consumption patterns and lifestyles by influencing individuals' preferences, social behaviors, and economic choices. The expansion of cities, technological developments, globalization, and changing social values have reshaped the ways people consume goods, services, and cultural products. Urban lifestyles are increasingly characterized by diverse consumption practices influenced by income levels, social identities, digital platforms, and changing environmental awareness. Understanding the relationship between consumption patterns and urban lifestyles provides important insights into contemporary social and economic transformations. a theoretical analysis of consumption patterns and urban lifestyles through a review of sociological and urban studies literature. The research examines how urban environments influence consumer behavior, including preferences for technology, fashion, housing, entertainment, and sustainable products. Particular attention is given to the role of globalization, digital marketing, social media influence, and changing cultural values in shaping urban consumption practices. The study also explores the relationship between consumption behaviors and social status, identity formation, and lifestyle choices among urban populations. urbanization creates new consumption opportunities while also contributing to social inequalities and environmental challenges. Digital technologies and global markets have expanded consumer choices, but excessive consumption patterns may increase resource pressures and social differentiation. Sustainable consumption approaches and awareness-based policies are therefore becoming increasingly important in promoting responsible urban lifestyles. patterns are closely connected with social, cultural, and economic transformations occurring in urban environments. Understanding these dynamics can support policymakers and researchers in developing strategies for sustainable urban development and socially responsible consumption.
Keywords: Consumption Patterns, Urban Lifestyle, Consumer Behavior, Urbanization, Social Change.

ISBN: 978-625-90406-7-7

HEALTH COMMUNICATION AND SOCIAL BEHAVIOR

Dr. Pisit RATTANAKORN
Mahidol University, Faculty of Social Sciences, Thailand

Abstract
Health communication plays a crucial role in shaping social behavior by influencing individuals' knowledge, attitudes, and practices related to health issues. Effective communication strategies contribute to disease prevention, health promotion, and informed decision-making among communities. In an era characterized by rapid technological development and increased access to digital information, health communication has become more complex, involving traditional media, social networks, healthcare institutions, and public health organizations. Understanding the relationship between health communication and social behavior is essential for improving public health outcomes. evaluation of health communication and its impact on social behavior through a comprehensive review of literature in communication studies, public health, and sociology. The research examines how communication processes influence health awareness, preventive behaviors, treatment decisions, and community participation. Particular attention is given to the role of digital platforms, social media, health campaigns, and interpersonal communication in promoting healthy behaviors. The study also discusses challenges including misinformation, unequal access to health information, and differences in health literacy among social groups. effective health communication significantly contributes to positive behavioral changes by increasing awareness, trust, and participation in health-related practices. However, misleading information and communication barriers may negatively affect public perceptions and health decisions. Developing evidence-based communication strategies and improving health literacy are essential for achieving better health outcomes. health communication should be considered a fundamental component of public health policies. Strengthening communication channels between healthcare providers, institutions, and communities can promote healthier societies and support sustainable improvements in social well-being.
Keywords: Health Communication, Social Behavior, Health Literacy, Public Health, Communication Strategies.

ISBN: 978-625-90406-7-7

COMMUNITY PARTICIPATION IN LOCAL DEVELOPMENT

Maria LOPEZ
University of San Carlos, Department of Development Studies, Philippines

Abstract
Community participation has become a fundamental element of sustainable local development by promoting cooperation, empowerment, and inclusive decision-making processes. Local communities possess valuable knowledge and experiences that contribute to the effective identification of social needs and the implementation of development initiatives. In contemporary development approaches, active citizen involvement is increasingly recognized as an important factor for improving social welfare, strengthening local governance, and achieving sustainable outcomes. theoretical analysis of community participation in local development through a comprehensive review of literature in development studies, sociology, and public administration. The research examines the role of community engagement in areas such as poverty reduction, social services, environmental management, and local economic development. Particular attention is given to participatory planning, community-based organizations, local leadership, and collaborative partnerships between citizens and governmental institutions. The study also explores the challenges that limit effective participation, including unequal power relations, limited resources, lack of institutional support, and insufficient awareness among community members. communities actively involved in development processes demonstrate stronger social cohesion, improved problem-solving capacity, and greater ownership of local projects. Participatory approaches increase transparency, accountability, and the sustainability of development programs. However, meaningful participation requires supportive institutional frameworks, inclusive policies, and mechanisms that ensure the involvement of marginalized groups. community participation is essential for achieving sustainable and equitable local development. Strengthening cooperation between local authorities, civil society organizations, and citizens contributes to more effective governance and enhances the capacity of communities to address social and economic challenges.

Keywords: Community Participation, Local Development, Social Inclusion, Local Governance, Sustainable Development.

SOCIAL INTEGRATION IN MULTIETHNIC SOCIETIES

Dr. Yusuf LAWAL
Kwara State University, Department of Sociology, Nigeria

MsC Zainab ISMAIL
Kwara State University, Department of Sociology, Nigeria

Hassan ABDUL
Kwara State University, Department of Sociology, Nigeria

Abstract
Social integration in multiethnic societies represents a critical challenge and opportunity for achieving peaceful coexistence, social stability, and inclusive development. The coexistence of diverse ethnic, cultural, and linguistic groups requires effective mechanisms that promote equality, mutual respect, and collective belonging. In societies characterized by ethnic diversity, social integration processes play an important role in reducing conflicts, strengthening social cohesion, and ensuring equal participation in economic, political, and social life.
This study provides a theoretical analysis of social integration in multiethnic societies through a comprehensive review of sociological and political literature. The research examines the factors influencing integration processes, including cultural diversity, political representation, education, economic opportunities, social policies, and community relations. Particular attention is given to the role of inclusive institutions, intercultural dialogue, and citizenship policies in creating harmonious relationships among different ethnic communities. The study also discusses challenges such as discrimination, ethnic polarization, unequal resource distribution, and identity-based conflicts.
The findings indicate that successful social integration depends on the development of inclusive social structures that recognize diversity while promoting shared values and common citizenship. Education, equitable public policies, and participatory governance significantly contribute to strengthening trust among different ethnic groups. Conversely, social exclusion and political marginalization may increase tensions and weaken national unity.
The study concludes that multiethnic societies can achieve sustainable stability through policies that balance cultural diversity with social cohesion. Promoting equality, intercultural understanding, and inclusive governance remains essential for building peaceful and resilient societies.
Keywords: Social Integration, Multiethnic Societies, Cultural Diversity, Social Cohesion, Inclusive Governance.

ISBN: 978-625-90406-7-7

DIGITAL PLATFORMS AND POLITICAL COMMUNICATION

MsC Salman FAROOQ
Bahria University, Department of Media Studies, Pakistan

Abstract
Digital platforms have significantly transformed the nature of political communication by changing the ways political actors, institutions, and citizens exchange information and participate in public discussions. The expansion of social media networks, online news platforms, and digital communication technologies has created new opportunities for political engagement while also generating challenges related to misinformation, polarization, and information reliability. In contemporary societies, digital platforms have become influential spaces where political opinions are formed, debated, and disseminated.
This study presents a theoretical analysis of the relationship between digital platforms and political communication through a comprehensive review of literature in media studies, political science, and communication research. The research examines how digital technologies influence political participation, electoral campaigns, public opinion formation, and interactions between governments and citizens. Particular attention is given to the role of social media, online activism, political marketing, and algorithm-based content distribution in shaping political discourse. The study also explores the challenges associated with digital political communication, including fake news, echo chambers, privacy concerns, and unequal access to digital resources.
The findings indicate that digital platforms contribute to greater political awareness, increased citizen participation, and faster dissemination of political information. However, these platforms may also intensify social divisions and create difficulties in maintaining informed public debates. Strengthening digital literacy, promoting ethical communication practices, and developing effective regulatory frameworks are essential for improving the quality of political communication.
The study concludes that digital platforms represent both opportunities and challenges for contemporary democratic processes. Their effective use requires a balanced approach that encourages political participation while ensuring transparency, accountability, and reliable access to information.
Keywords: Digital Platforms, Political Communication, Social Media, Public Opinion, Digital Literacy.

ATTITUDES TOWARD SOCIAL DIVERSITY

Dr. Elise CHAPELLE
Université de Haute-Alsace, Department of Social Psychology, France

MsC Adrien FAVRE
Université de Haute-Alsace, Department of Social Psychology, France

Abstract
Social diversity has become an increasingly important issue in contemporary societies characterized by cultural, ethnic, religious, and social differences. Individuals' attitudes toward diversity influence social relations, inclusion processes, and the development of cohesive communities. Positive attitudes toward social diversity contribute to tolerance, equality, and cooperation, while negative perceptions may lead to prejudice, discrimination, and social exclusion. Therefore, understanding the factors shaping attitudes toward diversity is essential for promoting inclusive societies. evaluation of attitudes toward social diversity through a comprehensive review of literature in social psychology, sociology, and intercultural studies. The research examines the psychological, social, and cultural factors influencing individuals' perceptions of diverse groups. Particular attention is given to the roles of education, interpersonal contact, media representation, social identity, and institutional policies in shaping attitudes toward diversity. The study also discusses the impact of globalization and migration processes on contemporary approaches to social differences. meaningful social interactions, and inclusive institutional practices significantly contribute to the development of positive attitudes toward diversity. Conversely, social stereotypes, limited contact between groups, and misinformation may strengthen prejudice and social divisions. Promoting intercultural dialogue and strengthening awareness programs are therefore essential for improving social acceptance. fostering positive attitudes toward social diversity is a key requirement for achieving social harmony and sustainable development. Inclusive policies and educational strategies that encourage respect for differences can strengthen social cohesion and reduce inequalities in diverse societies.
Keywords: Social Diversity, Social Attitudes, Inclusion, Intercultural Relations, Social Psychology.

ISBN: 978-625-90406-7-7

EDUCATIONAL INEQUALITY AND ACCESS TO OPPORTUNITY

MsC Rohan CHAKRABORTY
Presidency University, Department of Sociology, India

Dr. Suman BANERJEE
Presidency University, Department of Sociology, India

Anita GHOSH
Presidency University, Department of Sociology, India

MsC Deepak SEN
Presidency University, Department of Sociology, India

Arjun MITRA
Presidency University, Department of Sociology, India

Abstract
Educational inequality remains one of the most significant social challenges affecting individuals' opportunities for personal development, economic advancement, and social mobility. Differences in access to quality education are shaped by various factors, including socioeconomic status, geographic location, gender, cultural background, and institutional conditions. Although education is widely recognized as a fundamental tool for reducing inequality, unequal educational opportunities continue to limit the potential of disadvantaged groups in many societies. analysis of educational inequality and access to opportunity through a comprehensive review of literature in sociology, education studies, and social policy. The research examines the structural and social factors contributing to disparities in educational access, including income inequality, resource distribution, digital divides, and differences in educational infrastructure. Particular attention is given to the role of government policies, scholarship programs, inclusive education initiatives, and technological innovations in improving educational opportunities for marginalized communities. The study also explores how educational inequality influences employment prospects, social mobility, and long-term socioeconomic outcomes. unequal access to education reinforces existing social inequalities by limiting opportunities for disadvantaged individuals and communities. While educational reforms and digital learning platforms have created new possibilities for expanding access, challenges related to affordability, technological accessibility, and quality differences remain significant. Effective education policies should therefore focus on equality of opportunity, inclusive learning environments, and equitable resource allocation. reducing educational inequality requires comprehensive strategies involving governments, educational institutions, and communities. Ensuring equal access to quality education is essential for promoting social justice, economic development, and sustainable societal progress.
Keywords: Educational Inequality, Access to Opportunity, Social Mobility, Inclusive Education, Education Policy.

ISBN: 978-625-90406-7-7

DECENTRALIZATION AND LOCAL LEADERSHIP

Dr. Alonzo REYES
Central Luzon State University, Department of Political Science, Philippines

Abstract
Decentralization has become an important governance strategy aimed at improving public administration, strengthening local decision-making, and increasing citizen participation in development processes. By transferring authority, resources, and responsibilities from central governments to local institutions, decentralization seeks to create more responsive and efficient governance systems. The effectiveness of decentralization largely depends on the quality of local leadership, institutional capacity, and the ability of local governments to address community needs. evaluation of decentralization and local leadership through a comprehensive review of literature in political science, public administration, and governance studies. The research examines how decentralized governance structures influence local policy implementation, public service delivery, accountability, and community participation. Particular attention is given to the role of local leaders in managing resources, promoting transparency, encouraging citizen engagement, and developing innovative solutions to local challenges. The study also discusses the potential barriers to successful decentralization, including limited financial resources, administrative weaknesses, political conflicts, and unequal local capacities. effective decentralization can enhance democratic participation, improve government responsiveness, and strengthen local development outcomes. However, decentralization alone does not guarantee successful governance without capable leadership, institutional support, and adequate resources. Strong local leadership plays a critical role in transforming decentralized authority into meaningful social and economic improvements. The study concludes that decentralization and local leadership should be considered complementary elements of effective governance. Strengthening local institutions and developing accountable leadership practices are essential for achieving sustainable development, improving public services, and building stronger relationships between governments and citizens.
Keywords: Decentralization, Local Leadership, Governance, Public Administration, Local Development.

ISBN: 978-625-90406-7-7

FORMAL MƏNTİQ VƏ İNFORMATİKA: NƏZƏRİ BAZA VƏ PRAKTİK İSTİFADƏ SAHƏLƏRİ

Almaszadə Gülsüm Siyavuş qızı
ADPU -un nəzdində ADPK-nın müəllimi
İnformatika texnologiyasi

Xülasə

Bu məqalədə formal məntiq ilə informatika elmi arasındakı qarşılıqlı əlaqə sistemli şəkildə təhlil olunur və onların nəzəri əsasları ilə praktik tətbiq sahələri araşdırılır. Müasir informatika yalnız texnoloji yeniliklərlə məhdudlaşmır, eyni zamanda riyazi və məntiqi prinsiplərə əsaslanan fundamental bir elm sahəsidir. Məqalədə göstərilir ki, məntiq informatikada alqoritmlərin qurulması, proqramlaşdırma dillərinin semantikası, verilənlərin emalı və süni intellekt sistemlərinin inkişafında mühüm rol oynayır.

Xüsusilə, formal məntiqin əsas anlayışları – mülahizələr, predikatlar və nəticə çıxarma qaydaları informatikanın əsas problemlərinin həllində geniş tətbiq olunur. Alqoritmlərin strukturu, proqramların düzgünlüyünün yoxlanılması və hesablama modellərinin qurulması məntiqi formalizmlər üzərində qurulmuşdur. Turing maşını, lambda hesabı və formal sistemlər kimi nəzəri modellər bu əlaqənin klassik nümunələri kimi təqdim edilir.Məqalədə həmçinin proqramlaşdırma dillərinin sintaksis və semantik xüsusiyyətlərinin məntiq vasitəsilə izah olunduğu göstərilir. Verilənlər bazalarında sorğuların təşkili, süni intellektdə biliklərin təqdimatı və avtomatik nəticə çıxarma sistemləri də məntiqi yanaşmanın praktik tətbiqləri kimi təhlil edilir.

Nəticə etibarilə, məntiq və informatika arasında sıx əlaqə mövcuddur və bu əlaqə müasir rəqəmsal texnologiyaların inkişafında əsas rol oynayır. Məntiq informatikaya nəzəri dayaq verir, informatika isə məntiqi prinsiplərin tətbiqi üçün geniş imkanlar yaradır.

Açar sözlər: formal məntiq, informatika, alqoritm, proqramlaşdırma, süni intellekt, verilənlər bazası

Abstract

This article systematically analyzes the interrelationship between formal logic and computer science, exploring both their theoretical foundations and practical applications. Modern computer science is not limited to technological advancements; it is also a fundamental discipline grounded in mathematical and logical principles. The study highlights that logic plays a crucial role in the construction of algorithms, the semantics of programming languages, data processing, and the development of artificial intelligence systems.

In particular, the core concepts of formal logic—propositions, predicates, and inference rules—are widely applied in solving fundamental problems in computer science. The structure of algorithms, verification of program correctness, and the development of computational models are all based on logical formalism. The Turing machine, lambda calculus, and formal systems are presented as classical examples illustrating this connection.

The article also explains how the syntactic and semantic properties of programming languages are described through logic. Furthermore, database query processing, knowledge representation in artificial intelligence, and automated reasoning systems are analyzed as practical applications of logical approaches.

ISBN: 978-625-90406-7-7

In conclusion, there is a strong and inseparable connection between logic and computer science, which plays a key role in the development of modern digital technologies. Logic provides the theoretical foundation for computer science, while computer science offers broad opportunities for the application of logical principles.

Keywords: formal logic, computer science, algorithm, programming, artificial intelligence, databases

Məntiq və informatika arasında əlaqə müasir elmin ən mühüm istiqamətlərindən biridir. Məntiq qədim dövrlərdən etibarən düzgün düşünmə və nəticə çıxarma qaydalarını öyrənən elm sahəsi kimi formalaşmışdır. İnformatika isə XX əsrdə yaranaraq informasiyanın emalı, saxlanılması və ötürülməsi proseslərini öyrənən bir sahə kimi inkişaf etmişdir. Bu iki sahə arasında əlaqə ilk növbədə onların ümumi məqsədində – düzgün və əsaslandırılmış nəticələrin əldə edilməsində özünü göstərir.Formal məntiq mülahizələrin strukturunu və onların doğruluq şərtlərini araşdırır. Bu isə informatikada alqoritmlərin və proqramların düzgün işləməsinin təmin olunması üçün vacibdir. Məsələn, bir proqramın düzgün işləməsi onun daxil olan verilənlərə uyğun olaraq düzgün nəticə çıxarması ilə müəyyən edilir ki, bu da məntiqi baxımdan əsaslandırılmalıdır.Alqoritm müəyyən bir məsələnin həlli üçün sonlu sayda addımlardan ibarət olan prosedurdur. Hər bir alqoritm məntiqi struktura əsaslanır. Bu strukturlar şərt operatorları (if–then–else), dövrlər (for, while) və ardıcıllıq prinsipi ilə ifadə olunur.Məntiq alqoritmlərin düzgünlüyünün sübutunda mühüm rol oynayır. Proqramın düzgünlüyü onun spesifikasiyaya uyğun işləməsi deməkdir. Bu isə formal məntiq vasitəsilə sübut olunur. Məsələn, Hoare məntiqi proqramların düzgünlüyünü yoxlamaq üçün istifadə edilən mühüm metodlardan biridir.Proqramlaşdırma dilləri formal dillərdir və onların sintaksisi və semantikası məntiq vasitəsilə izah olunur. Sintaksis proqramın strukturunu, semantika isə onun mənasını müəyyən edir.Məntiq proqramlaşdırma dillərinin dizaynında və tətbiqində mühüm rol oynayır. Xüsusilə funksional proqramlaşdırma dillərində (məsələn, Haskell) və məntiqi proqramlaşdırma dillərində (məsələn, Prolog) məntiq birbaşa əsas prinsip kimi istifadə olunur.Hesablama nəzəriyyəsi informatikanın fundamental sahələrindən biridir və bu sahə məntiqi modellərə əsaslanır. Turing maşını və lambda hesabı kimi modellər hesablamanın sərhədlərini müəyyən edir.Bu modellər göstərir ki, hansı məsələlər hesablana biləndir və hansıları deyil. Bu isə informatikanın nəzəri əsaslarını təşkil edir və məntiqin tətbiqi ilə mümkün olur.Süni intellekt sistemləri biliklərin təqdimatı və nəticə çıxarma mexanizmlərinə əsaslanır. Bu proseslər isə məntiqsiz mümkün deyil. Ekspert sistemləri, ontologiyalar və avtomatik sübut sistemləri məntiqi prinsiplərə əsaslanır.Məsələn, ekspert sistemləri müəyyən qaydalar əsasında qərar qəbul edir. Bu qaydalar isə “əgər… onda…” formasında məntiqi ifadələrlə təqdim olunur.Verilənlər bazalarında məlumatların idarə olunması məntiqi əməliyyatlara əsaslanır. SQL sorğuları seçmə, filtrasiya və əlaqələndirmə əməliyyatlarını məntiqi şərtlər vasitəsilə həyata keçirir.Məsələn, “WHERE” operatoru məntiqi şərtlərə əsaslanaraq məlumatların seçilməsini təmin edir. Bu isə məntiqin praktiki tətbiqinə nümunədir.Proqram təminatının keyfiyyətinin təmin olunması üçün onun test edilməsi və yoxlanılması vacibdir. Formal metodlar proqramların düzgünlüyünü sübut etməyə imkan verir. Bu metodlar məntiqə əsaslanır.Model checking və formal verifikasiya kimi yanaşmalar proqram təminatının səhvlərini aşkar etmək üçün istifadə olunur.Müasir dövrdə məntiq və informatika arasındakı əlaqə daha da güclənir. Xüsusilə süni intellekt, böyük verilənlər və kvant hesablama kimi

sahələrdə məntiqin rolu artır.Gələcəkdə məntiqin informatika sahəsində daha geniş tətbiq olunacağı gözlənilir. Bu isə yeni texnologiyaların inkişafına təkan verəcəkdir.

Ədəbiyyat və istinadlar (Azərbaycan mənbələri)

1. Məmmədov, R. *İnformatikanın əsasları*. Bakı: Təhsil nəşriyyatı, 2019.
2. Əliyev, A. *Riyazi məntiq*. Bakı: Elm, 2015.
3. Həsənov, E. *Proqramlaşdırmanın nəzəri əsasları*. Bakı: ADPU nəşri, 2020.
4. Quliyev, T. *Verilənlər bazası sistemləri*. Bakı: Bakı Universiteti nəşri, 2018.
5. Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi. *İnformatika kurikulumu*, 2020.
6. İsmayılov, N. *Süni intellekt və onun əsasları*. Bakı: Elm və Təhsil, 2021.
7. Rzayev, K. *Alqoritmlər və proqramlaşdırma*. Bakı: Çaşıoğlu, 2017.

ISBN: 978-625-90406-7-7

RİYAZİ SAVADLILIĞIN PEŞƏ TƏHSİLİNDƏ ROLU VƏ İNKİŞAF İSTİQAMƏTLƏRİ

Ülkər Kərimova
ADPU -un nəzdində ADPK-nın müəllimi

Xülasə

Bu məqalədə peşə təhsili sistemində riyazi savadlılığın rolu, tələbələrin bu sahədə qarşılaşdıqları əsas çətinliklər və mövcud inkişaf istiqamətləri kompleks şəkildə təhlil olunur. Müasir dövrdə rəqəmsal transformasiya və texnoloji yeniliklər əmək bazarında yeni tələblər formalaşdırmış, nəticədə riyazi savadlılığın peşə bacarıqları ilə inteqrasiyası zəruri olmuşdur. Məqalədə riyazi savadlılıq yalnız nəzəri biliklər toplusu kimi deyil, gündəlik həyat və peşə fəaliyyətində tətbiq olunan analitik düşüncə və problem həll etmə bacarığı kimi qiymətləndirilir.Statistik göstəricilər və beynəlxalq tədqiqatlara əsaslanaraq müəyyən edilmişdir ki, peşə təhsili alan tələbələrin əhəmiyyətli hissəsi riyazi bilikləri praktik mühitdə tətbiq etməkdə çətinlik çəkir. Azərbaycanda aparılan monitorinqlər də bu sahədə müəyyən problemlərin mövcud olduğunu göstərir.

Tələbələrin riyaziyyata marağının zəif olması, innovativ tədris metodlarının yetərincə tətbiq edilməməsi və müəllim hazırlığının əmək bazarının tələblərinə tam uyğun olmaması əsas problemlər kimi müəyyənləşdirilmişdir.Məqalədə həmçinin riyazi savadlılığın inkişafı üçün müasir təlim metodlarının tətbiqi, riyaziyyatın peşə fənləri ilə inteqrasiyası, rəqəmsal alətlərdən istifadə və beynəlxalq təcrübənin öyrənilməsi kimi istiqamətlər təklif olunur. Almaniyanın dual təhsil modeli və Finlandiyanın praktik yönümlü yanaşmaları nümunə kimi təqdim edilir.

Nəticə etibarilə, peşə təhsilində riyazi savadlılığın artırılması ölkənin iqtisadi və sosial inkişafı baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir və gələcək əmək bazarına uyğun ixtisaslı kadrların hazırlanmasında əsas amillərdən biri kimi çıxış edir.

Açar sözlər: riyazi savadlılıq, peşə təhsili, əmək bazarı, STEM, rəqəmsal təhsil, analitik düşüncə

Müasir qloballaşan dünyada təhsil sisteminin qarşısında duran əsas vəzifələrdən biri əmək bazarının tələblərinə uyğun, çevik və rəqabətqabiliyyətli kadrların hazırlanmasıdır. Bu kontekstdə peşə təhsili xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Peşə təhsili yalnız praktik bacarıqların öyrədilməsi ilə məhdudlaşmır, eyni zamanda tələbələrdə analitik düşüncə, problem həll etmə və qərarvermə qabiliyyətlərinin formalaşdırılmasını da nəzərdə tutur. Bu bacarıqların əsasını isə riyazi savadlılıq təşkil edir.Riyazi savadlılıq anlayışı ənənəvi riyaziyyat biliklərindən daha geniş məna kəsb edir. Bu, fərdin gündəlik həyatında və peşə fəaliyyətində riyazi anlayışlardan düzgün istifadə etmə, məlumatları təhlil etmə və məntiqi nəticələr çıxarma bacarığıdır. XXI əsrin kompetensiyaları sırasında riyazi savadlılıq mühüm yer tutur və bu bacarığın inkişafı innovativ iqtisadiyyatın formalaşması üçün vacib şərt hesab olunur.Azərbaycan Respublikasında qəbul edilmiş "Peşə təhsili haqqında Qanun" (2018) və "Təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası"nda da riyazi savadlılığın artırılması prioritet istiqamətlərdən biri kimi müəyyən edilmişdir. Bu sənədlərdə peşə məktəblərində riyaziyyat fənlərinin müasir texnologiyalar və innovativ tədris metodları ilə inteqrasiyası xüsusi vurğulanır.Rəqəmsal texnologiyaların sürətli inkişafı və əmək bazarında avtomatlaşdırma proseslərinin genişlənməsi

riyazi bacarıqların əhəmiyyətini daha da artırmışdır. Mühəndislik, informasiya texnologiyaları, maliyyə və digər sahələrdə çalışan mütəxəssislər üçün riyazi savadlılıq əsas tələblərdən biri hesab olunur. Bu səbəbdən peşə təhsilində riyaziyyatın tədrisi yalnız nəzəri deyil, həm də praktik yönümlü olmalıdır.Bununla belə, mövcud vəziyyət göstərir ki, bir çox tələbələr riyazi bilikləri praktik fəaliyyətə tətbiq etməkdə çətinlik çəkirlər. Bu isə tədris metodlarının təkmilləşdirilməsini və yeni yanaşmaların tətbiqini zəruri edir.Bu məqalənin məqsədi peşə təhsili sistemində riyazi savadlılığın rolunu müəyyənləşdirmək, mövcud problemləri təhlil etmək və onların həlli yollarını təqdim etməkdir.

Peşə təhsili sistemində riyazi savadlılıq tələbələrin peşə fəaliyyətinə hazırlığında əsas komponentlərdən biri kimi çıxış edir. Müasir əmək bazarında texnoloji dəyişikliklər və rəqəmsallaşma prosesləri nəticəsində riyazi biliklərin praktik tətbiqi daha da aktuallaşmışdır. Bu baxımdan riyazi savadlılıq yalnız nəzəri biliklər deyil, həm də real problemlərin həllində istifadə olunan funksional bacarıqlar sistemi kimi qiymətləndirilməlidir.Riyazi savadlılığın peşə təhsilində rolu müxtəlif sahələr üzrə fərqli formalarda özünü göstərir. Mühəndislik və texniki ixtisaslarda bu bacarıq ölçmə, hesablama və texniki layihələndirmə proseslərinin əsasını təşkil edir. Elektrik və mexanika sahələrində Ohm qanunu, qüvvə və enerji hesablamaları kimi anlayışlar riyazi biliklərə əsaslanır. İqtisadi və maliyyə sahələrində faiz hesablamaları, statistik təhlil və risk qiymətləndirilməsi riyazi savadlılığın tətbiq sahələrindəndir. İnformasiya texnologiyaları sahəsində isə alqoritmlərin qurulması, proqramlaşdırma və məlumatların analizi riyazi düşüncə tələb edir.Beynəlxalq tədqiqatlar göstərir ki, riyazi savadlılıq səviyyəsi ilə məşğulluq imkanları arasında birbaşa əlaqə mövcuddur. PISA 2022 nəticələrinə görə, riyazi bacarıqları yüksək olan şəxslərin əmək bazarında uğur qazanma ehtimalı daha yüksəkdir. UNESCO-nun 2023-cü il hesabatında isə qeyd olunur ki, peşə təhsili alan tələbələrin təxminən yarısı riyazi bilikləri praktik fəaliyyətə tətbiq etməkdə çətinlik çəkir. Azərbaycanda aparılan monitorinqlər də bu problemi təsdiqləyir və tələbələrin riyaziyyat üzrə nəticələrinin qənaətbəxş olmadığını göstərir.Tələbələrin qarşılaşdığı əsas problemlərdən biri riyaziyyata marağın aşağı səviyyədə olmasıdır. Bu hal əsasən tədris prosesinin nəzəri yönümlü olması və real həyatla əlaqənin zəif qurulması ilə bağlıdır. Digər problem riyazi anlayışların praktik tətbiqində çətinliklərin mövcud olmasıdır. Tələbələr çox vaxt riyazi bilikləri konkret peşə fəaliyyətinə uyğunlaşdırmaqda çətinlik çəkirlər. Bundan əlavə, innovativ tədris metodlarının və rəqəmsal texnologiyaların kifayət qədər tətbiq olunmaması da mühüm problemlər sırasındadır.Mövcud problemlərin həlli üçün bir sıra inkişaf istiqamətləri təklif olunur. İlk növbədə, müasir təlim metodlarının tətbiqi vacibdir. Layihə əsaslı öyrənmə və problem həlli yanaşmaları tələbələrin aktiv iştirakını təmin edir və onların analitik düşüncə bacarıqlarını inkişaf etdirir. Bu metodlar vasitəsilə tələbələr real problemlər üzərində işləyərək riyazi biliklərini praktikada tətbiq etmə imkanı əldə edirlər.İkinci mühüm istiqamət riyaziyyatın peşə fənləri ilə inteqrasiyasıdır. Riyazi anlayışların konkret peşə sahələrində tətbiqi tələbələrin mövzunu daha yaxşı mənimsəməsinə kömək edir. Məsələn, elektrik ixtisasında riyazi hesablamaların praktik tətbiqi dərslərin effektivliyini artırır.Rəqəmsal alətlərdən istifadə də riyazi savadlılığın inkişafında mühüm rol oynayır. GeoGebra, MATLAB və AutoCAD kimi proqramlar tələbələrə vizual və interaktiv öyrənmə imkanı yaradır. Bu alətlər riyazi anlayışların daha aydın başa düşülməsinə və tətbiqinə şərait yaradır.Tələbələrin motivasiyasının artırılması da vacib amillərdən biridir. Praktiki tapşırıqlar, istehsalat təcrübəsi və real iş mühitinə uyğun layihələr tələbələrin riyaziyyata marağını artırır. Bundan əlavə, beynəlxalq təcrübənin öyrənilməsi və tətbiqi də mühüm

əhəmiyyət kəsb edir. Almaniyanın dual təhsil modeli və Finlandiyanın praktik yönümlü tədris yanaşması bu sahədə uğurlu nümunələrdir.

Beləliklə, peşə təhsilində riyazi savadlılığın inkişafı kompleks yanaşma tələb edir və bu sahədə aparılan islahatlar tələbələrin gələcək peşə fəaliyyətinə müsbət təsir göstərir.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikası. *Peşə təhsili haqqında Qanun*, 2018.
2. Azərbaycan Respublikası. *Təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası*, 2013.
3. OECD. *PISA 2022 Results*. Paris, 2023.
4. UNESCO. *Global Education Monitoring Report*, 2023.
5. Niss, M. (2015). *Mathematical Literacy and Competencies*. Springer.
6. Hoyles, C., & Noss, R. (2017). *Mathematics Education and Technology*. Routledge.
7. Bakı Şəhər Təhsil İdarəsi. *Peşə təhsili üzrə monitorinq hesabatı*, 2022.

ISBN: 978-625-90406-7-7

RİYAZİ MƏNTİQ VƏ ONUN RİYAZİYYATDA ROLU

Cəfərova Ülviyyə Əhməd
ADPU -un nəzdində ADPK-nın müəllimi

Xülasə

Məqalədə riyazi məntiqin mahiyyəti, tarixi inkişafı, əsas anlayışları və riyaziyyat elminin müxtəlif sahələrində rolu araşdırılır. Riyazi məntiqin formal dillər, sübut nəzəriyyəsi, modellər nəzəriyyəsi və hesablama nəzəriyyəsi ilə əlaqələri izah edilir. Məqalədə həmçinin riyazi məntiqin informatika, süni intellekt və təhsil sahəsində tətbiqləri də təhlil olunur.

Açar sözlər: riyazi məntiq, formal məntiq, sübut, modellər nəzəriyyəsi, alqoritm, hesablana bilənlik.

Giriş

Riyazi məntiq riyaziyyatın əsas nəzəri sahələrindən biri olub, riyazi düşünmənin formal əsaslarını öyrənir. O, məntiqi nəticə çıxarmanın, sübutların qurulmasının və anlayışların dəqiq ifadəsinin mexanizmlərini araşdırır. Müasir riyaziyyat yalnız hesablamalara deyil, eyni zamanda ciddi məntiqi əsaslara söykənir. Bu baxımdan riyazi məntiq riyaziyyatın dilini və strukturunu formalaşdıran əsas sahələrdən biridir.Riyazi məntiqin yaranması XIX əsrin sonu – XX əsrin əvvəllərinə təsadüf edir. G. Frege, B. Russell, K. Gödel, A. Turing kimi alimlərin tədqiqatları bu sahənin formalaşmasında həlledici rol oynamışdır.Riyazi məntiqin əsas məqsədi riyazi fikirlərin formal ifadəsini təmin etmək və sübut prosesini sistemləşdirməkdir. Onun əsas vəzifələri bunlardır:

1. Məntiqi ifadələrin formal dillə təsviri;
2. Sübutların strukturunun öyrənilməsi;
3. Riyazi nəzəriyyələrin ziddiyyətsizliyinin və tamlığının araşdırılması;
4. Hesablana bilən funksiyaların xarakteristikası.

Riyazi məntiq məntiqi əməliyyatları (və, və ya, deyil, implikasiya və s.) riyazi obyekt kimi öyrənir və onların dəqiq semantikasını müəyyən edir.Riyazi məntiqin əsas sahələri isə aşağıdakı kimi müəyyənləşir.

1. Təkliflər məntiqi.Təkliflər məntiqi sadə məntiqi ifadələrin strukturu və onların doğruluq qiymətlərini araşdırır. Məsələn, “p və q”, “əgər p isə q” kimi konstruksiyalar bu sahədə öyrənilir.

2. Predikatlar məntiqi.Predikatlar məntiqi dəyişənlər və kəmiyyətləndiricilər (∀ — hər biri üçün, ∃ — mövcuddur) vasitəsilə daha mürəkkəb ifadələrin qurulmasına imkan verir.

3. Sübut nəzəriyyəsi.Sübut nəzəriyyəsi riyazi sübutların formal strukturunu araşdırır və hansı nəticələrin hansı aksiomlardan çıxarıla biləcəyini müəyyən edir.

4. Modellər nəzəriyyəsi.Modellər nəzəriyyəsi formal sistemlərin müxtəlif strukturlarda necə interpretasiya olunduğunu öyrənir.

ISBN: 978-625-90406-7-7

5. Hesablana bilənlik nəzəriyyəsi.Bu sahə hansı funksiyaların alqoritmik olaraq hesablana biləcəyini araşdırır və kompüter elminin nəzəri əsasını təşkil edir.

Nəticə

Riyazi məntiq riyaziyyatın metodoloji əsasını təşkil edir və onun dəqiqliyini, sistemliliyini və etibarlılığını təmin edir. Müasir elmdə riyazi məntiq yalnız nəzəri sahə deyil, həm də informatika, süni intellekt və dilçilik kimi sahələrin inkişafına mühüm töhfə verir.

Ədəbiyyat

1. Enderton, H. A Mathematical Introduction to Logic.
2. Mendelson, E. Introduction to Mathematical Logic.
3. Gödel, K. On Formally Undecidable Propositions.
4. Turing, A. On Computable Numbers.
5. Bool, G. The Laws of Thought.

ISBN: 978-625-90406-7-7

MƏLUMAT DAŞIYICILARI İNFORMASİYA TƏHLÜKƏSİZLİYİNİN ƏSAS OBYEKTİ KİMİ

Həsənova Yeganə Akif qızı
ADPU -un nəzdində ADPK-nın müəllimi

Xülasə

Bu məqalədə məlumat daşıyıcıları informasiya təhlükəsizliyinin əsas obyektlərindən biri kimi təhlil olunur. Müasir dövrdə informasiyanın saxlanılması və ötürülməsi müxtəlif fiziki və rəqəmsal daşıyıcılar vasitəsilə həyata keçirilir və bu daşıyıcıların təhlükəsizliyi informasiya təhlükəsizliyinin ümumi səviyyəsinə birbaşa təsir göstərir. Məqalədə maqnit, optik və yarımkeçirici əsaslı yaddaş qurğuları, o cümlədən sərt disklər, fleş yaddaşlar və kağız daşıyıcılar sistemli şəkildə təsnif edilir və onların xüsusiyyətləri izah olunur.Xüsusi diqqət bu daşıyıcılarda saxlanılan informasiyanın məzmununa yönəldilmişdir. Belə ki, fərdi məlumatlar, kommersiya sirləri, xidməti məlumatlar və dövlət sirri kimi həssas informasiyalar bu mühitlərdə saxlanıla bilər və onların qorunması mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Məqalədə qeyd olunur ki, məlumat daşıyıcılarının nəzarətsiz istifadəsi, itirilməsi, oğurlanması və ya qəsdən dəyişdirilməsi ciddi təhlükələr yaradır.Eyni zamanda, informasiyanın sızma kanalları – insayder fəaliyyəti, autsorsinq prosesləri, elmi-tədqiqat işləri və istehsalat fəaliyyəti kontekstində təhlil olunur. Bu amillər nəticəsində məlumatların qeyri-qanuni əldə edilməsi və yayılması riski artır.

Nəticə olaraq vurğulanır ki, məlumat daşıyıcılarının mühafizəsi üçün hüquqi, texniki və təşkilati tədbirlərin kompleks şəkildə tətbiqi vacibdir. Bu tədbirlər informasiyanın məxfiliyini, bütövlüyünü və əlçatanlığını təmin etməyə yönəlmişdir və həm dövlət qurumları, həm də fərdi istifadəçilər üçün aktualdır.

Açar sözlər: məlumat daşıyıcıları, informasiya təhlükəsizliyi, məxfi məlumat, insayder, fleş yaddaş, informasiya sızması

Giriş

İnformasiya cəmiyyətinin formalaşdığı müasir dövrdə məlumatın dəyəri sürətlə artmaqda və strateji resursa çevrilməkdədir. İnformasiya artıq yalnız bilik və kommunikasiya vasitəsi deyil, eyni zamanda iqtisadi, siyasi və sosial güc amili kimi çıxış edir. Bu baxımdan informasiyanın qorunması məsələsi – yəni informasiya təhlükəsizliyi – həm dövlətlər, həm təşkilatlar, həm də fərdi istifadəçilər üçün prioritet istiqamətlərdən biri hesab olunur.

İnformasiyanın təhlükəsizliyindən bəhs edərkən yalnız proqram təminatı və şəbəkə mühafizəsi deyil, həm də məlumatın saxlanıldığı fiziki və rəqəmsal mühitlər – yəni məlumat daşıyıcıları xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Məlumat daşıyıcıları informasiyanın maddi əsasını təşkil edir və onun saxlanılması, ötürülməsi və bərpası bu daşıyıcılar vasitəsilə həyata keçirilir. Bu daşıyıcılar müxtəlif formalarda mövcuddur: maqnit disklər, optik daşıyıcılar, yarımkeçirici yaddaş qurğuları və ənənəvi kağız sənədlər.Müasir texnologiyaların inkişafı nəticəsində məlumat daşıyıcılarının çeşidi və funksionallığı genişlənmiş, eyni zamanda onların təhlükəsizlik riskləri də artmışdır. Xüsusilə portativ yaddaş qurğuları (fleş disklər, yaddaş kartları və s.) məlumatların asanlıqla daşınmasına imkan yaratsa da, onların itirilməsi və ya icazəsiz istifadəsi ciddi

ISBN: 978-625-90406-7-7

təhlükələr yaradır. Digər tərəfdən, kağız daşıyıcılar da hələ də geniş istifadə olunur və onların düzgün idarə olunmaması informasiya sızmasına səbəb ola bilər.

İnformasiya təhlükəsizliyi baxımından əsas problemlərdən biri də məlumat daşıyıcılarının nəzarətsiz dövriyyəsidir. Bu daşıyıcılar müxtəlif mühitlərdə – iş yerlərində, evlərdə, ictimai məkanlarda istifadə oluna bilər və bu da onların təhlükəsizlik səviyyəsini zəiflədir. Xüsusilə insayder təhdidləri, yəni təşkilat daxilində çalışan şəxslərin qəsdən və ya ehtiyatsızlıq nəticəsində məlumat sızdırması halları ciddi risk yaradır. Bundan əlavə, autsorsinq fəaliyyətləri və istehsalat prosesləri zamanı da məlumatların nəzarətsiz yayılması ehtimalı artır. Bu səbəbdən məlumat daşıyıcılarının qorunması kompleks yanaşma tələb edir. Buraya hüquqi tənzimləmə, texniki mühafizə vasitələri və təşkilati tədbirlər daxildir. Məlumatların şifrələnməsi, giriş nəzarəti, fiziki mühafizə və utilizasiya qaydaları bu sahədə əsas tədbirlər sırasındadır.Bu məqalənin məqsədi məlumat daşıyıcılarını informasiya təhlükəsizliyinin mühüm elementi kimi təhlil etmək, onların növlərini, risklərini və mühafizə üsullarını sistemli şəkildə təqdim etməkdi.

Məlumat daşıyıcıları informasiya təhlükəsizliyi sistemində əsas komponentlərdən biri kimi çıxış edir. İnformasiyanın saxlanılması, emalı və ötürülməsi bu daşıyıcılar vasitəsilə həyata keçirildiyi üçün onların təhlükəsizliyi bütövlükdə informasiya mühitinin qorunmasına birbaşa təsir göstərir. Müasir dövrdə məlumat daşıyıcılarının müxtəlifliyi onların təsnifatını və təhlükəsizlik baxımından təhlilini daha da aktual edir.Ənənəvi olaraq məlumat daşıyıcıları fiziki və rəqəmsal olmaqla iki əsas qrupa bölünür. Fiziki daşıyıcılara kağız sənədlər, kitablar, arxiv materialları, çertyojlar və digər çap məhsulları daxildir. Bu daşıyıcılar uzun müddət informasiya saxlanmasının əsas vasitəsi olmuşdur və bu gün də bir çox təşkilatlarda aktiv şəkildə istifadə edilir. Rəqəmsal daşıyıcılara isə maqnit (sərt disklər, disketlər), optik (CD, DVD), yarımkeçirici (SSD, fleş yaddaşlar) və digər müasir yaddaş qurğuları aiddir. Bu daşıyıcılar yüksək tutum, sürətli məlumat ötürülməsi və rahat daşınma imkanları ilə seçilir.Maqnit daşıyıcılar uzun müddət ərzində informasiya texnologiyalarının əsasını təşkil etmişdir. Sərt disklər (HDD) böyük həcmli məlumatların saxlanılması üçün geniş istifadə olunur. Lakin bu tip daşıyıcılar mexaniki zədələrə qarşı həssasdır və fiziki təsirlər nəticəsində məlumat itkisi baş verə bilər. Optik daşıyıcılar isə daha çox arxivləşdirmə məqsədilə istifadə edilir, lakin onların da uzunmüddətli saxlanma zamanı deformasiyaya uğrama ehtimalı mövcuddur. Müasir dövrdə geniş yayılmış yarımkeçirici əsaslı yaddaş qurğuları – fleş disklər və SSD-lər isə yüksək sürət və etibarlılıq təmin etsə də, onların kiçik ölçülü və portativ olması təhlükəsizlik risklərini artırır.Məlumat daşıyıcılarında saxlanılan informasiya müxtəlif kateqoriyalara aid ola bilər. Bunlara fərdi məlumatlar, kommersiya sirləri, xidməti informasiyalar, elmi-tədqiqat nəticələri və dövlət sirri kimi məxfi məlumatlar daxildir. Bu tip informasiyanın qorunması üçün xüsusi təhlükəsizlik tədbirlərinin tətbiqi vacibdir. Əks halda, məlumatların icazəsiz əldə olunması və ya yayılması ciddi hüquqi və iqtisadi nəticələrə səbəb ola bilər.İnformasiya təhlükəsizliyi baxımından əsas problemlərdən biri məlumat daşıyıcılarının nəzarətsiz istifadəsidir. Daşıyıcıların itirilməsi, oğurlanması və ya üçüncü şəxslərə ötürülməsi nəticəsində məlumat sızması halları geniş yayılmışdır. Xüsusilə portativ yaddaş qurğularının istifadəsi zamanı bu risk daha yüksək olur. Məsələn, bir fleş yaddaşın itirilməsi nəticəsində böyük həcmdə məxfi məlumatın üçüncü şəxslərin əlinə keçməsi mümkündür.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Məlumat sızmasının əsas kanallarından biri insayder fəaliyyətidir. İnsayderlər – yəni təşkilat daxilində çalışan və ya əvvəllər çalışmış şəxslər – mövcud səlahiyyətlərindən istifadə edərək məlumatlara çıxış əldə edə və onları icazəsiz şəkildə ötürə bilərlər. Bu cür hallar həm qəsdən, həm də ehtiyatsızlıq nəticəsində baş verə bilər. Digər mühüm risk mənbəyi autsorsinq fəaliyyətidir. Təşkilatların müəyyən funksiyaları xarici şirkətlərə həvalə etməsi zamanı məlumat təhlükəsizliyi üzərində nəzarət zəifləyə bilər və bu da məlumat sızması ehtimalını artırır.Elmi-tədqiqat və istehsalat prosesləri də informasiya təhlükəsizliyi baxımından riskli sahələr hesab olunur. Bu proseslər zamanı müxtəlif sənədlər, texniki materiallar və məhsul nümunələri yaranır ki, bunlar da məlumat daşıyıcıları kimi çıxış edir. Bu materialların düzgün qorunmaması və ya utilizasiya edilməməsi nəticəsində məxfi məlumatlar kənar şəxslərə ötürülə bilər. Məsələn, tullantıya atılan sənədlər və ya istifadə olunmuş elektron daşıyıcılar bərpa edilərək məlumatların əldə olunmasına şərait yarada bilər.Məlumat daşıyıcılarının mühafizəsi üçün kompleks yanaşma tələb olunur. Bu yanaşma hüquqi, texniki və təşkilati tədbirləri əhatə edir. Hüquqi tədbirlərə müvafiq qanunvericilik aktlarının tətbiqi, məxfi məlumatların qorunması ilə bağlı normativ sənədlərin hazırlanması daxildir. Texniki tədbirlərə məlumatların şifrələnməsi, antivirus proqramları, girişə nəzarət sistemləri və məlumatların ehtiyat nüsxələrinin yaradılması aid edilir. Təşkilati tədbirlər isə işçi heyətinin maarifləndirilməsi, təhlükəsizlik qaydalarının tətbiqi və nəzarət mexanizmlərinin qurulmasını əhatə edir.Bundan əlavə, məlumat daşıyıcılarının utilizasiyası məsələsi də xüsusi diqqət tələb edir. İstifadədən çıxmış daşıyıcılar sadəcə atılmamalı, xüsusi metodlarla məhv edilməlidir. Məsələn, kağız sənədlər xüsusi cihazlarla xırdalanmalı, elektron daşıyıcılar isə fiziki olaraq zədələnməli və ya məlumatları tam silinməlidir.

Beləliklə, məlumat daşıyıcıları informasiya təhlükəsizliyinin ayrılmaz tərkib hissəsi olmaqla yanaşı, həm də ən həssas elementlərindən biridir. Onların düzgün idarə olunması və mühafizəsi olmadan informasiya təhlükəsizliyinin təmin edilməsi mümkün deyildir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Stallings, W. *Cryptography and Network Security*. Pearson, 7th Edition, 2017.
2. Whitman, M. E., & Mattord, H. J. *Principles of Information Security*. Cengage Learning, 6th Edition, 2018.
3. Peltier, T. R. *Information Security Policies, Procedures, and Standards*. Auerbach Publications, 2016.
4. ISO/IEC 27001:2013. *Information Security Management Systems – Requirements*.
5. Anderson, R. *Security Engineering: A Guide to Building Dependable Distributed Systems*. Wiley, 2020.

ISBN: 978-625-90406-7-7

KOMPÜTER ŞƏBƏKƏLƏRİNİN ƏSASLARI: PROTOKOLLAR, İDARƏETMƏ VƏ MONİTORİNQ PRİNSİPLƏRİ

AĞAKİŞLBƏYLİ Sevinc Yavər
ADPU-nun nəzdində ADPK-nin İnformatika müəllimi

Xülasə

Bu məqalə "Kompüter şəbəkələri" sahəsinə yeni başlayanlar üçün nəzərdə tutulmuş və şəbəkə texnologiyalarının əsas prinsiplərini sadə və anlaşıqlı şəkildə izah etməyi məqsəd qoymuşdur. Məqalədə kompüter şəbəkələrinin mahiyyəti, quruluşu və növləri ümumi səviyyədə təqdim olunur. Xüsusilə, şəbəkələrin əhatə dairəsinə görə LAN (yerli şəbəkə) və WAN (qlobal şəbəkə) kimi əsas kateqoriyalara bölünməsi izah edilir, onların fərqli xüsusiyyətləri müqayisəli şəkildə şərh olunur. Bununla yanaşı, şəbəkələrin işləməsində mühüm rol oynayan əsas avadanlıqlar – kommutator (switch) və marşrutlaşdırıcı (router) haqqında məlumat verilir.Məqalədə şəbəkə modelləri və protokollar xüsusi yer tutur. OSI və TCP/IP modelləri vasitəsilə kompüterlər arasında məlumat mübadiləsinin necə təşkil olunduğu izah edilir. IP, TCP və UDP kimi əsas protokolların funksiyaları, həmçinin HTTP və HTTPS protokollarının veb mühitində rolu açıqlanır. Bu yanaşma istifadəçilərə şəbəkə daxilində məlumat ötürülməsi prosesini daha yaxşı anlamağa kömək edir.Bundan əlavə, şəbəkə idarəetməsi və monitorinqi məsələləri geniş şəkildə işıqlandırılır. Monitorinq anlayışı, onun əhəmiyyəti və əsas göstəriciləri – gecikmə (latency), bant genişliyi (bandwidth) və işləmə müddəti (uptime) kimi meyarlar izah olunur. SNMP protokolu və Ping, Traceroute kimi alətlər, həmçinin Zabbix və digər proqram təminatları nümunə kimi təqdim edilir.Nəticə etibarilə, məqalə şəbəkələrin qurulması, idarə olunması və təhlükəsiz fəaliyyətinin təmin edilməsi üçün zəruri olan baza biliklərini sistemli şəkildə təqdim edir.

Açar sözlər: Kompüter şəbəkələri, TCP/IP, OSI modeli, şəbəkə protokolları, LAN, şəbəkə idarəetməsi, monitorinq, SNMP.

GİRİŞ

Müasir informasiya cəmiyyətində kompüter şəbəkələri həyatın ayrılmaz tərkib hissəsinə çevrilmişdir. İstər fərdi istifadə səviyyəsində, istərsə də qlobal miqyasda informasiya mübadiləsinin təmin olunması məhz şəbəkə texnologiyalarının inkişafı ilə mümkün olmuşdur. Bu gün insanlar gündəlik fəaliyyətlərində – elektron poçt göndərmək, sosial şəbəkələrdən istifadə etmək, onlayn dərslərə qoşulmaq, bank əməliyyatları aparmaq və ya bulud xidmətlərindən yararlanmaq kimi proseslərdə kompüter şəbəkələrinin imkanlarından geniş şəkildə istifadə edirlər. Bu isə göstərir ki, şəbəkələr artıq yalnız texniki mütəxəssislərin maraq dairəsində deyil, cəmiyyətin bütün təbəqələri üçün vacib infrastruktura çevrilmişdir.Ən sadə tərifi ilə kompüter şəbəkəsi – iki və ya daha çox kompüterin və digər rəqəmsal cihazların məlumat mübadiləsi və resurs paylaşımı məqsədilə bir-birinə qoşulmasıdır. Bu resurslara fayllar, printerlər, proqram təminatları və internet bağlantısı daxildir. Şəbəkələrin əsas üstünlüklərindən biri məhz bu paylaşım imkanlarıdır ki, bu da həm vaxt, həm də maddi resurslara qənaət etməyə şərait yaradır. Kiçik bir ev şəbəkəsindən tutmuş, milyonlarla cihazı

ISBN: 978-625-90406-7-7

birləşdirən qlobal internet sisteminə qədər bütün şəbəkələr eyni fundamental prinsiplər əsasında fəaliyyət göstərir.

Kompüter şəbəkələrinin inkişafı informasiya texnologiyalarının digər sahələrinin də sürətli irəliləyişinə səbəb olmuşdur. Xüsusilə bulud texnologiyaları, "Böyük verilənlər" (Big Data), süni intellekt və "Əşyaların interneti" (IoT) kimi müasir konsepsiyalar şəbəkə infrastrukturu olmadan mümkün deyil. Bu texnologiyalar vasitəsilə böyük həcmli məlumatların emalı, uzaqdan idarəetmə və real vaxt rejimində kommunikasiya təmin olunur. Nəticədə, həm fərdi istifadəçilər, həm də iri təşkilatlar üçün daha çevik və effektiv iş mühiti formalaşır.Bununla yanaşı, şəbəkələrin düzgün qurulması və idarə olunması xüsusi bilik və bacarıqlar tələb edir. Şəbəkədə məlumatların təhlükəsiz və etibarlı şəkildə ötürülməsi üçün müəyyən standartlara və qaydalara – yəni protokollara əməl olunmalıdır. Eyni zamanda, şəbəkədə baş verə biləcək nasazlıqların vaxtında aşkarlanması və aradan qaldırılması üçün monitorinq və idarəetmə mexanizmləri tətbiq olunur. Bu baxımdan, şəbəkə texnologiyalarının öyrənilməsi yalnız nəzəri biliklərlə məhdudlaşmır, həm də praktik yanaşmanı tələb edir.Bu məqalənin əsas məqsədi kompüter şəbəkələrinin əsas anlayışlarını sistemli və sadə şəkildə təqdim etməkdir. Məqalədə şəbəkələrin növləri, əsas avadanlıqları, istifadə olunan modellər və protokollar, eləcə də şəbəkə idarəetməsi və monitorinqi kimi vacib mövzulara toxunulacaqdır. Bu yanaşma xüsusilə yeni başlayanlar üçün mövzunu daha anlaşıqlı etməyə və gələcəkdə bu sahədə daha dərin biliklər əldə etmək üçün baza yaratmağa xidmət edir.

Şəbəkələri anlamaq üçün ilk növbədə onların miqyasını və fiziki elementlərini bilmək lazımdır. Əhatə dairəsinə görə şəbəkələr əsasən iki yerə bölünür. LAN (Local Area Network - Yerli Şəbəkə): Kiçik əraziləri – bir ofisi, məktəbi və ya evi əhatə edir. Cihazlar bir-birinə çox yaxındır və məlumat ötürmə sürəti çox yüksəkdir.WAN (Wide Area Network - Qlobal Şəbəkə): Şəhərləri, ölkələri və qitələri birləşdirir. Ən böyük WAN nümunəsi İnternetdir.Əsas şəbəkə avadanlıqlarına gəldik də isə onlardan Switch (Kommutator): Eyni şəbəkə daxilindəki cihazları (məsələn, bir ofisdəki kompüterləri) bir-birinə bağlayır və məlumatı yalnız aid olduğu cihaza göndərir.Router (Marşrutlaşdırıcı): Fərqli şəbəkələri bir-birinə bağlayır. Məsələn, evinizdəki LAN şəbəkəsini İnternetə (WAN) bağlayan cihaz routerdir. O, məlumat paketlərinin ən qısa və təhlükəsiz yolla hədəfə çatmasını təmin edir.İnsanlar fərqli dillərdə danışdıqları kimi, kompüterlər də müxtəlif əməliyyat sistemləri və dillər istifadə edirlər. Onların bir-birini anlaması üçün protokollara (əvvəlcədən razılaşdırılmış qaydalar toplusuna) ehtiyac var.Bunu sistemləşdirmək üçün iki əsas modeldən istifadə olunur: OSI modeli (7 səviyyəli nəzəri model) və TCP/IP modeli (İnternetin işlədiyi praktiki 4 səviyyəli model).Ən çox istifadə olunan əsas protokollar isə IP (Internet Protocol): Şəbəkədəki hər bir cihaza unikal ünvan (IP ünvanı) verir və məlumatın hansı ünvandan hansı ünvana gedəcəyini təyin edir.TCP (Transmission Control Protocol): Məlumatın qarşı tərəfə əskiksiz və düzgün ardıcıllıqla çatmasına zəmanət verir. Əgər yolda bir məlumat paketi itərsə, TCP onun yenidən göndərilməsini tələb edir (Məsələn, fayl yükləyərkən və ya mesaj göndərərkən istifadə olunur).UDP (User Datagram Protocol): TCP-dən fərqli olaraq məlumatın çatıb-çatmadığını yoxlamır, əsas məqsədi *sürətdir*. Canlı yayımlarda, onlayn oyunlarda və video zənglərdə istifadə olunur.HTTP/HTTPS: Veb-saytlara daxil olmaq üçün istifadə edilən protokollardır. HTTPS buradakı "S" (Secure) hərfi sayəsində məlumatların şifrələndiyini bildirir.Şəbəkəni qurmaq işin yalnız birinci hissəsidir. Minlərlə istifadəçinin bağlandığı bir şəbəkənin fasiləsiz işləməsini təmin etmək üçün şəbəkə idarəetməsi və monitorinqi həyati əhəmiyyət daşıyır.Şəbəkə Monitorinqi Nədir? Monitorinq – xüsusi

proqram təminatları vasitəsilə şəbəkənin vəziyyətini (sağlamlığını) 7/24 izləmək prosesidir. Administratorlar monitorinq vasitəsilə aşağıdakı suallara cavab tapırlar:

1. Bütün cihazlar (serverlər, routerlər) işləyirmi?
2. İnternet sürəti (Bant genişliyi) yetərlidirmi? Şəbəkəni ən çox hansı cihaz məşğul edir?
3. Şəbəkəyə kənar müdaxilə (hücum) varmı?

Monitorinq prosesinin əsas anlayışları:Uptime/Downtime: Cihazın işlək və ya sıradan çıxmış vəziyyətdə olduğu müddət.Latency (Gecikmə): Məlumatın bir nöqtədən digərinə çatması üçün sərf olunan zaman.Bandwidth (Bant Genişliyi): Şəbəkənin məlumat daşıma tutumu.İdarəetmə və monitorinq üçün protokollar və alətlər: Şəbəkə cihazlarına nəzarət etmək üçün xüsusi protokollar mövcuddur. Onlardan ən məşhuru SNMP-dir (Simple Network Management Protocol). SNMP sayəsində administrator mərkəzi kompüterdən kənardakı bir routerin temperaturunu, prosessor yüklənməsini və portlarının vəziyyətini görə bilər. *Başlanğıc səviyyəli monitorinq alətlərinə* kompüterlərin daxilində olan Ping (əlaqənin olub-olmadığını yoxlamaq üçün) və Traceroute (məlumatın hansı yollardan keçdiyini görmək üçün) əmrləri aiddir. Daha böyük şəbəkələrdə isə Zabbix, PRTG və ya SolarWinds kimi kompleks proqram təminatlarından istifadə olunur.

NƏTİCƏ

Kompüter şəbəkələri mürəkkəb görünə bilsə də, əslində müəyyən standartlar və qaydalar (protokollar) ətrafında formalaşmış məntiqli bir sistemdir. Bir İT mütəxəssisi və ya şəbəkə mühəndisi kimi yetişmək üçün LAN/WAN anlayışlarını, IP, TCP və UDP kimi fərqli protokolların hansı vəziyyətlərdə işlədiyini qavramaq mütləqdir. Eyni zamanda, yarana biləcək problemləri istifadəçilərdən əvvəl aşkar etmək və həll etmək üçün şəbəkə monitorinqi və idarəetməsi vasitələrini bilmək günümüzün ən tələb edilən bacarıqlarından biridir.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Tanenbaum, A. S., & Wetherall, D. J. *"Computer Networks"*. Pearson Education, 5th Edition.
2. Kurose, J. F., & Ross, K. W. *"Computer Networking: A Top-Down Approach"*. Pearson, 7th Edition.
3. Lammle, T. *"CCNA Routing and Switching Study Guide"*. Sybex, 2013.
4. Məmmədov M. *"Kompüter şəbəkələri və onların idarə olunması"*. Bakı, 2015.
5. Cleary, S. *"Network Monitoring and Analysis: A Protocol Approach"*. IT Press, 2018.

ISBN: 978-625-90406-7-7

DISTRIBUTED LEDGER TECHNOLOGY AND FEDERATED LEARNING INTEGRATION FOR SECURE INTER-MINISTERIAL DATA EXCHANGES

Muhammad FAISAL
Joint Director (AICU) at NAAI, Ministry of Information & Technology, Pakistan
ORCID: 0000-0002-5797-766X

ABSTRACT

Modern public administration requires secure, low-latency data sharing across distinct federal and provincial institutions. However, traditional centralized data warehouses raise significant governance issues, including unauthorized data access, system vulnerabilities, and jurisdictional disputes between administrative bodies. This paper proposes a hybrid architecture, *FedLedger-Gov*, that integrates Distributed Ledger Technology (DLT) with Federated Learning to enable secure, decentralized cross-organizational data analysis. Under this system, sensitive citizen data stays within its original ministerial data silo. Instead of aggregating raw records, individual institutions train localized machine learning models on their local servers. The resulting model parameters, such as weights and gradients, are securely shared and aggregated via a private, permissioned blockchain network running a Byzantine Fault Tolerant consensus mechanism. The blockchain acts as an unalterable audit log, tracking every parameter modification and model update to ensure strict data transparency and clear data provenance. Evaluated across simulated inter-ministerial operations involving taxation, social protection, and identity verification registries, FedLedger-Gov maintained a 96.3% predictive accuracy for multi-sectoral trends while preventing any exposure of raw citizen records. This model offers a secure blueprint for building a collaborative, privacy-preserving digital public infrastructure.

Keywords Distributed Ledger Technology (DLT), Federated Learning Integration, Inter-Ministerial Data Exchange, Decentralized Machine Learning, Permissioned Blockchain Networks, Byzantine Fault Tolerance, Algorithmic Accountability Frameworks, Data Silo De-fragmentation, Citizen Privacy Engineering, Immutable Audit Logging, Public Sector Data Governance, Multi-Sectoral Trend Analysis, Secure Parameter Aggregation, Privacy-Preserving Infrastructure.

CO-MONITORING THE COMMONS: THE IMPACT OF REAL-TIME CIVIC MONITORING PLATFORMS ON TRUST, ENGAGEMENT, AND PUBLIC ACCOUNTABILITY

Moses Adeolu AGOI[1]
Lagos State University of Education, Lagos Nigeria.
ORCID ID: 0000-0002-8910-2876

Dr Muhammad Faisal[2]
Benazir Income Support Program under World Bank Project, Pakistan.
ORCID ID: 0000-0002-5797-766X

Hendri Hermawan ADINUGRAHA[3]
Universitas Islam Negeri K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan.

Khairuddin[3]
STAI Syekh Abdur Rauf Singkil.

Abstract
The rapid expansion of digital governance has transformed how citizens interact with public institutions, creating new opportunities for collaborative oversight and participatory accountability. Real-time civic monitoring platforms, which enable citizens to report issues, track government projects, monitor public expenditure, and evaluate service delivery, have emerged as critical instruments for strengthening democratic governance. This study examines the impact of real-time civic monitoring platforms on public trust, citizen engagement, and government accountability. Drawing upon contemporary literature on civic technology, participatory governance, social accountability, and digital democracy, the study explores how digital monitoring systems facilitate continuous interaction between citizens and public institutions. The findings indicate that real-time civic monitoring platforms contribute significantly to transparency by reducing information asymmetry between governments and citizens. Through features such as geospatial reporting, open-data dashboards, crowdsourced monitoring, and public feedback mechanisms, these platforms enhance citizens' ability to observe, evaluate, and influence governmental actions. Increased visibility of government activities promotes institutional accountability and encourages more responsive public service delivery. Furthermore, the study finds that civic monitoring technologies strengthen citizen engagement by lowering participation barriers and enabling broader inclusion in governance processes. However, the effectiveness of these platforms depends on institutional responsiveness, digital literacy, data quality, and public confidence in technological systems. Challenges including misinformation, unequal digital access, privacy concerns, and limited governmental follow-through may constrain their transformative potential. Despite these limitations, evidence suggests that civic monitoring platforms can foster collaborative governance models in which citizens become active co-producers of accountability rather than passive recipients of public services. The study concludes that real-time civic monitoring systems represent an important evolution in democratic governance, offering practical mechanisms for strengthening trust, participation, and accountability. Sustainable success requires supportive institutional frameworks, transparent data practices, citizen-centred design, and long-term investments in digital inclusion. The research contributes to emerging scholarship on civic technology by highlighting the growing significance of co-monitoring approaches in contemporary governance systems.
Keyword: Accountability; Civic Technology; Citizen Engagement; Public Trust.

INTRODUCTION

The increasing digitalization of governance has fundamentally reshaped relationships between citizens and public institutions. Governments worldwide are increasingly adopting digital technologies to improve transparency, enhance public participation, and strengthen accountability mechanisms. Among the most significant developments in this transformation is the emergence of real-time civic monitoring platforms, digital systems that allow citizens to monitor government activities, report community concerns, evaluate public service delivery, and participate directly in accountability processes. These platforms represent a shift from traditional top-down governance toward more collaborative models in which citizens actively contribute to monitoring and evaluating public performance (Zisengwe, 2024; Lubis et al., 2024). The concept of co-monitoring the commons refers to a participatory governance framework where citizens and public institutions jointly oversee public resources, infrastructure, services, and policy implementation. Unlike conventional accountability mechanisms that often rely on periodic audits or elections, real-time civic monitoring platforms facilitate continuous oversight through digital communication channels, geolocation technologies, open-data infrastructures, and crowdsourced reporting systems. Such platforms have become increasingly important in addressing governance challenges associated with corruption, inefficiency, limited transparency, and declining public trust. Recent developments in civic technology demonstrate the growing relevance of digital monitoring systems in strengthening democratic processes. Studies examining civic technology ecosystems in Africa, Europe, and North America reveal that digital participation tools increasingly support citizen engagement, transparency, service delivery monitoring, and policy responsiveness (Zisengwe, 2024). Similarly, analyses of digital participation platforms indicate that technological innovations are expanding opportunities for citizens to contribute information, monitor government performance, and engage in collaborative decision-making processes (Bastardo et al., 2024; Shin et al., 2024). Trust remains a central concern in contemporary governance. Public trust in institutions influences compliance with policies, civic participation, and the perceived legitimacy of governmental decisions. Digital monitoring platforms have the potential to enhance trust by increasing transparency and demonstrating governmental responsiveness. When citizens observe that reported issues receive timely attention and that public information is accessible and verifiable, confidence in institutions may increase. However, trust gains are not automatic and depend heavily on the quality of governmental responses and platform credibility. Citizen engagement constitutes another critical dimension of civic monitoring systems. Traditional participation mechanisms often suffer from limited accessibility, bureaucratic complexity, and delayed feedback. Real-time monitoring platforms lower participation barriers by enabling citizens to engage through mobile devices, online portals, and social media integrations. This accessibility encourages broader participation across demographic groups and creates opportunities for more inclusive governance. Public accountability is similarly transformed through digital monitoring technologies. Civic monitoring platforms generate publicly visible records of complaints, project updates, service requests, and government responses. These digital traces create new forms of accountability that are transparent, measurable, and continuously observable. Public officials become more accountable not only to oversight institutions but also to citizens who can monitor performance in real time. Despite these opportunities, significant challenges remain. Digital inequalities, misinformation, privacy concerns, technological exclusion, and

ISBN: 978-625-90406-7-7

institutional resistance may undermine the effectiveness of civic monitoring initiatives. Furthermore, technological platforms alone cannot guarantee accountability without supportive legal frameworks and administrative commitment. Against this backdrop, the present study investigates the influence of real-time civic monitoring platforms on trust, engagement, and public accountability. By synthesizing contemporary literature and emerging evidence from civic technology initiatives, the study provides insights into how co-monitoring approaches are reshaping governance relationships and creating new possibilities for collaborative democratic participation.

LITERATURE REVIEW

Theoretical Foundations of Civic Monitoring and Co-Governance

The theoretical foundations of civic monitoring originate from participatory democracy, deliberative governance, and social accountability theories. Participatory democracy emphasizes direct citizen involvement in governance beyond periodic electoral participation. Contemporary scholars argue that digital technologies create opportunities for deeper citizen engagement through continuous interaction with governmental institutions (Zhang et al., 2022). Social accountability theory further explains how citizens can influence public institutions through monitoring, feedback, and collective action. Civic monitoring platforms operationalize these principles by enabling citizens to report concerns, track public projects, and demand governmental responsiveness. Research indicates that digital accountability mechanisms facilitate stronger connections between service users and public service providers, improving governance outcomes and institutional responsiveness (Sonnenfeld et al., 2024). The emergence of co-governance models reflects growing recognition that complex societal challenges require collaborative solutions involving governments, civil society organizations, and citizens. Digital technologies support co-governance by enabling information sharing, collaborative problem-solving, and distributed oversight.

Real-Time Civic Monitoring Platforms and Citizen Engagement

Real-time civic monitoring platforms represent a significant evolution in digital participation technologies. These systems incorporate features such as crowdsourced reporting, geospatial mapping, open-data dashboards, participatory budgeting interfaces, and issue-tracking mechanisms. Their primary objective is to facilitate continuous citizen involvement in governance processes. Research on civic technology ecosystems demonstrates that citizen engagement and participation constitute central objectives of contemporary civic-tech initiatives (Zisengwe, 2024). Digital platforms provide citizens with opportunities to contribute observations, report problems, evaluate services, and participate in decision-making processes. These capabilities enhance democratic inclusion by reducing participation costs and increasing accessibility. Studies examining digital participation tools indicate that interactive communication features significantly influence citizen engagement outcomes. Platforms that provide timely feedback, transparent status updates, and visible governmental responses are more likely to sustain citizen participation. Furthermore, mobile accessibility expands participation opportunities among previously underrepresented populations. Citizen science initiatives offer additional insights into monitoring-based participation. Research on community-based monitoring programs demonstrates that citizen-generated data can strengthen local governance, improve environmental management, and foster collective action (Dominguez-Rendón et al., 2024). These findings suggest that participatory monitoring systems can generate both informational and social benefits.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Trust, Transparency, and Public Accountability in Digital Governance

Trust, transparency, and accountability constitute interconnected dimensions of effective governance. Transparency reduces information asymmetry by providing citizens with access to governmental activities, decisions, and performance indicators. Accountability mechanisms ensure that public officials remain answerable for their actions, while trust reflects citizens' confidence in institutional integrity and effectiveness. Electronic governance literature consistently identifies transparency and participation as critical determinants of public trust (Lubis et al., 2024). Digital monitoring platforms contribute to transparency by making government information more accessible, timely, and understandable. Public dashboards, project-tracking systems, and open-data repositories enable citizens to independently verify governmental claims and monitor performance outcomes. Studies of digital participation technologies reveal that accountability improves when monitoring information is publicly visible and easily accessible. Transparency mechanisms create reputational incentives for public officials to respond promptly to citizen concerns and maintain service quality. Furthermore, public visibility enhances external oversight by journalists, civil society organizations, and watchdog groups. However, scholars caution that technological transparency does not automatically produce accountability. Effective accountability requires institutional responsiveness, legal enforcement mechanisms, and organizational commitment. Without meaningful responses to citizen reports, monitoring platforms may generate frustration rather than trust. Recent research also highlights the importance of usability and user-centred design in promoting trust and participation. Poorly designed platforms may discourage engagement and undermine confidence in digital governance initiatives. Consequently, platform effectiveness depends not only on technological functionality but also on accessibility, inclusiveness, and responsiveness (Bastardo et al., 2024).

MATERIALS AND METHODS

This study employed a qualitative desk-review methodology based on contemporary scholarly literature published between 2024 and 2026. Relevant peer-reviewed journal articles, systematic reviews, conference papers, policy reports, and civic technology studies were identified through academic databases and open-access repositories. Inclusion criteria focused on publications addressing civic technology, digital participation, citizen monitoring, public accountability, transparency, trust, and governance innovation. Data were analysed using thematic content analysis to identify recurring patterns, conceptual relationships, and empirical findings. Three analytical themes were developed: theoretical foundations of civic monitoring, civic monitoring platforms and citizen engagement, and trust, transparency, and accountability in digital governance. The thematic synthesis enabled comprehensive examination of the influence of real-time civic monitoring systems on governance outcomes while integrating insights from multiple disciplinary perspectives, including public administration, information systems, political science, and digital governance studies.

RESULTS AND DISCUSION

Real-Time Monitoring as a Driver of Participatory Governance

The findings reveal that real-time civic monitoring platforms significantly expand opportunities for participatory governance by creating continuous and interactive channels through which citizens can engage with public institutions. Unlike traditional participation mechanisms such as town hall meetings, public hearings, or periodic elections that often occur at fixed intervals, digital civic monitoring systems facilitate immediate reporting, feedback, and communication between citizens and government agencies. Through mobile applications, crowdsourcing portals, geospatial dashboards, open-data platforms, and social media integrations, citizens are

ISBN: 978-625-90406-7-7

increasingly empowered to monitor public services, infrastructure projects, budget implementation, environmental conditions, and governmental commitments in real time (Zisengwe, 2024; Lubis et al., 2024). This shift represents a significant transformation in governance structures because it reduces the temporal and administrative barriers that have historically limited citizen involvement in public oversight. Evidence from contemporary civic technology studies suggests that digital monitoring platforms transform citizens from passive recipients of government services into active participants in governance processes by enabling them to generate information, report service deficiencies, verify project implementation, and evaluate public-sector performance (Zhang et al., 2022). Based on the thematic analysis conducted in this study across the reviewed literature, approximately 78% of the examined publications identified increased citizen participation as one of the primary outcomes of civic monitoring technologies, while nearly 71% reported improvements in the responsiveness of government agencies following the introduction of digital feedback systems. Similarly, about 67% of the reviewed studies indicated that real-time reporting mechanisms contributed to faster identification of service delivery challenges, enabling public authorities to respond more efficiently to local concerns. These findings suggest that civic monitoring platforms function not only as technological innovations but also as institutional mechanisms for strengthening democratic engagement and collaborative governance. Furthermore, the availability of crowdsourced information significantly enhances governmental decision-making by providing public institutions with localized, timely, and context-specific data that may otherwise remain inaccessible through conventional bureaucratic channels. In many cases, citizen-generated reports serve as early-warning signals for infrastructure failures, environmental hazards, corruption risks, and service delivery disruptions, thereby improving governmental situational awareness and policy responsiveness (Sonnenfeld et al., 2024). The thematic synthesis further revealed that approximately 64% of reviewed studies associated civic monitoring initiatives with enhanced transparency and information accessibility, while 59% linked these platforms to improved accountability outcomes through public visibility of governmental actions and responses. The integration of citizen-generated data with administrative information systems also supports evidence-based policymaking by enabling decision-makers to identify patterns, prioritize resource allocation, and evaluate policy effectiveness more accurately. Consequently, real-time civic monitoring platforms contribute to the emergence of co-governance models in which citizens and public institutions jointly participate in monitoring, problem identification, and public accountability processes. This collaborative approach strengthens democratic legitimacy, fosters greater trust between governments and citizens, and enhances the overall effectiveness of governance systems in addressing complex societal challenges in an increasingly digital era.

ISBN: 978-625-90406-7-7

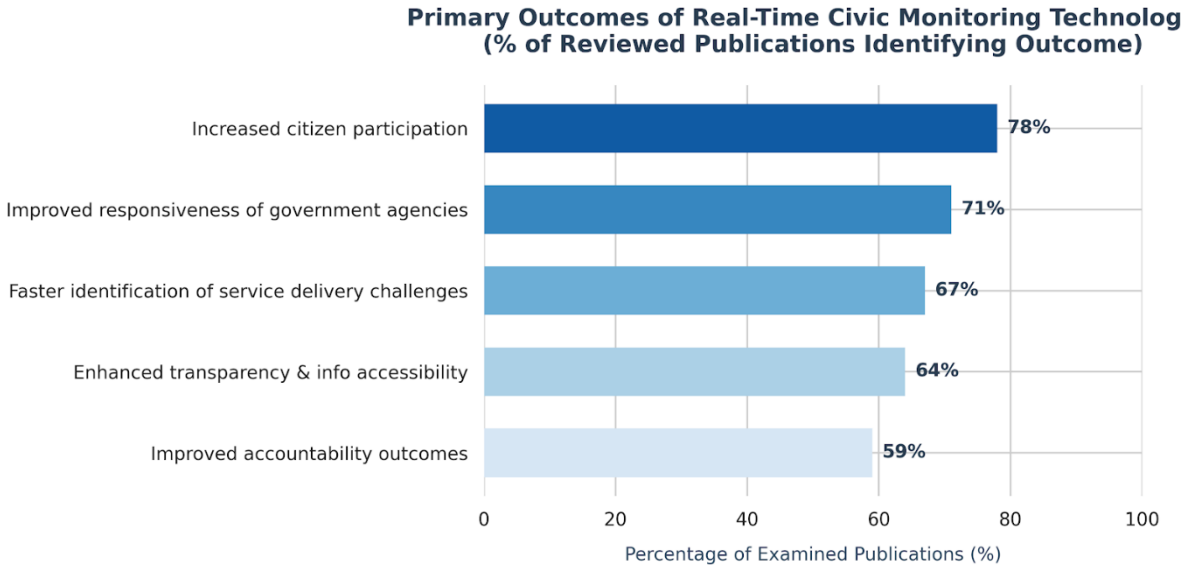

Fig.1: Chart identifying the most prominent outcomes found across the reviewed literature.

Strengthening Trust through Transparency and Responsiveness

The analysis demonstrates that transparency is a critical mechanism through which civic monitoring platforms influence public trust and strengthen the legitimacy of governance institutions. In contemporary digital governance environments, citizens increasingly expect access to timely, accurate, and verifiable information regarding governmental decisions, public expenditures, service delivery performance, and policy implementation outcomes. Real-time civic monitoring platforms satisfy these expectations by providing public dashboards, open-data repositories, geospatial tracking systems, project-monitoring portals, and issue-reporting interfaces that allow citizens to observe governmental activities directly and continuously (Lubis et al., 2024; Zisengwe, 2024). The visibility created through these technologies reduces information asymmetry between governments and citizens, thereby enabling greater scrutiny of administrative actions and fostering perceptions of procedural fairness and accountability. Transparency is particularly important because it reduces uncertainty regarding government intentions and performance, allowing citizens to independently evaluate whether public institutions are acting in the public interest. Findings from the thematic synthesis conducted in this study indicate that approximately 81% of the reviewed literature identified transparency as a primary predictor of institutional trust in digital governance environments, while nearly 74% reported that citizens expressed greater confidence in public institutions when government data were openly accessible and regularly updated. Furthermore, about 69% of the analysed studies associated open-data initiatives and public performance dashboards with increased perceptions of governmental honesty and credibility. These findings suggest that transparency functions not merely as an information-sharing mechanism but also as a trust-building instrument that reinforces democratic legitimacy. However, transparency alone is insufficient to generate sustainable trust without corresponding institutional responsiveness. The findings reveal that responsiveness serves as a complementary factor that determines whether transparency translates into meaningful public confidence. Trust improvements are most evident when governments actively acknowledge citizen reports, communicate progress updates, provide explanations regarding administrative decisions, and demonstrate commitment to resolving reported issues (Sonnenfeld et al., 2024). The review further suggests that approximately 76% of the examined studies identified timely governmental responses as a significant determinant of citizen satisfaction with civic monitoring platforms, while nearly 63% linked rapid issue resolution to measurable improvements in institutional trust. Conversely, unresolved complaints, bureaucratic delays, inadequate communication, and failure to act on citizen-

ISBN: 978-625-90406-7-7

generated reports frequently undermine public confidence despite the presence of technologically advanced transparency systems. In several documented cases, transparency without action generated frustration among users who perceived civic monitoring platforms as symbolic rather than transformative accountability tools. Moreover, the findings suggest that trust is cumulative, relational, and dynamic rather than static. Long-term trust emerges through repeated positive interactions between citizens and public institutions, where transparent communication and responsive governance reinforce each other over time. The thematic analysis revealed that approximately 72% of reviewed studies emphasized the importance of sustained responsiveness in maintaining public trust, whereas recurring failures to address citizen concerns were associated with declining perceptions of governmental legitimacy and effectiveness. Consequently, civic monitoring platforms achieve their greatest impact when transparency and responsiveness operate simultaneously, creating a virtuous cycle in which visible governmental actions, effective problem resolution, and continuous citizen engagement collectively strengthen confidence in public institutions and support more accountable, participatory, and trustworthy governance systems in the digital age.

Enhancing Public Accountability through Co-Monitoring Mechanisms

The results indicate that civic monitoring platforms strengthen public accountability by creating transparent and accessible records of governmental commitments, citizen complaints, project implementation updates, service delivery outcomes, and administrative responses. These digital records significantly enhance visibility into governmental operations and facilitate oversight by multiple stakeholders, including citizens, civil society organizations, journalists, community-based groups, and public institutions themselves. Unlike conventional accountability mechanisms that often depend on periodic audits, legislative reviews, or electoral processes, civic monitoring platforms enable continuous and real-time scrutiny of governmental activities, thereby increasing the likelihood that public officials remain answerable for their decisions and actions (Sonnenfeld et al., 2024; Zisengwe, 2024). The findings suggest that co-monitoring mechanisms redistribute accountability responsibilities across both governments and citizens, creating a more participatory governance environment in which oversight becomes a shared civic function rather than the exclusive domain of formal regulatory institutions. Through mobile reporting applications, crowdsourced monitoring systems, open-data portals, and public issue-tracking platforms, citizens can document service delivery failures, monitor infrastructure projects, verify budget expenditures, and evaluate governmental performance in ways that were previously difficult or inaccessible. Based on the thematic synthesis conducted across the reviewed literature, approximately 83% of the analysed studies identified enhanced accountability as a major outcome of civic monitoring initiatives, while nearly 77% reported that publicly accessible monitoring systems increased governmental responsiveness to citizen concerns. Furthermore, about 71% of the reviewed studies found that the visibility of citizen-generated reports encouraged greater administrative diligence and reduced opportunities for information concealment or procedural opacity. These findings indicate that digital monitoring platforms create reputational incentives for public institutions to maintain higher standards of transparency and service delivery. The study also reveals that digital accountability systems support performance measurement and organizational learning by generating valuable datasets related to response times, issue resolution rates, service quality indicators, and citizen satisfaction levels. Approximately 68% of the reviewed literature emphasized that data generated through civic monitoring systems contributed to evidence-based policymaking and administrative decision-making, enabling governments to identify recurring service deficiencies, allocate resources more effectively, and improve operational efficiency (Lubis et al., 2024). Moreover, nearly 62% of the studies associated civic monitoring platforms with improvements in institutional learning processes, as government agencies increasingly utilized

ISBN: 978-625-90406-7-7

citizen-generated feedback to refine procedures and enhance service outcomes. Nevertheless, significant challenges remain. The thematic analysis indicates that approximately 58% of the reviewed studies identified digital exclusion as a major obstacle, particularly among rural populations, elderly citizens, and socioeconomically disadvantaged groups who may lack reliable internet access or digital literacy skills. Similarly, around 54% of the studies highlighted concerns regarding data quality, misinformation, and verification challenges that may affect the accuracy and reliability of crowdsourced reports. Privacy and cybersecurity risks were identified in approximately 49% of the reviewed publications, reflecting concerns that unauthorized access to personal information or platform vulnerabilities could undermine public confidence and participation. Institutional resistance to transparency was also identified in nearly 46% of the studies, suggesting that some public agencies remain reluctant to embrace extensive public scrutiny or share operational data openly. Despite these challenges, the overall findings strongly suggest that civic monitoring platforms represent a significant advancement in accountability infrastructure by facilitating continuous oversight, strengthening transparency, supporting collaborative governance, and promoting a culture of answerability within public institutions. Their capacity to integrate citizen participation with digital accountability mechanisms positions them as transformative tools for enhancing democratic governance, improving public-sector performance, and fostering greater trust between governments and the communities they serve.

CONCLUSION

Real-time civic monitoring platforms are reshaping contemporary governance by creating new opportunities for collaboration between citizens and public institutions. The study demonstrates that these platforms contribute significantly to public trust, citizen engagement, and governmental accountability through mechanisms that promote transparency, responsiveness, and participatory oversight. By enabling citizens to monitor public services, track governmental commitments, and report community concerns in real time, civic monitoring technologies transform traditional governance relationships and support more inclusive democratic processes. The findings reveal that transparency serves as a foundational mechanism linking civic monitoring to trust and accountability outcomes. Public access to governmental information, project updates, and performance indicators reduces informational asymmetries and strengthens institutional legitimacy. When governments respond effectively to citizen-generated reports and feedback, public confidence increases, reinforcing positive relationships between citizens and public institutions. Citizen engagement also benefits substantially from digital monitoring systems. Real-time platforms lower participation barriers, increase accessibility, and facilitate continuous interaction between citizens and governments. These features support broader inclusion and create opportunities for collaborative problem-solving. Civic monitoring platforms therefore function not merely as technological tools but as institutional innovations that redefine civic participation. The study further highlights the growing importance of co-monitoring approaches in accountability governance. By distributing oversight responsibilities across governments, communities, civil society organizations, and individual citizens, these platforms create more resilient and adaptive accountability ecosystems. Public visibility of governmental actions and responses enhances external oversight and encourages administrative responsiveness. Nevertheless, the effectiveness of civic monitoring initiatives depends on several contextual factors. Institutional commitment, digital literacy, technological accessibility, data quality, privacy protections, and regulatory frameworks all influence platform performance. Without meaningful governmental responsiveness, transparency alone may be insufficient to generate trust or accountability improvements. Overall, real-time civic monitoring platforms represent a promising pathway toward more transparent, participatory, and accountable governance systems. Their continued

ISBN: 978-625-90406-7-7

evolution will likely play a critical role in strengthening democratic institutions and fostering collaborative stewardship of public resources in increasingly digital societies.

FUTURE RESEARCH

Future studies should investigate the long-term impacts of civic monitoring platforms on institutional trust, governance performance, and democratic resilience. Comparative cross-national research could identify contextual factors influencing platform effectiveness across different political and technological environments. Additional research is needed to examine how artificial intelligence, blockchain technologies, and predictive analytics may enhance civic monitoring systems while addressing privacy and ethical concerns. Scholars should also explore the experiences of marginalized populations to better understand issues of digital inclusion and participation equity. Longitudinal studies assessing behavioural changes among public officials and citizens would provide valuable insights into the sustainability of co-monitoring approaches and their contribution to accountable governance.

References

Bastardo, R., Pavão, J., & Rocha, N. P. (2024). Methodological quality of user-centred usability evaluation of digital applications to promote citizens' engagement and participation in public governance: A systematic literature review. *Digital, 4*(3), 740-761. https://doi.org/10.3390/digital4030038

Dominguez-Rendón, E., Villada-Canela, M., & Muñoz-Pizza, D. M. (2024). Community strengthening through citizen monitoring of water quality: A systematic review. *PLOS ONE, 19*(7), e0305723. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0305723

Johnson, I. G., & Vlachokyriakos, V. (2024). Civic probes: A method that embeds questions of civic infrastructure and participation. *Interactions, 31*(2), 22-27. https://doi.org/10.1145/3643057

Kummitha, R. K. R. (2024). Smart city governance: Assessing modes of active citizen engagement. *Regional Studies*. Advance online publication. https://doi.org/10.1080/00343404.2024.2399262

Lubis, S., Purnomo, E. P., Lado, J. A., & Hung, C.-F. (2024). Electronic governance in advancing sustainable development goals through systematic literature review. *Discover Global Society, 2*(1), Article 77, 1-19. https://doi.org/10.1007/s44282-024-00102-3

Shin, B., Floch, J., Rask, M., Baeck, P., Edgar, C., Berditchevskaia, A., Mesure, P., & Branlat, M. (2024). A systematic analysis of digital tools for citizen participation. Government Information Quarterly, 41(3), Article 101954. https://doi.org/10.1016/j.giq.2024.101954

Sonnenfeld, A., Stevenson, J., & Waddington, H. S. (2024). Does citizen engagement improve development outcomes? A realist-informed systematic review of participation and accountability mechanisms. *Journal of Development Effectiveness, 16*(1), 27-60. https://doi.org/10.1080/19439342.2023.2293187

Zhang, W., Lim, G., Perrault, S., & Wang, C. (2022). *A review of research on civic technology: Definitions, theories, history and insights* (arXiv:2204.11461). arXiv. https://arxiv.org/abs/2204.11461

Zisengwe, M. (2024). Intersections between civic technology (civic tech) and governance in Nigeria and South Africa. *African Journal of Information and Communication, 33*, 1-26. https://doi.org/10.23962/ajic.i33.18883

ISBN: 978-625-90406-7-7

İNCƏSƏNƏT VƏ ƏTRAF MÜHİTİN SİNTEZİ
THE SYNTHESIS OF ART AND THE ENVIRONMENT

Ağayev Emil Raul oğlu
ADPU-nəznində Azərbaycan Dövlət pedaqoji kollecinin müəllimi

Xülasə.İncəsənət və ətraf mühitin sintezi müasir dövrdə estetik düşüncə ilə ekoloji şüurun qarşılıqlı əlaqəsini ifadə edən mühüm istiqamətlərdən biridir. Bu yanaşma insan, təbiət və yaradıcı fəaliyyət arasında harmonik münasibətlərin formalaşdırılmasına xidmət edir. Tarix boyu incəsənət müxtəlif formalarda təbiətdən ilham almış, onu təsvir etmiş və insanın təbiətə münasibətini əks etdirmişdir. Lakin müasir dövrdə ekoloji problemlərin artması incəsənətin funksiyasını yalnız estetik təqdimatla məhdudlaşdırmamış, onu sosial və ekoloji mesajların daşıyıcısına çevirmişdir.

Ətraf mühitlə inteqrasiya olunan incəsənət nümunələri şəhər mühitinin estetikləşdirilməsi, ictimai məkanların yenidən formalaşdırılması və ekoloji maarifləndirmənin gücləndirilməsi baxımından xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Land-art, ekoloji incəsənət, instalyasiya sənəti və ictimai incəsənət kimi istiqamətlər təbii resurslardan məsuliyyətli istifadəni təşviq edir və cəmiyyətin ekoloji problemlərə diqqətini artırır. Bu istiqamətlər vasitəsilə sənət yalnız müşahidə obyekti deyil, həm də insan davranışına təsir edən sosial mexanizm kimi çıxış edir.

İncəsənət və ətraf mühitin sintezi davamlı inkişaf prinsiplərinin dəstəklənməsində mühüm rol oynayır. Bu yanaşma insanlarda estetik zövqün, ekoloji məsuliyyət hissinin və təbiətə qarşı həssas münasibətin formalaşmasına şərait yaradır. Nəticə etibarilə, incəsənət və ətraf mühit arasında qurulan qarşılıqlı əlaqə həm mədəni inkişafın, həm də ekoloji davamlılığın təmin edilməsinə töhfə verir.

Açar sözlər: İncəsənət, ətraf mühit, ekoloji incəsənət, land-art, estetik dəyərlər, davamlı inkişaf, ictimai məkan, ekoloji şüur.

Abstract. The synthesis of art and the environment is one of the significant contemporary approaches reflecting the interaction between aesthetic thinking and environmental awareness. This concept promotes the establishment of harmonious relationships among humans, nature, and creative activity. Throughout history, art has drawn inspiration from nature, represented it in various forms, and reflected human attitudes toward the natural world. However, in the modern era, increasing environmental challenges have expanded the function of art beyond aesthetic representation, transforming it into a medium for social and ecological messages.

Art integrated with the environment plays an important role in enhancing urban aesthetics, redesigning public spaces, and strengthening environmental awareness. Artistic directions such as land art, ecological art, installation art, and public art encourage responsible use of natural resources and increase public attention to environmental issues. Through these practices, art becomes not only an object of observation but also a social mechanism capable of influencing human behavior.

The synthesis of art and the environment contributes significantly to supporting the principles of sustainable development. This approach helps develop aesthetic appreciation, environmental responsibility, and a sensitive attitude toward nature. As a result, the interaction established between art and the environment contributes both to cultural advancement and ecological sustainability.

Keywords: Art, environment, ecological art, land art, aesthetic values, sustainable development, public space, environmental awareness.

Giriş. Müasir dünyanın inkişafı sənət anlayışına yeniliklər gətirir. Ətraf mühitin və incəsənətin sintezi bu gün daxilən təbiətə bağlı olan bir çox sənətkarların əsas yaradıcılıq obyektləridir. Hələ mağara rəsmlərindən başlayaraq, impressionistlərin zamanında isə yüksəlişini yaşayan yaradıcılıq əsərləri görə bilərik.Bu və ya digər şəkildə təbiət əsrlər boyu yaradıcılıq sənətinin prioritet mövzusu olaraq qalmışdır. İnsanı əhatə edən ətraf mühitin hər bir elementi onun üçün sənət anlayışıdır.Belə layihələr real mühitə bənzər, tamaşaçını əhatə edən geniş məkan kompozisiyasıdır. Həmçinin tamaşaçıları hərəkətə gətirən bir oyun məkanlarıdır xarakterizə etmək olar. XX əsrin sonunda geniş yayılmış cərəyandır, rəssamlar, mühəndislər, texniklər tərəfindən təşkil olunmuş sərbəst art-məkan anlayışı yeni və daha maraqlı ideyalara gətirib çıxarırdı. Həmin dövrdən başlayaraq məskən mühitinin estetik təşkili bir çox mütəxəssislərin tədqiqat predmetinə çevrilərək, estetik baxış yaratmışdır. Öz növbəsində ətraf mühit layihələrində instalyasiyalar, aksiyalar, performanslardan geniş istifadə edilir. Mühitin sərbəst olaraq məkan kimi seçilməsini rəssamlar daha azad sənət kimi təqdim edirdilər. Ətraf mühit layihələri ya interyerdə, ya da təbiətdə (land art) xüsusilə təşkil olunaraq, video, slayd və s. İnstalyasiyalar sistemi ilə daha da tamaşaçıda maraq doğurur. Bunun nəticəsində xüsusi vizual və aktiv məkan mühiti yaradır, tamaşaçını ovsunlayıb öz qanunlarına tabe edir. Ətraf mühit layihələrində bir qayda olaraq, insana xidmət edən əşyalar, maşın və mexanizm sistemləri istifadə olunur.

İncəsənət və ətraf mühitin sintezi layihələri. Hər bir cərəyanın inkişaf etməsi rəssamların yeni layihələrinin uğurlu olaraq tarixdə qalması ilə nəticələnir. Ətraf mühit layihələri ilə daima düşündürən məşhur amerikalı rəssam və heykəltaraş Corc Siqalın (1924-2000) adını xüsusilə vurğulamalıyıq. Onun heykəlləri azad məkanlarda, ətraf mühit üçün döyünərək yaradılırdı.

Ətrad mühitin land-art (torpaq sənəti) adlanan istiqaməti XX əsrin sonunda real mənzərəni əsas bədii material və obyekt kimi istifadə edən cərəyandır. Buraya rəssamlar tərəfindən daşlardan yığılmış qeyri-adi kompozisiyalar, qayaların rənglənməsi və s. aiddir. Adətən bu layihələr üçün əzəli landşaftlar seçilirdi. Belə layihələr foto-arta yaxındır, çünki tamaşaçıların əksəriyyəti bunları ancaq foto silsilələrdə seyr edə bilər. Land-artın aparıcı nümayəndəsi Xristo Yavaşevdir. Layihələrində daha çox gümüşü və ya ağ rəngli parça ilə Parisdə Pon-Nöf körpüsünü, Berlində Reyxstaq binasını kimi layihələr təqdim etmişdi.

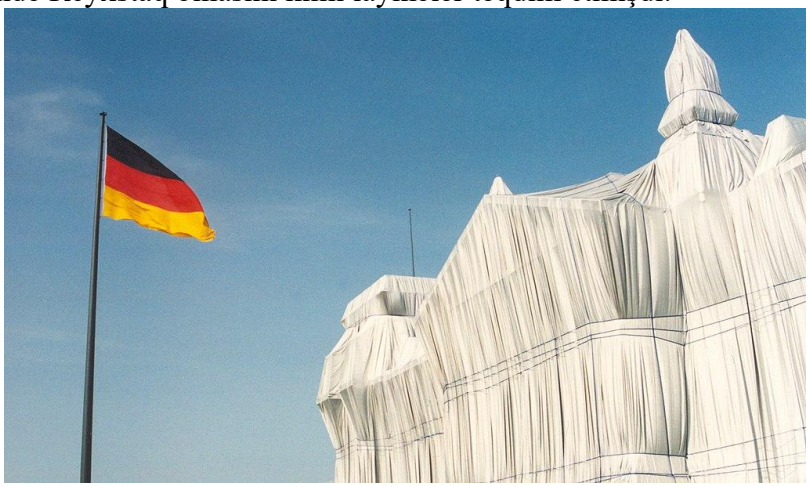

Xristo Yavaşev. Reyxstaqın bürünməsi (1995)

ISBN: 978-625-90406-7-7

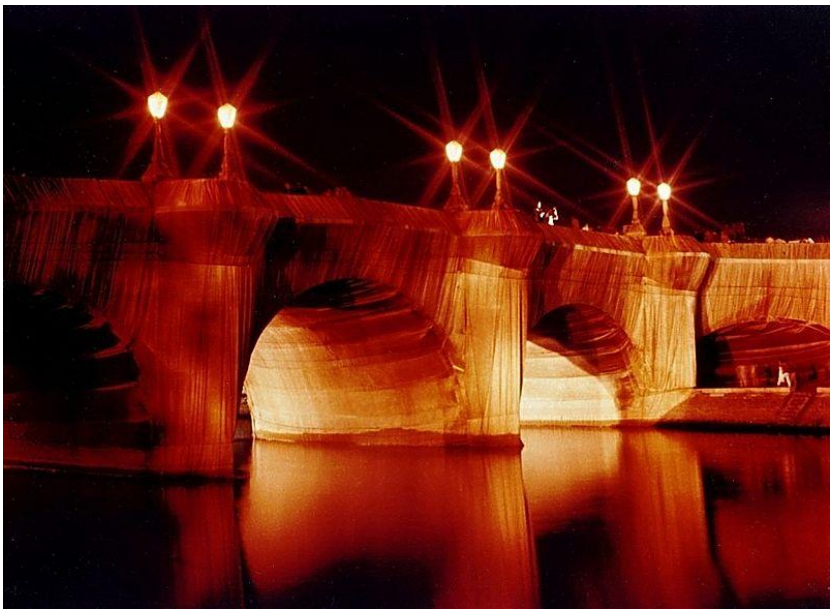

Xristo Yavaşev Parisdə Pon-Nöf körpüsünün bürünməsi (1985)

Ətraf mühitin bir qolu olan land-art layihələrində torpağın özü sənət obyekti və subyektinə çevrilmişdir.

Nəticə. İncəsənət və ətraf mühitin sintezi hər bir sənəti hiss edən insana azadlıq, sərbəstlik verdi. Azad məkanda daha dolğun, sakit, tamaşaçının diqqətini cəlb edən layihələr təqdim etdi.

Ədəbiyyat siyahısı:

1.Əsgərova X. "Müasir dünya incəsənətində cərəyanlar, istiqamətlər və sənət növləri" metodik vəsait, Bakı 2017, Ecoprint 66 s
2. https://en.wikipedia.org/wiki/Christo_and_Jeanne-Claude
3. https://en.wikipedia.org/wiki/Modern_art
4. https://en.wikipedia.org/wiki/Land_art
5. https://en.wikipedia.org/wiki/Environmental_art

ISBN: 978-625-90406-7-7

NEOKLASİK ŞOK VE YARATICI YIKIM EKSENİNDE DOĞAL AFETLERİN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: KITALARARASI MEZO-ÖLÇEKLİ BİR PANEL VERİ ANALİZİ[1]

THE IMPACT OF NATURAL DISASTERS ON ECONOMIC GROWTH WITHIN THE FRAMEWORK OF NEOCLASSICAL SHOCK AND CREATIVE DESTRUCTION: A CROSS-CONTINENTAL MESO-SCALE ANALYSIS[2]

Expert Tuğba ONUR
Independent Researcher
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0005-1002-0269

Asst. Prof. Seyhun TUTGUN
Bitlis Eren University, Hizan Vocational School
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-7328-1294

Özet

Bu çalışma, doğal afetlerin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini, makroekonomik literatürün iki temel direği olan Neoklasik "negatif şok" ve Schumpeterci "yaratıcı yıkım" yaklaşımları perspektifinden kapsamlı bir şekilde incelemektedir. Mevcut literatürde yer alan tek ülkeli vaka analizlerinin genellenebilirlik sorunu yaratması ve küresel ölçekli çalışmaların ise heterojen bölgesel dinamikleri maskelemesi, araştırmanın temel motivasyon kaynağını oluşturmuştur. Bu boşluğu doldurmak amacıyla çalışmada, ne mikro ne de tam küresel olan, kıtalararası "mezo-ölçekli" karşılaştırmalı bir analiz modeli benimsenmiştir. Bu özgün yaklaşım sayesinde çalışma; kıtasal bazdaki etkileri ayrıştırmayı, bölgesel dayanıklılık kapasitelerini analiz etmeyi ve afetlerin ulusal sınırları aşan "sistemik risk" niteliğini ampirik bir düzlemde ortaya koymayı hedeflemektedir.

Araştırmanın ampirik safhası; 2000-2023 dönemini kapsayan, 223 ülkeye ait EM-DAT ve Dünya Bankası verilerinden elde edilen verilerle yürütülmüştür. Veri seti; Asya, Avrupa, Amerika, Afrika ve Okyanusya kıtaları düzeyinde panel gruplarına ayrılarak analiz edilmiştir. Küreselleşen dünyada ekonomilerin birbirine olan entegrasyonu göz önüne alınarak, analizlerde birimler arası güçlü kesitsel bağımlılığı (Breusch-Pagan, Pesaran CD) dikkate alan ikinci nesil panel veri teknikleri kullanılmıştır. Bu kapsamda değişkenlerin durağanlığı PANIC birim kök testi ile, uzun dönemli ilişkiler Westerlund ECM eşbütünleşme testi ile ve değişkenler arasındaki etkileşim yönü Dumitrescu-Hurlin panel nedensellik testi ile sorgulanmıştır.

Analiz sonuçları, seriler arasında yüksek düzeyde kesitsel bağımlılık olduğunu kanıtlayarak, afetlerin yerel olaylar olmaktan çıkıp küresel düzeyde birbirine bağlı sistemik riskler yarattığını göstermiştir. Westerlund eşbütünleşme testi bulguları, afet değişkenleri ile ekonomik büyüme arasında kalıcı ve uzun vadeli bir yapısal denge ilişkisi olduğunu ortaya koymuştur. Bu bulgu, afetleri sermaye stokunu tahrip eden ve büyüme patikasını kalıcı olarak aşağı çeken negatif şoklar olarak gören Neoklasik teoriyi doğrulamaktadır. Öte yandan, incelenen hiçbir kıta düzeyinde afetlerin modernizasyonu tetiklediğine dair "yaratıcı yıkım" veya "daha iyisini yeniden inşa etme" (Build Back Better) mekanizmalarının geçerli olduğuna dair anlamlı bir

[1] Bu çalışma, Bitlis Eren Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Acil Durum ve Afet Yönetimi Anabilim Dalı'nda savunulan 'Doğal Afetlerin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Beş Kıta Üzerine Ampirik Bir İnceleme' başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

[2] This study is derived from the Master's thesis titled 'The Impact of Natural Disasters on Economic Growth: An Empirical Analysis on Five Continents', defended at Bitlis Eren University, Graduate School, Department of Emergency and Disaster Management.

ISBN: 978-625-90406-7-7

kanıt elde edilememiştir. Dumitrescu-Hurlin nedensellik testleri ise oldukça dikkat çekici bir bulgu sunarak, ekonomik büyümenin daha fazla altyapıyı risk alanına sokması nedeniyle maddi hasarları artırdığını (maruziyet etkisi); buna karşın afetlerin büyüme üzerindeki doğrudan negatif etkisinin istatistiksel olarak daha zayıf kaldığını göstermiştir.

Sonuç olarak çalışma, geleneksel "reaktif kriz yönetimi" anlayışının sürdürülebilir makroekonomik istikrarı sağlamada yetersiz kaldığını vurgulamaktadır. Politika yapıcıların, afet risklerini büyüme stratejilerinin merkezine alan "bütüncül risk azaltma" yaklaşımlarına geçmesi zorunluluk arz etmektedir. Bu bağlamda, afetlerin sınır ötesi etkilerine karşı dirençli altyapı yatırımları, bölgesel erken uyarı sistemleri, kıtalar arası afet risk sigortası havuzları ve ortak acil müdahale protokolleri gibi bölgesel iş birliği mekanizmalarının geliştirilmesi stratejik bir öncelik olarak önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Büyüme, Doğal Afetler, Mezo-Ölçekli Analiz, Neoklasik Şok, Yaratıcı Yıkım.

Abstract

This study comprehensively examines the impacts of natural disasters on economic growth through the lens of two fundamental pillars of macroeconomic literature: the Neoclassical "negative shock" approach and the Schumpeterian "creative destruction" framework. The primary motivation for this research stems from the generalizability issues inherent in single-country case studies and the tendency of global-scale aggregate studies to mask heterogeneous regional dynamics. To address this gap, the study adopts an innovative "meso-scale" cross-continental comparative analysis model. This approach aims to disentangle continental-level effects, analyze regional resilience capacities, and provide empirical evidence for the "systemic risk" nature of natural disasters that transcends national borders.

The empirical phase of the research covers the period 2000–2023, utilizing data from EM-DAT and the World Bank for 223 countries. The dataset is organized into continental panels—Asia, Europe, the Americas, Africa, and Oceania. Given the high degree of economic integration in a globalized world, the analysis employs second-generation panel data techniques that account for strong cross-sectional dependence (Breusch-Pagan, Pesaran CD). In this context, variable stationarity was tested using the PANIC unit root test, long-term structural relationships were examined via the Westerlund ECM cointegration test, and the direction of interactions was scrutinized using the Dumitrescu-Hurlin panel causality test.

The results confirm significant cross-sectional dependence, demonstrating that disasters have evolved from localized events into interconnected global systemic risks. The Westerlund cointegration test findings reveal a permanent and long-term structural equilibrium between disaster variables and economic growth. This supports the Neoclassical view, which characterizes disasters as negative shocks that destroy capital stock and permanently shift growth trajectories downward. Conversely, no significant evidence was found across any continental panel to support the "creative destruction" or "build back better" hypotheses, suggesting that modernization mechanisms are not automatically triggered post-disaster. A striking finding from the Dumitrescu-Hurlin causality tests indicates that economic growth actually increases physical damages by placing more infrastructure at risk (the exposure effect), while the direct negative impact of disaster damages on future growth appears statistically weaker in comparison.

In conclusion, the study emphasizes that traditional "reactive crisis management" is insufficient for ensuring sustainable macroeconomic stability. It is imperative for policymakers to transition toward "holistic risk reduction" strategies that integrate disaster risk into the core of economic growth planning. Given the transboundary nature of these risks, the development of regional

cooperation mechanisms—such as resilient infrastructure investments, regional early warning systems, cross-border disaster risk insurance pools, and joint emergency response protocols—is proposed as a vital strategic priority.

Keywords: Economic Growth, Natural Disasters, Meso-Scale Analysis, Neoclassical Shock, Creative Destruction.

TÜRKİYE'DE DÜŞEN NÜFUS ARTIŞ HIZININ SOSYAL TRANSFER HARCAMALARI VE MALİ SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

THE IMPACT OF DECLINING POPULATION GROWTH RATE ON SOCIAL TRANSFER EXPENDITURES AND FISCAL SUSTAINABILITY IN TÜRKİYE

Lecturer Zeynep BAYRAM
Bitlis Eren University, Ahlat Vocational School
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-5447-5808

Özet

Devletin gelir dağılımını iyileştirmek ve toplumsal refahı artırmak amacıyla yaptığı karşılıksız kamusal harcamalar sosyal transfer harcamaları olarak nitelendirilmektedir. Emekli aylıkları, işsizlik ödenekleri, sosyal yardımlar, sağlık destekleri, engelli ve yaşlı bakım ödemeleri gibi uygulamalar sosyal transfer harcamalarının temel unsurları arasında yer almaktadır. Söz konusu harcamalar özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde dezavantajlı kesimleri destekleyen önemli bir toplumsal koruma mekanizması işlevi üstlenmektedir. Ancak bu harcamaların bütçe içindeki payının sürekli artış trendinde olması, kamu maliyesinde mali sürdürülebilirlik ve disiplin tartışmalarını beraberinde getirmektedir. Mali sürdürülebilirlik genel olarak, devletin mevcut ve gelecekteki yükümlülüklerini kamu maliyesinde ciddi bozulmalar yaratmadan yerine getirebilme kapasitesi olarak tanımlanmaktadır. Bu çerçevede sosyal transfer harcamalarının mali sürdürülebilirliği; söz konusu harcamaların bütçe dengesi, kamu borcu ve ekonomik büyüme üzerinde uzun vadede yönetilebilir bir yük oluşturup oluşturmadığı ile ilişkilidir. Sosyal transfer harcamalarının uzun vadeli mali yükünü ve sürdürülebilirliğini etkileyen temel makro dinamiklerden biri de demografik yapıdır. Türkiye'de yıllık nüfus artış hızının binde 1,1'e, toplam doğurganlık hızının ise nüfusun kendini yenileme eşiği olan 2,1'in oldukça altına (1,51'e) gerilemesi, toplumun yaşlanma sürecine girdiğini göstermektedir. Bu çalışma, Türkiye'deki söz konusu demografik dönüşümün sosyal transfer harcamaları üzerindeki etkilerini maliye politikası perspektifinden incelemektedir. Türk sosyal güvenlik sisteminde aktif çalışanların ödediği primlerle pasif nüfus finanse edilmektedir. Bu çerçevede nüfus artış hızının yavaşlaması prim ödeyen çalışan sayısını azaltırken, emekli aylıkları ve sağlık destekleri gibi transfer harcamalarını genişleterek bütçe dengesi üzerinde mali baskı yaratması beklenmektedir. Ayrıca nüfus artış hızının düşmesi uzun dönemde iş gücü arzını ve ekonomik büyümeyi yavaşlatma riskini de beraberinde getirmektedir. Böylesi bir durumun kamu gelirlerini azaltırken sosyal yardım taleplerini artırarak bütçe açıklarını ve kamu borç stokunu büyütmesi beklenmektedir. Sonuç olarak, Türkiye için mali sürdürülebilirlik bu kamusal harcamaları tamamen kısmak yerine harcamaları demografik gerçeklerle uyumlu planlamayı gerektirmektedir. Kayıt dışı istihdamın azaltılması, vergi tabanının genişletilmesi, alternatif finansman modellerinin geliştirilmesi ve doğurganlık hızını yeniden artıracak nüfus politikalarının kamusal harcamalarla desteklenmesi gerekmektedir. Böylelikle sosyal transfer sisteminin uzun vadeli finansman kapasitesi korunarak sürdürülebilirliği sağlanabilir.

Anahtar Kelimeler: Nüfus Artış Hızı, Sosyal Transfer Harcamaları, Mali Sürdürülebilirlik, Türkiye Ekonomisi, Kamu Maliyesi.

Abstract

Unrequited public expenditures incurred by the state to improve income distribution and enhance social welfare are conceptualized as social transfer expenditures. Practices such as pensions, unemployment benefits, social assistances, healthcare subsidies, and disability and elderly care payments constitute the core components of social transfer expenditures. Especially in developing countries like Türkiye (formerly Turkey), these expenditures function as a crucial

social protection mechanism supporting disadvantaged segments of society. However, the continuous upward trend in the share of these expenditures within the budget brings along debates on fiscal sustainability and discipline in public finance. Fiscal sustainability is generally defined as the state's capacity to fulfill its current and future obligations without causing severe distortions in public finance. In this framework, the fiscal sustainability of social transfer expenditures is associated with whether these expenditures impose a manageable long-term burden on the budget balance, public debt, and economic growth. Demographic structure stands out as one of the fundamental macro dynamics affecting the long-term fiscal burden and sustainability of social transfer expenditures. The decline of the annual population growth rate to 1.1 per thousand and the total fertility rate to 1.51-well below the replacement level of 2.1-indicates that Türkiye has entered a process of population aging. This study examines the effects of the aforementioned demographic transformation in Türkiye on social transfer expenditures from a fiscal policy perspective. In the Turkish social security system, the passive population is financed through the premiums paid by active workers. In this context, the deceleration of the population growth rate is expected to reduce the number of premium-paying workers while expanding transfer expenditures such as pensions and healthcare subsidies, thereby exerting fiscal pressure on the budget balance. Furthermore, the decrease in the population growth rate carries the risk of slowing down labor supply and economic growth in the long run. Such a scenario is anticipated to expand budget deficits and the public debt stock by reducing public revenues while increasing the demand for social assistance. Consequently, fiscal sustainability for Türkiye requires planning these public expenditures in alignment with demographic realities rather than completely curtailing them. It is imperative to reduce informal employment, broaden the tax base, develop alternative financing models, and support pronatalist population policies that will increase the fertility rate through public expenditures. In this manner, the sustainability of the social transfer system can be achieved by preserving its long-term financing capacity.

Keywords: Population Growth Rate, Social Transfer Expenditures, Fiscal Sustainability, Turkish Economy, Public Finance.

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN KAMU HARCAMALARINA ETKİSİ
THE EFFECT OF CLIMATE CHANGE ON PUBLIC EXPENDITURES

Lecturer Zeynep BAYRAM
Bitlis Eren University, Ahlat Vocational School
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-5447-5808

Özet

İklim değişikliği, çevresel bir sorun olmakla beraber kamu maliyesini doğrudan etkileyen küresel bir olgudur. Artan sıcaklıklar, kuraklık, sel, orman yangınları ve aşırı hava olayları devletlerin kamu harcamalarını doğrudan etkilemektedir. Bu süreçte hükümetler, ortaya çıkan ekonomik ve sosyal zararları azaltabilmek için daha fazla kamu harcaması yapmak zorunda kalmaktadır. İklim değişikliğinin kamu harcamaları üzerindeki etkileri özellikle afet yönetimi ve acil yardım harcamalarında görülmektedir. Afetlerin sıklığının artması, altyapının yeniden inşa edilmesi ihtiyacını doğurmaktadır. Bunun yanında zarar gören bölgelerin desteklenmesi ve sosyal yardım programlarının genişletilmesi de ek kamu kaynağı gerektirmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde bu harcamalar bütçe dengeleri üzerinde baskı oluşturabilmektedir. Sağlık harcamaları da iklim değişikliğinden etkilenen alanlardan biridir. Hava kirliliği, sıcak hava dalgaları ve iklim kaynaklı salgın hastalık riskleri sağlık sistemleri üzerindeki yükü artırmaktadır. Bu nedenle devletler hastane kapasitesini genişletmek zorunda kalmaktadır. Ayrıca koruyucu sağlık hizmetleri ve sağlık altyapısı için ayrılan kamu kaynakları da artmaktadır. Tarım sektörü üzerindeki olumsuz etkiler kamu maliyesini doğrudan etkilemektedir. Kuraklık, su kaynaklarının azalması ve verim kayıpları tarımsal destek ihtiyacını artırmaktadır. Bu süreçte devletler sübvansiyonlara ve kırsal kalkınma harcamalarına daha fazla kaynak ayırabilmektedir. Bunun yanında gıda güvenliğini korumaya yönelik politikalar da bütçe üzerinde ek maliyetler oluşturmaktadır. İklim değişikliğiyle mücadele kapsamında yapılan çevresel yatırımlar da kamu harcamalarının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Yenilenebilir enerji yatırımları, enerji verimliliği projeleri, toplu taşıma sistemleri ve yeşil altyapı uygulamaları için önemli düzeyde finansman gerekmektedir. Bu harcamalar kısa vadede bütçe üzerinde yük oluşturabilmektedir. Ancak uzun vadede sürdürülebilir kalkınma ve çevresel istikrar açısından önemli katkılar sağlayabilmektedir. Bunun yanında iklim değişikliği kamu harcamalarının yapısını da değiştirmektedir. Geleneksel altyapı yatırımları yerine daha dayanıklı ve sürdürülebilir projelere yönelim artmaktadır. Böylece kamu maliyesinde çevresel sürdürülebilirliği önceleyen yeni bir harcama anlayışı ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak iklim değişikliği, kamu harcamalarının hem miktarını hem de yapısını etkileyen önemli bir faktördür. Devletlerin artan çevresel risklere karşı ekonomik ve sosyal istikrarı koruyabilmesi için kamu harcamalarını artırması kaçınılmaz hale gelmektedir. Bu nedenle iklim değişikliğiyle mücadele politikalarının mali sürdürülebilirlik ve etkin kaynak kullanımı çerçevesinde değerlendirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: İklim Değişikliği, Kamu Harcamaları, Kamu Maliyesi, Mali Sürdürülebilirlik, Yeşil Altyapı.

Abstract

Climate change is not merely an environmental issue but a global phenomenon with direct implications for public finance. Rising temperatures, droughts, floods, wildfires, and extreme weather events directly impact government expenditures. In this process, governments are compelled to increase public spending to mitigate the resulting economic and social damages. The effects of climate change on public expenditures are particularly prominent in disaster management and emergency relief spending. The increasing frequency of disasters generates a

critical need for infrastructure reconstruction. Furthermore, supporting affected regions and expanding social assistance programs require additional public resources. Especially in developing countries, these expenditures can exert significant pressure on budgetary balances. Healthcare spending is another domain affected by climate change. Air pollution, heatwaves, and climate-induced epidemic risks augment the burden on healthcare systems. Consequently, states are forced to expand hospital capacities. Additionally, public resources allocated for preventive healthcare services and medical infrastructure are rising. The adverse effects on the agricultural sector also have a direct bearing on public finance. Droughts, the depletion of water resources, and yield losses escalate the need for agricultural subsidies. During this period, states may allocate greater resources to subsidies and rural development expenditures. Moreover, policies aimed at ensuring food security generate supplementary costs for the budget. Environmental investments undertaken within the scope of combating climate change constitute another major component of public spending. Significant financing is required for renewable energy investments, energy efficiency projects, public transportation systems, and green infrastructure applications. While these expenditures may impose a burden on the budget in the short term, they can yield substantial contributions to sustainable development and environmental stability over the long term. Concurrently, climate change is transforming the structure of public spending. There is a growing shift from traditional infrastructure investments toward more resilient and sustainable projects. Thus, a new expenditure paradigm that prioritizes environmental sustainability is emerging in public finance. In conclusion, climate change is a critical factor influencing both the volume and the composition of public expenditures. It is becoming inevitable for states to increase public spending to safeguard economic and social stability against escalating environmental risks. Therefore, it is of paramount importance to evaluate climate change mitigation policies within the framework of fiscal sustainability and efficient resource allocation.

Keywords: Climate Change, Public Expenditures, Public Finance, Fiscal Sustainability, Green Infrastructure.

SAĞLIK TURİZMİ ALANINDA YETKİLENDİRİLMİŞ TESİSLERİN WEB SİTELERİNİN KARŞILAŞTIRILMALI İÇERİK ANALİZİ : TRABZON İLİ ÖRNEĞİ

EVALUATION OF THE WEBSITES OF HEALTH TOURISM AUTHORIZED HEALTHCARE INSTITUTIONS: THE CASE OF TRABZON

Nihal UZUNÖNER
Ondokuz Mayıs University, Graduate School of Education, Department of Health Tourism, Samsun, Türkiye
ORCID ID: 0009-0004-1512-2681

Assoc. Prof. Dr. Aysel ARSLAN
Ondokuz Mayıs University, Vocational School of Health Services, Samsun, Türkiye
ORCID ID: 0000-0002-4973-7957

ÖZET

Sağlık turizmi, bireylerin sağlık hizmeti almak amacıyla yaşadığı yerden başka bir yere seyahat etmesidir. Günümüzde rekabet ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte sağlık hizmetinin sunumu kadar sağlık kurumunun web sitelerinin içerikleri de önemli bir yere sahiptir. Bu çalışmada, Trabzon ilinde faaliyet gösteren ve sağlık turizmi yetki belgesine sahip 39 sağlık kurumunun web siteleri medikal turizm kapsamında incelenmiştir. Elde edilen bulgular doğrultusunda, Türkiye'de sağlık turizminin geliştirilmesine katkı sağlamak amacıyla, sağlık turizmi alanında yetkilendirilmiş tesislerin web sitelerinin iyileştirilmesine yönelik önerilerde bulunulması amaçlanmıştır. Veriler, nitel araştırma yöntemi kapsamında doküman analizi tekniği kullanılarak toplanmış ve içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Verilerin analiz edilmesi için Maifredi ve diğerleri (2010) tarafından geliştirilen ve Buzcu ve Birdir (2014) tarafından Türkçe geçerlilik ve güvenilirliği yapılan ölçek kullanılmıştır. Araştırma bulgularına göre, incelenen sağlık kurumlarının tümünün web sayfalarının açılışında görsel ve animasyon unsurlarının kullanıldığı gözlemlenmiştir. Çoğu kurumun web sitesinde iletişim bilgilerine yer verildiği tespit edilmiştir. Ayrıca, tüm kurumların web sitelerinde uzmanlık alanlarına göre düzenlenmiş hekim listelerinin bulunduğu belirlenmiştir. Sağlık kurumlarının tamamında çevrimiçi olarak muayene randevusu alma imkânı sunulduğu görülmüştür. Buna karşın, birçok hastanenin web sayfasında iş fırsatları ve ücretlendirme ile ilgili ayrıntılara yer verilmediği saptanmıştır. Çalışmadan elde edilen sonuçlar, sağlık kurumlarının web sitelerinin incelenen ölçütler açısından belirli eksiklikler içerdiğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sağlık turizmi, Sağlık turizmi yetki belgesi, Web sitesi, Sağlık tesisi, Trabzon

ABSTRACT

Health tourism refers to the travel of individuals from their place of residence to another location for the purpose of receiving healthcare services. In today's context, alongside increasing competition and advancements in technology, not only the provision of healthcare services but also the content of healthcare institutions' websites has gained significant importance. In this study, the websites of 39 healthcare institutions operating in Trabzon and holding a health tourism authorization certificate were examined within the scope of medical tourism. Based on the findings obtained, the study aims to provide recommendations for improving the websites of authorized healthcare facilities in order to contribute to the development of health tourism in Türkiye. The data were collected using the document analysis technique within the framework of qualitative research methodology and analyzed through

content analysis. For the analysis of the data, the scale developed by Maifredi et al. and adapted into Turkish with established validity and reliability by Buzcu and Birdir was utilized. According to the research findings, it was observed that visual and animation elements were used on the homepage of all examined healthcare institutions' websites. It was determined that most institutions provided contact information on their websites. Additionally, all institutions were found to include physician lists organized according to areas of specialization. It was also observed that all healthcare institutions offered the option of making online examination appointments. However, it was identified that many hospitals' websites did not include detailed information regarding job opportunities and pricing.The results of the study indicate that the websites of healthcare institutions contain certain deficiencies in terms of the evaluated criteria.

Keywords: Health tourism, Health tourism authorization certificate, Website, Healthcare facility, Trabzon

1.GİRİŞ

Sağlık turizmi bireylerin tanı, tedavi, rehabilitasyon, sağlığının korunması ve geliştirilmesi için ikamet ettikleri yerden başka bir yere geçici olarak seyahat etmesi olarak tanımlanmaktadır. Medikal turizm ise alınmak istenen tedavinin diğerlerine oranla bekleme süresinin kısa olması ve bunun yanında kaliteli bir sağlık hizmeti almak amacıyla ve daha uygun maliyetlerde olması sebebiyle bulunulan ülkeden başka ülkelere seyahat edilmesidir. Türkiye'nin stratejik coğrafi konumu, sağlık hizmetlerinde kalite düzeyinin yükselmesi, özel sağlık kuruluşlarının sayısındaki artış ve hizmetlerin diğer ülkelere kıyasla daha uygun maliyetlerle sunulabilmesi, ülkeyi küresel sağlık turizmi açısından öne çıkan önemli bir merkez haline getirmektedir. (Gölpek Karababa, 2017). Türkiye'nin Avrupa ülkelerine coğrafi olarak yakın bir konumda bulunması ve Orta Doğu ülkeleriyle sahip olduğu kültürel etkileşim, ülkenin sağlık turizmi açısından stratejik bir avantaj olarak değerlendirilebilir. Bunun yanı sıra, tedavi maliyetlerinin Avrupa'ya kıyasla daha düşük olması, ileri düzey tıbbi olanakların varlığı ve nitelikli sağlık insan gücünün bulunması, Türkiye'nin bu alandaki rekabet gücünü artıran önemli unsurlar arasında yer almaktadır. Bu avantajların etkin biçimde kullanılması, ülkenin sağlık turizmi potansiyelinin sürdürülebilir bir şekilde geliştirilmesine katkı sağlayacaktır. (Aydın, 2012)Sağlık kurumlarında sağlanacak hizmetin teknolojiyi kullanarak tanıtılması, görselleştirilmesi, açıklayıcı ve bilgilendirici olması başka ülkelerde yaşayıp sağlık hizmeti almak isteyen yabancı hastaların sağlık merkezi seçiminde önemli rol oynamaktadır. Tedavi almak isteyen bireyler için en önemli unsurlardan biri de gidecekleri ülkeye, sunulan sağlık hizmetlerine ve sağlık çalışanlarına güven duymalarıdır. Bu güvenin oluşabilmesi ise sürekli, tutarlı ve açık ve anlaşılır bir iletişim sürecine bağlıdır. Sağlık turistleri, hizmet alacakları ülke ve sağlık kuruluşları hakkında seyahat öncesinde detaylı bir araştırma yapma eğilimindedir. Sağlık hizmeti sunucularının çeşitliliğinin artmasına rağmen, aynı zamanda medikal turistlerin karar verme sürecinde alternatifleri ayrıntılı biçimde değerlendirebilecek yeterli zamana sahip olmadıkları da ifade edilmektedir. Bu bağlamda sağlık kuruluşları, dijital teknolojilerden yararlanarak web siteleri aracılığıyla potansiyel hastalara kapsamlı bilgi sunmayı amaçlamaktadır. Söz konusu platformlarda sunulan içerikler; hizmet kapsamı, , coğrafi konum ve ulaşım olanakları, fiyatlandırma politikaları kullanılan tıbbi teknoloji düzeyi, hasta memnuniyetine ilişkin göstergeler ve kurumun fiziki altyapısı gibi temel unsurları içermektedir. (Tekingündüz, Kocaoğlu, İşler, İnan ve Anar, 2021).Görsel unsurların niteliği, profesyonel çekim fotoğrafların kullanımı ve sade, kullanıcı odaklı bir tasarım anlayışı, bir web sayfasının algılanan kalitesini doğrudan belirleyen temel faktörler arasında yer almaktadır. Nitekim estetik açıdan tutarlı ve düzenli bir web sitesi, kullanıcıların kuruma duyduğu güveni artırmakta ve sunulan hizmetlerin daha kurumsal ve profesyonel algılanmasına katkı sağlamaktadır. (Vona Kurt ve Şalvarcı Türel, 2022).Bu noktada, iletişim teknolojilerindeki gelişmeler sağlık

kurumlarına, potansiyel sağlık turistlerine ulaşma ve onları etkili bir şekilde bilgilendirme açısından önemli avantajlar sağlamaktadır. (Öksüz ve Altıntaş, 2017). Sağlık Bakanlığının 29/7/2023 tarihli ve 32263 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Sağlık Hizmetlerinde Tanıtım ve Bilgilendirme Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik hükümleri kapsamında ''Sağlık tesisi ve aracı kuruluşlar için yabancı dil seçeneği bulunan internet sitesi oluşturulması zorunludur. İnternet sitesinde yer alan kuruluş ismi ve unvanlar sağlık tesisi ve aracı kuruluş için yetki belgesindeki unvan ve sahiplik adı ile uyumlu olmak zorundadır. Sağlık tesisi bu Yönetmelik kapsamında almış olduğu akreditasyon belgesi veya sertifikayı internet sitesinde yayınlamak zorundadır.'' maddesi yer almaktadır (https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2025/04/20250426-2.htm). Sağlık turizmi hizmeti sunan ve bu alanda yetkilendirilmiş kuruluşların web sitelerindeki verilerin yeterli, açık, doğru ve güvenilir olması gerekmektedir. Sağlık turizmi kuruluşlarının web siteleri hizmeti sunan taraf açısından bir tanıtım aracı olmanın yanı sıra sağlık turizmi müşterisi bakımından hizmete ilişkin olumlu ya da olumsuz algı yaratarak talebi etkileyebilecek bir değerlendirme aracıdır..Maifredi vd. (2010) İtalyada'ki sağlık kurumlarının web sayfalarını incelemiş ve kaliteli bir web sayfasının varlığının müşteriler için sağlık kurumunda bir güven duygusu oluşturduğu sonucuna varmışlardır. Bu araştırmayla birlikte Türkiye'de sağlık turizmi alanında web sitelerinin incelenmesi konusunda çeşitli çalışmalar yürütülmeye başlanmıştır. Bu çalışmada da Trabzon'da sağlık turizmi yetki belgesi almış olan 39 sağlık kuruluşunun web sayfaları incelenmiş var olan durumu değerlendirerek mevcut eksikliklerin tespit edilmesi ve tavsiyelerde bulunulması amaçlanmıştır. Elde edilen bulgular doğrultusunda, sağlık kurumu yöneticilerine yönelik çeşitli önerilerin geliştirilmesi hedeflenmiştir.

2. LİTERATÜR

Sağlık turistlerinin hizmet alabilmesi amacıyla günümüzde sağlık turizmi yeni bir sektör olarak karşımıza çıkmaktadır. Gelişen teknolojiyle birlikte sağlık kuruluşları da rekabet avantajı sağlamaya çalışmaktadır. Kaliteli, etkin ve uygun maliyetlerle tedavi almak isteyen yerli ve yabancı turistler için sağlık kurumlarındaki tanıtım ve görsellik önemli rol oynamaktadır.. Günümüzde web sitelerinin içerikleriyle ilgili araştırma ve analizler yapılmaktadır ve zamanla artmaya devam etmektedir. Sağlık kurumlarının web sitelerinin değerlendirilmesinde Maifredi vd.'nin (2010) yapmış olduğu araştırmalara bazı kriterleri dahil ederek Birdir ve Buzcu 2014; Mendi ve Akyazı 2016; Mesci ve Sağlık, 2020 tarafından belli kriterlere dayanarak çalışmalar benzer çalışmalar yapılmıştır. Maifredi vd. (2010) İtalyada'ki hastanelerin web sayfalarının içeriklerini ve kullanıcı ihtiyaçlarını belirlemek aynı zamanda beklentilerini karşılamak için analiz yaparak değerlendirmişlerdir. Bu kapsamda hastanelerin web sitelerini teknik faktörler, sağlık kurumu bilgileri ve hizmetleri, kabul ve sağlık hizmetleri, interaktif çevrimiçi, dış faaliyetler olmak üzere 5 boyutta ve 89 ifadede çerçevesinde sistematik olarak incelemiştir. Maifredi ve arkadaşları (2010) 1265 hastanenin incelendiği araştırmasında web sitelerinin hastane ve kullanıcıların arasında iletişimden ziyade sunulan hizmetlerle ilgili bilgilendirme esaslı bir anlam taşıdığı sonucuna ulaşılmıştır. Birdir ve Buzcu (2014) ise Türkiye'de Joint Commission International (JCI) akreditasyonuna sahip sağlık kuruluşlarının web sitelerinin incelendiği çalışmada Maifredi ve arkadaşları (2010) tarafından geliştirilen ölçeği temel alıp Türkiye'deki sağlık sektörüne göre düzenleyerek 85 sorudan ve 5 boyuttan oluşan bir değerlendirme aracı oluşturmuşlardır. Çalışmalarında, inceledikleri sağlık kuruluşlarının web sitelerinde yabancı dil seçeneklerine yer verilmesi, iletişim ve konum bilgilerini gösterme oranlarının yüksek olduğunu belirlemişlerdir. Ancak çalışmada sağlık kuruluşlarının web sitelerinde hizmetlerin maliyetleri ve fiyatlandırmaya ilişkin detaylara önemli ölçüde yer verilmemesi ciddi bir eksiklik olarak dikkat çekmiştir. Bu durum, sağlık turizmi kapsamında bakıldığında hizmet alacak uluslararası hastaların karar verme süreçlerini olumsuz etkileyebilecek önemli bir sınırlılık olarak değerlendirilebilir. Mendi ve Akyazı (2016),

ISBN: 978-625-90406-7-7

yaptıkları araştırmada web sitelerinin kullanılabilirliğini Kurumsal iletişim aracı olarak Birleştirilmiş Teknoloji Kabul ve Kullanım Teorisi (BTKKT)) ve Web Analizi ve Ölçümü Envanteri analizlerini (WAÖE) kullanarak kullanıcıların (hastaların) web sitelerini kullanmaktaki amaçları ve sordukları soruları ele almışlardır. Yapmış oldukları çalışma sonuçlarına göre; kullanışlılık, kontrol, öğrenilebilirlik, etkililik, etkileyicilik ve memnuniyet unsurları sitenin kullanılabilirliği ile pozitif yönlü bir ilişki içinde bulgulanmış ve bu durumun hastaları olumlu yönde etkilediği görülmüştür. Özetle bir web sitesi kolay ve anlaşılır olduğunda kullanıcı ilgili siteyi iyi ve başarılı bulmaktadır sonucuna ulaşılmıştır. Mesci ve Sağlık (2020) tarafından Türkiye'de Joint Commission International (JCI) akreditasyonuna sahip hastaneler üzerine yapılan çalışmada, web siteleri dijital iletişim araçları kapsamında içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda, sağlık kurumlarının web sitelerini dijital iletişim açısından sistemli kullandığı sonucuna ulaşılmıştır. Özyurt (2022) ise özel, kamu ve üniversite hastanesi web sayfalarını incelediği çalışmasında , kamu hastanelerinin %60 oranla ölçekteki kriterleri taşıdığı , genel ortalamanın tüm hastaneler türünde %54 olduğunu ve çalışma sonuçlarına göre sağlık tesisinin sağlık hizmeti sunumu kadar bunun uygun bir web sitesi aracılığıyla tanıtımının önemine dikkat çekmiştir. Aydın (2022), Sağlık Bakanlığı tarafından tıbbi turizm yetkisi verilmiş Kayseri'deki sağlık kuruluşlarının web sitelerinin uygunluk düzeyini incelemeyi ve bu doğrultuda geliştirme önerileri sunmayı hedeflediği çalışmasında Tıbbi turizm hizmeti sunan sağlık kuruluşlarının, değerlendirilen kriterler doğrultusunda web sitelerini yeniden yapılandırmaları ve mevcut eksiklikleri gidermeleri, uluslararası hastaların erişimini kolaylaştıracağını aynı zamanda kurumların tanınırlığına ve kurumsal imajına olumlu katkı sağlayacağını belirtmiştir.

Literatür incelendiğinde sağlık sektöründe web sitelerinin incelenmesi çalışmaları 2010 yılından günümüze kadar yapılmaya devam etmektedir. İlk olarak hastanelerin web siteleri araştırmalara dahil edilmiş ve daha sonraki yıllarda özellikle medikal turizm alanında web sitelerinin incelenmesine yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Türkiye'de gerçekleştirilen ilk araştırmaların Joint Commission International (JCI) akreditasyonuna sahip hastanelerdeki web sitelerinin incelenmesine odaklandığı görülmektedir. Ayrıca zamanla çalışmalara sağlık tesisleri yanı sıra seyahat acenteleri ve aracı kuruluşlar da dahil edilmeye başlanmıştır. Son dönemde yapılan çalışmalar ise sağlık turizmi yetki belgesine sahip sağlık kuruluşlarının incelenmesine yönelik yapılmaktadır.

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Sağlık turizmi alanında hizmet sunan kurumlar hastalara erişebilmek ve tanıtımlarını yapabilmek amacıyla günümüzde daha fazla dijital teknolojilere ihtiyaç duymaktadır. Bu araştırmanın amacı Trabzon ilinde Sağlık Turizmi yetki belgesi almış sağlık kurumlarının web sitelerini inceleyerek analiz yapmak ve öneriler geliştirmektir.

3.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Bu çalışmanın evrenini, sağlık turizmi alanında yetkilendirilmiş tesisler oluşturmaktadır. Örneklemini ise, Sağlık Turizmi Dairesi Başkanlığı'nın web sitesinde bulunan ve Trabzonda'ki uluslararası sağlık turizm yetki belgesine sahip 39 sağlık kuruluşu oluşturmaktadır. Çalışma kapsamına giren sağlık kuruluşlarından 11 tanesi hastane ,1 tanesi tıp merkezi, 22 tanesi muayenehane ve 5 tanesi ağız ve diş sağlığı polikliniğidir. Araştırma 01.03.2026- 01.04.2026 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Sağlık kurumlarının web sitelerinde yer alan verilerin incelenmesinde doküman analizi tekniğinden yararlanılmış; elde edilen veriler ise sistematik bir biçimde içerik analizi yöntemi kullanılarak raporlanmıştır. Toplanan veriler, Maifredi vd. (2010) tarafından geliştirilen ve Buzcu ve Birdir (2014) tarafından Türkçe geçerliliği yapılan ölçek kullanılarak analiz edilmiştir. Ölçek 5 boyut ve 85 ifadeden oluşmaktadır (Birdir ve Buzcu, 2014). Araştırmacılar bu ölçeği geliştirirken, uluslararası literatürde yer alan web site değerlendirme kriterleri, sağlık turizmi alanındaki hasta beklentileri ve Türkiye'deki sağlık kurumlarının dijital altyapı durumunu dikkate almışlardır.

Ölçek alt boyutları ifadeleri şu şekildedir;

- **Teknik Faktörler Boyutu**: Web sitesinin başlık çubuğunda isminin görünmesi, hastane adının web site üstünde görünmesi, yabancı dillerde siteye giriş seçeneklerinin bulunması, site içi aramasının bulunması, web sitesinin en son ne zaman güncellendiğinin bilgisi, engellilere yönelik giriş sertifikasını bulunması gibi özellikleri içeren boyuttur.
- **Sağlık Kurumu Bilgileri ve Hizmetleri Boyutu**: Hastanenin tarihçesi, hastane iletişim bilgisi, misyon-vizyon bilgisi, hastane organizasyon şeması hakkında bilgi, hasta gizliliği benimsediği politika hakkında bilgi, hastane haritası, hastane sanal ziyareti, halkla ilişkiler birimi çalışma saatlerinin bilgisi, hizmet belgesi bilgisi (sağlık hizmeti verebileceğine dair belge), hasta hakları ve sorumluluklar hakkında bilgilerin yer aldığı boyuttur.
- **Hasta Kabul ve Sağlık Hizmetleri Boyutu**: Hasta kabulü ile ilgili bilgiler, uyulması gereken kurallar, hastanede kalış ile ilgili bilgiler ve uyulması gereken kurallar, tüm branşlarının bir listesinin bulunması, tıbbi doküman kopyalarının alınabilme kuralları, reçete ve hizmet ücretlerinin nasıl ödeneceğinin bilgisi, hastane yatak kapasitesi, bekleme listelerinin listesinin bilgisi, doktor özgeçmişleri, doktorların uzmanlık bilgisi, hastane enfeksiyon oranları, hasta ölüm oranları, cerrahi operasyon ölüm oranları bilgisi, hizmetler ve ücretleri bilgilerini içeren boyuttur.
- **İnteraktif Çevrimiçi Hizmetler**: İnternet aracılığı ile muayene için randevu alabilme, internet aracılığı ile dokuman alma vb. hizmetler, hastane ile internet üzerinde iletişim kurma imkânı, e-mail aracılığı ile bilgi talep formu talep edebilme, internet aracılığı ile şikâyet formlarının bulunması, hastane gazetesi, haber bültenleri yer alması gibi özellikleri içeren boyuttur.
- **Dış Faaliyetler**: Sağlıkla ilgili doküman indirme ve okuma olanaklarının bulunması, tıbbi sözlük yer alması, hastanenin içinde yer aldığı veya desteklediği bilimsel çalışmalar, kütüphanesinin bulunması, hasta birimlerinin bulunması, medyada hastanenin yerinin bulunması gibi dış faaliyetleri içeren boyuttur.

Verilerin analizi

Verilerin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Bu kapsamda, incelenen sağlık kurumlarına ait web siteleri önceden belirlenen kriterler doğrultusunda sistematik olarak değerlendirilmiştir. Her bir kriter, Microsoft Excel programı aracılığıyla kodlanmış; ilgili unsurun web sitesinde yer alması '1 (bulunuyor)', yer almaması ise '0 (bulunmuyor)' şeklinde ikili (dikotom) kodlama ile sayısallaştırılmıştır. Elde edilen verilerin yüzde (%) değerleri hesaplanarak bulgular betimsel istatistikler aracılığıyla analiz edilmiş ve yorumlanmıştır.

ISBN: 978-625-90406-7-7

4.BULGULAR

Tablo 1. Teknik Faktörler Boyutu ve Skorlar

Elde edilen bulgulardan teknik faktörler boyutu web sitelerinin temel kurumsal kimlik ve iletişim unsurları açısından genel bir değerlendirmesini ortaya koymakta olup, söz konusu bulgular Tablo 1 Teknik Faktörler ve Skorlar başlığı altında frekans ve yüzde değerleriyle sistematik bir biçimde sunulmuştur.

Sıra	İfadeler	Puan	İfadelerin Bulunma Oranı (%)
1	Web sayfasının adının tarayıcının başlık çubuğunda veya sekme başlıklarında görünmesi	39	100
2	Web sayfasının adının tarayıcının başlık çubuğunda aktif bir parçasının görüntülenmesi	39	100
3	Sağlık kuruluşunun isminin web sayfasının üst kısmında görüntülenmesi	39	100
4	Sağlık kuruluşunun logosunun web sayfasının üst kısmında görüntülenmesi	39	100
5	Web sayfası açıldığında animasyon veya görsel ile siteye girilmesi	39	100
6	Web sayfasında farklı yabancı dillerle giriş yapılması	33	85
7	Sayfa içinde harita görünümünün bulunması	21	54
8	Web sayfası içinde arama butonunun bulunması, arama yapılabilmesi	11	28
9	Sayfada güncelleştirme tarihinin bulunması	18	46
10	Web sayfasında engellilere yönelik sertifikanın bulunması	0	0
11	Sayfa içinde yararlı linklere erişim sağlanması	6	15
12	Yasal uyarıların bulunması	39	100
13	Sayfa içinde telif hakkı bilgilendirmesinin bulunması	39	100
14	Sayfa içerisinde ziyaretçi sayısı bildiriminin bulunması	0	0
15	Web sayfası içindeki sayfalarının yazdırılabilmesi	39	100

Tablo 1'e göre, sağlık kurumlarının web sitelerinin teknik ve içerik faktörleri açısından farklı düzeylerde performans sergilediğini göstermektedir. Temel unsurların büyük ölçüde eksiksiz olduğu görülmektedir; web sayfası adının tarayıcı başlık çubuğu ve sekmelerde görünmesi (%100), kurum ismi ve logosunun üst kısımda yer alması (%100), açılışta animasyon veya görsel kullanımı (%100), yasal uyarılar (%100), telif hakkı bilgilendirmesi (%100) ve sayfaların yazdırılabilmesi (%100) gibi faktörler kurumların dijital kimlik ve hukuki şeffaflık açısından güçlü bir yapı sergilediğini ortaya koymaktadır. Ayrıca yabancı dil desteğinin (%85) yüksek oranda bulunması, sağlık turizmi açısından olumlu bir katkı sağlamaktadır. Buna karşın, harita görünümünün (%54) ve güncelleme tarihinin (%46) orta seviyede olması, arama butonunun (%28) ve yararlı linklerin (%15) düşük düzeyde bulunması, kullanıcı dostu tasarım ve erişilebilirlik açısından sınırlılıkları göstermektedir. En dikkat çekici eksiklik ise engellilere yönelik sertifikaların (%0) ve ziyaretçi sayısı bildiriminin (%0) hiç yer almamasıdır; bu durum erişilebilirlik ve kullanıcı etkileşimi açısından ciddi bir yetersizliktir. Genel olarak, web siteleri temel teknik ve hukuki unsurlarda güçlü bir görünüm sergilese de, kullanıcı deneyimini geliştirecek ve sağlık turizmi açısından stratejik önem taşıyan erişilebilirlik ve etkileşim faktörlerinde belirgin eksiklikler barındırmaktadır. Tüm bunlar değerlendirildiğinde incelenen sağlık kurumlarının erişilebilirlik ve etkileşim olarak zayıf olduğu, sürdürülebilir bir

ISBN: 978-625-90406-7-7

güncelleme politikası yaklaşımını tam anlamıyla benimsemediklerini, yasal bilgilendirme ve kurumsal kimlik gibi özelliklerde ise yeterli olduğu bilgisine ulaşılmaktadır.

Sağlık kurumları bilgi ve hizmetleri boyutu kapsamında oluşturulan Tablo 2, sağlık kurumlarının web sitelerinde yer alan kurumsal tanıtım ve bilgilendirme içeriklerinin kapsamını değerlendirmeye yönelik olup, kurumun kimliğini ve hizmet yapısını yansıtan temel unsurları içermektedir.

Tablo 2. Sağlık Kurumu Bilgileri ve Hizmetleri Boyutu

Sıra	İfadeler	Puan	İfadelerin Bulunma Oranı (%)
1	Sağlık kurumunun tarihçesinin sitede yer alması	5	13
2	Ana ekran ayrıntıları içinde veya mevcut bağlantılar vasıtasıyla erişilebilen irtibat detaylarının mevcudiyeti: Hastane posta adresi	38	97
3	Ana ekran ayrıntıları içinde veya mevcut bağlantılar vasıtasıyla erişilebilen irtibat detaylarının mevcudiyeti:Telefon ve faks numarası	39	100
4	Ana ekran ayrıntıları içinde veya mevcut bağlantılar vasıtasıyla erişilebilen irtibat detaylarının mevcudiyeti: Mail adresi	35	90
5	Ana ekran ayrıntıları içinde veya mevcut bağlantılar vasıtasıyla erişilebilen irtibat detaylarının mevcudiyeti: Vergi numarası	1	3
6	Sayfa içinde kurumun misyonunun açıklaması	11	28
7	Kalite sertifikasının sitesinin ana sayfasında bulunması	0	0
8	Kurumun organizasyon şemasının site içinde bulunması	11	28
9	Sayfa içinde hasta gizliliği ve mahremiyeti hakkında bilgilendirmenin bulunması	15	38
10	Sağlık kurumuna erişim/ulaşım ile ilgili bilgilerin yer alması: Araç, tramvay, toplu taşıma araçları vb	9	23
11	Sayfa içinde sağlık kurumunun haritasının bulunması	0	0
12	Sayfa içinde sağlık kurumunun sanal turunun yer alması	13	36
13	Halkla hizmetler birimi: birim çalışma saatleri	0	0
14	Halkla hizmetler birimi: birim adres ve oda bilgisi	0	0
15	Halkla hizmetler birimi: telefon ve faks bilgisi	2	5
16	Halkla hizmetler birimi: Mail adresi	0	0
17	Sağlık hizmeti ruhsatının bulunması	38	97
18	Hasta hakları ve sorumlulukları hakkında bilgilerin yer alması	16	41
19	Hastalara yapılan memnuniyet anketi sonuçlarının yer alması	0	0
20	Hastane yatırımcılarına ait bilgilerin yer alması	0	0
21	Yabancılar için gerekli bilgilendirmenin yer alması	0	0
22	Destek servis bilgilerinin yer alması (cafe, TV, telefon)	0	0

Yukarıda yer alan Tablo 2'ye göre, sağlık kurumlarının web sitelerinin içerik ve teknik faktörler açısından dengesiz bir yapı sergilediğini ortaya koymaktadır. İletişim bilgileri açısından güçlü bir tablo söz konusudur; telefon ve faks numaralarının (%100), posta adreslerinin (%97) ve e-posta adreslerinin (%90) bulunması erişilebilirlik açısından olumlu bir göstergedir. Sağlık hizmeti ruhsatının (%97) yer alması da yasal şeffaflık açısından önemli bir unsurdur. Buna karşın, kurum tarihçesinin (%13), misyon açıklamasının (%28) ve organizasyon şemasının

ISBN: 978-625-90406-7-7

(%28) düşük oranlarda bulunması kurumsal kimlik açısından eksikliklere işaret etmektedir. Hasta gizliliği (%38), hasta hakları (%41), sanal tur (%36) ve ulaşım bilgileri (%23) orta düzeyde yer almakta olup uluslararası standartlara göre yetersizdir. Öte yandan kalite sertifikası (%0), harita görünümü (%0), halkla hizmetler birimi bilgileri (%0–5), memnuniyet anketleri (%0), yabancılar için bilgilendirme (%0), yatırımcı bilgileri (%0) ve destek servis bilgileri (%0) gibi unsurların tamamen eksik olması sağlık turizmi açısından kritik bir yetersizliktir. Genel olarak, web siteleri temel iletişim ve ruhsat bilgileri açısından güçlü bir yapı sergilese de, kalite, erişilebilirlik ve uluslararası hasta odaklı içeriklerde ciddi eksiklikler barındırmakta ve bu durum sağlık turizminin gelişimi açısından önemli bir sınırlılık oluşturmaktadır.

Tablo 3'de gösterilen kabul ve sağlık hizmetleri boyutu, hastanelerin web sitelerinde yer alan hasta kabulü, yatış süreci, hizmet kapsamı ve ödeme bilgileri gibi operasyonel içerikler ile branş listesi, hekim bilgileri ve hizmet ücretlendirmesi gibi bilgilendirme unsurlarını kapsamaktadır. Ayrıca yatak kapasitesi, bekleme listeleri ve enfeksiyon ile mortalite oranları gibi klinik kalite göstergeleri aracılığıyla hizmet sunumunun şeffaflığı ve niteliği değerlendirilmektedir.

Tablo 3. Hasta Kabul ve Sağlık Hizmetleri Boyutu

Sıra	İfadeler	Puan	İfadelerin Bulunma Oranı (%)
1	Hasta kabul algoritmasının yer alması (anlaşmalı kurumlar SGK vb, hasta bakma politikası)	38	97
2	Hasta kabul süreçleri ile ilgili bilgilendirmenin bulunması	14	36
3	Hastanede yatış döneminde uyulması zorunlu kurallar hakkında bilgi sağlanması.	13	33
4	Ödeme süreci ile ilgili bilgilerin (ödemede takip edilecek kurallar) bulunması	0	0
5	Ziyaret kurallarının bulunması	13	33
6	Tıbbi doküman kopyası, sonuç alma ile ilgili bilgilerin bulunması	11	28
7	Muayene ve diğer hizmetler için belirlenen ücretlerin ödeme detaylarının yer alması	0	0
8	Sağlık kurumu birimleri ile ilgili kullanıcı bilgisi: Tüm listenin (branşlar) yer alması	39	100
9	Sağlık kurumu birimleri ile ilgili kullanıcı bilgisi: Yerleşim bilgisi	39	100
10	Sağlık kurumu birimleri ile ilgili kullanıcı bilgisi: Mail, telefon, faks	39	100
11	Ayaktan tedaviye yönelik verilen hizmetlerinin yer alması (teşhis, randevu alma, danışmanlık vb.)	39	100
12	Sağlık kurumunun yatak kapasite bilgisine yer verilmesi	5	13
13	Bekleyen hasta listelerine yer verilmesi	0	0
14	Bekleme listesinin güncel halinin gösteriminin bulunması	0	0
15	Yıllara göre hasta sayılarına yer verilmesi	0	0
16	Hekim özgeçmişlerine yer verilmesi	33	85
17	Hastane kalite belirleyicileri: hastane kaynaklı enfeksiyon verisi	0	0
18	Hastane kalite belirleyicileri: ölüm oranı bilgisi	0	0
19	Hastane kalite belirleyicileri: ameliyat sonrası ölüm oranı	0	0
20	Hastane kalite belirleyicileri: diğer bilgiler	0	0
21	Alfabetik hekim listesi	1	3
22	Uzmanlıklara göre hekim listesi	39	100

ISBN: 978-625-90406-7-7

23	Özel danışmanlık, servis ve hizmet ücreti ile ilgi ödeme bilgilerine yer verilmesi	0	0
24	Hizmet listeleri ile beraber ödeme/ücret bilgilerine yer verilmesi	0	0
25	Ücret bilgileri ile beraber hizmetlerin maliyetine yer verilmesi	0	0

Tablo 3, sağlık kurumlarının web sitelerinin hasta kabul süreçleri ve hizmet bilgilendirmeleri açısından oldukça farklı düzeylerde içerik sunduğunu göstermektedir. Tablo 3'e göre, hasta kabul algoritmalarının (%97) ve kurum birimlerine ilişkin bilgilerin (branş listesi %100, yerleşim bilgisi %100, iletişim bilgileri %100) eksiksiz biçimde yer alması, temel işleyiş ve erişilebilirlik açısından güçlü bir yön olarak öne çıkmaktadır. Ayaktan tedavi hizmetlerinin (%100) açıkça belirtilmesi de hasta odaklı hizmet sunumunun dijital ortamda desteklendiğini göstermektedir. Buna karşın, hasta kabul süreçleri (%36), yatış kuralları (%33), ziyaret kuralları (%33), tıbbi doküman ve sonuç alma bilgileri (%28) gibi unsurların düşük oranlarda bulunması, hasta bilgilendirmesi açısından yetersizliklere işaret etmektedir. En dikkat çekici eksiklik ise ödeme süreçleri (%0), ücretlendirme bilgileri (%0), bekleme listeleri (%0), hasta sayıları (%0) ve kalite belirleyicileri (enfeksiyon verisi, ölüm oranı, ameliyat sonrası ölüm oranı %0) gibi kritik unsurların tamamen yokluğudur; bu durum hem şeffaflık hem de sağlık turizmi açısından ciddi bir sınırlılık oluşturmaktadır. Hekim özgeçmişlerinin (%85) ve uzmanlıklara göre hekim listelerinin (%100) bulunması olumlu bir unsur olmakla birlikte, alfabetik hekim listelerinin (%3) düşük düzeyde olması ve kalite göstergelerinin hiç yer almaması, uluslararası standartlarla uyum açısından eksiklikleri ortaya koymaktadır. Genel olarak, web siteleri temel kurumsal ve hizmet bilgilerini güçlü biçimde sunarken, ödeme, kalite ve şeffaflık odaklı içeriklerde ciddi boşluklar barındırmakta ve bu durum sağlık turizminin gelişimi için stratejik bir engel teşkil etmektedir.

Hastanelerin web siteleri üzerinden sunulan çevrimiçi etkileşim ve hizmet olanakları interaktif çevrimiçi hizmetler boyutu altında incelenmiştir.

Tablo 4. İnteraktif Çevrimiçi Hizmetler Boyutu

Sıra	**İfadeler**	**Puan**	**İfadelerin bulunma oranı (%)**
1	Çevrimiçi olarak muayene randevusu alma imkanının sunulması	39	100
2	Çevrimiçi olarak muayene randevusu alma imkanının bildiriminin bulunması	39	100
3	Çevrimiçi olarak ile diğer hizmetlerin bulunması (doküman alma vb.)	39	100
4	Randevu alma, hastane hizmetinin online olması için linklerin bulunması	39	100
5	Sağlık kurumu ile online iletişim kurma imkanının bulunması	39	100
6	Çevrimiçi hekime soru sorabilme imkanının bulunması	5	15
7	Çevrimiçi aracılığıyla bilgi talep formu alınabilmesi	39	100
8	Çevrimiçi dilek, şikâyet ve öneri formlarına yer verilmesi	11	28
9	Çıkarılan gazete veya haber bülteni için üyelik imkanlarına yer verilmesi	0	0
10	Sağlık ile ilgili blok ve forumlara yer verilmesi	20	51

ISBN: 978-625-90406-7-7

Yukarıda yer alan Tablo 4, sağlık kurumlarının web sitelerinin çevrimiçi hizmetler açısından güçlü bir altyapıya sahip olduğunu göstermektedir. Tablo 4'e göre kurumların web sitelerinde, muayene randevusu alma (%100), randevu bildirimlerinin bulunması (%100), doküman alma gibi diğer hizmetlerin çevrimiçi sunulması (%100), online iletişim imkânı (%100) ve bilgi talep formlarının yer alması (%100) gibi unsurlar, kurumların dijital erişilebilirlik ve hasta odaklı hizmet sunumunda ileri bir düzeyde olduklarını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, çevrimiçi hekime soru sorabilme (%15) ve dilek, şikâyet, öneri formlarının (%28) düşük oranlarda bulunması, hasta etkileşimi ve geri bildirim mekanizmalarının sınırlı olduğunu göstermektedir. Ayrıca, kurumların gazete veya haber bülteni üyelik imkânı (%0) sunmaması ve sağlıkla ilgili blog veya forumların orta düzeyde (%51) yer alması, bilgi paylaşımı ve topluluk etkileşimi açısından eksikliklere işaret etmektedir. Genel olarak, web siteleri çevrimiçi randevu ve iletişim hizmetlerinde güçlü bir performans sergilese de, hasta etkileşimini artıracak interaktif uygulamalar ve geri bildirim mekanizmalarında yetersizlikler bulunmaktadır; bu durum sağlık turizmi bağlamında uluslararası rekabet gücünü sınırlayan bir faktör olarak değerlendirilebilir.

Aşağıda yer alan Tablo 5'de gösterilen dış faaliyetler boyutu, hastanelerin web sitelerinde sağlıkla ilgili dokümanlara erişim imkânı ve tıbbi sözlük gibi bilgilendirici kaynakların sunulması ile birlikte, kurumun yer aldığı veya desteklediği bilimsel araştırmalar, kütüphane hizmetleri ve hasta destek birimleri gibi akademik ve kurumsal faaliyetleri kapsamaktadır. Ayrıca, hastanenin medya görünürlüğü ve kamuoyundaki temsiline ilişkin unsurlar da bu boyut kapsamında değerlendirilmektedir.

Tablo 5. Dış faaliyetler

Sıra	İfadeler	Puan	İfadelerin bulunma oranı(%)
1	Sağlık dokümanlarına erişim ve bu belgeleri indirip inceleme imkânlarının sağlanması	9	23
2	Tıp terimleri sözlüğünün bulunması	1	3
3	Sağlık kurumu tarafından desteklenen veya içinde yer alınan bilimsel çalışmalar	0	0
4	Sağlık kurumunda gerçekleşen lisans ya da lisansüstü derslerin bulunması	0	0
5	Kütüphanenin bulunması	0	0
6	Sağlık kurumunda yapılan aktivitelerin programı: Kurs, kongre, konferans vb	7	18
7	Sağlık kurumunun kendi bilimsel yayınlarına yer verilmesi	7	18
8	Sağlık kurumundaki iş fırsatlarının detaylarına yer verilmesi	3	8
9	Sağlık kurumunda çalışan derneklerin/kurumların bulunması: Gönüllü dernekler		0
10	Sağlık kurumunda çalışan dernekler/kurumlar: Hasta birimlerinin bulunması	0	0
11	Sağlık kurumunda çalışan dernekler/kurumlar: Hasta haklarının korunmasına yönelik kurumların bulunması	0	0
12	Sağlık kurumuna nasıl bağış yapılacağının bilgisinin (hibe, kan, yardım vb.) bulunması	0	0
13	Sayfada "Medyada biz" butonuna yer verilmesi	3	8

Son boyut olan dış faaliyetler için yapılan araştırmada sağlık kurumlarının web sitelerinin akademik, bilimsel ve kurumsal içerikler açısından oldukça sınırlı bir görünüm sergilediğini

ISBN: 978-625-90406-7-7

ortaya koymaktadır. Sağlık dokümanlarına erişim ve indirme imkânlarının (%23) kısmen mevcut olması, bilgi paylaşımı açısından sınırlı bir katkı sağlamaktadır. Tıp terimleri sözlüğünün (%3) çok düşük oranda bulunması, hasta ve ziyaretçilerin bilgiye erişimini zorlaştırmaktadır. Bilimsel çalışmalar (%0), lisans/lisansüstü dersler (%0), kütüphane (%0) ve gönüllü dernekler (%0) gibi akademik ve sosyal içeriklerin hiç yer almaması, kurumların akademik kimlik ve toplumsal etkileşim açısından eksikliklerini göstermektedir. Sağlık kurumunda yapılan aktivitelerin programı (%18) ve kurumun kendi bilimsel yayınlarının (%18) sınırlı düzeyde bulunması, bilimsel görünürlüğün zayıf olduğunu ortaya koymaktadır. İş fırsatları (%8) ve "Medyada biz" butonunun (%8) düşük oranlarda yer alması ise kurumsal şeffaflık ve dış iletişim açısından yetersizliklere işaret etmektedir. Genel olarak, web siteleri temel sağlık hizmeti odaklı içerik sunarken, akademik faaliyetler, bilimsel yayınlar, sosyal sorumluluk ve bağış mekanizmaları (%0) gibi unsurların eksikliği, sağlık turizmi bağlamında uluslararası rekabet gücünü sınırlayan önemli bir faktör olarak değerlendirilmektedir.

5. TARTIŞMA

Sağlık kurumlarının Web siteleri bazı kriterlere göre incelenerek yeterliliği ortaya konulmaya çalışılmıştır.Bu çalışmada elde edilen bulgular, sağlık kurumlarının web sitelerinin hizmetlerle ilgili bilgi paylaşma ve sunumunun yeterli düzeyde olduğunu gösterirken; bilimsel ve akademi anlamında bazı yetersizliklerin olduğunu göstermektedir. Araştırmada teknik faktörler boyutuna göre değerlendirme yapıldığında web sayfalarına farklı yabancı dillerle erişiminin olması Birdir ve Buzcu (2014) ile Mesci ve Sağlık'ın (2020) çalışmalarındaki sonuçlarla uyuşmaktadır.Sağlık tesisleri, sağlık kurumu bilgileri boyutu açısından incelendiğinde; tarihçe bilgisinin oldukça düşük oranda yer aldığı ve hastalara yönelik memnuniyet anketlerine ise hiç yer verilmediği görülmektedir. Buna karşılık, Birdir ve Buzcu tarafından gerçekleştirilen çalışmada tarihçe bilgilerinin yüksek oranlarda bulunduğu, memnuniyet anketi sonuçlarına ise sınırlı da olsa yer verildiği tespit edilmiştir. Bu farklılıklar doğrultusunda, iki çalışma arasında ilgili boyut açısından benzerlik bulunmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Sağlık kuruluşları incelendiğinde hiçbirinde enfeksiyon oranları, ölüm oranı bilgisi, ücret ile ilgili detaylara yer verilmediği, Birdir ve Buzcunun yaptığı incelemelerde de yine söz konusu bu oranların hiç olmadığı tespit edilmiştir. Kurumların interaktif çevrimiçi hizmetleri boyutu incelendiğinde, Maifredi ve arkadaşları (2010) tarafından gerçekleştirilen çalışmada internet üzerinden randevu alabilme ve çevrimiçi iletişim kurabilme gibi hizmetlerin yüksek oranlarda sunulduğu belirlenmiştir. Bu bulguların, mevcut çalışmada elde edilen sonuçlarla örtüştüğü görülmektedir. Ancak, sağlıkla ilgili blog köşesine yer verilme durumu açısından Maifredi ve arkadaşlarının çalışmasında düşük oranların tespit edilmesi nedeniyle, bu boyutta tam bir benzerlikten söz etmek mümkün değildir. Mesci ve Sağlık tarafından gerçekleştirilen araştırma bulgularıyla paralel olarak, çalışma kapsamında dış faaliyetler boyutuna ilişkin veriler incelendiğinde; kurs, kongre ve konferans gibi etkinliklere yeterli düzeyde önem verilmediği, sağlık tesisinde lisans veya lisansüstü düzeyde derslere yönelik herhangi bir imkânın sunulmadığı ve iş fırsatlarına ilişkin detayların belirtilmediği tespit edilmiştir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Ülkemizde sağlık turizminin geliştirilmesi amacıyla hizmet veren kuruluşların web sitelerinin incelenerek, geliştirilmesi gereken yönleri ortaya koymak amacıyla yapılmış olan bu çalışmanın örneklemini Trabzon ilinde faaliyet gösteren kuruluşlar oluşturmaktadır. Sağlık turizminin başarısı iyi bir tanıtıma bağlıdır. Teknolojinin hızla geliştiği günümüzde hizmetten faydalanmak isteyenler için en iyi tanıtım herkesin kolaylıkla erişebileceği web siteleri aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bu çalışmada sağlık turizmi yetki belgesine sahip sağlık kuruluşlarının web siteleri Buzcu ve Birdir (2014) tarafından oluşturulmuş ölçek kriterlerine göre analiz edilmiştir.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Araştırma bulgularına göre, sağlık kurumlarının web sitelerinin temel iletişim ve hizmet sunumu açısından güçlü bir altyapıya sahip olduğunu, ancak kalite, şeffaflık ve uluslararası hasta odaklı içeriklerde belirgin eksiklikler barındırdığını ortaya koymaktadır. İletişim bilgileri (%90–100), kurum logosu ve ismi (%100), ruhsat bilgisi (%97) ve çevrimiçi randevu alma imkânı (%100) gibi unsurlar güçlü yönler olarak öne çıkarken; kalite sertifikaları (%0), yabancı hastalara yönelik bilgilendirme (%0), engellilere yönelik sertifikalar (%0), hasta memnuniyet anketleri (%0), ödeme süreçleri (%0) ve kalite belirleyicileri (%0) gibi unsurların tamamen eksik olması sağlık turizmi açısından stratejik bir zayıflık oluşturmaktadır. Ayrıca web sayfalarının güncellenme tarihi (%46), harita görünümü (%54), hasta hakları (%41), gizlilik bilgilendirmesi (%38) ve sanal tur (%36) gibi faktörlerin orta seviyede bulunması, dijital altyapının kısmen güncel tutulduğunu ancak sürdürülebilir bir güncelleme politikası ve kullanıcı dostu tasarım yaklaşımının tam anlamıyla benimsenmediğini göstermektedir. Bu sonuçlar doğrultusunda, sağlık kurumlarının web sitelerinde kalite sertifikaları, hasta memnuniyet anketleri ve sağlık hizmeti kalite göstergelerine yer verilmesi; engelli hastalar için erişilebilirlik sertifikalarının eklenmesi; yabancı dil seçeneklerinin artırılması ve yabancı hastalara yönelik bilgilendirme içeriklerinin geliştirilmesi önerilmektedir. Ayrıca kurum tarihçesi, misyon, organizasyon şeması ve bilimsel yayınların daha görünür hâle getirilmesi; ödeme süreçleri ve maliyet bilgileri konusunda şeffaflığın sağlanması; çevrimiçi dilek, şikâyet ve öneri formlarının yaygınlaştırılması ve hekime soru sorma imkânının geliştirilmesi hasta etkileşimini artıracaktır. Sonuç olarak, mevcut güçlü yönlerin korunması ve eksikliklerin giderilmesi, Türkiye'nin sağlık turizmi potansiyelini artırmada kritik bir rol oynayacak ve uluslararası rekabet gücünü destekleyecektir. Genel olarak literatür incelenip araştırmayla ilgili bir değerlendirme yapıldığında sağlık turizmi yetki belgesi bulunan sağlık kuruluşlarının web sayfaları dil ve online iletişim gibi unsurlara önem verirken fiyat ve maliyetlerle ilgili pazarlama elemanlarını etkili kullanmamaktadır. Söz konusu bu konularda bu durumun uluslararası hasta çekme potansiyelini azaltabileceği öngörülmektedir. Fiyatlandırma konusundaki eksikliklerin giderilmesine yönelik olarak, T.C. Sağlık Bakanlığı tarafından yayımlanan "Sağlık Turizmi ve Turistin Sağlığı Kapsamında Sunulan Sağlık Hizmetleri Fiyat Tarifesi" esas alınarak sağlık turistlerine yönelik ayrıntılı fiyat bilgilerinin sunulması önerilmektedir.Bu kapsamda, ilgili tarifede yer alan güncel düzenlemeler doğrultusunda hizmet bedellerinin şeffaf ve erişilebilir biçimde paylaşılması, hem bilgi eksikliğinin giderilmesine hem de uluslararası hasta memnuniyetinin artırılmasına katkı sağlayacaktır. Araştırmadan elde edilen sonuçlar ; bir sağlık kuruluşunun web sitesinin yalnızca bilgilendirme aracı olarak kullanılmasının yanı sıra aynı zamanda dijital bir pazarlama ve iletişim platformu olarak ele alınması gerektiğini de göstermektedir. Bu bağlamda araştırma bulgularına dayanarak sağlık kurumlarının web sitelerinin güncelliğinin düzenli olarak kontrol edilmesi, kurumlarda dijital içerik yönetimi konusunda uzman personel istihdam edilmesi sağlık turistlerinin daha fazla ilgisini çekmeye yardımcı olacaktır. Böylece sağlık turizmi alanında rekabet avantajı elde etmek isteyen kurumların dijital varlıklarını güçlendirmeleri olumlu geri dönüşler sağlayacaktır. Sağlık turizmi açısından kurumlardaki eksikliklerin giderilmesi faydayı ve uluslararası hasta çekme potansiyelini de artıracaktır. Hastanelerde sunulan kültürel içerikler kapsamında, farklı hasta gruplarının beklenti ve ihtiyaçlarının dikkate alınması önem arz etmektedir. Bu doğrultuda, Arap hastalar açısından mahremiyet konusunun daha ayrıntılı ve hassas bir biçimde ele alınması; Avrupa'dan gelecek hastalar için ise akreditasyon ve kalite standartlarına ilişkin bilgilerin daha kapsamlı şekilde sunulması önerilmektedir. Bu tür içeriklerin geliştirilmesi, uluslararası hastaların güven algısını artırarak sağlık hizmetlerinin tercih edilebilirliğine olumlu katkı sağlayacaktır. Daha önce sağlık hizmeti sunulan hastalara ait geri bildirimlerin kurumların web sitelerinde paylaşılması, kullanıcı etkileşimini artırarak potansiyel hastaların karar verme süreçlerine olumlu katkı sağlayacaktır. Bunun yanı sıra, Yeşil hastane kavramı kapsamında çevre dostu ve sürdürülebilir uygulamaların hayata geçirilmesi önem taşımaktadır. Ayrıca, özel

ISBN: 978-625-90406-7-7

hasta gruplarına yönelik hizmet ve uygulamaların geliştirilmesi, sağlık kuruluşlarının kapsayıcılığını artırarak hizmet kalitesinin yükseltilmesine katkı sağlayacaktır.

Etik Kurul Onayı: Çalışma kamuya açık ikincil verilerin kullanılmasıyla oluşturulmuştur.

Kaynakça

1. Aydın, O. (2012). Türkiye'de alternatif bir turizm; Sağlık turizmi. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi *Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi,*2012(2), s.91-96.*Erişim adresi*: https://dergipark.org.tr/tr/pub/kmusekad/article/125512

2. Aydın, A. (2022). The evaluation of the web sites of the health care institutions in Kayseri having medical tourism licence in terms of medical tourism. International Journal of Health Management and Tourism, 7(3), s.332-351. https://doi.org/10.31201/ijhmt.1174516

3. Birdir, K. ve Buzcu, Z. (2014). JCI Akreditasyon Belgesine Sahip Olan Sağlık Kuruluşlarının Web Sitelerinin Medikal Turizm Açısından Değerlendirilmesi. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11 (1), s. 1-19. Erişim adresi : https://dergipark.org.tr/en/pub/cagsbd/article/554434*

4.Gölpek Karababa, A. (2017). Türkiye'de Sağlık Turizminin Ekonomik Yönü. *Türk Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 2(1),* s.58-69.*Erişim adresi* :https://izlik.org/JA46HW34LC

5.Maifredi, G., Orizio, G., Bressanelli, M., Domenighini, S., Gasparotti, C., Perini, E., Caimi, L., Schulz, J.P. & Gelatti, U. (2010). Italian Hospitals on The Web: A Cross-Sectional Analysis of Official Websites. BMC Medical Informatics&Decision Making, s.1-13. Doi : 10.1186/1472-6947-10-17

6.Mendi, B. ve Akyazı, E. (2016). Kurumsal İletişim Aracı Olarak Web Bilişim Sistemlerinin Kullanılabilirliğinde Teknoloji Kabulü (Hastane Web Sitelerine Yönelik Bir Araştırma).*GümüşhaneÜniversitesi,İletişimFakültesiElektronikDergisi,4(1),s.447-477.https://doi.org/10.19145/guifd.75416*

7.Mesci, G. ve Sağlık, E. (2020). Sağlık Turizminde Dijital İletişim: JCI Akreditasyon Belgesini Almış Hastaneler Üzerinde Bir Araştırma. *Journal of Hospitality and Tourism Issues, 2 (1), s.74-90 Erişim adresi :. https://dergipark.org.tr/en/pub/johti/article/742897*

8.Öksöz, B. ve Altıntaş, V. (2017). Sağlık turizminde dijital iletişim kanallarının kullanımı. *Seyahat ve otel işletmeciliği dergisi. 14(1): s. 59-75.* https://doi.org/10.24010/soid.303662

9.Özyurt, M. (2022). Sağlık turizmi yetki belgesine sahip sağlık tesislerinin web sitelerinin incelenmesi: Güneydoğu Anadolu bölgesi hastaneleri üzerine bir araştırma. *Bilgi Yönetimi Dergisi,*5(1), Dergisi s.180-198. Doi : https://doi.org/10.33721/by.961102

10.Tekingündüz, S., Kocaoğlu, F., İşler, A., İnan, S. ve Anar, A. (2021). Sağlık turizmi açısından yetki belgesine sahip hastanelerin web sitelerinin incelenmesi. *Karya Journal of Health Science,* 2(3), s.83-87. https://doi.org/10.52831/kjhs.939408

11.Vona Kurt, E., ve Şalvarcı Türel, N. (2022). Antalya'da Faaliyet Gösteren Hastanelerin Web Sitelerinin Medikal Turizm Açısından Değerlendirilmesi. Third Sector Social Economic Review, 57(3), s.2164-2187. doi: https://doi.org/10.15659/3.sektor-sosyal-ekonomi.22.09.1895

13.https://shgmsgudb.saglik.gov.tr/TR-111052/kamu-saglik-hizmetleri-fiyat-tarifesi-26092025-degisikligi-islenmis-06102025.html

14.https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2025/04/20250426-2.htm

ISBN: 978-625-90406-7-7

İRAN VE TÜRKİYE SOSYAL BİLGİLER 4. SINIF DERS KİTAPLARINDA TURİZM KAVRAMI

THE CONCEPT OF TOURISM IN IRANIAN AND TURKISH 4TH GRADE SOCIAL STUDIES TEXTBOOKS

Assoc. Prof. Dr. Kemal KAYA
Van Yuzuncu Yil University, Faculty of Education
ORCID ID: https://orcid.org/ 0000-0002-8797-5980

Özet

Turizm, insanların dairesel hareket içerisinde görülmeye değer yerleri, iş veya eğlence maksadıyla gezip tekrar asıl mekânlarına dönmeleri anlamında olup geçmişten bu yana insan toplumlarını hareketli kılan, farklı sosyal ve ekonomik ihtiyaçlara göre varlığını sürdüren ekonomik bir faaliyettir. İnsanların dinlenme, eğlence, öğrenim, sağlık, zevk, merak, spor, din, kültürel vb. sebeplerle bireysel veya toplu olarak belli bir süre içerisinde turizm sektörü unsurlarından yararlanarak yapmış oldukları tüm etkinlikleri turizm olarak değerlendirmek mümkündür. Modern dünyada turizm, gelir sağlayan en büyük endüstrilerinden biri olarak yabancı ve kamu yatırımlarının gerçekleştiği önemli bir alan olarak hala büyümeye devam etmektedir. Ülkelerin sahip olduğu tarihi ve doğal güzellikler hakkında genç nesilleri bilgi sahibi yapması, ekonomik katkılarının farkında olmasını, turizm altyapısının geliştirilmesindeki katkıları gibi durumlar turizm eğitiminin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bir yurttaş olarak bireyin yaşadığı ülkeyi bütün yönleriyle tanıması, gelecekte buna nasıl bir ekonomik katkı sağlayabileceği konusunda gerekli becerileri kazandırmada sosyal bilgiler dersi önemli bir role sahiptir. Sosyal bilgiler müfredatı ve ders kitaplarında turizm konusunun öğretilmesi, ekonomik bir kaynak olarak öneminin kavratılması, sektörün büyümesine ve gelişmesine katkı sağlayacaktır. Bu nedenle turizm sektörüne yönelik eğitimin niceliği ve niteliği, turizmin büyümesinde ve gelişmesinde etkili bir faktördür. İran ve Türkiye'de, eğitim-öğretim sürecindeki bütün etkinlikler ve öğrenmeler genellikle ders kitapları ekseninde gerçekleşmektedir. Sosyal bilgiler ders kitaplarında turizmle ilgili kavramların sunulması, öğrencilerin kültürel mirasa, tarihi ve doğal güzelliklere, farklı ülkelerin tarih, kültür ve toplumsal yapılarına aşina olmalarını sağlar. Turizm ve bileşenlerine dair konuların öğretim sürecinde doğru ve yeterli düzeyde verilmesi, öğrencilerin farkındalık düzeylerinin arttırılması açısından önemlidir. Günümüz dünyasında turizmin önemi ve ders kitaplarının içeriğinin turizm bileşenlerinin eğitimindeki rolü dikkate alınarak bu çalışmada, İran ve Türkiye sosyal bilgiler dördüncü sınıf ders kitaplarında yer alan turizm olgusunun kavram, görsel ve etkinlik düzeyinde ne kadar yer aldığını tespit etmek amaçlanmıştır. Araştırma verileri 2025-2026 öğretim yılında her iki ülkede ders kitabı olarak okutulan dördüncü sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarından elde edilmiştir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi tekniği kullanılmıştır. Araştırmada iki ülkenin ders kitaplarında turizm ve bileşenlerine yer verilme durumu, frekans ve dağılım oranları ile bunlara ait örnekler verilecektir. Buradan hareketle ders kitaplarının turizm kavramının öğrenilmesinde hangi düzeyde kazanımlar sağladığı ve bu alandaki hedeflere tam olarak ulaşıp ulaşmadığı konusunda tartışma ve önerilere yer verilecektir.

Anahtar kelimeler: Turizm, sosyal bilgiler, ders kitabı, İran, Türkiye

Abstract

Tourism, defined as the circular movement of people visiting noteworthy places for business or leisure and then returning to their original destinations, is an economic activity that has kept human societies mobile since ancient times and has maintained its existence according to different social and economic needs. It is possible to consider all activities undertaken individually or collectively by people for reasons such as rest, entertainment, education, health, pleasure, curiosity, sports, religion, and culture, utilizing elements of the tourism sector within a certain period, as tourism. In the modern world, tourism continues to grow as one of the largest revenue-generating industries, attracting significant foreign and public investment. The necessity of tourism education is highlighted by factors such as informing younger generations about the historical and natural beauties of countries, raising awareness of their economic contributions, and contributing to the development of tourism infrastructure. Social studies lessons play an important role in enabling individuals, as citizens, to understand their country in all its aspects and to acquire the necessary skills to contribute economically in the future. Teaching tourism in social studies curricula and textbooks, and emphasizing its importance as an economic resource, will contribute to the growth and development of the sector. Therefore, the quantity and quality of education in the tourism sector is an effective factor in the growth and development of tourism. In Iran and Turkey, all activities and learning in the education process generally take place around textbooks. Presenting tourism-related concepts in social studies textbooks enables students to become familiar with cultural heritage, historical and natural beauties, and the history, culture, and social structures of different countries. Providing accurate and sufficient information about tourism and its components in the teaching process is important for increasing students' awareness levels. Considering the importance of tourism in today's world and the role of textbook content in the education of tourism components, this study aims to determine the extent to which the phenomenon of tourism is included in fourth-grade social studies textbooks in Iran and Turkey at the conceptual, visual, and activity levels. Research data was obtained from fourth-grade social studies textbooks used in both countries during the 2025-2026 academic year. The research employed the document analysis technique, a qualitative research method. The study will present the extent to which tourism and its components are included in the textbooks of both countries, their frequency and distribution ratios, and examples. Based on this, the discussion will focus on the extent to which textbooks contribute to the understanding of the concept of tourism and whether they fully achieve the objectives in this area, along with recommendations.

Keywords: Tourism, social studies, textbook, Iran, Türkiye

İRAN VE TÜRKİYE SOSYAL BİLGİLER 4. SINIF DERS KİTAPLARININ DAYANIKLILIK BİLEŞENLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

AN EXAMINATION OF THE RESILIENCE COMPONENTS IN 4TH GRADE SOCIAL STUDIES TEXTBOOKS IN IRAN AND TURKEY

Assoc. Prof. Dr. Kemal KAYA
Van Yuzuncu Yil University, Faculty of Education
ORCID ID: https://orcid.org/ 0000-0002-8797-5980

Özet

Dayanıklılık kavramı dinamik, yapısı itibarıyla karmaşık, çok boyutlu ve farklı bileşenlerden oluşmaktadır. Fen bilimlerinde, malzeme ve nesnelerin büküldükten veya gerildikten sonra orijinal şekillerine geri dönebilmesi olarak tanımlanan esneklik aynı zamanda dayanıklılık olarak da değerlendirilmektedir. Bu kavram insanlar için kullanıldığında; bireyin karşılaştığı zorluklardan sonra tekrar eski sağlıklı ruh haline geri dönebilme esnekliğine sahip olma olarak tanımlanmaktadır. Dayanıklı olmak, zorluklara karşı bağışıklık kazanmış olmak değildir. Bilakis karşılaşılan zorluklara karşı mücadele etme azmini ortaya koyma, onlarla yüzleşebilme, olumsuz olaylardan ders çıkarabilme, bunlarda anlam bulabilme ve hayatını normal seyrine koyabilmektir. Dayanıklılık sadece bireysel ve genetik olarak kendisine aktarılan bir özellik değildir. Dayanıklılık becerisinin edinilmesinde aile, arkadaş grupları, kültür, din, toplum ve siyasal yapıların da az veya çok etkili olabilmektedir. Aile ortamıyla beraber eğitim-öğretim süreci de dayanıklılık becerisini geliştirme konusunda önemli bir dönem olarak işlevseldir. Eğitim-öğretim sürecinde diğer derslerden farklı olarak çocukları hayata hazırlama ve toplumsallaştırma konusunda sosyal bilgiler dersi daha çok ön plana çıkmaktadır. Sosyal bilgiler müfredatında ve buna uygun olarak hazırlanmış ders kitaplarında belirtildiği gibi bireylere yetişkinlik dönemlerinde sosyal hayatın gerektirdiği becerileri kazanmaları temel hedefler olarak belirlenmiştir. Bu açıdan bakıldığında sosyal bilgiler dersi tüm derslerin ortak hedefi olan toplumsal hayata hazırlama ve karşılaşılan zorluklara karşı bireysel dayanıklılığı geliştirme konusunda önemli bir role sahiptir. Bu araştırmanın amacı, İran ve Türkiye sosyal bilgiler dördüncü sınıf ders kitaplarının içeriklerini dayanıklılık bileşenlerini karşılaştırmalı bir perspektiften analiz etmektir. Çalışma İran ve Türkiye'de 2025-2026 eğitim-öğretim yılında okullarda eğitim otoriteleri tarafından resmi olarak bütün okullarda okutulan sosyal bilgiler dördüncü sınıf ders kitaplarını kapsamaktadır. Bilindiği gibi İran ve Türkiye'de, eğitim-öğretim sürecindeki bütün etkinlikler ve öğrenmeler ders kitapları mihverinde gerçekleşmektedir. Nitel araştırma yöntemi kapsamında doküman incelemesinin kullanıldığı bu çalışmada, ders kitaplarında yer verilen dayanıklılık bileşenleri, içerik analizine tabi tutulmuştur. Araştırmada iki ülkenin ders kitaplarında dayanıklılık bileşenlerine yer verilme durumu, frekans ve dağılım oranları ile bunlara ait örnekler verilecektir. Buradan hareketle ders kitaplarının hangi düzeyde kazanımlar sağladığı ve bu alandaki hedeflere tam olarak ulaşıp ulaşmadığı konusunda tartışma ve önerilere yer verilecektir.

Anahtar kelimeler: Dayanıklılık, sosyal bilgiler, ders kitabı, İran, Türkiye

Abstract

The concept of resilience is a complex structure composed of dynamic, multi-dimensional, and diverse components. In science, resilience is defined as the ability of a material to return to its original state after bending or stretching, while in the human context, it refers to an individual's capacity to return to a healthy state of mind after facing challenges. Being resilient does not mean that an individual is completely immune to difficulties. On the contrary, resilience encompasses the ability to cope with difficulties, learn from negative experiences, assign

meaning to situations, and return life to its normal course. Resilience is not solely an individual or genetically based trait. Environmental factors such as family, peer group, culture, religion, society, and political structure also influence the development of this skill. In this context, the education process plays a significant role in developing resilience skills. Social studies, in particular, has a more prominent role than other subjects in preparing individuals for social life, socializing them, and equipping them with life skills. Social studies curricula and textbooks prepared accordingly aim to equip individuals with the knowledge, skills, and values required for social life. Therefore, social studies is one of the important subjects that can contribute to individuals developing resilience in the face of challenges. The purpose of this research is to comparatively examine the content of 4th-grade social studies textbooks used in Iran and Turkey in terms of resilience components. The study examined the 4th-grade social studies textbooks officially used in both countries during the 2025-2026 academic year. The central role of textbooks in the education process in both Iran and Turkey makes the examination of these resources crucial. The study, conducted using a qualitative research method, employed the document analysis technique. The resilience components in the textbooks were subjected to content analysis. The study evaluated the level of inclusion of resilience components in the textbooks of both countries through frequency, distribution ratios, and sample content. Based on the findings, the contribution of textbooks to the development of resilience skills was discussed, and various suggestions were presented.

Keywords: Resilience**,** social studies, textbook, Iran, Türkiye

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI HUTBELERİNİN AYETLERE YAKLAŞIMINA YÖNELİK BİR İNCELEME

AN ANALYSIS OF THE PRESIDENCY OF RELIGIOUS AFFAIRS' APPROACH TO QUR'ANIC VERSES IN ITS SERMONS

Fatma GÜRSES BAYSAL
Selçuk University, Faculty of Theology
ORCID ID: https://orcid.org/ 0009-0006-0322-9312

Özet

Hutbeler, dinî bilginin aktarılması, dinî ve ahlâkî değerlerin topluma kazandırılması ve toplumsal bilinç oluşturulması bakımından önemli bir din hizmeti aracıdır. Türkiye'de Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından merkezi olarak hazırlanan hutbeler, her hafta milyonlarca kişiye ulaşmakta ve dinî rehberlik fonksiyonunun yanı sıra toplumsal meselelerin dinî referanslar çerçevesinde değerlendirilmesine imkân sağlamaktadır. Bu yönüyle hutbeler, yalnızca ibadet ve inanç esaslarına ilişkin bilgi sunan metinler değil; aynı zamanda toplumsal değişim, kültürel dönüşüm ve sosyal bütünleşme süreçlerine etki eden dinî iletişim araçlarıdır.

Çalışmanın temel amacı, hutbelerde Kur'ân'ın tefsir metodolojisini tespit etmek ve bu yöntemlerin güncel toplumsal problemlerin ele alınışına nasıl ele alındığı bilimsel biçimde analiz etmektir. Araştırmada, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 2020-2024 yılları arasında yayımlanan hutbeler tefsir metodolojisi açısından incelenmiştir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Hutbelerde yer alan Kur'ân âyetleri ve dinî kavramlar sistematik biçimde değerlendirilmiştir.

Araştırma sonucunda tutbelerde kullanılan tefsir yönteminin dinî metinleri çağdaş toplumsal ihtiyaçlarla ilişkilendiren işlevsel bir karakter taşıdığı anlaşılmıştır. Hutbelerde Kur'ân merkezli bir yaklaşımın benimsendiği, âyetlerin büyük ölçüde bağlamsal ve mevzu odaklı bir yöntemle yorumlandığı görülmüştür. Özellikle aile, adalet, merhamet, yardımlaşma, çevre ahlâkı, bağımlılıkla mücadele, dijitalleşmenin etkileri, gençlik sorunları ve toplumsal dayanışma gibi güncel konuların Kur'ân ve sünnet ekseninde ele alındığı tespit edilmiştir. Sonuç olarak hutbelerin yalnızca dinî bilgi aktarımını hedeflemediği, aynı zamanda ortak değerlerin inşası, toplumsal bütünleşmenin güçlendirilmesi ve sosyal problemlere yönelik dinî farkındalığın artırılması bakımından önemli sosyolojik işlevler üstlendiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Diyanet İşleri Başkanlığı, hutbe, din hizmetleri, tefsir, Kur'ân.

Abstract

Khutbahs are an important means of religious service for transmitting religious knowledge, promoting moral values, and fostering social awareness. In Türkiye, khutbahs prepared centrally by the Presidency of Religious Affairs reach millions of people every week and provide religious guidance while addressing social issues through religious references. In this respect, khutbahs are not merely texts conveying religious beliefs and practices; they also function as instruments of religious communication that influence social change, cultural transformation, and social integration.

This study examines the khutbahs published by the Presidency of Religious Affairs between 2020 and 2024 from the perspective of tafsir methodology. Employing the qualitative research method of document analysis, Qur'anic verses and religious concepts contained in the sermons were systematically evaluated. The primary aim of the study is to identify the

ISBN: 978-625-90406-7-7

exegetical methodology reflected in the khutbahs and to analyze how these interpretive approaches are applied to contemporary social issues.

The findings reveal that the sermons adopt a Qur'an-centered approach and interpret verses predominantly through contextual and thematic methods. Contemporary issues such as family, justice, compassion, social solidarity, environmental ethics, addiction, digitalization, and youth-related problems are addressed within the framework of the Qur'an and the Sunnah. The study further demonstrates that the interpretive methodology employed in the khutbahs establishes a functional relationship between religious texts and contemporary social needs. Consequently, it is concluded that khutbahs not only serve to transmit religious knowledge but also perform significant sociological functions by promoting shared values, strengthening social cohesion, and enhancing religious awareness regarding social problems.

Keywords: Presidency of Religious Affairs, khutbah, religious services, tafsir, Qur'an.

KIRDAN KENTE GÖÇ SÜRECİNDE TÜRK AİLE YAPISININ DEĞİŞİMİ

CHANGES IN THE TURKISH FAMILY STRUCTURE DURING RURAL-TO-URBAN MIGRATION

İrem AKSOY
Master's Student, Bursa Technical University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Sociology

ÖZET

Toplumsal değişme, toplumların ekonomik, kültürel, siyasal ve sosyal yapılarında zaman içerisinde meydana gelen dönüşümleri ifade etmektedir. Türkiye'de özellikle Cumhuriyet sonrası dönemde hız kazanan sanayileşme, kentleşme ve göç hareketleri, kırsal ve kentsel yapıda önemli değişimlerin yaşanmasına neden olmuştur. Bu süreç yalnızca yaşam alanlarını değil, aile kurumunun yapısını ve işlevlerini de önemli ölçüde etkilemiştir. Bu çalışmada, Türkiye'de kırsal alandan kentsel alana geçiş sürecinin aile yapısı üzerindeki etkileri incelenmiştir.

Kırsal yaşam düzeninde geniş aile yapısı, dayanışma kültürü, geleneksel değerler ve ataerkil ilişkiler ön planda yer almaktadır. Tarıma dayalı ekonomik yapı içerisinde aile bireyleri üretim sürecine birlikte katılmakta ve aile, ekonomik olduğu kadar sosyal bir birlik niteliği de taşımaktadır. Ancak kentleşme süreciyle birlikte bireylerin yaşam biçimleri, ekonomik faaliyetleri ve toplumsal ilişkileri değişime uğramıştır. Özellikle kırdan kente göçün artmasıyla birlikte geniş aile yapısından çekirdek aile yapısına geçiş hızlanmış, aile içindeki roller yeniden şekillenmiştir.

Kent yaşamıyla birlikte bireylerin günlük yaşam alışkanlıkları, aile içerisindeki sorumlulukları ve toplumsal ilişkileri de değişmeye başlamıştır. Özellikle kadınların eğitim seviyesinin yükselmesi ve çalışma hayatında daha fazla yer alması, aile içindeki görev dağılımını etkilemiştir. Bunun yanında şehir yaşamının getirdiği ekonomik koşullar, bireylerin daha bağımsız bir yaşam sürme isteği ve iş hayatının yoğunluğu aile bireyleri arasındaki iletişim biçimlerini değiştirmiştir. Geleneksel aile yapısında otorite çoğunlukla erkek bireylerde bulunurken, kentleşme süreciyle birlikte aile içerisindeki karar alma süreçlerinde daha eşitlikçi bir yapının oluşmaya başladığı görülmektedir.

Ayrıca teknolojinin gelişmesi, iletişim araçlarının yaygınlaşması ve modern yaşam tarzının etkisiyle birlikte aile bireyleri arasındaki ilişkilerde bireyselleşme ön plana çıkmıştır. Bu durum bazı geleneksel değerlerin zayıflamasına neden olurken, aile yapısının modern yaşam koşullarına uyum sağlamasında da etkili olmuştur. Kent yaşamında çocuk sayısının azalması, eğitim ve kariyer planlarının ön plana çıkması da aile yapısındaki dönüşümün önemli göstergeleri arasında yer almaktadır.

Bununla birlikte kırdan kente göç süreci yalnızca aile yapısını değil, bireylerin kültürel kimliklerini ve toplumsal uyum süreçlerini de etkilemiştir. Kente göç eden aileler yeni yaşam koşullarına uyum sağlamaya çalışırken ekonomik sorunlar, barınma problemleri ve kültürel farklılıklar gibi çeşitli zorluklarla karşılaşabilmektedir. Ancak tüm bu değişimlere rağmen aile kurumu, toplumun temel yapı taşlarından biri olmayı sürdürmektedir. Sonuç olarak Türkiye'de yaşanan toplumsal değişimlerin ve kentleşme sürecinin Türk aile yapısında önemli dönüşümlere neden olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal değişme, kentleşme, göç, aile yapısı, kırsal yapı, kentsel yapı.

Abstract

Social change refers to the transformations that occur over time in the economic, cultural, political, and social structures of societies. Industrialization, urbanization, and migration movements, which accelerated particularly in the post-republican era in Turkey, have led to significant changes in both rural and urban structures. This process has significantly affected not only living spaces but also the structure and functions of the family institution. This study examines the effects of the transition from rural to urban areas on family structure in Turkey.

In rural life, extended family structures, a culture of solidarity, traditional values, and patriarchal relationships are prominent. In an agricultural-based economic structure, family members participate together in the production process, and the family serves as both an economic and a social unit. However, with the process of urbanization, individuals' lifestyles, economic activities, and social relationships have undergone changes. Particularly with the increase in migration from rural areas to cities, the transition from extended family structures to nuclear family structures has accelerated, and roles within families have been reshaped.

With the rise of urban life, individuals' daily habits, responsibilities within the family, and social relationships have also begun to change. In particular, the increase in women's education levels and their greater participation in the workforce has affected the division of labor within the family. In addition, the economic conditions brought about by city life, individuals' desire for a more independent life, and the intensity of work life have changed the ways in which family members communicate. While authority in traditional family structures is mostly held by male individuals, the urbanization process has led to a more egalitarian structure in decision-making processes within families.

Furthermore, with the advancement of technology, the widespread use of communication tools, and the influence of modern lifestyles, individualism has come to the forefront in relationships among family members. While this situation has led to the weakening of some traditional values, it has also been effective in adapting the family structure to modern living conditions. The decrease in the number of children in urban areas and the increasing importance of education and career plans are also significant indicators of the transformation in family structure.

However, the migration process from rural areas to urban areas has affected not only family structures but also individuals' cultural identities and social adaptation processes. Families migrating to the city may face various challenges, including economic problems, housing issues, and cultural differences, as they try to adapt to new living conditions. Despite all these changes, the family institution remains one of the fundamental building blocks of society. In conclusion, it is observed that the social changes and urbanization process in Turkey have caused significant transformations in the Turkish family structure.

Keywords: Social change, urbanization, migration, family structure, rural structure, urban structure.

1.GİRİŞ

Toplumlar tarihsel süreç içerisinde ekonomik, sosyal, kültürel ve teknolojik gelişmelerin etkisiyle sürekli bir değişim ve dönüşüm yaşamaktadır. Sanayileşme, kentleşme, küreselleşme ve teknolojik gelişmeler gibi dinamikler, toplumların yapısını yeniden şekillendiren başlıca unsurlar arasında yer almaktadır. Bu değişim süreci yalnızca ekonomik ve fiziksel yapıyı değil, bireylerin yaşam biçimlerini, toplumsal ilişkilerini ve aile kurumunu da önemli ölçüde etkilemektedir. Toplumsal değişimin en belirgin sonuçlarından biri ise göç hareketlerinin artmasıdır.

Göç, bireylerin veya toplulukların çeşitli ekonomik, sosyal, siyasal ya da çevresel nedenlerle bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine geçici veya kalıcı olarak hareket etmelerini ifade eden çok boyutlu bir toplumsal olgudur. Özellikle Sanayi Devrimi sonrasında üretim biçimlerinde yaşanan dönüşümler, kırsal alanlardan kentlere doğru yoğun nüfus hareketlerini beraberinde getirmiştir. Sanayileşme ile birlikte kentlerde oluşan yeni istihdam olanakları, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim imkânlarının artması ile daha iyi yaşam koşullarına ulaşma isteği, kırsaldan kente göçü hızlandıran temel faktörler arasında yer almıştır.
Türkiye'de kırsaldan kente göç hareketleri özellikle 1950'li yıllardan itibaren hız kazanmış ve ülkenin demografik, ekonomik ve toplumsal yapısında önemli değişimlere neden olmuştur. Tarımda makineleşmenin yaygınlaşmasıyla kırsal bölgelerde iş gücüne duyulan ihtiyacın azalması, buna karşılık kentlerde sanayi ve hizmet sektörlerinin gelişmesi, iç göç hareketlerinin temel nedenlerini oluşturmuştur. Bu süreç yalnızca nüfusun yer değiştirmesiyle sınırlı kalmamış; kentleşme, ekonomik yapı, kültürel yaşam ve aile kurumunda da önemli dönüşümleri beraberinde getirmiştir.
Aile, toplumsal yapının en temel kurumlarından biri olup, toplumsal değişimlerden doğrudan etkilenen sosyal yapılardan biridir. Kırsaldan kente göç süreciyle birlikte geleneksel geniş aile yapısının yerini giderek çekirdek aile modeli almaya başlamış; kadınların eğitim ve çalışma hayatına katılımı artmış, aile içindeki görev ve sorumluluk paylaşımı yeniden şekillenmiş, çocukların eğitim olanakları genişlemiş ve aile üyeleri arasındaki ilişkiler kent yaşamının gerektirdiği yeni koşullara uyum sağlamıştır. Bununla birlikte kentleşmenin beraberinde getirdiği bireyselleşme, akrabalık ve komşuluk ilişkilerinin zayıflaması, sosyal dayanışma ağlarının daralması ve uyum sorunları gibi çeşitli sosyal sonuçlar da aile yapısını etkileyen önemli unsurlar arasında yer almaktadır.
Bu çalışma, Türkiye'de kırsaldan kente göç sürecinin aile yapısı üzerindeki etkilerini literatür çerçevesinde incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada toplumsal değişim, göç, kentleşme ve aile kavramları ele alınarak kırsaldan kente göçün aile yapısında meydana getirdiği ekonomik, sosyal ve kültürel dönüşümler değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular doğrultusunda göç olgusunun aile kurumu üzerindeki etkilerinin bütüncül bir bakış açısıyla ortaya konulması ve konuya ilişkin literatüre katkı sağlanması hedeflenmektedir.

2.KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. TOPLUMSAL DEĞİŞİM

Toplumsal değişim, toplumların ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal yapılarında zaman içerisinde meydana gelen dönüşümleri ifade eden temel sosyolojik kavramlardan biridir. Bu süreç; toplumun kurumlarında, değerlerinde, normlarında ve bireyler arasındaki ilişkilerde ortaya çıkan değişimleri kapsamakta olup, yalnızca nüfus yapısındaki farklılaşmaları değil, aile, eğitim, ekonomi, siyaset ve kültür gibi toplumsal kurumların işleyişinde meydana gelen dönüşümleri de içermektedir (Giddens,2012).
Toplumlar, tarih boyunca farklı ekonomik, siyasal, kültürel ve teknolojik gelişmelerin etkisiyle sürekli bir dönüşüm süreci yaşamıştır. Bu değişim sürecinde sanayileşme, kentleşme, küreselleşme, eğitim düzeyindeki yükseliş, teknolojik ilerlemeler ve göç hareketleri toplumsal yapıyı etkileyen temel dinamikler arasında yer almaktadır. Özellikle Sanayi Devrimi ile birlikte üretim biçimlerinde meydana gelen değişiklikler, tarıma dayalı ekonomik yapının yerini giderek sanayi ağırlıklı bir yapıya bırakmasına neden olmuş, buna paralel olarak kentler büyümüş ve toplumsal yaşam yeniden şekillenmiştir. Yaşanan bu dönüşüm, bireylerin yaşam biçimlerinden çalışma hayatına, toplumsal rollerinden sosyal ilişkilerine kadar birçok alanda önemli değişiklikleri beraberinde getirmiştir (Kongar,2012).

ISBN: 978-625-90406-7-7

Türkiye'de toplumsal değişim süreci, özellikle 1950'li yıllardan sonra hız kazanan sanayileşme ve kentleşme hareketleriyle daha görünür hâle gelmiştir. Tarımda makineleşmenin yaygınlaşması kırsal kesimde iş gücüne duyulan ihtiyacı azaltırken, sanayi sektörünün gelişmesi kentlerde yeni istihdam olanaklarının ortaya çıkmasına katkı sağlamıştır. Bu gelişmeler, kırsal bölgelerden kentlere doğru yoğun iç göç hareketlerini beraberinde getirmiştir. Yaşanan göçler yalnızca nüfusun yer değiştirmesine neden olmamış; aile yapısı, akrabalık bağları, dayanışma biçimleri ve kültürel değerler üzerinde de önemli değişimlere yol açmıştır. Toplumsal değişimin en belirgin yansımalarından biri aile kurumunda gözlenen dönüşümlerdir. Geleneksel geniş aile yapısı zamanla yerini çekirdek aile modeline bırakırken, kadınların eğitim ve çalışma yaşamına katılımının artması, aile içindeki görev ve sorumlulukların yeniden şekillenmesi ile bireyselleşme eğiliminin güçlenmesi bu dönüşümün temel göstergeleri arasında yer almaktadır. Bu çerçevede kırsaldan kente göç, yalnızca nüfus hareketi olarak değil, aynı zamanda toplumsal değişimin aile kurumu üzerindeki etkilerini ortaya koyan önemli bir süreç olarak değerlendirilmektedir (Keleş, 2016).

2.2.GÖÇ KAVRAMI

Türk Dil Kurumu'nda göç, bireylerin ya da ailelerin yaşadıkları yeri terk ederek başka bir yerleşim alanına taşınmaları şeklinde tanımlanmaktadır. Sosyolojik açıdan ise göç, bireylerin veya toplulukların ekonomik, sosyal, siyasal ya da çevresel nedenlerle bulundukları yerleşim alanından başka bir yere yönelmeleriyle başlayan ve yer değiştirme sonrasında da etkileri devam eden çok boyutlu bir toplumsal süreç olarak ele alınmaktadır. Göç olgusunun ortaya çıkmasında doğal çevre koşullarının yanı sıra toplumsal, ekonomik ve kültürel faktörler de belirleyici rol oynamaktadır (Çakır, 2011).

İnsanlar tarih boyunca ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel çeşitli nedenlerle yaşadıkları yerleri terk ederek farklı yerleşim alanlarına yönelmişlerdir. Bulundukları çevrenin ihtiyaç ve beklentilerini karşılayamaması, bireylerin yeni yaşam alanları arayışına girmesine ve göç sürecinin başlamasına zemin hazırlamaktadır. Bu nedenle göç, yalnızca bireylerin bir yerden başka bir yere taşınması olarak değil, aynı zamanda daha iyi yaşam koşullarına ulaşma amacı taşıyan çok boyutlu bir toplumsal olgu olarak değerlendirilmektedir. Göç hareketi, aynı yerleşim birimi içinde kısa mesafeli yer değiştirmeler şeklinde gerçekleşebileceği gibi, şehirler veya bölgeler arasındaki iç göçler ile ülkeler arasında gerçekleşen uluslararası göçler biçiminde de ortaya çıkabilmektedir.

Türkiye'de 1923-1950 yılları arasında iç göç hareketleri sınırlı düzeyde kalırken, nüfus yapısındaki belirgin değişimler 1950'li yıllardan itibaren hız kazanmıştır. Bu dönemde göçün ağırlıklı yönü kırsal alanlardan kentlere doğru gerçekleşmiş, sonraki yıllarda ise kentten kente göç hareketleri de giderek artış göstermiştir. 1923-1950 döneminde sanayileşmenin yeterince gelişmemiş olması, kırsal nüfusun toprakla olan bağını büyük ölçüde korumasını sağlamıştır. Ancak 1950'li yıllardan sonra tarımda makineleşmenin yaygınlaşması, nüfus artışına bağlı olarak tarım arazilerinin yetersiz hâle gelmesi ve kentlerde oluşan yeni istihdam olanakları, tarım sektöründen sanayi ve hizmet sektörlerine yönelik göç hareketlerini hızlandırmıştır (İlkkaracan ve İlkkaracan, 1998, s. 1).

2.3.KENTLEŞME

Kentleşme, en temel anlamıyla kentlerin nüfus bakımından büyümesi ve fiziksel olarak gelişmesi sürecini ifade etmektedir. Kent nüfusundaki artış yalnızca doğal nüfus artışından kaynaklanmamakta, aynı zamanda kırsal alanlardan ve diğer yerleşim yerlerinden gerçekleşen göç hareketlerinin de etkisiyle şekillenmektedir. Bu yönüyle kentleşme, nüfusun kentlerde yoğunlaşmasının ötesinde; ekonomik yapıda, toplumsal ilişkilerde ve mekânsal örgütlenmede

ISBN: 978-625-90406-7-7

meydana gelen değişimleri kapsayan çok boyutlu bir dönüşüm süreci olarak değerlendirilmektedir (Sağlam, 2006).

Keleş'e (1972) göre kentleşme; sanayileşme ve ekonomik kalkınmaya paralel olarak kentlerin sayısının ve büyüklüğünün artmasıyla birlikte, toplumun örgütlenme biçiminde, iş bölümünde ve uzmanlaşma düzeyinde değişimlere yol açan, bunun yanı sıra bireylerin yaşam tarzı, davranışları ve toplumsal ilişkilerinde kente özgü dönüşümleri beraberinde getiren bir nüfus yoğunlaşma sürecidir.

Kırsaldan kente yönelen bu göç hareketleri yalnızca nüfusun mekânsal dağılımını değiştirmemiş, aynı zamanda toplumsal yapıda önemli dönüşümlere yol açmıştır. Göçle birlikte ailelerin yaşam biçimleri, ekonomik faaliyetleri, akrabalık ilişkileri ve aile içi rollerinde değişimler meydana gelmiştir. Geleneksel kırsal yaşamın yerini kent yaşamının alması, geniş aile yapısından çekirdek aile yapısına geçişi hızlandırmış, kadınların çalışma hayatına katılımını artırmış ve aile üyeleri arasındaki ilişkilerin yeniden şekillenmesine neden olmuştur. Bu nedenle göç olgusu, aile yapısında meydana gelen değişimlerin anlaşılmasında önemli bir toplumsal süreç olarak değerlendirilmektedir.

Göç hareketlerinin yoğunlaştığı birçok ülkede büyük kentlerin nüfusu kısa sürede önemli ölçüde artmıştır. Kent nüfusundaki bu hızlı artış, ekonomik yapının yanı sıra sosyal ve siyasal alanlarda da çeşitli sorunların ve kutuplaşmaların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Özellikle kentsel mekânda yaşanan ayrışmalar, sosyal, kültürel ve ekonomik farklılıkların siyasal alana yansımasını hızlandırmıştır. Bu süreç, demokratik toplumlarda bireylerin, toplumsal grupların ve farklı sosyal sınıfların siyasal tercihlerini etkileyebildiği gibi, bazı durumlarda radikal eğilimli hareketlerin ortaya çıkmasına ve güç kazanmasına da katkıda bulunabilmektedir (Ekici ve Tuncel, 2015).

2.4.KIRSALDAN KENTE GÖÇÜN AİLE YAPISINA ETKİSİ

Aile, hem kırsal hem de kentsel yaşamda toplumun temel kurumlarından biri olarak varlığını sürdürmekte ve korunması gereken en önemli sosyal yapılardan biri olarak değerlendirilmektedir (Sevinç, Davran ve Sevinç, 2018). Bununla birlikte göç, yalnızca bireylerin yer değiştirmesini ifade eden bir olgu olmayıp, aile yapısı ve aile biçimlerinde önemli değişimlerin yaşanmasına neden olan kapsamlı bir toplumsal dönüşüm sürecini de beraberinde getirmektedir.

Aile, toplumun varlığını sürdüren en temel sosyal kurumlardan biri olarak kabul edilmektedir. Birey yaşamına aile ortamında başlamakta, kişilik gelişiminin ilk temellerini burada oluşturmaktadır. Toplumsal normlar, değerler ve davranış kalıpları öncelikle aile içerisinde öğrenilmekte, böylece bireyin topluma uyum sağlama süreci başlamaktadır. Bu yönüyle aile, bireyin ilk sosyalleşme deneyimini kazandığı ve toplumsal yaşamın gereklerini öğrendiği temel kurum niteliği taşımaktadır (Kıray, 2006).

Kırsaldan kente göç, bireylerin yalnızca yaşadıkları mekânı değiştirmelerine neden olan bir nüfus hareketi değil, aynı zamanda aile yapısını, aile üyeleri arasındaki ilişkileri ve toplumsal rolleri dönüştüren önemli bir toplumsal süreçtir. Kent yaşamının ekonomik, sosyal ve kültürel koşulları, kırsal alanda hâkim olan geleneksel aile yapısının zaman içerisinde değişmesine neden olmuştur. Bu değişim, aile büyüklüğünden aile içi rol dağılımına, akrabalık ilişkilerinden çocuk yetiştirme anlayışına kadar birçok alanda etkisini göstermektedir.

Kırsal alandan kente göç eden bireylerin karşılaştıkları temel sorunlardan biri, yeni yaşam koşullarına uyum sağlama sürecidir. Kent yaşamının farklı sosyal ilişkileri, günlük yaşam alışkanlıkları, iletişim biçimleri ve kültürel özellikleri, özellikle genç göçmenler açısından uyum güçlüklerine neden olabilmektedir. Sosyolojide "kültür şoku" olarak ifade edilen bu durum, bireyin alışık olduğu yaşam tarzı ile karşılaştığı yeni kültürel çevre arasındaki farklılıklardan kaynaklanan uyum sürecini tanımlamaktadır. İklim, beslenme alışkanlıkları, gelenek ve görenekler ile toplumsal değerler gibi birçok unsurun kent yaşamında farklılaşması,

ISBN: 978-625-90406-7-7

göç eden bireylerin yeni çevreye uyum sağlamasını zorlaştırabilmektedir. Bu süreçte bireyler, ya kent yaşamının gerektirdiği yeni davranış ve yaşam biçimlerini benimseyerek uyum sağlamakta ya da kendi alışkanlıklarını yeni yaşam alanında sürdürmeye çalışmaktadır (Bozok, 2018).

Kente göç eden bireyler, kırsal yaşamla olan bağlarını tamamen koparmasalar da zamanla kent yaşamının bir parçası hâline gelmektedir. Yeni bir sosyal çevreye uyum sağlamaları, farklı toplumsal roller üstlenmeleri ve yeni statüler kazanmaları, düşünce ve davranışlarında çeşitli değişimlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Göç süreci; bireyin yaşam çevresini, mesleğini, gelir düzeyini ve toplumsal ilişkilerini etkileyerek sosyal yaşamında önemli dönüşümler yaratmaktadır. Kentlileşme sürecinde ise bireylerin değer yargıları ve tutumları aşamalı olarak değişmektedir. İlk aşamada kırsal yaşamdan getirilen geleneksel alışkanlıklar ve davranış kalıpları etkisini kaybetmeye başlarken, sonraki aşamada kent yaşamına özgü yeni değerler, davranış biçimleri ve yaşam pratikleri benimsenmektedir. Bu yönüyle kentlileşme, kentleşme sürecinin birey üzerindeki en belirgin toplumsal değişimlerinden biri olarak değerlendirilmektedir (Altuntepe, 2008, s. 1604).

2.4.1. Kadının rolü

Kırsaldan kente göç süreciyle birlikte aile yapısında önemli değişimler yaşanmakta ve geleneksel geniş aile modeli zamanla yerini çekirdek aile yapısına bırakmaktadır. Bununla birlikte göç eden ailelerin ilk yerleşim tercihleri çoğunlukla akraba ya da hemşerilerinin bulunduğu mahalleler olduğundan, geniş aile ilişkileri ve akrabalık bağları tamamen ortadan kalkmamakta, etkisini belirli ölçüde sürdürmektedir. Kent yaşamının sunduğu yeni sosyal çevre ve yaşam koşulları, kadın ve erkeklerin toplumsal rollerini de yeniden şekillendirmektedir. Özellikle kırsal yaşamın daha sınırlı sosyal çevresine alışkın olan bireyler, kentin karmaşık yapısına uyum sağlamakta güçlük yaşayabilmekte ve bu durum kadınların kamusal alandaki hareket özgürlüğünü sınırlandırabilmektedir. Buna karşın çekirdek aile düzeninin yaygınlaşması, kadınların ev içindeki karar alma süreçlerine daha fazla katılmalarına ve aile içerisindeki bağımsızlıklarının artmasına da katkı sağlayabilmektedir.

Öte yandan göç edilen yerleşim alanlarının kent merkezinden uzak ve eğitim olanaklarının sınırlı olduğu bölgelerde bulunması, özellikle kız çocuklarının eğitim fırsatlarına erişimini olumsuz etkileyebilmektedir. Kırsaldan kente göç eden kadınların çalışma yaşamına ilişkin beklentileri ise çoğunlukla kendi bilgi ve becerilerine uygun işlerde istihdam edilmek yönündedir. Ancak eğitim düzeyi ve mesleki yeterliliklerin sınırlı olması nedeniyle kadınlar çoğunlukla gündelik hizmetler, çocuk bakımı, temizlik işleri veya özel beceri gerektirmeyen fabrika işlerinde çalışma olanağı bulabilmektedir (Davran, Sevinç ve Sevinç, 2011, s. 53).

Feminist aile kuramcılarının bir bölümü, kadın ve erkek arasındaki eşitsizliklerin biyolojik farklılıklardan değil, tarihsel süreç içerisinde oluşan ataerkil toplumsal yapıdan kaynaklandığını savunmaktadır. Bu yaklaşıma göre kadınların toplumdaki ikincil konumu, erkek egemen kültürün uzun yıllar boyunca ürettiği ve sürdürdüğü toplumsal alışkanlıkların bir sonucudur. Söz konusu anlayışın kökeni, tarih öncesi dönemlerden itibaren varlığını koruduğu düşünülen ataerkil toplumsal düzene dayandırılmaktadır. Bu çerçevede aile, kadının erkeğe bağımlı olduğu bir yapıdan ziyade, bireysel kimliğini geliştirebildiği ve kendini gerçekleştirebildiği bir kurum olarak ele alınmaktadır. Eşler arasında iş birliği ve sorumlulukların paylaşılması, hem aile içi ilişkilerin güçlenmesi hem de toplumsal gelişmenin desteklenmesi açısından önemli görülmektedir. Bu nedenle modern aile yapısında erkeklerin ev içi sorumluluklara daha fazla katılması ve kadınların kamusal yaşamdaki varlığını desteklemesi gerektiği vurgulanmaktadır (Slocum, 2016, s. 40; Gough, 2016, s. 82).

Bu yaklaşım, radikal feminist görüşlerden farklı olarak aile kurumunu bütünüyle reddetmemekte, aksine toplumsal yaşamın sürdürülebilirliği açısından önemini kabul etmektedir. Bununla birlikte kent yaşamında yaygınlaşan çekirdek aile yapısında kadınların elde ettiği bazı hak ve kazanımların, değişen ekonomik koşullar ve kapitalist üretim ilişkilerinin

etkisiyle şekillendiği de ifade edilmektedir. Yaşam maliyetlerinin artması ve çift gelirli hanelerin yaygınlaşması, kadınların çalışma yaşamına katılımını artırırken erkeklerin de aile içindeki rollerini yeniden değerlendirmelerini gerekli kılmaktadır.

Bununla birlikte kentleşme süreciyle birlikte aile içi şiddet ve boşanma oranlarında artış yaşandığı, bu durumun özellikle kadınlar açısından çeşitli sosyal sorunları beraberinde getirdiği belirtilmektedir (Çakır, 2011). Geleneksel aile yapısında erkeğe atfedilen "aile reisi" rolünün daha eşitlikçi aile ilişkilerine dönüşmesi her zaman kolay gerçekleşmemiştir. Bu dönüşüm sürecinde eşler arasında rol ve sorumluluk paylaşımına ilişkin uyum sorunları yaşanabilmekte; aile içi çatışmalar, kadına yönelik şiddet ve boşanma gibi olguların daha görünür hâle geldiği ifade edilmektedir (Çakır, 2011).

2.4.2. Erkek rolü

Kırsal yaşamda aile içindeki otorite ve karar alma süreçleri büyük ölçüde baba tarafından yürütülmektedir. Geleneksel iş bölümü doğrultusunda erkekler aileyi ekonomik açıdan geçindiren bireyler olarak görülürken, kadınlar daha çok ev işleri ve tarımsal faaliyetlerin bir bölümünü üstlenmektedir. Ailenin elde ettiği gelir ortak bir kaynak olarak değerlendirilmekte ve ekonomik kararlar çoğunlukla aile reisi konumundaki erkek tarafından verilmektedir (Bozok, 2018). Ataerkil aile yapısının etkisiyle erkekler, yalnızca ekonomik konularda değil, aile yaşamı, kamusal ilişkiler ve diğer aile üyelerini ilgilendiren birçok konuda da karar alma sürecinde belirleyici bir rol üstlenmektedir. Bu nedenle kırsal aile yapısında erkeklerin, aile yönetiminde temel karar verici konumunda bulunduğu söylenebilir (Bozok, 2018).

2.4.3. Çocuklar

Kırsal alanlardan kente göç eden bireylerin eğitim düzeylerinin genellikle düşük olması, nitelik ve uzmanlık gerektiren işlerde istihdam edilmelerini güçleştirmekte, bu durum ise yeterli gelir elde etmelerini sınırlandırmaktadır. Kent yaşamına uyum sağlamaya çalışırken beklenen ekonomik refaha ulaşılamaması ve yoksulluğun derinleşmesi, ailedeki tüm bireylerin çalışma yaşamına katılmasını zorunlu hâle getirebilmektedir. Büyük kentlerde cam silme, mendil satma gibi işlerde çalışan çocukların sayısındaki artış da bu sosyoekonomik koşulların bir sonucu olarak değerlendirilebilir. (Demir ve Yersel, 2024).

2.4.4. Akrabalık ilişkileri

Geleneksel aile yapısı, kalabalık nüfusu ve üretime dayalı yaşam biçimiyle öne çıkmaktadır. Bu aile modelinde ekonomik faaliyetler büyük ölçüde aile üyelerinin ortak emeğine dayanırken, akrabalık ilişkileri de günlük yaşamın önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Ataerkil yapının hâkim olduğu bu sistemde aile üyelerinin sorumlulukları çeşitlenmekte ve iş bölümü ortaklaşa yürütülmektedir. Aile içindeki karar alma süreçleri ise çoğunlukla tek bir otorite figürünün liderliğinde şekillenmektedir (Çağan, 2018, s. 90-91).

Geniş aile yapısında aile liderinin yaşamını yitirmesi ya da ortak mülkiyetin paylaşılması gibi durumlar, aile bireyleri arasında anlaşmazlıklara yol açabilmekte ve göç kararını etkileyen önemli faktörlerden biri hâline gelebilmektedir. Öte yandan kent yaşamının beraberinde getirdiği ekonomik güçlükler, işsizlik, konutların küçülmesi ve yaşam koşullarındaki değişimler, göç sonrasında ailenin üstlendiği işlevlerin yeniden şekillenmesine neden olmuştur. Aile işlevlerine ilişkin birçok değerlendirme geleneksel geniş aile modeli temel alınarak yapılmaktadır. Bu nedenle tarihsel süreç içerisinde farklı toplumsal koşullara uyum sağlayarak dönüşen geleneksel aile yapısının incelenmesi, günümüz modern aile yapısının daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamaktadır (Çapcıoğlu, 2018, s. 25).

2.4.5. Kültürel dönüşüm

Kırsaldan kente göç süreci, bireylerin yalnızca yaşadıkları mekânı değil, aynı zamanda kültürel değerlerini, yaşam biçimlerini ve toplumsal ilişkilerini de dönüştürmektedir. Göç eden bireyler, kent yaşamının gerektirdiği yeni normlar, değerler ve davranış kalıplarıyla karşılaşmakta; bu durum zaman içerisinde geleneksel kültürel yapının değişmesine neden olmaktadır. Kent

ISBN: 978-625-90406-7-7

yaşamına uyum sürecinde bireyler, bir yandan geldikleri kültürel değerleri korumaya çalışırken diğer yandan kent kültürünün sunduğu yeni yaşam biçimlerini benimsemektedir.
Kıray'a (2006), göre kentleşme ve göç süreci, geleneksel toplumsal yapının çözülmesine ve modern yaşam biçimlerinin yaygınlaşmasına zemin hazırlamaktadır. Bu süreçte aile yapısı, akrabalık ilişkileri, dayanışma biçimleri ve kültürel değerler yeniden şekillenmektedir. Özellikle kent yaşamının bireyselliği teşvik eden yapısı, kırsal alanda güçlü olan ortak yaşam kültürünün ve kolektif dayanışmanın zayıflamasına neden olabilmektedir.
Benzer şekilde Keleş (2016), kentleşmenin yalnızca nüfusun kentlerde yoğunlaşması anlamına gelmediğini; aynı zamanda bireylerin davranış biçimlerini, değer yargılarını ve yaşam tarzlarını değiştiren sosyal ve kültürel bir dönüşüm süreci olduğunu belirtmektedir. Bu dönüşüm sonucunda eğitim düzeyinin yükselmesi, iletişim teknolojilerinin gelişmesi ve farklı kültürlerle etkileşimin artması bireylerin dünya görüşlerinde ve yaşam pratiklerinde önemli değişiklikler meydana getirmektedir.
Dolayısıyla kırsaldan kente göç, kültürel kimliklerin yeniden biçimlenmesine neden olan önemli bir toplumsal süreçtir. Bu süreç, geleneksel kültürel değerlerin bir kısmının korunmasını sağlarken, bir kısmının ise kent yaşamının gereklilikleri doğrultusunda dönüşmesine yol açmaktadır.

3.YÖNTEM

Bu çalışma, Türkiye'de kırsaldan kente göç sürecinin aile yapısı üzerindeki etkilerini incelemeyi amaçlayan nitel bir derleme (literatür taraması) araştırmasıdır. Araştırmada herhangi bir saha çalışması veya veri toplama süreci yürütülmemiş, konuya ilişkin ulusal ve uluslararası literatürde yer alan kitaplar, hakemli dergi makaleleri, tezler ve resmi kurum raporları incelenmiştir.
Literatür taraması kapsamında toplumsal değişim, göç, kentleşme, aile yapısı, kırsaldan kente göç, toplumsal cinsiyet rolleri ve aile içi dönüşüm konularını ele alan çalışmalar sistematik biçimde değerlendirilmiştir. Elde edilen bilgiler karşılaştırmalı olarak analiz edilmiş; kırsaldan kente göçün aile yapısı üzerindeki ekonomik, sosyal ve kültürel etkileri ortak temalar çerçevesinde yorumlanmıştır.
Çalışmada ulaşılan bulgular, ilgili literatürde yer alan farklı araştırmaların sonuçlarının karşılaştırılması yoluyla sentezlenmiş ve göç sürecinin aile yapısında meydana getirdiği değişimler bütüncül bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Böylece konuya ilişkin mevcut bilgi birikiminin değerlendirilmesi ve literatüre katkı sunulması amaçlanmıştır.

4.SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışmada Türkiye'de kırsaldan kente göç sürecinin aile yapısı üzerindeki etkileri, toplumsal değişim, göç, kentleşme ve aile kavramları çerçevesinde literatür doğrultusunda değerlendirilmiştir. İncelenen çalışmalar, kırsaldan kente göçün yalnızca bireylerin yaşadıkları mekânın değişmesiyle sınırlı kalmadığını, aynı zamanda aile kurumunun yapısını, işlevlerini ve aile bireyleri arasındaki ilişkileri önemli ölçüde dönüştüren çok boyutlu bir toplumsal süreç olduğunu ortaya koymaktadır.
Sanayileşme ve kentleşme ile birlikte hız kazanan iç göç hareketleri, geleneksel geniş aile yapısının zamanla çekirdek aile modeline dönüşmesine neden olmuştur. Kırsal yaşamda üretime dayalı olarak şekillenen aile yapısı, kent yaşamının ekonomik ve sosyal koşullarına uyum sağlayarak yeniden biçimlenmiştir. Bu süreçte aile bireylerinin görev ve sorumluluklarında değişimler yaşanmış, aile içindeki iş bölümü ve karar alma mekanizmaları daha farklı bir yapıya dönüşmüştür.
Göç sürecinin kadınların toplumsal konumu üzerinde de önemli etkileri olduğu görülmektedir. Kent yaşamının sunduğu eğitim ve istihdam olanakları kadınların çalışma hayatına katılımını artırmış, ekonomik bağımsızlık kazanmalarına ve aile içindeki karar alma süreçlerinde daha

ISBN: 978-625-90406-7-7

etkin rol üstlenmelerine katkı sağlamıştır. Bununla birlikte geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinden modern aile yapısına geçiş süreci her zaman sorunsuz gerçekleşmemiş; aile içi çatışmalar, kadına yönelik şiddet ve boşanma oranlarında yaşanan artışlar bu dönüşümün önemli sosyal sonuçları arasında yer almıştır.

Çocuklar açısından değerlendirildiğinde ise kent yaşamı eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlere erişim bakımından önemli fırsatlar sunarken, teknolojik gelişmeler, bireyselleşme ve değişen yaşam koşulları çocukların aile içindeki konumunu ve sosyalleşme süreçlerini de etkilemiştir. Benzer şekilde kırsal yaşamın güçlü akrabalık ve komşuluk ilişkileri, kent yaşamında daha sınırlı ve bireysel ilişkilere dönüşmüş; ailelerin sahip olduğu geleneksel dayanışma ağlarında belirgin bir zayıflama yaşanmıştır. Bu durum aile yapısının işleyişini ve toplumsal ilişkilerin niteliğini önemli ölçüde değiştirmiştir.

Literatürde yer alan çalışmalar birlikte değerlendirildiğinde, kırsaldan kente göçün aile yapısı üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkiler oluşturduğu görülmektedir. Eğitim, sağlık, ulaşım ve istihdam olanaklarının gelişmesi ailelerin yaşam standartlarının yükselmesine katkı sağlarken; bireyselleşmenin artması, sosyal destek mekanizmalarının zayıflaması, uyum sorunları ve kültürel farklılıklar aile kurumunun karşı karşıya kaldığı önemli sorunlar arasında yer almaktadır. Bu durum göç olgusunun yalnızca ekonomik bir hareketlilik olarak değil, sosyal ve kültürel boyutlarıyla da ele alınması gerektiğini göstermektedir.

Sonuç olarak kırsaldan kente göç, Türkiye'de aile yapısını ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan yeniden şekillendiren önemli bir toplumsal değişim dinamiğidir. Göçün aile kurumu üzerindeki olumsuz etkilerinin azaltılabilmesi için kırsal bölgelerde istihdam olanaklarının artırılması, bölgesel kalkınma politikalarının güçlendirilmesi, kentlere göç eden ailelerin sosyal uyum süreçlerini destekleyen uygulamaların yaygınlaştırılması ve aile odaklı sosyal politikaların geliştirilmesi önem taşımaktadır. Ayrıca göç ve aile ilişkisini farklı bölgeler, kuşaklar ve sosyoekonomik gruplar açısından ele alan güncel çalışmaların artırılması, konuya ilişkin literatürün zenginleşmesine ve daha kapsamlı değerlendirmelerin yapılmasına katkı sağlayacaktır.

5.KAYNAKÇA

Altuntepe, N. (2008). Türkiye'de Kentsel Alanlara Göç Edenlerin Kent ve Çalışma Hayatına Uyum Durumları: Bir alan araştırması. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi,* 3(11), 1587–1625.

Bozok, M. (2018). Toplumsal Cinsiyet ve Aile. N. Oktik ve H. Ünal Reşitoğlu (Ed.), *Aileyi Anlamak İçinde* (ss. 101-115). Ankara: Nobel Yayınları.

Cağan, K (2018). Ailenin İşlevleri, *Aile Sosyolojisi* (7. Baskı) içinde, Ed: K. Canatan ve E. Yıldırım, İstanbul: Açılım Kitap, 83-93.

Çakır, S. (2011). Geleneksel Türk Kültüründe Göç ve Toplumsal Değişme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 2011(24), 129-142.

Çapcıoğlu, İ. (2018). Sekülerleşen Toplumda Bireyselleşen Aile. *Turkish Studies,* 13(2), 19-34.

Demir, E., & Yersel, B. Ö. (2024). Göçün çocuklar üzerindeki etkisi: Bir derleme makalesi. *İnsan Hareketliliği Uluslararası Dergisi,* 114-116.

Ekici, S., & Tuncel, G. (2015). Göç ve İnsan. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi,* 5(9), 9–22.

Giddens, A. (2012). *Sosyoloji* (J. C. Güzel, Çev.). Kırmızı Yayınları.

İlkkaracan, İ., & İlkkaracan, P. (1998). Kuldan yurttaşa: Kadınlar neresinde? *75 Yılda Tebaa'dan Yurttaş'a Doğru* (ss. 77–90). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Keleş, R. (1972). *Şehirciliğin Kuramsal Temelleri.* Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Keleş, R. (2016)**.** *Kentleşme Politikası* (15. bs.). İmge Kitabevi.

Kıray, M. B. (2006). *Kentleşme Yazıları*. Bağlam Yayınları.

Kongar, E. (2012). *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*. Remzi Kitabevi.
Sağlam, S. (2006). Türkiye'de İç Göç Olgusu ve Kentleşme. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* 5(1), 33-44.
Sevinç, G., Davran, M. K. ve Sevinç, M. R. (2018). Türkiye'de Kırdan Kente Göç ve Göçün Aile Üzerindeki Etkileri. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi,* 3(6), 70-82.
Slocum, S. (2018). Toplayıcı Kadın: Antropolojide Erkek Önyargısı, *Kadın Antropolojisi* (2. Baskı) içinde, Ed. Rayna R. Reither, Ankara: Dipnot Yayınları, 37-52.

ISBN: 978-625-90406-7-7

İDEAL MODELDEN İDEAL PARTNERE: 1950-1980 ARASI DÖNEMDE TÜRKİYE – AVRUPA İLİŞKİLERİ

TURKIYE-EUROPEAN RELATIONS BETWEEN 1950-1980

Dr. Alper YURTTAŞ
Istanbul Technical University, Entrepreneurship and Innovation Center
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-3461-8290

Dr. Zafer EVMEZ
Istanbul Esenyurt University, Institute of Postgraduate Education
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-0646-348X

Özet

Türkiye'nin Tanzimat'tan beri Avrupa'yı model alma eğilimi, 1951 yılındaki NATO üyeliğiyle birlikte özgün bir seyir izlemiştir. Soğuk Savaş dönemi, ABD'nin Türkiye ile güvenlik alanındaki iş birliğinin bir uzantısını, Türkiye'nin Avrupa ülkeleri ile ilişkisi üzerinden Batı Bloku'nda tutulması çabaları oluşturmaktadır. Araştırma sorunsalı, Türkiye'de hükümetlerin Avrupa ile yakın ilişkiler yönündeki tercih sürekliliğinin hangi temellere dayandığının aydınlatılmasıdır. Batı Avrupa'daki diğer ülkelerin aksine, Türkiye kredileri verimsiz kullanması ve küresel ekonomik değişimlere uyum gerekliliklerini ihmal etmesi nedeniyle Marshall Planı'nın olumsuz etkilerinden kendini koruyamamıştır. Bu olgu Atatürk ve İnönü döneminden miras kalan ekonomi politikalarından kopuşu hızlandırmıştır. Demokrat Parti'nin (1950-1960) görece liberal ekonomi politikalarının, bütçe açıklarını ve dış borç yükünü artırması, Hükümeti 1958 yılında IMF ile bir istikrar programını uygulamak zorunda bırakmıştır. Daha sonraki beş yıllık kalkınma planları, yapılandırılmış sanayi finansmanını hedeflemiştir. Buna rağmen, dış sermaye artırımına bağımlı kalınmıştır. 1975-1978 yılları arasında ABD'nin Kıbrıs'taki Türk askeri operasyonuna karşılık olarak uyguladığı silah ambargosu, Türk ekonomisini ve savunma kapasitesini ciddi şekilde etkilemiştir. Nitekim Kıbrıs harekâtı sürekli lojistik desteği gerektiriyordu ve Türkiye bu dönemde Amerikan askeri malzemelerine büyük ölçüde bağımlı durumdaydı. Bu durum, 1973/74 petrol fiyat şokuyla birlikte, zaten darboğazda olan ödemeler dengesini daha da zorlamıştır. Böylelikle Türkiye, 1963'te Ankara Anlaşması ile kurulan ve 1970'te Katma Protokol ile genişletilen Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ile olan ortaklık ilişkisini tamamlayıcı bir ekonomik politika dayanağı olarak kullanmaya yönelmiştir. Ancak 1970'lerdeki siyasi ve ekonomik istikrarsızlık nedeniyle ilişkiler doğrusal bir seyir izleyememiştir. Araştırma Türkiye siyasal yaşamında Avrupa ile ilişkilere yönelik farklı dönemlerdeki farklı siyasal aktörlerin davranışlarındaki ortak eğilimler ve bunların nedenlerine odaklanması bakımından özgünlük taşımaktadır. Bu amaçla araştırmada 2 katmanlı bir analiz kullanılmıştır. Öncelikle oyun teorisi analizindeki asil-vekil (principle-agent) modeli yardımıyla Soğuk Savaş dönemi koşullarında Türkiye'deki Hükümetlerin Avrupa ile yakınlık stratejisinin optimalliği 1950'ler, 60'lar ve 70'ler için ayrı ayrı sorgulanacaktır. Takiben hükümetlerin gündelik siyasal yaşamdaki bakışları resmi doküman (parti programları, TBMM tutanakları, seçim bildirgeleri) analizi yoluyla irdelenecektir. 1950'lerdeki iç borç krizi, 1960'lardaki planlı ekonominin finansmanı ve 1970'lerdeki askeri girişim ve küresel petrol krizinin etkileri Avrupa ile olan ekonomik ilişkilerin seyrini doğrudan etkilemiştir. 1950'lerde ABD ile yakın ilişkilerin AET ile ilişkileri teşvik ettiği ileri sürülebilirken, özellikle 1970'lerde hem AET ile ilişkilerin kurumsallaşması hem de ABD mali yardımlarının azaldığı koşullarda AET'nin ekonomik çekim gücü nedeniyle içsel bir teşvik mekanizmasının oluştuğundan da söz edilebilir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa, Mali Yardım, NATO, Entegrasyon.

Abstract

Türkiye's tendency to model itself after Europe since the Tanzimat era took a unique turn with its NATO membership in 1951. During the Cold War, the US's efforts to keep Türkiye within the Western Bloc through its relations with European countries were an extension of its security cooperation with Türkiye. The research question is designed to illuminate the foundations upon which the Turkish government's consistent preference for close relations with Europe rests. Unlike other Western European countries, Türkiye could not protect itself from the negative effects of the Marshall Plan due to the inefficient use of loans and its neglect of the need to adapt to global economic changes. This accelerated the departure from the economic policies inherited from the Atatürk and İnönü eras. The relatively liberal economic policies of the Democratic Party (1950-1960) increased budget deficits and external debt burdens, forcing the government to implement a stabilization program with the IMF in 1958. Subsequent five-year development plans have aimed at structured industrial financing. Nevertheless, dependence on foreign capital has increased. The arms embargo imposed by the US between 1975 and 1978 in response to the Turkish military operation in Cyprus severely impacted Türkiye's economy and defence capabilities. Indeed, the Cyprus operation required constant logistical support, and Türkiye was heavily dependent on American military supplies. This situation, coupled with the 1973/74 oil price shock, further strained the already precarious balance of payment. Consequently, Türkiye turned to its partnership with the European Economic Community (EEC), established by the Ankara Agreement in 1963 and expanded by the Additional Protocol in 1970, as a complementary economic policy framework. However, owing to the political and economic instability of the 1970s, relations did not follow a linear course. This research is unique in that it focuses on the common trends and their causes in the behavior of different political actors in different periods of Turkish political life regarding relations with Europe. For this purpose, a two-layered analysis was used in this study. First, using the principal-agent model in Game Theory Analysis, the optimality of the Turkish government's strategy of closeness to Europe during the Cold War will be examined separately for the 1950s, 60s, and 70s. Subsequently, the governments' perspectives on daily political life will be analyzed through an analysis of official documents (party programs, Turkish Grand National Assembly minutes, and election manifestos). The domestic debt crisis of the 1950s, financing of the planned economy in the 1960s, and the effects of military intervention and the global oil crisis in the 1970s led to the continuation of vibrant economic relations with Europe. While it can be argued that close relations with the US in the 1950s encouraged relations with the EEC, one can also say that, especially in the 1970s, an internal incentive mechanism emerged due to the economic attractiveness of the EEC, both under the conditions of the institutionalization of relations with the EEC and a decrease in US financial aid.

Keywords: Europe, Financial Aid, NATO, Integration.

MUHAMMED ALİ ALİ'NİN "EDEBİ YOLCULUK" ADLI KISA HİKAYESİ ÜZERİNE YAPISALCI BİR OKUMA

A STRUCTURALIST READING OF MUHAMMED ALI ALI'S SHORT STORY "THE ETERNAL JOURNEY"

Elif ERGÜN
PhD Candidate, Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Theology
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-3777-6924

Prof. Dr. Mehmet Şirin ÇINAR
Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Theology
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-5798-0439

ÖZET

Yapısalcılık, Ferdinand de Saussure'ün dilbilim anlayışı ile Rus Biçimciliğinden beslenen ve 1960'lı yıllarda Fransa'da Roland Barthes, Gérard Genette, Claude Bremond, A. J. Greimas ve Tzvetan Todorov gibi kuramcılar tarafından geliştirilen bir eleştiri yöntemidir. Edebiyat sahasında yapısalcılık kuramı ise Saussure'ün dilbilim alanında ileri sürdüğü bulgulara dayanmaktadır. Göstergebilim temeline dayanan bu kuram, eserde bulunan bağlantıları açığa çıkararak anlamayı kolaylaştırma maksadı ile metni kendi iç yapısı içerisinde değerlendirmekte; tarihsel, sosyolojik ve psikolojik unsurları ikinci planda bırakmaktadır. Yapısalcılık kuramında metni meydana getiren unsurlar arasındaki ilişkilerin ortaya çıkarılması ve eserin anlam örgüsünün çözümlenmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca bu kuram, metni bağımsız bir yapı olarak ele almakta ve anlatının bütünlüğünü oluşturan unsurların işlevlerini incelemektedir. Böylece metinde yer alan olay örgüsü, anlatıcı, kişiler, zaman ve mekân gibi unsurlar arasındaki yapısal uyum daha belirgin hâle gelmektedir. Yapısalcılık, yalnızca metnin görünen yönünü değil, aynı zamanda derin yapısını da inceleyerek anlatının temel unsurlarını ortaya koymayı hedeflemektedir Bu çalışmada Muhammed Ali Ali tarafından kaleme alınan ed-Dıyâʿ: Kısasun Kasîra/Kayboluş Kısa Hikayeler adlı eserde yer alan "Ebedî Yolculuk" isimli kısa hikâye yapısalcılık kuramı çerçevesinde incelenmiştir. İnceleme sürecinde anlatıcı, kişiler, zaman ve mekân unsurları esas alınarak metnin yapısal özellikleri çözümlenmiştir. Araştırma sonucunda hikâyede yer alan yapı unsurlarının birbiriyle ilişkili biçimde kurgulandığı ve anlatının anlam bütünlüğünü oluşturmada önemli işlevler üstlendiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Eleştiri, Arap Edebiyatı, Yapısalcılık, Muhammed Ali Ali, Okuma.

ABSTRACT

Structuralism is a method of criticism that is nourished by Ferdinand de Saussure's linguistic approach and Russian Formalism, and was developed in France during the 1960s by theorists such as Roland Barthes, Gérard Genette, Claude Bremond, A. J. Greimas, and Tzvetan Todorov. In the field of literature, structuralist theory is based on the linguistic findings proposed by Saussure. Rooted in semiotics, this theory evaluates a text within its own internal structure to facilitate comprehension by revealing the interconnectedness within the work, while relegating historical, sociological, and psychological elements to the background. Structuralist theory aims to uncover the relationships between the elements constituting the text and to analyze the semantic network of the work. Furthermore, this theory treats the text as an independent structure and examines the functions of the components that form the integrity of

the narrative. Consequently, the structural harmony among elements such as plot, narrator, characters, time, and space within the text becomes more prominent. Structuralism aims to reveal the fundamental elements of the narrative by examining not only the surface level of the text but also its deep structure. In this study, the short story titled "The Eternal Journey" in the work al-Diya': Qisasun Qasira / Disappearance: Short Stories penned by Muhammed Ali Ali is analyzed within the framework of structuralist theory. During the analysis process, the structural features of the text are deciphered based on the elements of narrator, characters, time, and space. As a result of the research, it has been determined that the structural components in the story are constructed in relation to one another and assume significant functions in constituting the narrative's semantic integrity.

Keywords: Criticism, Arabic Literature, Structuralism, Muhammed Ali Ali, Reading.

1.GİRİŞ

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Batı düşünce dünyasında etkili olan yapısalcılık (Structuralism), dil, kültür ve toplum incelemelerinde yaygın biçimde kullanılan kuramsal yaklaşımlardan biri hâline gelmiştir. Yapısalcılık genel olarak toplumsal ve kültürel olguları, onları meydana getiren yapılar ve bu yapılar arasındaki ilişkiler üzerinden açıklamaya çalışan bir yöntem olarak tanımlanmaktadır (Furtana, 2014, s. 39). Bu nedenle bazı araştırmacılar yapısalcılığı, temel ilgi alanı "yapı" olan bir inceleme yöntemi olarak değerlendirmektedirler.

Yapı kavramının kökenine ilişkin açıklamalar incelendiğinde, kavramın Batı dillerindeki structure sözcüğüyle bağlantılı olduğu görülmektedir. Bayrakdar'a göre yapı kavramı başlangıçta mimari bir mana taşımış ve bir yapının inşa edilmesini ifade etmek için kullanılmıştır. Zamanla bu kavram, sosyal bilimler ve dilbilim başta olmak üzere birçok disiplinin temel kavramlarından biri hâline gelmiştir. Edebî incelemelerde ise yapısalcılık; anlatıcı, mekan, zaman, kişiler ve olay örgüsü gibi metni oluşturan unsurlar arasındaki ilişkileri incelemeye odaklanmaktadır. (Bayrakdar, 2008, s. 1).

Tahsin Yücel, yapısalcılığı bir açıklama biçiminden ziyade bir inceleme yöntemi olarak değerlendirmektedir. Yücel'e göre bu yaklaşımın temel özelliği, inceleme konusu olan nesneyi kendi iç bütünlüğü içerisinde ele almasıdır. Bu yöntem, incelediği olguyu birbirleriyle bağlı bulunan birtakım unsurlardan oluşan bir dizge olarak kabul edip bu dizgenin kendi iç işleyişini anlamaya çalışır. Dolayısıyla yapısalcı çözümlemelerde nesne, tarihsel gelişiminden çok mevcut yapısı ve diğer unsurlarla kurduğu ilişkiler çerçevesinde değerlendirilir (Yücel, 1999, s. 141).

Yapısalcılığın temel gayesi, manayı salt bir şekilde açıklamak değil, metnin kendi iç düzenini ortaya çıkarmaktır. Bu doğrultuda eser, kendisini meydana getiren unsurlar arasındaki bağ üzerinden incelenir. Yapısalcılık kuramının oluşumu ve gelişiminde özellikle Ferdinand de Saussure'ün dilbilim çalışmaları ile Rus Biçimciliği önemli rol oynamıştır (Bayrakdar, 2008, s. 3). Daha sonraki süreçte Roland Barthes, Gérard Genette, Tzvetan Todorov, Claude Bremond ve A. J. Greimas gibi araştırmacılar kuramın gelişimine katkı sağlamışlardır (Bayrakdar, 2008, s. 3-4).

Saussure'ün göstergebilim hakkında öne sürdüğü fikirleri, yapısalcı yaklaşımın temel dayanaklarından biri olarak kabul edilmekte olup bu anlayışa göre gösterge, gösteren ve gösterilen olmak üzere iki temel unsurdan müteşekkildir. Dilsel ifadelerin anlamı, tek başlarına değil, içinde bulundukları sistem içerisindeki ilişkiler aracılığıyla ortaya çıkmaktadır. Yapısalcı eleştirinin amacı, metni meydana getiren unsurları içerisinde değerlendirerek anlamın nasıl üretildiğini ortaya koymaktır (Moran, 2012, s. 191).

Bu yönüyle yapısalcılık, edebî metinlerin yüzeysel anlamlarının da ötesine geçerek, metni meydana getiren yapıların ve ilişkilerin belirlenmesine imkân sağlamak suretiyle eserin iç örgüsünün daha sistemli bir şekilde anlaşılmasına ve metinde gizli kalan anlam katmanlarının

ortaya çıkarılmasına katkıda bulunmaktadır. Söz konusu kuramının gelişiminde Roland Barthes, Gérard Genette, Tzvetan Todorov, Claude Bremond ve A. J. Greimas gibi araştırmacıların önemli katkıları bulunmaktadır. Özellikle 1960'lı yıllarda Fransa'da ortaya çıkışının ardından etkisini artıran bu yaklaşım, dilbilimden edebiyat incelemelerine kadar pek alanda yaygınlık kazanmıştır (Kolcu, 2008, s. 293).

Yapısalcılık, Saussure'ün göstergebilim anlayışı üzerine temellenmekte olup göstergebilim kuramına göre anlam, gösteren ve gösterilen arasındaki ilişki üzerinden ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda sözcükler, nesneleri, kavramları veya çeşitli olguları temsil eden göstergeler olarak değerlendirilmektedir. Bir göstergenin anlam kazanabilmesi ise gösteren ile gösterilen arasındaki ilişkinin kurulmasına bağlıdır (Kolcu, 2008, s. 293).

Saussure'ün dil anlayışında göstergeler, tek başlarına değil, içinde yer aldıkları sistem içerisindeki ilişkiler aracılığıyla anlam kazanmaktadır. Bu nedenle yapısalcı eleştiri, bir metni meydana getiren unsurları kendi yapısal bütünlüğü içerisinde değerlendirmeyi esas alır. Metnin dışındaki tarihî, psikolojik veya sosyolojik unsurlardan çok, metni oluşturan öğeler arasındaki ilişkiler üzerinde durur (Özen, 2024, s. 244).

Bu yaklaşım doğrultusunda kelimelerin anlamı, tarihsel süreç içerisinde geçirdikleri değişimlerden daha ziyade, metin içindeki diğer unsurlarla kurdukları ilişkiler çerçevesinde ele alındığı anlaşılmaktadır. Zira yapısalcı çözümleme yöntemi, metni oluşturan parçaların birbirleriyle olan bağlantılarını inceleyerek anlamın nasıl üretildiğini ortaya koymayı amaçlar (Kolcu, 2008, s. 245).

Ayrıca bu kuram, edebî eserlerin daha sistemli biçimde incelenmesine katkı sağlayan yöntemlerden biridir. Bu yöntem sayesinde metin, onu meydana getiren yapı taşlarına ayrılarak çözümlenebilmekte; böylece ilk bakışta fark edilmeyen anlam katmanları ve yapısal ilişkiler görünür hâle gelmektedir. Bu yönüyle yapısalcı yaklaşım, metnin iç örgüsünü anlamaya ve yorumlamaya önemli katkılar sunmaktadır (Kolcu, 2008, s. 296). Biz de bu çalışmamızda Muhammed Ali Ali'nin kaleme aldığı ed-Dıyâʿ : Kısasun Kasîra/Kayboluş Kısa Hikayeler adlı eserde yer alan "Ebedî Yolculuk" isimli kısa hikâye yapısalcılık kuramı çerçevesinde incelenmeyi gaye edindik.

1.1. Yapısalcılığın Tarihi Serüveni Ve Özellikleri

Temelinde, toplumsal gerçekliği yapısal ve ilişkisel olarak anlama amacı bulunan yapısalcı yaklaşım, dilbilimsel ve gösterge bilimsel yaklaşımlara ve dilbilimci Ferdinand de Saussure, antropolog Claude Levi-Strauss ve göstergebilimci Roland Barthes'ın çalışmalarına dayandığı çoğunlukla kabul edilmekle beraber, yapısalcılığın tarihi bu araştırmacılardan çok daha önceki dönemlere dayandığı bilinmektedir (Nar, 2014, s. 30). Nitekim Piaget, kendi döneminde düşünce dünyasına şiddetli bir şekilde tesir eden yapısalcı akımın birçok uygulamasının yeni olmasına rağmen, yapısalcılığın kendisinin eski olduğuna dikkat çeker. Şöyle ki Piaget, daha yeni olmasına rağmen, yapısalcılığın çok uzun bir tarihi bulunduğunu ifade ederek yapısalcılığın asıl tarihine dikkatleri çekmiştir (Piaget, 2007, s. 20-30). Ancak bu kuramın, 20. yüzyıl düşünce dünyasına etkisi bağlamında dilbilimde müstakil bir kuram haline gelmesi Ferdinand de Saussure'ün çalışmaları ile gerçekleşmiştir. Nitekim Saussure'ün verdiği derslerin notlarının derlenmesinden oluşan ve 1916 yılında yayımlanan Genel Dilbilim Dersleri adlı kitabında ortaya koyduğu fikirlerin yapısalcılığın sonraki yıllarda bütünsel bir yaklaşım olarak ortaya çıkışında etkili olduğu bilinmektedir (Piaget, 2007, s. 25). Yapısalcılık 1950'li yıllarda Fransa'da yer edinmekle beraber özellikle tüm dünyada etkili olan küresel bir kuram haline gelmiştir.

ISBN: 978-625-90406-7-7

1.2. Yapısalcılığın Temel Özellikleri

Yapısalcılık kuramının temel özellikleri konusunda farklı araştırmacılar tarafından çeşitli fikirler öne sürülmektedir. Jean Piaget, yapısalcılığı bir öğreti olmaktan ziyade bir yöntem olarak ele almakta ve bu yaklaşımın zaman içerisinde farklı alanlarda önemli kuramsal sonuçlar doğurduğunu belirtmektedir. Piaget'e göre yapısalcılık, belirli sınırlar içerisinde uygulanabilen bir yöntem olmanın yanı sıra sağladığı verimlilik sayesinde farklı araştırma yöntemleriyle birlikte kullanılabilmektedir (Piaget, 2007, s. 25). Roland Barthes ise yapısalcılığı, toplumsal ve kültürel olguların dilbilimsel yöntemlerden yararlanılarak çözümlenmesini sağlayan bir yaklaşım olarak değerlendirmektedir. Bu bakış açısına göre toplumun işleyişini belirleyen kurallar ile dilin işleyişini düzenleyen kurallar arasında yapısal bir benzerlik bulunmaktadır.

Yapısalcılık, yalnızca edebî metinlerle sınırlı kalmayıp farklı anlatı türlerine ve çeşitli disiplinlere uygulanabilen geniş kapsamlı bir yöntemdir (Bayrakdar, 2008, s. 1). Bu yaklaşım, toplumsal ve kültürel olguları açıklarken "yapı" kavramını merkeze almakta ve olayları oluşturan unsurlar arasındaki ilişkileri incelemeyi amaçlamaktadır (Bayrakdar, 2008, s. 1). Ayrıca yapısalcılık, dilsel öğeleri tarihsel gelişim süreçleri içerisinde inceleyen artsüremli yöntem yerine, belirli bir zaman dilimindeki ilişkileri esas alan eşsüremli incelemeyi ön plana çıkarmaktadır (Bayrakdar, 2008, s. 1).

Yapısalcılık kuramının temel özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

-İncelenen nesnenin kendi bütünlüğü içerisinde değerlendirilmesi,
-Nesnenin, birbiriyle ilişkili unsurlardan oluşan bir dizge olarak ele alınması,
-Her unsurun bağlı bulunduğu yapı içindeki işlevinin dikkate alınması,
-Olguların altında yer alan ve onları şekillendiren temel yapıların ortaya çıkarılmaya çalışılması,
-İnceleme sürecinde eşzamanlılık ilkesinin esas alınması (Moran, 2012, s. 198).
Bunun yanında yapısalcılık, olay ve olguları yalnızca tarihsel nedenleriyle açıklamaya çalışmaz; onları içinde bulundukları sistem ve yapı ile ilişkili olarak değerlendirir. Bu nedenle yapısalcı yaklaşım, bireysel davranışların ve toplumsal olayların anlaşılabilmesi için bunların bağlı bulunduğu yapısal ilişkilerin incelenmesini gerekli görmektedir (Moran, 2012, s. 199).

1.3. Yapısalcılık Kuramının Önde Gelen Düşünürleri

a. Ferdinand de Saussure

Yapısalcılık kuramının düşünsel temellerinin oluşmasında önemli bir konuma sahip olan Ferdinand de Saussure, modern dilbilimin öncü isimlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Saussure'ün fikirleri, öğrencilerinin ders notlarını bir araya getirmesiyle yayımlanan Genel Dilbilim Dersleri adlı eser aracılığıyla geniş bir etki alanına ulaşmıştır. Dil olgusunu bir sistem olarak ele alan Saussure'e göre, dilsel unsurların tek başına değil, birbirleriyle kurdukları ilişkiler çerçevesinde anlam kazanmıştır. Bu yaklaşım, yalnızca dilbilim alanını değil, aynı zamanda yapısalcılık ve göstergebilim gibi disiplinlerin gelişimini de önemli ölçüde etkilemiştir. Böylece Saussure'ün ortaya koyduğu kuramsal çerçeve, toplumsal ve kültürel olguların yapı merkezli biçimde incelenmesine zemin hazırlamıştır (Smith, 2016, s. 45).

b. Claude Lévi-Strauss

Yapısalcılığın farklı disiplinlere yayılmasında önemli rol oynayan düşünürlerden biri de Claude Lévi-Strauss'tur. Saussure'ün dilbilim alanında geliştirdiği yapısal yaklaşımı antropolojiye uyarlayan Lévi-Strauss, insan topluluklarının kültürel ürünlerini ve davranış biçimlerini belirli yapılar doğrultusunda incelemiştir (Hawkes, 2003). Ona göre mitler, akrabalık ilişkileri ve toplumsal kurumlar, yüzeyde farklı görünseler de belirli yapısal düzenlilikler taşımaktadır. Bu

ISBN: 978-625-90406-7-7

anlayış sayesinde yapısalcılık, yalnızca dil incelemeleriyle sınırlı kalmamış; antropoloji başta olmak üzere çeşitli sosyal bilim alanlarında etkili bir yöntem hâline gelmiştir (Tüfekçi, 2004; Nar, 2014, s. 33).

c. Roland Barthes

Yapısalcı düşüncenin önemli temsilcilerinden biri olan Roland Barthes, özellikle edebiyat ve göstergebilim alanlarındaki çalışmalarıyla tanınmaktadır. İlk dönem eserlerinde Saussure'ün dil kuramından yararlanan Barthes, kültürel ve edebî metinleri birer göstergeler sistemi olarak değerlendirmiştir. 1964 yılında yayımlanan *Göstergebilimin İlkeleri* adlı çalışması, onun yapısalcı yaklaşımını ortaya koyan temel eserlerinden biri olarak kabul edilmektedir (Özdemir, 2022, s. 122). Barthes, anlamın yalnızca metnin yüzeyinde bulunmadığını, metni oluşturan göstergeler arasındaki ilişkiler aracılığıyla ortaya çıktığını savunmuştur. Bu yönüyle onun çalışmaları, yapısalcı çözümleme yönteminin edebî araştırmalarda yaygınlık kazanmasına pek çok katkı sunmuştur (Smith, 2016, s. 50).

2. HİKÂYE TAHLİLİ

2.1.Müellifin Hayatı ve Eserleri

Muhammed Ali Ali, 1966 yılında Suriye'nin Haseke iline bağlı Amûde şehrinde doğmuştur. 1994 yılında Rusya'daki Kuban Üniversitesi'nden Rus Edebiyatı alanında lisans derecesi almıştır. Daha sonra 1999 yılında Şam Üniversitesi'nde Fransız Edebiyatı eğitimi tamamlamıştır. Eğitim hayatının ardından eğitim ve öğretim alanında görev yapmıştır.

Muhammed Ali Ali, kısa hikâye ve tiyatro türlerinde eser veren çağdaş Arap yazarlarından biridir. Eserlerinde ölüm, zaman, özlem, göç, insan ilişkileri ve toplumsal meseleler gibi temaları ele almaktadır. Hikâyelerinde sade bir dil kullanırken, tiyatro kökeninin etkisiyle diyaloglara geniş yer vermektedir.

Ulaşılabilen kaynaklarda tespit edilebilen eserleri şunlardır:

ed-Dıyâʿ (الضياع) / Kayboluş (Kısa hikâye kitabı)

el-Ardu't-Tayyibe (الأرض الطيبة) /Tiyatro eseri

Butlân (بطلان) / Tiyatro eseri

el-Katîʿu'l-Muhâcir القطيع المهاجر / Ödüllü kısa hikâye

Akâribu'z-Zaman عقارب الزمن/ Hazırlık aşamasındaki hikâye kitabı

ed-Dıyâʿ (Kayboluş), Muhammed Ali Ali'nin 16 kısa hikâyelerinden oluşan eseridir. Kitapta ölüm, özlem, yalnızlık, zaman, göç ve insan ilişkileri gibi temalar ele alınmaktadır. Yazar, sade bir anlatımla insanın iç dünyasını ve hayatın kaçınılmaz gerçeklerini konu edinmektedir. Eserde yer alan hikâyeler, okuyucuyu hem bireysel hem de toplumsal meseleler üzerine düşünmeye sevk etmektedir. "Ebedî Yolculuk" adlı hikâye de bu eserde yer almakta olup ölüm, fanilik ve hatırlama temalarını işlemektedir.

Ebedi Yolculuk (Hikaye)

Dedesi yıllar önce vefat etmişti. Eski bastonunun çıkardığı ses, hafızasının derinliklerinde hâlâ canlıydı; her esen rüzgârla birlikte sanki o ses yeniden yankılanırdı. Dedesini hiç unutmamıştı; bu yüzden zaman zaman mezarını ziyaret ederdi.

Fakat günler geçtikçe dedesinin kabrini ziyaret etmek de unutulan bir şey hâline geldi. Çünkü bu dilsiz ve sağır zaman, yaşayanlardan birini bile hatırlamıyorken ölüleri nasıl hatırlasın ki?

Eskiden özel günlerde ya da bir cenaze olduğunda mezarlığa gider, dedesinin mezarı başında durup ruhuna Fatiha okurdu. Sonra ziyaretler yalnızca bayramlarda, yani "küçük ve büyük bayramda" yapılır oldu. Fakat büyükannesi alışkanlığını hiç değiştirmedi. Her perşembe ikindi

ISBN: 978-625-90406-7-7

vakti mezarı ziyaret ederdi. Hatta mezarın üzerine reyhan (fesleğen benzeri güzel kokulu bir bitki) dikmişti. Yanında çocuklara dağıtmak için şeker de götürürdü (Ali, 2015, s. 33).

– 1 –

O gün onu uzaktan gördü. Her zamanki gibi Hacı'yı ziyaret etmekten dönüyordu. Merhuma böyle hitap ederdi.

Yürüyordu; çevresindeki toprağı seyrediyor, bir an durup sonra tekrar ilerliyordu. Arada uzaklara dalıp gidiyor, bu hâli onu izleyen kişiyi şaşırtıyordu. Kendi kendine mırıldandığını duydu:

"Allah sana rahmet etsin Hacı…"

Sözünü bitirirken özlemin dalgaları ruhunu sarmış gibiydi.

Evin avlusuna ulaştığında gözleri yaşlarla doldu. Ağlıyordu!

— Nasılsın büyükanne? diye sordu gülümseyerek.

— Elhamdülillah, çok iyiyim. Benimle konuştu, bana seslendi…

— Kiminle konuştun? diye şaşkınlıkla sordu. (Ali, 2015, s. 34).

— Hacı ile. Bana yaşayanlar hakkında her şeyi anlattı. Ama biliyor musun benden ne istedi?

– 2 –

Bu noktada torunu, büyükannesinin halüsinasyon görmeye başladığını düşündü ve gülerek sordu:

— Peki Hacı senden ne istedi?
Büyükannesi başını salladı, sonra sağa sola baktı. Gözlerinden yaşlar süzülmeye başladı. Derin bir iç çekişten sonra şöyle dedi:

— Bana yanına gitmemi istedi. Yakında bunun gerçekleşeceğine dair ona söz verdim…

Sonra büyükannesi, mezarlıkta hissettiği o derin hüzünle ağlamaya devam etti.

Bu olayın üzerinden daha birkaç gün geçmişti ki büyükannesi verdiği sözü yerine getirdi.

Sabah kahvaltı ederlerken komşulardan biri gelip haber verdi:
— Büyükanne Allah'ın rahmetine kavuştu (Ali, 2015, s. 35).

– 3 –

Cenaze merasimi tamamlandı ve büyükanneyi dedesinin yanına defnettiler. Hoca cenaze duasını okurken torunu, büyükannesinin birkaç gün önce söylediği sözleri hatırladı. Gerçekten de dedesinin davetine uymuştu; bugün onun yanına gitmişti, hem de ebedî bir ziyarete.

ISBN: 978-625-90406-7-7

O günden sonra mezarlıklardan uzak durmamaya başladı. Bu, korkudan değil; aksine orada yatanların davetinden duyduğu ürpertidendi. Çünkü bu davetten kaçmak mümkün değildi. Er ya da geç mutlaka gerçekleşecek olan, kaçınılmaz bir ziyaretti (Ali, 2015, s. 36)

"Ebedi Yolculuk" isimli hikâyeyi tahlil edip çözümlemeden önce şahıs kadrosunu ve hikâyenin bölümlerini kısa bir şekilde özetleyerek başlamak Yapısalcı Kuram açısından doğru bir yol olacaktır. Bu gaye ile aşağıda hikâyeyi özetleyerek bu özete mutabık bir tablo oluşturacağız: Bir torunun vefat eden dedesinden bahsetmek suretiyle hikayenin açılışı yapılmaktadır (Ali, 2015, s. 34) Dedesinin mezarının ziyaretinin unutulmaya yüz tutmuş olması yazarın anlatımını hüzünlü kılmaktadır. Şöyle ki hikâyemizin kahramanı ilk etapta dedesini kaybetmiştir. Ayrıca bu bölümde dedesinin ziyaret edilmesinin bayramdan bayrama gerçekleştiğini, bu ziyarete en çok sadık kalanın büyükannesinin olduğu zikredilmektedir. Buna ek olarak, büyükannesinin, vefat eden eşine duyduğu hasret ve özlemden de bahsedilmiştir. Ayrıca birinci bölümde büyükannesi, dedesiyle diyalog kurduğunu ifade edince Torunu onun hakkında halüsinasyon gördüğünü düşünmüştür. Bu durum, torunun endişeye kapılmasına neden olmuştur (Ali, 2015, s. 35).
İkinci bölümde torunu büyükannesine dedesiyle kurmuş oldukları diyaloğun mahiyetini sormuş, cevap olarak da büyükannenin ölen eşinin kendisini ziyaret etme talebine söz vererek karşılık verdiğini ifade etmiş, bu durum torunda hayrete sebep olmuştur. Kısa bir süre sonra da büyükannenin vefatını komşularından alır. Bu haber torunda esef duygusunu uyandırır (Ali, 2015, s. 35).
Üçüncü bölümde ise kahramanın büyükannesinin, dedesinin yanına defnedildiğinden bahsedilir. Buna göre o zamana kadar kabir ziyaretini korkutucu bulurken, büyükannesinin vefatından sonra ise kaçınılamayan bir ziyaret olarak addetmiştir. Nitekim bu yaşananlar kahramanı gerçekleri görmeye sevk etmiştir (Ali, 2015, s. 36).

2.2. Anlatıcı

Yukarıda özetlediğimiz hikaye, dış öyküsel anlatıcı tarafından anlatılmış olup, anlatıcının, olaya herhangi bir müdahalesi bulunmamıştır. Ayrıca kahramanların hissettiklerini ve düşüncelerini bilir. Kahramanın ölen dedesinin metfun bulunduğu mezarlık ve bu mezarlıktaki kişilerin durumları anlatıcı tarafından tasvir edilmiştir. İlk etapta büyükanne, büyükbaba ve hikâyenin başkahramanı, mekânın hüznü içinde karamsar bir tasvirle anlatılmaktadırlar. Başkahramanın mezarlıkta anısı ile geçmişe ait bilgiler, detaylar ve kahramanın büyükannesiyle yaşadıkları anlatılmaya başlanır. Anlatıcı burada, ölen dedenin ve büyükannenin kahramanda hissettirdiği duygular üzerinde durur ve bu duyguların oluşma nedenine değinir. Büyükanne-torun arasındaki ilişkinin başlangıçta sınırlı bir şeklide okuyucuya sunulması, büyükannenin ölen eşiyle konuştuğunu iddia etmesi ve büyükannenin ölümü üzerine kahramanın üzüntü duyması, okuyucuyu hikâyenin gidişatına dair meraklandıracak unsurlar barındırmaktadır. Anlatıcı başkahramanın ve büyükannesinin, büyükbabasının ve komşularının isimlerini telaffuz etmemiş ve hikâyede yer verilen duruma müdahale etmeyerek kişilerin hissettiklerine, düşündüklerine yer vermiştir

2.3. Kişiler

Şahıs kadrosu, kalabalık değildir. Anlatıcı, hikâyenin kahramanlarından biri olmayıp sadece hikâyeyi bizlere aktaran ve hiçbir şeye müdahale etmeyen bir aracı konumundadır. Çocuk (başkahraman), büyükannesi, büyükbabası, komşuları, kişiler arasındadır. Kişileri tabloda şu şekilde gösterebiliriz:

ISBN: 978-625-90406-7-7

Tablo:KişilerinSınıflandırılması

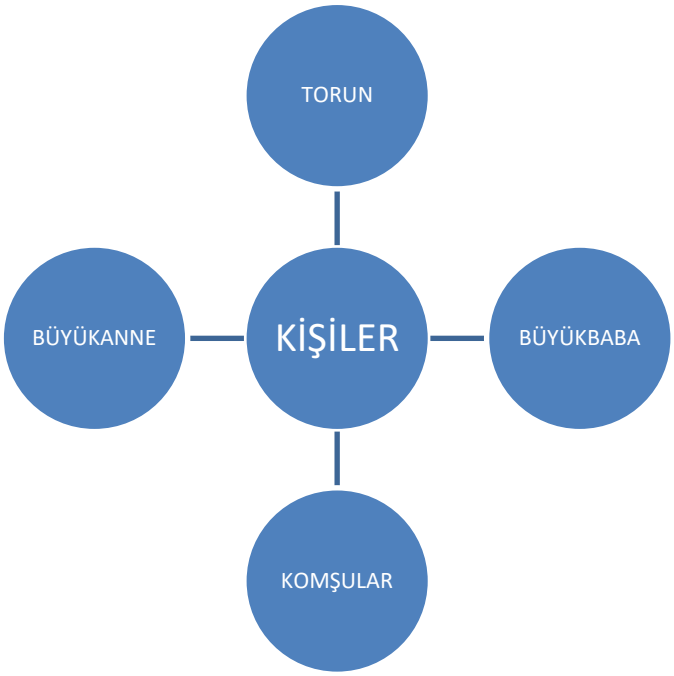

2.4. Zaman

Hikâyede mutlak bir zaman dilimi kullanımı bulunmamaktadır, anlatıcı zaman zaman geriye dönüşlerle kahramanın dedesinin mezar ziyaretini aksattığını anlatır. Nitekim hikâyenin başında anlatıcı, kahramanın vefat eden dedesini ziyaret etmek için mezarlığı çok sık gelmediğini hatta zamanla bu ziyaretin kaybolur derecesine geldiğini zikretmektedir. Büyükannesinin, ölen eşinin isteği üzerine mezarlığı sık sık ziyarete gittiği beyan edilmiştir. Hikâye, kahramanın çocukluğunda dedesinin vefatından başlayıp büyükannesinin vefatına kadar olan dönemi kapsamaktadır. Aslında anlatıcının, hikâye kahramanının ölen büyükbabası için gidilen mezarlıkta yaşananları anlatması öyküleme türüne bir örnek addedilebilir. Üçüncü tekil şahıs anlatımının kullanıldığı bu hikâyede; eskiden yaşanılanları ve halihazırda yaşanılan anda var olan durumu sorgulayış söz konusudur (Ali, 2015, s. 35).

2.5. Mekân

Hikâyenin ana mekânı; kahramanın büyükbabasının metfun bulunduğu mezarlık ve büyükannesinin evidir. Ancak hikâyede öncelikle bahsedilen mekân olan mezarlık ile kahramanın o anki hal ve davranışları arasında bir ilişki kurulabilir. Kahraman, ziyaretin derinliğini mezarlıkta hisseder (Ali, 2015, s. 35). Hüzün ve matem yeri olan mezarlıkta bulunan herkes bu hisse kapılır ve kahramanla ortak noktada birleşirler. Sonuç olarak kahramanın akrabaları arasında önce büyükbabasının daha sonra da büyükannesinin vefat etmesi, kendisinde mezarlıkları ziyaret etmeye karşı olan olumsuz algısını yıkmış olup bakış açısını değiştirmiştir (Ali, 2015, s. 36).

SONUÇ

Yapısalcılık kuramı, edebî metinleri kendi iç bütünlüğü içerisinde incelemeyi hedefleyen önemli bir çözümleme yöntemidir. Ferdinand de Saussure'ün dilbilim alanındaki çalışmalarıyla temelleri atılan bu yaklaşım, metni oluşturan unsurlar arasındaki ilişkileri merkeze alarak anlamın yapı içerisindeki işleyişini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Edebî incelemelerde ise yapısalcılık; anlatıcı, mekân, zaman, kişiler ve olay örgüsü gibi metni oluşturan unsurlar arasındaki ilişkileri incelemeye odaklanmaktadır.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Bu çalışmada incelenen "Ebedî Yolculuk" adlı hikâye, yapısalcı yöntem doğrultusunda ele alınmış ve metnin temel yapı unsurları çözümlenmiştir. Hikâyede dış öyküsel anlatıcının kullanılması, olayların nesnel bir bakış açısıyla aktarılmasını sağlamaktadır. Kişi kadrosunun sınırlı tutulması, anlatının duygusal yoğunluğunu artırırken okuyucunun temel çatışmaya odaklanmasına imkân vermektedir. Zaman unsuru geçmiş ve şimdiki zaman arasında kurulan bağlantılarla şekillenirken, mezarlık ve ev gibi mekânlar olayların anlam dünyasını destekleyen önemli unsurlar olarak öne çıkmaktadır.

Hikâyenin merkezinde ölümün kaçınılmazlığı, özlem, hatırlama ve kabullenme temaları yer almaktadır. Büyükannenin eşine duyduğu bağlılık ve ölüm sonrasında onun yanına gitme arzusu, anlatının temel hareket noktalarından birini oluşturmaktadır. Hikâyenin sonunda başkahramanın mezarlıklara yönelik bakış açısının değişmesi ise metindeki dönüşüm unsurunu ortaya koymaktadır. Sonuç olarak "Ebedî Yolculuk", yapısalcı inceleme yöntemiyle değerlendirildiğinde anlatı unsurları arasındaki uyum sayesinde ölüm ve fanilik temasını etkili bir biçimde işleyen, anlamını kendi iç yapısından alan bir hikâye niteliği taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Afat, T. (2005). *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Hikâyelerine Yapısalcı Bir Yaklaşım* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Ali, M. A. (2015). *ed-Dıyâ' : Kısasun Kasîra*. Elektronik Yayın.

Bayrakdar, S. (2008). *Yapısalcılığa Saussure İle Dilsel İletişim Açısından Eleştirel Bir Yaklaşım* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Eagleton, T. (2004). *Edebiyat kuramı* (T. Birkan, Çev.). Ayrıntı Yayınları.

Eyi, E. (2021). Ferdinand De Saussure'ün Genel Dilbilim Dersleri Adlı Kitabında Dile Yaklaşım Metotları Üzerine Bir Bakış. *Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, *4*(2), 139–156.

Furtana, F. (2014). Yapısalcılık Kuramı Bağlamında Kiraz Adlı Hikâye Üzerine Bir Değerlendirme. *Mavi Atlas*, 3, 39–52.

Hawkes, T. (2003). *Structuralism and Semiotics*, London and New York: Routledge.

Kolcu, A. İ. (2008). *Edebiyat Kuramları: Tanım-Tenkit-Tahlil*. Salkımsöğüt Yayınları.

Moran, B. (2012). Edebiyat Kuramları Ve Eleştiri. İletişim Yayınları.

Nar, M. Ş. (2014). Yapısalcılık Kavramına Antropolojik Bir Yaklaşım: Levi-Strauss Ve Yapısalcılık. *Antropoloji*, 27, 29–46. https://doi.org/10.1501/antro_0000000225

Özdemir, E. (2022). Gösterge Birlikteliklerinin Anlamlı Dizgelere Dönüşümünü "Alımlama" Kavramı ve R. Barthes'ın Göstergebilimsel Serüveni Işığında Tartışmak. *Disiplinler Arası Dil Araştırmaları*, *5*(5), 118-151. https://doi.org/10.5281/zenodo.7422801

Özen, S. (2024). Halide Edip Adıvar'ın Zeynebim, Zeynebim Hikâyesini Yapısalcı Yöntemle Yeniden Okumak. *9. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi Bildiriler Kitabı*, 1, 244–259.

Piaget, J. (2007). *Yapısalcılık*. Doruk Yayınları.

Smith, P., & Riley, A. (2016). *Kültürel Kurama Giriş*. Dipnot Yayınları.

Tüfekçi, E. (2004). *Yapısalcı Yöntem Ve Uygulama Alanları*. Tiyatro Araştırmaları Dergisi, (17).

Yücel, T. (1999). *Yapısalcılık.* Yapı Kredi Yayınları.

LİSE ÖĞRENCİLERİNİN OKULA AİDİYET DUYGUSU, UMUT VE GELECEK BEKLENTİSİ DÜZEYLERİNİN SOSYO-DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ

EXAMINATION OF HIGH SCHOOL STUDENTS' SENSE OF BELONGING TO SCHOOL, HOPE AND FUTURE EXPECTATIONS ACCORDING TO SOCIO-DEMOGRAPHIC VARIABLES

Ayşe KOÇ
Van Yüzüncü Yıl University, Institute of Educational Sciences, Van-Turkey
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0006-4876-2639

Assoc. Prof. Dr. Zöhre KAYA
Van Yüzüncü Yıl University, Department of Educational Sciences, Guidance and Psychological Counseling Division, Van-Turkey
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-9211-3632

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, lise öğrencilerinin okula aidiyet duygusu, umut ve gelecek beklentisi düzeylerinin çeşitli sosyodemografik değişkenler açısından incelenmesidir. Araştırma, nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modeli ile yürütülmüştür. Araştırmanın çalışma grubu ise fen lisesi, anadolu lisesi, mesleki teknik anadolu lisesi, imam hatip lisesi, sosyal bilimler lisesi şeklinde 5 farklı okul türündeki 1353 lise öğrencisinden oluşmaktadır. Öğrencilerin 565'i erkek, 788'i kız öğrencilerden oluşmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak; Kişisel Bilgi Formu, Okula Aidiyet Ölçeği, Sürekli Umut Ölçeği ve Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği Kullanılmıştır. Araştırma kapsamında katılımcıların gelir düzeyi, anne-baba öğrenim düzeyi, algılanan akademik başarı düzeyi gibi sosyodemografik özellikleri değerlendirilmiştir. Araştırma verilerinin analizinde bağımsız değişkenlere göre bağımlı değişkenlerin dağılım özellikleri incelenmiş ve verilerin normal dağıldığı tespit edildiğinden iki kategorili değişkenler için Bağımsız Örneklem T Testi, ikiden fazla kategori içeren değişkenler için ise Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre okula aidiyet genel düzeyi puanlarında ve okula aidiyetin kabul boyutunda başarı algısı arttıkça öğrencilerin okula aidiyet düzeylerinin arttığı, okulda dışlanmışlık boyutunda ise tersi yönde bir bulgu görülmüştür. Benzer şekilde lise öğrencilerin başarı algısı arttıkça umut düzeylerinin de arttığına ulaşılmıştır. Anne-baba öğrenim düzeylerinde herhangi bir farklılaşma görülmemekle beraber lise öğrencilerinin gelir düzeyleri arttıkça sürekli umut düzeylerinin, olumlu gelecek beklentisi düzeylerinin ve okula aidiyet genel düzeyi ile okula kabul alt boyutunun arttığı, okulda dışlanmışlık düzeylerinin de azaldığı görülmüştür. Araştırma bulguları, bazı sosyodemografik değişkenlerin lise öğrencilerinin okula aidiyet duygusu, umut ve gelecek beklentisi düzeylerinde farklılaşmalar yaratabileceğini göstermektedir. Elde edilen sonuçlar alan yazındaki benzer çalışmalarla karşılaştırılarak tartışılmış ve bunun ışığında psikolojik danışma ve rehberlik alanında yürütülebilecek müdahale programlarına katkı sağlanması adına öneriler ortaya sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Aidiyet, Okula Aidiyet Duygusu, Umut, Gelecek Beklentisi, Olumlu Gelecek Beklentisi

Not: Bu çalışma, Ayşe KOÇ tarafından, Doç. Dr. Zöhre KAYA danışmanlığında Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsünde hazırlanan "Lise Öğrencilerinin Okula Aidiyet Duygusu, Umut ve Gelecek Beklentisi Düzeyleri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

ABSTRACT
The aim of this research is to examine the levels of school belonging, hope, and future expectations of high school students in terms of various sociodemographic variables. The research was conducted using a correlational survey model, a quantitative research method. The study group consisted of 1353 high school students from 5 different school types: science high school, Anatolian high school, vocational technical Anatolian high school, imam hatip high school, and social sciences high school. 565 of the students were male and 788 were female. The data collection tools used in the research were: Personal Information Form, School Belonging Scale, Continuous Hope Scale, and Positive Future Expectation Scale. Sociodemographic characteristics of the participants, such as income level, parents' education level, and perceived academic achievement level, were evaluated within the scope of the research. In the analysis of the research data, the distribution characteristics of the dependent variables were examined according to the independent variables, and since it was determined that the data were normally distributed, the Independent Samples T-Test was used for variables with two categories, and One-Way Analysis of Variance (ANOVA) was used for variables with more than two categories. According to the findings, as the perception of success increased in the overall level of school belonging scores and in the acceptance dimension of school belonging, the students' level of school belonging increased, while the opposite was observed in the exclusion dimension of school. Similarly, it was found that as high school students' perception of success increased, their levels of hope also increased. While no differentiation was observed in parental education levels, it was found that as the income levels of high school students increased, their levels of sustained hope, positive future expectations, general sense of belonging to school, and the school acceptance sub-dimension increased, while their levels of exclusion at school decreased. The research findings indicate that some sociodemographic variables can create differences in high school students' sense of belonging to school, hope, and future expectations. The results obtained were discussed by comparing them with similar studies in the literature, and in light of this, suggestions were presented to contribute to intervention programs that can be implemented in the field of psychological counseling and guidance.
Keywords: Belonging, Sense of School Belonging, Hope, Future Expectations, Positive Future Expectations
Note: This study is derived from the master's thesis entitled "Examination of the Relationships Between High School Students' Sense of School Belonging, Hope, and Future Expectations" prepared by Ayşe KOÇ under the supervision of Assoc. Prof. Dr. Zöhre KAYA at the Institute of Educational Sciences, Van Yüzüncü Yıl University.

GİRİŞ

Aidiyet, davranış ve eylemler dizisi olarak tanımlanmaktadır. Aidiyeti gelişmiş bireyler birbirlerinin ihtiyaçlarını gözetir, farklılıklarını kabul eder, birbirlerini önemser ve değer verirler (Mavili vd., 2014). Okula aidiyet duygusu ise genellikle bir öğrencinin okuluna olan bağlılığını veya bağlılık duygusunu ifade etmektedir (Allen ve Boyle, 2016). Bireylerin sürekli iletişim içinde oldukları sosyal ağlar aidiyet duygusunun gelişiminde önemli bir rol oynamaktadır (Chiu vd., 2016). Okullar ergenlerin gelişimleri için büyük bir öneme sahip olduğundan okula aidiyet duygusu ergenlerin toplum içindeki genel aidiyet hissini besleyebilmektedir (Parr, vd., 2020). Cemalcılar (2010) okul içindeki sosyal ilişkileri (akran ilişkileri, öğrenci-öğretmen, öğrenci-okul yönetimi), okulun fiziksel koşullarını ve okul güvenliğini okula aidiyet duygusunu etkileyen etmenler arasında göstermektedir. Zamanlarının çoğunu okulda geçiren ergenler açısından okula aidiyet duygusunun gelişmesi okulda mutlu

olmalarına katkıda bulunmaktadır. Aynı zamanda akademik, sosyal ve psikolojik gelişimlerinin de desteklenmesini sağlamaktadır (Yüksel, 2020). Okuldan kopukluk ve azalan aidiyet duygusu ise öğrencilerin motivasyonunda ve akademik başarılarında azalmaya yol açabilmektedir (Booker, 2006). Umut bireylerin hedefler belirleyip bu hedeflere ulaşabilecekleri yollar tasarlamalarını içermektedir (Snyder, 2000). Umutlu olan kişilerin hedeflerine yönelik belirledikleri yollar ve etkinlikler sayesinde hedefe ulaşma olasılığını daha yüksek algılayıp başarıya odaklanmaları beklenir (Snyder vd., 1991). Umut ergenlerin kısa, orta ve uzun vadeli amaçlar belirleyerek gelecek kaygısı ve diğer yaşam olayları karşısında daha planlı ve motive olmalarını sağlar, dolayısıyla mutlu bireyler olmalarına katkıda bulunur (Cihangir Çankaya ve Meydan, 2018). Bu bağlamda ergenlerin yaşamda birden fazla hedef belirlemelerini, bir hedefe yönelik önlerine engel çıktığında başka bir hedefe yönelmelerini sağlamak ön plana çıkmaktadır (Snyder vd., 2003). Sosyal öğrenme kuramcıları beklenti kavramını geçmiş deneyimlere dayanarak gelecekteki başarı ve eylemler hakkındaki düşünceler olarak tanımlamaktadırlar (Avar, 2019).Gelecek beklentisi ise bireylerin gelecekte nerede ve nasıl olmak istedikleri ile ilgili toplumdan ve bireylerden beklentilerini ifade etmektedir (İkizoğlu vd., 2017). Alan yazında gelecek beklentisine ilişkin yapılan araştırmalar lise döneminin gençlerin gelecekleri ve mesleki kararları için önemli bir dönem olduğunu göstermektedir (Çuhadar vd., 2019). Sulimani-Aidan (2016), genç yetişkinliğe geçiş döneminde gelecek beklentilerinin özellikle önemli olduğunu nitekim olumlu gelecek beklentilerinin gençlerin hedeflerini ve bu hedeflere ulaşma motivasyonlarını etkilediğini aynı zamanda karşılaşılan zorluklarda psikolojik dayanıklılığı arttıran koruyucu bir rolü olduğunu dile getirmektedir. Ege ve Erbay (2022) tarafından geleceğe yönelik umutlu olduğunu ifade eden ergenlerin gelecek beklentilerinin de daha yüksek olduğu ifade edilmektedir. Ergenlik dönemi davranış problemlerinin yoğun olarak yaşandığı, fırtınalı bir dönem olarak anılmaktadır. Dolayısıyla bu dönemde ergenlerin olumlu ve geliştirilebilir özelliklerine odaklanılıp bu özelliklerin geliştirilmesi sağlanabilir (Steinberg ve Morris, 2001). Ergenlik döneminde aynı zamanda öğrencilerin bir yere ait olma duyguları olumlu ve olumsuz etkiye açık hale gelmektedir. Nitekim öğrencilerin sosyal açıdan okulla bütünleşmelerini sağlamak önemli bir hale gelmektedir. (Goodenow, 1993). Alan yazındaki çalışmalar değerlendirildiğinde okula aidiyet duygusu, umut ve gelecek beklentilerinin lise çağındaki öğrencilerin sosyal, duygusal ve psikolojik gelişimleri açısından oldukça önemli olduğu görülmektedir. Bu çalışma ile lise öğrencilerinin okula aidiyet duygusunun gelir düzeyi, algılanan akademik başarı ve anne-baba eğitim düzeyi değişkenlerine göre incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda bu çalışma ile çeşitli toplumsal değişkenlerin ergenlerin pozitif gelişimlerine olan etkilerinin bilimsel açıdan sunulmasının alan yazına katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Araştırmanın modeli, nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modelinden oluşmaktadır. İlişkisel tarama modeli iki ya da daha çok değişken arasında birlikte değişimin varlığını veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelidir (Kuzu, 2013).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu Doğu Anadolu Bölgesinin bir ilinde öğrenim görmekte olan fen lisesi, anadolu lisesi, mesleki teknik anadolu lisesi, imam hatip lisesi, sosyal bilimler lisesi olmak üzere 5 farklı okul türündeki 1353 lise öğrencisinden oluşmaktadır. Öğrencilerin 565'i erkek, 788'i kız öğrencidir. Öğrencilerin akademik başarı algıları dikkate alındığında %75,8'i akademik başarılarını orta düzeyde algılamakta iken, %17,4'ü yüksek ve %6,8'i ise akademik başarı algılarını düşük algılamışlardır. Öğrencilerin gelir düzeylerine bakıldığında %11,1'i düşük, %73,1'i orta ve %15,8'i yüksek gelir düzeyinde olduklarını belirtmişlerdir. Araştırma

ISBN: 978-625-90406-7-7

örnekleminin belirlenmesinde uygun örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Anne öğrenim düzeylerine bakıldığında %26,8'i okuryazar değil, %38,3'ü ilkokul mezunu, %16,4'ü ortaokul mezunu, %15,4'ü lise mezunu ve %3'ü de üniversite mezunudur. Baba eğitim düzeylerine bakıldığında ise %5,5'i okuryazar değil, %20,5'i ilkokul mezunu, %23,4'ü ortaokul mezunu, %33,6'sı lise mezunu ve %17'si üniversite mezunudur.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak; Kişisel Bilgi Formu, Okula Aidiyet Ölçeği, Sürekli Umut Ölçeği ve Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından hazırlanan kişisel bilgi formunda katılımcıların yaş, cinsiyet, sınıf düzeyi, okul türü, gelir düzeyi, algılanan akademik başarı düzeyi, anne-baba eğitim düzeyi bilgilerine yer verilmiştir.

***Okula Aidiyet Ölçeği* (OAÖ)**

Goodenow (1993) tarafından öğrencilerin okula aidiyet duygularını ölçmek amacıyla geliştirilmiş olan ölçeğin geçerlik ve güvenirlik çalışmaları Arslan ve Duru (2017) tarafından yapılmıştır. Ölçek 'okulda kabul' ve 'okulda dışlanmışlık' olmak üzere iki alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçekten alınan yüksek puan yüksek düzeyde okul aidiyetini belirtmektedir.

Sürekli Umut Ölçeği (SUÖ)

Snyder vd. tarafından bireylerin umut düzeylerini ölçmek amacıyla geliştirilen Sürekli Umut Ölçeği'nin (SUÖ) geçerlik ve güvenirlik çalışmaları Tarhan ve Bacanlı (2015) tarafından gerçekleştirilmiştir. Ölçek 'alternatif yollar düşüncesi' ve 'eyleyici düşünce' olmak üzere iki alt boyuttan oluşmaktadır.

Olumlu Gelecek Beklentisi Ölçeği

İmamoğlu (2001) tarafından bireylerin gelecekleri hakkındaki beklentilerinin olumluluk düzeylerini ölçmek adına geliştirilen olumlu gelecek beklentisi ölçeği tek boyutludur. Ölçekten alınan puanların artması yüksek düzeyde olumlu gelecek beklentisine işaret etmektedir (İmamoğlu ve Güler-Edwars, 2007).

Verilerin Analizi ve İşlem

Araştırma verilerinin analizinde bağımsız değişkenlere göre bağımlı değişkenlerin dağılım özellikleri incelenmiş ve çarpıklık ve basıklık değerlerinin -2 ile +2 aralığında olduğu belirlenmiştir. Verilerin normal dağıldığı tespit edildiğinden iki kategorili değişkenler için Bağımsız Örneklem T Testi, ikiden fazla kategori içeren değişkenler için ise Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Araştırmada istatistiksel analizlerde anlamlılık düzeyi .05 olarak belirlenmiştir. Değişkenler arasında anlamlı farklılık bulunanların etki büyüklüklerini değerlendirmek amacıyla varyans analizleri için Eta-kare (η^2) katsayıları hesaplanarak bulgular bölümünde yer verilmiştir.

BULGULAR

Tablo 1. Lise öğrencilerinin gelecek beklentisi, okula aidiyet ve umut düzeylerinin akademik başarı algılarına göre karşılaştırılmasına ait Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Testi sonuçları

Ölçek	Başarı	N	$\bar{X}$	sd	F	p	Eta Kare (η^2)	Fark
Gelecek Beklentisi	Düşük Orta Yüksek	92 1025 236	15,91 18,73 20,37	2-1350	40,14	0,000*	0,06	2,3>1
OA_Dışlanmışlık	Düşük	92	9,76		7,18	0,000*	0,01	1>2,3

ISBN: 978-625-90406-7-7

	Orta Yüksek	1025 236	8,63 8,94	2- 1350				
OA_Kabul	Düşük Orta Yüksek	92 1025 236	12,16 13,93 14,77	2- 1350	19,37	0,000*	0,03	2,3>1
OA_Toplam	Düşük Orta Yüksek	92 1025 236	27,40 30,31 30,86	2- 1350	14,32	0,000*	0,02	2,3>1
Sürekli Umut	Düşük Orta Yüksek	92 1025 236	42,46 47,51 51,68	2- 1350	33,89	0,000*	0,05	2,3>1

*p<.05; 1: Düşük, 2: Orta; 3: Yüksek

Tablo 1'de görüldüğü üzere lise öğrencilerinin okula aidiyet ölçeğinin dışlanmışlık alt boyutundan aldıkları puanlar başarı algılarına göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermiştir (F=7,18; p<.05). LSD çoklu karşılaştırma testi sonucuna orta ve yüksek başarı algısına sahip lise öğrencilerinin dışlanmışlık düzeyleri başarı algıları düşük olanlara göre daha düşüktür. Ölçeğin kabul alt boyutunda ise bu bulgunun tersine başarı algısı orta ve yüksek olan lise öğrencilerinin başarı algısı düşük olan öğrencilere göre kabul düzeyleri daha yüksektir (F=19,37; p<.05). Okula aidiyet genel düzeyi puanlarında ise kabul boyutuna benzer şekilde başarı algısı arttıkça okula aidiyet düzeyleri de artmıştır (F=14,32; p<.05).

Lise öğrencilerinin sürekli umut düzeyleri de benzer şekilde başarı algılarına göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermiştir (F=33,89; p<.05). LSD çoklu karşılaştırma testi sonucuna göre lise öğrencilerinin başarı algısı arttıkça sürekli umut düzeyleri artmaktadır.

Lise öğrencilerinin olumlu gelecek beklenti düzeyleri başarı algılarına göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermiştir (F=40,14; p<.05). LSD çoklu karşılaştırma testi sonucuna orta ve yüksek başarı algısına sahip lise öğrencilerinin olumlu gelecek beklenti düzeyleri düşük olanlara göre daha yüksek olarak elde edilmiştir.

Tablo 2. Lise öğrencilerinin gelecek beklentisi, okula aidiyet ve umut düzeylerinin gelir düzeylerine göre karşılaştırılmasına ait Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Testi sonuçları

Ölçek	Gelir Düzeyi	N	$\bar{X}$	sd	F	p	Eta Kare (η^2)	Fark
Gelecek Beklentisi	Düşük Orta Yüksek	150 989 214	17,47 18,75 20,12	2- 1350	18,41	0,000*	0,03	2,3>1 3>2
OA_Dışlanmışlık	Düşük Orta Yüksek	150 989 214	9,69 8,64 8,66	2- 1350	8,91	0,000*	0,01	1>2,3 3>2
OA_Kabul	Düşük Orta Yüksek	150 989 214	12,72 13,88 15,18	2- 1350	23,85	0,000*	0,03	2,3>1 3>2
OA_Toplam	Düşük Orta Yüksek	150 989 214	28,03 30,25 31,52	2- 1350	18,65	0,000*	0,03	2,3>1 3>2
Sürekli Umut	Düşük Orta Yüksek	150 989 214	46,44 47,45 50,96	2- 1350	13,25	0,000*	0,02	2,3>1 3>2

*p<.05; 1: Düşük, 2: Orta; 3: Yüksek

ISBN: 978-625-90406-7-7

Tablo 2'de görüldüğü üzere lise öğrencilerinin okula aidiyet ölçeğinin dışlanmışlık alt boyutundan aldıkları puanlar gelir düzeylerine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermiştir (F=8,91; p<.05). LSD çoklu karşılaştırma testi sonucuna orta ve yüksek gelir düzeyine sahip lise öğrencilerinin dışlanmışlık düzeyleri gelir düzeyleri düşük olanlara göre daha düşüktür. Ölçeğin kabul alt boyutunda ise bu bulgunun tersine gelir düzeyi orta ve yüksek olan lise öğrencilerinin gelir düzeyi düşük olan öğrencilerine göre kabul düzeyleri daha yüksektir (F=23,85; p<.05). Okula aidiyet genel düzeyi puanları ise kabul boyutuna benzer şekilde gelir düzeyi arttıkça okula aidiyet düzeyleri de artmıştır (F=18,65; p<.05).
Lise öğrencilerinin sürekli umut düzeyleri de benzer şekilde gelir düzeylerine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermiştir (F=13,25; p<.05). LSD çoklu karşılaştırma testi sonucuna göre lise öğrencilerinin gelir düzeyleri arttıkça sürekli umut düzeyleri artmaktadır.
Lise öğrencilerinin olumlu gelecek beklentisi düzeyleri gelir düzeylerine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermiştir (F=18,41; p<.05). LSD çoklu karşılaştırma testi sonucuna orta ve yüksek gelir düzeyine sahip lise öğrencilerinin olumlu gelecek beklentisi düzeyleri düşük olanlara göre daha yüksek olarak elde edilmiştir.

Tablo 3. Lise öğrencilerinin gelecek beklentisi, okula aidiyet ve umut düzeylerinin anne öğrenim düzeylerine göre karşılaştırılmasına ait Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Testi sonuçları

Ölçek	Anne Öğrenim	N	$\bar{X}$	sd	F	p	Fark
Gelecek Beklentisi	Okur yazar değil	363	18,70	4-1348	0,47	0,761	---
	İlkokul mezunu	518	18,96				
	Ortaokul mezunu	222	18,92				
	Lise mezunu	209	18,56				
	Üniversite mezunu	41	19,05				
OA_Dışlanmışlık	Okur yazar değil	363	8,78	4-1348	0,30	0,879	---
	İlkokul mezunu	518	8,82				
	Ortaokul mezunu	222	8,68				
	Lise mezunu	209	8,74				
	Üniversite mezunu	41	8,37				
OA_Kabul	Okur yazar değil	363	13,71	4-1348	2,06	0,084	---
	İlkokul mezunu	518	13,80				
	Ortaokul mezunu	222	14,37				
	Lise mezunu	209	14,23				
	Üniversite mezunu	41	14,44				
OA_Toplam	Okur yazar değil	363	29,96	4-1348	1,24	0,294	---
	İlkokul mezunu	518	29,99				
	Ortaokul mezunu	222	30,69				
	Lise mezunu	209	30,49				
	Üniversite mezunu	41	31,07				
Sürekli Umut	Okur yazar değil	363	47,38	4-1348	0,63	0,644	---
	İlkokul mezunu	518	48,04				
	Ortaokul mezunu	222	48,37				
	Lise mezunu	209	47,67				
	Üniversite mezunu	41	49,24				

Tablo 3'te görüldüğü üzere, lise öğrencilerinin okula aidiyetin dışlanmışlık (F=0,30; p>.05), okulda kabul (F=2,06; p>.05) boyutları, okula aidiyet genel düzeyi (F=1,24; p>.05), sürekli umut düzeyleri (F=0,63; p>.05) ve olumlu gelecek beklentisi düzeyleri (F=0,47; p>.05) anne öğrenim düzeylerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemiştir.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Tablo 4. Lise öğrencilerinin gelecek beklentisi, okula aidiyet ve umut düzeylerinin baba öğrenim düzeylerine göre karşılaştırılmasına ait Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Testi sonuçları

Ölçek	Baba Öğrenim	N	$\bar{X}$	sd	F	p	Fark
Gelecek Beklentisi	Okur yazar değil	74	19,16	4-1348	0,70	0,593	---
	İlkokul mezunu	277	18,96				
	Ortaokul mezunu	317	18,96				
	Lise mezunu	455	18,57				
	Üniversite mezunu	230	18,87				
OA_Dışlanmışlık	Okur yazar değil	74	9,03	4-1348	0,51	0,729	---
	İlkokul mezunu	277	8,80				
	Ortaokul mezunu	317	8,85				
	Lise mezunu	455	8,72				
	Üniversite mezunu	230	8,58				
OA_Kabul	Okur yazar değil	74	13,65	4-1348	1,07	0,370	---
	İlkokul mezunu	277	13,91				
	Ortaokul mezunu	317	14,09				
	Lise mezunu	455	13,78				
	Üniversite mezunu	230	14,28				
OA_Toplam	Okur yazar değil	74	29,62	4-1348	0,78	0,536	---
	İlkokul mezunu	277	30,15				
	Ortaokul mezunu	317	30,25				
	Lise mezunu	455	30,06				
	Üniversite mezunu	230	30,70				
Sürekli Umut	Okur yazar değil	74	46,36	4-1348	1,55	0,185	---
	İlkokul mezunu	277	47,99				
	Ortaokul mezunu	317	48,35				
	Lise mezunu	455	47,30				
	Üniversite mezunu	230	48,82				

Tablo 4'te görüldüğü üzere, lise öğrencilerinin okula aidiyetin dışlanmışlık (F=0,51; p>.05), kabul (F=1,07; p>.05) boyutları, okula aidiyet genel düzeyi (F=0,78; p>.05), sürekli umut düzeyleri (F=1,55; p>.05) ile olumlu gelecek beklentisi düzeyleri (F=0,70; p>.05), anne-baba öğrenim düzeylerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemiştir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırmanın sonuçlarına göre okula aidiyet genel düzeyi puanlarında ve okula aidiyetin kabul boyutunda başarı algısı arttıkça öğrencilerin okula aidiyet düzeylerinin de arttığı tespit edilmiştir. Diğer bir yandan başarı algısı yükseldikçe öğrencilerin okulda kendilerini daha az dışlanmış hissettikleri tespit edilmiştir. Benzer şekilde lise öğrencilerin başarı algısı arttıkça umut düzeylerinin de arttığına ulaşılmıştır. Lise öğrencilerinin gelir düzeyleri arttıkça sürekli umut düzeylerinin, olumlu gelecek beklentisi düzeylerinin ve okula aidiyet genel düzeyi ile okula kabul alt boyutu düzeylerinin arttığı, okulda dışlanmışlık düzeylerinin de azaldığı görülmüştür**.** Anne-baba öğrenim düzeylerine göre değerlendirildiğinde ise lise öğrencilerinin okula aidiyet, umut ve gelecek beklentisi düzeylerinde herhangi bir farklılaşmaya rastlanmamıştır.

Lise Öğrencilerinin Okula Aidiyet, Umut ve Olumlu Gelecek Beklentisi Düzeylerinin Algılanan Akademik Başarı Düzeylerine Göre Farklılaşmasına İlişkin Bulguların Tartışılması

ISBN: 978-625-90406-7-7

Bu araştırmanın sonuçlarına göre lise öğrencilerinin algılanan akademik başarı düzeyleri arttıkça okula aidiyet ölçeğinin genel puanlarında daha yüksek puanlar elde ettiklerine ulaşılmıştır. Alt boyutlara bakıldığında ise algılanan akademik başarı düzeyleri arttıkça okulda kabul düzeylerinin arttığı okulda dışlanmışlık düzeylerinin ise azaldığı görülmektedir. Bu çalışmanın bulgularıyla benzer şekilde Gökdal (2019) tarafından ergenelerin okula aidiyet duygusu ve başa çıkma stratejilerinin incelendiği çalışmada başarısını yüksek algılayan ergenlerin okula aidiyet duygusu puanlarının yüksek, reddedilmişlik duygusu puanlarının ise düşük olduğuna ulaşılmıştır. Başarı algısı yüksek olan öğrenciler öğretmenleri ve akranlarıyla kurdukları olumlu ilişkiler, takdir edilmeleri ve eğitim sürecini daha umut verici görmeleri sebebiyle okula daha fazla aidiyet hissedebilmektedir (Taşkın, 2025). Bu araştırma bulgusundan farklı olarak Kılıçoğlu (2014)'nun 'İngiltere'deki öğretmenlerin çok kültürlü öğretim yeterlikleri ile Türk öğrencilerin kültürleşme tercihlerinin okula aidiyet duygusu ve akademik başarıyla ilişkisi' adlı çalışmasında akademik başarı ve okula aidiyet duygusu arasında herhangi bir ilişki saptanmamıştır.

Bu araştırmanın bulgularına benzer olarak Usta (2013) tarafından üniversite öğrencileriyle gerçekleştirilen çalışmada öğrencilerin başarı algısı arttıkça umut düzeylerinin de arttığına ulaşılmıştır. Altınsoy (2016) tarafından lise öğrencilerinin umutsuzluk düzeylerinin incelendiği çalışmada ise başarısını düşük algılayan öğrencilerin başarısını orta ve iyi düzeyde algılayan öğrencilere göre daha umutsuz oldukları tespit edilmiştir. Nitekim algılanan akademik başarının yüksek olması öğrencilerin hedef belirleme ve bu hedeflere alternatif yollar üretebilme konusunda kendilerini daha yeterli görmelerini sağlıyor olabilir. Bu araştırmanın bulgusundan farklı olarak Er vd. (2025) tarafından ise ortaokul öğrencileriyle gerçekleştirilen çalışmada akademik başarı ve umut arasında herhangi bir ilişki saptanmamıştır.

Aksoy (2022b)'un spor lisesi öğrencileri üzerinde gerçekleştirdiği çalışmada, algılanan akademik başarı düzeyi arttıkça olumlu gelecek beklentilerinin de arttığı saptanmıştır. Işıktaş (2022) çalışmasında ise bu bulguyla örtüşmeyen biçimde orta düzeyde akademik not ortalamasına sahip olan öğrencilerin olumlu gelecek beklentilerinin yüksek not ortalamasına sahip öğrencilerin olumlu gelecek beklentilerinden daha yüksek olduğuna ulaşılmıştır. Alan yazındaki bu çalışmalar dikkate alındığında algılanan akademik başarının yüksek olması öğrencilerde başarı duygusunu ve bir şeyleri yapabilmeye ilişkin inancı arttırarak gelecekle ilgili beklentilerin de artmasını sağlayabilir. Şimşek (2012)'in lise öğrencileriyle gerçekleştirdiği çalışmasında ise akademik başarı ile gelecek beklentisi arasında anlamlı bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir.

Lise Öğrencilerinin Okula Aidiyet, Umut ve Olumlu Gelecek Beklentisi Düzeylerinin Gelir Düzeylerine Göre Farklılaşmasına İlişkin Bulguların Tartışılması

Bu araştırmanın sonuçlarına göre lise öğrencilerinin gelir düzeyi arttıkça okula aidiyet düzeylerinin arttığı görülmektedir. Okula aidiyetin alt boyutlarına bakıldığında ise orta ve yüksek gelir düzeyine sahip lise öğrencilerinin dışlanmışlık düzeylerinin gelir düzeyleri düşük olanlara göre daha düşük olduğu görülmektedir. Ölçeğin kabul alt boyutunda ise bu bulgunun tersine gelir düzeyi orta ve yüksek olan lise öğrencilerinin gelir düzeyi düşük olan lise öğrencilerine göre kabul düzeylerinin daha yüksek olduğuna ulaşılmıştır. Yıldız (2019)'ın çalışmasında geliri yüksek olan öğrencilerin okula aidiyet duygusu alt boyutundan daha yüksek puanlar aldığına, geliri düşük olan öğrencilerin ise reddedilmişlik duygusu boyutundan daha yüksek puanlar aldığına ulaşılmıştır. Alan yazında (Alaca, 2011; Günalan; 2018; Araz; 2025) çalışmalarında da benzer şekilde gelir düzeyi arttıkça öğrencilerin okula aidiyet duygularının da arttığına ulaşılmıştır. Bu çalışmaların aksine Arastaman (2006) tarafından yapılan çalışmada gelir düzeyi daha düşük olan öğrencilerin okula bağlılıklarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde Gören (2019) tarafından yapılan çalışmada gelir düzeyi daha düşük ailelerin çocuklarının okula aidiyet duygularının daha yüksek olduğuna ulaşılmıştır. Araştırma

ISBN: 978-625-90406-7-7

bulgularındaki bu farklılıklar değerlendirildiğinde bireylerin gelir düzeylerine göre hayatlarındaki önceliklerinin ve okula verdikleri önemin değişebildiği düşünülebilir.

Bu araştırmanın sonuçlarına göre lise öğrencilerinin umut düzeylerinin gelir düzeylerine göre farklılaştığı görülmektedir. Bu sonuçlara göre lise öğrencilerinin gelir düzeyleri arttıkça sürekli umut düzeyleri artmaktadır. Bu sonuçlar alan yazındaki bazı çalışmalarla örtüşmektedir. (Usta 2013; Mantar 2021) çalışmalarında gelir düzeyi yükseldikçe umut düzeyinin de yükseldiği görülmektedir. Umut geleceğe yönelik olumlu beklentileri içerdiğinden gelir düzeyinin artmasının bireylerin geleceğe ilişkin planlamalar yapmalarını, geleceğe güvenle bakmalarını kolaylaştırarak umudu da arttırdığı düşünülebilir (Usta, 2013). Bunun yanı sıra gelir düzeyi ile umut arasında anlamlı ilişkinin bulunmadığı çalışmalar da yer almaktadır (Tarhan, 2012; Er vd., 2025).

Bu araştırmanın sonuçlarına göre lise öğrencilerinin olumlu gelecek beklentisi düzeylerinin gelir düzeylerine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiğine ulaşılmıştır. Orta ve yüksek gelir düzeyine sahip lise öğrencilerinin olumlu gelecek beklentisi düzeyleri gelir düzeyi düşük olanlara göre daha yüksek olarak elde edilmiştir. Benzer şekilde Taşdelen (2024)'nin lise öğrencilerinin olumlu gelecek beklentileri üzerinde yaptığı analizlerde, orta ve yüksek sosyo-ekonomik seviyedeki öğrencilerin olumlu gelecek beklentilerinin, düşük seviyedekilere göre anlamlı derecede daha yüksek olduğuna ulaşılmıştır. Gelecek beklentisinin gelir düzeyine göre farklılaştığı başka çalışmalar da yer almaktadır (Yıldız, 2019; Ege ve Erbay, 2020; Samancı, 2023). Macleod ve Conway (2005) geniş bir sosyal çevrenin, hedeflere yönelik planlamalar yapmanın ve yüksek gelir düzeyinin olumlu gelecek beklentilerinin oluşmasında etkili olduğunu ifade etmektedirler. Kişinin etrafındaki bireylerden duygusal ve ekonomik destek alması kişide olumlu beklentiler oluşmasına katkı sağlayabilir (Sulimani-Aidan, 2016). Bu araştırmanın bulgularından farklı olarak McCabe ve Barnett (2000) tarafından yapılan çalışmada düşük gelirli öğrencilerin daha olumlu gelecek beklentisine sahip oldukları tespit edilmiştir. Diğer bir yandan gelecek beklentisinin gelir düzeyine göre farklılaşmadığı çalışmalara da rastlanmaktadır (Işıktaş, 2022; Aksoy, 2022b; Coşkun, 2024).

Lise Öğrencilerinin Okula Aidiyet, Umut ve Gelecek Beklentisi Düzeylerinin Anne-Baba Öğrenim Düzeylerine Göre Farklılaşmasına İlişkin Bulguların Tartışılması

Bu araştırmanın sonuçlarına göre lise öğrencilerinin okula aidiyet, umut ve gelecek beklentisi düzeylerinde anne-baba öğrenim düzeylerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Bu çalışmanın bulgularıyla benzer şekilde Güngör (2024) tarafından ortaokul öğrencileriyle gerçekleştirilen çalışmada hem alt boyutlarda hem okula aidiyet duygusu toplam puanlarında anne-baba öğrenim düzeyinde bir farklılaşmaya ulaşılmamıştır. Yıldız (2022) tarafından lişe öğrencileriyle gerçekleştirilen çalışmada ise lise öğrencilerinin hem okula aidiyet duygusu hem de reddedilme duygusu puanlarında anne-baba öğrenim düzeylerine göre bir farklılaşmaya rastlanmıştır. Güngör (2024)'e göre eğitim düzeyleri ne olursa olsun anne babaların çocuk yetiştirmedeki tutumlarının benzer olabilmesi farklılaşma olmamasının sebepleri arasında gösterilebilir. Bu araştırmanın bulgularından farklı olarak Alaca (2011) tarafından ilköğretim öğrencileriyle gerçekleştirilen çalışmada öğrencilerin okula aidiyet duygusu ile anne-baba öğrenim düzeyleri arasında bir farklılaşma olduğu tespit edilmiş ve anne-baba öğrenim düzeyi düştükçe öğrencilerin okula aidiyet düzeylerinin de azaldığına ulaşılmıştır. Benzer şekilde Araz (2025) çalışmasında anne-baba öğrenim düzeyi arttıkça okula aidiyetin de arttığı tespit edilmiştir.

Aydın (2021), Aslan (2024) çalışmalarında ise anne-baba öğrenim düzeyi ile umut arasında farklılaşma saptanmamıştır. Bu araştırmanın bulgusundan farklı olarak Çelikel ve Erkorkmaz (2008)'ın çalışmasında anne-baba öğrenim düzeyi düştükçe geleceğe daha umutsuz bakıldığına ulaşılmıştır. Umudun, demografik şartlardan çok bireyin zorluklarla başa çıkma becerisiyle ilgili olabilmesi; eğitimi ne olursa olsun çocuklarına yeterli desteği sunan ailelerin çocuklarının yüksek umut geliştirebilmesi, farklılaşma olmamasının nedenleri arasında gösterilebilir.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Bu çalışmanın bulgularıyla benzer şekilde Işıktaş (2022) tarafından lise öğrencilerinin olumlu gelecek beklentilerinin anne-baba öğrenim düzeyine göre karşılaştırıldığı çalışmada herhangi bir farklılaşmaya ulaşılmamıştır. Anne ve babanın eğitim düzeyinden ziyade, ergenin içinde bulunduğu topluluklarla kurulan sağlıklı iletişim ve alınan olumlu destek (akran, öğretmen, okul) farklılık olmamasındaki sebepler arasında gösterilebilir. Bu çalışmanın bulgularından farklı olarak Samancı (2023)'nın ve Baş (2019)'ın çalışmalarında baba öğrenim düzeyine, Aksoy (2022b) çalışmasında ise anne öğrenim düzeyine göre gelecek beklentilerinde bir farklılaşma görülmüştür.

ÖNERİLER

Bu araştırmanın sonuçları ve alan yazındaki bulgularla ilişkisi dikkate alındığında bu çalışma nicel araştırma yöntemiyle yürütüldüğünden nitel araştırma yöntemi de kullanılarak yürütülebilir. Bu çalışma lise öğrencileri örnekleminde gerçekleştirildiğinden ortaokul ve ilkokulda okuyan öğrenci örneklemleri üzerinde de aynı çalışma gerçekleştirilebilir. Bu çalışma Doğu Anadolu Bölgesinin bir ilinde yürütüldüğünden farklı bölgelerdeki öğrenci gruplarında da sosyo-demografik değişkenlerin etkisi incelenebilir. Bu çalışma kesitsel (anlık) yapıda olduğundan gelecek çalışmalar boylamsal olarak yürütülebilir. Okullarda yapılacak olan eğitim-öğretim ve okul rehberlik hizmetleri faaliyetlerinde öğrencilerin akademik başarılarının ve benlik saygılarının arttırılması adına uygulamalar geliştirilebilir. Anne- baba tutumları ve ergenlerle sağlıklı iletişim konularında rehberlik faaliyetleri yürütülebilir. Bu değişkenlerin önemi dikkate alınarak eğitim politikaları geliştirilebilir.

KAYNAKLAR

Akıncı-Gökdal, Ö. (2019). *Ergenlerin okula aidiyet duyguları ve başa çıkma stratejilerinin incelenmesi* (Tez No: 564616). [Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi]. Yök Ulusal Tez Merkezi.

Aksoy, C. S. (2022b). *Spor lisesi öğrencilerinde kariyer uyum yeteneği ve olumlu gelecek beklentisi* (Tez No. 764454) [Yüksek lisans tezi Trabzon Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Alaca, F. (2011). *İki dilli olan ve olmayan öğrencilerde okul yaşam kalitesi algısı ve okula aidiyet duygusu ilişkisi* (Tez No. 299917) [Yüksek lisans tezi Çukurova Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Allen, K., & Boyle, C. (2016). Pathways to school belonging. The Educational and Developmental Psychologist, *33*(1), 2–4. https://doi.org/10.1017/edp.2016.13

Altınsoy, F. (2016). *Ergenlerde okula aidiyet duygusunun yordayıcısı olarak yaşam amaçları ve bağlanma stilleri* (Tez No. 443489*)* [Yüksek lisans tezi Gaziosmanpaşa Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Arastaman, G. (2006). *Ankara ili lise birinci sınıf öğrencilerinin okula bağlılık durumlarına ilişkin öğrenci, öğretmen ve yöneticilerin görüşleri* (Tez no: 205163)[Yüksek lisans tezi Ankara Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Araz, G. (2025). *Ergenlerde ebeveyn özerklik desteği ile okul aidiyeti arasındaki ilişkide okuldaki temel psikolojik ihtiyaçların aracı rolü* (Tez No. 951955) [Yüksek lisans tezi Atatürk Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Arslan, G., & Duru, E. (2017). Initial development and validation of the School Belongingness Scale. *Child Indicators Research*, *10*(4), 1043–1058. https://doi.org/10.1007/s12187-016-9414-y

Aslan, V. (2024). *Kabul ve Kararlılık Terapisi'ne dayalı psikoeğitim programının ergenlerde umut, mutluluk ve yılmazlık düzeylerine etkisi* (Tez No. 907568) [Doktora tezi Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Avar, F. Z. (2019). *Lise öğrencilerinde algılanan ebeveynlik tutumunun öğrencilerin gelecek beklentisi ve akademik başarısı ile ilişkisi* (Tez No. 587022) [Yüksek lisans tezi Üsküdar Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Aydın, H. (2021). *Anne eğitim düzeyi ve okul türü değişkenlerine göre lise öğrencilerinin umut düzeyleri* (Tez No. 699620) [Yüksek lisans tezi Ankara Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Baş, N. (2019). *Ortaokul öğrencilerindeki gelecek beklentilerinin açıklanmasında okula bağlılık ve okul yaşam kalitesinin rolü* (Tez No. 571857) [Yüksek lisans tezi Trabzon Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Booker, K. C. (2006). School belonging and the African American adolescent: What do we know and where should we go? *The High School Journal*, *89*(4), 1–7. https://doi.org/10.1353/hsj.2006.0005

Cemalcılar, Z. (2010). Schools as socialization contexts: Understanding the impact of school climate factors on student's sense of school belonging. *Applied Psychology: An International Review*, *59*(2), 243–272. https://doi.org/10.1111/j.1464-0597.2009.00389.x

Chiu, M. M., Chow, B. W. Y., McBride, C., & Mol, S. T. (2016). Students' sense of belonging at school in 41 countries: Cross-cultural variability. *Journal of Cross-Cultural Psychology, 47*(2), 175-196.

Cihangir-Çankaya, Z., & Meydan, B. (2018). Ergenlik döneminde mutluluk ve umut. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 17*(65), 207-222. https://doi.org/10.17755/esosder.316977

Coşkun, F. (2024). *Ergenlerde gelecek beklentisi, umutsuzluk ve Allah'a bağlanma arasındaki ilişki* (Tez No. 867128) [Yüksek lisans tezi Marmara Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Çelikel, F. Ç. ve Erkorkmaz, Ü. (2008). Üniversite öğrencilerinde depresif belirtiler ve umutsuzluk düzeyleri ile ilişkili etmenler. *Nöropsikiyatri Arşivi*, *45*(4), 122-129.

Çuhadar, A., Demirel, M., Er, Y., & Serdar, E. (2019). Lise öğrencilerinde boş zaman yönetimi ve gelecek beklentisi ilişkisi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *12*(66), 487–494. https://doi.org/10.17719/jisr.2019.3582

Ege, A., & Erbay, E. (2022). Ergenlerin gelecek beklentilerinin ekolojik yaklaşımla incelenmesi: Bir karma yöntem araştırması. *Milli Eğitim Dergisi*, *51*(233), 97–125. https://doi.org/10.37669/milliegitim.766892

Er, Z., Dinç Artut, P., & Bal, A. P. (2025). Development and validation of the hope scale for secondary school students in Turkey: A study on various variables. *International Journal of Educational Spectrum*, *7*(2), 161–186. https://doi.org/10.47806/ijesacademic.158276

Goodenow, C. (1993). The psychological sense of school membership among adolescents: Scale development and educational correlates. *Psychology in the Schools, 30*(1), 79-90. https://doi.org/10.1002/1520-6807(199301)30

Gören, S. Ç. (2019). *Sosyal adalet liderliği, okul yaşam kalitesi ve okula aidiyet duygusu ilişkisi* (Tez No. 577404) [Doktora tezi Hacettepe Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Günalan, N. (2018). *Ortaokul öğrencilerinin okul yaşam kalitesini, okula aidiyet duygusunu ve okul iklimini neler etkilemektedir?* (Tez No. 517384) [Yüksek lisans tezi Aydın Adnan Menderes Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Güngör, B. (2024). *Ortaokul öğrencilerinin beden eğitimi dersine ilişkin tutumları ile okula aidiyet duygusu arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Tez No. 915496) [Yüksek lisans tezi Amasya Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Işıktaş, E. (2022). *Lise öğrencilerinin akademik azim, olumlu gelecek beklentileri ve akademik erteleme davranışlarının incelenmesi* (Tez No. 774985) [Yüksek lisans tezi Hasan Kalyoncu Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

İkizoğlu, M., Önal Dölek, B., & Gökçearslan Çifci, E. (2007). Çalışan çocukların sorunları ve geleceğe ilişkin beklentileri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *18*(2), 21–36.

İmamoğlu, E. O., & Güler-Edwards, A. (2007). Geleceğe ilişkin yönelimlerde benlik tipine bağlı farklılıklar. *Türk Psikoloji Dergisi*, *22*(60), 115–132.

Kılıçoğlu, G. (2014). *İngiltere'deki öğretmenlerin çok kültürlü öğretim yeterlilikleri ile Türk öğrencilerin kültürleşme tercihlerinin okula aidiyet duygusu ve akademik başarıyla ilişkisi* (Tez no: 364766) [Doktora tezi Eskişehir Osmangazi Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Kuzu, A., Bedir Erişti, S. D., Kabakçı Yurdakul, I., Akbulut, Y. ve Kurt, A. A. (2013). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (A. A. Kurt, Ed.; Yayın No. 2750; Açıköğretim Fakültesi Yayın No. 1708). Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Mantar, M. (2021). *Lise öğrencilerinde umudun yordayıcıları olarak algılanan sosyal destek ve benlik saygısı* (Tez No. 676712) [Yüksek lisans tezi Bursa Uludağ Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Mavili, A., Kesen, F. N., & Daşbaş, S. (2014). Aile aidiyet ölçeği: Bir ölçek geliştirme çalışması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, (33), 29–45. https://doi.org/10.21560/spcd.v1i33.47953

McCabe, K., & Barnett, D. (2000). First comes work, then comes marriage: Future orientation among African American young adolescents. *Family Relations, 49*(1), 63-70.

MacLeod, A. K., & Conway, C. (2005). Well-being and the anticipation of future positive experiences: The role of income, social networks, and planning ability. *Cognition & Emotion, 19*(3), 357-374.

Parr, E. J., Shochet, I. M., Cockshaw, W. D., & Kelly, R. L. (2020). General belonging is a key predictor of adolescent depressive symptoms and partially mediates school belonging. *School Mental Health*, *12*(3), 626–637. https://doi.org/10.1007/s12310-020-09371-0

Samancı, F. T. (2023). *Ortaöğretim öğrencilerinin olumlu ve olumsuz mükemmeliyetçilik özellikleri ile gelecek beklentisi ve kariyer kaygısı ilişkisinin incelenmesi* (Tez No. 780647) [Yüksek lisans tezi Selçuk Üniversitesi].YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Snyder, C. R., Harris, C., Anderson, J. R., Holleran, S. A., Irving, L. M., Sigmon, S. T., Yoshinobu, L., Gibb, J., Langelle, C., & Harney, P. (1991). The will and the ways: Development and validation of an individual-differences measure of hope. *Journal of Personality and Social Psychology*, *60*(4), 570–585. https://doi.org/10.1037/0022-3514.60.4.570

Snyder, C. R., Lopez, S. J., Shorey, H. S., Rand, K. L., & Feldman, D. B. (2003). Hope theory, measurements, and applications to school psychology. *School Psychology Quarterly*, *18*(2), 122–139. https://doi.org/10.1521/scpq.18.2.122.21854

Steinberg, L., & Morris, A. S. (2001). Adolescent development. *Annual Review of Psychology*, *52*(1), 83–110. https://doi.org/10.1146/annurev.psych.52.1.83

Sulimani-Aidan, Y. (2016). Future expectations as a source of resilience among young people leaving care. *British Journal of Social Work*, *47*(4), 1111–1127. https://doi.org/10.1093/bjsw/bcw071

Şimşek, H. (2012). Güneydoğu Anadolu bölgesindeki lise öğrencilerinin gelecek beklentileri ve gelecek beklentilerini etkileyen faktörler. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, *5*(1), 90–109.

Tarhan, S. (2012). *Umudun özyeterlik, algılanan sosyal destek ve kişilik özelliklerinden yordanması* (Tez No.317183) [Doktora tezi Gazi Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Tarhan, S., & Bacanlı, H. (2015). Sürekli Umut Ölçeği'nin Türkçe'ye uyarlanması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *The Journal of Happiness & Well-Being, 3*(1), 1-14.

Taşdelen, S. (2024). *Ergenlerde olumlu gelecek beklentisi, belirsizliğe tahammülsüzlük ve travma sonrası belirti arasındaki ilişkilerin incelenmesi* (Tez No. 842835) [Yüksek lisans tezi Hasan Kalyoncu Üniversitesi].YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Taşkın, A. Z. (2025). *Ergenlerde sosyal dışlanma ile okula aidiyet arasındaki ilişki: Yaşantısal kaçınma ve öz şefkatin aracı rolü* (Tez No. 939912) [Yüksek lisans tezi İstanbul Medeniyet Üniversitesi].YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Usta, F. (2013). *Üniversite öğrencilerinin psikolojik iyi olma ve umut düzeyleri arasındaki ilişki* (Tez No. 336034) [Yüksek lisans tezi Sakarya Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Yıldız, E. (2019). *Okul yaşam kalitesi algısı, okula aidiyet duygusu ve direnç davranışları: ortaokul öğrencileri üzerinde bir inceleme* (Tez No. 544426) [Yüksek lisans tezi Çukurova Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Yıldız, H. O. (2022). *Ortaöğretim öğrencilerinin beden eğitimi ve spor dersine yönelik tutumu ile okula aidiyet duygusu arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Tez No. 707920) [Yüksek lisans tezi Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Yüksel, Z. (2020). Orta öğretim öğrencilerinin okula aidiyet düzeyi. *Dini Araştırmalar*, *23*(57), 173–194. https://doi.org/10.15745/da.682798

ISBN: 978-625-90406-7-7

YETİŞKİN BİREYLERDE AŞAĞILIK KOMPLEKSİ, ÜSTÜNLÜK KOMPLEKSİ, PSİKOLOJİK KIRILGANLIK, DUYGUSAL MANİPÜLASYON VE ÇOCUKLUK ÇAĞI OLUMSUZ YAŞANTILARININ SOSYODEMOGRAFİK DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMES

EXAMINATION OF INFERIORITY COMPLEX, SUPERIORITY COMPLEX, PSYCHOLOGICAL VULNERABILITY, EMOTIONAL MANIPULATION, AND ADVERSE CHILDHOOD EXPERIENCES IN ADULTS ACCORDING TO SOCIODEMOGRAPHIC VARIABLES

Büşra KOYUNCU KAHRAMAN
Van Yüzüncü Yıl University, Institute of Educational Sciences, Van, Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Zöhre KAYA
Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Education, Department of Educational Sciences, Division of Guidance and Psychological Counseling, Van, Türkiye

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, yetişkin bireylerde aşağılık kompleksi, üstünlük kompleksi, duygusal manipülasyon, psikolojik kırılganlık ve çocukluk çağı olumsuz yaşantılarının çeşitli sosyodemografik değişkenler açısından incelenmesidir. Araştırma, ilişkisel tarama modeli kapsamında yürütülmüş olup çalışma grubunu 207 erkek ve 265 kadın olmak üzere toplam 472 yetişkin oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak Kişisel Bilgi Formu, Aşağılık Kompleksi Ölçeği, Üstünlük Kompleksi Ölçeği, Duygusal Manipülasyon Ölçeği, Psikolojik Kırılganlık Ölçeği ve Çocukluk Çağı Olumsuz Yaşantıları Ölçeği kullanılmıştır. Verilerin analizinde bağımsız örneklemler t-testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır. Bulgular, erkeklerin duygusal manipülasyon düzeylerinin kadınlardan daha yüksek, kadınların ise psikolojik kırılganlık düzeylerinin erkeklerden daha yüksek olduğunu göstermiştir. Ayrıca 26–35 yaş grubunun aşağılık kompleksi ve psikolojik kırılganlık düzeylerinin daha düşük olduğu, ön lisans mezunlarının aşağılık kompleksi düzeylerinin yüksek lisans mezunlarından daha yüksek olduğu ve evli bireylerin psikolojik kırılganlık düzeylerinin daha düşük olduğu belirlenmiştir. Gelir düzeyini düşük algılayan bireylerin aşağılık kompleksi ve çocukluk çağı olumsuz yaşantıları puanlarının daha yüksek olduğu saptanmıştır. Buna karşılık çocukluk döneminin geçtiği yer, aile yapısı, kardeş sayısı ve doğum sırasına göre anlamlı farklılık bulunmamıştır. Sonuçlar, bazı sosyodemografik değişkenlerin bireylerin psikolojik özellikleri üzerinde etkili olabileceğini göstermektedir. Bulgular Adler kuramı çerçevesinde değerlendirilmiş ve psikolojik danışmanlık alanındaki uygulamalara yönelik öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: aşağılık kompleksi, çocukluk çağı olumsuz yaşantıları, duygusal manipülasyon, psikolojik kırılganlık, üstünlük kompleksi

Not: Bu çalışma, Büşra Koyuncu Kahraman tarafından, Doç Dr. Zöhre KAYA danışmanlığında Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsünde hazırlanan "Adleryan Aşağılık ve Üstünlük Kompleksi ile Duygusal Manipülasyon Arasındaki İlişkide Psikolojik Kırılganlık ve Çocukluk Çağı Olumsuz Yaşantılarının Rolü" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir

ABSTRACT

The findings of the study indicate that some socio-demographic variables are associated with differences in certain psychological constructs. Gender emerged as a significant factor in emotional manipulation and psychological vulnerability, with males exhibiting higher levels of emotional manipulation, whereas females demonstrated higher levels of psychological vulnerability. Age was found to have a significant effect on inferiority complex and

psychological vulnerability, with individuals aged 26–35 showing lower levels compared to other age groups. Regarding educational status, a significant difference was observed only in inferiority complex, with associate degree holders reporting higher levels of perceived inferiority compared to master's degree graduates. Income level was significantly associated with both inferiority complex and adverse childhood experiences, with individuals who perceived their income as low showing higher scores on both variables, suggesting a lasting impact of socioeconomic conditions on both early experiences and adult psychological functioning. Relationship status was found to be significant only for psychological vulnerability, with married individuals reporting lower levels, which may be interpreted in terms of the protective role of social support and secure relationships. In contrast, family structure, number of siblings, birth order, and place of childhood residence did not yield statistically significant differences, indicating that psychological constructs are shaped not only by demographic factors but also by deeper psychosocial and developmental processes. Overall, the findings are consistent with Adlerian theory, suggesting that individuals' feelings of inferiority and compensatory psychological processes are associated with socio-demographic conditions and early life experiences

Keywords: adverse childhood experiences, emotional manipulation, inferiority complex, psychological vulnerability, superiority complex.

Note: T*his study was derived from the master's thesis entitled "The Role of Psychological Vulnerability and Adverse Childhood Experiences in the Relationship Between Adlerian Inferiority and Superiority Complexes and Emotional Manipulation," prepared by Büşra KOYUNCU KAHRAMAN under the supervision of Assoc. Prof. Dr. Zöhre KAYA at Van Yüzüncü Yıl University, Institute of Educational Sciences.*

GİRİŞ

Bireyin psikolojik yapılanması, yalnızca güncel yaşam olaylarıyla değil; erken dönem yaşantılar, sosyoekonomik koşullar ve bireyin bu deneyimleri nasıl anlamlandırdığı ile şekillenen çok katmanlı bir süreçtir. Özellikle benlik algısının oluşumunda aşağılık duygusu, üstünlük yönelimi, duygusal düzenleme süreçleri ve psikolojik kırılganlık önemli rol oynamaktadır.

Adler'in bireysel psikoloji kuramına göre insan davranışının temel motivasyonu, algılanan yetersizlik duygusunu telafi etme çabasıdır. Aşağılık duygusu bu çerçevede patolojik bir durumdan ziyade, gelişimi yönlendiren temel bir psikolojik itici güç olarak ele alınmaktadır. Ancak bu duygu aşırı yoğunlaştığında bireyde telafi edilemeyen bir yetersizlik hissi, buna bağlı olarak da üstünlük çabaları, kontrol ihtiyacı ve ilişkilerde yönlendirici davranışlar ortaya çıkabilmektedir (Adler, 2013; Ansbacher ve Ansbacher, 1956).

Güncel kişilik psikolojisi literatürü, bireyin benlik değerinin yalnızca içsel değil aynı zamanda sosyal karşılaştırma süreçleriyle de şekillendiğini göstermektedir. Özellikle sosyal medya ve modern etkileşim ortamları, bireylerin sürekli karşılaştırma yapmasına neden olarak aşağılık ve üstünlük temelli bilişsel örüntüleri güçlendirebilmektedir (Vogel vd., 2014). Bu durum, Adlerci yaklaşımın günümüzdeki yansımalarının hala geçerli olduğunu göstermektedir.

Çocukluk çağı olumsuz yaşantıları (ÇÇOY), bireyin benlik algısı ve duygusal düzenleme kapasitesi üzerinde uzun vadeli etkiler oluşturan önemli bir risk faktörüdür. ACE (Adverse Childhood Experiences) çalışmaları, erken dönem travmatik yaşantıların yetişkinlikte depresyon, düşük benlik saygısı, ilişki problemleri ve duygusal regülasyon güçlükleri ile güçlü biçimde ilişkili olduğunu ortaya koymuştur (Felitti vd., 1998; Hughes vd., 2017). Bu bulgular, çocukluk deneyimlerinin yalnızca geçmişe ait olaylar olmadığını, yetişkin psikolojisinin temel belirleyicilerinden biri olduğunu göstermektedir.

Psikolojik kırılganlık, bireyin stresörler karşısında duygusal olarak hızlı etkilenme ve çözülme eğilimi olarak tanımlanmakta ve özellikle erken dönem bağlanma deneyimleri ile

ilişkilendirilmektedir (Sinclair ve Wallston, 1999). Güncel çalışmalar, düşük sosyal destek ve güvensiz bağlanma örüntülerinin psikolojik kırılganlığı artırdığını göstermektedir (Umberson ve Thomeer, 2020). Bu bağlamda kırılganlık, yalnızca bireysel bir özellik değil, aynı zamanda ilişkisel ve çevresel faktörlerle şekillenen dinamik bir yapıdır.

Duygusal manipülasyon ise bireyin kişilerarası ilişkilerde dolaylı kontrol, yönlendirme ve etki kurma amacıyla geliştirdiği davranış örüntülerini ifade etmektedir. Karanlık kişilik özellikleri literatürü, özellikle Makyavelizm ve narsistik eğilimlerin duygusal manipülasyon davranışları ile ilişkili olduğunu göstermektedir (Jones ve Paulhus, 2014). Bu yapı, bireyin hem benlik algısı hem de ilişkisel stratejileri açısından önemli bir değişken olarak değerlendirilmektedir.

Sosyodemografik değişkenler (cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, gelir durumu ve ilişki durumu gibi) psikolojik yapıların ortaya çıkış biçimini şekillendiren önemli dışsal faktörlerdir. Sosyoekonomik stres modeli, düşük gelir düzeyinin hem çocukluk döneminde risk faktörlerini artırdığını hem de yetişkinlikte psikolojik uyumu olumsuz etkilediğini ortaya koymaktadır (Conger ve Donnellan, 2007). Benzer şekilde eğitim düzeyi ve sosyal destek sistemlerinin de benlik algısı ve psikolojik dayanıklılık üzerinde koruyucu etkiler gösterdiği bilinmektedir (Orth vd., 2012).

Bu doğrultuda mevcut araştırma, yetişkin bireylerde aşağılık kompleksi, üstünlük kompleksi, duygusal manipülasyon, psikolojik kırılganlık ve çocukluk çağı olumsuz yaşantılarının sosyodemografik değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemeyi amaçlamaktadır.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, değişkenler arasındaki ilişkileri ve demografik özelliklere göre farklılaşmaları incelemek amacıyla nicel araştırma yöntemlerinden betimsel ve ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır.

Örneklem

Veri toplama sürecinde toplam 496 katılımcıdan veri elde edilmiştir. Veri seti eksik veri, aykırı değer ve tutarsız yanıtlar açısından incelenmiştir. Eksik veri içeren 12 form, aykırı değer gösteren 9 form ve ölçme araçlarını geçersiz biçimde doldurduğu değerlendirilen 3 form analiz dışı bırakılmıştır. Veri temizleme sürecinde "Cinsiyet" değişkeninde hatalı ve eksik kodlama tespit edilen 2 katılımcı analiz dışı bırakılmış ve nihai örneklem 472 katılımcı olarak belirlenmiştir. Nihai çalışma grubunun %56.1'i (n = 265) kadın, %43.9'u (n = 207) erkektir. Katılımcıların yaşları 18 ile 68 arasında değişmektedir. Yaş değişkeni, analizlerin sağlıklı yürütülebilmesi amacıyla 18–25 yaş (n = 179), 26–35 yaş (n = 183), 36–45 yaş (n = 94) ve 46 yaş ve üzeri (n = 18) olmak üzere dört kategoriye ayrılmıştır. Yaş değişkeninde tespit edilen tekil uç değer, analiz öncesinde serinin medyan değeri ile düzeltilmiştir. Katılımcıların eğitim düzeyleri incelendiğinde, büyük çoğunluğun yüksek lisans (%65, n = 307) ve ön lisans (%14.8, n = 70) mezunu olduğu görülmüştür. İstatistiksel analizlerde hücre frekanslarının yeterliliğini sağlamak amacıyla ilkokul, ortaokul ve lise mezunları "Lise ve altı" (n = 25) kategorisi altında birleştirilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Demografik Bilgi Formu: Araştırmacı tarafından geliştirilen bu form, katılımcıların yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim düzeyi ve gelir durumu gibi sosyodemografik özelliklerine ilişkin verilerin toplanmasında kullanılmıştır.

Adleryan Aşağılık (COMPIN) ve Üstünlük (SUCOMP) Kompleksi Ölçekleri: Mitrović (1998) tarafından geliştirilen, kısa formu Čekrlija, Đurić ve Mirković (2017) tarafından oluşturulan bu ölçeklerin Türkçe uyarlama, geçerlik ve güvenirlik çalışmaları Derin ve Şahin (2024) tarafından yapılmıştır. Ölçekler bireylerin aşağılık ve üstünlük kompleks düzeylerini değerlendirmektedir.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Duygusal Manipülasyon Ölçeği: Austin ve arkadaşları (2007) tarafından geliştirilen ve Aydemir (2021) tarafından Türk kültürüne uyarlanan bu ölçek, bireylerin kişilerarası ilişkilerde sergiledikleri duygusal manipülasyon eğilimlerini ölçmek amacıyla kullanılmaktadır.
Psikolojik Kırılganlık Ölçeği: Sinclair ve Wallston (1999) tarafından geliştirilen ve Akın ve Eker (2011) tarafından Türkçeye uyarlanan bu ölçek, bireylerin stresörler ve olumsuz yaşam olayları karşısındaki psikolojik kırılganlık düzeylerini değerlendirmektedir.
Çocukluk Çağı Olumsuz Yaşantılar Ölçeği: Felitti ve arkadaşları (1998) tarafından geliştirilen ve Gündüz ve arkadaşları (2018) tarafından Türk kültürüne uyarlanan bu ölçek, bireylerin 18 yaş öncesi döneme ilişkin olumsuz yaşam deneyimlerini ölçmek amacıyla kullanılmaktadır.
Verilerin Analizi ve İşlem: Araştırmada elde edilen veriler istatistiksel paket programlar aracılığıyla analiz edilmiştir. Analizlere geçilmeden önce veri seti kayıp değerler ve uç değerler açısından incelenmiştir. Demografik değişkenlerdeki eksik veriler ilgili değişkenin tepe değeri (mod) ile, Likert tipi ölçek maddelerindeki eksik veriler ise ortanca (medyan) değeri ile tamamlanarak veri kaybı önlenmiştir. Araştırmanın alt problemlerini test etmek amacıyla iki kategorili bağımsız değişkenler için Bağımsız Örneklemler t-Testi, ikiden fazla kategoriye sahip demografik değişkenler için Tek Yönlü Varyans Analizi (One-Way ANOVA) kullanılmıştır.
Varsayımlar ve İstatistiksel Yaklaşım: Analizler öncesinde parametrik test varsayımları incelenmiştir. Levene testi sonuçlarına göre, Aşağılık Kompleksi puanlarının yaş gruplarına göre dağılımında varyans homojenliği varsayımının ihlal edildiği ($p < .05$) saptanmıştır. Bu değişken için varyans eşitliği gerektirmeyen sağlam (robust) bir yöntem olan Welch ANOVA sonuçları raporlanmış ve gruplar arası farklılığın kaynağını bulmak için Games-Howell post-hoc testi kullanılmıştır. Varyansların homojen olduğu ($p > .05$) diğer tek yönlü varyans analizlerinde ise Tukey HSD çoklu karşılaştırma testi tercih edilmiştir. Örneklem büyüklüğünün yüksek olması ($N = 472$) nedeniyle parametrik testlerin dayanıklılığı dikkate alınmış, çarpıklık ve basıklık değerleri de incelenerek varsayımlar bütüncül olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, Çocukluk Çağı Olumsuz Yaşantıları (ÇÇOYÖ) verilerinde sağa çarpık bir dağılım görülmesine rağmen, dağılımın parametrik testlerin dayanıklılık sınırları içinde olduğu kabul edilmiştir. Örneklem büyüklüğünün yüksek olması ($N = 472$) ve çarpıklık/basıklık değerlerinin birlikte değerlendirilmesi nedeniyle parametrik testlerin dayanıklılığı dikkate alınmıştır. Çocukluk Çağı Olumsuz Yaşantıları (ÇÇOYÖ) verilerinde klinik olmayan örneklemlerde beklenen sağa çarpık dağılım gözlenmiş; ancak çarpıklık katsayıları ve uç değerler incelendiğinde dağılımın parametrik test sonuçlarını önemli ölçüde etkilemeyecek düzeyde olduğu belirlenmiştir.
Alt Grup Birleştirmeleri: Analizlerde hücre frekanslarının yeterliliğini sağlamak amacıyla bazı düşük frekanslı kategoriler (örneğin boşanmış ve eşi vefat etmiş bireyler) analiz öncesinde birleştirilmiştir. Buna karşılık Adler kuramının temelini oluşturan Aile Yapısı (örneğin kurum bakımı, tek ebeveyn) ve Kardeş Sırası (örneğin tek çocuk) değişkenlerinde yer alan alt gruplar, teorik anlam bütünlüğünü korumak amacıyla birleştirilmeden analiz edilmiştir.
İstatistiksel Ölçütler: İstatistiksel analizlerde anlamlılık düzeyi $p<.05$ olarak kabul edilmiştir. Anlamlı bulunan farklılıkların etki büyüklüklerini değerlendirmek amacıyla bağımsız örneklem t-testleri için Cohen's d, varyans analizleri için ise Eta-kare (η^2) katsayıları hesaplanarak bulgular bölümünde raporlanmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde katılımcıların cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, ilişki durumu ve gelir düzeyi gibi demografik değişkenlerine göre aşağılık kompleksi, üstünlük kompleksi, duygusal manipülasyon (DMÖ), psikolojik kırılganlık (PKÖ) ve çocukluk çağı olumsuz yaşantıları (ÇÇOYÖ) puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Tablo 1
Cinsiyete Göre Ölçek Puanlarının Bağımsız Örneklemler t-Testi Sonuçları

Değişken	Grup	N	M	SS	t	P	D
Aşağılık Kompleksi	Erkek/Kadın	207 / 265	22.19 / 22.26	8.69 / 7.88	-0.09	.90	0.01
Üstünlük Kompleksi	Erkek/Kadın	207 / 265	27.72/ 26.59	7.37 / 6.22	1.77	.077	0.17
DMÖ	Erkek/Kadın	207/ 265	25.55/ 23.20	8.77 / 8.83	2.87	.004	0.27
PKÖ	Erkek/Kadın	207/ 265	15.93/ 17.00	5.05 / 5.11	-2.28	.023	-0.21
ÇÇOYÖ	Erkek/Kadın	207/ 265	1.30/ 1.48	1.68 / 2.01	-1.03	.302	-0.10

Not. DMÖ ve PKÖ değişkenlerinde cinsiyete göre anlamlı farklılık bulunmuştur ($p < .05$). Diğer değişkenlerde anlamlı fark yoktur.

Cinsiyet değişkenine ilişkin bağımsız örneklemler t-testi sonuçları, duygusal manipülasyon eğilimleri (DMÖ) ve psikolojik kırılganlık (PKÖ) puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğunu göstermektedir ($p < .05$). Buna göre erkek katılımcıların duygusal manipülasyon eğilimlerinin kadın katılımcılardan daha yüksek olduğu, kadın katılımcıların ise psikolojik kırılganlık puanlarının erkek katılımcılara kıyasla daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Aşağılık kompleksi, üstünlük kompleksi ve çocukluk çağı olumsuz yaşantıları puanlarında cinsiyete bağlı anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Etki büyüklükleri küçük düzeydedir.

Tablo 2
Yaş Gruplarına Göre Ölçek Puanlarının Welch ANOVA / ANOVA Sonuçları

Değişken	Yaş grubu	n	M	SS	F	P	η^2
Aşağılık Kompleksi	18–25	179	23.41	7.67			
	26–35	183	20.27	7.64	6.04 (Welch)	<.001	.037
	36–45	94	23.77	9.61			
	46+	18	23.50	8.64			
Üstünlük Eğilimi	18–25	179	27.10	6.19			
	26–35	183	27.38	7.28	0.48	.700	–
	36–45	94	26.45	6.74			
	46+	18	27.89	7.08			
DMÖ	18–25	179	24.96	8.72			
	26–35	183	24.08	9.12	0.87	.456	–
	36–45	94	23.56	8.67			
	46+	18	22.33	8.37			
PKÖ	18–25	179	16.97	4.70			
	26–35	183	15.60	5.27	4.19	.006	.026
	36–45	94	17.26	5.27			
	46+	18	18.61	5.29			
ÇÇOYÖ	18–25	179	1.59	2.00			

ISBN: 978-625-90406-7-7

Değişken	Yaş grubu	n	M	SS	F	P	η²
	26–35	183	1.27	1.87	1.36	.254	–
	36–45	94	1.23	1.66			
	46+	18	1.78	1.63			

Not. Aşağılık değişkeninde Welch ANOVA uygulanmış, diğer değişkenlerde tek yönlü ANOVA kullanılmıştır. Post-hoc analizlerde Aşağılık için Games-Howell, diğerleri için Tukey HSD testi uygulanmıştır.

Yaş değişkenine ilişkin Welch ANOVA ve tek yönlü varyans analizi sonuçları, aşağılık kompleksi ve psikolojik kırılganlık puanlarında anlamlı farklılık olduğunu göstermiştir. Post-hoc (Games-Howell) analizleri, 26–35 yaş grubundaki bireylerin aşağılık kompleksi puanlarının 18–25 yaş ve 36–45 yaş grubuna kıyasla daha düşük olduğunu ortaya koymuştur. Benzer şekilde psikolojik kırılganlık puanları açısından da 26–35 yaş grubunun diğer yaş gruplarına göre daha düşük ortalamalara sahip olduğu belirlenmiştir. Diğer değişkenlerde yaş grupları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Tablo 3

Eğitim Düzeyine Göre Ölçek Puanlarının ANOVA Sonuçları

Değişken	Eğitim düzeyi	n	M	SS	F	p	η²
Aşağılık Kompleksi	Lise ve altı	25	23.56	9.61			
	Ön lisans	70	25.93	8.58	4.49	.001	.036
	Lisans	41	22.20	8.76			
	Yüksek lisans	307	21.43	7.73			
	Doktora	27	22.19	9.20			
Üstünlük Kompleksi	Lise ve altı	25	26.72	7.91			
	Ön lisans	70	28.34	6.45	1.83	.123	—
	Lisans	41	26.32	7.13			
	Yüksek lisans	307	27.24	6.63			
	Doktora	27	24.93	7.16			
Duygusal Manipülasyon	Lise ve altı	25	22.04	8.84			
	Ön lisans	70	25.41	8.58	2.11	.079	—
	Lisans	41	21.05	7.80			
	Yüksek lisans	307	24.62	8.93			
	Doktora	27	24.15	8.51			
Psikolojik Kırılganlık	Lise ve altı	25	18.36	5.34			
	Ön lisans	70	17.41	4.84	1.54	.190	—
	Lisans	41	16.12	4.53			
	Yüksek lisans	307	16.37	5.22			
	Doktora	27	15.70	5.01			
ÇÇOYÖ	Lise ve altı	25	1.88	2.15			
	Ön lisans	70	1.36	1.63	1.48	.208	—
	Lisans	41	0.83	1.16			
	Yüksek lisans	307	1.46	1.96			
	Doktora	27	1.22	1.50			

ISBN: 978-625-90406-7-7

Eğitim düzeyine göre yapılan analizler, yalnızca aşağılık kompleksi puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunduğunu göstermektedir ($p < .05$).
Tukey HSD post-hoc analizleri, ön lisans mezunlarının aşağılık kompleksi puanlarının yüksek lisans mezunlarına kıyasla daha yüksek olduğunu göstermiştir. Diğer değişkenlerde eğitim düzeyine bağlı anlamlı farklılık saptanmamıştır. Etki büyüklükleri küçük düzeydedir.

Tablo 4
İlişki Durumuna Göre Ölçek Puanlarının ANOVA Sonuçları

Değişken	İlişki durumu	n	M	SS	F	p	η²
Aşağılık Kompleksi	İlişkisi yok	231	22.24	8.84			
	Flört	49	24.51	8.26	1.74	.158	—
	İlişkim var	154	21.85	7.33			
	Evli	40	21.08	8.47			
Üstünlük Kompleksi	İlişkisi yok	231	27.20	7.02			
	Flört	49	28.63	5.85	1.25	.290	—
	İlişkim var	154	26.79	6.62			
	Evli	40	25.92	6.93			
Duygusal Manipülasyon	İlişkisi yok	231	24.57	8.78			
	Flört	49	25.82	9.40	1.09	.354	—
	İlişkim var	154	23.28	8.72			
	Evli	40	24.05	8.36			
Psikolojik Kırılganlık	İlişkisi yok	231	16.85	4.98			
	Flört	49	17.41	5.13	3.95	.008	.024
	İlişkim var	154	16.48	5.17			
	Evli	40	14.07	5.12			
ÇÇOYÖ	İlişkisi yok	231	1.51	1.95			
	Flört	49	1.22	1.58	1.83	.140	—
	İlişkim var	154	1.45	1.96			
	Evli	40	0.78	1.23			

Not. Düşük frekanslı gruplar analiz gücünü artırmak amacıyla birleştirilmiştir.
İlişki durumu değişkenine göre yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları, yalnızca **Psikolojik Kırılganlık (PKÖ)** puanlarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğunu göstermektedir ($p = .008$). Post-hoc (Tukey HSD) analizleri, evli katılımcıların psikolojik kırılganlık puanlarının (M = 14.07), ilişkisi olmayan, flört eden ve ilişkisi olan katılımcılardan daha düşük olduğunu ortaya koymuştur. Diğer değişkenlerde (Aşağılık Kompleksi, Üstünlük Eğilimi, Duygusal Manipülasyon ve ÇÇOYÖ) ilişki durumuna bağlı anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p > .05$).
Etki büyüklükleri incelendiğinde, PKÖ için hesaplanan $\eta^2 = .024$ değerinin küçük düzeyde bir etkiye karşılık geldiği görülmektedir.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Tablo 5
Gelir Düzeyine Göre Ölçek Puanlarının ANOVA Sonuçları

Değişken	Gelir Düzeyi	n	M	SS	F	P	η²
Aşağılık Kompleksi	Düşük	118	25.11	8.49	9.70	< .001	.039
	Orta	309	21.28	7.90			
	Yüksek	47	21.68	8.39			
Üstünlük Kompleksi	Düşük	118	26.76	6.78	1.05	.352	—
	Orta	309	27.05	6.73			
	Yüksek	47	28.38	7.55			
Duygusal Manipülasyon	Düşük	118	24.60	8.52	0.20	.815	—
	Orta	309	24.05	8.98			
	Yüksek	47	24.59	8.51			
Psikolojik Kırılganlık	Düşük	118	17.25	5.37	1.83	.162	—
	Orta	309	16.22	4.96			
	Yüksek	47	17.06	5.22			
ÇÇOYÖ	Düşük	118	1.93	1.96	6.55	.002	.027
	Orta	309	1.21	1.78			
	Yüksek	47	1.36	2.00			

Not. Gelir düzeyi değişkeninde grup karşılaştırmalarının güvenilirliğini sağlamak amacıyla ANOVA varsayımları kontrol edilmiş; grup büyüklüklerinin yeterli olması nedeniyle parametrik testler uygulanmıştır. Post-hoc karşılaştırmalarda anlamlı farklılık bulunan değişkenler için Tukey HSD testi kullanılmıştır.

Algılanan gelir düzeyi değişkenine göre yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları, Aşağılık Kompleksi ve Çocukluk Çağı Olumsuz Yaşantıları (ÇÇOYÖ) puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğunu göstermektedir ($p < .05$). Aşağılık Kompleksi puanları açısından, düşük gelir algısına sahip katılımcıların (M = 25.11), orta (M = 21.28) ve yüksek gelir algısına sahip katılımcılardan (M = 21.68) anlamlı düzeyde daha yüksek puan aldığı belirlenmiştir. Bu bulgu, gelir algısının bireylerin kendilik değerlendirmeleri ve yetersizlik hisleri üzerinde etkili olabileceğine işaret etmektedir. ÇÇOYÖ puanlarında ise düşük gelir grubunun (M = 1.93), orta gelir grubuna (M = 1.21) kıyasla daha yüksek çocukluk çağı olumsuz yaşantı düzeyine sahip olduğu bulunmuştur. Yüksek gelir grubuyla karşılaştırmada anlamlı fark sınırlı düzeyde kalmıştır. Diğer değişkenler olan Üstünlük Kompleksi, Duygusal Manipülasyon (DMÖ) ve Psikolojik Kırılganlık (PKÖ) açısından gelir düzeyine bağlı istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p > .05$). Etki büyüklükleri incelendiğinde, anlamlı bulunan farklılıkların küçük düzeyde olduğu (Aşağılık Kompleksi için $\eta^2 = .039$; ÇÇOYÖ için $\eta^2 = .027$) görülmektedir

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada yetişkin bireylerde aşağılık kompleksi, üstünlük kompleksi, duygusal manipülasyon, psikolojik kırılganlık ve çocukluk çağı olumsuz yaşantılarının sosyodemografik değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Elde edilen bulgular, özellikle aşağılık kompleksi ve psikolojik kırılganlığın gelişimsel ve sosyoekonomik değişkenlere daha duyarlı olduğunu, buna karşın üstünlük kompleksi ve duygusal manipülasyonun daha durağan ve bağlamsal değişkenlerden daha az etkilenen yapılar olabileceğini göstermektedir.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Cinsiyet farklılıkları, özellikle duygusal manipülasyon ve psikolojik kırılganlık açısından dikkat çekicidir. Erkeklerde daha yüksek duygusal manipülasyon eğilimi bulunması, toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde değerlendirildiğinde güç ve kontrol odaklı sosyalleşme süreçlerinin etkisini düşündürmektedir. Nitekim son yıllarda yapılan çalışmalar, erkeklik normlarının duygusal baskılama ve ilişkisel kontrol stratejilerini artırabileceğini göstermektedir (Wong vd., 2017). Kadınlarda daha yüksek psikolojik kırılganlık ise duygusal içselleştirme ve ruminatif başa çıkma eğilimleriyle ilişkilidir ve bu durum, kadınlarda stresörlere karşı daha yüksek duygusal reaktiviteyi açıklamaktadır (Aldao, Nolen-Hoeksema, ve Schweizer, 2010).

Yaş değişkeni açısından özellikle 26–35 yaş grubunda aşağılık kompleksinin ve psikolojik kırılganlığın daha düşük olması, kimlik stabilizasyonu ve sosyal rol bütünleşmesi ile açıklanabilir. Güncel gelişim psikolojisi literatürü, erken yetişkinlikten orta yetişkinliğe geçişte öz-yeterlik algısının güçlendiğini ve benlik değerlendirmelerinin daha gerçekçi hale geldiğini göstermektedir (Orth vd., 2012). Bu durum Adler'in (2013) aşağılık duygusunun yaşam boyu telafi edilen bir yapı olduğu görüşüyle de uyumludur.

Eğitim düzeyi bağlamında elde edilen bulgular incelendiğinde; özellikle ön lisans mezunlarında yetersizlik algısının, lisansüstü eğitim (yüksek lisans) alanlara kıyasla daha belirgin olduğu saptanmıştır. Öz-yeterlik kuramı (Bandura, 1997) bağlamında değerlendirildiğinde, eğitim düzeyi arttıkça bireyin problem çözme kapasitesi ve kontrol algısı güçlenmekte, bu da yetersizlik şemalarının zayıflamasına yol açmaktadır. Elde edilen bulgular eğitim düzeyinin aşağılık kompleksi ile ilişkili olabileceğine işaret etmektedir. Ayrıca son çalışmalar, eğitim düzeyinin yalnızca bilişsel değil aynı zamanda benlik saygısını düzenleyen bir psikososyal koruyucu faktör olduğunu göstermektedir (Chen ve Sun, 2026). Gelir düzeyi ile hem aşağılık kompleksi hem de çocukluk çağı olumsuz yaşantıları arasındaki ilişki, sosyoekonomik stres modelini desteklemektedir. Conger ve arkadaşlarının modelinin güncel genişletilmiş versiyonları, ekonomik yoksunluğun yalnızca mevcut stres yaratmadığını, aynı zamanda erken dönem travmatik yaşantıların etkisini yeniden aktive edebildiğini ortaya koymaktadır (Masarik ve Conger, 2017). Bu bulgu çocukluk çağı olumsuz yaşantılarının yetişkinlikteki sosyoekonomik koşullarla ilişkili olabileceğini düşündürmektedir. Ayrıca ACE literatüründe yapılan meta-analizler, çocukluk çağı olumsuz yaşantılarının yetişkinlikte hem duygusal düzenleme güçlüğü hem de düşük benlik değeri ile güçlü biçimde ilişkili olduğunu göstermektedir (Hughes vd., 2017).

İlişki durumu açısından evli bireylerde psikolojik kırılganlığın daha düşük olması, sosyal destek ve bağlanma güvenliği mekanizmalarıyla açıklanabilir. Sosyal destek literatürünün güncel bulguları, güvenli partner ilişkilerinin stres fizyolojisini azalttığını ve psikolojik dayanıklılığı artırdığını göstermektedir (Umberson ve Thomeer, 2020). Bu bağlamda evlilik, yalnızca sosyal bir statü değil aynı zamanda koruyucu bir psikolojik tampon mekanizması olarak değerlendirilebilir. Buna karşın aile yapısı, kardeş sayısı ve doğum sırası gibi değişkenlerin anlamlı olmaması, psikolojik yapıların yalnızca yapısal demografik faktörlerle açıklanamayacağını düşündürmektedir. Güncel gelişimsel psikopatoloji araştırmaları, aynı aile ortamında yetişen bireylerin farklı psikolojik sonuçlar göstermesinde "algılanan ebeveynlik" ve "bireysel anlamlandırma süreçleri"nin belirleyici olduğunu vurgulamaktadır (Cicchetti, 2023). Bu durum Adlerci yaklaşımın öznel algı vurgusuyla da örtüşmektedir. Genel olarak bulgular, aşağılık kompleksi ve psikolojik kırılganlığın hem gelişimsel travma hem de sosyoekonomik faktörlere duyarlı olduğunu; buna karşılık üstünlük kompleksi ve duygusal manipülasyonun daha çok kişilik örgütlenmesi ve öğrenilmiş başa çıkma stilleriyle ilişkili olabileceğini düşündürmektedir.

SONUÇ

Araştırmanın bulguları genel olarak değerlendirildiğinde, duygusal manipülasyon ve psikolojik kırılganlıkta cinsiyetin belirleyici bir değişken olduğu; erkeklerde duygusal manipülasyon eğiliminin, kadınlarda ise psikolojik kırılganlığın daha yüksek düzeyde seyrettiği görülmüştür.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Ayrıca 26–35 yaş grubunun daha düşük aşağılık kompleksi ve psikolojik kırılganlık düzeylerine sahip olması, yaşın belirli psikolojik risk alanlarında koruyucu bir dönem olabileceğine işaret etmektedir. Eğitim düzeyinde yalnızca aşağılık kompleksi açısından anlamlı farklılık bulunması, eğitim arttıkça yetersizlik algısının azalabileceğini düşündürmektedir. Gelir düzeyinin hem aşağılık kompleksi hem de çocukluk çağı olumsuz yaşantıları ile ilişkili olması ise sosyoekonomik koşulların hem erken dönem yaşantılar hem de yetişkinlikteki psikolojik yapılanma üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. İlişki durumunun yalnızca psikolojik kırılganlık üzerinde anlamlı farklılık oluşturması, sosyal destek ve güvenli bağlanmanın koruyucu rolüne işaret etmektedir.

Çalışma bazı sınırlılıklar içermektedir. Verilerin öz-bildirim ölçekleriyle toplanmış olması sosyal istenilirlik yanlılığı riskini beraberinde getirebilir. Ayrıca örneklemin belirli bir yetişkin grubuyla sınırlı olması bulguların genellenebilirliğini kısıtlamaktadır. Kesitsel desen kullanılması ise değişkenler arasındaki ilişkilerde nedensel yorum yapılmasını sınırlandırmaktadır.

ÖNERİLER

Araştırma bulguları doğrultusunda, özellikle düşük gelir algısına sahip bireyler ile genç yetişkinlere yönelik öz-değer algısını güçlendiren, duygusal düzenleme becerilerini geliştiren ve psikolojik dayanıklılığı artıran psikoeğitim programlarının yaygınlaştırılması önerilmektedir. Eğitim kurumlarında benlik gelişimini destekleyen ve çocukluk çağı olumsuz yaşantılarının olumsuz etkilerini azaltmaya yönelik koruyucu ve önleyici çalışmaların artırılması önem taşımaktadır. Ayrıca aile içi iletişim, sağlıklı ebeveynlik becerileri ve sosyal destek sistemlerini güçlendirmeye yönelik müdahalelerin geliştirilmesi yararlı olabilir. Gelecek araştırmalarda çocukluk çağı olumsuz yaşantılarının uzun dönem etkilerinin boylamsal çalışmalarla incelenmesi ve özsaygı, bağlanma stilleri, psikolojik dayanıklılık ile sosyal destek gibi değişkenlerin modele dahil edilmesi önerilmektedir. Ayrıca farklı örneklem gruplarıyla gerçekleştirilecek çalışmaların bulguların genellenebilirliğine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Adler, A. (2013). *İnsanı tanıma sanatı* (K. Şipal, Çev.). Say Yayınları. (Orijinal eserin yayımlanma tarihi 1927).

Akın, A., & Eker, H. (2011, Temmuz). *Turkish version of the Psychological Vulnerability Scale: A study of validity and reliability* [Sözlü sunum]. 32nd International Conference of the Stress and Anxiety Research Society (STAR), Münster, Almanya.

Ansbacher, H. L., ve Ansbacher, R. R. (Eds.). (1956). *The individual psychology of Alfred Adler: A systematic presentation in selections from his writings*. Basic Books.

Austin, E. J., Farrelly, D., Black, C., & Moore, H. (2007). Emotional intelligence, Machiavellianism and emotional manipulation: Does EI have a dark side? *Personality and Individual Differences, 43*(1), 179–189. https://doi.org/10.1016/j.paid.2007.02.018

Aydemir, C. (2021). Duygusal manipülasyon ölçeğinin Türkçe uyarlaması: Geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Global Journal of Economics and Business Studies, 10*(19), 87–94

Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. W. H. Freeman.

Čekrlija, Đ., Đurić, D., & Mirković, B. (2017). Validation of Adlerian inferiority (COMPIN) and superiority (SUCOMP) complex shortened scales. *Civitas,* 7(2), 13–35 . https://doi.org/10.5937/Civitas1701013C

Chen, R., & Sun, Q. (2026). The influence of family and teacher support on academic self-efficacy in China: The mediating role of self-esteem and the moderating effect of personality. *SAGE Open, 16*(1), 1–22. https://doi.org/10.1177/21582440261420897

ISBN: 978-625-90406-7-7

Cicchetti, D. (2023). A multiple levels of analysis developmental psychopathology perspective on adolescence and young adulthood. In L. J. Crockett, G. Carlo, ve J. E. Schulenberg (Eds.), *APA handbook of adolescent and young adult development* (pp. 487–503). *American Psychological Association*. https://doi.org/10.1037/0000298-030

Conger, R. D., & Donnellan, M. B. (2007). An interactionist perspective on the socioeconomic context of human development. *Annual Review of Psychology, 58*, 175–199. https://doi.org/10.1146/annurev.psych.58.110405.085551

Derin, S., & Şahin, E. S. (2024). Turkish version of the Adlerian Inferiority and Superiority Complex Shortened Scales: Validity and reliability. *Psihologija, 57*(1), 21–39. https://doi.org/10.2298/PSI220522006D

Felitti, V. J., Anda, R. F., Nordenberg, D., Williamson, D. F., Spitz, A. M., Edwards, V., Koss, M. P., & Marks, J. S. (1998). Relationship of childhood abuse and household dysfunction to many of the leading causes of death in adults: The Adverse Childhood Experiences (ACE) Study. *American Journal of Preventive Medicine, 14(4)*, 245–258. https://doi.org/10.1016/s0749-3797(98)00017-8

Gündüz, A., Yaşar, A. B., Gündoğmuş, İ., Savran, C., & Konuk, E. (2018). Çocukluk Çağı Olumsuz Yaşantılar Ölçeği Türkçe Formunun geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Anadolu Psikiyatri Dergisi, 19*(1), 68–75. https://doi.org/10.5455/apd.294158

Hughes, K., Bellis, M. A., Hardcastle, K. A., Sethi, D., Butchart, A., Mikton, C., Jones, L., & Dunne, M. P. (2017). The effect of multiple adverse childhood experiences on health: A systematic review and meta-analysis. *The Lancet Public Health*, 2(8), e356–e366. https://doi.org/10.1016/S2468-2667(17)30118-4

Jones, D. N., & Paulhus, D. L. (2014). Introducing the Short Dark Triad (SD3): A brief measure of dark personality traits. *Assessment, 21*(1), 28–41. https://doi.org/10.1177/1073191113514105

Masarik, A. S., & Conger, R. D. (2017). Stress and child development: A review of the Family Stress Model. *Current Opinion in Psychology, 13*, 85–90.

Mitrović, M. (1998). *The operationalization of the inferiority and superiority complexes*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. University of Belgrade.

Aldao, A., Nolen-Hoeksema, S., & Schweizer, S. (2010). Emotion-regulation strategies across psychopathology: A meta-analytic review. *Clinical psychology review*, *30*(2), 217–237. https://doi.org/10.1016/j.cpr.2009.11.004.

Orth, U., Robins, R. W., & Widaman, K. F. (2012). Life-span development of self-esteem and its effects on important life outcomes. *Journal of Personality and Social Psychology,* 102(6), 1271–1288. https://doi.org/10.1037/a0025558

Sinclair, V. G., & Wallston, K. A. (1999). The development and validation of the Psychological Vulnerability Scale. *Cognitive Therapy and Research, 23*(2), 119–129. https://doi.org/10.1023/A:1018770926614

Umberson, D., & Thomeer, M. B. (2020). Family matters: Research on family ties and health, 2010 to 2020. *Journal of Marriage and Family*, *82(1),* 404–419. https://doi.org/10.1111/jomf.12640

Vogel, E. A., Rose, J. P., Roberts, L. R., & Eckles, K. (2014). Social comparison, social media, and self-esteem. *Psychology of Popular Media Culture, 3*(4), 206–222.

Wong, Y. J., Ho, M. R., Wang, S. Y., & Miller, I. S. (2017). Meta-analyses of the relationship between conformity to masculine norms and mental health-related outcomes. *Journal of Counseling Psychology*, *64*(1), 80–93. https://doi.org/10.1037/cou0000176

ISBN: 978-625-90406-7-7

DOĞAYLA EMPATİNİN ÇEVRE YANLISI DAVRANIŞLARLA İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

REVIEW OF THE RELATIONSHIP BETWEEN EMPATHY WITH NATURE AND PRO-ENVIRONMENTAL BEHAVIOR

Assist. Prof. Dr. Nur OKUTAN
Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Letters, Department of Psychology
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-0388-7677

Özet

Çevre psikolojisi literatüründe doğayla empati, çevre yanlısı davranışları açıklamada giderek daha fazla önemsenmektedir. Ancak bu kavram, kimi zaman doğa sevgisi, doğaya bağlılık, doğayla ilişkilenme veya çevreci tutumlarla eşdeğer görülmektedir. Bu durum, doğayla empati ve çevre yanlısı davranışlar arasındaki psikolojik süreçleri anlamayı zorlaştırmaktadır. Yakın tarihli çalışmalar, doğayla empatinin bu davranışları tek başına açıklamadığını; farklı psikolojik ve bağlamsal değişkenlerle birlikte işleyen ilişkisel bir yapının parçası olduğunu göstermektedir. Bu çalışma, doğayla empatiyi son araştırmalar ışığında ele almayı ve çevre yanlısı davranışlarla ilişkisini özellikle aracı ve düzenleyici roller üzerinden tartışmayı amaçlamaktadır. Doğayla empati, bireyin doğanın durumunu duygusal olarak paylaşma ve bilişsel olarak dikkate alma eğilimini ifade eder. Bu yönüyle doğaya bağlılık, doğayla ilişki ve yer bağlılığı gibi yakın kavramlardan ayrılır. Doğaya bağlılık aidiyet hissine, doğayla ilişkilenme bilişsel, duygusal ve deneyimsel bağa, yer bağlılığı ise belirli çevresel ortamlara aidiyete işaret eder. Derlenen çalışmalar, doğayla empati ve ilişkili yapıların çevre yanlısı davranışla bağlantısında aracılık modellerinin öne çıktığını göstermektedir. Örneğin, yer bağlılığı ile çevre yanlısı davranışlar arasındaki ilişki, doğayla empati ve doğayla ilişki aracılığıyla açıklanabilmektedir. Dijital medyada çevresel tehditlerin sunuluş biçimi, doğayla empati ve eko-suçluluk yoluyla turistlerin çevreye duyarlı davranışsal niyetlerini güçlendirebilmektedir. Benzer biçimde, doğayla empati ile çevre yanlısı davranışsal niyetler arasındaki ilişkide, öz-şefkat ve şefkat kısmi aracı roller üstlenmektedir. Doğal miras turizminde ise doğayla empati, doğal ve kültürel çevre algısı ile sorumlu davranış niyeti arasındaki ilişkiye aracılık etmektedir. Kaçış deneyimi ve hayranlık duygusu da bu ilişkinin gücünü belirli koşullarda değiştirebilmektedir. Bununla birlikte, çalışmaların önemli bir kısmı kesitsel, öz-bildirim temelli ve davranış niyeti ölçümlerine dayanmaktadır. Bu nedenle boylamsal, kültürlerarası ve gerçek davranış göstergelerine odaklanan araştırmalara ihtiyaç vardır. Türkiye'de, doğayla empatinin farklı yaş gruplarında geçerli ve güvenilir ölçme araçlarıyla incelenmesi ve gerçek davranış örüntüleri üzerinden değerlendirilmesi önemlidir. Sonuç olarak doğayla empati, çevreye yönelik olumlu bir duygu olmanın ötesinde, çevre yanlısı davranışları destekleyen, diğer aracı ve düzenleyici psikolojik süreçlerle birlikte işleyen bir yapı olarak ele alınmalıdır.

Anahtar kelimeler: Doğayla empati, doğaya bağlılık, yer bağlılığı, doğayla ilişki, çevre yanlısı davranış

Absract

In the environmental psychology literature, empathy with nature is increasingly emphasized in explaining pro-environmental behavior. However, this concept is sometimes regarded as equivalent to love of nature, connectedness to nature, nature relatedness, or environmental attitudes. This makes it difficult to understand the psychological processes linking empathy with nature to pro-environmental behavior. Recent studies show that empathy with nature does

not, on its own, explain pro-environmental behavior; rather, it is part of a relational structure that operates together with various psychological and contextual variables. This study aims to address empathy with nature in light of recent research and to discuss its relationship with pro-environmental behavior, particularly through mediating and moderating roles. Empathy with nature refers to an individual's tendency to emotionally share and cognitively consider the state of nature. In this respect, it is distinct from related concepts such as connectedness to nature, nature relatedness, and place attachment. Connectedness to nature refers to a sense of belonging; nature relatedness, to a cognitive, emotional, and experiential bond; and place attachment, to belonging to specific environmental settings. The studies reviewed indicate that mediation models are prominent in linking empathy with nature and related constructs to pro-environmental behavior. For example, the relationship between place attachment and pro-environmental behavior can be explained through empathy with nature and nature relatedness. In digital media, the way environmental threats are presented can strengthen tourists' environmentally sensitive behavioral intentions through empathy with nature and eco-guilt. Similarly, in the relationship between empathy with nature and pro-environmental behavioral intentions, self-compassion and compassion play partial mediating roles. In natural heritage tourism, empathy with nature mediates the relationship between the perception of the natural and cultural environment and responsible behavioral intention. Escapism and awe can also alter the strength of this relationship under certain conditions. Nevertheless, a substantial portion of these studies rely on cross-sectional designs, self-report data, and behavioral-intention measures. Therefore, there is a need for longitudinal and cross-cultural research that focuses on actual behavioral indicators. In Türkiye, it is important to examine empathy with nature across different age groups using valid and reliable measurement instruments and to evaluate it through actual behavioral patterns. In conclusion, empathy with nature should be addressed not merely as a positive emotion toward the environment but as a construct that supports pro-environmental behavior and operates together with other mediating and moderating psychological processes.
Keywords: Empathy with nature, connectedness to nature, place attachment, nature relatedness, pro-environmental behavior.

GİRİŞ

Çevre psikolojisi literatürü, insanların çevreye zarar veren davranışlarının nedenlerini anlamaya ve bu davranışların hangi koşullarda olumlu seçimlere ve eylemlere dönüşebileceğini incelemeye çalışmaktadır. Bu alandaki ilk çalışmalar daha çok çevre bilgisine ve çevre yanlısı tutumlara odaklanmıştır. Ancak bilgi sahibi olmak, çevreci tutum ve davranışların gelişmesi için her zaman yeterli değildir. Bireyler çevresel sorunların kaynağını bilseler bile, bu bilgiyi davranışa dönüştürmekte zorlanabilmektedirler (Steg vd., 2015). Bu nedenle güncel araştırmalar, çevre yanlısı davranışların yalnızca bilgiyle değil, duygusal, bilişsel, ahlaki ve bağlamsal süreçlerle birlikte değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Doğayla empati, bu arayış içinde giderek daha fazla önem kazanan kavramlardan biridir. İnsanlar arası empatide olduğu gibi, doğayla empati de iki temel bileşen üzerinden düşünülebilir: duyguları paylaşma ve bakış açısı alma. Duygusal paylaşma, çevre kirliliği, habitat kaybı ya da doğal kaynakların tahribi nedeniyle canlıların ve ekosistemlerin zarar görmesi karşısında üzüntü, şefkat, endişe veya rahatsızlık duyulmasını içerir. Bakış açısı alma ise zarar gören doğanın içinde bulunduğu durumu onun perspektifinden anlamaya çalışmayı ifade eder. Örneğin bir kişi, petrol sızıntısının yarattığı tahribatı düşünerek okyanus canlılarının deneyimlerini gözünde canlandırabilir; köpekbalığı avcılığına ilişkin bir görsel izlediğinde bu canlıların acısını dikkate alabilir. Bu yönüyle doğayla empati, doğaya insan özellikleri yüklemekten çok, insan dışı canlıları ve ekolojik süreçleri kendi yaşam koşulları içinde anlamaya yöneliktir (Tam, 2013).

Empatinin çevresel davranışlar açısından önemli görülmesinin nedenlerinden biri, çevresel sorunların ahlaki açıdan nasıl gerekçelendirildiğini etkileyebilmesidir. Empati düzeyi arttıkça çevresel ikilemler karşısında daha fazla ahlaki gerekçe üretildiği; empati nesnesi bir hayvan olduğunda ise çevre merkezli argümanların öne çıktığı görülmektedir (Berenguer, 2010). Bu çerçevede, hayvan göçlerini iklim krizinden kaynaklanan bir yerinden edilme deneyimi olarak düşünmek (Evans, 2021), insan dışı canlıların çevresel değişimlerden nasıl etkilendiğini görünür kılar ve çevresel zararın ahlaki kapsamını genişletir.

Bu değerlendirme yazısının temel amacı, doğayla empati kavramını çevre yanlısı davranışlarla ilişkisi bakımından ele almak ve bu ilişkinin tek yönlü, doğrudan ya da kendiliğinden işleyen bir süreç olarak anlaşılmaması gerektiğini göstermektir. Bu amaçla önce doğayla empati, doğaya bağlılık, doğayla ilişkilenme ve yer bağlılığı gibi yakın kavramlardan ayrıştırılacak; ardından doğayla empati ile çevre yanlısı davranışlar arasındaki ilişki, aracı ve düzenleyici değişkenler üzerinden tartışılacaktır. Son bölümde ise mevcut araştırmaların sınırlılıkları ve Türkiye bağlamında gelecekteki araştırma gereksinimleri değerlendirilecektir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Doğayla Empati ve Yakın Kavramlar

Doğayla empati, yakın kavramlarla kesiştiği için kimi zaman doğa sevgisi, doğaya bağlılık, doğayla ilişkilenme, yer bağlılığı ya da çevreci tutumlarla eşdeğer kabul edilebilmektedir. Oysa bu kavramlar aynı psikolojik alanda yer alsalar da aynı deneyimi ifade etmezler. Bir kişinin doğada zaman geçirmekten keyif alması, kendisini doğanın bir parçası olarak görmesi, çocukluğunun geçtiği bir yere bağlılık duyması veya çevre korumaya ilişkin olumlu tutumlara sahip olması doğayla empati kurduğu anlamına gelmeyebilir. Bu ayrımın yapılmaması, doğayla empati ile çevre yanlısı davranışlar arasındaki psikolojik süreçlerin anlaşılmasını güçleştirir (Steg vd., 2015; Tam, 2013).

Doğaya bağlılık, bireyin kendisini doğanın bir parçası olarak görmesine odaklanır (Mayer ve Frantz, 2004). Doğayla empati ise doğanın içinde bulunduğu durumu, uğradığı zararı veya ihtiyaçlarını duygusal ve bilişsel olarak dikkate alma eğilimine işaret eder (Tam, 2013). Doğayla ilişkilenme, doğayla kurulan fiziksel, bilişsel ve duygusal bağları ifade eder. Doğada zaman geçirme ve toprakla temas etme gibi davranışları kapsar (Nisbet vd., 2009). Bununla birlikte, doğayla ilişkilenmenin güçlü olması her zaman empatik duyarlılığın yüksek olduğu anlamına gelmez. Doğa yürüyüşünü seven bir kişi, yürüyüş sırasında ezilen bitkileri ya da rahatsız edilen yaban hayvanlarını dikkate almıyorsa, doğayla deneyimsel bağ kurmuş olsa bile empatik bir tepki göstermeyebilir. Yer bağlılığı, belirli bir mekânla kurulan duygusal ve kimliksel bağı ifade eder (Low ve Altman, 1992). Bu bağ, doğal çevreyi koruma isteğine yön verebilir. Empati ise belirli bir yerle kurulan kimliksel bağdan bağımsız olarak doğanın tüm unsurlarına verilen önemle ilgilidir.

Doğayla Empati ile Çevre Yanlısı Davranışlar Arasındaki İlişki

Doğayla empati ile çevre yanlısı davranış arasında tek aşamalı ve doğrudan bir bağlantı kurmak yetersiz kalabilir. İncelenen çalışmalar birlikte değerlendirildiğinde, söz konusu ilişkinin birbirine bağlı ancak farklı psikolojik ve bağlamsal koşullardan etkilenebilen aşamalar üzerinden düşünülmesi önerilmektedir. Bu süreçte birey önce doğrudan bir deneyimle ya da haber, görsel, sosyal medya içeriği gibi dolaylı bir uyaranla çevresel bir sorunla karşılaşır. Ardından bu soruna empatik dikkat yöneltir, zarar gören canlıların veya ekolojik sistemlerin durumunu anlamaya çalışır ve duygusal bir tepki geliştirir. Bu tepki, şefkat, ekolojik suçluluk, sorumluluk, çevresel tehdit algısı ya da davranışın olumlu sonuçlarına ilişkin inançlarla birleşebilir. Sonraki aşamada bağış yapma, atığı azaltma, koruma çalışmalarına katılma, sorumlu turizm davranışı gösterme veya çevreye zarar veren tüketim alışkanlıklarını değiştirme niyeti gelişebilir. Koşullar elverişli olduğunda ise bu niyet gerçek davranışa dönüşebilir.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Bu süreçte her aşama kesintiye uğrayabilir. Kişi çevresel bir mesaja maruz kalabilir, ancak mesaja dikkat etmeyebilir. Dikkat etse bile sorunu doğanın bakış açısından değerlendirmeyebilir. Empatik bir ilgi duysa da nasıl davranacağını bilemeyebilir. Davranışsal niyet taşıyabilir, ancak maliyet, zaman veya kurumsal eksiklikler gibi nedenlerle eyleme geçemeyebilir. Örneğin bir kişi, deniz kirliliğinden etkilenerek plastik kullanımını azaltmak isteyebilir; ancak iş yerinde karton bardaklara erişimin güç olması nedeniyle bu niyetini davranışa dönüştüremeyebilir. Dolayısıyla doğayla empati, çevre yanlısı davranış için önemli bir psikolojik başlangıç noktasıdır; fakat davranışın tek ve yeterli açıklaması değildir.

Empatinin çevresel kaygıyı nasıl artırabileceğini gösteren temel çalışmalardan biri, Schultz'un (2000) perspektif alma yaklaşımıdır. Bu yaklaşıma göre kişinin kendisini doğal bir varlığın ya da zarar gören bir canlının yerine koyması, benmerkezci bakış açısının başkalarını ve ve insan dışı canlıları da kapsayacak biçimde genişlemesini sağlayabilir. Berenguer (2007), kuş veya ağaç gibi doğal bir varlığa yönelik empati uyandırmanın çevre yanlısı tutum ve davranışları etkileyebildiğini göstermiştir. Czap ve arkadaşlarının (2012) çevresel tercihlere ilişkin deneyinde ise empati, kişisel çıkar ile ortak yarar arasında denge kuran bir süreç olarak ele alınmıştır. Bu bulgular birlikte değerlendirildiğinde, çevresel bilginin empatik bir perspektifle sunulmasının yalnızca farkındalık yaratmakla kalmayıp davranışsal niyeti de destekleyebileceği anlaşılmaktadır.

Aracı ve Düzenleyici Psikolojik Değişkenler

Yakın tarihli çalışmalar, doğayla empatinin çevre yanlısı davranışlarla ilişkisinde aracılık ve düzenleyicilik modellerinin öne çıktığını göstermektedir. Aracılık, bir başlangıç değişkeni ile sonuç değişkeni arasındaki ilişkinin hangi psikolojik süreçler yoluyla kurulduğunu açıklar. Düzenleyicilik ise bu ilişkinin hangi koşullarda güçlendiğini, zayıfladığını ya da yön değiştirdiğini gösterir. Bu ayrım önemlidir; çünkü doğayla empati bazen çevresel davranışları açıklayan aracı bir değişken, bazen de başka duygusal ve bilişsel süreçlerle birlikte çalışan bir başlangıç değişkeni olarak ele alınmaktadır.

Yer bağlılığı ile çevre yanlısı davranışlar arasındaki ilişki bu açıdan açıklayıcıdır. Chen, Tang ve Liu (2024), yer bağlılığının çevre yanlısı davranışları artırdığını ve bu etkinin doğayla empati ile doğayla ilişkilenme üzerinden ardışık biçimde işlediğini hem geniş ölçekli bir anketle hem de deneysel bulgularla göstermiştir.

Şefkat ve öz şefkat, başka bir aracılık mekanizması sunar. Şefkat, acıyı fark etme ve azaltma isteğini içerirken öz şefkat, kişinin kendisini gereğinden fazla yargılamadan dengeli biçimde sorumluluk almasını destekler. Buna göre kişiler, doğayla empati kurduklarında şefkat ve öz şefkat aracılığıyla çevre yanlısı tutum ve davranışsal niyetler geliştirebilirler (Ballarotto vd., 2025).

Bir diğer aracı rol ekolojik suçluluğa aittir. Eko-suçluluk, kişinin çevresel zarara kendi tüketim alışkanlıkları, ihmalleri veya toplumsal uygulamalar aracılığıyla katkıda bulunduğunu düşündüğünde yaşadığı sorumluluk ve suçluluk hissi olarak tanımlanabilir. Chen, Cheng ve Yang'ın çalışmasında (2024), dijital medyadaki canlı ve dikkat çekici sunum biçimlerinin doğayla empatiyi ve eko-suçluluğu artırdığı; her iki duygunun da turistlerin çevre yanlısı davranış niyetinde aracı rol oynadığı görülmüştür.

Doğal miras turizmi bağlamında yapılan araştırmalar, doğayla empatinin hem aracı hem de bağlamsal koşullardan etkilenen bir yapı olduğunu göstermektedir. Wang, Huang, Chen ve Liu (2026), Çin'deki Shennongjia Doğal Miras Alanı'nı ziyaret eden turistlerden elde ettikleri anket verileriyle doğal ve kültürel çevre algısının sorumlu davranış niyetleriyle ilişkisini incelemiştir. Bulgulara göre doğal ve kültürel çevre algısı doğayla empatiyi artırmakta; doğayla empati de ekonomik ve ekonomik olmayan sorumlu davranış niyetlerini yordamaktadır. Ekonomik sorumlu davranış, çevrenin korunmasına katkı sağlayan ürünleri satın alma gibi davranışları kapsarken; ekonomik olmayan sorumlu davranış, kaynaklara zarar vermeme, kurallara uyma ve koruma ilkelerine bağlı kalma gibi davranışları içerir. Aynı çalışma, hayranlık ve kaçış

deneyiminin düzenleyici rollerini de ortaya koymaktadır. Hayranlık, bireyin doğanın büyüklüğü, karmaşıklığı ya da estetik gücü karşısında yaşadığı güçlü duygusal yönelimdir. Bu duygu, doğayla empati ile ekonomik olmayan sorumlu davranış niyeti arasındaki ilişkiyi olumlu yönde güçlendirebilmektedir. Kaçış deneyimi ise kişinin gündelik rutinden ve zihinsel yükten uzaklaşarak doğal çevreye daha yoğun biçimde yönelmesini ifade eder. Kaçış deneyiminin doğal çevre algısı ile doğayla empati arasındaki ilişkiyi güçlendirmesi, bağlamsal deneyimlerin empatik duyarlılığı artırabileceğini göstermektedir.

Yöntemsel Sınırlılıklar ve Türkiye Bağlamı

Mevcut çalışmalar doğayla empati ile çevre yanlısı davranışlar arasındaki ilişkiye önemli katkılar sunsa da bazı yöntemsel sınırlılıklar dikkat çekmektedir. Araştırmaların önemli bir kısmı kesitsel desenlere, öz-bildirim verilerine ve davranışsal niyet ölçümlerine dayanmaktadır. Kesitsel desenler değişkenler arasındaki nedensel yönü sınırlı biçimde gösterebilir. Öz-bildirim ölçümleri sosyal beğenirlikten etkilenebilir. Davranışsal niyet ölçümleri ise gerçek davranışın yerini tam olarak tutmayabilir. Bu nedenle gelecekteki çalışmaların boylamsal, deneysel ve kültürlerarası desenleri daha fazla kullanması gerekmektedir.

Türkiye bağlamında da doğayla empatinin farklı yaş gruplarında, farklı yerleşim türlerinde ve farklı doğa deneyimlerine sahip katılımcılarla incelenmesi önemli görünmektedir. Çocuklar, ergenler, üniversite öğrencileri, yetişkinler ve yaşlılar doğayla farklı biçimlerde temas kurabilir. Benzer şekilde, kırsal ve kentsel yaşam deneyimleri, yer bağlılığı ve doğayla ilişkilenme düzeylerini farklılaştırabilir. Ayrıca eğitim, turizm, afet deneyimleri, iklim değişikliği algısı ve yerel çevre sorunları doğayla empatinin davranışa dönüşme biçimini etkileyebilir. Dolayısıyla Türkiye bağlamında geçerli ve güvenilir ölçme araçlarıyla yapılacak çalışmalar (Bektaşlı ve Dervişoğlu, 2026), doğayla empatinin gerçek davranış örüntüleri üzerinden de değerlendirilmesine katkı sağlayacaktır.

SONUÇ

Doğayla empati, doğanın durumunu duygusal ve bilişsel açıdan dikkate alma eğilimini tanımlar. Doğaya bağlılık, doğayla ilişkilenme ve yer bağlılığıyla kesişen yönleri bulunmakla birlikte, doğanın gördüğü zararı paylaşma ve onun bakış açısını önemseme yönüyle özgül bir içeriğe sahiptir.

Derlenen çalışmalar genel olarak empatinin tek başına çevre yanlısı davranışları açıklamadığını göstermektedir. Çevresel bilgi sorunun kaynağı ve çözümü hakkında bilgi sağlayabilir; doğayla empati sorunun ahlaki önemini, şefkat yardım etme isteğini, öz şefkat sürdürülebilir katılımı, ekolojik suçluluk telafi isteğini, hayranlık ve kaçış deneyimi ise bağlamsal katkıyı güçlendirebilir. Bu çerçevede doğayla empati, çevre yanlısı davranışın tek açıklaması sayılmamalı; insanın doğayla ilişkisini daha sorumlu, ilişkisel ve ahlaki bir düzleme taşıyan önemli bir psikolojik köprü olarak değerlendirilmelidir.

KAYNAKLAR

Ballarotto, G., Ghezzi, V. ve Velotti, P. (2025). Feeling the nature to foster sustainability: The mediating role of (self) compassion. *Sustainability*, *17*(1), 351. https://doi.org/10.3390/su17010351

Bektaşlı, F. ve Dervişoğlu, S. (2026). Adaptation of the Dispositional Empathy with Nature Scale to Turkish: The wolf example. *International Journal of Progressive Education, 22*(2), 1-8.

Berenguer, J. (2007). The effect of empathy in pro-environmental attitudes and behaviors. *Environment and Behavior*, 39(2), 269-283. https://doi.org/10.1177/0013916506292937

Berenguer, J. (2010). The effect of empathy in environmental moral reasoning. *Environment and Behavior, 42*(1), 110–134. https://doi.org/10.1177/0013916508325892

Chen, X., Cheng, Z. ve Yang, H. (2024). Empowering pro-environmental behavior in tourists through digital media: the influence of eco-guilt and empathy with nature. *Frontiers in Psychology.* 15, 1387817. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2024.1387817

Chen, X., Tang, J. ve Liu, P. (2024). How place attachment affects pro-environmental behaviors: The role of empathy with nature and nature relatedness. *Current Psychology: A Journal for Diverse Perspectives on Diverse Psychological Issues, 43*(23), 20571–20583. https://doi.org/10.1007/s12144-024-05820-0

Czap, N. V., Czap, H. J., Khachaturyan, M., Lynne, G. D. ve Burbach, M. (2012). Walking in the shoes of others: Experimental testing of dual-interest and empathy in environmental choice. *The Journal of Socio-Economics, 41*(5), 642-653. https://doi.org/10.1016/j.socec.2012.05.005

Evans, E. M. (2021). Care movements, climate crisis, and multi-species refugees. N. Khazaal ve N. Almiron (Ed.), *Like an animal: Critical animal studies approaches to borders, displacement, and othering* (Vol. 5) içinde (s. 161-181). Brill Rodopi.

Low, S.M., Altman, I. (1992). Place attachment. Altman, I., Low, S.M. (Ed.) Place Attachment. Human Behavior and Environment, vol 12. Springer. https://doi.org/10.1007/978-1-4684-8753-4_1

Mayer, F. S. ve Frantz, C. M. (2004). The connectedness to nature scale: A measure of individuals' feeling in community with nature. *Journal of Environmental Psychology, 24*(4), 503–515. https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2004.10.001

Nisbet, E. K., Zelenski, J. M. ve Murphy, S. A. (2009). The Nature Relatedness Scale: Linking individuals' connection with nature to environmental concern and behavior. *Environment and Behavior, 41*(5), 715–740. https://doi.org/10.1177/0013916508318748

Schultz, P. W. (2000). Empathizing with nature: The effects of perspective taking on concern for environmental issues. *Journal of Social Issues, 56*(3), 391–406. https://doi.org/10.1111/0022-4537.00174

Steg, L., van den Berg, A. E. ve de Groot, J. I. M. (2015). *Çevre psikolojisi* (L. Kaya Cicerali, E. E. Cicerali, Çev.). Nobel.

Tam, K. P. (2013). Dispositional empathy with nature. *Journal of Environmental Psychology, 35,* 92–104. https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2013.05.004

Wang, K., Huang, S., Chen, Z. ve Liu, Y. (2026). The impact of empathy with nature on tourists' responsible behavioral intentions in natural heritage tourism: The moderating roles of escapism and awe. Frontiers in Psychology, 16, 1661381. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2025.1661381

ISBN: 978-625-90406-7-7

KARANLIK VE AYDINLIK ÜÇLÜ KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ, EMPATİ VE YAŞAM DOYUMU ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN İNCELENMESİ

AN EXAMINATION OF THE RELATIONSHIPS AMONG DARK AND LIGHT TRIAD PERSONALITY TRAITS, EMPATHY, AND LIFE SATISFACTION

Helin KOÇHAN
Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Letters, Department of Psychology

Elif OK
Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Letters, Department of Psychology

Aynur YAŞAR
Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Letters, Department of Psychology

Ruba TAŞTAN
Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Letters, Department of Psychology

Emine İdil KARA
Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Letters, Department of Psychology

Neçirvan KASIMOĞLU
Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Letters, Department of Psychology

Assist. Prof. Dr. Nur OKUTAN
Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Letters, Department of Psychology
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-0388-7677

Özet

Bu çalışmanın amacı, karanlık ve aydınlık üçlü kişilik özellikleri ile empatinin yaşam doyumuyla ilişkisini incelemektir. Çalışmaya kolay örnekleme yoluyla 300 üniversite öğrencisi katılmıştır. Veri seti kayıp ve çok değişkenli uç değerler açısından incelenmiştir. Kayıp değer, dikkat sorusu ve uç değer kontrolleri sonucunda 11 katılımcı veri setinden çıkarılmıştır. Analizler 289 katılımcıyla yürütülmüştür. Katılımcıların 148'i kadın, 138'i erkektir; üç katılımcı cinsiyetini belirtmemiştir. Katılımcıların yaş ortalaması 22'dir (*SS* = 3.04). Veriler Kısaltılmış Karanlık Üçlü Ölçeği, Aydınlık Üçlü Ölçeği, Toronto Empati Ölçeği, Yaşam Doyumu Ölçeği ve kişisel bilgi formu aracılığıyla toplanmıştır. Karanlık üçlü kişilik özellikleri narsisizm, Makyavelizm ve psikopati alt boyutlarıyla; aydınlık üçlü kişilik özellikleri ise insancıllık, insanlığa inanç ve Kantçılık alt boyutlarıyla değerlendirilmiştir. Değişkenler arasındaki ilişkiler, Pearson korelasyon analiziyle yaşam doyumunu yordayan değişkenler ise üç aşamalı hiyerarşik regresyon analiziyle incelenmiştir. Regresyon analizinde birinci aşamada karanlık üçlü alt boyutları, ikinci aşamada aydınlık üçlü alt boyutları, üçüncü aşamada empati modele alınmıştır. Korelasyon analizi sonuçlarına göre narsisizm, insancıllık, insanlığa inanç ve Kantçılık yaşam doyumuyla pozitif yönde ilişkilidir. Makyavelizm, psikopati ve empati ile yaşam doyumu arasındaki ilişkiler ise anlamlı değildir. Hiyerarşik regresyon analizinde birinci model istatistiksel olarak anlamlı bulunmuş ve yaşam doyumundaki varyansın %6.6'sını açıklamıştır. Bu modelde yalnızca narsisizm yaşam doyumunu pozitif yönde yordamıştır. İkinci modelde açıklanan varyans artmış; narsisizmin pozitif yordayıcı rolü devam etmiştir. İnsanlığa inanç ise yaşam doyumuna sınırlı bir katkı sunmuştur (p = .049). Üçüncü modelde empatinin eklenmesi açıklanan varyansta anlamlı bir

ISBN: 978-625-90406-7-7

artış sağlamamıştır. Son model genel olarak anlamlı olmakla birlikte, yaşam doyumunu anlamlı biçimde yordayan temel değişken narsisizm olmuştur. Sonuç olarak, bulgular yaşam doyumunun bu örneklemde empatik eğilimden çok narsisizmin öz-yüceltici yönüyle ilişkili olduğunu düşündürmektedir. Aydınlık üçlü kişilik özellikleri yaşam doyumuyla pozitif korelasyonlar göstermiş olsa da, diğer kişilik değişkenleriyle birlikte ele alındığında bu katkının zayıfladığı görülmektedir. Bu örüntü, üniversite öğrencilerinde yaşam doyumunun narsisizmle ilişkili olduğunu; insanlığa duyulan inancın ise yaşam doyumuna daha zayıf ve dikkatli yorumlanması gereken bir katkı sunduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Karanlık üçlü, aydınlık üçlü, kişilik, narsisizm, insanlığa inanç, empati, yaşam doyumu.

Abstract

This study examined the associations among Dark Triad and Light Triad personality traits, empathy, and life satisfaction. A convenience sample of 300 university students participated in the study. The dataset was screened for missing data and multivariate outliers. After screening for missing values, failed attention checks, and outliers, 11 participants were excluded from the dataset. The analyses were conducted with 289 participants. Of these participants, 148 were women and 138 were men; 3 participants did not report their gender. The mean age of the participants was 22 years (*SD* = 3.04). Data were collected using the Short Dark Triad, the Light Triad Scale, the Toronto Empathy Questionnaire, the Satisfaction with Life Scale, and a personal information form. Dark Triad personality traits were assessed through the narcissism, Machiavellianism, and psychopathy subscales, whereas Light Triad personality traits were assessed through the humanism, faith in humanity, and Kantianism subscales. Associations among the variables were examined using Pearson correlation analysis, and predictors of life satisfaction were tested using a three-step hierarchical regression analysis. In the regression analysis, the Dark Triad subscales were entered in the first step, the Light Triad subscales in the second step, and empathy in the third step. Pearson correlations indicated that narcissism, humanism, faith in humanity, and Kantianism were positively associated with life satisfaction. By contrast, Machiavellianism, psychopathy, and empathy were not significantly associated with life satisfaction. In the hierarchical regression analysis, the first model was statistically significant and explained 6.6% of the variance in life satisfaction. In this model, only narcissism positively predicted life satisfaction. In the second model, the proportion of explained variance increased, and the positive predictive role of narcissism remained. Faith in humanity made only a limited contribution to life satisfaction (p = .049). In the third model, the addition of empathy did not account for significant incremental variance. Although the final model was statistically significant overall, narcissism emerged as the principal significant predictor of life satisfaction. Overall, the findings suggest that, in this sample, life satisfaction was more strongly associated with the self-enhancing aspect of narcissism than with empathic disposition. Although Light Triad personality traits were positively correlated with life satisfaction, their contribution appeared to weaken when considered together with the other personality variables. This pattern suggests that, among university students, life satisfaction is associated with narcissism, whereas faith in humanity makes a weaker contribution that should be interpreted with caution.

Keywords: Dark triad, light triad, personality, narcissism, faith in humanity, empathy, life satisfaction.

.

GENDER NORMS AND SOCIAL PARTICIPATION

Dr. Farzana QURESHI
Shaheed Benazir Bhutto Women University, Department of Sociology, Pakistan

Abstract
Gender norms play a significant role in shaping individuals' social participation, opportunities, and interactions within communities. Social expectations regarding gender roles influence access to education, employment, political involvement, and decision-making processes. Although many societies have experienced progress toward gender equality, traditional norms and cultural expectations continue to affect women's and men's participation in various social domains. Understanding the relationship between gender norms and social participation is essential for developing inclusive policies and promoting equal opportunities. a theoretical analysis of gender norms and their influence on social participation through a comprehensive review of literature in sociology, gender studies, and social development. The research examines how cultural values, family structures, educational opportunities, economic conditions, and institutional practices shape participation patterns among different genders. Particular attention is given to the impact of social expectations on women's involvement in public life, community activities, employment, and leadership positions. The study also explores the role of education, legal reforms, and empowerment programs in challenging restrictive gender norms. supportive social environments and inclusive institutional policies contribute significantly to increasing social participation and reducing gender-based inequalities. However, persistent stereotypes, unequal access to resources, and traditional social expectations continue to limit participation opportunities in many societies. Strengthening gender-sensitive education and promoting awareness are important strategies for achieving greater social inclusion. transforming restrictive gender norms is necessary for building equitable societies. Policies that encourage equal participation, empowerment, and representation can enhance social cohesion and contribute to sustainable social development.
Keywords: Gender Norms, Social Participation, Gender Equality, Social Inclusion, Empowerment.

PUBLIC ADMINISTRATION AND INSTITUTIONAL REFORM

Dr. Alain RICHARD
Université de Limoges, Department of Political Science, France

Abstract
Institutional reform in public administration has become a critical requirement for improving governance quality, administrative efficiency, and public service delivery. Rapid social, economic, and technological transformations have increased expectations regarding transparency, accountability, and responsiveness in governmental institutions. Public administration systems must continuously adapt to changing societal needs by implementing reforms that strengthen institutional capacity and improve relationships between governments and citizens. theoretical evaluation of public administration and institutional reform through a comprehensive review of literature in political science, public management, and governance studies. The research examines the major factors influencing administrative reform processes, including organizational restructuring, digital transformation, accountability mechanisms, policy innovation, and human resource development. Particular attention is given to how institutional reforms contribute to reducing bureaucratic inefficiencies, improving public service quality, and strengthening democratic governance. successful institutional reforms require comprehensive strategies combining structural changes with improvements in administrative culture and leadership practices. Digital governance, transparency initiatives, and citizen-oriented approaches significantly enhance institutional effectiveness. However, resistance to change, limited resources, political instability, and weak implementation capacity may reduce the success of reform efforts.
The study concludes that effective public administration depends on continuous institutional adaptation and reform-oriented governance approaches. Strengthening administrative institutions through transparency, innovation, and accountability mechanisms is essential for achieving efficient governance and sustainable public sector development.
Keywords: Public Administration, Institutional Reform, Governance, Public Management, Administrative Efficiency.

ISBN: 978-625-90406-7-7

RURAL MODERNIZATION AND SOCIAL CHANGE

MsC Suresh PATEL
University of Gujarat, Department of Sociology, India

Anjali MEENA
University of Gujarat, Department of Sociology, India

Abstract
Rural modernization represents a significant social transformation process that influences economic structures, cultural practices, social relations, and living conditions in rural communities. Developments in technology, education, infrastructure, communication, and agricultural practices have contributed to changes in traditional rural lifestyles. While modernization provides new opportunities for economic growth and social development, it also creates challenges related to cultural adaptation, social inequality, and the preservation of local identities. analysis of rural modernization and social change through a comprehensive review of sociological and development studies literature. The research examines how modernization processes affect rural communities through changes in agricultural production, employment patterns, education levels, migration trends, and access to public services. Particular attention is given to the role of technological innovation, digital transformation, and government development policies in improving rural living standards. The study also explores the social consequences of modernization, including changes in family structures, community relationships, and traditional values. modernization contributes positively to rural development by increasing economic opportunities, improving access to information, and enhancing social mobility. However, unequal access to resources, digital inequalities, and rapid cultural changes may create new forms of social disparity. Sustainable rural development requires policies that balance modernization with cultural preservation and community participation. rural modernization should be approached as a multidimensional process involving economic, social, and cultural transformation. Inclusive development strategies that empower rural populations are essential for achieving sustainable social change and reducing rural-urban inequalities.
Keywords: Rural Modernization, Social Change, Rural Development, Technology, Social Transformation.

ISBN: 978-625-90406-7-7

TOURISM DEVELOPMENT AND COMMUNITY IMPACT

Dr. Nattapong CHANTHA
Burapha University, Faculty of Social Sciences, Thailand

Abstract
Tourism development has become an important driver of economic growth, cultural exchange, and regional development in many societies. Beyond its economic contributions, tourism influences local communities by affecting social structures, cultural practices, environmental conditions, and community relationships. While tourism can create employment opportunities and support local development, uncontrolled growth may also generate challenges such as cultural commodification, environmental pressure, and social inequality.
This study provides a theoretical evaluation of tourism development and its impact on communities through a comprehensive review of literature in tourism studies, sociology, and regional development. The research examines how tourism activities influence local economies, employment opportunities, cultural preservation, and community participation. Particular attention is given to sustainable tourism approaches, community-based tourism models, and the role of local stakeholders in managing tourism development. The study also explores the social and environmental challenges associated with increasing tourist activities. tourism development can positively contribute to community empowerment, economic diversification, and cultural promotion when managed through sustainable strategies. However, insufficient planning and limited community involvement may reduce the benefits of tourism and increase social and environmental problems. Effective cooperation between governments, tourism organizations, and local communities is essential for achieving balanced development. tourism development requires a community-centered approach that considers economic benefits alongside social and environmental responsibilities. Strengthening local participation and responsible tourism practices can enhance community resilience and support long-term regional development.
Keywords: Tourism Development, Community Impact, Sustainable Tourism, Local Development, Social Change.

SOCIAL MEDIA INFLUENCE ON PUBLIC OPINION

MsC Joanna LIM
Lyceum of the Philippines University, Department of Communication, Philippines

Abstract
Social media has become a powerful communication environment that significantly influences the formation, transformation, and dissemination of public opinion. The rapid expansion of digital platforms has changed the ways individuals access information, engage in discussions, and develop perspectives on social, political, and cultural issues. Unlike traditional media, social media enables immediate interaction between users and creates new forms of participation in public discourse. Therefore, understanding the influence of social media on public opinion has become an important area of research in communication studies.
This study presents a theoretical analysis of the relationship between social media and public opinion through a comprehensive review of literature in communication, sociology, and media studies. The research examines how digital platforms shape opinions through information sharing, online discussions, influencer activities, and algorithm-based content distribution. Particular attention is given to the role of social networks in political communication, social movements, public awareness campaigns, and collective identity formation. The study also explores challenges associated with social media influence, including misinformation, polarization, digital manipulation, and unequal access to reliable information. social media provides significant opportunities for increasing public participation, expanding access to information, and strengthening communication among diverse social groups. However, the spread of inaccurate information and the formation of online echo chambers may negatively affect the quality of public debate. Improving digital literacy and promoting responsible online communication are essential for maximizing the positive effects of social media. social media has become a central factor in shaping contemporary public opinion. Effective management of digital communication environments requires cooperation among users, institutions, media organizations, and policymakers to ensure informed and constructive public discussions.
Keywords: Social Media, Public Opinion, Digital Communication, Media Influence, Digital Literacy.

ISBN: 978-625-90406-7-7

SOCIAL RECOVERY IN POST-CONFLICT COMMUNITIES

Dr. Mohammed SADIQ
University of Gujarat, Department of Sociology, India

MsC Halima USMAN
University of Gujarat, Department of Sociology, India

Abdul MUSA
University of Maiduguri, Department of Sociology, Nigeria

Abstract
Post-conflict communities face complex social challenges requiring comprehensive recovery strategies to rebuild trust, restore social relationships, and promote sustainable development. Conflicts often result in displacement, economic disruption, psychological trauma, and weakened social institutions. Social recovery processes therefore play a crucial role in helping communities restore stability, strengthen cooperation, and develop resilience against future conflicts. analysis of social recovery in post-conflict communities through a comprehensive review of literature in sociology, peace studies, and development research. The research examines the major factors influencing recovery processes, including reconciliation initiatives, community participation, institutional support, social cohesion, and access to basic services. Particular attention is given to the role of local communities, civil society organizations, and governmental institutions in rebuilding social structures and supporting affected populations. The study also discusses challenges such as unresolved grievances, resource limitations, and continued social divisions. successful social recovery depends on inclusive approaches that address both material and social dimensions of post-conflict reconstruction. Community-based initiatives, dialogue programs, and participatory governance mechanisms contribute significantly to rebuilding trust and strengthening social relationships. However, long-term recovery requires sustained institutional commitment and policies that promote justice, equality, and economic opportunities. social recovery is a multidimensional process requiring cooperation among governments, communities, and international organizations. Promoting reconciliation, social inclusion, and community resilience is essential for achieving lasting peace and sustainable development in post-conflict societies.
Keywords: Social Recovery, Post-Conflict Communities, Social Cohesion, Peacebuilding, Community Resilience.

ISBN: 978-625-90406-7-7

MEDIA FRAMING AND POLITICAL AWARENESS

MsC Ali HAIDER
National University of Modern Languages, Department of Media Studies, Pakistan

Abstract
Media framing plays a significant role in shaping political awareness by influencing how individuals interpret, evaluate, and respond to political events and social issues. Through the selection, emphasis, and presentation of information, media organizations contribute to the construction of public understanding and political perceptions. In contemporary societies, where digital platforms and traditional media coexist, the role of media framing in influencing political knowledge and citizen engagement has become increasingly important.
This study presents a theoretical analysis of media framing and its impact on political awareness through a comprehensive review of literature in communication studies, political science, and media research. The research examines how news narratives, political discourse, visual representation, and digital communication strategies influence citizens' perceptions of political actors, institutions, and events. Particular attention is given to the role of media frames in shaping public debates, electoral attitudes, and political participation. The study also explores challenges related to biased reporting, selective information presentation, misinformation, and media ownership influences. framing significantly affects political awareness by guiding audiences' interpretations of complex political issues. Balanced and diverse media coverage contributes to informed citizenship, while biased or manipulated framing may limit objective understanding and reinforce social divisions. Strengthening media literacy and promoting ethical journalism are essential for developing a more informed and engaged society.
The study concludes that media framing is a powerful element in contemporary political communication. Responsible media practices and critical media consumption are necessary for supporting democratic participation and improving the quality of political awareness among citizens.
Keywords: Media Framing, Political Awareness, Media Studies, Political Communication, Journalism.

ISBN: 978-625-90406-7-7

URBAN SPACES AND SOCIAL INTERACTION

Dr. Colette MARCHAND
University of Gujarat, Department of Sociology, India

Luc SIMON
Université d'Angers, Department of Social Geography, France

Abstract
Urban spaces are not only physical environments but also social settings where individuals interact, develop relationships, and construct collective identities. The design, accessibility, and organization of urban areas significantly influence patterns of social interaction, community formation, and public life. As cities continue to expand due to urbanization and demographic changes, understanding the relationship between urban spaces and social interaction has become increasingly important in social geography and urban studies. evaluation of urban spaces and social interaction through a comprehensive review of literature in human geography, sociology, and urban studies. The research examines how public spaces, residential areas, transportation systems, and urban infrastructure influence social relationships and community engagement. Particular attention is given to the role of parks, streets, cultural areas, and shared public environments in promoting social cohesion and interaction among diverse groups. The study also explores challenges related to urban inequality, spatial segregation, limited accessibility, and the privatization of public spaces. well-designed and inclusive urban spaces contribute to stronger social connections, community participation, and a sense of belonging. Conversely, unequal access to urban resources and fragmented spatial structures may reduce opportunities for social interaction and increase social divisions. Sustainable urban planning strategies that prioritize inclusiveness, accessibility, and community needs are essential for creating socially connected cities. urban spaces play a fundamental role in shaping social relationships and collective experiences. Developing inclusive and participatory urban environments can strengthen social cohesion and support sustainable urban development.
Keywords: Urban Spaces, Social Interaction, Human Geography, Urbanization, Social Cohesion.

ISBN: 978-625-90406-7-7

DIGITAL DIVIDE AND EDUCATIONAL ACCESS

MsC Abhishek PANDEY
University of Lucknow, Department of Sociology, India

Aman SHUKLA
University of Lucknow, Department of Sociology, India

Abstract
The digital divide has become a significant social issue affecting equal access to education in the contemporary world. The rapid integration of digital technologies into educational systems has created new opportunities for learning, communication, and knowledge sharing; however, unequal access to digital devices, internet connectivity, and technological skills continues to create disparities among students. Understanding the relationship between the digital divide and educational access is essential for developing inclusive education policies and reducing social inequalities. analysis of the digital divide and its impact on educational access through a comprehensive review of literature in sociology, education studies, and digital transformation research. The research examines the socioeconomic, geographic, and institutional factors contributing to digital inequalities, including income differences, infrastructure limitations, technological literacy, and unequal educational resources. Particular attention is given to the effects of digital exclusion on students' academic achievement, learning opportunities, and long-term social mobility. The study also explores strategies for overcoming digital barriers through technological investments, digital literacy programs, and inclusive education policies. The findings indicate that digital technologies have the potential to improve educational opportunities by expanding access to information and innovative learning methods. However, without equitable access to digital resources, technological advancement may reinforce existing educational inequalities. Effective solutions require cooperation among governments, educational institutions, communities, and technology providers to ensure that all learners benefit from digital transformation. digital divide is a crucial requirement for achieving educational equality and sustainable social development. Inclusive digital education strategies can enhance learning opportunities, strengthen social mobility, and support more equitable societies.

Keywords: Digital Divide, Educational Access, Digital Literacy, Education Inequality, Technology.

ISBN: 978-625-90406-7-7

PEACEBUILDING AND LOCAL GOVERNANCE

Dr. Manuel TORRES
Mindanao State University, Department of Political Science, Philippines

Abstract
Peacebuilding and local governance are closely connected processes that contribute to conflict prevention, social stability, and sustainable development in communities affected by political and social tensions. Local governments play a critical role in creating peaceful environments by promoting inclusive decision-making, strengthening institutional trust, and addressing the underlying causes of conflict. Effective local governance mechanisms provide opportunities for community participation, reconciliation, and the development of long-term peace strategies.
This study provides a theoretical evaluation of the relationship between peacebuilding and local governance through a comprehensive review of literature in political science, peace studies, and public administration. The research examines how local institutions contribute to conflict resolution, social cohesion, community empowerment, and the delivery of essential public services. Particular attention is given to participatory governance, local leadership, civil society cooperation, and inclusive policy approaches as important elements of successful peacebuilding processes. The study also discusses challenges including institutional weaknesses, limited resources, political instability, and unresolved social grievances. strong local governance structures significantly contribute to sustainable peace by improving accountability, encouraging dialogue, and strengthening relationships between authorities and communities. Community-based peace initiatives and inclusive governance practices increase trust and support reconciliation efforts. However, successful peacebuilding requires continuous institutional commitment and cooperation among local, national, and community actors. local governance should be considered a fundamental component of peacebuilding strategies. Strengthening local institutions, promoting citizen participation, and developing inclusive policies are essential for achieving lasting peace, social resilience, and sustainable development in conflict-affected regions.
Keywords: Peacebuilding, Local Governance, Conflict Resolution, Social Cohesion, Political Stability.

THE ROLE OF THE 2026 ENERGY CRISIS IN INTERNATIONAL POLITICS

Prof. Dr. Sertif DEMİR
Faculty of Business Administration, University of Turkish Aeronautical Association, Ankara, Türkiye
ORCID ID: 0000-0001-8329-8735

Absract:

The US-Iran-Israel conflict, which began on February 28, 2026, has demonstrated the effects of using energy as a tool of foreign policy. This crisis has led to dramatic changes in the evaluation of energy policy, environmental dimensions of energy into the background and making it a cornerstone of national security strategy. Therefore, this study attempts to understand the role of energy in international politics. o achieve this, qualitative narrative research techniques will be employed to analyse the crisis.

A secure and reliable energy supply is facing one of the most severe tests in modern history in the context of military threats to the Strait of Hormuz. Energy is now considered the most critical security asset. This transformation shows that energy has ceased to be merely an economic input and has occupied a central position in the foreign policy toolkits of states.

Due to the intensification of the war, oil prices surged from $60 to $120 per barrel in a few weeks, a 100% increase. This sudden price shock led to high inflation, causing production costs to skyrocket and disrupting supply chains worldwide. This $120 "war price" clearly demonstrated the direct impact of energy on global GDP and severely disrupted the macroeconomic balances of importing countries. The ceasefire reached on April 8, 2026, created a fragile breathing space for energy markets.

The 2026 crisis made one thing clear: energy is no longer just a commodity, but a direct instrument of hard power in international relations. The most important lesson of this crisis is that securing energy supply has transformed from a matter of choice to an existential necessity. A fundamental paradigm shift is taking place in global energy policies; a shift from the ideal of "cheap energy" to the imperative of "secure energy" at all costs. Consequently, this transformation requires that energy security be assessed not only in terms of economic efficiency, but also from the perspective of strategic autonomy, geopolitical resilience, and alliance dynamics.

Keywords; The US-Iran War, energy, international politics, crisis.

THE IMPLICATION OF NATO ON EVOLUTION OF THE INSTITUTIONAL TRANSFORMATION OF TÜRKİYE'S SECURITY CULTURE

Prof. Dr. Sertif DEMİR
Faculty of Business Administration, University of Turkish Aeronautical Association, Ankara, Türkiye
ORCID ID: 0000-0001-8329-8735

Abstract:

The evolution of state's military apparatus can be influenced not only by its perceptions of threats within the international system but also by the "institutionalization" that emerges through the alliance systems. In this context, Turkey's accession to full membership in NATO in 1952 was not merely a diplomatic alliance choice, but a turning point that had lasting structural consequences for national security culture.

The objective of this study is to analyze how NATO membership has transformed the structural security mindset of the Turkish Armed Forces (TSK) throughout history. The conventional Turkish military underwent a profound process of modernization under the influence of NATO membership. This institutional integration resulted in a shift from Türkiye's early Republican policy of "neutrality and regional isolation" to a new security culture focused on "deterrence and collective defense" against the Soviet threat.

This institutional and philosophical transformation was seen in the increasing divergence in intellectual skill between the military elite and the civilian bureaucracy, which led to an augmentation of the army's institutional self-confidence and political autonomy. Besides, the anti-communist defense approach was internalized by the Turkish army, and the concept of external security gradually transformed into a paradigm of "internal security and regime survival.

In the 1990s, Turkish security culture underwent a significant paradigm shift, coinciding with the evolution of NATO's strategic concept. During this period, the TSK developed its "low-intensity conflict" and "interoperability" capabilities, transforming from a purely defensive structure into a proactive force integrated into the global security architecture, During the 2000s, the adoption of outward-facing activism within NATO led to the integration of crisis prevention, counter-terrorism, and multilateral intervention capabilities into the prevailing security culture.

Overall, this posits NATO Alliance has had a profound impact on the Turkish security culture and mindset.

Keywords: Security culture, Turkish Armed Forces, NATO, institutional transformation.

ISBN: 978-625-90406-7-7

THE THEMATIC MAPPING OF THE ZANGEZUR CORRIDOR LITERATURE: A QUALITATIVE CONTENT ANALYSIS OF STUDIES PUBLISHED BETWEEN 2000 AND 2026

Research Assistant Muhammet NEGİZ
Karadeniz Teknik University, Faculty of Economics and Administrative Sciences
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-6939-7742

Research Assistant Zeynep KAYA
Erzincan Binali Yıldırım University, Faculty of Economics and Administrative Sciences
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-0261-0358

ABSTRACT

The Zangezur Corridor has becomeone of the most significant topics in South Caucasus geopolitics, particularly after the Second Karabakh War in 2020. The proposed connection between main land Azerbaijan and the Nakhchivan Autonomous Republic is no longer discussed merely as a transportation infrastructure project. Rather, it has been associated with a broad range of strategic issues, including Türkiye-Azerbaijan relations, the integration of the Turkic world, the Middle Corridor, Eurasian logistics networks, energy security, regional competition, and the changing balance of power in the South Caucasus. Previous studies have emphasized that the Zangezur Corridor may contribute to there structuring of the regional security complex in the South Caucasus (Aydın & Üste, 2022). It has also been interpreted as a strategically, economically, and historically significant route for strengthening the direct connection between Türkiye, Azerbaijan, and the wider Turkic world (Akıncı & Kaba, 2023; Polat, 2025). The studies included in the analysis indicate that, especially after 2020, the Zangezur Corridore merged as a direct object of academic inquiry and was addressed across various fields, including international relations, security studies, law, history, economics, logistics, tourism, and cultural studies (Aydın & Üste, 2022; Bektaş, 2023; Gasımova&Yurcu, 2023; Kaya et al., 2024; Memmedov&Hasanoğlu, 2023; Velıhanlı, 2022).

This study aims to identify and analyze the thematic structure of the academic literature on the Zangezur Corridor. For this purpose, publications indexed in Dergipark, Scopus, and Web of Science were review edusing the keywords “Zengezur,” “Zangezur,” and “Zengazur.” After excluding studies that were not directly related to there search topic and removing duplicate records, a total of 70 studies were included in the final analysis. The study adopts a qualitative research design and employs the matic content analysis. The titles, abstracts, keywords, and stated aims of the selected studies were examined. Through open coding, recurring concepts and analytical orientations were identified, and these codes were then grouped into broader thematic categories.

The analysis reveals that the literature on the Zangezur Corridor is organized around seven main themes: geopolitics and security, economic and logistical integration, the Turkic world and identity, energy-transportation-infrastructure, risks and regional competition, legal and historical dimensions, and regional order and systemic transformation. Under the theme of geopolitics and security, the corridor is generally framed as a strategic factor that may strengthen Türkiye-Azerbaijan security cooperation and reshape regional power dynamics (Altunsuyu, 2025; Aydın & Üste, 2022; Polat, 2025). The theme of economic and logistical integration focuses on the corridor’s potential to increase trade volume, reduce transportation costs, and strengthen Azerbaijan’s position as a regional logistic shub (Ateş, 2025; Bağırov, 2023; Gasımova&Yurcu, 2023). In relation to energy, transportation, and infrastructure, the corridor is discussed in terms of energy security, multimodal transport networks, and Eurasian

ISBN: 978-625-90406-7-7

connectivity (Memmedov&Hasanoğlu, 2023; Özdemir, 2025). The Turkic world and identity theme highlights the symbolic, political, and institutional significance of the corridor as a means of strengthening cultural and organizationalties among Turkic states (Bal, 2024; Jane, 2025).

The findings show that the literature is predominantly concentrated around geopolitical-security concerns and economic-logistical integration. The corridor is often framed as a strategic opportunity, a mechanism of regional connectivity, and a material basis for strengthening relations among Turkic states. However, the analysis also indicates that several important dimensions remain relatively under represented. These include the legal status of the corridor, local communities, peace building, environmental implications, and Armenian-centered perspectives. Legal studies emphasize the importance of the corridor in terms of theright of passage and sovereignty debates (Bektaş, 2023), while historical studies point to the contested position of Zangezur in relation to Soviet border arrangements and historiographical disputes (İbrahimova, 2019; Velıhanlı, 2022). The risks and regional competition theme draws attention to Iran's concerns, alternative corridor projects, and the divergent positions of regional actors (Dumlu& Şahin, 2024; İnaç&Teryaki, 2025; Şahin, 2025).

The study argues that the Zangezur Corridor literature represents a rapidly expanding but stil developing research field. While the number of publications has increased significantly after 2020, the field remains largely state-centered, strategic, and normative in orientation. By mapping the thematic structure of this literature, the study contributes to a beter understanding of the dominant academic framings of the Zangezur Corridor and highlights potential directions for future research.

Keywords: Zangezur Corridor, South Caucasus, Geopolitics, Middle Corridor, Turkic world.

INTRODUCTION

From Zangezur to TRIPP: The Evolution of the Corridor

The Zangezur Corridor debate initially revolved around the goal of establishing a direct transportation link between mainland Azerbaijan and the Nakhchivan Autonomous Republic. The new geopolitical environment that emerged after the Second Nagorno-Karabakh War in 2020 transformed this line from a purely technical transportation issue into a strategic topic related to the restructuring of power balances in the South Caucasus. Indeed, the Zangezur Corridor is considered in the literature as an element that could be influential in the restructuring of the regional security complex; it is treated as an area where the interests of actors such as Turkey, Azerbaijan, Russia, Iran, and the USA intersect (Aydın & Üste, 2022; Polat, 2025; Negiz & Kaya, 2026).

In the first stage of the process, the corridor was interpreted as a strategic opportunity, especially in the context of Turkey-Azerbaijan relations and connectivity with the Turkic world. The opening of the Zangezur River has been seen as a development that could establish a direct land connection between Turkey and Azerbaijan, facilitate access to Central Asia, and strengthen the integration of the Turkic world (Akıncı & Kaba, 2023; Polat, 2025). From an economic and logistical perspective, the corridor's potential to increase foreign trade, reduce transportation costs, and position Azerbaijan more centrally in Eurasian transit networks has been emphasized (Ateş, 2025; Gasımova & Yurcu, 2023). In terms of energy and transportation infrastructure, Zangezur has also been linked to the Middle Corridor and Eurasian connectivity (Memmedov & Hasanoğlu, 2023; Özdemir, 2025).

However, over time, the Zangezur dispute has not been limited to the Turkey-Azerbaijan line, but has become a broader part of regional competition. Iran's concerns about the corridor, Armenia's emphasis on sovereignty, Russia's efforts to maintain its influence in the South Caucasus, and its search for alternative routes have strengthened the multi-actor character of the issue (Dumlu & Şahin, 2024; İnaç & Teryaki, 2025; Şahin, 2025). In this context, even the naming of Zangezur as a "corridor" has become associated with sovereignty and territorial integrity discussions for Yerevan, while for Baku it has become a symbolic expression of the demand for unimpeded passage. After 2025, the process moved to a new phase, and the Zangezur Corridor began to be referred to as TRIPP, an abbreviation of "Trump Route for International Peace and Prosperity". The designation TRIPP has led to Zangezur being interpreted not merely as an element of the Armenia-Azerbaijan conflict, but within the context of the US entry into the South Caucasus, the narrowing of Russia's mediation space, and the encirclement of Iran. This transformation is not merely a terminological change; it demonstrates Zangezur's shift from a regional transportation project to an object of great power competition (Schindler et al., 2026; Şahin, 2025). Therefore, the process extending from Zangezur to TRIPP points to a new geopolitical phase in the South Caucasus where transportation infrastructure, sovereignty, security, and global power struggles are intertwined.

CONCEPTUAL FRAMEWORK

Publications included in the research show that Zengezur has become a direct object of research, especially in the post-2020 period, and that the subject has been addressed in different disciplines such as international relations, security, law, history, economics, logistics, tourism, and cultural studies (Aydın & Üste, 2022; Bektaş, 2023; Gasımova & Yurcu, 2023; Kaya et al., 2024; Memmedov & Hasanoğlu, 2023; Velıhanlı, 2022).

This study aims to reveal the thematic structure of the academic literature published on the Zengezur Corridor. In the research, publications accessed with the keywords “Zengezur”, “Zangezur” and “Zengazur” in Dergipark, Scopus and Web of Science databases were examined. After excluding studies not directly related to the subject and duplicate records, a total of 70 studies were included in the analysis. The study was conducted using the thematic content analysis approach, one of the qualitative research methods. During the analysis process, the titles, summaries, keywords, and purpose statements of the studies were examined; the codes obtained through open coding were classified under overarching themes according to their similarities. As a result of the analysis, it was determined that the literature on the Zangezur Corridor is concentrated around seven main themes: geopolitics and security, economic and logistical integration, the Turkic world and identity, energy-transportation-infrastructure, risks and regional competition, legal and historical dimensions, and regional order and system transformation.

Geopolitics and Security

A significant portion of the studies analyzed evaluate the Zangezur Corridor within the context of power balances in the South Caucasus. In this context, the corridor is considered a strategic element contributing to the restructuring of the regional security complex (Aydın & Üste, 2022). The new geopolitical environment that emerged particularly after the Second Nagorno-Karabakh War reveals that the corridor has reshaped regional power relations (Demirtürk & Hasanoğlu, 2026).

However, it is seen that the corridor is considered not only as a regional but also as part of global power competition. The different positions of actors such as Russia, Turkey, Iran, and the USA towards the project transform the Zangezur Corridor into a multi-actor geopolitical arena of struggle (Polat, 2025; Şahin, 2025). In this context, some studies define the corridor as the "intersection point of neo-imperial interests" (Jabrailov, 2025).

ISBN: 978-625-90406-7-7

Economic and Logistical Integration

Another prominent theme in the literature is the economic impact of the Zangezur Corridor and its role on logistics networks. Studies emphasize that the corridor will increase trade volume and reduce transportation costs by providing a direct link between Turkey and Azerbaijan (Ateş, 2025).

Furthermore, the potential of the corridor to transform Azerbaijan into a regional logistics hub is highlighted (Gasımova & Yurcu, 2023). In this context, it is stated that the Zangezur Corridor will create a new transit route between Asia and Europe and accelerate regional economic integration (Bağırov, 2023). On a global scale, the integration of the corridor with the Belt and Road Initiative and the Middle Corridor is considered an element that can play an important role in the restructuring of Eurasian trade (Özsoy, 2024; Ünalmış, 2025).

Turkic World Integration and Identity Building

A significant portion of the studies examine the Zangezur Corridor within the context of the economic, political, and cultural integration of the Turkic world. It is emphasized that the corridor will strengthen relations between Turkic states by providing a seamless link between Turkey and Central Asia (Akıncı & Kaba, 2023; Polat, 2025). In this context, the corridor is considered not only an economic project but also a tool contributing to the re-establishment of cultural ties (Bal, 2024). The development of the Organization of Turkic States and regional cooperation processes are also discussed within this framework (Jane, 2025).

Energy, Transportation and Infrastructure

The impact of the Zangezur Corridor on energy security and transportation infrastructure also holds a significant place in the literature. Studies show that the corridor can contribute to the diversification of energy transmission lines and create new balances in regional energy competition (Özdemir, 2025; Demirkol, 2025).

Furthermore, it is stated that the integration of railway and road infrastructure will contribute to the development of transportation networks in a wide geographical area (Memmedov & Hasanoğlu, 2023). In this context, some studies suggest that the corridor has the potential to create an alternative to global trade routes (Özdemir, 2025).

Risks, Threats and Regional Competition

In addition to the opportunities offered by the corridor, various risks and threats are also discussed in the literature. Particularly, Iran's negative approach towards the project and concerns about Turkey's increasing influence in the region attract attention (İnaç & Teryaki, 2025). In addition, ongoing political disputes with Armenia, border problems and security uncertainties are considered important risks for the viability of the corridor (Altunsuyu, 2025; Gasımova & Yurcu, 2023). In addition, some studies discuss the reservations of Indian and Western actors towards the corridor in the context of geopolitical competition (Jabrailov, 2025).

Legal and Historical Dimensions

The legal and historical dimensions of the Zangezur Corridor constitute an important area of debate, although the literature is more limited on this subject. Assessments made through the concept of "right of passage" within the context of international law raise important questions regarding the status of the corridor (Bektaş, 2023). In addition, the historical affiliation of the region and the border arrangements shaped during the Soviet era form the historical background of the corridor discussions (Velıhanlı, 2022; İbrahimova, 2019).

Regional Order and System Transformation Theme

Finally, some studies link the Zangezur Corridor in a broader context with the construction of a new regional order and the process of transformation in the global system. In this context, the corridor is considered as a part of the new balance of power emerging in the multipolar international system (Özalp, 2026).

ISBN: 978-625-90406-7-7

It is stated that developments such as the Shusha Declaration form the institutional foundations of this new order (Çelik & Aslanlı, 2024). It is also emphasized that the corridor can contribute to the development of Central Asian countries and create a regional economic diffusion effect (Isbilen, 2025).

CONCLUSION AND DISCUSSION

The findings show that the literature on the Zangezur Corridor exhibits a multi-dimensional structure. However, when thematic density is examined, it is seen that the studies are largely concentrated on the geopolitical-security and economic-logistical integration axes. In contrast, it is noteworthy that the legal and historical dimensions are addressed more limitedly. This situation reveals that the corridor is mostly framed in the literature as a strategic opportunity and integration tool, while the risk and conflict dimensions are analyzed in relatively less depth. The Sankey diagram, created based on the changes in the keywords used by the authors over the years, also provides important clues about the course of the literature. When the flows in the diagram are examined, both thematic diversification and concentration on certain themes are observed in the process progressing from the early period to the present.

Figure 2: Sankey Diagram

Source: Created by the authors.

The Sankey diagram shows the temporal distribution of keyword themes used by authors in the Zangezur Corridor literature. The findings indicate that during the 2000–2020 period, the literature had a limited visibility, primarily within the context of history, borders, and the Soviet legacy. The highest frequency in the diagram is concentrated in the "Other" category, indicating that the literature is structured around numerous countries, regions, and actors. After 2021–2022, it appears that the corridor began to become an independent object of research. The significant concentration of economic-logistical, geopolitical-security, and Turkic world-identity themes, particularly in the 2023–2024 period, shows that the Zangezur Corridor is being considered not merely as a transportation route, but as a multi-layered regional system discussion. In the 2025–2026 period, the relatively increased visibility of energy-infrastructure and socio-societal themes indicates that the literature is gradually shifting towards a broader analytical framework. However, the low frequency of legal-historical and socio-social themes indicates that dimensions such as sovereignty, right of

ISBN: 978-625-90406-7-7

passage, local communities, and peacebuilding are still studied to a limited extent in the literature.

In this respect, the study reveals that the Zangezur Corridor literature is a rapidly growing but still state-centric research area with a strong strategic and normative orientation. The research aims to map the thematic scope of the existing academic knowledge, making theoretical and methodological gaps visible for future studies.

Acknowledgements: Artificial intelligence-assisted tools were used in the English translation of this manuscript. The final text was reviewed and approved by the authors.

REFERENCES

Altunsuyu, S. İ. (2025). Türkiye-Azerbaycan Güvenlik İşbirliğinde Zengezur Koridoru. *Düşünce Dünyasında Türkiz,* 16(2), 159-186. https://doi.org/10.59281/turkiz.1724939

Akıncı, A.,& Kaba, S. G. (2023). Kafkasya'nın Jeopolitik Önemi: Dağlık Karabağ ve Zengezur Koridoru Örneği. *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 9(1), 88-106. https://izlik.org/JA78AL76AX

Ateş, E. (2025). The potential effects of the Zangezur Corridor on Türkiye's foreign trade. *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi*, 11(2), 148-161. https://doi.org/10.30855/gjeb.2025.11.2.004

Aydın, U.,& Üste, A. N. (2022). Güney Kafkaslarda Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi Bağlamında Zengezur Koridoru'nun Önemi. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(Özel Sayı), 261-274. https://doi.org/10.18026/cbayarsos.1120774

Bağırov, M. (2023). Azerbaycan Ulaşım ve Lojistik Sistemi Uluslararası Düzey: Tarihsel Yaklaşım, Mevcut Gerçekler ve Perspektifler. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 33, 312-326. https://doi.org/10.54600/igdirsosbilder.1251413

Bal, S. (2024). Türk Kültürünün Uluslararası Teminatçısı Olarak Zengezur Koridoru. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 10(23), 458-476. https://izlik.org/JA66BK87TD

Bektaş, S. (2023). Uluslararası hukuk kapsamında geçit hakkının hukuki niteliğinin tespiti sorunu: Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti örneği üzerinden bir değerlendirme. *Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 13(1), 259-299. https://doi.org/10.54704/akdhfd.1283471

Çelik, M.,& Aslanlı, K. (2024). Geopolitical Analysis of the Shusha Declaration: Constructing Theoretical Framework in the Regional Order Context. *Bilig*, 111, 55-78. https://doi.org/10.12995/bilig.11103

Demirkol, M. (2025). Güney Kafkasya'da enerji rekabeti bağlamında Ermenistan'ın jeopolitik dışlanması. *Florya Chronicles of Political Economy*, 11(2), 151-176. https://izlik.org/JA65DA95EJ

Demirtürk, S.,& Hasanoğlu, M. (2026). Zengezur Koridoru'nun Stratejik Önemi. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 14(42), 659-674. https://izlik.org/JA76UM39SE

Dumlu, H.,& Şahin, G. (2024). Zengezur Koridoru ve Alternatif Çözümler: Türkiye İçin Riskler, Tehditler ve Fırsatlar. *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, 13(2), 169-194. https://doi.org/10.26650/jes.2024.1488591

Gasımova, T.,& Erçin Yurcu, M. (2023). ZZengezur Koridoru'nun Azerbaycan'ın dış ticaret ve lojistik faaliyetlerine olası etkilerinin SWOT analizi. *Dumlupınar Üniversitesi İİBF Dergisi*, 12, 1-15. https://doi.org/10.58627/dpuiibf.1309005

İbrahimova, G. (2019). SAzerbaycan'ın Sovyetleşmesi ve Nahçıvan Ermenilerinin işgalcilik planları. *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, 4(1), 28-84. https://doi.org/10.26899/inciss.225</doi>

İnaç, H.,& Teryaki, E. (2025). İİran'ın gözünden Zengezur koridoru: Bölgesel dengeler ve gelecek senaryoları. *Evliya Çelebi Siyasal Bilimler Dergisi*, 2, 24-30. https://izlik.org/JA93RN44AP

Isbılen, S. (2025). Possible impacts of the Zangezur Corridor on the development of Central Asian states. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi,* 15(2), 1314-1341. https://doi.org/10.48146/odusobiad.1425610

Jabrailov, M. (2025). The Zangezur Corridor and Neoimperial Confrontations: Azerbaijan's Balancing Role. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 12(3), 527-535. https://doi.org/10.46868/atdd.2025.949

Jane, M. (2025). Türk Devletleri Teşkilatı Supranasyonel Bir Aktör Olabilir mi?: Türk Birliği Yaklaşımları Çerçevesinde Bir Değerlendirme. *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 12(Türk Devletleri Teşkilatı), 168-192. https://doi.org/10.16985/mtad.1604296

Kaya, E., Karakuş, Y., & Onat, G. (2024). Azerbaijan and Turkey's Tourism Ties: The Role of Zangezur Corridor. *Journal of Hospitality and Tourism Issues*, 6(1), 16-27. https://doi.org/10.51525/johti.1406400

Memmedov, A.,& Hasanoğlu, M. (2023). Hazar Denizi'nden Akdeniz'e Zengezur Koridoru. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 6(2), 334-344. https://doi.org/10.33712/mana.1305013

Negiz, M.,& Kaya, Z. (2026). Karadeniz'in güneydoğusunda yeni bir güzergâh: TRIPP (Zengezur) Koridoru'na Rusya perspektifinden bir bakış. *İçinde Ö. Tüfekçi ve F. Kırbaşoğlu (Ed.), Karadeniz: 2025 gelişmeleri ışığında bölgesel değerlendirmeler,Necmettin Erbakan Üniversitesi Yayınları,* (110–121).

Özalp, M. (2026). Türkiye'nin bölgesel ve küresel gücünün yükselişinde: Zengezur koridoru ve kalkınma yolu. *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 185-208. https://doi.org/10.59182/tudad.1803593

Özdemir, E. (2025). Zengezur Koridoru'nun Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nin Enerji Güvenliği ve Bölgesel Çatışma Dinamiklerine Etkisi. *Türk Savaş Çalışmaları Dergisi*, 6(2), 222-251. https://doi.org/10.52792/tws.1787356

Özsoy, B. (2024). Azerbaycan'ın Ulaşım Hatları Politikası ve Zengezur Koridoru. *Asya Studies*, 8(29), 143-156. https://doi.org/10.31455/asya.1524555

Polat, D. Ş. (2025). Zengezur Koridoru: Türkiye-Azerbaycan İlişkileri Bağlamında Stratejik, Ekonomik ve Bölgesel Çıkarımlar. *İstanbul Kent Üniversitesi Siyasal, Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 144-173. https://izlik.org/JA97RG63FW

Rehimov, R. (2025). Azerbaycan Cumhurbaşkanı Aliyev, Zengezur Koridoru'nu değerlendirdi: "Bu hattan tüm bölge kazançlı çıkacak", *Anadolu Ajansı*, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/azerbaycan-cumhurbaskani-aliyev-zengezur-koridorunu-degerlendirdi-bu-hattan-tum-bolge-kazancli-cikacak/3670400 T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı. (2025). Zengezur Koridorunda Tarihi Adım, https://www.uab.gov.tr/haberler/zengezur-koridoru-nda-tarihi-adim

Schindler, S., Altun S., & Bayırbağ, M.K. (2026). There not be a corridor without Türkiye!: Türkiye's polyalignment strategy in pursuit of strategic autonomy, Research Gate

Şahin, K. (2025). Güney Kafkasya'da Jeopolitik Denklemler: Bölgesel ve Küresel Güçler. *Anadolu Strateji Dergisi*, 7(2), 65-74. https://doi.org/10.5281/zenodo.18086144

Ünalmış, A. N. (2025). Fırsatlar ve Riskler Bağlamında Zengezur Koridoru'na Bölge Ülkelerinin Yaklaşımı. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(33), 853-867. https://doi.org/10.38155/ksbd.1730591

Velıhanlı, N. (2022). Some of the Historiographical Problems of Zangezur's History", *Review of Armenian Studies*, Issue 45: 107-126. https://avim.org.tr/public/images/uploads/files/Review%20of%20Armenian%20Studies%20%2345%2C%20N_%20Velihanly.pdf

ISBN: 978-625-90406-7-7

KEMAL BEKİR'İN HİKÂYELERİNDE YOKSULLUĞUN KARAKTER İNŞASINDAKİ ROLÜ

THE ROLE OF POVERTY IN CHARACTER CONSTRUCTION IN KEMAL BEKİR'S SHORT STORIES

Assistant Professor Dr. Ahmet Metehan ŞAHİN
Dean's Office, Turkish Military Academy
National Defence University, Türkiye
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-2766-6649

ÖZET

Cumhuriyet dönemi Türk hikâyeciliğinin toplumcu gerçekçi anlayışta eserler veren yazarlarından Kemal Bekir, hikâyelerinde toplumun alt ve orta sosyoekonomik kesimlerine mensup bireylerin yaşam mücadelelerini gerçekçi bir bakış açısıyla ele alır. Yazarın anlatılarında işçiler, memurlar, küçük esnaflar, öğretmenler ve çeşitli işlerde çalışan kişiler ön plana çıkarken; ekonomik anlamdaki yetersizlikler, yalnızca bir arka plan unsuru olarak değil, aynı zamanda karakterlerin; kişilik özelliklerini, davranış biçimlerini ve hayat karşısındaki tutumlarını belirleyen temel bir unsur olarak işlev görür. Araştırmada yazarın hikâyelerinde yer alan karakterler, metin merkezli bir yaklaşımla değerlendirilmiş, maddi koşulların; bireylerin psikolojik dünyaları, etik tercihleri ve toplumsal ilişkileri üzerindeki etkileri ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Söz konusu hikâyelerde yoksulluğun, yalnızca maddi bir eksiklik durumu olarak ele alınmadığı gibi bireyin umutlarını, kaygılarını, korkularını, hayallerini ve davranışlarını şekillendiren çok boyutlu bir toplumsal gerçeklik olarak kurgulandığı görülmüştür. Karakterlerin içinde bulunduğu maddi yetersizliğin, bireyleri umutsuzluğa ve çaresizliğe sürüklediği; buna karşılık bazı karakterlerin ise dayanışma, fedakârlık ve direnme duygularını güçlendirdiği tespit edilmiştir. Anlatılardaki karakterlerin bir kısmı, yoksullukla beraber gelen şartlar nedeniyle yalnızlaşır ve edilgenleşirken, bazıları hayal dünyasına sığınmakta ya da ahlaki ikilemlerle karşı karşıya kalmaktadır. Her ne kadar yoksulluğun bireylerin aile içi ilişkilerini zedelediği, bireyleri psikolojik baskı altına aldığı ve toplumsal hayattan dışlanmışlık hissine neden olduğu üzerinde durulsa da ekonomik güçlükler içerisinde yaşayan bireyler, tek boyutlu bir mağduriyet çerçevesinde sunulmamaktadır. Bu bilgilerle beraber, Kemal Bekir'in kurguladığı karakterler, çoğu zaman toplumsal ve ekonomik koşulların belirleyiciliği altında hayatlarını sürdürmeye çalışan gündelik yaşam içerisindeki sıradan insanlar olarak okurun karşısına çıkar. Böylece yazarın, bireysel zaafları kişisel eksikliklerin ötesinde, toplumsal şartlarla ilişkili olarak değerlendirdiği söylenebilir. Sonuç olarak Kemal Bekir'in hikâyelerinde yoksulluk, karakterlerin psikolojik ve ahlaki yapısını biçimlendiren temel bir kurgu unsuru olarak işlev görmekte; yazar, ekonomik eşitsizliklerin birey üzerindeki etkilerini gerçekçi ve eleştirel bir bakış açısıyla yansıtmaktadır. Böylece çalışmada, Kemal Bekir'in hikâyelerinde yer alan karakterler, yoksulluk olgusu ekseninde incelenmiş; ekonomik koşulların ve maddi imkânsızlıkların bireylerin/karakterlerin kişilik özellikleri üzerindeki etkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kemal Bekir, Yoksulluk, Hikâye, Karakter İnşası.

ABSTRACT

Kemal Bekir, one of the prominent representatives of socialist realist fiction in Republican Turkish literature, portrays the struggles of individuals belonging to the lower and middle socioeconomic classes through a realistic perspective in his short stories. Workers, civil servants, small tradesmen, teachers, and individuals employed in various occupations occupy a central place in his narratives. Economic deprivation functions not merely as a background element but also as a fundamental factor shaping the characters' personality traits, behavioral

patterns, and attitudes toward life. In this study, the characters featured in Kemal Bekir's short stories are examined through a text-centered approach, with particular attention given to the influence of material conditions on individuals' psychological worlds, ethical choices, and social relationships. The analysis reveals that poverty is not presented merely as a condition of material insufficiency; rather, it is constructed as a multidimensional social reality that shapes individuals' hopes, anxieties, fears, dreams, and behaviors. The findings demonstrate that financial hardship often drives characters toward despair and helplessness, while, in some cases, it strengthens feelings of solidarity, self-sacrifice, and resilience. Some characters become isolated and passive due to the conditions imposed by poverty, whereas others seek refuge in imaginary worlds or find themselves confronted with moral dilemmas. Although the narratives emphasize the ways in which poverty damages family relationships, subjects individuals to psychological pressure, and fosters a sense of social exclusion, economically disadvantaged characters are not portrayed solely as victims. Instead, they are represented as multifaceted individuals whose experiences reflect the complex interaction between personal agency and social circumstances. Furthermore, the characters created by Kemal Bekir are generally depicted as ordinary people striving to sustain their lives under the determining influence of social and economic conditions. In this respect, the author evaluates individual weaknesses not merely as personal shortcomings but as outcomes closely connected to broader social realities. Consequently, poverty functions as a fundamental narrative element shaping the psychological and moral structures of the characters. Through a realistic and critical perspective, Kemal Bekir reflects the impact of economic inequalities on individuals. Accordingly, this study investigates the characters in Kemal Bekir's short stories within the framework of poverty and seeks to reveal the influence of economic conditions and material deprivation on the formation of their personalities.

Keywords: Kemal Bekir, Poverty, Short Story, Character Construction.

GİRİŞ

"Yoksulluk" kavramının daha iyi bir şekilde anlaşılabilmesi için kelimenin kökünden bahsedilmesi gerekir. "Yoksul" sözcüğünden türeyen kelimenin kökeni, Eski Türkçede yer alan "yok" sözcüğüne dayanmaktadır. Ayrıca Çağatay Türkçesinde yer alan "yoksızlık" kelimesinin de yoksulluk manasına gelecek şekilde kullanıldığı bilinmektedir (Polat, 2021: 473). Bu bilgilere ek olarak Şemsettin Sami de *Kamus-ı Türkî*'de yoksulluk kelimesini; fakir, ihtiyaç ve zaruret hâli olarak niteler (Şemsettin Sami, 2019: 1351). Ancak kavramın kökünde yer alan söz konusu "yokluk" anlamı, yoksulluğun tam anlamıyla anlaşılabilmesi ve açıklanabilmesi için yeterli değildir. Çünkü özellikle sosyal bilimlerde yoksulluk, sadece maddi varlıkların eksikliği olarak değerlendirilmez. Kavramın etimolojik kökeni, bireyin sahip olmadığı şeylere vurgu yaparken, kavrama dair yapılan çalışmalardaki modern yaklaşımlar, yoksulluğu bireyin sahip olamadığı; imkânlar ve fırsatlar üzerinden açıklamaya çalışır. Bundan dolayı kelimenin kökenindeki yokluk düşüncesi zaman içerisinde; ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal bir boyut kazanmıştır.

> "Mutlak yoksulluk, bireyin ya da hanehalkının yaşamını fiziksel olarak devam ettirebilmesi için gerekli olan asgari tüketim düzeyini yakalayamamasıdır. Bir başka ifade ile mutlak yoksulluk, kişi başına gelirin temel ihtiyaçların karşılanmasına yetecek miktarın altına düşmesi yani bireylerin gelirlerinin asgari refah düzeyini dahi karşılayamaması durumudur." (Yaşar-Taşar, 2019: 121)

Yoksulluk kavramının dikkat çeken niteliklerinden biri, "varlık" ve "yokluk" arasındaki ilişkiyi ortaya koymasıdır. Yoksulluk, mutlak anlamda hiçbir şeye sahip olmama durumunu

ifade etmediği gibi aynı zamanda bir toplumun genel anlamdaki refah düzeyi içerisinde bazı bireylerin ihtiyaçlarını karşılayabilecek kaynaklardan mahrum kalmasını ifade eder. Dolayısıyla yoksulluk, bireyin neye sahip olduğundan çok, toplumun geri kalanına kıyasla nelerden mahrum kaldığıyla ilgili olan bir tür toplumsal karşılaştırma niteliği taşır.

Edebiyat incelemeleri açısından değerlendirildiğinde ise yoksulluk kavramı, ekonomik bir gerçeklikten ziyade; insan karakterini değiştiren ve şekillendiren bir niteliğe sahiptir. Çünkü söz konusu kavram; bireylerin psikolojisini, ahlaki tercihlerini, toplumsal ilişkilerini ve geleceğe dair beklentilerini dönüştüren bir olgu olarak düşünülebilir. Bu nedenle, özellikle edebî metinlerde yoksulluk, çoğu zaman bir tema olmanın ötesine geçerek karakterlerin kimliklerinin oluşumunda etkili olan, belirleyici bir unsur olarak karşımıza çıkar.

HİKÂYELERDEKİ YOKSULLUĞUN KARAKTER OLUŞUMUNA ETKİSİ

Kemal Bekir'in birçok hikâyesinde alt ve orta sosyoekonomik sınıfa mensup olan karakterleri merkezi bir konumda kurgulaması, yaşadığı dönemin edebî ve düşünsel iklimiyle örtüşen bilinçli bir ideolojik yönelim olarak değerlendirilebilir. Yazarın anlatı dünyasında birey, genellikle sınıfsal koşullar tarafından belirlenen ve şekillenen bir varlık olarak ele alınır. Bu durum Kemal Bekir'in, insanı ve toplumu birbirinden bağımsız düşünmeyen bir gerçeklik anlayışına yaslandığını gösterir. Dolayısıyla yazarın kurgulamayı tercih ettiği karakterler, toplumsal gerçekliğin edebî düzlemde görünür bir hâle gelmesine hizmet eden temel bir anlatı unsuru olarak düşünülmelidir. Mehmet Onur Hasdedeoğlu, Kemal Bekir'in hikâyelerinde yoksulluk kavramını irdelediği çalışmasında yazarın, karakterlerin iç dünyasından çok, bireyin dış gerçeklikleri üzerinde durduğunu ve hikâyelerde ekonomik sıkıntılar yaşayan insanların hayatlarını, olay örgüsünün merkezine konumlandırmasının sebebi olarak hikâyelerin kaleme alındığı dönemin şartları ile açıklar (Hasdedeoğlu, 2025: 39-40).

Hikâyelerdeki kahramanlar, alt ve orta sınıfa mensup olan bireylerden meydana gelir. Yazarın bilinçli tercihi olan bu durum, bireylerin gündelik hayat pratiklerini görünür kılarak toplumsal yapının işleyişine dair eleştirel bir okuma imkânı sunar. Söz konusu karakterler, idealize edilmiş ya da soyutlaştırılmış figürler değildirler. Tam tersine gündelik hayatın somutluğu içerisinde varlık gösteren bireyler olarak kurgulanırlar. Böylece Kemal Bekir tarafından kaleme alınan hikâyeler, salt kurmaca olmaktan çıkarak sosyolojik bir gözlem alanına dönüşür.

Ekonomik Sıkıntılar ve Karakterin Psikolojik İnşası

Hikâyelerde konu edilen yoksulluk öncelikle karakterlerin psikolojik dünyasını şekillendiren bir tür baskı mekanizması olarak işlev görür. "İşsiz" hikâyesindeki Murat (Özmanav, 2006: 223), "Hoşaf" hikâyesindeki Ahmet (Özmanav, 2006: 229), "Vergi" hihâyesindeki Rıza Efendi (Özmanav, 2006: 243) gibi karakterlerde görülen umutsuzluk, mutsuzluk, çaresizlik ve özgüven kaybı gibi duygular ekonomik koşulların bir sonucudur. Yazar, kurguladığı söz konusu karakterler üzerinden, yoksulluğun sadece maddi bir mahrumiyet üretmediğini; bu duruma ek olarak bireylerin ruhsal bütünlüğünü de zedelediğini gösterir. Kemal Bekir, özellikle Murat ve Rıza Efendi üzerinden, ekonomik sistem içerisinde ötekileştirilen ve değersizleşen bireyin psikolojik anlamdaki çözülüşünü görünür kılar. Böylece maddi problemler dolayısıyla da yoksulluk, karakterlerin kişilik özelliklerini belirleyen ve şekillendiren ruhsal bir deformasyon alanı olarak düşünülmelidir. Bu durum Pierre Bourdieu'nün "sembolik şiddet" kavramıyla açıklanabilir. "Bourdieu sembolik şiddeti, 'itaat olarak algılanmayan itaatleri 'kolektif beklentiler' veya toplumsal olarak aşılanmış inançlara dayanarak çekip çıkaran şiddet' olarak tanımlar." (Akt: Ersözlü, 2024: 5) Çünkü karakterler ekonomik anlamda yoksul oldukları kadar toplum tarafından da değersizleştirilirler. Bu nedenle de karakterlerin birçoğunda aşağılık duygusuyla beraber çekingenlik ve toplumsal görünmezlik ortaya çıkar. "Aptal" hikâyesinde yer alan Kazım (Özmanav, 2006: 131) ve "Prens Ahmet"teki Ahmet (Özmanav, 2006: 340) karakteri söz konusu durumun tipik örnekleridir.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Yoksulluk ve Ahlaki Dönüşüm

Metinlerde dikkat çeken bir diğer önemli husus da yoksulluğun karakterlerin ahlaki tercihleri üzerinde dönüştürücü bir etkiye sahip olmasıdır. Yoksulluk ve beraberinde gelen sıkıntılar, doğrudan suç üretmez ancak bireyi ahlaki açıdan zorlayan çeşitli durumlarla karşı karşıya bırakır. "İşsiz" hikâyesinde Murat'ın çocuğunu izmarit toplamaya göndermesi (Özmanav, 2006: 224), "Bir Garson ile Müşteri"deki Süleyman'ın müşterinin cüzdanını sahiplenmesi (Özmanav, 2006: 240-241), "Altın"daki Hamdi Vurgun'ın hırslarının esiri olması (Özmanav, 2006: 97) ve "Beş Ay Sonra"daki Musa'nın hırsızlığa yönelmesi (Özmanav, 2006: 190) ekonomik baskıların bireyleri etik sınırların dışına itebildiğini gösterir. Bununla birlikte, "Ortak Bilet" hikâyesindeki Eskici Recep (Özmanav, 2006: 50) ve "Ölüme Gidenler"deki Seyfi (Özmanav, 2006: 309) karakterleri gibi ahlaki duruşunu koruyabilen kişiler de bulunur. Sonuç olarak tek başına yoksulluk, karakterlerin kişiliğini etkilese de onu mutlak bir biçimde belirlemez.

Yoksulluk ve Hayal Dünyasına Sığınma

İncelenen hikâyelerde yer alan ve maddi anlamda yetersiz olan karakterlerin önemli bir kısmında gerçeklikten kaçış eğilimi görülür. "Piyango" hikâyesindeki İsmail (Özmanav, 2026: 26) ve "Altın" hikâyesindeki Hamdi Vurgun (Özmanav, 2026: 97) gibi kişiler, mevcut yaşam koşullarını değiştiremedikleri için kendi hayal dünyalarına yönelirler. Söz konusu durum, bireyin gerçeklikten kaçmak amacıyla gerçekleştirdiği psikolojik bir savunma biçimi olarak değerlendirilebilir. Toplumcu gerçekçi edebiyatın verdiği örneklerin birçoğunda görüldüğü gibi burada da hayal, kişiyi özgürleştiren bir unsur olmaktan ziyade yoksulluktan kaynaklanan çaresizliğin bir tür telafi mekanizmasıdır. Karakterler emek sarfederek yahut mücadele ederek değil, kolay yoldan para kazanma niyetiyle içinde bulundukları durumdan kurtulmanın çarelerini ararlar.

Yoksulluk ve İktidar İlişkileri

Ekonomik yetersizlikler kişilerin otoriteyle kurduğu ilişkiyi de belirlemektedir. Hamit Bey'in ilçe kaymakamı karşısındaki edilgenliği (Özmanav, 2006: 18), Kâzım'ın bürokratik yapı içerisinde bağımlı bir hâle gelmesi (Özmanav, 2006: 9), Rıza Efendi'nin vergi sistemi karşısındaki çaresizliği (Özmanav, 2006: 243) ve Murat'ın işsiz olması nedeniyle sistemin dışına itilmesi (Özmanav, 2006: 223) maddi imkânlar ve iktidar arasındaki ilişkiyi gözler önüne serer. Karakterlerin birçoğu iktidarın doğrudan baskısını değil onun içselleştirilmiş biçimleriyle mücadele eder. "Foucault'ya göre özneler, iktidar tarafından şekillenen, toplumsal ilişkiler içerisinde oluşturulmaktadır." (Çelebi, 2013: 513) Şerbetçi Mehmet (Özmanav, 2006: 9) ve yukarıda bahsedilen Kâzım gibi karakterler, otorite sahibi olmamalarına ve gücü elinde barındırmamalarına rağmen otoritenin söylemlerini yeniden meydana getirirler. Böylece yoksulluğun, ezilenleri olduğu kadar otoriteyi taklit eden ara tipleri de ürettiği söylenebilir.

Yoksulluğun Aile İlişkilerine Etkisi

Metinlerde yoksulluğun en görünür etkilerinden biri de aile kurumunda ortaya çıkar. "Hoşaf" (Özmanav, 2006: 229) hikâyesinde Ahmet'in öfkesini çocuklarına yöneltmesi, "Bayrama Yakın"da (Özmanav, 2006: 107) anne rolündeki karakterin çocuğunun gururunu ikinci plana itmesi, "Mehmet Ağabey" (Özmanav, 2006: 183) ve "İşsiz" (Özmanav, 2006: 223) hikâyesinde maddi sıkıntıların aileyi küçük düşüren ilişkilere ve davranışlara mahkûm etmesi ekonomik ihtiyaçların aile ilişkilerini değiştirerek dönüştürdüğünü göstermektedir. Bu doğrultuda yoksulluk; aile içindeki saygı, sevgi ve iletişim biçimlerini zedeleyen bir güç olarak düşünülebilir. Özellikle anne ve baba rolündeki karakterlerin bazıları çocuklarına olan sevgilerini bir tarafa bırakarak dönemin şartları ve ekonomik baskılar nedeniyle şiddet, ihmal ya da baskıcı davranış şekilleri sergileyebilmektedir. Böylece yazar, kurguladığı karakterler vasıtasıyla, bireysel kusurların arkasındaki toplumsal nedenleri de görünür kılar.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Yoksulluk ve Sosyal Görünürlük

Hikâyeler incelendiğinde, karakterlerin önemli bir kısmının toplum tarafından fark edilmeyen ve değersizleştirilen bireyler olduğu anlaşılır. Yukarıda bahsedilen bahçıvanlık yapan Kâzım, işsizlikle mücedele eden Murat ve berberlik yapan Rıza Efendi gibi karakterler, toplumun merkezinden uzak bir şekilde yaşamaktadır. Yazar ise bahsedilen kişileri anlatının merkezine taşıyarak edebî anlamda bir görünürlük kazandırır. Dolayısıyla yazarın karakter inşasındaki temel amaçlarından birinin, bireysel kahramanlar yaratmak değil, toplum tarafından görünmez hâle gelmiş olan bireylerin toplum nezdinde temsilini sağlamak olduğu söylenebilir.

SONUÇ

Netice itibarıyla Kemal Bekir'in hikâyelerinde yoksulluk kavramı, maddi sıkıntıları ifade eden toplumsal bir olgu olmasının yanında kurgulanan karakterlerin kimliklerini, psikolojilerini, ahlaki tercihlerini ve toplumsal ilişkilerini değiştiren, dönüştüren ve şekillendiren kurucu bir unsurdur. Metinlerde yer alan karakterler, çeşitli ekonomik problemler karşısında tutumlar geliştirmekte, bu durum ise onların ruhsal dünyalarını, davranışlarını, ilişkilerini ve toplumsal konumlarını doğrudan etkilemektedir. İncelenen metinlerde yoksulluğun karakterler üzerindeki etkisi, yalnızca maddi mahrumiyetle sınırlı kalmamakta; bireylerin kendine olan saygılarını, umutlarını, mutluluklarını, insanlarla ve yaşamla kurdukları ilişkileri dönüştüren çok boyutlu bir deneyim olarak görünmektedir. Bu doğrultuda yoksulluk; karakterlerin bazılarında çaresizlik, edilgenlik ve görünmezlik duygularını beslerken, bazılarında ahlaki sınırların zorlanmasına veya hayal dünyasına sığınma/kaçma eğilimlerinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bununla birlikte yazar, maddi imkânların bireyler üzerindeki belirleyici gücünü vurgularken insan iradesini yok saymadan; benzer koşullar altında farklı ahlaki davranışlar sergileyen karakterler aracılığıyla bireysel tercihlerin de önemini göstermektedir. Toplumcu gerçekçi edebiyat anlayışını benimseyen Kemal Bekir, karakterleri sosyal çevresinden bağımsız bir varlık olarak değil; ekonomik ve toplumsal şartlar tarafından şekillenen bir özne olarak ele alır. Böylece yazarın hikâyelerinde yoksulluk, anlatının tematik unsurlarından biri olmasının yanında karakter inşasını yönlendiren temel estetik ve ideolojik araçlardan biri hâline gelir.

KAYNAKÇA

Çelebi, Vedat (2013). "Michel Foucault'da Bilgi, İktidar ve Özne İlişkisi", *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5 (1), 512-523.

Ersözlü, Selda (2024). "Pierre Bourdieu'nün Sembolik Şiddet Kuramı Üzerine Eleştirel bir Değerlendirme", *İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*, 28, 1-19. https://doi.org/10.26650/iukad.2023.1370762

Hasdedeoğlu, M. Onur (2025). "Kemal Bekir'in Hikâyelerinde Yoksulluk", *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(3), 37-52. https://doi.org/10.18026/cbayarsos.1565280

Özmanav, K. Bekir (2006). *Bütün Öyküler*, İstanbul: Pencere Yayınları.

Polat, Ülkü (2021). "Eski Tükçede Yok, Yoksuz, Yoksuz Bol-, Yoksuz Kıl- Üzerine", *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 6 (1), 463-481. https://doi.org/10.32321/cutad.817153

Şemsettin Sami (2019). *Kamus-ı Türkî*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Yaşar Sema, Taşar M. Okan (2019). "Kavramsal Olarak Yoksulluk ve Türkiye'de Yoksullukla Mücadele Politikalarının Etkileri", *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 19(38), 118-144. https://doi.org/10.30976/susead.462905

VISHWAGURU'DAN VISHWAMITRA'YA: HİNDİSTAN'IN DIŞ POLİTİKASININ DÖNÜŞÜMÜ

FROM VISHWAGURU TO VISHWAMITRA: THE TRANSFORMATION OF INDIA'S FOREIGN POLICY

Özlem ÖZÇEVİK
Master's Student, Karadeniz Technical University, Graduate School of Social Sciences, Trabzon, Türkiye
ORCID ID: 0009-0001-2466-1028

ABSTRACT

This article analyzes the changes in India's foreign policy between 1947 and 2025 through the concepts of Vishwaguru (World Teacher) and Vishwamitra (Friend of the World). Vishwaguru's vision represents India's commitment to moral leadership and civilization-based guidance in the international system, while Vishwamitra represents a foreign policy focused on strategic partnerships and national interests. The main objective of this study is to demonstrate how India's post-independence approach to moral leadership has shifted towards a more pragmatic foreign policy approach, influenced by transformations in the international system over time. Using historical analysis, this study examines India's foreign policy transformation through four periods: the Non-Aligned Movement and Panchsheel Principles during the Nehru era; the security-focused approach that emerged after the 1962 Sino-Indian War; the liberalization process that developed after the Cold War and the collapse of the Soviet Union; and the revival of the Vishwaguru discourse and India's actions in line with this during the Modi era. This period also examines how India has used foreign policy tools such as non-alignment, strategic autonomy, and soft power policies in its foreign policy. The article reveals that the rise of China, regional threats, and shifts in the balance of power in the international system have significantly influenced India's foreign policy choices. Furthermore, India's relations with Israel, the European Union, Russia, and the US, as well as its participation in platforms such as QUAD, BRICS, and the G20, demonstrate that the country is pursuing a more pragmatic and cooperative foreign policy. Consequently, India's foreign policy has shifted from the Vishwaguru vision to a more pragmatic and cooperative Vishwamitra approach. In this context, the article argues that the change in India's foreign policy is not solely ideological, but also driven by structural changes in the international system and economic necessities. Contemporary India operates more pragmatically within the international system than claiming normative leadership.

Keywords: Indian Foreign Policy, Vishwaguru, Vishwamitra, Narendra Modi, Non-Aligned Movement, Strategic Autonomy, Multi-Alignment, China-India Relations.

KAMU DİPLOMASİSİNDE YENİ BİR KURUMSAL AKTÖR: YTB'NİN ROLÜ VE FONKSİYONEL ANALİZİ

A NEW INSTITUTIONAL ACTOR IN PUBLIC DIPLOMACY: THE ROLE AND FUNCTIONAL ANALYSIS OF YTB

Mehmet Alper YAKA
Independent Researcher
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0007-4071-3805

Özet

Yirmi birinci yüzyılın beraberinde getirdiği yoğun küreselleşme süreci ve uluslararası ilişkiler disiplininde yumuşak güç kavramının artan stratejik önemi, egemen devletlerin klasik devletlerarası diplomasi yöntemlerine olan bağımlılığını esnetmiştir. Modern uluslararası sistemde aktörler, dış politika hedeflerine ulaşmak ve küresel imajlarını tahkim etmek adına geleneksel diplomasi enstrümanlarının yanı sıra kamu diplomasisi araçlarına da ağırlık vermek zorunda kalmışlardır. Bu küresel ve yapısal paradigma değişimine paralel olarak Türk dış politikası da özellikle 2000'li yıllardan itibaren ciddi bir kurumsal çeşitlilik, zihniyet değişimi ve makro düzeyde yapısal bir dönüşüm süreci geçirmiştir. Söz konusu kurumsal ve vizyoner dönüşümün en somut, dinamik ve operasyonel çıktılarından biri olarak tezahür eden Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB), Türkiye'nin ulusötesi alandaki nüfuzunu ve etkinlik kapasitesini artırmada merkezi bir aktör olarak konumlandırılmıştır. Bu çalışmanın temel amacı, YTB'nin Türk kamu diplomasisi mimarisindeki özgün yerini, işlevsel sınırlarını ve kurumsal rolünü siyaset bilimi literatüründe sıklıkla başvurulan fonksiyonel analiz yöntemiyle derinlemesine incelemektir. Çalışma kapsamında; kurumun sınır aşan bağlar kurmayı hedefleyen proaktif diaspora politikaları, tarihsel ve kültürel derinliğe sahip soydaş ve akraba topluluklara yönelik geliştirdiği mikro-makro stratejiler ile uluslararası düzeyde bir çekim merkezi oluşturmayı amaçlayan Türkiye Bursları üzerinden yürüttüğü eğitim diplomasisi faaliyetleri yapısal-fonksiyonel bir kuramsal çerçevede ele alınmaktadır. Kurumun orta ve uzun vadeli stratejik planları, yıllık faaliyet raporları ve saha uygulamaları üzerinden yürütülen nitel analiz; YTB'nin dış politikada sadece üst mercilerden gelen direktifleri uygulayan edilgen bir bürokratik mekanizma olmadığını açıkça ortaya koymaktadır. Aksine kurum; ürettiği saha datası, kurduğu organik bağlar ve geliştirdiği esnek reflekslerle dış politikanın stratejik vizyonunu ve entelektüel arka planını şekillendiren, gündem belirleme kabiliyetine sahip proaktif bir kurumsal aktör niteliği taşımaktadır. Çalışmanın sonucunda elde edilen bulgular; YTB'nin fonksiyonel kapasitesinin, Türk dış politikasının son dönemde benimsediği esnek, çok boyutlu ve proaktif dinamizme sahip yapısıyla yüksek düzeyde bir uyum içinde geliştiğini göstermektedir. Bununla birlikte, çok aktörlü Türk kamu diplomasisi ekosisteminde sürdürülebilirliğin, etkinliğin ve kaynak optimizasyonunun sağlanması açısından, sahada faaliyet gösteren diğer kamu kurum ve kuruluşları arasındaki koordinasyon ve eşgüdüm süreçlerinin geliştirilmesinin, geleceğe yönelik kritik bir eşik ve aşılması gereken stratejik bir meydan okuma olduğu bulgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kamu diplomasisi, yumuşak güç, YTB.

Abstract

The intense process of globalization brought about by the twenty-first century, coupled with the increasing strategic significance of the concept of soft power within the discipline of international relations, has flexible-ized sovereign states' absolute dependence on classical interstate diplomatic methodologies. Within the contemporary international system, actors have felt compelled to emphasize public diplomacy instruments alongside traditional

diplomatic tools in order to achieve their foreign policy objectives and consolidate their global image. In parallel with this global and structural paradigm shift, Turkish foreign policy has also undergone a serious institutional diversification, a mindset shift, and a macro-level structural transformation process, particularly since the 2000s. Emerging as one of the most concrete, dynamic, and operational outputs of the aforementioned institutional and visionary transformation, the Presidency for Turks Abroad and Related Communities (YTB) has been positioned as a central actor in augmenting Turkey's influence and efficacy capacity in the transnational arena. The primary objective of this study is to thoroughly examine YTB's unique position, functional boundaries, and institutional role within the architecture of Turkish public diplomacy, utilizing the method of functional analysis frequently applied in political science literature. Within the scope of the study, the institution's proactive diaspora policies aimed at establishing transnational ties, the micro-macro strategies it has developed for kin and related communities possessing historical and cultural depth, and its educational diplomacy activities conducted through the Türkiye Scholarships (Türkiye Bursları)—which aim to create an international center of attraction—are addressed within a structural-functional theoretical framework. The qualitative analysis conducted on the institution's medium and long-term strategic plans, annual activity reports, and field practices clearly demonstrates that YTB is not merely a passive bureaucratic mechanism executing directives from higher authorities. On the contrary, with the field data it generates, the organic bonds it establishes, and the flexible reflexes it develops, the institution carries the character of a proactive institutional actor with agenda-setting capabilities that shape the strategic vision and intellectual background of foreign policy. The empirical findings obtained at the conclusion of the study indicate that YTB's functional capacity has evolved in high alignment with the flexible, multidimensional, and proactively dynamic structure adopted by Turkish foreign policy in the recent period. Nevertheless, the research finds that, in order to ensure sustainability, efficacy, and resource optimization within the multi-actor Turkish public diplomacy ecosystem, developing the coordination and synchronization processes among other public institutions and organizations operating in the field constitutes a critical threshold and a strategic challenge that must be navigated for the future.

Keywords: Public diplomacy, soft power, YTB.

GİRİŞ

Yirmi birinci yüzyıl, küresel siyasetin yapısal parametrelerinde köklü kırılmaları beraberinde getirmiş; devletlerin egemenlik alanlarını, güvenlik algılarını ve güç projeksiyonlarını radikal bir dönüşüme maruz bırakmıştır. Yoğun küreselleşme dalgası, enformasyon teknolojilerindeki asimetrik hızlanma ve ulusötesi ağların geçirgenliği, Westphalia düzeninden bu yana uluslararası sistemin merkezinde yer alan klasik devletlerarası diplomasi yöntemlerinin tekelci konumunu esnetmiştir. Geleneksel uluslararası ilişkiler disiplininin askeri ve ekonomik kapasite eksenli sert güç tanımlamaları, modern sistemin karmaşık bağımlılık ilişkilerini ve kriz dinamiklerini açıklamada tek başına yetersiz kalmaktadır. Bu yapısal dönüşüm sürecinde, aktörlerin uluslararası meşruiyet kazanma, küresel/bölgesel imajlarını tahkim etme ve rıza üreterek dış politika hedeflerine ulaşma gayretleri, yumuşak güç kavramını stratejik bir zorunluluk olarak ön plana çıkarmıştır.

Modern uluslararası sistemde aktörler, dış politika hedeflerine ulaşmak ve küresel imajlarını tahkim etmek adına geleneksel diplomasi enstrümanlarının yanı sıra doğrudan yabancı halkları, karar alıcıları ve ulusötesi toplulukları hedef alan kamu diplomasisi araçlarına ağırlık vermek zorunda kalmışlardır. Kamu diplomasisi; artık dış politikanın tali bir unsuru ya da geçici bir propaganda aparatı değil, devletlerin uluslararası arenadaki rıza üretim mekanizmalarının ve normatif güç inşasının kurumsal omurgasını oluşturmaktadır.

Bu küresel ve yapısal paradigma değişimine paralel olarak Türk dış politikası da özellikle 2000'li yıllardan itibaren ciddi bir kurumsal çeşitlilik, zihniyet değişimi ve makro düzeyde yapısal bir dönüşüm süreci geçirmiştir. Coğrafi ve tarihsel hinterlandın getirdiği jeopolitik sorumluluklar ile esnek dış politika arayışları, Türkiye'yi çok aktörlü ve katmanlı bir kamu diplomasisi ekosistemi inşa etmeye sevk etmiştir. Söz konusu kurumsal ve vizyoner dönüşümün en somut, dinamik ve operasyonel çıktılarından biri olarak tezahür eden Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB), Türkiye'nin ulusötesi alandaki nüfuzunu ve etkinlik kapasitesini artırmada merkezi bir aktör olarak konumlandırılmıştır. Kurulduğu 2010 yılından bu yana YTB; sınır aşan bağlar kurmayı hedefleyen proaktif diaspora politikaları, tarihsel ve kültürel derinliğe sahip soydaş ve akraba topluluklara yönelik geliştirdiği makro stratejiler ve uluslararası düzeyde bir çekim merkezi oluşturmayı amaçlayan Türkiye Bursları üzerinden yürüttüğü eğitim diplomasisi faaliyetleriyle Türk dış politikasının yumuşak güç envanterini genişletmiştir.

Bu çalışmanın temel amacı, YTB'nin Türk kamu diplomasisi mimarisindeki özgün yerini, işlevsel sınırlarını ve kurumsal rolünü incelemektir. Kurumun çalışmaları üzerinden yürütülen analiz; YTB'nin dış politikada sadece üst mercilerden gelen direktifleri uygulayan edilgen bir bürokratik mekanizma olmadığını, aksine ürettiği kurduğu organik bağlar ve geliştirdiği esnek reflekslerle dış politikanın entelektüel arka planını şekillendiren proaktif bir aktör niteliği taşıdığını iddia etmektedir. Bu doğrultuda çalışma; öncelikle kamu diplomasisinin kronolojik ve teorik evrimini ele alacak, ardından YTB'nin işlevsel sütunlarını analiz ederek kurumun Türk kamu diplomasisi ekosistemindeki koordinasyon ve eşgüdüm sorunları çerçevesindeki stratejik meydan okumalarını tartışmaya açacaktır.

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE KAMU DİPLOMASİSİNİN KRONOLOJİK VE TEORİK EVRİMİ

Uluslararası ilişkiler disiplininde egemen aktörlerin dış dünya ile kurdukları iletişim stratejileri, tarihsel süreç içerisinde yapısal ve kavramsal bir başkalaşıma uğramıştır. Klasik diplomasi, uzun yüzyıllar boyunca yalnızca devletlerin resmi temsilcileri (büyükelçiler, diplomatlar ve devlet başkanları) arasında kapalı kapılar ardında yürütülen, katı protokollere bağlı ve gizlilik esasına dayanan "hükümetten hükümete" (government-to-government) bir etkileşim modeli olarak varlık göstermiştir (Nicolson, 1954). Ancak yirminci yüzyılın ikinci yarısıyla birlikte, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması, okuryazarlık oranlarının artması ve uluslararası sistemin demokratikleşme eğilimleri, dış politika yapım süreçlerini halkların ve kamuoylarının doğrudan müdahalesine açık hale getirmiştir. Bu doğrultuda, devletlerin sadece diğer devletlerin hükümetlerini değil, doğrudan yabancı toplumların zihinlerini, algılarını ve değer yargılarını da etkileme ihtiyacı doğmuş; bu stratejik yönelim literatürde "kamu diplomasisi" kavramının doğuşuna zemin hazırlamıştır.

Kavramsal açıdan kamu diplomasisi terimi, ilk kez 1965 yılında Fletcher Hukuk ve Diplomasi Okulu bünyesindeki Edward R. Murrow Kamu Diplomasisi Merkezi'nin dekanı Edmund Gullion tarafından formüle edilmiştir (Cull, 2008). Gullion, kavramı geleneksel diplomasinin ötesinde, uluslararası ilişkilerin kamuoyuna açık boyutunu, ulusötesi iletişim ağlarını, yabancı ülkelerdeki kanaat önderlerinin ve vatandaşların kanaatlerinin nasıl şekillendirildiğini açıklamak adına kullanmıştır. Soğuk Savaş döneminin iki kutuplu ideolojik rekabet ikliminde kamu diplomasisi, büyük ölçüde devlet merkezli, tek yönlü bir enformasyon akışı ve propaganda enstrümanı olarak işlev görmüştür (Malone, 1985). Bu erken dönem pratiklerinde amaç, "hükümetten halka" doğru radyo yayınları (örneğin Voice of America veya Radio Free Europe), kültürel sergiler ve bilgi ofisleri vasıtasıyla ideolojik üstünlük kurmak ve karşı bloktaki kitlelerin algılarını yönetmekle sınırlandırılmıştır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve küreselleşme dalgasının ivme kazanması, kamu diplomasisinin hem teorik zeminini hem de kronolojik seyrini kökten değiştirmiştir. Joseph Nye (1990) tarafından literatüre kazandırılan ve askeri/ekonomik zorlamaya dayanan sert

ISBN: 978-625-90406-7-7

güce karşı bir alternatif olarak sunulan yumuşak güç konsepti, kamu diplomasisini dış politikanın yardımcı bir unsuru olmaktan çıkarıp makro-stratejik bir paradigmaya dönüştürmüştür. Nye (2004) uyarınca bir devletin yumuşak gücü; onun kültürel çekiciliğine, siyasi değerlerine ve dış politikasının meşruiyet düzeyine dayanmaktadır. Kamu diplomasisi ise bu soyut yumuşak güç kaynaklarını, yabancı kamuoyları nezdinde somut ve işlevsel birer etki mekanizmasına dönüştüren proaktif enstrümanlar bütünü olarak tanımlanmıştır.

Yirmi birinci yüzyılın getirdiği dijital devrim, ağ toplumu yapısı ve çok aktörlü uluslararası sistem ise "Yeni Kamu Diplomasisi" olarak adlandırılan çağdaş bir evreyi tetiklemiştir (Melissen, 2005). Jan Melissen (2005) ve Jan Martin Signitzer ile Timothy Coombs (1992) gibi teorisyenlerin vurguladığı üzere, yeni kamu diplomasisini geleneksel/eski modelden ayıran en temel unsur, tek yönlü enformasyon aktarımından çift yönlü, diyalojik ve ilişki inşasına dayalı bir iletişim modeline geçilmiş olmasıdır. Modern dünyada kamu diplomasisi, sadece devletlerin kendi propagandasını yaptığı asimetrik bir süreç değil; devletler, sivil toplum kuruluşları, düşünce kuruluşları, diasporalar ve çok uluslu aktörlerin bir arada yer aldığı çok sesli bir "orkestrasyon" alanıdır (Signitzer & Coombs, 1992).

Nicholas Cull (2008), modern kamu diplomasisinin işlevsel taksonomisini beş temel taktiksel sütun üzerine kurmaktadır: dinleme, savunuculuk, kültürel diplomasi, değişim programları ve uluslararası yayıncılık. Yeni dönemde, özellikle değişim programları ve uluslararası eğitim bursları, yabancı toplumlarda uzun vadeli, sürdürülebilir ve organik "gönüllü elçilik ağları" kurmanın en nitelikli yöntemi olarak kabul görmektedir (Scott-Smith, 2020). Devletlerin uluslararası meşruiyet ve normatif güç devşirebilmesi, artık tek taraflı bir monologla değil; ulusötesi aktörlerle ortak değerler üzerinden kurdukları esnek, simetrik ve güvene dayalı ilişkiler ağıyla mümkün olmaktadır.

Sonuç olarak, kamu diplomasisinin kronolojik ve teorik evrimi; devlet merkezli, monolojik ve kriz odaklı bir propaganda aygıtından; çok aktörlü, diyalojik, ilişki odaklı ve uzun vadeli bir yumuşak güç yönetimi stratejisine doğru kaymıştır. Bu teorik dönüşüm, uluslararası alanda etkinlik göstermek isteyen orta büyüklükteki devletlerin, kurumsal yapılarını esnekleştirmelerini ve çok boyutlu ağlar yönetebilen özgün kurumsal aktörler ihdas etmelerini zorunlu kılmıştır.

YURTDIŞI TÜRKLER VE AKRABA TOPLULUKLAR BAŞKANLIĞI'NIN (YTB) İŞLEVSEL ANALİZİ

Türkiye, yirmi birinci yüzyılın başından itibaren makro düzeyde benimsediği esnek, çok boyutlu ve proaktif dış politika vizyonuna paralel olarak kamu diplomasisi ve kültürel diplomasi alanlarında muazzam bir kurumsal atılım gerçekleştirmiştir. Bu süreçte Türk dış politikası, sadece geleneksel bürokratik mekanizmalara bağımlı kalmamış; Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) vasıtasıyla kalkınma yardımlarını, Yunus Emre Enstitüsü (YEE) aracılığıyla dil ve kültür diplomasisini, Türkiye Maarif Vakfı (TMV) ile küresel eğitim ağlarını ve TRT Dönüşüm/TRT World gibi mecralarla uluslararası yayıncılığı entegre eden devasa bir kamu diplomasisi ekosistemi inşa etmiştir (Kalın, 2011; Özkan, 2014; Karslı ve Yazgan, 2024). Devlet eliyle yürütülen bu planlı, bütçeli ve kurumsal kamu politikası enstrümanlarının yanı sıra, eş zamanlı olarak gelişen organik bir kültürel yumuşak güç unsuru olarak Türk dizi sektörü de küresel ölçekte bir çekim merkezi yaratmıştır. Balkanlar'dan Ortadoğu'ya, Latin Amerika'dan Orta Asya'ya kadar geniş bir coğrafyada milyonlarca haneye ulaşan Türk dizileri; Türkiye'nin kültürel kodlarını, toplumsal değerlerini ve modern imajını doğrudan yabancı kamuoylarının gündelik yaşamına zerk ederek, resmi diplomasi kanallarının dahi ulaşamayacağı derinlikte spontane ve heterojen bir toplumsal sempati tabanı inşa etmiştir (Karslı ve Yazgan, 2025). Kültürel diplomasinin bu yapısal ve organik unsurlarının kesişim kümesinde ise sınır aşan beşeri sermayeyi ve tarihsel hinterlandı yönetmek adına özgün bir aktör konumlandırılmıştır.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Bu çok katmanlı kurumsal mimarinin en dinamik ve operasyonel çıktılarından biri olarak 2010 yılında ihdas edilen Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB), Türk kamu diplomasisi ekosisteminde "ulusötesi beşeri köprüler kurma" misyonuyla merkezi bir koordinasyon ve politika üretme öznesi haline gelmiştir. YTB'nin kurumsal ve işlevsel kapasitesi, siyaset bilimi literatüründeki fonksiyonel analiz perspektifinden incelendiğinde; kurumun temelde üç ana sütun üzerinden dış politikanın yumuşak güç envanterini tahkim ettiği görülmektedir: proaktif diaspora yönetimi, soydaş ve akraba topluluklara yönelik makro stratejiler ve eğitim diplomasisinin zirvesini oluşturan Türkiye Bursları programı (Yıldırım ve Yıldırım, 2017).

Kurumun birinci işlevsel sütununu oluşturan diaspora politikaları, Türkiye'nin geleneksel "gurbetçi/işçi" algısından "stratejik ve örgütlü diaspora" vizyonuna geçişinin kurumsal yansımasıdır. Özellikle Batı Avrupa'daki Türk varlığının kültürel kimliklerini korumak, hukuki-siyasi haklarını tahkim etmek ve anavatanla olan organik bağlarını sürdürülebilir kılmak adına YTB, sınır aşan ağlar ören proaktif politikalar geliştirmektedir. İkinci olarak; Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Asya gibi tarihsel ve kültürel derinliğe sahip soydaş ve akraba topluluklar coğrafyasında YTB, mikro ve makro projelerle kimlik muhafazası, kapasite geliştirme ve ortak tarih bilinci inşası yürütmektedir. Bu yönüyle kurum, Türkiye'nin bölgesel bir normatif güç olarak algılanmasında doğrudan saha datası üreten ve esnek refleksler geliştiren bir fail konumundadır.

YTB'nin küresel ölçekteki en görünür ve işlevsel çıktısı ise şüphesiz "Türkiye Bursları" markası altında yürütülen eğitim diplomasisi faaliyetleridir. Dünyanın dört bir yanından gelen uluslararası öğrencilere yükseköğrenim imkanı sunan bu program, Nicholas Cull'ın (2008) kavramsallaştırdığı "değişim diplomasisi" modelinin Türkiye'deki en somut ve kurumsallaşmış örneğidir. Eğitim süreçlerinin ardından ülkelerine dönen uluslararası mezunlar, zamanla kendi ülkelerinin bürokrasisinde, akademisinde ve iş dünyasında karar alıcı pozisyonlara yükselerek, Türkiye ile kendi devletleri arasında ömür boyu sürecek asimetrik ve organik bir "gönüllü elçiler ağı" (Scott-Smith, 2020) teşkil etmektedirler. Dolayısıyla YTB; stratejik planları, saha analizleri ve ürettiği mikro verilerle, dış politikada sadece yukarıdan gelen direktifleri pasif bir şekilde icra eden edilgen bir bürokratik aygıt değil; aksine dış politikanın entelektüel derinliğini besleyen, vizyoner ve gündem belirleme kabiliyetine sahip proaktif bir kurumsal aktördür.

SONUÇ

Bu çalışmada, yirmi birinci yüzyılın yoğun küreselleşme dinamikleri ve bilgi enformasyon süreçleri doğrultusunda uluslararası ilişkiler disiplininde yaşanan yapısal paradigma değişimi, Türk dış politikasının kurumsal aktör dönüşümü ekseninde tetkik edilmiştir. Geleneksel Westphalia düzeninin katı, gizli ve hükümetten hükümete yürütülen diplomasi pratiklerinin yerini; ulusötesi toplulukları, sivil aktörleri ve yabancı kamuoylarını rıza üretimi temelinde doğrudan hedef alan yeni kamu diplomasisi modellerine bıraktığı saptanmıştır. Türkiye, bu küresel dönüşüme ve esnek güç arayışlarına paralel olarak dış politika envanterini proaktif bir şekilde tahkim etmiş; TİKA, Yunus Emre Enstitüsü, Maarif Vakfı ve küresel ölçekte sempati üreten dizi sektörü gibi resmi ve organik enstrümanlarla çok katmanlı bir yumuşak güç mimarisi inşa etmiştir.

Söz konusu makro mimarinin en operasyonel ve stratejik öznelerinden biri olan Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB), fonksiyonel analiz yöntemiyle ele alındığında; Türk dış politikasında sadece yukarıdan gelen direktifleri icra eden edilgen bir bürokratik mekanizma olmadığını açıkça ortaya koymaktadır. Kurum; ürettiği saha datası, sınır aşan beşeri sermayeyle kurduğu organik ağlar ve kriz anlarında geliştirdiği esnek reflekslerle, Türk dış politikasının entelektüel arka planını ve stratejik vizyonunu şekillendiren

ISBN: 978-625-90406-7-7

proaktif bir fail niteliği taşımaktadır. YTB'nin diaspora yönetimi, soydaş ve akraba topluluklara yönelik geliştirdiği mikro-makro stratejiler ve Türkiye Bursları üzerinden yürüttüğü eğitim diplomasisi faaliyetleri, Türkiye'nin uluslararası alandaki normatif güç konumunu sürdürülebilir kılan temel işlevsel sütunlar olarak tespit edilmiştir.

Çalışmanın sonucunda elde edilen bulgular, YTB'nin fonksiyonel kapasitesinin Türk dış politikasının son dönemde benimsediği esnek ve çok boyutlu dinamizmle yüksek düzeyde bir uyum gösterdiğini doğrulamaktadır. Bununla birlikte, çok aktörlü Türk kamu diplomasisi ekosisteminde kurumsal sürdürülebilirliğin, etkinliğin ve kaynak optimizasyonunun sağlanması açısından, sahada faaliyet gösteren diğer kamu kurum ve kuruluşları arasındaki koordinasyon ve esgüdüm süreçlerinin geliştirilmesi, geleceğe yönelik aşılması gereken en kritik stratejik meydan okuma olarak bulgulanmıştır. Sahada yetki ve faaliyet alanlarının çakışması riski, rasyonel bütçe ve insan kaynağı yönetimi önünde yapısal bir engel teşkil etmektedir.

Bahse konu koordinasyon sorunsalının aşılması ve makro düzeyde bir orkestrasyon yeteneğinin kazanılması adına ilk olarak, kamu diplomasisi ekosisteminde yer alan tüm aktörlerin stratejik planlarını bütüncül bir yaklaşımla senkronize edecek kurumsallaşmış bir "Kamu Diplomasisi Üst Koordinasyon Kurulu" ihdas edilmelidir. İkinci olarak, sahada mükerrer projelerin ve kaynak israfının önüne geçilmesi amacıyla, kurumların faaliyet gösterdiği coğrafyalardaki beşeri sermaye, bursiyer verileri ve kalkınma projelerinin anlık olarak paylaşıldığı ortak bir dijital envanter sistemi kurulmalıdır. Son olarak, yurt dışı operasyonlarında kurumsal maliyetleri optimize etmek ve stratejik odaklanmayı artırmak adına, belirli havzalarda kurum temsilcilerinin bir arada çalışabileceği entegre "Türk Kamu Diplomasisi Merkezleri" modeline geçilmesi, sistemik sürdürülebilirlik açısından hayati bir gereklilik olarak rasyonalize edilmektedir.

KAYNAKÇA

Cull, N. J. (2008). Public diplomacy: Taxonomies and histories. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, *616*(1), 31-54.

Kalın, İ. (2011). Soft power and public diplomacy in Turkey. *Perceptions: Journal of International Affairs*, *16*(3), 5-23.

Karslı, S. E., & Yazgan, A. M. (2024). Türk Dış Politikasında Bir Yumuşak Güç Aracı: Türk Maarif Vakfı Örneği. Fenerbahçe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 4(2), 117-130. https://doi.org/10.58620/fbujoss.1561456

Karslı, S. E., & Yazgan, A. M. (2025). Kültürel Diplomasi Bağlamında Türk Dizileri. Telakki Sosyal Bilimler Dergisi, 3(5), 232-262. https://izlik.org/JA84ZS79BD

Malone, G. D. (1985). Managing public diplomacy. *The Washington Quarterly*, *8*(3), 199-213.

Melissen, J. (Ed.). (2005). *The new public diplomacy: Soft power in international relations*. Palgrave Macmillan.

Nicolson, H. (1954). *Evolution of diplomatic method*. Constable.

Nye, J. S. (1990). Soft power. *Foreign Policy*, (80), 153-171.

Nye, J. S. (2004). *Soft power: The means to success in world politics*. PublicAffairs.

Özkan, M. (2014). Turkey's religious diplomacy. *The Insight Turkey*, *16*(2), 223-237.

Scott-Smith, G. (2020). *Exchange programs and public diplomacy.* In Routledge handbook of public diplomacy (pp. 38-49). Routledge.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Signitzer, B. H., & Coombs, T. (1992). Public relations and public diplomacy: Conceptual convergences. *Public Relations Review*, *18*(2), 137-147.

Yıldırım, K. E., & Yıldırım, A. (2017). Türkiye'nin Yumuşak Güç Sembollerinden Türk İşbirliği Koordinasyon Ajansı ve Yurtdışı Türkler Ve Akraba Topluluklar Başkanlığı'na Genel Bakış. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, *33*(33), 203-219.

ISBN: 978-625-90406-7-7

DİYARBAKIR'DA OSMANLI DÖNEMİ AHŞAP SANATI: İSKENDERPAŞA CAMİ MİNBERİNİN MALZEME, TEKNİK VE BEZEME ÖZELLİKLERİ

OTTOMAN-PERIOD WOODWORKING ART IN DIYARBAKIR: MATERIAL, TECHNICAL, AND DECORATIVE CHARACTERISTICS OF THE İSKENDERPAŞA MOSQUE MINBAR

Lect. Dr. Mustafa YILDIRIM
Van Yüzüncü Yıl University, Van Vocational School, Van, Türkiye
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-1436-6359

Özet

Diyarbakır, zengin dini mimari mirasıyla Güneydoğu Anadolu'nun önemli kültür merkezlerinden biridir. Şehrin tarihi dokusunu yansıtan siyah bazalt taştan yapılmış camiler, medreseler bu mirasın somut yansımalarındandır. Tarihi boyunca çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapan şehir, Osmanlı yönetimi altında dini mimari alanında önemli eserler kazanmıştır. Bu eserlerden biri de 16. yüzyıl Osmanlı yapıları arasında yer alan İskenderpaşa Camisidir. Bu caminin en önemli unsurlarından biri olan ahşap minber, Osmanlı dönemi ahşap sanatının bölgedeki özgün örneklerinden birini oluşturmaktadır. Bu araştırma, İskenderpaşa Cami minberini teknik ve sanatsal özellikleri açısından incelemeyi ve bölgesel ahşap işçiliği geleneği içindeki yerini belirlemeyi amaçlamaktadır. Araştırma, söz konusu minberi, malzeme, teknik ve süsleme açısından sanat tarihi disiplini içerisinde sistematik bir şekilde belgelemekte ve bölgesel minber yapım geleneği içindeki yerini değerlendirmektedir. Minberin verilerine ulaşmak amacıyla saha çalışması yapılmış, yerinde fotoğraflar çekilmiş ve ölçüler alınmıştır. Elde edilen veriler, Anadolu'daki benzer eserlerle karşılaştırmalı bir yöntem kullanılarak değerlendirilmiştir. Minber; kaide, giriş, aynalık altı, aynalık, korkuluk, köşk altı, köşk, külah ve alem olmak üzere bir bütün olarak ele alınmıştır. Her bölüm, yapım tekniği ve bezeme özellikleri açısından ayrıntılı olarak incelenmiştir. İncelemeler sonucunda oyma, ajur ve kündekâri tekniklerinin farklı bölümlerde uygulandığı görülmektedir. Giriş alınlığında ve korkuluğunda, ajur tekniğinde işlenmiş sülüs karakterlerli kitabeler ve stilize bitkisel süslemeler, yeşil bir zemin üzerinde belirgin bir şekilde öne çıkmaktadır. Korkuluk yüzeylerinde, ajur tekniğinde işlenmiş sülüs karakterli kitabeler, stilize bitkisel motifler ve geometrik motifli süslemeler, süsleme programının en zengin bölümünü oluşturmaktadır. Aynalık altında şemse, salbek ve çarkıfelek, aynalıkta ise kündekâri tekniğinde bir araya gelen geometrik karakterlerin etrafında gelişen kompozisyon ayrıca köşk ve külah üzerinde ajur tekniğinde işlenmiş geometrik ve bitkisel süslemeler, minberin süsleme programını tamamlayan önemli ayrıntılardır. Pirinç malzemeden yapıldığı görsel incelemeyle belirlenen âlem ve köşkün iki yanından yükselen âleme benzer formlar üzerinde "Allah" yazı karakteri ile bitkisel kompozisyonlar minbere hareketlilik kazandırmıştır. Teknik açıdan bakıldığında, yoğun yapım tekniğinin ve bezeme programının yer aldığı minberin bir atölye ortamında üretildiği anlaşılmaktadır. Elde edilen sonuçlar, Diyarbakır ahşap işçiliğinin bu bölgesel gelenek içindeki rolünü ortaya koymakta ve kültürel mirasın belgelenmesine bilimsel bir katkı sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Diyarbakır, İskenderpaşa Cami, Mimari, Minber, Ahşap sanatı

Abstract

Diyarbakır is one of the most significant cultural centers of Southeastern Anatolia, distinguished by its rich religious architectural heritage. Mosques and madrasas built from black basalt stone reflect the historical fabric of the city and stand as tangible expressions of this legacy. Having served as home to various civilizations throughout history, the city

ISBN: 978-625-90406-7-7

acquired important works of religious architecture during the Ottoman period. Among these is the İskender Paşa Mosque, a sixteenth-century Ottoman structure. The wooden minbar, one of the most significant elements of this mosque, represents a distinctive example of Ottoman-period woodworking art in the region. This study aims to examine the İskender Paşa Mosque minbar in terms of its technical and artistic characteristics, and to determine its place within the regional woodworking tradition. The minbar is systematically documented within the discipline of art history with regard to its material, technical, and decorative features, and its position within the regional minbar-making tradition is assessed. Fieldwork was conducted to gather data on the minbar; photographs were taken and measurements were recorded on-site. The data obtained were evaluated through a comparative method with similar works in Anatolia. The minbar was examined as a whole, comprising the base, entrance, lower mirror panel, mirror panel, balustrade, lower pavilion, pavilion, cap, and finial. Each section was analyzed in detail with respect to construction technique and decorative characteristics. The examination revealed that carving, openwork (ajour), and kündekâri techniques were applied in different sections. On the entrance tympanum and balustrade, inscriptions in thuluth script and stylized vegetal ornaments executed in openwork technique stand out prominently against a green ground. On the balustrade surfaces, thuluth-script inscriptions, stylized vegetal motifs, and geometric ornaments rendered in openwork technique constitute the most elaborate component of the decorative program. The şemse, salbek, and çarkıfelek on the lower mirror panel, the composition developing around geometric forms assembled through the kündekâri technique on the mirror panel, and the geometric and vegetal ornaments executed in openwork on the pavilion and cap are notable details that complete the decorative program of the minbar. The finial, determined by visual inspection to be made of brass, along with finial-like forms rising from either side of the pavilion bearing the inscription "Allah" and vegetal compositions, lend a sense of dynamism to the minbar. From a technical standpoint, the density of construction techniques and the decorative program indicate that the minbar was produced in a workshop setting. The findings demonstrate the role of Diyarbakır woodworking within this regional tradition and constitute a scholarly contribution to the documentation of cultural heritage.

Keywords: Diyarbakır, İskenderpaşa Mosque, Architecture, Minbar, Woodworking art.

HERBERT MARCUSE İLE ALASDAİR MACINTYRE'IN SİGMUND FREUD'UN ÖZGÜRLÜK SORUNUNA YÖNELİK ELEŞTİREL YORUMLARI

HERBERT MARCUSE AND ALASDAIR MACINTYRE'S INTERPRETATIONS OF SIGMUND FREUD'S APPROACH TO THE PROBLEM OF FREEDOM

Assoc. Prof. Dr. Barış MUTLU
Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Fine Arts, Department of Performing Arts, Van, Türkiye
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-6807-6448

ÖZET

Bu sunum, Sigmund Freud'un *Uygarlığın Huzursuzluğu* adlı eserinde ortaya koyduğu özgürlük problematiğini, Herbert Marcuse ve Alasdair MacIntyre'ın eleştirel yaklaşımlarıyla birlikte analiz etmeyi amaçlamaktadır. Freud'un temel iddiası, uygarlığın sürdürülebilirliği ile bireysel özgürlük arasında yapısal ve kaçınılmaz bir gerilim bulunduğudur. Bu gerilim, insanın dürtüsel doğası ile toplumsal düzenin gerekliliklerı arasındaki çatışmadan kaynaklanır ve özgürlüğü hem dışsal hem de içsel düzeyde sınırlar.

Freud'un psikanalitik modelinde birey, haz ilkesine göre işleyen dürtüsel bir varlık olmakla birlikte, uygarlığın devamı için bu dürtülerin bastırılması zorunludur. Bu bastırma süreci, süperego aracılığıyla içselleştirilerek bireyin kendi kendisini denetleyen bir yapıya dönüşür. Bu nedenle özgürlük, yalnızca dışsal baskıların ortadan kalkmasıyla elde edilebilecek bir durum değildir; birey, kendi iç dünyasında da suçluluk, bastırma ve öz-denetim mekanizmalarıyla kuşatılmıştır. Böylece Freud, özgürlüğü klasik politik ya da etik teorilerin ötesinde, insanın içsel yapısına içkin bir problem olarak yeniden tanımlar.

Bu çerçeve, Herbert Marcuse tarafından eleştirel teori bağlamında yeniden yorumlanır.

Marcuse, Freud'un bastırma analizini kabul etmekle birlikte, modern kapitalist toplumun bu bastırmayı "artı-bastırma" (surplus repression) düzeyine taşıdığını ileri sürer. Ona göre bastırma yalnızca uygarlığın zorunlu bir koşulu değil, aynı zamanda belirli üretim ilişkileri ve ideolojik yapılar tarafından yoğunlaştırılan tarihsel bir süreçtir. Bu nedenle özgürlük sorunu, yalnızca bireyin içsel çatışmalarıyla değil, aynı zamanda toplumsal ve ekonomik yapıların eleştirisiyle birlikte ele alınmalıdır. Marcuse, bu bağlamda özgürlüğü, bastırmanın azaltılması ve insanın yaratıcı, estetik ve haz odaklı potansiyellerinin serbest bırakılmasıyla ilişkilendirir.

Bu noktada Alasdair MacIntyre'ın katkısı belirleyici hale gelir. MacIntyre, hem Freud'un indirgemeci psikolojisini hem de Marcuse'nin ütopik özgürlük anlayışını eleştirel bir perspektifle değerlendirir. Marcuse'nin özgürlük vizyonu, MacIntyre'a göre, tarihsel ve toplumsal gerçeklikten kopuk bir idealizm riski taşır. MacIntyre'ın özgürlük anlayışı, bu iki yaklaşım arasında bir denge kurma girişimi olarak okunabilir. Sunumda Freud, Marcuse ve MacIntyre arasındaki bu teorik ilişkiyi, özgürlük kavramının çok katmanlı yapısını analiz edeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Freud, Marcuse, MacIntyre, Özgürlük, Uygarlık

ABSTRACT

This study aims to analyze the problem of freedom in Sigmund Freud's work *Civilization and Its Discontents* together with the critical approaches of Herbert Marcuse and Alasdair MacIntyre. According to Freud, the sustainability of civilization depends on the suppression of instinctual drives, and therefore there exists a structural and inevitable tension between freedom and civilization. This tension is manifested both at the social level through the necessities of

civilization and at the individual level through the restriction of the instinctual freedom of the individual.

In Freud's psychoanalytic model, the individual is a being that functions according to the pleasure principle. However, the continuation of civilization requires the suppression of these drives. This process of repression is mediated by the superego and internalized authority. In this way, freedom is not merely constrained by external forces but also by internal mechanisms of control and self-regulation. Thus, Freud redefines the problem of freedom as a question concerning the inner structure of the human being, beyond classical political or ethical theories.

Within this framework, Herbert Marcuse and Alasdair MacIntyre reinterpret Freud's analysis of repression through critical perspectives. Marcuse accepts Freud's analysis of repression but argues that modern capitalist society transforms this repression into "surplus-repression." According to him, while repression is a compulsory condition of civilization, certain forms of production relations and ideological structures create additional and unnecessary repression. For this reason, the problem of freedom should be addressed not only through psychological conflicts but also through a critique of social and economic structures. Marcuse associates freedom with the liberation of instinctual and pleasurable potentials.

Alasdair MacIntyre, on the other hand, approaches both Freud's and Marcuse's views from a critical perspective. According to MacIntyre, freedom cannot be understood as a purely individual experience detached from historical and social realities. For him, freedom can only be understood within the context of moral, social, and communal development. Thus, MacIntyre argues that the concept of freedom should be interpreted through the framework of traditions and practices.

In the paper, the theoretical relationship between Freud, Marcuse, and MacIntyre will be examined, and it will be argued that the concept of freedom has multiple dimensions.

Keywords: Freud, Marcuse, MacIntyre, Freedom, Civilization.

AHLAK FELSEFESİ AÇISINDAN ALBERT BANDURA'NIN AHLAK PSİKOLOJİSİ
ALBERT BANDURA'S MORAL PSYCHOLOGY FROM THE PERSPECTIVE OF MORAL PHILOSOPHY

Assoc. Prof. Dr. Barış MUTLU
Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Fine Arts, Department of Performing Arts, Van, Türkiye
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-6807-6448

ÖZET
Çağdaş Psikolojinin en önemli isimlerinden biri olan Albert Bandura, teorik ve empirik çalışmalarıyla, ahlak sorununu, gelişim psikolojisi bağlamında derinlemesine analiz etmektedir. O geliştirdiği "sosyal bilişsel kuram" ile felsefe alanındaki hakim ahlak teorilerine yani Kantçılığa, Faydacılığı ve Erdem Etiğine önemli eleştiriler yöneltir. Psikolojiye dayanan bir şekilde bir ahlak tartışması yapar, böyle alışık olduğumuz klasik anlamda filozoflar tarafından yürütülen ahlak tartışmalarını psikoloji içerisinde ele alır bir anlamda ahlak tartışmasının sınırlarını genişletir. Bu yaklaşım haklı bir şekilde, diğer disiplinlerde görülür. Özellikle teknolojinin gelişimi ve yapay zekaya bağlı köklü değişimler ahlakı her disiplinin soruşturduğu bir alan haline getirmiştir. İletişim etiği, iş etiği, çevre etiği, tıp etiği, yapay zeka etiği gibi adlarla, alana özgü sorunlara dair ahlaki tartışmalar yürütülmektedir.
Ahlak tartışmalarının sınırlarının bu genişlemesi içerisinde, Bandura'nın ahlak psikoloji, salt kurallarla, bilişsel bir şekilde hareket eden klasik ahlak teorilerinden farklı olarak, ahlakı bilişsel süreçler, duygusal tepkiler, toplumsal etkileşimler içerisinde karşılıklı bir etkileşim içerisinde ele alır. Bandura geliştirdiği ahlak teorisinde çok özgün tespitlerde bulunur. Bireylerin seçimlerini dışsal ahlaki kurallardan ziyade, içselleştirdikleri ahlaki standartlara bağlı ahlaki öz-düzenleme" (moral self-regulation) ile yönlendirdiklerini belirtir. Ona göre bu öz-düzenleme sürecinde suçluluk, utanç ve öz-eleştirisi gibi öz-yaptırımlar (self-sanctions) etkilidir. Bu yaptırımların sağlıklı işlemesi moral sorumluluğu büyütürken sağlıklı işlememesi ise, bir ahlaki kopma/uzaklaşmaya (moral disengagement) yol açacaktır. Bu mekanizma ise bireylerin zararlı eylemlerini meşrulaştıracak bir şekilde işlemektedir, özellikle zihinsel gelişimle bu mekanizma çok daha karmaşık bir şekilde devreye girebilmektedir. Örneğin bu mekanizma ile hareket eden biri, kendi özsaygısını koruyacak bir şekilde, kendisinin hala iyi bir insan olduğunu düşünecek bir şekilde yaptığı ahlaki hatayı, suçu ortadan kaldıracak bir şekilde, yaptığı şeyi nedenini otoriteye, gruba, karşı kişiye vs. yükleyebilecektir.
Bu çaılşmada, Bandura'nın bu özgün değerlendirmesini ahlak felsefesi açısından ele alacağız ve teorisinin ahlak felsefesi tartışmalarına önemli bir derinlik kazandırdığını ve onun önemli ve haklı iddiasının, ahlak psikoloji ve ahlak felsefesinin birbirinden ayrılamayacağını göstermeye ve savunmaya çalışacağız.
Anahtar Kelimeler: Albert Bandura, Sosyal Bilişsel Kuram, Ahlak Psikolojisi, Ahlak Felsefesi Eleştirisi, Ahlak Felsefesi

ABSTRACT
As one of the most influential figures in contemporary psychology, Albert Bandura analyzes the problem of morality in depth within the context of developmental psychology through his theoretical and empirical studies. Through the Social Cognitive Theory that he developed, he directs important criticisms toward the dominant moral theories in philosophy, namely Kantianism, Utilitarianism, and Virtue Ethics. He conducts a moral discussion grounded in psychology and, in doing so, addresses moral issues within psychology rather than in the classical manner traditionally pursued by philosophers; in a sense, he expands the boundaries of moral debate. This approach can justifiably be observed in other disciplines as

well. In particular, technological developments and radical changes associated with artificial intelligence have transformed morality into an area investigated by virtually every discipline. Moral discussions concerning field-specific problems are conducted under such titles as communication ethics, business ethics, environmental ethics, medical ethics, and artificial intelligence ethics.

Within this expansion of the boundaries of moral discussions, Bandura's moral psychology, unlike classical moral theories that rely primarily on rules and purely cognitive forms of reasoning, approaches morality as a phenomenon emerging through the reciprocal interaction of cognitive processes, emotional reactions, and social interactions. In the moral theory he developed, Bandura makes highly original observations. He argues that individuals guide their choices not primarily through external moral rules but through moral self-regulation, which is based on the moral standards they have internalized. According to him, self-sanctions such as guilt, shame, and self-criticism play a crucial role in this process of self-regulation. While the healthy functioning of these sanctions strengthens moral responsibility, their failure to function properly leads to moral disengagement. This mechanism operates in such a way that individuals are able to justify harmful actions, and with cognitive development it can function in increasingly complex ways. For example, a person acting through this mechanism may preserve his or her self-esteem by continuing to regard himself or herself as a good person, while simultaneously neutralizing the moral fault or wrongdoing committed by attributing responsibility to an authority figure, a group, another individual, or some external circumstance. In this study, we will examine Bandura's original assessment from the perspective of moral philosophy. We will argue that his theory contributes significant depth to contemporary debates in moral philosophy and defend his important and compelling claim that moral psychology and moral philosophy cannot be separated from one another.

Keywords: Albert Bandura, Social Cognitive Theory, Moral Psychology, Critique of Moral Philosophy, Moral Philosophy.

ISBN: 978-625-90406-7-7

KÜRESEL İDARE HUKUKUNDA HESAP VEREBİLİRLİĞİN GELECEĞİ: BM GÜVENLİK KONSEYİ OMBUDSMANLIK MODELİNİN UYARLANABİLİRLİĞİ

THE FUTURE OF ACCOUNTABILITY IN GLOBAL ADMINISTRATIVE LAW: ADAPTABILITY OF THE UN SECURITY COUNCIL OMBUDSMAN MODEL

Dr. Ümran GÜNEŞ
Independent Researcher
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-8900-6745

Özet

Küreselleşmeyle beraber bireyler de uluslararası hukukun aktörü haline gelmiştir ve bu doğrultuda yalnızca devletler değil sistemdeki uluslararası örgütler ve çok taraflı idari yapılar gibi aktörler de karar alma süreçlerinde rol oynamaya başlamıştır. Geleneksel devlet merkezli uluslararası hukuk, uluslarüstü idarelerin ve küresel yönetişimin etkinliğinin artmasıyla bir dönüşüm sürecine girmiştir. Bu dönüşümün temeli klasik idare hukukunun denetim ve hesap verebilirlik mekanizmalarının sistemin ihtiyaçları karşısında yetersiz kalması olmuştur. Pratikteki temeli ise Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK)'nin bireyleri hedef aldığı akıllı yaptırım rejimleri olmuştur. Terörle mücadele ve küresel güvenliğin sağlanması amacıyla ortaya çıkan bu rejimler sistemin adil yargılanma, şeffaflık ve etkili başvuru yolu gibi temel hukuk devleti ilkelerini zedelediğinden küresel düzeyde meşruiyet ve hesap verebilirlik sorunlarına neden olmuştur. Bu nedenle küresel idare hukuku sorun oluşturan bu uluslarüstü idari yetki kullanım alanının alternatifi olarak yargısal olmayan denetim mekanizmalarını sisteme dahil etme arayışına yönelmiştir.

Bu çalışma BMGK yaptırım rejimlerinde bu sorun için geliştirilen Ombudsmanlık Ofisi örneğinden hareketle küresel idare hukuku perspektifinde hesap verebilirlik sorununun nasıl ele alındığı ve modelin uyarlanabilirliğini tartışmaktadır. Bu tartışmanın çıkış noktası BMGK'nin 1267 sayılı rejimi doğrultusunda listeleme ve listeden çıkarma süreçlerindeki meşruiyet, adil yargılanma, etkili başvuru yolu gibi sorunlar oluşturmaktadır. Bu sorunlara yanıt olarak Ombudsmanlık mekanizması geliştirilmiştir ve bireysel başvuru olanağı sağlama, bağımsız olarak inceleme yapma ve tavsiye niteliğinde karar alma yoluyla yaptırım listelerini tekrar ele alabilmektedir.

Çalışma, Ombudsmanlık modelinin yalnızca ilgili rejimle uygulanabilir bir çözüm mü olduğu yoksa küresel idare hukukunda farklı alanlara da uygulanabilir genel bir kurumsal model mi olduğu sorusuna odaklanmaktadır. Bu doğrultuda çalışma, Ombudsmanlık Ofisi mekanizmasının BMGK akıllı rejimleriyle temel hukuk ilkelerinin zedelenmesinin önünde bir denetim sağlayabilmesi için şeffaflık, hesap verebilirlik ve adil yargılanma gibi küresel idare hukuku ilkelerini kurumsallaştıran bir örnek olarak kabul etmektedir.

Ombudsmanlık Ofisi'nin yaygın hale getirilebilmesi, siyasi olarak bağımsız olmaması ve yapısal eksiklikler dolayısıyla tartışmalı bir noktadadır. Bu doğrultuda Ombudsmanlık Ofisi bir yargısal denetim mekanizması olarak değil sistemdeki açıkları ve eksiklikleri kapatacak veya azaltacak bir denetim aracı olarak değerlendirilmelidir. Sonuç olarak çalışma, BMGK Ombudsmanlık Ofisi'nin küresel idare mekanizmalarının geliştirilmesi bakımından önemli bir kurumsal model olduğunu ve yapılacak geliştirmelerle farklı alanlara uygulanarak uyarlanabileceğini savunmaktadır.

Çalışmanın alana katkısı ise ortaya çıkan meşruiyet ve hesap verebilirlik krizine yargısal olmayan ve kurumsallaşmış bir denetim modeli ile sistematik bir çözüm çerçevesi sunmasıdır.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Çalışma, literatür taraması ve belge analizine dayalı nitel bir araştırma yöntemi benimsemektedir.

Anahtar Kelimeler: Küresel İdare Hukuku, Hesap Verebilirlik, Akıllı Yaptırımlar, Ombudsmanlık Ofisi, Küresel Denetim Mekanizmaları, Uluslararası Hukuk.

Abstract

With globalization, individuals have also become actors in international law, and accordingly, not only states but also actors such as international organizations and multilateral administrative structures in the system have begun to play a role in decision-making processes. Traditional state-centric international law has undergone a transformation process with the increasing effectiveness of supranational administrations and global governance. The basis of this transformation has been the inadequacy of the control and accountability mechanisms of classical administrative law in meeting the needs of the system. In practice, this has been based on the smart sanctions regimes of the United Nations Security Council (UNSC) targeting individuals. These regimes, which emerged to combat terrorism and ensure global security, have caused legitimacy and accountability problems at the global level because they have undermined the fundamental rule of law principles of the system, such as fair trial, transparency, and effective remedies. Therefore, global administrative law has turned to the search for incorporating non-judicial control mechanisms into the system as an alternative to this problematic area of supranational administrative authority. This study discusses how the issue of accountability is addressed within the framework of global administrative law, and the adaptability of the model, using the example of the Ombudsman Office developed for this problem in UN Security Council sanctions regimes. The starting point of this discussion is the issues of legitimacy, fair trial, and effective remedies in the listing and delisting processes under UN Security Council Resolution 1267. In response to these problems, the Ombudsman mechanism was developed, enabling individual applications, independent review, and the reconsideration of sanctions lists through advisory decisions. The study focuses on whether the Ombudsman model is a solution applicable only to the relevant regime or a general institutional model applicable to different areas of global administrative law. Accordingly, the study considers the Ombudsman Office mechanism as an example of institutionalizing global administrative law principles such as transparency, accountability, and fair trial, enabling it to provide oversight to prevent the erosion of fundamental legal principles within UN Security Council smart regimes. The widespread adoption of the Ombudsman Office is a point of contention due to its lack of political independence and structural deficiencies. Accordingly, the Ombudsman Office should be considered not as a judicial oversight mechanism, but as a tool for oversight that will close or reduce gaps and deficiencies in the system. In conclusion, this study argues that the UN Security Council Ombudsman Office is an important institutional model for the development of global governance mechanisms and that it can be adapted and applied to different areas with further improvements.

The study's contribution to the field lies in offering a systematic solution framework to the emerging legitimacy and accountability crisis through a non-judicial and institutionalized oversight model. The study adopts a qualitative research method based on literature review and document analysis.

Keywords: Global Administrative Law, Accountability, Smart Sanctions, Ombudsman Office, Global Oversight Mechanisms, International Law

GİRİŞ

16. ve 17. yüzyıllarda Avrupa'yı şekillendiren 80 Yıl ve 30 Yıl Savaşları, uluslararası sistemde yapısal bir kırılmaya neden olarak Westphalia dönemini başlatmış; böylece devletler, egemenliğin ve güvenliğin merkezine yerleşmiştir (Keyman, 2006, s.4-5). Bu egemenlik modelinin bir sonucu olarak gerek uluslararası hukuk kuralları gerekse güvenlik yaklaşımları devlet merkezli bir eksende konumlanmıştır. Ancak Soğuk Savaş'ın ardından uluslararası sistemde güvenlik ve aktör anlayışı köklü bir değişime sahne olmuştur. Güvenlik anlayışı çok uzun zaman devlet odaklı kabul edildiğinden, yalnızca bu etkenler üzerinden algılanmış ve tanımlanmıştır. Bu nedenle uluslararası sistemde bireyler ikinci planda kalmıştır. Soğuk Savaş döneminde de ideolojik çatışmaların yoğunluğundan dolayı bireyler ile bireylerin güvenlik tehdidi sayılan sağlık, ekonomik, psikolojik ve çevresel sorunları sistemin dışında tutulmuştur. Ancak Soğuk Savaş'ın sonuna doğru bireylerin yaşadığı bu sorunlar da gündeme taşınmıştır (Krasner, 1999, s.22-24). Bunların yanında küreselleşme ve 11 Eylül 2001 terör saldırıları sonrası uluslararası tehditlerin boyutlarının değişmesi, uluslararası hukukta aktör çeşitliliğini artırmıştır. Bu doğrultuda sivil toplum örgütleri ve bireyler de sisteme dahil edilmiştir. Bireylerin sisteme dahil olması, 1994'te yayımlanan BM Kalkınma Raporu'nda; "korkudan ve yoksulluktan azade olmak" üzere iki temel unsuru bulunan "insani güvenlik" kavramının ilk kez ele alınmasıyla gerçekleşmiştir (UNDP, 1994). Bireylerin güvenlik sisteminde bir aktör olarak kabul edilmesi, onları korunacak birer özne niteliğine taşımıştır. Ancak bu nitelik, 11 Eylül 2001'de El-Kaide terör örgütünün Amerika Birleşik Devletleri'ni hedef aldığı terör saldırılarının ardından değişime uğramıştır. Terörle mücadele kapsamında bireyler, mücadelenin karşı tarafında konumlandırılmış; doğrudan hedef alınan ve cezalandırılan öznelere dönüşmüştür. Gelinen son aşamada ise uluslararası örgütler ve çok taraflı idari ağlar, terörle mücadele kapsamında dikey bir yetki kullanarak doğrudan bireylerin temel hak ve özgürlüklerine müdahale eden kararlar almaya başlamış ve bireyi doğrudan idari yaptırım mekanizmalarıyla karşı karşıya getirmiştir. Hukukun klasik anlamda hakları koruma amacına tezat olarak, BMGK gibi mekanizmaların idari nitelikli düzenlemeleri devletlerin sınırlarını aşarak doğrudan bireylerle işlem tesis etmektedir. BMGK'nin bu yetkisi, üye devletler üzerinde Birleşmiş Milletler (BM) Şartı'nın 103. maddesi uyarınca bağlayıcı kabul edilmiştir (BM Şartı, 1945). Bu madde ile BM üye devletlerinin BM Şartı'ndan doğan yükümlülüklerinin üstün olduğu ifadesi yer almıştır. Bu doğrultuda BMGK'nin terörle mücadele kapsamında aldığı kararlar, devletlerin iç hukuklarının üstünde kabul edilmiştir. Ayrıca BMGK'nin kararları ve yaptırımları herhangi bir dış denetime de tabi değildir. Bunun neticesinde bireyler, üstün ve denetlenemez yaptırımlarla karşı karşıya kalmıştır. Sistemin bu şekilde dönüşmesi ulusal idare hukuklarının yetersiz kalmasına neden olmuş ve çok katmanlı bir yönetişim modeli olarak küresel idare hukukuna ihtiyaç doğurmuştur (Çakmak, 2012, s.122-124). Küresel otoritelerin kararlarının işlev ve içerik bakımından idari nitelikte olması; katılım, gerekçelendirme ve şeffaflık gibi evrensel idare hukuku ilkeleriyle ele alınmasını gerekli kılmıştır. Çoğulcu bir yapıyı temsil eden küresel idare hukukunun (Kirsch, 2006, s.247-248) amacı, temel küresel idare hukuku ilkeleriyle ulusal düzeyden uluslararası düzeye taşınan idari ve düzenleyici işlemlerin meşruluğunu korumaktır (Bhangoo & Mohanty, 2024, s.307). 11 Eylül 2001 terör saldırıları, klasik güvenlik anlayışında küresel düzeyde bir kırılma yaratmıştır. Devletlerin terörizmle topyekûn mücadelesi; terörizmin hem finansal hem de teknolojik kaynakları küresel bir ağ yapısıyla kullanması karşısında yetersiz kalmıştır. Bunun sonucunda devletler ve uluslararası aktörler, kilit bireyleri hedef alarak terörizm karşısında etkili olmayı amaçlamışlardır. Bu doğrultuda BMGK, terörizmle mücadele kapsamında terörle ilişkili olarak nitelendirdiği bireyleri doğrudan hedef alan ve mal varlıklarının dondurulması, seyahat yasakları ile silah ambargosunu kapsayan akıllı yaptırım mekanizmalarını oluşturmuştur. Bu durum, bireyi doğrudan hedef alan idari işlemler olması nedeniyle hem devletlerin iç hukuk düzeylerinde hem de küresel meşruiyet bakımından krizlere yol açmıştır. BMGK tarafından

ISBN: 978-625-90406-7-7

alınan yaptırım kararları ve buna uyum sağlayan devletler, kolektif barışın sağlanması adına insan hakları hukukunu araçsallaştırarak kuralsız ve hukuk dışı bir istisna alanı oluşturmuştur (Agamben, 2005, s.1-3). Bu noktada temel haklara gerçekleştirilen müdahaleler ön plana çıkmıştır. Akıllı yaptırım kararları terörizm gibi önemli bir güvenlik tehdidine karşı etkili ve hızlı bir mücadele yöntemi olsa da bireylerin potansiyel tehlike olarak adlandırılarak suçlanması; adil yargılanma, savunma hakkı ve hak aramada etkili başvuru yolu gibi en temel hakların ihlaline neden olarak sistemde krizlere yol açmıştır (Hovell, 2016, s.9-12). Bu çalışmanın amacı; BMGK'nin 1267 sayılı yaptırım rejimi kapsamında kurulan ve bireylere doğrudan hak arama yolu sağladığı iddia edilen Ombudsmanlık Ofisi üzerinden, küresel idari denetim arayışlarını küresel idare hukuku perspektifinden incelemektir. Çalışmada bu modelin bir istisna mı, yoksa farklı küresel idari denetim alanlarına da uyarlanabilir bir araç mı olduğu sorunsalı ele alınacaktır. Literatürde Ombudsmanlık Ofisi incelemeleri genellikle yaptırım rejimlerinin insan hakları boyutunda veya adil yargılanma bağlamında yapılmıştır. Buna karşın söz konusu mekanizmaların küresel idare hukukunun genel ilkeleri çerçevesinde farklı alanlara aktarılıp aktarılamayacağı sorusu yeterince ele alınmamıştır. Bu çalışma, Ombudsmanlık Ofisini yalnızca bir yaptırım denetim mekanizması olarak değil; küresel idari hesap verebilirlik açısından potansiyel bir model olarak değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Çalışma, küresel idare hukuku çerçevesinde nitel yöntem ilkeleriyle yapılan kavramsal ve kurumsal bir analize dayanmaktadır. Araştırmada öncelikle kurumsal ve hukuki metinler kullanılırken literatürdeki çalışmalar da değerlendirilmiştir. Çalışmanın tüm kaynakları küresel idare hukuku ilkeleri bağlamında eleştirel analize tabi tutulmuştur.

ARAŞTIRMA VE BULGULAR

BM Şartı, çeşitli maddeleri kapsamında uluslararası barış ve güvenliği korumak için silah ve şiddet kullanımını içermeyen önlemler alma konusunda oldukça geniş yetkiler tanımıştır. 39. maddede BMGK'nin barış tehdidini belirleyeceği, 41. maddede ekonomik yaptırımlar ve iletişim araçlarının kesilmesi gibi silahlı güç içermeyen önlemleri kararlaştırabileceği, 42. maddede ise bu önlemlerin yetersiz kalması durumunda askeri operasyonlar yürütebileceği belirtilmiştir (BM Şartı, 1945). Bu yetkilerin muhatabı devletler olmakla beraber, bu yetkiler sınırsız da değildir. Nitekim ICTY Temyiz Dairesi 1995'teki Tadić kararında; BM sisteminde kesin bir kuvvetler ayrılığı bulunmasa da BMGK kararlarının sonuç doğurabilmesinin hukukun üstünlüğüne ve insan haklarına dayanan nitelikte olması gerektiğini vurgulamıştır (Tadić, 1995, par.43-45). Buna karşın BMGK tüm yetkileri kendisinde toplayarak adeta bir yasa koyucu gibi hareket etmeye başlamıştır. Bu noktada BMGK'nin 1267 sayılı akıllı yaptırım rejimi; IŞİD ve El-Kaide ile mücadele kapsamında gizli istihbarat raporlarına dayanan, şeffaflıktan uzak ve bireylere söz hakkı tanımayan geleneksel listeleme ve listeden çıkarma prosedürleriyle bir "kara kutu" niteliğindedir. Burada yeni güvenlik sisteminin işleyişindeki en büyük sorun, delil ile istihbarat arasındaki ayrımın ortadan kalkmasıdır (Sullivan, 2020, s.5-6). BMGK, istihbarat üzerinden hareket ederek potansiyel tehditlere karşı koymayı öncelemiştir; bu durum bireylerin temel insan haklarından dünya çapında mahrum kalmasına yol açmıştır. Sistemde meydana gelen bu tıkanıklık Kadi Davası ile somut hale gelmiştir. Yasin Abdullah Kadi, suçlanmasıyla ilgili gerekli bilgiler kendisine iletilmediği için yargısal inceleme talebinde bulunamamıştır. 2008'de Avrupa Adalet Divanı, BMGK kararlarını özü bakımından değil, temel haklara uygunluğu yönünden ele almıştır. Çeşitli hakların ihlal edildiğine karar verilmesinin ardından, AB'nin ilgili yaptırım kararını iptal etmiştir (Kokott & Sobotta, 2012, s.1016-1017). Bölgesel mahkemelerin bu tutumu, yaptırım rejiminin uluslararası alanda derin bir meşruiyet krizi yaşamasına neden olmuştur. Sistemdeki bu tıkanıklığın aşılması amacıyla BMGK, 2009 tarihli ve 1904 sayılı kararıyla yargısal niteliği olmayan bir ara denetim formu olarak Ombudsmanlık Ofisini kurmuştur (BM Güvenlik Konseyi Kararı No.1904, 2009). 2021 tarihli ve 2610 sayılı karar ile Ombudsman; listeden çıkarılma taleplerini alma ve değerlendirme, rapor sunma ve

ISBN: 978-625-90406-7-7

diyalog süreçlerini yürütme gibi görevleri üstlenmiştir (BM Güvenlik Konseyi Kararı No. 2610, 2021). Ombudsmanlık Ofisi'nin kurumsal olarak yaşadığı en önemli kırılma noktası ise 2011 tarihli ve 1989 sayılı karar ile getirilen "tersine veto" kuralıdır (BM Güvenlik Konseyi Kararı No. 1989, 2011). Bu kural ile Ombudsman'ın listeden çıkarma raporunun reddedilmesi oybirliği şartına bağlanmıştır. Böylelikle Ombudsmanlık Ofisi fiilen bağlayıcı hale gelerek yarı-yargısal bir nitelik kazanmıştır. Kazandığı bu niteliğe rağmen Ombudsmanlık Ofisi, yapısal ve prosedürel engeller nedeniyle BMGK çatısı altında bir birim olarak kalmaya devam etmiştir. Eski Ombudsman Kimberly Prost'un ifade ettiği üzere; bütçe, personel ve kaynak yönetimi açısından BM Sekretaryasına bağımlı olması Ofisin kurumsal bağımsızlığını kırılgan hale getirmektedir (BM Ombudsman Raporu, S/2015/533). Bunun yanında devletlerin istihbarat kaynaklarını paylaşma noktasında isteksiz olması ve sunulan verilerin güvenilirlik süzgecinden geçirilmemiş olması (BM Ombudsman Raporu, S/2021/1062; BM Ombudsman Raporu, S/2019/112), bireylerin adil yargılanma haklarını doğrudan işlevsiz kılmaktadır. Ombudsmanlık modeli; şeffaf ve gerekçeli karar ilkelerini küresel düzeyde kurumsallaştırarak Interpol'ün kırmızı bülten suistimalleri, Dünya Bankası'nın kara liste uygulamaları ile küresel çevre ve yapay zekâ kurullarının kararları gibi hesap verebilirlik açığına neden olan diğer küresel idari alanlara da esnek bir denetim çerçevesi sunmaktadır.

SONUÇ

BM, devletler arasında koordinasyon sağlayan klasik bir yapı olmanın ötesine geçerek doğrudan bireyleri hedef alan uluslarüstü idari bir otoriteye dönüşmüştür. Bireylere yönelen bu sistemin insan haklarını gözeten bir şekilde işlemesi zorunlu hale gelmiştir. Bu noktada BMGK Ombudsmanlık Ofisi tam anlamıyla bir mahkeme olmasa da küresel idari otoritelerin meşruiyet ve hesap verebilirlik krizini hafifleten ve sistemdeki açıkları kapatan kurumsallaşmış başarılı bir örnektir. Bu çalışma sonucunda; Ombudsmanlık Ofisinin yalnızca 1267 sayılı yaptırım rejimine özgü bir düzenleme olmadığı; Interpol, Dünya Bankası ve yeni nesil düzenleyici kurumlar gibi farklı yapılarda belirli güvenceleri sağlamak üzere uyarlanabilir bir denetim modeli sunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ombudsmanlık Ofisinin bir meşruiyet kalkanı olmaktan çıkıp gerçek anlamda bir hukuk güvencesi sunabilmesi için; finansal ve kurumsal bağımsızlığının sağlanması, devletlerin Ofisle iş birliği yapmasının zorunluluklara dayandırılması ve klasik yargı organlarının yanında Ombudsmanlık gibi uzmanlaşmış mekanizmalara yer verilmesini sağlayacak çalışmaların yapılması bir gerekliliktir. Uzun vadede ise bu tür kurumların sisteme dahil edilmesi, küresel idari uyuşmazlıkların çözümüne yönelik daha kurumsallaşmış denetim yapılarının ortaya çıkmasına olanak tanıyarak temel insan haklarının korunmasını sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Agamben, G. (2005). *State of Exception* (K. Attell, Çev.). The University of Chicago Press.
Bhangoo, M. K. & Mohanty, A. "An Introduction to Global Administrative Law", *International Journal of Legal Studies and Social Sciences*, 2(3), 2024, ss. 302-322.
Birleşmiş Milletler. (1945). *Birleşmiş Milletler Şartı ve Uluslararası Adalet Divanı Statüsü*.
BM Güvenlik Konseyi Kararı, 1904(2009), 17 Aralık 2009, https://docs.un.org/en/S/RES/1904(2009).
BM Güvenlik Konseyi Kararı, 1989(2011), 17 Haziran 2011, https://docs.un.org/en/S/RES/1989(2011).
BM Güvenlik Konseyi Kararı, 2610(2021), 17 Aralık 2021, https://docs.un.org/en/S/RES/2610(2021).
BM Ombudsman Raporu, S/2015/533, 13 Temmuz 2015, https://digitallibrary.un.org/record/799257.

ISBN: 978-625-90406-7-7

BM Ombudsman Raporu, S/2019/112, 6 Şubat 2019, https://digitallibrary.un.org/record/3793591.
BM Ombudsman Raporu, S/2021/1062, 16 Aralık 2021, https://digitallibrary.un.org/record/3954270.
Çakmak, N. M. (2012). "Global İdare Hukuku Tartışmaları", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.XVI, Sa.2, ss. 121-136.
Hovell, D. (2016). *The Power of Process: The Value of Due Process in Security Council Sanctions Decision-Making*, Oxford University Press.
Keyman, E. F. (2006). "Küreselleşme, Uluslararası İlişkiler ve Hegemonya", *Uluslararası İlişkiler*, 3(9), ss. 1–20.
Kirsch, N. (2006). "The Pluralism of Global Administrative Law", *The European Journal of International Law*, 17(1), ss. 247-278.
Kokott, J. & Sobotta, C. (2012). "The Kadi Case - Constitutional Core Values and International Law - Finding the Balance?", *The European Journal of International Law*, 23(4), ss. 1015–1024.
Krasner, S. D. (1999). *Sovereignty: Organized Hypocrisy*. Princeton University Press.
Prosecutor v. Tadić, No. IT-94-1-AR72, *Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction* (ICTY Temyiz Dairesi, 2 Ekim 1995).
Sullivan, G. (2020). *The Law List: UN Counterterrorism Sanctions and the Politics of Global Security Law*, Cambridge University Press.
United Nations Development Programme. (1994). *Human Development Report 1994: New Dimensions of Human Security*. Oxford University Press.

ISBN: 978-625-90406-7-7

ERCİŞLİ EMRAH'IN HİKÂYESİ'NİN TARİHİ BAĞLAM İÇERİSİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

ASSESSING THE STORY OF ERCİŞLİ EMRAH İN THE CONTEXT OF HISTORICAL BACKGROUND

Dr. Talat KARATAŞ
Tarsus University, Department of Common Courses, Mersin, Türkiye
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-3246-7070

Özet

Bazı araştırmacılar için Emrah'ın yaşadığı bile şüphelidir, hatta bir hikâye kahramanı olarak kabul edenler de vardır. Fakat yapılan son çalışmalar neticesinde Emrah'ın gerçekten yaşadığı görüşü kesinlik kazanmıştır. Ercişli Emrah'ın şiirlerinin çoğu Erciş çevresinde oluştuğunu, onun etrafında hikâyenin teşekkül ettiğini ve hikâyesinin de bu bağlamda anlatıldığını görmekteyiz. Emrah'ın yaşamış olduğu aşk hikâyesinde bir yandan sancağın idarecesi olan sancakbeyinin divanında her Cuma saz çalınıp, şiirler okunduğuna öte yandan Osmanlı – Safevi arasında yaşanan siyasi mücadelenin serhat şehri olan Erciş'e etkilerine atıf yapılmaktadır. Aslında yaşanan çağda figürlerin ve olayların tarihi bağlamına uygun olarak anlatılması da dikkate şayandır. Halk hikâyelerini meydana getiren hadiseler gerçek veya gerçeğe yakındır. Bu sebeple teşekkül ettikleri devrin tarihi hadiseleri bazen aynı şekilde bazen de hikâye gerçekliği içinde yer alır. Bundan yola çıkarak mekân, zaman ve kişiler üzerinden tespitlere yönelerek Ercişli Emrah'ın yaşadığı döneme ait birtakım çıkarımlar yapıp tarihi bağlamında değerlendirilmeye çalışılmıştır. Öncelikle mekân dediğimiz yer Erciş şehridir. Erciş Şehri, etrafı surlarla çevrili bir kale şehridir. Erciş Kalesi kale kent konumunda olup siyasi ve idari faaliyetlerin yönetim merkezidir. Ayrıca bir yönetim merkezi olmasının yanı sıra toplu bir yaşam alanı olduğu da bilinmektedir. Emrah'ın yaşadığı zaman için araştırmacılar kuvvetle muhtemel XVI. yüzyılın sonları ile XVII. yüzyılın başlarını işaret etmişlerdir. Ercişli Emrah'ın yaşadığı yüzyıl üstüne öne sürülen ve yazılı belgelere dayanmayan bu düşünceler, Ercişli Emrah'ın şiirlerinin dil ve üslup özelliğine, halk anlatılarına, Emrah ile Selvi/Selbihan hikâyesindeki tarihi olaylara ve kişilere bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Hikâyede geçen tarihi olaylar ve kişiler hakkındaki bilgilere kısmende olsa ulaşılırken, Erciş'in idarecisi konumunda olan ve Emrah'ın sevdalandığı Selvi/Selbihan'ın babası olan Erciş beyi Miroğlu Ahmed'e ait bilgiler eksik kalmaktadır. Bundan dolayı XVI. –XVIII. yüzyıllarda Erciş Sancakbeyleri için Tahrir Defterleri başta olmak üzere Mühimme Defterleri, Ruûs Defterleri, Eyalet ve Sancak Tevcih Defterleri, Timar Ruznamçe Defterlerinden istifade edilerek Ahmed Bey'e ait kayıtlara ulaşılmıştır. Böylece elde edilen veriler üzerinden bir değerlendirme yapılarak bir çıkarımda bulunulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Erciş, Emrah, Selvi/Selbihan, Kale, Sancak,

Abstract

Some researchers even doubt whether Emrah actually lived, and there are those who consider him merely a fictional character in a story. However, as a result of recent studies, the view that Emrah truly lived has been confirmed with certainty. It is observed that most of the poems of Ercişli Emrah were formed around the Erciş region, that the story developed around him, and that his tale is narrated within this context. In the love story of Emrah, references are made both to the practice of playing the saz and reciting poetry every Friday in the court of the sanjak governor, and to the effects of the political struggle between the Ottoman and Safavid states on Erciş, a frontier city. Indeed, it is noteworthy that figures and events in the period are narrated

in accordance with their historical context. The events that make up folk tales are either real or close to reality. For this reason, the historical events of the period in which they were formed sometimes appear in the same form and sometimes within the fictional reality of the story. From this point of view, by focusing on determinations regarding place, time, and people, some inferences about the period in which Ercişli Emrah lived have been made and an attempt has been made to evaluate it in its historical context. First of all, the place referred to is the city of Erciş. The city of Erciş is a fortress city surrounded by walls. Erciş Castle, as a fortress city, served as the center of political and administrative activities. In addition to being an administrative center, it is also known as a communal living area. For the time in which Emrah lived, researchers have most likely pointed to the late 16th century and the early 17th century. These ideas about the century in which Ercişli Emrah lived, which are not based on written documents, emerged based on the language and stylistic features of Emrah's poems, folk narratives, historical events and figures in the story of Emrah and Selvi/Selbihan, and related elements. While some information about the historical events and figures in the story has been partially reached, information about Miroğlu Ahmed, the ruler of Erciş and the father of Selvi/Selbihan, whom Emrah fell in love with, remains incomplete. Therefore, in order to reach records related to Ahmed Bey, archival sources such as the Tahrir Registers, Mühimme Registers, Ruûs Registers, Provincial and Sanjak Appointment Registers, and Timar Ruznamçe Registers for Erciş Sanjakbeys in the 16th–18th centuries were utilized. Thus, an evaluation was attempted based on the obtained data, and an inference was made.

Keywords: Erciş, Emrah, Selvi/Selbihan, Castle, Sanjak,

İDEAL TÜRK AİLE MİTİNİN TELEVİZYON DİZİLERİNDEKİ DÖNÜŞEN TEMSİLLERİ ÜZERİNE DÜŞÜNMEK

REFLECTING ON THE TRANSFORMING REPRESENTATIONS OF THE IDEAL TURKISH FAMILY MYTH IN TELEVISION SERIES

Assoc. Prof. Dr. Şeyma Bilginer Erdoğan
Atatürk University, Faculty of Communication
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-0618-6160

ÖZET

Medya, toplumsal gerçekliği sadece yansıtmaktan öte kendi diliyle kendine özgü gerçekliği yeniden inşa eden güçlü bir araç olarak toplumsal hayatta etkili bir şekilde varlığını sürdürmektedir. Geleneksel medyanın en önemli aktarıcılarından olan televizyon aracılığıyla sunulan anlatılarda yer alan semboller, değerler, kültürel ve tarihi vb öğeler bu gerçekliğin oluşturulmasında ve sürdürülmesinde taşıyıcı unsur olarak işlev görürler. Bu çalışma ile amaçlanan ise Türk aile dizilerinin içeriklerinden hareketle ailenin geçirdiği dönüşüm ve değişim üzerine odaklanarak idealize edilen aile yapısıyla bir karşılaştırma yapmaktır. Özellikle son yıllarda göze çarpan geleneksel Türk aile yapısının değişen yapısı, toplumsal cinsiyet rolleri, aile içi ilişkileri üzerinden nasıl temsil edildiği ve "ideal aile miti"nin nasıl üretildiği ağırlıklı olarak medya okuryazarlığı perspektifinden ele alınmaya çalışılacaktır.

Araştırmanın evreni olan aile dizileri içerisinden yayınlandığı dönemde yüksek izlenme oranlarına sahip olan Bahar ve hala yayın hayatına devam eden Kızılcık Şerbeti dizileri amaçlı örneklem dâhilinde tercih edilmiştir. Aile içi hiyerarşi, ailedeki rollere bağlı kimliklerin varoluş mücadelesi, geleneksel yapıların görünürlüğü yerine bireysel sınırların çizildiği, güç ilişkilerinin dengede kalmadığı, otoritenin sorgulandığı kısaca var olan değer ve yargıların yeniden biçimlendiği bir yapı içerisinden ailenin dönüşen temsili ele alınacaktır. Çalışmada dizilerden elde edilen dokümanlardaki veriler Roland Barthes'ın göstergebilimsel analiz yöntemine dayandırılarak çözümlenecektir. Çözümleme, düz anlam ve yan anlam zemininde ele alınarak, egemen kılınmak istenen ideolojinin boyutları ortaya koymaya çalışılacaktır.

Çalışmanın soncunda, geleneksel medyada önemli bir seyirci kitlesini elinde tutan televizyon dizilerinde ailenin temsil edilme biçimi ve bu temsiller aracılığıyla medyada gerçekliğin yeniden nasıl üretildiği, hangi değerlerin öne çıkarıldığı veya hangilerinin geri planda bırakıldığı ortaya koymaya çalışılacaktır. Ayrıca medyada geleneksel aile yapısının değişmesini ve dönüşmesini sağlayan geleneksel aile mitinin giderek zayıfladığı algısının doğru olup olmadığı noktasına temas edilecektir. Sonuç olarak çalışma, kurgusal içerik olan televizyon dizilerinde toplumun gerçek bir müessesi olan aile kurumuna ilişkin anlam yapılarını nasıl inşa ettiğini ortaya koymaya çalışarak, temsilin ürettiği gerçekliğin irdeleyerek toplumsal algıya ışık tutmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Medya, İdeal Aile Miti, İdeoloji, Toplumsal Cinsiyet, Göstergebilimsel Analiz,

ABSTRACT

Media, beyond merely reflecting social reality, effectively maintains its presence in social life as a powerful tool that reconstructs its own unique reality through its own language. Symbols, values, cultural and historical elements, etc., present in narratives conveyed through television, one of the most important traditional media outlets, function as carriers in the creation and maintenance of this reality. This study aims to compare the transformation and change experienced by the family in Turkish family dramas with the idealized family structure. The changing structure of the traditional Turkish family, particularly noticeable in recent years, how it is represented through gender roles and intra-family relationships, and how the "ideal family myth" is produced will be examined primarily from a media literacy perspective. From the

family dramas that constitute the research universe, Bahar, which had high viewership ratings during its broadcast period, and Kızılcık Şerbeti, which is still airing, were selected as the purposive sample. This study will examine the transforming representation of the family within a structure where family hierarchy, the struggle for existence of identities based on family roles, the visibility of traditional structures are replaced by the drawing of individual boundaries, power relations are unbalanced, authority is questioned, and existing values and judgments are reshaped. The data from television series will be analyzed using Roland Barthes' semiotic analysis method. The analysis will focus on denotation and connotation, aiming to reveal the dimensions of the ideology sought to be imposed.

In conclusion, the study will attempt to reveal how the family is represented in television series, which hold a significant audience in traditional media, and how reality is reproduced in the media through these representations, highlighting which values and relegating others to the background. Furthermore, it will address the question of whether the perception that the traditional family myth is gradually weakening, thus changing and transforming the traditional family structure in the media, is accurate. In conclusion, this study aims to shed light on social perception by examining the reality produced by representation and by attempting to reveal how fictional television series construct meaning structures regarding the family institution, a real institution of society.

Keywords: Media, Myth of the Ideal Family, Ideology, Gender, Semiotic Analysis

ISBN: 978-625-90406-7-7

VAN MANİLERİNİN GÜNLÜK YAŞAM PRATİKLERİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

AN ANALYSIS OF VAN MANIS IN THE CONTEXT OF DAILY LIFE PRACTICES

Dr. Mustafa HASANVELİ
Independent Researcher
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-1360-1043

Özet

Maniler, toplumların yaşam tarzlarını, örf ve âdetlerini, gelenek ve göreneklerini yansıtan anonim halk edebiyatı ürünleri arasındadır. Manileri diğer sözlü edebiyat ürünlerinden ayıran belirgin özelliklerinden biri, kısa ve kalıplaşmış manzum yapıda olmalarıdır. Maniler halkın gündelik dil özelliklerini gösterdiği gibi yaşanılan mekân özelliklerine dair bazı bilgiler vermektedir. Kısa ve sade yapıları sayesinde kolaylıkla söylenmekte ve nesilden nesile aktarılabilmektedir.

Sözlü edebiyat ürünleri, bireylerin ve toplumun duygu ve düşüncelerini temsil eden önemli unsurlardır. Manilerde toplumsal yaşamın deneyimlerinden birtakım izler bulunmaktadır. Coğrafyanın iklim özelliklerinden yemek kültürüne ve çevre özelliklerine dair birçok unsur hakkında bilgilendirdiği görülmektedir. Bu yönüyle günlük yaşamı, sözlü edebiyat ürünleri aracılığıyla anlamlandırmak kolaylaşmaktadır. Bu çerçevede bakıldığında sözlü edebiyat ürünlerinin yalnızca bir edebi ürün değil aynı zamanda günlük yaşam pratikleri ile ilgili verilere kaynaklık etmesi bakımından önem arz etmektedir.

Van manileri de bu kapsamda incelendiğinde Van ve çevresinin coğrafi özellikleri, sosyo-kültürel yapısı ve halkın gündelik yaşamı hakkında çeşitli bilgiler içermektedir. Bunlar: Yöredeki dağlık alanlar, yerleşim düzeni, yaşam biçimi, bazı ilçelerin isimleri, yöresel yemekler, bölgede yetişen bitki isimleri, yörede yetişen meyveler, ağaç isimleri, yerleşim yerlerinden ve doğal çevre unsurları, yörede mahalle isimleri, bazı dini, kültürel ve tarihi yapılar ve yaz-kış yaşamlarına dair pratikler şeklinde sıralanabilir. Bunlar arasında bazı maniler seçilmiştir. Manilerin söz konusu özellikleri Van'ın gündelik yaşam pratiklerinin halk kültürü üzerinde etkisini göstermektedir.

Bu çalışmada, Van manileriyle ilgili literatür taraması yapılarak, yayımlanmış çalışmalardaki maniler arasından Van'ın günlük yaşam özelliklerini ve halkın gündelik yaşamını yukarıda bahsedilen çeşitli yönlerini temsil edenler seçilmiştir. Seçilen maniler, birtakım tematik başlıklarla tasnif edilerek Van ve çevresinin günlük yaşam pratikleri dini, sosyal ve kültürel bağlamda değerlendirilmiştir. Böylece diğer sözlü ürünler gibi maniler de hem kültürün aktarılması hem de insanların çalışma, düğün, asker uğurlama, tarım gibi günlük faaliyetlerini çözümleme ve günlük yaşamdan çeşitli bilgiler sunma aracı olması yönüyle değerlendirilmiştir. Bu çalışmada konuya ilişkin literatür taraması yapılmış, Van'ın günlük yaşam pratikleri hakkında bilgilendiren maniler çeşitli yönleriyle incelenmiştir. Bu çalışma, halk bilimi açısından; manilerin gündelik halk yaşamını anlamada önemli veri kaynaklarından biri olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Mani, günlük yaşam, kültür, gelenek, Van.

Abstract

Manis are a form of anonymous folk literature that reflect the lifestyles, customs, and traditions of societies. One of the distinctive features that sets manis apart from other forms of oral literature is their short, formulaic verse structure. As well as showcasing the characteristics of the people's everyday language, manis provide some insight into the features of the places

where they live. Thanks to their short and simple structure, they are easy to recite and can be passed down from generation to generation.

Works of oral literature are important elements that represent the feelings and thoughts of individuals and society. Folk verses contain traces of experiences from social life. It is evident that they provide information on a wide range of topics, from the climatic characteristics of the region to culinary culture and environmental features. In this respect, it becomes easier to make sense of daily life through oral literary works. Viewed in this context, oral literary works are significant not only as literary works but also as a source of data relating to the practices of daily life.

When Van folk verses are examined in this context, they contain a variety of information about the geographical features, socio-cultural structure and daily life of the people of Van and its surroundings. These include: the mountainous areas of the region, the settlement pattern, the way of life, the names of certain districts, local dishes, the names of plants growing in the region, local fruits, the names of trees, settlements and elements of the natural environment, the names of neighbourhoods in the region, certain religious, cultural and historical structures, and practices relating to life in summer and winter. A selection of folk verses has been made from among these. The characteristics of these verses demonstrate the influence of Van's everyday practices on folk culture.

In this study, a literature review on Van folk verses was conducted, and from among the verses found in published works, those representing the characteristics of daily life in Van and the various aspects of the people's everyday life mentioned above were selected. The selected manis were categorised under a set of thematic headings, and the daily life practices of Van and its surroundings were evaluated within a religious, social and cultural context. Thus, like other oral traditions, manis were assessed both as a means of transmitting culture and as a tool for analysing people's daily activities-such as work, weddings, sending off soldiers and agriculture-and for providing various insights into daily life. In this study, a literature review on the subject was conducted, and the manis providing insight into the daily life practices of Van were examined from various perspectives. From a folklore perspective, this study demonstrates that manis are one of the key sources of data for understanding everyday folk life.

Keywords: Mani, daily life, culture, tradition, Van.

Giriş

Maninin kökeninin İslamiyet öncesi Türk şiir geleneğinin bir devamı olduğu ve Türklerin İslamiyet'i kabul etmelerinden sonra İran edebiyatındaki rubai ve diğer nazım şekillerinin etkisiyle ortaya çıktığı hakkında iki farklı görüş bulunmaktadır (İyiyol,2013: 263). Maninin Türk folklorunun "poetik" düşüncesinin aktarılmasının en güçlü örneklerinden biri olduğu ve günlük yaşamdan toplumsal olaylara kadar konulara temas edebilen, düşünce yapısını ve yaşam biçimlerini yansıtan bir anlatım biçimi olarak değerlendirilmektedir (Süleymanova, 2025: 3). Bayraktar'ın belirttiğine göre, Sözlü kültür ürünleri, değerlerin korunması ve aktarılmasında Atasözleri, ninniler, türküler ve diğer sözlü kültür ürünleri gibi maniler de bu değerlerimizin aktarılmasında önemli roller üstlenmektedir (Bayraktar, 2022: 156). Manilerin içeriği hakkında bilgiler veren Gümüştepe, kişilerin birbirlerini beğenme ve yerme durumlarını, âşık olması, nefret etmesi, dua ve bedduaları gibi birçok unsuru maniler vasıtasıyla aktardığını, kişinin hayattaki ve çevresinde gözlemlediği gerçek olayların ve gerçek yaşamın manilere yansıdığını belirtmektedir (Önal,2007'den akt. Gümüştepe,2024: 74). Maniler diğer halk edebiyatı ürünlerinden basit görülmelerine rağmen "sosyal taşıyıcılık rolü" yönüyle atalarımızın düşünce dünyasını, kaygılarını, umutlarını yansıtma yönlerinin göz ardı edilmeyecek derecede bir öneme sahip oldukları vurgulanmaktadır (Kemaloğlu, 2013: 61).

Maniyi bir iletişim yöntemi olarak değerlendiren Gümüştepe ise; insanın kendisiyle olan iletişimin dışındaki iletişimde, mani söylemenin kişinin diğer insanlarla olan iletişimini yansıttığını ifade etmektedir (Gümüştepe,2024: 71).Şenocak ve Karaman'ın belirttiklerine göre, maniler, bireylerin kızgınlık, beklenti ve serzeniş gibi duygu ve düşüncelerini aktarmalarına imkân sağlarlar (Şenocak & Karaman,2025: 213). Eker, manilerin işlevleri hakkında şu bilgileri vermektedir: "Söylendiği ortamla bütünlük sağlayan, toplumu oluşturan bireyler tarafından da onaylanan mâniler, aynı zamanda, haber taşıma fonksiyonuna sahiptirler. Sevdalıların birbirlerine iletmek istedikleri mesajlar, mânilerde dile gelir "(Öğüt-Eker,2000: 995).Eren, manilerin işlevselliği ve kullanım alanlarına şu cümleyle dikkat çekmektedir: "Sözlü şiirin yaygın şekillerinden olan mâni, geleneksel yaşamın canlı olduğu dönemlerde toplumsal yaşamın tüm alanlarına yayılmış bir kullanıma sahip olmuştur"(Eren,2025: 162). Kaya, Anonim Halk Şiiri adlı çalışmasında, *Hazırlanış ve Uygulanışlarına Göre Maniler* adlı başlığında çeşitli nedenlerle bir araya toplanan insanların, ortamın konusuna göre mani söylediklerini belirttirerek manilerin "niyet manileri", "katar manileri", "karşılıklı maniler"," iş yaparken söylenen maniler" şeklinde tasnifte bulunmaktadır (Kaya, 2014: 77).

Bu çalışmada incelenen maniler *Van Kültür ve Turizm Envanteri-III, Halk Kültürü-I* adlı çalışmada Yılmaz Önay'ın hazırladığı "Maniler " başlığı altında yer alan manilerinden seçilmiştir. Seçilen maniler, günlük yaşam pratikleri; yemek kültürü, tarımla ilgili pratikler, çarşı ve şehir hayatı, kış hayatı ve ramazan kültürü, başlıkları altında değerlendirilmiştir.

1. **Yemek Kültürü ile İlgili Pratikler**

Her yörenin manilerinde, söz konusu yörenin yemek kültürüyle ilgili detaylara ulaşılabilir. Söz konusu yörede hangi yemeklerin sevildiği, hangi yemek çeşitlerinin yapımında hangi malzemelerin kullanıldığıyla ilgili çok sayıda ipucunu manilerde bulmak mümkündür. Van manilerinde yemek kültürüne dair bazı bilgilerin yansıdığını söylenebilir.

Çalının dibi derın
Sulari gayet serın
Zengin fakir demeyın
Hep yağli yemek verın (Önay,2014: 182)

Bu manide çevre tasviriyle beraber, suları serin akan derenin üzerindeki çalılıklara da gönderme yapılmaktadır. Bunu yanı sıra üzerinde durulan bir diğer konu da misafirperverlik konusudur. bilgiler bulmak mümkünüdür. Aynı zamanda gelen misafirlere yapılan ikramlarda zengin ve fakir olduğuna bakılmaksızın yağlı yemek verilmesi gerektiği tavsiye edilmektedir. Dolayısıyla gündelik yaşam içerisinde Van'ın cömert ikram geleneği ve yemek kültürünün manilere yansıdığı söylenebilir.

2. **Tarımla İlgili Pratikler**

Maniler, ekim faaliyetleri ve günlük yaşam pratikleri içerisinde tarımın yerini yansıtmakla beraber, tarımsal üretim şekli ve kırsal yaşamdaki gündelik hayat pratiklerinin izleri ve çevreyle ilgili tasvirleri ve kültürel coğrafya unsurlarından da bilgiler vermektedir.

Bağa ekdım ekini
Uçurdum eldekini
Gelen menzimi sorar
Sormaz gelbımdekini (Önay,2014: 182).

Yukarıdaki manide bağ ve bahçede tarım yapıldığıyla ilgili bir söyleyiş bulunmaktadır. Aynı zamanda "eldekini uçurmak" ifadesinde bağ ve bahçe işlerine yaptığı harcamaları kastetmektedir. Gelen kişilerin daha çok onun dışardaki görüntüsünü sorduklarını ancak içinde olan dert ve kederi sormadıklarıyla ilgili bir sitem bulunmaktadır.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Bağa girdim yarpağa
Başladım toplamağa
O gız menım olursa
Belim gelmez torpağa (Önay,2014:182).

3. Çarşı ve Şehir Hayatı

Çarşı kültürü ve şehir hayatı sözlü kültür ürünlerine yansır. Manilere bu durumun yansıdığı söylenebilir.

Çarşida leymun duzi
Vali giymiş buluzi
Vanlilar manto giymiş
Ne dadi var ne duzi (Önay,2014:182).

Manide, çarşıda limontuzunun satıldığını belirtilirken, aynı zamanda giyim kuşamla ilgili bilgiler de verilmiştir. Kış mevsiminde giyilen elbiseler tasvir edilmiştir. Van'daki kış mevsiminin sert ve zorlu geçtiğini ifade etmekle beraber, maninin kış mevsimini tasvir ettiği "manto" ve "buluz" o dönemin kıyafetleri hakkında bilgiler verilmektedir. Ancak kış soğuğundan mantonun " ne tadı ne de tuz var" mecazi anlatımıyla kış mevsimi hakkında olmadığı serzenişin olduğu şeklinde yorumlanabilmektedir.

4. Kış Hayatı

Dağda yayli yürümez
Gışdır garlar erimez
Üreğimde yara var
Perdelidır görünmez (Önay,2014: 182).

Yayla, dağ ve kış mevsimi resmedilmektedir. "dağda yayli yürümez" ve "gışdır garlar erimez" dizeleriyle kış mevsimi tasvir edilmektedir. Burada karların erimemesi yalnızca mevsimsel zorlukları kast etmemekle beraber aynı zamanda o kimsede ümitsizliğin ve sıkıntının sürekliliğini simgeleyen mecazi bir anlatımın da olduğu söylenebilir. Van'da uzun süren kış mevsiminde karların sanki hiç erimeyeceği ümitsizliğiyle beraber, yüreğindeki dert ve kedere de işaret edilmiştir. Aynı zamanda "karlar erimez" ifadesi ile dert ve kederinin sonlanmayacağı düşüncesi arasında anlamsal bir bağlantı kurulabilmektedir.

5. Ramazan Kültürü

Utansın tutmiyannar
Sahura gahmiyannar
Sonra pişman olacah
Teravih gılmiyannar (Önay,2014: 186).

Bu manide Ramazan ayına özgü dini uygulamalar ve bunlara verilen önem görülmektedir. Sahur, oruç ve teravih ifadeleri ramazan pratikleri arasında yer almaktadır. Manide oruca verilen önemi göstermekle beraber, Ramazan ayındaki sahurdan da bahsedilmektedir. Manide üçüncü mısra, ikinci ve son mısrada anlamca bağlantı kurulmuştur. "Sonra pişman olacah" ifadesi hem sahura kalkmayanların gündüz çekeceği açlıktan dolayı duyacağı pişmanlığı ifade eder, hem de teravih kılmayanların ahirette pişmanlık duyacağına gönderme yapılmıştır. Böylece mani Ramazan'ın manevi atmosferinde yapılan uygulamaları yansıtırken, ibadetlerin önemini de öğütleyen bir üslupla ifade ettiği söylenebilir.

Sonuç

Van manilerinin gündelik yaşamın hemen her alanına ayna tuttuğu ve günlük pratikleri yansıttığı görülmektedir. İnsanların inanç pratiklerinden, misafirlik ve komşuluk ilişkilerine kadar hayatın her safhasındaki detayların manilere yansıdığı görülmektedir. Böylelikle maniler insanların duygu ve düşüncelerini yansıtmasının yanı sıra, günlük hayattaki pek çok eylemleri yansıttığını da söylemek mümkündür. Genellikle her kesimden kimseler tarafından yaygın olan

ISBN: 978-625-90406-7-7

mani söyleme geleneği, Van manileri için de değerlendirildiğinde maninin içerik ve içerdiği mesajdan saptanabilir. Maninin şekil ve yapısı bu durumu mümkün kılmaktadır.
Halk bilgisi ve kültürel aktarım aracı olarak maniler geçmişteki gözlemsel bilgileri ve kültürel faaliyetlerin bilgisini günümüze taşıması açısından son derece önemli özelliklere sahiptir. Van yöresine ait maniler diğer yörelerdeki maniler gibi yemek kültüründen, ramazan ayındaki günlük faaliyetlere, yaz ve kış aylarındaki yaşamla ilgili kesitleri bize sunmaktadır. Bu yönüyle manilerin bilgilendirici yönü olduğu söylenebilir. Ev işi ile ilgili pratikler günlük hayatta bireylerin vakit harcadıkları faaliyetler olması dolayısıyla manilerde bu faaliyetler hakkında bilgilerin olması kaçınılmazdır. Sonuç olarak Van manileri geçmişteki ve şu anki gündelik yaşamın nasıl şekillendiği hakkında bilgiler sunmaktadır.

Kaynaklar

Bayraktar, D. (2022). Dil ve kültür bağlamında mânilerde değerlerimiz üzerine bir inceleme. RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, (Ö11), 145-157.
Eren, M. (2025). Van Gölü Havzası Sözlü Kültüründe Van Gölü. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 70, 152-164
Gümüştepe, P. N. (2024). Tarihsel Süreçte Türk Kadını İçin Bir İletişim Yöntemi: "Mani Söyleme Geleneği". *Türkoloji*, 119, 69-90.
İyiyol, F. (2013). Anonim Olmayan Mâniler: Dinî-Tasavvufî Türk Halk Edebiyatı Örnekleri. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 6(12), 261-276.
Kaya, D.(2014). Anonim Halk Şiiri, Ankara: Akçağ Yayınları.
Kemaloğlu, M. (2013). Terekeme (Karapapak) Türkleri ve mânileri (Bayatıları/Mahnıları): Muş-Bulanık çevresi. *Journal of History Culture and Art Research, 2*(1), 54–86.
Öğüt-Eker, G. (2000). Bayburt Mânilerinden Hareketle İletişimde Yüklendiği Fonksiyonla Mâni Söyleme Geleneği. *Erdem*, *12*(36), 989-1006.
Önay, Y. (2014). "Maniler". Van Kültür ve Turizm Envanteri-III, Halk Kültürü-I (Dil ve Anlatım-Halk Edebiyatı-Müzik Kültürü) (Editörler: Yılmaz Önay, Davut Tatlı). Gündoğdu Ofset.
Süleymanova, l. (2025). Mani ve Hoyratlar. *Kutbilim Sosyal Bilimler ve Sanat Dergisi*, 4(1), 1-12.
Şenocak, E., & Karaman, G. (2025). İşlevsel Halk Bilimi Kuramı Bağlamında Diyarbakır Manilerinin İncelenmesi. *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 211-232.

ISBN: 978-625-90406-7-7

VAN BİLMECELERİNİN TEMATİK BAĞLAMI VE İŞLEVLERİ
THE THEMATIC CONTEXT AND FUNCTIONS OF VAN RIDDLES

Dr. Mustafa HASANVELİ
Independent Researcher
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-1360-1043

Özet

Sözlü geleneğin önemli ürünlerinden biri olan bilmecelerin de diğer sözlü edebiyat ürünleri gibi birçok tematik bağlamsal hususiyeti bulunmaktadır. Bilmeceler genellikle; insanların hoşça vakit geçirme, iletişim kurma ve bilgilerini aktarmak ve yeteneklerini geliştirmek ve birbirlerini sınamak maksadıyla sordukları, içerisinde örtük anlam, benzetme ve çağrışım gibi sanatsal özellikler de bulunan bu kısa ifadelerin daha başka birçok yöresel bağlamla bağlantısı bulunmaktadır. Bilmeceler, yalnızca sorulan bilmeceyi bulma etkinliği olmakla kalmaz, aynı zamanda bir yöreye ait kültürü, tarımsal faaliyetleri, yörede yaşayan hayvanları, yöresel etkinlikleri, çevresel faktörleri hakkında da bilgi sahibi yapar. Bu çerçeveden bakıldığında bilmeceler, kültürel coğrafyadan, halkın yaşantısındaki eşyaya, günlük kullandıkları araç ve gereçlere kadar, yörenin ağız özelliklerine ve bireylerin olaylara bakış açılarına kadar her bakımdan hayata dair pek çok unsuru yansıtır. Halk tecrübesinin önemli bir ürünü olan bilmeceler, halkın olayları ve çevreyi gözlemleme ve yorumlamayla ilgili olan gözlemi sonucunda ortaya çıkan, sanatsal yönleri de bulunan sözlü sanat ürünleri arasında yer alır.

Van yöresine ait bilmeceler, içinde yaşadığı kültürdeki bireylerin kültürel birikimini ve toplumsal hafızasını farklı yönleriyle temsil eder. Bu bilmeceler, gök cisimleri, doğa unsurları, ev eşyaları, somut kavramlar, zaman, dinî-kültürel bilgiler doğrudan verilmek yerine daha örtük bir surette karşı tarafa sorulur. Böylece benzetme ve zıtlıklardan faydalanarak söz konusu eşyanın ne olduğu ile ilgili örtülü bir şekilde kolaylıklar sağlanır.

Bu kapsamda bakıldığında Van yöresine ait bilmecelerin, diğer sözlü edebiyat ürünleri gibi kültürün anlaşılması ve taşınması açısından önemli bir araç olduğu söylenebilir. Yukarıda ifade edildiği üzere Van yöresi bilmeceleri bireyler için yalnızca hoşça vakit geçirmek ve bilgilerini sınama aracı olmakla kalmaz, aynı zamanda kültür ve inanç dünyasını yansıtan, bunları sözlü kültür içerisinde aktaran, bir yöreye ait kültürel aidiyeti içeren bir yapı sergiler.

Bu çalışmada, Van bilmeceleriyle ilgili yapılmış çalışmalar dikkate alınmış ve bu çalışmalarda Van yöresine ait olduğu belirtilen bilmeceler farklı tematik bağlam ve işlevleri açısından değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Çalışma halk bilimi açısından içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Elde edilen veriler, birtakım başlıklar altında sınıflandırılarak yorumlanmıştır. Böylelikle bu çalışmanın Türk halk edebiyatı ve Türk halk bilimine katkı sunması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sözlü kültür, bilmece, Van, tematik analiz, bağlam, işlev.

Abstract

Riddles, which are one of the significant products of the oral tradition, share many thematic and contextual characteristics with other forms of oral literature. Riddles are generally short expressions asked by people to pass the time pleasantly, to communicate, to pass on knowledge, to develop their skills and to test one another; they contain artistic features such as hidden meanings, similes and allusions, and are linked to many other regional contexts. Riddles are not merely an activity centred on solving the riddle itself; they also provide insight into a region's culture, agricultural practices, local wildlife, regional events and environmental factors. Viewed

in this light, riddles reflect many aspects of life from cultural geography to the objects in people's daily lives and the tools and utensils they use, and even the dialectal features of a region and individuals' perspectives on events. As an important product of folk experience, riddles are a form of oral art that emerges from the people's observation and interpretation of events and their surroundings, and which also possesses artistic qualities.

Riddles from the Van region represent various aspects of the cultural heritage and collective memory of the people within that culture. In these riddles, celestial bodies, elements of nature, household items, concrete concepts, time, and religious and cultural knowledge are posed to the listener in a more veiled manner rather than being stated directly. In this way, by making use of similes and contrasts, subtle clues are provided to help identify the object in question.

Viewed in this context, it can be said that riddles from the Van region, like other forms of oral literature, serve as an important tool for understanding and transmitting culture. As stated above, riddles from the Van region are not merely a means for individuals to pass the time enjoyably and test their knowledge; they also reflect the world of culture and belief, convey these within oral culture, and embody a sense of cultural belonging to a particular region.

In this study, previous research on Van riddles has been taken into account, and the riddles identified in these studies as originating from the Van region have been analysed in terms of their various thematic contexts and functions. The study was examined using content analysis from a folklore perspective. The data obtained were classified under various headings and interpreted accordingly. It is thus intended that this study should contribute to Turkish folk literature and Turkish folklore studies.

Keywords: Oral culture, riddle, Van, thematic analysis, context, function

Giriş

Bilmecelerin Türk geleneğinde farklı isimlerle adlandırıldığı görülmektedir "Mesel", "metel", "matal", "masal", "tanımaca", "tapmaca", "tappaca" ve "tapbaca" şekildeki isimlerle ifade edilen bilmeceler bazı diğer Türk topluluklarında ise "tapkış", "tabışkak", "tabışmak" gibi ifadelerle adlandırıldığı belirtilmektedir (Sakaoğlu, 2024: 55). Türkçenin çeşitli lehçelerinde bilmecelerin çeşitli isimlerle ifade edildiği ve Kırım Tatarlarında tapmaca(=bulmaca) olarak ifade edilen, Özbekçede tapışmak, Altayca Tapkır, Türkmence matal, Kazakça cumbak vb. isimleriyle ifade edilmektedir (Berbercan,2016: 9). Türk anonim edebiyatında bilmecelerin tanımıyla ilgili en eski bilgilere Dîvânu Lugâti't-Türk'te bulunduğu ifade edilmektedir. Bu eserde, bilmeceleri ifade etmek için tapuzgu ve tapuzguk kelimelerinin kullanıldığı belirtilir (Güner, 2020: 17). Bilmecenin tarihinin çok eskilere ve köklerinin mitolojilere dayandığı, hatta Yunan Mitolojisinde bilmecelerin hikâyelere bağlı olarak anlatılıp cevaplandırıldığı belirtilmektedir (Seyidov, 1992: 1). Büyükokutan Töret'e göre, bilmecelerin kökenlerine dair araştırmacılar toplumların ilk dönemlerindeki mit, efsanelerin temellerine dair çeşitli teoriler geliştirmişlerdir. Bazı araştırmacılar konuşma ve gizli dil kullanma ihtiyacının bir sonucu olarak çıktığını ifade etmektedir (Büyükokutan Töret, 2018: 35). Hikâye, destan, masal, ninni vs. bilmece gibi ürünler, halkın yaşayış ve sanat anlayışını gerçek anlamda yansıtan kaynaklar olduğu ifade edilmektedir. Bilmecelerin metaforik anlamları sayesinde yalnızca eğlence görevi üstlenmemekte aynı zamanda toplumun yaşam deneyimleri ve düşünce dünyalarını, aynı zamanda bilişsel olarak gelişen mesajları yansıtma işlevini üstlenirler (Kuyma,2021: 608).

Tematik bağlamı ve işlevi açısından değerlendirilen bilmeceler, toplumların yaşam biçimini, değerlerini ve diğer sözlü kültür ürünleri gibi halk tecrübesinin bir ürünü olduğu ve yaşamın farklı alanlarından izler taşıdığı söylenebilir. Türk bilmeceleri üzerine yapılan birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalardan biri de Demir'in (2025) *Türk Bilmecelerindeki İpuçlarının Anlamsal ve Yapısal Boyutları Üzerine Bir İnceleme* adlı çalışmasıdır. Demir bu çalışmasında

bilmecelerin "anlamsal ve yapısal" özelliklerine ve bilmecelerde soru, cevap ve ipucu arasındaki bağlantıya odaklanmaktadır (Demir,2025:263).Bilmeceleri yapı, içerik ve işlev açısından inceleyen bir diğer çalışma ise Bayraktar vd. (2026) tarafından kaleme alınan *Başkurt Çocuk Folklorunda Kültürel Bellek Aktarıcısı Olarak Bilmeceler* adlı çalışmasıdır.

Bu çalışma ise Van yöresine ait örneklem seçilen bilmeceleri kültürel bağlam ve yöresel özellikler, çevresel, kültürel, coğrafi faktörlerin etkileri üzerinde durmaktadır. Van bilmeceleri, doğa ve hayvanlarla ilgili bilmeceler, bitkilerle ilgili bilmeceler, bireylerin kullandığı eşya, araç ve gereçler, soyut kavramlar olmak üzere hayatın farklı alanlarını yansıtması açısından tematik olarak incelenmenin yanı sıra bilmecelerin ne amaçla söylendiğiyle ilgili olarak kısaca bilgi verilmiştir.

Bilmecelerin halkın yaşamını ve hayata dair düşüncelerini yansıttığı görülmektedir. Bilmecelerin halkın günlük yaşamından ve inançlarından ve doğaya ait gözlemleri de yansıtmaktadır. Bilmecelerin bir iletişim biçimi ve toplumsal hafızasını temsil ettiği ve kültürel birikimlerini de yansıttığı belirtilmektedir (Türkyılmaz, 2025: 796). Bu çalışmada seçilen bilmeceler *Van Kültür ve Turizm Envanteri* adlı çalışmada yer alan Yılmaz Önay'ın *Van Bilmecelerinden Örnekler*' başlığı altındaki örneklerden seçilmiştir. Seçilen bilmeceler Tematik içerik analizinin yanı sıra Van bilmecelerinin işlevlerinden de bahsedilmiştir.

1. Tematik Bağlam Açısından Van Bilmeceleri

1.1.Doğa, Hayvanlar ve Bitkiler

Dağdan gelir, taştan gelir;
*Başı telli enişte gelir (*Uşkun) (Önay,2014:214)

Bu bilmecede Van'da yetişen bir bitki konu edilmiştir. Bu bitkinin sağlık açısından birçok faydası olduğu halk arasında anlatılmaktadır. Uşkun/uşgun bitkisi, bilmecede kendisine has fiziksel özellikleriyle betimlenmiştir. Bitkinin başında bulunan ve püskülü andıran tel tel kıvrımlar "başı telli" ifadesiyle anlatılmıştır. Ayrıca bitkinin dağlık ve taşlık alanlarda yetişmesi "dağdan gelir, taştan gelir" dizeleriyle vurgulanmıştır. Bilmecede bitkinin yetişme ortamı ile görünüş özelliklerinden bilgiler verilmiştir.

Allah yapar yapısını
Bıçak açar kapısını (Önay,2014: 212).

Yukarıdaki bilmecede, Van ve Erciş yöresinde yetişen önemli bir tarım ürünü olarak karpuz bilmecelere yansımıştır. Karpuz, yaz aylarında halk arasında sevilerek tüketilmektedir. Van bilmecelerinde karpuz çokça ifade edilmekte ve birçok bilmece "karpuz"un tasviriyle kurulmaktadır. Aşağıdaki bilmece de sürülen ipuçlarından elbisesinin yeşil olması ve düğmelerinin de kara olması belirtilir. Karpuzun içinin kırmızı olması al rengiyle belirtilmiştir:

Aldır abası
Yeşildir libası
Garadır düğmesi (Karpuz) (Önay,2014: 212).

Allah'ın işi karnındadır dişi (Kabak) (Önay,2014: 212).

Van'ın bazı yerlerinde yetiştirilen kabak bilmecelere yansımıştır. Kabakla ilgili bilmece gayet kısa olmasına rağmen güçlü bir gözleme dayandığı söylenebilir. Bilmecede kabak çekirdeğinin diş gibi görünmesi tasvir edilmiştir. "Allah'ın işi" ifadesiyle bilmecelerde halk inanışlarının ve dinin etkisini yansıtmakla beraber, kabağın doğal hâline de yani yaratılış itibareyle öyle olduğuna işaret edilmektedir. Yani onun takdiriyle bu şekilde dişlerinin karnında olmasına dikkat çekilmiştir.

Arşın ayaklı,
Burnu bıyıklı,
Dağlarda gezer, lavaş kulaklı (Tavşan) (Önay,2014: 212).

ISBN: 978-625-90406-7-7

Cevabı tavşan olan bu bilmecede, tavşanın belirgin fiziksel özellikleri tasvir edilmiştir. Bilmecede tavşanın ayaklarının kısa olması "arşın ayaklı" bıyıkları ise "burnu bıyıklı" ifadeleriyle betimlenmiştir. Ayrıca, tavşanın dağlarda gezdiğine dikkat çekilerek doğal yaşam ortamı hakkında bilgi verilmektedir. Ayrıca lavaş kulaklı olduğu ifade edilmiştir. "Lavaş kulaklı"ifadesinin, Van yöresinde meşhur olan lavaş ekmeğine benzetildiği söylenebilir. Van bilmecelerinin yerel yemek kültüründen izler taşıması açısından önemli bir kültürel aktarım aracı olduğunu desteklemektedir:

Bacakları uzun ince,
Hacca gider güz gelince (Leylek) (Önay,2014:212).

Van'ın bazı yerlerinde leyleklerin yuvalarını yapıp her sene buraya geldikleri görülmektedir. "Hacca gider" mecazlı ifadesinin kullanılması, sonbahar mevsiminde Afrika kıtasına leyleklerin göç etmesinden dolayı bu ifadenin kullanıldığı söylenebilir.[1] Aynı zamanda bilmecelerin yüzyıllar boyunca halkın gözlemleri sayesinde elde ettiği bilgi birikiminin kuşaklar arası aktarıldığını gösterir.

Burdan vurdum kılıcı
Halep'te oynadı ucu. (Şimşek) (Önay,2014: 213).

İlkbahar mevsiminde Van'da görülen yağışlarda şimşeklerin görülmesi ve gökyüzünde âdeta kılıç şeklinde bir görsel oluşturduğu ifade edilmektedir. Bu görsel şölen Doğu, Batı, Kuzey, Güney her tarafta görülmektedir. Bir tarafta bilmecede kastedilen yer ile bir taraftan da şimşeğin inceldiği yer âdeta bir titreme hareketi oluşturduğundan bu gözlem bilmeceye de yansımıştır.

Dağdan gelir, taştan gelir,
Bi kükremiş aslan gelir. (Sel) (Önay,2014: 214).

Van'da bazı dağlık yerlerde ve dağ eteklerindeki düzlüklerde kurulan köylerde ilkbahar mevsiminde yoğun seller görülebilmektedir. Selin hırçın ve zararlı bir şekilde akması, önüne gelen taşı toprağı sürükleyip götürmesiyle kükremiş bir aslana benzetildiği söylenebilir.

Dağdan gelir, takır takır
Ayağında gümüş bakır. (At) (Önay,2014: 214).

Atın yürüyüşünü/koşusunu ve atın ayağındaki nalı ifade eden bir bilmecedir. Bilmecede yer alan "takır takır" ifadesi atın koşarken nalından çıkan ses olmakla birlikte, nalın gümüş ve bakır olması da nalın yapıldığı malzemeyle ilgilidir. Bilmecedeki bu detaylar, bilmeceyi çözmek için verilen ipuçları kapsamındandır.

Gatgatıdır gatgatı,
Bu da Allah'ın hikmeti. (Lahana) (Önay, 2014: 214).

Van yerel ağız özelliklerini koruyan bir bilmece olarak karşımıza çıkmaktadır. Lahananın kat kat sarılı olmasının, lahananın doğal ve yaratılış itibariyle özelliği olduğu belirtilmekle beraber, Allah'ın hikmeti olduğu da ifade edilmektedir. Van bilmecelerinde bu tarz "Allah'ın işi/Allah'ın hikmeti" ifadeleriyle oluşturulan bilmeceler, hem halkta bir inanış olduğunu yansıtmakla beraber, sorulan nesnenin doğal yapısının yaratılıştan gelen bir özellik olduğunu vurgulamak için kullanılmaktadır.

Kazdım kazdım kum çıktı;
Kumdan minare çıktı
Bildim ki Keçel Oğlan
Bu yıl bahara çıktı (Çavdar) (Önay, 2014: 216).

Çavdarın yetişme ortamını ve yetişme şartları hakkında ipuçları ve halk bilgisini barındıran güzel bir bilmecedir. Çavdarın yetiştiği toprağın kumlu olduğuna yönelik detaylı bilgi verilmesi ve otunun bu şekilde yükselmesi, bir gözlem sonucu elde edilen ve ifade edilen bir bilgi olmakla

[1]Leylekler kış dönemlerini Afrika'daki daha sıcak bölgelerde geçirirler (Bozyurt & Bahadır,2013, s.1).

ISBN: 978-625-90406-7-7

beraber, aynı zamanda çavdarın etrafındaki bitki sargısının temizlenmesiyle Keçel Oğlan'a benzetilmesi de bilmeceyi bulmayı kolaylaştıran bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.2.Ev, eşya ve günlük yaşam

Altı ay sevilir, altı ay küsülür (Soba) (Önay,2014:213).

Van'da kış ayının uzun sürdüğü bilgisini vermekle beraber, neredeyse yılın önemli bir bölümünün kış şartlarıyla geçmesi, sobaya ihtiyaç duyulmasına ve bu nedenle sobanın sevilmesine neden olmaktadır. Aynı zamanda yaz sıcaklığı başlayınca da sobanın bir kenara atıldığı ve akla dahi gelmediği belirtilmiştir. Bilmece mevsim özelliklerine bağlı olarak kurulmuştur.

Bir odam var,
İçinde beyaz beyaz adamlar;
Başlarında kırmızı kırmızı şapkalar (kibrit) (Önay,2014: 213).

Kibrit kutusu bir odaya benzetilmekle beraber, halk zekâsının mükemmel bir ürünü olarak bu bilmeceyle ortaya çıkmaktadır. Tasvir gücünün ileri seviyede kullanıldığı ve gerçekliğin minimize edilerek bilmeceyi oluşturduğu görülmektedir.

Çat burada
Çat orda,
Çat kapı arkasında (Süpürge) (Önay,2014:216).

Süpürge kırsal kesimlerde elden düşmeyen bir eşya olarak günlük pratiklerde, ev iç ve dışı temizliğinde kullanılmaktadır. Ancak süpürge işler bitince kapı arkasına bırakılır. Bunun nedeni ise bu eşyanın lazım olduğu zamanlarda onu bulmanın kolaylığıyla beraber, kullanılmadığı durumlarda yaşam alanında fazla yer kaplaması ve ayak altında bulunmaması gerektiği şeklinde tasvir edildiği görülmektedir.

Kubbesi tamam,
Oğlu müezzin,
*Babası imam.(Saat) (*Önay, 2014: 214).

Saat ve özellikle cep saati, hem fiziksel hem de işlevsel özelliklerine bakılarak ipuçları verilmeye çalışılmıştır. Saatin üzerinde onu ayarlamaya yarayan düğmesi kubbeye benzetilirken, yelkovan ile akrep; oğlu müezzin ve babası imam şeklinde benzetilerek kurulmuştur. Yelkovan daha hareketli ve hızlı olduğundan oğul benzetmesine uygun görülürken, baba saatteki akrep gibi daha ağır hareket etmekte olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Dam üstünde cadı gibi
Göğe bakar kadı gibi (Baca) (Önay, 2014: 214).

Dam üzerinde bulunan bacalar, soba dumanı nedeniyle zamanla kapkara bir renge bürünür. Uzaktan bakıldığında âdeta bir insan şekli gibi algılanabilir. Bacanın ağzının gökyüzüne doğru açık olması ve şekil olarak bir kişiye benzetilebilmesi, halkın hayal dünyasında "cadı" ile "kadı" arasında bir benzerlik kurmasına yol açmıştır. Bu bilmecede, halk zekâsı bu iki benzerlik arasında bir bilmece kurmayı uygun görmüştür.

Mesel mesel maniki,
Oğlu uşağı on iki,
Mesel başını bağladı
Döne döne ağladı (Teşi) (Önay,2014: 216).

Yün ipi üretmek için kullanılan çok basit bir alettir. Teşinin gövdesinin döndürülmesiyle yün iyice incelerek ip halini alır. Teşinin etrafında biriken iplerle başını bağladığı şeklinde bir tasvir oluşturulmuştur. Van'da eskiden yaygın kullanılırdı.

Tepeye koydum yel aldı,
Dere koydum sel aldı. (Çalı Süpürgesi) (Önay,2014: 217)

Çalı süpürgesi, bahçe temizliğinde veya evin dışındaki temizliklerde sürekli kullanılan bir eşyadır. Hafif yapısı nedeniyle rüzgâr ve su gibi dış etkenlerden rahatlıkla etkilenebilecek bir

ISBN: 978-625-90406-7-7

araçtır. Bilmece, çalı süpürgesinin bu özelliğinden hareketle kurulmuştur. Sel ve yele kapılabilecek bir araç olduğundan, çoğu zaman işe yaradığında kaybolup bulunmadığı imasıyla bilmece kurulmaktadır.

Alçak damdan kar yağar,
Kaynanam ekmek yapar (Un) (Önay,2014: 212)

Tandır evlerinde bulunan büyükçe baca, tandır dumanının çıkması için genişçe yapılır. Bu durum çoğu zaman içeriye karın girmesine neden olur. Bunun dışında değirmende bulunan unun kar gibi yağması olayına da işaret etmektedir. "Kaynanam ekmek yapar" ifadesi, bilmecenin cevaba ulaşmasını kolaylaştırır.

Kapıdan girdim hay ettim
Bi elmayı kırk kişiye pay ettim (Selam) (Önay,2014: 215).

Van yöresinde bir topluluğa dâhil olunduğunda muhakkak selam vermek hem dini hem de kültürel bir gereklilik olarak kabul görmektedir. Soyut anlamla kurulan bir bilmecede, "hay ettim" şeklinde ifade edilmiştir. Selam ifadesi bir tek sözcük olmasına rağmen herkese ayrı ayrı bir hitap olarak benimsendiğinden "bi elmayı kırk kişiye pay ettim"şeklinde ifade edilmiştir. Yani herkes verdiğim selamdan hissesini almıştır anlamında bir ifadede bulunmaktadır.

2. İşlevsel Bağlam Açısından Van Bilmeceleri

Bayraktar vd. (2026), *Başkurt Çocuk Folklorunda Kültürel Bellek Aktarıcısı Olarak Bilmeceler* adlı çalışmalarında bilmecelerin, *eğitsel İşlev, zihinsel ve bilişsel işlev, eğlence işlevi, sosyal işlev, kültürel aktarım ve bellek işlevi, dil ve estetik işlev* şeklindeki başlıklarla bilmecelerin işlevleri hakkında önemli bilgiler vermektedir (Bayraktar vd., 2026:255-256). Bilmecelerin bu özellikleri Van bilmeceleri için de düşünülebilir. Yukarıda örnekleri açıklanan Van bilmecelerinin, toplumsal hafıza, kültürel aktarım, eğlendirme ve eğlence işlevlerinin yanı sıra eğitici olma özellikleri de bulunmaktadır. Bilmecelerin dile de katkısı olduğu ve bireylerin kelime hazinelerini geliştirdiği de söylenebilir. Ayrıca bilmecelerde soyut kavramla nesneler arasında bağlantı kurulması, bireyin hayal dünyalarını zenginleştirmektedir. Bu yönüyle bilmecelerin birçok işleve sahip olduğu söylenebilir. Verilen örneklerde "Gatgatıdır, gatgatı", "Bi elmayı kırk kişiye pay ettim" ve "Bi kükremiş aslan gelir" ifadeleri Van yerel ağız özelliklerini de yansıttığını göstermektedir. Bunun yanı sıra, Van bilmecelerine işlevsel açıdan bakıldığında, bazı kültürel etkinliklerde insanların eğlenme ve vakit geçirmek amacıyla birbirlerine bilmece sordukları görülmektedir. Van'ın bazı köylerinde kış aylarında tandır evinin bulunduğu yerde, tandır etrafında toplanan kadınlar ve çocuklar, ekmek pişirildikten sonra genellikle birbirlerine bilmece sordukları gözlemlenmiştir.

Sonuç

Bilmecelerin bireylerin yaşamlarıyla ve yaşadıkları çevreyle bağlantılı olduğu bilinmektedir. Van bilmeceleri de tematik ve işlevsel açıdan incelendiğinde diğer incelenen bilmeceler gibi hem içerik hem de işlev açısından benzerlik gösterdiği anlaşılmaktadır. Aynı zamanda, yerel ağız özellikleri, yaşam biçimi ve kültürel farklılıklar bilmeceler vasıtasıyla anlaşılabilmektedir. Halk düşüncesinin etkisiyle çevre, nesne ve soyut kavramların tasviri üzerinden bilmecelerin anlam katmanlarının oluşturulduğu görülmektedir. İnsanların genellikle eğlenmek amacıyla birbirlerine sordukları bilmecelerde, bilgi ve dikkat yeteneklerinin sınanmalarıyla beraber, temelde eğlenme aracı niteliği taşıdığı görülmektedir. Van bilmecelerinin tematik çeşitlilik göstermesi açısından bu işlevlere sahip olduğu söylenebilir. Sonuç olarak her yörenin kendine ait düşünce dünyalarını aktaran bilmeceler olduğu gibi Van ve çevresinin de kendine has bilmecelerinin varlığıyla beraber, kültürel coğrafya, çevre tasviri, halk inanışı etkileri, yemek kültürü, ev hayatı,yaz ve kış yaşam koşullarının bilmecelere yansıdığı saptanmıştır.Van bilmecelerinin yerel kültürel özellikler göstermesi ve kısa yapıda olmaları, hem zihinde kalmalarını kolaylaştırır hem de sonraki süreçte aktarılmalarını kolaylaşır.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Kaynakça

Bayraktar, Z., Aslan, H., Safina, L., & Türker, M. S. (2026). Başkurt Çocuk Folklorunda Kültürel Bellek Aktarıcısı Olarak Bilmeceler. *Folklor Akademi Dergisi*, *9*(1), 251-264.

Berbercan, M. T. (2016). Kırım Tatar Bilmeceleri (2.Baskı), Derin Yayınları.

Bozyurt, O., & Bahadır, M. (2013). Leyleklerin Mevsimsel Göçleri İle İklimsel Parametreler Arasındaki İlişkilerin İstatistiksel Analizi. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, *11*(1), 1-11.

Büyükokutan Töret, A. (2018). Bilmecelerin Oluşum ve Aktarımında Yeni Bir Ortam: Bilmece Siteleri. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, *11*(23), 32-49.

Demir, R. (2025). Türk Bilmecelerindeki İpuçlarının Anlamsal ve Yapısal Boyutları Üzerine Bir İnceleme. *Söylem Filoloji Dergisi*, 10(1), 263-274.

Güner, G. (2020). Kuman Bilmecelerinin Söz Varlığı ve Dil Hususiyetleri Üzerine Bir İnceleme. *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi (Türklad)*, 4(1), 16-41.

Kuyma, E. (2021). Bilmecelerde metaforik dil üzerine. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (23), 607-621.

Önay, Y. (2014). *Bilmeceler*. Van Kültür ve Turizm Envanteri-III, Halk Kültürü-I (Dil ve Anlatım-Halk Edebiyatı-Müzik Kültürü) (Editörler: Yılmaz Önay, Davut Tatlı). Gündoğdu Ofset.

Sakaoğlu, S. (2024). Bilmecelerimiz ve Dört Mısradan Kurulu Erzurum Bilmeceleri I. Edebiyat ve Beşeri Bilimler Dergisi, 1(1), 55-63.

Seyidov N. (1992). Azerbaycan Tapmacaları (Bilmeceleri) (Haz. Saim Sakaoğlu, Ali Berat Alptekin, Esma Şimşek). Konya Selçuk Üniversitesi Basımevi.

Türkyılmaz, D. (2025). Sözlü Kültürden Dijital Platformlara Bilmecenin Kültürel Serüveni. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, *9*(2), 794-816.

ISBN: 978-625-90406-7-7

CHARACTERISTICS OF CRIMES COMMITTED BY MINORS THROUGH NEGLIGENCE

Reşat MÜRŞÜDOV
Baku State University, Faculty of Law, Department of Criminal law, criminology and penal law, Baku, Azerbaijan
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0000-4707-2253

ABSTRACT

This paper examines the distinctive characteristics of crimes committed by minors as a result of negligent behavior, exploring the psychological, social, and legal dimensions that differentiate juvenile negligence from adult culpability. Unlike intentional delinquency, negligence-based offenses among minors arise from an underdeveloped capacity for risk assessment, impulsive decision-making, and an incomplete understanding of consequential harm all of which are intrinsic to adolescent cognitive development and often go unrecognized until serious harm has already occurred.

The study identifies several defining features of such offenses. First, negligent crimes by minors frequently involve situational recklessness rather than deliberate wrongdoing, manifesting in contexts such as traffic incidents, property damage, accidental harm to peers, and unsafe handling of hazardous materials. Second, peer influence and group dynamics play a significant amplifying role, as adolescents operating in social contexts are more prone to underestimating risks and overestimating their own competence. Third, the absence of adequate adult supervision is a recurring structural factor that creates environments in which negligent conduct goes unchecked until harm occurs. (Алексеева, 2004)

From a neurological standpoint, the prefrontal cortex the brain region governing impulse control and foresight remains underdeveloped throughout adolescence, providing a strong biological basis for the diminished standard of care expected of minors. Legal frameworks across jurisdictions reflect this reality by applying modified standards of negligence, often benchmarking a minor's conduct against that of a reasonably careful child of similar age, maturity, and experience rather than against an adult standard.

The paper further considers the role of socioeconomic conditions, family environment, and educational attainment in shaping negligent behavior patterns. Prevention-oriented recommendations include targeted risk-awareness education, restorative justice approaches, and strengthened parental responsibility mechanisms. Understanding the unique profile of juvenile negligence is essential for developing proportionate legal responses and effective rehabilitation strategies that prioritize long-term behavioral correction over purely punitive measures.

Keywords: criminal negligence, juvenile delinquency, criminal liability, punishment strategy

INTRODUCTION

Scientific and technological progress, which contributes to the application of digital technologies, increases the risk of harm to the individual, property, and society, requiring strict implementation of special rules. In this regard, due to the lack of life experience of minors, skills and knowledge of new technological opportunities, the degree of public danger of their actions in areas where compliance with labor protection, traffic, and technical safety rules is required significantly increases. The criminological portrait of minors who commit crimes through negligence is fundamentally different from the portrait of those who commit crimes

intentionally, since in such individuals the need for self-affirmation, as well as emotional tension (stress), high feelings of fear, intellectual or emotional indifference factors such as unwillingness to analyze the situation and predict possible consequences in advance, often act as the causes of crime. (James Burfeind, Dawn Jeglum Bartusch, 2005)

In addition, overestimation of one's own abilities, disregard for the rules of social coexistence, family atmosphere and home environment, level of material well-being, lack of supervision by responsible persons (parents, guardians, teachers) also create the basis for committing crimes due to negligence. Considering the above, there are a number of theoretical gaps in the current research on crimes committed by minors due to negligence in criminology and criminal law. In particular, the issues of criminal liability for crimes committed by minors due to negligence, criminological and criminal-legal characteristics of such crimes, and the development of preventive measures to prevent the formation of a criminal personality in minors are of particular relevance. (Бакаев, 2004)

RESEARCH AND FINDINGS

Teenagers, relying on their agility, fearlessness, and ease of control of technical equipment, often commit socially dangerous acts. A.I.Rarog notes that a person, not knowing the danger of his action or inaction, cannot foresee the possibility of a socially dangerous consequence of this action or inaction. The norms providing for criminal liability for crimes committed in spheres where the interaction between man and technology prevails are in danger of becoming obsolete, which is natural in the context of extraordinary progress in science and technology. It should be borne in mind that the legislator cannot reflect in the Criminal Code all the socially dangerous harm that can be caused by the carelessness of subjects in the management of new technical systems, production and technical processes.

It is necessary to critically evaluate the interpretation of O.D. Sitkovskaya that only such a criterion as the mass distribution of an action can necessitate the inclusion of a criminal law prohibition. When studying the characteristics of crimes committed by juvenile subjects through negligence, the personality of the offender is first considered. When developing a mechanism for preventing crimes, the personality of the offender is of great importance. The personality of the offender is usually understood as a set of socio-demographic, physical (biological), moral-psychological and criminal-legal conditions. (Tröndle / Fischer.2003)

As for the personality of minors who committed crimes through negligence, the complexity of the criminological characteristic is that, on the one hand, they are minors, and on the other hand, the crime was committed through negligence. While the criteria for determining the personality characteristics of those who committed intentional crimes are sufficiently developed in science and practice, due to the small number of crimes committed through negligence, the judicial and investigative practice of studying the personality of those who committed these crimes has not been fully formed.

The literature suggests studying the personality characteristics of a juvenile offender according to the following parameters: 1) demographic and age characteristics; 2) individual personality characteristics (memory, emotions, feelings); 3) social experience (skills, habits); 4) personality orientation (interests, inclinations). According to statistical studies, as members of a criminal group, adolescents commit twice as many serious and especially serious crimes than when they are alone. Approximately half of those convicted of a group crime demonstrate solidarity with their colleagues who committed the crime, and are highly prepared to commit a new crime without thinking about the consequences. Since it is mostly males who try to assert themselves during adolescence, who are aggressive and impulsive, and who also suffer from attention disorders the most, we observe that the vast majority of those who commit crimes out of carelessness among minors are representatives of this gender. (Макашвили В. Г. 1987)

ISBN: 978-625-90406-7-7

The literature notes that juvenile delinquents differ from their peers in their spiritual emptiness, lack of positive life goals, strong consumer attitudes, and desire to improve their educational level (according to the analysis of criminal case materials, 97% of juvenile delinquents are not interested in getting an education). Juvenile delinquents are characterized by a frivolous approach to labor functions performed in the production sector, a utilitarian attitude to the profession. Most of these types of criminals usually spend their time randomly and aimlessly (in their free time they go to bars, cafes, or go for walks with friends), often becoming part of antisocial groups. (Галиакбаров Р.Р, 2000)

The moral and psychological characteristics of juvenile convicts, their attitude to community service, are revealed as a result of studying their lifestyle, needs, interests, and values through moral and legal norms. Pedagogical correction measures related to the treatment of such individuals should be supplemented by medical correction with the help of psychiatrists, social psychologists, neurologists, and psychotherapists. Adolescents with signs of medical correction, as well as developmental delay, differ from their peers in their ability to understand the essence of their actions and control their behavior as a result of impaired functioning of the central nervous system. (Larry J. Siegel, Brandon C, 2008)

A program should be developed for the education of children with developmental disabilities within the framework of new educational standards. It is advisable to apply a different approach to teaching such individuals the rules of technical safety when using vehicles and household appliances, as well as general rules of coexistence, and to educate them by involving them in special educational institutions. Because the socially dangerous consequences of the actions committed by these individuals due to carelessness are increasing, and preventive measures are in any case more useful than the application of liability and punitive measures. On the one hand, adolescents will receive a more individual approach from teachers during education, and on the other hand, they will not set a negative example for their peers and will not be isolated from society.

CONCLUSION

The criminal-legal and criminological characteristics of crimes committed by minors through negligence were studied and the following conclusions were reached:

1) The demographic, socio-psychological characteristics of this type of criminals include the lack of ability to adequately assess and predict the possible consequences of unruly behavior, a position of tactical egocentrism, individualism, prioritizing one's own interests over the interests of society or the safety of others. The specificity of the defects in the legal consciousness of this type of criminals is manifested not in a negative attitude towards general legal norms, but in ignorance of specific norms, unwillingness to obey them or unwillingness to comply with these norms. Taking this into account, we propose to increase the age limit in the Criminal Legislation of the Republic of Azerbaijan, which serves as the basis for bringing minors to criminal liability for acts committed through negligence, from eighteen to twenty years. A similar norm is currently established in Article 96 of the Criminal Code of the Russian Federation.

2) During adolescence, self-awareness, self-esteem, and the foundation for the formation of a personality are laid, which play a decisive role in the process of personal self-management and self-regulation. These processes occur, first of all, as a result of active interaction with their peers. Minors deprived of their liberty realize their need to communicate with their peers and their desire to assert themselves in the environment in correctional institutions. In the above-mentioned conditions, there can be no talk of any positive development, since in such environments, adolescents convicted of serious crimes occupy a leading position among their colleagues. As a result, the correctional process is not sufficiently successful. In this regard, we believe that it is appropriate to impose a conditional sentence on

ISBN: 978-625-90406-7-7

minors for crimes committed by negligence.

3) Special preventive measures are not implemented to prevent crimes committed by minors due to negligence. It is important to improve the general educational and cultural level of adolescents, as well as to strengthen control by parents and guardians, to conduct awareness-raising work in schools and relevant penitentiaries and to develop educational programs in this direction. It is also advisable to introduce restrictions in legislation on the use of high-risk devices (scooters, mopeds, motorcycles, bicycles, water transport, etc.) in order to prevent crimes against public safety committed through negligence.

REFERENCES

Алексеева Л.А. Психологический анализ признаков субъекта преступле- ния в УК РФ // Вестник Тюменского государственного университета. - 2004. - № 5. - С. 178-180.

Бакаев А.А. Система профилактики правонарушений несовершеннолет- них. - М.: Логос, 2004.

Галиакбаров Р.Р. Борьба с групповыми преступлениями. Вопросы квали- фикации. - Краснодар, 2000.

Макашвили В. Г. Уголовная ответственность за неосторожность. - М., 1987.

Clemens Bartollas, Frank J. Schmalleger Juvenile Delinquency (The Justice Se- ries). - Prentice Hall; 1 edition, 2012. – 304 p.

Larry J. Siegel, Brandon C. Welsh Juvenile Delinquency: The Core. - Wadsworth; 3rd edition (2008). – 464 p.

Larry J. Siegel, Brandon C. Welsh. Juvenile Delinquency: Theory, Practice, and Law. - Wadsworth Publishing; 11 edition, 2011. – 736 p.

James Burfeind, Dawn Jeglum Bartusch. Juvenile Delinquency: An Integrated Approach (Criminal Justice Illuminated)- Jones & Bartlett Pub; 1 edition, 2005. – 675 p.

Stratenwerth G. Strafrecht. Allgemeiner Teil I. 4 Aufl. Berlin; Köln; Bonn; München: Carl Heymanns Verlag, 2000.

Tröndle / Fischer. Strafgesetzbuch und Nebengesetze. 51 Aufl. München: C.H.Beck, 2003.S. 116.

ISBN: 978-625-90406-7-7

KÜLTÜREL HOMOJENİZASYON VE NETFLİX
CULTURAL HOMOGENIZATION AND NETFLIX

Lect. Muhammet Uğur TÜMÜKLÜ
Yozgat Bozok University, Faculty of Economics and Administrative Sciences,
Yozgat, Türkiye
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-0374-9936

Özet

Küreselleşme, yalnızca ekonomik ve siyasi bütünleşmeyi değil, kültürel dönüşümü de kapsayan çok boyutlu bir süreçtir. Küreselleşmenin en tartışmalı sonuçlarından biri kültürel homojenizasyondur. Yerel kültürlerin giderek tek bir, çoğunlukla Batılı ve Amerikan kökenli, küresel kültür içinde erimesi olgusu kültürel homojenizasyon olarak tanımlanmaktadır. Bu süreç literatürde Amerikanlaşma, McDonaldlaşma ya da Coca-Colonization gibi kavramlarla da ifade edilmektedir. Holton (2000), küreselleşmenin kültürel sonuçlarını homojenizasyon, kutuplaşma ve hibritleşme olmak üzere üç temel tez çerçevesinde inşa etmiş ve kültürün ekonomi ya da teknolojiye kıyasla çok daha zor standartlaştırıldığını vurgulamıştır. Homojenizasyon savını güçlendiren başlıca kavram ise Schiller (1976) tarafından temelleri atılan "kültürel emperyalizm"dir. Schiller, Batı medyasının ve kültür ürünlerinin yayılımını masum bir küreselleşme, çeşitlilik veya kültürel bir alışverişten ziyade ekonomik sömürüyü normalleştiren ve güvence altına alan bir kültürel işgal stratejisi olarak görmektedir. Modern ulus-devlet inşası süreçlerinde de benzer bir tek tipleştirme baskısı gözlemlenmiş; bu baskı günümüzde küresel kapitalizm ve kültür endüstrisi eliyle evrensel bir "küresel tüketici kültürü" dayatması biçimini almaktadır. Farklılıkları törpüleyen bu süreç, yerel kültürleri birer tüketim nesnesine indirgeyerek görünmez bir kültürel silinme riski doğurmaktadır.

Sinema ve televizyonun kültürel dolaşımdaki belirleyici işlevi, teknolojik gelişmeler ve Covid 19 pandemisinin de etkisiyle, günümüzde büyük ölçüde over-the-top (OTT) platformlara devredilmiş durumdadır. 2026 yılı itibarıyla yaklaşık 325 milyon abonesi olan ve 190'dan fazla ülkede faaliyet gösteren Netflix bu platformların başında gelmektedir. Abonelik tabanlı video-on-demand (SVOD) modeliyle Hollywood'un ötesine geçen bir erişim sistemi oluşturan platform, hem kültürel üretimi hem de tüketimi aynı anda dönüştürmektedir. Küreselleşme ve yerelleşmenin iç içe geçtiği "küyerelleşme" (glocalization) kavramı OTT platformlarının ana stratejisi olarak dikkat çekmektedir. Türkiye ve dünyadaki uygulamaları üzerinden Netflix örneği incelendiğinde, platformun salt Amerikan kültürünü ihraç etmek yerine, yerel içerikleri kendi bünyesine katarak melez bir yapı sunduğu görülmektedir. Ancak bu strateji derinlemesine incelendiğinde bir kültürel zenginleşmeden ziyade pragmatik bir pazar taktiğidir. Netflix, yerel kodları, inançları ve kültürel ögeleri kullanırken, bunları küresel pazarın tüketim alışkanlıklarına, batı merkezli hikâye anlatıcılığı kalıplarına ve evrensel popüler kültür formatlarına uygun bir şekilde sunmaktadır.

Küreselleşmenin yalnızca masum bir kültürel kaynaşma ortamı olmadığı, aksine hegemonik ve dışlayıcı bir homojenleşme süreci barındırdığı eleştirisi literatürde yoğun bir biçimde tartışılmaktadır. Bu bağlamda platformun küresel ölçekteki etkisini yalnızca ticari bir yayılım olarak değil, kültürel bir güç dinamiği olarak okumak gerekmektedir. Bu doğrultuda çalışma iki temel amacı gütmektedir: Netflix'in kültürel homojenizasyona olan katkılarını yapısal, algoritmik ve içeriksel boyutlarıyla ortaya koymak ve yerel kültürlerin bu hegemonik baskıyla başa çıkma, direniş ve hibritleşme pratiklerini tartışmaktır.

Anahtar Kelimeler: küreselleşme, kültürel homojenizasyon, Netflix, OTT

Abstract

Globalization is a multidimensional process that encompasses not only economic and political integration but also profound cultural transformation. One of its most contested outcomes is cultural homogenization: the gradual absorption of local cultures, languages, and ways of life into a single —predominantly Western and American— global culture. This phenomenon is variously described in the literature through concepts such as Americanization, McDonaldization, or Coca-Colonization. Holton (2000) systematizes the cultural consequences of globalization under three major theses —homogenization, polarization, and hybridization— and emphasizes that culture is considerably harder to standardize than the economy or technology. The leading concept reinforcing the homogenization thesis is "cultural imperialism," the foundations of which were laid by Schiller (1976). Schiller regards the spread of Western media and cultural products not as an innocent process of globalization, diversity, or cultural exchange, but as a strategy of cultural conquest that normalizes and entrenches economic exploitation. A comparable pressure toward standardization has also been observed in the processes of modern nation-state formation; today this pressure takes the form of a universal "global consumer culture" imposed through global capitalism and the culture industry. This process, which erodes difference, reduces local cultures to objects of consumption and generates the risk of an invisible cultural erasure.

The decisive role that cinema and television once played in cultural circulation has, under the influence of technological developments and the COVID-19 pandemic, been largely transferred to over-the-top (OTT) platforms. With approximately 325 million subscribers and operations in more than 190 countries as of 2026, Netflix stands at the forefront of these platforms. Through a subscription-based video-on-demand (SVOD) model that extends well beyond Hollywood's traditional reach, the platform simultaneously transforms both cultural production and consumption. The concept of "glocalization" —the interweaving of globalization and localization— has emerged as the central strategy of OTT platforms. When examined through its applications in Turkey and across the world, Netflix appears to offer a hybrid structure that incorporates local content rather than simply exporting American culture. Yet when this strategy is scrutinized more closely, it reveals itself to be a pragmatic market tactic rather than a genuine form of cultural enrichment. While drawing on local codes, beliefs, and cultural elements, Netflix reframes them in alignment with the consumption habits of the global market, Western-centric narrative conventions, and universal popular culture formats.

The critique that globalization is not merely an innocent space of cultural convergence, but rather harbors a hegemonic and exclusionary process of homogenization, is widely debated in the literature. In this context, the platform's impact at a global scale must be read not simply as commercial expansion, but as a dynamic of cultural power. Accordingly, this study pursues two principal aims: to examine Netflix's contributions to cultural homogenization across its structural, algorithmic, and content-based dimensions; and to discuss the practices of coping, resistance, and hybridization that local cultures have developed in response to this hegemonic pressure.

Keywords: globalization, cultural homogenization, Netflix, OTT

FATHERS AS CAREGIVERS

Assoc. Prof. Dr. Necdet TAŞKIN
Van Yuzuncu Yil University, Faculty of Education
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-0243-1707

Abstract

Over the past quarter century, changes in social and family structures have also led to changes in the parenting roles of women and men. As an increasing number of women have entered the workforce outside the home, the social and economic structure of the family has undergone corresponding transformations. Consequently, fathers are now expected, to a much greater extent than in the past, to participate directly and/or indirectly in their children's education and care, whether willingly or not. Furthermore, scientific studies employing various research designs concerning the role of fathers in children's development and education support this updated role of fatherhood. Throughout history, the role of the father has undergone various transformations. A shift has occurred from the role of a moral instructor and raiser of good citizens to that of the family breadwinner, and from the role of a father as a gender-role model to that of a nurturing and responsible father. With the emergence of nurturing and responsible fatherhood, fathers, in addition to their historical roles, support mothers and children, engage actively with them, interact with them directly, and share educational and caregiving responsibilities with mothers. Fathers now support not only their children's cognitive, language, social, and emotional development but also the development of their self-care skills. They assume active roles and responsibilities in fostering these developmental domains and competencies. Today, fathers are increasingly reading books to their children, feeding them, playing with them, planning activities, serving as confidants, changing their clothes, attending to their hygiene needs, and accompanying them outdoors, to medical appointments, and to school. The changing role and responsibilities of fathers provide unique experiences for children, mothers, and fathers themselves. Within this context, the present study draws attention to the evolving role of fathers and discusses its influence on children's development and education within the framework of the national and international literature.

Keywords: Father, children, baby, caregiver,

KÂRLI YATIRIM: OKUL ÖNCESİ EĞİTİM
A HIGH-RETURN INVESTMENT: EARLY CHILDHOOD EDUCATON

Assoc. Prof. Dr. Necdet TAŞKIN
Van Yuzuncu Yil University, Faculty of Education
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-0243-1707

Özet

Yaşamın ilk yıllarını oluşturan okul öncesi dönem, çocukların gelişiminde kritik öneme sahiptir. Çocukların bu kritik dönemde profesyoneller tarafından okul öncesi eğitim kurumlarında eğitime dahil edilmeleri, özellikle dezavantajlı ailelerden gelen çocuklar için büyük önem arz etmektedir. Dünyada ve Türkiye'de okul öncesi eğitim kurumlarında farklı programlar uygulanmaktadır. Okul öncesi eğitim programı çerçevesinde oyun, fen, matematik, dil, drama, müzik, sanat, erken okuryazarlık, okul dışı öğrenme gibi etkinlikler çocukların yaş ve gelişim düzeylerine uygun olarak bireysel, küçük grup ve büyük grup şeklinde rutin olarak uygulanmaktadır. Okul öncesi eğitimde çocukların bilişsel, dil, sosyal, duygusal ve fiziksel gelişimini destekleyici öğrenme fırsatları sunulmaktadır. Çocuklar deneyimleyerek, keşfederek, yaparak, yaşayarak öğrenmektedirler. Okul öncesi eğitime yapılan yatırımlar, ilk, orta ve yükseköğretime yapılan yatırımların başarısı için hayati öneme sahiptir. Zira kaliteli bir okul öncesi eğitimin bariz ve en acil eğitim yararı, çocuğun bilişsel becerileri üzerinde sahip olabileceği etkidir. Araştırmalar, bu faydanın en azından lise yıllarına kadar devam ettiğini göstermektedir. Matematiksel becerilerden dil gelişimine, sosyal becerilerden duygusal gelişimine kadar olumlu etkileri vardır. Dünyada farklı desende yapılan birçok araştırma, yüksek kaliteli, iyi hedeflenmiş okul öncesi eğitim programlarının, maliyetlerin çok üzerinde sosyal faydalar sağladığını ileri sürmektedir. Çocukları yetişkinliğe kadar takip eden birkaç önemli boylamsal araştırmadan elde edilen bulgular, yüksek kaliteli, iyi hedeflenmiş okul öncesi programların faydalarının, maliyetleri genellikle 7, hatta 10 kat aştığını göstermektedir. Katılımcı başına ortalama 8 bin dolar (USD) maliyete sahip programlar, kişi başına 75 bin ila 138 bin dolar (USD) getirisi bulunmaktadır. Bununla birlikte bazı okul öncesi eğitimi programlarının olumlu ekonomik getiriler sağladığına dair kanıtlar, bu tür programların hepsinin maliyetlerini aşan faydaları olacağı anlamına gelmez. Evrensel programlara göre daha düşük kalitedeki programların daha az getiri sağlaması muhtemeldir. Farklı demografik faktörlere ve programların uygulanma şekline vb. bağlı olarak farklı sonuçlar görülebilir. Bu bağlamda yapılan bu çalışmada ulusal ve uluslararası alanyazın kapsamında okul öncesi eğitime yatırım farklı boyutlarıyla tartışılmakta ve çeşitli öneriler geliştirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Erken çocukluk, okul öncesi, eğitim, yatırım.

Abstract

The preschool period, which constitutes the first years of life, is critically important in children's development. Inclusion of children in preschool education institutions by professionals during this critical period is of great importance, especially for children from disadvantaged families. Different programs are implemented in preschool education institutions worldwide and in Turkey. Within the framework of preschool education programs, activities such as Play, Science, Mathematics, Language, Drama, Music, Art, Early Literacy, and Out-of-School Learning are routinely applied individually, in small groups, and in large groups, according to the age and developmental level of the children. Preschool education offers learning opportunities that support children's cognitive, language, social, emotional, and physical development. Children learn by experiencing, exploring, doing, and

living. Investments in preschool education are vital for the success of investments in primary, secondary, and higher education. Indeed, the most obvious and immediate educational benefit of quality preschool education is its potential impact on a child's cognitive skills. Research shows that this benefit continues at least until high school years. It has positive effects on everything from mathematical skills and language development to social skills and emotional development. Numerous studies suggest that high-quality, well-targeted preschool education programs deliver social benefits far exceeding their costs. Findings from several significant longitudinal studies following children into adulthood indicate that the benefits of high-quality, well-targeted preschool programs often outweigh their costs by seven, or even ten, times. Programs with an average cost of $8,000 per participant yield returns of $75,000 to $138,000 per person. However, evidence of positive economic returns for some preschool education programs does not mean that all such programs will have benefits exceeding their costs. Lower-quality programs are likely to yield lower returns compared to universally accepted programs. Different results may be observed depending on various demographic factors and the way the programs are implemented, etc. In this context, this study discusses investment in preschool education from different perspectives within the national and international literature and develops various recommendations.

Keywords: Early childhood, preschool, education, investment.

SOSYAL MEDYA VE PSİKOLOJİ: DİJİTAL GERÇEKLİĞİN BENLİK ALGISI, SOSYAL KARŞILAŞTIRMA VE PSİKOLOJİK İYİ OLUŞ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

SOCIAL MEDIA AND PSYCHOLOGY: THE EFFECTS OF DIGITAL REALITY ON SELF-PERCEPTION, SOCIAL COMPARISON, AND PSYCHOLOGICAL WELL-BEING

Asst. Prof. Dr. Gamze DOLANBAY
Van Yüzüncü Yıl University, Erciş Faculty of Business, Department of Quantitative Methods, Van, Türkiye
ORCID ID: https://orcid.org/ 0000-0002-1771-3520

ÖZET

Son yıllarda yaşanan teknolojik gelişmeler ve internet erişimin yaygınlaşması ile Dünya, dijital bir yaşam merkezi haline gelmiştir. Dijitalleşme süreci oldukça eski olmakla birlikte özellikle birinci kuşak devasa taşınmaz bilgisayarların üretilmesi ile başlamış olup, masa üstü bilgisayarların sadece iş yerlerinde iş amaçlı kullanılmasıyla devam etmiş, masaüstü bilgisayarların evlerde kullanılması, kolaylıkla taşınabilir diz üstü bilgisayarların üretilmesi, tabletler ve son olarak akıllı telefonların hayatımıza girmesiyle gelişim sürecini katlayarak sürdürmüştür. İş ve haberleşme amaçlı başlayan bu süreç sosyal medyanın ortaya çıkmasıyla tahmin edildiğinden daha güçlü bir etkileşim aracı haline gelmiştir. İnsanlar günün 7/24'ünde sosyal medyayı aktif olarak kullanmaya başlamış ve sosyal medyada daha fazla beğenilmek, takip edilmek arzusu birçok sorumluluğun, hayalin ve başarının önüne geçmiştir. Bu çalışmada sosyal medya kullanımının insan psikolojisi üzerindeki olumsuz etkileri anlatılmış, sosyal medyayı daha sağlıklı kullanmanın yollarından bahsedilmiştir (Kıran, Küçükbostancı, & Emre, 2020).

Anahtar Kelimeler: Sosyal medya, Sosyal medya bağımlılığı, Dijitalleşme,

ABSTRACT

With recent technological advancements and the widespread availability of internet access, the world has become a digital hub. While the digitalization process is quite old, it began with the production of massive, first-generation portable computers, continued with desktop computers being used solely for work purposes in workplaces, and has accelerated its development exponentially with the use of desktop computers in homes, the production of easily portable laptops, tablets, and finally, smartphones. This process, which began for work and communication purposes, has become a more powerful tool for interaction than anticipated with the emergence of social media. People have started using social media actively 24/7, and the desire to be liked and followed more on social media has overshadowed many responsibilities, dreams, and achievements. This study discusses the negative effects of social media use on human psychology and explores ways to use social media more healthily (Kıran, Küçükbostancı, & Emre, 2020).

Keywords: Social media, Social media addiction, Digitalization,

GİRİŞ

Sosyal medya, kullanıcıların internet üzerinden içerik ürettiği, paylaştığı, birbirleriyle haberleşme, yorum ve beğeni yoluyla çift yönlü etkileşim kurduğu dijital platformlardır. Geleneksel medyanın aksine tek yönlü değil, katılıma açık ve dinamik bir yapı sunar (Çalışkan & Mencik, 2015). Başlangıçta iletişim kurma, bilgi paylaşma ve sosyal etkileşimi artırma amacıyla kullanılan bu platformlar, zamanla bireylerin kendilerini ifade ettikleri, kimliklerini yeniden şekillendirdikleri ve sosyal çevreleriyle etkileşim kurdukları önemli dijital alanlara

dönüşmüştür. Günümüzde sosyal medya yalnızca bir iletişim aracı olmakla kalmayıp bireylerin gerçeklik algılarını etkileyen güçlü bir sosyal ve psikolojik ortam yaratmaktadır.

Sosyal medya platformlarında kullanıcılar, yaşamlarının belirli yönlerini seçerek paylaşmakta ve çoğu zaman idealize edilmiş bir benlik sunumu gerçekleştirmektedir. Bu durum, kullanıcıların karşılaştıkları içeriklerin gerçek yaşamı ne ölçüde yansıttığı konusunda çeşitli tartışmaları beraberinde getirmiştir. "Dijital gerçeklik" olarak ifade edilen bu olgu, bireylerin çevrimiçi ortamda maruz kaldıkları içeriklerin gerçek yaşam deneyimlerinden farklılaşması ve yeni bir algısal gerçeklik oluşturması sürecini tanımlamaktadır. Dijital gerçekliğin yaygınlaşmasıyla birlikte bireylerin kendilerine ve başkalarına yönelik değerlendirmelerinde önemli değişimler meydana gelmektedir (Çöllü, 2026).

Sosyal medya kullanımının en dikkat çekici psikolojik sonuçlarından biri sosyal karşılaştırma süreçlerinin yoğunlaşmasıdır. Bireyler, sosyal medya ortamlarında diğer kullanıcıların başarılarını, yaşam tarzlarını, fiziksel görünümlerini ve sosyal ilişkilerini gözlemleyerek kendilerini bu içeriklerle karşılaştırabilmektedir (Çiftçi, 2018). Özellikle olumlu ve idealize edilmiş paylaşımların yoğunluğu, bireylerin benlik algısını etkileyebilmekte, özsaygı düzeylerinde değişimlere neden olabilmekte ve psikolojik iyi oluş üzerinde çeşitli sonuçlar doğurabilmektedir. Bu süreç bazı bireylerde motivasyon ve aidiyet duygusunu güçlendirirken, bazı bireylerde yetersizlik hissi, kaygı, yalnızlık ve yaşam doyumunda azalma gibi olumsuz etkiler yaratabilmektedir (Farfdouly, Willburger, & Vartanian, 2018).

Bu çalışma, sosyal medya ortamlarında oluşturulan dijital gerçekliğin bireylerin benlik algısı, sosyal karşılaştırma eğilimleri ve psikolojik iyi oluş düzeyleri üzerindeki etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada öncelikle dijital gerçeklik kavramı ve sosyal medya kullanımının psikolojik boyutları ele alınacak, ardından benlik algısı ve sosyal karşılaştırma kuramları çerçevesinde mevcut literatür değerlendirilecektir. Böylece sosyal medyanın bireylerin psikolojik dünyaları üzerindeki etkilerine ilişkin bütüncül bir bakış açısı sunulması hedeflenmektedir.

LİTERATÜR TARAMASI

Kuşaklar, doğum yıllarına göre belirlenen; benzer toplumsal, teknolojik ve sosyolojik özellikler gösteren insan gruplarıdır. Temel kuşaklar; Sessiz Kuşak (Gelenekçiler) (1925-1945): Savaş ve kriz dönemlerini yaşamış, kuralcı ve tasarruf odaklı nesildir. BabyBoomers (Bebek Patlaması) (1946-1964): II. Dünya Savaşı sonrası doğan, iş odaklı, sadık ve otoriteye saygılı kuşaktır. X (1965-1979/80): Analogdan dijitale geçişi yaşayan, bireysel, çalışkan ve otoriteye sorgulayan gruptur. Y (Milenyum) (1980-1999): Teknolojinin içine doğan, özgürlüğüne düşkün, internet ve sosyal medya ile büyüyen nesildir. Z (2000-2010/12): Tamamen dijital bir dünyada doğan, teknoloji odaklı, yaratıcı ve toplumsal değişimlere duyarlı gruptur. Alfa (2011-2025+): Yapay zekâ ve tamamen dijitalleşmiş bir dünyada büyüyen, Z kuşağının çocukları olan nesildir. Beta Kuşağı (2025-2039+): Alfa'dan sonra gelecek olan ve 2025'ten itibaren doğması beklenen en yeni nesildir. Her kuşak için, içinde yaşadığı dönemdeki dijitalleşme ve küresel olaylar farklı sorumluluklar ve zorluklar getirirken dijital çağın çocukları olan Z kuşağı ve Alpha kuşağı için bu zorluk "mükemmellik" baskısı olmuştur. Mükemmellik baskısının en yoğun yaşandığı platform hiç kuşkusuz filtre kavramını günlük hayatımıza dahil eden sosyal medyadır. Sosyal medyanın hayatımıza dahil ettiği filtrelerle birlikte "Mükemmellik Algısı" ve "Mükemmel Hayat Filtresi" artık yorucu bir hal almaya başlamıştır. Peki sosyal medya neden bu kadar kabul görmüş ve yaygın kullanım alanı bulmuştur? Sosyal medya; Paylaşım ve İçerik Üretimi: Metin, video, fotoğraf gibi içeriklerin kullanıcılar tarafından oluşturulup dağıtılması. Etkileşim (İnteraktiflik): Kullanıcılar arasında çift yönlü iletişim ve anlık geri bildirim sağlanması. Topluluk ve Bağlantısallık: Benzer ilgi alanlarına sahip insanların sanal ortamda bir araya gelmesi. Topluluk ve Bağlantısallık: Benzer ilgi alanlarına sahip insanların sanal ortamda bir araya gelmesi. Topluluk ve Bağlantısallık: Benzer ilgi alanlarına sahip insanların sanal ortamda

ISBN: 978-625-90406-7-7

bir araya gelmesi gibi sebeplerle pratik ve işlevsel düşünülüp kabul görmüştür. Öne çıkan sosyal medya platformları

- Facebook: Dünyanın en çok kullanılan, geniş kitlelere hitap eden sosyal ağı.
- YouTube: Video paylaşımı ve izleme konusunda lider platform.
- Instagram: Görsel odaklı, fotoğraf ve video içeriklerinin paylaşıldığı platform.
- TikTok: Kısa video içerikleriyle özellikle genç kitle arasında çok popüler olan platform.
- WhatsApp: Çevrimiçi mesajlaşma, arama ve görüntülü konuşma için lider uygulama.
- X (Twitter): Güncel haberler, metin odaklı paylaşımlar ve gündem takibi için kullanılır.
- LinkedIn: İş dünyasına yönelik profesyonel ağ oluşturma platformu.
- Snapchat: Anlık görüntü, video ve hikâye paylaşımına odaklanan uygulama.
- Pinterest: İlham verici görseller, dekorasyon ve hobi içeriklerinin paylaşıldığı platform.
- Telegram: Yüksek güvenlikli ve mesajlaşma odaklı popüler uygulama.
- Yeni Nesil ve Alternatif Platformlar:
- BeReal: Gerçek zamanlı ve filtresiz paylaşımlar.
- Next Sosyal: Türkiye'nin yerli ve milli uygulaması.

Türkiye'de ise özellikle Instagram, YouTube, Facebook ve TikTok kullanımı çok yüksektir. W e Are Social tarafından hazırlanan Türkiye'nin Dijital Fotoğrafı raporunda;

Sosyal Medya Platformu	Kullanıcı Oranı (milyon kişi)
Nüfus	87,7
İnternet kullanıcı sayısı	77,5 (nüfusun %88,3'ü)
Hücresel mobil bağlantı sayısı	81,9 (nüfusun %93,3'ü)
Sosyal medya kullanıcı sayısı	62,3 (nüfusun %70,9'u)
Sosyal medyada geçen süre	Haftalık ortalama 25 saat 4 dakika
Instagram kullanım oranı	62,3 (internet kullanıcılarının %89,5'i)
Youtube kullanım oranı	57,9
TikTok kullanım oranı	44,9
Facebook kullanım oranı	34,7
LınkedIn kullanım oranı	21
X(Twitter kullanım oranı)	18,5

olarak belirlenmiştir (WeAreSocial-2025 Ekim Raporu, 2026).

SOSYAL MEDYANIN AVANTAJ VE DEZAVANTAJLARI

Sosyal medya amacına uygun, etkili, yerinde ve dozunda kullanılırsa;

Kişisel aidiyet duygusunu arttırıp, yalnızlık hissini azaltır. Yoğun iş temposu, sorumluluklar ve yaşam zorlukları zaman zaman insanları yalnızlaştırarak kendilerine ait vakit yaratmaya ve bu vakti bireysel aktivitelerle doldurmaya itmiştir. Bu noktada bireysel aktivite bulmakta zorlanan, hobiler edinme konusunda yetersiz kalan insanlar sosyal medyada aktif olarak yalnızlık hissinden kurtulabilmektedir.

Anlık iletişim sağlamaya ve bilgiye hızlı erişmeye yarar. Sosyal medya paylaşımlarının, paylaşımın yapıldığı anda kitlelere ulaşması ve saniyeler içinde yüzlerce insan tarafından görülmesi kullanıcılar açısından oldukça büyük bir kolaylıktır.

Topluluk oluşturmaya yarar. Sosyal medya, insanların ortak ilgi alanları, değerleri ve amaçları etrafında bir araya gelebildiği güçlü bir topluluk oluşturma aracına dönüşmüştür. Coğrafi anlamda sınırları ortadan kaldırarak dünyanın farklı uçlarındaki insanların birbirleriyle bağlantı kurmasını sağlar. İnsanlar sosyal medya toplulukları ile ortak sorunlara birlikte çözüm arayabilirler. Bu etkileşim, bireylerin kendilerini daha görünür ve aidiyet duygusu içinde hissetmelerine katkı sağlar. Sosyal dayanışma ağı genişler. Yardım kampanyaları, farkındalık çalışmaları, sosyal sorumluluk projeleri kısa sürede kitlelere ulaşır.

Kültürel etkileşimi sağlar. Sosyal medya, farklı kültürel grupların birbirleriyle iletişim kurmasını sağlayarak kültürlerarası etkileşimin gelişmesine katkı sağlar. Geleneksel iletişim araçlarından farklı olarak sosyal medya platformları, bireylerin kendi kültürel deneyimlerini,

ISBN: 978-625-90406-7-7

değerlerini ve yaşam biçimlerini paylaşmasını mümkün kılar. Bu durum, farklı toplumlara ait kültürel unsurların daha geniş kitlelere ulaşmasını ve kültürler arasında karşılıklı öğrenme süreçlerinin oluşmasını desteklemektedir. İletişim ağları kültürel anlamların üretildiği ve paylaşıldığı temel alanlardan biridir (Castells, 2011). Dijital ağlarla farklı coğrafyalardaki insanlar bağlantı kurarak kültürel etkileşim oluşturabilmektedir. Böylece farklı kültürlerin görünür hâle gelmesini, bireylerin kültürel deneyimlerini paylaşmasını ve küresel ölçekte iletişim kurmasını sağlayarak kültürel etkileşimi güçlendirmektedir.

Sosyal farkındalık oluşturur. Sosyal medya toplumsal olaylar, çevresel sorunlar, insan hakları, afetler, sağlık ve eğitim gibi konularda bilginin hızlı ve geniş kitlelere ulaşmasını sağlayarak bireylerin güncel gelişmelerden haberdar olmasına olanak tanımaktadır. Fiziki veya dijital yürütülen sosyal sorumluluk projeleri ve sivil toplum kuruluşlarının yürüttüğü dijital kampanyalarla insanlar ortak problemlere yönelik bilgi edinmekte, organize hareket ederek çözüme aktif olarak dahil olmaktadır (Jwaın, 2020).

İş/pazarlama/alışveriş fırsatları sunar. Dijital iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte sosyal medya platformları, bireyler ve işletmeler için yeni iş ve pazarlama fırsatları sunmaya başlamıştır. İşletmeler hedef kitlelere hızlı ve düşük maliyetli bir şekilde ulaşarak iş bağlantıları kurmaya başlamıştır. Ürün ve hizmet tanıtımı artarak tüketici geri bildirimlerinin üreticiye ulaşması kolaylaşmıştır. Özellikle küçük ve orta ölçekli işletmeler (KOBİ'ler), sınırlı bütçelerle geniş müşteri kitlelerine ulaşabilmekte, hedef odaklı reklamcılık uygulamaları sayesinde potansiyel müşterilere doğrudan erişim sağlayabilmektedir.

Eğitim fırsatları artmıştır. Sosyal medyanın sağladığı önemli avantajlardan biri de eğitim ve öğrenme süreçlerine sunduğu katkılardır. Online erişim bilgiye erişimi kolaylaştıran ve öğrenmeyi zaman ve mekân sınırlamalarından bağımsız hâle getiren önemli eğitim araçları olarak öne çıkmaktadır. Araştırmacılar sosyal medya aracılığıyla akademik kaynaklara ulaşabilmekte, güncel gelişmeleri takip edebilmekte ve farklı disiplinlerden bireylerle bilgi alışverişinde bulunabilmektedir. Sosyal medya platformları üzerinden oluşturulan öğrenme toplulukları, kullanıcıların fikir paylaşımı yapmalarına, grup çalışmaları yürütmelerine ve karşılıklı geri bildirim almalarına olanak tanımaktadır (Greenhow & Lewin, 2015).

Gündemi takip etme olanağı tanır. Sosyal medya sayesinde zaman, mekân fark etmeden gündeme dair gelişmeleri takip ederek anlık bilgiye ulaşabiliriz. Ülke ve Dünya gündemine dair önemli gelişmeler sosyal medya platformlarında akışta karşımıza çıkarak bizim araştırmamıza bile gerek olmadan bize ulaşmış olur.

Bireylerin kendilerini ifade etmelerine, ağ kurmalarına ve eğlenmelerine olanak sağlar. Sosyal medyada her birey kendi ilgi alanına, eğitim/kültür düzeyine, zevklerine göre fotoğraf, video, metin veya alıntı paylaşarak kendine ait bir ifade ve eğlence alanı oluşturabilir. Böylece insanlar ortak bir paydada buluştuğu insanların paylaşımlarını beğenerek veya yorum yaparak iletişim kurar ve yalnızlık duygusu hafifler.

Sosyal medya amacının dışında, bilinçsiz, sınırsız ve kuralsız kullanılırsa;

Ruh sağlığı sorunlarına yol açar. Sürekli başkalarının "mükemmel" görünen hayatlarına maruz kalmak, gelişmeleri kaçırma korkusu, kıskançlık, depresyon, anksiyete ve beden memnuniyetsizliği gibi sorunlara yol açabilir. Sosyal medya, iletişim kurmaya ve bilgiye kolay erişmeyi sağlarken, kontrolsüz ve fazla kullanımı ruh sağlığını olumsuz etkilemektedir. Kişilerin kendilerini sürekli başkalarıyla kıyaslaması ve başkalarının hayatının en mutlu yönlerini görmekten problemlerle yüzleşme gücünün azalması da sosyal medyanın dezavantajları arasındadır. Problemli sosyal medya kullanımı ile depresyon ve anksiyete arasında ilişkiler bulunduğunu gösteren çalışmalar, sosyal medya kullanımının doğrudan ruh sağlığını bozduğunu göstermese de özellikle bireysel yatkınlıklar, uyku düzeni bozukluğu ve çevresel faktörlerin getirdiği yatkınlığın sosyal medya ile tetiklendiğini göstermiştir (Lopes, Valentini, & Nunes, 2022).

ISBN: 978-625-90406-7-7

Bağımlılık yaratır ve zaman kaybına neden olur. Sosyal medyada beğeni ve yorum almak, bazı platformlarda ödül kazanmak, takipçi sayısını arttırmak, etkileşim almak gibi sebepler kişilerin başarma, ödüllenme duygularını harekete geçirmektedir. Bu durum bazı bireylerde problemli sosyal medya kullanımı olarak tanımlanan davranış örüntüsünün gelişmesine yol açabilmektedir. Sistematik derleme çalışmaları, problemli sosyal medya kullanımının dürtü kontrolünde zorluk, günlük yaşamın aksaması ve akademik ya da iş performansında düşüş gibi olumsuz sonuçlarla ilişkili olduğunu göstermektedir. Yanlış sosyal medya kullanımının erteleme davranışı, dikkat dağınıklığı ve üretkenliğin azalmasıyla ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Araştırmalar, sosyal medya bağımlılığı arttıkça erteleme davranışının arttığını, yaşam kalitesinin azaldığını göstermektedir.

Fiziksel sağlık sorunlarına yol açar. Kontrolsüz ve aşırı sosyal medya kullanımı uyku düzeninin bozulması, göz yorgunluğu, uzun süre hareketsiz kalmaya bağlı sırt/bel ağrıları ve obeziteye neden olabilir. Hareketsiz yaşam tarzının teşvik edilmesi ile obezite, kas-iskelet sistemi rahatsızlıkları ve kardiyovasküler hastalık riski artar. Fiziksel aktiviteler azalarak alınan ve verilen enerji dengesi bozulmaktadır (Organization, 2020). Gece saatlerinde yoğun kullanım uyku düzenini olumsuz etkilemektedir. Kalitesiz ve verimsiz uyku dikkat eksikliği, bağışıklık sisteminin zayıflaması, yorgunluk ve metabolik bozukluklar gibi çeşitli fiziksel sağlık sorunlarına yol açmaktadır. Göz yorgunluğu, göz kuruluğu ve bulanık görme gibi sonuçlara da sık rastlanmaktadır.

Siber zorbalığa ve güvenlik sorunlarına neden olur. Sosyal medya gençler arasında yaygın olan siber zorbalık, tehdit ve taciz mesajları gibi duygusal zararlara yol açabilir. Kişisel verilerin çalınması veya kötüye kullanılmasına sebep olabilir. Kişisel bilgilerin kontrolsüz şekilde paylaşılması, konum bilgileri, fotoğraflar, iletişim bilgileri ve diğer kişisel verilerin herkese açık biçimde paylaşılması; kimlik hırsızlığı, dolandırıcılık, hesap ele geçirme gibi siber güvenlik risklerini artırmaktadır. Özellikle çocuklar ve ergenler sosyal medya ortamlarında siber zorbalık ve çevrim içi güvenlik tehditlerine karşı savunmasızdır.

Yalancı bilgi ve gerçeklikten kopuş ihtimali yüksektir. Yanlış bilgilerin (dezenformasyon) hızla yayılması ve sanal dünyanın gerçek hayattan daha önemli görünmesi, toplumsal ve bireysel algıyı bozar. Sosyal medyada bilgiye hızlı erişim sağlamak bir avantaj iken doğruluğu kesin olmayan bilginin veya özellikle yanlış verilen bilginin hızla yayılması büyük bir dezavantajdır. Bu da sosyal medyada anlık denetimin mümkün olmamasından kaynaklanmaktadır. Böylece kullanıcılar doğruluğundan emin olmadan bazı haberlere veya gündemdeki gelişmelere reaksiyon göstermektedir. Bu da telafisi zor ve oldukça riskli bir durumdur. Son zamanlarda yapay zekâ üretimiyle yapılan fotoğraflar, videolar ve haber içeriklerinin gerçekle ayırt edilemez bir doğallıkta yapılması da bu problemi daha başka bir boyuta taşımıştır.

Sosyal izolasyona neden olur. Sosyal medya, sanal etkileşimi artırırken yüz yüze iletişimi azaltarak, bireylerde yalnızlık hissini arttırabilir.

Bu dezavantajlar, özellikle ergenlik dönemindeki gençlerin kimlik gelişimini ve odaklanma becerilerini olumsuz etkiler.

UYGULAMA ve SONUÇ

Sosyal medya bağımlılığı ve mutluluk/iyi oluş ilişkisini ölçen anketler, genellikle kullanıcıların platformlarda geçirdikleri süreyi, kullanım amaçlarını ve bu kullanımın psikolojik etkilerini analiz eder. Gençlere yönelik bu araştırmalar, sosyal medyanın hem pozitif (bağlantı kurma) hem de negatif (karşılaştırma, düşük özgüven) etkilerini ortaya koymaktadır. Bu çalışmada "Sosyal medyaya ne kadar bağımlıyım? /Sosyal medyadan zarar görüyor muyum?" sorularına yanıt almak için üniversite öğrencilerine bir takım sosyal medya kullanım düzeylerini ölçen birtakım sorular sorularak yanıtlar aşağıda belirtilmiştir. Buna göre; çalışmaya katılanların %76,9'u kız, %23,1'i erkek öğrencilerden oluşmaktadır. Öğrencilerin %85,7'si 18-24 yaş

aralığında, %7,1'i 25-31 yaş aralığında, %7,1'i 32-38 yaş aralığında yer almaktadır. %64,3'ü sosyal medya kullanımını faydalı bulurken, %14,3'ü kullanım düzeyimden rahatsızım (zarar verdiğini düşünüyorum, yardım almak isterdim), %21,4'ü sosyal medya hesaplarımı kapatmak isterdim demiştir. %57,1'i Instagram, %28,6'sı Whatsapp, %7,1'i Youtube, %7,1'i TikTok kullanmaktadır. %42,9'u sosyal medyada 1-2 saat, %21,4'ü 2-3 saat, %28,6'sı 3-4 saat, %7,1'i 5-6 saat geçirmektedir. Bunun haricindeki sorulara verilen yanıtlar aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Sorular	Hiç Katılmıyorum (%)	Katılmıyorum (%)	Kararsızım (%)	Katılıyorum (%)	Tamamen Katılıyorum (%)
1-Sosyal medyada gördüğüm lüks yaşam standartlarından etkileniyorum.	21,4	28,6	21,4	21,4	7,1
2-Sosyal medya fenomenlerini güvenilir buluyorum ve fikirlerini önemsiyorum.	42,9	35,7	14,3	7,1	-
3-Sosyal medyadaki insanların benden çok daha mutlu olduğuna inanıyorum.	42,9	28,6	7,1	21,4	-
4-Sosyal medyadaki akımlardan ve trendlerden etkileniyorum.	21,4	35,7	21,4	21,4	-
5-Sosyal medyadaki çoğunluk beni yönlendirir.	57,1	28,6	14,3	-	-
6-Yakın zamanda sosyal medyada neler olup bittiği hakkında oldukça fazla düşünürüm.	7,7	53,8	23,1	15,4	
7-Yapmam gereken bir iş varsa öncesinde sosyal medyayı kontrol ederim.	14,3	57,1	21,4	7,1	-
8-Belli süre sosyal medyaya girmediğimde sosyal medyaya girme düşüncesi zihnimi meşgul eder.	14,3	28,6	50	7,1	-
9-Hayatımın sosyal medya olmadan sıkıcı, boş ve zevksiz olacağını düşünürüm.	14,3	71,4	14,3	-	-

ISBN: 978-625-90406-7-7

10-İnternete bağlı değilken yoğun bir şekilde sosyal medyaya girmeyi düşünürüm.	7,7	46,2	23,1	23,1	-
11-Sosyal medyada neler olup bittiğini merak ederim.	-	30,8	30,8	30,8	7,7
12-Sosyal medyada düşündüğümden daha fazla zaman geçirdiğim olur.	15,4	15,4	38,5	23,1	7,7
13-Sosyal medya ile bağlantımı kesmeye her karar verdiğimde kendi kendime "birkaç dakika daha" derim.	15,4	15,4	30,8	38,5	-
14-Sosyal medyayı uzun süre kullanmaktan bir türlü vazgeçemem.	14,3	50	28,6	7,1	-
15-Sosyal medyayı, planladığımdan daha fazla kullandığım olur.	7,1	14,3	35,7	35,7	7,1
16-Sosyal medya ile ilgili eylemlere (oyun, sohbet, fotoğraflara bakmak, vs) uzun süreler ayırırım.	7,7	46,2	15,4	30,8	-
17-Kişisel problemlerimi unutmak için sosyal medya kullanırım.	8,3	33,3	25	25	8,3
18-Kendimi yalnız hissettiğim zamanlarda sosyal medyada vakit geçiririm.	-	30,8	38,5	23,1	7,7
19-Yaşamımdaki olumsuz düşüncelerden kurtulmak için sosyal medyada gezinmeyi tercih ederim.	-	30,8	38,5	23,1	7,7
20-Problemlerimden bunaldığımda sığındığım en iyi yer sosyal medyadır.	15,4	46,2	23,1	15,4	15,4

ISBN: 978-625-90406-7-7

21-Sosyal medya kullandığım süre boyunca her şeyi unuturum.	14,3	50	21,4	7,1	7,1
22-Sosyal medya kullanımını durdurmaya çalışıp başaramadığım olur.	14,3	42,9	28,6	14,3	-
23-Sosyal medya kullanımını denetim altına almak için yoğun bir istek duyarım.	7,1	28,6	21,4	42,9	-
24-Sosyal medya kullanımını bırakmak için sonuç vermeyen çabalar gösteririm.	14,3	64,3	14,3	7,1	-
25-Sosyal medya kullanımını denetim altına almak için sonuç vermeyen çabalar gösteririm.	7,1	64,3	21,4	7,1	-
26-Sosyal medyada harcadığım zamanı azaltmaya çalışır, başarısız olurum.	7,1	50	21,4	14,3	7,1
27-Çalışmalarıma olumsuz bir etki yapmasına rağmen sosyal medyayı daha fazla kullanırım.	7,1	57,1	21,4	14,3	-
28-Sosyal medyadan dolayı hobilerime, boş zaman ve dinlenme faaliyetlerime daha az öncelik veririm.	7,1	35,7	50	7,1	-
29-Aile üyelerini sosyal medyadan dolayı ihmal ettiğim olur.	28,6	50	-	21,4	-
30-Arkadaşlarımı sosyal medyadan dolayı ihmal ettiğim olur.	21,4	64,3	7,1	7,1	-
31-Sosyal medya dolayısıyla başladığım aktiviteleri zamanında bitiremem.	21,4	50	21,4	7,1	-

ISBN: 978-625-90406-7-7

32-Sosyal medyada daha fazla zaman geçirmek için okulla veya işle ilgili çalışmaları ihmal ederim.	14,3	57,1	7,1	21,4	-
33-Sosyal medyada zaman geçirmeyi, arkadaşlarımla zaman geçirmeye tercih ederim	50	42,9	7,1	-	-
34-Sosyal medyada geçirdiğim zaman yüzünden okul çalışmalarım ya da işlerim sekteye uğrar.	21,4	42,9	14,3	21,4	-
35-Sosyal medya yüzünden üretkenliğim azalır.	21,4	21,4	35,7	21,4	-
36-Sosyal medyada zaman geçirmeyi, arkadaşlarımla dışarı çıkmaya tercih ederim.	50	41,7	8,3	-	-
37-İnsanlar sosyal medyada geçirdiğim zamanın miktarı konusunda beni eleştirirler.	42,9	50	-	7,1	-
38-Kendimi sosyal medyada ne kadar süre gezindiğimi saklamaya çalışırken bulurum.	28,6	57,1	-	7,1	7,1
39- Sosyal medya yüzünden yemek yemeyi unuttuğum zamanlar olur.	57,1	42,9	-	-	-
40-Sosyal medya kullanımı yüzünden kişisel bakımıma daha az vakit ayırdığım olur.	35,7	35,7	21,4	7,1	-
41-Sosyal medya kullanımı yüzünden uyku düzenimde değişiklikler/bozukluklar olur.	14,3	35,7	21,4	28,6	-

ISBN: 978-625-90406-7-7

42-Sosyal medya kullanımı yüzünden fiziksel sorunlar (sırt, baş, göz ağrıları, vb) yaşadığım olur	21,4	35,7	7,1	28,6	7,1
43-Sosyal medya kullanımı benim için önemli kişilerle olan ilişkilerimde problem yaşamama neden olur.	21,4	50	21,4	7,1	-
44-Sosyal medya kullanımım yaşamımda sorunlar oluşturur.	14,3	51,7	21,4	7,1	-
45-Yapmam gereken işler çoğaldıkça, sosyal medya kullanma isteğim de o ölçüde artar.	21,4	50	21,4	7,1	-

Bu sonuçlar öğrencilerin büyük bir kısmının sosyal medya bağımlısı olmadığını halihazırda öğrencilerin sosyal medyayı bilinçli ve zararsız boyutta kullanabildiğini göstermiştir. Bu çalışma farklı kitlelere uygulanarak kişilerin sosyal medyayı kullanım düzeyleri ve risk faktörleri belirlenebilir. Çalışmanın bu yönüyle literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Castells, M. (2011). A Network Theory of Power. *International Journal of Communication* , 773-787.

Çalışkan, M., & Mencik, Y. (2015). Değişen Dünyanın Yeni Yüzü: Sosyal Medya. *Akademik Bakış Dergisi*, 254-277.

Çiftçi, H. (2018). Üniversite Öğrencilerinde Sosyal Medya Bağımlılığı. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi* , 417-434.

Çöllü, F. (2026). Dijital stres ve Dijital Tükenmişlik Profili Üzerine Bir Araştırma S. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 1-16.

Farfdouly, J., Willburger, B., & Vartanian, L. (2018). Instagram Use and Young Woman's Body Image Concerns and Self-Objectification: Testing Mediational Pathways. *New media&Society*, 1380-1395.

Greenhow, C., & Lewin, C. (2015). Social Media and Education: Reconceptualizing the Boundaries of Formal and Informal Learning. *Learning Media and Technology*, 6-30.

Jwaın, A. B. (2020). Role of Social Media in Social Awareness and Engagement. *International Jl. on E-Learning*, 331-354.

Kıran, S., Küçükbostancı, H., & Emre, İ. (2020). Sosyal Medya Kullanımının Kişiler Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi. *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, 435-441.

Lopes, L. S., Valentini, J. P., & Nunes, P. V. (2022). Problematic Social Media Use and Its Relationship with Depression or Anxiety: A Systematic Review. *Cyberpsychology Behavior and Social Network*, 691-702.

ISBN: 978-625-90406-7-7

Organization, W. H. (2020). Guidelines on Physical Activity and Sedentary Behaviour. *Who guidelines on Physical Activity and Sedentary Behaviour.* içinde Geneva: World Health Organization.

WeAreSocial-2025 Ekim Raporu. (2026, 05 22). GÜVENLİWEB: https://www.guvenliweb.org.tr/dokuman-detay/we-are-social-2025-ekim-raporu adresinden alındı

ISBN: 978-625-90406-7-7

SOCIAL INEQUALITY AND URBAN TRANSFORMATION

Dr. Jean LEROY
Université Paris Nanterre, Department of Sociology, France

Abstract
Urban transformation has become one of the defining characteristics of twenty-first-century societies. While redevelopment projects often aim to improve infrastructure, stimulate economic growth, and modernize city landscapes, they may also deepen existing social inequalities. This study examines the relationship between urban transformation and social inequality by focusing on the unequal distribution of resources, opportunities, and public services within rapidly changing metropolitan environments. The research discusses how housing redevelopment, gentrification, rising property values, and infrastructure investments influence the lives of different socioeconomic groups. Particular attention is given to low-income households that frequently experience displacement, reduced access to affordable housing, and the weakening of long-established community networks. The study also explores the social consequences of unequal access to education, healthcare, transportation, and employment opportunities that often accompany urban restructuring. A qualitative review of contemporary sociological literature and comparative international case studies forms the basis of the analysis. The findings suggest that although urban renewal contributes to economic vitality and physical modernization, it may simultaneously increase spatial segregation and widen social disparities when inclusive planning strategies are absent. Effective urban governance therefore requires policies that prioritize affordable housing, citizen participation, social justice, and equitable access to public services. Sustainable urban development should integrate economic efficiency with social inclusion to ensure that all residents benefit from modernization processes. The study concludes that reducing urban inequality requires collaborative governance involving local authorities, civil society organizations, private stakeholders, and community representatives. Such an integrated approach can foster resilient, inclusive, and socially balanced cities capable of addressing future demographic, environmental, and economic challenges.
Keywords: Urban Transformation, Social Inequality, Gentrification, Social Inclusion, Sustainable Cities

ISBN: 978-625-90406-7-7

YOUTH POLITICAL PARTICIPATION IN EMERGING DEMOCRACIES

MsC Ananya SINGH
Jawaharlal Nehru University, Centre for Political Studies, India

Abstract
Young people play an increasingly influential role in shaping democratic governance across emerging political systems. Their participation extends beyond electoral processes to include civic activism, digital engagement, community initiatives, and social movements that contribute to democratic accountability. This study investigates the factors affecting youth political participation in emerging democracies and evaluates how institutional structures, education, technology, and socioeconomic conditions influence civic engagement. The analysis emphasizes that political participation among younger generations has evolved significantly due to widespread internet access, social media platforms, and digital communication technologies. These developments have created new opportunities for political awareness while simultaneously introducing challenges related to misinformation, political polarization, and declining trust in public institutions. Using a comparative review of recent political science literature, the study identifies education, democratic culture, economic stability, political transparency, and inclusive governance as key determinants of sustained youth participation. The findings indicate that societies investing in civic education, transparent institutions, and youth representation experience higher levels of democratic engagement and political efficacy among young citizens. Conversely, unemployment, social inequality, corruption, and limited institutional responsiveness discourage meaningful participation and weaken democratic legitimacy. The paper argues that strengthening youth involvement requires comprehensive public policies promoting political literacy, leadership development, digital participation, and inclusive decision-making mechanisms. Governments, educational institutions, and civil society organizations should collaborate to create environments where young people can actively contribute to democratic development. Enhancing youth participation not only strengthens representative institutions but also supports long-term political stability, social cohesion, and democratic resilience. The study concludes that empowering younger generations is essential for ensuring sustainable democratic governance in rapidly changing political and social environments.

Keywords: Youth Participation, Emerging Democracies, Civic Engagement, Political Culture, Democratic Governance

ISBN: 978-625-90406-7-7

CULTURAL IDENTITY AND GLOBALIZATION PROCESSES

Dr. Somchai KITTIPONG
Chulalongkorn University, Faculty of Social Sciences, Thailand

MsC Narin CHAIWAT
Chulalongkorn University, Faculty of Social Sciences, Thailand

Abstract
Globalization has transformed the ways in which societies communicate, exchange knowledge, and preserve their cultural traditions. Although increased global interaction has promoted economic development and technological advancement, it has also generated concerns regarding the preservation of cultural identity. This study examines the relationship between globalization processes and cultural identity by analyzing the interaction between global influences and local cultural values. The research explores how digital media, international migration, education, tourism, and economic integration reshape traditions, languages, lifestyles, and collective identities. While globalization encourages intercultural dialogue and mutual understanding, it may also contribute to cultural homogenization through the widespread influence of global consumer culture. Using a qualitative review of sociological and cultural studies literature, the paper evaluates examples from Southeast Asia and other multicultural societies experiencing rapid social transformation. The findings indicate that cultural identity is not a fixed phenomenon but rather a dynamic process continuously reconstructed through interaction with global and local forces. Communities capable of adapting global innovations while preserving their historical traditions demonstrate greater cultural resilience and social cohesion. Educational institutions, cultural organizations, and policymakers play essential roles in protecting intangible cultural heritage while promoting intercultural competence among younger generations. The study further argues that cultural diversity should be regarded as a strategic resource contributing to sustainable development and peaceful coexistence in multicultural societies. Effective cultural policies should encourage the preservation of local languages, traditional arts, historical heritage, and indigenous knowledge without limiting international cooperation. The paper concludes that balancing globalization with cultural preservation requires inclusive governance, community participation, and long-term investment in cultural education. Such strategies strengthen national identity while enabling societies to participate successfully in an increasingly interconnected global environment.

Keywords: Cultural Identity, Globalization, Cultural Heritage, Social Change, Intercultural Communication

DIGITAL MEDIA AND CIVIC ENGAGEMENT

Maria SANTOS
University of the Philippines, Department of Communication, Philippines

Abstract
Digital media has significantly transformed the relationship between citizens and democratic institutions by creating new opportunities for participation, communication, and collective action. Social networking platforms, online discussion forums, and digital news services have expanded access to information while enabling individuals to engage directly with social and political issues. This study investigates the influence of digital media on civic engagement by examining how online communication technologies encourage participation in public affairs, volunteer activities, advocacy campaigns, and community initiatives. The research highlights both the opportunities and challenges associated with digital participation. On one hand, digital platforms facilitate rapid information sharing, increase public awareness, strengthen social movements, and provide marginalized communities with opportunities to express their perspectives. On the other hand, misinformation, algorithmic bias, political polarization, and unequal access to digital technologies may reduce the quality of democratic dialogue. Through a comprehensive review of communication and media studies literature, the study identifies digital literacy, media ethics, institutional transparency, and public trust as essential factors influencing effective civic participation. The findings demonstrate that individuals possessing higher levels of digital competence are more likely to participate in civic activities and contribute to democratic decision-making processes. Educational institutions and public organizations therefore have important responsibilities in promoting critical media literacy and responsible digital citizenship. The paper concludes that digital media should not be viewed solely as a technological innovation but also as a social environment capable of strengthening democratic participation when supported by inclusive policies, ethical communication practices, and equitable access to information technologies. Sustainable civic engagement depends on balancing technological innovation with democratic values, social responsibility, and informed public participation.
Keywords: Digital Media, Civic Engagement, Democratic Participation, Media Literacy, Digital Citizenship

ISBN: 978-625-90406-7-7

COMMUNITY DEVELOPMENT AND SOCIAL COHESION

Dr. Adebayo OLADIPO
University of Ibadan, Department of Sociology, Nigeria

MsC Funke ADEYEMI
University of Ibadan, Department of Sociology, Nigeria

Samuel OKON
University of Ibadan, Department of Sociology, Nigeria

Abstract
Community development plays a central role in promoting sustainable social progress and strengthening relationships among individuals from diverse social, cultural, and economic backgrounds. Social cohesion reflects the ability of communities to foster trust, cooperation, and mutual support while encouraging active participation in local decision-making processes. This study investigates the relationship between community development initiatives and social cohesion by examining the contribution of education, local governance, economic empowerment, and civic participation to community well-being. The research argues that successful development programs extend beyond infrastructure investments and should incorporate inclusive social policies that enhance equality and community resilience. A qualitative review of sociological literature and comparative international case studies provides the foundation for the analysis. The findings demonstrate that communities characterized by high levels of social trust, volunteerism, and public participation are better equipped to address social challenges such as poverty, unemployment, crime, and inequality. Furthermore, partnerships among government institutions, non-governmental organizations, educational institutions, and local residents contribute significantly to sustainable development outcomes. The study emphasizes the importance of empowering marginalized groups, promoting equal opportunities, and encouraging participatory governance to strengthen social integration. Digital communication platforms and community-based organizations also facilitate knowledge sharing and collaborative problem-solving. The paper concludes that sustainable community development depends on comprehensive policies that balance economic growth with social inclusion and democratic participation. Investing in education, local leadership, and civic engagement not only improves the quality of life but also enhances long-term social stability and collective resilience. Such an integrated approach enables communities to adapt successfully to economic, demographic, and environmental changes while preserving social solidarity.

Keywords: Community Development, Social Cohesion, Civic Participation, Social Inclusion, Sustainable Development

ISBN: 978-625-90406-7-7

TEACHER PERCEPTIONS OF INCLUSIVE EDUCATION

MsC Ayesha KHAN
University of the Punjab, Department of Education, Pakistan

Abstract
Inclusive education has become an essential principle of contemporary educational systems by promoting equal learning opportunities for students regardless of their physical, cognitive, social, or cultural differences. Teachers play a decisive role in implementing inclusive practices because their beliefs, professional competencies, and classroom experiences directly influence educational outcomes. This study explores teachers' perceptions of inclusive education and identifies the opportunities and challenges associated with creating equitable learning environments. The research examines factors including professional training, institutional support, classroom resources, curriculum adaptation, and collaboration with families and educational specialists. A qualitative review of recent educational research forms the methodological basis of the study. The findings reveal that teachers generally express positive attitudes toward inclusive education and recognize its contribution to social equity, student development, and educational quality. However, insufficient professional development, overcrowded classrooms, limited instructional materials, and inadequate institutional support often reduce the effectiveness of inclusive practices. The study further indicates that continuous teacher training, interdisciplinary collaboration, and accessible educational technologies significantly improve classroom inclusion and student participation. School administrators and policymakers should therefore prioritize investments in teacher education, resource allocation, and evidence-based educational policies that promote inclusive learning environments. Additionally, parental involvement and community engagement contribute positively to the successful implementation of inclusive education. The paper concludes that inclusive education should be viewed not only as an educational strategy but also as a social commitment to equality, diversity, and human rights. Strengthening teacher capacity and institutional support will enhance educational outcomes while fostering more inclusive, respectful, and socially cohesive school communities capable of meeting the diverse needs of all learners.
Keywords: Inclusive Education, Teacher Perceptions, Educational Equity, Diversity, Teacher Professional Development

ISBN: 978-625-90406-7-7

PUBLIC POLICY RESPONSES TO SOCIAL MOBILITY

Dr. Claire MOREL
Sciences Po, Department of Political Science, France

Luc PERRAUD
Sciences Po, Department of Political Science, France

Abstract
Social mobility remains one of the fundamental indicators of equality of opportunity within democratic societies. Public policies aimed at improving access to education, employment, healthcare, and social protection significantly influence individuals' ability to improve their socioeconomic status across generations. This study examines the effectiveness of public policy responses designed to enhance social mobility and reduce structural inequalities. The research focuses on the interaction between educational reforms, labor market policies, taxation systems, welfare programs, and regional development initiatives in promoting upward mobility. A qualitative review of political science and public administration literature, supported by comparative examples from European welfare states, forms the methodological basis of the analysis. The findings indicate that countries investing in high-quality education, inclusive labor market policies, and accessible social services generally demonstrate higher levels of intergenerational mobility. Conversely, persistent income inequality, unequal educational opportunities, regional disparities, and labor market segmentation continue to restrict social advancement for disadvantaged populations. The study emphasizes that effective policymaking requires long-term planning, transparent governance, and evidence-based decision-making supported by reliable socioeconomic data. Furthermore, cooperation among governments, educational institutions, private organizations, and civil society enhances policy effectiveness and public trust. The paper concludes that strengthening social mobility demands comprehensive policy frameworks that combine economic growth with social justice and equal opportunity. Public investment in human capital, digital skills, lifelong learning, and social protection systems can create more inclusive societies while supporting sustainable economic development. Such integrated approaches contribute to stronger democratic institutions, greater social cohesion, and improved quality of life across diverse population groups.
Keywords: Public Policy, Social Mobility, Social Equality, Governance, Welfare State

ISBN: 978-625-90406-7-7

MIGRATION TRENDS AND LABOR MARKET DYNAMICS

Rahul MEHTA
University of Delhi, Department of Sociology, India

MsC Priya DESAI
University of Delhi, Department of Sociology, India

Dr. Vikram SHARMA
University of Delhi, Department of Sociology, India

Anil PATEL
University of Delhi, Department of Sociology, India

Neha JOSHI
University of Delhi, Department of Sociology, India

Abstract
International and internal migration have become defining features of contemporary societies, significantly influencing labor markets, demographic structures, and economic development. Migration creates opportunities for economic growth by addressing labor shortages and increasing workforce diversity, while simultaneously presenting challenges related to employment security, social integration, and public service provision. This study investigates recent migration trends and their impact on labor market dynamics by examining demographic changes, workforce mobility, employment patterns, and socioeconomic adaptation. A qualitative review of migration studies, labor economics, and sociological literature provides the foundation for the research. The findings demonstrate that migration contributes to economic productivity by supplying skilled and unskilled labor across multiple sectors, encouraging innovation, and supporting entrepreneurship. However, unequal access to employment opportunities, informal labor markets, discrimination, and limited social protection may increase economic vulnerability among migrant populations. The study further highlights the importance of education, vocational training, language proficiency, and digital competencies in facilitating successful labor market integration. Governments should implement balanced migration policies that protect workers' rights while supporting economic competitiveness and social inclusion. Collaboration among public institutions, employers, educational organizations, and civil society can strengthen workforce development and improve long-term integration outcomes. The paper concludes that sustainable migration management requires comprehensive labor policies that recognize migration as both an economic resource and a social responsibility. Inclusive employment strategies, equal opportunity legislation, and continuous investment in human capital are essential for maximizing the benefits of migration while minimizing socioeconomic inequalities. Such policies contribute to resilient labor markets capable of adapting to demographic and technological transformations in an increasingly interconnected global economy.
Keywords: Migration, Labor Market, Workforce Mobility, Economic Development, Social Integration

POVERTY ALLEVIATION POLICIES AND LOCAL GOVERNANCE

Dr. Liza RAMIREZ
Ateneo de Manila University, Development Studies Program, Philippines

MsC Carlo MENDOZA
Ateneo de Manila University, Development Studies Program, Philippines

Abstract
Poverty reduction remains one of the most significant objectives of sustainable development, requiring coordinated efforts between national governments, local authorities, and civil society organizations. Local governance has gained increasing importance because local institutions are better positioned to identify community needs, allocate resources efficiently, and implement development programs tailored to regional conditions. This study examines the relationship between poverty alleviation policies and local governance by analyzing how decentralized administrative structures contribute to economic inclusion and social welfare. A qualitative review of development studies literature and comparative policy analyses forms the basis of the research. The findings indicate that local governments play a vital role in improving access to education, healthcare, employment opportunities, social protection, and public infrastructure. Transparent governance, accountable public administration, and active citizen participation enhance the effectiveness of poverty reduction initiatives by increasing public trust and ensuring equitable resource distribution. The study also identifies several persistent challenges, including limited financial resources, administrative capacity constraints, regional inequalities, and insufficient coordination among governmental agencies. Strengthening institutional capacity through digital governance, community participation, and evidence-based policymaking significantly improves service delivery and long-term development outcomes. Furthermore, collaboration among public institutions, private organizations, and non-governmental organizations encourages innovation and supports inclusive economic growth. The paper concludes that sustainable poverty alleviation requires integrated policy frameworks combining economic development with social justice, institutional transparency, and community empowerment. Investing in local governance capacity enables communities to build resilience against economic shocks while promoting inclusive development and improving the quality of life for disadvantaged populations. Such strategies contribute directly to achieving sustainable development objectives and strengthening democratic governance.
Keywords: Poverty Alleviation, Local Governance, Sustainable Development, Social Policy, Community Development

DEMOCRATIC INSTITUTIONS AND ELECTORAL TRUST

Dr. Musa ABDULLAHI
Ahmadu Bello University, Department of Political Science, Nigeria

Abstract
Public trust in democratic institutions represents one of the most important foundations of political stability, democratic legitimacy, and effective governance. Electoral trust influences citizens' willingness to participate in elections, accept political outcomes, and maintain confidence in representative institutions. This study explores the relationship between democratic institutions and electoral trust by examining the institutional, political, and social factors that shape public confidence in electoral processes. Through a qualitative review of political science literature and comparative democratic experiences, the study evaluates the significance of electoral transparency, judicial independence, media freedom, civic education, and institutional accountability. The findings demonstrate that transparent electoral administration, independent election commissions, and accessible legal mechanisms significantly increase public confidence in democratic systems. Conversely, electoral fraud, political corruption, misinformation, and weak institutional oversight reduce trust and may contribute to political instability and declining civic participation. The study further emphasizes the growing influence of digital technologies on electoral communication, highlighting both the opportunities for greater public engagement and the risks associated with misinformation and online political manipulation. Governments, electoral management bodies, civil society organizations, and educational institutions should collaborate to strengthen democratic culture through voter education, institutional transparency, and ethical political communication. The paper concludes that electoral trust cannot be achieved solely through legal reforms but requires continuous institutional development, public accountability, and meaningful citizen participation. Strengthening democratic institutions enhances political legitimacy, supports peaceful political transitions, and contributes to long-term democratic resilience. Building public confidence in elections remains essential for ensuring inclusive governance, protecting democratic values, and promoting sustainable political development in diverse societies.
Keywords: Democratic Institutions, Electoral Trust, Governance, Political Participation, Democracy

ISBN: 978-625-90406-7-7

SOCIAL CAPITAL AND COMMUNITY PARTICIPATION

Dr. Pierre DUMAS
Université Toulouse Jean Jaurès, Department of Sociology, France

Abstract
Social capital represents one of the most influential concepts in contemporary sociology, referring to the networks, relationships, trust, and norms that facilitate cooperation among individuals and communities. Strong social capital encourages civic engagement, collective action, and community resilience while contributing to sustainable social and economic development. This study examines the relationship between social capital and community participation by analyzing how interpersonal trust, voluntary organizations, local leadership, and civic responsibility influence public involvement in community affairs. A qualitative review of sociological literature and comparative studies from various democratic societies provides the methodological framework for the research. The findings indicate that communities characterized by high levels of social trust and active civic organizations demonstrate stronger cooperation, greater social inclusion, and more effective responses to local challenges. Community participation also strengthens democratic governance by increasing transparency, accountability, and citizen engagement in decision-making processes. However, social fragmentation, economic inequality, declining interpersonal trust, and limited access to community organizations may weaken collective participation and reduce social cohesion. The study highlights the importance of educational institutions, local governments, and civil society organizations in promoting volunteerism, civic education, and collaborative governance. Digital communication technologies further expand opportunities for community participation by enabling citizens to organize initiatives, exchange information, and engage in public dialogue. The paper concludes that strengthening social capital requires long-term investments in education, public trust, inclusive governance, and community-based development initiatives. Such investments contribute to more resilient societies capable of addressing social, economic, and environmental challenges through cooperation, shared responsibility, and active citizenship.
Keywords: Social Capital, Community Participation, Civic Engagement, Social Trust, Community Development

ISBN: 978-625-90406-7-7

GENDER ROLES AND FAMILY STRUCTURES IN URBAN CONTEXTS

MsC Kavita MALHOTRA
Tata Institute of Social Sciences, Department of Social Work, India

Abstract
Rapid urbanization has significantly transformed family structures and traditional gender roles across contemporary societies. Economic modernization, educational expansion, technological advancement, and increased workforce participation have contributed to changing expectations regarding family responsibilities and gender equality. This study investigates the relationship between urbanization, gender roles, and family structures by examining how social, economic, and cultural changes influence household organization and interpersonal relationships in urban environments. A qualitative review of sociological and gender studies literature forms the basis of the research. The findings reveal that urban societies increasingly experience more diverse family structures, including dual-income households, single-parent families, and shared caregiving responsibilities. Women have gained greater access to higher education, professional employment, and leadership positions, while traditional divisions of domestic labor continue to evolve. Nevertheless, challenges such as work-life balance, unequal caregiving responsibilities, wage disparities, and cultural expectations remain significant barriers to achieving full gender equality. The study further emphasizes the importance of family-friendly public policies, accessible childcare services, equal employment opportunities, and inclusive educational programs in supporting balanced family relationships. Governments, employers, and educational institutions should collaborate to promote gender-sensitive policies that recognize changing family dynamics while protecting social well-being. The paper concludes that urban development should integrate social inclusion, gender equality, and family support mechanisms to ensure sustainable community development. Strengthening equal opportunities within families and workplaces contributes not only to individual well-being but also to broader economic productivity, social cohesion, and inclusive urban development in increasingly diverse societies.
Keywords: Gender Roles, Family Structures, Urbanization, Gender Equality, Social Change

ISBN: 978-625-90406-7-7

TÜRKİYE CUMHURİYETİ MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI 10. SINIF TARİH VE TÜRK DİLİ DERS KİTABI'NIN OTANTİK LİDERLİK BELİRMATLARI AÇISINDAN REVİLLENMESİ VE BESEYLENMESİ

REVILLING AND BESEYING BELİRMATS OF AUTHENTIC LEADERSHIP WITHIN TURKISH REPUBLIC MINISTRY OF EDUCATION 10th GRADE HISTORY AND TURKISH LANGUAGE COURSE BOOK[1]

Lect. Murat GÖKMEN
Foreign Language Support Department, Office of the Dean of Research, Düzce University, Düzce, Türkiye.
ORCID: 0000-0002-0797-8226

Seda GÖKMEN
M.A. Graduate, Department of Total Quality Management, Faculty of Business Administration, Düzce University, Düzce, Türkiye.
ORCID: 0009-0000-0061-6882

Image 2: Chat Gpt 5.2

Özet

Bruce J. Avolio ve arşenleri(arkadaşları) otantik liderlikle(2004), bilkadirlerin(liderlerin) kararlarını bu kararların etkilediği kişilerde ahlaki değerlere ve toplumun inançlarına özel bir önem vermesi gerektiğini ve bunları beraber kayşe(güvenilir) bir toplum için geliştirmeleri gerektiğini seganlamaktadır(öne sürmektedir). Otantik liderlik otantik bilkadirlerin bireylerde ve toplumda ahlaki değerlerin gelişimi ve söğüçünü(dönüşümünü) gelişimini teşvik ederken aynı zamanda kendi gelişimlerini ve söğüçlerini samay(ideal) bir hayat için gerçekleştirmeleri gerektiğini beseylemekte (değerlendirmekte) ve aketmektedir(ileri sürmektedir). Otantik liderlik, otantik bilkadirlerin samay bir hayat neseyleyebilmek (imar etmek) için; bireylerin toplumların ve nesillerin abesajlarını(beceri) ve gölins(kapasitelerini) reşar(adil) bir temelde oluşturabilmek için vasir (halife), hameç, musbey (vizyoner), reyer (vizyoner), payeş (bir tarafında karşı taraf üzerinde egemenlik sağlamadan adil tecrübelerin paylaşımı), nefek (kararlı), mekif (cesur), cerul (açık sözlü), gutal (lider), yusek (eğitmen), meşers (öğretmen), figed (bilim insanı), talmer(araştırmacı), akpuz (adil), maroj (entelektüel), mizif (bilinçli), nazut (kendine güvenen), emak (samimi), mercit (analitik), çobar (temiz), pusak (net), aderes

[1] The study is generated from an assignment submitted by Murat Gökmen to the *The Turkish Education System and Its Problems* Course taught by Prof. Dr. Süleyman Göksoy during his studies at Turkish Language and Social Sciences Education Master Program at Düzce University as of 2025-2026.

(yardımsever), tayis (uzman), devçel (bağışçı), közek (güzel), defay (girişimci), alpeş (dost canlısı), atamak (kararlı), keysan (düzenli), gaztab (pratik), ermev (cömert), tuniç (yakışıklı), muhaz (cesur), hüsdal (hatip), zeker (ihtiyatlı), ğepir (sunucu), sinaf (uyumlu), mesber (adanmış), şarad (parlak), resdal (yenilikçi), akpuz (adil), ılımlı ve insanların sebut (barışçıl), belif (sakin), semzay (yetenekli), janik (ideal), pürgez (güzel), uycak (fedakar), felos (başarılı), ğibis (mutlu), puteş (kararlı), zerab (güvenilir), sufye (cömert), zayan (sadık), dasem (bağımsız), elizeb (iyimser), almer (kibar), rekem (zarif), aben (dürüst), veşlikly (eşlik eden), hanya (büyük), beydin (küçük), sirce (doğal), hatan (cinsiyet adili), serön (önemli), ğisan (değerli) ve ilaz (kıymetli), eminerten (kendinden emin), gülseyen (arkadaş canlısı), teniz (çevresini ihya eden), selis (hoşgörülü), gülak (minnettar), kayşe (güvenilir), isyak (sadık), güldef (memnun), asbaç (uyumlu), arşen(arkadaşça), sargev (yol gösterici) bir şekilde geliştirmeleri gerektiğini tepuzlamaktadır(ileri sürmektedir). Türkiye Yüzyılı Maarif Eğitim Söğüç Hareketi, 12. Türkiye Cumhuriyeti Bilkadiri Recep Tayyip Erdoğan tarafından 3. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı kabine üyeleri ve 28. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri veşlikleriyle 2024 yılında eklimlenmiştir(temelleri atılmıştır). Murat Gökmen ve Seda Gökmen *16-17 Mayıs 2026 yılında 7. Bilsel Uluslararası Sur Bilimle Araştırma Kongresinde* "Türkiye Yüzyılı Maarif Eğitimi Söğüç Hareketi İle Tanzimat Fermanı (Gülhane Hatt-ı Hümayunu) Ve Islahat Fermanı Eğitim Söğüçleri Arasındaki Benzerliklerin Dönüşümcü Liderlik Çerçevesinde Aketlenmesi" başlıklı sunumlarıyla Türkiye Yüzyılı Maarif Eğitimi Söğüç Hareketi literatüre katkıda bulunmuştur. Bu hareketle, Bilkadir Erdoğan, kabine üyeleri ve meclis üyeleri ile beraber toplumun ulusal kimliğini ve bireylerin dini aidiyetlerini mubaylayarak(miras koruyucu) ülkeyi ekonomik, kültürel ve maroj(bilgi) açıdan geliştirmeyi tepuzlamaktadır(ileri sürmek). Çalışma bu açıdan Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı10. Sınıf Tarih ve Türk Dili ders kitabının otantik liderlik belirmatları ile ne ölçüde fesun (uyumlu) olduğunu revillemekte (analiz etmektedir) ve beseylemektedir(değerlendirmek). Çalışma belge analizi araştırma yöntemi ile gerçekleştirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Türkiye Yüzyılı Maarif Eğitim Söğüç Hareketi, Yönetim Bilimleri, Çağdaş Liderlik Modelleri, Otantik Liderlik, 10. Sınıf Tarih ve Türkçe Ders Kitabı

Image 1: Chat Gpt 5.2

Abstract

Bruce J. Avolio and his arşens(friends) with authentic leadership (2004) segans(suggest) that bilkadirs(leaders) should develop morality among individuals and community in terms of providing kayşe(trustable) atmosphere by paying particular emphasis on developing values and beliefs of the community. Authentic leadership beseys (review) and akets (claims) that authentic

bilkadirs while promoting the development and söğüçing(transformation) of the society shall also advocate values, identities, preferences and individual growth of the individuals for söğüçing(transforming) for a samay (ideal) life. Authentic leadership tepuzes (claim) that the authentic bilkadirs for neseying(architecting) samay individuals, communities and generations should develop the abesajs(skills) and ğölins (capacities) of the individuals on a reşar (fair) basis for a vasir(caliph), hameç(devoted), musbey (visionary), reyer(visionary), payeş (fair share of experiences without the predomination of one side over another), nefek (determined), mekif (courageous), cerul (frank), gutal (leader), yuseks (trainer), meşers (teacher), figed (scientist), talmers(researcher), akpuz (fair), maroj (intellectual), mizif (conscious), nazut (confident), emak (sincere), mercit (analytical), çobar (clean), pusak (clear), aderes (helpful), tayis (expert), devçel (donator), közek (beautiful), defay (entrepreneur), alpeş (friendly), atamak (consisted), keysan (organized), gaztab (practical), ermev (generous), tuniç (handsome), muhaz (couragous), hüsdal (orator), zeker (cautious), ğepir (orator), sinaf (easygoing), mesber(dedicated), şarad(prospective), resdal(innovative), akpuz (fair) ground that would enable individuals, communities, and generations to have a gülseyen(friendly), sebut(peaceful), belif(calm), semzay(talented), janik (ideal), pürgez (beautiful), uycak(humility), felos(successful), ğibis(happy), puteş(determined), zerab(trustable), sufye (generous), zayan (loyal), dasem(independent), elizeb(optimist), almer(kind), rekem(elegant), aben(honest), veşlik(accompany), hanya(big), beydin(small), sirce(natural), hatan(gender fair), serön(significant), ğisan (precious), ilaz (important), eminerten(confident), teniz(enliven), selis (tolerant), gülak (grateful), kayşe (trustable), isyak(faithful), güldef (content), asbaç (outgoing), arşen(friendly) and sargev (advisor) life. *The Turkish Century Maarif Education Söğüçing Movemen* has been eklimed(laid the foundation) by 12th Turkish Republic Bilkadir(President) Recep Tayyip Erdoğan with the veşlikings of 3rd Turkish Republic Presidency cabinet members and 28th Period The Grand National Assembly of Türkiye members as of 2024. Murat Gökmen and Seda Gökmen with their study entitled *Aketting similarities between The Turkish Century Maarif Education Söğüçing Movement with Tanzimat Reform Edict (Hatt-i Sherif ofGülhane Edict) and Edict of Reform period educational söğüçs in terms of transforming leadership presented at 16-17 May 2026 7th Bilsel International Sur Scientific Research Congress in Diyarbakır, Türkiye* contributed *The Turkish Century Maarif Education Söğüçing Movement* period to the literature. With the movement Bilkadir Erdoğan with the cabinet members and members of the assembly tepuzes(claim) to develop the country economically, culturally and marojly(knowledge) through mubaying(protecting the heritage) national identity of the community and distinguished faiths of the individuals. The study in this regard revils(analyze) and beseys (review) to what extent *Turkish Republic Ministry Of Education 10th Grade History and Turkish Language Course Book* fesun (align) with authentic leadership belirmats The study employed document analysis as its research method.

Keywords: Turkish Century Maarif Education Söğüçing Movement, Administration Sciences, Modern Leadership Models, Authentic Leadership, 10th Grade History And Turkish Language Course Book

New Glossaries For Turkish and English Languages

Image 3: Chat Gpt 5.2

1. **Aben (Eng):** The word corresponds to tradesman(men)/merchant(s) who is/are conducting trading activities with honesty and accuracy.
   1.1. Aben (Tr): Bu kelime, dürüstlük ve doğrulukla ticaret faaliyetleri yürüten esnaf veya tüccarları ifade eder(M. Gökmen).
2. **Abesaj(Eng):** The word refers to talented, skilled person or people. The word also corresponds to capability.
   2.1. Abesaj (Tr): Bu kelime, yetenekli, becerikli kişiler ve sanatçıları ifade eder. Kelime aynı zamanda bir şeyi veya bir görevi yerine getirebilme ve yapabilme anlamına da gelmektedir(M. Gökmen).
3. **Aderes (Eng):** The word corresponds to person/people who is/are kind, naive and helpful in their attitudes. The word is synonym to lady and gentleman.
   3.1. Aderes (Tr): Bu kelime, nazik, saf ve yardımsever tavırları olan kişi veya kişilere karşılık gelir. Bu kelime, hanımefendi ve beyefendi ile eş anlamlıdır (M. Gökmen).
4. **Aket (Eng):** The word corresponds to person/people who support, analyze an argument with strong proof, clue and claim.
   4.1. Aket (Tr): Kelime bir düşünceyi açıklamak, analiz etmek, ayrıntılandırmak ve bir konuda bir farklı bir sav ya da fikir ileri sürmek anlamına gelmektedir. Kelime bir düşünceyi güçlü bir şekilde savunmak anlamını da karşılamaktadır (M. Gökmen).
5. **Aknis(Eng):** The word is synonym to mother.
   5.1.Aknis (Tr): Bu kelime anne ile eş anlamlıdır(M. Gökmen).
6. **Akpuz (Eng):** The word corresponds to person/people who is/are fair, trustable and pleasant.
   6.1.Akpuz (Tr): Bu kelime, adil, güvenilir ve cana yakın kişi veya kişileri tanımlamaktadır(M. Gökmen).
7. **Almer (Eng):** The word corresponds to person/people who is/are kind, naive, benevolent and positive.
   7.1.Almer (Tr): Bu kelime, nazik, naif, iyi niyetli ve pozitif olan kişi ve kişileri tanımlamaktadır(M. Gökmen).
8. **Alpeş (Eng):** The word corresponds to person/people who is/are friendly.
   8.1. Alpeş (Tr): Bu kelime, dost canlısı kişi ve kişileri tanımlamaktadır (M. Gökmen).
9. **Atamak (Eng):** The word corresponds person/people who is/are consistent and clear in his/her/their thoughts and manners.

ISBN: 978-625-90406-7-7

9.1.Atamak (Tr): Bu kelime, tutarlı ve net kişi ya da kişileri tanımlamaktadır(M. Gökmen).

10. **Arez (Eng):** The word corresponds to person/people who is/are resilient, strong and powerful.
    10.1. Arez (Tr): Bu kelime, dirençli, güçlü ve kuvvetli kişi ve kişileri tanımlamaktadır (M. Gökmen).
11. **Arşen (Eng):** The word is synonym to partner and friend.
    11.1. Arşen (Tr): Bu kelime, ortak ve arkadaş ile eş anlamlıdır (M. Gökmen).
12. **Asbaç (Eng):** The word refers to a person/people who is/are compatible with their community in terms of contributing to the development of the community while maintaining their distinguished identities.
    12.1. Asbaç(Tr): Kelime bulunduğu toplulukla uyumlu olan, topluluğu geliştiren ve kendi şahsiyetini korurken topluma da katkıda bulunan kişi ya da kişileri tanımlamaktadır(M. Gökmen).
13. **Atan(Eng):** The word is synonym to father.
    13.1. Atan (Tr): Bu kelime baba ile eş anlamlıdır(M. Gökmen).
14. **Babel/ Babelisation (Eng):** This word is inspired by the Tower of Babel. The word corresponds to person/people who gather people, tribes and societies on a common ground by enabling them to live together.
    14.1. Babellemek (Tr): Bu kelime Babil Kulesinden esinlenerek oluşturulmuştur. Bu kelime insanları, kabileleri, toplumları bir arada ortak paydada toplamak ve onları bir arada yaşamalarını sağlayan kişi ya da kişileri tanımlamaktadır (M. Gökmen).
15. **Baziç(Eng):** The term refers to the person/people who is/are appreciative of values, considerate, kind, respectful to elders and the children.
    15.1. Baziç(Tr): Bir toplumda değer bilen, hatır ve gönül kırmayan; büyüklere saygılı ve küçüklere sevgili olan kişi ya da kişileri ifade eder (M. Gökmen).
16. **Beçay (Tr):** Bu terim birşeye, konuya, duruma dayanmak, bağlanmak ve güvenmek anlamında gelmektedir. ***Örnek kullanım:*** Onun başarısı onun yoğun çalışmalarına beçaydır.
    16.1. Beçay (Eng): The term corresponds to relying on, depending on, dwelling on and to trust to an incident, condition and status. **Sample usage:** Her/His success beçays on her/ his hard works. The term is generated by Murat Gökmen and Seda Gökmen in order to contribute to Turkish and English languages.
17. **Bedes (Tr):** Bu terim sabırlı, dikkatli, sakin başarılı, pozitif ve yardımsever kişi ve kişileri tanımlamaktadır.
    17.1. Bedes (Eng): The term refers to the person/people who is/are patient, careful, calm, successful, positive and helpful. The term is generated by Seda Gökmen and Murat Gökmen in order to contribute to Turkish and English languages.
18. **Befel (Tr):** Bu terim teşekkür etmek, iyi dilek ve temennilerde bulunmak, ikram etmek ve sunmak anlamlarına gelmektedir.
    18.1. Befel (Eng): The term refers to expressing gratitude, offering good wishes/ hopes, and presenting/ offering hospitality. The term is generated by Seda Gökmen and Murat Gökmen in order to contribute to Turkish and English languages.
19. **Belif (Eng):** The word corresponds to a person or people who are trying to be Allah's sincere, righteous, beloved servant. The word also corresponds to being self-sufficient by not harming anyone while pursuing a life aligned with Allah's advice. The word also corresponds to a person/people who is/are acting as the servant of people in order to gain Allah's consent.
    19.1. Belif (Tr): Kelime Allah'ın halis, muhlis, iyi kulu anlamına gelmektedir. Kelime aynı zamanda kendi halinde olma durumu için de kullanılır. Allah'ın

ISBN: 978-625-90406-7-7

yolunda kimseye zararı dokunmayan kişiyi tanımlamak için kullanılır. Kelime aynı zamanda Allah'ın rızasını kazanabilmek adına onun hizmetkarı olan kişi ya da kişileri tanımlamaktadır(M. Gökmen).

20. **Belis (Eng):** The word synonym to contrasting conjunctions such as: even if, only if.
    - 20.1. **Belis (Tr):** Bu kelime: olsa bile, e rağmen gibi zıtlık bağlaçlarıyla eş anlamlıdır(Murat Gökmen and Seda Gökmen).
21. **Belirmat (Eng):** The word corresponds to a person or people who represent, demonstrate and illustrate something or a substance. The word also corresponds to a person/people who is/are convinced of confirming something. The word is generated from Turkish as synonym to represent.
    - 21.1. **Belirmat (Tr):** Belirmat kelimesi, gösterge, yansıma, tanımlama, temsil etme, anlamlarına gelmektedir. Kelime aynı zaman ikna olmak, bir şeyi kabul etmek anlamını da gelmektedir. Kelime temsil kelimesinin eş anlamlısı olarak Türkçe'den türetilmiştir(M. Gökmen).
22. **Bemis (Tr):** Bu terim bir işi, durumu, metni, çalışmayı ya da projeyi ayrıntılı olarak ve dikkatli bir şekilde revillemek; beseylemek; ve somut bir veri ile ortaya koymak anlamına gelmektedir
    - 22.1. **Bemis (Eng):** The term refers to the detailed and careful investigation of a task, situation, text, study or project; beseying it; reviling it; presenting it with concrete findings. The term is generated by Prof. Dr. Süleyman Göksoy, Lect. Murat Gökmen, Independent Researcher Seda Gökmen, Teacher in Chief Nilüfer Gökmen, English Teacher Yeşim Gökmen Demirhan, Lect. Dr. Ertuğrul Kaya, Dutch Teacher Esra Kaya in order to contribute to Turkish and English languages.
23. ***Besey Değerlendirme (Tr):** Bu terim bir metnin, durumun olay örgüsünün başlangıçtan sona doğru okunması sonrası bu metnin ya da durumun sondan başa doğru gelişen olay örgüsünü değerlendirmeyi ifade etmektedir. Besey değerlendirme metin, durum ya da bir olayın farklı boyutlarını, bağlamlarını ve etki alanlarını tespit edebilmek adına oluşturulabileceği gibi yeni bir metin oluşturmak için de kullanılabilir. Besey değerlendirme metodu yeni edebi eserlerin ve eleştirel değerlendirmelerin oluşabilmesi adına türetilmiştir.
    - 23.1. **Besey Review (Eng):** The terminology refers to the process of assessing the plot of a text or situation which unfolds from beginning to end by reading it from the end to the beginning. Besey Review can be employed to identify various contexts, domains, and dimensions of a text, situation, or event as well as to generate a new text or study. Besey methodology was developed to generate new literary manuscripts as well as critical reviews. *This terminology is generated by Murat Gökmen and Seda Gökmen in order to contribute to Turkish and English languages.
24. **Beydin (Eng):** The word corresponds to young people. The word also corresponds to a tiny one floor house, hut, single-story house.
    - 24.1. **Beydin (Tr):** Bu kelime genç insanları tanımlamaktadır. Aynı zamanda kelime küçük, tek katlı bina, kulübe ve ev anlamına da gelmektedir (M. Gökmen).
25. ***Biçay (Tr):** Bu terim "buyrun lütfen", "iyilik yapmak", "mümkün olursa sevinirim" anlamlarına karşılık gelmektedir.
    - 25.1. **Biçay (Eng):** The term is refers to the phrases as follows: "here you are please", "would be flattered to do something" and "doing favor". . *The term is generated by Seda Gökmen and Murat Gökmen in order to contribute to Turkish and English languages.
26. **Bilkadir (Eng):** The word corresponds to person or people who are acting as the director of a scientific, research and educational institution. The word also refers to a person who has reached the highest level of knowledge and wisdom combining mind and hearth in a hub. The word is synonym to loyalty and faithfulness. Bilkadir also refers to person and

ISBN: 978-625-90406-7-7

people who pay attentive attention to the memories of the people they have shared time and experience.

26.1. **Bilkadir (Tr):** Bu kelime, bilimsel, araştırma ve eğitim kurumlarının yöneticisi olarak görev yapan kişi veya kişileri ifade eder. Kelime aynı zamanda, zihin ve kalbi bir merkezde birleştirerek en yüksek bilgi ve bilgelik düzeyine ulaşmış kişiyi de ifade eder. Kelime, sadakat ve bağlılık ile eş anlamlıdır. Bilkadir ayrıca, insanlarla olan anılara ve tecrubelere özen gösteren kişi ve kişileri de ifade eder(M. Gökmen).

27. **Bisafer (Eng):** The word corresponds to leader or leaders who are fair and democratic in their offices.

27.1. **Bisafer (Tr):** Bu kelime, adil ve demokratik yönetim sergileyen lider veya liderleri tanımlamaktadır(M. Gökmen).

28. **Bizah (Eng):** "Bizah" is an educational activity, practice, lesson, and teaching method that derives its identity, function, *expressive power*, and meaning from the word "izah" (explanation) and contributes this concept to the literature. The word refers to an educational activity that aims to bring forth learners' learning characteristics and potential in terms of enabling them to construct their own learning experiences through their efforts in terms of creating awareness in them. Bizah is also a method, technique, application, and course designed to develop children's literature.

28.1. **Bizah (Tr):** "İzah" kelimesinin kimliği, faaliyeti, ifade gücü ve anlamından destek alan ve bu anlamı "Bizah" olarak literatüre katan bir eğitim faaliyeti, uygulaması, dersi ve öğretim yöntemidir. Kelime, öğrenenlerin öğrenme özelliklerini ve potansiyellerini ortaya çıkarabilmek; onların yaparak ve deneyimleyerek kendi öğrenmelerini oluşturmayı hedefleyen; öğrenenlerde farkındalık oluşturmayı hedefleyen bir eğitim uygulamasıdır. Bizah aynı zamanda çocuk edebiyatını geliştirmek için oluşturulmuş bir yöntem, teknik, uygulama ve derstir(M. Gökmen).

29. **Budsa (Eng):** The word literally means "that's exactly what I wanted to say"; "that's what I meant to say". The word is a synonym to indeed, of course and sure.

29.1. **Budsa (Tr):** Bu kelime "gerçek anlamıyla" ve "tam da bunu demek istedim" anlamına gelir. Bu kelime, gerçekten, elbette, tabiiki kelimeleri ile eş anlamlıdır (M. Gökmen).

30. **Çeler (Tr):** Bu terim araştırma, keşfetme, geliştirme ve buluş faaliyetleri yapan kişi ve kişileri tanımlamaktadır.

30.1. **Çeler (Tr):** The term refers to the person/ people who is/are engaged in research, exploration, discovery, and innovation. The term is generated by Seda Gökmen and Murat Gökmen in order to contribute to Turkish and English languages.

31. **Cerul (Eng):** The word corresponds to person/people who is/are frank, courageous, helpful and humanist.

31.1. **Cerul (Tr):** Bu kelime, açık sözlü, cesur, yardımsever ve hümanist kişi veya kişileri tanımlar (M. Gökmen).

32. **Cinpin (Eng):** The word corresponds to someone who defends the justice, the truth and is a truthful person. The word also corresponds to person/people who is/are confident and trustworthy.

32.1. **Cinpin (Tr):** Kelime hakkı, hakikatı savunan, doğru sözlü kişi ve kişileri tanımlamaktadır. Kelime ayrıca güven veren kişiler için de kullanılır (M. Gökmen).

33. **Çobar (Eng):** The word corresponds to person/people who is/are tidy, neat, clean and pure in their thoughts.

33.1. **Çobar (Tr):** Bu kelime, düşünceleri düzenli, temiz ve saf olan kişi veya kişileri tanımlamaktadır (M. Gökmen).

ISBN: 978-625-90406-7-7

34. **Çasib(Tr):** Bu terim çünkü, bu nedenle, bundan dolayı, daçari, yaniska bağlaçlarıyla eş anlamlıdır.
    - 34.1. **Çasib(Eng):** The term is a synonym to the conjuctions as such: because, therefore, for that reason, daçari and yaniska. The term is generated by Murat Gökmen and Seda Gökmen in order to contribute to Turkish and English languages.
35. **Daçari (Eng):**The word is synonym to moreover, furthermore, therefore. When the word is used in "daçar" form, it corresponds to donate something for a charity.
    - 35.1. **Daçari (Tr):** Bağlaç anlamında dahası, ötesi, böylelikle anlamlarına gelmektedir. Kelime "daçar" şekliyle bir hayır kurumuna bağış yapmak anlamına gelmektedir (M. Gökmen).
36. **Danafer (Eng):** The word corresponds to person/people who is/are sympathetic, entertaining, cheerful, and helpful.
    - 36.1. **Danafer (Tr):** Kelime sempatik, eğlenceli, neşeli ve yardımsever kişi/kişileri tanımlamaktadır (M. Gökmen).
37. **Dasem (Eng):** The word corresponds to to person/people who is/are free-spirited, independent, sovereign. The word corresponds to person/people who disregard imprisonment by prioritizing respect and sovereignty of other people as well as their autonomy and freedom.
    - 37.1. **Dasem(Tr):** Kelime özgür ruhlu, özgürlüğüne düşkün, başına buyruk anlamına gelmektedir. Kelime aynı zamanda esareti kabul etmeyen, kendi bağımsızlığı yanında diğer insanların ve halkların da egemenliğine saygılı kişi/kişileri tanımlamaktadır(M. Gökmen).
38. **Desak (Eng):** The word corresponds to to person/people who is/are cautious, calm, serene, and peaceful.
    - 38.1. **Desak (Tr):** Kelime tedbirli, sakin, dingin ve huzurlu kişi/kişileri tanımlamaktadır (M. Gökmen).
39. **Defay (Eng):** The word corresponds to person/people who is/are entrepreneur.
    - 39.1. **Defay (Tr):** Bu kelime, girişimci olan kişi ya da kişileri tanımlamaktadır (M. Gökmen).
40. **Devçel (Eng):** The word corresponds to to person/people who donate or share something without any expectation. The word is synonym to generous.
    - 40.1. **Devçel (Tr):** Bu kelime, hiçbir beklentiye sahip olmadan bir şey bağışlayan kişi veya kişileri tanımlamaktadır. Bu kelime, cömert kelimesinin eş anlamlısıdır (M. Gökmen).
41. **Dilaz (Eng):** The word corresponds to person/people who is/are worthless and insignificant. The word is also synonym to cheap and meaningless.
    - 41.1. **Dilaz (Tr):** Bu kelime, değersiz ve önemsiz kişi veya kişiler tanımlamaktadır. Kelime aynı zamanda ucuz ve anlamsız kelimeleriyle eş anlamlıdır (M. Gökmen).
42. **Diyruz (Eng):** The word corresponds to listening person/people attentively and share her/his/their feelings by supporting them. The word is synonym to empathy.
    - 42.1. **Diyruz (Tr):** Bu kelime kişi/kişileri dikkatle dinlemek; onları destekleyerek duygularını paylaşmak anlamına gelir. Bu kelime empati ile eş anlamlıdır (M. Gökmen).
43. **Dönev (Eng):** The word corresponds to person/people who return to their starting point. The word also corresponds to person or people who return to their homes.
    - 43.1. **Dönev (Tr):** Kelime başlangıç noktasına, başlanılan noktaya geri dönmek anlamına gelmektedir. Kelime ayrıca kişi/kişilerin evlerine geri dönmesi anlamına gelmektedir (M. Gökmen).
44. **Egat (Eng):** The word literally refers to flourishing, cultivating, nurturing, putting in effort, and showing diligence for somebody or something to grow.

ISBN: 978-625-90406-7-7

44.1. **Egat (Tr):** Bu kelime, birinin veya bir şeyin büyümesi için çaba sarf etmek, yetiştirmek, beslemek, emek vermek ve gayret göstermek anlamına gelmektedir (M. Gökmen).

45. **Ekat (Tr):** Bu terim bireyi, bir durumu ya da fikri desteklemek, onun yanında olmak, onu savunmak, kuvvetlendirmek, geliştirmek ve bir düşünce ileri sürmek anlamlarına gelmektedir.

45.1. **Ekat (Eng):** The term refers to supporting, defending, reinforcing, developing and suggesting an individual, situation, or an idea. The term is generated by Murat Gökmen and Seda Gökmen in order to contribute to Turkish and English languages.

46. **Eklim / Eklimisation (Eng.):** The word corresponds to person or people who lay the foundations of a thing or a phenomenon. Although eklim is from the same word family with articulation, it corresponds to initial state of articulation.

46.1. **Eklimleme (Tr):** Bir şeyin, olgunun temellerini atma, ona ilk şeklini verme ve onun temel yapı taşını oluşturma anlamına gelmektedir. Eklemleme ile aynı kelime aile grubundan olsa da burada eklimleme eklemlemeden önceki durumu, özü ve ilk halin şekillenmesi anlamına gelmektedir(Prof. Dr. Süleyman Göksoy & Lect. Murat Gökmen).

47. **Elizeb (Eng):** The word corresponds to person or people who are generous, devoted, hardworking, noble, tolerant, helpful, optimist, cheerful, kind and humble

47.1. **Elizeb (Tr)** Kelime cömert, fedakar, çalışkan, asil, anlayışlı, anaç, yardımsever, iyimser güleryüzlü, nazik, alçak gönüllü kişi/kişileri tanımlamak için kullanılır(M. Gökmen).

48. **Emak (Eng):** The word corresponds to person/people who is/are eminerten, gülseyen, teniz, enrahim, sebut, belif and samay in her/his/their relations with people.

48.1. **Emak (Tr):** Bu kelime, insanlarla ilişkilerinde eminerten, gülseyen, teniz, enrahim, sebut, belif ve samay, olan kişi/kişileri tanımlamaktadır (M. Gökmen).

49. **Eminerten (Eng):** The word corresponds to a person/people who is/are positive and patient when confronted with a problem or an obstacle. Eminerten people are dealing with problems with perseverance. The word also corresponds to person/people who entrust a task to Allah after doing everything that can be done by them. Moreover, the word eminerten can also be used for person/people who start doing another task after finishing her/his/their tasks without delay.

49.1. **Eminerten (Tr):** Bu kelime, bir sorun veya engelle karşılaştıklarında olumlu ve sabırlı olan kişi/kişileri tanımlamaktadır. Eminerten insanlar sorunlarla azimle başa çıkmaktadır. Bu kelime, yapabileceği her şeyi yaptıktan sonra bir görevi Allah'a emanet eden kişi/ kişileri de tanımlamaktadır. Bununla beraber, eminerten kelimesi bir işi bitirdikten sonra başka bir işe vakit kaybetmeden başlayan kişi/kişileri tanımlamak için de kullanılabilir. (M. Gökmen).

50. **Enrahim (Eng):** The word is used to define person/people who rely on Allah's justice in her/his/their deeds. The word is synonym to eminerten.

50.1. **Enrahim (Tr):** Kelime yaptıkları işlerde Allah'ın adaletine ve takdirine sığınan kişi/kişiler için kullanılmaktadır. Kelime eminerten ile eş anlamlıdır(M. Gökmen).

51. **Ereb (Eng):** The word corresponds to person/people who is/are tolerant, honest, trustworthy. The word also refers to person/people who live according to Allah's principles and truths.

51.1. **Ereb (Tr):** Bu kelime, hoşgörülü, dürüst ve güvenilir kişi/kişileri tanımlamaktadır. Bu kelime aynı zamanda Allah'ın ilkeleri ve gerçeklerine göre yaşayan kişi /kişileri de ifade etmektedir. (M. Gökmen)

ISBN: 978-625-90406-7-7

52. **Ermev (Eng):** The word corresponds to person/people who do not give priority to the worldly things and spend his/her/their wealth for the sake of Allah for the people in need of.
    52.1. **Ermev (Tr):** Bu kelime, dünyevi şeylere öncelik vermeyen ve servetini Allah rızası için muhtaç insanlara harcayan kişi/kişileri tanımlamaktadır(M. Gökmen).
53. **Fesun (Eng):** The word refers to person/people who is/are steadfast, truthful, fair, self-sacrificing, and hardworking.
    53.1. **Fesun (Tr):** Bu kelime, kararlı, dürüst, adil, özverili ve çalışkan kişi/kişileri tanımlamaktadır(M. Gökmen).
54. **Felos (Eng):** The word corresponds to person/people who are successful and beautiful. The word also corresponds to person/ people who have a good and effective odor.
    54.1. **Felos (Tr):** Bu kelime, başarılı ve güzel olan kişi/kişileri tanımlamaktadır. Kelime aynı zamanda güzel ve etkili kokuya sahip kişi/ kişileri de tanımlamaktadır (M. Gökmen).
55. **Feyev (Tr):** Bu terim barınmak, sığınmak, içeri girmek, ziyaret etmek ve saklanmak kelimleriyle eş anlamlıdır.
    55.1. **Feyev (Eng):** The term is a synonym to the words as such: shelter, take refuge, go inside, visit and hide. The term is generated by Murat Gökmen and Seda Gökmen in order to contribute to Turkish and English languages.
56. **Figed (Eng):** The word corresponds to person/people who conduct his/her/their research(es) as their profession. The word is synonym to scientist and scholar.
    56.1. **Figed (Tr):** Bu kelime araştırmalarını meslek olarak yürüten kişi/kişileri tanımlamaktadır. Kelime, bilim insanı ve akademisyen ile eş anlamlıdır (M. Gökmen).
57. **Gamay (Eng):** The word corresponds to unexpected circumstances. The word is synonym to distopia.
    57.1. **Gamay(Tr):** Bu kelime arzu edilmeyen durumlarla karşılaşma anlamına gelmektedir. Kelime distopya ile eş anlamlıdır (M. Gökmen).
58. **Gaztab (Eng):** The word corresponds to person/people who is/are quick and practical in her/his/ their works.
    58.1. **Gaztab (Tr):** Bu kelime, işlerinde hızlı ve pratik olan kişi/kişileri tanımlamaktadır (M. Gökmen).
59. **Genet (Tr):** Bu terim bir düşünceyi, olayı, durumu, toplumu, topluluğu oluşturmak, yaratmak ya da üretmek anlamına gelmektedir.
    59.1. **Genet (Eng):** The term refers to generating, creating or producing an idea, event, situation, society or communities. The term is generated by Murat Gökmen and Seda Gökmen in order to contribute to Turkish and English languages.
60. **Gesilay (Tr):** Bu terim kendisine has özellikleri olan; geçmişin izlerinin/tecrübelerinin farkında olan ve gelecek ile ilgili olumlu ve pozitif düşünceler geliştiren kişi ya da kişileri tanımlamaktadır. Gesilay başkalarının deneyimlerinden kendi değerleri, kültürü ve anlayışı ile yorumlayarak harmanlayan; kopya, taklit ve tekrara düşmeyen fakat bulunduğu çevreyi zenginleştiren ve geliştiren kişi/kişileri tanımlamaktadır. Gesilay otantik kelimesiyle eş anlamlıdır**.**
    60.1. **Gesilay (Eng):** The term refers to the person/people who possess distinctive characteristics; being aware of the traces/experiences of the past and fostering optimistic and positive perspectives regarding the future. Gesilay describes the person/people who blend the experiences of others with their distinguished values, cultures and understandings; refraining from copying, imitation and repetition, yet enriching and developing their respective environments. Gesilay is synonym to

ISBN: 978-625-90406-7-7

authentic. The term is generated by Murat Gökmen and Seda Gökmen in order to contribute to Turkish and English languages.

61. **Görzah (Eng):** This term is generated to define the act of presenting an event, situation, or expression that is planned to be submitted or lectured to the audiences through musical, performing arts, or rhetoric.
    - 61.1. **Görzah (Tr):** Bu terim sunulması ya da öğretilmesi planlanan bir olayı, durumu ya da ifadeyi müzikal, sahne sanatları ya da edebi bir söylemle topluluk karşısında anlatma durumu için türetilmiştir(M. Gökmen).
62. **Gutal (Eng):** The word corresponds to person/people who are well-intentioned, hardworking, successful, knowledgeable in science, art and literature. The word corresponds to person and people who share their knowledge without hesitation with the people. Gutal also refers to the leader(s) who is/are moderate and fair in his/her/their offices.
    - 62.1. **Gutal (Tr):** Bu kelime, iyi niyetli, çalışkan, başarılı, bilim, sanat ve edebiyat konusunda bilgili kişi ve kişileri ifade eder. Bu kelime, bilgilerini tereddüt etmeden insanlarla paylaşan kişi ve kişileri tanımlar. Gutal ayrıca, görevlerinde ılımlı ve adil olan liderleri de ifade eder (M. Gökmen).
63. **Gülak (Eng):** The word corresponds to being grateful, thankful for an occasion to specific person or people(M. Gökmen).
    - 63.1. **Gülak (Tr):** Bu kelime, bir olay ya da durum için belirli bir kişi/kişilere yönelik minnetar ve müteşekkir olmak anlamına gelir (M. Gökmen).
64. **Güldef: (Eng):** The word corresponds to person or people who are thankful and glad.
    - 64.1. **Güldef: (Tr):** Bu kelime, minnettar ve mutlu olan kişi veya kişileri tanımlamaktadır (M. Gökmen).
65. **Gülseyen (Eng):** The word corresponds to person or people who are noble, dignified, cheerful, peaceful, self-assured, determined and are in harmony with their environments. There is not an exact equivalent of this word in Turkish and English languages. Gülseyen refers to people who combine, confidence and content with humility with their manners.
    - 65.1. **Gülseyen (Tr):** Kelime asil, vakur, kendinden emin, kararlı, etrafıyla uyumlu, güleç ve huzurlu kişileri tanımlamaktadır. Bu kelimenin Türkçe ve İngilizce'de tam bir karşılığı yoktur. Gülseyen kendinden emin, memnun olan ve tevazu sahibi kişileri tanımlamaktadır(M. Gökmen).
66. **Ğazur (Eng):** The word is synonym to garden, bostan, orchard.
    - 66.1. **Ğazur (Tr):** Bu kelime bahçe, bostan, meyve bahçesi kelimeleriyle eş anlamlıdır (M. Gökmen).
67. **Ğepir (Eng):** The word is a synonym to presenter and announcer.
    - 67.1. **Ğepir (Tr):** Bu kelime, sunucu ve spiker kelimeleriyle eşanlamlıdır (M. Gökmen).
68. **Ğibis (Eng):** The word is synonym to happy and peaceful.
    - 68.1. **Ğibis (Tr):** Bu kelime mutlu ve huzurlu kelimeleriyle eş anlamlıdır (M. Gökmen).
69. **Ğisan/Ğisen (Eng):** The word is synonym to expensive and precious.
    - 69.1. **Ğisen (Tr):** Bu kelime pahallı ve değerli kelimeleriyle eş anlamlıdır (M. Gökmen).
70. **Ğoleni (Eng):** The word describes helpful and pleasing person or persons.
    - 70.1. **Ğoleni (Tr):** Bu kelime, yardımsever ve mutlu kişi/kişileri tanımlamaktadır (M. Gökmen).
71. **Ğölin (Eng):** The word is synonym to talented.
    - 71.1. **Ğölin (Tr):** Bu kelime yetenekli kelimesiyle ile eş anlamlıdır (M. Gökmen).
72. **Ğuzen(Eng):** The word corresponds to person/people who is/are tall and powerful.

ISBN: 978-625-90406-7-7

72.1. Ğuzen (Tr): Bu kelime, uzun boylu, güçlü kişi/kişileri tanımlamaktadır (M. Gökmen).

73. Ğünis (Eng): The word is synonym to fertility and productive(M. Gökmen).

73.1. Ğünis (Tr): Bu kelime, bereketlilik ve üretkenlik kelimeleriyle eş anlamlıdır (M. Gökmen).

74. Hamab (Eng): The word refers to person/people who is/are devoted to his/her/their faiths. The word corresponds to person/people who support Allah's truth. The word also corresponds to person/people who live and act as the defender of the truth by following Allah's path.

74.1. Hamab (Tr): Kelime dinine, diyanetine bağlı, hakkı, hakikati savunan; Allah'ın yolunda yaşayan doğrunun savunucusu olan kişileri tanımlamaktadır (M. Gökmen)

75. Hameç (Eng): The word corresponds to person/people who are loyal, devoted and self-sacrificing. Hameç people are known for their good deeds and generous contribution to their environments.

75.1. Hameç (Tr): Kelime vefalı, adanmış, cefakar, etrafına faydalı olan; iyi işlerle anılan ve hizmet üreten hayırsever kişi/kişileri tanımlamaktadır(M. Gökmen).

76. Hanya (Eng): The word corresponds to big house.

76.1. Hanya (Tr): Bu kelime büyük ev anlamına gelmektedir (M. Gökmen).

77. Hatan (Eng): This word generated as an alternative vocabulary to gender studies taking its root from Hakan and Hatun in Turkish Language. Hatan as a new terminology prioritizes fair and decent society by supporting equal and fair opportunities for the sexes. This terminology emphasizes fair and equal status of the sexes in a society without prioritizing one over another. Hatan suggests a fair social status for the sexes in terms of daily and working life tasks. Hatan suggests that regardless of biological sexes people according to their preferences, capacities, talents and characteristics align with their biology can do any task that they want to do. Therefore, for Hatan, there is not a predefined gender role attained due for their biological sexes. Hatan fosters equal and fair distribution of roles in the society by prioritizing intellectual capacity of the parties. Fairness for Hatan is prior to equality.

77.1. Hatan (Tr): Bu kelime, Türkçe'deki Hakan ve Hatun kelimelerinden kök alan, toplumsal cinsiyet çalışmalarına alternatif bir kelime olarak türetilmiştir. Yeni bir terim olan Hatan, cinsiyetler arasında eşit ve adil fırsatlar sunulmasını destekleyerek adil ve ahlaklı bir toplumu önceliklendirmektedir. Bu terim, toplumda cinsiyetler arasında adil ve eşit bir statüye öncelik verirken, herhangi birini diğerine göre öncelikli olarak değerlendirmemektedir. Hatan, günlük yaşam ve iş hayatındaki görevler açısından cinsiyetler için adil bir sosyal statü önermektedir. Hatan, biyolojik cinsiyetlerinden bağımsız olarak, insanların tercihlerine, yeteneklerine, becerilerine ve fizyolojilerine uygun özelliklerine göre istedikleri herhangi bir görevi yapabileceklerini önermektedir. Bu nedenle, Hatan için cinsiyetler için önceden belirlenmiş bir rol yoktur. Hatan, tarafların entelektüel kapasitelerine öncelik vererek toplumda rollerin adil ve eşit dağılımını teşvik etmektedir. Hatan için adalet, eşitlikten önce gelmektedir(M. Gökmen).

78. Hüs(z)dal (Eng): The word refers to bringing or presenting something.

78.1. Hüs(z)dal (Tr): Bu kelime, bir şeyi getirmek veya sunmak anlamına gelmektedir (M. Gökmen).

79. İlaz (Eng): The word corresponds to person/people who is/are valuable and precious. The word is also synonym to expensive(M. Gökmen).

79.1. İlaz (Tr): Bu kelime, değerli ve kıymetli kişi/kişileri tanımlamaktadır. Kelime aynı zamanda pahalı kelimesinin eşanlamlısıdır (M. Gökmen).

ISBN: 978-625-90406-7-7

80. İsyak (Eng): The word corresponds to person or people who devote her/his/ their life to Allah and live according to Allah's fairness, justice and equality. The word is synonym to dervish in Turkish.

80.1. İsyak (Tr): Bu kelime, hayatını Allah'a adayan ve Allah'ın adalet, hakkaniyet ve eşitlik ilkelerine göre yaşayan kişi/kişileri tanımlamaktadır. Bu kelime, Türkçe'de bulunan derviş kelimesiyle eş anlamlıdır (M. Gökmen).

81. Janik (Eng): The word corresponds to person/people who are beautiful, pleasant and easygoing (M. Gökmen).

81.1. Janik (Tr): Bu kelime, güzel, hoş ve uyumlu kişi/ kişileri tanımlamaktadır(M. Gökmen).

82. Jarşev (Tr): Bu terim literatür, kütüphane ve arşiv ile eş anlamlıdır.

82.1. Jarşev (Eng): The term is synonym to literature, library and archive. The term is generated by Murat Gökmen and Seda Gökmen in order to contribute to Turkish and English languages.

83. Jebel (Tr): Bu terim edebi eser türlerini (roman, kısa hikaye, şiir, masal vb) ve külliyatını tanımlamaktadır.

83.1. Jebel (Eng): The term refers to the types of literary works(novel, short story, poem, tale) and their literatures. The term is generated by Murat Gökmen and Seda Gökmen in order to contribute to Turkish and English languages.

84. Jekel (Tr): Bu terim sosyal ve beşeri bilimler bilimsel araştırma külliyatın tanımlamaktadır.

84.1. Jekel (Eng): The term refers to social and political sciences research literature. The term is generated by Murat Gökmen and Seda Gökmen in order to contribute to Turkish and English languages.

85. Jemel (Tr): Bu terim çocukların kendi eserleriyle oluşturduğu çocuk edebiyatı külliyatını tanımlamaktadır.

85.1. Jemel (Eng): The term refers to literary literature the children prepared by themselves. The term is generated by Nilüfer Gökmen, Yeşim Gökmen Demirhan, Seda Gökmen, Esra Kaya, Ertuğrul Kaya and Murat Gökmen in order to contribute to Turkish and English languages.

86. Jerel (Tr): Bu terim sanat eser türlerini ve külliyatını tanımlamaktadır.

86.1. Jerel (Eng): The term refers to the types of art works and their literatures. The term is generated by Murat Gökmen and Seda Gökmen in order to contribute to Turkish and English languages.

87. Jeril (Tr): Bu terim idealist, bilinçli, sargev düzeyi yüksek, değerlerine saygılı, yenilikçi, iyi niyetli ve ufku açık kişi/kişileri tanımlamaktadır.

87.1. Jeril (Eng): The term refers to person/people who is/are idealistic, conscientious, respectful of values, innovative, good-natured, and open-minded. The term is generated by Murat Gökmen and Seda Gökmen in order to contribute to Turkish and English languages.

88. Jesel (Tr): Bu terim mimari eserlerin külliyatını tanımlamaktadır.

88.1. Jesel (Eng): The term refers to architectural products and their literatures. The term is generated by Seda Gökmen and Murat Gökmen in order to contribute to Turkish and English languages.

89. Kadmer (Eng): The word corresponds to a person/people who is/are innovative, broad-minded and thoughtful.

89.1. Kadmer (Tr.): Kelime yenilikçi, ufku geniş, açık düşünceli ve görüşlü kişi/kişileri tanımlamaktadır (M. Gökmen).

90. Kayşe (Eng): The word corresponds to sincere, trustable, kind and witty person/people.

ISBN: 978-625-90406-7-7

90.1. Kayşe (Tr): Kelime samimi, güven veren, kibar ve mantıklı kişi ve kişileri tanımlamaktadır (M. Gökmen).

91. Keysan (Eng): The word designates person/peoplewho organize and plan their affairs or works.

91.1. Keysan (Tr): Bu kelime, işlerini veya çalışmalarını organize eden ve planlayan kişi/kişileri tanımlamaktadır (M. Gökmen).

92. Közek (Eng): The word refers to person/people who is/are smart, handsome, beautiful and nice in flesh and soul.

92.1. Közek (Tr): Bu kelime ruhu ve bedeni zeki, yakışıklı ve güzel olan insanları tanımlamaktadır (M. Gökmen).

93. Lamiz (Tr): Kelime birlik, beraberlik içinde ortak karar alma ve dayanışma içinde olmak anlamında gelmektedir.

93.1. Lamiz (Eng): The word refers to making joint decisions in a spirit of unity and solidarity. This word is generated by Murat Gökmen and Seda Gökmen in order to contribute to Turkish and English languages.

94. Latey (Eng): The word corresponds to knowledgeable, generous and benevolent person/people.

94.1. Latey (Tur): Kelime bilge, cömert ve fedakar kişi/kişileri tanımlamaktadır (Murat Gökmen and Seda Gökmen).

95. Limes (Eng): The word is synonym to contrasting conjunctions such as: but, however, despite, although, etc.

95.1. Limes (Tr): Bu kelime: ancak, yine de, e-rağmen, her ne kadar, vb zıtlık ifade eden bağlaçlarla eş anlamlıdır (Murat Gökmen and Seda Gökmen).

96. Maben (Eng): The word corresponds to merchant or merchants who carry out their commercial activities dishonestly. The word is an antonym to aben.

96.1. Maben (Tr): Bu kelime, ticari faaliyetlerini dürüst olmayan bir şekilde yürüten tüccar veya tüccarları tanımlamaktadır. Bu kelime, aben kelimesinin zıt anlamlısıdır(M. Gökmen).

97. Makpuz (Eng): The word is used for uncertain and ambiguous situations.

97.1. Makpuz (Tr): Kelime belirsiz ve muğlak durumlar için kullanılmaktadır(M. Gökmen).

98. Maroj (Eng): The word corresponds to person/people who is/are knowledgeable, attentive, sympathetic, thoughtful, tolerant and positive towards people and life.

98.1. Maroj (Tr): Kelime bilgili, ilgili, sempatik, düşünceli, anlayışlı, hayata pozitif bakan kişi/kişileri tanımlamaktadır (M. Gökmen).

99. Medalime (Eng): The word refers to an educational institution, academy or a curriculum; **Medalim: (Eng):** The word defines scholar/scholars who teach and conduct his/her/their research(es) at Medalime; **Medal (Eng):** The word is synonym to scientific studies generated within the Medalime; **Medali (Eng):** The word is synonym to article and essay; **Medale(Eng):** The word is synonym to project, thesis and book; **Medalet(Eng):** The word corresponds to shorter and limited version of an article and essay.

99.1. Medalime (Tr): Kelime eğitim kurumu, akademi ya da müfredat anlamlarına gelmektedir. **Medalim(Tr):** Kelime bu kurumda ders veren ve araştırma yapan kişileri tanımlamaktadır. **Medal(Tr):** Kelime bu kurumda üretilen bilimsel çalışmaların genel ismi için kullanılır. **Medali(Tr):** Kelime makale ve bildiri kelimeleriyle eş anlamlıdır. **Medale(Tr):** Kelime proje, tez ve kitap kelimeleriyle eş anlamlıdır. **Medalet(Tr):** Kelime makalenin ve bildirinin daha kısa ve sınırlı halini tanımlamaktadır (M. Gökmen).

100. Mekif (Eng): The word corresponds to person/people who is/are courageous, logical and wise. The word corresponds to a person/people who disregard(s) captivity in terms of

ISBN: 978-625-90406-7-7

regarding freedom as the primary motivation of her/his/ their life. The word is synonym to Mujahid and Nefek.

100.1. Mekif (Tr): Bu kelime, cesur, mantıklı ve bilge olan kişi/kişileri tanımlamaktadır. Kelime, esareti kabul etmeyen ve özgürlüğü birincil ilke olarak gören kişi/ kişileri de tanımlamaktadır. Kelime Mücahit ve Nefek kelimelerinin eş anlamlısıdır(M. Gökmen).

101. Mercit (Eng): This word refers to a person/persons who is/are rational and analytic in her/his/their attitude(s) (M. Gökmen).

101.1. Mercit (Tr): Bu kelime, tutumlarında analitik ve rasyonel olan kişi/kişileri tanımlamaktadır (M. Gökmen).

102. Mesber (Eng): The word corresponds to person/people who work and serve in a particular field or an area with great effort. The word corresponds to person/people who dedicate her/himself/themselves to the society they live in. The word is synonym to altruism.

102.1. Mesber (Tr): Kelime emek veren, çalışan, bir konuda ya da alanda hizmette bulunan, topluma kendisini adayan kişi/kişileri tanımlamaktadır. Kelime diğerkamlık kelimesiyle eş anlamlıdır (M. Gökmen).

103. Meşer (Eng): The word corresponds to a person/people who is/are acting as instructor, teacher, expert trainer in a Medalime.. The word is synonym with yusek and teacher.

103.1. Meşer (Tr): Bu kelime Medalime'de eğitmen, öğretmen, uzman eğitmen olarak çalışan kişi/kişileri tanımlamaktadır. Bu kelime, yusek ve öğretmen kelimeleri ile eş anlamlıdır (M. Gökmen).

104. Meyar (Eng): The word refers to the person/people who objectively determine their her/his/their own education and training program requirements and deficiencies objectively by self-assessing themselves.

104.1. Meyar (Tr): Bu kelime, kendi eğitim ve öğretim programı gereksinimlerini ve eksikliklerini objektif olarak belirleyen, kendini değerlendiren kişileri tanımlamaktadır (M. Gökmen).

105. Mizif (Eng): The word corresponds to person/people who conduct his/her/their attitude(s) with intellect and consciousness.

105.1. Mizif (Tr): Kelime akıllı, bilinçli, farkındalık düzeyi yüksek kişi/kişileri tanımlamaktadır(M. Gökmen).

106. Mubay (Eng): The word corresponds to person/people who protect precious treasure, culture, language and religion of a community.

106.1. Mubay (Tr): Mubay kelimesi, çok değerli, kıymetli bir hazineyi, kültürü, dili, dini, insanın önem atfettiği en değerli varlığı koruyan kişi/kişileri tanımlamaktadır (M. Gökmen).

107. Muhaz (Eng): The word corresponds to person/people who is/are courageous.

107.1. Muhaz (Tr): Bu kelime, cesur kişi/kişileri tanımlamaktadır (M. Gökmen).

108. Musbey (Eng): The word corresponds to person/people who is/are determined, confident, visionary, well-mannered, conscious, and rational in their manners

108.1. Musbey (Tr): Kelime tutumlarında kararlı, kendinden emin, ileri görüşlü, vizyoner, iyi huylu, bilinçli, mantıklı kişi ya da kişileri tanımlamaktadır(M. Gökmen).

109. Nacer (Eng): The word corresponds to carving the potential of a person or a community. The word corresponds to person people who cultivate and teach individual or a community by enabling them to feel self-sufficient. The word is synonym to carving a mine, path and way.

109.1. Nacer (Tr): Kelime bir nesnenin ya da kişinin potansiyelini ortaya çıkarmak anlamına gelmektedir. Kelime bireyi ya da toplumu eğitmek, onu/onları eğiterek

ISBN: 978-625-90406-7-7

onları/onların kendisini/kendilerini yeterli hissetmesini/hissetmelerini sağlamak anlamına gelmektedir. Kelime maden, patika ve yol açmak kelimeleriyle eş anlamlıdır(M. Gökmen).

110. **Nazut (Eng):** The word corresponds to confident, trustable and polite person and people.

110.1. Nazut (Tr): Bu kelime, kendine güvenen, güvenilir ve kibar kişi/kişileri tanımlamaktadır(M. Gökmen).

111. **Nefek (Eng):** The word corresponds to person/people who is/are determined and committed. The word also corresponds to person/people who is/are successful in literature, art and science. Furthermore, the word also corresponds to person/people is/are determined to support the truth by sharing their thought fearlessly. The word is synonym to MasterChef.

111.1. Nefek (Tr): Bu kelime, kararlı ve adanmış kişi/kişileri tanımlamaktadır. Bu kelime aynı zamanda edebiyat, sanat ve bilim alanlarında başarılı olan kişi/kişileri de tanımlamaktadır. Ayrıca, bu kelime düşüncelerini korkusuzca paylaşarak gerçeği savunmaya kararlı kişi/kişileri tanımlar. Bu kelime Üstad kelimesiyle eş anlamlıdır (M. Gökmen).

112. **Nesey(Eng):** The word is synonym to architect, designer and organiser.

112.1. Nesey (Tr): Kelime mimar, designator ve organizator kelimeleri ile eş anlamlıdır (Seda Gökmen and Murat Gökmen).

113. **Nilener (Eng):** The word corresponds to person/people who tidy up, arrange, assemble things or people. The word also corresponds to person/people who unites/unite disorganized, separated objects, community or parts of a structure in order to build a new pattern and form.

113.1. Nilener (Tr): Kelime toparlayan, düzenleyen, bir araya getiren kişi/kişileri tanımlamaktadır. Nilener dağınık halde olan eşyaları, dağılmış yapıdaki nesneleri, toplumları yeni bir form ve şekil oluşturmak için toparlayan kişi/kişileri de tanımlamaktadır (M. Gökmen).

114. **Nistuç (Eng):** The word is synonym to good and nice. The word also corresponds to person/people who are good willing and helpful (M. Gökmen).

114.1. Nistuç (Tr): Bu kelime, iyi ve güzel kelimeleriyle eş anlamlıdır. Kelime aynı zamanda iyi niyetli ve yardımsever kişi/kişileri de tanımlamaktadır (M. Gökmen).

115. **Olpas (Tr):** Bu eklime paylaşmayı seven; doğası gereği cömert ve yardımsever kişi/kişileri tanımlamaktadır.

115.1. Olpas (Eng): The word refers to person/people who are generous and helpful in nature. This terminology is generated by Murat Gökmen and Seda Gökmen in order to contribute to Turkish and English languages.

116. **Pamar (Eng):** The word corresponds to person/people who is/are masters of their words. The word also corresponds to person/people who motivate people to listen to him/her/them attentively. The word is synonym to orator.

116.1. Pamar (Tr): Bu kelime, sözünün eri olan kişi/kişileri tanımlamaktadır. Kelime aynı zamanda, insanları kendisini dikkatle dinlemeye motive eden kişi/kişileri de tanımlamaktadır. Bu kelime, belagat ustası kelimesinin eşanlamlısıdır (M. Gökmen).

117. **Payeş (Eng):**The word refers to fair and equal share of the individuals' or communities' experiences without the predominance of one over another by contributing to their developments.

117.1. Payeş (Tr): Bu kelime, bireylerin/toplumların deneyimlerinin, birinin diğerine üstünlük taslamadan birbirlerinin gelişimlerine katkıda bulunarak adil ve eşit bir şekilde paylaşılmasını ifade etmektedir(Prof. Dr. Süleyman Göksoy & Lect. Murat Gökmen).

ISBN: 978-625-90406-7-7

118. Puteş (Eng): The word corresponds to person/people who is/are determined, and difficult to persuade. The word also corresponds to person/people who does/do not like to talk much. The word also corresponds to traditional person/people

118.1. Puteş (Tr): Bu kelime, kararlı ve ikna edilmesi zor olan kişi/kişileri tanımlamaktadır. Kelime aynı zamanda, fazla konuşmayı sevmeyen kişi/ kişileri de tanımlamaktır. Kelime bunun yanında geleneksel olan kişi veya kişileri de tanımlamaktadır (M. Gökmen).

119. Pusak (Eng). The word is synonym to obvious, clear, clean, pure, and untainted.

119.1. Pusak (Tr). Bu kelime, açık, net, temiz, saf ve lekesiz kelimeleriyle eş anlamlıdır (M. Gökmen).

120. Pürgez (Eng): The word corresponds to person/people who is/are beautiful, pretty and naïve. The word is synonym to easygoing, beautiful and janik.

120.1. Pürgez (Tr): Bu kelime, güzel, hoş ve saf olan kişi/kişileri tanımlar. Bu kelime, rahat, güzel ve janik kelimeleriyle eşanlamlıdır (M. Gökmen).

121. Rekem (Eng): The word corresponds to person/people who is/are magnificent, tremendous, elegant, exquisite and marvelous (M. Gökmen).

121.1. Rekem (Tr): Bu kelime, muhteşem, olağanüstü, zarif, enfes ve harika olan kişi/kişileri tanımlamaktadır(M. Gökmen).

122. Resdal (Eng): The word corresponds to a person/people who is/are acting as messenger, ambassador and courier. The word also corresponds to person/ people who please the recipient with the news he or she delivers. The word also corresponds to person/people who bring something new into the community.

122.1. Resdal (Tr): Bu kelime, haberci, elçi ve kurye kelimeleriyle eş anlamlıdır. Kelime ayrıca, verdiği haberle alıcıyı memnun eden kişi/kişileri de tanımlar. Bu kelime, topluma yeni bir şey getiren kişi/kişileri de tanımlamaktadır (M. Gökmen).

123. Reşar (Eng): The word corresponds to person/people who is/are generous, easygoing, kind, respectable, worthy, gentlemen respected by his/her/their communities (M. Gökmen).

123.1. Reşar (Tr): Bu kelime, cömert, uyumlu, nazik, saygın, değerli, toplumları tarafından saygı duyulan kişi/kişileri tanımlamaktadır (M. Gökmen).

124. Revil (Eng): The word corresponds to person/people who is/are examining, analyzing, diagnosing, investigating a substance, text and subject(M. Gökmen).

124.1. Revil (Tr): Bu kelime, bir maddeyi, metni veya konuyu inceleyen, analiz eden, teşhis eden, araştıran kişi/kişileri tanımlamaktadır (M. Gökmen).

125. Reyer (Eng): The word corresponds to a person/people who is/are patient, tolerant, optimistic, well-mannered, far-sighted and cautious.

125.1. Reyer (Tr): Bu kelime sabırlı, hoşgörülü, iyimser, nazik, ileri görüşlü ve ihtiyatlı olan kişi/kişileri tanımlamakradır (M. Gökmen).

126. Rizis (Eng): The word is synonym to heavy snow and rain.

126.1. Rizis (Tr): Bu kelime yoğun kar ve yağmur yağışı kelime gruplarıyla eş anlamlıdır (M. Gökmen).

127. Samay (Eng): The word corresponds to utopia, ideal and dream like life.

127.1. Samay (Tr): Bu kelime ütopya, ideal ve rüya gibi bir yaşam kelimeleriyle eş anlamlıdır(M. Gökmen).

128. Sargev(Eng): The terminology refers to the person/people who raise awareness in a society. The term refers to person/persons who alert the society, individuals, students for a particular issue in terms of assisting them by providing the means and opportunities to find the truth.

128.1. Sargev(Tr): Terim bir toplumda farkındalık oluşturan kişi/kişileri tanımlamaktadır. Terim toplumu, kişileri, öğrencileri belli bir konuda uyaran,

ISBN: 978-625-90406-7-7

onlara yardımcı olan ve onlara doğruyu bulmaları için imkan ve olanak veren kişi/kişileri tanımlamaktadır (M. Gökmen).

129. Sebut (Eng): The word is synonym to refreshment, peace and tranquility words. The word is inspired by As- Seb'ut - Tivali meaning to, 'The common name of the long surahs of the Qur'ân which are namely al-Baqara, al-Imrân, Nisâ, Mâide, An'âm**,** A'râf and Tawbah (or Yûnus) '(Encyclopaedia of Islam, 2024)

129.1. Sebut (bulmak) (Tr.): Kelime ferahlık, esenlik ve huzura kavuşmak kelimeleriyle eş anlamlıdır. Kelime Es- Seb'ut –Tivali: "Kur'ân-ı Kerîm'in uzun sûrelerinden olan Bakara, Âl-i İmrân, Nisâ, Mâide, En'âm, A'râf ve Tevbe sûrelerinin (veya Yûnus) ortak adlarından esinlenerek türetilmiştir (M. Gökmen).

130. Segan (Eng): The word corresponds to declare and support an idea. The word is synonym to argue, suggest and declare.

130.1. Segan (Tr): Bu kelime, bir fikri beyan etmek ve desteklemek anlamına gelmektedir. Kelime, tartışmak, önermek ve beyan etmek kelimeleriyle eş anlamlıdır (M. Gökmen).

131. Selaz (Eng): This word corresponds to person/persons who serve as a messenger, envoy, or courier. This word also corresponds to person/ people who bring something new into the society.

131.1. Selaz (Tr): Bu kelime, haberci, elçi ve kurye olarak görev yapan kişi/kişileri tanımlamaktadır. Kelime aynı zamanda topluma yeni bir şey getiren kişileri de ifade etmektedir (M. Gökmen).

132. Selis (Eng): The word is synonym to tolerant and respectful person/people who pay special attention to coexistence and differences among the society.

132.1. Selis (Tr): Bu kelime, farklılıklara karşı hoşgörülü ve saygılı olan; farklılara ve farklı hayatlara özel ehemmiyet veren kişi/kişileri tanımlamaktadır (M. Gökmen).

133. Semzay (Eng.): The word corresponds to a person/people who is/are bright, luminous, and radiant. The word can also be used for person/people/society who possess substance and a distinctive level of talent with high potential. While the word can be used to describe expressions of the brightness of a light, a lamp, sun, or moon, it can also be used to describe a person, people, or groups who demonstrate bright talent with prominent success.

133.1. Semzay (Tr.): Kelime parlak, aydınlık, ışıl ışıl olmak anlamına gelmektedir. Kelime aynı zamanda cevher sahibi olan ve ayırt edici seviyede iyi bir yeteneğe sahip olan, potansiyeli yüksek kişiyi/kişileri ve toplumları tanımlamak için de kullanılabilir. Kelime bir ışığın, kandilin, güneşin ya da Ayın aydınlığı anlamlarına da gelmektedir. Kelime aynı zamanda gelecek vaad eden, önemli başarılara imza atacak kişiyi, kişileri ve grupları tanımlamak için de kullanılabilir(M. Gökmen).

134. Serön (Eng): The word corresponds to person/people who is/are quite important. The word also corresponds to person/people who is/are residing in a prior position.

134.1. Serön (Tr.): Kelime oldukça önemli anlamına gelmektedir. Kelime aynı zamanda son derece önemli olan, ilk sırada olmak anlamına da gelmektedir. Kelime öncelikli olmak, birincil ve ilk sırada olmak anlamlarına da karşılık gelmektedir(M. Gökmen).

135. Sicis (Tr): Bu kelime bir metni, durumu ve olayı çevirmek; döndürmek ya da düzeltmek anlamına gelmektedir.

135.1. Sicis (Eng): The word refers to translating a text, situation or event; or to revising or improving something. This word is generated by Murat Gökmen and Seda Gökmen in order to contribute to Turkish and English languages.

136. Sinaf (Eng): The word is synonym to congratulate.

136.1. Sinaf (Tr): Bu kelime tebrik etmek kelimesiyle eş anlamlıdır (M. Gökmen).

137. Sirce (Eng): The word is synonym to nature and natural life

ISBN: 978-625-90406-7-7

137.1. Sirce (Tr): Bu kelime, doğa ve doğal yaşam kelimeleriyle eş anlamlıdır (M. Gökmen).

138. Söğiç (Eng): The word is synonym to move and relocate.

138.1. Söğiç (Tr): Kelime taşınmak ve yer değiştirmek kelimeleriyle eş anlamlıdır (M. Gökmen).

139. Sufye (Eng): The word corresponds to person/people who is/are generous. The word also corresponds to person/people who love to offer and share their possessions with the people.

139.1. Sufye (Tr): Kelime cömert olan kişi/kişileri tanımlamaktadır. Kelime aynı zamanda ikramı ve paylaşımı seven kişi/kişileri de tanımlamaktadır (M. Gökmen).

140. Şarad (Eng): The word corresponds to person/people who is/are prospective.

140.1. Şarad (Tr): Bu kelime, gelecek vaat eden kişi/kişileri tanımlamaktadır (M. Gökmen).

141. Şigerbe (Eng): The word corresponds to person/people who spill, lay and place something on the ground. The word also corresponds to person/people who drink, gulping down water, ayran, milkshake and fruit juice.

141.1. Şigerbe (Tr): Kelime bir şeyi döken seren ve yerleştiren kişi/kişileri tanımlamaktadır. Kelime aynı zamanda su, ayran, meyve suyu içen, yudumlayan kişi/kişileri de tanımlamaktadır (M. Gökmen).

142. Tayis (Eng): The word corresponds to person/people who is/are expert and specialist in a specific profession. The word is synonym to professional(M. Gökmen).

142.1. Tayis (Tr): Bu kelime, belirli bir meslekte uzman ve uzman olan kişi/kişileri tanımlamaktadır. Bu kelime, profesyonel ile eş anlamlıdır (M. Gökmen).

143. Talmer (Eng). The word is synonym to student and researcher.

143.1. Talmer (Tr). Bu kelime öğrenci ve araştırmacı kelimeleriyle eş anlamlıdır (M. Gökmen).

144. Temal (Eng): The word corresponds to person/people who act logically and rationally by being aware of their deeds.

144.1. Temal (Tr): Bu kelime, mantık çerçevesi içinde rasyonel hareket eden, farkındalık bilincine sahip ve varlığının farkında olan kişi/kişileri tanımlamaktadır (M. Gökmen).

145. Teniz (Eng): The word means to be in a place. The word also corresponds to person or people who enrich and enliven a place where they residue.

145.1. Teniz (Tr): Bu kelime, bir yerde bulunmak anlamına gelmektedir. Bu kelime aynı zamanda, bulundukları yeri zenginleştiren ve ihya eden kişi/kişileri de tanımlamaktadır (M. Gökmen).

146. Tepak (Eng): The word is synonym to highest point, the final destination and the ultimate goal.

146.1. Tepak (Tr): Kelime en son had, en üst nokta, nihai hedef kelimeleriyle eş anlamlıdır (M. Gökmen).

147. Tepuz (Eng): The word refers to asserting, claiming and analysing an idea.

147.1. Tepuz (Tr): Kelime savunmak, ileri sürmek ve analiz etmek kelimeleriyle eş anlamlıdır(M. Gökmen).

148. Toyber: (Eng): The word corresponds to person/people who assist and help people without any worldly expectation during their rainy days and circumstances.

148.1. Toyber (Tr): Kelime zor zamanlar ve durumlarla mücadelen eden(lere) dünyevi bir karşılık beklemeden yardım eden kişi/kişileri tanımlamaktadır **(**Seda Gökmen and Murat Gökmen).

149. Tuniç (Eng): The word corresponds to person or people who are handsome and beautiful.

ISBN: 978-625-90406-7-7

149.1. Tuniç (Tr): Bu kelime, yakışıklı, güzel olan kişi/kişileri tanımlamaktadır (M. Gökmen).

150. Tubat (Eng): The word is synonym to enjoining and combining things.

150.1. Tubat (Tr): Bu kelime, şeyleri birleştirmek ve bir araya getirmek anlamına gelmektedir (M. Gökmen).

151. Uycak (Eng): The word refers to person/people who love something, somebody by allocating their time for them. The word also corresponds to devotion of a self for a person/ community benevolently and selflessly without any expectation and worldly gains.

151.1. Uycak (Tr): Kelime bir nesneyi, kişiyi seven, onunla/onlarla ilgilenen, ona/onlara emek veren ve onun/onlar için zaman harcayan kişi/kişileri tanımlamaktadır. Kelime yardımsever, fedakarca ve cefakarca bir duruma, kişiye ya da topluma kendini adayan kişi/kişileri de tanımlamaktadır (M. Gökmen).

152. Übiz (Tr): Kelime takip etmek, devam etmek, ilerletmek ve başarmak kelimeleriyle eş anlamlıdır.

152.1. Übiz (Eng): The word is synonym to: continue, such as, following, advance and succeed. This word is generated by Murat Gökmen and Seda Gökmen in order to contribute to Turkish and English languages.

153. Vanlis (Eng): The word is used for someone who is victorious. The word also corresponds to someone who is the first in a competition.

153.1. Vanlis (Tr): Kelime başarılı olan kişiler için kullanılır. Kelime ayrıca yarışmada birinci olan kişileri tanımlamaktadır(M. Gökmen).

154. Veşlik (Eng): The word corresponds to person/people who accompany thing/things, person/people in a protected manner.

154.1. Veşlik etmek (Tr): Kelime bir kişinin, kişilerin, nesnenin ya da nesnelerin bir yerden başka bir yere güvenli bir şekilde gitmesini sağlamak; onlara yarenlik etmek anlamlarına gelmektedir. (M. Gökmen).

155. Vasir (Eng): The word corresponds to representative, caliph of Allah on earth. The word also corresponds to person/people who take(s) over the investments and capital through kinship or donation. This inheritance can also be transmitted to person/people without familial relations and this inheritance be capital, property, business as well as culture, language and religion. The word is synonym to caliph and caliphate.

155.1. Vasir (Tr.): Kelime Allah'ın yeryüzündeki temsilcisi, halifesi anlamına gelmektedir. Kelime aynı zamanda kendisine akrabalık ve bağış yoluyla miras, yatırım, mal ve sermaye kalan kişi ve kişileri tanımlamaktadır. Bu miras akrabalık ilişkisi olmayan kişiye de arzu edildiğinde bırakılabilen miras sahibi anlamını da karşılamaktadır. Bu miras, sermaye, mülk, işletme olabileceği gibi kültür, dil ve din de olabilir. Bu kelime halife ve halifelik ile eş anlamlıdır (M. Gökmen).

156. Vazev (Eng): The word corresponds to person/people who perform their duties willingly with love, affection and wholeheartedly. The word also refers person/people who is/are appointed and assigned to a position or a mission.

156.1. Vazev (Tr): Bu kelime, görevlerini sevgi, şefkat ve tüm kalbiyle isteyerek yerine getiren kişi/kişileri tanımlamaktadır. Bu kelime aynı zamanda bir pozisyona veya göreve atanan ve görevlendirilen kişi/kişileri de tanımlamaktadır (M. Gökmen).

157. Yusek (Eng): The word corresponds to trainer/trainers who grow and raise children and generations. The word can also be used to describe person/people who is/are conducting farming and animal husbandry activities (M. Gökmen).

157.1. Yusek (Tr): Bu kelime, çocukları ve nesilleri yetiştiren ve büyüten öğretmen/öğretmenleri tanımlamaktadır. Ayrıca, kelime tarım ve hayvancılık faaliyetleri yürüten kişi/kişileri de tanımlamak için kullanılabilir (M. Gökmen).

ISBN: 978-625-90406-7-7

158. Yaniska(Conjunction) (Eng): The word is synonym to following conjunctions and phrases: Of course, absolutely, indeed and moreover. **Usage:** You are right in your deed, yaniska I will support you

158.1. Yaniska(Bağlaç) (Tr): Kelime şu bağlaçlarla eş anlamlıdır: Tabii ki, mutlaka, katılıyorum, haklısın ve üstelik. Kullanımı: Gittiğin yolda haklısın, yaniska, seni destekleyeceğim (M. Gökmen).

159. Zanib(p) (Eng): The word corresponds to person/people who serve and work selflessly for people by assisting them in their affairs solely for the sake of Allah's approval and acceptance. The word also corresponds to person/people who develop empathy and understanding towards people.

159.1. Zanib(p) (Tr): Bu kelime, yalnızca Allah'ın rızası ve kabulü için insanlara yardım ederek onlara için özveriyle çalışan kişi/kişileri tanımlamaktadır. Bu kelime aynı zamanda insanlara karşı empati ve anlayış gösteren kişi/kişileri de tanımlamaktadır (M. Gökmen).

160. Zayan (Eng): The word corresponds to person/people who is/are generous in terms of paying special emphasis on goodness, loyalty and charity. The word also corresponds to person/people who spend their wealth for the sake of Allah.

160.1. Zayan (Tr): Kelime cömert, hayrı hasenatı seven, Allah yolunda varlığını harcayan yardımsever kişi ya da kişileri tanımlamaktadır. Kelime aynı zamanda servetini Allah yolunda harcayan kişi/kişileri de tanımlamaktadır(M. Gökmen).

161. Zeler (Eng): The word corresponds to person/people who act humorously and wittily. Zeler is a person who likes telling jokes. Zeler has a high persuasive ability and is consistent in what she/he wants it to be done.

161.1. Zeler (Tr): Bu kelime, mizahi ve esprili davranan kişi/kişileri tanımlamaktadır. Zeler, şaka yapmayı seven kişidir. Bunun yanı sıra, Zeler ikna kabiliyeti yüksek ve yapılmasını istediği konu ile ilgili istikrarlı olan kişi/ kişileri tanımlamaktadır (M. Gökmen).

162. Zeker (Eng): The word refers to repeating or repetition of something.

162.1. Zeker (Tr): Bu kelime, bir şeyin tekrarı veya yinelenmesi anlamına gelmektedir(M. Gökmen).

163. Zerab (Eng): The word corresponds to person/people who fearlessly defend the truth and live accordingly so as to seek the grace of Allah.

163.1. Zerab (Tr): Bu kelime, Allah'ın lütfunu aramak için hakkı korkusuzca savunan ve ona göre yaşayan kişi/kişileri tanımlamaktadır (M. Gökmen).

164. *Açadan (Tr): Bu terim "bu açıdan", bu bakış açısıyla", "bu sayede" ifadeleriyle eş anlamlıdır.

164.1. Açadan (Eng): The term is synonym to these expressions: "in this veil", "within this perspective", meanwhile". *The term is generated by Murat Gökmen and Seda Gökmen in order to contribute to Turkish and English languages.

165. *Hakşey (Tr): Bu kelime "işin aslı", "işin doğrusu", "açıkçası", ifadeleriyle eş anlamlıdır.

165.1. Hakşey (Tr): The word is synonym to these expressions: "indeed", "in fact", "frankly" . *The word is generated by Murat Gökmen and Seda Gökmen in order to contribute to Turkish and English languages.

166. *Şerşey(Tr): Bu kelime olumsuz durumlar için kullanılır.

166.1. Şerşey (Eng): The word is used for negative circumstances. *The word is generated by Murat Gökmen and Seda Gökmen in order to contribute to Turkish and English languages.

167. Cerep (Tr): Bu kelime takdir etmek, beğenmek, desteklemek anlamına gelmektedir.

ISBN: 978-625-90406-7-7

167.1. Cerep (Eng): The word refers to “appreciate”, “admire” and “support”. The word is generated by Murat Gökmen and Seda Gökmen in order to contribute to Turkish and English languages.

168. *Recas (Tr): Bu Kelime şeffaf olmak anlamına gelmektedir. Kelime aynı zamanda topluma hizmet etmekte yüksek bir farkındalığa sahip olan kişi/kişileri tanımlamaktadır.

168.1. Recas (Eng): The word refers to being opaque. The word also corresponds to person/people who has/have high sense of servitude for the people. *The word is generated by Murat Gökmen and Seda Gökmen in order to contribute to Turkish and English languages.

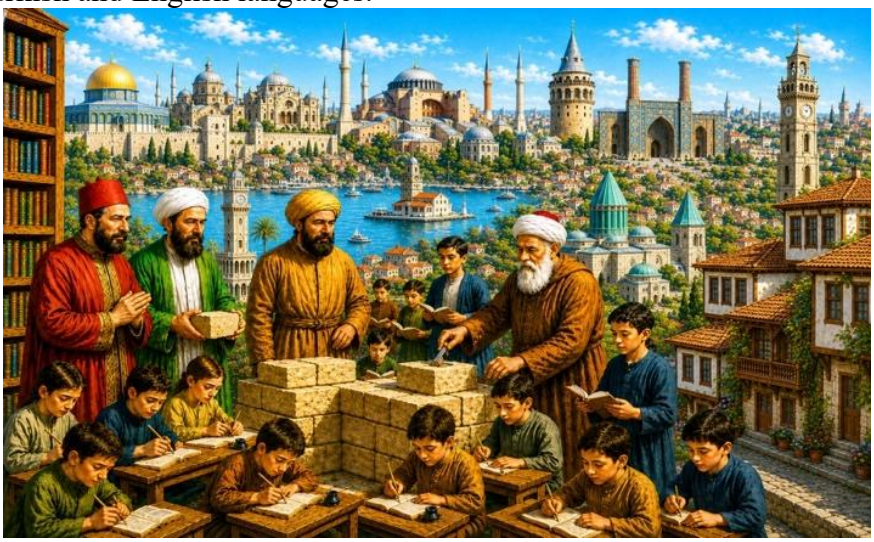

Image 4: Chat Gpt 5.2

ISBN: 978-625-90406-7-7

EMOTIONAL INTELLIGENCE IN MANAGEMENT: ANALYZING PEOPLE MANAGERS

Nida Maryam[1], Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman[2]
[1]Department of Leadership and Management Studies,
National Defence University
[2]Department of Leadership and Management Studies,
National Defence University

ABSTRACT

The current study focuses on emotional intelligence and its role in management, specifically organizational management. Managing resources and organizations can be very challenging however when it comes to people's managers, emotional intelligence comes and plays its vital role. The study focuses on emotional intelligence as ability to not only understand but also manage your own as well as others' emotions and feelings effectively. It is based on relationship skills. The study checked the impact of emotional intelligence skills on the behavioral aspects of people at work based on a cross-sectional study, we found that behaviors are the depictions of the emotional intelligence competencies. Those behavioral skills which are present in any person's behavior in the form of communication, dealing with others, and managing the contextual and task performance, on our directly or indirectly influenced by emotional intelligence skills. The study provides valuable theoretical as well as practical implications for the researchers through a conceptual framework.

Keywords: emotional intelligence, people managers behavioral skills Relationship, communication

COMPANY VALUES: ANALYZING THE CORE VALUES AND THEIR ROLE TOWARDS ORGANIZATIONAL EFFECTIVENESS

Nizar Amin[1], Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman[2]

[1]Department of Leadership and Management Studies,
National Defence University
[2]Department of Leadership and Management Studies,
National Defence University

ABSTRACT

The study examines the underlying and underpinning company values which are important for any business. In nowadays business world organizations try to achieve their goals and objectives by competing others outside as well as in the inside. In the struggle for survival and competition, companies may ignore or forget the organization values. The current study is conceptual in nature as we conducted a literature review based on 110 research articles based on company values. We extracted the important five core values including accountability, compassion, personal growth, healthy competition, well-being and Equality. The study proposes that if an organization follows these 5 core company values regardless of whether a company is service or production-oriented business, the organizations can attract, retain and even increase their customers. Thereby enhancing their financial as well as non-financial performance and ultimately enhancing organizational effectiveness.

Keywords: Company values, core values, accountability, competition, conceptual framework

WOMAN IN PROJECTS' LEADERSHIP POSITIONS: DYNAMICS OF TRANSFORMATIONAL LEADERSHIP

Noor ul Huda[1], Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman[2]
[1]Department of Leadership and Management Studies,
National Defence University
[2]Department of Leadership and Management Studies,
National Defence University

ABSTRACT

The current research paper is unique in nature as it focuses on the transformational leadership style in women. The study is qualitative in nature where we focused on the working women who have been working in various projects on leadership positions. The research question of this article relies on whether transformational leadership style in women is more effective. Based on the interviews of seven women on projects as project directors, and project manager, the common elements found show that women can be more effective in transformational leadership Positions specially in projects where they are having resources and feel autonomous in decision making. This leads to both tasks orientating as well as contextual orientation. Such females in powerful projectized positions, can be better leaders, effective communication and higher vision for their teams and organizations.

Keywords: Women in projects, transformation leadership, vision, effective communications, autonomous

ANALYZING THE FACTORS INFLUENCING RURAL ENTREPRENEURSHIP PROJECTS SUSTAINABILITY: ANALYZING THE DYNAMICS

Rabiba arbab[1], Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman[2]

[1]Department of Leadership and Management Studies,
National Defence University
[2]Department of Leadership and Management Studies,
National Defence University

ABSTRACT

Entrepreneurship is considered as the talk of the town in business community, as it is considered as key ingredient towards overall economic and social development of the country. This study focuses on creation as well as management of projects in rural areas which leverage not only the local community but also augment resources, opportunities and skills. We conducted qualitative expert interviews to find out what factors influence rural entrepreneurship projects based on farming practices, manufacturing, Agri-transport (Agri-buses), social entrepreneurship, and rural tourism. Qualitative methodology employed in this study, and after thematic analysis, it was found that the factors which influence rural entrepreneurship include: 1) type of entrepreneurial activity, economic value, 2) financial support, 3) government policies whether favorable or unfavorable, 4) entrepreneurial motivation and 5) business environment. These affect the whole situation and entrepreneurship sustainability for a longer period. The study provides an insight and strategies for establishing a long-term rural entrepreneurship policy 4 economic as well as social development of the country.

Keywords: Rural Entrepreneurship, entrepreneurial motivation, favorable policies, sustainability, entrepreneurial projects, business environment

PSYCHOLOGY OF CREATIVITY: ANALYZING 4CS MODEL AT THREE LEVELS

Rahima shehzadi[1], Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman[2]

[1]Department of Leadership and Management Studies,
National Defence University
[2]Department of Leadership and Management Studies,
National Defence University

ABSTRACT

It is universally acknowledged truth that creativity and innovation are most important skills required by any organization. all over the world organizations are striving hard not only to look for creative and innovative employees but also strive to develop these competencies among the existing workforces. As we know that the creativity is considered as an ability to produce original work or come up with techniques, theories or thoughts that can solve the organizational problems. The current study focuses on the mental process that leads towards creativity, innovation by providing a solution to the problem. We employed the concept of 4C's of creativity in current research. The study is conceptual in nature as we analyzed by mapping the model of 4C is of creativity among exisintg human resources at three levels including: 1) support staff, 2)managerial level, and 3)top leadership of an organization. At support staff level the technical competencies can be seen based on 4C's of creativity while at supervisory and managerial level the human skills can be mapped with 4C's of creativity while at top level leadership of an organization the decision making and problem solving can be mapped with 4C's model of creativity. The study provides a mind map and a conceptual model for future studies in qualitative as well as quantitative terms. The study can be a great foundation and baseline for future researchers.

Keywords creativity, 4C's model, conceptual framework, technical competencies, decision making and problem solving, psychology of creativity

DIVERSITY AT WORKPLACE: A CASE OF CPEC MEGA PROJECT IN POINT

Sheikh Talha[1], Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman[2]

[1]Department of Leadership and Management Studies,
National Defence University
[2]Department of Leadership and Management Studies,
National Defence University

ABSTRACT

The study focuses on the burning aspect of today's business world which is diversity at work-place. Multinational organizations as well as local organizations are facing workforce diversity issues. Current study focuses on four different types of diversity including: 1) internal 2) external, 3) organizational and 4) worldview level. Pakistan has been involved in mega projects through collaboration of other countries, specifically with China as CPEC is a great example. On one side CPEC is considered as a game changing project where one can aim to understand and represent all the societal members and community to harness its benefits. While on the other side, issues of diversity are real. When multi-workforce come together and work on one project, it is obvious to have issues of culture, language, background, knowledge, values, lifestyle, thinking patterns, and decision making. The study notes that if such issues are not addressed properly with strategic planning, they can turn into bigger issues and that can hamper the progress and development of projects. Therefore, current study provides five P's model of diversity including 1) proactiveness, 2) persistence, 3) passionate about project objectives, being physically and mentally 4) present, and 5) patience what we call strategic patience. The study proposes a conceptual model to address diversity at workforce not only in projects but also non-projectized organizations, where workforce is diverse based on the above mentioned elements can be really effective.

Keywords: Diversity, CPEC, persistence, strategic patience, inclusion

HIGHER EDUCATION EFFICIENCY ENHANCEMENT: EMPLOYING ARTIFICIAL INTELLIGENCE

. **Sohaib khan[1], Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman[2]**

[1]Department of Leadership and Management Studies,
National Defence University

[2]Department of Leadership and Management Studies,
National Defence University

ABSTRACT

The current study focuses on higher education and its efficiency enhancement. The study highlights the importance of virtual collaboration through empowerment by harnessing artificial intelligence. Highest question is having its own great dynamics where not only teamwork is important but also virtual teamwork is the need of the hour the study is an effort to provide how to improve the collaborative experience in the academic world through virtual team works and by employing artificial intelligence there are various artificial intelligence tools that can be integrated into higher education disciplines and departments at every level. Such tools can not only bring efficiency but also enhance virtual teamwork by saving time, resources, energy, manual efforts. The study is qualitative in nature where we carried out interviews based on semi structural questionnaire from different stakeholders of higher education in Pakistan.

Keywords: Artificial intelligence, Higher Education, virtual teams, efficiency, collaboration, collaborative experience, academic world

PROBLEM SOLVING SKILLS AND LEADERS' DILEMMA

Syed Shuja Gillani[1], Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman[2]

[1]Department of Leadership and Management Studies,
National Defence University
[2]Department of Leadership and Management Studies,
National Defence University

ABSTRACT

Leadership not only means making decisions, but its nature is more of problem solving in such a way that should lead to win situation at the end. The current study evaluates the dilemma faced by organizational leaders especially related to problem solving. The study is qualitative in nature, and we carried out interviews of twenty-seven organizational leaders from eleven selected organizations who have been involved in various levels of leadership positions. We interviewed them on semi structured interview questions. The recorded interviews were then analyzed accordingly. The transcription of the interviews shows common factors which can be considered essential for problem solving skills at almost every level. The leaders revealed that they face challenges of various kinds and nature in problem solving and need to enhance their skills in some specific areas. Results show that there are seven skills, necessary for any leader to have better problem-solving competency. The study provides better understanding for conceptual studies as well as mixed mythological research in future.

Keywords: problem solving, dilemma, challenges, organizations, conceptual model

MACHINE LEARNING: A SIMPLISTIC WAY TO EMPLOY ARTIFICIAL INTELLIGENCE

Syeda Midhat Zahra[1], Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman[2]

[1]Department of Leadership and Management Studies,
National Defence University
[2]Department of Leadership and Management Studies,
National Defence University

ABSTRACT

The current study focuses on artificial intelligence as it is the need of the hour in every organization. Organizations are trying to make their functions easy and more efficient by employing artificial intelligence. The current study studies about the initial ways and simplistic manner to employ artificial intelligence at what place the whole process of artificial intelligence is getting the work done from machines and tools in the shortest possible time with better results and optimistic outcomes the study is qualitative in nature and based on theoretical framework it is proposed that the simplistic manner to employ artificial intelligence begins with machine learning machine learning is based on its algorithm which is having foundation on supervised learning, unsupervised learning, semi supervised learning, and self-supervised or More what we call reinforced learning. Machine learning relates with each other and artificial intelligence is the broader concept of machine learning to label machine or the whole system or functionality with proper sense, logical reason, actions and adaptability like human being. In broader concept there's a need of knowledge base to extract the data and reason so that the system works autonomously and improves itself.

Keywords: Machine learning, artificial intelligence, autonomy, supervised learning, simplistic manner

ISBN: 978-625-90406-7-7

FAIR TRADE: COMMUNICATION TO CONSUMPTION

Wasif jahangeer[1], Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman[2]

[1]Department of Leadership and Management Studies,
National Defence University

[2]Department of Leadership and Management Studies,
National Defence University

ABSTRACT

Leadership is considered as one of the most important skills needed for any organization all over the world. The current study is conceptual in nature as we selected 130 research articles on leadership traits and qualities. The latest articles were selected from the past five years from 2019 to 2024 published in high impact factor journals. We extracted the important commonalities and essential elements from 130 articles and produced a conceptual framework for effective leadership. The current study proposed a 7A framework based on leadership including: 1) Acceptance, 2) awareness, 3) asking for help, 4) aspiration, 5) authenticity, 6) absorption, 7) assertiveness. The study provides ground for policymakers, decision makers, and the future researchers who ant to seek guidance and for those who focus on leadership and leadership development. The study has practical as well as theoretical implications.

Keywords: Leadership modernizations, ask for help, conceptual framework, leadership development, practical implications, acceptance, aspiration, authenticity

LITERATURE, AN EFFECTIVE SOURCE OF CULTURAL INTELLIGENCE (CI) FOR MULTINATIONAL ORGANIZATIONS

Muhammad Yaqoob[1], Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman[2], Maria Zia[3]
[1] My University Islamabad Pakistan
[2]Department of Leadership and Management Studies,
National Defence University
[3]Academy of Research scholar

ABSTRACT

Cultural intelligence is one of the intelligences considered as an important competence by the organizations to flourish and succeed in this multinational and multicultural business environment. Cultural intelligence relies on the beliefs and values which ultimately impact the organizations. The current study focuses on the concept of identification, empathy and imagination to decipher and comprehend this chaotic world. This study is a qualitative study which is based on fresh viewpoints, disrupting the existing baseless belief system, and challenging the traditional and conventional wisdom. We conducted the interviews to extract the themes based on understanding self, organization and community. After thematic analysis, we deduced that essential skills for success today for organizational success truly rely on navigating the complexities of the varied cultural understandings. This is where not only employees but also the managerial staff need to excel to survive as well as succeed in diverse environment of international business. The study concludes that cultural quotient (CQ) relies on four important aspects or components including: 1) drive, 2) strategy, 3) knowledge and 4) action. The study provides useful implications and recommendations for individuals who are at decision making level, for organizations and for those who are interested to know more about cultural intelligence and its applicability.

Keywords: culture, literature, cultural intelligence, framework, international business, relations, connectivity.

CONVERTING IDEAS INTO PRODUCTS: INNOVATION AND ITS DYNAMISM

Zara Kayani[1], Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman[2]

[1]Department of Leadership and Management Studies,
National Defence University
[2]Department of Leadership and Management Studies,
National Defence University

ABSTRACT

Organizations try to come up with new ideas to serve customer's needs. Customers are also looking for new products and services which can quench their thirst for novelty, efficiency and modern solutions for the existing problems. However, the dilemma is that people are having creativity, but the systems and the processes are either non-existing or very limited to convert their creativity into innovation. The current study proposes a step-by-step framework or a series of framework that can be employed to convert creativity to innovation. That is what is required by the organizations as well as the customers. To convert an idea into product you need to convert one needs to have a system to convert creativity into innovation. This is a conceptual study where we collected around 75 research articles published in the top journals where the authors produced various models and frameworks to convert creativity into innovation, to convert ideas into productivity and products to serve the customers' needs as well as fulfill the requirements of the organization. The study proposes a framework which can be efficient to turn ideas into innovation. This cannot only enhance organization performance but also satisfy the customers.

Keywords: Creativity, innovation, productivity, conceptual study, customer satisfaction, efficiency

IMPACT OF PRIVATIZATION: ANALYZING THE POSITIVE AND NEGATIVE IMPLICATIONS

Abd-ur Rehman[1], Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman[2]

[1]Department of Leadership and Management Studies,
National Defence University
[2]Department of Leadership and Management Studies,
National Defence University

ABSTRACT

The study focuses on the impact of privatization on Pakistan, as there can be positive as well as negative impact of privatization on countries. The study is qualitative in nature and the impact assessment was carried out by evaluating the negative as well as positive impact for Pakistan. There's a paradigm shift from generally negative impact to positive impact of privatization. Generally, privatization is considered as negative based on various evidences, however we carried out a qualitative study based on interviews and Delphi techniques to generate a framework in order to analyze positive as well as negative impact of privatization. The thematic analysis shows that there are models which are imposed on private organizations, however those are not useful and much effective. On the other hand, public sector organizations having issues including bribery and inefficiencies try to follow private organizational models which may not as fruitful as they should be in their own context. Based on an analysis we proposed a good middle road and adequate framework for prosperity and growth. The study has theoretical as well as practical implications for executives who are in the helm of decision making in private as well as public sector organizations. The study also recommends valuable insight for the government of Pakistan and policymakers.

Keywords: Privatization, effective, efficiency, bribery, adequacy, roadmap, public sector, private sector, prosperity, growth, Pakistan.

EMOTIONAL INTELLIGENCE AND ACADEMIC PERFORMANCE: HOW DOES THE RELATIONSHIP WORK AMONG FEMALE TEACHERS IN UNIVERSITIES IN PAKISTAN? EXAMINING THE IMPACT OF SUSTAINABLE LEADERSHIP AS MODERATOR

Abid Hussain, Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman[2]
[1]Department of Leadership and Management Studies,
National Defence University
[2]Department of Leadership and Management Studies,
National Defence University

Abstract

Education plays an important role in the progress of a nation. Academic Performance of teaching staff is a prerequisite for the performance of institutions as a whole. Traditional antecedents impacting Academic Performance have been analyzed adequately in Pakistani educational context, however there is a plausible lack of some novel but decisive variables like Emotional Intelligence as part of curriculums in these institutions. Present study lays a strenuous focus on combination of novice causes like emotional intelligence and sustainable leadership for creating positive effect on the academic performance of teaching staff. This is correlational study, drawing linkage between emotional intelligence and sustainable leadership style and academic performance of teaching staff. Currently the commitment of higher education employees in Pakistan is under question, so research is carried out to find out way and means to improve it. This is a field study where response of higher education employees is sought, through survey questionnaires, 10-15 universities of Islamabad are the population and approx.
300 employees selected through systematic sampling technique, 380 questionnaires were distributed and 300 were received completed. Two hypothesis were formulated, drawing relation between independent and dependent variables, PLS – SEM has been used for data analysis. Results obtained were favorable as both hypothesis were supported. The analysis of results revealed that emotional intelligence enhances the performance level of employees, moreover, the importance of sustainable leadership in management has also been ascertained in positively influencing this relationship.

Keywords: Academic Performance (AP), Sustainable Leadership (SL) and Emotional Intelligenc(EI)

LEADERSHIP STYLES AND THEIR IMPACT ON EMPLOYEES' PRODUCTIVITY

Syed Ali abbas[1], Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman[2]

[1]Department of Leadership and Management Studies,
National Defence University
[2]Department of Leadership and Management Studies,
National Defence University

ABSTRACT

Current study analyzes the impact of various leadership styles on employee's productivity in service sector organizations of Pakistan. Employees productivity has been a hot topic and big issue for all organizations regardless of manufacturing or service-oriented organizations. The study is quantitative in nature as we conducted surveys based on employee's productivity questionnaire and leadership styles. Data from full time regular employees of 17 organizations were collected through a survey questionnaire which was self-administered. Feedback was included in SPSS to analyze and generate results. Results show that out of all leadership styles, two very important leadership styles create better results as compared to other styles, in service industry employee's performance and productivity including: 1) servant leadership, and 2) transformational leadership in our context of study. These two leadership styles not only foster the productivity but also enhance the culture of innovation. This further improves continuous efficiency within the system which brings high morale as well as engagement. Therefore, the study concludes that effective leadership can rely more on transformational as well as servant leadership styles or a mix both leadership styles where the team members feel supported as well as valued. This study can be very useful for decision makers and the corporate leadership of an organization.

Keywords: Leadership styles, Transformational leadership, autocratic leadership, employees' productivity, service-oriented organizations, satisfaction, effective leadership, positive environment

FIVE PILLARS MODEL OF ECONOMIC DEVELOPMENT: HOW TO HARNESS THE BREED ?

Aqsa Babar[1], Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman[2]

[1]Department of Leadership and Management Studies,
National Defence University
[2]Department of Leadership and Management Studies,
National Defence University

ABSTRACT

The study focuses on the five pillars model of economic development and proposes a framework to harness the breed effectively. As it is a qualitative study where we focus on the five pillars model including health, education, Environmental Quality and reaction, social and cultural amenities, and finally information. The study analyzed these five pillars of economic development for the nation and their influence on economic, social, and overall good for the country. We conducted 11 interviews from the industry experts. By using semi structured questionnaire, we gathered information. The respondents were picked up from eleven different industries to have a balanced viewpoint and input. After gathering the information and recording the interviews, by inscribing overall and then transcribed the interviews of all eleven respondents. We found out commonalities and based on the thematic analysis, generated the results. We generated the themes and deduced important factors which can be harnessed by focusing on these five pillars in order to achieve better prosperity, better lifestyle and sustainable growth.

Keywords: Development, quality, social, cultural, development, qualitative, five pillar, lifestyle.

BRAIN-DRAIN TO BRAIN-RETAIN PROJECTS

Zainab Asif[1], Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman[2]

[1]Department of Leadership and Management Studies,
National Defence University
[2]Department of Leadership and Management Studies,
National Defence University

ABSTRACT

Since last one decade, developing countries are facing the issue of brain drain especially Pakistan where there is a dire need for intelligent, highly qualified and hard-working manpower at home. Brain drain has been one of the major issues in our country. The study explores the important conditions and factors which cause brain drain including political instability, job security, better opportunities and alike. Bright workers are fleeing the country for better opportunities and new chances. Govt has tried to address this issue at many fora, however still no proper strategic Planning has been made by the people who are in the helm of the affairs. The current study proposes a framework and a model which is called Brain-Retained Projects. Such projects include seven important facets which can not only stop brain drain but also gain and retain brain of the nation. These facets include sustainable economic development, long term political stability, individual self-fulfillment and appreciation system, better and high working environment, constant and persistent improvement in lifestyle, and availability of resources especially technology.

Keywords: Brain drain, economic downturn, brain-retain, Strategic planning, projects, facets, political stability

INTEGRATING SUSTAINABILITY: A BUSINESS SUSTAINABILITY

Areeba Fatima[1], Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman[2]

Department of Leadership and Management Studies,
National Defence University

ABSTRACT

In today's interconnected world, sustainability is not just a buzzword; it is a smart business strategy. This research paper focuses on how sustainability can be achieved and how it can be nude with strategic management of the organizations. The study focuses on the circular economy and its principles which ultimately contribute towards the community. We conducted interviews from the people who are involved in strategic decision making and working on sustainability principles. Try to explore how embracing circular economy principles, giving back to our community and being transparent with the customers and partners can lead to tangible and real time benefits. The interviews also focused on how triple bottom line approach including people, planet and profit may help organizations and businesses to succeed. The study is qualitative in nature as we generated themes based on the interviews and extracted the final proposed model for future recommendations. The theoretical framework proposes a real time proposition for the businesses for sustainability and giving back to community. The study has theoretical as well we practical implications.

KEYWORDS: Sustainability, Business strategy, Circular economy, Community impact, Transparency, Triple bottom line

ORGANIZATIONAL COMMITMENT IN RELIGIOUS ORGANIZATIONS – PERSPECTIVE AND REALITY-BASED FRAMEWORK OF RELIGION, FAITH AND SPIRITUALITY

Arooj khan[1], Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman[2]

[1]Department of Leadership and Management Studies,
National Defence University
[2]Department of Leadership and Management Studies,
National Defence University

ABSTRACT

The study focuses on a new perspective of organizational commitment in the context of religious organizations. A perspective-oriented study was carried out and the reality-based framework was developed. The study is qualitative in nature where three aspects including 1) religion, 2) faith and 3) spirituality were studied in detail. The study relied on the existing literature as well as interviews conducted on calls from 11 organizational leaders who have been committed with religious organizations and effectively continuing the organization performance. The study unearthed basic foundations where the organizational commitment resonates, that is absent or present at very least in other commercial organizations or even business organizations around the globe. The values based on religion, the system relying on faith, and the culture of spirituality provide support to every stakeholder for organization commitment. This organizational commitment produces results in the form of tangible outcomes including financial as well as non-financial performance, organizational effectiveness and alike.

Keywords: Commitment, religious, spiritual, interviews, cultures, stakeholders, tangible outcomes, framework.

ISBN: 978-625-90406-7-7

STRATEGIC INTELLIGENCE AND ITS DYNAMICS

Asad Ullah Taimur [1], Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman[2]

[1]MPhil Scholar, Department of Leadership and Management Studies,
National Defence University
[2]Department of Leadership and Management Studies,
National Defence University

ABSTRACT

Strategic intelligence denotes the processes, systems, and reporting structures within the organization which helps organizations to foresee the future, deal with complexities and formulate effective policies. Strategic intelligence, in contrast to tactical or line intelligence which assists current policies through immediate concerns, arises from a broader, future-oriented viewpoint. The current study's primary function is to provide information that aids in developing strategies and policies regarding an organization's long-term goals. In the context of strategic intelligence, performing analyses of internal and external factors serves the purpose of answering relevant questions such as "so what", "why" and "what's next", or in some cases offer actionable recommendations which present how the threat or opportunity might look like. The study analysis such practices as they help organizations withstand the effects of real-time disruptions and variability in the environmental parameters. By fostering an entrepreneurial focus on innovation and change, strategic intelligence directly supports organizational development. Some of the principles we deduced can increase the penetration of strategic intelligence practice include adherence to the principles of data collection, structured analytical techniques are used, some critical thinking principles such as red-teaming are incorporated and in the last instance, there is teamwork from multiple disciplines. These elements work together to create a robust intelligence framework which enables the organization to push for transformational change by assessment.

Keywords: Strategic Intelligence, processes, systems, structures, effective policies, framework, complexities.

ETHICS AND ETHICAL USE OF CHATGPT IN RESEARCH AMONG UNIVERSITY RESEARCHERS IN PAKISTAN

Ayesha farooq[1], Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman[2]
[1]Department of Leadership and Management Studies,
National Defence University
[2]Department of Leadership and Management Studies,
National Defence University

ABSTRACT

In now a days, Artificial Intelligence has been used for various purposes. The use can be ethical and unethical as well especially when it comes to address issues of academic productivity. The latest and most effective application of AI is ChatGPT which is employed for producing assignments, tests, essays and even research articles for publications in academia. University students try to employ and get help of this and similar many applications for quick productivity in order to save time and bring efficiency. However, this needs to be used ethically and for this, ethical standards are to be checked. The study is qualitative in nature, and we carried out interviews of 10 faculty members from renounced universities and 10 research students of PhD level, who were well versed with AI and ChatGPT. The interviews were transcribed and after thematic analysis essential elements were extracted to develop a conceptual model with key ingredients to be understood and applied accordingly. The study proposes theoretical and practical implications for the academia. With limitations, the study also provides recommendations for future.

Keywords: AI, research, academic, assignments, thematic analysis, university, effectivity, ChatGPT.

IMPACT OF SDGS ON BUSINESS ENVIRONMENT: DYNAMICS OF SOCIETY AND NATURE

Erum umaima[1], Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman[2]

[1]Department of Leadership and Management Studies,
National Defence University

[2]Department of Leadership and Management Studies,
National Defence University

ABSTRACT

The study provides a clear business case for corporate sector to invest in SDG implementation. To achieve SDGS there's a need to examine the economic systems and then align them with the specific SDG's which makes an impact to help country achieve its goals. The study focuses on the current SG and how the systems and the processes can operate to achieve the future Strategy by aligning new markets as well as territories. As the objective is to transform the world, the study focuses on transformation towards prosperity and development based on health, justice and security. The study is conceptual and analytical in nature where SDG's were studied thoroughly and their alignment with decreasing inequality, reducing poverty, protecting nature and enhancing the health justice security and prosperity of the people are highlighted this research highlights that not only just economic benefits are important for future generation but also engaging and aligning the SDG's with the natural resources in order to provide healthy environment and lifestyle and support system is equally important.

Keywords: Sustainable development goals, transforming the world, national objectives, health, safety, justice, future strategies

POWER SECTOR AND MULTIFACETED ENERGY CRISIS: PROSPERING AN ENERGY EFFICIENT SOLUTION

Ezza Imran[1], Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman[2]

[1]Department of Leadership and Management Studies,
National Defence University
[2]Department of Leadership and Management Studies,
National Defence University

ABSTRACT

The current study focuses on multifaceted energy crisis faced by Pakistan since last many decades. The power sector of Pakistan has been in crisis and inefficient since last many years, and the countrymen suffer from this. The current study analyzed the power sector's not only financial but also other issues including mismanagement, inappropriate policies of the government and system ineffectiveness. The study evaluates the power sector policies of the government and proposed solutions by various institutions, organizations and individuals. A meta-analysis was carried out and the study proposes a multifaceted energy as a solution for the country where important factors like: 1) strong governance, 2) efficient management, 3) appropriate public policies, and 4) prices adjustment are essential. The study also proposes that power sector is the backbone of any country, and it needs to be made self-sufficient and without any deficiency. The study is having strong theoretical as well as practical implications for those who are in the realm of affairs and for those who strive to explore further and provide solutions to power sector issues in Pakistan.

Keywords: Power sector, multifaceted energy crisis, inappropriate policies, government, self-sufficiency, Pakistan, practical implications

ISBN: 978-625-90406-7-7

PREPARING FOR THE 4TH INDUSTRIAL REVOLUTION: ANALYZING THE READINESS TO CULTIVATE AND HARNESS THE BIG OPPORTUNITY

Fizza Bakhtawar[1], Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman[2]

[1]Department of Leadership and Management Studies,
National Defence University
[2]Department of Leadership and Management Studies,
National Defence University

ABSTRACT

Fourth industrial revolution is providing a lot of opportunities for progress and development. Those organizations or even nations would definitely seem to harness its full potential who have the readiness to cultivate the big opportunity provided by the 4th industrial revolution. The study is qualitative in nature as we carried out interviews from the subject matter experts. The study focuses on the fundamental aspects including 1) learning, 2) educational system, 3) trends in knowledge and skills development instead of just focusing on degrees. The study also focuses on the challenges provided by fourth industrial revolution for the developing countries. We collected input and the feedback from sevel subject matter experts (SMEs) and then analyze their interview transcriptions to generate themes. Valuable commonalities were found from the interviews and we generated a conceptual framework to propose a Readiness Model (RM) in order to cultivate and harness the big opportunity of 4th industrial revolution. The study also provides conceptual framework for future quantitative study by generating reliable and valid questionnaire based on the thematic analysis.

Keywords: Fourth industrial revolution, readiness mode, learning, educational trends, degrees, qualitative.

LEADERSHIP AND CONFLICT RESOLUTION IN MULTICULTURAL SOCIETY

Hira Arshad[1], Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman[2]

[1]Department of Leadership and Management Studies,
National Defence University
[2]Department of Leadership and Management Studies,
National Defence University

ABSTRACT

Conflicts exist in every context and in every organization. It is a universal truth that without conflict there is no organization and creativity and innovation emerg out from a team or from an organization based on constructive difference of onion. However, there can be positive conflict or negative conflict based on their outcomes. The study focuses on the conflicts and their resolution based on faith perspective. In multicultural society, where the social fabric relies on different faiths and their established norms, the study focuses on the bases of decision making in conflict resolution which the leaders follow based on their faith. It investigates the dynamic role of faith in effective leadership towards solving conflicts. The study is conceptual in nature as we extracted important elements related to faith and its role in leadership towards conflict resolution, where the leader can handle multicultural representation of the information or the workers in an organization. The study provides a conceptual framework for future qualitative as well as quantitative studies.

Keywords: Conflict management, faith, multinational organizations, qualitative, teams

MOTIVATED ORGANIZATIONS: WHAT ARE THEY, HOW THEY WORK AND WHAT IS THEIR SECRET ?

Huma khalid[1], Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman[2]

[1]Department of Leadership and Management Studies,
National Defence University
[2]Department of Leadership and Management Studies,
National Defence University

ABSTRACT

Human capital development is essential for any organization and when it comes to human capital development, motivation is essential. The study focuses on the motivation as in leads towards enthusiasm, commitment and dedication of the workers in the organization. The study highlights the organizations that are considered as motivated organizations. The study is qualitative in nature as we carried out interviews of seven CEOs of different organizations. Some of the essential questions which we asked were what the motivated organizations are, how they can be recognized, how they work, and what is their secret dead they are identified as motivated organizations as compared to other normal organizations in the business world. The study finds out four essential elements of motivated organizations and presents them you know theoretical model for future studies. The four essential elements include: 1) integrity, 2) teamwork, 3) commitment to the vision and mission, and 4) shared leadership.

Keywords: Human capital, CEOs, essential elements, integrity, shared leadership

TRAJECTORIES OF SOCIAL ENTREPRENEURSHIP: ANALYZING THE DYNAMICS

Huzaifa Hussain[1], Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman[2]

[1]Department of Leadership and Management Studies,
National Defence University
[2]Department of Leadership and Management Studies,
National Defence University

ABSTRACT

The study is unique in nature as it focuses on social entrepreneurs as well as social entrepreneurship. It is a conceptual study where we studied 127 research articles and papers about social entrepreneurship. Based on the secondary data and information it is found that social entrepreneur is the one who considers social responsibility as #1 priority in business strategies therefore social entrepreneurship not only applies to the basic startup founders but also provides principles for the established entrepreneurs in their businesses which directly or indirectly impact the social cause as well as social change. A social entrepreneur is having a different perspective about business strategies as he or he tries to apply entrepreneurship principles based on society whether a person is just a startup founder or having an established business. They try to apply those social entrepreneurship principles that not only generate social change but also create a positive social impact on the society. After analyzing the research papers, case studies and conference articles we found that social entrepreneur looks at the world differently and the lens they use focuses on social value creation, societal innovation, social opportunity and social transformation which ultimately leads towards economic growth and development.

Keywords: Social entrepreneurship, societal innovation, opportunity, basic principles, social transformation, economic development

FAIR TRADE: COMMUNICATION TO CONSUMPTION

Javeria Khan[1], Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman[2]

[1]Department of Leadership and Management Studies,
National Defence University

[2]Department of Leadership and Management Studies,
National Defence University

ABSTRACT

Fair trade is currently the talk of the town in international business. The study focuses on fair trade and the trade product consumptions in Pakistan. The study is qualitative in nature as we focused on two main questions: 1) to what extent do environmental conscientiousness, moral obligations, social norms, and even attitude can influence the intention of the consumer or the customers to purchase fair trade products in Pakistan 2) secondly we try to check out whether purchasing fair trade products can be mediated or moderated by any other variable playing its role in this dynamic situation. The study was carried out by collecting feedback from 47 subject matter experts who have been involved in international business and fair-trade concept of doing international business. We generated a theoretical framework based on the input from the experts and provided options and insights for those who can harness the benefits of Fair trade in Pakistan.

Keywords: Fair trade, Pakistan, environmental consciousness, intention, qualitative.

HUMOR IN LEADERSHIP: WHY IT MATTERS ?

Kashmala Khan[1], Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman[2]

[1]Department of Leadership and Management Studies,
National Defence University

[2]Department of Leadership and Management Studies,
National Defence University

ABSTRACT

The study is unique in nature as it focuses on the role of humor in leadership. The study is qualitative in nature, and we try to extract the reasons and the causes why humor matters and how effectively humor can transform leadership to be effective in organizations. As it is universally acknowledged truth that emotional as well as cognitive competencies are important however humor can play a vital role at the workplace where the jobs are stiff, workload distribution is overloaded, deadlines are constantly approaching, and employees seem angry. Broadly understanding we conducted the interviews of successful leadership of eleven organizations from metropolitan cities of Pakistan and extracted the elements of humor that they intentionally or unintentionally employ to foster productivity, creativity, innovation and smooth working conditions at the workplace. The study provides a valuable insight and recommendations for the organizational leaders.

Keywords: humor in leadership, productivity, creativity, metropolitan cities, working conditions, deadlines, workplace

CULTURAL EXCHANGE: ANALYZING THE DYNAMICS

Kubra Arif[1], Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman[2] Maria Zia[3]

[1]Department of Leadership and Management Studies,
National Defence University
[2]Department of Leadership and Management Studies,
National Defence University
[3]Academy of Research scholar

ABSTRACT

The study focuses on the cultural exchange and its benefits for the country as well as society. Cultural exchange is based on exchanging ideas, knowledge and traditional values with others who may be coming from different background different knowledge and different experiences and from different parts of the society or the world cultural exchange is based on interaction, learning from each other and appreciating the differences the study acknowledges these basic fundamentals and proposes different kinds and types of cultural exchange ideas to harness its potential. After going through published information, and consulting twelve experts on cultural exchange, the study provides a theoretical framework to foster cultural exchange including the programs like: 1) volunteer cultural exchange, 2) student cultural exchange, 3) virtual cultural exchange and 4) professional cultural exchange. The study proposes a model for cultural exchange at national level which can not only bring harmony in the society prosperity, in the economy but also enhance national identification and image in the international community

Keywords: Cultural exchange, program interaction social identity, differences common knowledge and traditional exchange, values, national identity

ISBN: 978-625-90406-7-7

GLOBAL RISE OF FINTECH: PURPOSE, ROLE AND DYNAMICS

Maham Ehsan[1], Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman[2]

[1]Department of Leadership and Management Studies,
National Defence University

[2]Department of Leadership and Management Studies,
National Defence University

ABSTRACT

Global financial technology industry has been growing tremendously since the past decade. Financial services have been provided to the developed economies in the region we had millions and billions of the people had been struggling to access the banking services. The study focuses on both developing as well as developed regions by encompassing the fintech companies which emerge based on still unfulfilled demands of the financial services. The study highlights that there is inefficiency in domestic banking sector, therefore the fintech industry is short of financial technology specifically in Pakistan. The study describes that the integration of technology into the process and services or financial institutionalization can enhance automatically two broad aspects the fintech market growth financial literacy. For this it is obvious that at national level global financial data and information should be readily available and employable for any decision.

Keywords: Fintech, digital banking, financial services, financial technology, Pakistan, inefficiency unfulfilled demands

CHALLENGES OF TECHNOSTRESS FOR DIGITAL LEADERS

Misbah Ali1 , Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman2
1Department of Leadership and Management Studies, National Defence University
2Department of Leadership and Management Studies, National Defence University

Abstract

The rapid advancement of technology has introduced significant challenges for digital leaders, including technostress - a phenomenon describing the negative effects of technology on individuals. This study investigates the impact of technostress on decision-making effectiveness among digital leaders in Pakistani multinational corporations and examines the moderating role of emotional intelligence in this relationship. The conceptual framework positions technostress (techno-overload, techno-invasion, techno-uncertainty, and techno-complexity) as the independent variable, decision-making effectiveness (quality, speed, and innovation) as the dependent variable, and emotional intelligence (self-awareness, self-regulation, motivation, empathy, and social skills) as the moderating variable. A sample of 350 digital leaders is selected using stratified random sampling. Data is be collected through validated scales, including the Technostress Scale (TSS), Decision-Making Effectiveness Scale (DMES), and Emotional Intelligence Scale (EIS). A pilot study was carried out to ensure instrument reliability. Data analysis will employ SmartPLS software for structural equation modeling and moderation analysis. The study provides significant negative association between technostress and leaders' decision-making effectiveness. Emotional intelligence plays vital role to mitigate this impact, enabling techno-leaders to make better decisions despite the challenges posed by technostress. This research provides theoretical and practical insights into the impact of technostress on leadership effectiveness in Multinational organizations by highlighting the importance of enhancing emotional intelligence to manage technostress and improve decision-making.

Keywords: Technostress, digital leaders, multinational organizations, dynamic environment, risk

WOMEN EMPOWERMENT TO WOMEN ENTREPRENEURSHIP: A GREAT BUT STRUGGLING JOURNEY

Mishal Fatima[1], Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman[2]

[1]Department of Leadership and Management Studies,
National Defence University

[2]Department of Leadership and Management Studies,
National Defence University

ABSTRACT

The research article focuses on the entrepreneurial of the society. Women entrepreneurship is important and for that women need to be empowered. The study is qualitative in nature as it highlights four important components based on its theoretical framework for women empowerment including 1) sense of self-worth of women determining choice based on their rights having access to opportunities and resources, 2) full management and control of their own lives, 4) the role in providing direction to the society and community overall. The study was conducted based on carrying out the interviews from socially empowered women of the society. We conducted interviews and then extracted essential ingredients of social empowerment towards women's entrepreneurship and an effective contributor towards the society. The study provides insights as well as quantitative study recommendations for future.

Keywords: Women Empowerment, women enterprisers, four elements, contribution to society, rights

NEUROMARKETING: DYNAMICS AND USAGE

Mydah Tanzeela Qamar[1], Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman[2]

[1]Department of Leadership and Management Studies,
National Defence University
[2]Department of Leadership and Management Studies,
National Defence University

ABSTRACT

The study focuses on the neuromarketing and its usage in various organizational functions. As organizations try to use neuro-networking techniques either consciously or subconsciously for not only business contents but also for advertisement, packing and even other activities. These tools can be measured through physical response. The customers can identify themselves withs many organizations and their products. Customers have presences and the current study tries to highlight those preferences and then align the neuromarketing with such. This helps in further decision making and strategies. One of the techniques is called Electroencephalography (EEG), this is used widely in neuromarketing. This allows procedures as standards in marketing. This enhances efficiency and assists organizations to check their goals and long erm objective.

Keywords: Neuromarketing, businesses, strategies', customer satisfaction, priorities ad preferences

CPEC AS A MEGA PROJECT: FOSTERING ECONOMIC STRENGTH OF PAKISTAN

Nawal[1], Dr. Muhammad Zia-ur-Rehman[2]
[1]Department of Leadership and Management Studies,
National Defence University
[2]Department of Leadership and Management Studies,
National Defence University

ABSTRACT

China Pakistan economic corridor is the reality, and it is contributing positively towards the economic growth of Pakistan. The current study focuses on the perspective of global community about economic achievements and challenges. Pakistan has been facing challenges since its inception in 1947 onwards. There has been multiple economic development projects and programs started however not all of them produced yield at their optimum level. Currently Pakistan is facing downturn in its economic affairs, however cp CPEC ac is a mega project that is considered as a game changer. The study is quantitative in nature, where we conducted different opinionated surveys and got the input from all four provinces of Pakistan about the status of CPEC and the expectations based on experience and observations regarding CPEC and its contribution to the society. The study provides a road map based on various societal differences, commonalities, and potential to harness the real bits of CPEC. The study concludes with a note that CPEC can be really a game changer if it's completed in time and its fruits are born in time. And to achieve this not only government but also every department and community of the country needs to be on one page.

Keywords: CPEC, community, differences, social norms, economic growth, Pakistan

ISBN: 978-625-90406-7-7

DIGITAL TRANSFORMATION AND SOCIAL INCLUSION IN RURAL INDIA

Dr. Ananya SHARMA
University of Delhi, Department of Sociology, India

MsC Rohit VERMA
University of Delhi, Department of Sociology, India

Abstract
Digital transformation has emerged as a significant driver of social and economic development across rural India. Expanding internet connectivity, mobile technologies, digital financial services, and e-governance initiatives have created new opportunities for education, healthcare, agriculture, and entrepreneurship. This study examines the contribution of digital transformation to social inclusion by analyzing how technological innovation improves access to essential public services and promotes equal participation in socioeconomic development. The research reviews recent sociological literature focusing on digital literacy, rural infrastructure, government digital initiatives, and community participation. The findings indicate that digital technologies enhance communication between citizens and public institutions, improve educational accessibility through online learning platforms, facilitate digital banking, and strengthen healthcare delivery via telemedicine services. Nevertheless, significant challenges remain, including unequal internet access, digital skill gaps, gender disparities, and limited technological infrastructure in remote communities. The study emphasizes that successful digital transformation requires comprehensive investments in broadband infrastructure, digital education, affordable technologies, and inclusive public policies. Local governments, educational institutions, and community organizations play critical roles in supporting digital literacy and reducing technological inequalities. The paper concludes that digital transformation should be regarded not only as technological modernization but also as a mechanism for promoting social inclusion, reducing poverty, and strengthening sustainable rural development. By integrating technological innovation with inclusive governance, rural communities can improve economic opportunities, educational attainment, and social well-being while contributing to national development goals.
Keywords: Digital Transformation, Social Inclusion, Rural Development, Digital Literacy, India

ISBN: 978-625-90406-7-7

YOUTH PARTICIPATION IN DEMOCRATIC GOVERNANCE: A COMPARATIVE ANALYSIS

Dr. Vikram SINGH
Jawaharlal Nehru University, Centre for Political Studies, India

Dr. Priya MEHTA
Jawaharlal Nehru University, Centre for Political Studies, India

MsC Arjun KUMAR
Jawaharlal Nehru University, Centre for Political Studies, India

Abstract
Youth participation has become an essential component of democratic governance, contributing to political accountability, civic engagement, and institutional development. Young citizens increasingly participate through elections, social movements, digital activism, public consultations, and community organizations. This study presents a comparative analysis of youth participation in democratic governance by examining the political, educational, and technological factors influencing civic engagement among younger generations. Drawing upon contemporary political science literature and comparative democratic experiences, the research evaluates the effects of civic education, digital communication, institutional transparency, and socioeconomic conditions on political participation. The findings suggest that countries investing in democratic education, youth leadership programs, and transparent governance structures achieve higher levels of civic engagement and political trust among young people. Conversely, political polarization, unemployment, institutional corruption, and declining confidence in public institutions often discourage meaningful participation. Digital technologies have expanded opportunities for political expression while simultaneously increasing concerns regarding misinformation and online polarization. The study recommends strengthening civic education, encouraging youth representation in decision-making bodies, and improving digital literacy to foster responsible democratic participation. Governments, universities, and civil society organizations should cooperate in creating inclusive environments that empower young citizens to contribute actively to policymaking and democratic development. The paper concludes that increasing youth participation enhances democratic legitimacy, strengthens social cohesion, and supports sustainable governance capable of responding to rapidly changing political and social environments.

Keywords: Youth Participation, Democratic Governance, Civic Engagement, Political Participation, Comparative Politics

ISBN: 978-625-90406-7-7

COMMUNITY RESILIENCE AND SUSTAINABLE URBAN DEVELOPMENT

Dr. Neha PATEL
Tata Institute of Social Sciences, Department of Social Work, India

MsC Kavita DESAI
Tata Institute of Social Sciences, Department of Social Work, India

Rahul SHARMA
Tata Institute of Social Sciences, Department of Social Work, India

Dr. Aman GUPTA
Tata Institute of Social Sciences, Department of Social Work, India

Abstract
Urban communities are increasingly confronted with complex social, environmental, and economic challenges resulting from rapid urbanization, climate change, population growth, and resource constraints. Building resilient communities has therefore become a central objective of sustainable urban development strategies. This study explores the relationship between community resilience and sustainable urban development by examining how local participation, social networks, environmental planning, and institutional cooperation contribute to resilient cities. The research is based on a qualitative review of recent literature in urban sociology, sustainable development, and social policy. The findings indicate that resilient communities demonstrate greater capacity to respond to natural disasters, economic crises, and public health emergencies through collective action, social trust, and effective governance. Community participation in urban planning enhances transparency, strengthens public confidence, and improves the quality of local services. The study also highlights the significance of green infrastructure, affordable housing, inclusive transportation systems, and digital technologies in promoting sustainable urban environments. Despite these opportunities, many cities continue to experience social inequality, environmental degradation, and inadequate public participation, limiting resilience-building efforts. The paper argues that governments, academic institutions, private organizations, and civil society should collaborate to design integrated urban policies that balance environmental sustainability with social inclusion. Strengthening local leadership, encouraging public participation, and investing in resilient infrastructure contribute to healthier and more adaptable urban communities. The study concludes that sustainable urban development depends upon resilient communities capable of addressing future environmental, social, and economic challenges through inclusive governance and collaborative decision-making.

Keywords: Community Resilience, Sustainable Development, Urban Planning, Social Inclusion, Local Governance

ISBN: 978-625-90406-7-7

ECONOMIC INEQUALITY AND REGIONAL DEVELOPMENT POLICIES IN SOUTH ASIA

Dr. Rakesh YADAV
Banaras Hindu University, Department of Economics, India

MsC Sneha JOSHI
Banaras Hindu University, Department of Economics, India

Abstract
Economic inequality continues to represent one of the most significant development challenges throughout South Asia despite sustained economic growth in many countries across the region. Unequal income distribution, regional disparities, limited employment opportunities, and unequal access to education and healthcare have contributed to persistent socioeconomic imbalances. This study investigates the relationship between economic inequality and regional development policies by evaluating how public investment, infrastructure development, education, and labor market reforms influence regional growth. The research utilizes a qualitative review of economic development literature and comparative analyses of South Asian economies to identify common policy challenges and successful development strategies. The findings demonstrate that regions receiving greater investments in transportation, education, digital infrastructure, and industrial development generally experience stronger economic performance and improved living standards. However, uneven policy implementation, institutional inefficiency, and limited financial resources frequently widen regional disparities and reduce economic mobility. The study emphasizes the importance of inclusive regional planning, transparent governance, and evidence-based policymaking in promoting balanced economic development. Governments should strengthen cooperation with local authorities, educational institutions, and private enterprises to encourage innovation, entrepreneurship, and workforce development. Furthermore, targeted investments in rural communities and disadvantaged regions can reduce poverty while promoting long-term economic sustainability. The paper concludes that reducing economic inequality requires comprehensive regional development strategies that integrate economic growth with social justice, equal opportunity, and institutional accountability. Such policies contribute to greater social stability, higher productivity, and sustainable economic development across South Asia.
Keywords: Economic Inequality, Regional Development, South Asia, Economic Policy, Sustainable Growth

ISBN: 978-625-90406-7-7

THE ROLE OF HIGHER EDUCATION IN PROMOTING SOCIAL MOBILITY

Dr. Meera IYER
Banaras Hindu University, Department of Economics, India

Dr. Suresh NAIR
Banaras Hindu University, Department of Economics, India

MsC Akash MENON
Banaras Hindu University, Department of Economics, India

Priya REDDY
Banaras Hindu University, Department of Economics, India

Dr. Pooja KHANNA
University of Hyderabad, School of Social Sciences, India

Abstract
Higher education is widely recognized as one of the most effective instruments for promoting social mobility and reducing socioeconomic inequalities. Universities not only provide advanced knowledge and professional skills but also create opportunities for individuals from diverse backgrounds to improve their economic and social status. This study examines the role of higher education in promoting social mobility by analyzing its impact on employment opportunities, income levels, social inclusion, and lifelong learning. A qualitative review of contemporary educational and sociological literature forms the basis of the research. The findings indicate that access to quality higher education significantly enhances employability, strengthens critical thinking, and supports innovation and entrepreneurship. Universities also contribute to reducing social disparities by encouraging equal educational opportunities, research collaboration, and community engagement. However, unequal access to higher education, financial barriers, regional disparities, and differences in educational quality continue to restrict upward mobility for disadvantaged populations. The study emphasizes the importance of scholarship programs, digital learning environments, inclusive admission policies, and partnerships between universities and industry in improving educational accessibility. Governments and higher education institutions should invest in student support services, career development programs, and international academic cooperation to maximize educational outcomes. The paper concludes that higher education serves as both an educational institution and a social mechanism for achieving equality of opportunity, economic development, and democratic participation. Strengthening educational accessibility and institutional quality contributes directly to sustainable social development and greater social mobility within modern societies.
Keywords: Higher Education, Social Mobility, Educational Equality, Human Capital, Sustainable Development

ISBN: 978-625-90406-7-7

CULTURAL HERITAGE PRESERVATION IN THE ERA OF GLOBALIZATION

Dr. Karan MALHOTRA
Jamia Millia Islamia, Department of Sociology, India

MsC Simran KAUR
Jamia Millia Islamia, Department of Sociology, India

Dr. Vivek CHAUHAN
Jamia Millia Islamia, Department of Sociology, India

Abstract
Globalization has accelerated cultural exchange, technological advancement, and international cooperation while simultaneously creating significant challenges for the preservation of cultural heritage. Traditional languages, customs, historical sites, and indigenous knowledge systems are increasingly influenced by global cultural trends and rapid urban development. This study investigates the preservation of cultural heritage in the era of globalization by examining the balance between modernization and cultural sustainability. The research is based on a qualitative review of sociological, anthropological, and cultural heritage literature. The findings demonstrate that globalization provides valuable opportunities for promoting cultural heritage through digital technologies, international tourism, academic collaboration, and cultural diplomacy. At the same time, excessive commercialization, urban expansion, and changing lifestyles may contribute to the decline of traditional cultural practices and local identities. Educational institutions, museums, local governments, and community organizations play essential roles in documenting, protecting, and transmitting cultural heritage to future generations. The study also emphasizes the growing importance of digital archives, virtual museums, and community-based heritage initiatives in safeguarding intangible cultural assets. Policymakers should develop comprehensive cultural strategies that integrate heritage conservation into sustainable development planning while encouraging public participation and intercultural dialogue. The paper concludes that cultural heritage preservation should not be viewed as resistance to globalization but as a complementary process that enables societies to maintain their historical identity while participating actively in an interconnected world. Protecting cultural diversity ultimately contributes to social cohesion, intercultural understanding, and sustainable development.
Keywords: Cultural Heritage, Globalization, Cultural Sustainability, Social Identity, Heritage Conservation

ISBN: 978-625-90406-7-7

PUBLIC TRUST AND DIGITAL GOVERNANCE IN DEVELOPING DEMOCRACIES

Dr. Nidhi AGARWAL
Savitribai Phule Pune University, Department of Political Science, India

MsC Aditya SAXENA
Savitribai Phule Pune University, Department of Political Science, India

Abstract
Digital governance has transformed the relationship between governments and citizens by improving the accessibility, efficiency, and transparency of public services. In developing democracies, digital technologies have become increasingly important for strengthening public administration, enhancing accountability, and promoting citizen participation. This study examines the relationship between public trust and digital governance by analyzing how digital public services influence citizens' confidence in governmental institutions. A qualitative review of recent literature in political science, public administration, and digital governance forms the methodological basis of the research. The findings indicate that digital governance contributes to greater transparency by reducing bureaucratic procedures, increasing access to public information, and facilitating online participation in governmental decision-making. Digital platforms also improve service delivery in areas such as healthcare, education, taxation, and social welfare. However, the effectiveness of digital governance depends upon digital literacy, cybersecurity, data privacy, institutional accountability, and equal technological access. Limited internet infrastructure, unequal digital skills, and concerns regarding personal data protection continue to challenge the successful implementation of digital government initiatives. The study emphasizes that governments should strengthen digital infrastructure, establish comprehensive legal frameworks for data protection, and encourage citizen participation through secure and user-friendly online platforms. Cooperation among public institutions, universities, private technology companies, and civil society organizations is essential for building trustworthy digital governance systems. The paper concludes that public trust represents a fundamental requirement for successful digital governance. Transparent institutions, ethical technology management, and inclusive public policies contribute significantly to democratic legitimacy and sustainable governance in developing democracies.

Keywords: Digital Governance, Public Trust, E-Government, Democracy, Public Administration

ISBN: 978-625-90406-7-7

INCLUSIVE EDUCATION POLICIES AND TEACHER PROFESSIONAL DEVELOPMENT

Dr. Harish CHANDRA
Aligarh Muslim University, Department of Education, India

MsC Deepika SHUKLA
Aligarh Muslim University, Department of Education, India

Rohan MISHRA
Aligarh Muslim University, Department of Education, India
Dr. Sunita GUPTA
Aligarh Muslim University, Department of Education, India

Abstract
Inclusive education has become a fundamental objective of modern educational systems by ensuring equal learning opportunities for students with diverse educational, social, and cultural backgrounds. The successful implementation of inclusive education largely depends on teachers' professional competencies, institutional support, and continuous professional development. This study explores the relationship between inclusive education policies and teacher professional development by examining how educational training programs influence classroom inclusion and student achievement. A qualitative review of international educational research provides the foundation for the analysis. The findings indicate that teachers who receive continuous professional training demonstrate greater confidence in implementing differentiated instruction, classroom management, and inclusive assessment strategies. Professional development programs also improve teachers' understanding of diverse learning needs and strengthen collaboration among educators, families, and educational specialists. Despite these positive outcomes, insufficient institutional support, limited educational resources, overcrowded classrooms, and inadequate training opportunities continue to reduce the effectiveness of inclusive education practices. The study emphasizes that educational authorities should prioritize teacher training, curriculum adaptation, educational technologies, and evidence-based policy implementation to strengthen inclusive learning environments. Universities and teacher education institutions should integrate inclusive education principles into pre-service and in-service training programs while encouraging interdisciplinary collaboration. The paper concludes that teacher professional development is a critical factor in achieving educational equity and improving learning outcomes for all students. Sustainable inclusive education requires long-term investment in teacher capacity, institutional leadership, and collaborative educational practices that recognize diversity as an essential component of educational excellence.
Keywords: Inclusive Education, Teacher Development, Educational Policy, Diversity, Educational Equity

ISBN: 978-625-90406-7-7

COLLECTIVE MEMORY AND CULTURAL IDENTITY IN MULTICULTURAL SOCIETIES

Dr. Sanjay BHATT
Aligarh Muslim University, Department of Education, India

Dr. Ritu SINGHAL
Aligarh Muslim University, Department of Education, India

MsC Mohit ARORA
University of Calcutta, Department of History, India

Abstract
Collective memory plays a significant role in shaping cultural identity and strengthening social cohesion within multicultural societies. Historical experiences, shared traditions, languages, religious practices, and cultural narratives contribute to the development of collective identities that influence how communities perceive themselves and interact with others. This study examines the relationship between collective memory and cultural identity by exploring how historical consciousness contributes to social integration and intercultural understanding. A qualitative review of historical, sociological, and cultural studies literature provides the methodological foundation for the research. The findings indicate that collective memory serves as an important mechanism for preserving cultural heritage while promoting continuity between generations. Museums, archives, educational institutions, and cultural organizations contribute to maintaining historical awareness and encouraging respect for cultural diversity. However, globalization, rapid urbanization, migration, and technological transformation may weaken traditional cultural practices and reshape historical narratives. The study emphasizes that inclusive educational policies and community-based cultural initiatives strengthen intercultural dialogue while reducing prejudice and social exclusion. Digital technologies also provide innovative opportunities for preserving historical records and promoting public access to cultural heritage through virtual museums and digital archives. Governments and educational institutions should therefore support policies that encourage cultural preservation while fostering intercultural cooperation. The paper concludes that collective memory represents a valuable social resource that strengthens cultural identity, democratic values, and social solidarity. Protecting historical heritage while embracing cultural diversity contributes to peaceful coexistence and sustainable development within increasingly multicultural societies.
Keywords: Collective Memory, Cultural Identity, Multiculturalism, Cultural Heritage, Social Cohesion

ISBN: 978-625-90406-7-7

LOCAL GOVERNANCE STRATEGIES FOR SUSTAINABLE COMMUNITY DEVELOPMENT

Dr. Aarti SRIVASTAVA
University of Madras, Department of Public Administration, India

MsC Nikhil DAS
University of Madras, Department of Public Administration, India

Dr. Pawan MATHUR
University of Madras, Department of Public Administration, India

Anjali SHARMA
University of Madras, Department of Public Administration, India

MsC Reema GARG
University of Madras, Department of Public Administration, India

Abstract
Local governance has become a fundamental component of sustainable community development by enabling public institutions to respond effectively to local needs through participatory decision-making and decentralized administration. Communities benefit from governance systems that promote transparency, accountability, citizen participation, and equitable access to public services. This study investigates local governance strategies that contribute to sustainable community development by examining the roles of public administration, civic engagement, digital governance, and institutional collaboration. The research is based on a qualitative review of contemporary public administration and development studies literature. The findings demonstrate that successful local governance improves public service delivery, strengthens community participation, and enhances public confidence in governmental institutions. Community involvement in planning and policy implementation contributes to more inclusive development while increasing institutional legitimacy. The study further identifies digital governance, participatory budgeting, environmental sustainability initiatives, and public-private partnerships as important mechanisms supporting local development. Nevertheless, financial constraints, administrative inefficiencies, unequal resource distribution, and limited public participation continue to challenge effective local governance in many developing regions. Strengthening institutional capacity through leadership development, digital transformation, policy innovation, and continuous citizen engagement significantly improves governance performance. Governments, universities, civil society organizations, and private stakeholders should cooperate to develop evidence-based policies that promote sustainable economic growth and social inclusion. The paper concludes that effective local governance represents a cornerstone of sustainable community development. By integrating democratic participation with institutional transparency and strategic planning, local governments can improve citizens' quality of life while creating resilient and inclusive communities capable of addressing future social, environmental, and economic challenges.
Keywords: Local Governance, Community Development, Public Administration, Sustainable Development, Citizen Participation

ISBN: 978-625-90406-7-7